ANNALES

ECCLESIASTICI

TOMVS PRIMVS

ANNALES ECCLESIASTICI

QVOS POST

CAESAREM S. R. E. CARD. BARONIVM

ODORICVM RAYNALDVM AC IACOBVM LADERCHIVM

PRESBYTEROS CONGREGATIONIS ORATORII DE VRBE

AB AN. MDLXXII. AD NOSTRA VSQVE TEMPORA CONTINVAT

AVGVSTINVS THEINER

EIVSDEM CONGREGATIONIS PRESBYTER, CONSVLTOR SS. CONGREGATIONVM INDICIS LIBRORVM PROHIBITORVM, EPISCOPORVM ET REGVLARIVM, AC SANCTI OFFICII, SOCIVS COLLEGII THEOLOGORVM ARCHIGYMNASII ROMANI, ACADEMIAE PONTIFICIAE ARCHAEOLOGIAE, ET ACADEMIAE HERCVLANENSIS, TABVLARIORVM S. R. E. PRAEFECTVS ETC. ETC.

TOMVS PRIMVS

ROMAE
EX TYPOGRAPHIA TIBERINA
1856.

SANCTISSIMO ET BEATISSIMO PATRI

DOMINO NOSTRO

PIO IX. PONT. MAX.

AUGUSTINUS THEINER C. O. P.

SEMPITERNAM FELICITATEM

Cogitanti mihi sæpenumero, et anteactæ vitæ meæ tempora animo repetenti non sine benigno quodam Dei misericordiæ consilio factum in mente repræsentatur, ut dum totus profanis rebus ac litteris inhærerem, et longis in illas insumptis laboribus, honorum et laudum curriculum reserari mihi jam cernerem, repente mutato animi proposito ad sacra secederem, et Nerianorum Sodalium collegio me consociarem. Difficillimum ut susciperem opus, et viribus fortasse meis impar, quod tamen inter sacrarum litterarum disciplinas principem pene locum sibi vindicaret, Annalium Ecclesiasticorum continuationem, nihil me magis impulit, quam Gregorii XVI. Decessoris Tui sin minus imperium, at vehementissimis verbis frequentissimeque repetitis nota voluntas. Is enim mihi perpetuus auctor suasorque extitit, ut opus universis Ecclesiæ gestis exponendis et vulgandis a Cæsare Baronio S. R. E. Cardinali pientissimo doctissimoque viro inchoatum, mox ab Ode-

rico Raynaldo, et Jacobo Laderchio, familiæ nostræ alumnis, per alia tempora continuatum, ad nostram usque ætatem perducere conarer.

Domesticam hanc laudem, et sarcinam esse familiaribus sæpe colloquiis pro ea, qua præditus erat, benignitate identidem inculcabat; et qui Pontificis doctissimi monitis et votis obstringi me satis sentirem, Philippi Patris auctoritati hoc opus suis filiis asserentis, ab ipso Pontifice mihi objectæ satisfacere compellebar.

Quapropter nihil de me magnum superbumque cogitans, sed Dei primum Omnipotentis auxilio nisus, mox et sanctæ Pontificis voluntati obtemperans, et fausto ejus omine confirmatus, tantum opus aggressus sum, et quartum prope jam lustrum in id insumpsi. Operi me inhærentem, et sæpe labore fractum recreavit, animumque sæpius addidit Tua, Beatissime Pater, benignitas, Tua quoque hortamenta excitaverunt atque confirmarunt.

Meum proinde erat, volumen hocce mearum in Annalibus Ecclesiasticis exarandis curarum primum fructum, qualiscumque is demum sit, Tuo nomini inscribere. Quidquid enim novi, aut quid momenti alicujus inibi reperietur, Tibi, Tuæque debetur benignitati; Tu quippe voluisti, ut non solum perpetuo mihi tribueretur, quod Gregorius concesserat, Vaticana Tabularia reserari, erutisque ex illo totius antiquitatis thesauro monumentis opus meum omne fulciri et confirmari, sed etiam clarissimo viro Marino Marinio de re publica litteraria, deque Vaticanis ipsis Tabulariis optime merito, studiorumque meorum eximio fautori, me socium addidisti in iisdem custodiendis asservandisque, quo mihi magis facile esset, quæcunque e re forent, ex illis thesauris haurire, et meos hosce labores absolutiores reddere.

Optassem sane, Beatissime Pater, lætiora felicioraque sæcula, quam quæ enarrare incipio, mihi obvenisse. Teterrima porro tempora, nec ullis satis lacrymis deplorata, quæ hic re-

cognoscenda proponuntur! Filii quippe ingrati ac perditi, bonorum omnium prope dixerim pertæsi,[1] quibus fruebantur dum in Ecclesiæ gremio foverentur, et unius veri Pastoris caulas fastidientes, Ecclesiæ ipsi vale dixerunt, et omni ad eamdem evertendam impetu ferri non destiterunt. Attamen si Tibi successivis libuerit horis aliquid ex nostris hisce Annalibus delibare, animum levabit, recreabitque perpetua, et in illis apertissime emicans Tuorum laus. Petri enim Successorum, Romanorum Pontificum ductu Sancta Dei Ecclesia, non solum sive dolos, sive adhibitam omnium inimicorum vim et audaciam contudit, atque elusit, sed ab ipsis præliis semper ornatior robustiorque remeavit. Ininterruptam hanc triumphorum seriem enumerantibus mentem subeunt, quæ jam suo ævo admiratione perculsus Chrysostomus asserebat: „Quot tyranni Ecclesiam opprimere tentaverunt? quot sartagines? quot fornaces, ferarum dentes, gladii acuti? nihilque profecerunt. Ubi-

[1] Cantic. Canticor. 1. 7.

nam sunt hostes illi? silentio et oblivioni traditi sunt. Ubinam Ecclesia? plus quam sol splendescit. Quæ illorum erant, extincta sunt; quæ ad illam spectant, immortalia. Si cum pauci erant Christiani, non victi sunt, quando orbis totus pia religione plenus est, quomodo illos vincere possis? - Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. - Et jure quidem. Amabilior est enim Ecclesia Deo, quam cœlum ipsum. „ [1] Et alibi: „ Nam Ecclesia firmioribus quam cœlum ipsum radicibus hæret; et facilius est solem extingui, quam Ecclesiam deleri. Quis, inquit, ista prædicat? Is, qui eam fundavit. Hæc non modo dixit, sed et complevit: cur illam magis fundavit, quam cœlum? siquidem est cœlo prætiosior Ecclesia. Quare conditum est cœlum? propter Ecclesiam, non Ecclesia propter cœlum. Cœlum conditum est propter hominem, non homo propter cœlum. Id perspicuum est ex iis, quæ fecit

[1] Homil. ante exilium. Oper. Tom. III. pag. 415. edit. Montfaucon Parisiis 1721. fol.

Christus. Non enim cœleste corpus assumpsit. „ [1] Tanta laus, tantus triumphorum splendor uni illi Ecclesiæ servatur, quæ Petrum ejusque Successores rectores habet. Hæc enim est mistica illa navis, quæ licet quibusvis immanibus agitetur procellis, fluctibus et cunctis elementis per ævum in ipsam conjuratis imperat, ut Maximus Taurinensis ornate satis et eloquenter animadvertit: „ Hanc igitur solam Ecclesiæ navem ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus, dicente Domino: „ Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. „ Quæ navis in altum sæculi hujus ita natat, ut pereunte mundo, omnes, quos suscipit, servet illæsos. Cujus figuram in veteri videmus Testamento; sicut enim Noe arca, naufragante mundo, cunctos, quos susceperat, incolumes reservavit; ita et Petri Ecclesia, conflagrante sæculo omnes, quos amplectitur, repræsentabit illæsos; et sicut tunc transacto diluvio ad arcam Noe columba signum pacis detulit;

[1] Homil. IV. in Isaie. Oper. Tom. VI. pag. 112.

ita et transacto judicio ad Ecclesiam Petri Christus pacis gaudium defert; quia ipse columba vel pax est, sicut promisit, dicens: „ Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum. „ [1]

Sed quid eas commemorem victorias, Sanctissime Pater, quæ superioribus sæculis Dei nutu Ecclesia retulit, cum nullum sit ævum, nullum tempus, nulla ut ita dixerim dies, quæ illius laudibus et triumphis aliquid non afferat et addat. Tibi enim ea omnis potestas tradita est, quæ Petro, Petrique Sucessoribus in regenda Ecclesia debebatur, et ad Te spectat, ut nihil deminutum, nihil commutatum sentias, sive quod jurium, sive quod divini privilegii Petro fuerat concessum: „ Petrus scilicet, Græci uno ore Latinique omnes Patres exclamant, chori Apostolici coriphæus, os Apostolorum omnium, caput illius familiæ, orbis totius præfectus, fundamentum Ecclesiæ, ardens Christi amamator. „ [2] - „ Chori Apostolorum princeps, os discipulorum,

[1] Sermo 89. oper. edit. Romæ 1784. fol. pag. 641.
[2] J. Chrysostom. Homil. II. in Timoth. Oper. Tom. VI. pag. 282.

firmamentum fidei, confessionis fundamentum, orbis terrarum piscator, qui genus nostrum ex profundis errorum in cœlum adduxit, ubique fervidus et libertate plenus. „ [1] - „ Apostolorum coriphæus, fundamentum immobile, petra, quæ frangi nequit, Ecclesiæ princeps, portus inexpugnabilis, turris inconcussa. „ [2] - „ Apostolorum summus et Princeps, et regni cœlorum claviger. „ [3] - „ Omnis quippe in eo stabilita fides est, qui cœli claves accipit; qui et in terra solvit, et ligat in cœlo. In eo siquidem subtiliores quælibet fidei quæstiones reperiuntur. „ [4] - „ Petrus, dicam, ille, quem Dominus elevandus in cœlum, amoris sui nobis veluti Vicarium reliquit; „ [5] - quique, ut Patres Concilii generalis Ephesini [6] et Chalcedonensis [7] di-

[1] Idem Homil. in Matth. XVIII., 24. Oper. Tom. IV. pag. 4.
[2] Idem Homil. in S. Petrum Oper. Tom. II. pag. 731.
[3] S. Cyrill. Hieros. Catech. II. 19. XI. 13. XVII. 27. pag. 150. 277. ed. Bened.-Maur. Parisiis. 1720.
[4] S. Epiphan. Ancorat. §. 9. Oper. Tom. II. pag. 14. edit. Dio. Petavii Soc. Jesu Parisiis 1622.
[5] S. Ambros. in Luc. X. 175. Oper. Tom. I. pag. 1542. ed. Benedict. Venet.
[6] Epistol. ad Cælest. I.
[7] Act. II.

cunt, semper in Successoribus vivit, et judicium exercet; cujusque Successores quotidie a sacro ipsorum doctore Petro docentur, oves Christi, per totum quacumque incolitur orbem, sibi creditas pascere, non vi, sed sponte coactas. „ [1]

Quænam Tibi harum defuit laudum? Quanam in re Petri prærogativam adhibere, totius Christiani gregis plausibus prosequentibus, Tibi quæso, non usuvenit? Cuinam Petri munerum defuisti? Præclara, ne audacius quid dixerim, præclara illa tempora solemniori quodam ritu, et inusitata ratione reipsa revocasti, in quibus Romani Pontifices ad profligandas ac debellandas hæreses, revelata a Christo Domino dogmata Catholicis omnibus profitenda asserendaque inconcusso judicio sanciebant. Cum enim totius Christiani orbis votis desiderioque satisfecisti, credi jubens, in ipso, quo esse incipiebat, temporis momento Beatissimam Virginem Dei Redemptoris gratia, et privilegio penitus singulari, ab ipsa Adamitica labe fuisse præservatam,

[1] Epist. Episcoporum Orientalium ad S. Symmach. an. 502. apud. Mansi Tom. VIII. pag. 221.

tum Deo Te maxime probavisti, tum sempiternam Tibi laudem ac proprium decus ad Ecclesiæ totius memoriam cumulasti.

Sed quid plura dicam? Eximia sane Tua modestia obstat, quominus laudes Tuas, tum privatas tum publicas, percenseam, et Tua merita, universæ satis Ecclesiæ perspecta, enumerem. Cuinam tempestati, quæ in Ecclesiam sit exorta, virile et invictum pectus non opposuisti? Quantis ex insidiis, quas Tibi, Sanctæque Sedi teterrimi Ecclesiæ hostes struere non cessabant, Deo duce, incolumis evasisti? Optimo sane jure cum Regio Propheta exclamare potes: „ Tenuisti manum dexteram meam et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me. „ [1]

Accipe itaque, Sanctissime Pater, hunc primum meorum Annalium manipulum, eumque, quod supremi Tui sacerdotalis muneris est, Deo offer, ut consacretur, ut sic in eo re-

[1] Psalm. LXXII., 23

liqua messis benedicatur.[1] Demum vehementer omnium bonorum largitorem exoro, ut Te, Beatissime Pater, quamdiutissime incolumem custodiat, ac tueatur, qui difficillimis hisce temporibus Ecclesiæ suæ inscrutabili Providentia voluit Te esse præfectum; atque ad tuorum pedum osculum provolutus, a Te peto, ut Apostolicam Benedictionem mihi impertiaris, qua et labore jam fractus erigar, et quod reliquum est alacri animo prosequar.

Dabam ex Musæo Vallicellano XI. Kalendas Augusti MDCCCLV.

[1] Levitic. XXIII., 10. 11.

LECTORI BENEVOLO

Annalium Ecclesiasticorum opus a Baronio Patre cœptum, et post Laderchium, postremum illorum continuatorem, jam per centum et amplius annos non sine magno eruditorum hominum dolore, et sacrarum litterarum, præsertim Ecclesiasticæ Historiæ, detrimento a nemine quoquam pertentatum, iterum aggredienti pauca mihi præfari necesse est.

Si quid enim a prima illa decessorum meorum, et præcipue Raynaldi et Laderchii in Historia conscribenda methodo recedendum putavi, non quidem, quod aliquid in eis reprehendendum repererim, factum credas velim; sed quod historiæ enarrandæ nova quædam ratio nostro hoc ævo summo multorum studio excogitata, et in morem inducta videatur.

Ingentem veterum monumentorum molem non permixtam, et veluti incompositam, sed in regna et provincias tributam, distinctiori et aptiori quodam ordine circa singulas res ac negotia referendam duximus. Regnorum porro seriem ita distinximus, ut primum quæ Romanum Imperium respiciunt, afferamus: propterea quod per ea tempora præclarissimum locum in Christiana Republica universa Germanorum Rex, in Romanorum Imperatorem Electus obtineret, cum is ipsis Romanis Pontificibus auctoribus, de more etiam institutoque, et ex vetustissimis Imperii legibus veluti quidam Ecclesiæ ipsius Advocatus et Assertor haberetur. Subjunximus deinde res eorum regnorum, quæ aliquo amicitiæ vel obedientiæ vinculo eidem Imperio copulabantur. Reliquis mox Europæ, quæ ad Septentrionem vergunt, provinciis enarratis, ad ea regna, quæ ad meridiem spectant, exordio a Galliis sumpto, gradum facimus. Res earum orbis partium, quæ sive per Americam, sive per Orientem totum recentius fuerant detectæ, proprium sibi locum vindicant, ubi de Hispanis Lusitanisque rebus sermo habetur, utpote quæ Hispaniæ legibus et Lusitaniæ pene totæ subderentur: si quid porro minus aperte proprium in aliquo regno locum reperisset, ad singulorum annorum calcem rejecimus.

Quæ monumenta, et res gestæ ad publica negotia spectarent, nisi ea arctissimo quodam nexu cum Ecclesiasticis copularentur, aut religiooi ortum deberent, aut demum Romanorum Pontificum æquissimo arbitrio permissa, et ab illis in melius sint composita, sermonibus nostris elucidanda non duximus. Satis enim erat inconcussæ fidei monumenta proferre, quæ rem totam explicarent, et errores vel, quod sæpius fit, tum veterum, tum recentiorum historicorum calumnias nativa sua facie penitus exploderent.

Raynaldus, et fortassis etiam magis Laderchius recepto suæ ætatis more adducti, plura ex eorum libris jam in vulgus editis, qui suorum temporum historias enarraverant, exscripserunt, et Annalibus quisque suis inseruerunt; monumenta vero non integra addiderunt, sed summa eorum capita, et decerpta quædam loca protulerunt; nec vero jamdiu vulgatis iterum referendis abstinuerunt. Quæ omnia secus gerenda putavimus. Aliorum scriptorum loca, nisi si forte illorum verba nostris præferre visum est, cum eorum narratio nostris aliquando monumentis admussim conveniret, nunquam alias attulimus. Monumenta ipsa nulla ex parte resecanda existimavimus et integra exscripsimus, mox operis in longius ob illorum verba excurrentis brevitati consuluimus, nostra quam paucissima verba ad rei gestæ modo ordinem indigitandum addentes. Monumenta suorum quæque temporum et virorum, qui ea protulerunt, ipsissimam faciem referentia, multo nimium majori in pretio habenda putavimus, quam excultam licet et expolitam, sed recentiorum verbis conciunatam historiam. Monomenta vero, quæ jamdiu vulgata hominum manibus teruntur, prætermittimus, allatis solummodo auctoribus, qui ea in lucem protulerunt; quorum tamen nonnulla, triginta pene numero, per tria hæc Annalium volumina, huc illuc inserta, ubi repereris, factum noveris, vel quod libris continerentur paucis admodum hominibus compertis, et quæ rarius difficiliusque reperiri et comparari possint; vel quod rebus aptius pingendis imprimis necessaria viderentur.

Ad ipsam narrationis seriem addidimus Mantissam, ut vocant, ex illis monumentis collectam, quæ exterarum gentium linguis conscripta reperimus, nec in latinam convertenda putavimus, ne nativus omnia eorum lepor interiret. Rerum, quæ illis monumentis continebantur, summam perpaucis verbis ductam narrationi intulimus. Eadem Mantissa continet et epistolas ab Apostolicæ Sedis Legatis ad Gregorium XIII. S. P. vel Cardinalem Comensem, quem a secretis ille habuit, de gravissimis negotiis, sæpe etiam secretis notis scriptas.

Perspicies porro, quam sæpe res etiam minoris momenti, quæ nullatenus Ecclesiam spectant, nobis pertractanda veniant, eo quod Catholicæ gentes et Principes solerent non in Ecclesiasticis modo, sed et in publicis aliis negotiis ad S. Pontificem sæpissime confugere, et eum non solum communia omnium Parentis, sed et summi rerum omnium arbitri et auctoris loco suscipere et venerari.

Monumenta relata ea fide ad Codices manuscriptos libellosque contulimus, ut ipsam eorum verba exarandi rationem, sæpenumero mendosam, adhiberemus. Recentiores autem palæographos sequuti, monumenta suorum eujusque auctorum manu descripta ab illis distinximus, quibus ipsi solummodo subscripserunt: illa autographa, hæc originalia nuncupavimus. Noruut enim omnes, viros etiam Principes sæpissime ad S. Pontifices manu sua perscriptas litteras dare, quo filiorum erga illos obsequium apertius testentur. Hæc vero distinctio nonnisi in Mantissa locum habere poterat. Litteris Legatorum Pontificis et aliorum virorum nullam

addidimus notam, utpote quæ ad unam fere omnes propria eorum sint manu exaratæ.

Supervacaneum erit animadvertere, omnia istæc horum voluminum monumenta ex unis Vaticanis Tabulariis felici quodam facto derivari. Gregorius quippe XIII. pervigil Pontifex, omnia sui Pontificatus monumenta summa cum diligentia collecta, non in tabularia singularum Congregationum, vel Curiarum negotiis ecclesiasticis expediendis præfectarum referri, nec in gentis suæ bibliothecam traduci passus est: sed omnia voluit in Vaticanas ædes recondi, quo suæ gloriæ, honori S. Sedis, et communi Ecclesiæ bono prospiceret. Dolendum porro sapientissimum consilium temporibus reliquorum Pontificum non fuisse satis religiose observatum, et sic nonnullorum incuriosorum negligentia factum, ut multa monumenta temporum vicissitudinibus objicierentur, et non sine Ecclesiæ et rei historicæ damno pessumdarentur.

Nec demum mireris, tota tria volumina narrandis Gregorii XIII. rebus a nobis insumi; facile enim perspicies id non solum ingenti rerum copiæ deberi, sed etiam temporum eorum conditioni cuidam divina voluntate feliciorum. Prædecessores enim Gregorii Pontifices Ecclesiam diuturnis et abnormibus procellis exagitatam, et in discrimen veluti adductam conspexerant; at Tridentina demum Synodo feliciter absoluta, et immani Turcarum impetu fracto sub Piis IV. et V. Pontificibus, Ecclesiæ et orbi Christiano optata tandem quies illucescere cœperat. Principes, sacri Præsules, populi ipsi ad Pontificem confugere, sancta quadam æmulatione impulsi, vulnera recenti sanguine madentia sananda exhibere, curas, per turbata tempora inimicorum vi præpediente intermissas, postulare. Quam impigre, quanta animi alacritate et magnitudine Gregorius precibus satisfecerit, et operi insudaverit, Annales nostri satis docent. Talis tantusque Pontifex pacem Ecclesiæ et tranquillitatem reddidisse, et obfirmasse merito dicendus: lætiora quippe et pacatiora tempora, quæ sub successoribus Gregorii Pontificibus eidem Ecclesiæ obtigerunt, sapientissimis maxime ab eo confirmatis institutis debentur.

Orbe terrarum penitus universo istiusmodi ratione ad Gregorium convolante, monumentorum congeries in amplissimam molem succrevit, nec unius potuit voluminis ambitu contineri: neque enim annorum numero, sed rerum gestarum copia historiæ spatia dimetiare. In enarrandis rebus gestis cæterorum Pontificum brevioribus nobis esse licebit, ita ut tempora omnia, quæ a Sixto V. ad Pium VII. fluxere duodecim plus vel minus voluminibus complectamur; id spondent documenta, quæ a nobis diligentissime undique collecta præ manibus habemus.

En tibi, Lector humanissime, consilium et rationem, qua in Annalium Ecclesiasticorum opere provehendo usi sumus. Quod pro tua benignitate facile probaveris, si animadverteris, nobis cordi fuisse, revocatis ad veritatis normam rebus gestis, codicem quodammodo diplomaticum Ecclesiæ adornare universæ, qui veluti purissimus fons omnibus pateret, quicumque sive Ecclesiæ universæ historiam, sive peculiarium Catholicorum regnorum adornare instituerent. Nec enimvero suo etiam studio aliqua ex parte fraudarentur, qui de profanis et patriis historiis scripturi, in illum oculos intenderent. Confidimus laborem hunc nostrum eo gratiorem omnibus fore, quo minora numero monumenta, ad res Ecclesiæ proximorum sæculorum pertinentia, præ manibus eorum versantur.

Libuit demum cuique Annalium volumini perbrevem rerum præcipuarum indicem subjicere, ampliorem ad calcem absoluti operis paraturi.

Utere igitur, Lector humanissime, hoc, quale id cumque sit, opere nostro: Deumque adprecare, ut nobis vires suppeditet, quibus brevi annorum curriculo totum absolvatur. In animo enim est, hoc expleto Raynaldianos Annales emendatiores, locupletioresque redditos, iterum typis mandare, et eam præcipue operis partem, quæ auctore suo vita functo in lucem edita, postremas ejus curas desiderasse videtur. Illa quidem continet gesta summi momenti, quæ tum teterrimum illud schisma, quod recentiores specioso nomine Reformationem sæculi sexti decimi nuncupant, tum historiam ipsam sacrosancti Concilii Tridentini spectant. Deinde manum admovere cogitamus Laderchianis Annalibus, acutiori etiam trutina indigentibus. Ad id nos impellunt, tum varia, quæ desiderantur in utriusque viri Annalibus, tum præclarorum virorum, qui summa cum laude hoc ævo res historicas excolunt, adhortationes, qui nos ad hoc operis impellere et inflammare quotidie non cessant.

ARGUMENTUM

MDLXXII.

PIVS PP. V.

GREGORIVS PP. XIII.

MDLXXIII.

MDLXXIV.

I. — Dum adhuc sibi Roma gratularetur de relata ad Naupactum victoria, et exuvias a celeberrimo illo duce Marco Antonio Columna de immanissimo hoste raptas, Piique Pontificis jussu in Capitolio constitutas frequens inviseret ovansque, subitus inopinusque de adversa tanti Pontificis valetudine rumor subeunte anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo urbem totam pervasit et mœrore affecit. Mox urbe egressus orbe toto percrebescere cœpit, et omnium fere exterorum principum aures implevit, animosque anxios habuit. Nec se continuere quin intimos animi sensus litteris ad eum missis quamplurimi consignarent. Tum vero assiduis precibus sive privatim in domibus sive catervatim in publicis Ecclesiis omnes cives exterique Deum obtestati, ne tanti facinoris auctorem, a quo ingruentes Ecclesiæ hostes æque profligati, et toti hominum reipublicæ salus cum perenni gloria parta fuerat, intempesta humanis rebus morte præriperet. Visus tum fractis morbi viribus in pristinam bonam valetudinem redire S. Pontifex, nec vel ætate vel morbo quidquam animo deminutus, regendo Ecclesiæ et reipublicæ clavo solita animi firmitate præsto fuit.

II. — Marcum igitur A. Columnam Legatum ad Italiæ principes mittit, ut eos hortaretur et urgeret, ut sacrum contra Turcas sociale bellum prosequerentur, acriusque cierent. Tum ut merita peractis præmia laboribus tribueret, et alacriores animos adderet ad futura Domini prælia commiscenda ensem ac pileum solitis Ecclesiæ cæremoniis precibusque dedicatum Joanni Austriaco magno illi maris arbitro dono mittit. Muneri litteras hasce addit Pontificiæ benevolentiæ luculentissimum testimonium. (*)

(*) Regest Pii V. Au vn. ep. 28.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni ab Austria Totius Classis Confœderatorum Principum Christianorum Præfecto, et Capitaneo Generali.

PIVS PP. V.

Dilecte fili, Nobilis Vir salutem etc. Mittimus Nobilitati Tuæ per dilectum filium Horatium Marchionem Malæspinæ, familiarem, et Cubicularium nostrum ensem, et pileum, quem vetere Romanorum Pontificum instituto benediximus in Sacrosancta Natalis Domini Nostri Jesu Christi celebritate. Existimavimus autem hoc munus Tuæ maxime Nobilitati convenire, non ut te adversus hostem incenderemus; experti enim sumus, nihil posse fieri ardentius, sed ut esset hoc a Nobis posteris omnibus testimonium singularis virtutis tuæ in Christiana Ecclesia tuenda, atque ulciscenda. Itaque oramus Deum, ut una cum his insigniis muniat caput tuum galea salutis, dexteram autem armet gladio spiritus, ut et te Ecclesiæ Suæ diu servet incolumem, et per te propulset tum ab ista Classe, cui præes, vitia omnia, quæ sunt pernicies animorum, tum vero ab ipsa Ecclesia universa istam, quam delere cupis, barbarorum luem, quæ est corporum pernicies, hoc secundum facile impetrabimus, si primum illud tenebimus, quantum poterimus, ut animos ab omni labe puros, atque integros habeamus. Ubi enim agimus causam Christi, ipse agit nostram. Ut autem eo, quo decet honore, et frequentia celebretur hoc

nostrum virtutis tuæ testimonium, volumus, ut peracto per aliquem Catholicum Antistitem, quem malueris, sacrosancto Altaris Sacrificio, eo in tempore, quod opportunius judicaveris; idem Antistes ensem hunc, et pileum cum iis cærimoniis, quæ adhiberi solent, Nobilitati Tuæ nostro nomine tribuat. Nos autem omnibus utriusque sexus Catholicis vere pœnitentibus, et confessis, qui ipsius Missæ celebrationi, vel integre, vel aliqua ex parte, vel in extremo, tum cum Antistes populo benedicit, interfuerint, et pro Sanctæ Matris Ecclesiæ amplitudine, et pacis, ac concordiæ inter Principes Christianos conservatione pias ad Deum preces effuderint, ejusdem Dei misericordia, et Beatorum ejus Apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi plenariam omnium peccatorum suorum Indulgentiam misericorditer in Domino concedimus, et elargimur. Ipsum autem Horatium Marchionem Malæspinæ cupimus Nobilitati Tuæ quam commendatissimum esse, quod facile speramus iis de causis, quibus eum plurimum amamus, sua ipsius scilicet virtute, integritate, et Nobilitate. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIX Martii MDLXXII. Pontificatus Nostri Anno Septimo.

III.—Cæterum præcipuus S. Pontificis angor ex eo proluebat, quod plurimos Christianorum Principum vecordia æque torpescentes, vel mutuis modo discordiis agitatos, nihil sollicitus videret de recuperanda Palestina, et locis a Divino Redemptore lustratis sacratisque a Turcarum manibus vindicandis. Hanc præcipuam esse rebatur causam, cur salutare illud opus ad exitum perduci nondum potuisset. Hos animi sui angores, hoc consilium omnibus idem Pontifex effusissimis aperiebat querelis, quotquot ei de insigni apud Echinadas parta victoria gratulati fuerant. Sint rei exemplum, quas piissimo Alberto Bavarorum Duci litteras reddidit, ne de aliis quamplurimis regibus principibusque viris mentionem facimus. (*)

(*) Regest. Pii V. An. VII. ep. 13.

Dilecto Filio Nobili Viro Alberto Duci Bavariæ.

PIUS PP. V.

Dilecte Fili, Nobilis Vir Salutem, et Apostolicam benedictionem. Charitas, et pietas Nobilitatis Tuæ multis tuis in rebus gestis tota vita testificata, de quibus tum ab aliis permultis, tum vero quotidie magna cum voluptate audimus a dilecto filio nostro Othone Truchses Cardinali Augustano nuncupato facile sese ostendit in tuis literis, quibus gratularis de tam insigni victoria Ecclesiæ Suæ a Christi virtute tributa. Sic autem decet Christi, et Ecclesiæ lætari parentum honore et gloria, eamque suam ipsius propriam existimare, et gratiis perpetuo agendis eandem, quam accepit, lætitiam referre; filius enim sapiens lætificat patrem, stultus vero mæstitia est matri suæ. Atque utinam Principes omnes nominis Christiani, tui similes haberemus; vidissemus, quod jamdiu cupimus, quodque non sine summo dolore recordari non possumus loca illa, quæ Christus Dominus, et Deus noster vivens corporis, moriens sanguinis, mortuus carnis suæ tactu consecravit ab illa impurissima lue vindicata, sed non patitur diabolus, atque ejus ministri esse Christianorum omnium cor unum, et animam unam. Quid ergo aliud restat, nisi ut rogemus eundem Dominum Nostrum, ut pulso diabolo reducat eos, quos ille abduxit, jungatque corda omnium charitate sua? Hoc et ipsi facimus, et te quoque facere speramus; facile autem impetrabimus, si et ipsi ab omni labe puri erimus, et commissum Nobis ab eo gregem omni vigilantia custodierimus; neque enim abbreviata est manus Domini, ut salvare nequeat, neque aggravata auris ejus, ut non exaudiat. Interim autem confidimus, esse Nobiscum in sua causa eundem Dominum exercituum, qui sæpe parva manu fugavit validissimos, atque ingentes exercitus, quique Spiritu ipso potest universam illam barbariem ut fumum dissipare, et perdere: ut autem velit, non cessamus eum orare; in quoque tuis ac Catholicorum tuorum precibus publice, privatimque adjuvari rogamus. Ita tibi idem Deus Omnipotens pro ista tua tam insigni virtute, et pietate prospera omnia, et læta concedat. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die prima Martii millesimo quingentesimo septuagesimo secundo. Pontificatus Nostri anno septimo.

IV. — Omnibus, quæ sacrum bellum ad felicem exitum deducerent sedulo solerterque dispositis, Pius ad religionis negotia animum advertit; ut Ecclesiæ imperium et fines augerentur, et renascentia in dies hæresum capita decuterentur æque sollicitus. Hac de re Joanni Cerdæo Duci Medinæ Cæli nuncupato summæ gravitatis et moderationis viro, quem Duci Albano in regendis fœderatis Belgii provinciis Hispaniarum Rex suffecerat, litteras dedit: quibus ei de collato honore gratulatur, et eum ad jura Ecclesiæ strenue tuenda hortatur illis in regionibus tum temporis miserrime proculcata. (*)

(*) Regest. Pii V. An. VII. ep. 1.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni de Cerda Duci Medinæ Cæli Regis Catholici in Statu Flandriæ Gubernatori, et Capitaneo Generali.

PIUS PP. V.

Dilecte fili, Nobilis vir Salutem, et Apostolicam benedictionem. Lectis tuis literis, quibus significabas te a Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum Rege Catholico Provinciæ Flandriæ præfectum, lætati sumus, non ipso imperii, quod adeptus es, splendore, et gloria, aut de tua virtute expectatione, et amplissimo Regis ipsius testimonio; sunt enim hæc, ut humana omnia, fluxa, et caduca, suntque in

ipsa rerum publicarum administratione omnia curarum, et periculorum plenissima, quod quidem re ipsa Principes omnes, quotidie experiuntur, non tam igitur his de rebus gratulamur, quanquam sunt illæ quidem honorificæ, et gloriosæ, quam quod tibi in ista Provincia obtulerit Deus pulcherrimam occasionem, maximeque optabilem, ac tua virtute dignissimam, de Ecclesia, ac Christiana Religione benemerendi, ac sempiternam apud se laudem, et felicitatem adipiscendi, ipsius Religionis causa amplectenda, atque omni ope juvanda: quod quidem te pro tua pietate facturum non dubitamus: ac si ullus apud te cohortationi locus esse potest, ut id facias, atque omnes curas, et cogitationes tuas ea in re defigas, ipsosque Catholicos quam commendatissimos habeas, et quibuscumque rebus poteris, juves, te, quantum possumus, rogamus, atque hortamur. Quod difficili, ac periculosa navigatione, ut accepimus, a principio usus fueris, dolemus. Quod Nobis de victoria gratularis, agnoscimus pietatem tuam, et Divinam bonitatem rogamus, ut sæpius, ac tamdiu Nobiscum similibus de causis gratuleris, dum fœdissimum illud monstrum, et Christi inimicum penitus fractum, atque extinctum, Christianamque Religionem, et Christi ipsius nomen, et gloriam toto orbe diffusam latissimeque propagatam videamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die quinta Februarii millesimo quingentesimo septuagesimo secundo, Pontificatus Nostri Anno septimo.

V. — Ob insigne studium in arcendis a commissa sibi provincia hæreticis Othoni Henrico Schwartzembergensi, qui Badensem Marcam a Cæsare regendam acceperat maximas impertitur laudes. [*]

[*] Regest. Pii V. An. VII ep. 12.

Dilecto Filio Nobili Viro Comiti Othoni Henrico de Schwartzemberg Marchionatus Badensis Gubernatori.

PIVS PP. V.

Dilecte fili, Nobilis vir Salutem, et Apostolicam benedictionem. Nullam unquam duximus posse in Ecclesia Dei reperiri pestem hæretica perfidia capitaliorem. Cæterarum enim Sectarum homines non tam laborant de religinne, quam de imperio propagando, in quo etiam aperte hostes sunt quos facile caveas, hi vero eo sunt exitiosiores, quo lectiores, et mentita fidei professione nobiscum conjunctiores, et quod perniciosissimum est, animorum, et Catholicæ in primis Religionis extinctores, ut merito a Sanctis Patribus nominentur fures, latrones, lamiæ, diaboli filii, antichristi, qui cum simulant veritatem tueri, tum id maxime agunt, ut oppugnent, utque oves sejungant a pastore, filios a matre, membra a corpore, quorum non solum convictus sed ipse etiam sermo est exitiosus: portant in ore perditionem, et in labiis ignem condunt, loquuntur, sed non ab ore Domini; serpitque eorum sermo, ut cancer. Hanc tam exitiosam pestem non a suis tantum auribus Nobilitatein Tuam semper repulisse, sed a tota ista præfectura exterminasse, dici non potest, quanto cum gaudio acceperimus a dilecto filio nostro Othone Truchses Cardinale Augustano nuncupato. Cum enim deterius multo sit cognitam semel veritatem deseruisse, quam nunquam agnovisse; lætandum certe est magis eorum ab interitu ereptione, qui veritatem agnoverunt, quam nova aliorum cognitione. Cumque hoc nostrum gaudium tua opera non uno aut altero cive retinendo, sed tota ista provincia conservanda, et hæreticis perfidis arcendis, et coercendis cumulatum sit, qui possumus istam tuam tantam, tamque insignem virtutem non magnopere commendare? Sed nihil opus habet mortali ab homine commendatione is, quem immortalis laudat Deus, et homo Christus. Perge itaque ut cœpisti, et istius tam præclari facti præmium amplissimum, et sempiternum expecta ab eo, cui gratissimum est sacrificium zelus animarum. Nos Deum oramus, ut qui te Nobis conjunctissimum esse voluit ista cura, quæ Nobis semper hæsit in medullis, ita faveat nostro communi desiderio, ut omnis hæreticæ pestis extinctione, atque omnium gentium Christi cujus, et sanguinis veneratione videamus ipsius nomen et gloriam toto orbe propagatam. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die prima Martii millesimo quingentesimo septuagesimo secundo Pontificatus Nostri Anno septimo.

VI. — Hæresi repellendæ et proterendæ nihil accomodatius ratus, quam si sæpius Sacræ Synodi Episcoporum haberentur, Germaniæ præsules, imprimis Moguntinum ad eas cogendas hortatur. [*]

[*] Regest. Pii V. An. VII ep 7.

Venerabili Fratri Danieli Archiepiscopo Moguntino Sacri Romani Imperii Principi Electori.

PIVS PP. V.

Venerabilis frater, salutem, et Apostolicam benedictionem. Dilectum filium Georgium de Schovembugh istius Ecclesiæ tuæ Moguntinæ Decanum, et ex tuis literis complexi sumus, et merito etiam suo multum amavimus: magnam enim in eo agnovimus gravitatem, probitatem, religionem, et quod Nos vehementer delectavit, summam in te observantiam, et pietatem. Itaque facile a Nobis reportavit omnia quæ cupiebat; hoc etiam amplius, quod ille quidem pro sua modestia minime cupiebat fecimus illum Sedis Apostolicæ Prothonotarium, ornavimusque hoc munere antiquissimo, et in Ecclesia Christi gravissimo, quod in Martyrum gestis scribendis maxime versatur. Talem autem virum tam utrique nostrum probatum idoneum duximus, per quem gravissimis de rebus tecum ageremus, sed coegit Nos nostra sollicitudo, qua pro

nostro munere de omnibus Ecclesiis dies, noctesque angimur, eisdem etiam de rebus per literas agere, quam quidem sollicitudinem non minima ex parte Fraternitati Tuæ communem esse voluit Divina benignitas. Quod autem magnopere cupimus, illud est. Vides, te præesse Ecclesiæ, tam multarum ecclesiarum, tam insignium, tam late patentium Metropolitanarum, de quibus Ecclesiis oportet Fraternitatem Tuam æque ac singulos earum Episcopos laborare, eumque illis parem curam suscipere: hoc etiam majorem; illos enim te intueri, atque a te pendere compertum habemus, cumque agitur de moribus, deque Ecclesiastica disciplina restituenda, ad te rejicere, atque ita respondere; expectabimus Synodum Provincialem Moguntinam. Hanc Synodum te hactenus distulisse magno cum dolore, ut par est, pietatem tuam non dubitamus, multasque apud te ejus differendæ causas, ac difficultates extitisse. Verum tu ipse optime intelligis, opus Dei, rebus, ac rationibus nostris omnibus longe anteferendum esse, Deumque ipsum sus in causa semper præsentem, præstoque esse, ac difficultates omnes citius multo, ac facilius, quam ventum vehementissimum tenuissimas paleas, aut pulverem disjicere, quæque Nobis videntur difficillima, ad implorandum, ac perficiendum, modo nihil aliud nisi ejus honorem, et gloriam cogitemus, reddere facillima, atque expeditissima, et tanto quam ipsi expectabamus ampliora, ut invictam, et benefactricem ejus manum nunquam satis laudare possimus. Hoc Nos proxima victoria experti sumus: nihil enim videbatur humanæ rationi hac fœderis conjunctione difficilius ad tentandum, nihil disjunctius ad copulandum, nihil ipsa victoria majus ad sperandum, nihil incredibilius ad obtinendum. Ecce autem summo, ut semper profitebimur, Dei ipsius, in quo nostra omnis spes in tanto incœpto sita erat, auxilio subito factum est fœdus, junctæ vires, bellatum, triumphatum. Nunc quoque in tanto fœdere hoc sustinendo magna rerum omnium difficultate, et inopia laboramus, sed qui tam ampla a Deo pignora possidemus, qui possumus reliqua ab ejus benignitate non expectare? Hac quoque spe te frater præditum esse oportet, ac pene etiam dicam majore: Nos enim laboramus de Christianorum hostibus arcendis, tu de Christianis retinendis, Nos de Christi humanitatis sepulchro recuperando agimus, tu de Christianorum animis, quod Divinitatis unicum templum est, purgandis, sarciendis, tegendis, atque ab immanissimo hoste diabolo eripiendis. Tota igitur mente, atque animo in hanc curam incumbe, et quod alii istic quoque Episcopi fecerunt, Trevirensis Salisburgensis, et alii, quamprimum Synodum coge, queque a Spiritu Sancto in Œcumenica Tridentina Synodo decreta sunt tanto cum fructu, ab omnibus observari præcipe; ac si quid præterea idem spiritus pro locorum istorum conditione ipsi Synodo suggesserit, decernito, et sancito. Nos enim, si quid opus erit, quantum a Domino dabitur, paterne favebimus, consulemus, auxilio erimus, si aliud non poterimus nostris certe assiduis ad Deum precibus nunquam vobis deerimus. Interim autem nihil longius habemus, quam dum de ista Synodo audiamus: qua de re tuas literas cupidissime expectamus. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die decima tertia Februarii MDLXXII Pontificatus Nostri anno VII.

VII. — Tum vero patulam sterni viam erroribus provehendis arbitratus cum selectioribus litterarum disciplinis hominum mentes imbui nequeunt: ludos litterarios constitui, et optimis docendis rationibus promoveri summopere optabat curabatque. Multis igitur meritisque prosequitur laudibus Transilvaniæ Voivodam Stephanum Bathori, quod hocce consilium calamitosissimæ humanarum, divinarumque rerum ignorantiæ depellendæ iniverit. Quod Religiosos e Societate Jesu viros accersiverit veluti optimos, et in informandis juvenum animis apprime industrios magistros, gratum sibi fuisse testatur, et ut operi instet, hortatur. [*] [* Regest Pii V. An. VII ep. 8.

Dilecto Filio Nobili Viro Stephano Bathori Transilvaniæ Voivodæ.

PIVS PP. V.

Dilecte fili, Nobilis vir salutem, et Apostolicam benedictionem. Legimus particulam literarum tuarum, quam Nobis ostendit dilectus filius Magius Societatis Jesu Provincialis, in qua postulas, mitti istuc aliquot ejus societatis viros ad Christianam Religionem docendam, inque hominum animis inserendam idoneos. In quibus literis facile perspeximus religionem, et pietatem tuam, antea quidem minime Nobis dubiam, aut obscuram, hac autem re adeo testatam, et illustrem, ut intimo ex corde gratias agamus Deo, quod inter eas curas, quas solet gravissimas afferre Principatus, et rerum publicarum administratio, hanc omnium maxime salutarem in animo tuo penitus infixerit, ut ejus oves suo sanguine redemptas curares e diaboli faucibus eripi, aggregarique ad eas, quæ alienorum voces horrent, et refugiunt. Perge itaque fili, ut cœpisti, atque istam mentem a Divina bonitate agnosce, eique Nobiscum una gratias age: cumque eo rem tibi esse confide, qui nescit beneficiis superari, cuique est gratissimum sacrificium zelus animarum; illudque Jacobi Apostoli in animo habe. Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum. Cum autem Deus Noster tanta habeat ad summam felicitatem præmia reposita iis, qui eum diligunt, quanta neque ullus vidit, neque audivit, neque cogitare potuit

quam magna putabimus parata esse iis, qui quod perfectissimum in charitate est, student alios ad Dei amorem convertere? Hoc enim, ut ait Dionysius, Divinorum omnium Divinissimum est Deo cooperari in conversione iniquorum ad eum. Nos interea non cessabimus Deum orare, ut qui dedit velle, det etiam perficere, dignetur que favere tam piæ voluntati, sicut in missione, sic exitu ipso, suamque Ecclesiam quotidie lætificare non hæreticorum modo revocatione, sed nova etiam nationum omnium, ac gentium vocatione, ut in hac terrena Hierusalem imitemur cœlestem illam, in qua semper laudatur celebratur, extollitur Deus, qui est benedictus in sæcula amen. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XXIII. Januarii Millesimo quingentesimo septuagesimo secundo Pontificatus Nostri anno septimo.

Quam porro esset Bathorius rei Catholicæ promovendæ cupidus, quamvis temporis difficultatibus undique præpeditus, ejus litteræ testantur ad Archidiaconum Coloccensem, virum inter Hungaros spectatissimum, quæ sunt hujusmodi. (*)

(*) Polonia vol VI. fol. 11.

Reverendissimo Domino Georgio Fabio Archidiacono Coloccensi et Amico nobis honor.^mo

Reverende Domine, Amice nobis honorande.

Salutem et prosperitatem. Literas vestras una cum Munusculo vestro benevole accepimus. Quantum autem ad postulationem vestram in eisdem literis denotatam attinet, quominus in præsentiarum vobis ex sententia responderi possit, præsentis obstat difficultas temporis; quo enim in statu negotium religionis, et bonorum ecclesiasticorum in hac provincia nunc versetur, neque vobis potest esse ignotum, qui non ita pridem his in locis peregrinati sitis. Dabimus tamen operam, ut impietate et abusibus sublatis, vera religio postliminio reducatur, piorumque desiderio quoadusque fieri possit satis fiat. Hoc tantum D. V. R. breviter responderi voluimus, ut nostrum erga veram Catholicam fidem atque Ecclesiam votum atque zelum scire possit: qui etiam Apostolicæ Sedi quantum in nobis est inservire parati sumus, et bene valeat. Datum Albæ Juliæ 21 Martii A. D. 1572.

Stephanus Bathori de Samlio
Woyewoda Transilvanus.

VIII. — Interea vis morbi, quæ sub anni initium pavorem cunctis fecerat, et paullisper residere visa fuerat, iterum erumpere cœpit. Corporis viribus in dies languescentibus, auctisque doloribus, quamvis animo infractus contra niteretur Pius, non sine tamen magno animi cruciatu, ipso Paschatis die, qui fuit IV. Non. Aprilis, Sacris privatim operari in suo sacrario coactus est. Mox sollemnioribus pro Pontifice ritibus a Cardinali Moronio S. Collegii Decano peractis, tantum valuit, ut a podio, quod a S. Petri æde in subjectam plateam respicit sacris indutus vestibus solemni ritu populo postremum non sine lacrymis benediceret. Reliquos dies nec ut adesset Sacris vis morbi permisit.

Optimi tamen parentis more, Pius acerbitatem morbi, qua afflictabatur verbis occulere filiis conceptum dolorem lenire, spem ipse cæteris facere, prope diem fore, ut divina favente gratia sanitatem esset recuperaturus. Non sine lacrymis legere est, quas hisce pressus angustiis piissimo principi Guillelmo Alberto Bavariæ Ducis filio litteras feria tertia Paschali dedit, nec sine magna tanti Pontificis admiratione. (*)

(*) Regest. Pii V. An. VII. ep. 39

Dilecto Filio Nobili Viro Guglielmo Bavariæ Principi.

PIVS PP. V.

Dilecte fili, Nobilis vir, Salutem, et Apostolicam benedictionem. Nihil jamdiu libentius legimus literis Nobilitatis Tuæ; adeo expressas in eis vidimus virtutes illas, quas tantopere commemorare solet dilectus filius noster Otho Truchses Cardinalis Augustanus nuncupatus, singularem scilicet religionem, et pietatem tuam, atque erga Nos, et hanc Sanctam Sedem observantiam. Nam quod scribis, te bona omnia accepta referre Dei benignitati, existimasque, non mediocriter tibi prodesse nostras preces, facis tu quidem pie, qui id tribuas hominis peccatoris precibus, quod miseri hæretici non verentur abrogare Sanctorum intercessionibus. Hanc quoque Nos tum Sanctorum opem, tum piorum orationis vim nuper experti sumus; tantis enim diu, noctuque, tamque intestinis premebamur doloribus; ut non facile existimemus posse quenquam perpeti graviora: Consolabatur autem Nos spes illa, quam in Deo repositam habebamus, cito ad eum migrandi; quod si ejus benignitati videretur oportere, Nos in hac vita diutius cruciari, non mediocriter leniebat dolorem nostrum tum eadem ipsa, quæ premendo medebatur manus paterna, tum exempla Sanctorum Patrum inprimisque Sanctissimi Pontificis Gregorii, qui de se ipso sic scribit. Nescio quis in toto corpore cum dolore se ignis expandit, et fit plerumque, ut uno me tempore ardor cum dolore affligat; et corpus in me, animusque deficiat, et qoi quotidie in morte sum; quotidie repellor a morte, unde compellor clamare. Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo. In quo etiam dolore scribit se complures annos jacere. Cum Nos igitur hoc exemplo compararemus ad hunc cruciatum diutius perferendum; ecce subito summa Dei benignitate, quam Nobis piorum preces, sanctorumque intercessiones conciliarunt, tam gravi dolore levati sumus, propemodum etiam liberati: itaque et somnum capimus, quod diu facere non potuimus, et ad nostra hujus Apostolicæ Sedis munia obeunda firmiores sumus. Salutabis nostris verbis uxorem tuam, eique de facili partu, deque filiolo

gratulaberis, quam supervacaneum putamus monere, ut munus istud, quod habet a Deo, omnibus virtutibus ornandum; atque ut hactenus factum est in baptismo, sic in reliqua vita eidem Deo consecrandum putet: Nos enim illam pro sua pietate hoc diligentissime curaturam non dubitamus. Tibi quoque fili magnopere gratulamur, quod paternas virtutes æmuleris, quodque cum illo pari, hoc est summa sic præditus pietate, utrunque enim ab eodem dilecto filio nostro Cardinale Augustano sæpe accepimus, et illum in cæteris virtutibus esse in primis, semperque fuisse acerrimum Catholicæ Religionis, et veritatis propugnatorem, id, quod re etiam ipsa experti sumus, et paternam in te tum pietatem, tum virtutem in omni genere elucere. Itaque ut nihil hoc nomine vobis charius habemus, ita quoque ut Deus ad tantarum virtutum propagationem, atque ad Ecclesiæ suæ gloriam, quemadmodum hactenus fecit in filia, sic te pluribus augeat filiis et optamus, et quoniam nostris precibus tantum tribuis, etiam oramus. Idem Deus benedictus vobis, natis vestris, vestræque universæ ditioni in hac vita læta omnia et prospera tribuat, in futura sempiternam beatitudinem largiatur. Nos interim, id quod possumus, paternam, atque Apostolicam universis benedictionem impertimur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die VIII. Aprilis MDLXXII. Pontificatus Nostri anno septimo.

IX. — Cæterum deficientibus jam viribus supremus ille dies Pontifici appropinquabat, qui fuit Kal. Maii, quo dolore renum, et calculi molestia oppressus incredibili bonorum omnium mœrore occubuit. Hora pene vigesima secunda Sacramentis Christianis omnibus communitus anno ætatis suæ sexagesimo octavo, Pontificii regiminis septimo ad superos evolavit. Virtutum omnium dum viveret exemplum Catholico orbi ereptus lacrymas omnium excitavit, hæreticis modo et Turcis exultantibus, quorum idem perpetuus acerrimusque fuerat insectator.

In Vaticano apud sacellum S. Andreæ, parvo primum tumulo conditus; hoc virtutum ejus elogium enarranti.

PIVS . V. PONT.
RELIGIONIS . AC . PVDICITIÆ . VINDEX
RECTI . ET . IVSTI . ASSERTOR
MORVM . ET . DISCIPLINÆ . RESTITVTOR
CHRISTIANÆ . REI . DEFENSOR
SALVTARIBVS . EDITIS . LEGIBVS
GALLIA . CONSERVATA
PRINCIPIBVS . FOEDERE . IVNCTIS
PARTA . DE . TVRCIS . VICTORIA
INGENTIBVS . AVSIS . ET . FACTIS
PACIS . BELLI . Q. GLORIA
MAXIMVS
PIVS . FELIX . OPT. PRINC.

X. — Inde vero cadaver ejus a Sixto V. anno 1588 VI. idus Januarii ad S. Mariæ Majoris Basilicam sacramque ædem sive sacellum ab ipso regio opere et sumptu ædificatum solemni pompa translatum fuit. Antonius Cardinalis Carafa, pro æterna Pii salute, sacris operatus est, solemni ritu. Sacro illi Sixtus, et XLIV viri Cardinales, Legatique Galliarum Regis, Reipublicæ Venetæ, et Ducis Sabaudiæ, quique alii sacro Pontificio adesse solent, interfuere.

Pii monumentum, a Sixto V. in hac Basilica erectum, opere præclaro et sumptuoso, quod certe tanti Pontificis virtutibus immortalibus ac summis promeritis consentaneum plane esse, nemo est ita a pietatis officio, publicisque rationibus aversus, quin præclare intelligat. E marmore est candenti onychino, africo, omnisque alterius generis nobilissimo. Columnis quatuor constat, partim a dextera, partim a sinistra parte collocatis opere composito. In medio autem monumento cernitur eximia Pii Quinti Pontificis effigies, splendidissimo marmoris albi, e quo confecta est, candore relucens, vestitu tiaraque Pontificali ornata, ac de more Pontificio sedens, habet luculenta infra pedes epitaphia duo, unum his verbis:

PIO . V. PONT. MAX.
EX . ORD. PRÆDICATORVM
SIXTVS . V. PONT. MAX.
EX . ORD. MINORVM
GRATI . ANIMI . MONVMENTVM
POSVIT.

Alterum vero, quod illi mox subiungitur in hanc verborum formulam:

PIVS . V. GENTE . GISLERIA . BOSCHI . IN . LIGVRIA . NATVS . THEOLOGVS . EXIMIVS . A . PAVLO . III. IN . INSVBRIA . HÆRETICÆ . PRAVITATIS . INQVISITOR . A . IVLIO . III. SANCTÆ . INQVISITIONIS . OFFICII . COMMISSARIVS . GENERALIS . A . PAVLO . IIII. EPISCOPVS . SVTRINVS . DEINDE . S. R. E. TT. S. MARIÆ . SVPER . MINERVAM . PRESBYTER . CARD. ET . A . PIO . IIII. ECCLESIÆ . MONTIS . REGALIS . IN . SVBALPINIS . ADMINISTRATOR . FACTVS . EO . VITA . FVNCTO . SVMMO . CARDINALIVM . CONSENSV . PONT. MAX. CREATVS . QVI . VETERES . SANCTOS . PONTIFICES . ÆMVLATVS . CATHOLICAM . FIDEM . PROPAGAVIT . ECCLESIASTICAM . DISCIPLINAM . RESTITVIT . TANDEM . GESTARVM . RERVM . GLORIA . CLARVS . DVM . MAIORA . MOLITVR . TOTIVS . CHRISTIANÆ . REIP. DAMNO . NOBIS . ERIPITVR . KAL. MAII . M. D. LXXII. PONT. ANNO . VII. ÆTATIS . SVÆ . LXVIII.

Aliis etiam imaginibus undique collustratur, quæ non historiæ instar narrant, sed ob oculos ponunt præcipua quædam acta. Est ea in primis, qua apparatus pompaque exprimitur, cum Pontifex creatus sollemni ritu coronatur. A dextera ejus cernitur actio figuris expressa, cum

Marcum Antonium Columnam, classis Pontificiæ præfectum pronunciat et constituit. A sinistra extat, etiam ad posteritatem prodita, altera actio, qua Sfortiam, Sanctæ Floræ Comitem, Pontificii auxiliarii exercitus ducem, contra perduelles Caroli Noni, Galliæ Regis, Ecclesiæque hostes decernit. Pugnæ navalis designatio et classis Christianæ contra Turcas bene ad Echinadas pugnantis descriptio, expressa item figuris, alio loco apparet, brevique at illustri narratur elogio hoc:

SELINVM . TVRCARVM . TYRANNVM . MVLTIS . INSOLENTEM . VICTORIIS . INGENTI . PARATA . CLASSE . CYPROQ. EXPVGNATA . CHRISTIANIS . EXTREMA . MINITANTEM . PIVS . V. FOEDERE . CVM . PHILIPPO . II. HISPANIARVM . REGE . AC . REP. VEN. INITO . M. ANTONIVM . COLVMNAM . PONTIFICIÆ . CLASSI . PRÆFICIENS . AD . ECHINADAS . HOSTIBVS . XXX. MILL. CÆSIS . X. MILL. IN . POTESTATEM . REDACTIS . TRIREMIBVS . CLXXX . CAPTIS . XC . DEMERSIS . XV. MILL. CHRISTIANIS . A . SERVITVTE . LIBERATIS . PRECIBVS . ET . ARMIS . DEVICIT.

Ex altera parte imago cernitur prælii, et victoriæ, quæ, eo ipso duce Sfortia, in Gallia de hæreticis reportata est; habetque item incisam inscriptionem hanc:

GALLIAM . CAROLO . IX . REGE . PERDVELLIVM . HÆRETICORVMQVE . NEFARIIS . ARMIS . VEXAVAM . VT . DE . REGNO . DEQVE . RELIGIONE . ACTVM . VIDERETVR . PIVS . QVINTVS . SFORTIÆ . COMITIS . SANCTÆ . FLORÆ . DVCTV . MISSIS . EQVITVM . PEDITVMQ. AVXILIARIBVS . COPIIS . PERICVLO . EXEMIT. HOSTIBVSQ. DELETIS . VICTORIAM . REPORTAVIT . REGI . REGNVM . CVM . RELIGIONE . RESTITVIT . SIGNA . DE . HOSTIBVS . CAPTA . AD . LATERANENSEM . BASILICAM . SVSPENDIT.

Amplissimum igitur, maximum multisque nominibus illustre est hoc monumentum, plenissimum undique pietatis, refertissimum summis virtutibus, cumulatissimum omni gloria.

Lubet hic historiam adponere, quam Petrus Galesinus, protonotarius apostolicus, vir clarus et coævus de solemni Pii V. ad S. Mariæ Maj. Basilicam translatione conscripserat, typisque Vaticanis eodem anno 1588 ediderat.

Ordo Translationis

« S. D. N. Sixti Quinti Pont. auctoritate et jussu, anno MDXCVIII. die VIII. Januarii, feria VI. hora prima noctis, in Basilica Vaticana Sancti Petri sepulcrum lateritium Pii Papæ Quinti beatæ memoriæ prope Sancti Andreæ aram ad tempus extructum, annis post illius obitum quindecim et amplius, dirutum apertumque est, curante R. D. Gulielmo Sangalletto, utriusque Pontificis Cubiculario intimo, cui potissimum ejus Sanctitas illam curam demandavit. Apertioni demolitionique sepulcri præsentes, singulari pietatis significatione gratissimique animi officio aderant illustrissimi S.R.E. Cardinales novem, Alexandrinus, Pii sororis filius, Senonensis, Sanctæ Severinæ, Rusticucius, et Caraffa, hi quinque ab ipso Pio; reliqui quatuor a S. D. N. Sixto Quinto in eum ordinem cooptati, Pinellus, Asculanensis, Gallus, et Montaltus, ejusdem S. D. N. sororis ex filia nepos. Alii prætera complures olim ipsius pontificis defuncti familiares, quibus ille benigne fecerat. Dum demolitio fiebat, Basilicæ Vaticanæ Beneficiati, et Clerici psalmos pro mortuis recitabant cum sua in fine uniuscujusque psalmi antiphona – Requiem æternam – et aliis in officio mortuorum statis antiphonis. E sepulcro corpus, quod intus in capsa lignea reconditum erat, ut accuratissime fieri potuit, susceptum in capsam plumbeam, recens paratam serico velo rubro supposito honorifice includitur his verbis: CORPVS PII PAPÆ QVINTI. In capsæ autem operculo erat incisa hæc inscriptio:

HIC . RECONDITVM . EST
CORPVS . BEATÆ . MEMORIÆ . PII . PAPÆ . V
IVSSV . SIXTI . V. PONT. MAX.
CVM . ILLVD . GRATI . ANIMI
ERGO . E . BASILICA . S. PETRI
AD . HANC . BASILICAM . S. MARIÆ
AD . PRÆSEPE . SOLEMNITER
TRANSFERRI . ET . IN . SVO . HOC
SACELLO . REPONI . CVRAVIT
V. IDVS . IANVARII . ANNO
A . NATIVITATE . DOMINI
CIƆ . IƆ . LXXXVIII
AB . EIVS . AVTEM . OBDORMITIONE
QVÆ . FVIT . KAL. MAII
CIƆ . IƆ . LXXII . ANNO . XV
MENSE . VIII . DIE . XXIX

« Tum in promptu fuit capsa altera e cupresso, instar sepulcri arcuati, affabre pulcreque opere artificioso facta, in quam illata est illa ipsa plumbea, ferreis clavis firmiter clausa. Ea autem capsa cupressea pallio amplissimo attalici operis, auro intexti, quod recens S. D. N. Sixtus Quintus impense curaverat, undique longe lateque obtecta, laciniis e serico gausapino nigro, seu villuto, undique dependentibus, auri phrigiatisque ejusdem pontificis Pii insignibus ad singulos ejus angulos appositis, apte accommodata est in feretro: quod mox a plerisque canonicis, qui aderant, et clericis superpellicea indutis, ad mediam basilicam delatum, loco editiori quasi in suggesto quodam collocatur: ubi tota nocte permansit funalibus accensis, certisque etiam custodibus adhibitis. Aderant prætera Dominicani ordinis, cujus olim Pius fuerat, fratres, aliique religiosi viri, qui vigilias per vicissitudines agebant, nocturnaque stata pro mortuis recitabant. Aperitionis autem sepulcri et recognitionis corporis

inde extracti omnisque ejusmodi actionis tabulas publicas magistri cæremoniarum, eo nomine vocati et rogati, confecerunt. Postero autem die, nempe quinto Idus Januarii, qui dies sabbatum fuit, hora circiter decima octava Clerus urbis tam secularium quam regularium fere universus, et pia aliquot delecta laicorum collegia, quibus pridie ejus diei ob translationis sollemnitatem jam processio sollemnis indicta erat, in atrio et porticu ejusdem basilicæ sancti Petri, unde corpus efferendum erat, præsto tantæ celebritati fuerunt. Et quo frequentior populus adesset, ac sollemnitas, quæ agenda erat, significaretur, atque omnium pietas excitaretur, et die mane, quoad corpus inde elatum est, signum campanarum, ut cum sollemniter pro mortuis fit, maxime sollemne datum est. Quæ campanarum significatio sollemniter etiam facta est in basilica S. Mariæ Majoris, cum corpus e basilica S. Petri efferri cœptum est.

« Eo ipso die hora demum decima nona puerorum orphanorum familia, confratrum pia collegia, et quatuor Mendicantium ac Servitarum item, et Minimorum præterea aliorumque ordinum Regulares frequentissimi, suo quique loco atque ordine procedere inceperunt, prælata una tantum cruce basilicæ S. Mariæ Majoris, ad quam corpus efferebatur. Subsequebantur proxime omnes urbis parochi, regionatim distincti: tum omnium item collegiatarum ecclesiarum, ac mox patriarchalium basilicarum Canonici, Beneficiati et Clerici. Qui omnes pio concentu sacros versus, antiphonas et psalmos decantabant. Funalium autem collucentium ardentiumque copia magna feretrum anteibat. Quæ funalia partim ipsi pueri orphani, partim alii, qui in hospitali domo Sancti Spiritus nutriuntur, aliique item aliunde evocati. Sed is ferendis funalibus accensis ordo singularis fuit, ut collegii societatisve sanctissimi Crucifixi confratres quinquaginta, nigro vestitu induti, hinc inde a feretro totidem funalibus ardentibus a basilica sancti Petri incederent usque ad templum sancti Marcelli: inde in eorum locum, novis luminibus accensis, succederent alii eodem numero e confratribus societatis Mortis usque ad basilicam S. Mariæ Majoris, ubi pari etiam numero funalia accenderentur, cum corpus illatum esset. Id quod factum est non sine rei sanctioris significatione. Est enim numerus quinquagenarius plenus mysterii, ut psalmus quinquagesimus docet: neque autem a mysterio centenarius et quinquagenarius numerus, ex quo illa per vicissitudines distincta summa omnis constat, ut ex pari psalmorum ratione cognosci facile potest. Verum funalia omnia, quæ accensa collucebant, ex supputatione numerata sunt trecenta et amplius, præter alias faces innumeras, quæ manibus gestabantur. Quod divine factum est non sine significatione in commentario explicata. Proxime feretro Cursores Apostolici togati, baculos argenteos manu gestantes, bini præibant: iique prout opus erat huc illuc gradiebantur, ut rectum processionis ordinem tuerentur.

« Feretrum autem e basilica ipsa beati Petri, Apostolorum Principis, usque ad ecclesiam S. Cæciliæ apud montem Jordanum sublatum est humeris canonicorum illius basilicæ, qui rochetis statisque suis ornamentis induti, præ se ferebant in eo opere plenissimam pietatis effigiem. Inde vero Canonici Lateranenses, stato canonicali ornatu, usque ad ecclesiam S. Marcelli, quæ e conspectu est viæ rectæ ad portam Flaminiam, subierunt onus pari debiti officii significatione. Tertio autem loco pium hoc opus pientissime etiam præstiterunt Canonici S. Mariæ Majoris, qui itidem, ut illi, decoro habitu ab ea ecclesia in suam basilicam feretrum corpusque tanti Pontificis gaudenti animo intulerunt. A feretri porro lateribus procedebant ordine milites Helvetii et Machærophori, ii scilicet, qui sunt a custodia palatii pontificii, qui tamquam stipatores, hastatis armis fulti, ab eo procul dimovebant ingentem hominum multitudinem, quorum fuit concursatio ad solemnitatem longe frequentissima. Et vero feretrum proxime sequebatur ejusdem sanctissimi D. N. familia, equestri incessu, cui magister cæremoniarum præibat, et clavigeri item duo, qui clavas argenteas manu gerebant. Eorum omnium princeps, magister domus pontificiæ, et prælati dignitatis splendore insigniores, qui S. D. N. assistunt, amplis lacernis induti, pileis pontificalibus condecorati, mulis pontificio ritu ornatis advehebantur. Omnes hos subsequebantur quamplurimi alii, et Episcopi et Prælati diversorum ordinum Curiæ Romanæ, utpote Protonotarii, Referendarii, Auditores Rotæ, Clericique Cameræ. Ea procedendi ratio ad aspectum pulcherrima extitit.

« Hoc ordine a Basilica Vaticana S. Petri itum est via, quæ Papalis vocatur, ad palatium usque S. Marci: inde flexu ad lævam usque ad Ecclesiam S. Marcelli, mox ad montem Quirinalem, tum ad sinistram via Pia, quam olim altam semitam vocitarunt, demum via Felicia, quam nuper ejus Sanctitas aperuit, ad basilicam usque S. Mariæ Majoris, quo corpus efferebatur. Toto processionis itinere incredibilis multitudo, ac fere tanta, quantam urbs Roma capit, processionis sollemnitati præsto fuit. Undique e vicis, ex omni foro, ex officinis, tabernis domibusque omnibus concursus factus est hominum, tum spectantium, tum pompam comitantium sanctique Pontificis memoriam recolentium. Atque in eo tam ingenti concursione mirum sanctumque silentium omnium. Denique janua ejusdem basilicæ majori ingressa est tota processio: tum vero comitatus equestris constitit. Corpus

autem in basilicam tam sollemniter illatum, ante sacrum locum, quæ Confessio nuncupatur ad majus altare versus depositum est super suggesto ibi erecto. Tum cum illud collocatum esset, canonicus ejusdem basilicæ sacerdos, pluviali nigro indutus, officium rite peregit, aquam benedictam circa feretrum aspersit, thure adolevit, responsoria, versus aliasque statas preces dixit ad solemnis ritus præscriptum.

« His ordine recteque peractis, cum jam pene advesperasceret, omnes quicumque aderant, exceptis iis, quorum opera præsentiaque erat necessaria, e basilica exclusi sunt. Aderant autem quam frequentissime utriusque sexus Christi fideles usque eo ut basilica ipsa, quamvis magna et ampla, fere ad punctum temporis completa esset. Vix e feretri lateribus ii dimoveri poterant, ne ab armatis quidem militibus, quippe cum præ multa animi devotione erga Pium Sanctissimum Pontificem gestirent omnes ipsum feretrum amplecti, osculari aut manu saltem aut precationum coronis attingere. Demum igitur subterraneum sepulcrum, quod prope illud honorarium humi effossum est, hora circiter prima noctis aperitur: apertum statis precibus sacerdos benedixit, ministris adjuvantibus. Mox illuc feretrum multis circumfusum luminibus allatum est sacra cum prece sacerdotum. Qua sane re acta, tandem capsa ipsa cupressea, quæ alteram plumbeam continet, ubi Pontificis Pii corpus inclusum est, in quo sepulcro nemo adhuc humatus est, neque in posterum humabitur ex S. D. N. decreto. Sic igitur in sepulturam dato Pontificis corpore, tum denique sepulcrum operculo rotundo marmoreo, undique bene cohærenti clausum est, cum ex ejusdem S.D.N. jussu idem R. D. Gulielmus Sangalletus ita fieri mandavit. Hæc omnia acta sunt RR. DD. Ludovico Cerasolio, Silvio Drusolinio, ejusdem basilicæ S. Mariæ Majoris canonicis, Valerio Atracino Cappellano ejusdem Sacelli Sixtiani ad præsepe, et Francisco Mucantio ac Paulo Alaleonio S.D.N. Papæ cæremoniarum magistris, præsentibus: atque hi quidem duo rogati, publicas eorum actorum tabulas confecerunt ad perpetuam rei memoriam.

« Die proxime sequenti, quæ dies dominica fuit, nempe quarto Idus Januarii, etiam si corpus in sepulturam illatum esset, tanta ad basilicam S. Mariæ Majoris effusio hominum, tantus populi concursus fuit, ut Urbs pene tota pie effusa videretur ad recolendam Pii V. Pontificis memoriam. Plenæ ubique viæ confluentium, plenum basilicæ atrium, completa ipsa basilica precantium multitudine. Nemo autem erat, quin in Sacellum Sixtianum ingredi contenderet, ubi supplex oraret. Tertio autem Idus Januarii, qui dies fuit feria secunda, jussu S. D. N. solio pontificio in eadem basilica collocato, sessionibus Illmorum Cardinalium at Prælatorum, ordine dispositis circum altare, supra cujus ciborium sacræ reliquiæ asservantur, Missa sollemnis in eo ipso altari pro anima defuncti Pontificis ab Illustrissimo Cardinale Caraffa celebrata est, qui Cardinalis ab eo creatus jam fuerat. Huic celebritati S. D. N. una cum Cardinalibus numero quadraginta quatuor, interfuit. Aderant quoque Oratores Regis Galliæ, Venetorum, et Ducis Sabaudiæ, qui apud solium stabant. Patriarchæ item aderant et Prælati assistentes, ceterique omnes, quos adesse sollemne est. Cœnotaphium autem defuncti Pontificis corpus repræsentans, eodem aurei operis pallio, de quo supra, undique contectum, eo ipso loco, ubi sabbato proxime præcedenti feretrum cum corpore collocatum fuerat, præclare positum extitit funalibus quadraginta hinc inde collucentibus.

« Peracto Missæ sollennis officio, Antonius Buccapadulius, vir et omni liberalium disciplinarum scientia, et dicendi doctrina egregie eruditus, orationem habuit gravem, expolitam, et rei, de qua agebatur, plane accommodatam, quam S.D.N. attente audivit nec vero sine lacrymis. Id quod etiam plerisque contigit. Oratione porro habita, cœnotaphium a clericis ministrisque inde ad gradus solii Pontificis allatum est. Is eum a cantoribus responsorium illud - libera me etc. - cum suis versiculis recitatum est, imposito in thuribulum thure, stans absque mitra, ut moris est, cœnotaphium ipsum aqua benedicta aspersit, thurificavitque ac demum absolutionem rite peregit. Eam vero ob causam ad illud altare, de quo dictum est, nec vero in Sacello Sixtiano ad Præsepe celebratum est ejusmodi exequiarum officium, quoniam S. D. N. nequaquam decere visum est, ubi Præsepe Domini est, officia funebria agi, cum fas non sit, locum esse tristitiæ, ubi natalis est vitæ, inquit sanctissimus Pontifex Leo Magnus.

XI. — Claruit Pius in vita et post mortem miraculis, quibus permota sacra rituum Congregatio anno salutis 1615 censuit, anniversaria die depositionis ejus rem sacram non amplius ad requiem illi adprecandam esse peragendam, sed sanctissimæ Trinitati in gratiarum actionem receptæ illius animæ in consortium Beatorum repræsentandam. Decretum Urbanus VIII. serius confirmavit, et merito, nam tanti viri virtutes, quibus ornatus in terris fuerat, ejusdem gloriam, ac beatitudinem, qua fruitur modo in cœlis, satis superque testantur. Clemens PP. X. ipsis Kal. Maji 1672 Pium solemni ritu Beatorum numero adscripsit. Clemens PP. XI. deinde eum anno 1712 die dominico undecimo ante Kalendas Junii, quo supremum Trinitatis mysterium ab ecclesia peculiari memoria colebatur, inter sanctos retulit.

XII. — Multi inter coevos, iique haud ignobiles scriptores vitam resque a Pio V. præclare gestas conscripserunt; principem inter eosdem locum obtinet Joannes Antonius Gabutius, presbyter Congregationis Clericorum Regularium S. Pauli. [*] Collegerat idem Gabutius epistolas Pii V. ad antistites, reges, aliosque principes, et tanquam rerum memoratarum testes edere constituerat; sed cum fuisset temporum vicissitudine præpeditus, eas nactus est Franciscus Goubau, et Antwerpiæ anno 1611 in libros quinque distinctas excusas edidit.

[*] De vita et rebus gestis Pii V. Libri sex. Romae 1605. fol.

Pii V. vitam a Gabutio conscriptam una cum actis aliis, qui collatos illi Beatorum honores respiciunt, hagiographi Bollandiniani recudi curarunt in Actis Sanctorum ad 5 Maj. Tom. I. huj. mem. pag. 616-719. Antw. 1680.

Prodiit deinde typis romanis anno 1672: Pius V. Rom. Pontifex, sive Annalium Ecclesiasticorum, auctore R.P.Fr. Abrahamo Bzovio Polono S. Theol. Doctore Ordinis Prædicatorum, tomus posthumus et ultimus, rerum in orbe christiano ab anno 1566 usque ad 1572 (hoc est sub Pii V. pontificatu) gestarum narrationem complectens.

Cananus, illius temporis poeta haud ignobilis in Pii laudem sequentes versus panxit:

Quinque fuere *Pii* post Divi tempora Petri,
Sed *Quintus* felix dicitur, atque Pius.
Nam *Pius* hæreticis carum defendit ovile,
Felix cum Turcis maxima bella gerit.
O Pia prosperitas, pietas, o prospera, quæ sic
Commissum duplici servat ab hoste gregem.

XIII. — Piacularibus sacrificiis, quæ novendialia vulgo dicuntur, pro Pontifice vita functo ex more Deo oblatis, cæterisque ad ordinem servandum, regendamque urbem e re sapienterque dispositis, Viri Cardinales, quotquot Romæ aderant numero XLVII, die Lunæ XII Maii Conclave ingressi sunt, ut afflante Spiritu Sancto, quis ad Divi Petri cathedram evehendus videretur, decernerent. Nocte instante Reverendissimi Borromæus, Bobba, Vercellensis, et Granvellanus, qui etsi non intermisso itinere ad Urbem properarant, sub occiduo tamen sole advenerant sejunctim singuli, Conclave ingressi patribus purpuratis se sociarunt.

Hugo Boncompagnus nullis ut ita dicam conscriptis collatisque suffragiis subita omnium Patrum conscriptorum acclamatione Pontifex eligitur, qui Gregorii sibi nomen assumpsit.

Audiamus Franciscum Mucantium, doctissimum illorum temporum cæremoniarum Apostolicarum magistrum de Gregorio XIII. in Pontificem designato disserentem. [*]

[*] Diariorum cæremonialium et cæremoniarum Apostolicarum Tom. XIV fol. 4.

« Die XIII Maii Feria 3. celebravit Missam in prædicto Sacello Paulino Rm̃us Cardinalis Augustanus supplendo vices Rm̃i Decani pedum infirmitate detenti, videlicet Missam de Spiritu Sancto. Pax fuit data cum instrumento capitibus ordinum tantum, qui deinde successive aliis Rm̃is Cardinalibus subsequentibus ore et facie subministrabant. In fine missæ Celebrans juxta ritum præbuit sacram Communionem omnibus Rm̃is Cardinalibus, qua expleta Secretarius Sac. Collegii alta voce legit litteras Summorum Pontificum Julii II. et Pii IV. super electione novi Pontificis, et reformatione Conclavis ex libro juramentorum, qui est apud Magistros Cæremoniarum, et omnes prædicti Rm̃i DD. Cardinales jurarunt; deinde fuit factum scrutinium, in quo nihil conclusum.

« Eadem die circa horam XXIII. admirabili omnium Patrum consensu Rm̃us D. Hugo Boncompagnus Bononiensis Presbyter Cardinalis S. Sixti nuncupatus, deductus fuit ad dictum Sacellum Paulinum, quo clauso, absque mora cuncti Rm̃i DD. Cardinales unanimes eumdem elegerunt in Summum Pontificem, qua electione per ipsum acceptata delegit sibi nomen GREGORIVS XIII. in honorem B. Gregorii Papæ I. cognomento Magni, quoniam in ejus anniversariæ solemnitatis die in Collegium Cardinalium adscitus fuerat a fel. me. Piu Papa IV. videlicet die XII. Martii, 1565. Numerus autem XIII. quadravit optime cum die hac XIII. Maii, qua creatus est, pariterque XIII. ad obitu Pii Papæ V. ejus prædecessoris. Itaque imposito ejus annulari digito per Rm̃um D. Decanum annulo piscatoris sedit in sede gestatoria, ad quem deosculandum omnes Rm̃i DD. Cardinales congratulantes accesserunt: deinde ductus a Cæremoniarum Magistris in parvam Cellulam Sacristiæ, fuit exutus vestibus Cardinalaribus, et indutus veste alba et aliis indumentis, quibus extra sacras, et publicas actiones Pontifices Maximi indui solent, et sic indutus rediit ad eamdem sedem, et mox ante Altare paratus fuit a duobus antiquioribus Diaconis, videlicet Simoncello et Mediceo, sacris paratibus, hoc

est amictu, alba, cingulo, stola, pluviali, et mitra, et positus ad sedendum super Altare; ubi recepit Cardinales omnes ad osculum pedis, manus, et oris, quo facto rediit ad prædictam sedem gestatoriam, ubi compositus, per horam expectavit, cum reperiri non posset Cementarius, qui murum in capite scalarum, unde descendi solet ad Basilicam, aperiret. Demum non expectato ulterius cementario, fuit aperta janua custodiæ Conclavis, per quam novus Pontifex electus Cruce, et Cardinalibus in suis Cappis violaceis præcedentibus exivit in sede gestatus, et descendit ad Basilicam D. Petri per scalas contiguas aulæ Innocentii Papæ VIII. præter solitum et consuetum. Eodem tempore, et antequam Pontifex electus exiret e Conclave, Rmus Cardinalis Simoncellus Prior Diaconorum ostendit Crucem per portellam in prædicta porta Conclavis appositam, cum pariter fenestra solita esset muro clausa, nec appareret, qui illam dejiceret: et annuntiavit Populo ibi adstanti, electionem novi Pontificis. Ipse autem Pontifex electus postquam aliquantulum oravit ante Altare Sanctissimi Sacramenti, et ante Altare Majus prædictæ Basilicæ S. Petri sedit super dicto Altare majore. Et Rmus D. Cardinalis Augustanus senior ex Cardinalibus Episcopis ibi præsentibus incepit hymnum – Te Deum etc., – quem cantores prosequuti sunt. Interim Cardinales omnes, suo quisque loco accesserunt denuo ad osculandum pedem, manum, et os novi Pontificis. Et finito hymno idem Cardinalis Episcopus in cornu Epistolæ dixit versiculos et orationem consuetam. Quibus expletis Pontifex per eandem viam sede vectus rediit sic paratus usque ad aulas superiores, ubi quievit. Cardinales vero eadem hora quæ jam erat tertia noctis ad propria eorum tecta diverterunt.

Nomina Rmorum DD. Cardinalium, qui in Conclavi prædictæ electioni interfuerunt, sunt infrascripta numero LI.

Rmus D. Joannes Moronus Episcopus Ostiensis Sac. Collegii Decanus.
Rmus D. Christophorus Madrutius Episcopus Portuensis, Tridentinus.
Rmus D. Otho Truchses Episcopus Prænestinus, Augustanus.
Rmus D. Alexander Farnesius Episcopus Tusculanus S.R.E. Vice Cancellarius.
Rmus D. Julius Feltrius de Ruvere Episcopus Sabinensis, Urbinus.
Rmus D. Joannes Riccius Episcopus Albanensis, Politianus.

PRESBYTERI.

Rmus D. Fulvius Corneus tit. S. Adriani, Perusinus.
Rmus D. Scipio Rebiba tt. S. Mariæ in Transtyberim De Lisis, Siculus.
Rmus D. Jacobus Sabellus tt. S. Mariæ in Cosmedin Vic., Romanus.
Rmus D. Antonius Serbellonus, Mediolanensis, tt. S. Angeli S. Georgii nuncup.
Rmus D. Fr. Aloysius Cornelius tt. S. Marci, Venetus, S.R.E. Camerarius.
Rmus D. Antonius Granvella tt. S. Petri in Vincula, Burgundus.
Rmus D. Stanislaus Hosius tt. S. Clementis, Varmiensis.
Rmus D. Franciscus Paciecus, Hispanus, tt. S. Crucis in Hierusalem.
Rmus D. Hieronymus Austriacus tt. S. Anastasiæ, Corrigiensis.
Rmus D. Jo. Franciscus Gambara tt. S. Priscæ, Brixianus.
Rmus D. Carolus Borromeus tt. S. Praxedis Major Pœnitentiarius, Mediolan.
Rmus D. Marcus Sitiens de Altemps tt. S. Gregorii, Germanus.
Rmus D. Alphonsus Gesualdus, Neapolitanus, tt. S. Ceciliæ.
Rmus D. Nicolaus Gaetanus tt. S. Eustachii, Romanus.
Rmus D. Hipolitus Estensis tt. S. Mariæ novæ, Ferrariensis.
Rmus D. Innicus Avalus de Aragona tt. S. Laurentii in Lucina, Neapolitanus.
Rmus D. Marcus Antonius Columna tt. SS. Duodecim Apostolorum, Romanus.
Rmus D. Ptolomeus Gallius tt. S. Agathæ, Novocomensis.
Rmus D. Prosper Sancta Crucius tt. S. Mariæ Angelorum in thermis, Romanus.
Rmus D. Marcus Antonius Boba tt. S. Silvestri, Casalensis.
Rmus D. Ugo Boncompagnus tt. S. Sixti, Bononiensis.
Rmus D. Alexander Sfortia tt. S. Mariæ in Via, Romanus.
Rmus D. Flavius Ursinus tt. S. Petri et Marcellini, Romanus.
Rmus D. Alexander Cribellus tt. S. Mariæ Aracœli, Mediolanensis.
Rmus D. Guido Ferrerius tt. SS. Viti et Modesti, Vercellensis.
Rmus D. Benedictus Lomellinus tt. S. Sabinæ, Genuensis.
Rmus Guglielmus Sirletus tt. S. Laurentii in pane et perna, Calaber.
Rmus D. Gabriel Paleottus tt. S. Joannis et Pauli, Bononiensis.
Rmus D. F. Michael Bonellus Ord. Præd. tt. S. Mariæ super Minervam, Alexandrinus.
Rmus D. Ludovicus Madrutius tt. S. Onuphrii, Tridentinus.
Rmus D. Franciscus Alciatus tt. S. Mariæ in Porticu, Mediolanensis.

Rmus D. Joannes Paulus ab Ecclesia tt. S. Pancratii, Tordonensis.
Rmus D. M. Antonius Maffeus tt. S. Calisti, Romanus.
Rmus D. Petrus Donatus Cæsius tt. S. Vitalis, Romanus.
Rmus D. Fr. Archangelus de Blanchis Ord. Præd., Theanensis, tt. S. Cesarii.
Rmus D. Fr. Felix Perettus de Montealto Ord. Minor. tt. S. Hieron. Illiricorum.
Rmus D. Paulus Aretius, Neapolitanus, tt. S. Pudentianæ.
Rmus D. Joannes Aldobrandinus tt. S. Simeonis, Florentinus.
Rmus D. Fr. Vincentius Justinianus Ord. Præd. tt. S. Nicolai inter Imagines, Januensis.
Rmus D. Hieronymus Rusticutius tt. Sanctæ Susannæ, Fanensis.
Rmus D. Joannes Hieronymus Albanus tt. S. Joannis ante portam Latinam, Bergomensis.

DIACONI.

Rmus D. Hieronymus Simoncellus tt. SS. Cosmæ et Damiani, Urbevetanus.
Rmus D. Ferdinandus Mediceus S. Mariæ in Domnica, Florentinus.
Rmus D. Antonius Carafius tt. S. Eusebii, Neapolitanus.
Rmus D. Julius Aquavivius tt. S. Theodori, Neapolitanus.

Nomina cæterorum Rmorum Cardinalium tunc viventium, sed a conclavi et Urbe absentium præter unum infirmum.

PRESBYTERI.

Rmus D. Georgius de Arminiaco tt. S. Nicolai in Carcere, Gallus.
Rmus D. Henricus Infans Portugalliæ tt. SS. IV. Coronatorum, Lusitanus.
Rmus D. Carolus Lothoringius tt. S. Apollinaris, Gallus.
Rmus D. Antonius Grecchius tt. S. Triphonis, Gallus.
Rmus D. Zacharias Delphinus tt. S. Mariæ in Aquiro, Venetus.
Rmus D. Jo. Franciscus Commendonus tt. S. Cyriaci in Thermis, Venetus.
Rmus D. Ludovicus Lotharingius de Guisa tt. S. Thomæ in Parione, Gallus.
Rmus D. Didacus Spinosa tt. S. Stephani in Cælio Monte, Hispanus.
Rmus D. Gaspar Cervantes Taraconensis tt. S. Martini in Montibus, Hispanus.
Rmus D. Nicolaus de Pelere tt. SS. Joannis et Pauli, Gallus.
Rmus D. Julius Antonius Sanctorius tt. S. Bartholomei in insula S. Severinæ, hic erat in Urbe sed extra conclave infirmus, Capuanus.
Rmus D. Carolus Dangenus tt. S. Euphemiæ a Ramboglietto, Gallus.

DIACONI.

Rmus D. Innocentius de Monte S. Mariæ in via Lata, Aretinus.
Rmus D. Aloysius de Este SS. Nerei et Achillei, Ferrariensis.

Præsentes et Absentes simul numero LXVI.

Electio novi Pontificis Romæ summa cum lætitia salutata fuit, uti idem Mucantius refert et omnes coevi unanimiter testantur.

« Per Urbem vero, narrat Mucantius, [*] a majore parte Populi ignorabatur electio ista, nisi jam satis tarda, cum nulli pateret aditus per pontem Adriani, quem Sancti Angeli dicunt, nam milites illum stricte custodiebant. Aliqui tamen trajecto Tyberi per scaphas statim ingressi plateam pontis versus urbem, currentes per vicos alta voce clamitabant Boncompagno, Boncompagno, testantes se oculis propriis novum Pontificem in Ecclesia Divi Petri vidisse, quibus tamen haud ita facile vulgus credebat, cum talis electio videretur nimis improvisa: sed brevi crescente fama omnibus innotuit. Ædes autem in quibus Pontifex electus, dum esset Cardinalis, habitabat, fuerunt per caput Regionis Pontis statim occupatæ, et multa diligentia custoditæ: quem ideirco audivi postmodum fuisse a Pontifice honeste recognitum, et remuneratum. Et quamvis hora satis tarda et noctis tempore, fuerunt tamen tam in dictis ædibus novi Pontificis quam alibi per diversa urbis loca domos et palatia celeriter accensa luminaria, et ignes plurimi pro lætitia undequaque splenduerunt.

[*] Diariorum etc. T. XIV. fol. 9

« Fuit huiusmodi electio generaliter omnibus grata, et jucunda, ac cum lætitia, fausta et hilari acclamatione excepta, nullo non approbante et laudante, nempe qui gravitate morum et doctrina insignis, in pauperes pius, religionis honorisque Sanctæ Catholicæ Ecclesiæ amator, ac defensor, apud omnes in magna existimatione esset, dignusque reputaretur Summo Pontificatu, qui longo antea tempore in Urbe moratus, diversis dignissimisque magistratibus functus, integerrime et prudenter (ut pote civilis canonicique juris consultissimus, æqui bonique observantissimus) jus suum unicuique tribuisset: ac demum de Apostolica Sede benemeritus, quasi per gradus multa cum laude ad summum rerum humanarum fastigium meritissime ascendisset: omnibus Curialibus optime cognitus, et omnes ipse cognitos habens, ut nihil ab eo, non optimo Principe dignum, expectare quisque posset. Quod etiam ipsius Divini spiritus judicio comprobari edocerique nos plerique autumabant: cum rari admodum exempli sit tam brevi temporis momento, tam consentientibus omnium Patrum votis, tam celeri concursu, tam secundum bonorum omnium optata, electionem ejus, cœlestis spiritus afflatu conclusam esse, ut prius fere Pontifex salutatus sit, quam Conclave

clausum. Sic nobis illum ipse Deus trinus et unus longo a suo superstitem servet pro suæ Ecclesiæ ac totius Reipublicæ Christianæ utilitate Amen.

XIV. — Sequi adhuc lubet auctorem nostrum in narratione de primis Pontificis actibus, deque ejus solemni coronatione. [*]

[*] Diariorum etc. T. XIV. fol. 14.

« Die sequenti, quae fuit xiii. Maii Sanctissimus D. N. summo mane missa per eum celebrata in privato superiori sacello, plures Cardinales venientes ad eum gratulationis causa benigne suscepit. Deinde elegit diversos officiales et Ministros videlicet. Ill. D. Honoratum Gaetanum in Capitaneum Custodiæ et Gubernatorem Burgi ; R. P. Matheum Cootarellum in Datarium ; R. P. Fantinum Petrignanum in Magistrum Domus ; D. Felicem . . . . . . in Procuratorem Fiscalem ; D. Horatium Marchianum in Commissarium Cameræ ; D. Alexandrum Musottum in Thesaurarium secretum ; D. Ludovicum Blanchettum in Magistrum Cameræ S. S ; R. P. Montem Valentium jam deputatum Gubernatorem Urbis confirmavit.

« Hac eadem die, in qua fuit vigilia Ascensionis Domini debuissent celebrari Vesperæ solemnes, saltem cum interventu Rm̃orum DD. Cardinalium. Nam Pontifex nondum coronatus non solet intervenire in actibus publicis, præsertim cum pluviali et mitra, et ideo nec solet tenere Consistorium, ut adnotavit Blas: Cæremoniarum magister in suis diariis sub die 27. Octobris 1534, qui super hoc de mandato Pauli Papæ III. noviter electi, nec dum coronati, consuluit Cardinales seniores, qui diversimode sentiebant, tamen ipse Paulus Pontifex adhæsit sententiæ magistri cæremoniarum, et abstinuit a Missis et Vesperis solemnibus, quæ tunc occurrerunt, licet Vesperæ et Missæ fuerint utique cum interventu Cardinalium celebratæ. Nihilominus hac die supradicta Vesperæ Ascensionis, et die sequenti Missa fuerunt omnino prætermissa propter impedimenta Conclavis, ex cujus demolitione omnia erant in confuso, nec patebat aditus ad sacella ubi Sacra haberi solent, nempe Sacellum Paulinum super memoratum, ac Sacellum Sixti, ubi ordinarie celebratur. Sed meo judicio non debuissent omitti, sed in Basilica Divi Petri aut in alio loco intervenientibus Cardinalibus celebrari, prout sæpe factum fuit, quando superiora sacella impedita fuerunt.

« Die Sabbati xxiii. ejusdem mensis in Vigilia Penthecostes eadem causa, et quia omnes occupati in præparatione Coronationis, quæ die crastina in festo Penthecostes erat celebranda, fuerunt omissæ Vesperæ, et male, ut supra proxime dixi.

« Die Dominica xxv. dicti mensis in festo Penthecostes S. D. N. Gregorius Papa XIII. servatis omnibus cæremoniis, quæ in cæremoniali ordinario sub titulo de Consecratione et Coronatione Summi Pontificis continentur, tam in descensu ad Basilicam Divi Petri, quam in Sacello SS. Andreæ et Gregorii, quam in Missa apud Altare majus exceptis his, quæ ad consecrationem pertinent, cum jam S. Sua esset ante Pontificatum consecrata ; fabricato suggesto ex tabulis super scalas dictæ Basilicæ, illoque apte ornato, fuit super eo per Rm̃um D. Innocentium Cardinalem de Monte nuncupatum tamquam Priorem Diaconorum de more coronatus, magna populi frequentia, et lætitia. Senator Urbis in missa, et in loco coronationis stetit a sinistris Papæ ad evitandas controversias cum oratoribus Principum. (Hoc fuit male factum, quia locus Senatoris non est in controversia, cum cedat tantummodo Oratori Cesareo, ut expresse habetur in Cæremoniali, et ita absque controversia fuit servatum postmodum in Coronatione Sixti V.) Conservatores autem sederunt in primo gradu solii Pontificalis, et tam Senator quam ipsi Conservatores induti erant auro et purpura sumptuose. A Sacello D. Andreæ usque ad Altare majus Pontifex in sede fuit delatus a capitibus regionum Urbis palliis ex velluto purpureo desuper, subtus vero serico albo indutis. Nonnulli etiam alii magistratus et officiales Pop. Rom. cum suis famulis holosericeis et pulchris vestibus pro lætitia hujus solemnitatis decorati conspiciebantur. Oratores autem Bononiæ in Missa sederunt in loco solito prope murum sub choro cantorum, alii vero Oratores stabant in plano solii juxta abusum nostrorum temporum, sed eundo omnes erant mixti. Reliqua omnia prout in ordinario.

« Nocte vero adventante ignes et luminaria per totam Urbem, et in Arce S. Angeli et alibi artificiales ignes in magna quantitate splendentes ac crepitantes apparebant, in signum publicæ hilaritatis et gaudii.

« Die xxvii. ejusdem mensis feria iii. S. D. N. celebrata missa in suo privato sacello, sumptaque longiore veste, quam faldam vocant, et stola pretiosa super caputio purpureo, descendit in atrium superius, ubi ascendit equum album, purpura et auro ornatum, et præcedente Cruce, et solitis officialibus, nobilibus et Baronibus, Rm̃is vero Dñ̃is Cardinalibus post se cum Cappis rubeis sequentibus equitavit ad Ecclesiam Lateranensem. Via fuit per Pontem Adriani seu ut hodie vocant S. Angeli, recta ad banchos, ubi campsores et trapezitæ negotiantur, tum ad sinistram vertendo versus plateam Montis Jordani, per viam quæ Papalis denominatur, ab omni parte pulchris aulæis exornata, florisque conspersa ; inde per Capitolium et Amphiteatrum Titi. In porticu Ecclesiæ Pontifex postquam ex equo descendit, deposito caputio ac sumptis sacris indumentis, et mitra pretiosa,

sedit in sede sibi parata: et Canonici dictæ Ecclesiæ genuflexi obtulerunt Ei claves, facto per eorum Vicarium brevi sermone, mox ejus pedem deosculati fuerunt. Genuflexus deinde Pontifex super pulvino ante portam Ecclesiæ, osculatus fuit Crucem sibi per Rīum D. Cardinalem Perusinum primum Presbyterum porrectam, et imposito thure in thuribulum, stans cum mitra ab eodem Cardinali triplici ductu thuribuli thurificatus fuit. Tum præcedente Cruce, et Cardinalibus in eorum cappis, ac cantoribus hymnum - Te Deum etc. - cantantibus ingressus fuit Ecclesiam sub umbraculo, quod baldachinum vocant (quod tamen nisi Cardinales et Prælati parati processionaliter cum Pontifice incedant, regulariter adhiberi non solet). Deinde genuflexus oravit ante Apostolorum capita, et mox ante Sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum. Tum progrediens ad chorum sedit in sede Pontificali ibi parata, ubi omnes Rīi DD. Cardinales reverentiam eidem exhibuerunt. Quo facto eodem ordine et pompa ivit ad locum benedictionis eminentem versus plateam, olim a Bonifatio Papa VIII. extructum, ut picturæ antiquæ indicant, ibique deposita mitra et sumpta thyara (quod Regnum vocant) benedictionem solemnem dedit populo in eadem platea et circumcirca copiose coadunato, ac demum plenariam indulgentiam concessit, quam duo primi Cardinales Diaconi assistentes latino, et vulgari sermone pronuntiarunt. Divertit deinde ad sacellum quod Sancta Sanctorum vocant, ibique aliquantulum ad Sacram Imaginem Salvatoris oravit genuflexus. Tum surgens depositis ibidem sacris vestibus, sumptisque prioribus, iterum Sacra imagine et Scalis Sanctis veneratis, ascendit lecticam, dimissisque Cardinalibus rediit ad palatium per regionem transtyberinam.

« Senator, Conservatores et alii Magistratus Pop. Rom. supradicti eodem habitu, quo supra retulimus, occurrerunt Pontifici per Capitolium transeunti eique reverentiam exhibuerunt, mox ad Ecclesiam Lateranensem per aliam viam prævenerunt. In mole vero Adriani, quæ hodie Castrum S. Angeli vocatur, ac etiam in Capitolio transeunte Pontifice bombardarum tubarumque sonitus maximus pro lætitia audiebatur.

« Hujusmodi modum visitandi Ecclesiam Lateranensem ejusque possessionem assequendi Pontifices recens electi nostris temporibus observant solemniori illa equitationis pompa prætermissa, qua dudum sacro habitu induti paludati et infulati Summi Pontifices, Rīi Cardinales et Prælati ad Lateranum eodem die Coronationis procedere solebant, quæ in libro Cæremoniali Apostolico describitur, quæque ultimo loco a Leone Papa X. cum omnibus suis circumstantiis observata fuit: tum pro majori commoditate, tum etiam propter nimiam et excessivam impensam, quæ in tali pompa fieri necesse erat, licet re vera nobilissimum spectaculum, et tanto Pontificatu dignum esset.

« Illud animadverti non observavi, quod in dicto Cæremoniali libro cavetur, ut cum Summus Pontifex Ecclesiam ingreditur, primus Diaconus Cardinalis offerat illi Crucem et incensum: hodie enim id a primo Presbytero Cardinali fit: quid magis congruat erit cogitandum.

XV. — Gregorii electio haud minori lætitia ac Romæ etiam extra urbem uti undique in orbe terrarum excipiebatur. Splendore virtutum ejus ac fama illustrium actionum, quæ ac vitam anteactam dum adhuc in minoribus constitutus erat condecorarunt, omnium animos ipsi devinxerunt. Apud quosque in summa existimatione erat, lausque ejus in ore omnium versabatur.

Novus Pontifex, ut pauca quædam de ipso ante ejus ad Divi Petri Sedem evectionem repetamus, Hugo Boncompagnus antea vocatus, patria Bononiensis, Christoforo Boncompagno et Angela Marescalcha, nobilibus parentibus, anno Christi 1502. die vii. Nonas Januarii, natus, honestis institutus moribus, studio legum addictus brevi tempore magnos in eo scientiæ genere progressus faciens jus apud suos cives per annos octo interpretatus, Romam veniens Capitolii Judex, Scriptor Apostolicus, majoris Parci Abbreviator, forensibus et gratiæ libellis referendis Præfectus; a Paulo III. ad Concilium Trid. missus, Cameræ Apostolicæ Auditoris Locumtenens, Secretarius Apostolicus, Campaniæ Prolegatus, sub Paulo IV. Alphonsi Carrafæ Cardinalis, cui Regentatus Cameræ Apostolicæ ab eodem Pontifice novo more delatus fuerat, Vicesgerens, eundem Cardinalem in Flandriam ad Philippum II. Legatum comitatus, deinde Episcopus Vestanus, ac mox sub Pio IV. ad Concilium Tridentinum secundo missus, in Urbem reversus, ab eodem Pontifice purpura inter Presbyteros Cardinales, tit. S. Sixti cohonestatus, et Brevibus Apostolicis Præfectus fuit. Mox in Hispaniam pro Carranzæ Archiepiscopi Toletani causa Legatus, inde feliciter acta legatione rediens, Romæ paululum moratus Pio V. Pontifice, Bononiam discessit. Unde paulo ante Pontificis obitum remigrans, Pio V. mortuo, altera die post Conclavis ingressum, quæ fuit III. Idus Maji, anno 1572. Cardinalium lii. accessu, quæ Spiritus Sancti dicitur electio, magna omnium lætitia et ingenti suarum virtutum expectatione, Maximiliano II. Imperatore PONTIFEX MAXIMUS renunciatus est.

XVI. — Principes exteri et præcipue italici inter se quodammodo contenderunt solemnibus legationibus Gregorio obedientiam ex more præstare. Quid mirum Bononienses, qui tanto

concivi gloriabantur omnium primos extitisse, qui erga eundem hocce officium expleverint. Pontifex ideo eorum Oratores peculiaribus benevolentiæ et honoris signis excipere statuerat. [*]

[*] Diarior. Tom. XIV. fol. 33.

«Die secunda mensis Junii, narrat Mucantius, ingressi fuerunt Urbem quatuor Oratores Bononiensium, quibus se conjunxere alii duo, qui venerant statim ereato Pontifice. Eis obviam ivere usque ad vineam Julii Papæ III. extra portam Flaminiam D. Honoratus Caetanus Capitaneus custodiæ S. D. N. Papæ, et Gubernator Burgi, D. Ludovicus Blanchettus Magister Cameræ Suæ Sanctitatis, ac multi alii nobiles et nonnulli ex militibus levis armaturæ, et Helvetii de custodia Sanctissimi, ac etiam familiæ aliquot Cardinalium. Primi duo Oratores equitaverunt bini inter D. Honoratum a dextris et D. Blanchettum Præpositum Cubiculi a sinistris, alii vero medii inter Prælatos et Cubicularios secretos, eoque ordine progressi sunt usque ad domum de Campegiis ipsis præparatam in Urbe Leonina alias in Burgo Sancti Petri, et cum transierunt ante Castrum S. Angeli fuerunt exoneratæ multæ bombardæ pro lætitia. Hic modus obviam eundi et honorandi Oratores Bononienses fuit hucusque insolitus, sed honestus et conveniens hoc tempore, quia erant concives novi Pontificis. Non tamen ideo obviam eis ivit familia Papæ, prout solet aliis Oratoribus Principum, videlicet Magister Domus eum Prælatis assistentibus S. S. pontificali habitu equitantibus, et Cubicularii et Scutiferi cum eorum vestibus rubeis, sed nec familiæ Rmorum Cardinalium in Urbe existentium, nec intervenerunt Magistri Cæremoniarum, et sic fuit longe minor pompa quam soleat. Nomina dictorum Oratorum fuerunt DD. Hercules Marescoctus, Franciscus Maria Casalvis, Camillus Paleottus, Vincentius Campegius, Cæsar Blanchettus, Paulus Poeta.

« Die sequenti videlicet 3. Junii supradicti Oratores Bononienses circa horam vigesimam venerunt ad Palatium curribus vecti, comitantibus quam plurimis Prælatis, nobilibusque Bononiensibus et amicis, et accesserunt ad Cameram Audientiæ Sanctissimi D. N. ubi Sanctitas Sua sedebat in sede Camerali, circumsedentibus Cardinalibus XXVII. cum mantellis brevibus rubei coloris, factaque triplici reverentia ante Pontificem, Cæremoniarum Magistro eos docente, osculati fuerunt pedes Sanctitatis Suæ; quorum primus dixit pauca quædam verba Pontifici, mox omnes simul retrogressi sunt ad aditum banchorum, ubi Cardinales prædicti sedebant, et tunc D. Camillus Paleottus habuit sermonem longiusculum de laudibus Pontificis, ac lætitia Civitatis Bononiensis de ipsius promotione ad Summum Pontificatum orans genuflexus simul cum aliis ejus Collegis prædictis, et completo sermone, omnes iterum ad pedes S. Sanctitatis accesserunt, quibus Pontifex brevi sermone respondit laudans eorum amorem, et libenter hanc suæ Civitatis gratitudinem acceptans. Tunc Papa et omnes recesserunt.

XVII. — Vix evectum ad Petri cathedram Gregorium audivit Maximilianus II. Germanorum Imperator pro veteri et legitima, quam Tridenti conflaverant dum Synodus haberetur, necessitudine ipsi de tanta dignitate divinitus collata, ex corde gratulabatur. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 30. fol. 1.

Beatissimo in Christo Patri Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino Reverendissimo.

Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime, post officiosissimam commendationem filialis observantiæ continuum incrementum. Allato nobis his diebus longe optatissimo, gratissimoque nuntio, Sanctitatem Vestram defuncto nuper fel. record. Pio V., Summo Pontifice, unanimi S. R. E. Cardinalium consensu in ejusdem successorem electum assumptumque esse, commisimus Magnifico fideli nobis dilecto Prospero, Comiti Archi, nostro Consiliario, et apud S.tem V. Oratori, ut eidem nostro nomine nonnulla referat, uti ex ipso coram intelliget. Idcirco S.tem V. obnixer ogamus, ut præfato Oratori nostro, non solum in his, quæ sic nostris verbis dicturus est, benignas aures præbere, ac non secus, quam si nos ipsos loquentes audiret, plenam fidem præstare, verum etiam, cum negotium illi commissum tale sit, quod ad nostram ac Sacri Romani Imperii dignitatem, auctoritatem, et jurisdictionem plurimum pertinet, adeoque nobis haud immerito maximopere cordi est, talem se in eo exhibere velit, ut de S.tis V. nobis hactenus multorum testimoniis prædicata, singulari æquanimitate, ac quietis tranquillitatisque publicæ studio nobis plane pollicemur. In quo S.tas V. rem sua laude dignam, per se æquam, ac nobis gratissimam factura est, quam per omnem occasionem filialis nostræ observantiæ studiis promereri connitemur. Quod reliquum est, Deum Opt. Max. oramus, ut S.tem V. pro beneficio Ecclesiæ Suæ, quam diutissime salvam et incolumem conservare dignetur.

Datum in Arce oostra Ebersdorff, die XXIII. mensis Maii, Anno Domini, MDLXXII. Regnorum Nostrorum, Romani Decimo, Hungarici Nono, Bohemici vero Vigesimo Quarto.

Et Sanctitatis Vestræ

Obsequens filius
MAXIMILIANUS

Idem præstitit alteris litteris, quibus eum certiorem reddidit, Legatos suos Romam, qui obedientiam ei suo nomine profiterentur, mox adventuros esse. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 30 fol. 2.

Beatissimo in Christo Patri, Domino Gregorio Decimo Tertio Divina Providentia Sanctæ Romanæ et Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino Reverendissimo.

Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime. Post officiosissimam commendationem filialis observantiæ continuum incrementum. Cum jam præsentes Oratores nostros, nobilem et honorabilem, doctum, nostros et Imperii Sacri fideles dilectos, Seyfridum Preyner, Baronem in Stubing, Hadnitz et Rabenstain, ac Joannem Hegenmüller, juris utriusque doctorem, Consiliarios nostros Aulicos, ad Sanctitatem Vestram ablegemus, ut eidem singulare istud gaudium, quod ex felici S. V. ad summum Apostolatus officium et dignitatem assumptione cepimus, nostro nomine declarent, simulque nostrum erga Sanctitatem Vestram filialis observantiæ studium, ac synceram, optimamque voluntatem contestentur, uti Sanctitas Vestra ex ipsis coram intellectura est. Eandem Sanctitatem Vestram obnixe etiam atque etiam rogamus, ut prædictis Oratoribus nostris benignas aures præbere, ac non solum in his, quæ sic nostris verbis dicturi sunt, eam plane, quam nobis ipsis habitura esset, fidem præstare, verum etiam nos, una cum Sacro Imperio, cui ex divina voluntate præfecti sumus, Regnisque ac Dominiis nostris hæreditariis, eo quoque loco et tempore paterna benevolentia complecti velit, quam ab eadem Sanctitate Vestra plane expectamus. De nobis vero Sanctitas Vestra sibi vicissim quævis obsequentis filii officia omnino polliceri poterit. Quod reliquum est, Deum Opt. Max. oramus, ut Sanctitatem Vestram pro beneficio Ecclesiæ suæ, quam diutissime salvam et incolumem conservare dignetur.

Datum in Civitate nostra Vienna, die vigesima octava mensis Junii, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Septuagesimo Secundo. Regnorum nostrorum Romani Decimo, Hungarici nono, Bohemici vero Vigesimo Quarto.

Et Sanctitatis Vestræ

Obsequens filius
Maximilianus

Patri amantissimo filii Archiduces Rudolphus et Ernestus in præclaro erga Pontificem amoris officio se consociarunt. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 25 fol. 22.

Beatissimo in Christo Patri, ac Domino, Domino Gregorio XIII. Divina Providentia, Sanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici Domino Colendissimo.

Beatissime in Christo Pater ac Domine, Domine Colendissime. Post humilem nostram commendationem, continuum filialis observantiæ incrementum. Cum Sacra Cæsarea Majestas, Dominus genitor noster observandissimus, pro sua in Sanctam Sedem Apostolicam observantia, nobilem, ac honorabilem doctum, fideles nobis dilectos Seyfridum Preyner, Baronem in Stubing, Hadnitz et Rabenstain, ac Joannem Hegenmüller, juris utriusque doctorem Majestatis Suæ Consiliarios Aulicos ad Sanctitatem Vestram eidem de oblata Summi Pontificatus dignitate gratulatum expediverit: Nos sane officii nostri existimavimus, ut hac occasione nostram quoque lætitiam de felici Sanctitatis Vestræ ad sublime gubernii ecclesiastici fastigium assumptione conceptam, eidem cognitam atque testatam redderemus. In spem igitur erecti S. V. ad dirigendam fluctuantem Ecclesiæ Catholicæ naviculam divinitus vocatam, virtute Altissimi, cujus vices gerit, tanto oneri sustinendo non parem solum, sed universæ Reipublicæ Christianæ magno præsidio esse futuram, eo sane nomine in gaudium pie effusi, tum Sanctitati Vestræ de Summo, quo Dei beneficio aucta est dignitatis ornamento, tum Christianæ Reipublicæ, quod immensa Dei bonitas, eidem exulceratis hisce temporibus de Pastore atque Pontifice non minus pietatis quam sapientiæ donis probato atque conspicuo prospectum voluerit, ex animo gratulamur, ac Vestræ Sanctitati debitam reverentiam atque obedientiam deferentes eandem majore quo possumus affectu, enixa admodum rogamus, ut nos obsequentissimos Sanctæ Sedis Apostolicæ filios, sibi paterne commendatos habere, ac sicuti Sanctitatem Vestram sincero filialis observantiæ studio veneramur, ita vicissim vere paternum erga nos animum induere, nobisque mutua amoris affectione respondere velit. Quemadmodum nobis de præclara Sanctitatis Vestræ in prælibatam Cæsaream Majestatem, Dominum Genitorem nostrum observandissimum benevolentia, ac perspecto Majestati Suæ per omnem occasionem gratificandi studio omnino pollicemur. Eidem Sanctitati Vestræ quod reliquum est, feliciter omnia succedere, et sublimem illam, qua fruitur, dignitatem, perpetua rerum prosperitate cumulari atque illustrari cupimus, ac votis omnibus etiam atque etiam optamus.

Datum in Civitate Vienna, die vigesima nona mensis Junii Anno Domini Millesimo quingentesimo septuagesimo secundo.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Obsequentissimi filii
Rudolphus – Ernestus

XVIII. — Præclaræ illius amicitiæ æque memor Gregorius, quæ inter eum et Cæsarem intercedebat, ipse quoque amantissimis litteris adscitum se ad supremum Pontificatum nonciat exoratque, ut qui semper Ecclesiæ addictissimus filius extitisset, talem se quoque in posterum exhiberet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I ep. 5.

Carissimo in Christo Filio Nostro Maximiliano Romanorum, Hungariæ ac Boemiæ Regi Illustri in Imperatorem Electo.

GREGORIUS PP. XIII.

Carissime in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Non potuit summa benignitas Domini Dei nostri, cujus voluntas potentia est, cujus opus misericordia, diutius intueri Ecclesiæ Suæ luctum, et viduitatem; non magis quam mater summam unici filii calamitatem, quam ab eo posset solo nutu et voluntate avertere. Hanc Dei tum misericordiam, tum potentiam nuper experta est ejus Ecclesia; eam enim post obitum Sanctissimi Pastoris Pii V. non est passus diutius versari in mœrore, et solitudine, quod quidem fuit misericordiæ; voluit autem nos vix uno elapso die ex quo in conclavi inclusi eramus hujus ministerii locum accipere, et suæ naviculæ gubernaculum tenere, quod fuit ejusdem Dei potentiæ: elegit enim hominem imbecillum, nullamque in se ipso agnoscentem earum rerum, quibus Summum Pontificem instructum esse oportet, magnopere autem formidantem cum considerat quantus sit labor locum hunc ut oportet tueri, ac versari in animis curandis, in suis cujusque morbis dignoscendis, propriisque remediis adhibendis, in fine, ut præstantissimo ita omnium difficillimo, in singulorum, ut cuique opus est animis tractandis, ut nunc calcaribus utendum sit, nunc freno, nunc publice, nunc privatim, nunc aspere, nunc leniter increpandum, nunc dissimulanter ferendum, et connivendum, nunc ad omnia vigilandum. Accedit propria quædam horum temporum conditio, nostrumque incredibile desiderium omnes Christianorum Principes ad communem ecclesiæ causam adjungendi; quorum studium tametsi cum nostro certare non dubitamus, tamen non cessat antiqui hostis invidia multas difficultates moliri, quas superare sine Dei virtute non possumus. Hæc quo majora sunt, quoque vires nostræ imbecilliores, eo magis elucet Dei ipsius potentia, qui consoevit eligere infirma, ut confunderet fortia, ne scilicet ullam sibi ipsis gloriam audeant homines vindicare, sed discant omnem laudem ejus nomini et virtuti tribuere. Hanc nostram tum electionem, tum voluntatem tibi carissime in Christo fili noster, significandam, atque aperiendam curavimus: tecum enim nostras omnes solicitudines, et cogitationes partiri volumus: teque laboris nostri socium agnoscimus quem in ista Imperatoria, ad quam electus es, dignitate omnium dignitatum humanarum maxima præfecit Deus Ecclesiæ suæ; cujus causam pio nostro pastorali officio tuæ Majestati commendamus in visceribus Jesu Christi. Tuum vero his literis acceptis erit gaudere de divino in nos munere; nostrum semper trepidare de merito. Nos tuæ Majestati omnia pollicemur, quæcumque possunt a patre amantissimo proficisci in filium obsequentissimum, nec ulla unquam in re tuæ voluntati, quam Dei timore præditam esse multis argumentis cognovimus, deerimus, et quidquid ad tuam amplitudinem aut tuorum populorum et regnorum quietem et commodum pertinere existimabimus, quantum nostra cum dignitate et Dei honore poterimus libentissime, cupidissimeque faciemus, cumque quantum possumus contenderimus minus tamen nos facere arbitrabimur, quam cupimus. Hanc autem voluntatem tuæ in nos, atque hanc Sanctam Sedem voluntati debere judicamus, nec illam ulla in re nostræ inferiorem ducimus, teque filium nostrum omnium amantissimum ut habemus, sic quotidie re ipsa experturos esse confidimus. Deus benedictus Majestati tuæ, familiæ, imperio universo, una cum paterna atque Apostolica benedictione, quam his literis impertimur, in hac vita omnem prosperitatem, in futura sempiternam beatitudinem largiatur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XVII. Maii 1572. Suscepti a nobis Apostolatus officii Anno Primo.

Quæ vota Pontifex Cæsari denuo exprimit gratulationis officio ab ipsius Legato peracto. (*)

Carissimo Filio Nostro Maximiliano Imperatori.

GREGORIUS PAPA XIII.

Carissime in Christo fili noster salutem etc. Ea quæ ad Majestatis tuæ, ac Sacri Romani Imperii dignitatem, auctoritatem, jurisdictionem, atque ad publicam utilitatem, et tranquillitatem pertinent, magnæ tibi curæ esse, et ex tuis literis, et ex sermone dilecti filii Prosperi Comitis Archi, tui apud Nos Oratoris intelleximus; majori autem Nobis curæ esse affirmamus, quam ex cujusquam sermone, aut literis accipere potuisti; nec quidquam est, quod tantopere cupiamus, quam ut possimus hujusmodi in rebus parem nostræ voluntati operam præstare, et nostro summo desiderio, et muneri satisfacere: cujus quidem voluntatis, quem auctorem agnoscimus, eundem etiam testem habemus Deum; ipse enim et rectæ voluntatis effector est, et scrutator cordium. Quibus autem de rebus per eundem Oratorem Nobiscum agi voluisti de his ad nostrum apud Majestatem Tuam Nuntium scribimus, a quo plenius omnia, quasi a Nobis ipsis accipies; quæ, ut æqui bonifacias, nosque eo esse in te animo, quo diximus, quoque esse debemus in filium carissimum atque optimum, utque Nuntium nostrum libenter audias eertamque ejus verbis fidem adhibeas rogamus. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris die XX Junii MDLXXII. Pontificatus Nostri Anno Primo.

XIX. — Nec vero concepta Gregorio spes de Cæsaris studio in fovendis Ecclesiæ Catholicæ tuendisque rebus in irritum cecidit. Maximiliani potissimum consilio ac auctoritate impulsus Archiepiscopus Salisburgensis saluberrimas leges ad reformandos Cleri mores, atque ad restituen-

(*) Regest. Gregorii XIII. An. 1. Epist. 90

dam collapsam Ecclesiæ disciplinam in synodo provinciali non ita pridem coacta condiderat: easque per fratrem Felicianum Ninguardam a Morbinio sibi a consiliis, nec non negotiorum suorum apud Sanctam Sedem curatorem, virum sanctitate vitæ ac litterarum splendore conspicuum, atque alumnum inclyti Ordinis S. Dominici fratrum Prædicatorum, Pio V. in examen revocandas subjecerat. Nihil magis vigilantissimus ille præsul in votis habebat, quam ut leges illæ pontificia jam auctoritate firmatæ, quantotius in actum adducerentur. Qua de re Gregorium adit exoratque, ut Felicianum operi tam salutari perficiendo collegam et administrum sibi constituat, eique potestatem repetendæ Germaniæ faciat. [*]

[*] Germania vol. 26. fol. 3.

Sanctissimo in Christo Patri et Domino Dño Gregorio XIII. Divina Providentia Sanctæ Romanæ et Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici Domino Meo Clementissimo.

Sanctissime Pater et Domine Dñe clementissime, obedientiam et reverentiam tam debitas quam condignas, cum humillima mei commendatione ad devota beatorum pedum oscula. Accepi magnum dolorem ex obitu Pii Quinti felicissimæ memoriæ, sed dolorem ipsum illud incredibiliter consolatur, quod Sanctitatem V. ad maximum hoc totius orbis terræ imperium evectam divinitus audio. Nam quem magis optassem, cum S. V. jam antequam hunc in locum atque in hanc celsissimam sedem dignitatis atque honoris ascendisset, cum literis tum sermonibus summæ erga me humanitatis clarissima indicia dederit? Scripsit ad me sæpius anno superiori egregius mihi in Christo syncere dilectus ac fidelis Sacræ Theologiæ Doctor Consiliarius et Agens meus in Urbe P. Felicianus a Morbinio, quanta me benevolentia quantoque amore S. V. prosequeretur, quamque nihil esset tam difficile et arduum, quod non et mea et reipublicæ Christianæ causa libenter suscepisset. Gaudebam me virum tanta virtute ac tanto consilio habere conjunctissimum, cujus studium ac favor mihi ac provinciæ meæ aliquando prodesse plurimum posset. Nunc vero quid non læter? quid non sperem? quid mihi non pollicear de S. V. cum ad summam virtutem summa quoque authoritas accesserit? Omnino si unquam de Reipublicæ Christianæ rationibus bene sperandum fuit, nunc certe adducor ut inde bene sperem, ubi tanta prudentia, religio, æquitas, constantia, ac majestas nobis illuxit: Vigilias profecto ac labores S. V. facturos confido, ut infelix Germania nostra ad pristinum fidei catholicæ statum paulatim reducatur, ac religionis christianæ cultus in dies magis ubique propagetur, faxit tantum Deus ut vita suppetat. Atque ut ego certus sum S. V. Patrem mihi ac provinciæ meæ semper amantissimum fore, ita mihi credat S. V. se filium me obsequentissimum ac paratissimum ad omnia semper habituram. Proinde commisi per literas prædicto P. Feliciano, ut S. V. pedes meo et totius provinciæ nomine humillime deosculetur, operamque meam omnem, quantulacumque illa est, ac studium omne deferat, doceatque coram de rebus Provinciæ meæ, ut S. V. facilius ac commodius hisce partibus providere queat, cui S. V. ut antea semper gratas aures præbere dignetur, pro summa necessitate et utilitate hujus nostræ regionis. Cæterum ego et Coepiscopi Provinciæ meæ duobus annis ante, Synodum provincialem habuimus, ut nobis gregique nostro juxta sanctiones Concilii Tridentini necessitatemque hujus ætatis consuleremus, qua perfecta misimus prædictum P. Felicianum ad Pium Quintum fe. me. Pont. Max. cum statutis ad impetrandam approbationem eorum ac confirmationem a S. Sede Apostolica, quam cum obtinuissemus, de rebus actis sigillatim certiores fieri desiderabamus. Proinde eum per literas in hoc negotio fieri satis non posset, scripsimus ad B. Prædecessorem Pium V. fe. me. gratissimum nobis fore si dictus P. Felicianus ad nos mitteretur, ut præsens melius ac certius nos doceret, quid facto opus sit, mentemque S. Suæ declararet: at partim morbo, peste partim factum est, ut illi Roma pedem efferre non licuerit. Nunc vero eum pestis jam his abierit regionibus et ipse firma utatur valetudine, nosque optatam tamdiu horum temporum necessitati medicinam adhibere cupiamus vehementer, supplices a S. V. petimus, ut quam primum fieri possit dictus P. Felicianus hujusce rei causa ad nos redeat, ut omnem confecti negocii rationem coram explicet et referat, ostendatque viam ac modum exequendi ea omnia quæ salubriter statuta, et a S. Sede Apostolica confirmata sunt, ita ut S. Sedis Apostolicæ sententiæ atque intentioni pro viribus nostris fiat satis, cedetque id mihi et Provinciæ mihi commissæ in gratiam singularem. His sanctissimos pedes Beatitudini V. humillime osculor meo ac totius provinciæ nomine, quam Deus optimus Max. pro sua bonitate diutissime nobis ac felicissime conservet. Datæ Salisburgæ die trigesima mensis Maii, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo secundo.

Ejusdem S. V.

Humilissimus et Devotissimus Capellanus
JOANNES JACOBUS ARCHIEP. SALZBURGENSIS.

Sancto Archiepiscopi consilio Gregorius non solum annuit, idque debitis laudibus extollit; sed etiam Feliciano jura, et facultates, quæcumque e re viderentur, tribuit, et de gravi hocce negotio suo Sedisque Apostolicæ nomine cum Episcopis et Principibus Germaniæ agere jubet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 103. fol. 172.

Venerabili Fratri Jacobo Archiepiscopo Salisburgensi.

GREGORIVS PP. XIII.

Venerabilis frater Salutem et Apostolicam benedictionem. Inter eas literas, quas permultas undique accepimus, tum a dilectis filiis, tum a respectabilibus fratribus nostris, partim gratulantibus, partim suam erga nos, atque hanc Sanctam Sedem benevolentiam, et observantiam testificantibus, gratissimæ fueruot nobis literæ fraternitatis tuæ, in quibus et illa agnovimus, quæ tibi cum cæteris communia sunt, et quod nos summopere delectat perspeximus summum quoddam tuum desiderium exterminationis hæreticæ impietatis, fideique catholicæ propagationis; quo quidem desiderio ut nobis conjunctissimus es, sic nos tibi somus voluotate, atque amore conjunctissimi; incredibile enim est quantopere cupiamus catholicam veritatem omni cum vitæ et morum sanctitate agnosci, et coli; hanc autem neque possunt hæretici agnoscere qui a Deo desciscunt: Deus enim veritas est, neque impuri homines, et flagitiosi: qui dicit se noscere Deum, et mandata ejus non custodit mendax est, et veritas in eo non est. Laudamus igitur summopere tuum ac fratrum tuorum laborem, pro puro, ac pio Dei cultu susceptum ex decreto Sacri Concilii Tridentini in conficienda Synodo provinciali, eamque Synodum legimus, vehementer probamus; quam quidem tua summa vigilantia atque opera costoditam iri non dubitamus. F. Feliciano a Morbinio tuo, quominus ad te redeat, moræ, aut impedimento non sumus, Synodum ri Apostolica auctoritate confirmatam, una cum agendario reddidimus, literasque ad alios istius provinciæ episcopos, ad principes, ad caonnicos et capitula, ad ipsum Maximilianum, nostrum in Christo filium carissimum dedimus, quibus monemus, ut eam Synodum diligentissime observari faciant, cum quibus etiam hoc ipsum coram Felicianum vehementer nostro nomine agere, ejusque verbis illos fidem adhibere voluimus, quæ omnia fusius ab eodem Feliciano accipies. Quod vero ad te attinet sic confirmamus nihil esse imminutam eam benevolentiam, qua te ante Pontificatum prosequebamur, quamque ipse commemoras atque hoc etiam magis auctam, quod ad eam voluntatem quam tum habebamus, possumos hoc tempore etiam operam adjungere: itaque pollicemur nos tibi, tuisque rebus nullo loco defuturos, idque tuæ pietati nos debere existimamus. Datum Romæ apud S. Marcum sub annulo Piscatoris die XXVII. Junii 1572. Pont. Nost. Anno primo.

Gregorius paribus litteris Cæsarem, et Carolum et Ferdinandum Archiduces Austriæ, nec non Principes Electores Ecclesiasticos, Moguntinum nempe, Trevirensem et Coloniensem admonet, ut constitutiones Salisborgenses in reliquis Germaniæ diœcesibus recipiantur atque serventur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 191-109.

XX. — Salisburgensium vestigia Canonici ecclesiæ cathedralis Spirensis aliqua ex parte sequuti sunt, qui exhortante episcopo sapientissima lege sese obstrinxerunt, ut a choro abesse nemini sine certa causa liceret. [*]

[*] Germania Vol. 26. f. 21.

Sanctissimo in Christo Patri et Dño, Dño Gregorio Divina Providentia Sacrosanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Dño Nostro Clemeotissimo, Nos Ejusdem S. V. Humiles et Devoti Decanus et Capitulum Ecclesiæ Majoris Spirensis Humillimam Subjectionem Ad Devotissima E. S. Beatorum Pedum Oscula.

« Beatissime Pater. Cum graves Religioois Christianæ ruinas et atrocia vulnera in his Germaniæ partibus, mœrenti et solicito animo perpenderemus, et a potentibus adversariis nostris non leve in dies periculum impendere Ecclesiæ nostræ Spirensi prospiceremos: officii nostri rationem efflagitare duximus, divino opitulante auxilio, morum nos pro domo Domini opponere, et id in primis curare, ne domestico malo per crebram Canonicorum Capitularium absentiam, non solum Ecclesia nostra consilio et auxilio illorum destituator; Verum etiam divinus cultus elanguescat, et plurium beneficiorum absque officiis onere, conscientiæ graventur: atque adeo ne ob hæc et similia ingruentia incommoda, graviora in nos communis Religionis hostes meditentur. Quapropter matura deliberatione, tractatibusque Capitularibus præhabitis, Statutum fecimus, majore nostri Capituli parte libere suffragante, ut quicumque posthac ex Canonicis nostris Capitularibus emolumenti aliquid ex oblegiorum annuatim cadentium censu percipere velit, apud ecclesiam oostram in persona propria resideat, ita quidem, ut in alia sive aliis ecclesiis præter hanc nostram (in qua deinceps accedentibus, præter communes præbendarum census, his oblegiorum fructibus, nemo de honesta status sui sustentatione conqueri potest) neque capitularium proventuum, neque quotidianarum distributionum quarumlibet, tam temporalium dominiorum possessionum, quam earumdem aut aliarum obventionum, quæ personalem residentiam ibidem requirunt, particeps esse debeat. Interim tamen cuilibet liberum relinquendo, uti quolibet anno per integrum quindennæ spatium ante festum D. Georgii Martyris quivis eorum qui velit, per prædictam residentiam fructuum eorum se participem reddere possit, ejusque nos per se, vel legitimum suum procuratorem, vel etiam scripto faciat certiores. Eo enim tempore usque ad prædictum festum exclusive elapso, de cujuscumque taliter absentis mente non constiterit, neque per adversam valetudinem, alibi tamen quam in alterius beneficii loco degens, apud nos non fuerit excusatus, ipsius portionem, ejus duntaxat anni, redditibus pixidis nostræ

capitularis minoris conjungendam, et inter omnes pro tempore capitulares juxta statuta majorum dividendam esse decrevimus. Quod nostrum statutum cum ad ecclesiæ nostræ necessitatem evidentemque utilitatem tendere, nec non S. Concilii Tridentini decretis consentaneum videretur, Reverendissimus in Christo Pater Marquardus Dei gratia Episcopus Ecclesiæ nostræ Spirensis sua authoritate et sigillo comprobavit. Sed ut deinceps extra omnem controversiæ et altercationis aleam sit apud illos, qui parum domus Domini et sanctissimæ sponsæ Ecclesiæ Christi decorem diligunt, Nos Sanctitatis Vestræ humiles et devoti Decanus et Capitulum majoris Ecclesiæ Spirensis humilium precum instantia provolutis genibus supplicamus eidem S. V., quatenus Statutum hoc nostrum pro commodo et prospero Ecclesiæ nostræ successu, de sua solita clementia approbare et authoritate Apostolica confirmare et communire dignetur de gratia spirituali. In quo S. Vestra proculdubio Deo omnipotenti rem gratam, summique Pastoris officio dignam atque Ecclesiæ nostræ nequaquam infeliciter cessuram faciet S. Vestra: quam Deus Opt. Max. Ecclesiæ suæ quam diutissime conservet incolumem, nos nostramque Ecclesiam humillime commendantes. Datæ Spiræ vigesimo septimo Augusti Anno Christi etc. septuagesimo secundo.

Ejusdem S. Vestræ

Humiles et devoti

Decanus et Capitulum Ecclesiæ Spirensis.

XXI. — Monasterienses attamen Canonici alia nescio an satis laudabili ratione de gloria atque decore domus Dei sollicitos se præ se ferebant, præcaventes ne quisquam inter cathedralis ecclesiæ Canonicos cooptaretur, nisi qui satis conspicua et avita nobilitate paterno pariter maternoque genere gloriaretur. [*]

[*] Germania Vol 36, fol. 15.

Beatissimo in Christo Patri et Domino Dño Gregorio S. Romanæ et Universalis Ecclesiæ Pontifici Hujus Nominis XIII. Domino Nostro Clementissimo.

» Beatissime in Christo Pater et Domine, Domine Clementissime; post devota beatorum oscula pedum, obedientiam quoque et servitia nostra obsequiosissima; cum primis quidem Sanct. V. fœlix et salutare auspicium in communibus votis, suscepto Pontificatu precamur; atque ut Deus optimus maximus, id quod bonis et fœlicibus auspiciis inceptum est, pro salute communis Christiani orbis, et Sanct. V. quam diutissime bene fortunare dignetur. Deinde vero non possumus non negotii necessitate hortante Sanctitati V. significare, Ecclesiam nostram majorem et Cathedralem Monasteriensem, in inferioris Germaniæ Westphalia sitam, more majorum receptam consuetudinem, immemorialis temporis habere, statutis et privilegiis summorum Pontificum confirmatam, ne scilicet quis in nostra Ecclesia in Canonicum recipiatur, nisi nobile paternum et maternum genus, una serie, ab avo et abavo militari familia ortum recenseat, et duobus testibus, eadem nobilitate prefulgentibus, jurato adtestantibus, præter proprium ipsius recipiendi juramentum, hoc ipsum comprobet. Et quamquam quidem Johannes Schenckinck prope consuetudinem hanc et privilegia nobilitatis militaris novisset, necnon quod majores et parentes sui, neutiquam ex nobilibus equestris seu militaris generis, sed ex civibus et patriciis (qui in civitate Monasteriensi publica munera obiissent, quod nobiles militaris generis neutiquam faciunt) progeniti essent, cognitum habuisset. Is peræque tamen Venerabili et nobili viro Bernhardo a Munster Preposito et Canonico nostræ ecclesiæ, anno superiori minoris numeri quinquagesimo septimo defuncto, Canonicatu vacante, per suppressionem veritatis, simpliciter non expressa differentia nobilium ordinis seu generis militaris, et abusive seu titularis et commentitiæ nobilitatis, quæ est in partibus nostris, et per assertionem se nobilem existere, a Papa Paulo IV. fœlicis recordationis eundem impetravit. Atque cum deinceps possessione petita, juratam probationem, videlicet se ex nobilibus militaribus ortum et prognatum, per se, et in statutis et privilegiis Ecclesiæ nostræ requisitos testes, præstare non potuisset; repulsam passus, rejectis et spretis omnibus bonis et conditionibus, calumniosam litem contra rectam et propriam conscientiam, adversus nos intendere non erubuit. Quare cum vulgari et titulari nobilitate quadam demonstrata causaque non satis utrinque cognita et instructa, sed magis ratione quarundam clausularum derogatoriarum subreptitie et contra mentem Pauli PP. IV. impetratarum, canonizatoria quadam sententia secundum ipsum Johannem pronunciata, nos ad necessarium et commune appellationis remedium confugientes, atque gravamen contra notoria recepta jura et privilegia majoris et cathedralis Ecclesiæ Monasteriensis inflictum, Papæ primum Paulo subito e vivis sublato, Deinde Pio IV. fœlicis recordationis suppliciter exposuissemus, unde ipsius Sanctitas motu proprio concesso et indulto, neque prædecessoris sui, nec etiam Sanct. Suæ jura et privilegia Ecclesiæ nostræ antiquandi, tollendi vel abrogandi, propositum et mentem unquam fuisse clementer et pie declaravit, et cum Sanct. Suæ sub et obreptitie tacito et suppresso discrimine, quod in Germaniæ natione inter nobiles ordinis militaris vel equestris et cives patricios vel Erbmannos municipes in Civitate Monasteriensi (qui titularem et vulgarem quandam nobilitatem, per abusum sibi adrogare solent) notorie existit, nobilitas adversarii suggesta esset. Hinc igitur probatione seria, ipsi Johanni

injuncta se scilicet ex parentibus et majoribus nobilibus equestribus vel ordinis militaris natum et procreatum esse, remissoriis utrinque impetratis et explicitis, adversarius contra praescriptum antiquissimi et laudabilis statuti Ecclesiæ nostræ, non per nobiles ordinis militaris, sed sibi similes Erbmannos testes, plane suspectos, commentitiam suam nobilitatem probare conatus, qui ipsi etiam neutiquam quod ipse Johannes ex nobilibus parentibus, sed ex civibus patriciis vel municipibus ortum suum duceret, testificati sunt. Et quamquam testes (maxime adversarii) qualitates quasdam accidentales, quas usurpando fere communes Erbmanni cum nobilibus equestribus habent, expresserint: veluti vestitus, ornamentorum corporis, titulorum, insignium, divitiarum, exercitus militaris, item nuptiarum sive matrimoniorum et quod genuina tamen et essentialis nobilitas militaris ipsius Joannis ab ipsis nequaquam commonstrata sit. Quinimo e contra per articulos reprobatorios nostros et probationes, necnon testium dicta subsecuta evidentia aliquod discrimina inter nobiles equestres et cives municipes in civitate Monasteriensi patefacta sunt; preterquam quod testes nostri omni exceptione majores, et non tantum numero sed et dignitate fide et authoritate adversariis prævaluerint magisque fide digni fuerint. Sed et cum jam per elapsos aliquot annos in Sanct. V. sacro Rotæ auditorio, variæ aliquot ambiguitates motæ, utrinque altercatione et disputatione facta resolutive aliquot decisiones editæ sint, tandem nobis nihil minus formidantibus, anno præsenti minoris numeri septuagesimo secundo, vigesima quidem quarta mensis Martii, Reverendi domini Auditores, analyzem veluti præjudicium in gravissimum dispendium nostrum aperuerunt, videlicet in casu de quo agitur non requiri plenam et exactam probationem nobilitatis, sed sufficere semiplenam, item sub finem resolutionis Dominum Johannem plusquam semiplene probasse nobilitatem suam militarem, seclusis etiam depositionibus testium pro ejus parte examinatorum. Quam quidem resolutionem si principalis sententia subsequatur, quod sit non tantum Ecclesiæ nostræ, sed etiam nobilitati militari diœcesis Monasteriensis et vicinarum ditionum pernitiosa et exitio futura Sanct. V. pro singulari sua prudentia clementissime facile collegerit. Nam cum hactenus tam civilis quam Ecclesiasticus Reipublicæ status, virtute et presidio vere nobilium equestris ordinis majorum nostrorum, in diœcesi Monasteriensi administratus et reconservatus sit. Atque adeo ipsa Catholica et Christiana religio, potissimum per ordinem militarem tutata atque a furore et hæresi anabaptistico ante complures annos, proprii etiam corporis et sanguinis periculo vindicata fuerit, atque eo nomine Sanct. V. fœlicissimæ et præclarissimæ memoriæ prædecessores ab immemorabili tempore sarta tecta, jura et privilegia Ecclesiæ nostræ servari omnino voluerint; nemo ambigere potest, juribus privilegiis et prærogativis nostris indultis, et antiquatis, hoc ipsum in communem perniciem Ecclesiastici status (maxime quoad ejusdem gubernaculum) in nostra Germania plane cessurum esse. Imo cum hucusque ab antiquissimis temporibus nulli alii in Ecclesiastico statu, preterquam ex illustribus et nobilibus familiis orti et prognati, in Antistes, quibus ut plurimum principatus et Regalia Imperii deferuntur, recepti fuerint, quis non videt indiscriminatim in Cathedralibus Ecclesiis pro Canonicis nobilibus et ignobilibus admissis, periculosissimam hanc mutationem summo exitio passim diœcesibus Ecclesiasticis in Germanica natione futuram esse. Ut pretereamus ad ipsam imperialem Majestatem et commune Imperium. Etiam ut ecclesiasticis antiquus honos salvus sit, juraque et privilegia inconcussa et illæsa maneant, non leviter pertinere. Quo nomine quamquam in resolutione proxima sacri Auditorii quasi quæstio inter veram et genuinam nobilitatem equestris ordinis nec non ascistitiam vulgarem et titularem (quam etiam plebei plane ditiores per abusum sibi usurpant) modici præjudicii esse memoratum, atque ita probationem semiplenam sufficere existimatum sit. Sanct. V. ex præmissis in Germania quæstionem hanc maximi momenti et gravissimi ponderis esse (quo casu secundum tramites juris probatio plenior requiritur) clementissime perpendere potest, sed et cum hactenus contra normam æqualitatis jura et probationes nostræ non peræque ut adversarii disputatæ et examinatæ fuerint, donato etiam eo (salva veritate) quod probatio etiam semiplena secundum resolutionem in quæstione nobilitatis sufficiat: atque præterea ipsum Johannem suam assertam nobilitatem militarem plusquam semiplene probasse. Cum tamen firma apud nos fiducia sit in Rotulo probationum nostrarum, ipsum adversarium non ex parentibus et majoribus ordinis equestris vel militaris, sed ex civibus municipibus (quos in civitate Monasteriensi Erbmannos vocant) progenitum et ortum, vel plenissime ostensum esse. Hinc equidem cum juri et æquitati consonum sit, utriusque litigatoris jura et probationes diligenter perspicere et perpendere, atque accurata collatione facta deinceps utrius probationes potiores et magis fide dignæ sint justa trutina dijudicare. Rogamus itaque Sanctitatem V. quam possumus suppliciter, ut ea veluti unicum nostrum asylum pro pontificia authoritate, prædecessorum suorum vestigiis insistendo antiqua nostra a Sancta Sede Apostolica obtenta et confirmata privilegia et statuta Ecclesiæ nostræ Monasteriensis clementissime conservare et manutenere; sed etiam eadem a

quibuscumque derogationibus et dubitationibus restituere et vindicare, apud ipsius Auditorium clementissime et paterne efficere dignetur, ne quid gravius vel durius contra notoria plane et evidentia jura et privilegia Ecclesiæ nostræ de cætero ipsi Auditores decernant. Utque præjudiciali resolutione seposita collatione contrariæ luculentæ probationis facta, ad quod juris et æquitatis fuerit, (adjuncto etiam Reverendissimorum dominorum Cardinalium quibus discrimen nobilitatis in Germania probe perspectum sit, aut plane totius Reverendissimi Collegii consilio et deliberatione) pronuncient. S. V. (quam Deus optimus maximus pro communi et totius Christiani Orbis salute, in summo culmine quamdiutissime incolumem defendat et tueatur) nos vicissim obedientissimos cum ardenti studio et observantia erga Christianam et Catholicam religionem et sacrosanctam Sedem Apostolicam ipsa re nutu et auxilio divino accedente experietur. Datum sub sigillo nostro ad Causas die 20 Junii Anno etc. 72.

S. V.

Devotissimi et Obedientissimi
Prepositus, Decanus et Capitulum Cathedralis
Ecclesiæ Monasteriensis in Westphalia.

XXII. — Ut ad Cæsarem redeamus, illustre ille erga fidem catholicam et pietatis et studii exemplum dedit, dum Dux et Princeps Elector Saxoniæ ob imperii negotia Vindobonæ commoraretur. Hic princeps, protestantismi in Germania columen, Thilemannum Heshusium, in aula sua verbi Dei ut Luterani ajunt præconem ecclesiæ catholicæ infensissimum secum adduxerat, qui in privata principis domo cathedram erroribus adstruendis, vulgandisque erexerat, et protestantium hæresim catholicis etiam bene multis ausu et novitate rei ad audiendum adlectis suadere conabatur. Cæsar ea de re cum Duce Saxoniæ graviter conquestus eum exhortabatur, ut audacem errorum magistrum comprimeret, qui favore principis confisus contra catholicorum dogmata eo magis exardescebat. Tum vero insolentia hominis permotus obnitente frustra, et infirmente animo Saxoniæ Duce eum Vindobona illicet discedere Cæsar jubet. Eumdem exitum celeber ille David Chytræus, Rostochiensium Symmysta, expertus est, qui eodem consilio promovendæ nempe hæreseos Rostochio Viennam fuerat profectus. Viennam nempe, ut Joannes Delphinus, episcopus Torcellanus, Nuntius Apostolicus apud Cæsarem, narrat, [*] multi iique furentes hæretici ex variis Germaniæ regionibus tum temporis confugerant, ut etiam ibi suos errores propagarent. Itali ipsi, Vindobonæ commorantes, quorum numerus ad decem millia erat, suos erroris magistros ex Sabaudia et ditione Veneta extorres habuere, quos pariter jussu Cæsaris urbem relinquere oportuit.

[*] Epistolæ ejusd. Italicæ ad Cardinalem Novocomensem, qui Pontificis a secretis erat, Viennæ die VI. et XVI Jul. 1572.

XXIII. — Bisontium, nobilis Sequanorum metropolis in comitatu Burgundiæ ob finitimas Gallias, Sabaudiam, Helvetiam atque Germaniam, quorum limitibus undique clauditur, hoc tempore æque hæreticis facile receptaculum patebat. Mox Magistratuum socordia audaciores redditi hæretici majora jura sibi usurpare studebant, ita ut etiam cum catholicis, qui id ægre ferebant, publice congrederentur armisque nonnunquam dimicatum fuerit. Maximilianus II. semel et sæpius selectos urbis regendæ viros acrius reprehendebat, quod hæreticos homines in ea sedem figere sinissent: eosque hortabatur, ut istos quantocius abire juberent. Sui juris urbem, quæ tamen Germanici Imperii legibus et potestate teneretur sibi parere et Legatorum, quos ipse componendis dijudicandisque litibus inter Catholicos et novæ hæreseos homines miserat dictis audientes esse oportere. En litteras, quas hoc de negotio Cæsar ad Bisuntinos dedit. [*]

[*] Gallia V. 6. fol. 343.

MAXIMILIANUS II. IMPERATOR ETC.

« Honorabiles, fideles, dilecti. Recenti haud dubio tenetis memoria, quid præteritis annis 70. et 71. vobis pro ea de vestra ac civitatis istius Bisunti salute ac tranquillitate gerimus paterna cura ac sollicitudine per nostros diversis vicibus ad vos destinatos commissarios in mentem vocari curavimus, quidque positis vobis ob oculos iis malis atque incommodis, quæ alias expectanda forent, vos clementer ac serio monuerimus, a vobis vero tam nostris illis commissariis quam nobis ipsis quoquo tempore responsum fuerit.

« Quamvis autem non modo ex eorumdem commissariorum nostrorum relationibus, verum etiam novissimo vestro responso cognoverimus ea, quæ de civitatis istius statu ad nos perlata essent non omnino vana extitisse, huicque jam satis causæ habuerimus de remediis ad evitanda majora inconvenientia atque scandala opportunis cogitandis nihilominus tamen vestro illo responso, et ablationibus freti, atque confisi rem hucusque distulimus, ea spe vos ita provisuros, ne quis ulterior incommodi scandalis locus foret; sicque id quod verbis pollicebamini re ipsa præstituros esse.

« Verum præter hanc expectationem fide digna relatione edocti sumus non solum eam, quam sperabamus provisionem hactenus sequutam non esse, quin potius ea quæ per novissimum commissarium nobidem nostrum ac sacri Imperii fidelem dilectum Joannem a Bolvegler nostro nomine vobiscum acta sunt, non secus ac destinati prius ad vos consiliarii nostri aulici Andreæ Jail doctoris tractationem omni prorsus fructu caruisse verum etiam civitatis istius statum indies fere in pejus ruere, si quidem nonnulli a veteri religione catholica quæ antehac in civitate ea

incorrupte conservata fuit, alieni ministri et concionatores clam istic irrepserunt, jamque plebs vel saltem quam plurimi ex ea paulatim in suas partes per facta graviora etiam machinari ac ea consilia agitare non vereantur, quo pacto externa hominum manu in civitate immissa ac viciniis quibusdam rerum novarum, ac turbandæ pacis, tranquillitatisque publicæ studiosis adjuti, sicque potentiores facti eodem modo, quo antehac alibi ex similibus initiis evenisse meminimus, novum eorum qui memoratæ religioni catholicæ ac communi quieti adversantur istic constituant receptaculum. Clerus vero una cum ceteris catholicis in extremo vitæ nedum bonorum discrimine atque periculo quotidie versari cogatur.

« Quoniam vero nobis tamquam Romanorum Imperatori nostri muneris ratione incumbit tam difficili ac perturbato civitatis istius sacri Imperii membri, statui diutius haud connivere quinimo et inire consilia ac vias, quibus imminenti graviori malo tempestive obviam iri queat, quemadmodum etiam ad id præstandum tam dicti nostri officii condigno respectu habito, quam pro singulari illa paterni amoris et clementiæ affectione qua civitatem istam et ejusdem cives et incolas prosequimur. Adeoque mutuam inter ipsos concordiam ac quietem stabilitam potius quam perniciosis religionis dissensionibus vel alio quocumque modo in ultimum discrimen et excidium, atque interitum adductos cupimus animo optime inclinati sumus. Idcirco prætermittere noluimus quin præsentes commissarios nostros videlicet una cum præfato Joanne Barone de Boluegler generosum ac nostros ac imperii sacri dilectos fideles Udalricum comitem de Montfort et Rotenfels ac Joanem Wernerum a Raitenau in Langistain consiliarios nostros isthuc ablegaremus, quibus mandatum dedimus ut primo non solum ex vobis(de quorum tamen integritate non ita diffidimus, ut nos quicquam celaturos esse arbitraremur) verum etiam cum multa accidisse queant, quæ et vobis ipsis ignota sint, ex aliis pariter omni diligentia inquirant de iis singulis quæ hactenus ad nos perlata fuerunt, ac quisnam præsens civitatis istius status sit, ac demum nil cognitis oeque eo modo quo nobis relatum fuit comperta vobis quantopere nobis illud displiceat, ostendant simulque mentem et voluntatem nostram ulterius declarent, nostro nomine expresse ac serio vobis injungendo ac præcipiendo, ut scandalis illis sine omni mora remotis atque correctis, seductoribus vero ac turbulentis perniciosisque hominibus a civitate ista quamprimum ac ante eorumdem commissariorum nostrorum isthinc recessum exclusis posthac haud ullum eis receptum neque clandestinis conventiculis concionibus, et si qua alia sunt his similia haud alio quam ad turbandam quietem et tranquillitatem publicam spectantia ulterius locum detis. Quinimo orthodoxæ religionis catholicæ, in qua nati et educati optata hactenus quiete usi estis, ac debitæ nobis ac sacro Imperio fidelitatis, et observantiæ constanter incorrupteque retinendæ summum semper animum habeatis, nec vos ab eadem cujusquam persuasionibus et ad seducendum exquisitis blanditiis ullo pacto vel colore divelli patiamini. Cum clero autem mutuam ac eam quam convenit colatis concordiam et amicitiam. Idemque a vestris civibus incolis et aliis vobis subjectis fieri curetis, uti hæc et alia ex supradictis commissariis nostris prolixius intellecturi estis. Quapropter vos clementer et serio hortamur ut iisdem commissariis nostris non solum in omnibus quæ nostris verbis expossituri ac injuncturi sunt, plenam fidem præstare verum etiam in detegendis sine dissimulatione iis, quæ ex vobis inquirendi mandatum habent, adhibendisque postmodum memoratis aliisve remediis opportunis tales vos exhibeatis, uti antehac polliciti estis nosque omnino confidimus. Eo namque pacto et vestræ omnique vestrorum saluti optime consuletis et præclare testatum facietis ea, quæ hucusque irrepserunt scandala vobis non solum ingrata extitisse, sed et præter omnem voluntatem vestram evenisse. Atque insuper nos ut cui plane deliberatum sit memoratam seu quamcumque aliam religionis vel politici status mutationem ea in civitate nequaquam tolerare Cæsareo nostro officio utendi ac alia idonea remedia exhibendi necessitate sublevabitis. Serenissimi autem Hispaniarum regis catholici Patruelis fratris ac generi nostri charissimi, qui tamquam Burgundiæ (in cujus medio ea civitas sita est) Comes ac cui protectionis jus ibidem competere nobis nonnullis documentis authenticis ostensum est, haud dubie eam ipsam mutationem, ut quæ facile totius istius civitatis quieti turbandæ causam atque materiam subministrare posset, egerrime laturus esset, benevolentiam conservabitis. Ac præter expressam ac seriam voluntatem nostram id ipsum faciatis, quod sacri imperii constitutio de pace religionis promulgata vult atque statuit, utpote de his solum civitatibus imperialibus loquens in quibus ejusdem constitutionis editæ tempore utraque religio in usu ac exercitio fuit, eas vero, quæ sola antiqua religione catholica eousque usæ sunt, minime comprehendens. De quo vos clementer quoque monendos esse censuimus. Datum Viennæ die 18. Aug. 1572.

Idem Summus Pontifex Archiepiscopo Bisuntinorum, præsuli alioquin vigilantissimo, ut acrius ageret, suasit [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 242. f. 323.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Bisuntino.

GREGORIUS PP. XIII.

Venerabilis frater Salutem et Apostolicam benedictionem. Ex Literis fraternitatis tuæ magno

cum dolore accepimus quanto in discrimine versetur civitas et diœcesis tua propter magnam vim hæreticorum, qui istuc confluxerunt. Scripsimus ad Nuncios nostros, quos habemus apud carissimos filios nostros Maximilianum in Imperatorem electum, et Regem Christianissimum ut cum utrisque diligenter agerent nostro nomine ut quibuscunque opus esset rationibus huic malo occurrerent; qua etiam de re fraternitatem tuam certiorem fecimus per literas dilecti filii nostri Cardinalis Comensis. Nunc autem accepimus omnia indies deteriora evadere, itaque non putavimus cunctandum tamdiu dum ab illis, aut nostris literis responsum, aut tam perditis rebus remedium mitteretur: sed curavimus, ut eorum, qui apud nos sunt oratores ad eos qui in ista civitate, et diœcesi sunt ministros quam diligentissime perscriberent, quas quidem literas non parum profuturas speramus, quoad Maximilianus ipse et Rex providere possint. Sed tuum hoc præcipue munus est omni conatu, atque ope, et per te ipsum, et per amicos, ac propinquos tuos, quibus te istic abundare certo scimus istam quoad potes pestem extinguere. Quid enim posteris gloriosus? quid gregi necessarius? quid Deo gratius? quid universæ ecclesiæ fructuosius fieri potest, quam lupos, Antichristos, religionis eversores fugare, evertere, perdere? quod cupias, quod possis, Dei munus est, quod facere debeas non putamus opus esse alia cohortatione, quam ea, qua utitur beatissimus Leo; Epist. 93 cap. 16 « Qua, inquit, » conscientia honorem sibi sacerdotii præstitum » venditant qui pro animabus sibi creditis non » laborant? bestiæ irruunt, et ovium septa non » claudunt, fures insidiantur, et excubias non » prætendunt. ». Ut igitur istos hæreticos quam maxime extermines atque exstirpes, tibique ut opus fuerit omnem in inquirendo, audiendo, puniendo auctoritatem et potestatem damus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XXIII. Septembris 1572. Pontificatus Nostri Anno primo.

XXIV. — Res Hungariæ publicas eadem alacritate qua sacras Maximilianus componebat. Bellorum civilium furore nonnullæ Ecclesiæ Cathedrales non solum in Hungaria, sed etiam in Austria ipsa magno religionis detrimento jam ab aliquot annis viduatæ erant. Vindobonensis cathedra ab anno inde MDLX. episcopo carebat. Redditus alendis Ecclesiasticis viris, et bona Ecclesiis vel religiosorum monasteriis sustentandis olim dono data, quin et ipsæ ædes sacræ, potentiores e laicorum ordine viri sibi corripuerant; et vel tristissima temporum conditione, vel magnitudine cupiditatum, vel favore Cæsaris rapta sibi acerrime asserebant. Nuntius Apostolicus ea de re sermonem cum Maximiliano sæpius habuit, eumque exoraverat, ut diuturno tamque gravi malo mederetur, ecclesiis dignos pastores præficeret, monasteria ac reliqua ecclesiastici juris sive fraude sive vi surrepta, vel pignoribus nexa, aut mancipio usurpata e laicorum manibus eriperet, legitimisque possessoribus vindicaret. Officiis Nuntii Apostolici suffragatæ sunt preces Hungarici Episcopatus. (*) Quibus præcibus Cæsar flexus, qui cathedras episcopales Zagrabiensem atque Jaurinensem reciperent, eligebat, spondebatque reliquis cathedris adhuc episcopo carentibus mox provisum iri. Gregorius, ut Cæsari ad perficiendum hocce optatissimum negotium calcar adderet, amantissimas ad eum litteras dedit. (*)

[*] Monitum documentorum N. 1.

[*] Reg. Gregorii XIII An. I epist. 196 fol. 213.

Carissimo in Christo Filio Nostro Maximiliano Romanorum Hungariæ ac Bohemiæ Regi Illustri in Imperatorem Electo.

GREGORIUS PP. XIII.

Carissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Jamdiu novimus Ecclesias Viennensem, Jaurinensem, Agriensem sine episcopis et pastoribus fuisse; dum vero alterius Pontificis ea curatio erat, facile existimabamus aliquid impedimenti fuisse, quominus Majestas tua ad eas ecclesias idoneos homines nominaret, ulterius laborare nostrum non erat: Nunc autem in hoc Apostolico munere, a divina voluntate, nullo nostro merito constituti, atque omnium ecclesiarum solicitudine onerati, in qua oportet nos catholicorum omnium curam suscipere, eorumque animarum rationem Deo reddere, non possumus tam diuturnam ecclesiarum viduitatem non graviter dolere, nec dissimulare aut tacere. Novit Majestas tua sacrorum Conciliorum, et sanctorum Patrum decreta hoc gravissime detestari, ac sic statuere, nihil posse hac destitutione et viduitate Ecclesiis perniciosius accidere; sublato enim pastore lupos invadere oves ipsas, et quidquid habent fructuum perdere. Aliud etiam modo accepimus, quod non minus, quam superiora Nos commovet, plerasque, tam in tua quam in fratrum tuorum ditione Præposituras, atque Abbatias suis Præpositis, et Abbatibus carere; earumque res, et bona a nonnullis nullo jure possideri, inque eorum fructu esse; quod quidem adeo detestantur sacri canones, ut primam hanc tanquam certissimum principium statuant juris regulam, non posse beneficium ecclesiasticum sine canonica institutione possideri, quod si quis cavilletur, se non benificium, sed res, et prædia possidere, audi quid decernant; Prædia divinis usibus tradita quidem humanis usibus applicant, et Domino Deo, cui tradita sunt, subtrahunt, ut suis usibus inserviant; quapropter ab omnibus illius usurpationis contumelia depellenda est, ne prædia usibus secretorum cælestium dicata a quibusdam irruentibus vexentur; quod si quis præsumpserit, sacrilegus habeatur, et sicut sacrilegus

judicetur. Prohibeamus, carissime fili, ab Ecclesia Dei hoc tantum scelus, atque adeo ipsi caveamus, ut si neglexerimus eodem ipsi scelere obstringamur, nam Principum etiam negligentia in crimen revocatur. Et quanquam magna nostra cum voluptate a Nuntio nostro accepimus, Majestatem tuam pollicitam esse, quamprimum his malis succurrere, tamen pro nostro summo desiderio et munere facere non possumus quin rogemus, ut quamprimum homines idoneos conquiras, quibus hujusmodi ecclesiæ et beneficia conferantur; hoc nobis gratius facere nihil potes, neque tua pietate dignius; neque Ecclesiis ipsis, earumque rebus convenientius, neque animarum saluti utilius. His etiam de rebus ad Nuncium nostrum scribimus, a quo fusius accipies. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XII. Julii MDLXXII. Pontificatus Nostri Anno Primo.

XXV. — Maximilianus, ut votis Magnatum Hungariæ, qui Rudolphum maximum natu ejus filium in regem proposuerant, satisfaceret, comitiis regni Posonii indictis, una cum filiis et cæteris sui generis eo se contulit, ut novo regi more et ritu Hungaricæ gentis corona imponeretur. Quo augustior sollemnitas evaderet, Cæsar Nuntium Apostolicum oravit exoravitque, ut designatos needum ab Apostolica Sede confirmatos Episcopos baculo et infula episcopali uti sineret. Id animi Pontificii erga Cæsarem et designatos e se Episcopos, ut sine præjudicio agi liceret, paria concessurum Pontificem si rei agendæ spatia reliquerentur, innuit. Omnia ex votis processerunt. Archiepiscopus Strigoniensis, Primas ecclesiæ Hungaricæ et primus regni princeps coronam Rudolpho, quo fieri potuit, ampliori ritu in maxima etiam exterorum principum frequentia imposuit. (*)

(*) Mantissa documentorum N. 2.

Gregorius a Nuntio suo apud Cæsarem de re rite peracta edoctus novo regi de recepta corona est gratulatus, eumque patris more admonuit, eum se gereret quem decet regem tam præclaro nomine insignitum. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 234. f. 311.

Carissimo in Christo Filio Nostro Rudolpho Regi Hungariæ Illustri.

GREGORIUS PP. XIII.

Carissime in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Libentissime salutamus Majestatem tuam his ipsis verbis quibus Reges salutare consuevimus; gratulamurque et Majestati tuæ, cui omnia summa cupimus, et Christianæ Reipublicæ, cui omnes summa omnia et cupere et quantum possumus præstare debemus. Neque vero aliis de causis gratulamur Majestati tuæ, aliis Republicæ Christianæ; sed quæ te regno isto disjuncto reddiderunt, eadem nostram te Rege de Christianæ Reipublicæ bono spem maxime confirmant; majorum nimirum tuorum in te propagata pietatis, atque omnium virtutum semina, necesse est enim tanto in splendore ortum, domesticis exemplis ad omnem gloriam incitari, suorumque majorum invictam in Christiana Republica tuenda atque amplificanda virtutem considerantem eisdem vestigiis et gradibus ad immortalitatem contendere. Accedit domestica institutio, quam ab optimis parentibus, atque a Rege Catholico hausisti, omnis pietatis, justitiæ, prudentiæ, religionis plenissima. Quod si mirandum magnopere est, bonis parentibus ortos ab eorum virtute degenerare, illud certe credibile non est, ubi ad naturale bonum optima etiam educatio accesserit, posse quidquam illa, tum a natura insita, tum ab institutione profecta virtute alienum accidere. Unum illud deerat Majestati tuæ, optimarum scilicet cogitationum explicandarum facultas; eam nunc tibi facultatem, et parentis caritas et Dei nostri benignitas elargita est. Campum habes spatiosissimum in quo possit tua virtus exeurrere, nactus es enim regnum antiqua virtute et religione nobilissimum præsenti vero conditione ejusmodi, in quo possis, cumprimum per aetatem licebit, legibus atque armis quæ depravata sunt corrigere, quæ inclinata fulcire, quæ disjecta restituere; et tum externis, tum internis hostibus, hoc est Turcis atque hæreticis cohereendis, arcendisque et perdendis, quidquid habes consilii atque opum, ad causam Christi, a quo illa omnia habes conferre, atque ejus membra, hoc est pios bonos omnes justitia, æquitate, comitate, liberalitate recreare, et fovere. Et quamquam Dei negocium agentem nihil decet humanum spectare, tamen Christus ipse qui nescit beneficiis superari, majores Majestati tuæ dignitatem atque opes largietur; ipse enim pollicetur ei, qui talento eo, quod habet recte utitur, alia quoque tributurum effecturumque ut qui habeat, magis magisque abundet. Sed neque dolemus aliorum de nobis existimationem spernere; sic autem reputa ex istius regni gubernatione homines conjecturam facturos qualis in majori imperio futurus sis. Hæc a nostro paterno in te amore profecta esse existima; a quo etiam omnia proficiscentur in quibus intelligemus tuæ amplitudini ac regni tui quieti posse adjumento esse, idque cum faciemus perpetuam nostram in parentem tuum atque in te caritatem retinebimus. Interim Deum orabimus, in cujus manu sunt corda Regis, ut cogitationum, atque actionum tuarum omnium dux sit comes et finis; tibique in hac vita omnia læta et prospera, in futura sempiternam beatitudinem largiatur. Longiores non sumus; cætera enim accipies a venerabili fratre episcopo Torcellano nostro istic Nuntio, quem voluimus has Majestati tuæ literas reddere, ejus orationi fidem ut adhibeas rogamus. Datum Romæ apud Sanctum

Marcum sub annulo Piscatoris die xviii. Octobris 1572. Pontificatus Nostri Anno I.

XXVI. — Ignatiana soboles latius in dies per Germanias fundebatur Episcopis et principibus viris æque ac reliquis optantibus civibus, ut pii doctique magistri erudiendæ in bonis litteris juventuti advocarentur. Fuggerorum gens Augustæ Vindelicorum degens, virtute pariter et opibus clara, in votis habuit, in urbe patria, celeberrimo tunc temporis emporio protestantibusque admodum referto, collegium Societatis Jesu proprio sumptu condere atque ditare. Fuggeri, quibus et Ilsungi, ex patriciis Augustanis, viri utique potentes iidemque opulentissimi, eadem in re se sociarunt, Gregorium consulunt precanturque, ut Jesuitis ædem S. Cruci dicatam domumque adjectam, quæ Patrum Augustinianorum juris erat, concedat, quippe in qua satis infrequentes monachi adessent, quique non satis recte vivendi laude florerent. En litteras quas Fuggeri atque Ilsungi hac de re ad Cardinalem Augustanum dederunt, celebrem illum Othonem de Truchses, eorum concivem, qui Romæ commorabatur, et Cardinalium Congregationi rebus sacris Germaniæ componendis fuerat a Pontifice additus. (*)

(*) German. Vol. 26 fol. 32

Etsi ratio hujus operis, quo quæ singulis annis gesta sunt singulis capitibus recensentur postulabat ut hasce Fuggerorum epistolas nudas hic cæterorum monumentorum seriei innecteremus, nec nonnisi serius de hujus Augustani Collegii negotio sermo rediret, nihilo tamen secius aliqua addenda existimavimus, ne gravis nimium et longe a vero absona de Augustinianis illis Patribus auditorum animis insideret opinio. Videre enim erit A. 1574. §§. 38 et 39. quæ a Fuggeris narrantur de horumce S. Augustini asseclarum moribus putidissimi commenti loco esse habenda, et in eum modo finem fuisse prolata, ut opulentissimum eorum monasterium quacumque demum ratione eis arripere liceret. Fictum religionis studium ad animi sententiam facilius adstruendam præ se ferebant, quo simulabant se ædes Crucis sacras novo societatis Jesu collegio, quem condere et ditare spondebant, velle addicere. Importunis idcirco precibus Cæsaris animum et ejus fratrum Austriacorum Archiducum tum Duces Bavariæ obsidere non desistebant, quos profecto sciebant, pro summo amore, quo Ignatianos Patres merito complectebant, facile pertrahi possent, ad consilium tantam pietatis speciem falso præ se ferens juvandum. Quo vero merita et recta Patrum Societatis Jesu vivendi ratio magis necessaria videretur, opportunum rati sunt Fuggeri iniquissima et atrocissima quæque crimina de monachis istis non solum fabulari; sed et universum Augustanum Clerum veluti vitiorum omnium sentinam traducere. Id perspicue patet ex Fuggerorum litteris ad Gregorium datis Prid. Kal. Junii A. 1573. quas proinde hujusque anni §. 2 inferuimus, ut virorum illorum impudentia ne dicam impietas clarius elucescat. Quid vero mirere Cæsarem et Principes illos viros deceptos et circumventos pessime audivisse Augustinianos patres, et eos a Pontifice enixe postulasse, ut amotis illis patribus eorum ædes Societati Jesu addicerentur? At major meliorque Augustanorum civium pars, tum universi Cathedralis Augustanæ Canonicorum Ecclesiæ albo accensiti, quin et ipse Augustanus Episcopus miræ pietatis vir et juvandæ rei Catholicæ in primis cupidus Augustinianorum tam impie omni conviciorum genere a Fuggeris lacessitorum causam susceperunt. Apud Pontificem eorum vitæ innocentiam amplissimis verbis testantur, et datis ad eundem litteris quas vides A. 1574. §§. 38 et 39, eos ab omni labe purgant atque defendunt. Episcopus Augustanus non satis existimans eos apud Pontificem tueri, ad Cæsarem etiam et cæteros Germaniæ Principes, quos Fuggeri et Ilsungi impie circumvenerant, eorum caussam egit. Hinc factum, ut rejectis eorum virorum postulationibus, Patres Augustiniani secure suis ædibus et cœnobii redditibus frui juberentur.

Hæc idcirco addidimus, reique totius seriem et eventum præcipi animo illicet voluimus, ut vel hoc uno exemplo constaret, nunquam leviter fidem habendam esse eis narrationibus, quæ privatorum hominum scriptis continentur, etsi in religionis negotio magnum præseferre bonarum partium studium videantur.

En demum impudentissimas Fuggerorum atque Ilsungorum litteras.

Reverendissime in Christo Pater Illustrissime et Gratiosissime Domine.

«Qualem et quam tristem faciem Resp. Augustana, olim quidem laudatissima, post exortum Lutheranismum consecuta fuerit, quam turpiter clerus exactus; qua porro cura et sollicitudine Illustriss. tua Celsitudo postea dictum clerum restituendum curaverit; quo denique periculo nos catholici ab eo hucusque tempore inter Lutheranos suis strophis, artibus, et fraudibus hunc populum solum vehementer sibi conciliare et adjungere, catholicos vero graviter premere, illisque nusquam non ingens apud plebem odium concitare, verum etiam in duobus hic monasteriis per vim occupatis frequentissimam scolam cum multis ejusdem sectæ præceptoribus fovere, ubi juventutem frequentem ab ineunte ætate ad suos errores instituant, et cum adoleverint, in Senatum et quævis alia munia intrudunt; Eoque astu et dolo Remp. paulatim in fidei doctrina subvertunt, et catholicos ubique in consiliis numero superant eosque supprimant, ita quidem ut non suppetant modo quos in Senatum et alios hujus Reip. ordines catholicis inte-

rim paulatim morientibus illorum loco sufficere possimus. Sed ferre et cernere cogimur, Senatum indies Lutheranis consiliariis augeri. Nobis catholicis interim in utramque aurem dormientibus, et neglectis piis remediis huic malo nullam opem feramus: quin potius juventutem ñram sine bonis præceptoribus ad quævis vitia prolabentem fœde negligi, atque insidiis, dolis, et artibus sectariorum misere circumuniri, contaminari, atque seduci patimur. Unde ingens periculum nobis accersitur et rei catholicæ quantumvis afflictæ magna fit imminutio, nobisque nihil aliud metuendum magis existimamus, quam ne tota hæc civitas in sectariorum baratrum, ex quo vix hisce annis emerserit, pessime relabatur, ne præterea Clerus nobiscum hinc iterum exturbetur atque profligatur. Mirandum interim est, qua ratione in tanta cleri nostri desidia et Lutheranorum vigiliis et malitia hæc ñra Resp. hactenus constiterit, nec iterum in Lutheranorum potestatem jam olim redacta planeque collapsa fuerit. Quanti vero referat præclarum hanc Remp. in fide catholica conservari, ex hoc facile colligi potest, quod hæc civitas natura loci ita sita sit, quod dum in fide catholica conservatur ad Lutheranorum ipsorum nefaria scelera profliganda et motus seditiosos arcendos summum præsidium, catholicis autem murus æneus et asylum tutissimum sit; Adeo quidem ut si Augusta ñra opibus ac omni genere armorum referta, per incuriam et somnolentiam ñram ab Lutheranorum impia machinatione occuparetur, tunc profecto vicinis, imo omnibus passim Germaniæ Catholicis, summum inde periculum immineret. Contra vero si Augusta in fide catholica et obedientia Imperii conservatur, vicini Lutherani parum efficere et incommodare possunt, cum vel ex hac sola civitate, omnis illorum conatus reprimi et ipsi una cum sua religione, si res postulet facilius extirpari possint.

« Hæc omnia inquam, ad Illust. Celsit. tuam antea quam copiosissime perscripsimus, simulque ñram sententiam, qua nempe ratione et modo catholica fides in hac ñra Augusta conservari atque cum totius Germaniæ ingenti fructu propagari queat, declaravimus. Quum vero consilia ñra irrita hactenus mansisse cernimus, dolemus sane non tam ñra causa, quam quod videamus divini cultus et honoris conservationem et incrementum negligi, rem catholicam in tali et tanto loco deseri, catholicos tam graviter oppugnatos ob levissimam (nostra opinione) causam omni ope et auxilio defraudari, totque christianas mentes remediis oportunis in tanta destitui necessitate, ut nos nostrosque in offitio catholico tueri egerrime sustineamus, nisi huic malo salubri subito consilio succuratur. Qua pacto id autem commodissime fieri, collapsaque Resp. Christiana restitui queat, multi multa quidem scripsere, omnes vero multis rerum argumentis adducti inveterato huic malo aliud remedium adferri posse negant nisi nova seminaria et scolæ ad juventutem rite et catholice instituendam erigantur. Hoc idem suadet, imo præcipit Sacrosanctum Concilium Tridentinum. Quid ergo obstat, quo minus tam sanctam et multis modis necessariam sanctionem perfici et multa passim in Germania seminaria institui curamus? nisi innata Germanis incuria, cunctatio, minus fervens ad cultum divinum amor, et vilissimæ pecuniæ studium. Quin ergo officii nostri memores, abjiciamus omnem cunctationem, et omnia nostra consilia, studia et opes in extrema hac necessitate et inopia bonorum et catholicorum virorum conferamus, ut collabentem Remp. christianam suffulciamus, cum alioquin universam Reip. ruinam humeris ñris imminere certo certios videamus. Quid est rem sancte consuluisse et leges de constituendis seminariis statuisse, nisi matura executio sequatur? Quomodo autem seminaria institui possunt ubi nemo fere sit, qui aliquid addere et studia juvare velit? Frustra ergo fructus ex seminariis expectantur, ubi propter perpetuam cunctationem nulla extruuntur. Dum enim consultamus num Jesuitis vacuum monasterium ad collegium et scolam erigendam occupare liceat, interim cum lachrymis experimur, adversarios nostros indies crescere et augeri, catholicos vero penitus deficere. Quamobrem ad Seminaria constituenda alia ineunda est ratio, aut brevi de religione catholica actum erit.

« Cæterum ne multis agamus, quocumque vertamus oculos, rationem ullam reperimus aut reperiri posse putamus aliam ad impios adversariorum conatus reprimendos et catholicam in hac nostra Augusta restaurandam, quam ut quam primum collegium Jesuitarum et scola publica instituatur, ubi juventus nostra ab his indefessis in vinea domini operariis rite et catholica instituatur. Unde aliquando tam ecclesiasticus quam politicus status viris gravibus, doctis et Catholicis restitui possint. Scit autem Illm̃a Cels. tua id nos antea quoque tentasse, redditus ad Jesuitarum collegium sustentandum sufficientes nostris sumptibus destinasse, nobisque ad præclaram hanc fundationem nihil defuisse, quam templum et ædes, ubi domini Jesuitæ tam cultum divinum, quam scolam libere exercere possint. Quapropter tam pium institutum nostrum hucusque ad meliorem occasionem non sine ingenti Ecclesiæ jactura differre coacti sumus. Jam vero justus nos dolor, patriæ amor, atque occasio ipsa, quæ ultro sese nobis offerre videtur, movent, ut hæc ñra de religionis dissidio et hujus urbis concordia resarcienda consilia cum Illm̃a Cels. tua conferre cogamur.

« Accidit nuper quod propositus ad S. Crucem hic Augustæ abierit, et quinque forte fratres

canonicos Regulares ordinis S. Augustini post se reliquerit; quorum nullus hujus dignitatis capax esse potest. Primus enim Decanus quidem, sed plane infans, sibi mente parum costans ab omnibus judicatur. Secundus apostata et scortator maximus est, qui sine totius civitatis quærela et scandalo huic monasterio præfici non potest. Tertius est paraliticus plane, ita ut rem divinam amplius facere non possit. Quartus nondum est sacerdos, sed levita tantum, adolescens corruptissimis moribus. Quintus vix vigesimum annum attigit, et una cum quarto tam nefanda scelera indies committit, quod ambo nuper per Illñæ Cels. tuæ consiliarios in vincula conjecti adhuc detineantur. Ita quidem quod necesse fuerit totum monasterium per dictos Consiliarios occupare, ut hujusmodi monachorum insolentis comprimatur, donec Illña Cels. tua statuat, quid in toto hoc negotio sit agendum. Quamobrem evidentissima ratio Illñam Cels. tuam jam urgere videtur, totam faciem et statum hujus monasterii in melius commutandi. Est autem hic Augustæ aliud monasterium D. Georgio dedicatum ejusdem omnino ordinis, ubi vix quatuor monachi sacerdotes victitant; Et propter defectum sacerdotum, neque missæ offitium neque cæteræ horæ canonicæ digne satis peragi possunt. Si autem prædicti quinque monachi illis adjungerentur, et Ecclesia S. Crucis una cum monasterio dñis Jesuitis ad cultum divinum et scolam quam amplissimam constituendam adsignaretur, tum demum fieret, ut res sacræ ad S. Georgium per Augustinianos, nec minus per Jesuitas ad S. Crucem recte et cum ædificatione totius Ecclesiæ peragerentur. Cum jam alioquin utroque in loco primæ fundationi minime satisfiat. Itaque hac translatione facta, multum novi accedet. Constat enim omnes fere Cathedrales Ecclesias in Germania olim monasteria, ex his vero collegia canonicorum facta fuisse. Habenda est utique in ejusmodi rebus ratio temporum, quæ multa et pia instituta mutare aliquando cogit. Fortasse ut plerique sapientes sentiunt consultius esset, sacerdotes Augustinianos sine doctis et bonis prioribus sive superioribus in monasteriis Germaniæ (ubi legitimi pastores reperiri nequeunt) sine regula libere et sparsim oberrantes in unum vel pauciora monasteria reduci, ubi simul sub obedientia et regula cultum divinum cum legitima devotione perficere et honeste vivere possent, quam quod plerique in summa licentia passim ita vagentur, aut quod pauci ita licenter sine regula et disciplina commorentur, et quilibet fere suo arbitrio, non sine ingenti multorum scandalo et ordinis sui dedecore vivant.

« Sed posit fortassis huic nostru institnto opponi, non facile hoc relinquendum monasterium in tam celebri loco, nec illud contra mentem fundatorum nunc alio transferendum esse. Ad hæc breviter respondemus, præter ea que jam supra dicta sunt, a SS. D. N. nos neque aurum neque argentum neque redditus ullos petere, sed saltem desiderare templum ad cultum divinum per alios et utiliores clericos exercitandum: tum ædes vacuas ad scolam instituendam quærere. Quantum vero ad fundationem et cultum divinum attinet paulo superius declaravimus, neque ad S. Crucem neque ad D. Georgium per modernos possessores pristinæ fundationi ob defectum sacerdotum satisfieri, et quod translatione hac facta, utroque io loco, nempe ad D. Georgium per adauctum numerum monachorum, et per Jesuitas ad S. Crucem cultus divinus multo rectius perfici possit, præsertim cum redditus nullos ambiamus. Sed illi omnes Augustinianis integri relinquantur: Jesuitis autem novi proventus nostris sumptibus constitui debeant. Unde et cultui divino satisfieret et nova hac nostra donatione facta rebus Ecclesiæ magnum augmentum et accessio futura esset. Ad hæc res ipsa loquitur nobis etiam tacentibus ætatem hanc adeo corruptam esse, ita mutatos hominum mores, ut ad rem monasticam jam Germanus nullus adspiret, neque se facile ad eum ordinem sinat adduci. Proinde passim videre licet quod multa præclara, opulenta et pervetusta monasteria magis ac magis tot in locis ruinam innitantur extremam, eaque sæpe vix a duobus aut tribus nescio quibus monachis incoluntur, aut ab adversariis plane occupantur ac misere prophanantur.

« Quod autem quidam fortasse meliora tempora expectanda existimant, aut major etiam hic numerus monachorum colligatur, illud quidem nos ac catholici omnes summis votis optaremus. Sed hanc spem nobis adimit et labefactat clerus nimium notus, qui passim in Germania tot modis excitatus et afflictus non audit bene monentes, et sana media atque consilia quibus opus esset, respuit hactenus. Unde decreta Concilii Tridentini, ac item celebratam ab Illña Cels. tua nuper Synodum et institutam reformationem nullum clero Germaniæ fructum adferre omnes experiuntur. Imo non pauci his etiam antidotis non obscure sese opponunt. Quamobrem nulla vel exigua spes esse potest, quod tales aliquando ad saniorem mentem reduci queant; nisi costitutis pluribus in locis Seminariis juventus ñra ad sacrarum literarum studium et vitæ sanctimoniam instituatur, et verus catholicismus successive restituatur. Cæterum quid juvat, multa et præclara de religione resarcienda consilia inire? Quid porro prodest tot de seminariis passim in Germania constituendis sanctiones statuere, cum fere nemo sit, qui pareat et seminaria extruat. Quæ denique cunctatio est, cum quidam adsint, qui propriis sumptibus seminaria

instituere ambiunt. Nemo autem sit, qui vel vacuum templum et ædes ad scolam exercendam commodas concedere, tamque pium conatum juvare velit. Quæ sane res atque falsa spes et imaginatio de meliori tempore et reformatione futura, multa et salutaria consilia impediunt; Adeoque propter hanc moram quæ in politico et ecclesiastico ordine in Germania restituendo segniores nos interim reddit cuncta in pejus eunt, et hæc gravissima pestis augetur, ut sic christianam in Germania Remp. indies magisque collabi videamus. Dum enim neglectis seminariis meliora otiose speramus et secure stertimus, nihilque serio aggredimur, deteriora semper in utroque statu sequuntur. Frustra igitur Canonicorum Augustinianorum apud Germanos ordo jactitatur, ubi monachi sacerdotes desunt, et ubi nec ordo nec regula servatur. Proinde sapientibus et christianæ Reip. studiosis, non tam curæ esse debet, ut quinque hi monachi in hoc monasterio conserventur: quam ut Jesuitarum scola promoveatur, unde tantus piorum et doctorum virorum numerus educari potest, ut in posterum non solum canonicorum Augustinianorum, sed etiam aliorum ordinum monasteria veris et doctis monachis iterum instrui atque universa apud nos Resp. rectius constitui possit.

« Cæterum quod ad ordinis canonicorum Augustinianorum privilegia spectat, non putamus illa nobis convenienter objici posse. Bonis ea concessa sunt et integra per nos manebunt semper. Sed ut æque illa serviant omnibus, qui etiam peccandi occasionem inde venantur, ac illis turpiter abutantur. Ea profecto mens non fuit eorum, qui privilegia hujusmodi primum largiti sunt. Proinde non tam refert, fortasse illa privilegia, quibus nonnulli sub specie boni ad licentiam et improbitatem abutuntur, tueri, quam ob majorem utilitatem penitus aboleri, ut sapientes plerique arbitrantur.

« Ex quibus satis constare putamus, Illustrissime in Christo pater, nos quidquid in hac parte vel meditamur vel proponimus, absque omni privati quæstus, commodi vel temporalis boni respectu, sed ad solam solius Dei gloriam, Ecclesiæ catholicæ utilitatem, instituere atque referre. Nimirum ut dñi Jesuitæ vacuum hoc canonicorum Augustinianorum templum et monasterium ad necessariam habitationem et scolam obtinere atque structuris necessariis instruere possint. Cæterum si prædictum monasterium Romæ impetraverimus (nihil enim volumus Sanctæ Sedi, fidei Apostolicæ et Ecclesiæ juribus esse detractum) nos in eo quidem postea elaborabimus, ut nostris sumptibus illud collegium Societatis Jesu ibidem erigi, foveri, dotari et conservari possit. Quæ omnia SS. D. N. Piom V. felicissimæ memoriæ moverunt, quod literis ad Capitulum Augustanum datis summo studio pro collegio Jesuitarum hic instituendo et ædibus commodis assignandis egerit. Nec dubitamus, ni sua Sanctitas immatura morte abrepta fuisset, quin nobis prædictum monasterium ad S. Crucem concessisset. Quapropter ab Illmã Cels. tua velut ordinario ñro pastore cum omni reverentia petimus, ut apud SS. Dñum ñrum Gregorium decimum tertium pontificem maximum sedulam operam navare velit, ut hoc preclarum institutum, quod hucusque prosecuti sumus, felicem progressum habeat. Perpendat secum SS. D. N., quemadmodum sane eum pro sua quidem prudentia facturum omnino speramus, quanti referat tum ad Sedis Apostolicæ tuendum honorem, tum ad Imperii et nationis hujus inclytæ incolumitatem restituendam ut hanc veloti augustam arcem, Augustæ per Societatem Jesu constituamus, et sic in medio hæreticorum afflictis catholicis consolationem et opem inprimis utilem et necessariam tribuamus. Colliget haud dubie Sua S. varios hujus collegii fructus, qui ad hanc totam Remp. qui ad Ecclesiasticum et secularem statum inde, Christo favente, redibunt, qui denique non solum catholicis confirmandis, sed etiam sectariis ad sanctæ matris Ecclesiæ gremium reducendis præsentem utilitatem facile pollicentur. Qua in re bonum commune particulari pro sua æquitate anteponet, atque sic nobiscum ratiocinabitur. Si paucorum fratrum habenda est ratio, qui sibi magis quam aliis vivunt, et utinam sibi recte viverent; quanto longe majoris faciendi sunt illi, quorum conatus omnis ad publicam spectat utilitatem, et evidentem in Germania successum ostendit: quemadmodum plures Imperii principes, qui Societati huic collegia ex monasteriis constituerunt, non solum læti fatentur, sed id etiam re ipsa magis ac magis experiuntur. Perpendat porro Sua Sanctitas secum et illud, si unus ex duobus senioribus monachis sacerdotibus huic monasterio præficeretur, quod alter solus fundationi satisfacere non possit. Igitur istud nobis cordi sit precamur, non quod privatus suadet affectus, sed quod huic loco et tempori conveniat magis, immo quod ad religionem lectissimo in loco conservandam atque fulciendam nunc vel maxime necessarium prorsus videtur.

« Rogamus itaque majorem in modum Illmãm Cels. tuam ut hoc negotium omni paterno fidoque pectore complectatur, Idemque SS. D. N. fideliter proponendum neque minus ex parte quoque ñra commendandum procuret, atque suæ Sanctitatis consensum impetret. Nos enim illi velut supremo pastori et Ecclesiæ Catholicæ capiti, Christique vicario nos ipsos totos ut obedientissimos filios humillime commendamus, submittimus atque devovemus. Cuperemus autem et illud SS. D. N. exponi reverenter ñro nomine, quod extrema fere necessitate coacti ad hæc consilia capienda descenderimus, quo pro

sua summa pietate hæc omnia in bonam partem accipere, neque in hoc se difficilem præstare dignetur, huic catholicorum Augustæ afflicto gregi, qui hanc unicam nunc gratiam cum omni submissione, reverentia et devotione petit, rogat atque obsecrat quam fieri supplicissime potest. Hoc enim Illmæ Cels. tuæ omnino persuasum esse debet, si nos catholici unico et ultimo hoc auxilio prædictoque monasterio destituamur, maxime cum lege cautum sit, ne civis alicujus domus Ecclesiasticis vendatur, (sic), nullam apparere spem Dños Jesuitas sine collegio amplius hic sustentandi et retinendi; tum nobis quoque hoc periculum prorsus expectandum est, ut ipsis abeuntibus, nos ut saluti consulamus hinc decedere, civitatemque tam præclaram relinquere oporteat. Quæ vero tum facies, quantaque calamitas hujus Reip. futura sit, prudens secum quivis facile perpendere potest. Reliquum est ut causam omnem cum omni reverentia et submissione Illmæ Cels. tuæ veluti ordinario antistiti et catholicorum in Germania omnium protectori committamus, hoc unum si adjecerimus, quod sancte testari possumus, Dños Jesuitas ad hanc deliberationem nobis neque auctores neque instigatores fuisse, sed nos ipsos religionis zelo et extrema necessitate commotos ad hæc consilia ineunda et cum prudentissimis sæpe collata descendisse. Illud postremo addimus, quidquid in his omnibus desideramus atque instituimus ab illis quoque proficisci, illorumque voluntate et consilio simul comprobatum esse, qui Augustanæ Reip. gubernandæ primarium locum tenent, et a secretioribus consiliis hic esse et præesse solent. Commendamus nos interim cum omni submissione ac reverentia qua possumus et debemus Illmæ Cels. tuæ. Datum Augustæ A. D. XIX. Novembris An. 1572.

Illmæ Cels. Tuæ deditissimi

Marcus Fuggerus – Joannes Fuggerus – Hieronymus Fuggerus – Georgius Ilsungus per Sueviam Præfectus – Joannes Achilles Ilsungus Cons. Cæsarius – Maximilianus Ilsungus Sac. Cæs. Maj. a Consiliis.

XXVII. — Albertus senior, Bavariæ Dux, princeps piissimus ac de promovenda fide catholica in Germania si quis alius optime meritus, a Fuggeris impie deceptus ipsorum consilium apud Summum Pontificem totis viribus commendabat. [*]

[*] Germania Vol. 29. fol. 3.

Beatissime in Christo Pater ac Domine Domine Benignissime.

« Humillima devoti filii studia, pedumque beatissimorum oscula. Diu jam est, quod nobiles viri, de Religione et Republica Christiana præclare meriti, Fuggeri Augustani, cumque iis alii quidam cives Catholici, occasionem quandam sibi expetunt, qua suo erga Deum et Ecclesiam insigni studio satisfacere possent, in erigendo nimirum Collegio Societatis Jesu. Cujus quidem rei cum non possint esse non maximi fructus, in ea præsertim republica, ubi hæreses jamdiu sedem fixerunt operæ precium mihi videretur, si eam S. V. clementer promoveret juvaretque. Nihil etenim catholicæ religioni conservandæ restituendæque priscæ pietati tam deest illo loco, quam tale quoddam Seminarium, quale per societatem institui poterit. Ac Respublica quidem amplissimæ istius civitatis nisi ejuscemodi aliquo præsidio muniatur, metuendum plane est, ne brevi tota in hæreticorum potestatem veniat, imminuto nimirum catholicorum Senatorum numero, et invalescentibus qui ad publica munera iis substituuntur hæreticis. Quod si aliquando eveniat, præsentissimum erit Religionis periculum, non solum per Episcopatum Augustanum, sed per omnem Germaniam, in qua permagna est hujus civitatis authoritas. Si itaque S. V. quod omnino mihi persuadeo, præclaram hanc Rempublicam amat, efficiat jam ut Societati locus detur, cujus hoc tempore maxima se offert commoditas, in Monasterio ad S. Crucem quod præposito, monachisque idoneis penitus est destitutum. Solummodum enim locus deest piissimis optimorum virorum studiis, cætera quæ ad Collegii sustentationem necessaria erunt, ipsi de propriis facultatibus assignabunt. Quia itaque Religionem Catholicam hac etiam in parte auctam percuperem, rogo S. V. ut clementer annuat sanctissimis et universæ Germaniæ pernecessariis votis. Videbit S. V. ingentes hujus pietatis fructus, succrescentem scilicet catholicum Senatum, auctiorem idoneum clerum, et fractas paulatim hæreticorum vires, adeoque certam catholicæ Religionis et pietatis consolationem. Nec pœnitebit hanc fecisse mutationem, cum pauculis aliquibus, et ut fama fert, turpibus fraterculis, substituentur tot optimi et doctissimi Patres, cumque Monasterium addiscendæ pietati, imbibendisque sanctissimis moribus domicilium constitueretur. Quod etiam ad æternam S. V. memoriam unice pertinebit. Quam valere et florere optime ac diutissime precor ex animo. Eidem me remque istam totam diligenter commendans Datæ Landishutæ XIII. die Decemb. Anno Christi nati 1572.

S. V.

Obedientiss. filius

Albertus Dux Bavariæ

Patris preces apud Gregorium filius Guilelmus Dux Bavariæ apprime adjuvit. [*]

[*] Germania Vol. 29. fol. 8.

Beatissime in Christo Pater ac Dñe Dñe Clementissime.

Sanctissimorum pedum devotissima oscula filiique obendientissimi perpetua studia. Cum eo Religionis sacrosanctæ, et præclarissimæ Reipublicæ Augustanæ adeoque ipsis, quæ supersunt in Germania priscæ pietatis reliquiis in primis

commodissimum arbitrer pium illud studium quo nobiles viri Fuggeri Augustani, cumque ipsis alii quidam catholici et honesti cives, in eo jam toti elaborant, ut instituatur Augustæ Seminarium Catholicum, nimirum Collegium Societatis Jesu, non possum non a S. V. humiliter orare, ut votis tam honestis et necessariis clementissime annuat. Quod quidem facturam ipsam minime dubito, sed et in eo difficultatem enasci non patietur, ut monasterium S. Crucis hisce optimis usibus cedat; bona certe erit mutatio. Ut pro paucis disolutioribus Monachis innumeros producat probos et doctos viros locus iste, neque ab re fecerit S. V. si ad certissimam et præsentissimam religionis consolationem, atque Reipublicæ etiam salutem, illud monasterium elargita fuerit, ut videlicet istius Seminarii beneficio hæreses et errores, qui non solum duo alia Monasteria per vim et injuriam occuparunt ibidem, sed etiam Senatum ipsum invaserunt magna ex parte, paulatim ejiciantur. Ego sane hujus Civitatis ac Reipublicæ insignis dignitatem hæreticis hominibus ita invideo, ut quovis modo medicinam optem. Quam hac ratione S. V. felicissimam et oportunissimam omnino facere poterit. Valeat optima et rectissima S. V. cui me reverenter commendo et offero. Datæ Landishutæ 13 die Decemb. Anno MDLXXII.

S. V.

Obedientissimus Filius
Gulielmus Dux.

Nec deerat in tanto negotio Ferdinandus Archidux Austriæ Comes Tyroli, Cæsaris frater major natu, acerrimus hæreticorum insectator.[*]

[*] Germania Vol. 28 fol. 8.

Beatissime in Christo Pater, et Domine Clementissime.

Humillimam mei commendationem, filialem observantiam, et pedum oscula beatorum. Quam sit luctuosus et miserandus, quamque varie perturbatus Religionis status in Germania nostra Vestram Sanctitatem, quæ sua summa pastoralis est cura et sollicitudo, non sine ingenti animi dolore meminisse satis mihi persuasum est. Rursus vero nec id Sanctitatem Vestram ignorare, quinimo maxima cum voluptate ac gaudio spirituali recordari plane existimo, quantis perpetuis laboribus et vigiliis Societas Jesu huic perniciosissimo Religionis malo mederi studeat, quantosque ipsa fructus in multis Germaniæ provinciis et civitatibus hactenus fecerit, ac etiamnum faciat, et id quidem non solum Catholicis et probatissimis suis ad populum concionibus, atque cæteris sacerdotalibus officiis rite ac laudabiliter faciendis, sed etiam (quæ in tanta hæresum copia maximi res momenti est) juventutem tum in bonis litteris, tum in vera et catholica pietate optime instituendo. Hinc adeo aliquot magni nominis ac præcipuæ authoritatis Cives et habitatores Augustani, præclaro quodam catholicæ Religionis studio ac zelo permoti, a Sanctitate vestra suppliciter petituri sunt, ut ipsa quoddam Augustinianorum templum et Monasterium apud sanctam Crucem Augustæ existens, illi Societati Jesu benigne assignare et concedere velit, præsertim mortuo nuper ejus Monasterii Præposito, et reliquis paucis fratribus superstitibus, quorum nullus (sicuti a fide dignissimis accipio) idoneus est, qui huic Monasterio præficiatur. Et hic quidem locus ut Jesuitis ad exercendum cultum divinum, et scholam amplissimam instituendam cum primis accomodus esset: ita non minori commoditate fratres illi in aliud ejusdem ordinis Monasterium ibidem Augustæ transferri possent, salvis omnino ipsorum redditibus, qui hic nequaquam, sed vacuum solummodo templum et monasterium ambiuntur. Illi enim egregii ac præstantes Augustani cives et habitatores, qui hujus sunt consilii authores, pro sua singulari in rem catholicam pietate Jesuitis novos proventus liberaliter constituere et donare volunt. Hac autem ratione Societatis Jesu præclara in conservanda et augenda fidei ac Religionis nostræ catholicæ studia atque conatus adeo pios juvare et promovere, præsertim in hac primaria, tamque ampla et celebri Germaniæ civitate, ubi Lutheranismus a multis jam annis ita patenter vigeat regnetque, quam sit salutare atque necessarium, Vestra Sanctitas omnium prudentissime perspicit. Hæc vero et alia plura, quæ hic concurrunt, et Sanctitatem Vestram ad istiusmodi concessionem ac indulgentiam maxime promovere et possunt et debent, Vestra Sanctitas alias copiosius intelliget. Et quamvis nonnulla obstare et difficultatem aliquam habere videantur, tamen non ejus sunt momenti, quin pluris sint faciendæ secuturæ hinc utilitates. Quo magis autem et mihi hæc res cordi sit, facit non solum solita mea qualitercunque juvandi catholicæ Religionis negotii propensissima voluntas, sed etiam quod hæc civitas Augustana meis ditionibus admodum sit vicina, et magna ex parte contigua. Quapropter omni filiali submissione ac reverentia rogo, ut Sanctitas Vestra iisdem civibus et habitatoribus Augustanis rem tam piam et salutarem petituris faciles ac benignas aures præbere, atque adeo mea quoque causa ipsis summam illam suam, totque modis laudatam benignitatem paternam, ejusmodi illustri testimonio declarare dignetur. Hoc Sanctitatis Vestræ beneficium si in Augustanos (quemadmodum plane confido) collatum fuerit, ego gratissimo animo agnoscam, et Vestræ Sanctitati vicissim cuncta filialis observantiæ officia semper promptissima offero. Atque eidem reverenter me commendo. Datæ Oeniponte decima die mensis Decembris Anno Do-

mini millesimo quingentesimo septuagesimo secundo.

Vestræ Sanctitatis

Obediens filius
Archidux Austriæ
FERDINANDUS.

XXVIII. — Qualis quantusque rei catholicæ assertor Ferdinandus in sua ditione extiterit, Gregorii ad eundem datæ litteræ abunde testantur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. I epist. 139. f. 213

Dilecto Filio Nobili Viro Ferdinando Archiduci Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

Dilecte fili nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Nihil adhuc optatius audivimus, quam quod accepimus, nobilitatem tuam hæreticis, non solum e domo tua, quod hactenus in duobus cubiculariis fecisti, sed etiam quantum potes ab ista provincia longissime pellendis egregiam Christo, atque ejus Ecclesiæ operam navare; fuit autem hoc nobis jucundissimum, non quod obscura esset tua pietas, sed quia multa sæpe existunt, quominus possimus ea, quæ præclare cupimus præstare; nullam autem rem tantam extitisse, ut posset majorem tibi vim adhibere quævis humana cogitatio, quam Christi gloriæ desiderium incredibiliter lætamur. Quæ societas luci ad tenebras? quæ conventio Christi ad Belial? quæ pars fideli cum infidele? Deus, lux, et veritas est; hanc semper oderunt hæretici; habent enim patrem eum, qui princeps est tenebrarum, quique in veritate non stetit; quid igitur magis convenit filiis Dei, quam illud Prophetæ; Nonne qui oderunt te Domine oderam, et super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Quid inimicius Christo, quam Judæi, et Dæmones? hæretici autem, inquit quidem Sanctorum Patrum, vincunt Judæos ingratitudine, Dæmones incredulitate. Perge igitur quantum potes tantam pestem a tua jurisdictione arcere, et populum istum tibi commissum redde Deo genus electum, regale Sacerdotium, gentem sanctam, populum acquisitionis; sempiternamque ab eo mercedem expecta; nos vero siquid in hac, aut quacunque alia in re possumus, id totum nobilitati tuæ amplissime pollicemur. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die 26 Julii 1572. Pont. Nost. Anno primo.

XXIX. — Quam spem Germania ex Gregorii electione conceperit, luculentum testimonium pulcherrimæ litteræ perhibent, quas Colonienses ea de re ad eundem dederunt per suum Legatum civemque Gasparum nempe Gropperum, archidiaconum ecclesiæ metropolitanæ Coloniensis, virum magnis honoribus muneribusque reipublicæ perfunctum. (*)

(*) Germania Vol. 16. fol 21.

Beatissime Pater

Omnes quidem Catholicas Respublicas credibile est, accepto, delati tuis summis virtutibus honoris amplissimi, nuntio admirabili quadam lætitia perfusas esse nec earum fuisse ullam quæ non sublatis in cælum manibus omnium rerum moderatori Deo, singularibus verbis gratias egerit, quod sacro sancto Cardinalium Collegio eam mentem dedisset, ut te potissimum e multis deligerent, quem in ista dignitatis Sede celsissima concordibus suffragiis collocarent, sed ut nostra Coloniensis Respublica observantia erga Romanam ecclesiam semper fuit singulari et insigni, atque assiduo defendendæ ornandæque illius studio flagravit: ita quoque nos, te Pontifice declarato, incredibili gaudio fuimus affecti. Nos itaque justo venerationis officio recens hoc celsitudinis tuæ fastigium prosequentes iterum gratulamur cum Sanctitati Tuæ, tum universæ Reipublicæ Christianæ, quæ pristinam illam suam dignitatem maximo bonorum omnium mœrore apud plerasque gentes pravis opinionibus infectas, obsoletam, brevi se, tuo ductu tuisque auspiciis pro communi Christianorum salute recuperaturam, certo sibi de tua prestanti bonitate ac sapientia pollicetur. Quod si Pontificem S. T. similem ulla unquam tempora expetiverunt, nostrorum sane is status est, ut numquam magis ex istius Sedis auctoritate universi orbis salus, pependisse videatur. Non enim Petri navis ut solebat, placido mari, secundis conspirantium ventorum flatibus, impulsa fertur, horribiles sane eam tempestates et procellarum vis, vel exercitatissimis metuenda Rectoribus, agitat, ut tamen si a naufragio quidem minimum sit periculum, non exiguus tamen animos teneat metus, ne tam sevi turbines multos mortales novarum opinionum fluctibus involutos, in eos vortices precipites rapiant, unde post nec enatare ipsi, nec evadere atque emergere alieno auxilio possint. Eo nos omnes divinæ clementiæ majores gratias agimus, quod ecclesiæ rebus in hoc Europæ fractu in summum discrimen adductis, eum gubernatorem dederit, quo digniorem et ad hæc omnia in melius convertenda accommodatiorem, non jam dicam reperire, sed ne sperare quidem, aut cogitando informare potuissemus, omnia plane summa, ac prope divina in eo desiderantur qui clavum in ecclesiæ navi teneat, cujus ad pedes Monarchæ ipsi supplices se provolvant, cujus nutu Apostolico pandatur cælum, qui denique supra omnem humanæ dignitatis apicem evectus, Dei personam in terris sustineat. Accepit hanc jam inde a Materni D. Petri discipuli temporibus Colonia Agrippina persuasionem, quam protinus a primis comprehensam annis, et cum successu deinde temporum auctam, altius subinde pectori suo arctiusque semper infixit, ut nihil in rebus humanis sanctius, gravius, venerabilius putaret, quam Sacræ Sedis apostolicæ majestatem, et in Romanæ Sedis salute, contineri suam

salutem arbitraretur, sibi namque majores nostri Romam communem humani generis patriam esse volebant, quam ergo necesse est, esse nunc mentem, quod studium cunctis erga hanc urbem, et sanctissimum illius atque adeo orbis terrarum Antistitem et Rectorem: quum nedum terrena cunctorum ea jam sit patria, sed quicumque bona et vere catholica fide cives illius fuerint facti et legibus ejus paratas in omnia dederint manus, eos cælestis patriæ faciat cives, duobusque Romanis Pontificibus Gregorio et Zacharia maxime procurantibus, cæleste fidei sanctæ lumen et veritatis doctrinam, protinus Bonifacio ad id negotium misso Episcopo, Germanos admisisse, vivamque in spem salutis æternæ regeneratos fuisse, vetustatis monumentis traditum accepimus. Nos autem in eam spem adducimur te Gregorio XIII. procurante futurum, ut pestilentissimas opiniones, quæ quasi contagione quadam paulatim serpentes per magnam partem Germaniæ pervaserunt, auctoritate tua, et paterna mansuetudine disjectas, dissipatas, extinctas, exterminatas videamus a Gregorio tui nominis quinto Cæsaris Regisque Romanorum creationem soli Germanicæ nationi traditam, et Principibus Germaniæ ante septingentos annos perpetuo permissam, veterum annales declarant. Toum quoque propensum animum, cum erga alias catholicorum Germaniæ reliquias, tum maxime in hanc deditissimam S. T. filiam non obscuris indiciis perpeximus. Quo fit ut certam indubitatamque spem concipiamus S. T. jura et facultates, quas nobis sanctæ immortalisque memoriæ Paulus ejus nominis quartus S. T. prædecessor superioribus annis liberalissime concessit, et Pius quartus, ac Pius quintus approbarunt atque auxerunt, non solum confirmaturam, ratam ac firmam habituram, sed insuper etiam ad annus duodecim prorogaturam. Quod ut certo certius S. T. præstituram confidamus, nobisque sic persuadeamus, quatuor gravissimæ causæ potissimum nos impellunt quæ eædem et S. T. ad indulgendum quod suppliciter postulamus, excitare possunt. Ac primo quidem quod in iisdem castris et Musarum palestris summa cum laude S. T. Bononiæ desudasse, in quibus doctissimi apud nos viri, quibus tua munificentia consuletur militant, compertum et exploratum habeamus, deinde cum tanta sit in his locis a recto catholicæ religionis tramite aberrantium copia, nulla efficatiora remedia videmus quibus ipsorum conatibus obsisti et facilius occurri possit, quam si propositis a S. T. amplissimis præmiis talia ingenia alantur et foveantur, quæ ipsorum irritos conatus facillime retundant. Huc accedit cum in inferioris Germaniæ Universitate Lovaniensi nostræ Universitatis filia, bellico incursu maxima studiorum perturbatio inciderit, ibique ob Martis sævitiem, Minervæ Castra deserantur, in Galliis quoque castrensis militiæ inclinatio et studiorum desertio subsecuta sit, fit ut maximo concursu ex aliis Universitatibus, militum furore oppressis, aut alia quavis ratione diminutis ad nostram Academiam in hoc tractu tanquam commune catholicæ religionis asylum et portum tutissimum confluant, postremo is est situs, hujus nostræ Universitatis, ut non minus ex soperiori quam inferiori Germania minimis etiam sumptibus imbibendæ catholicæ religionis ergo, studiosi huc commeare possint et is loci status, linguæque ratio, ut hinc Seminarium magnum perpetuo catholicorum concionatorum in vicinas remotissimas circumquaque partes disseminemus atque dispergamus, ea denique temporum conditio, nt sopitis, repressis, et compositis Belgarum motibus ingens bonorum ecclesiæ doctorum penuria sit futura, quæ ex nostra Universitate supplenda erit. Quibus causis omnibus inspectis et a S. T. eo quo valet judicio ponderatis, nihil plane addubitamus quin S. T. privilegia a prædecessoribus nobis benigne concessa, sit non solum rata, firmaque habitura et deinceps ad annos duodecim liberaliter prorogatura; sed etiam multo majoribus beneficiis auctura, quo in hac urbe firmissimum contra omnes ab omni parte hinc inde sævientes hæreses præsidium collocetur, et propugnaculum quoddam, ac quasi murus quidam aheneus adversus omnes insultus, omnia hæreticorum imminentia capitibus nostris tela, figatur atque erigatur. Qua quidem de re cum negotium a nobis datum sit Rev. Viro Dño Gaspari Groppero, preposito Bonnensi, in ecclesia Coloniensi Archidiacono S. T. Cappellano et Sacræ Rotæ Auditori, ut S. T. pedes nostro nomine venerabunde exosculatus, cum eadem coram conferat, ut pro solita tua clementia et benignitate ipsum audire et fidem non secus ac si nos omnes coram essemus, adhibere non dedigneris omni animorum contentione rogamus. Quod superest, Beatissime Pater, omne obsequium, studium, devotionem, et quicquid tandem est, quo obedientia Sacræ Romanæ Sedi a catholica civitate debita præstari uberrime amplissimeque potest: id Tuæ offerimus dicamusque Sanctitati, oramus nos, liberos nostros et quidquid est Reipublicæ nostræ S. T. ea velit indulgentia, humanitateque complecti, quam semper nos majoresque nostri a Sacra Sede petiverunt semperque sunt assecuti, nos dabimus operam proque virili enitemur, ut quoniam munificentia meritisque in S. T. conferendis, quantum cupimus, præstare non possumus, quod possumus cultu certe et obsequio præstemus, cumque devotione erga S. T. alteri quidem civitati hactenus cesserimus nulli, tum ipsi quotidie nobiscum omni observantiæ genere decertemus Tibi quoque, Beatissime Pater, cum omnia fausta et prospera precamur, tum quo facilius ea quæ a te expectantur perficere

possis, illud adeo votis omnibus petimus, ut publico ecclesiæ bono, non minus diu Pontifex vivas quam te pontificatu dignum vixisse omnes qui vere incorrupteque judicant, confitentur. Coloniæ Agrippinæ pridie Calen. Octobris Anno salutis 1572.

S. T.

Devotissimi atque Studiosissimi
Consules, Senatus, Populusque
Coloniensis.

XXX. — Transilvaniæ quoque Princeps Stephanus Bathorius ad Gregorium legatum miserat, qui suo nomine Pontifici debitum obsequium præstaret, cumque de progressu religionis catholicæ hisce in regionibus certiorem redderet simulque exoraret, ut Franciscum Forgacium Cancellarium regni, virum de fide catholica optime meritum, ecclesiasticorum minorum ordinum vinculo solveret, quo sese juvenis adhuc obstrinxerat, veniamque ei faceret, ut laici loco sese gerere posset. Illo se nimium egere in rebus Transilvaniæ publicis gerendis pro nimio qua polleret in imperii ministeriis ingenio. En Bathorii ea de re litteras ad Pontificem. (*)

(*) Polonia Vol. 6 fol. 117.

Beatissimo in Christo Patri Domino Domino Gregorio XIII. Pontifici Maximo Domino suo Clementissimo.

Beatissime Pater et Domine Clementissime.

Post oscula pedum Sanctitatis Vestræ, in gratiam ejusdem humillimam subjectionem. Etsi in regno nostro Transilvaniæ hereticorum vis tempore serenissimi principis Joannis II. Regis antecessoris nostri eo eruperat, ut catholica religio maximo in periculo fuerit; quemadmodum etiam Sanctitati Vestræ constare arbitror; tamen postquam Dei benignitate ad hujus imperii summam evecti sumus, orthodoxa religio non modo veluti postliminio revocata est, sed etiam subinde divina accedente gratia ejus magnos progressus fieri videmus. Nam in Ungaria quam plurimi, et Siculorum provincia fere tota sacrum missæ sacrificium ceterosque Romanæ Ecclesiæ ritus recepit: aliquot monasteria religiosorum hominum doctrina et morum integritate præditorum, omnibus item Ecclesiasticis functionibus instructa visuntur: nostrum autem patrimonium, tota porro familia nostra a majoribus inde nostris integerrime eandem fidem, et ritus semper conservavit: summi denique viri, in quibus est Franciscus Forgacius sanguinis vinculo nobis conjunctissimus, nosterque Cancellarius; cujus negotium apud Sanctitatem Vestram procurandum in nos recepimus, in instauranda vetere religione præclaram operam nobis navat. Quod nostrum in Sedem Romanam ardentissimum studium ubi Sanctitas Vestra cognoverit, confidimus eidem ipsique sacrato ordini fore gratissimum, simul etiam Sanctitatem Vestram se in negotio consanguinei nostri, cujus maxime hoc tempore ratio habenda est, benignam atque facilem præbituram. Hunc autem Franciscum Forgacium Baronem de Gimes, vigesimum primum annum agentem Ferdinandus Imperator optimæ memoriæ, Varadinensis Episcopatus titulo auxerat injecta ei spe etiam potiundi ipsius Episcopatus qui a Joanne II. Rege possidebatur. Interim etiam gradus seu ordines, quos vocant, clericales assumserat nullis tamen vel celebratis sacris, vel tactis religiosissimis rebus. Proinde cum videret se postea et ætate et re circumventum esse, titulo illo Cæsaris Maximiliani consensu se abdicavit, ab eoque tempore in hac rerum vicissitudine atque temporum periculosorum commutatione huic provinciæ in rebus politicis tantum industria et bonis exemplis beneficium præstitit, quantum alius præstare non potuisset. Nam præterquam quod est apud nos summæ vir auctoritatis, etiam doctrina singulari, pietate commemoranda, zelo fidei et religionis studio excellit, nihilque quod ad catholicam religionem promovendam spectat reliqui facit. Hoc cum ita sit merito Sanctitas Vestra ob urgentem regni nostri necessitatem hac singulari nostra commendatione affici debet; cui supplicamus devote et humillime, dignetur consanguineum nostrum in religione catholica constantem, nominique Sanctitatis Vestræ devotissimum ab illis ordinibus clericalibus absolvere, conscientiamque suam ab omni perturbatione et scrupulo liberare. Id si in hac prima nostra petitione a Sanctitate Vestra impetrabimus, causa erit gravissima, cur in posterum tanto propensiori studio de Sanctitate Vestra et ipsa Ecclesia catholica conemur bene mereri. Faxit Deus omnipotens, ut pro Christi gloria et Christianæ reipublicæ incremento vita Sanctitatis Vestræ in longissimum tempus producatur: in cujus sinum et sacrosanctam benedictionem nos ad pedes Sanctitatis Vestræ prostrati humillime subjicimus. Datum Albæ Juliæ xv. Septembris MDLXXII.

Sanctitatis Vestræ

Devotus et Humilis Servitor
Stephanus Bathori Vaivoda Transilvaniæ.

Forgacius ipse Gregorio supplices preces eadem in re per ablegatum porrigebat (*)

(*) Polonia Vol. 8. fol. 114.

Beatissimo in Christo Patri Domino Domino Gregorio XIII. Pontifici Maximo Domino suo Clementissimo.

Beatissime pater, et Domine Domine Clementissime summaque pietate colendissime.

Post oscula pedum in gratiam Sanctitatis vestræ humillimam subjectionem. Pluribus verbis meum negotium, Domine Sanctissime, his litteris suppliciter Sanctitati Vestræ indicassem, nisi Illustrissimus Princeps meus nuntio suo, ad Sanctitatem Vestram gratulatum amandato commisisset, ut copiose et fideliter totius meæ causæ rationes S. Vestræ explicaret; summa præterea adhibita diligentia exoptatum nuntium a

Sanctitate Vestra auferret. Quapropter mihi cavendum fuit, ne prolixitate ulla Sanctitati Vestræ pro universi orbis christiani salute dies et noctes indefesso animo excubanti molestiam afferrem. Quod autem ad rem attinet, ita se habet. Abhinc sedecim annos Ferdinandus Imperator piæ memoriæ, cum ex Italia perfecto studiorum meorum cursu redieram, ornaverat me vigesimum primum annum agentem Episcopatus Varadinensis titulo; spe tamen potiundæ brevi possessionis illius Ecclesiæ, quam tum Joannes Secundus Rex, Ferdinando per vim ereptam imperio suo adjecerat; in ea spe multos annos fui simul etiam veterem sanctissimæ Ecclesiæ Romanæ morem secutus ordines illos, ut vocant, clericales, per quos veluti gradus ad summum Episcopatus fastigium ascenditur assumsi nulla adhuc religiosa re tanta nedum divina peracta. Cum igitur multorum annorum intercapedo esset facta, nullum insuper tantæ spei mihi injectæ eventum viderem, subsecuta denique sint bella aliaque mala, quibus patriæ status conflictatus est; in ejusmodi conditionis meæ ancipiti casu debui consilium capere de deponendo gradu cum titulo, quam ulterius in sacris ordinibus nullo commodo Ecclesiæ conscientiæque periculo progredi. Restitutis itaque omnibus illis honoribus beneficiisque quæ habui Cæsari Maximiliano, veni in Italiam. Inde post aliqua tempora in Transilvaniam vocatus me recepi: ubi cum amplissimorum maternorum bonorum hereditatem adii, tum vero patriæ meæ, quantum in me fui officia præstiti. Restabat tantum ut a Sancta Ecclesia Romana, cujus ego nomen et auctoritatem semper, ut debeo, maximi duxi ejus rei immunitatem consequerer: id quod hucusque fieri non potuit, etiamsi sæpius tentaram ob ingentes temporum, religionis et turbarum quibus his quatuor annis afflictati sumus vicissitudines. Unde facile conjicio hujus meæ causæ expeditionem, fato quodam ad felicissima hæc tempora Pontificatus Sanctitatis Vestræ esse reservatam. Nam cum paulo ante quam Pius V. Pontifex e vita discederet libellis supplicibus jam confectis vellem tabellarium Romam mittere, ecce nobis de obitu Pontificis tristissimus nuntius affertur. Verum percommode accidit, quod Illustrissimus meus Princeps rebus pacatis jam nuntium ad Sanctitatem Vestram, qui de recens inito Pontificatu eidem gratuletur mittendum decrevit. Qua sane commoditate incitatus nequaquam intermittendum putavi, quin ego in tanta gratulatione hominum effusis animi mei doloribus in sinum Sanctitatis Vestræ, ejus clementiam et solatium implorarem: maxime cum et Illustrissimus Princeps benigne in se receperit, se et per litteras, et per legatum mea causa apud Sanctitatem Vestram intercessurum. Quod sine dubio Princeps ipse Sanctitati Vestræ Ecclesiæque catholicæ religioni addictissimus non faceret, nisi moveretur æquitate causæ meæ. Quamobrem provolutus ad genus Sanctitatis Vestræ humiliter supplico veluti summo rerum divinarum et humanarum moderatori, dignetur me clementer in integrum restituere, idest, meæ conscientiæ perturbatæ clementi habita ratione, me ab illis gradibus seu ordinibus clericalibus, quorum relaxandorum seu dispensandorum facultatem sola Sanctitas Vestra habet absolutum, atque liberum extra ordinem pronontiare. Nam si Sanctitas Vestra, uti spero, afflictæ meæ conscientiæ indulgentia sua exoptatum remedium adhibuerit, polliceor me tam salutaris beneficii perpetuam memoriam præstaturum, simuletiam renascenti catholicæ Ecclesiæ in hoc regno fidelem et promtissimam operam professurum. Deus omnium rerum Creator Sanctitatem Vestram quam diutissime nobis incolumem præstet; in cujus clementiam ad pedes Sanctitatis Vestræ projectus me humillime subjicio. Datum Albæ Juliæ xv. Septembris MDLXXII.

Sanctitatis Vestræ

Devotus et humilis Servitor
FRANCISCUS FORGACIUS
Cancellarius Transylvaniæ.

Legatus privatim a Gregorio etsi undecim viris Cardinalibus stipato die XII. mensis Decembris summa humanitate excipitur. Transilvaniæ Principi de amore, quo filii loco erga S. Sedem esset, Pontifex litteris amantissimis gratulatur, utque alacrior in re catholica promovenda progrediatur, admonet. Quod de Cancellario suo scriberet, id Pontifici cordi futurum, daturumque omnem operam, ut ejus votis fieret satis. Negotium ita tamen peragi posse, si ad sacros ille nondum majores ordines fuisset promotus. Apertius igitur, et re attentius penitiusque in examen vocata iterum ad se scriberet, ut quid remedii afferri posset dignosceret, et pro sua effusissima erga principem voluntate statim apponeret. [*]

[*] Reg Gregorii XIII An. 1. epist 300 f. 401

Dilecto Filio Nobili Viro Stephano Bathorio Transylvaniæ Vaivodæ.

GREGORIUS PP. XIII.

Dilecte fili nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Gratissimæ fuerunt nobis literæ nobilitatis tuæ, tum illæ, quas in præstanda tuo nomine nobis, atque huic Sanctæ Sedi obedientia coram Venerabilibus fratribus nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus reddidit dilectus filius Martinus Berzevicius orator tuus, tum etiam quas privatim reddidit. Quod catholicam istic religionem pergas reducere, et tueri quantum potes; id agis eo majore apud bonos omnes cum laude apud Deum cum præmio, quo nihil potes facere præstantius, neque eidem Deo gratius. Cui quidem tuæ optimæ voluntati, et labori non ignoras quanto adjumento sint pastores, quamque male cum ovibus agatur, ubi

desunt, qui lupos arceant, quique gregis ipsius jacturam suam ducant. Cura igitur, ut Episcoporum istic ordo restituatur, quem Superiorum Principum injuria oppressit; a quorum Sententia, et moribus, ut longissime abis, sic eorum impie facta, te tua pietate correcturum, neque tam egregiam occasionem amissurum tibi ipsi, tuis, Catholicæ Ecclesiæ præclare consulendi non dubitamus: hæc enim suas recuperabit Antistites; tui pastores; tu ipse fidissimos atque assiduos ad Deum deprecatores. Agnoscunt nunc illi, sed sine fructu suam impietatem, qui tam graviter Ecclesias oppresserunt, quorum gloria periit cum sonitu; cernitur memoria cum infamia; sempiterna cum interitu manent supplicia. Franciscus Forgacius tuus gratius nobis fecisset si ex Apostoli sententia in ea vocatione, in qua a Deo positus erat, stetisset. Sed noluimus tibi roganti deesse, itaque cum ignoraremus quosnam ille sacros ordines suscepisset, id quod potuimus fecimus, ut de Subdiaconatu, et Diaconatu dispensaremus, Præsbyteratum attingendum non duximus, quod si forte Franciscus in tali ordine est, poterit tuo beneficio in eo facilius retineri, si eum alicui ex ipsis Episcopatibus quos diximus, ab aliis Principibus oppressos fuisse præficiendum curaveris, atque hinc restituendorum Episcopatuum initium feceris, quo etiam facto, uterque sua potestate, tu laica, ille ecclesiastica vestrum populum in catholica religione retinebitis, habebisque in ea re adjutorem hominem ut tibi propinquitate conjunctum, sic etiam fidelissimum. Si quid autem erit, in quo nostra, et apostolica auctoritate, atque opera catholicæ istic religioni, aut tuæ dignitati, et amplitudini adjumento esse possimus, nihil est quod magis facere cupiamus. Hæc omnia et ab oratore tuo, et a dilecto filio nostro Cardinale Comensi fusius accipies, quibus eandem, quam nobis fidem adhibebis. Datum Romæ apud S. Petrum sub anoulo Piscatoris die xxviii. Decembris 1572. Pont. Nost. Anno Primo.

Eadem benevolentia ipsi Forgacio Gregorius rescribebat, daturumque se ajebat ducendæ uxoris veniam si hypodiaconatus, diaconatusve ordini tantum adscriptus esset, non vero sacerdotale ministerium suscepisset, plura tamen addebat, quibus hortabatur, ne loco quem amplissimum in Ecclesia fuerat adeptus cederet, et ad servandas Ecclesiæ leges, si qua ex parte se infirmiorem sentiret de Divino auxilio nil desperaret. Assiduas ad Deum fusas peces ut satis valeret effecturas. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. I. epist. 102. f. 105

Dilecto Filio Francisco Forgacio Transylvaniæ Vaivodæ Cancellario.

GREGORIVS PP. XIII.

Dilecte fili Salutem et Apostolicam benedictionem. Maluissemus tua potissimum causa, quem ut filium diligimus, propter gravissimum dilecti filii Stephani Bathorii de tuis virtutibus testimonium, ut eo in statu permaneres, in quo a Deo positus es, inque ea re obtemperares Apostolo sic monenti: Manete in ea vocatione, in qua vocati estis, utque istam uxoris ducendæ cupiditatem abjiceres, et quod tuis viribus facere posse diffideres, precareris a Deo virtutum omnium datore: certe enim impetrares; quoniam ipse prope est omnibus invocantibus se in veritate; ac sic cogitares, non minus esse conjugio quam compedibus alligari, innumerasque esse eas curas ac molestias, quas conjux et liberi afferunt, quibus omnibus cæteros solutos, et vacuos attentius, atque expeditius servire Deo, quod cum ab omnibus expetendum sit, nullam causam esse ab eo statu, in quo hoc facile assequi potes, cum dicaris in sortem Domini electus ad tam remotum, atque impeditum transire. Quod si secus feceris, quam tibi præclare consulueris tu videris; nos certe Stephano deesse noluimus; sic tamen ut de subdiaconatu, et diaconatu tantum dispensaremus: præsbyteratum, si forte in eo ordine es, (nam non satis id declarant tuæ, aut ipsius Stephani literæ) nulla ratione attingendum putaremus; omnia fusius a dilecto filio Martino Berzevicejo accipies, cui fidem adhibebis. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die xxviii. Decembris MDLXXII. Pontificatus Nostri Anno Primo.

XXXI. — Etsi nuspiam gentium tunc temporis quiete respublica gubernari posset religionis paris et civilis societatis juribus in cotentionem vocatis, præ cæteris tamen Poloniæ regnum turbis omnibus patebat. Sigismundo quippe Augusto vita functo dici nequit, quot quantisque difficultatibus gens urgeretur tota, et quæ excitarentur discordiarum faces, dum de novo rege eligendo disceptaretur. Quamquam enim seligendi sibi regis decessore vita functo jus et consuetudo penes totam rempublicam semper mansisset: donec Jagellonicæ gentis ordo seriesque constitit, ex ea sibi principes grato permoti animo cooptarunt. At Sigismundi morte nemo unus amplius supererat Jagellonius. Tum vero omnes animorum iræ et partium studia exarsere. Republica capite orbata jam cuicumque, qui modo nobilitate praecelleret, patebat ad summum imperium via. Hinc privatorum commodorum modo solliciti publicarum rerum penitus immemores, suarum partium homines ambitu, coemptisque primum suffragiis, sive minis vel ferro et cæde regno invehere parabant. Gens ita discordiis factionibusque scindi satis sueta, etiamsi nulla religionis dissidia adfuissent, habebat insuper Neoevangelicorum satis amplam, atque arcte conjunctam manum, quæ Dissidentium sibi nomen fecerat, et Sigismundo adhuc in terris degente viribus, opibus, asseclarum numero creverat, tum qui Græcanicu schismati nomen de-

derant, plures iidem nec viribus infirmi gliscentes jam turbas amplius promovebant. Hi Cæsaris Russiaci secundo loco natu filium sibi regem optabant. Dissidentes ducibus Sendomiriensi et Lublinensi Palatinis ut vocant virtute bellica et divitiis pollentibus viris vel Saxonicum vel Borussiacum Ducem vel regis Sveci filium, vel duos alterum in Silesia Protestaotium caput Lignicensem Ducem, alterum insignis in Germania auctoritatis Anspachensem Marchionem, poscebant. Utrique communi odio contra Ecclesiam Catholicam consociati homines Ecclesiæ addictos, præsertim vero Episcopos, qui jure et lege gentis Polonicæ inter regni Senatores, præcipuos nempe Reipublicæ moderatores habebantur, eligendi regis jure suffragioque privare nitebantur. At major saniorque civium pars et nobili genere nati plerique Ecclesiastici viri omnem movebant lapidem, ut Catholicus Princeps regno præficeretur. Duo sese dubitantibus candidati præcipue offerebant Transilvanus Stephanus Bathorius, et Henricus Andegavensis dux inter Caroli IX. Francorum regis fratres major natu. Fuere qui et Ernestum proponerent Austriacum Cæsaris filium optimæ indolis juvenem, omnique virtutum genere commendatum, et gentis avorumque suorum exempla sequutum promovendæ semper toto animo Catholicæ Religionis. At maxime obstabat insita quædam Polonis ab omnibus Germanis animi abalienatio, tum præcipue a Cæsareæ gentis viris.

XXXII. — Gregorius Pontifex de excitatis apud Polonos turbis certior factus nihil prætermisit, ut Senatorii et Equestris ordinis viros, tum quotquot inter nobili genere nata connumerarentur, vehementissime hortaretur. [*] Humana omnia commoda spernerent, sibi et regno et Ecclesiæ consulerent, regem Catholicum, et Ecclesiæ penitus addictum seposito omni animorum dissensu eligerent.

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 160-172. f. 244-265

Iisdem pene verbis Episcopos monebat, ad sua jura regni lege parta tuenda cohortatus. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 164 fol 253.

Venerabilibus Fratribus Episcopis Electoribus Poloniæ.

GREGORIVS PP. XIII.

Venerabiles fratres Salutem et Apostolicam benedictionem. Quo in loco quantoque in periculo istius Regni res sitæ sint propter obitum Sigismundi, et vos præsentes videtis, et nos judicamus, et utrique ingemiscimus. Quid turbarum exoriri possit non tam possumus divinare, quam vos forte perspicitis; quidquid tamen erit, cavete ne vos de vestro gradu, et jure quocumque vi dejici patiamini, cogitate pulcherrimum esse pro Christo pugnare, suæque eum causæ affuturum esse confidite; quam quidem causam vos tum maxime suscipere existimate, cum id agitis, ne quem minus catholicum aut tuendæ Regiæ Majestati minus idoneum præfici patiamini; quod si vos clerici, atque in sortem Domini electi Domini causam deseritis actum est. Qualem oporteat esse Regem et quibus virtutibus prædictum supervacaneum est apud vos viros sapientissimos disserere; quæ vestræ sint partes, nefas putare vos commonefieri oportere, quantum in regiis moribus sive ad salutem, sive ad perniciem situm sit extant gravissimæ Sanctorum Patrum sententiæ, et rerum publicarum exempla, quorum vos peritissimos esse non dubitamus; quæ sint propria istius regni pericula videtis, quæ vestri nominis finitimos quam vero Christianæ religionis tum finitimos tum intestinos hostes habeatis quibus hæresum impietatibus pollutos nemo vobis melior intelligit. Quid igitur restat? Sanctissimum Quiritum invocate, plebem ad preces, atque ad pœnitentiam vocate; Ejus crimina expiate, sacrificiis Deum placate, vestris suffragiis quantum quidem salva consuetudine, et Regni istius legibus potestis communem causam juvate, nihil aliud nisi Christi et Ecclesiæ suæ gloriam in animo habete, de eo potissimum rege deligendo cogitate, qui potentia atque armis valeat eos quos diximus tum finitimos tum intestinos hostes arcere et coercere, istamque ecclesiam uni viro virginem castam exibere Christo; his opibus ac præsidiis multum proficietis, atque isti regno universo saluti eritis, quod nos incredibiliter cupimus et Divinam Majestatem quantum possumus oramus. Plura a nostro legato accipietis, cui eandem quam nobis ipsis fidem ut adhibeatis rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die ultima Julii 1572. Pont. Nostri Anno primo.

Idem peculiaribus litteris Gnesnensi Archiepiscopo inculcabat, penes quem (ut pote Primatem ut vocant et primum regni Principem,) omnis erat regni potestas, donec novus rex sufficeretur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 163. f. 261

Venerabili Fratri Archiepiscopo Gnesnensi Regni Poloniæ Primati.

Venerabilis frater Salutem et Apostolicam benedictionem. Quanta est benignitas Domini Dei nostri, ut cum omnia valeat efficere verbo virtutis suæ tamen velit nos esse ejus in agendo adjutores, in quo nihil aliud spectare debemus, quam id, quod maxime ex ejus voluntate est: hoc autem unum maxime est, ut omnibus in rebus ejus laudem, et gloriam in primis spectemus; hanc ut fecisti in omni superiore vita tum publica tum privata sic in hoc gravissimo Regis eligendi negocio spectaturum te; tuique simillimum semper futurum, causamque ipsius Dei, atque ejus Ecclesiæ omni conatu adjuturum esse non dubitamus; facere tamen non potuimus pro nostro munere, in quo voluit nos Deus de omnibus Ecclesiis solicitos esse, quin has ad fraternitatem tuam literas daremus. Quo in statu istius

Regni res propter obitum Sigismundi sitæ sint vides; cujusmodi Rex optandus sit quis omnium maxime idoneus facile intelligis, quæ tuæ sint partes agnoscis in ista amplissima dignitate primatus, in quo nullum tuum non modo factum, sed ne dictum quidem obscurum esse potest, pugna pro Christo, ejus Ecclesiam commendatam habe, magnam Regni istius, et Christianæ religionis conservationem in hac electione sitam esse existima; fac quod te ipso tuaque perpetua virtute et munere dignissimum est, cogita de potissimum Rege deligendo, qui potentia atque armis valeat externos, ac finitimos hostes arcere, pietate intestinos colibere, et Christi fidem ab omni hæretica labe puram, atque intactam conservare. Hæc cum scribimus non tam fraternitatem tuam monemus, aut hortamur quam nostrum summum desiderium significamus. Scribimus ad cæteros Ecclesiasticos communiter, tuum erit eos cogere ut nostræ literæ in conventu recitentur, curare, eas tuis quoque verbis, atque auctoritate munire, illos hortari, tuoque exemplo incitare, quæ quidem omnia te accuratissime, ac sapientissime facturum esse non dubitamus. Plura accipies a Legato nostro, cui eandem, quam nobis fidem ut adhibeas, rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die 29. Julii 1572. Pontificatus Nostri Anno Primo.

In tanto negotio, et tot difficultatibus præpedito, ne quidquam inconsulto Pontificis Legato agerent, et cuncta cum eo consilia conferrent, Archiepiscopos Episcopos que effuse precatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. I. epist. 301. f. 306.

Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis et Episcopis Poloniæ.

GREGORIVS PP. XIII.

Venerabiles fratres Salutem et Apostolicam benedictionem. Obitus Sigismundi Regis tantam nobis attulit istius Regni salutis solicitudinem, ut existimaremus istuc mittendum esse nostrum de latere Legatum. Is vobis exponet quid in hac opportunitate a vestra in Deum pietate, in patriam caritate expectemus in hac electione Regis, ut opus est, catholici, et Dei timore, atque amore præditi. Itaque summam ipsi Legato fidem adhibebitis, quem hac de re fusius vobiscum agere voluimus. Deus benedictus dirigat consilia atque actiones vestras ad sui nominis gloriam, atque ad regni istius salutem, atque amplitudinem. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die xxx. Julii 1572. Pontificatus Nostri anno primo.

XXXIII. — Cæterum Gregorius in eam maxime sententiam ibat, ut Austriacus Princeps in regem eligeretur. Eam unam esse spem arbitrabatur, ut hæretici principis designandi consilium omne disjiceretur et afflictum tot turbis regnum tandem erigeretur. Quapropter Legato Commendono imperabat, ut omnem adhiberet operam apud Polonos, ut Austriaco favor conciliaretur. De suo vero hoc consilio et missis iterum ad Legatum monitis Cæsarem certiorem faciebat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. I. epist. 316. f. 306

Carissimo in Christo Filio nostro Maximiliano Imperatori.

GREGORIVS PP. XIII.

Carissime in Christo fili noster salutem etc. Quam semper anxii fuerimus de Poloniæ Regno, ex eo die, quo primum de Regis ægritudine accepimus, præclare novit dilectus filius Cardinalis Commendonus noster de latere Legatus. Sollicitabat nos scilicet ea, quæ maxime debet Christianæ Reipublicæ cura: multum enim ad commune bonum interesse videbamus, si Rex decederet, quis ei Regno præficeretur, simul etiam cogitavimus e re ipsius Catholicæ Ecclesiæ esse, si illud alicui ex Majestatis Tuæ accederet. Qua de re et tum in ipsa Regis ægritudine, et postea ejus obitus nunctio accepto diligentissime ad Legatum scripsimus, mandavimusque ut omni studio, atque opera niteretur, ut tua potentia isto etiam Regno augeretur. Nunquam enim Nobis omittenda, aut remissius agenda putavimus ea, quæ ad tuam dignitatem, atque amplitudinem pertinerent; ubi vero cum ea conjuncta etiam esset Christianæ Reipublicæ utilitas, nihil longius habuimus quam dum et Majestatem Tuam potentia auctam, et Christianæ Reipublicæ per te utilitatem constitutam videremus. Hæc non unis aut alteris literis, sed perpetuo ad Legatum scripsimus, certosque ad eum tabellarios misimus. Et quamquam non dubitamus illum omni studio, et Christianæ Ecclesiæ utilitati, et nostro summo desiderio, et suæ etiam propriæ, tibique perspectæ erga Majestatem Tuam voluntati, atque observantiæ satisfecisse, tamen nunc etiam scribimus, ut omni cura, et vigilantia in hanc causam incumbat nec quidquam se nobis gratius facere posse existimet, speramus Deum votis nostris, suæque causæ adfuturum. Ut enim nos sic etiam Majestatem Tuam ejus ante omnia honorem, et gloriam pro oculis habere non dubitamus. Deus autem nunquam talem mentem sua ope destituit, nisi ubi forte nostris criminibus iratus est, quam iram ut a nobis avertat precamur. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XVIII. Decembris MDLXXII. Pontificatus Nostri Anno Primo.

XXXIV. — Permotum se animo Cæsar, omnesque habiturum gratias reponebat. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 25. fol. 4

Beatissimo in Christo Patri, Dño Gregorio XIII. Divina Providentia Sanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici Dño Reverendissimo.

Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime. Post officiosissimam commendationem filialis observantiæ continuum incrementum. Sanctitatis Vestræ in nos Serenissimosque

Filios nostros paternam affectionem propensissimamque voluntatem hactenus ita perspeximus, ut plane nobis persuasum sit, S. V. nostra ac eorundem commoda quavis occasione, tum per se, tum suos, quam maxime promota cupere. Hincque nec de eo dubitamus, quin Sanctitatis Vestræ in Regno Poloniæ Legatus Rñus in Christo Pater, Dñus Joannes Franciscus Commendonus S. R. E. Cardinalis Amicus noster carissimus, hoc præsenti Regni illius statu, nostræ ac dictorum filiorum nostrorum causæ S.V. nomine juvandæ promovendæque, neque hactenus defuerit, neque imposterum defuturus sit. Verum tamen cum negotium hoc tanti momenti sit, ac non modo id Regnorum et provinciarum nostrarum hæreditariarum ipsiusque Poloniæ, sed et totius Reipublicæ Christianæ salutem et tranquillitatem pertineat, Sanctitatis autem Vestræ cohortatio præfato Rño Cardinali, alioquin nostrarum partium studiosissimo, magnum (uti merito debet) calcar haud dubie additura sit, prætermittere non possumus, quin Sanctitatem Vestram pro suo hac in parte benigno favore interpellemus. Eandem pro filiali ea, quam in Sanctitate Vestra collocavimus fiducia, obnixe rogantes, ut memoratam nostram, ac filiorum nostrorum carissimorum causam paterne commendatam habere, ac præfatum S. V. Legatum, quem alias hoc loci in se quicquam desiderari haud facile passurum esse nobis pollicemur, magis etiam excitare velit. Nos vero una cum sæpe fatis filiis nostris carissimis, quicquid inde nobis ac inclytæ Domui nostræ Austriæ accedet commodi, honoris, et dignitatis, ejus haud minimam partem Sanctitati Vestræ acceptam feremus, ac istud vicissim summæ semper curæ habituri sumus, ut nostram gratitudinem, ac de Sanctitate Vestra benemerendi studium quibusvis obsequentis filii officiis comprobemus, uti Sanctitas quoque Vestra plenius intelliget ex Illustrissimo syncere Nobis dilecto Don Joanne de Zuniga, Serenissimi Hispaniarum Regis Catholici etc. patruelis, fratris et generi nostri carissimi apud Sanctitatem Vestram Oratore, qui defuncto nuper Comite Prospero Archi (cujus sane obitum non sine dolore cognovimus) Sanctitati Vestræ has nostras litteras redditurus est. Quod reliquum, Deum Opt. Max. precamur, ut Sanctitatem Vestram Ecclesiæ suæ longævam incolumem felicemque præesse velit.

Datum in Civitate nostra Vienna, die IV. Decembris. Anno Dñi MDLXXII. Regnorum Nostrorum Romani Undecimo, Hungarici Decimo, Bohemici vero XXIV.

E. Sanctitatis Vestræ

Obsequens filius

MAXIMILIANVS.

Eademque Cardinali Novocomensi explicabat. (*)

(*) Lit. Principum Vol. 35. fol. 10.

Maximilianus Secundus, divina favente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ etc. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, et Wirtembergæ etc. Comes Tirolis etc. Rño in Christo Patri Domino Ptolomeo Gallio S. R. E. tituli Sanctæ Agathæ presbytero Cardinali Novocomensi, Amico nostro charissimo, salutem ac benevolentiæ nostræ affectum.

Rñe in Christo Pater amice charissime. Retulit nobis Illustris sincere nobis dilectus D. Joannes de Zuniga Serenissimi Hispaniarum Regis Catholici etc. patruelis, fratris et generi nostri charissimi, Consiliarius, et ad S. Dñum Summum Pontificem destinatus orator, quem nuper occasione litterarum, quas ad S. Suam in negotio Polonico dederamus, cum Paternitate V. sermonem contulerit. Ex quibus cum Paternitatis V. Rñæ erga nos, ac inclytam nostram Austriæ domum remque publicam christianam præclarum studium nobis quidem antehac multis argumentis cognitum, luculentius etiam perspeximus, facere non potuimus quin has ad Paternitatem Vestram Rñam daremus litteras. Quibus non modo eidem pro sua ista sincera voluntate, quam nec in posterum nostris, ac Reipublicæ commodis juvandis promovendisque usquam defuturam esse nobis pollicemur, benevole gratias agimus, verum etiam sibi plane persuasum cupimus, nos vicissim istud sedulo curæ habituros, ut si quæ nostri in Paternitatem Vestram Rñam propensi animi, ac benevolentiæ studia re ipsa declarandi se offerat occasio, eam minime neglexisse videamur. Quod reliquum est Paternitatem Vestram Rñam diu, recteque valere optamus. Datæ in civitate nostra Vienna die 30 mensis Decembris Anno Domini 1572. Regnorum Nostrorum, Romani undecimo, Hungarici decimo, Bohemici vero vigesimo quarto.

MAXIMILIANVS.

XXXV. — Quin vero maxima inter Episcopos, et regni Proceres discordia exardesceret, parum abfuit, quæ tamen Legati Pontificis maxime prudentia subito subsedit. Consilium quippe quod pacatis perutile temporibus fuisset, in mediis illis maximis turbis perniciosissimum iniverat Gnesnensis Archipræsul. Concilium nempe ex Provinciæ Episcopis convocare in animo habebat, quo maxime ad sarta tecta habenda Ecclesiæ jura instantibus regni comitiis Episcoporum animi cæterorumque Clericorum inflammarentur. At videre erat facile nimium futurum, ut Dissidentes et Schismatici viso exemplo par consilium sibi constituerent, conventus et ipsi cogerent, qui non modo conferendarum sententiarum vel etiam inflammandorum animorum, sed et vis et armorum parandorum forent.

Hoc timore non immerito perculsi Vladislaviensis et Chelmensis Episcopi enixe Legatum rogarunt, ut ab intempesto et discriminibus omnibus obnoxio consilio Gnesnensem revocaret. [*]

[*] Polonia Vol 8 fol. 238.

Illustrissime et Reverendissime Domine Domine Colendissime. Observantiam atque cultum debitum Illustrissimæ ac Reverendissimæ Paternitati Vestræ deferimus.

Reverendissimus Dominus Archiepiscopus Gnesnensis synodum provincialem Varsaviæ pro festi Trium Regum tempore quo comitia Regni celebrabuntur præter scitum et voluntatem nostram habendam decrevit, et literas universalium (ut ad nos perfertur) non solum per Diœcesim propriam verum etiam nostras nulla significatione ejus rei nobis facta transmisit. Equidem graviter pro eo ac debemus ferimus ita nos a Reverendissimo Domino Archiepiscopo cogi in ordinem, ut absque consilio et assensu nostro contra morem majorum et instituta canonum coacta synodo ad arbitrium unius necessitas nobis imponatur cum adversariis iniquissimo loco et tempore de summa rei decertandi. Quo nempe tempore et loco licentia et potentia major adversariorum quam sub interregno idque in Comitiis? Non diffugimus nos quidem pro lege Domini, pro privilegiis et libertatibus Ecclesiæ Dei freti justitia causæ cum adversariis congredi quinimo et sanguinem profundere: sed aliud est pro statione pugnare aliud ad certamen hostem elicere. Nos quidem provocati pugnabimus, sed si adversarius loco se non moverit tutius est abstinere a pugna quoad Rex Catholicus eligatur. Nunc autem cum idem locus certamini nostro editur qui est Comitiis Regni assignatus quid aliud queri videtur? quam ut inermes cum armatis, incompositi cum adunatis etiam reluctantes committamur? ipsisque certam propemodum victoriam tradamus? Equidem ita arbitramur et certo nobis persuademus nunc in certamen de viribus cum adversariis sponte propria prodire non aliud esse quam causam Dei prodere. Ad hæc nescimus plane quid iis in mentem venerit qui cogendæ hoc tempore synodi Reverendissimo Domino Archiepiscopo auctores fuerunt. Cum nempe eam vivente Rege non modo non coegerint, sed ne voluerint quidem: nunc sub interregno audaciores facti eam indicant et quidem nolentibus ac invitis nobis. His et aliis multis causis adducti scripsimus Suæ Reverendissimæ Paternitati, ut ab ea cogenda abstineat quarum literarum exemplum Illmæ ac Rmæ Paternitati Vestræ mittimus. Quod si ea sententia Illmæ ac Reverendissimæ Paternitatis Vestræ probabitur rogamus, ut pro sua auctoritate, quam in Ecclesia Dei habet, provideat diligenter ne quid Ecclesia Dei hoc nomine detrimenti capiat. Nos enim solemniter protestamur nunquam fuisse voluntatis et consilii nostri, ut hoc tempore synodus celebretur. Alioquin si quid secus acciderit testamur Deum non penes nos ejus rei culpam hæsisse. Quæ omnia majori prudentiæ Illmæ Paternitatis Vestræ expendenda et providenda pro fide, quam Ecclesiæ Dei et Sanctæ Sedi Apostolicæ debemus, relinquimus. Cujus amori et benevolentiæ nos nostraque officia diligenter commendamus. Lomzæ penultima Novembris MDLXXII.

Ejusdem Illustrissimæ ac Reverendissimæ Paternitatis Vestræ

Addictissimi Servitores
STANISLAVS CARNKOVSKI
Episcopus Wladislaviensis m. p.
ALBERTVS STAROIRSCKSKI
Episcopus Chelmensis manu sua.

XXXVI. — Rebus in Germania gestis breviter enarratis, propositus nobis ordo postulat, ut de Gallia verba faciamus. In hujus vero gentis recensendis monumentis primo statim in limine sese nobis offert truculentum illud ac prorsus horribile facinus, quo sese ad VIII. Kal. Septembris, die S. Bartholomæi festo, gens Gallica cæsis ubicumque præcipiti æstu HUGONOTTIS coinquinavit. Nostrum non est immitis flagitii, quod nemo non aversetur, nisi qui fuerit omnis expers humanitatis, universam seriem explicare. Hanc sibi provinciam historici profanarum rerum, et Gallicorum gestorum narratores deposcunt. At non possumus quin Deo Opt. Max. gratias referamus, quod singuli quique scriptores qui nostris hisce temporibus inter Acatholicos ingenii et suavis eloquii laude floruerunt et horum temporum historias attigerunt, miro quodam consensu Ecclesiam Catholicam, Romanamque Sedem omni labe immunem fateantur utpote quæ neque facinoris nectendi auctor, neque perpetrati socia possit ullatenus haberi. Juvat inter cæteros Rankeum [*], Raumerum, Soldanumque [*] honoris causa nominare, qui nihili habenda affirmarunt, comprobaruntque, quæcumque aliquanto vetustiores historici in medium protulerant et blateraverant.

[*] Franzœsische Geschichte im XVI und XVII Jahrhundert. B. I. V 290-333. Stuttgart 1852.
[*] Frankreich und die Bartholomæusnacht Historisches Taschenbuch von Raumer. Leipzig 1854. III. S. p 71-241.

De nullo profecto alio hominum gesto plures disceptare sunt aggressi, vel plures inter se pugnantes sententias protulere, quam de hac percelebri Hugonottorum cæde sit factum. Quicumque præsertim ex acatholicis Catholicæ Ecclesiæ redarguendæ cupiditate ferebantur, de hoc sibi statim facinore dicendum rebantur, aptissimam existimantes sibi per id occasionem præberi, ut conceptum animo virus evomerent. Rei declarandæ innumera e tenebris eruta et in medium prolata sunt coævorum monumenta. Sed nostris tantum hisce temporibus publici juris sunt factæ epistolæ, quas Legati ad suos scripserant principes, qui a diversis Regibus et populis ad Carolum IX. missi, qui rem totam propriis oculis viderant, et quam maxime poterant incorrupta fide eam suis enarrare tenebantur. Hæc

profecto scripta nuperrime in lucem emissa rei toti explicandæ aptissima adfuere. Primum inter ea tenent locum litteræ Antonii Mariæ Salviati Episcopi S. Papuli in Gallia a Pontifice ad Carolum IX. legati, quæ ab autographis in Vaticano Tabulario adservatis exscriptæ sunt eurante famoso Chateaubrianeo Vicecomite, dum is Romæ degeret Gallicæ gentis ad Pontificem legatus. Hæc ille mox Jacobo Mackintosheo suppeditavit claro Anglorum historico, qui eas ad calcem suæ de rebus Anglorum historiæ adjecit, et in lucem edidit. [*] Eugenius quoque Alberus hasce litteras partim recudit. [*] Liceat nobis eas iterum in medium proferre autographis ipsis iteratis curis per nos collatis.

[*] History of England. Lond 1881. Vol III pag. 351 et App. T G R. et J.
[*] Vita di Caterina de Medici Firenze 1838 Nota XLV p. 390 55

Hisce adjuti scriptis, tum et aliis quibusdam, quæ in eodem adhuc delitescentia Vaticano Tabulario reperire fuit, speramus fore, ut omnem penitus nebulam depellamus, si qua adhuc vel non satis tot jam monumentis discussa cædis hujus Hugonottorum causas vel gesti ordinem observare videatur. [*]

[*] Mentissa docum. N. III. IV. V. et VI.

Testimonia porro isthæc luce clarius evincunt, vix unius vel alterius diei spatio, inter secretorum modo participes habito concilio, summoque servato silentio, rem in disceptationem vocatam, in eamque itum sententiam, ut fœdissimum facinus admitteretur. Tum vero regem non religionis Catholicæ studio compulsum, sed ut reipublicæ tranquillitati, et commodis consuleret politicarum rationum postulantibus compendiis ad id perpetrandum fuisse adactum.

Inquirendum igitur primum nobis videtur, quo temporis momento cædis gerendæ sententia in medium proferri cœperit, mox et placuerit; tum qui princeps ejusdem auctor et hortator extiterit.

Vulgo apud veteres scriptores, et recentiorum etiam nonnullos rei perpetrandæ mentio primum illata dicitur cum Catharina regis mater an. MDLXV. Lapurdi veteri urbe et Hispaniæ finibus proxima celebre cum Albano Duce in colloquium venit. At hujusmodi opinio omni penitus similitudine veri destituitur et rectissime a Rankeo et Soldano inter fabulas amandatur. Non minus inter se dissentiunt, qui de hoc scripsere, dum inquirunt, quinam pudendi incœpti consilium Carolo regi inculcaverint. Ipsa regis mater Catharina, Andegavensis Dux Regis frater, tum Guisiensis, Albanusque, demum Philippus Rex Hispaniarum, et Maximilianus Cæsar in causa fuisse arguuntur. Si Maximilianum excipias in piaculo hoc patrando partem sibi aliquam cæteri illi omnes sumpserunt. At imprimis distinguamus oportet paratas Colignio insidias, illataque illi et morti daretur vulnera, quod X. Kal. Septembris actum est, ab universorum cæde Hugonottorum, quam ut necessarium primi facinoris consectarium post duos dies aggredi oportuit.

XXXVII. — Colignio ut nemo non novit imprimis cordi fuerat novella Calvini, aliorumque Ecclesiæ redintegrandæ, ut sese efferebant, insudantium placita non per Gallias tantum, sed et Belgicas, Batavasque provincias Philippo imperio tunc temporis subditas, propagare. Civiles discordias ipse una cum dissensu de Religionis culto serere et enutrire. Consociatis secreto consiliis cum Auriaco Duce cæterisque Germaniæ hæresi infectis Principibus provincias illas legitimo regis imperio eripere conari. Rebellium motus, per quos novas de religione sententias, veteri disjecto Catholicæ disciplinæ imperio, fines proferrentur, totis viribus fovere. Regi Carolo quotidianis sermonibus, omnique alia arrepta occasione indesinenter suadere, ut bellum Philippo quamprimum inferret. Ineunte vere hoc eodem anno non brevem regi libellum obtulerat, quo quam necessarium habendum esset hoc bellum ostendebat, quæ hinc commoda Gallorum genti pararentur, cujus imperium adquisitis fœderatis Belgii provinciis tantum esset amplitudinem consequuturum. Hujuscemodi liber cum in manus Guisiensis Ducis pervenisset, ab eo secreto ad Hispaniæ regem est missus. Qui perlegere cupiverit, adeat Thuanum, qui sui temporis historiis a se conscriptis eum inseruit. [*] Cum in hanc belli inferendi sententiam Carolum pertrahere Colignius nequivisset, jam non publica sed sua auctoritate, venia ab invito rege, speciétenus extorta, quatuor selecta ex optimis Gallorum Hugonottorum bellatoribus millia Duce viro imprimis strenuo Genlisio rebellibus Belgis auxilio misit. Cum enimvero hoc Gallorum agmen Albanus Dux V. Id. Julii apud Montes principem Hannoniæ provinciæ urbem aggressus penitus delevisset, non destitit ab incœpto Colignius. Quia apud regem Carolum vehementius instabat, ut optati tamdiu belli Hispanis inferendi consilium capesseret. « Nudius tertius (hæc habet Pontificius Legatus Salviatus Non. Aug. ad Cardinalem Comensem scribens) nuncium ad nos pervenit Præfectum classis Colignium tribus circa mediam noctem horis cum rege et quatuor regni administris regi a secretis colloquium habuisse, jamque adeo rumorem incessisse, immo omnibus persuasum movendi belli latam esse sententiam. At superveniente improviso regina disjectas per eam velut levi vento nubes, et paullatim rumores omnes consedisse. »

[*] Lib. LV. p. 792 796 Tom II Aureliam 1626 fol.

XXXVIII. — Nemini igitur mirandum erit, si dixerimus Colignium auctorem fautoremque in politicis et religionis rebus in acerbissimum odium venisse Philippo. Vix dum igitur recepto de Albani Ducis apud Montes victoria, quam de Gallicis Hugonottis retulerat, nuncio, pessimum animo consilium cœpit non modo Coligniï de medio tollendi, sed et ut principes quique ejus partis interficerentur. Ita futurum ratus, ut scelesto hoc facinore quietæ deinceps sive Gal-

liarum sive Belgii res permanerent. Sententiam hanc suam cum Carolo rege communicandam suo regio apud Parisiensem urbem legato perscripsit, et ut quam primum res exequutioni mandaretur hortabatur, adfutura, si res poposcisset, suarum copiarum auxilia pollicitus. Dies aderat ad xiii. Kal. Sept. quo juvenis Henricus rex Navarræ matrimonio jungeretur sorori Gallici regis Margarethæ, et Princeps Henricus Condeus Mariæ filiæ Francisci Nivernensis Ducis; ut nuptiis interessent ab omnibus Galliæ provinciis principes quique Hugonotticæ partis advolarant, et plusquam sexcenti ex iis convenerant, ut inclyti illi totius factionis principes quam maxima suorum frequentia celebrarentur. Optatissimam proinde offerri occasionem, ut uno eodemque temporis momento per nefarium scelus omnes tollerentur e medio. Parisienses cives et Catholicæ Religioni addictissimos, et Præfecto classis infensissimos, quod illi in juvenis regis Caroli animum impotens quædam ac superba dominatio esset, qua rerum publicarum perturbationem et perniciem Catholicæ religionis sæpissime moliretur, non defuturos incœpto. Ratus est eos rex Hispanus ad permissum facinus toto animo adproperaturos, nec eum opinio fefellit.

Consilium, quod ipse moliebatur de Colignii nece Philippus II. Pontificis apud se Legato aperire non dubitavit, etsi illi in more positum esset animi sui sententias unica solertia asservare, atque illos tantummodo in eorum conscientiam admittere, quos fidissimos, amicorum administrorumque regni haberet. Legatus porro tertio Nou. Augusti perscriptis per occultas notas ad Pontificem litteris rem totam significavit. [*] Hæ litteræ haberi procul dubio possunt, ut præclarissimum omnium quotquot adhuc edita sunt documenta, quo totius eventus fons primus et causa patefiat. In incerto tamen manet, utrum Hispanus ad Regem Galliæ legatus hanc sui Regis sententiam Carolo ipsi explicare et suadere sit ausus. Qui inficiatus fuerit, rem ut arbitror tetigerit. Tanto enim amore aut ut rectius dicam veneratione classis Præfectum Carolus prosequebatur, ut pro certo habendum esset detrectaturum eum non modo isthæc executioni mandare, sed et gravissimas pœnas ab iis repetiturum, qui sese paratos ad hæc perficienda ostendissent.

[*] Mantissa docum. N. 2.

At meridiana luce clarius patet, Legatum rem totam secreto reginæ matri, Andegavensi et Guisiensi ducibus aperuisse; nihil illi rei impietate deterriti, festinandum duxerunt. Peculiares porro cuique aderant causæ, quibus ad tollendum Colignium incitarentur. Guisiensi quidem duci paternæ cædis ultio. Cum patrem suum illius jussu, dum Aurelianensis urbs obsidione premeretur, A. R. S. mdlxiii. xi. Kal. Martias interfectum suspicaretur. Catharina et Andegavensis dux potissimum in eum odio ferebantur, quod Colignius tam impotenter Carolo dominaretur, nullamque prætermisisset occasionem, ut ejus animum a fratre et parente quam maxime abalienaret. Eum quippe sibi uni cæteris dejectis ita devincire satagebat, ut ad omnia deinde quæcumque moliri vellet, obsequentissimum haberet.

Primo igitur nex uni Colignio parata videtur. Sperabant quippe illo e vivis sublato destitutam duce Hugonottorum partem et validissimo quo niteretur præsidio de ea promovenda et firmanda per Gallias desperaturam, et facili negotio in officium regi redituram. Nihil igitur falsi afferebat Parisiensis Pontificis legatus cum Cardinali Comensi scribebat, [*] si illato Colignius vulnere mortem obiisset, nunquam cruentam illam S. Bartholomæi festo die et luctuosam cædem fuisse sequuturam.

[*] Mantissa documentorum N. 1. Parisiis 22 Sept. 1572.

XXXIX. — At illatum Colignio vulnus et eripiendæ vitæ conatus, omnes Hugonottorum, qui Parisiis frequentissimi aderant, iræ ultionisque sumendæ sitim excitavit. Eorum principes quique extemplo regem reginamque mox et regiæ stirpis principes adeunt, atroci clamore, tumentibus minacibusque verbis sceleris ultionem flagitare, et eum ad supplicium poscere, qui tam caro capiti necem paravisset. Acerbiora etiam habitis inter se conventibus eloquuti. Nec valde a vero aberraverit, qui arbitretur, non defuisse audacissimos, qui de Rege ipso et regii generis hominibus ultionem sumendam identidem mussitarent. Est enimvero Gallorum naturæ et consuetudini admodum consentaneum, ut ad subitos casus vehementius, quam par est, inflammentur, nec extrema consilia in medium proferre detrectent. Ferunt et quosdam ex audacioribus delendam regiam omnem stirpem, et regnum dixisse juveni Navarræ regi tribuendum, quippe qui Hugonottorum superstitione teneretur. Est profecto in compertis Colignium ipsum professum esse, nisi de illato sibi vulnere suscepta vindicta esset, sese L. hominum millia, qui sibi dicto audientes essent, ad eam ulciscendam commoturum. [*] Bouchavanius quidam, nobili genere natus, hæresi Calviniana infectus colloquiorum omnium hujusmodi particeps seditiosos vel potius inconsultos hosce sermones omnes reginæ matri retulit. [*] Quibus cognitis rebus regia tota cohors magna formidine trepidare, et facile persuasum cuique fuit, universos conjurasse de regia delenda gente Hugonottos. Cum de sua sibi vita quisque timeret, delenda potius Hugonottorum capita non in Parisiensi solum urbe, sed et per totas Gallias sancitum est. Primi qui hanc dixerint sententiam, eamque exequutioni mandarint, Andegavensis semper et Guisiensis duces.

[*] Mantissa documentorum N. 5.

[*] Mantissa documentorum N. 6.

Ut regi suaderetur, conspirasse revera Hugonottos, ununque hoc et maxime necessarium superesse consilium Catharina sibi partes assumpsit, et ut omnes adhiberet artes, quo filium satis suapte natura suspicionibus pervium, conjurationis opinione perterrefactum, ad delendos miserrima cæde Hugonottorum principes impelleret.

Nemo porro videtur inficiari posse, Parisienses Hugonottos adversis illis temporum adjunctis in consilia descendisse sin minus iniqua, at omni sapientia destituta contra regiam gentem, scilicet jam peracta Hugonottorum cæde, qui Genevam ex illis convenerant, teste Pontificis Legato, nefarium de occidenda Catherina Medicæa et Andegavensi duce consilium contulerunt, ut sic fratrum suorum necem ulciscerentur. [*] Hujus facti rumor ut percrebescere cœpit, non parum valuit, ut pervulgata jam opinio de prima hæreticorum conspiratione ante cædem conflata, altius omnium animis inhæreret.

[*] Salviatus Cardin. Comen Parisiis 6 Novemb 1572. Mantis. documentor. N. 1.

Andegavensem et Guisiensem duces præcipuos auctores extitisse tum mortis Colignio intentatæ, tum universorum hæreticorum stragis ipse apertissime Andegavensis de se confessus habito cum suo medico Mironio colloquio [*] paucis post diebus a suo in Cracoviensem urbem ingressu, quo se contulerat, ut in regem a Polonis cooptatus regni habenas capesseret. Idem asserit Cardinalis Lotharingius pluribus scriptis epistolis, quas hujus anni Septembri mense ad nepotem Guisiensem ducem Roma miserat, quibus omnem vesani facinoris laudem suæ genti vindicat. [*]

[*] Hoc colloquium typis est editum in Memoires d'Estat etc. Paris 1665. T. II. p. 28. Fragment. ejusdem apud Fr. J. B. Matthieu Histoire de France etc. Paris 1631. fol. p. 366

[*] Cifra di Monsig. Salviati del 1. Ottob. 1572 Mantis. documentor. N. 1.

XL. — Hactenus a nobis allata apertissime ostendunt, decernendæ Hugonottorum cædis nulla ex parte Catholicam religionem participem posse affirmari, auditas modo politicas ut ajunt regendi artes, et simulatam reipublicæ sartæ tectæque servandæ necessitatem. Patet insuper, non a longo jam tempore contextam fuisse, sed improviso, subitoque sibi fere desperantium decreto: cum a ferocibus Hugonottorum minis ob illatum Præfecto Classis pyrochitrophori glande ictu prolatis, prima traxerint semina. Politicis artibus consiliisque deberi id quoque ostendit, quod sive Parisiis sive in provinciis soli Hugonottæ factionis principes morti destinati fuerint. Manifeste id aperiunt Regis litteræ ad provinciarum procuratores per regnum datæ. Tavanneus præcipuus post Andegavensem et Guisiensem duces et suasor et cædis hæreticorum minister idem asserit, [*] nempe post Præfecti Classis vulnus, minæ præcipuorum ex Hugonottis eo rem adduxere, ut eos occidendos decretum sit: populi furore cætera omnia esse acta summo suasorum regis dolore, cum de sola principum et factiosissimi cujusque morte esset cogitatum. Carolus ipse hanc sibi mentem fuisse decoro sane facto demonstravit. Cum enim audisset, Rothomagi ad D. Hugonottorum ex debili et inopi plebe fuisse interfectos, vehementissime exarsit, et in eo erat, ut cædis auctores debita affici pœna juberet, prout Pontificis Legatus refert. [*] Sibi enim ajebat, id in sententia solummodo fuisse, dum Hugonottos morti dari sinebat, ut se a turbarum seditionis auctoribus liberaret.

[*] Memoires Tom III pag. 295.

[*] Ejus epistola secreta ad Card. Comensem 23 Sep. et 1 Decemb. Mantis docum N. 4.

XLI. — Quod populum vero spectat, cui commissa fuit Hugonottorum cædis provincia, non inficiabimur tum religionis intuitu tum rei publicæ commotum compulsumque fuisse. Suo regi mire addicti, nec minus veteris suorum parentum religionis amantes Parisienses præsertim cives erant. Ob impotentem Colignii et ejus factionis auctoritatem, et impiom scopum in quem ejus consilia collineabant, throni securitatem, patriam, religionem summo in periculo versari cernebant. Quis iras populi hujusmodi in adjunctis, facile avidam cruoris tigridem imitantis cohibeat? Parisienses cives ad subitos et cruentes motus a vetustissimis temporibus ob sui animi indolem esse paratissimos, quis est, qui ignoret? Hæserat porro animis memoria vesanæ et crudelitatis omnem exsuperantis fidem, quam Hugonotti solo religionis odio Nemausi in media Gallia exercuerant contra Catholicos An. MDLXVII. et MDLXIX., [*] ut tot alia prætermittam contra eosdem non sine sanguine et cædibus admissa. Quid dicam de immani et numquam audita feritate, qua, infelici illo et vere illacrymando religionis bello in Belgio, Protestantes et Batavi et Belgici (Geusios vocabant,) eodem illo anno, quinimo paucos ante dies ad nonas Julias adversus inermes Catholicos sacerdotes virosque Religiosos Brilæ et Gorcumii fuerant debacchati? Ipsi hæreticorum historici fatentur, Albani, etsi tantopere severi, ducis exercitus nulla sese ejusmodi barbarie commaculasse, quas sæpissime Auriacensis ducis milites exercuerant in homines omni alia labe carentes, nisi quod inter Catholicos sacerdotum numero censerentur. Quis legat, quæ de hisce Geusiorum gestis coævus auctor celeber ille Guillelmus Aestius scripsit, quin summo totus horrore moveatur? Adeatur ejus liber, cui titulum fecit: Historia Martyrum Gorcomensium majore numero Fratrum Minorum, qui pro fide Catholica a perduellibus interfecti sunt A. D. MDLXXII. libri IV. Duaci MDLXXIII. Bollandistæ socii, hunc iterum typis edidere inter SS. Acta ad IX. Julii T. II. huj. mens. pag. 736-847. additis nonnullis aliis actis, quæ exhibitam hieromartyribus istis venerationem spectant.

[*] Menard Histoire de Nimes T. 6.

Quis dubitat, recentia hæc crudelitatis exempla sive Hugonottorum in Galliis, sive Geusiorum apud Belgas Batavosque summopere ani-

mum impulisse Parisiensium civium, ut in luctuosis illis adjunctis, ad eandem hanc (noctis Bartholemaicæ ut ajunt) cædem infestissimus exiliret?

XLII. — Horrenda Lutetiana Hugonottorum cæde perpetrata, rex, die xxvi. Augusti, convocatis in majorem curiam Senatu Parisiensi proceribusque, populo item admisso, a matre ita instructus, quo rei infamiam in ipsos, qui perierant, averteret, litteras atque indicia protulit, quibus, conjuratum in se stirpemque suam ab nefariis hominibus, compertum esse sibi ajebat. Commemoravit inde superiorum annorum bella, quibus regnum toties in ultimum adductum discrimen una Dei benignitate stetisset: item dolos atque insidias vitæ suæ factas. Quid se tam crudeliter de iis meritum, ut, vivere et communi spiritu frui, pati non posse viderentur, quibus ipse tam sæpe, tam clementer ignovisset, et dignitatibus ac honoribus suis restitutos auctosque placare beneficiis conatus esset? Et ut dignus ipse, in quem tam sceleratam conjurationem conciperent; quid matrem, quid fratres suos commeruisse, quid vero novam nuptam prægnantem et partui proximam: quos omnes pariter occidere et contrucidare statuerant? Cum sub hanc orationem obortæ lacrimæ fletusque miserantium regis pericula, regnique mala essent; rex, illos quique sectam eorum sequerentur omnes, tam qui Lutetiæ, quam qui alibi cæsi essent, jure cæsos: qui aufugissent, parricidii damnatos, eorumque pecunias, res, bona publica esse pronunciavit.

Non pigebit et narratiunculam de hisce perlegere, a gallico presbytero, qui Pontificis Legato a secretis erat, conscriptam, quam idem mox Legatus Pontifici transmiserat. [*]

[*] Gallia V. 6. fol. 122.

« Septimo Kal. Septembris qui dies 26 est Augusti post ingentem optimatum, plebejorum, et nobilium stragem in urbe Parisiensi hæc acta fuere quæ sequuntur a Rege Carolo IX.

« Primum Rex ipse cum suis fratribus, Rege Navarræ et aliis quamplurimis illustrioribus viris e Domo Regia egreditur ordinis equestri torquulari ac regiis ornamentis insignitus.

« Ad Regium Palatium ubi Senatus frequens habetur Rex cum toto comitatu progreditur. Interim in Sacello sancto ejusdem Palatii Missa celebratur, publicæque preces et orationes fiunt pro conservatione et tranquillitate Regni Gallici, his omnibus ut Rex ipse Carolus genibus flexis interfuit, Rege tamen Navarræ ab Ecclesia interim recedente.

« Celebrata Missa Senatus cunctique Proceres ac Principes per cursores Regios in Camera ejusdem Palatii, quæ deaurata dicitur, convocatur. Rex in suo solio sedens supplicatione a Cardinale Borbonio habita, ut tanquam Episcopus Bellovacus in numerum duodecim parium Francorum cooptetur in manibus Regis et primi Præsidis de Thou juramento prestito Cardinalis Borbonius admittitur.

« In dextro Regis latere ac superioribus in subselliis assidebant:

« Regis frater Dux Andegavensis. - Regis frater alter Dux de Alanson. - Rex Navarræ. - Cardinalis Borbonius.

« Hi omnes Duces et Marescialli Torquulare insigne Equitum gestiebant preter Regem Navarræ.

« Dux de Monpensier. - Princeps Daufin illius filius. - Dux Nivernensis. - Dux D' Usetz. - Maresciallus d'Anvilla. - Maresciallus de Cossé. - Maresciallus de Tavanes. - Maresciallus Sabaudius dictus Marchio de Vollars et jam Prefectus Maris designatus. -

« In sinistro Regis latere superioribusque subselliis assidebant:

« Episcopus Laodunensis ut unus ex paribus Francorum Ecclesiasticis. - Episcopus de Noion ut unus ex paribus.

« In pedibus Regis assidebat - Comes de Retz.

« In inferioribus subselliis assidebant Purpurati Parisieñ Senatus Presidentes ac permulti nobiliores Equites.

« Privati Consilii Proceres togati distinctis subselliis assidebant. Reliqui Senatores ac Nobiles promiscue intererant.

« Huic amplissimo cœtui Rex Carolus proposuit:

« Se (Christo gratias) detexisse insidias quas Gaspardus de Coligni Maris Præfectus sceptro Regis parabat adeo ut durum exitium ac mortem minaretur toti Regis familiæ, ac cum debitum de eodem ac suis seguacibus supplitium sumpserit, velle ne imposterum vitio imputetur iis qui tam justæ ultionis fidelissimi Ministri fuere, cum ex pura voluntate mandato ac prescripto Regis id fecerint.

« Tunc Proñus Regius du Faur dictus de Prebrac nomine totius Senatus tria a Rege postulavit brevi præfatione perhabita.

« Primum, ut quæ Rex in medium proposuit ad perpetuam posteritatis memoriam publicia in Registris Senatus Parisiensis inserantur.

« Secundo, ut duo illi ordines Ecclesiæ et justitiæ qui maximam morum corruptelam et deformitatem preseferant reformentur.

« Tertio, ut a cæde, a sanguine, a rapinis et direptione bonorum Huguenotticorum hominum abstineat populus Parisiensis nihilque inconsulto Senatu aut magistratibus publicis a populo perpetretur.

« Primo capiti assentitur Rex, et secundo se effecturum pollicetur, et quod ad tertium attinet edixit, ut per compita Urbis a publicis cursoribus omnibus significetur, ne amplius sub pena capitali hujusmodi homicidia et rapinæ admittantur.

XLIII. — Rex extemplo rei gestæ ordinem per hemerodromos missis ad omnes fere Europæ Principes litteris non secus ac Senatui Parisiensi exposuerat, enarravit, ut contractam Hugonottorum cæde maculam qua posset ratione ablueret, ut luculenter apparet ex litteris, quas Reverendus D. Brezegnius Prot. Apost., qui negotia S. Sedis apud Hetruriæ Ducem curabat, ad Cardinalem Comensem iv. Non. Sept. misit: [*] plura tunc data opera a legatis regiis mendacia narrationi intermixta vulgabantur, quæ regi plenius excusando opportuna viderentur.

[*] Mantissa documentorum N. 6.

Missæ et ad Pontificem a Ludovico Duce et Cardinalis Borbonii nepote de eadem cæde litteræ et per Beauvillaeum redditæ, [*] qui tunc Romæ aderat Pontifici a Rege extra ordinem legatus. [*]

[*] Mantissa documentorum N. 8

[*] Mantissa documentorum N. 7.

XLIV. — Pontifex Gregorius rerum Lutetiæ Parisiorum gestarum adhuc ignarus vi. Kal. Septembris Consistorio (ut vocant) in suis ad Divum Marcum ædibus habito Flavium Cardinalem Ursinum suo de latere dimissum legatum ad Galliæ Regem proficisci jusserat, et in mandatis dederat, ut hortaretur ad copias Venetis, Hispanis, et Pontificiis militibus conjungendas, iisque quas Maximilianus Imperator comparasset, ut communi consilio Turcas bello persequerentur. Iterum habito Principum Cardinalium Senatu iii. Non. Sept. insigne gerendæ legationis crucem solito ritu eidem tradidit, quibus acceptis iter suum in Galliam extemplo Card. Ursinus aggressus est. Litteras de ejus legatione regi, reginæ matri, et cæteris regio sanguine satis Principibus Gregorius dederat, [*] ex quibus addimus, quæ regi inscribebantur. [*]

[*] Sec. Gregorii XIII. An. I epist. 190-223. f. 293-302.

[*] Sec. Gregorii XIII. An. I. epist. 197 f. 293.

Carissimo in Christo filio nostro Carolo Francorum Regi Christianissimo.

GREGORIVS PP. XIII.

Carissimo in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Nomen Regis Christianissimi, a majoribus tuis præclarissimis pro Christi gloria rebus gestis quæsitum, et perpetus pro ejus Ecclesia et fide dimicatione retentum a tua autem majestate tum hæreditario jure acceptum, tum eisdem rationibus conservatum, magnam nos in spem adducit fore, ut in hoc, tam pio, tamque necessario adversus immanissimum barbarum fœdere inter nos et Philippum Hispaniarum Regem catholicum, necnon Venetarum Ducem sancito, tuam quoque majestatem, hujus tam gloriosi incepti sociam et consortem habeamus; cujus potentia quanto majorem Christianæ Reipublicæ opem afferre potest, tanto tam impensius ejusdem Reipublicæ nomine imploramus. Causa justissima est, summa catholicorum omnium de tua insigni pietate spes, summa expectatio, summum desiderium; merces autem tanta quantam cogitare non possumus; siquidem, ut ait Paulus, iis, qui Deum diligunt reposita sunt præmia multo ampliora, quam quæ possint cujusquam oculis, auribus, aut ullo sensu, aut denique cogitatione comprehendi, hoc autem certissimum erga Deum amoris indicium est, sponsam ejus Ecclesiam, quam suo sibi junxit sanguine omnibus opibus, atque etiam proprio, si ita opus sit sanguine tueri; quo quidem facto majores tui tantam apud omnes mortalem gloriam, tamque sempiternam a Deo felicitatem sunt consecuti. Longiores non sumus, plura enim accipiet Majestas tua a dilecto filio Flavio Card. Ursino, viro gravissimo et prudentissimo ac nostro et Sedis Apostolicæ de latere Legato, quem ad te mittimus, ejus orationi ut eandem, quam nostræ fidem adhibeas rogamus.

Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die iii. Septembris 1572. Pont. Nost. Anno primo.

XLV. — Nemini erit profecto mirandum, si acceptis a suo in Galliis Legato litteris, quæ detectam Hugonottorum adversus regis regiorumque vitam conjurationem, et sumptas de sontibus pœnas profitebantur, gratias Deo Opt. Max. egerit ob incolumem servatam tanto in discrimine regis vitam.

XLVI. — Qui veteri succederet regis Galliæ apud Pontificem Legato novus tandem Romam advenit, cui demandatum fuerat, ut regis nomine obedientis reverentiam Pontifici exhiberet; et si qua adhuc de Hugonottorum conjuratione suspicio Pontificis animo resedisset, penitus evelleret. [*] «Die xxi. mensis Decembris, quæ fuit Dominica quarta Adventus, ita narrat Mucantius, [*] orator Gallus, cui nomen erat Nicolaus de Agnenes, frater Cardinalis de Rambouillet ingressus fuit urbem per portam Angelicam: occurrerunt ei familiæ Cardinalium, Nobiles ac Barones ac Curiales multi, præsertim Galli usque ad vineam Rm̃i Dñi Cardinalis Cornelii, ubi expectabat: familia vero Papæ usque ad dictam portam, et extra eam, et cum eo ingressus fuit etiam orator antiquus Franciæ residens: hospitatus est item cum oratore.» Die deinde xxiii. ejusdem mensis Legatus novus in publico Consistorio cum solitis cæremoniis receptus fuit. Postquam vero gratulationis simul et reverentiæ officiis Legatus satisfecerat, orationem adstante cum purpuratis Patribus Pontifice de detecta Hugonottorum conjuratione et peracta strage majori eloquentiæ quam æquitatis laude vir sane sui temporis eloquentissimus Antonius Muretus habuit. [*]

[*] Mantissa documentorum N. 9.

[*] Diariorum T. 11. fol 73.

[*] Oratio edit. typis inter ejusdem opera Tom. I p. 223-242 Ingolst. 1596.

XLVII. — Quod de Lutetiana cæde Gregorius senserat, idem et reliqui fere omnes sensere Catholici Principes. Fides nimis leviter habita regiis legatis, et eorum industria et calliditate factum, ut passim crederetur, nisi præventi fuissent perduelles, moriendum regi regiisque principibus fuisse. Ipsa Anglorum regina Elisabetha omni in hæreticos studio effusa de eorum

[*] Ap. Cooper. Recueil des dépêches, rapports, instructions, et memoires des ambassadeurs de France en Angleterre, et en Ecosse. Paris 1840 To 5. p 120. 128 161. seq.

conjuratione satis diu non dubitavit. [*] Quid mireris igitur tum Catholicos Principes regi Carolo ex animo gratulatos, quod perduellium insidias evasisset, luculentaque pœna eos esset ultus: tum etiam habitas passim supplicationes, gratesque Deo redditas, quod regem regiamque stirpem incolumem servasset? Maximilianus tantummodo Cæsar, cum a suo Legato apud Carolum litteris rei totius ordinem rectius pleniusque comperisset, immane facinus apertissime reprehendebat et declinabat. Rumorem enim, qui vulgo auctoribus Hugonottorum transfugis invalescebat, fuisse eum præcipuum illius cædis suasorem, tanquam atrocem sibi inustam calumniam apertissime rejiciebat. En pauca quæ ex Cæsaris ad Legatum epistolis verba decerpsimus: [*]

[*] Apud Lunig Ep Procerum Europæ Vol 2. pag. 092.

« Quod attinet, ait ipse, ad præclarum illud facinus, quod Galli in Amiralium ejusque socios tyrannice perpetrarunt; equidem id minime probare possum; magnopere cum dolore animi intellexi, Generum meum sibi persuaderi passum esse tam fœdam lanienam. Quamquam scio, magis alios imperare quam ipsum. Attamen hoc ad excusationem facti non sufficit: neque hoc satis est palliando sceleri. Utinam me adhibuisset in consilium! Equidem ei fidele et paternum consilium dedissem, nunquam enim hæc talia me auctore fecisset. Tantam sibi ipsi hoc facinore aspersit maculam, quantam non facile eluerit aut absterserit. Ignoscat Deus illis, qui culpam hujus rei sustinent! Vehementer enim metuo, ne progressu demum temporis sentiant, quid hac via profecerint. Ac revera sic est, ut tute prudenterque scribis. Res pietatis gladio non volunt dijudicari, neque tractari. Neque aliter sentiet quisquam, in quo aliquid est pietatis et honestatis, illumve pacis et tranquillitatis studium reliquum. Ad hæc longe aliud Nos docuerunt Christus et Apostoli ejus. Nam ipsorum gladius erat lingua, doctrina verbis Dei et vita Christi digna, ipsorumque mores invitare nos debent atque allicere, ut eos sequamur, quemadmodum et ipsi Christum sequuti sunt. Taceo, quod insanum illud genus hominum oportebat in tot annis jam vidisse atque expertum esse ipsis rerum argumentis et eventu ipso, suppliciorum crudelitate, sectionibus, inquam, et ustionibus non posse hanc rem confici. Breviter, ipsorum actiones mihi minime placent, nec unquam adducar, ut eas laudem, nisi forte (quod tamen serio deprecabor ne fiat) Deus permittat, ut in furorem et insaniam prolabar. Imo non possum apud te dissimulare, repertos esse nonnullos impudentes et mendaces nebulones, qui dicere ausi sint: Quicquid hic fecit Gallus, id me non solum conscio, sed etiam auctore ipsum fecisse. Qua in re Deum appello testem, mihi coram ipso et toto mundo summam fieri injuriam. Sed non sunt mihi nova amplius ejusmodi mendacia et calumniæ, quas jam antea sæpe devorare coactus sum. Commendo autem ista omnia Deo meo, qui tantas injurias novit suo tempore depellere et vindicare. »

XLVIII. — Sed jam lætiora nos revocant. Regis soror Margaretha Henrico Borbonico Navarræ Regis Antonii filio, Hugonottorum partium fautori nondum XIX. ætatis annum egresso nuptui data: eodemque die, qui fuit XII. Kal. Sept. Condeus Princeps alter et ipse, et forte metuendus magis factionis assecla Mariam duxit Nivernensis Ducis Francisci filiam. Pontificis venia sive quod diversis sacris uterentur, sive quod juncti inter se sanguine haberentur utrisque necessaria; nec ea tamen expectata solemniori quam fieri potuit ritu nuptiæ Parisiis contractæ. Ut ea jungerentur matrimonia id maxime Carolum et Reginam ejus matrem impulit, quod sperarent Hugonottorum animos deliniri, sibique conciliari posse, regnique turbas et religionis et imperii causa commotas tantisper componi. Sin minus utrumque saltem Principem necessitudine adductum ab Hugonottorum acie recessurum. Hoc fuit in causa ut instantissime a Pontifice venia posceretur, et urgeretur. Pius V. exorari constantissime recusaverat. Proximis igitur diebus Non. Jul. et Kal. Aug. Rex et Regina ejus mater missis litteris preces Gregorio paria cum Pio jam sentienti iteraverant. [*] Interea Cardinalis Borbonius precibus Regis regiæque matris non impetitus, sed obsessus victusque Henricum et Margaretham die XVIII. Aug. in majori templo Beatæ Virginis solemniter in matrimonium conjunxit, catholicæ Ecclesiæ cæteroquin ritu cuncta peragens. Tum vero Catharina tertio litteras XIV. Kal. Sept. ad Gregorium dederat, quibus et preces instaurat, ut optatam tamdiu veniam largiatur, tum initorum Navarræ et Condei non expectata Pontificis dispensatione conjugiorum excusationem aggreditur.

[*] Mantissa documentorum N. 10.

XLIX. — Longo jam ab hinc tempore agebatur, ut ad avitam Catholicam religionem juvenis Navarræ Rex Henricus revocetur, et de hujus spe reditus sæpius in suis ad Cardinalem Comensem litteris mentionem injecerant Episcopi Cajacensis et Salviati, qui uterque Apostolici Legati apud Regem Galliarum munere tunc temporis, ut vidimus, fungebantur. Navarræ ejus mater, quam vehementissime dum viveret, obstiterat: at vix illa IV. Id. Junias hujusce anni vita functa est, suspicari licet consilium se cœpisse, ut iterum eam religionem amplexaretur, in qua a primis incunabilis altus et per novem annos feliciter fausteque fuerat educatus. Hanc Regi Navarræ animo jam profundius inhærere sententiam exeunte Junio mense Borbonius Cardinalis perscripserat, responderatque Gregorius, instaret incœpto, præclarum adeo facinus, nepotique suo, innumerisque aliis salutare conficeret. Maximum jam impedimentum morte matris Hen-

rici sublatum, divina ope rem peragi posse. Addemus paullo infra hasce Gregorii ad eum litteras. Rei exitum Rex ipse Carolus peracta Hugonottorum cæde maxime urgebat, ut reliqui hi duo Henricus Rex et Condeus rebellantium duces illis eriperentur. Tum accersitis Episcoporum, qui doctissimi et Theologorum haberentur, disputationibusque satis diu habitis dies tandem, qui fuit vi. Kal. Octobris, illuxit, quo divina ope in Henrici animo coruscante Hugonottorum erroribus valedixit, atque iterum Catholicæ Ecclesiæ nomen dedit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 183 f. 205.

Dilecto filio Cardinali Borbonio

GREGORIUS PP. XIII.

Dilecte fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Quod tibi pro tua excellenti pietate magnopere cordi esse intelligimus, id nos postulare cogit gravissimum hoc in quo universæ Ecclesiæ inservimus monus animas custodiendi, curandi, ac diabolica fraude abductas, ad Christi gregem reducendi; in quo etiam perficiendo, aut certe quantum possumus curando nostram quoque salutem magna ex parte sitam esse existimamus; ne si timuerimus id nobis accidat, quod Gregorius magnopere verebatur, ut et impius in impietate sua moriatur, et ejus sanguinem Dominus de manu nostra requirat. Cupimus tua auctoritate atque opera Principem Navarræ nepotem tuum a perditissimo errore, atque ab interitu ad vitam revocari, hoc est, ab hæretica perfidia, ad veræ et catholicæ fidei cognitionem a faucibus homicidæ diaboli, ad gremium sanctæ matris Ecclesiæ; quod quidem te semper et optasse, et magnopere etiam curasse non dubitamus; nunc autem ejus matre soblata, quam tuo pio desiderio et conatui semper obstitisse existimamus, facile consequemur id, quod uterque tantopere cupimus; neque illam tantum pravitatis in filii animum infudisse putamus, ut non speremus id totum tua pietate, hortatione, studio, atque opera ejectum ac deletum iri. Quam etiam curationem faciliorem reddet ipsius Principis animus in tam tenera ætate flexibilis; quem non multo labore possis ab illa perversitate in qua nondum obduruit ad rectam Ecclesiæ normam dirigere, impietatesque eas, quæ non penitus insederunt, neque alte radices egerunt evellere; id quod non ipsi tantum Principi, sed multis præterea aliis saluti erit, nec minus multi cum eo reviviscent, quam forte interierunt; principis enim vita, multitudini sive ad perniciem, sive ad salutem regula est. Ac neque illud potest tuam prudentiam latere, quam magno tuo bono, hoc curaturus sis; gratissimum enim, Deo sacrificium est zelus animarum; et qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ salvabit animam ejus de morte, et operit multitudinem peccatorum. Hocque ut ait Dionysius, divinorum omnium divinissimum est, cooperari Deo in conversione iniquorum ad eum. Hæc pro nostro summo desiderio paucis disseruimus; pro tua autem prudentia, et pietate multo fortasse pluribus, quam oportuit. Ipsi vero Principi, si resipuerit, quidquid potest ab hujus Sanctæ Sedis potestate atque auctoritate proficisci pollicemur; tibi autem sine ulla exceptione quidquid plane possumus, ac valemus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die vii. Julii 1572. Pontif. Nostri anno primo.

L. — Quando vero matris hujus Henrici mentio injecta est, cujus illa animi fuerat erga sacras profanasque Galliæ res liceat referre, quæ Episcopi Cajacensis et Salviati de ea narrant. Mulier nempe illa, mortuo Francisco I. rege fratre ejus, palam novam doctrinam profitebatur, totaque in eo fuit, ut in quam plurimos id venenum in Gallia funderetur. Ipsa litterarum studiis magis, quam necesse est feminæ, dedita, dum ejus rei non tam fructum quam inanem laudem muliebriter affectat, a Calvino talia ingenia, et maxime feminarum captante facile est in fraudem inducta, ex novitate rei, doctrinæ et sapientiæ opinionem magnam sibi facturam sperans. Et Gallorum uxores etiam virorum muneribus regendisque rebus se (quod gentis fert consuetudo) ingerere solent, ac plerumque summa est earum in republica auctoritas. Harum imbecillitatem qua simulatione pietatis, qua legibus, quibus ex christiana disciplina frænum voluptatibus injicitur, dissolvendis abolendisque, maxime aucupati sunt, quibus ea cura fuit externam novamque propagare doctrinam; hoc fonte latissime hoc malum dimanavit.

Colignio ipsi auctor illa mulier perpetuo fuisse perhibetur, ut omnia contra avitam religionem moliretur, novosque identidem in publicis rebus tumultus cieret, quo novus rerum ordo in Galliis conderetur. Ejus profecto morte ita perculsum perterritumque fuisse Colignium ferunt, ut, qui Legatus Pontificis in Gallia postremus ante Salviatium fuerat, Cardinali Comensi v. Id. Junias, tum xii. Kal. Jul. scripserit, [*] eum in desperationem rerum omnium incidisse, lethalemque ex mœrore morbum contraxisse, ex quo tamen mox convaluit, perspicuiores audaciæ suæ pœnas cruenta paullo post morte persoluturus.

[*] Mantissa documentor. N. 12.

LI. — Pridie Id. Sept. Henrici Condei principis uxor ad S. Augustini ædes Parisiis magna populi frequentia Calvinianorum errores execrata est. Heram sunt sequutæ domesticarum nonnullæ. Mox idem præstitit xiv. Kal. Sept. ipse Condeus magna totius Parisiensis populi exultatione. Res gesta ad Benedictinorum Patrum ædes, quæ S. Germani ad prata titulo feruntur.

Borbonius Cardinalis opimis hisce de hæresi relatis exuviis summopere gaudens, qua die Rex Navarræ hæresim ejuraverat, ea sibi confestim Pontificem certiorem reddendum ratus. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 11.

Mox v. Non. Octob. alteras eidem litteras dedit, quibus etiam orat, ut si quid contra Ecclesiæ disciplinam et leges peccatum esset, ne id fraudi tribueret. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 31 fol. 15

Sño Dño Nostro

« Beatissime Pater post humillima beatissimorum pedum oscula. Postremis ad S. V. litteris meis significabam Regem Navarræ ejusque sororem et principem Condeum nec non duos ejus fratres Nepotes meos atque Insulæ Marquionissam Neptem meam, quam idem Condeus falsa sub religione sibi uxorem sumpserat, Dei opt. max. pietate et misericordia immensa eo adductos, ut religionis errorem, quo ab infantia imbuti erant abjuraverint, nostramque catholicam et apostolicam religionem romanam receperint, eamque sponte sua publice professi sint. Quo profecto in negotio non parum insudandum fuit, accersitis enim eminentioris scientiæ et vitæ sanioris, quos ex facultate Theologiæ Doctores probatos habemus, additis etiam quibusdam Episcopis qui ad eradicandam hanc illam luem cordibus eorum insertam inscriptamque, studium meum sublevarent, rebus etiam sæpius infectis non paucos consumpsimus dies, pluribus tamen reiteratis conventionibus, falsas tandem suorum ministrorum nugas et abusus cognoverunt, nullamque præter romanam et apostolicam Ecclesiam esse aperte confessi sunt, eamque certius edocti, non simulata facie sed tanta animi hilaritate amplexi sunt, ut enarrare id, neve memorari solum maximo absque gaudio vix unquam possim; qua enim spiritus anxietate et animi dolore multis anteactis annis agitatus fui, dum hujus hæresis laqueo detinebantur, hoc uno Dei beneficio sublevatum me sentio. Cujus bonitati immensæ gratias immortales et debeo et agam perpetuo. S. vero V. cujus suasu et monitionibus sanctis hujus operis laborem suscepi, perpetuam etiam servitutem voveo, eique iterum atque iterum meorum Nepotum tam sanctam conversionem et ad ecclesiæ reunionem congratulor, qui satis jam atque satis omnibus eorum actionibus se nunquam a sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientia descituros pollicentur. Qua re cognita predictorum consilio Doctorum et Episcoporum ac ejus S. Nuncii qui mihi in omnibus his semper præsto esse voluit, et cujus opera, non parva, mihi pergratissima fuit in Ecclesiæ gremium sub tamen S. V. benigna gratia recepimus. Pleniorem ab eadem S. V. benedictionem expectantes et implorantes quam ut impetrent suæque resipiscentiæ, penitentiæ ac sinceræ erga sanctam Apostolicam Sedem obedientiæ fidem de se faciant, libellos supplices Sñis pedibus offerre decreverunt. Ego vero, ne illis in hoc religionis negotio partes meas omnino denegare videar et a legibus naturæ atque aviti sanguinis adeo discedere, eidem Vestræ Beatitudini genibus advolutus quam summisse possum rogo ac deprecor, ut quam nuverit ipsa Beatitudo V. pro delictorum suorum merito opportunam fore indulgentiam ex Ecclesiæ thesauris depromere non dedignetur, habitaque institutionis a tenellis annis et illius quam cum lacte susceperunt educationis ratione, in ejus viscera penitentes recipere, et quæ per ignorantiam nondum suscepta sacrosanctæ Ecclesiæ doctrina peccavere benigne remittere. Quæ etiam contraxere matrimonia, ne posteritati suspecta remanere quoquomodo possint, sua authoritate Apostolica comprobare, illique reliquum vitæ cursum sancte et salubriter peragere valeant. Quo enim major in eos S. V. gratia et benedictio fuerit eo strictius tum ad debitam obedientiam prestandam atque exhibendam tum ad ejusdem authoritati obtemperandum dictoque audiendum devincientur.

« Deum Opt. Max. rogo, ut eandem S.V. Ecclesiæ suæ sanctæ orbique christiano quam diutissime felicem conservet et incolumem. Ex alma Parisiensi urbe die tertia mensis Octobris Anno Dñi MDLXXII.

V. S.

Humillimus servus
CAROLUS CARD. DE BOURBON.

Princeps pro se uterque, [*] tum et Condei uxor eodem die ad Gregorium litteras miserunt, [*] quibus et sese Catholicis iterum nomen dedisse monent, contracta per hæresim labe ut per eum penitus purgentur, exorant, tum ut potestas sibi fiat bona Ecclesiæ et Christi venia in jam contractis connubiis absque noxa manendi. Accessere et Regis et ejus matris et ducis Monpensieriensis preces et litteræ. [*]

[*] Ap. Berger de Xivrey Recueil des lettres missives de Henri IV Paris 1844. 4. Tom. I. pag. 36.
[*] Mantissa documentor. N. 11
[*] Mantissa documentor. N. 15

LII. — Quo suam erga Ecclesiam Catholicam animi sententiam rex Navarræ exploratius ostenderet: Catholicis copiam fecit, ut in suo Navarræ regno sacris publico, prout optarent, ritu operarentur, decretum ea de re conscriptum, vulgatumque postr. Id. Octob. Adempta olim hæc fuerat Catholicis facultas suadente potissimum Colignio ab Henrici matre, dum in vivis moraretur. [*]

[*] Mantissa documentor N. 16.

LIII. — Non minorem ac omnis Gallorum regia domus, lætitiam Gregorius animo concepit, amplissimis verbis Navarrensi et Condeo de felici illustrique in Ecclesiæ gremium reditu gratulatus, quam sive hæresi abluendæ, sive confirmandis conjugiis veniam depoposcerant, libentissime est impertitus. Addimus, quas dedit Navarrensi litteras. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. I. Epist. 206 f. 301

Carissimo in Christo Filio Regi Navarræ Illustri.

GREGORIUS PP. XIII.

Carissimo in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Nihil unquam libentius legimus literis Majestatis tuæ; quid enim potest esse optabilius parenti, quam cernere carissimum filium a morte revocatum? aut quæ mors deterior ac miserior inveniri, quam animæ? quæ

autem inter homines optabilior vita, quam fides catholica? a qua quisquis excidit, ab omni simul spe, et caritate, hoc est ab omni plane bono excidit: Quantum enim, inquit Gregorius, credimus tantum amamus; quantum amamus tantum de spe præsumimus: qua etiam ratione fides appellatur a Paulo substantia et fundamentum rerum sperandarum. Hanc fidem, optandum primum est ut omnes Christiani, perpetuo integram, atque incorruptam servent: proximum, siquis ab ea exciderit, ut, quamprimum redeat. Lectis igitur literis Majestatis tuæ de tuo ad Ecclesiam matrem reditu, unde te, nihil per ætatem tale cogitantem aliorum fraus, atque impietas abstulerat, egimus gratias, quantas maximas potuimus Deo, teque absentem cogitatione, atque animo amplexi sumus; neque minore, quam evangelicus ille pastor, et pater gaudio exultavimus; neque aliis quam ille verbis utendum putavimus: Congratulamini mihi, quia inveni ovem, quæ perierat; et filius hic meus mortuus erat, et revixit, perierat, et inventus est. Noster jam filius es; nobis, atque huic Ecclesiæ militanti ab eodem ipso Deo, cui nomen in baptismo dederas restitutus; supernæ vero illi ac triumphanti adeo conjunctus, ut veritas ipsa testetur maximum esse in cœlo gaudium de tua restitutione et pœnitentia; reliquum est, ut ad illa duo, quæ in tuis literis cernimus, pristini nimirum erroris detestationem, et veræ fidei professionem adjungas tertium illud Cypriani; Pœnitentiam, inquit ille, agit, qui divinis præceptis mitis et patiens, et sacerdotibus Dei obtemperans, obsequiis suis et operibus justis Deum promeretur. Quod quidem te facturum esse speramus, eodem ipso adjutore Deo, qui te e tantis tenebris vocavit in admirabile lumen suum; semperque ejus beneficia præ oculis habiturum; et quidquid habes opum, ingenii, potentiæ, (habes autem ejusdem Dei benignitate permultum) id omne ad ejus laudem et gloriam collaturum; ac sic cogitaturum, non satis esse intelligere, quæ te agere oporteat, nisi ea etiam agas, quæ te agere oportere intelligas; non enim auditores legis, inquit Apostolus, justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Et quemadmodum opera si a fide deserantur nulla sunt; ita fides sine operibus mortua est. Suscipe cogitationem tua Majestate et Regia virtute dignam ac summam Dei benignitatem agnosce; alios enim ab ipsa pueritia in innocentia conservat; alios labi sinit, ut eo ardentius surgant ad præliandum quo turpius ante ipsius Dei oculos conciderunt, abstergantque hoc ardore et virtute omnem labem, et ignominiam contractam. Hæc facientem, atque ad pœnitentiæ et fidei professionem fructus utraque virtute dignos adjungentem, licebit expectare præmia ea, quæ Deus habet reposita iis, qui eum diligunt, multo ampliora, quam ut possint oculis, auribus aut ullo sensu percipi, eadem quoque manent præmia Christianissimum Regem, Reginam, Cardinalem Borbonium, Ducem Mompenserium, quos Deus voluit esse tuæ reversionis suasores, atque administros, quorum tibi fides, et virtutes imitandæ sunt, hac etiam præmii spe ampliore, quia credibile est, reversionem tuam permultis saluti futuram; principis enim vita, privatis, agendorum, fugiendorumque regula est. Mittimus eam quam postulas dispensationem; ac siquid præterea erit, in quo tuæ Majestati Apostolica auctoritate gratificari possimus, cupimus fieri certiores; ut nostram paternam erga te benevolentiam perspectissimam habeas. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die prima Novembris 1572. Anno 1.

Tum quæ ad Condeum et Mariam ejus uxorem sunt missæ. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. An. 1 Ep. 307 f. 257.

Dilecto Filio Nobili Viro Henrico Borbonio, et Dilectæ Filiæ Nobili Mulieri Mariæ Cliviæ, Principibus Condeis.

GREGORIVS PP. XIII.

Dilecti et Nobiles in Christo Filii Salutem et Apostolicam benedictionem. Benedictus Deus et pater Domini nostri Jesu Christi, pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Neque enim aliis verbis utendum nobis est tanto in gaudio, quo omnis de vestro hactenus interitu ab ecclesia susceptus mœror depellitur; quoque utraque Hierusalem et terrena hæc et cœlestis illa completur. Legimus literas vestras, testes summæ Dei in vos benignitatis, propter vestram tam alacrem catholicæ fidei professionem, atque ad sinum matris Ecclesiæ, quæ una est extra quam salus non est, reversionem; unde autem vos aliorum fraus abstraxerat, eo vestra voluntas reduxit, ut nulla in distractione vestra culpa sit, in reversione summa laus. Lectis igitur vestris literis incredibili gaudio exultavimus; videbamus enim triumphatum esse de diabolo, qui in arcem invaserat, fidemque hoc est fundamentum salutis exciderat, nunc ejectus quid agat, docetis, cujus oculis nuda, atque aperta sunt omnia. Cum immundus, inquit, spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, et inaquosa, quærens requiem, et non inveniens dicit, revertar in domum meam unde exivi; vos vero filii carissimi vigilate, et resistite fortes in fide, atque ad omnia tela ejus ignei fidei scutum opponite; ne si imparatos offenderit id accidat, quod sequitur; fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Aliam quoque pugnam vobis suscipiendam esse intelligite, nam cum Deus negetur non solum verbis, sed etiam factis, conabitur eam vobis fidei professionem adimere, quæ in operibus est; itaque facite ut ea quam in animis geritis fides, extrinsecus quoque in operibus cernatur, utque omnes intelligant ubi abundavit delictum superabundare gratiam, ac sic cogitate vestram fidem et virtutes

Christianis hominibus dignas propter vestram excellentem nobilitatem, et dignitatem multis salutem allaturas: vestro enim exemplo, ut sunt Principum facta et mores in oculis omnium, speramus complures, ad catholicam fidem redituros, vitamque in omni virtute ducturos. Ad eas autem quas diximus virtutes, atque ad fructus dignos pœnitentia facile vos excitabit hujus ipsius immortalis a Deo accepti beneficii recordatio; nam pro parta gratiam et misericordiam ab ejus benignitate retulistis; neque gravissimam illam Gregorii sententiam experti estis; Peccatores oculos aperiunt in pœna, quos clausos tenuerunt in culpa. Facite denique, ut eo majoribus ad Deum gradibus contendatis, quo longius aberatis, utque intimas cordium vestrorum cogitationes omnes ejus oculis patere existimetis, ambuletisque coram eo, serviatisque ei corde perfecto. Dispensationem eam quam postulatis libenter concedimus; eruntque vobis omnia a nobis paratissima, quæcunque possunt a patre amantissimo proficisci in filios optimos; quo etiam nomine vos amplectimur, atque osculamur. Parete Cardinali Borbonio, eumque divinitus vobis datum esse existimate. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die prima Novembris 1572. An. 1.

Carolo etiam regi nec non reginæ ejus matri cæterisque regiis principibus gratulatus est Gregorius, plurimasque illis laudes reddidit, quod præclarum hoc facinus Principum Ecclesiæ reddendorum consilio, ope, auctoritate sua ad exitum perduxissent. Lubet afferre Pontificis ad Ducem Monpensieriensem litteras. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An 1 epist. 180. f. 353.

Dilecto Filio Viro Aloysio Borbonio, Monpenserii Duci.

GREGORIUS PP. XIII.

Dilecte fili nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Quod postulas, ut ignoscamus carissimis filiis nostris Regi Navarræ et Principibus Condeis, eosque a præterito errore in quem non sua voluntate, sed aliena impietate et fraude abducti fuerant, ad Ecclesiæ matris sinum revertentes amplectamur, facile impetras. Qua enim alia in re magis possumus Domini nostri Jesu Christi benignitatem imitari, quam in recipiendis, atque amplectendis iis, qui suum crimen agnoscunt, et detestantur? Aut quos alios venit ille vocatum, nisi peccatores? Quod vero aliud fuit primum verbum Evangelicæ prædicationis nisi pænitentiam agito? Quod aliud post resurrectionem postremum mandatum, nisi ut prædicaretur in nomine ejus pœnitentia, et remissio peccatorum? Ipsos igitur nostros carissimos filios cogitatione atque animo ut debuimus amplexi, atque osculati sumus; deque eorum, ad Catholicam veritatem, hoc est ad vitam reversione egimus quantas maximas potuimus gratias Deo; atque ad eorum quas accepimus jucundissimas literas rescripsimus easque quas tua nobilitas atque illi postulabant dispensationes concessimus. Tibi autem magnopere gratulamur qui propter eum, quem in eorum reductione suscepisti laborem, de quo ex ipsorum literis cognovimus, maximam habes a Deo repositam mercedem; nihilenim ejus bonitati potest fieri gratius, quam eos, quos sibi in cruce peperit tanto cum dolore, quosque suo abluit sanguine, diaboli fraude ereptos, ad suos amplexus reducere. Cupimus nostram paternam erga te atque illos caritatem quibuscunque in rebus poterimus ostendere, itaque ubi vobis nostra auctoritate, atque opera opus esse intelligetis, rogamus ut nos certiores faciatis. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 1. Novembris 1572. Pont. Nost. An. 1.

Legitimum porro Gregorii Rescriptum, quo ineundi conjugii potestas Henrico Regi fiebat, initumque confirmabatur v. Kal. Novemb. jam editum fuerat. [*]

[*] Litt. Gregorii apud Champollion-Figeac. Docum. historiq. inedits. Paris 1841.4. T.1. pag. 713.

Humanissimis Gregorii verbis, et summis hisce benevolentiæ et lenitatis testimoniis difficile dictu est, quam sibi et eos Principes et totam regiam gentem devinxerit. Quod apertissime est dignoscere ex litteris, quas Card. Borbonius ea de re ad Gregorium misit. [*]

[*] Lit Principum. Vol. 34 fol. 23.

Sanctissimo Dño Nostro

« Beat. Pater post S. pedum humillima oscula. Non minori profecto cum animi mei lætitia S.V. litteras accepi, quibus supplices Regis Navarræ et Principum Condeorum libellos, eum ab ea benigne exceptos, tum etiam pergratos illi fuisse intellexi quam ipsorum ad Ecclesiæ Catholicæ et apostolicæ gremium ab impietate, hereseosque tetra et impura colluvie conversionem; atque pro tantis in nos utrâque Rempublicam christianam beneficiis, a Psalmista edoctus benedicam Dominum in omni tempore semper laus ejus in ore meo. V. vero S. gratias ago quantas possum maximas, quod amore plusquam paterno eos amplexata est, ut etiam beneficiorum major cumulus accederet, in omnibus opem et auxilium in futurum eis polliceatur, quibus nominibus addicti, dediti, obstricti S. V. manebunt in perpetuum ad præstandum non solum eam, (quæ jure ipsi debetur) obedientiam, sed quicquid ab eis deinceps obsequii et officii S. V. aut expectare aut desiderare possit; Deo insuper gratias ago infinitas, quod in eis studium conservandæ et tuendæ veræ ac Catholicæ Religionis nonmodo confirmari, sed etiam in dies augeri videam eosque sponte sua S. V. ita obedientes et obtemperantes ut summa cum animi alacritate et constantia perfecerint, quod eadem S. V. pro delictorum suorum penitentia eis injunxerat. Tot egregiæ pietatis et erga religionem nostram devotionis signa et acta tam contritis et humilitatis cordibus manentia nihil aliud de iis nobis pollicentur (Divina tamen prelucente gratia qua

sine nihil omnino possumus) quam integrum et perfectum vivendi et moriendi in fide catholica et ad extremum pro tuitione et defensione ipsius sanguinem suum effundendi zelum: atque adeo fore speramus, ut quo magis a principio ad nram disciplinam audiendam et amplectandam, rationesque recipiendas quæ adversus infandos quos sequebantur errores pugnabant. Difficiles et tardi fuerunt eo firmiores et constantiores in ea permaneant, modo non desint eis Beatitudinis Vestræ preces quas ab ejusdem humanitate et bonitate sperant et expectant. Quemadmodum longe copiosius coram desiderabit Dñus a Duratio nunc a Rege Navarræ missus, ut debitam S. V. submissionem pro ea qua fungitur dignitate, ejus nomine prestet ac benedictionem ab eadem sibi propitiam referat, cujus gratia presidio et auxilio munitus, populum sibi creditum in justitia et æquitate, ad Dei gloriam, Ecclesiæ ornamentum et incrementum, gubernare, ipsique Omnipotenti gratum et acceptum reddere possit et valeat. Semetipsum vero ita componere ut a S. V. devotione reverentia observantia obsequio denique omni et officio discedere vel recedere nunquam queat.

« Deum Opt. Max. rogo ac deprecor, ut eandem S. V. Ecclesiæ suæ sanctæ Apostolicæ atque orbi christiano quam diutissimam conservare dignetur et incolumem. Parisiis die decima mensis decembris 1572.

V. S.

Humillimus servus

CAROLUS CARDINALIS DE BOURBON.

LIV. — Eosdem lætitiæ et grati animi sensus præseferunt duorum Principum ad Gregorium litteræ IV. Id. Decemb. et XVI. Kal. Jan. datæ.[*] Quo vero clarior eorum mens evaderet, Legatum Romam miserunt virum apprime gravem Joannem Dufortium Vicecomitem a Duras, ut more institutoque Catholicorum Principum sese Pontificis et Apostolicæ Sedis obsequiis nunquam defuturos sacramento confirmarent.

[*] Mentis. sa docum. N. 17.

LV. — Dum de Principibus hisce ad rectam credendi regulam adducendis agebatur, gravis inferri dubitatio cœperat: num Galliæ Episcopis dandæ hæresim detrectantibus Principibus veniæ potestas constaret. Vetitum enim Ecclesiæ legibus erat, præter Romanum Pontificem, quemquam hæreticos homines, qui resipiscerent a contracta per hæreseos labem sacrorum interdictione liberare. Non defuere, qui e Gallorum Episcopis hanc sibi tribuerent usurparentque potestatem. Condeus profecto a Parisiensi Episcopo, Navarrensis a Borbonio Cardinali Rothomagensem Ecclesiam tunc temporis procurante anathemate solvuntur. Frustra intercedere satagebat Pontificis Legatus, qui nec sibi ipsi etsi et archijeratia insignito, et tanto Pontificis munere cohonestato id potestatis audebat vindicare. Monenti igitur, et reprehendenti Legato Præsules illi Rothomagensis et Parisiensis gravia rerum momenta objiciebant, quibus sese satis excusatos arbitrabantur, quod maturandum credidissent. Condeus nimirum ab omnibus aliis præter Parisiensem veniam accipere abnuebat, Navarrensis unum non fastidiebat avunculum Cardinalem Borbonium.

Cæteris vero Hugonottorum asseclis terror incussus, perplures eorum vel vi vel suasionibus adduxit, ut saltem sese ad avitam sacrorum fidem redire simularent. Ut magno horum numero facile Ecclesiæ aditus patefieret, presbyteris opus erat, quibus eos noxa hæresum absolvendi potestas facta esset. Hanc veniam a Pio V. plures ex Societate Jesu presbyteri Galli fuerant assequuti, quod Gallis Episcopis, et reliquis, qui sacris potirentur, mirum visum est, nec paucorum illos invidiæ objecit. Res igitur ad Gregorium delata, qui rebus mature perpensis pluribus Gallorum Episcopis per Parisiis degentem Legatum suum concessit, certis quibusdam additis conditionibus, ut Hugonottis errores suos ejurantibus pacem Ecclesiæ redderent. En Legati ad Episcopos veniæ nunciam epistolam XIII. Kal. Novemb. datam. [*]

[*] Gallia V. 8. p. 267.

Revme Domine

« Cum lumen illud immensum divinæ gratiæ, quod Deus superioribus his diebus in eos, qui fœdissimo hæresis crimine adstricti tenebantur, longiter ac liberaliter effudit, ita multorum mentes illustraverit, ut relictis pristinis erroribus ad sanctæ matris Ecclesiæ Catholicæ Rom. gremium revertantur, benigno quodam studio et officio sane pio admonitus est S.D.N. Gregorius XIII. ut opportuno aliquo remedio eorum qui ad catholicam fidem redirent, salutem sua quoque ex parte adjuvaret. Itaque ne forte qui ad Ecclesiam confugerent, si nemo esset, qui pulsantibus aperire posset, cum magno salutis suæ periculo foris permanere cogerentur: voluit nonnullis regni hujus episcopis potestatem facere hæreticos in utroque foro absolvendi, et sanctæ Ecclesiæ Cath. Rom. reconciliandi; ea tamen lege, ut qui reconciliari volent, omnem prius hæresim generaliter et specialiter abjurent, fidemque catholicam, quam Ecclesia Rom. profitetur, ipsi profiteantur, atque adhibito jurejurando coram notario et idoneis testibus promittant, eam se, quoad vixerint, secuturos esse atque defensuros neque unquam posthac aut consilio aut ope aut alio quovis modo hæreticis affuturos. Eam vero hæresis abjurationem et fidei professionem Notarius excipiat: Tunc demum absolvantur injuncta pro culpæ magnitudine salutari pœnitentia. Hujusmodi privilegia cum ad me pauca misisset S. D. N., ut ipse pro meo judicio proque eorum dignitate Episcopis distribuerem, unum ad R. P. V. mitto, cujus prudentiam ac pietatem

cum omnes collaudant tum ego maxime perspectam habeo. Illud vero moneo jussu S. D. N. ne hac utatur facultate nisi erga eos solum hæreticos, quorum erit multis rebus prius probata pœnitentia, et ut ad modum et gravitatem culpæ pœnam accommodet. Quod erga hæresiarchas diligentius observari debet, quorum animus majore quadam cautione tentandus est, et pluribus argumentis exploranda conversio, et culpa multo majoribus pœnitentiis expianda. Jussit quoque me idem S. D. Episcopos omnes commonefacere quantopere necessarium sit, non in hac re solum sed in aliis prorsus omnibus, quæ ad pontificale munus pertinent, esse eos quam diligentissimos; hoc præsertim tempore atque in hoc maxime regno, quod pastorum vigilantia indiget maxime. Expediet autem, si fieri posset, ut ad me S.D.N. scripsit, professionem fidei ea forma fieri, quam f. mem. Pius IV. constituit in ea Bulla, cujus est initium: Bulla S. D. N. Pii PP. IV. super forma juramenti professionis fidei publicata Anno Incarnationis Dominicæ 1564. Idib. Nov. Pont. anno v. Mitto ad V. R. Pat. cum his literis Jubilæum, eum curabit populo eo tempore proponi, quod ad omnium salutem et consolationem magis commodum esse jodicabit. Rogo iterum atque iterum R. V., ut ea omnia, quæ a S. D. N. scripta suot, et a me ounc ejus nomine monentur, diligenter observet. Valeat P. V. R., et mea, si qua in re opua erit, utatur opera. Parisiis XIII. Cal. Nov. 1572.

Ut veniam largiri possent, concessum primo quidem Cardinali Borbonio, Archiepiscopis Lugdunensi, Ebredunensi, Burdegalensi, Episcopis Rhedonensi, Mirapicensi, Luxoviensi, Laonensi, Virdunensi, Tarbiensi, Cathalaunensi, Parisiensi: mox et alii complures Episcopi eadem potestate sunt insigniti. Maxime rex instabat apud Pontificem, ut illis præsertim Episcopis hæc copia fieret, quorum diœceses Hugonottis erant refertæ.

LVI. — Interea rex ipse omnem curam adhibebat eligendis ad Episcopatuum sedes lectissimis viris. Andegavensi quippe Ecclesiæ eum præfecit virum, quem ut maxime spectatum suæ jamdiu exhomologesi excipiendæ sibi elegerat; quodque hanc suam electionem ratam Gregorius habuisset, maximas gratias egit. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 18.

Christianam Æduorum plebem Carolo Ailleboustio tribuit regendam, Gallicani Cleri universi Quæstori, (sindicum vocant,) viro et vita et omnium virtutum genere insigni: quem idcirco ejusdem cleri collegium omne sequenti virtutum elogio Legato Pontificis commendabat, et orabat, ut regis de eo eligendo consilium Romano Pontifici perquam mature probatum efficeret. [*]

[*] Gallia Vol. 6. fol. 299

« Pro Carolo Ailleboust Sindico Generali Cleri Franciæ.

« Reverendo Domino meo Episcopo Salviati apud Christianissimum Regem nuntio, gratum sit et placeat dare litteras commendatitias ad S. D. N. PP. in favorem Caroli Ailleboust in jure Canonico doctoris et Sindici generalis Cleri Franciæ, quatenus S. S. dignetur admittere nominationem Regis pro Episcopatu Edueñ. in favorem dicti Sindici, et cum favorabiliter tractare pro expeditione bullarum sub considerationibus sequentibus.

« Primum dictus Ailleboust fuit electus communi suffragio totius ecclesiæ Gallicanæ in sindicum generalem Cleri Franciæ a duodecim annis, ut perpetuus esset in aula regis, et sequeretur regem pro negotiis dictæ ecclesiæ gerendis.

« A sua electione spretis rebus omnibus se totum dedit, vovit, et dicavit servitio ecclesiæ catholicæ apostolicæ et Romanæ, et derelictis propriis negotiis, spreta sua domo et dulci quiete, in hoc totus fuit, ut negotia et defensionem ecclesiæ amplecteretur.

« Ab eo tempore (maxime in turbulentis et summe periculosis constitutionibus et statu rerum anxio et dubio) dictus sindicus duravit, se suaque omnia infinitis periculis exposuit, et sæpe magno eum periculo vitæ, cujus rei probatum testimonium ferent, cum Reverendissimi Cardinales et Prelati hujus regni, tum reverendi D. Episcopi de Cesena et Gayasse, qui pro eo tempore in aula regia nuntii S. S. apud Regem nostrum extiterunt.

« Non omittendum quod Pius Quintus bonæ memoriæ (cujus animæ Deus parcat) satis noverat quam officiose se gessisset in rebus dictæ ecclesiæ tractandis, et ea ratione, si sese obtulisset occasio, sperabat dictus Sindicus immensam gratiam in compensationem laborum, quem beneficentiam non minorem sperat et expectat a S.S.

« Ecclesia Edueñ. in libris Cameræ Apostolicæ taxata reperitur ad quatuor millia octoginta ducatorum, quæ summa excedit reditum et valorem quatuor annorum annui reditus; excedit etiam vires et facultates dicti Sindici, cui impossibile esset omnino tantis sumptibus satisfacere nisi benignitate et liberalitate S. D. N. PP. sublevetur.

« Præterea Huguenotti tempore bellorum civilium obtinuerunt Vezelanum per sexdecim menses, quæ urbs sita est in diœcesi Edueñ. et velut in centro et umbilico posita per id tempus obsessa est ab exercitu regis nostri, sed quam crudeliter anxie et misere dicti Huguenotti tractarint personas ecclesiasticas, eorum domos et rura, qualis quantaque fuerit calamitas, mortuorum numerus, et ruinæ satis docent, quæ tantæ fuerunt, ut fructus decem annorum restaurationi vix sofficerent, ut ex attestatione quæ facta est coram judice dicti loci (quem mittimus) satis est manifestum.

« Quare sub justis his considerationibus supplicat humillime S. D. N. Papam quatenus dignetur secum liberaliter agere, et hanc gratiam impertiri, ut possit obtineri expeditio per viam secretam, ne officiarii Curiæ conqueri possint super solutione annatæ et jurium sibi debitorum. Certe hæc propensa gratia et benemeritorum compensatio erit argumento infinitis hominibus bene agendarum rerum sic ut unusquisque rebus ecclesiæ opitulari desiderat et omne officium et diligentiam præstare cupiat, eritque hæc liberalitas S. D. N. PP. non tantum dicto Sindico stimulus et occasio perseverandi in melius, sed infinitis hominibus erit pro argumento amplectendi totis viribus res et negotia dictæ ecclesiæ, quæ ea ratione nusquam destituetur sed reformabitur in melius et pristino nitori restituetur, quod Deus faxit. »

Reliqua quoque Ecclesiasticarum rerum munia pari cura lectis viris rex tribuebat. Claudius Soubletius Abbas renuntiatur ad S. Benedicti cœnobium munus supra Ligerim flumen; ad S. Nicolai prope Andegavum, quod et Benedictinæ familiæ erat, Rollo Huraultius e clericis Carnotensibus. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 19.

LVII. — Vetusto in more et consuetudine erat, ut Gallorum regnum ex Purpuratis Pontificis aliquem sibi adsciseeret rerum suarum apud S. Romanam Sedem patronum (Cardinalem Protectorem appellant), qui Legatum Regis Romæ degentem, virum ut plurimum laicum, opera consilioque in sacris rebus juvaret. Hippolyto Estensi ex Ferrariensibus ducibus vita functo, qui hoc munere fungebatur, Aloysium æque Estensem nepotem demortuo rex suffecit, binisque ad Pontificem litteris datis vii. Kal. Novemb. et postr. Idus Decemb. oravit, ut sua benevolentia, quod ipse optaverat, prosequeretur. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 20.

LVIII. — Quo Ecclesiæ Gallicanæ decus adderetur Gregorio innuebat, Guillelmum Avanconium, nobilem virum e Delphinatus provincia, Ebredunensem Archiepiscopum, jam a Concilii Tridentini tempore, cui præsens adfuit, de Ecclesia optime meritum, ejusmodi esse, qui inter Pontificis Purpuratos Patres cooptari maxime mereretur. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 21.

LIX. — Ea vero erat mente erga Pontificem Carolus, ut de majoris momenti negotiis sollicitus, non tamen abnueret et minima ad eum referre, et illi vel sui regni incommoda, vel pauperes perculsosque viros commendare. Petit proinde, ut liceat Comitissæ Briaticensi mundo valedicere, et in quadam Virginum Deo sacrarum domo reliquum vitæ tempus ducere: [*] poscit identidem, ut ad levandam in suo regno annonæ caritatem liceat sibi ex Pontificiæ ditionis terris frumentum in Galliam advehendum coemere, et abducere: [*] tum ut venia Romam redeundi fiat nobili cuidam Romano viro ob perpetratum homicidium in Galliam profugo: [*] ut tandem Hieronymi Appiani, quem Hispana in Mediolanensi urbe Inquisitio ob profanas mere imperii caussas male habuerat, et bonis omnibus privarat, tutelam Pontifex suscipiat, eique in recipiendis suis bonis præsto sit. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 22
[*] Mantissa documentor. N. 23.
[*] Mantissa documentor. N. 21.
[*] Mantissa documentor. N. 25

LX. — Etsi armorum strepitu tota Gallia resonaret, christianæ caritatis operibus meritæ curæ adhibebantur. Parisiense Nosocomium, quod inter hujusmodi per Europam instituta non postremo loco censendum est, magnis tunc rei familiaris angustiis premebatur, quæ parum magno ægrotorum et pauperum numero alendo curandoque sufficiebat. Romani Pontifices sæpius Christifideles, qui ad eos nutriendos stipem conferrent, a debita pro noxis admissis pœna indulgentia levarant, aliasque ejusmodi venias addiderant, quo ad hujusmodi institutum ditandum excitatiores in dies fierent. Ecclesiæ Parisiensis Canonici, quorum curæ Nosocomium commissum erat, Gregorium adierunt, oraveruntque, ut largitas hasce indulgentias denuo confirmaret, novasque insuper adderet, quibus permoti fideles angustam Nosocomii rem liberalitate sua sublevarent. Præclarum pietatis documentum, qua tunc temporis istiusmodi loca colerentur, nobis exhibent ea de re datæ ad Pontificem Præsidum Nosocomii ecclesiasticorum litteræ. [*]

[*] Gallia Vol. 6. fol. 101.

« Beatissime Pater, post humillima sanctissimorum oscula.

« Cum Ptochotrophii seu domus Dei et hospitalis hujus celeberrimæ civitatis Parisiensis nobis cura a prima sui institutione fuerit demandata, eoque facultatum ejus tenuitas, rerumque omnium summa inopia nobis abunde perspecta sit: nostri officii esse duximus ad beatissimos S. V. pedes confugere supplicibus votis ab ea petentes, ut indulgentiarum diplomata a sancta Sede Apostolica summisque fel. record. Pontif. S. V. prædecessoribus, Urbano IV., Gregorio X., Clemente V., Eugenio IV., Pio II., Sixto IV., Innocentio VIII., Alexandro VI., Julio II., Leone X., Clemente VII., Paulo III., Julio III., Paulo IV., Pio IV. et Pio V. eidem Ptochotrophio indulta confirmare, seu, si opus fuerit, de novo concedere dignetur. Ea autem forma a S. V. confirmari seu de novo concedi supplices postulamus, qua anno Domini 1504. gloriosæ memoriæ Ludovici regis Christianissimi hujus nominis XII. et Reginæ Annæ a Britania charissimæ suæ conjugis instantibus votis, nec non Episcopi Parisiensis et urbis præfectorum summissis precibus, nostrisque qui et nunc tui devoti sumus oratores, a Julio II. concessa et Pio V, cujus sanctissimus es et dignissimus successor, confirmata sunt. Atque in eo quidem S. V. nosse desideramus has Indulgentias æquissimis sanctissimisque niti rationibus; Quandoquidem in hoc Dei hospitium pietatis vere officinam non tantum ex hac urbe aut hoc regno, sed etiam ex

viciniis cunctis regionibus ingens pauperum, viduarum, orphanorum, valetudinariorum, et quolibet morbo laborantium fit concursus, quorum numerum ad duo fere millia pervenire omnibus est in confesso. His tamen omnibus quotidie qualibet hora, quolibet momento sive fames sive bellum sive pestis ingruat, necessaria diligentissime ministrantur. Hinc numerosæ multitudini accedit sacerdotum, religiosorumque non mediocris cœtus, qui et consolandis infirmis, et sacramentis eisdem ministrandis non tantum dant operam, sed horas canonicas legitimis temporibus persolvunt, divina mysteria celebrant, vota precesque ut de se bene meritis sive superstitibus sive vita functis omnia fausta et ex animi sententia succedant, Deo jugiter fundunt. Accedit denique sacer et numerosus monialium grex, perpetuæ eorum qui ægrotant curæ animum intendens. His autem omnibus cum annui reditus et facultates ejusmodi piissimæ domus non sufficerent, tantumque abesset, ut impensis paria facerent, ut vix eorum partem quartam æquarent, ad sanctissimam Apostolicam Sedem concursum est, quæ piæ causæ deesse noluit, sed auctoritate qua pollet, Ecclesiæ thesaurum, indulgentias his omnibus applicuit, qui suis elemosynis hujus sacræ domus inopiam sublevarent eique benigno animo opitularentur. Unde effectum est, ut non tantum hujus regni incolæ sed exterarum nationum plerique homines, qui est eorum pius animus et erga hujusmodi Indulgentias observantia, hoc in Dei hospitium e regione cathedralis ecclesiæ constructum, sua vota persoluturi undique magno agmine confluant, magnumque infirmis solatium præstent. Quæ omnia si V. S. perpendere atque animo complecti grave et molestum non fuerit, speramus illam pro ea qua uti solet erga fideles omnes clementia, hanc gratiam nobis impartituram, ut has indulgentias confirmet seu de novo concedere dignetur: cum hoc Ptochotrophium suo quodam jure inter alia charitatem sibi vindicet, neque elemosynæ quibus optimus quisque paupertatem valetudinariorum sublevet, ullis sordibus inquinentur, aut ullæ sacræ familiæ aut præfectorum avaritia intercipiantur, sed ex fide bona in rem divinam et pauperum usum erogentur, ac si ita dicere V. S. permittat nusquam gentium fidelior sinceriorque erga Christi membra quam in Parisiensi Ptochotrophio et Domini nostri Jesu Christi sacra domo administrando geratur.

« Et ne longius S. V. verbis remoremur, Nos Beatissime Pater Sanctitatis V. felicissimos pedes hoc in loco deosculamur summis a Deo Opt. Max. precibus contendentes, ut S. V. Ecclesiæ cath. moderationi et totius Reipublicæ Christianæ regimini diu multumque incolumem longævamque servet et tueatur.

Datum in capitulo Ecclesiæ Parisiensis nonis Augusti 1572.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Devotissimi Oratores

DECANUS, CANONICI ET CAPITULUM ECCLESIÆ PARISIENSIS.

Nec ab illa pietate multum aberant laici quoque viri eidem Nosocomio præpositi, tum qui in Parisiensi urbe Mercatorum Præses, et Decuriones (Scabinos vocant) censebantur: paria et ab his ad Pontificem perscripta. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 26.

LXI. — Præteriri silentio heic loci a nobis nequit Joannes ille Mailletus ex inclyta Dominicanorum Fratrum familia, qui tantam sibi, in reducendis ad Ecclesiæ gremium ex hæresi aberrantibus non solum apud Deum meritorum coronam, sed et apud pios homines gloriam promeruerat, ut Petrus a Nanteau apud Episcopum Dyensem et Valentinensem vice sacra in diœcesi universa fungens, eum omni laudum genere cumulandum commendandumque Pontifici duxerit. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 33, fol. 92

« Beatissimo Domino Nostro Gregorio Totius Ecclesiæ Catholicæ Pontifici Maximo.

« Petrus de Nantean Canonicus Ecclesiæ Cathedralis Beatæ Mariæ Dyeñ. Vicariusque Generalis in spiritualibus et temporalibus R. in Christo Patris et Dñi Monlucii Divina Miseratione Episcopatuum Dyeñ. et Valentinen. Episcopi Salutem post Pedum Oscula Beatorum.

« Gravis et horrenda tempestas (Beatissime Pater) quæ hoc nostro deflebili ævo Ecclesiæ Dei ingruit, tantum omnium Christi fidelium animis injecit mœrorem, ut cum Apostolo eos vitæ tæderet. Oculis enim nostris legis Divinæ contemptum, cultus legitimi ab Ecclesia Apostolica hucusque recepti fastidium. Et cum templorum infanda prophanatione et ruina, tot (heu!) animarum retro abeuntium perditionem vidimus, ut ferme de vera Religione actum esse diceres. Nisi Dominus Jesus promissi sui certitudinem potenti virtute declarans, Ecclesiam Suam S. T. Regimini creditam, nullis inferorum portis obruendam, sed de omnibus triumphaturam dirigeret. Nunc vero omnia suaviter disponens consolationibus nos replet cum impietatem ire, pietatemque florere videmus. Ut enim S. T. ad totius Ecclesiæ regimen evecta est, mox haud secus quam ad solis ortum omnes errorum tenebræ, hæreseon, nebulæ, impiorumque vires contremuerunt, defecerunt, aut saltem evanescere cœperunt, adeo ut tuis auspiciis et præsulatus tempore impia quæque cessura et sancta restituenda confidamus. In hac etenim Dyensi Diœcesi nostra (ut de aliis sileam) multi quondam vertiginis spiritu agitati et a grege Dominico alieni, errore omni prorsus abjurato, ad Ecclesiæ sanctæ unitatem redierunt. Id autem diligentia nostra partim, partim ut predicatorum (a Nobis magna cura delectorum) studio factum est, qui Dei causam

et populi salutem propriæ vitæ prætulerunt. Inter hos vero unus est præterea nominandus, venerabilis nempe Pater frater Joannes Maillet ordinis fratrum prædicatorum Conventus Cenomanensis, sanctitate vitæ, theologiæ peritia, predicationisque verbi Dei gratia eximius, qui fidei zelo flagrans omnes ad veritatis viam et Ecclesiæ Dei obedientiam revocare non cessat. Nam oppidi de Clellis predictæ nostræ Dyensis Diœcesis, aliorumque adjacentium cives et parrochianos sic ad veræ fidei professionem, vitæque melioris normam reduxit, ut per Dei gratiam illic hæreseos fermento corrupti pauci restent. Porro quia auctore Christo messis multa est, et operarii pauci non tantum scientifici doctores qui ad munus evangelicum sunt idonei, sed etiam simplices sacerdotes qui rite Sacramenta administrare noscant. Ideo rogandus est Dominus Jesus, et ejus Vicarius ut mittat operarios in messem suam. Itaque Sanctitatem Tuam per Christum Jesum deprecamur, ut prædictum Patrem Maillet Ecclesiæ Dei pernecessarium nobis in cooperatorem strenuum et Ecclesiæ prædictæ de Clellis in pastorem et curatum præficere et concedere dignetur. Sic nos ab onere nostro aliquantulum alleviati premium pastorale reportaturi Domino confidentius astabimus. Interim eidem Domino Jesu S. T. piis precibus commendabimus quatenus Dei Ecclesiæ suæ servet incolumem.

Dyæ: Anno 1572. die octava Cal. Septembris.

P. Nauteau

Vic. Gen. Dyens, et Valent.

LXII. — Ut pauca quædam de rebus Avenionensibus et Venusini comitatus subjungamus, quæ provinciæ, ut cunctis compertum est, imperio Pontificis tenebantur, hæresis, quæ ibi quoque altas agere radices cœperat, solertia et vigilantia Gregorii ab Armaniaco Cardinalis provinciis illis regendis præfecti compressa aliquantum fuerat. Fuerant ex incolis earum regionum non pauci, qui doctrinæ novitate pellecti, Catholicæ fidei valedixerant, sese Hugonottis ex Bearnia et aliis finitimis provinciis egressis adjunxerant, arma contra Pontificem sumpserant, ut ejus imperio provincias illas eriperent; sacras passim ædes, cœnobia, ecclesias ferro, igni vastaverant, sanguine cædibusque repleverant. Hos, prout tunc temporis legibus sanciebatur, exilio mulctari, bona eorum publicari Gregorius XIII. jusserat. At Carolus rex et Catharina Medicea (mirum profecto!) apud Cardinalem ab Armaniaco preces adhibebant, ut quibusdam ex illis erepta et in fiscum jam redacta bona redderentur. Id vero Avenionenses et Venusini ægerrime tulerunt, et ne precibus obsecundaretur, Gregorium oraverunt. At Gregorius et Armaniacensis precibus se flecti siverunt, spem animo concipientes, fore, ut simultatem et arma Hugonotti tanto devincti beneficio tandem deponerent. [*] At res e contrario evenit. Hugonotti clementia insolentiores redditi in majora scelera contra Catholicos erupere. Incredibilia sunt dictu, quæ Gregorius Armaniacensis Pontifici scribit de Principatus Arausiacensis præfecto, qui crudelitate cæteros omnes et calliditate superabat. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 27.

[*] Mantissa documentor. N. 27.

LXIII. — Novus Carpentoractensibus Præses Jacobus Sacratus, non ita pridem a Gregogorio fuerat electus. Ille quam maturius potuit, XI. Kal. Novemb. Diœceseos universæ Presbyteros in Synodum convenire jussit, sapientissimas leges cleri moribus corrigendis, collapsæ Ecclesiæ disciplinæ instaurandæ, fovendisque et promuvendis sacrarum profanarumque litterarum studiis, tulit. Seminarium Diœceseos juvenibus in clerum adlectis instituendis quantocyus erigi decrevit. Quod vero in maximam ejus laudem vertit, Sacrosancti Tridentini Concilii Canones, qui disciplinam morum rituumque spectarunt sua in Diœcesi vim legis habere, penitusque servari jussit, contradicente licet atque penitus abnuente clero, ut ipse Summo Pontifici die IV. Kal. Novemb. aperit.

LXIV. — Judæi incolis Venusini comitatus infesti habebantur, eosque dolosis et gravissimis negotiationum et mutuarum pecuniarum rationibus ita vexabant, ut sæpius Gregorium cives exorarent, nefarios istos trapezitas toto comitatu extorres faceret. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 29.

LXV. — In oppido Pontis Monsonii, quod in Lotharingia ad Diœcesim Metensem spectat, efflagitantibus Carolo Lotharingio Cardinali et ejus nepote Carolo Lotharingiæ et Barri duce, ad sacras æque ac profanas litteras in Gallia promovendas Nonis Decemb. collegium institutum, ut bonæ omnes artes et scientiarum universarum disciplinæ traderentur sancitum. Presbyteri regulares e Societate Jesu adlecti, quibus probatissimis magistris earum regionum juvenes uterentur, sanioribus doctrinis imbuerentur, bonis moribus, artibusque informarentur, et hæresis conatus, quæ ob Germaniæ propinquitatem facile in eam regionem irruperat, repellerentur. [*]

[*] Bulla erectionis in Magn Bull. Roman. T. IV. p IV. N. 181 p 93-99 et apud Calmet.

LXVI. — Gregorio in Pontificem cooptato præ cæteris etiam Caholicorum gentibus lætandum sibi Hispana duxerat: quippe quæ viri humanitatem et doctrinam apprime perspectam habuerat, dum ille Pii IV. Pontificis Legatus ad Philippum regem in Hispania moraretur: conceptæ hujus lætitiæ fidem abunde facit Regis ipsius ad Pontificem epistola. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 34 fol. 234.

Philippus Dei gratia Rex Hispaniarum, Utriusque Siciliæ, Hierusalem etc. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, et Mediolani etc. comes Habspurgi, Flandriæ, et Tirolis etc.

« Recognovimus, et nutum facimus tenore præsentium Universis, quod cum Dei Opt. Max. providentia ac beneficio Beatissimus in Christo Pater

ac Dominus noster D. Gregorio XIII. in Christi Vicarium assumptus atque electus fuerit, atque is nuncius, vel eo nomine jucundissimus nobis extitisset, quod pro ejus animi magnitudine, integritate et pietate, præclarissimisque virtutibus ipso christianum gregem gubernante, christianum cultum, ac fidem non modo pristinum locum retenturam, sed maximum etiam incrementum accepturam, certissimo nobis polliceamur, Nos volentes cum ipsius lætitiæ, tum summæ cujusdam nostræ erga ejus Beatitudinem propensionis, amoris et observantiæ, signum debitum, quod ad hanc diem, pro mentis nostræ nutu ac propensione præstitimus, publica etiam significatione demonstrare, Illustrem fidelem nobis dilectum Don Joannem Manrrique, Ducem Nageræ, consanguineum nostrum, ad hoc munus peragendum designavimus, videlicet, ut nomine nostro, ac pro nobis et pro Regnis nostris Hispaniarum et aliis Universis et singulis Regnis, Statibus et Dominiis nostris, debitam et consuetam obedientiam ejus Beatitudini præstet, idcirco harum serie et ex certa nostra scientia antedictum Ducem nostrum verum, certum et legitimum procuratorem ac mandatarium specialem facimus, constituimus et creamus cum amplissima facultate, ut ante dicto Beatissimo Dño nostro, D. Gregorio XIII., Sanctæ Romanæ atque Universalis Ecclesiæ Pontifici Max. nostro nomine debitam obedientiam, tam pro nobis quam pro jam dictis omnibus et singulis Regnis, Statibus et Dominiis nostris, quæ omnia pro expressis haberi volumus, et intendimus, cum ea reverentia ac filiali observantia præstet, quam nos eidem Beatissimo Patri, ac Sanctæ Sedi Apostolicæ, et habuimus et nunc habemus atque in perpetuum habituri simus: dantes et tribuentes eidem Duci Nageræ omnem potestatem, omneque arbitrium et auctoritatem, ea agendi, præmissa excussa, quæ nos ipsi agere possemus, si præsentes ea faceremus. In quorum fidem, præsentes literas subscripsimus et sigillo nostro muniri fecimus. Datum io oppido firo Madriti die primo mensis Julii anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo, Regnorum autem nostrorum videlicet Citerioris Siciliæ Decimo, Hispaniarum vero, Ulterioris Siciliæ et aliorum decimo septimo.

Yo El Rey.

Mox et Antistites fere omnes maxima inter se æmulatione certabant, ut amplissimis verbis de adscensu ad Divi Petri cathedram gratularentur. Ne nimii simus in plurimis commemorandis, Cardinalis Segurtinus in medium afferatur. [*]

[*] Hispania Vol. 20. fol. 16.

Sanctissimo ac Beatissimo Dño Nostro Gregorió Papæ XIII.

Beatissime Pater et Dñe Noster Sanctissime.

« Quanto, opinione omnium, majorem animo ceperam dolorem ex morte Sanctissimi ac Beatissimi Dñi Nostri, cui certus est in cœlo locus, ubi beatus gloria sempiterna et visione divina fruitur (ut ex ejus vita honestissime integerrime sanctissimeque acta facile colligere possumus), tanto cum ratione noster animus constantius gaudio perfusus fuit, propter faustam et felicem electionem, in qua Tu, vir Sanctissimus eximia virtute, doctrina, morum integritate, vitæ religione ornatissimus omnibus omnium Cardinalium suffragiis Pontifex Maximus declaratus es, quam quidem electionem hisce temporibus tam necessariam atque Vestræ Sanctitatis meritis summisque virtutibus tam consentaneam judico, ut in maximis Dei Optimi Maximi erga homines benefitiis annumerandam merito existimem; cui immortales ego, ob id gratias ago, agamque dum vivam. Atque utinam summæ atque incredibilés occupationes (a quibus nulla hora mihi vacua est) atque publicum administrandæ reipublicæ officium et munus nostris humeris impositum mihi locum concederet, ut continuo ad oscula peduum Vestræ Sanctitatis, et ad exhibendam obedientiam, obsequium ac servitutem vestra Sanctissima persona dignam, currere possem. Verum enim vero, Beatissime Pater, existimo, Vestræ Sanctitati magis probatum iri, ut hic præsens adsim ac munus mihi commissum geram, et præsim iis, quæ ad Sedem Apostolicam et Religionem Christianam colendam tantopere pertinent: quando quidem summo defendendæ veritatis studio commotis regnis consulere, atque falsas opiniones erroresque turbulentos, ac pestem perniciosissimam (qua humani generis inimicus rempublicam Christianam inficere conatur), pro viribus propulsare et opiniones pravas sedare, Ecclesiæque Romanæ (a qua mihi hoc munus injunctum est) auctoritatem conservare vehementer cupiamus quemadmodum et idem præstare, nostroque officio fungi admitimur, in aliis ministeriis nobis Catholica Majestate impositis: cujus oratori literis significo, ut hanc reverentiam ac observantiam meo nomine erga Vestram Sanctitatem adhibeat: et Vestros Sanctissimos pedes deosculetur: atque meum directe vere et juste offerat Vestræ Sanctitati animum totamque mentem, quam semper præstabo in iis, quæ ad famulatum Vestræ Sanctitati spectent, quam Deus Optimus Maximus intra multos et felicissimos annos ad pergratam utilitatem communemque Ecclesiæ Catholicæ fructum, salvam, integram et ab omni calamitate incolumem servet. Datis in Oppido Martimuncozensi quarto nonas Junii 1572.

Ejusdem Sanctitatis Vræ.

Humillimus Servus Et Devota Creatura

D. Cardinalis Segvntinvs.

Sed nec prætermittendus est vir ille omnium laudum genere cumulandus Ilerdensium Episco-

pus, Antonius Augustinus, religionis et rei litrariæ decus, summa a primis ætatis suæ annis necessitudine Gregorio junctus, quem studiorum suorum auctorem et hortatorem habuerat. (*)

(*) Hispania Vol. 20 fol. 11.

S. D. N. PP.

Beatissime Pater

« In tanta totius reipublicæ christianæ lætitia, nisi gratulationem meam, atque gaudium ostenderem, in maximo esse me flagitio existimarem. Alii enim in his præsertim regionibus, quas præteriens virtutum tuarum splendore collustrasti, Sanctitatem tuam admirabantur, et supremam istam sedem jam tum eidem augurabantur, atque exoptabant: nunc votis exsolutis, incredibile dictu est, quanta lætitia ac gaudio perfunduntur. Ego vero multo profecto magis, quippe qui præsens testis interfui, tum Romæ, tum Tridenti, cum ita te gereres, ut omnium opinione, scientiæ atque prudentiæ tuæ majora merita fuerint, quam præmia postea tuleris; ut qui animi bonis contentus fortunæ bona semper neglexeris. Nam licet magnam lætitiam susceperim, cum me bis Barcinone purpuratus Cardinalis atque legatus complexus es, videbam enim jam tum, te aliqua tuorum pro christiana republica laborum atque vigiliarum præmia tulisse: nunc tamen cum Beatitudinem tuam audivi claves accepisse, ac in Sede Petri Apostolorum coryphæi consedisse; multo etiam majore, quam cœteri gaudio exulto. Et quamvis olim te ut amicum non solum, et pæne fratrem dilexerim, neque enim minor est, quam naturæ conjunctio voluntatis; cum in nobis multa fuerint paria atque communia, et per eadem vestigia, cursus, tum studiorum, tum honorum, tum sacerdotii: nunc te parentem communem, totique orbi christiano salutarem ecclesiæ gubernatorem, ut dominum venerari me, ac colere summo cum gaudio necesse est. Hujusque tanti nostri gaudii illa maxima causa est; quod maximos fructus quotidie rempublicam christianam suscepturam pollicemur. Vident omnes S. Tuæ nihil deesse, quod vel ad summam eruditionem, vel ad rerum experientiam pertinet; vident aliis clavum tenentibus multum attulisse auxilii sapiens consilium, et prudens admonitio tua. Vident jacta esse fundamenta religionis restaurandæ atque conservandæ, tum decretis Tridentini Concilii, quibus conscribendis ac decernendis in primis auctor fuisti; tum duorum Pontificum actionibus, qui postea eadem decreta optimis actionibus confirmarunt. Ne B. V. ipsa sibi defuisse videatur, hoc nullo modo verentur. His enim te prædibus et præmiis toto vitæ tuæ cursu obstrinxisti, ut tantæ voluntati non minor potestas desideraretur. Jure igitur magis Romanæ urbi et Bononiensi gratulabimur, quarum alteram studiorum, alteram religionis parentem confitemur; in quibus ortus et educatus salutiferum omnibus sidus illuxisti: quam tibi, qui omnium ecclesiarum curam, cunctarum provinciarum ac populorum negotia, Regum omnium ac principum moderandorum provinciam suscepisti. Hæc ne nos spes fallat, in diuturna vitæ tuæ conservatione consistit, quam ut S. Tuæ Deus ac Dominus noster largiatur assidua oratione omnes efflagitamus. Datum Ilerdæ III. Kal. Jun.

Ejusdem B. V.

Humilis servus

ANT. AUG. ILERDENSIS Episcopus.

LXVII. — Uno animo Hispaniæ Episcopi in spem venerant, fore ut per Gregorium afflictis suarum Ecclesiarum rebus subveniretur, nec eos feffellit opinio. Ingenti quippe ære alieno, et maximis vectigalibus premebantur eo, quod ad longinqua illa et assidua bella, quæ Philippus cum perduellibus hæreticis et Turcis gerebat, conferendarum pecuniarium finis sibi nusquam fieret. Legatis igitur ad Gregorium missis onerum levamina solamenque ærumnis postulabant. Egit id præ cæteris collegium selectorum virorum omnium Hispaniæ Ecclesiarum negotiis curandis præpositorum, quod servandis immunibus Ecclesiæ juribus custos vindexque habebatur. (*)

(*) Hispania Vol. 20. fol. 26.

Sanctissimo Dño Nostro Gregorio Papæ Tertiodecimo.

Beatissime Pater

« Diebus proximis, missimus ad tuam Beatitudinem perbreves litteras quo tempore sperabamus Philippum Regem nostrum catholicum remissurum decimam, quam concesserat ei Pius fel. rec. PP. V. antecessor tuus, ad sumptus bellicos. Congesseramus enim in unum libellum, qui ad Regem ipsum perferendus erat, eas causas, quibus ad remittendam eam decimam Regem catholicum, ac vere christianum permoveri posse ac debere existimavimus. Is vero accepto libello, ac perlecto, dimisit nos ad honestos ac probos viros, quorum consilio res hæc tota gerenda est. Atque interea consultum fore putavimus, si ad S. T. in magnis angustiis positi scriberemos, ut certior de his omnibus factus de protegendis ecclesiis Hispaniæ. Eam ob rem cum his litteris simul accipies libellum, ei qui ad Regem perlatus est, similem. Ex eo intelliges statum ecclesiarum Hispaniæ, quantumque nocumenti concessio decimæ præfatæ eisdem afferat, intelliges plane B. P. ecclesiæ patrimonium fere universum cessisse jam in viros sæculares. Etenim jam olim tertia pars fructuum ecclesiasticorum Sedis Apostolicæ concessione patrimonio regio accrevit, licet reclamantibus cunctis ecclesiis. Decimus quoque agitur annus, ex quo Regi Philippo singulis quinque annis persolvunt ecclesiæ Hispaniæ, plures quam quater centum mille ducatos aureos ad bellicum subsidium,

quam sane ingentis pecuniæ exactionem gravissimam esse ecclesiis ac viris ecclesiasticis. Dolemus equidem, et clamavimus, sed parendum fuit tempori, Sedi Apostolicæ tributum imperanti, et Regis exigentis potentiæ. Atque tantam summam pecuniæ paucis admodum annis reddendam esse credebamus, quæ sine magno ecclesiarum dispendio multis annis reddi non poterat. Sed proh dolor, nobis id cogitantibus, accessit nova concessio decimarum unius domus in singulis parochiis. Nos, quantum ex bulla concessionis colligi potest, contendimus ac nitimur, eam esse unam, post duas, hoc est tertiam domum, Regis ministri contendunt esse primam. At nisi Rex Philippus, aut sponte sua, aut Te ad religiosum opus Regem pium, ac religionis studiosum cohortante, vel et impellente eam remittat, existima, Sanctissime Pater, nullum, aut certe perexiguum esse quod reliquum est Ecclesiæ patrimonium, et ecclesias Hispaniæ a sua authoritate, dignitate ac splendore decidisse. Etenim si ecclesiarum fructus in principes, aut alios sæculares homines distribuas, Pater Sancte non videmus quo pacto ecclesiarum ministri constare possint, nam facta fideli, et exacta supputatione comperimus, (nisi hæc decima remittatur) plures quam sex mille parochiales ecclesias a suis ministris dimittendas esse. Nec vero his complectimur regni Navarræ, Aragoniæ, Cataluniæ ac Valentiæ parochias. Hoc quid miserius cogitari potest? et in hac calamitate temporis acerbius? Ubi frigescente charitate, imo et fide ecclesiasticorum ministrorum numerum, et authoritatem augeri quidem, non autem minui, oportebat. Sed auget adhuc calamo talem ecclesiarum et doloris nostri acerbitatem, quod ab hujus decimæ exactoribus contra præfatam Summi Pontificis concessionem, ex decreto regio, hoc est ministrorum ejus, qui Regiis vectigalibus præsunt, prima domus, quæ tertia esse debuit, Regi assignata est, invitis ecclesiis, ac repugnantibus, multa etiam alia tentantur, quorum rationem ex libello ad Tuam Sanct. misso plane cognosces, quæ nisi pontificia authoritate corrigas, ac reprimas, plerique ecclesiarum ministri bonis ecclesiasticis cedere cogentur, quibus neque fructus ecclesiastici ad victum, neque hæreditaria bona ad agendas causas suppetere posse videntur. Da nobis veniam Clementissime P. si modum epistolæ excedimus, qui nec doloris modum, nec in tanta calamitate remedium ullum invenimus. Itaque obsecramus te Sanct. Pater et si licet, obtestamur, ne permittas ut ministri ecclesiæ destituti suis bonis, in miserum quemdam ac calamitosum statum dejecti a sæcularibus hominibus contemnantur. Intelligant sæculares principes decimas ecclesiæ ad alendos ecclesiarum ministros institutas, ab ecclesiasticis fructibus abdicari ac separari non oportere, imo vero nephas esse, ut Christi milites, qui assiduis et quotidianis sacrificiis et orationibus vacant, et fide et charitate armati pro ecclesiæ incolumitate pugnant, suis stipendiis careant, et principum sæcularium patrimonia ex fructibus ecclesiæ in dies pinguiora et auctiora reddantur. Id vero maxime nobis lugendum est quod hujusmodi ecclesiastici fructus sæcularibus ad supplendam eorum indigentiam concessi, evanescant subito; et quos credendum erat, illis fore in subsidium, longo experimento didicimus fuisse in dispendium. Liceat igitur nobis te iterum obsecrare et orare Pater Sancte, ut alumnos tuos paterno amore defendas et ab injuriis vindices, ad augendam Ecclesiam incumbas, eamque pene jam collapsam erigas, ejus authoritatem, dignitatem tuearis, neque committas, ut Ecclesia Christi (quam te Pontifice Summo et Maximo liberrimam fore sperabamus) perpetuo tributo gravetur. Fac ut brevi sentiamus omnes tuum patrocinium, sentiant quoque sæculares Sanctitatem Tuam minime passuram esse, ut Ecclesia tuæ fidei commissa dura hac servitute prematur. Nos interim pro Ecclesiæ libertate et pro tua incolumitate quotidiana sacrificia faciemus et assiduis orationibus vacabimus. Datum in oppido de Madrid die 28 Junii MDLXXII.

E. S. V.

Humiles Oratores
Congregatio Ecclesiarum Hispaniæ
Dr. Hurtado Secretarius.

Ecclesias quoque, quæ regni Cathalaunici finibus continerentur, pari modo levari constituti procurandis rebus viri poscebant. (*)

Sanctissimo, ac Beatissimo, D. N. D. Gregorio XIII. Pontifici Maximo.

Beatissime Pater

« Quanta fuerit totus hic Cathaloniæ Principatus lætitia affectus, quamque prompto et devoto animo summas Deo Opt. Max. referat gratias ex gloriosa S. V. assumptione facile sibi S. V. persuadere potest; quam arbitramur, non omnino esse immemorem summæ devotionis, quam erga S. V. hic Principatus semper habuit, id enim S. V. non audivit modo, sed (cum legationis a latere munere, fœlicis recordationis Pii Papæ Quarti, sanctæque Sedis Apostolicæ apud Serenissimum Philippum Regem nostrum catholicum fungeretur) et vidit, et re ipsa experta est, quod nos maximam in spem erigit fore ut S. V. summa providentia, non modo totius universalis Ecclesiæ status, sanctissime ac prudentissime gubernetur, sed etiam Principatus hujus (Sanctitatis Vestræ nomini addictissimi) afflictis rebus et malis, quæ partim jam adsunt, partim impendent, commodissime consulatur. Quæ ea sint, ac quam celeri ac opportuno remedio indigeant, intelliget S. V. ex Ludovico de Copons Præposito sancti Petri de Arquelliis, Geraldo de

(*) Hispania Vol. 20. fol. 13.

Queralt domino sanctæ Columbæ, et Henrico Terre de Picalques hujus civitatis cive, quos ad S. V. mittimus, eos ut benigne pro sua clementia suscipere et audire, ac in his quæ juxta eis a nobis traditas instructiones, nostra ex parte referent, fidem adhibere non gravetur, quam humiliter. Ac Deus Opt. Max. S. V. plures ac fœlicissimos annos, ejus sanctæ universalis Ecclesiæ regimini præesse sinat. Quod nos S. V. humiles ac devotissimi, assiduis præcibus postulare non desinimus. Datum Barcinonæ die septima mensis Julii Anno a nativitate Domini 1572.

V. B.

Humiles ac devoti subditi,
Deputati Generales Principatus
Cathaloniæ Barcinonæ Residentes.

In Aragoniæ regno res parum pacatæ habebantur. Regis judices fidei incolumi servandæ et hæreticis perquirendis instituti, reclamante licet populo et clericis, decimas Ecclesiæ contributas durius quam par erat exigebant, et pro suo arbitrio augebant, et assignabant, anathemata non sine magna civium perturbatione comminati fuerant. Rebus regni curandis a populo et principibus selecti viri Pontificem, ut hujusmodi malo medeatur, exorant. [*]

[*] Hispania Vol 20. fol. 8

Sanctissimo et Beatissimo Dño Nostro Gregorio Decimo Tertio Pontifici Maximo.

Beatissime Pater

« Cum primum nuncius optatissimus ad nos allatus est, Te summo amplissimi Collegii consensu ad supremum dignitatis apicem divinitus evectum fuisse, ingenti exultavimus lætitia, tibique confestim gratulandum esse censuimus. Qui enim toto vitæ curriculo per omnes dignitatis gradus te semper regendis et constituendis reipublicæ christianæ negotiis exercuisti, merito gratulandum est, quod ad summum fastigium conscenderis, in quo ampliorem sis nactus facultatem, totius humani generis utilitatibus et commodis consulendi. Cum ignorare jam nemo possit, virtutem tuam quæsitam, et ab omnibus accersitam, et expetitam fuisse ad sedandos rerum motus, quibus respublica jactatur, et ad salutarem portum dirigendos. Sed cum tibi B. Pater, tum magis orbi toti et universo nomini christiano gratulari conveniet. Cum enim tot mala impendeant, et nutet orbis, in tantaque rerum perturbatione prope vergat ad occasum, cum respublica christiana et aperta vi ab externis hostibus et immanibus oppugnetur, qui cervicibus nostris imminent, et cum domesticis proditoribus rem habeat, qui concinnatis hæresum et factionum dissidiis eam vexare et convellere nunquam desistunt, cum denique odiis pene omnium gentium adversus nomen christianum ardeant omnia, tu Pater B. sine ambitione, consentientibus omnium suffragiis (inspirante Sancto Spiritu; nec enim hoc erat opus humanum) nobis datus es, qui totum te utilitati et commodo publico exhibeas. In cujus summa virtute, authoritate, animi magnitudine, et prudentia, et tota spes rerum meliorum reposita esset, et animi eorum qui sub te militamus erigerentur, quod non est postremum optimi Ducis argumentum. Nemo enim est S.ᵐᵉ P., qui postquam clavo, et rerum gubernaculo es admotus, non speret te in tantis difficultatibus divina misericordia, et benignitate affulsisse, et nobis datum esse, ut tantas quæstiones, et intestina christianæ reipublicæ dissidia sedes et componas, vires et contumaces inimicorum nostrorum spiritus frangas, frenes, et debilites, et bono principio, et fœlicissimo illo fœdere inito finem expetitum imponas. Nemo est qui in tantis turbinibus etiam reflantibus ventis se portum jam videre, et tenere non putet, nemo qui in tam ferreo sæculo aureum animo suo jam non concipiat. Quanta autem Aragonensem tuum populum affici lætitia necesse sit, tum totius nominis christiani, tum propria ipsius ratione, et causa, quod Deus Omnipotens talem nobis Antistitem præfecerit, necessarium non erit exponere; te enim et semper benignum eum privatus esses experti sumus, te cum in partem solicitudinis vocatus esses, nos et nostra respicientem prospeximus. Nunc cum rerum summa teneas Beat. Pater, jam non res tuas afflictas et accisas jacere conquerimur, sed quod tuis dignissimis auspiciis restitutum iri firmiter speremus, jam merito multis nominibus exultamus: ad quod pro rei magnitudine ostendendum cum nos vires et verba deficiant, Deo Omnipotenti pro tantis in nos collatis beneficiis gratias agendas conversi, in tanta lætitia de rebus nostris verba facere nec intempestivum, nec patientissimis auribus tuis molestum fore putamus. Cum Beat. Pater inter fidei censores, quos semper Regni hujus incolæ quam maxime potuerunt, venerati sunt, et Judices Regios, qui curiæ justitiæ Aragonum præsunt, et ad instar tribuniciæ potestatis rem Regni, et libertatem respiciunt, orta esset de jurisdictione disceptatio, controversia hæc tam tristem sortita est eventum, ut inquisitores exerto gladio ecclesiasticæ disciplinæ Judices justitiæ Aragonum, et anathemate ferierint, et ab eorum commercio, cunctis etiam quibus necesse est pro jure suo consequendo ad eos confluere, cavendum indixerint. Cum ex hoc omnes istius Regni incolæ vehementer perculsi conqueremur, ortam materiam ad antiquandas, et abolendas hujus Regni sanctissimas et antiquissimas leges, pacto et sacramento omnium Regum Aragoniæ, et invictissimi Regis Philippi sancitas, et non parvo emptas sanguine, nec recte et rite processum putaremus; cum nullum non lapidem moverimus quo tempestas hæc comprimeretur, ad sanctam Sedem, apud quam cunctis perfugium paratum est, appella-

tionis remedio confisi confugimus: nunquam tamen obtinere potuimus, ut appellatio hæc, quæ commune remedium et ad defensionem concessa est, admitteretur, peccatis nostris et demeritis hoc exigentibus. Et in hoc statu res nostræ sunt quanta Beat. Pater regnum istud, et ejus incolæ sedem apostolicam observantia et fide fuerunt prosecuti cum notum sit toti orbi, te imprimis latere non putamus, pluribusque ageremus, si ad nostram causam conducere coram te arbitraremur, apud quem soli justitiæ locus est possemusque nostro jure pluribus agere. Regnum etenim istud est B. Pater, quod te supplices etiam atque etiam deprecamur, placeat non ad nostram, sed ad Dei Omnipotentis gloriam audire, in quo cum primum evangelicæ claritatis lux orbi affulsit, christiana religio crucis nostræ tropheum erexit, in quo veritas nostræ fidei sedes egit, radices fixit, et tot undique pullullantibus et gliscentibus hæresibus, semper illibata et custodita permansit, quod Laurentii, Vincentii, Lamberti, Valerii et innumerabilium martyrum sanguinem consecravit, quod magnam in Deum, et non levem in homines fidem præstitit. Cum ejus ope et viribus et invictissimi Reges Aragoniæ plura regna domuerint, et tumultuantia compescuerint, ut trophea de Saracenis devictis omittamus. Sed imprudentes fuerimus si diutius in connumeratione officiorum nostrorum immoremur, quasi in tam justa causa ad obtinendum appellationis remedium coram justissimo et sanctissimo Principe tot ambagibus, tanta commendatione egeamus, et non potius res ipsa seipsam commendet, quare de his hactenus, te solum hoc unum supplices obsecramus, ut si nos christianos ducis nostram causam audias ad te confugimus, tuam opem imploramus, si erravimus a te corrigi pœnas commeritas luere parati sumus; hoc a te petimus, quod fecimus a principio, vel nos condemnes, vel absolvas, vel tua manu nos reducas errantes, vel in officio persistentes, confirmes et reficias. De quibus omnibus oratoribus nostris præcipimus, apud Tuam S. copiosius agant, et rem omnem ad S. Tuam prout acta est referant, quibus injunximus, ut fidem, obedientiam, et hujus catholici regni zelum in Sedem Apostolicam exponant. Tuam S. supplices deprecamur, ut quicquid ab eis exponetur, a nobis expositum credas, eamque fidem eis adhibeas, quam nos Sedis Apostolicæ mandatis hactenus adhibuimus, et Deo juvante tuis adhibebimus. Deus Optimus Maximus Beatitudinem tuam, et ejus pia vota ad reipublicæ christianæ necessitatem secundare dignetur. Cesaraugustæ tertio Calend. Junii Anno salutis nostræ 1572.

Devoti et observantissimi Tuæ Beatitudinis filii, qui ejus pedes humiliter osculantur

DEPUTATI REGNI ARAGONUM.

LXVIII. — Ut secure haberentur publicæ hujus regni res Gregorius sapientissima constitutione Kal. Octobris Tusculi prope Romam condita consuluit, data facultate judicibus sæcularibus Principatus Cathalauniæ et Comitatus Rossilionis et Ceretaniæ facinorosos, et latrones etiam clericos quatuor minoribus ordinibus insignitos et aliquod tenue beneficium obtinentes, ad loca sacra confugientes, ab illis extrahendi et judici ecclesiastico tradendi. Clericos autem hujusmodi vestibus sæcularibus indutos, et in flagranti crimine crassandi per vias deprehensos, tanquam latrones, et viarum crassatores in eo habitu, in quo reperti sunt, usque ad ultimi supplicii pœnam inclusive punire, absque incursu censurarum insuper jussit. [*]

[*] Hæc Constitutio in Mag. Bullar. Rom. T. IV Par. III N. 3. p. 238

LXIX. — Res in Belgio assiduo Geusorum tumultu et conspirationibus perturbatissimas, pacatiores aliquanto Albanus Dux reddiderat, devictis illis, ut superius innuimus, prope urbem Montium ad Mosam. De sua proinde non effundendi sanguinis cupiditate, sed imperii religionisque tuendæ studio Gregorius gratulatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 193 f. 285.

Dilecto Filio Nobili Viro Ferdinando a Toleto, Duci Alvæ.

GREGORIUS PP. XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, Salutem et Apostolicam benedictionem. Dominus Deus exercituum in ira sua confregit inimicos suos, tuaque ad eam rem præstanti virtute uti voluit; te enim non sanguinis effundendi, sed Ecclesiæ suæ tuendæ et propagandæ aviditate bellare intelligis. Rem omnem ordine a dilecto filio Joanne de Zuniga ex tuis literis incredibili cum voluptate accepimus. Agimus igitur gratias Deo quantas maximas possumus; atque ejus Ecclesiæ, tuæque insigni virtuti gratulamur, paternamque atque Apostolicam tibi, universoque exercitui benedictionem impertimur. Sed cogit nos idem paternus amor, atque ea cura, qua de Ecclesiæ amplitudine, deque Catholicorum inter se Principum concordia perpetuo angimur id scribere, quod te pro tua sapientia præclare intelligere non dubitamus. Satis jam videntur hac tam insigni victoria atque eo exercitu, quem istic validissimum habes, istius regni res ab hæreticis, ac rebellibus tutæ esse, ut nihil aliud cogitandum sit, quam ne quid suspicionis oriatur Regi Christianissimo, (nosti enim quam sint regna omnia suspiciosa,) neve ulla ei regi vobiscum bellandi occasio tribuatur; id enim sine hujus sanctissimi adversus Turcas fœderis dissolutione, et maximo Christianæ Reipublicæ detrimento accidere non posset. Hoc facile vitabis si provideris ne majora in confiniis præsidia habeantur, quam quæ vestris rebus tuendis satis esse videantur, utque illis tum locis, tum præsidiis præficiantur homines natura et voluntate quieti, rerumque et disciplinæ militaris periti, atque ab omni injuria, et in

finitimam illam nationem odio remotissimi, quique milites in officio continere et velint et possint, ut nullam temeritate aut imprudentia dissidii occasionem præbituri sint. Hæc nos non tam monere quam tecum recognoscere existima. Accepimus Biblia tantopere Philippi Regis Catholici jussu atque impensa elaborata; est opus egregium ac dignissimum ipsius Regis pietate, atque inexhausta cupiditate optime de Christiana Republica, non solum, id quod perpetuo facit, armis, sed sacra ei doctrina promerendi. Ejus pietati, tuæque virtuti tribuat Deus in hac vita omnia læta et prospera, in futura gloriam et beatitudinem sempiternam. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XXIII. Augusti 1572. Pontificatus Nostri Anno Primo.

LXX. — Ut relatam hanc tam insignem victoriam facilius Albanus Dux prosequi valeret, finitimos Belgio Principes sive laicos sive ecclesiasticos itidem hortabatur, ut suas etiam copias Catholico Regi auxilio mitterent, eum reprimi facile, aut penitus ex illis regionibus evelli jam hæresis posse videretur. Habeto ejus ad Archiepiscopum Moguntinum literas. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 270. f. 363.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Moguntino

GREGORIUS PP. XIII.

Venerabilis frater, Salutem et Apostolicam benedictionem. Non fefellit nos nostrum judicium de tua excellenti caritate et dignissima tuo loco et munere vigilantia. Itaque cum superiores literas scribebamus de auxilio in Flandriam mittendo, intelligebamus illas literas magis proficisci ab incredibili nostro quodam desiderio, quam quod putaremus fraternitatem tuam in Christi causa indigere nostra cohortatione. Hoc nostrum judicium exitus ipse mirifice comprobavit: ante enim quam nostra ad te pervenirent, jam auxilia miseras, quod quidem tanto cum gaudio accepimus, ut tua pietate laudanda, et Deo gratiis agendis, nobis ipsis satisfacere non possimus. Nullum jam nobis in posterum reliquisti locum monendi, aut hortandi, ut quibuscumque rebus poteris Catholicam Religionem in tua Metropoli tuearis, atque impiorum conatibus resistas, tuasque oves a luporum insidiis incolumes serves Deo; quem enim videmus tam promptum in aliis juvandis, tamque aperte ostendentem caritatem eam, quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi, ejusque hostes, suos ducentem, qui possumus dubitare quin is tum in suis eidem Christo servandis, tum in omnibus catholicis quacumque ratione poterit juvandis semper idem futurus sit? Hoc, et speramus, et divinam bonitatem oramus. Tibi vero nos ipsos offerre, quos propter tuas virtutes devinctissimos habes supervacaneum putamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die V. Novembris 1572. Pont. Nostr. Anno primo.

Paratissimos sese auxiliis submittendis esse principes illi responderunt, et imprimis piissimus Bavarorum Dux Albertus. [*]

[*] Germania Vol. 29. fol. 3.

Beatissime in Christo Pater ac Dñe Dñe Clementissime.

« Obedientiam et reverentiam debitam ac condignam, cum humillima mei commendatione ad devota beatorum pedum oscula. Ex litteris S. V. XXIII. Mensis superioris ad me perscriptis, paternum sane ipsius animum in reprimenda quantum fieri possit temeritate ac vi illa, quæ ab impurissimis illis catholici Regis perduellibus et Germaniæ inferioris ut florentissimæ olim regionis perditissimis hæreticis intentata hactenus fuit, satis superque intellexi. Qua quidem in re meum etiam auxilium S. V. petere dignata est; ex quo facile intelligere potui, me apud ipsam non in minima omnino haberi inter alios Principes catholicos consideratione. Sed licet nullum apud me dubium sit, quin tantus ac tam potens Princeps, ut est Hispaniarum Rex catholicus, minime sit opus habiturus in coercendo bello hoc intestino ullo alieno, vel meo vel etiam aliorum Germanorum principum auxilio, maxime cum pro comperto habeam Regiæ dignitatis suæ locumtenentem ac supremum capitaneum Ducem Albanum non solum Montium Hannoniæ, verum etiam Mechliniæ jam esse potitum, sed et plures alias civitates et obedientiam et deditionem ultro jam ei offerre: Nolim tamen ignorare S. V., me hactenus in promovendis Regiæ Dignitati suæ in territorio meo militibus (quod tamen minime jactandi animo dixerim) non tantum ad Flandriam istam expeditionem, verum etiam pro Christiana ejusdem classe maritima instruenda, nihil omisisse, quod a me ut a consanguineo atque affine desiderares. Id quod in posterum etiam lubenti ac promptissimo animo facere minime gravabor, S. V. interim vitam diuturnam una cum fælicissima Ecclesiæ christianæ administratione etiam atque etiam optans. Ex castro nostro Dachauv XVI. Calend. Decemb. Anno a Virginis partu MDLXXII.

Ejusdem S. V.

Obsequentissimus filius
ALBERTUS DUX BAVARIÆ.

LXXI. — Leodiensis interea Ecclesia perturbationibus et bello undequaque circumcincta maxima quæque damna perpetiebatur, quæ quanta essent, non sine lacrymis aperit Gregorius Leodiensis Praesul. [*]

[*] Germania Vol. 26. fol. 28.

Sanctissimo Domino Nostro.

Beatissime Pater, post pedum oscula beatorum.

« Cum per immensam Omnipotentis Dei misericordiam recuperatis jam Montibus Hannoniæ; Mechlinia Brabantiæ; Tæneramunda atque Aldenardo Flandriæ, ac Ruræmunda Geldriæ urbibus, fides et religio Catholica ac publica pax, et tranquillitas in dictionibus patrimonialibus

Germaniæ Inferioris Serñi Hispaniarum Regis Catholici usque eo sint partim conservatæ, partim etiam restitutæ, ut per eandem Dei misericordiam sperandum sit reliqua etiam earundem ditionum loca, quæ adhuc in Hollandia et Selandia ab ejusdem fidei ac religionis Catholicæ adversariis, iisdemque publicæ pacis ac tranquillitatis turbatoribus occupantur, pari successu propediem recuperatum iri: non potui diutius differre, quin id gaudium, quod ex hoc tam illustri Dei beneficio ego una cum omnibus Catholicis ac publicæ pacis et quietis studiosis summum cepi, S. V. his literis testatum facerem; atque id quidem eo etiam magis, quod cum hæc Ecclesia ac ditio Leodiensis ipsis Inferioris Germaniæ ditionibus magna ex parte contigua, et alioquin iis nationibus pæne cincta sit, a quibus eidem huic Ecclesiæ ac ditioni ob religionis ac fidei Catholicæ observationem non minora pericula quam illis ipsis ditionibus erant pertimescenda: Deo tamen Opt. Max. placuit laboribus ac sumtibus alendo per hos aliquot menses in compluribus hujus ditionis urbibus copioso præsidio impensis ita benedictionem suam impertiri; ut tametsi hæc etiam Ecclesia ac ditio (id quod, Pater Sancte, sine gravissimo animi dolore commemorare nequeo) a numerosissimis equitum ac peditum copiis ultro citroque per eam continenter profectis ac pervagatis, in eademque longo etiam tempore commoratis miserabilem in modum afflicta, vexata ac direpta sit, in ea tamen Catholicam fidem ac religionem adhuc conservatam esse in Domino lætari debeamus. Quo quidem certius confido S. V. pro paterna sua pietate erga me et hanc Ecclesiam istius Sanctæ Sedis obedientissimam ab omni ævo filiam tot his ejus ac tam gravibus calamitatibus atque afflictionibus, quæ aliæ super alias accumulatæ tot jam annos eam sine ulla intermissione premunt, eas consolationes benigne adhibituram, ob quas ab ea, quam dixi, S. V. pietate impetrandas D. Lævinus Torrentius Archidiaconus Brabantiæ, qui et has reddet, meo et Ecclesiæ meæ nomine Oratorem istic agit. Fuerunt illæ quidem, Beatissime Pater, gravissimæ ærumnæ ac pro rerum nostrarum tot de causis, totque modis, quot S. V. ex eodem Oratore cognoscere dignatam esse arbitror, accisarum atque attritarum tenuitate atque angustiis pæne intolerabiles sumtus, quos tum superioribus, tum hoc etiam bello sustinuimus. Sed tamen S. V. benigne nos respiciente, iisque nos rationibus consolante, quas ab ipso Oratore nostro intelligere, uti speramus, gravata non fuit, aut deinceps etiam non gravabitur, non facultates modo nostras, quamlibet, ut dixi, attritas atque exhaustas, sed vitam etiam ipsam pro fide Catholica, atque istius S. Sedis dignitate conservanda profundere non dubitabimus, imbecillitati nostræ opitulante Dei gratia, quem suppliciter orare ego et hæc Ecclesia nunquam desinemus, ut S. V. Beatissime Pater, ad Sñi sui Nominis gloriam et Ecclesiæ suæ consolationem quam diutissime incolumem servare dignetur; cui V. S. me atque eandem Ecclesiam quam fieri potest humillime commendo.

Datum Leodii XXIII. Octob. MDLXXII.

S. V.

Humillimus servus et perpetuus
ad Deum orator
GERARDUS EP. LEODIEN.

LXXII. — Nec vero Pontificem oblivio ceperat nobilis illius avitæ religionis victimæ, Mariæ Stuardæ Scotorum Reginæ, quæ arctissimis custodiis in Sheffieldiensi castro tunc temporis Elisabethæ Anglicæ jussu detinebatur, et omni inclementiæ genere vexabatur. Suavissimis litteris et omni caritate refertis eam solatur Gregorius, hortaturque forti constantique animo in proposito perseveret, cruciatusque quos ad fidem Deo servandam subiverat, inviete perferret. [*] [*] Reg. Gregorii XIII. An. 1 epist. 109. f. 161

Mariæ Reginæ Scotiæ Illustri

GREGORIVS PP. XIII.

« Carissima in Christo filia nostra Salutem et Apostolicam benedictionem. Redditæ fuerunt nobis literæ Majestatis tuæ quas scripseras ad Sanctissimum Pontificem Pium V. quem summa Dei misericordia a perpetuis hujus vitæ mortalis miseriis ad sempiternam, ac beatissimam vitam evocavit. Et quia perspeximus te in Pontifice ipso, non hominem, sed Christi potestatem, atque auctoritatem, ut par est, agnoscere, et venerari, ea vero in omnibus Romanis Pontificibus semper una, eademque est, iis literis non secus ac si essent ad nos scriptæ respondendum putavimus. Laudamus in primis constantiam tuam in Catholica fide retinenda, summamque voluntatem in ipsius Ecclesiæ sinu moriendi, gratiasque agimus divinæ bonitati, quod Majestatem tuam munierit ea armatura, quam proponit Apostolus, cum ait: Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Et quanquam in ista gravissima calamitate elucet virtus tua, quæ forte in prosperitate fuisset obscurior, tamen non possumus non gravissime commoveri rebus tuis. Sed cave ne unquam animo frangaris aut te a Deo destitutam putes; quin potius sic cogita, te in ista custodia, ab ejus bonitate et clementia maxime custodiri; nec quia calamitates in hac vita communes sunt bonis, et malis, propterea existimandum est, nihil interesse boni simus, an mali; quantum enim intersit æternæ vel vitæ merces vel interitus pœna declarabit; illud etiam cogitare debes, calamitates esse bonis criminum expiationem; malis sempiternorum suppliciorum initium, hocque

beneficio nos affici ab iis qui nos vexant, quod nos a terrenarum rerum amore expediant, vocantque ad cœlestium rerum desiderium; debentque adversa hoc ipso potissimum nomine nobis placere, quia non sinunt humana hæc et caduca placere; sæpe vero immittit nobis summa Dei benignitas aliquid adversi, quia videt nos minus bonos futuros in prosperis; idemque efficit quod sapiens medicus solet ut humores noxios ab internis partibus educat ad externas, dumque has sauciat, illas sanet. Hæc ad consolationem breviter proponere voluimus, omnia tuæ Majestati cupimus; quid ipsi efficere possimus non videmus: quidquid unquam poterimus, id omne ad salutem atque amplitudinem tuam pollicemur ac deferimus. Interim Deum oramus, ut istam præclaram quam tibi largitus est voluntatem roboret in dies magis, ac magis sua gratia, nec unquam te a sua caritate divelli sinat: idemque in te efficiat, quod David in se ipso experiebatur tum ajebat: secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die ultima Junii 1572. Anno primo.

LXXIII. — Non secus ac Hispani Gregorio in Pontificem electo gavisi sunt Lusitani. Quam plurimæ proinde ex illis regionibus litteræ ad Gregorium lætitiæ et gratulationis nunciæ mittebantur. Selegimus primum, quas ipse rex, cujus etiam filius Bragantiæ Dux pares [*] dederat, Pontifici perscripsit. [*]

[*] Monitum documentorum N 30.
[*] Lusitania Vol. 3. fol. 6

Sanctissimo in Christo Patri atque Beatissimo Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sacrosanctæ Romanæ atque Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici.

« Sanctissime in Christo Pater et Beatissime Dñe. Sebastianus Dei gratia Portugalliæ et Algarbiorum Rex citra et ultra mare in Africa, Dominus Guineæ, navigationis, expeditionis, commercii Aethiopiæ, Arabiæ, Persidis, et Indiæ devotus humilisque Beatitudinis Tuæ filius, humillima pedum beatorum oscula. Sanctissime Pater et Beatissime Dñe, accepi Beatitudinis Tuæ literas in quibus cœlestes illæ virtutes ac dona, quibus Sanctissimus Spiritus multo ante Beatitudinem Tuam ornarat, vel potius cumularat, quam in tam excelso ac sublimi gradu collocaret; ut tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum uberrimos fructus, Beatissime Pater, dares hoc tam turbulento ac procelloso tempore, quo Christi navicula vastissimo in mari et scopulorum periculorumque longe plenissimo usque adeo agitatur, ut necesse sit cum Apostolis clamare: Dñe salva nos, perimus. Vocatus es Sanctissime Pater tamquam vigilantissimus Pastor ad assiduum laborem, tamquam fortissimus Imperator ad perpetuam cum tenebrarum Principibus, eorumque administris dimicationem. Gravissimum fateor, Beatissime Domine, onus sustines: sed omnia potes in eo qui te confortat, qui te elegit, qui cæteris omnibus te anteposuit, qui denique Beatitudinem Tuam summo omnium consensu, incredibili omnium lætitia, inusitata celeritate, Christum in terra esse declaravit. Quem nuntium lætissimum, quæ tua est Pater Sanctissime, singularis humanitas, admirabilis modestia ad filium tuum charissimum mittere, eique a Beatitudine tua, sanctaque Sede Apostolica paratissima esse omnia, scribere dignatus es quam vellem coram præsens adessem, Sanctissime ac Beatissime in Christo Pater, et non literis sed verbis, non charta sed vultu, non atramento sed nova quadam et inusitata alacritate Beatitudini Tuæ gloriam istam ac felicitatem gratularer: certe quanta maxima possem devotione, animique submissione sanctos Beatitudinis Tuæ pedes iterum atque iterum deoscularer: me totum omniaque mea Beatitudini tuæ, ac sanctæ Sedi Apostolicæ libentissimo animo offerrem. Plurimum quidem, Sanctissime Pater, me Beatitudini tuæ, antequam ad summum Pontificatus culmen ascendisses, vitæ singulari innocentia, optimis atque honestissimis moribus, rarissimo omnis integritatis exemplo, aliisque omnium virtutum eximiis ornamentis devinxeras: quæ quidem (id quod omnes nuper maxime optabamus, atque Dei beneficio, tuisque meritis assecuti sumus) jam tam prænunciabant atque pollicebantur. Nunc vero ad illum amorem et benevolentiam, qua te Sanctissime Pater tunc complectebar, tanto major accessit cumulus quando majora arctioraque sunt obedientiæ ac pietatis vincula; sed hæc hactenus: cetera ad Beatitudinem Tuam, et per oratorem, qui istic est, scribam; et per novum quem propediem mittam, Beatitudinis Tuæ sanctos pedes deosculabor, obedientiamque, quam etiam nunc intimo ex corde præsto, tum præstabo. Nunc enim tantum ut Beatitudini Tuæ gratularer, atque ut declararem, quantam consolationem lætitiamque ceperim ex immenso beneficio, quo piissimus Deus Ecclesiam suam affecit, proprium tabellarium expediri jussi. Quod vero scribit Beatitudo Tua de imploranda divina ope pro se ac sancta Ecclesia, id quidem a nobis sedulo curatur: quod etiam missis ad præsules literis nuper curavimus faciendum, ut is Pontifex crearetur, quem misericors ac benignus Deus propter infinitam misericordiam suam Ecclesiæ suæ concedere dignatus est. Sñe Pater et Beatissime Domine, Deus Opt. Max. Beatitudinem Tuam nobis in nostram totiusque Ecclesiæ utilitatem diu salvam, incolumemque conservet. Datum Ulissipone 30. die Junii anno Nativitatis Dominicæ Millesimo, quincentesimo, septuagesimo secundo.

El Rey.

LXXIV. — Eosdem gaudii sensus, qui in Ecclesia Lusitania primam sedem tenebat Ar-

chiepiscopus Olyssiponensis aperit, addito insuper de concepto suo consilio Collegii Olyssipone condendi ad juvenes ecclesiasticos erudiendos, quod poscit auctoritate Pontificis adjuvari. [*]

[*] Lusitania Vol. 3. fol. 7.

Beatissimo Patri ac Sanctissimo Dño nostro Dño Gregorio Papæ XIII.

Beatissime Pater

« Tanto nos cumulavit gaudio, tanta perfudit lætitia felicissimus ille nuntius, qui nuper de tua ad Apostolicam dignitatem provectione ad nos allatus est, ut mihi persuaserim officio meo non aliter me satisfacere posse quam si et Sanctitati Tuæ vitæ integritatem, qua inter tot eximios viros unus electus es, et Reip. Christianæ felicitatem, qua tu divina sorte his calamitosis temporibus illi pater obveneris gratularer. Deus Opt. Max. quæ ejus est in nos benignitas, te divinis muneribus cumulatum diutissime conservet, quod ut faciat assiduis ab eo precibus contendimus. Interim Pater Sanctissime hunc Olyssiponensem gregem meæ fidei commissum Sanctitati Tuæ quam commendatissimum esse et opto et enixissime oro, ejusque causam Antonio Pinto qui has tibi litteras reddidit, coram Sanctitate tua interdum agenti benignas aures præbeas obsecro: Sic enim fiet ut hujus officii molestias levius feram, inter non minimas est, quæ modo sese offert de Seminarii Collegio instituendo cum his omnibus, qui huic rei opem laturi sunt, partemque sumptus suppeditaturi. Omnes enim ad unum hoc se onere liberare conantur; Tuum erit Pater Beatissime, ut animi tui integritate et constantia quod tam sancte in Trid. Concilio institutum est, te quoque nunc Christianæ Reipublicæ gubernacula tractante ad exitum deducatur. Vale Pater Beatissime, meque ad sacros istos pedes provolutum benedictione tua dignum habeto. Olyssippone septimo Idus Julii.

Archiep. Olyssiponensis.

LXXV. — Minus recte tunc temporis gerebantur, quæ litteras spectabant et diplomata Roma missa, quibus potestas incundorum sacrorum munerum et redditaum Ecclesiæ procurandorum viris ad id electis tradebatur. Ne turpis abusus longius reperet, graviter requæstus est Gregorius per Comensem Cardinalem sibi a secretis Regis Patruo Cardinali (ut vocant) Infanti. [*]

[*] Brevia Greg. XIII. et Sixti V. Vol. 28 epistola 25.

Serenissime Princeps et Rm̃e Dñe mi Colm̃e.

« Cum ad aures Sanctissimi Domini Nostri pervenerit, in Regno Portugalliæ, eos, qui afferunt literas apostolicas provisionis beneficiorum ecclesiasticorum in forma dignum vocata ab Episcopis, seu eorum Vicariis, officialibus atque ministris, actorum, sigilli sententiæ et aliorum hujusmodi prætextu magnis exactionibus gravari; valde id Sanctitati Suæ displicuit. Cum ipsis ea auctoritas et potestas non ad perquirendas et conficiendas pecunias sed ad doctrinam, et mores eorum, quibus collata sunt beneficia diligenter indagandos, a Sede Apostolica sit attributa, ac nihil turpius et perniciosius cupiditatis, atque avaritiæ morbo in Ecclesia Dei esse possit. Itaque Sua Sanctitas minime dubitans, hæc, si vera sunt, Celsitudine Vestra insciente, fieri, nec minus ipsi, quam Suæ Beatitudini esse displicitura, si nota fuerint, maudavit mihi, ut eandem Sanctitatis Suæ nomine his literis certiorem facerem, ut veritatem inquirere et opportunum remedium adhibere possit, admonitis diligenter omnibus Regni Episcopis, ut in ejusmodi rebus nihil aliud exigi permittant, nisi quantum pro scripturæ mercede notariis solvi æquum fuerit. Id quod illam pro eximia integritate sua, et domus Dei zelo summa diligentia facturam esse Sua Sanctitas confidit, ac persuasum habet Celsitudinem Vestram, quam diutissime incolumem et felicem esse opto, atque ejus gratiæ et benevolentiæ me humillime commendo, omnia illi officia et obsequia mea promptissimo ac sincerissimo animo deferens. Romæ die xxvii. Septembris mdlxxii.

Ptolomæus Card. Novocomensis.

LXXVI. — Emissos etiam in Indicas gentes, quæ Regis Lusitaniæ imperio parebant, ad fidem propagandam viros Gregorius juvabat. Ne, vita functo Goanæ Sedis Episcopo, qui primas in Ecclesias Indicas omnes tenet partes, dum successor expectaretur, aliquid detrimenti religio caperet, legitimum Gregorius esse per omne tempus voluit, ut Episcopus Cochinchinensis, qui proximus aderat et illi sedi subjiciebatur, ad eam accederet, sacrarum rerum curam susciperet, Cochinchinensem plebem sua vice regendam interea idoneo alicui traderet, donec in Ecclesiam Goanam novum Episcopum Romanus Pontifex cooptasset, designatusque ad traditam sibi provinciam pervenisset. [*]

[*] Mag. Bullarium Romanum T. IV. P. III. N. 11. pag. 241.

LXXVII. — Tanta Hugonottorum manu ex Galliis profuga, periculum Allobrogibus et Pedemontanis oriebatur, ne si in horum regionibus consedisset, hæretico gentes illas veneno inficeret. Gregorius idcirco x. Kal. Octobris Sabaudum Principem monet, ut iisdem aditum omnem præcludat, et suas provincias, quas semper ab omni hæreseos labe custodiverat, in posterum impollutas conservet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 313. f. 323.

Dilecto Filio Nobili Viro Sabaudiæ Duci

Gregorius PP. XIII.

« Dilecte fili, nobilis vir, Salutem et Apostolicam benedictionem. Postquam summa benignitas Domini Dei nostri, vires, atque oportunitatem largita est Regi Christianissimo, tam gloriose, tamque pie hæreticos debellandi, regnumque ipsum summo Christianæ Reipublicæ lucro purgandi, tamque execrandam, et tum Ecclesiæ, tum ipsi Deo inimicam luem ejiciendi; verisimile est ejus colluvici reliquias disjectas, locum aliquem quæsituras, et quem quisque sibi

tutiorem esse arbitrabitur eo se potissimum recepturum. Quamquam autem, quæ tua est pietas, dictionem tuam minime omnium illis tutam esse arbitramur; tamen ut ruunt pavore et scelere cæci, siquis eos istuc impulerit furor, facere non possumus, quin pro nostro munere nobilitatem tuam hortemur, ne tu tam pius Ecclesiæ filius, gentem tam ipsi Ecclesiæ inimicam, istic usquam consistere patiaris; commendatumque habeas populum tibi a Deo commissum, neque eum tam lætali veneno interfici permittas; « Hæretici enim, ut ajunt Sancti Patres,(*) « sese ultro sine divina dispositione præficiunt; « hi se præpositos sine ulla ordinationis lege « constituunt: hi nomine episcopatum dante, « episcoporum sibi nomen assumunt; quos de- « signat Spiritus Sanctus sedentes in pestilentiæ « cathedra, pestes et lues fidei; serpentis ore « fallentes, et corrumpendæ veritatis artifices; « venena lætalia linguis pestiferis evomentes; « quorum sermo ut cancer serpit, quorum ta- « ctus pectoribus, et cordibus singulorum mor- « tale virus infundit. (*) » Hi suos libros et nova psalteria, atque ea quidem Davidico psalterio adversantia habent pro tertio testamento. Hos igitur quantum potes a tuis finibus arce; inque animabus ab ista labe tuendis gratissimum te Deo sacrificium facere existima; itaque omnem diligentiam adhibe, utque tui idem faciant mone, ne qui forte irrepant. Hæc nos scribere coegit noster zelus, atque erga nobilitatem tuam benevolentia. Qua etiam de re ad Nuncium nostrum scribimus, cui fidem ut adhibeas rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XXII. Septembris 1572. Ponficatus Nostri Anno Primo.

(*) Cyp de unit. Eccl.

(*) Nazianzen. ep. 1. ad Oledon.

Non tamen ille Princeps hortatore indigebat, quippe jam ante VII. Id. Septemb. publice edixerat, nemini ex Hugonottis in sua ditione sedem figere, profugique specie manere licere, prout ipse Gregorio perscribit. (*)

(*) Mantissa docum. N. 31.

LXXVIII. — Studii quo flagrabat ad tuenda Ecclesiæ et servanda jura Princeps ipse Sabaudus luculentum testimonium per eos dies dedit, et suæ erga Apostolicam sedem observantiæ. Gregorius conquæstus fuerat de quadam publice proposita lege, qua Ecclesiæ res minus habebantur immunes, quæ tamen inscio potius, quam admuente Duce prolata fuerat. At vix audita Gregorii intercessione legem Sabaudus ampliavit, publiceque edixit XI. Kal. Jan., ne ejusdem in posterum ratio ulla haberetur. (*)

(*) Mantissa docum. N. 32.

Marchionem interea Estensem legatum suum Romam misit, qui se legis inscium fuisse profiteretur, excusaretque, ac in Gregorii et Sanctæ Romanæ Sedis verba Principis nomine sese sacramento adigeret. (*)

(*) Mantissa docum N. 33.

LXXIX. — Mox idem, ut suum inceptum Pontificia auctoritate confirmaret, a Gregorio oravit. Sacrorum Equitum collegium S. Mauritio Thebæorum tribuno patrono adlecto instituere satagebat, ejus leges Pontifici probari cupiebat, tum Hieromilites Hierosolymitanos, qui Lazariani dicebantur, in unum collegium cum illis cooptari, conjunctis patronorum nominibus SS. Mauritii et Lazari appellandum. Datis binis litteris XVI. Kal. Dec. et Idus Decemb. id Gregorius libentissime præstitit. (*)

(*) Bullar Roman. T. IV. Par III N 9. et 10 pag. 238 et 239.

LXXX. — In Utriusque Siciliæ regno gravior quædam controversia exarserat. Regni judices legem inibi quoque condiderant, qua immunes esse ecclesiasticæ res magna ex parte prohibebantur. Hac de re Gregorius Antonium Cardinalem Granvellanum, qui pro Rege Neapolitanas res curabat, gravissime coarguit, et nihil motus Francisci fratris Ducis Hetruriæ litteris, (*) qui amica opera suadere mitiora conabatur, legem penitus exauctorandam, et ex publicis tabulis expungendam jubet, pœnas Ecclesiæ potestate irrogari solitas costantissime minitatus. En ejus litteras ad Granvellanum. (*)

(*) Mantissa docum. N. 25

(*) Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 299. f. 297.

Dilecto Filio Nostro Antonio Tituli S. Petri ad Vincula Presbytero Cardinali Granvellano nuncupato Regni Neapolitani Proregi

GREGORIUS PP. XIII.

«Dilecte fili noster Salutem etc. Ex eo die quo te ad istius Regni gubernationem vocatum intelleximus, non solum nos ipsi, sed omnes S. R. E. Cardinales, de quorum numero tunc eramus, magnam in spem venimus, ut ecclesiastica auctoritas et jura hujus S. Sedis, ut minimum dicamus, nullum detrimentum paterentur; ea Nus spes maxime fefellit. Nam postquam divina bonitas nobis hoc onus pastoralis officii imposuit, nihil frequentius audivimus, quam isto in Regno Jurisdictionem Ecclesiasticam contemni atque occupari, Clericos in carceres detrudi, Jura hujus S. Sedis pertubari, ac novissime agi, ut Judex Ecclesiasticus contra Laicos non procedat, nulla prorsus criminis, vel loci, vel ipsius rei, nulla Sacrorum Canonum atque Conciliorum ratione habita. Hæc Nos valde commoverunt, ut plane ignoraverimus, quidnam hoc sit, quod quo tempore maxime Dei misericordiam implorare deberemus, quo item nihil esset innovandum, quod non solum Christianæ Reipublicæ Statum perturbare, sed nec sensus ac cogitationes nostras in hoc sacrum et tam necessarium bellum assidue intentas alio divertere posset, eo ipso tempore contra Sanctorum Patrum instituta, tanta in Ecclesia Dei novitas exorta sit, tam perniciosa etiam exemplo. Quid non ipsi Populi facient, si Ecclesiæ auctoritatem occupari viderint, ab his præcipue, qui pro ufficii sui ratione, et pro magnitudine, ac numero acceptorum a Deo beneficiorum Ecclesiasticæ id est Divinæ potestati per Jesum Christum in Ecclesia sua relictæ non solum non infensos sed maxime propitius esse

oportebat? Est etiam in hac re quiddam quod proprie ad te pertinet propter jusjurandum gravissimum, quod præstitisti, tum cum ista Cardinalatus dignitate a Sede Apostolica donatus fuisti, quo juramento a te minime servato, in perjurii crimen incidisti. Ejus autem juramenti, si forte tibi ex memoria decidit, exemplum mittimus Dilecto filio Antonio Sacelio nostro isthic Nuncio, ut illud tibi ostendat. Itaque omnia retulimus ad Principem illum discordiarum atque humani generis inimicum, qui etiam hoc malum usque adeo excrevisse voluit, ut Thomas Salernitanus Regens non erubuerit schedulam quandam nonnullis ex familiaribus ejusdem Nuncii nostri jussu tuo, ut ipsi Nuncio traderetur intimare, cujus tenorem te non ignorare scimus, quæ etiam in vestris regestris annotata est, prout de his omnibus nobis constat. Quæ omnia adeo absurda et perniciosa sunt, ut ea nullo modo ferre velimus, nec possimus: nam ut omittamus quod in toto christiano orbe, ut Pastor universalis Ecclesiæ dignitatem et Jurisdictionem tueri tenemur, nonne de rebus, ac proventibus nostris agitur? nonne omni jure cavetur, ut harum rerum judicium ad Nos spectet, in isto præsertim Regno, cujus directum Dominium ad Nos, atque ad hanc Sanctam Sedem pertinet, quod ipsum quid nobis juris tribuat, non ignoramus? Accedit jusjurandum per Reges, et ipsum charissimum filium nostrum Philippum Regem Catholicum in investitura præstitum, quod nec statuta faciet, nec consuetudines introducet seu etiam promulgabit, per quæ juri et ecclesiasticæ libertati in aliquo derogetur. Quod quidem juramentum si tibi tam religiosum erit, quam notum esse putamus, ulterius procedendi onere facile sublevabimur. Nos vero etsi pacis et quietis publicæ cupidissimi simus, omnesque nostros cogitatus eo intendamus, ut soli Deo inservientes rem christianam quantum possumus pacate gubernemus, atque omnium animos, præsertim maximorum Principum Nobiscum consentientes esse cupiamus, si tamen ipsa ecclesiastica auctoritas impetatur, si Canonum decreta negligantur, si nostra possessione in dicta causa spoliemur, existimaremus Nos graviter errare, si dissimulatione aliqua officio nostro deessemus. Quis non dicat Nos, ut Patrem Universalem ad publicam quietem custodiendam teneri, qui non etiam hoc idem onus omnibus Regibus Catholicis, ut filiis nostris, imponat? Itaque cæterorum de quibus supra dictum est abusuum provisionem in aliud tempus differentes mandavimus in primis eidem Nuncio nostro, ut officii sui executionem libere prosequatur; Te vero his nostris literis monemus, atque tibi auctoritate Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et nostra præcipimus sub pœna privationis omnis dignitatis, gradus, honoris, nec non sub censuris et pœnis in Sacris Canonibus, et Bulla in die Cœnæ Domini legi consueta contentis, ut schedulam antedictam ex regestris statim omnino deleri et lacerari facias, prout Sacrorum Canonum statutis sub gravissimis pœnis teneris, et infra decem dies a præsentium consignatione de ejus laceratione Nobis fidem authenticam per publicum Instrumentum facias: Nos nihilominus ipsa omnia irrita et inania esse decernimus. Ac de nobis nostrique animi sententia ita persuasum habeas, Nos nisi hæc omnia infra dictum tempus impleveris, ad ulteriora suadente justitia absque citatione processuros: nihilque prætermissuros ex his, quæ ad nostrum spectant officium pro Ecclesiasticæ Jurisdictionis et libertatis conservatione. Has vero nostras litteras voluimos tibi per Nuncium ñrum reddi, eique hoc specialiter jussimus et plenam id faciendi facultatem dedimus, eidemque de earum præsentatione per eum facta Nos atque Officiales nostri certam et indubitatam fidem habebimus, prout haberi volumus et mandamus. Deum Omnipotentem precamur, ut in re tam gravi ea consilia accipias, quæ ipsi Deo grata, quieti universali accommoda, Regi honorifica et populis salutaria sint futura. Datum apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 19. Decembris 1572. Anno primo.

LXXXI. — Decessoris sui vestigiis inhærens totus in eo erat Gregorius, ut Orientis regiones a dira Turcarum tyrannide in libertatem assererentur, et cæteræ orbis plagæ omni illorum metu liberarentur. Vix Pontificale munus ingressus hoc statim animi desiderium cum Joanne Austriaco communicavit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 1. f. 1.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni ab Austria Totius Classis Confœderatorum Principum Christianorum Præfecto, et Capitaneo Generali.

GREGORIVS PAPA XIII.

« Dilecte fili nobilis vir Salutem etc. In hoc Summi Apostolatus onere, omnium onerum gravissimo, cui nos subjicere placuit divinæ voluntati, eidem Deo intimo ex corde gratias agimus quod summam Nobis voluntatem sit elargitus, publice, privatimque ejus Ecclesiæ serviendi, quodque ad tuendam communem causam, quæ hoc sanctissimo fœdere maxime continetur, Nos in dies magis magisque ardentiores efficiat. Quod quidem nostrum desiderium voluimus Tuæ Nobilitati potissimum significare per dilectum filium Marcum Antonium Columnam, quem propter ejus singularem virtutem, spectatamque omni in re fidem, et diligentiam unice amamus; eodemque loco in ista expeditione esse volumus, quo cum voluit esse sanctæ memoriæ Pius V. majoraque ejus virtuti deberi existimamus, cujus meriti, te ipsum testem gravissimum habemus; a quo etiam illum non minus quam a Nobis amari scimus. Erunt igitur hæ literæ testes, et nostræ de communi Ecclesiæ causa voluntatis, et præ-

stantis ipsius Marci Antonii virtutis, et paris utriusque nostrum erga illum caritatis. Ejus verbis super iis, quæ tecum nostro nomine communicabit, eandem quam nostris fidem adhibebis. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XVI. Maji 1572. suscepti a Nobis Apostolatus officii Anno primo.

LXXXII. — At a Philippo Rege jamdiu moræ nectebantur bello in Turcas redintegrando. Bello siquidem Belgico distractus sacro fœderi adjuvando minus operis admovebat, triremesque suas, ut illis provinciis præsidio essent revocabat. Gregorius igitur per Granvellanum Cardinalem, Siciliæ regno pro Rege imperitantem, adhortabatur Joannem, ut aliquam saltem, quæ fœderi juvando sat esset triremium partem fœderatis conjungeret. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 101 fol. 99.

Dilecto Filio Nostro, Antonio Tituli Sancti Petri ad Vincula, Presbytero Cardinali Granvelano Nuncupato, Regni Neapolis Proregi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Cognovimus tandem summo nostro cum dolore, et Christianæ Reipublicæ detrimento quorsum evaderet tam longa mora dilecti filii Joannis ab Austria; scripsit enim ad Nos Philippus Hispaniarum Rex Catholicus suas triremes proficisci non esse e re sua; at erat e re Ecclesiæ, itaque etiam maxime sua; quid viderit, aut quos motus tantopere formidare debuerit, ut communem Ecclesiæ causam sic destitueret, non est nunc disputandi locus, sed tantam calamitatem mœrendi. Quod extremum est rogavimus dilectum filium Joannem, ut de regiis triremibus saltem quadraginta vel certe triginta, fœderi, atque Ecclesiæ commodaret; nihil enim his demptis minuitur de præsidio Regis Philippi, cui ad ea quæ formidat tam satis sunt septuaginta triremes, quam centum; fœderis autem auctoritas, et vis retinetur, dum Philippus aliquid ut debet confert de suo; retinentur etiam Veneti, de quibus ut in re desperata fieri solet verendum est ne consilium aliquod capiant sibi, atque Ecclesiæ minime salutare, quod seram pœnitentiam, et lacrymas afferat: hæc te pro tua sapientia videre, et vereri non dubitamus. Et quia scimus litteras tuas magnum apud Joannem pondus habituras rogamus, ut in eandem sententiam de triremibus commodandis quam diligentissime ad eum scribas ac plane persuadeas; postquam eo miseriarum pervenimus, ut quod pro nostro proque ipso fœderis jure imperare debuimus rogemus. Fusius ad te scribet pro jussu dilectus filius noster Ptolomæus Cardinalis Comensis nuncupatus, ejus litteris eandem quam nostris fidem adhibebis. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XXVI. Junii 1572. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Idem quoque ipsi Joanni Austriaco mandabat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 100. f. 99.

Carissimo in Christo Filio Nostro Nobili Viro Joanni Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Et superioribus literis scripsimus Nobilitati Tuæ, quantopere cuperemus, quantumque esset e re Ecclesiæ, Te quam primum proficisci, et cum longiorem moram vereremur de nonullorum fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, quos de rebus fœderis nobiscum consilio esse voluimus, sententia, alias ad te literas parabamus. Ecce autem dum in consilio eramus afferuntur et recitantur literæ a carissimo filio nostro et fratre tuo Philippo Hispaniarum Rege Catholico hoc rerum statu funestissimæ; itaque omnes qui tum aderamus vix lacrymas continere potuimus, pacemque et veniam a Deo precati sumus, quem iratum arbitramur. Scribebat Philippus idque nonnullis rationibus suadere conabatur, suas triremes proficisci e re sua non esse; at erat e re Dei, atque ejus Ecclesiæ, itaque etiam maxime sua; cujus quidem Ecclesiæ spei, quantum hoc consilio decesserit, quantumque hostibus accesserit utinam nunquam experiamur, sine summo quidem dolore cogitare non possumus. Et quanquam speramus Philippum meliore consilio de sententia decessurum, et salvis suis rebus quidquid poterit opis communi Ecclesiæ allaturum, nec sanctissimi fœderis jusjurandum violaturum, tamen quia ad eum scribere, responsumque expectare longius esset, quam præsens necessitas postulat, rogamus nobilitatem tuam, pro tua pietate, proque ista tua singulari virtute, atque inexhausto Christi gloriæ desiderio, ut quod extremum in tanta calamitate est ex ipsis Philippi triremibus saltem quadraginta vel certe triginta Ecclesiæ commodes, cumque nostris, et Venetorum triremibus proficisci sinas; hoc enim facto nihil debilitatur præsidium Philippi, cui ad eos motus quos veretur, tam satis sunt septuaginta quam centum triremes: fœderis quoque ipsius vinculum retinetur, dum Philippus, quod quidem eum facere oportet, aliquid confert de suo ad hostem communem debellandum, omnes enim sine Regiis triremibus fœdus dissolutum esse existimabunt; quæ res, quantum afferret hostibus animi, atque alacritatis, quantum contra nostris terroris, et luctus! retinentur et Veneti, de quibus ut in re desperata fieri solet verendum est, ne quid consilii capiant non satis sibi atque Ecclesiæ salutare, quodque seram omnibus pœnitentiam, et lachrymas afferat. Quo in loco simus, quantoque in mœrore, et luctu versemur vides; summam autem in hujus postulationis æquitate, atque in tua, dilecte fili, pietate spem repositam habeamus; tibi omnia cupimus; tantam tuæ virtuti laudem invideri, expeditumque ad

immortalem gloriam cursum intercludi, communem causam sic destitui incredibiliter dolemus. Fusius ad dilectum filium Marcum Antonium Columnam, et Paulum Episcopum Pennensem scribimus; ab iis omnia quasi a nobis ipsis accipies, atque eorum verbis eandem, quam nostris fidem adhibebis. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XXVI. Junii 1572. suscepti a nobis Apostolatus officii Anno primo.

Nec non regio provinciæ Mediolanensis Prætori. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An I. Epist. 169. f. 182.

Dilecto Filio Nobili Viro Aloysio de Requesens Commendatori Majori Castellæ et Status Mediolani Gubernatori Generali.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus literas carissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum Regis Catholici, quibus significabat non posse hoc tempore suas triremes adversus Turcas mittere, propter quasdam bellicos tumultus, quos vereri se dicit; et quoniam existimamus ejus motus causam quam a principio habuit, sublatam esse, et suæ Majestatis res in Flandria meliore nunc statu ac conditione esse, nec ullum in Rege Christianissimo alienatæ ab ipso Philippo voluntatis indicium apparere, atque omnia quieta et pacata esse cum aliis in locis, tum vero in confinibus Mediolani, facile speramus Philippum ipsum hoc rerum statu cognito, et sua sponte et tum nostris literis tum Nuncii nostri, quem ad eum mittimus, verbis de sententia decessurum ac jussurum, ut sua classis eo proficiscatur quo jam pridem destinatum erat. Verum quia non tam cito possumus ipsius Philippi responsum accipere, neque debemus præsentem facultatem amittere, et nihil longius habemus quam dum classem profectam videamus, rogavimus per nostras literas dilectum filium Jo. ab Austria, ut interim de ipsis regiis triremibus saltem triginta commodet Ecclesiæ, reliquæ enim Philippo satis erunt ad reprimendos tumultos quos tantopere veretur. Cupimus igitur in tanta postulationis æquitate, ut Nobilitas tua eadem de re scribat ad Joannem, eumque horteris quantum potes; tuas enim literas magnum apud eum pondus habituras esse non dubitamus, qua de re plenius intelliges ex literis dilecti filii nostri Ptolomæi Cardinalis Comensis nuncupati, cui jussimus, ut Nobilitati tuæ fusius scriberet nostro nomine. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XXVIII. Junii 1572. Pont. Nost. Anno primo.

LXXXIII. — Monitus interea a Venetis Gregorius est, Turcas tanta clade percussos minime tamen animo concidisse; quin immo vehementius insolescere, novas instruere triremes, bellum adversus fœderatos Principes restaurare. Tum vero Gregorius hos instantissime monet ut audaces Turcarum conatus impunes ne sinerent. Catholicum Regem imprimis orat, ut Joannem Austriacum moras nectentem Venetæ et Pontificiæ classi quantocyus conjungi jubeat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 183. f. 227

Carissimo in Christo Filio Nostro Philippo Regi Hispaniarum Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Carissime in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus literas datas Constantinopoli. Earum literarum Majestati tuæ particulam mittimus, ut rem ipsam plenius agnoscas, quo in statu quantoque in periculo omnes versemur vides, quid classium disjunctio ubi neutra pars potest hostibus resistere damni et calamitatis in perpetuum Ecclesiæ allatura sit perspicuum est, quid consilii capturus sit hostis omnes intelligunt, quamcunque enim classem adoriri maluerit, ad certam victoriam proficiscetur, altera devicta, alteram nullo negocio se deleturum confidet, summa necessitas et evidentia nullum consultationi locum relinquit, ea enim dubiis in rebus uti solemus, facto et celeritate opus est, revocandus dilectus filius Joannes frater tuus, eique imperandum, ut quamprimum se nostræ ac Venetorum Classi conjungat, (qua etiam de re ad eum scripsimus) non jam de nescimus qua decentia, sed de universæ Ecclesiæ salute agitur, hostis potens est, opportunitatis capiendæ peritus, superiori clade irritatus magis quam fractus, vires nostræ disjectæ. Obtestamur Majestatem tuam, per tuam gloriam, perque Ecclesiæ ipsius quam tanta cum laude semper hactenus tutatus es salutem, ne eam tuamque ipsius classem in tanto periculo deleas, neve cuiquam alteri cogitationi locum des, neve quid hac causa antiquius habeas; hac te cohortatione tametsi nihil egere intelligimus, tamen pro nostro summo desiderio in quo exprimendo nobis ipsis satisfacere non possumus, eam omittere noluimus, nequid diligentiæ omitteremus pro Ecclesiæ salute, pro qua mori cupimus. Deus benedictus qui possidet corda Regum incendat quotidie magis magisque cor tuum caritate sua, teque facilem reddat huic postulationi, quam nostris verbis universa Ecclesia affert Majestati tuæ. Longiores non sumus, fusius enim scribimus ad Nuncium nostrum, a quo omnia quasi a Nobis ipsis accipies. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XXI Julii 1572. Pontificatus Nostri Anno primo.

Ipsi Austriaco desiderium suum aperit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An I. epist. 123. f. 199

Dilecto filio Nobili Viro Joanni ab Austria Totius Classis Confœderatorum Principum Christianorum contra Turcas Præfecto, et Capitaneo Generali.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte Fili Nobilis Vir Salutem etc. Postquam, et ex dilecti filii Joannis de Zunica Philippi Hispaniarum Regis Catholici apud Nos

Oratoris verbis, et ex ipsius Regis literis cognovimus cur putaret non posse suas triremes eum reliqua fœderatorum classe proficisci, certiores facti sumus, eam, quæ tum sola Philippum permanebat rerum suarum tuendarum curam, profectioni impedimento esse non debere, nihil enim suis rebus periculi esse; itaque scripsimus Nobilitati Tuæ, quantum triremium Regiarum cuperemus ipsi fœderi non deesse: nunc aliis, atque aliis testimoniis de Regiarum rerum securitate certiores facti, ac plane persuasi nihil esse quod Philippus, cujus res non minus quam nostræ nobis cura sunt suis rebus vereretur, eosque tumultus, et bella, quæ pertimescenda nulla esse; nec inde quidquam periculi esse unde suspicabatur, simul etiam ipsius brevitate, et oportunitate coacti; quæ oportunitas ut magna ex parte præteriit, ita eam penitus perire pati non possumus, ad eas literas, quas superioribus diebus Nobilitati Tuæ scripsimus, has etiam addendas esse censemus, quibus petimus, ut omnino de regiis triremibus cum nostra et Venetorum classe quinquaginta aut minimum quadraginta, neque enim paucioribus potest nostra classis, hostium classi æquari, et universam hac destitutione non posse sine magna jactura et Ecclesiæ detrimento diutius detineri perspicuum est, simul etiam petimus, ut magnum vexillum cum his triremibus mittas, iisque triremibus quas petimus aliquem præficias, cum Nos, Rex, et Veneti æque confidamus; pollicemurque Nobilitatem Tuam hoc facto in nullam Regis ipsius reprehensionem, aut offensionem incursuram, hocque in Nobis recipimus, quæ omnia, et pro Nostro summi Pontificatus munere, quo de Ecclesiæ bono nos maxime laborare oportet, et pro eo jure quod habemus in istis triremibus regiis in quas tot annos tantum Ecclesiasticorum reditus erogamus, et pro ipso fœderis jure, cujus etiam caput existimus, petimus, et si opus est, jubemus. Speramus autem te Regis ipsius jussu, qui nihil suis rebus timendum esse intelliget, non multo post cum reliquis omnibus triremibus secuturum, quod quidem te pro tua pietate, atque invicta virtute incredibiliter desiderare non dubitamus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die III. Julii 1572. Pontif. Nostri Anno Primo.

Eadem iterum suadere conatur, ut omni tandem cunctatione seposita contra communem hostem cum classe proficiscatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 162. f. 235.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ Totius Classis Confœderatorum Principum Christianorum Præfecto, et Capitaneo Generali.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. Haetenus ex literis Catholicæ Majestatis et ex tuorum apud Nos sermonibus aperte cognovimus, quid mandatorum ab ipso Rege de ejus classe acceperis, quamque arcte ea te observare oportuerit, ut in illo triremium numero, quem nostræ, ac Venetorum Classi concessisti, tuam optimam voluntatem agnoscamus, ac laudamus. Nunc autem ex literis datis Constantinopoli accepimus classem Turcarum summo cum apparatu, atque alacritate procedere, esse autem triremium amplius CLXXX. aliorumque navigiorum complurium, cui multitudini perspicuum est nostram, ac Venetorum classem obsistere non posse, debereque nos magis cogitare de Nostris triremibus tuendis, hostibusque vitandis, quam de illis adoriendis, aut lacessendis. Itaque non putavimus cunctandum esse quin tuam Nobilitatem quamprimum certiorem faceremus, non enim vane id, quod hactenus factum est, agitur de deliberando, deceat ne magis regiam classem huc, an illuc navigare, neque quid pulchrius, aut utilius sit in controversiam vocatur, sed quid facto opus sit; ac ne hoc ipsum quidem ullam consultationem admittit, res in promptu est, necessitas perspicua, agitur de universa tum regiæ, tum Fœderatorum classis salute, intelligent hostis ex hac disjunctione egregiam sibi occasionem oblatam esse rei benegerendæ, et non solum superioris anni ignominiæ, sed universæ etiam Christianorum classis delendæ, eaque occasione uti scient, et quamcumque primum classem adoriri statuerint, sive regiam, sive nostram facile fore ea devicta (quælibet enim per se inferior est) reliquam delere, nullus hic deliberationi locus esse potest, qua in rebus ambiguis uti solemus, res ipsa loquitur, necessitas urget, hostis adventat, non fractum se, sed irritatum ostendit, in hoc temporis puncto omnem suam in perpetuum sive spem, sive desperationem sitam esse intelligit. Quid ergo facto opus est? quod res ipsa declarat, ut nostræ classi tuam conjungas, idque ea, qua majore poteris celeritate. Jam non hortatore indiges, ac ne monitore quidem in re tam perspicua, quamvis enim certa tibi lex a Rege constituta sit, tamen in re tam subita, et gravi nihil est, quod verearis, ne ab ejus præscripto discessisse videaris, Rex enim ipse tali in re idem præciperet, et ejus ministros ea facere oportet, quæ illum pro rei ipsius necessitate fieri voluisse intelligunt. Mittimus particulam earum literarum, quas ex Constantinopoli accepimus, ut rem ipsam plenius agnoscere possis: Fac quod tua virtute dignum est, quod Ecclesiæ, ac Dei ipsius causa quam tuendam suscepisti, magnopere postulat. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XXII. Julii 1572. Pontificatus Nostri Anno primo.

Idem iterum scribit VII. Idus Sept. et novos stimulos admovet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 220. f. 306

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir Salutem et Apostoli-

cam benedictionem. Tametsi nec possumus, nec debemus dubitare de tua præstantissima tum voluntate tum prudentia, quarum altera efficit, ut nihil antiquius habeas Christianæ Ecclesiæ gloria, altera ut nullam rei benegerendæ opportunitatem amittendam putes; tamen pro nostro summo desiderio, proque eo, in quo eidem Ecclesiæ inservimus munere, facere non possumus, quin Tuæ Nobilitati ea perscribamus, quæ utrique nostrum curæ esse intelligimus; nescit enim tantum desiderium aut tacere, aut moram ferre. Quo in statu nostræ, atque hostium res sint vides; hinc scilicet optimo, illinc deterrimo; quæ spes illius devictæ reliquiarum classis conficiendarum præclare intelligis, certissima scilicet quæ ratio, omnes vident si te ad Nostram ac Venetorum classem adjunxeris, quod tempus, si quam primum, totum igitur in celeritate est; maxima enim anni pars præteriit, si id quod superest ex demoratione præterierit, elapsa e manibus res erit. Ac si insequenti anno eodem loco hostium res futuræ essent, quo nunc sunt, ferri hæc temporis jactura quoquo modo posset; nunc autem dies ipsa hostem jam profligatum colligit, desperatum recreat, perditum confirmat, atque immaniorem reddit. Nemo enim non intelligit illum nihil aliud moliri, nisi ut classem instauret, seque superiore prælio non fractum sed irritatum ostendat; quam quidem ad rem nihil potest oportunius habere nostra cunctatione tantam autem virtutem, tam ab ipsis hostibus expertam nunc in ocio languere, ac victis ludibrio esse, classemque istam tam omnibus rebus instructam tanta cum impensa contineri, ac tuorum militum ardorem restingui omnes clamant neque ex re Ecclesiæ, neque ex tua dignitate, et gloria esse. Perge igitur ad nostros quantum potes, teque illis adjunge; hostemque si fieri poterit aut adorire aut fugientem insequere; universamque Ecclesiam cujus in te unum conjecti sunt oculi tuo adventu exhilara, atque ad eam palmam contende, quam tuæ virtuti reservavit Deus, neque istum in quo es gloriæ cursum intermitte. Hoc ut quamprimum facias per eundem Deum, qui te ad tantam gloriam quasi manu ducit, totius Ecclesiæ nomine etiam atque etiam rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die VII. Septemb. 1572. Pontificatus Nostri Anno primo.

LXXXIV. — In hasce angustias adactus Gregorius ad Italiæ sese Principes convertebat: Allobrogum et Hetruriæ Duces litteris adibat, rogabatque Pontificiam classem suis opibus juvarent et additis triremibus fortiorem efficerent. Paratos se esse uterque Princeps professi. Hetruscus per suum apud Pontificem legatum et per fratrem suum Medicæum Cardinalem addidit Philippi Regis excusationem, quod hucusque classem contra Turcas mittere moraretur. (*)

(*) Mantissa documentor. N. 36.

LXXXV. — Nemo unus tamen Catholicorum Principum juvandæ rei christianæ contra Turcas alacrior aderat, quam piissimus Lusitanorum Rex. Paucos jam ante menses Pio Pontifice nondum vita functo non solum Pontificis classem se adjuturum, sed et Turcas ipsos ancipiti bello immissis Erythræo mari triremibus susceperat distrahendos. Hac animi magnitudine Gregorius commotus suavissimas non sine lacrimis litteras ad eum dedit, et ut sanctum hoc inceptum sine mora perficeret, est adhortatus. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 231. f. 313.

Carissimo in Christo Filio Nostro Regi Portugalliæ Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Carissime in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Quanquam in literis Majestatis tuæ ad nos datis 30 Junii, et 15 Julii omnia erant te digna, hoc est singularis prudentiæ, humanitatis, et pietatis plenissima; tamen nihil erat, quod non antea esset de te omnium consensu, et sermone celebratum: bonus enim Christi odor est, quo ejus domus, summa cum piorum omnium lætitia est repleta, itaque magis putavimus agendas gratias Deo, virtutum omnium auctori, quam respondendum ad ea, quæ Tu tam pie, tamque sapienter in illis literis disserebas de hoc tam gravi, tamque periculoso Pontificatus munere, deque omni spe in summa Dei benignitate figenda, et locanda, unam illam literarum tuarum particulam minime adgnoscebamus, in qua, sive quod ita putabas, sive quod cupiebas, tam multa nobis tribuebas; laudamus nos quidem desiderium ea in nobis cernendi quæ ipse commemorabas, nostræ autem ad omnia infirmitatis ipsi nobis conscii sumus. Lectis vero aliis tuis literis, multo ante Cardinali Alexandrino Legato Apostolico datis ad Sanctissimum Pontificem Pium, quas idem Pius videre non potuit, tanto gaudio exultavimus in Domino ut neque legendo, neque tua insigni pietate collaudanda, neque Deo gratiis agendis, nobis satisfacere possemus; tantum in illis cernebamus studium Majestatis tuæ, tam ardoris desiderium triremibus, navibus, armis, omni denique bellico apparatu, atque omnibus opibus Christianam Ecclesiam juvandi; nec solum nobis auxilio veniendi, sed a rubro etiam mari Turcas adoriendi, insequendique, sique illos usquam quietos relinquendi, atque omnem eis, quem ingentem ex Oriente percipiunt fructum adimendi; eosque hac ratione a nobis avertendi. An potest quisquam majora auxilia desiderare, quam quæ Majestas tua pollicetur? Imperabimus, inquis, copias, munitiones, naves, atque reliquas res necessarias ad instruendam, ornandamque classem statim in hoc Lusitaniæ regno comparari; ut vel tota, vel ejus pars sancto fœderi auxilium ferat. Benedicat tantæ virtuti omnipotens Deus,

eamque augeat, et remuneretur omni terrena, ac cœlesti prosperitate; nam nos quidem nihil aliud possumus, nisi Sedis hujus Apostolicæ atque universæ Ecclesiæ nomine gratias agere Majestati tuæ, eique amplissima præmia polliceri ab eo, qui cum Ecclesiæ suæ sponsus sit sanguinis, quo cariore eam sibi pretio adjunxit, eo majora habet reposita præmia iis, qui eam tuentur. In quo etiam insigniorem facit pietatem Tuam locus ipse; quo enim a nostri periculo, atque ab hostium metu remotior es, eo in te apertior apparet caritas Christi, quæ non quærit quæ sua ipsius sunt; tametsi nihil potest esse nostræ matris Ecclesiæ, quod nostrum quoque non sit. Hæ igitur literæ, quas non minus ad nos, quam ad Pium Quintum scriptas esse arbitramur, (perspicuum enim est Majestatem tuam non personam, sed ecclesiam, non tempus illud sed causam spectasse) incredibilem nobis spem, atque alacritatem attulerunt. Itaque et Deo et Majestati tuæ gratias agendas duximus, postulandumque totius Ecclesiæ nomine, ut eam in annum sequentem iis auxiliis juves, quæ tam prolixe polliceris; quod tametsi te facturum non dubitamus, tamen pro nostro summo desiderio facere non possumus quin etiam atque etiam rogemus. Nos enim noctes diesque ut æquum est, de ecclesia cruciamur; nec cessamus carissimos filios Maximilianum in Imperatorem electum, et Regem Christianissimum ad hoc Sanctissimum fœdus vocare, cumque iis quantum possumus agimus; nec desperamus; sed sive illi venerint, sive, quod Deus avertat, quid impedimenti erit; tu certe carissime fili tuo nos auxilio ne destituas: animadvertimus enim, te, in illis ad Pium V. literis duo polliceri, alterum de fœdere, cum illa exceptione, si cæteri quoque Christianorum Principes adduci potuerint; quod utinam faxit Deus, nosque hoc videre permittat, ut te, atque alios, tam gloriosi fœderis socios, et consortes habeamus; alterum, de auxiliis mittendis, deque hostibus a rubro etiam mari adoriendis cum illa exceptione, nisi si necessitas aliqua, cui parendum sit, id prohibeat; quam quidem necessitatem nullam fore speramus, Christianamque Ecclesiam, si primum illud non poterit, tuo certe beneficio, tua ac tuorum majorum perpetua fide, pietate, virtute in Christi hostibus arcendis, inque ejus honore et gloria tuenda et propaganda dignissime fruituram, sublatis divina manu impedimentis iis, quæ hactenus tuam optimam voluntatem remorata sunt. Hæc Majestati tuæ scribere voluimus per dilectum filium Joannem Tellum Menesium Tuum apud nos Oratorem; cujus gravitatem, modestiam, ac summam in tuis rebus fidem et diligentiam et sanctæ memoriæ Pius V. et nos experti sumus; confirmamusque magnam illum hinc ab omnibus laudem et benevolentiam reportare, quibus etiam nominibus eum Majestati tuæ commendatissimum esse non dubitamus. Tibi vero cui tantum debemus, quidquid valemus esse supervacaneum putamus; quidquid tamen valebimus, tibi ac tuis valebimus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XVII. Septembris 1572. Pontificatus Nostri A. Primo.

LXXXVI. — Præter triremium parandarum curam plura alia, quæ bello usui esse possunt, Gregorius sollerter prospiciebat. Corcyræ in insulæ oppido (par utrique est nomen) Nosocomium ædificavit militibus curandis excipiendisque, qui sacro hocce bello vel morbos, vel alio quocumque corporis incommodo afflictarentur. Anconitanam arcem, nobile in Piceno emporium, firmissimis mœnibus vallabat, bellicis tormentis instruebat, lectissimis præsidiis obfirmabat. Operi perficiendo iusumptis ad CL. scutatorum aureorum nummorum millibus, omnes illas oras, quas creberrimis excursionibus infestas Turcæ fecerant, clausit, et periculo subtraxit.

LXXXVII. — Dum hæc Romæ agerentur Venetorum legati adventarunt, qui nomine Reipublicæ solitam obedientiam Summo Pontifici sponderent. Jam anni initio Dux Venetorum IV. Idus Febr. Paulum Theupolum suum apud Pontificem legatum jussit [*] cum eodem de bello agere opportuno anni tempore instaurando, prout dictis sacri fœderis conditionibus convenerant. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 37.

[*] Mantissa documentor. N. 38.

Hanc animi alacritatem Dux idem jam testatus Gregorio erat XVI. Kal. Junias, cum de suscepto Pontificatu gratularetur. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 33. fol. 89.

«Sanctissimo, et Beatissimo in Christo Patri, et Domino, Domino Gregorio XIII. digna Dei providentia Sacrosanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Aloysius Mocenigo Dei gratia Dux Venetiarum etc. pedum oscula Beatorum. Accepto nuntio, quem quidem nobis lætissimum, atque optatissimum deferri Oratores nostri diligentissime curarunt, Sanctitatem tuam, mirifico Cardinalium omnium consensu, cum primum convenerunt, approbante Divino Spiritu, ad Pontificatum elatam esse, tanta voluptate affecti sumus, quantam percipere jure optimo debeant ii, qui ejusmodi Pontificem, ea præditum mente, sapientia, integritate, Christianis rebus in magnum discrimen adductis, maxime cuperent. Itaque cum immortales imprimis Summo Rectori Deo gratias egissemus, nihil postea nobis fuit antiquius, quam nostræ hujus communis lætitiæ, aliquam Sanctitati Tuæ significationem dare, ac conceptum gaudium per litteras statim exprimere; cui quidem nos, nostraque Respublica universa vehementer gratulatur: ad navis enim Ecclesiæ turbulentissimis jactata procellis gubernacula accersitus unus est, qui eam servare a naufragio recte potest; atque in Sancta ista Sede Ponti-

ficia est collocatus is Christi Vicarius, Religionis Dux, qui Christianæ Reipublicæ conservandæ, ac propagandæ studio incensus in eam præcipue curam incumbat, ut post gloriosam victoriam, quæ divinitus parta est, immanissimi Turcarum Tyranni vires penitus dissipentur, maritimaque ipsius Imperia deleantur. Sanctitatem vero Tuam pro Christi fide, pro Ecclesiæ dignitate, pro publica salute excubantem animo huc cogitationes hoc tempore conversuram, nomenque Christianum prudentissime et fortissime defensuram non dubitat; atque hac de causa omnes perpetuam illi vitam optant, quasi sibi perpetuam felicitatem optare videantur. Nam si Pastorem et Gubernatorem tam pium, tam prudentem, tam peritum ulla unquam tempora desiderarunt; nostris certe hunc esse datum omnes intelligunt; ac magnopere lætantur, istum maxime omnium in terris editum, et illustrem locum obtinuisse præstantissimum Virum, quem liberales doctrinæ erudiverint, magnarum rerum usus docuerit, admirabilis vitæ innocentia, singularis virtus ad altissimum dignitatis gradum evexerit. Nos autem debitum, ac solemne gratulandi officium, more majorum, primo quoque tempore nobilissima Legatione præstabimus, ut Sanctitas tua perpetuam nostram erga ipsam observantiam, veteremque erga Sedem Apostolicam cultum cognoscere possit apertius. Ac quemadmodum nos tantum eidem ultro deferimus; ac libenter pollicemur, quantum ab optimis, et obsequentissimis filiis potest expectari; ita etiam confidimus Sanctitatem Tuam a paterni animi benevolentia, atque officio erga Rempublicam nostram nunquam discessuram.

Datæ in nostro Ducali Palatio, die XVII. Maji. Indictione XV. MDLXXII.

OCTAVIANUS MAGIUS Secretarius.

En modo ejusdem litteras, quibus Legatos Reipublicæ Pontifici sistit, commendatque. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 38. fol. 84.

Sanctissimo et Beatissimo in Christo Patri, et Domino, Domino Gregorio XIII. Digna Dei Providentia Sacrosanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Aloysius Mocenigo, Dei gratia, Dux Venetiarum, etc. pedum oscula Beatorum. Delegimus ad Sanctitatem Vestram Oratores nostros Nobiles dilectissimos, et ex primariis Reipublicæ nostræ viris Nicolaum De Ponte, D. Eq. et Divi Marci procuratorem, Vincentium Maurocenum, Andream Baduarium, et Paulum Theupulum Eq.; quibus in mandatis dedimus, ut una cum dilectissimo Nobili nostro Joanne Superantio Eq. istic Oratoris nostri munere fungente eam Sanctitati Vestræ obedientiam Reipublicæ nostræ nomine præstent, quam Pontificibus Maximis, Sanctissimæque isti Sedi majores nostri semper præstandam censuerunt. Quamobrem, ut eam illis fides habeat, quam nobismetipsis, si eam coram alloqueremur, haberet, Sanctitatem Vestram etiam atque etiam rogamus.

Datæ in nostro Ducali Palatio die XIV. Septembris, Indictione Prima MDLXXII.

DOMINICUS DE VICO Secret.

LXXXVIII. — Adventantes ad Urbem Legatos maximis honoribus excipi, atque Urbem intrare Gregorius summopere curavit. Lubet hac de re Mucantium audire. [*]

[*] Diarior. Tom. XIV. fol. 36

« Die Dominica 5. Octobris ingressi fuerunt Urbem Oratores quinque a Republica Venetorum destinati, ut Sanctissimo Dño nostro obedientiam de more præstarent, quibus obviam iverunt familiæ Revñorum DD. Cardinalium multique Prælati, et nobiles usque ad Vineam Julii Papæ III. extra Portam Flaminiam, ubi substiterant expectantes horam ingrediendi, prout nostro tempore omnes fere Principes et Oratores, qui solemni pompa et frequenti totius Curiæ comitatu recipiuntur per breve temporis intervallum cum in locum secedere solent, et salutationes obviam prodeuntium audire et excipere tamquam ad id opportunum et modicum ab Urbe distantem. Familia vero Papæ, hoc est Magister Domus cum Prælatis assistentibus pontificali habitu indutis, cubiculariis quoque et scutiferis eorum habitu festivo, id est rubeo, vestitis subsequentibus, usque ad dictam portam, et parum extra eam prodierunt, et advenientibus illuc Oratoribus, ipse Magister Domus brevi sermone congratulatus est eis de felici adventu nomine Summi Pontificis, significans optimam illius voluntatem erga Rempublicam Venetorum et ipsos Oratores, ac propterea ad eos honorandum familiam suam misisse, et habito ab eisdem paucissimis verbis responso, in Urbem consueto ordine ingressi sunt. Nam prius et ante omnes equitarunt milites, seu equites levis armaturæ de custodia Sanctissimi bini, non tamen armati, nec cum lanceis, sed super eorum sagos pallia communia habentes: post hos parafrenarii Cardinalium mulis suorum dominorum stragulis ac phaleris rubeis ornatis insidentes, ipsi vero galeros rubeos eorundem Cardinalium post terga appensos gerentes, eodem modo bini: Parafrenarios sequebantur familiæ Cardinalium et Curiales, deinde familiæ Oratorum, post hos tubicines, mox Scutiferi Papæ cum vestibus rubeis, postremo Barones et Illustres Viri, tum duo Clavigeri seu Mazerii Papæ, et medius inter eos Magister Cæremoniarum immediate ante Oratores equitans. Primus Orator equitabat medius inter Magistrum Domus Papæ a dextris, et primum Prælatum assistentem a sinistris, alii Oratores in medio, vel a dextris aliorum Prælatorum assistentium, quos sequebantur alii Prælati et Cubicularii Papæ vestibus et caputiis rubeis induti; a lateribus incedebant pedestres milites Helvetii hastati de custodia Sanctissimi, Tympanistæ vero præibant ante

familias Oratorum. Hoc ordine equitarunt usque ad hortos Rmi D. Cardinalis Ferrariensis in Monte Quirinali, ubi consistentes ante fores egerunt gratias de more. In mole Adriani bombardarum sonitus ingens auditus fuit, quamvis illic Oratores non transierint.

« Placuit distincte ordinem nunc Comitantium Oratores in Urbis ingressu describere, ut appareat diversitas ab eo ordine qui ponitur in Cæremoniali, et qui observabatur dum Paris Grassus fuit Cæremoniarum Magister, hoc est temporibus Julii PP. II. et Leonis PP. X. prout ipsemet in suo quodam opusculo de Oratoribus et Principibus venientibus ad Urbem testatur, ad hoc ut judicari possit quid magis deceat. Etenim in libro Cæremoniali ordo sic describitur, ut scilicet primo procedant familiæ Cardinalium et Curialium qui brevibus vestiuntur, tum Sarcinæ et familiæ Oratorum novorum, omnes bini; deinde familiares Papæ laici et Nobiles ac Barones, mox servientes armorum cum suis baculis argenteis, demum Oratores novi, quorum primus medius esse debet inter duos primos Prælatos a Pontifice missos, et si plures Oratores erunt equitabunt unus post alium in medio Prælati Pontificis a dextris, et aliquem ex oratoribus Principum in Curia existentibus a sinistris. Et si Orator novus erit tantummodo unus, sequuntur Comitantes post eum bini, videlicet Prælati Palatii a dextris, Oratores antiqui a sinistris; si vero Oratores novi essent plures, quam ut possent a Prælatis Palatii et ab Oratoribus antiquis medii retineri, tunc ire debent post primum (qui semper medius inter duos primos Prælatos equitat) bini ac bini alternatim, hoc est in prima copula unus Orator novus a dextris, et unus Orator antiquus a sinistris, in 2.ª copula alter Orator novus a dextris et Prælatus Palatii a sinistris, in 3.ª copula Orator novus a dextris, et Orator antiquus a sinistris, et sic deinceps usque ad ultimum: deinde sequuntur alii Prælati quisque suo ordine, mox Subdiaconi, Auditores Rotæ, Clerici Cameræ, Accoliti, Cubicularii et alii Papæ familiares togati. Jam ex his unusquisque intelligere potest quam diversus sit usus nostri temporis ab eo qui in Cæremoniali recensetur. Primo enim in Cæremoniali nulla fit mentio de Equitibus levis armaturæ, qui omnes præcedunt, viam cæteris demonstrantes, nec etiam de Parafrenariis Cardinalium, qui post prædictos equites subsequuntur cum mulis et galeris rubeis suorum dominorum; quod autem dicitur in Cæremoniali Sarcinas ac jumenta clitellaria Oratoris sequi post familiares Cardinalium et Curiales, hodie non est in usu, ut eo loco incedant, sed quando adsunt, præmittuntur ante omnes etiam milites levis armaturæ: ordo etiam Prælatorum Palatii et Oratorum antiquorum in associandis Oratoribus novis non servatur amplius; immo nec ipsi Oratores antiqui veniunt obviam novis, sed tantummodo Magister Domus Papæ cum Prælatis Assistentibus, ut dictum fuit; nulla etiam fit mentio in Cæremoniali de bombardis in ingressu Oratorum exonerandis pro lætitia et honore. Paris autem Grassus in prædicto suo opusculo cap. XI. testatur, consuevisse Gubernatorem Urbis cum Prælatis Palatinis obviam Oratoribus prodire et primum locum inter omnes habere, et verba erga Oratores nomine Pontificis facere: nostris temporibus nunquam venit Gubernator, sed nec Prælati Palatini, quorum etiam nomen fere obsolevit, adeo ut perpauci hodie eo nomine appellentur, nec habent privilegia, quæ olim habebant. Nec in specie in hujusmodi Principum Oratorum receptione antecedebant omnes, et quoscumque alios Prælatos, etiam assistentes. Nunc vero ipsi Prælati assistentes una cum Magistro Domus Papæ hoc officio funguntur, et præferuntur omnibus. Nec etiam aliqui Principes amplius interveniunt, et fortasse melius fit hodie ad removendas plures controversias, quæ sæpe oriebantur super præcedentia inter ipsos Principes et Oratores ac diversos Prælatos, quæ facile quandoque rixis et tumultibus occasionem præbere poterant, ac certe ipsum actum diutius remorari quam par esset, dum pro suo quemque loco cæremoniarum Magister congrue disponere, et differentias componere studebat. De qua re late disseruit Paris in dicto opusculo cap. 16. referens multiplices differentias procedendi pro diversa personarum qualitate, qui etiam dicit Equites levis armaturæ in hoc actu venire armatos, et cum lanceis. Hinc colligimus, ipsas cæremonias frequenter et facillime in hac Romana Curia mutari arbitrio et voluntate Pontificum, et nonnunquam sua sponte, nemine advertente aut contradicente, quandoque in melius, quandoque in deterius, cujus rei plura exempla adducere possem, quæ alibi commodius et aptius, Deo dante, commemorabo. Non omittam hunc usum præmittendi Parafrenarios Cardinalium cum mulis ornatis et galeris rubeis, ut supra dictum est, olim tempore Paridis Grassi fuisse alio modo; non enim simul quasi collegium facientes, sed singuli cum familiis suorum dominorum equitabant; et cum tempore Leonis PP. X. incœpissent procedere simul juncti, et in loco honorifico, videlicet immediate ante scutiferos Papæ, fuerunt jussu Leonis repulsi, et mandatum, ut irent unusquisque eorum cum familia sui Domini, ut ante solebant, nec haberent collegium, ut notat idem Paris in suis Diariis Leonis X. sub die 24. Maji 1513. In ingressu Oratorum Florentinorum nihilominus Decretum Leonis procedente tempore obsolevit; nam, et Collegium habent, et simul juncti et bini Oratores in Urbem ingredientes comitantur, hoc tantum mutato, ut primi ante omnes familias et Curiales equitent post

Equites levis armaturæ; et certe meo judicio magis convenit, ac magis conspicuum est, ut sic simul incedant, quam mixti inter nobiles, ac familias Cardinalium suorum dominorum accedere debere, quasi ex hoc demonstretur ipsos Cardinales mittere obviam Oratoribus mulas et Parafrenarius, qui postremi sunt de familia, idque in modicum Oraturum decus redire: his enim facile respondetur tale judicium nunquam ab intelligentibus ferendum fore; cum satis constet quemlibet Cardinalium totam suam familiam obviam Oratoribus mittere, idest a primo ad ultimum: quilibet enim destinat illuc Magistrum Suæ Domus, vel aliquem Prælatum, una cum nobilioribus suæ familiæ, ac etiam inferioribus usque ad Parafrenarios, quod apparere non posset, nisi ipsi Parafrenarii ab aliis dignoscerentur; jam enim prius illi nobiliores sese oratoribus ostenderunt, illosque salutarunt nomine suorum Dominorum. Aliud quoque circa hæc animadvertendum duxi, quod nostris temporibus fere nunquam post ipsos Oratores et Prælatos assistentes, qui eos comitantur aliqui alii Prælati, nec officiales præter Cubicularios, vel admodum pauci veniant, cum tamen in Cæremoniali libro caveatur Subdiaconos, Auditores Rotæ, Clericos Cameræ, Accolitos et alios Curiales togatos sequi debere, ut prædixi. Immo et ex ipsis Prælatis Assistentibus pauci admodum veniunt, quod certe minuit decus et majestatem hujus Curiæ. Ideo consulto Pontifice erit in posterum providendum.

« Die 7. Octobris feria 3. fuit Consistorium publicum in Palatio Sancti Marci in aula majori, quæ loco Aulæ Regiæ in Palatio Vaticano habetur ad recipiendum Oratores Venetos, licet alias consuetum esset eos recipi in aula Ducali, sed a tempore Pii PP. IV. sic observatum fuit. Oratores venerunt curru ob multam pluviam, nec defuit comitatus familiarum Rñorum Cardinalium, quamvis confuse et sine ordine, pluvia impediente. Ingressi Palatium substiterunt in mansionibus Rñi Dñi Cardinalis Comensis, quas in Palatio habebat, donec in Consistorium vocarentur. Præstita reverentia per Cardinales in Consistorio, sex Prælati ex assistentibus iverunt ad introducendum Oratores in Consistorium, quorum primus venit medius inter duos primos Prælatos, cæteri a dextris aliorum Prælatorum. Ingressi in aperturam subselliorum fecerunt primam reverentiam genuflexi, 2.am in medio, 3.am ante gradus solii, mox ascendentes osculati fuerunt singuli pedem, manum, et os Papæ juxta ritum, et primus præsentavit litteras, addendo pauca verba. Redeuntes a Papa, et inclinantes se hinc inde versus Cardinales, qui eos vicissim resalutarunt, locarunt se scamno posito retro sedile Cardinalium Presbyterorum, ex quibus ille, qui orationem habiturus erat omnium postremus e regione Pontificis constitit, et lectis litteris per Secretarium Papæ peroravit cum omnium laude et attentione, et responso accepto per eumdem Secretarium, accedentibus Cardinalibus amicis, et ab ipsis Oratoribus prius invitatis, apud Pontificem honoris causa, ipsi quoque denuo ad Pontificem venerunt, ejusque pedem osculati sunt; tum surgentes et stantes ad dextram Pontificis petierunt osculum pedis S. S. pro suis familiaribus, prout omnes deosculati fuerunt, et in fine Papa recessit ad se exuendum paramentis, et duo primi ex ipsis Oratoribus sustulerunt fimbrias posteriores pluvialis. Mox omnes redierunt in curribus ad eorum hospitium, comitantibus amicis.

LXXXIX. — Theupolus in Pontificis conspectum receptus gravem omnino, quam addimus, et satis ornatam orationem habuit, qua mandata suæ gentis Pontifici et Purpuratis S. R. E. Patribus aperit, vota Reipublicæ, cujus maxime de sacro bello intererat, ut eidem instetur, exponit. [*] [*] Venetia Vol. 23. f. 3.

Oratio Venetorum ad prestandam obedientiam.

« Primo illo nuntio, Gregori Pontifex Maxime, quo Senatus et universa civitas nostra tibi Pontificiam dignitatem, favente divino spiritu, et miro omnium Cardinalium conspirante consensu delatam esse cognovit, uberrimum lætitiæ fructum cepit, quod cum rei christianæ augendæ perpetua in te voluntas fuisset, ad eam voluntatem summa etiam facultas accesserat. Quod etsi nobis fuit commune cum multis, quæ tua privata felicitas ad plurimarum gentium tranquillitatem atque otium redundat, et cum publica utilitate conjungitur; tamen idem sentiu magis ad nos pertinere, qui cum impiis et barbaris nationibus hoc tempore bellum gerimus, si dignitas quæratur, gloriosissimum; si causa spectetur, justissimum; si periculi magnitudo, etiam maxime necessarium. Vides enim, Pater Sanctissime, tu, qui alte perspicis, quæ in tempora nostra ætas incidit, quam difficilia, quam turbulenta, cum ex altera parte hæretici homines catholicæ Religionis veritatem conentur evertere, ex altera nobis Turcæ bellum inferant, hostes Ecclesiæ sempiterni.

« Nec vero post hominum memoriam tot, tamque multiplices atque inter se dissidentes hæreticorum hominum opiniones extiterunt, qui a recta pietatis via ita aberrant, ut non tam Religionis, quam humanæ societatis fundamenta convellere, nec tam sacrorum rituum veterem disciplinam et majorum suorum instituta, et consuetudinem deserere, quam cum temperantia, cum honestate, cum justitia, cum ratione pugnare videantur. Et quia Europæ magnam et pulcherrimam partem occuparunt, quas seditiones concitaverint, quantas Reipublicæ calamitates importarint, recordari sine maximo dolore non possumus.

« Bellum præterea geritur cum Tyranno ac

Principe omnium importunissimo: qui se in suscipiendo imperio insolentissimum, in gerendo iniquissimum præbuit: nec minus christianorum Principum dissensionibus ac dissidiis, quam suis opibus fretus, orbis terræ imperium appetit: omnia enim concupiscit, et, quæ armis et viribus si consequi posse diffidit, in dolosis consiliis tentat; nec enim fidem datam ac sollemni jurejurando constrictam violare dubitavit, cujus nomen etiam apud omnes barbaras nationes sanctum atque inviolatum semper fuit. Et quoniam superiore anno maximas classes, quas ad nostram perniciem pararat atque instruxerat, præter spem, præter consuetudinem amisit, nunc iracundia et dolore ardens in hanc unam cogitationem, et curam incubuit, ut victoriam illam ulciscatur; atque huc quidem deducta res est, ut nobis ille vel sit omnino profligandus, vel, ut levissime dicam, in perpetuum metuendus: etenim jam vidimus perculsum illud monstrum et prope intermortuum se repente extulisse, et ad bellum renovandum revixisse.

« Quare civitas nostra, quæ in gremio Christianæ Religionis nata, et alta semper est, spesque omnes suas in unius Dei præsidio posuit atque defixit, quæ urbem non propugnaculis et mœnibus, sed religiosorum hominum sanctissimis ædibus et templis circumsepsit, atque his munita præsidiis in maximis superiorum temporum conversionibus se ab omni labe impietatis liberam, incorruptamque semper præstitit; quæ pacis et belli rationes cum sacrosancta hac Sede ita habuit conjunctas, ut omnes motus et varietates cum ea sibi communes esse semper duxerit; nunc minime omnium ignorat, quantum vel ad suas, vel ad communes aliorum rationes momentum afferant tam variæ atque in contrarias partes districtæ de Religione sententiæ, quæque ex hoc fonte ad universum Dei populum mala profluxerint. Quod pro sua in Deum pietate iniquissime quidem patitur, nihilque cupit ardentius, quam ut salutaribus consiliis et remediis hæc incommoda quam primum subleventur.

« Belli autem offensiones eo gravius fert, quo propius ab hostium præsidiis et armis Venetæ ditionis fines absunt, nosque ad eorum impetus et casus subitorum periculorum fortuna magis objecit, omnes enim formidines et tempestates, quæ a Turcis impendent, nobis sunt potissimum subeundæ, quibus ii maxime sunt ob bellorum contentiones infensi, et ob finitimas regiones ad nocendum parati.

« Quam vero Religionis nostræ perpetuis hostibus naturali quodam odio infesti atque adversi Veneti semper fuerint, testes sunt res ab illis gestæ et amplissimis annalium monimentis consecratæ, toties Maurorum copiæ fugatæ atque devictæ, tot militum et classium expeditiones in Syriam factæ ad Hierosolymam, Dei terrestre domicilium, sanctamque illam regionem recuperandam et conservandam.

« Nam quid de Turcis dicam? cum quibus gravissima bella persæpe gessimus. Centesimus fere hic est annus, cum eorum vim et impetum Veneti soli exceperunt, et per annos decem tam pericolose, quam fortiter sustinuerunt. Hoc vero bellum quanta alacritate et studio susceperint, instruxerint et persequantur, certe nemini dubium est, cum præsertim classis et exercitus nostri ac reliqui apparatus bellici non modo sociorum, sed ipsorum etiam hostium expectationem superarint.

« Atque utinam nostris conatibus fortuna adfuisset! Non enim opulentissimo regno spoliati hostium vim, crudelitatemque pertulissemus. Ac nobis quidem Cypria illa clades calamitatem et luctum attulit, cæteris Christianis Principibus documentum esse potuit instantis periculi, nisi immanissimorum hominum potentia opprimatur.

« In hac communium rerum perturbatione et motu, Pater Sanctissime, cum sancta hæc Sedes suo moderatore et Principe esset orbata, et more institutoque majorum cuncti Cardinales unum in locum convenissent, ut novum Pontificem legerent; tibi postridie, quam cum cæteris Cardinalibus eo conveneras, quod erat maxime optandum, maximeque his temporibus consentaneum, universæ Ecclesiæ potestas et gubernatio concredita est. Cujus rei deliberatio tam subita, tam plena consilii et æquitatis, tanto amplissimi ordinis et Spiritu Sancto congregati consensu atque lætitia, non dubitamus, quin divinitus acciderit, et nostrorum temporum felicitati, quasi salutare quoddam sidus, antecesserit atque præluxerit.

« Tibi, Pater sanctissime, ad gloriam majus atque splendidius dari nihil poterat, quam, quod ex tota Europa lectissimi viri, Christianæ Reipublicæ lumina et firmamenta, suo judicio atque consensu tribuerunt, qui cum virtute et auctoritate excellerent, teque amplissimæ dignitatis socio uterentur, tamen tibi parere, quam tecum de summo honore contendere gloriosius esse judicarunt: tuæque fidei et sapientiæ omnem existimationem suam, omnia Religionis jura et instituta, omnium fere populorum et gentium salutem crediderunt. Neque hoc habes a fortuna, propterea quod in sapientium consilia nunquam temeritas incurrit, sed a gravissimorum hominum proposita ratione, qui in te ornando non minus judicii laudem quæsisse, quam tuæ probitati, et virtuti potestatem jam diu debitam tribuisse videantur.

« Multis laboriosisque muneribus in Urbe exercitatus, extra Urbem honestissimis legationibus perfunctus, etsi omnia non ad tuam privatam laudem, sed ad publica Ecclesiæ commoda et ornamenta referebas; tamen ita contigit, ut ex tua

fide, consilio et diligentia, ad alios utilitas, ad te honor benemerendi perveniret. Ergo his innocentiæ et virtutis quasi gradibus ad eam dignitatem ascendisti, ad quam nulla in terris fieri accessio honoris potest. Quod cum tam mature atque in tempore successit, justissimæ et gravissimæ sunt causæ, cur nos in primis tuæ amplificatæ dignitati, nostræque felicitati gratulemur, ea a te expectantes, quæ ad Religionem optime constituendam, et ad belli subsidia comparanda sunt necessaria. Quæ enim certos homines primum temere, deinde etiam impie ab Religione abduxerint, ea sunt non incertis rumoribus ad te perlata, sed suis vestigiis indagata, tibique explorate perspecta. Quod vero attinet ad hostium audaciam comprimendam, jam inde ab initio tui Pontificatus ea omnia a te statim sunt imperata, quæ hujusce belli comparatio, et administratio exigebat: nullamque tuam operam et diligentiam desiderari passus es. Ex quo perspicuum est quantæ tibi curæ sit christiani populi non modo salus, verum etiam dignitas.

« Huc accedit quod propter rerum maximarum usum, singularemque prudentiam a te ratio iniri potest, quemadmodum Christianorum Principum mentes et voluntates inter se copulentur, et ad communem Catholicæ fidei hostem profligandum et expugnandum consentiant. Quod tentare honestissimum est; perficere autem non tam difficile, quam gloriosum, tibi præsertim, qui eorum consilia et rationes habes exploratissimas.

« Nobis nulla umquam occasio aut tam ampla, aut tam præclara dari potuit, ad quam arripiendam omnes, quibus populorum salus commissa est, quasi ipsius Dei vox exhortatur. Usus jam nos docuit insolentissimi Tyranni opes, et intollerabilem potentiam frangi debilitarique posse, quem nunc verisimile est populos habere partim perterritos, partim desiderio libertatis erga nos optime animatos, ut si ipsi deesse nobis nolumus, etiam mutæ illæ regiones et loca majorum nostrorum signata vestigiis nos non ad dubiam pugnam, sed ad certissimam victoriam invitare videantur.

« Itaque, Pater Sanctissime, non ex stellarum cursibus et rerum cœlestium contemplatione, sed ex tuis præclarissimis virtutibus libet nobis augurari, ea quæ de summa Christiani imperii decernenda sunt, nostro felici quodam fato tibi esse reservata, atque ita fore ut christiani Principes universi tua prudentia et auctoritate ad Dei hostes sanctissimo bello opprimendos inducantur, et dum Religionis jura dignitatemque defendant, suas quoque regiones tueantur, multa ad suum imperium adjungant, posteris perpetuum otium pareant, ipsi denique ob res præclare gestas a Deo gratiam ineant, et immortalem gloriam consequantur. Quæ si evenerint, ac potius cum evenerint, o fortunatam christianam Rempublicam, o beatam tui Pontificatus conditionem, cum Religio bene constituta uberius efflorescet, communi bonorum omnium hoste devicto atque afflicto pax, justitia, pietas, innocentia, et fides vigebunt, nos pacatis rebus omnibus perpetuis plenisque gaudiis cumulabimur, et tuo potissimum consilio, et virtute etiam Dei Ecclesia tranquillis vereque aureis temporibus perfruetur.

« Harum rerum spe et expectatione ductus Senatus Venetus, Pater Sanctissime, gratulatum nos oratores ad te misit, quod tua ista omni laude cumulata amplitudo eum bonorum omnium animos, tum præcipue Venetorum, qui tibi sanctissimis et amoris et observantiæ vinculis sunt adstricti crexerit, et recrearit. Quod valde ex voluntate nostra facimus, atque hoc ipso die maxime, qui dies divinam illam superioris anni victoriam et mortalium omnium laude celebrandam nobis attulit, summamque etiam meliorem rerum expectationem dedit.

« Alterum legationis nostræ munus est, ut Principis, Senatus et civium nostrorum nomine, qui Sacrosanctam hanc Sedem in primis venerantur et colunt, tibi, Pater Sanctissime, debitam venerationem et obedientiam præstemus, id, quod conjunctissimis animis et voluntatibus pie et libenter facimus: tibique omnia amoris et pietatis officia pollicemur, quæ parenti optimo et sanctissimo tribui a gratissimis filiis solent, Te obsecrantes, ut nos Tibi, Sedique Apostolicæ conjunctissimos et obsequentissimos fore semper statuas, neque recuses, quo minus nostrorum temporum fortunam esse ducas tuam, cum præsertim quarumcumque rerum nobis unquam erit facultas et copia, earum rerum usus Tibi, et Sanctæ Sedi Apostolicæ paratissimus sit futurus.

« Reliquum est, Pater Sanctissime, ut quoniam eo in loco te virtus tua collocavit, infra quem cœteri homines sunt, incolumitatis et gloriæ fructum tibi maxime diuturnum exoptemus. Quod pro communi omnium utilitate, et Ecclesiæ amplitudine summe cupimus, nostra vero causa a Deo omnium bonorum auctore, etiam summe assidueque præcabimur ».

XC. — Venetorum oratione, monitis, precibusque, atque aliorum alacritate excitatus eo magis ad Joannem Austriacum Gregorius convertitur. Messanæ cum triremibus adhuc morabatur, sed in eo erat, ut e Sicilia Hispaniam et Batavorum insulas versus vela faceret. Monet igitur Pontifex, ut exitiosum hoc consilium animo deponat, et ad profligandas Turcarum vires Venetis et Pontificiis triremibus cum suis consociatis penitus incumbat. (*) (*) Reg. Gregorii XIII An. I Epist. 282 fol. 349

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ

GREGORIUS PP. XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, Salutem et Apostolicam benedictionem. Dilecte fili, incredibiliter dolemus eam Tuæ Nobilitati rei benegerendæ facul-

tatem atque adeo victoriam ereptam esse, ad quam te, virum clarissimum, atque ad maximas res natum, inque eis ingenti semper cum laude et gloria versatum, spe sua homines vocabant, quamque Ecclesiæ Dei pollicebatur virtus tua, et superioris anni victoria. Hoc dubitamus te non minus quam nos ipsos dolere, tum communi, tum tua etiam privata jactura; eo enim loco erant res nostræ, ut jacturam fecisse existimemus, quod non ingens aliquod lucrum fecerimus. Primum illud optandum erat universam hostium classem deleri; proximum, insigni aliqua eam clade affici; tertium quam longissime fugari; postremum in aliquo sive Venetorum sive hostium portu, quam proxime ipsos hostes hybernare. Quæ quoniam nobis omnia erepta sunt, providendum est, ne majorem aliquam jacturam nostra culpa faciamus. Ea autem duplex esse potest, si tu in Hispaniam discesseris, aut siquid triremium, aut militum sejungi, atque abire permiseris. Tuum discessum mira quædam apud nostros animorum abjectio, et desperatio; apud hostes autem spes atque alacritas consequetur; quæ quidem quantum utrinque valeant in rebus bellicis, nemo te melius intelligit. Omnes enim vident te totius fœderis quendam quasi nexum esse; eodem absente te existimabunt omnia dissoluta esse; quæ res incredibilem hostium audaciæ afferet accessionem, nostrorum autem virtuti decessionem. Ipsam vero militum aut triremium missionem, summa, fractis animis, si minus quod veremur desperatio, ac certe redeundi tarditas, consequatur necesse est. Interim vero hostes majore, atque instructiore classe comparata, summa cum celeritate accurrent, tum reliquas Christianorum, tum vero utriusque Siciliæ eorum incursionibus maxime expositæ, oras depopulabuntur, et quidquid reliquum erit classis nostræ adorientur, ac perdent, et misere conversa rerum omnium ratione, victi, de victoribus (quod dicere exhorrescimus) triumphabunt. Ad Christianorum igitur Reipublicæ rem et spem retinendam, atque ad militum animos confirmandos, et hostium audaciam retundendam necesse est te Messana non discedere, et classem, quam instructissimam ac paratissimam habere; et ipso veris initio majoribus etiam copiis et classe in hostem contendere; neque committere ut illum ad nostras oras accedere sinas, ac belli a se periculum et calamitatem ad nos convertere. Neque vero hæc temere scribimus, aut de tua virtute, et rei militaris peritia dubitantes, sed quia veremur, ne Philippus Rex Catholicus tui desiderium ferre non possit, teque in Hispaniam revocet; hoc enim adhuc incerto quodam rumore accepimus. Quod si ita est, paucos saltem nobis dies largire, neque te Messana commove, neque milites mitte, aut classem dissolve; sed omnia integra ad novum Regis ipsius responsum, quod propediem aderit reserva; nos enim ad eum misimus quam celerrime et expeditissime. In hac autem brevi mora nihil detrimenti erit, contra summa utilitas. Quod sive Rex de sententia, ut speramus, decesserit, sive in ea permanserit, integrum tibi erit utrique sententiæ parere aut posteriori, aut certe priori. Hos igitur paucos dies quantum possumus postulamus, quos, te propter postulationis æquitatem non negaturum confidimus. Quæ omnia latius explicabit dilectus filius Claudius Gonzaga Noster Cubicularius secretus cujus fidei propter generis atque animi nobilitatem plurimum confidimus. Ejus igitur orationi eandem quam nostræ fidem ut adhibeas rogamus.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 27. Octob. 1572. Pontificatus Nostri Anno primo.

Nec defuere rursus ejusdem Gregorii ad Granvellanum litteræ et preces, ut Joanni jungendæ classis auctor fieret. [*] [*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 260. f. 317.

Dilecto Filio Nostro Cardinali Granvelano

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Magnopere veremur ne dilectus filius Joannes ab Austria revocetur in Hispaniam a carissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum Rege Catholico, sive quia ejus desiderium ferre non possit, sive quid aliud causæ sit; arbitreturque posse illum sine ullo fœderis detrimento hac hyeme in Hispania manere; quod ut verum fateamur, rumore quodam accepimus. Ab hac mente Regem quantum possumus per literas deterremus; ab ipso autem Joanne postulamus, ut saltem maneat tandiu, dum responsum ab ipso Rege expectamus; mittimusque hac de causa dilectum filium Claudium Gonzagam Nostrum Cubicularium Secretum. Videmus enim Joannis discessu omnem spem abjectam, contraque hostium audaciam confirmatam atque auctam iri, nec facilem postea, fractis jam animis, militum reditum fore. Contra autem opus esse corporum, animorumque præsentia, et maxima in futurum annum classis et copiarum comparatione, summa item veris initio celeritate, quæ te quoque sentire non dubitamus. Cupimus igitur, ut hanc Claudii legationem, ut summa causæ æquitas postulat, tua prudentia, atque auctoritate adjuves, et quam accuratissime ad Joannem scribas, literasque ipsi Claudio des, eique super iis quæ nostro nomine exponet fidem adhibeas. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 27. Octobris 1572. Pont. Nost. Anno primo.

XCI. — Gregorius interea in sacri fœderis societatem cæteros etiam Principes pertrahere nitebatur. Ut apud Cæsarem hac de re vehementissime instaret, Petrum Fasardum urgebat, qui non ita pridem a Philippo Rege ad Maximilianum Cæsarem missus fuerat, ut de sacro fœdere,

jungendo verba faceret. Hisce porro Fasardum Gregorius hortabatur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An 1. epist. 292. f. 387.

Dilecto Filio Petro Fasardo Regis Catholici apud Cæsarem Legato.

GREGORIVS PP. XIII.

«Dilecte fili salutem et Apostolicam benedictionem. Quo quidque est præclarius, atque Ecclesiæ Dei fructuosius, eo sæpe est ad perficiendum difficilius; non quia desit voluntas, aut conatus; sed quia antiquissimus Christi, et Ecclesiæ hostis nunquam cessat moliri impedimenta, eaque majora ostentare, quam sint. Hoc et quotidie experimur, et in ista tua legatione facile cernitur. Missus es a Philippo Rege Catholico ad Maximilianum Imperatorem electum, de sanctissimo hoc adversus Turcas fœdere cum eo jungendo; quo quidem nihil potest esse præclarius, atque ad Ecclesiæ res augendas hostiumque audaciam frangendam, et delendam utilius. Et quanquam non dubitamus quin tu hac in re et tuo muneri, et pietati, et publici boni studio satisfeceris, tamen cum negocium tardius ire videamus, quam Christianæ Reipublicæ res, et temporum necessitas ferat, facere non possumus pro nostro summo desiderio, quin te hortemur, ut eo acrius in istam curam incumbas quo majore celeritate opus esse intelligis; utque ad tuam hactenus diligentiam hic etiam nostræ cohortationis stimulus accedat, quamquam nos quidem cum et per literas, et per Nuncios cum Maximiliano ageremus, nunquam illum ab hoc fœdere abhorrere intelleximus; maximamque in spem venimus illum, et nostræ, et Philippi, et suæ ipsius optimæ voluntati satisfacturum. Hoc idem urgebit nostro nomine venerabilis frater Jo. Episcopus Torcellensis, noster apud Maximilianum Nuncius, ut communi consilio atque opera hoc tam præclarum negocium facilius conficere possis; in quo et Reipublicæ Christianæ et Regis tui gloriæ et commodis, et tuo ipsius muneri et nostro summo desiderio satisfacies; præterque eam, quam a Domino feres amplissimam remunerationem, magnam quoque a nobis gratiam inibis, nosque ubi facultas dabitur, memores et gratos esse intelliges: nihil enim magis nobis cordi esse potest. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 29. Novembris 1572. Pont. Nost. An. primo.

Cæsar horum precibus exoratus, sese Gregorii vota obsecundaturum certis tamen quibusdam additis conditionibus spopondit. (*)

(*) Mantissa documentor. N. 39.

XCII. — Gallorum rex Carolus unus erat, qui a sacro fœdere abhorreret. Multa porro eum movebant, animoque abalienabant. Verbo quidem tenus teneri se ajebat, ne ulla Hugonottis novarum majorumque turbarum occasio præberetur. Hac quoque de causa Flavium Ursinum, ut innuimus, Legatum a Pontifice missum, ut de fœdere contra Turcas sociando ageret, Septembri mense, scriptis litteris oravit Lugduno, ubi regis mandata opperiebatur, ne discederet, nisi prius aliis litteris accedendi copia illi fieret. (*) In Hugonottorum, inquiebat, inflammatis jam animis facile suspicionem hæsuram, hanc omnem fœderis societatem contra se parari, et Regem de suo omnium interitu cum Hispano Rege, Pontifice, cæterisque Principibus conspirare. Verendum ne istiusmodi suspicionibus in desperationem adducti, extrema omnia adorirentur. Cæterum paullo serius Ursinus legatus a Rege et Regina ejus matre invitatus Lutetiam x. Kal. Decemb. venit, (*) magnaque frequentia et honore excipitur. Nihilo tamen secius a sacro fœdere ob istum Hugonottorum metum Rex abhorrere perseverabat. Alias vero etiam abnuendi causas pectori Regis inhærentes prudens legatus facile retexit. Acerbius enim Regi Catholico irascebatur, quod filiam Duci Andegavensi matrimonio conjungere detrectaverat. Altius insuper de se ipso sentiebat, paratioremque sese dixisse ajebant, ut si res cogeret, una cum Gallorum gente omnem Turcarum impetum sustineret, quam ut nothum illum (Joannem Austriacum innuebat) Germanici Imperatoris filium Gallicis legionibus triremibusque imperare pateretur. Hæc tamen verba adhuc aliud abstrusius Regis molimen operiebant. Quo enim tempore hæc verba protulisse ferebatur, eodem Episcopum Aquensem, suspectæ tamen in sacris fidei virum, legatum Constantinopolim clam mittebat, qui veteris amicitiæ fœdus cum Turcis renovaret, et Turcarum Imperatoris suffragium Andegavensi Duci conciliaret, quem a Polonis Regem seligi satagebat. (*) Quid mirum proinde Ursinum re infecta summo Pontificis dolore Romam redire coactum?

(*) Mantissa documentor. N. 40

(*) Mantissa documentor. N. 11.

(*) Cardinalis Ursinus ad Cardin. Comensem Parisiis 7. et 14 dec. Gallia Vol. 6. fol. 292. - 332. - 339

XCIII. — Ut primo statim vere omnia instructa et parata essent, quæ ad bellum pertinerent, suum cuilibet fœderatorum pensum Gregorius æstimabat, singulosque Italiæ Principes Sabaudum, Hetruscum, et Genuensem Duces, tum Hieromilitum Hierosolymitanorum Joannicianorum Magistrum cohortabatur, ut naves classi fœderatorum jungendas quantocius adornarent. En litteras Sabaudo missas. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An 1. epist. 303 f 407.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Sabaudiæ

GREGORIVS PP. XIII.

«Dilecte fili nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Monstrum illud teterrimum, quod superiore prælio fractum, et comminutum videbatur, tamen collegit sese, et repente extulit, atque ita extulit, ut quod incredibile videbatur pares ad resistendum vires afferret; nunc etiam, ut accepimus, et verisimile est, majores comparat, itaque majore ei classe occurendum est; ac nobis reliquisque fœderatis æqua proportione, sua cuique classi augenda. In quo pernecessariæ nobis inter cæteras sunt duæ illæ triremes, quas Nobilitas Tua pro magisterio S. Lazari

Nobis, atque Apostolicæ Sedi pollicita est; quas tanto ante postulamus, ut possis interim eas adornare, et veris initio (neque enim tardius opus est) instructas ut oportet ad nos mittere. Ita tamen has postulamus, ut nihilominus quantum possumus rogemus, ut quemadmodum ante hac summa cum nostra, et reliquorum fœderatorum gratia, ac bonorum omnium laude, et quod maximum est apud Deum mercede fecisti tres item alias fœderis classi adjungas, ita instructas, ut tanto Principi, tanta existimatione, virtute, gloria prædito par est; neque putes propter eas, quas nobis pollicitus es triremes quidquam huic sancto fœderi decedere debere, quin hanc oportunitatem libenter amplectere, tua ac tuorum majorum virtute et gloria dignissimam; de Christi Ecclesia optime merendi, eamque quantis maximis potes auxiliis juva; tibique piorum omnium animos adjunge; ac sic cogita; cum iis, quas a Christo accepisti opibus sponsam ejus Ecclesiam juveris, illum ut est benignissimus, atque amplissimus remunerator, non sua se recipere, sed tua sibi impertiri existimaturum, teque hoc nomine præmiis sempiternis, atque omni beatitudine cumulaturum. Longiores non sumus ne in summa postulationis æquitate, in egregia tua ad omnia justa, atque honesta voluntate, in summa item ejus rei quam postulamus apud te facultate, cohortatione uti velle videamur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die xi. Decembris 1572. Pont. Nostr. Anno Primo.

Non modo per litteras apud eosdem res agebatur, sed et missus qui præsens ageret Marcus Antonius Columna, qui eodem consilio iter Hispanicum parabat. [*] Percelebris etiam Auriacus Andreas et opere et consilio sacri belli inceptum juvabat. [*]

[*] Mantissa docum. N. 42.

[*] Mantissa docum. N. 43.

XCIV. — Sed non ita totus bello Gregorius inhærebat, ut pacis opera penitus seponeret. Quo emendatiora haberentur SS. Bibliorum Hebraica volumina, edenda Philippus Rex curaverat Antuerpiæ additis Syriaca lingua confectis Paraphrasibus, Targum vocant, tum quæ Græca et Latina versio vetustate maxime commendabantur. Quadrilingue hoc præclarissimum opus longissimis adhibitis curis absolverat Arias Montanus Theologus Hispanus, vir suorum temporum bonorum artium peritia facile princeps, cui idcirco coævi miraculum mundi cognomen imposuerant. Poliglotta hujus biblia, etsi tantopere de suis in sacras litteras studiis, et Catholicorum ignavia superbirent, nondum aggressi erant hæretici, nec nisi longo post tempore et nostrorum hominum laboribus ditati id ausi. Rex Catholicus Ariam Montanum ex Belgio Romam miserat, ut Albanus Dux testatur, [*] qui Gregorio hæc Bibliorum volumina dono daret, et simul exoraret, ut id operis Pontificia auctoritate comprobaret. En litteras Regi a Pontifice responso missas. [*]

[*] Mantissa docum. N. 44.

[*] Reg. Gregorii XIII. An. I. epist. 395. f. 289.

Carissimo in Christo Filio Nostro Philippo Regi Hispaniarum Illustri.

GREGORIUS PP. XIII.

« Carissime in Christo fili noster, Salutem et Apostolicam benedictionem. Præclarum Majestatis tuæ consilium, diligentemque operam a tuis tuo jussu positam in sacris libris, quæ Biblia appellantur emendandis, tuaque magna impensa quadruplici lingua edendis vehementer probamus: est enim opus vere regium, tuaque insigni virtute et pietate dignissimum. Siquidem in tantis occupationibus, tamque multis exercitibus, populis, regnis, tanta tua cum laude et Christi, atque ejus Ecclesiæ gloria administrandis, horum quoque sic emendatorum librorum beneficio Christianam Rempublicam afficiendi curam suscipere voluisti. Quod quidem beneficium permagnum est; nam quod ad Theologiam attinet, quæ est summa philosophia, his libris omnia nostræ religionis, et divinitatis mysteria explicantur; quod vero attinet ad eam partem, quæ moralis nominatur, sunt quoque omnia quæ ad omnes virtutes præcepta colliguntur, quibus quidem duabus partibus omnis nostræ salutis, et felicitatis ratio continetur; ut nihil possit esse horum librorum lectione dignius, nihil fructuosius, nihil omni hominum generi accomodatius, nihil majori doctrina, et sapientia refertius: quæ omnia Gregorius quodam in loco divinitus explicat et alibi sic brevissime complectitur: Quid est scriptura Sacra, nisi epistola quædam Omnipotentis Dei ad creaturam suam? Nihil autem sapientius Deo, nihil melius, nihil nostri amantius; nihil igitur ejus scriptura præstantius, nihil utilius, nihil necessarius. Hunc fructum agnoscentes hæretici dum insito quodam, et implacabili in Christum, atque ejus Ecclesiam odio nobis invident sempiternam beatitudinem, conanturque eam fidem, quam Christus suo ipsius sanxit sanguine evertere; corrumpunt codices, eosque ad suas impietates accomodant, veteri suo scilicet artificio, atque a Sanctis Patribus multis locis cognita et detecta; id enim scribit Gregorius, fecisse eos in Synodo Ephesina et Chalcedonensi idem; quoque aliis in locis factum esse deprehenderunt Leo, Basilius, aliique per multi; quo scelere nihil potest fieri perniciosius; depravata enim lege, et norma recte pieque vivendi, sentiendique, universæ religionis et sanctitatis interitus consequatur necesse est. Quod si tantum in incorrupta horum librorum auctoritate utilitatis positum est universæ Reipublicæ Christianæ, perspicuum est optime de eadem Republica pietatem tuam meritam esse meditanda et curanda quam emendatissima horum librorum editione; unde te neque rei ipsius difficultas, neque tanta, quan-

tam sustines, tot, tantarumque, et tam longe, terra marique disjunctarum rerum moles deterrere potuit. Utinam autem qui hos libros legerint, Sanctissimi Spiritus rerum auctori in amore respondeant, suasque omnes cogitationes, euras, actiones dirigant ad illum, qui principium est sine fine, et finis sine principio Deus benedictus, trinus et unus, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum Amen. Datum Romæ apud S. Marcum sub annulo piscatoris die XXIII. Augusti 1572. Pont. Nost. Anno Primo.

Alteras deinde addidit, quibus pro meritis Ariam Montanum Regi commendabat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. 1. epist. 256 f. 313.

Carissimo in Christo Filio Nostro Regi Hispaniarum Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Carissime in Christo fili noster Salutem. Revertitur ad Majestatem tuam, dilectus filius Benedictus Arias Montanus; quem in iis sermonibus, quos cum eo habuimus de Sacris Bibliis, Majestatis tuæ jussu tam multiplici lingua, tamque accurate editis, atque ad nos allatis, deque aliis rebus ad religionem pertinentibus, cognovimus pium, ac prudentem, quibus de causis non dubitamus Majestati tuæ commendatum fore, atque ubi res tulerit a tua benignitate fautum atque adjutum iri. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XXV. Octob. 1572. Anno Primo.

XCV. — Canonibus Ecclesiæ recensendis jamdiu curæ adhibebantur, Collegium Purpuratorum virorum, aliorumque scientia et virtute commendatorum Pius V. jam A. MDLXVI. constituerat, reique præfecerat. Gratiani Decretum et Decretalia Gregorii IX. ad trutinam revocabantur, ot emendatiores in lucem prodirent. Immatura Pii V. morte, et infelici temporum conditione paullisper opus intermissum fuerat. At Gregorius, qui ante Pontificatum inter Purpuratos Patres rei præpositos fuerat adlectus, majori alacritate opus resumi absolvique jussit. Fusius de his verba fecimus, cum præfaremur Disquisitionibus criticis in præcipuas Canonum et Decretalium Collectiones, quas Romæ in Collegio Urbano A. MDCCCXXXVI. edidimus.

Gregorius idcirco Aleiato Cardinali Collegii hujusce Præfecto mandavit, ut quotquot per Germanias, Italiam, Belgium, Hispanias hujusmodi litterarum periti haberentur, tum Episcopi, Abbates, missis litteris in auxilium adsisceret, et eos omnes excitaret, ut pro virili quisque symbolum ad optatissimam hanc emendationem cooferret. Præsertim tamen operam dedit, ut tum conciliorum tum cæterorum scriptorum ecclesiasticorum, quorum codices in Romanis bibliothecis minus probati, aut nulli omnino erant aliunde compararentur, aut e bibliothecis exterorum perquam atteote exscriberentur. Neque id satis illi fuit. Novas eorumdem operum editiones, quæ ad præstantissimorum codicum fidem a Germanis, Gallis, et Belgis tunc vulgabantur, pari cura ac sumptu colligi, ac conferri examinarique curavit, ot hinc etiam novæ emendationes incrementi aliquid commoditatisque habereot.

Gregorius ipse præclarissimas et amantissimas litteras, eadem commendantes, dedit viris doctis, sive qui in Italia, sive qui apud exteras gentes commorarentur. Lubet unam alteramve epistolam afferre. Habeto quæ Christophoro Thuano Supremæ Parisiensis curiæ primo Præsidi est scripta. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. 1. epist. 283. f. 383.

Dilecto Filio Nobili Viro Christophoro De Thou, Primo Supremæ Curiæ Parisiensis Præsidi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Salutem et Apostolicam benedictiooem. Summa eum voluptate accepimus a Cardinalibus Gallis, cæterisque qui istinc venerunt viris gravissimis, quanta eum pietate et catholicæ religionis zelo in turbulentissimis Galliæ rebus versatus fueris, quanta autem apud Deum mercede, pro tua prudentia intelligis, quanta apud nos gratis haud facile explicare possumus. Nec dubitamus quin in reliqua vita tua semper similis futurus sis, atque ea, qua præditus es pietate, et sacrorum canonum, eorumque omnium, quæ ad ecclesiasticam disciplinam pertinent scientia, Christi Ecclesiæ maxime profuturus. Est aotem quiddam hoc tempore, in quo tua opera indigemus. Superiores Pontifices voluerunt veteres canones, quorum maxima pars habetur in Decreto Gratiani quam emendatissimos esse; inque eo Decreto emendando, et corrigendo summam diligentiam adhiberi; quæ res ad exitum fere perducta est: Desiderantur multi canones, quorum indicem mittimus; rogamus, ut adhibitis joris canonici doctoribus, atque istius Academiæ Theologis iis, quos antiquitatis peritos esse cognoveris, ac præsertim Antonio Demochare Theologo Parisiensi, quem in hoc studio diligenter, et magna cum laude versatum esse accepimus, videas si qua forte sint vel in Regia, vel in Sancti Victoris, vel aliis antiquis bibliothecis ad hanc rem pertinentia, eaque exscribi, atque ad nos mitti cures. Qua etiam de re ad venerabilem fratrem episcopum Autisidorensem scribimus, ut tum sua pro se quisque opera, tum communi consilio, et labore nostrum desideriom adjuvetis. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XXIV. Novembris 1572. Pont. Nostri Anno Primo.

Tum quæ Ilerdensi Episcopo datæ. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. 1. epist. 295 f. 393

Venerabili Fratri Antonio Augustino Episcopo Ilerdensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater, Salutem et Apostolicam benedictionem. Libenter postulamus a fraternitate

tua ea, quæ te pro tua præstanti conditione et cum antiquitatis, tum variarum atque optimarum, in quibus magna semper cum laude versatus es doctrinarum cognitione, proque perpetuo earum doctrinarum studiosos juvandi desiderio et posse et velle intelligimus. Cujus quidem tum voluntatis tum facultatis tuæ, et sæpe alias aliis in rebus et in hac ipsa, in qua versamur præclarum documentum dedisti; ea enim quæ antea misisti ad Decreti Gratiani emendationem, in qua et nostro et superiorum Pootificum jussu laboratur, magno usui fuerunt. Itaque rogamus, ut qua in initio fuisti cura, et diligentia, eadem hunc laborem adjuves in extremo; cupimus enim hoc opus exire quam perfectissimum, atque emendatissimum. Multa desiderantur, quorum indicem mittimus; ac si in bibliotheca Cæsaraugustana vel opera Isidori quibus caremus, vel concilium aliquod Ilerdense in quo sint canones illi, qui citantur a Gratiano, quique in impresso nusquam sunt, aut siquid omnino uspiam repereris eorum, quibus indigemus; rogamus, ut id quam diligentissime exscribi atque ad nos mitti cures. Erit hoc nobis gratissimum. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die vi. Decembris 1572. Pontificatus Nostri Anno primo.

Inter cæteros, qui de hoc negotio appellati sunt, eminuere Supremæ Curiæ Tholosanæ primus præses, Joannes Amyotus Episcopus Autissiodorensis, Franciscus Richardotius Atrebatensis, Merlinus Ritonius Iprensis, Didacus Covarruvias Segobiensis et Supremi Senatus Hispanorum Præses, et Petrus Peoco Placentinus Episcopus, Laurentius Surius Carthusiensis monachus, Jacobus Pamelius, Vigilius Zvichemius Supremi Consilii Mechlinensis Præses. [*]

(*) Reg. Gregorii XIII. An 1. epist. 281-298

XCVI. — Dum in melius converti omnia Catholicis videbantur, oon defuit tamen exeunte anno pridie Kal. Octobr. gravissima luctus causa. Diem quippe suum obivit sanctitate morum spectatissimus ille Franciscus Borgia tertius ab Ignatio Patre Societatis Jesu universæ Præpositus Generalis, cujus sæpissime et consilio et ope in rebus Ecclesiæ gerendis Pontifices usi fuerunt. Quam impense eum Gregorius dilexerat, Pontificis litteræ testantur paucis ante obitum mensibus ad illum datæ. [*]

(*) Reg. Gregorii XIII. An. 1. epist. 84. fol. 137.

Francisco Borgiæ Societatis Jesu Præposito Generali.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Salutem etc. Nihil potest Nobis optatius contingere, nec quidquam est, quo magis indigeamus in hoc tam gravi munere, tamque omnium difficultatum, et periculorum pleno, quam ut tu, tuique similes id faciant, quod te facere et tuis litteris summa cum voluptate intelleximus, ut Nobis a Deo precemini thesauros gratiæ suæ, in hoc tam gravi onere, quod nostris humeris imposuit, ad sui nominis gloriam, et Christianæ Reipublicæ beneficium, sustioendo, et ferendo. Tu enim, ipsa experientia intelligis, tum in illa veteri, tum in hac, in qua nunc versaris longe majore et præstantiore homioum ratione quam difficilis sit hæc sapientia; quanto aotem ipsi cum periculo clavum hujus naviculæ teneamus, tam vasto in mare, tamque omnium procellarum, et scopulorum pleno et seotimus, et ingemiscimus; semperque illud in ore habemus, ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris a me. Perge igitur, ut facis nostram imbecillitatem precibus adjuvare, ac tuis fratribus, ut idem faciant, impera. Polancum nostrum et ut veterem amicum, et ut a te venientem libenter vidimus, libentissimeque eam, quam totius vestræ sodalitatis nomine obtulit Nobis obedientiam accepimus: quam quidem sodalitatem semper plurimi fecimus, et omnibus in rebus quam commendatissimam habebimus. Reliqua ab eodem Polanco, cum quo fusius locuti sumus, accipies. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die XIII. Junii MDLXXII. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Franciscus ab Urbano PP. VIII. postr. Non. Sept. An. MDCXXIV. Beatis adnumeratus, et a Clemente X. An. MDCLXXI. tertio Kal. Majas Sancti titulum prænomenque accepit.

I. — Cum afflictissimæ per Germanias Catholicæ res Gregorii animum summopere excruciarent, Petro Canisio clarissimo e Societate Jesu viro, et de confirmanda, restituendaque per Germanias Catholica fide optime merito imperavit, ut cum pluribus Germaniæ Episcopis Principibusque de juvanda, erigendaque Ecclesia accuratissime ageret. Per eos ille dies iter e Germania Romam versus habebat, ot indictis Comitiis ad novum suæ totius Societatis Præpositum eligendum interesset. Facile erat illi proinde Principes convenire, et de conditionibus Ecclesiæ et ejus tutandæ rationibus sermonem habere. En Gregorii de hac re ad Canisium litteras. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib III. fol. 31.

Dilecto Filio Petro Canisio Ordinis Jesuitarum Presbytero.

GREGORIVS PP. XIII.

«Dilecte fili Salutem etc. Inter eas curas, quibus in hoc pastorali munere nobis a Deo assignato incredibiliter angimur, illam semper primam gravissimamque esse duximus, quam huic muneri maxime convenire Deoque in primis cordi esse intelligimus, hoc est quæ in animarum salute omni studio atque omnibus opibus quærenda versatur: neque ullam tantam difficultatem esse posse existimamus, quæ nos ab hac curatione abstrahere debeat: speramus enim Deum ipsum suæ causæ adfuturum, quem etiam scimus facile posse corda lapidea auferre et carnea reponere. Huic etiam curationi te pro tua caritate libentissime incumbere non dubitamus. Itaque cum audiremus te huc venturum generalis vestri ordinis capituli celebrandi causa, voluimus te hujus nostri desiderii adjutorem esse; cumque Ferdinando Archiduce Austriæ, cum Duce Bavariæ et Archiepiscopo Salisburgensi iis de rebus agere, de quibus ad te fusius perscribet dilectus filius noster Cardinalis Comensis, eorumque sententiis et voluntatibus perspectis et cognitis, omnia nobis cum veneris exponere. Adibis ad eos principes quos diximus, quamprimum poteris, curabisque hoc negotium quam diligentissime; veniesque ad Nos ut quid consilii capere oporteat sciamus, et quod agendum cognoverimus, exequi possimus quod ut facere valeamus. Ora Deum omnis rectæ in nobis voluntatis atque actionis effectorem. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die XXIII. Januarii 1573. Pontificatus Nostri Anno primo.

Singulos Germaniæ Principes de præstanda Canisii verbis fide Gregorius admonuit, suoque nomine acturum ut reciperent hortatus. Omnium loco sint, quas Bavarorum Duci litteras dedit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 32.

Dilecto Filio Nobili Viro Alberto Bavariæ Duci.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir Salutem etc. Caritas Dei, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, facit, ut noo dubitemus quin ardeas ejusdem Dei desiderio, quo Catholicos omnes, tum vero principes ardere oportet. Communicabit cum nobilitate tua nonnulla nostro jussu Petrus Canisius quæ maxime ad Christianæ Reipublicæ bonum, atque ad eam quam diximus Christi gloriam pertinent, ejus verbis ut fidem

adhibeas rogamus; aperiasque ei quid ipse sentias pro tua prudentia, quam ut perspectissimam habemus, sic plurimi facimus. Datum Romæ apud S. Petrum die xxiii. Januarii 1573. Pontificatus nostri Anno Primo.

II. — Collegii Augustani in Vindelicia condendi, et Ignatianis Patribus tradendi negotium pluribus et difficultatibus, et civium dissensu quotidie conflictari et impediri summopere Gregorius dolebat. Fuggeros igitur atque Ilsungos nobilissimos homines ejus rei ut retulimus auctores humanissimis iterum litteris adhortatur, ne animo deficiant, sanctum animi propositum teneant, alacriores operi insistant, neque conceptam de eorum liberalitate spem ob minus rectas adversariorum querelas irritam reddant. [*]

(*) Reg. Gregorii XIII. Lib III. fol. 69

Dilectis Filiis Marco, Joanni, Hieronymo Fuggerris et Georgio, Joanni Achilli, et Maximiliano Ilsungis.

GREGORIVS PP. XIII.

«Dilecti Filii Salutem etc. Laudamus quantum possumus, neque tamen satis digne laudari posse intelligimus vestrum sanctæ et incorruptæ religionis studium, ardentissimumque quem illis literis perspeximus, quas ad Ven. fratrem firum Card. Augustanum scripsistis syncerae Catholicæque fidei zelum. Quem ut debemus pari ardore amplecti et fovere, sic nihil est, quod nos Christo gratius facere posse intelligamus, quam prædam diabolo ex ore eripere, ipsumque suis ab eo membris disjungendis Christoque restituendis, atque adjungendis concidere et conficere, hæc omnia consequentur divinam illam vestram cogitationem de Jesuitarum istic Collegio et Schola ac Seminario ingenti vestro sumptu constituendo. Nihil longius habemus, quam dum hoc tantum tamque præclarum istic restituendæ, retinendæ, propagandæ, tam apud multos corruptæ et deperditæ religionis initium videamus, cui quidem vestræ optimæ voluntati si quid, quod Deus prohibeat, obstiterit, vos certe facti ipsius fructum referetis ab eodem Deo, cui voluntas et conatus pro facto est. Et quamquam nihil magis cupimus quam vestro nostroque incredibili desiderio satisfacere, tamen quia accepimus, post literas a vobis datas electum esse ad monasterium Sanctæ Crucis quendam monachum, ignoramusque quid ille ex ea electione in eis adeptus sit, ac simul etiam accepimus permultos istic cives catholicos tum laicos, tum ecclesiasticos vehementer a Jesuitis abhorrere ac resistere paratos esse. Cupimus vestram sententiam cognoscere, et quid impedimenti hæc allatura esse existimetis, aut qua potissimum ratione impedimenta omnia amoveri posse judicatis: nos enim tantum vestræ caritati et sapientiæ tribuimus, ut si in negotio progrediendum esse existimabitis, nec quidquam seditionis aut impedimenti pertimescetis nihil moræ interposituri sumus quominus et templum ac domum eam, quam postulatis Jesuitis concedamus, et quæ vos ei domui ac religioni iis quibus opus esse putabitis conditionibus largiemini, omnia Apostolica auctoritate firmemus. Expectabimus igitur vestras litteras omniaque in vestra sapientia sita esse putabimus. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die xii. Martii 1573. Pontificatus Nostri Anno primo.

Hujusce collegii res Duci Bavarorum et Maximiliano Cæsari identidem commendabat Gregorius; quos tamen alacres omnino et paratissimos operi juvando reperiebat. Quin et vicissim illi Pontificem aggrediebantur, et orabant ut impedimenta quæcumque adhuc operi conficiendo obstiterant, auctoritate Pontificia dimoveret, En Alberti Ducis Bavariæ litteras ad Pontificem. [*]

(*) Germania Vol 29 fol. 16.

Beatissime in Christo Pater Dñe Benignissime.

«Perpetuam obedientissimi filii observantiam pedumque beatissimorum devota oscula. Mirifice me exhilaravit S. V. benignum responsum. Ex quo spes mihi concepta est, nihil admodum impedimentum futurum, quin Nobiles viri Fuggeri, atque alii quidam cives Augustani Catholici, de Religione et Republica optime meriti, ad sanctum suum desiderium pertingere brevi possint. Quia non de summo totius rei negotio, hoc est de templi ac habitationis ad S. Crucem facultate consequenda, non obscure sperare jubentur, atque ea ipsa, quæ adhuc desiderare videtur S. V. ejusmodi esse judicent, in quibus S. V. voluntati satisfacere recte queant, parum ipsis adhuc deest, quod gaudium illorum, zelo pietateque plenissimum, penitus absolvat. Neque non vel novi Præpositi electio, contra expressum Ordinarii mandatum facta, vel id quod ex quorundam malevolentia fortasse timendum putaretur periculi, tanti habebitur a S. V., ut rem universæ Reipublicæ Augustane, adeoque ipsi Germaniæ longe saluberrimam difficilius admittat. Sed nec ipsi piissimi viri ab obfirmati constantisque animi judicio, ullis temporum horum impedimentis, aut contrariorum etiam studiorum motibus facile dimovebuntur. Præsertim cum et Electi persona ob enormia scandala minus bene audiat, quam ut huic muneri imponi debeat, et res istius Civitatis ita sint constitutæ, ut tale aliquod pro religione et pietate susceptum consilium extra magnum discrimen versari censeatur. Fratres vero istius loci quod opponere honeste queant, nihil magni timetur cum et numero sint paucissimi, inque alio hujus Ordinis vicino Monasterio degere commode possint, et sacra negligentius facere dicantur, quam ut eo nomine gratia aliqua illis fieri debeat. De quibus tamen omnibus Fuggeri, et communis pietatis Socii alii ad S. V. copiosius literis agent. Ego superiores meas preces, cum humillimis novis obtestationibus, iterum ad S. V. devote trans-

mitto, ingens beneficium habiturus, si hæc resurgentis Catholicæ Religionis initia ibi videam quam primum, ubi toti Germaniæ tantum incommodorum diu jam datum est. Vestræ vero Sanctitatis non infima laus erit Augustam, primariam Christiani Imperii urbem, hac ratione, hæresibus et erroribus ereptam, Sedi Sacrosanctæ Electorumque communioni restituisse. Valeat vivatque diu S. V. cui me iterum atque dedo et offero reverenter. Monachii prima die Aprilis anni 1573.

S. V.

Obsequentissimus filius
Albertus Dux Bavariæ.

(*) Germania Vol. 29. fol. 19.

Tum alteras quas Idibus Aprilis idem dedit. (*)

Beatissime in Christo Pater ac Dñe Dñe Benignissime.

Humilis ac obedientissimi filii studia pedumque beatissimorum oscula devota.

«Accepi paulo post cum gratias nuper egissem S. V. de promisso in usum Societatis Jesu monasterio S. Crucis Augustæ, triste admodum ouncium de obitu Rmi et Illustrissimi Cardinalis Augustani, amici quondam et compatris mei longe charissimi. Quod equidem multis oonimibus vehementer me affecit, neque enim facilis mihi esse potest ejus viri jactura, quo tot annis, totque Reipublicæ discriminibus amicissime et commodissime usus sum. Desidero jam in Urbe rerum negotiorumque meorum antiquum fidumque patronum; ablatus mihi est ex vicina sede antistes optimus, cujus et perjucunda fuit consuetudo, et pietas non suis solummodo, sed etiam meis subditis utilis ac necessaria. Quod si vero jam S. V. efficiat, ut in eo ipso negotio supradicti Monasterii, pro usu Societatis applicandi, ipsius Cardinalis, monitoris ac promotoris opportunissimi, mors nihil impedimenti, nihilque moræ adferat: et Ecclesia Augustana idoneo ac utili pastore primo quoque tempore ornetur, permultum mihi exinde consolationis accedet. Et utrumque oon incertam dabit Augustanæ Reipublicæ imo et Germaniæ ipsi salutem, quam utique charissimam esse S. V. nihil plane dubito. Sed et oro humillimo ac devotissimo studio, ut S. V. in utrumque benigne et paterne intendat. Quo nimirum exercendæ Nobilium Virorum Fuggerorum et sociorum pietatis ac disseminandæ confirmandæque catholicæ religionis in amplissima ista Republica occasio quamprimum exhibeatur atque perduret, quod procul dubio fiet, si S. V. benificio et liberalitate publicæ utilitati servire ceperit, quod jam pauci et parum utiles sibi occupant: si denique per ejus sapientiam et pietatem caveatur, ne apud futurum Episcopum malesana quorundam consilia, pia ac necessaria conservandæ augendæque societatis studia intervertant aut impediant. Non possum enim oon suspicari, cum iis in rebus, quæ ad Societatis commodum et honorem spectabant, ex ipsis Ecclesiæ suæ visceribus atque membris, tot tantaque impedimenta et injurias perferre coactus fuerit optimus Cardinalis, noo defuturos jam qui prisci illius sui odii occasionem, ex eligendi novi Episcopi juramento repetere fortasse cupient; quorum importunitatem egregie represserit S. V. si futurum Episcopum iis vinculis, quæ forte ante Electionem in præjudicium Societatis injicientur suo tempore exemerit. Qua in re ex summa sua sapientia consilium accipiet S. V., quam reverenter oro ot sane meam admonitionem, ex ingenti erga Religionem ac Rempublicam amore profectam, paterne admittat, eidem simul me meaque omnia humiliter offerens et commendans. Monachii XIII. die Aprilis Anno MDLXXIII.

S. V.

Obsequentiss. filius
Albertus Dux Bavariæ.

Quasque ad hocce negotium urgendum Maximilianus Cæsar perscripsit (*)

(*) Lit Principum Vol. 35. fol 8.

Beatissimo in Christo Patri Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici Dño Reverendissimo.

«Beatissime in Christo Pater, Domine Rme. Post officiosissimam commendationem filialis observantiæ continuum incrementum. Cum non modo ex iis, quæ Sanctitatis Vestræ nomine ejusdem Nuntius, Reverendus, devotus, syucere nobis dilectus, Joannes Delphinus, Episcopus Torcellanus nobis antehac viva voce exposuit, verumetiam S. V. Brevi, ad Nobiles et nostros Sacrique Imperii fideles dilectos, Marcum, Joannem et Hieronymum Fuggeros, Dños in Kürchberg et Weissenhorn, fratres, ac Georgium, Joannem, Achillem et Maximilianum Ilsungos Consiliarios nostros, non ita pridem dato, cognovimus, Sanctitatem Vestram sponte eo inclinare, ut dictorum Civium Augustanorum desiderio ac precibus, de Monasterio Sanctæ Crucis, in eadem Civitate nostra Imperiali Augusta sito, ipsis, una cum templo, in usum Collegii et scholæ fratrum Societatis Jesu convertendo, ac illorum ære dotando, benigne satisfaciat: supervacaneum quidem existimamus, ut S. V. negotium hoc pluribus commendemus. Verumtamen, cum cives illi nobis etiam ea de re perquam humillime supplicaverint, se sui istius consilii et instituti idoneas admodum gravesque rationes, quas S. V. jam antea intellexisse, vel ex ipsorum responso, ad dictum S. V. Breve, intellecturam esse non dubitamus, attulerint, simulque eam difficultatem quæ antea de redditibus ac proventibus ejusdem Monasterii fore videbatur, quaque Honorabiles, devotos nobis dilectos, Decanum et Capitulum Cathedralis Ecclesiæ Augustanæ, antehac potissimum motos fuisse arbitramur, ut se huic instituto opponerent, re-

moverint, aliud non petentes, quam ut conjunctis paucis illis Monachis, qui ad Sanctam Crucem sunt, cum aliis quatuor, in ejusdem ordinis et regulæ Cœnobio, ad Sanctum Georgium existentibus, translatisque simul proventibus, nudum ac vacuum Sanctæ Crucis Monasterium, una cum templo, ipsis, ad constituendum fratrum Soc. Jesu Collegium concedatur. Non videmus sane, quidnam ejusmodi pio, et hoc præsenti religionis statu, tum ipsi Civitati Augustanæ, tum vicinis quoque Principibus, aliisque statibus catholicis maxime necessario utilique instituto, ulterius obstare possit vel debeat: præsertim cum re bene considerata appareat, præter id, quod in neutro monasterio quicquam cultui Divino detrahitur, ac nec clerus, neque alterutrius monasterii redditus minuuntur, sed in iis omnibus magna utrinque fit accessio, non modo tenuioris fortunæ pueros et adolescentes, sed potioris quoque civium liberos, ad veram pietatem, solidam doctrinam, et omnis virtutis studia, institui, sicque ibidem tanquam in seminario educari posse viros eruditione, honestate morum, ac pietate catholica præstantes, quibus tum Ecclesia Catholicorum, tum Senatus ipse fulciri, cæterique ordines et Magistratus, recte constitui, et universa demum Respublica illa Augustana sarta tecta conservari queat. Quæ cum ita se habeant, ac præterea, tam ad Dei gloriam, publicamque salutem et utilitatem non solum Civitatis illius, quæ in Germania præcipui nominis est, sed et eorum, quos diximus, vicinorum Principum et statuum catholicorum plurimum pertineat, quam Nostra quoque et Sacri Imperii referat, hac ratione, utpote omnium commodissima efficacissimaque religionem catholicam, quæ pro validissimo habetur obedientiæ vinculo, in nostra illa Imperiali Civitate Augusta, non prorsus opprimi vel extingui, quin potius jugiter foveri et retineri. Equidem nec nos huic rei juvandæ promovendæque deesse possumus. Quapropter Sanctitatem Vestram obnixe summoque studio rogamus, ut eidem negotio, quod S. V. pro eximio suo tum religionis catholicæ conservandæ, propagandæque, tum Nationis Germanicæ juvandæ studio, hactenus paterne amplexam esse perspeximus, ad optatum effectum deducere, adeoque sæpefatis civibus Augustanis, memoratum Sanctæ Crucis Monasterium vacuum, una cum templo, ad erigendum ibidem suoque ære dotandum Jesuitarum collegium ac scholam, benigne concedere velit. Quod si fiat, nos (si quidem ita operæ pretium fuerit) nostras quoque partes, tam apud præfatos Decanum et Capitulum, quibus etiam nunc hac de re scribimus, quam alias, ubicumque opus fore videbitur, interposituri sumus. Sanctitas autem Vestra in eo factura est rem sua pietate dignam, nobisque longe gratissimam, quam filialis nostræ observantiæ studiis atque officiis nos quavis occasione promerituros pollicemur. Quod reliquum est, Deum Opt. Max. precamur, ut Sanctitatem Vestram Ecclesiæ Suæ diu incolumem felicemque præesse velit.

Datum in Civitate Nostra Vienna, die IX. mensis Maii Anno Domini 1573. Regnorum Nostrorum Romani XI. Hungarici X. Bohemici vero XXV.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ.

Obsequens filius.

MAXIMILIANUS.

Pari animi ardore ei quoque rei Dux Austriæ Ferdinandus instabat. [*]

[*] Germania Vol. 28. fol. 10.

Beatissime in Christo Pater et Domine Dñe Clementissime.

« Humillimam mei commendationem, filialem observantiam et pedum oscula beatorum. Ex litteris Sanctitatis Vestræ non ita pridem ad me datis singulari animi voluptate cognovi, quam plane parato sit animo Sanctitas Vestra, monasterium et templum Sanctæ Crucis Augustanum Jesuitis pro collegio et schola instituenda concedere, atque adeo summe pio illi quorundam Catholicorum ac præstantium civium et habitatorum Augustanorum desiderio satisfacere. Et hæc quidem res eo gratior mihi accidit, quod non solum ad præclarum fidei catholicæ augmentum, totiusque inclitæ Nationis Germanicæ salutem spectet, sed etiam propterea quod filialis meæ intercessionis litteras tantum apud Sanctitatem Vestram momenti habuisse, simulque ei meum Catholicæ religionis studium ita benigne probari videam. Quod igitur ad ipsam Jesuitarum collegii et scholæ institutionem attinet, etsi tunc cum Sanctitas Vestra hæc ad me scriberet, impedimenta quædam inciderint, quæ aliquatenus obstare visa sunt, tamen cives et habitatores illi Augustani iis, quas jam humillime scribunt ad Sanctitatem Vestram litteris prætensa ista impedimenta plurimis gravissimis rationibus adductis ita refellunt, et confutant, ut Sanctitatem Vestram nihil plane amplius desideraturam confidam, quominus ipsis Augustanis satisfaciat. Neque quicquam insuper hic ex parte mea addendum censeo, nisi quod Sanctitatem Vestram pro solito meo erga rem Catholicam studio iterum atque iterum quam reverentissime hortari et rogare volui, ut ipsa Augustanis illis hac in re, piissima sane et maxime salutari omni paterna benignitate gratificetur, neque aliud a Jesuitarum malevolis sibi persuaderi sinat. Id quidem ut summo isto Sanctitatis Vestræ Apostolico munere dignissimum, et ad religionis Catholicæ incrementum in primis accommodum, ita etiam omnibus bonis Catholicis hisce in locis gratissimum erit. Cum his Sanctitati Vestræ ea qua debeo filiali reverentia atque humilitate me commendans.

Datæ Oeniponte decima octava die mensis

Junii anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Vestræ Sanctitatis

Obediens Filius Archidux Austriæ FERDINANDUS.

Fuggeri atque Ilsungi tantorum undique virorum auctoritate et studio suffulti, quos ut supra jam fusius enarravimus, una cum Pontifice impie de re patrum S. Augustini deceperant, preces ad Pontificem iterato miserunt, ut tandem templum S. Crucis titulo præsignatum additamque domum ab Augustinianis patribus ad Societatem Ignatianam transferret. Potuerunt tamen in scriptis hac de re datis aliquantisper animis et stilo temperare, ne nimis acriter, atque iniquo animo desperatas citra veritatem depingerent Augustinianorum res, et plurima in eos congererent immoderata convicia. Fuggerorum enim consilio maxime proderat et Principum et Pontificis animis inflammandis summopere erat opportunum, si quam pessimi, et nihili homines illi viderentur. Moderari tamen linguæ æquitas omnis et Christianum jubet institutum. [*]

[*] Germania Vol. 36, fol. 33.

Beatissimo in Christo Patri ac Domino Dño Gregorio XIII. S. R. Universalis Ecclesiæ Pontifici Opt. Max. Dño Nostro Clementissimo.

« Sanctissime in Christo Pater et Dñe, Dñe Clementissime. Post Sanctissimorum pedum humillima oscula, nostrorumque obsequiorum humillimam oblationem.

« Sanctitatis Vestræ datas ad nos clementissimas literas summa (ut decebat) animi gratitudine obedientissime accepimus. Indeque ab omnibus prædicatam Sanctitatis Vestræ diligentiam, studium et animum, quem ad corruentis Germanicæ Reipub. miserum in religione statum restituendum habet, promptissimum tanquam o specula cum summa animi voluptate perspeximus. Idque S. V. innata nimirum virtute plane dignum et ad Sedis Apostolicæ tuendum honorem, atque Imperii dignitatem et Nationis hujus inclytæ prosperitatem conservandam inprimis necessarium existimamus. Talem namque faciem, afflicta Germaniæ Respub. aliquot ab hinc annis nacta videtur, ut nisi divino numine et Sanctitatis Vestræ maturo consilio et opera, pauci qui passim, potissimum autem in hoc totius fere Germaniæ meditullio, Augustana nempe civitate adhuc supersunt, Catholici suffulciantur, penitus de Catholicismo apud nos actum videatur, verendumque ne propter labem et pestem hanc grassantem contiguæ quoque nationes alioqui plus satis infectæ Lutheranorum furiis ulterius agitentur et pessum eant.

« Quamobrem ob S. V. in tuenda Germaniæ Repub. tam præclaram voluntatem magnas quidem, sed ob id omnium maximas perpetuas et humillimas gratias agimus, quod nobis Monasterium et Ecclesiam Sanctæ Crucis Augustanam ad Jesuitarum collegium et scholam instituendam clementissime concedere dignata est.

« Cæterum quod ad impedimenta quædam attinet, quæ incidisse intelleximus: Nempe an electus Præpositus ad S. Crucem Ordinis Canonicorum Augustinianorum juris aliquid adeptus sit etc. Ad hæc respondemus. Rñi et Illñi fœlicissimæ memoriæ Cardinalis Augustani Consiliarios, mortuo tum priori Præposito ad S. Crucem, Celsitudini suæ quamprimum Romam scripsisse, nullum ex quinque illis qui adhuc in prædicto Monasterio supersunt Monachis, idoneum esse, qui in Præpositum eligi possit, propterea Illña Celsitudo sua mandavit, electionem usque ad reditum Celsitudinis suæ in Germaniam omniuo differendam, cui quidem mandato prædicti Monachi haud gravatim paruerunt. At cum paulo post nonnihil suspitionis exoriretur, prædictum Rñum nostrum vel alium Præpositum aliunde postulaturum, vel Monasterium S. Crucis Dominis Jesuitis concessurum. Tum demum Electus iste, astu quodam capitularibus suis persuasit, ut ipsum in Præpositum contra mandatum, imo in despectum Rñi Ordinarii, incapaces ipsi, magis incapacem eligerent, suadentibus quatuor capitularibus summi templi qui tunc temporis totum capitulum repræsentabant, sicque Rñio Dño Cardinali, nostroque plus quam necessario instituto in fundando ibidem Seminario negotium quantum posseut facesserent. Quamobrem cum neque electio firma esse possit, quæ idoneis tantum convenit, neque inobedientis ista Monachorum, et contemptus erga Rñum impune ferendus, tantum abest, ut intrusus sive electus iste quicquam juris sit adeptus, ita quidem ut omnia jura, si quæ habuisset, ipso facto etiam amisisset.

« Prætereundum profecto esset Pater Sanctissime, et S. V. piissimis auribus parcendum in enarrandis dicti Electi vitiis, nisi vicissim communis Reipub. Augustanæ necessitas urgeret, aliquid idque præter voluntatem nostram enarrare. Constat enim palam sæpedictum Electum paulo ante postpositis votis monasticis, fractaque palam fide cucullam ter abjecisse. Primo per integrum fere annum hinc inde vagantem publicum Apostatam egisse, vixque tandem non Religionis zelo, sed paupertate et inedia coactum ad Monasterium rediisse. Secundo vero et tertio, ut hujusmodi hominum levitas et natura ad malum educata fert, cum totius ordinis dedecore ex Monasterio aufugit, ob quas et multas etiam alias causas, sine ingenti scandalo, præposituræ præfici non posse dubium nullum est: cum et id in canonibus aperte et graviter cautum sit, quod videlicet eligendus non debeat esse Apostata, ita quidem ut etiam si ad ordinem redierit, eligi tamen non possit, quodque talis electio plane sit nulla cap. Nos consuetudinem 12. dist. et ibi Dominicus 1. quest. VII. cap. quia diligentia de elect. etc.

« Huc accedit, quod etiamnum dissolutissime communi bonorum scandalo ibidem vivat, et sæpius noctu laico immo militari habitu tectus, extra Monasterium ab Urbis custodibus non sine ingenti Catholicorum dolore, et Lutheranorum scandalo fuerit inventus, unde etiamsi legittime electus et confirmatus esset, tamen in tanto hic hæreticorum numero, qui occasionem inde perquam facile arripiunt, clerum et catholicos in publicis concionibus erga plebem non sine periculo in majus odium et invidiam trahendi, et rursus certe submovendus videatur.

« Huc accedit, quod non solum electio per se sit nulla, verum etiam quod capitulum Cathedralis Ecclesiæ evidentissimam inobedientiæ notam et pœnam incurrerit. Nam paucos post dies quum rumor hic perlatus esset, Rñum Cardinalem Augustanum piæ memoriæ mortuum esse, statim præfatum Capitulum prætensum Electum contra expressum mandatum Ordinarii defuncti in odium Jesuitarum solemniter confirmaverunt. Quæ sane res ut est livoris plena ita maximum omnibus scandalum præbuit.

« Porro apparet quinque tantum una cum intruso Præposito Monachos ad S. Crucem adhuc superesse, quorum unus paralisi correptus Sacrum Missæ offitium celebrare nequit. Alter Levita tantum qui una cum reliquis ejusmodi vitam miseri exigunt, ut dicere pudeat. Unde neque Missæ offitium neque cæteræ horæ canonicæ digne peragi possunt. Si autem hi cum quatuor illis Monachis ad Sanctum Georgium degentibus, quod Monasterium ejusdem plane ordinis est, una cum redditibus conjungerentur, Templum vero et Monasterium S. Crucis nudum et vacuum sine ullis censibus Dñis Jesuitis assignaretur. Tum demum fieret, ut cultus divinus ad S. Georgium per Augustinianos, nec minus per Jesuitas ad S. Crucem recte et cum ædificatione totius Ecclesiæ perageretur, cum alioquin utroque in loco primæ fundationi modo minime satis fiat. Frustra enim Canonicorum Augustinianorum, apud nos Germanos ordo jactitatur, ubi Monachi Sacerdotes desunt, et ubi neque ordo, neque regula servatur, sed cum aperto scandalo, Lutheranorum quidem ingenti gaudio, totius vero Ecclesiæ dedecore vivitur.

« Denique cum alia modo sint tempora, alia quoque rebus restaurandis remedia sunt quærenda: nam ubi morbus, ibi remedium adhibere maxime omnium convenit. Quspropter si paucorum fratrum habenda esset ratio, qui in summa licentia sine regula passim vagantur, suoque arbitrio non sine ingenti multorum scandalo et ordinis sui dedecore sibi magis quam aliis vivunt, et utinam sibi recte viverent. Quanto longe majoris faciendi sunt illi, quorum conatus omnis ad publicam spectat utilitatem et evidentem in Germania Catholicæ religionis successum quasi digito nobis ostendit, undeque tantus piorum et doctorum virorum numerus educari potest, ut in posterum non solum Canonicorum Augustinianorum, sed etiam aliorum ordinum Monasteria probis et doctis Monachis iterum institui ac universa apud nos Resp. rectius restaurari possit. Nec ullam plane rationem cernere possumus, quum plerisque principibus viris ad collegia vel seminaria erigenda, ampla Monasteria una cum redditibus concessa sint, cur nobis vacuum hoc Monasterium sine ullis censibus in tam præclaro loco ubi insignis fructus expectandus, denegari debeat, præsertim cum quasi nulla spes reliqua sit, Monasterium istud idoneo et justo Conventualium numero resarciri posse, cum res ipsa, nobis vel tacentibus loquitur, ætatem hanc adeo esse corruptam et discolam, ut ad rem Monasticam paucissimi jam Germani idonei aspirent, neque se facile ad eum ordinem sinant adduci. Proinde ut passim videre licet, multa præclara opulenta et pervetusta Monasteria magis ac magis tot in locis ruinam minitantur extremam, eaque sæpe a duobus aut tribus, nescio quibus Monachis incoluntur, aut ab ipsis etiam adversariis plane occupantur ac misere prophanantur.

« Quod autem ad alterum impedimentum attinet, nempe permultos hic cives Catholicos tum Ecclesiasticos vehementer a Jesuitis adeo abhorrere, ut tumultus vel seditio inde oriri, totumque negotium impediri fortassis possit. Hac in re S. V. constanter affirmare possumus, nullum in tota hac civitate catholicum Laicum præter unum aut alterum, ineptos plane viros extare, qui Patres Jesuitas non tanquam numen quoddam et exemplar virtutis et antiquæ religionis et venerentur et colant, ita quidem ut ii Beati sibi videantur, quibus ipsorum consuetudine, gratia atque benignitate perfrui liceat. Ab his enim rei Catholicæ accessio major, quam complurimis ab hinc annis facta est, confirmati in vera fide plerique nutantes, et complures ad emendationem vitæ adducti sunt, quotidieque adducuntur. Quamobrem is qui ad S. V. rumor est delatus, plane vanus et ex mera invidia ad famæ alienæ dignitatisque oppressionem excogitatus est.

« Porro quod ad nonnullorum Ecclesiasticorum adversus Jesuitas odium pertinet, fatendum quidem, Clerum nonnihil alieniori ab ipsis animo esse, fit autem hoc non juditio sed morbo animi et quadam impotentia, longe ab illo prioris sæculi candore et devotione erga Deum dissentiente : quæque bonis, viris doctis, et pietate florentibus ingeniis, propter laudis multitudinem atque splendorem plerumque incumbere solet invidia. Si clerus hic esset, ut esse deberet, non indigeremus Jesuitis. Tam vero Clerus passim in Germania (quod tamen bonorum pace et contra morem ac voluntatem pene nostram dictum sit) literarum et rerum sacrarum rudis et ignarus, sed

moribus quoque ita corrupte et dissolute vivit, ut plerosque Canonicos et Sacerdotes videre liceat, qui immodica crapula, vestitu, fastu, blasphemiis et omni voluptatum genere nefandissimos quoque milites facile vincant. Hinc fit, ut abjecto Dei timore et debitæ obedientiæ jugo palam in hæreses labantur: ita sane ut apud plerasque Ecclesias, vix unus aut alter catholicus reperiendus, qui aliquando in defuncti Episcopi locum digne suffici queat. Constat in quibusdam Germaniæ locis ob defectum Catholicorum, Lutheranos Canonicos, Lutheranos quoque Episcopos et Abbates elegisse, qui neglectis votis ad conjugia nefanda et sacrilegia palam transierunt, obtentis interim contra jus Canonum, et Imperii decreta prælaturis et censibus, unde ingens profecto Catholicæ religioni detrimentum imminet; timendumque est, ne hæc pestis, nisi Catholici pluribus in locis iisque principalioribus denuo et a pueritia instituantur educenturque, latius serpat.

« Cæterum quod ad communem Clerum præsertim parrochos spectat, ii communiter in tota fere Germania ita luxuria diffluunt, ita vino addicti miseri debachantur, ut interim miseram plebem, quam in religione confirmare et instruere deberent, magno bonorum omnium luctu et lachrimis in Atheismum pene in dies prolabi videre liceat. Talis certe in Germania quondam clerus, causam apertam præbuit exorti Lutheranismi. Hi profecto sunt, qui suis moribus sacrosanctam religionis nostræ doctrinam, pertinaces adhuc apud indoctum vulgus obscurant et ansam præbent, quod plures a Catholica fide indies deficiant, multique terreantur, nec ad gremium et unitatem Ecclesiæ redeant.

« Hi denique sunt, qui Jesuitis aliquantulum adversantur eo quod eos sibi tam propter eruditionem', quam vitæ integritatem longe præferri vident. Dum quippe Electi proficiunt, reprobi ad rabiem furoris excitantur, et bona nascentia quæ nolunt imitari persequuntur. Alit quoque livorem infœlix inertia, et omnes destrui cupit qui se provehere non possunt, nulla enim tam modesta fœlicitas fuit unquam, quæ malignitatis dentes vitare potuerit. Quapropter talium ignavorum hominum invidia non tam suspicienda, quam Scholæ nostræ institutum promovendum videtur: cum inde quam plurimi gravitate, eruditione et vitæ exemplo præstantes viri, tam ad Ecclesiasticum quam politicum Reip. statum restituendum, brevi tempore, sine dubio nobis sint expectandi, quo certe unico remedio collapsum propemodum veræ religionis statum refici posse speramus. Alioquin timendum certe est, ne hæc nostra in Germania Resp. quæ undique ruinam minatur, in tanta cleri desidia et Lutheranorum vigiliis et malitia penitus corruat, præsertim cum nec Ecclesiastici S. V. neque sæculares Imperatori debitam obedientiam præstare, sed quilibet in Germania suo arbitrio libere et impune vivere videatur.

« Quapropter magna profecto necessitas incumbit, ut diligentissime dispiciatur, quo modo huic malo maturo consilio, virtute et ratione mederi queat, quod nos quidem in tanto rerum discrimine, consultiori modo et ratione fieri posse vix credimus, nisi juventus Germanica a teneris annis, singulari cum diligentia pie et catholice instituatur, ut subinde tam Ecclesiasticus quam politicus status bonis, doctis et gravibus viris, ut in veteri Ecclesia olim factum legimus, in integrum restitui possit. Proinde non solum Tridentino Concilio, sed bonis omnibus Germanicarum rerum compertis, omnino visum fuit, ut plurimis in locis Seminaria instituantur. Ad hanc vero rem nemo nostra hac ætate omniumque juditio magis idoneus præsertim apud nostrates extat, quam sæpe dicti Dñi Jesuitæ, qui præter cultum divinum, cui enixe student, juventutem quoque tanto studio, diligentia et assiduitate adeo indefesse instituere solent, ut pares non habeant. Jacta fœliciter sunt fundamenta in Austria, Comitatu Tirolensi, Bavaria, Bohemia et multis aliis in locis. Illique Principes omnes, maximum inde incrementum Catholicæ religioni accessisse libere fatentur, adeo ut jam circa quadraginta dictæ Societatis patres principalioribus fere Germaniæ cathedris cum magna Ecclesiarum ædificatione et singulari laude præsint. E contra vero clerus noster, neglecta cura juventutis pie probeque instituendæ vix unum aut alterum ex suis opponere queat, qui plebem de religione palam docere, nedum suis scriptis in publicum editis adversariorum dolos et strophas opprimere possit.

« Cesset igitur Cleri in Jesuitas intempestiva amarulentia, desinant Capitulares hujus Cathedralis Ecclesiæ tam ipsismet quam universæ Reip. nostrum longe salutiferum conatum, sine juditio vel ulla ratione impedire, quem eos maxime totisque viribus juvare et promovere oportebat. Sileant inepti, qui nihil aliud quam pocula crepant, de optimis istis viris sinistre judicare, quos venerari vel omnium maxime conveniret, sed commodum proprium quod ex Monasterio expectatur unum infligat alterum livor animi impellit, ut velis remisque obsistant, ne hoc negotium successum habeat. Sinant reformatioris vitæ homines defectus et vices eorum supplere, gratisque idem perficere, quod plerique optimis beneficiis onusti præstare nec volunt nec possunt. Danda igitur invidia affectui venia non est, quæ de suis non dolet malis, sed de alienis bonis eaque sibi fraudi existimat. Quæ sane Capituli insolentia Imperatoriam Majestatem movit, ut non solum S. V. pro collegio ad S. Crucem Jesuitis erigendo scripserit; sed etiam Cathedralis Ecclesiæ Augustanæ Capitulo serio injunxerit, ut relictis pri-

vatis animi affectibus ab inepta machinatione otius desistant, atque prædictum Monasterium in usum collegii ultro concedant, ne forte graviora remedia adhibere oporteat. Quamobrem eas quas a prædictis capitularibus quibusdam ad retardandum nostrum summopere necessarium propositum, Romam rationes et argumenta convolasse audivimus, plane nullius momenti apud Sanctitatem Vestram fore existimamus, præsertim cum appareat, translatione conventualium S. Crucis ad D. Georgium facta, nec Episcopatui nedum Capitulo Cathedralis Ecclesiæ, multo magis Monachis quibus redditus integri manent, non solum nulla diminutio, sed quod ad fundationem et cultum divinum apud S. Crucem per Dños Jesuitas exequendum, tum etiam novam nostram donationem attinet, major potius accessio sit futura. Tum demum enim priorum fundatorum piæ intentioni satisfieri videtur, cum res in melius mutatur, cum præsertim sicut hæc requirunt tempora, ob communem tum Religionis tum Reip. utilitatem, ejusmodi varietas plane expectetur.

« Postremo quod ad seditionis periculum inde oriturum attinet, quem nos rumore a Capitulo Augustano ad impediendum tam sanctum institutum sinistro juditio intempestive sparsum esse existimamus. Sanctitas Vestra omnino sibi persuasum habeat, nos hæc nostra consilia, de constituendo collegio, multo ante cum iis qui Augustanæ hujus Reip. gubernandæ præsunt, ita privatim contulisse, adeoque certos esse, ut id hos non solum approbare, sed omnino in Catholicæ Religionis augmentum necessarium salutiferumque fore existimaverint, nempe ut Collegium et Schola Jesuitarum aliquando hic erigi et fundari possit. Neque enim Senatui neque plebi quicquam juris in ædes sacras hujus Episcopatus competere, sed Reverendissimo cuilibet Episcopo liberum esse, ut eo quem velit Clerum introducat vel omnino transferat, quod vel inde apertius constat: quod Monachi ad S. Crucem postquam rumor hic de substituendis ipsorum loco Dñis Jesuitis percrebuit, paucos ante dies libellum supplicem Senatui Augustano obtulerunt, ipsum Senatum inculpantes quasi ejus negotii author extiterit. Mira hæc res apud Senatum visa fuit, quod Electus a Capitulo Ecclesiæ Cathedralis, quod tamen eum peracriter (sed præter omnem rationem hactenus defendit) defecerit, et Laicorum etiam Lutheranorum, quorum certe magna pars in Senatu est, in maximum Ecclesiæ præjuditium et præter Ecclesiasticorum vota, auxilium imploraverit, eo nimirum consilio; ut Lutheranis patres Societatis Jesu magis infensos redderet, atque indignationem aliquam Senatui erga eosdem commoveret. Sed hæc omnia frustra: Senatus enim re diu considerata, num ipsi juris aliquid in prædictum Monasterium competat etc. eaque aliter comperta, respondit breviter et modeste, se Senatus nomine de transferendis Monachis ad S. V. plane nihil scripsisse, neque posthac scripturum etc. Novit nempe Senatus hanc rem ad se non pertinere, neque ipsius esse, ut S. V. vel Episcopo hujus diœcesis modum præscribat, qualem suis templis et ædibus clerum præficiat. Quod autem ad Catholicas personas ejusdem Senatus attinet, ipsi uno ore uno vel altero ut supra meminimus excepto, patres Societatis Jesu summa devotione colunt et expetunt, Lutheranis autem Senatoribus perinde est, an iste Conventus ad S. Crucem maneat, an vero Jesuitæ illis substituantur, quatenus decreto Imperiali, quoscumque Catholicæ religionis ordines eos ferre conveniat. Neque nos rationis tam expertes sumus, quin ut diximus de voluntate Senatus ita nobis constaret, sive ullum seditionis periculum subesse suspicari potuissemus, certe nobis quorum potissimum interest omnia hic tranquilla esse, jam dudum nostrum propositum mutandum censuissemus.

« His evidentissimis rationibus Sanctissime Pater, et Domine Clementissime arbitramur satis perspicuum esse, Electum apud S. Crucem nihil unquam juris acquisivisse, multo minus ei quicquam competere posse. Jesuitas porro summo amore, observantia et veneratione Catholicos Laicos complecti. A Clero autem, injusta sane invidia, qua nullam unquam virtutem caruisse constat, plane inepte onerari: nullumque seditionis hinc oriundæ periculum subtimescendum, neque aliud quicquam impedimenti modo subesse, nisi quod nonnulli Capitulares Cathedralis Ecclesiæ pro solita sua erga hunc sacrum ordinem indecenti amarulentia nostro instituto sine ratione adversantur, cum tamen ipsimet liquido perspiciant (modo verum fateri volunt) Augustanam Remp. eo quotidie prolabi, ut nisi Catholicorum juventus, quæ parvo adhuc numero superest, quamque inter Lutheranorum dolos et insolentem proterviam educare maxima civium pars cogitur, maturo consilio juvetur Remp. hanc brevi, ad Lutheranorum Barathrum unde vix aliquantulum emersit, omnino redituram. Quod certe minime futurum confidimus modo unico hoc et extremo remedio Seminarii erigendi non destituamur.

« Extant proh dolor quæ nos terrent nimis acerba exempla. Scimus enim quod mera ignavia Catholicorum Clerus Norimbergæ, Argentorati, Ulmæ, Francfordiæ et in reliquis Imperii civitatibus turpiter ejectus fuerit. Sola fere cum perpaucis civitatibus superest Augusta eaque inter omnes primas tenens, quæ adhuc S. V. et Imperii constitutionibus paret: de qua tamen obedientia nisi maturo S. V. clementissimoque auxilio subveniatur, actum propediem fore, dubitandum non est.

« Quapropter a Sanctitate Vestra cum humil-

lima submissione et quanta possumus reverentia enixe rogamus, ut eum quem ad resarciendum deploratum Augustanæ Reip. statum suscepit animum, sua innata clementia constanter retineat, expendatque secum (quemadmodum omnino nobis pollicemur) pro sua quidem inclyta providentia, quanti referat, tum ad Sedis Apostolicæ tuendum honorem, tum ad Imperii et Germanicæ nationis incrementum, ut hæc civitas Augustana, quæ Lutheranorum edita quondam confessione prophanata fuit, Sanctissimi Dñi nostri Gregorii XIII. Pontificis Max. constituto ibidem Jesuitarum Collegio, ad pristinam religionem reducatur. Agatque non quod privatus Capituli Augustani suadet male sanus affectus, sed quod huic loco et tempori conveniat magis. Imo quod ad religionem lectissimo in loco conservandam atque fulciendam, nunc vel maxime necessarium prorsus esse videtur, præsertim cum translatione hac facta, cultui divino non solum nihil detrahatur, sed idem augeatur. Neque redditus adimatur, imo major eorundem accessio ex ære nostro fiat. Neque templum vacuum distrahatur, sed protinus, ornatius clero maneat, atque per nos nihil aliud petatur, nisi quod ad Dei Opt. Max. gloriam propagandam et S. V. inclytum Germanicæ Nationis juvandæ studium evehendum pertinere quam maxime videtur.

« Quod si vero aliter res accidet, ut minime speramus, et irrita consilia nostra manebunt, dolebimus quidem, non tam nostra causa quam quod vidimus divini cultus et honoris conservationem et incrementum negligi, rem catholicam in tali et tanto loco deseri, Catholicos tam graviter a Lutheranis oppugnatos, hac etiam consolatione gratiaque fraudari, totque Christianas mentes necessariis mediis et remediis opportunis in tanta destitui necessitate, ut nos quidem adversus tot sectas et pestes nos ipsos, ac nostros in officio Catholico tueri ægerrime sustineamus. Hoc enim S. V. persuasum habeat, si nos Catholici unico et ultimo hoc auxilio, prædictoque Monasterio destituamur, nullam apparere spem, Dños Jesuitas, quorum tres tantum hic habemus amplius hic sustentandi atque retinendi. Tum nobis quoque hoc periculum prorsus expectandum est, ut ipsis abeuntibus, nos ut saluti consulamus, hinc discedere, civitatemque tam præclaram bona ex parte relinquere oporteat: quæ vero tunc facies, quantaque calamitas hujus Reip. futura sit, prudens secum quivis facile perpendere potest. Rogamus igitur et obsecramur, quod S. V. præfatum Monasterium nobis ad collegium Jesuitis constituendum, tamquam extremum remedium ad Catholicam fidem apud Augustanos retinendam clementissime concedere dignetur, futuroque Episcopo Augustano confirmationem non admittat, nisi prius prædicta translatione facta, eamque tam ipsi Episcopo quam vicinis Principibus, quorum interest et qui pro nobis scripserunt, committat, ut suo et consilio et authoritate Cathedralis Ecclesiæ Capituli proph anos conatus opprimant, et S. V. voluntati executores esse velint, ut hæc translatio quam commodissime fiat, et prædictum Collegium in honorem Dei rite constituatur. Commendamus nos interim et totam causam S. V. cum omni submissione et reverentia, qua possumus et debemus humillima. Datæ Augustæ die 30. Maii Anno a Nato Christo 1573.

S. V.

Humillimi

Marcus Fucarus – Joannes Fuggerus – Hieronymus Fuggerus – Görg Ilsung præfectus Sveviæ – J. Achiles Ilsung – Maximilian Ilsung.

Collegium Patrum Cardinalium, qui Romæ habebatur sacris rebus per Germanias moderandis, Fuggeri atque Ilsungi paribus adiere precibus, et sibi apud Gregorium patronos poposcerunt. [*]

[*] Germania Vol. 26 fol. 30.

Rñis in Christo Patribus et Principibus Illñis Dño Cardinali Morono Sacri Collegii Decano etc. Cæterisque Congregationis Germanicæ Deputatis Cardinalibus etc. Dñis Nostris Gratiosissimis Romæ.

Rñi in Christo Patres et Principes Illñi.

« Norunt Illñæ Dñationes Vestræ, quam pio planeque paterno affectu nostram petitionem admiserit Illñus et Rñus Cardinalis noster Augustanus felicis recordationis pro erigendo hic collegio Societatis Jesu ad S. Crucem. Nobis sane certa spes erat, fore, ut petitioni huic fieret satis, præsertim cum intelligeremus, Sanctissimum hoc nostrum institutum probasse. Verum immatura mors, quæ nobis nostrum optimum Antistitem eripuit, nostra circa hoc negotium hæc desideria nonnihil retardavit. Non enim videbatur aliquid posse effici, donec alium nobis divina clementia concederet Episcopum. Cum itaque preces supplicum jam talem impetrarint antistitem Augustanum, qui non vulgarem præseferat zelum juvandi Germaniam nostram afflictam, hoc tempore nobis denuo revocanda videbantur nostra antiqua et diu præmeditata desideria. Præsertim cum intelligeremus Illñam suam Dñationem petituram a Sede Apostolica confirmationem. Proinde rogamus Dñationes Vestras Illñas, ut quæ sua erga Germaniam animi promptitudo est, nobis quoque more solito adesse velint intercedendo et agendo causam nostram apud Sanctissimum Dñum nostrum, ut paternas suas cogitationes, quas dudum de applicando Monasterio S. Crucis admisit, tandem in opus deducere velit. Facient certe DD. VV. II. rem Deo gratam, tantis Principibus dignam, nobis vero nostræque patriæ admodum utilem DD. VV. II. nos commendamus, quas ut Deus suæ

sanctæ Ecclesiæ catholicæ diu servet incolumes precamur. Augustæ 30. Maii Anno 1573.

Ill.mis Dominationibus VV.

Addictissimi

Georg Ilsung præfectus Sveviæ – Jo. Achilles Ilsung – Maximilian Ilsung – Marcus Fucarus – Johannes Fuggerus – Hieronymus Fuggerus – Johannes Paulus Herwortus.

Quod Cæsar et summo illi genere inter Augustanos nati poscebant, facturum se Gregorius reponebat, Cæsarisque studia ad tuendum quod erigeretur Collegium excitat. (*)

(*) Seg. Gregorii XIII. An. II epist. 79. fol. 37.

Carissimo in Christo Filio Nostro Maximiliano Hungariæ et Bohemiæ Regi Illustri, in Romanorum Imperatorem Electo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem etc. Et antea cupiebamus dilectorum filiorum Fuggerorum, aliorumque nobilium Augustanorum optimo, maximeque pio desiderio satisfacere, quodque illi postulabant, templum et domum Sanctæ Crucis Jesuitis concedere, et hoc tempore gravissimæ Nos in eam sententiam adducunt literæ Majestatis Tuæ, cui cum omnibus in rebus, quantum possumus, morem gerere cupimus, tum vero in hac, quam ad Catholicæ Religionis incrementum, atque ad Dei gloriam magnopere pertinere ex eisdem literis intelligimus. Fuit hæc tua postulatio, tua sapientia et pietate dignissima. Deus enim, qui facit, ut Reges regnent, eum videt, illos curare, ut ipse etiam per fidei in Nobis sinceritatem, perque vitæ sanctitatem regnet, facit, ut ipsi quoque pacatius ac diutius regnent; dumque Nos agimus causam suam, ipse agit nostram: ut sapienter Majestas Tua scribat, duplici hoc sinceræ incorruptæque religionis et morum sanctitatis vinculo Regnorum fidem et salutem ad summam tranquillitatem et diuturnitatem maxime contineri: quod quidem utrumque ex ea, quam postulas, domus et templi ad Jesuitas translatione Nos consecuturos esse facile declarant eædem literæ tuæ, quo etiam magis Collegium illud tibi in posterum commendatum iri speramus, ac fore, ut quemadmodum Augustani illi nunc tuam charitatem in postulando, sic in posterum Jesuitæ ipsi tuam in eo Collegio amplectendo, et tuendo benignitatem experiantur. Datum Romæ apud S. Marcum etc. die VIII. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

Eademque scribit Bavarorum Duci. (*)

(*) Seg. Gregorii XIII. An II epist. 79 fol. 38.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Bavariæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis Vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Tam gratas, quam scribis, fuisse Nobilitati Tuæ nostras literas, quibus pollicebamur, Nos (modo ne quid gravius obstaret) Templum, ac Domum Sanctæ Crucis ad Jesuitas translaturos, minime miramur: hoc enim ab eadem illa pietate proficiscitur, quæ te ad id postulandum adduxerat; unde etiam has nostras tibi gratissimas fore non dubitamus, ex quibus intelliges, nihil in Nobis moræ esse, quoniam ea impedimenta, quæ tum verebamur, quantum ex tuis literis accepimus, nulla sunt. Jesuitas vero ipsos tuæ Nobilitati commendatissimos fore spondent eædem tuæ literæ: ejusdem enim est pietas optima, Deoque gratissima exoptare, et adepta tueri, idque te facturum speramus, adjuvante Deo omnis bonæ voluntatis, atque actionis largissimo donatore, atque effectore. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die VIII. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

III. — Quod nobiles illi viri Augustæ constituebant, id sibi quoque Carolus Austriæ Dux in Stiria, quæ ei regenda pars obvenerat, conficiendum ratus; Græcii igitur in nobilissima illius Provinciæ civitate collegium condere constituerat, quod Patribus Societatis Jesu attribueret, ad teneros juvenum animos rectis moribus et sanioribus disciplinis imbuendos. Quod sanctum hoc opus aggrederetur, et summo studio prosequi vellet, et suis ita votis apprime satisfaceret, maximas illi laudes Gregorius attribuit. (*)

(*) Seg. Gregorii XIII. An. II. epist. 79. fol. 34.

Dilecto Filio Nobili Viro Carolo Archiduci Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis Vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Tametsi nunquam fuit Nobis obscura pietas tua, tamen incredibili Nos voluptate afficiunt ea, quæ de te in dies magis, ac magis audimus; quia et tuæ Nobilitati omnem laudem, et Deo cultum, et Sanctæ, Catholicæque Religioni incrementum toto pectore exoptamus. Hæc omnia facile existunt ex eo Jesuitarum Collegio, quod te in civitate Grezensi constituere accepimus. Itaque et virtuti tuæ, et populo illi gratulamur, et intimo ex corde Deo gratias agimus. Mirum enim, quantum in hoc facto situm sit Nobilitati Tuæ ad mercedem, populis illis ad salutem, Deo ad gloriam. Tribuis Christi ovibus ministros, unde illæ cœlestem petant cibum vitæ Sanctitatis in moribus, doctrinæ sinceritatis in religione, divinæ gratiæ in Sacramentis. Perge, ut facis, Christi causam amplecti, ac tueri multoque ampliora ab eo præmia expecta quam ut ulli unquam oculi hominum videre, aures audire, cogitationes assequi potuerint, Nosque hoc nomine tuæ Nobilitati semper devinctos fore existima. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die III. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

IV. — Paria conabatur religiosissimus Fuldensis ex inclyto S. Benedicti Patris Ordine Monachorum Abbas, et nihil intentatum relinquebat, ut Ignatianos Fuldam advocaret, ut in conditum a se collegium induceret, ad adolescentium edu-

candorum munus capessendum. Omnem tamen lapidem movebant hæretici, ut rem infectam efficerent, et qui verbo tenus Catholici veneno novarum hæresum animos occulte inficerent. Dolendum vero imprimis fuit ex ipsa Fuldensi Benedictinorum familia fuisse quosdam, qui Abbati in re gerenda ita acriter adversarentur, ut ipse coactus fuerit ad Gregorii auxilium et auctoritatem confugere, eumque precari, ut suos vellet monachos ad saniora consilia revocare. [*]

[*] Germania Vol. 23. fol. 7.

Beatissime Pater.

Post debita obsequia, et sacrorum pedum oscula.

«Beatissime Pater, expertus nuper S.T. vere paternam erga me meosque curam, cogor denuo eodem recurrere, et a S. T. in difficultatibus, quibus premor, sicut humilis et obediens filius, consilium auxiliumque implorare. Angustiæ autem meæ B. P. hæ sunt: Abbatia Fuldensis, eique annexus Principatus, cui, quamvis indignus, Dei et Apostolicæ Sedis beneficio, præsum, ab omni fere parte, hæreticis potentibus cincta est. Ex quorum vicinia accidit, ut, licet nunquam publice et libere hæresis permissa sit, in populo tamen fidei sinceritas, atque in monasteriis, ac Canonicorum Collegiis mihi subjectis, piorum et religiosorum morum observantia, paulatim connivenția et temporum iniquitate, plurimum sit debilitata. Quæ mala cum ego statim ab initio electionis meæ, quantum possem, amovere cogitarem, et cuperem, egi diligenter, et gratia S. T. obtinui, ut Patrum Societatis Jesu collegium, a quibus in hisce rebus juvarer, in civitate mea Fuldensi haberem. Quo jam erecto, primo quidem fratres meos Capitulares, cum sint religiosi S. Benedicti, et Sacerdotes, instituti ordinis ac professionis suæ, atque adeo præstiti juramenti, quo Sedi Apostolicæ, et mihi obligantur, paterne admonui, mediaque nonnulla præscripsi, quibus non importune, sed suaviter, pernitiosam et scandalosam vitæ licentiam existimabam posse impediri. Deinde circa Pascha anni præsentis ordinavi in Civitate mea Fuldensi ut omissis quibuscumque alienis ritibus circa Sacramentorum dispensationem, omnia Catholico more peragerentur. Hac re cives mei commoti, supplicationem mihi obtulerunt, qua petunt, ut juxta Confessionem Augustanam Sacramenta administrari, et conciones ad eos fieri permittam, rogantes Capitulares, ut pro ipsis apud me intercedant: qui quidem, ut diligentius id præstarent, Nobilibus ditionis meæ se conjunxerunt, communique consilio, non solum ut Cives exaudirem, rogaverunt, sed Romani Imperii decretis me ad id faciendum obligari, persuadere sunt conati. Quibus, et maxime Civibus, cum respondissem, causasque sufficientes dedissem, quare nec æqua esset eorum petitio, nec a me, ut S.V. et Catholicæ Ecclesiæ filio, deberet, aut posset concedi, atque jam sperarem nullam mihi amplius fore molestiam: accidit, ut elapso mense Octobri, Augustus Elector Saxoniæ, Georgius Fridericus Marchio Brandeburgensis, Wilhelmus et Ludovicus Hassiæ Principes, Legatos viros nobiles ad me miserint, importunis precibus comminatione mixtis audacter sollicitantes non jam solum liberum exercitium Confessionis Augustanæ, sed etiam ut Patres Societatis a Civitate et ditione mea quamprimum ablegarem. Quibus cum respondissem, me post maturam deliberationem, Principibus ipsorum, per litteras vel legatos satisfacturum atque illi in eo responso tandem acquievissent, turbæ denuo a meis commoventur. Nobiles enim per Capitulares, indebite, me inscio, Fuldam 3. Novembris convocati, magno impetu, et minis diebus aliquot apud me instant, et urgent, ut Jesuitas, quos malitiose vocant, sectam hæreticam, blasphemam, et seditiosam, quamprimum dimittam, permissa Civibus Confessione Augustana.

« Quibus omnibus cum apud me nihil efficerent, viderentque Capitulares vitam mihi potius eripi posse, quam Patres Societatis: ipsi imperandi audaciam ultro assumpserunt, literasque sub suo nomine ad Collegium Societatis miserunt, denunciantes, ut intra dies 14. Fulda, totaque ditione mea discedant, alioquin se auxilio Nobilitatis ipsos profligaturos. Hac temeritate commotus, rem totam Imperiali Cameræ exposui, ac contra Capitulares, et Nobiles, mandatum, de non offendendo vel me, vel Catholicum aliquem, et nominatim Societatis personam, sub pœna banni Imperialis obtinui. Quo publicato quieverunt illi quidem ab opere, sed non a pravo proposito, nam Capitulares a me paterne pro officii mei ratione admoniti, ut se mihi adjungerent, dictosque Patres mecum diligerent, in sua sententia perseverarunt. Cum autem sperarem sedatis Principibus, me finem turbationis consequi posse, horum enim metu Capitulares referebant, se hos motus concitasse. Scripsi Electori Saxoniæ, eumque de jure meo pluribus informavi, atque rogavi, ne contra Imperii Statuta, mihi in gubernandis meis velit esse molestus: At ille ita respondit, ut, rationibus meis parum consideratis, exercitium Augustanæ Confessionis, subditis dicat concedendum, et Jesuitas tamquam novam sectam, in concordia Religionis, quam Imperii Principes constituerunt, non comprehensam, ad suum locum esse relegandos.

« Quæ literæ cum rursum pericula non obscure minentur, non solum Electori sed et Hassiæ Principibus rescripsi, ac de utroque illo controversiæ puncto plenius instruxi. Cum autem timendum sit, eos mihi minime acquieturos: S.T. quam in hisce adversitatibus post Deum primum et præcipuum refugium habeo, humili hac supplicatione coactus sum interpellare, primum obnixe

et humiliter orans, B. P. ut S. T. hoc negocium cum sibi habeat, tum per literas Romano Imperatori faciat commendatum. A sua enim Majestate id necesse est, in hac causa impetrare, primo quidem ut apud externos Principes efficiat, ne meam impediant jurisdictionem, neve sub religionis specie, meum invadant Principatum, tum etiam ut declaretur, me, ex Imperii decretis, potestatem habere, collapsam in meis terris Catholicam religionem restituendi, meosque subditos in hoc debere mihi obedire, ac Societatem Jesu a Sede Apostolica, et Tridentino Concilio approbatam, in concordia religionis, quam Imperium Romanum constituit, comprehendi. Quibus S. T. auctoritate ab Imperatore impetratis, cum sperem ab externorum Principum molesta turbatione me fore quietum: tum alterum est, in quo S. T. gratia non minimum indigebo, in uniendis fratribus Capitularibus meis cum me capite suo. Cum enim separatio illorum hactenus malis hisce præbuerit occasionem, et plura mala paritura videatur, S. T. supplex oro, ut eos ad obediendum in iis, ad quæ ratione ordinis, professionis et juramenti Deo, S. T. et mihi sunt obligati, literis paternis S. T. admoneat, illisque significet, institutionem Collegii, et abusuum abrogationem a me inchoatam S. T. gratam esse et acceptam. Haec B. P. ita humili sobjectione S. T. propono, ut sive nunc dicta, sive alia media commodiora judicabuntur, id totum S. T. committam, a qua hoc unum tantum rogo, ut me humilem suum filium, inter Romani Imperii Principes minimum, habeat commendatum, quo sic Catholicæ Religionis restauratio in his terris, quæ olim ad totius Germaniæ conversionem servierunt, fœlicem effectum sortiatur. Ego interim non desinam Deum Opt. Max. etsi indignis, attamen assiduis meis precibus rogare, ut S. T. Ecclesiæ suæ quam diutissime incolumem servet. Datum in Civitate mea Fulda die 28 Decembris Anni 1573.

BALTHASAR Dei Gratia Abbas Ecclesiæ Fuldensis, Divæ Augustæ Archicancellarius, per Germaniam et Galliam Primas.

V. — Quo studio juvenibus universis Catholicis recte educandis, informandisque per Collegia recens condita viam sternere satagebat Gregorius, eodem inflammabatur, ut juxta dictas a Tridentinis Patribus leges Seminaria erigerentur, et adolescentibus aperientur ad Ecclesiastica munia informandis. Germaniæ præsertim rebus per illa auxilium querebatur. Scribebat idcirco Pontifex ad Ratisbonensem et Passaviensem Præsules. Damus litteras ad Ratisbonensem missas. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 148. f. 73.

Venerabili Fratri Episcopo Ratisbonensi

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater Salutem et Apostolicam benedictionem. Nihil aliud expectari par erat a Fraternitate Tua, quam quod eam maxime decebat, quodque isti Episcopi loco, et muneri in Ecclesia Dei dignissimo congruentissimum erat; scilicet te ea, quæ Dei sunt, toto pectore cupere, et curare, Christique ovibus, quibus præpositus es, ad ipsum illa, quæ una est, rectæ, sinceræque fidei, et vitæ via perducendis excubare parareque ei in Seminario constituendo ministros idoneos, qui a pueris sincera doctrina, et optimis moribus instituti possint Catholicam veritatem, et dignitatem tueri, et quam plurimos doctrinæ veritate, ac vitæ exemplo ad Christum perducere; unde ejus gloriam vehementer augeri necesse erit. Hujus vero totius rei fructus, quem permagnum fore non dubitamus, ad tuam fraternitatem redibit. Ut enim nihil Christo gratius est salute animarum, pro quibus ille se morti turpissimæ, et crudelissimæ objicere non dubitavit, sic ei gratissimos esse oportet eos, qui in eam curam maxime incumbunt. Fac igitur charissime frater quamprimum id quod præclare cogitas, summamque a Nobis, ab universa Ecclesia, a Deo ipso gratiam inire stude, Nosque tibi ut munere, sic charitate conjunctissimos esse existima; ac si qua in re tuam optimam voluntatem a Nobis adjuvari posse intelligis, fac Nos certiores, invenies certe paratissimos. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris, die XVII. Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno Secundo.

VI. — Cæterum Germanos Episcopos dum verbis hortabatur, confirmabat exemplo Gregorius. Collegium enim adolescentibus Germanicis olim a Julio III. Romæ ædificari et constitui cœptum, quod rei familiaris angustiis non satis annuo redditu instructum ad inopias redigi cœperat, et paullatim deficere, Gregorius pro suo Catholicarum rerum confirmandarum officio sibi restituendum est arbitratus. Addito igitur annuo perpetuo decies millium scutatorum nummum censu, inopiæ metum omnem levavit, ut centeni in eo juvenes ali possent et sacris imbui disciplinis effecit, et lege sanxit. Germanico-Hungaricum appellari voluit, quod in illo permixtis ex utraque gente juvenibus hospitium esset constitutum. Istæ Collegii leges a Pontifice litteris consignatæ postr. Non. Aug. [*]

[*] Jul. Cordara Soc. Jes. Colleg. Germanici et Hungarici historia. Romæ 1770.

Tantis auctum Pontificis beneficiis maximam mox sibi famam Collegium acquisivit. In patriam reversi lectissimi, qui in eo alti educatique fuerant adolescentes, conservandæ, et provehendæ avitæ religioni omni ope insudarunt, factumque ut Episcopi Germaniæ certatim omnes lectissimos quosque suarum civitatum juvenes Romam destinarent, et ut illis locus a Pontifice præberetur, orarent. Nosce eorum studium ex iis, quæ Moguntinus Archiepiscopus Pontifici scribit. [*]

[*] Germania Vol. 20. fol. 60.

« Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri et Domino Domino Gregorio ejus nominis Decimo Tertio Sacrosanctæ Romanæ et Universalis

Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino meo Clementissimo.

«Post debitam obedientiam et devota semper sacrorum pedum oscula. Beatissime Pater et Dñe, Dñe Clementissime. Has literas ad S. V. quanta quidem decet animi demissione ut darem, haud prætermittendum duxi, præsertim cum S. V. paterna quadam in me pietate ad id quodammodo me per suas invitaverit. Ego equidem hactenus communi rei Christianæ plurimum gratulatus sum, Ecclesiæ Dei divinitus eum contigisse pastorem Universalem, qui non modo vigilantia, prudentia ac sanctitate prædecessores suos æquet, verum multos post se longo etiam relinquat intervallo: at nunc non possum non gaudere, et mihi ipsi privatim certam quoque porrigi spem, posse me si quando usus erit, S. V. tanquam pientissimi patris perfrui benignitate et clementia. Cujus rei non parva mihi profecto sunt testimonia, donaria, quæ a S. V. ad me detulit lectissima, Casparus Grōperus Rotæ Auditor, nec non ejusdem propositum alendi aliquot Theologiæ studiosos in usum tam Ecclesiæ meæ quam aliarum nostræ nationis laudatissimum. Quare pro ista S. V. in patriam nostram, me, ecclesiamque meam pientissima affectione, eum gratias agere dignas quantumvis velim, me haud posse videam: oro omnis boni et authorem et retributorem Deum, ut is præter alia quorum jam plurimo procul dubio, ad futuram gloriam reposita habet, etiam hæc merita S. V. digno condecoret præmio. Ego vero ne et officio meo deessem, et Ecclesia mea tanto beneficio S. V. mea injuria defraudaretur, quatuor sub initium adolescentes, qui ad istud institutum idonei mihi hocce tempore oblati sunt, isthuc hinc ablegare statui. Spero illos frugi fore, et officium suum facturos. Plures futura æstate Deo dante, ac subinde alios, dummodo advenientibus receptus non fuerit interclusus, submittere decrevi. Nihil enim mihi magis in votis est, quam complures, maxime vero scientia doctrinæ catholicæ, et puritate vitæ conspicuos, habere mecum in vinea Domini cooperarios. Hactenus vix tantum mihi est loci relictum, ut reliquias ecclesiæ meæ ad me transmissas, a luporum hiantium quibus undequaque cingor, rictu, non tamen absque magna contentione, et multorum invidia, intra ovile continere potuerim, ulterius extendere curam cum profectu aliquo ægre datum est. Animadverti autem et experientia didici, hujusmodi negocium tantisper differendum, donec vel ipsi qui a nobis defecerunt, agnito errore ad saniorem mentem sua sponte redeant, vel misericordiarum pater nostri tandem misertus opportunius remedium reducendi eos in viam nobis commonstret. Quale quidem istud institutum S. V. futurum minime dubio. At cum messis valde copiosa apud nos deprehendatur, impossibileque sit, ut numerus alumnorum S. V. licet et ille peramplus sit, universo operi sufficiat, percuperem sane alicunde exemplo S. V. angustiorem libertatem cieri, aut aliam quandam rationem iniri posse. Unde vel isthic, vel alibi idoneus numerus eorum, quos ipsa Dei Ecclesia jam diu afflicta, ad sibi in opere et sermone sucurrendum, efflagitare videtur, opportune ali, recteque institui queant. Quam quidem in rem cum hactenus sedulam quantum in me fuit, absit tamen arrogantia verbo, impenderim curam, tum in posterum non facile me quicquam admissurum cogito, in quo meam vel diligentiam vel fidem, aut observantiam S. V. jure desiderare debeat. Jam vero ut Ecclesiam meam et me eo favore ac benevolentia qua cœpit deinceps prosequi dignetur, etiam atque etiam clementissime rogo. Pro cujus vicissim perpetua salute felicissimaque administratione istius sacrosancti augustissimique muneris, ut æterno Deo preces meas quam ardentissime offeram et officii mei esse agnosco et libens seduloque facio. Datæ Aschaffenburgi Calend. Decembris. Anno reparatæ salutis 1573.

Sanctissimæ Paternitatis Vestræ

Humilimus

Daniel Archiepiscopus Moguntinus.

At tot undique præcibus circumfusis, jam omnibus satis fieri nequibat, et cooptato, qui par erat juvenum numero, cæteris locus deficiebat. Necessum fuit igitur, ut vel invitus Gregorius modum tamen rei faceret. Diœcesibus certum solummodo numerum mittendorum constitueret, conditionesque in excipiendis adolescentibus servandas arctius constitueret, ut litteræ testantur, quas Cardinalis Comensis Augustano Episcopo dedit. [*]

[*] Brevia Greg. XIII. et Sixti V. Vol. 26 cp 81

Episcopo Augustano.

« Reverendissime Domine. Quid expositum tibi fuerit a Reverendo Domino Nuntio Groppero de pueris conquirendis et Romam ad Collegium Germanicum a Sanctissimo Domino Nostro institutum mittendis, ex tuis literis die VIII. hujus mensis scriptis cognovi simulque promptum ipsius animum adjuvandi hoc tam pium et germanicæ nationi salutare opus perspexi. Quæ omnia cum Sanctitati Suæ nota fecissem valde ei grata fuerunt. Sed quod ad numerum adolescentium, qui mittendi sunt, attinet; scire te oportet, hoc collegium ad totius Germaniæ regionumque septentrionalium illi adjacentium commodum erectum esse, æquum esse unicuique regioni congruam in eo portionem et locum servari adeo ut satis futurum sit, si ex istis diœcesis tuæ locis decem, vel ad summum duodecim adolescentes huc mittantur. In his autem præcipue cuperet Sanctitas sua dari abs te omnem operam, ut aliqui essent nobiles, ex quibus, ut nosti, major ad ecclesiam Dei fructus pervenire potest, eorumque loci ac nobilitatis digna hic in educatio-

ne et institutione habebitur ratio, quod quidem ipsis, eorumque parentibus, vel agnatis prolixe polliceri poteris. Quoniam vero in ipsa collegii erectione inter cætera statutum est, ut nemo admittatur, qui literas dimissorias a suo Ordinario non habeat, poteris eos, quos mittendos censueris, ad Comitem Portiarum Sanctissimi Domini Nostri Nuntium, qui non longe aberit, dirigere vel ei scribere. Ab eo enim quid agendum sit de expensis itineris quam de cæteris rebus plenius cognosces. Quod reliquum est Amplitudinem tuam bene valere ac Deum propitium habere opto. Romæ die XXVII. Novembris MDLXXIII.

PTOLOMÆUS CARD. NOVOCOMENSIS.

VII. — Nec vero Gregorius vel curis pepercit, ut quibus capiendis Collegium Germanicum impar esset, eos alibi per Pontificiæ ditionis urbes alendos instituendosque tribueret. Hoc videre est inter cæteros in Laurentio Surio celebri illo Carthusianæ familiæ decore, viro et sanctitate morum, et scientiæ laude spectatissimo, cujus nepotem Surio efflagitante Gregorius bonis artibus informandum Perusiam miserat. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 70. fol. 23.

Dilecto Filio Laurentio Surio Fratri Carthusiano.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus literas tuas, nec multo post quartum tomum, quem edidisti de vitis Sanctorum, qui liber fuit Nobis gratissimus, vehementerque laudamus tuum istud studium et laborem Sanctorum vitas colligendi scribendique et vulgandi: nihil enim potest esse hac historia aptius ad hominum animos ad veram pietatem, atque in omni genere virtutum excitandos. Nepotem tuum Perusiam misimus, qua in civitate vigent studia litterarum, collocavimusque eum in quodam collegio, quod ibi Sapientiam appellant. Speramus, illum et optimorum doctorum opera et sodalium exemplo et tui absentis recordatione et imitatione magnos progressus facturum tuoque pio desiderio et expectationi responsurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die II. Julii 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

Habeto et Surii ad Gregorium litteras. (*)

(*) Germania Vol. 90. fol. 3.

Beatissimo et Sanctissimo Domino Nostro D. Gregorio XIII. Pontifici Optimo Maximo.

« Salutem et æternam a Domino felicitatem. Tomum IIII. de Sanctorum historiis Sanctitati Vestræ, beatissime Pater, inscripsi; qui si illi gratus fuerit, quemadmodum primus Pio V. sanctissimo Pontifici, mihi satisfactum erit. Oro autem, ne S. V. impudentiæ aut temeritati adscribat, quod vilis homuntio ausus sum illi scribere. Nam ad id me quædam adigit necessitas. Habeo Romæ nepotem ex germana sorore mea, quem summopere cupio S. V. commendatum, ut ejus liberalitate possit aliquid adipisci, unde in Italia in studiis sustentetur. Nam parentes ejus, qui inter hæreticos manent catholici, propter multas proles non possent eum alere in Italia: et ego nullo pacto ferre possum, ut redeat in patriam, ne ab hæreticis corrumpatur. Non puto ego S. V. difficile esse adolescentem adjuvare, maxime cum et catholicus sit, et libens absit a patria et parentibus, ne hæresi inficiatur. Non audeo allegare labores meos, quos pro Ecclesia suscepi jam annis multis, sed tantum oro, ut S. V. gratuita benignitate velit opitulari exuli et peregrino adolescenti. Ea res etiam parentes ejus non parum in catholica religione confirmabit, et me ad porro laborandum reddet alacriorem, tametsi certe, qui hodie aliquid scribunt, quod hæreticos male habeat, in multis periculis versantur. Nolo esse prolixior, ne occupatissimæ S. V. molestus sim, et parum de ejus liberalitate fidere videar. Dñus Jesus S. V. diu tueatur salvam et incolumem. Ubi primum commode fieri poterit, Tomus IIII. accurate compactus Romam perferetur, et S. V. præsentabitur. Jam ejus extrema folia excuduntur. Iterum valeat S. V. Ex Carthusia Coloniensi XV. Februarii Anno MDLXXIII.

S. V.

Servus obsequentissimus.
F. LAURENTIUS SURIUS
Carthusianus.

VIII. — Quam absens per litteras gerebat Gregorius de Collegiis et Seminariis curam, eam quodammodo præsens per Legatos extra ordinem missos in Germaniis adhibere satagebat. Selecti igitur viri, qui Principes, Episcopos, cives coram alloquerentur, rem propriis oculis inspicerent, consiliis hortationibusque ad felicem exitum Seminaria condenda perducerentur, Bartholomæus e Porciæ Comitibus ad Bavariæ Duces, nec non ad Cæsarem et Austriacos Archiduces mittitur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 30 fol. 12.

Dilecto Filio Nobili Viro Ferdinando Archiduci Austriæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. Summa Bartbolomæi e Porciæ Comitibus atque Abbatis Modii integritas et prudentia multa cum pietate conjuncta fecit, ut ejus potissimum isthic opera utendum putaremus, faciendumque istis in locis nostrum et Sedis Apostolicæ Nuncium ordinarium, quibus nominibus Nobilitati tuæ acceptissimum fore non dubitavimus. Habebis virum paratissimum ad ea omnia, in quibus apostolica auctoritate opus esse intelliges ad Religionis sinceritatem atque ad animarum salutem, quam tibi pro tua insigni pietate summopere cordi esse certo scimus. Ei igitur omnem ut fidem adhibeas, utque iis in rebus, quibus opus esse intelliges eum juves rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die quinta Junii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Gratum id porro Principibus fuisse, et sancto auctum consilio Ferdinandi Austriaci Tirolensis litteræ apprime demonstrant. (*)

(*) Germania Vol. 88. fol. 17.

Beatissime in Christo Pater et Domine Domine Clementissime.

«Humillimam mei commendationem, filialem observantiam, et pedum oscula beatorum. Bartholomæus Purlitiarum Comes et Abbas Modii, quem Sanctitas Vestra in hæc loca ad meque ipsum Nuncium destinare voluit, redditis mihi Sanctitatis Vestræ litteris, de iis quæ a Vestra Sanctitate in mandatis habuit, magna cum ipsius prudentiæ atque integritatis laude diligentissime mecum egit, nihilque plane studii, curæ ac sollicitudinis prætermisit. Ex quo ipse non sine singulari animi voluptate facile perspexi, quanti Sanctitas Vestra me faceret, quod præclarum hunc Virum, multis egregiis virtutibus excellentem, rerumque agendarum peritissimum ad me mittere dignata sit. Qui cum Beatitudinis Vestræ, et Sanctæ istius Sedis Apostolicæ negotia tanta cum fide, diligentia, atque dexteritate agat, Sanctitati Vestræ merito charissimus esse debet. Nec dubito sane illum a Sanctitate Vestra inter eos annumerari, quos ipsa peculiari quadam prosequitur benignitate paterna. Quæ autem per ipsum mecum tractata et a me responsa sint, Vestra Sanctitas ex eo ipso rem omnem clarius intelliget. Et ea quidem Sanctitati Vestræ pro solito meo filialis observantiæ studio benigne probari, meque eidem quam commendatissimum esse summopere cupio. Datæ Œniponte tertia die mensis Augusti, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Vestræ Sanctitatis

Obediens filius Archidux Austriæ
FERDINANDUS.

IX. — Gaspar Gropperus eodem pacto legatus proficiscitur ad Episcopos, tum eos qui inter Germanicos Principes censentur, tum cæteros omnes; nec non ad Cliviæ et Juliæ Ducem Guilielmum, et Colonienses Cives. En ad eum commendandum litteras ad Moguntinum Præsulem. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 48. fol. 21.

Venerabili Fratri Danieli Archiepiscopo Moguntino Sacri Romani Imperii Principi Electori.

GREGORIUS PP. XIII.

«Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem. Quo gravius est hoc, quod a Deo impositum sustinemus Apostolicæ servitutis munus, eo Nobis chariores esse oportet venerabiles fratres nostros, quorum prudentia et laboribus nostrum hoc onus ea ex parte, qua eos Dominus ad eandem servitutem vocavit, allevatur. In his Fraternitatem Tuam in primis numeramus, cujus curam et vigilantiam in grege Domini pascendo, in tantaque hæreticorum multitudine et vicinitate ab omni ea peste integra conservando tuendoque perspectissimam habemus. Et quamquam scimus, virtutem tuam ad immortalem illam atque omni existimatione ampliorem gloriam, quæ tibi apud Deum reposita est, contendentem nihil cupere laudem humanam, tamen nostrum esse duximus, judicii quoque testimoniique nostri laudem Fraternitati Tuæ tribuere, nostramque omnem, quam in Christo habemus, auctoritatem et potestatem, ad ejusdem Christi, catholicæque Ecclesiæ ejus sponsæ causam tuendam, amplificandamque paratissimam polliceri; ac sic confirmare, nihil te Nobis gratius facere posse, quam si certiores Nos feceris, quibus potissimum rationibus possimus istis in locis tuæ optimæ hac in re voluntati, nostroque incredibili desiderio satisfacere. Neque vero satis habuimus, hæc Fraternitati Tuæ his litteris significare, mittimus etiam dilectum filium Gasparem Gropperium Cappellanum nostrum, nostrique Palatii Apostolici causarum Auditorem, virum summa fide, integritate, religione præditum, ut te nostris verbis salutet tibique has nostras literas reddat, tecumque de his deque aliis rebus fusius agat. Ejus verbis eandem, quam nostris fidem te adhibiturum esse non dubitemus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die decima prima Junii 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

Jam per eundem Gropperum salutaverat Colonienses Gregorius eisque de vehementi eorum studio in avita tuenda fide gratulatus fuerat. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII Liber III. fol. 29.

Dilectis Filiis Consulibus et Senatui Coloniensibus.

GREGORIUS PP. XIII.

«Dilecti filii salutem etc. Legimus libentissime vestras literas, quas nobis reddidit dilectus filius Gaspar Gropperius, nostri palatii Apostolici causarum auditor: ut autem vos non sine maxima pietatis laude, ea quæ scribitis optatis per nos præstari Ecclesiæ Dei, sic nos in gravissimo hoc munere nobis a Deo assignato ingenti cum timore et periculo versamur; neque ulla alia in re, nisi in ipsius Dei auxilii spe respiramus, quod quidem auxilium postulamus nobis conciliari, et vestris et piorum omnium orationibus; nostram enim imbecillitatem semper cognitam habuimus, nunc vero in tantis periculis atque in tanta eorum omnium perturbatione et conversione expertissimam habemus. Laudamus vestrum perpetuum studium in Catholica religione tenenda et tuenda, caritatemque in ejus propagatione tantopere cupienda; sed ita ut omnis vestræ voluntatis atque actionis Deum auctorem agnoscamus. Quæ postulatis de gratiis aliorum summorum Pontificum confirmandis et renovandis, ita concedemus, ut postulatis, hoc est ne beneficia dentur iis, qui et vitæ sanctitate et doctrinæ præstantia ac synceritate possint obstruere ora loquentium iniqua; quod quidem ut perpetuo facere decrevimus, sic omnem quæ sese in hac re nobis

offerret facultatem arripiemus, nec unquam vestræ optimæ voluntati deerimus; quod quidem libentius rebus ipsis confirmabimus, quam verbis pollicemur. Hæc fusius perscribet Gropperius noster, cum quo diutius locuti sumus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die xxiii. Januarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

Solerti usus opera Gropperus cum Episcopis egerat, de quibus certiorem Pontificem extemplo fecit, suaque illi consilia aperuit de adolescentibus Romam ad Collegium Germanicum evocandis, de Herbipolensi præsule, de rebus Monasterientibus, de misera Osnabrugensis Ecclesiæ conditione, et de instaurandis Coloniæ litterarum studiis. [*]

[*] Germania Vol. 34. fol. 117.

Illustrissimo et Reverendissimo Principi et Domino Ptolomeo Gallio Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali Presbytero, Archiepiscopo Sipontino et Domino meo Colendissimo.

Reverendissime et Illustrissime Domine Dñe Colendissime.

« Novissimas Illustrissimæ et Reverendissimæ Dominationis Vestræ litteras vii. et xv. Novembris Romæ datas, ix. et xvi. Decembris accepi. Et quoad priores, ut inter adolescentes deligendos, et Romam mittendos maxima eorum, qui nobilibus sint procreati parentibus, ratio habeatur, attinet etc. Ea sane in re (cum et illa, quæ antea mandata fuere, tale quid innuirent) nihil diligentiæ prætermissum. Sed cum constitutiones nobilium parentibus in quibusdam viderentur rigidiores, eorum filii animo et deliberatione aliquandiu suspensi substiterunt. Adeo ut quidam Principes Electores et cæteri Episcopi, cum quibus egi, putaverint cum iis, qui nobili loco nati essent, paulo benignius agendum: prout satis copiose xx. Octobris perscripsi. Eaque potissimum ratione (quæ et istis Illustrissimæ ac Reverendissimæ Dominationis Vestræ litteris nunc comprobatur) movebantur, quod nobiles plerumque aptiori sint ingenio, et illi fere soli in Metropolitanis et Cathedralibus Germaniæ Ecclesiis locum habeant, et ad sublimiores Archiepiscopales, aliosque majores gradus ascendant. Unde non minor (quam si concionibus et Christianæ institutioni præsint) ad Ecclesiam Dei utilitas perveniat. Curatum igitur, qua decuit sedulitate, ut inter illos (qui proxime patentes obtinuerunt) plerique nobilibus procreati natalibus (quique eas qualitates habere visi sunt, ut tempore opportuno desideratum, expectatumque fructum Ecclesiæ Dei videantur allaturi) conscriberentur. Offeruntur et quotidie similes complures, sed quoniam vereor Austriacos, Bavaros, Salisburgenses aliosque ex Germaniæ populis Italiæ vicinioribus natos loca præoccupasse. Unde quoad ulteriorem receptionem statui subsistere, donec intelligam quid hac in re per me fieri debeat. Literis meis xii. Decembris hinc scriptis, inter cætera quidem memineram, me eorum, qui hactenus patentes obtinuissent, catalocum transmittere, sed charta illa, nescio qua incuria, hic tum neglecta remansit: quare hisce conjunctam mitto. Si præter eos, qui literas et testimonia impetrarunt, alii insuper adhuc mittendi sint, ejus certior fieri cupio. Interea interpellantium nomina et qualitates scribentur, ut veniente responso ex voluntate S. D. N. tum de illis quoque statui possit.

« Quoad alteras, quæ afflictæ valetudinis quondam Herbipolensis Episcopi (cujus anima Deo vivat) meminerunt, jam dudum xxvi. Septembr. perscripseram, quam gravi et periculoso morbo illum oppressum reliquissem. Et quoniam tum etiam medici male augurabantur, illius vitam non futuram diuturnam. Ego tum quibus poteram modis, egi, ut si Deus illum ex istis miseriis evocaret, ejus quantocitius fieri possem certior. Ac statim, ubi illum defunctum cognovissem, scripsi Moguntino Archiepiscopo (cui Ecclesia Herbipolensis est suffraganea) ut ipse solita sua vigilantia provideret, ut tantæ Ecclesiæ idoneus Episcopus, et tali pastori dignus daretur successor. Scripsi jam Decano et Capitulo Herbipolensi ut Christi et Ecclesiæ suæ causam tuerentur, ac positis omnibus affectibus talem deligerent, qui fidei Catholicæ constantia, pietate, eruditione, moribus et vita illi nobilissimæ et amplissimæ provinciæ recte præesse et prodesse posset. Cum ipsi probe cognoscerent, si talem tantamque Ecclesiam in manus alicujus minus in Catholica religione probati incidere contingeret, quantum periculum non ipsis solum, sed toti Germaniæ et Religioni impenderet. Postea antequam S. D. N. sacra Brevia ad ipsum Capitulum et me missa (quæ primum, ut supra memini xvi. Decembr. reddita fuerunt) supervenissent. Jam certo cognoveram Capitulum ad electionem processisse, et cooperante gratia Spiritus Sancti et Deo clementer illi Ecclesiæ commiserante, et palam auxilium offerente Julium Echter (quo in illa societate melior non erat) elegisse. Ejus viri (sive eruditionem sive pietatem, sive Catholicæ fidei constantiam respiciamus) dona et qualitates, hic pluribus non commemoro, cum ista jam Illmã et Rmã D. V. ex literis meis xxvi. Septemb. scriptis cognoverit. Si is vir, Deo duce, qua cœpit via progrediatur, Franconum populi merito gaudebunt optimo defuncto Episcopo, optimum datum successorem. Adeo ut nunc minime necessarium putem, ut vel ego hinc Herbipolim me conferam: aut et Breve S. D. N. Decano et Capitulo Herbipolensi inscriptum aut ipse perferam, aut perferri curem. Cæterave quorum S. D. N. sacra jussio, et Illmæ et Rmæ D. V. literæ meminerunt, coram (ut paratissimus eram) exequar, cum Deo propitio eligentium vota in illum inciderint, qui fide, vita, doctrina et moribus sit probatis-

simis. Illique Ecclesiæ et populo (Christo gratiam et benedictionem clementissime largiente) futurus sit salutaris. Ubi Dominus Electus confirmationis suæ negotium urgere cœperit: quæcumque tunc S.D.N. illi Ecclesiæ et provinciæ magis necessaria et utilia indicabit, facile statuet. Ac ut re ipsa compleantur, apud Electum sua paterna et Apostolica authoritate facile efficiet.

«Quæ Theutonicorum militiæ Magnum Magistrum concernunt, curabo, ut Apostolicum sacrum Breve ad ipsum perferatur: ac in cæteris S. D. N. clementissimam voluntatem meis literis illi explicabo. Neque dubito, ubi cognoscet S. D. N. (quantum recte fieri potest) ipsius Ordinis dignitati et commodis libenter consulturum. Tum ipsum quæ ad Catholicæ religionis conservationem spectare videbuntur, (ut hactenus libenti et prompto animo semper fecit) vicissim curaturum. Moneho etiam ut quæ ad privilegiorum confirmationem, et si quæ erunt alia, spectare videbuntur, Procuratorem in Curia constituat vel mittat, quo per illum suis desideriis plene explicatis, S. D. N. ea, quæ juri et æquitati consona compererit, solita sua clementia et Apostolica pietate et authoritate statuere possit.

«Dum ista scribo ad me perfertur Juliæ, Cliviæ et Montium Ducem etc. tandem ex Prussia (infeliciter elocata filia) Duisseldorpium reversum. Nunciatur etiam eodem pene momento Monasteriensem Episcopum periculosa et gravi valetudine affligi. Adeo ut si illum morte finiri contingeret, et in confirmationis negotio cuncta firmata conclusaque tum non forent, Westphaliæ universæ non minimam cladem imminere. Decreveram itaque quam primum de iis, quæ mandata fuere, cum ipso Duce tractare. Sed ipse Dux meis literis monitus, ut actioni diem et locum sibi magis commodum præscriberet. Ille post Natalia festa (quæ instant) rejecit. Audio illum nunc ex iis, quæ in itinere et Prussia acciderunt, turbato esse animo. Sponsus enim ille, (cui filiam imprudenter desponsaverat) furore correptus, ipsum maximo mœrore et gravissima amaritudine affecit. Quamprimum cum illo agere licebit, nihil eorum, quæ S. D.N. illi explicari voluerit, prætermittetur.

«Illa quæ Monasteriensi, Osnaburgensi et Paderbornensi Ecclesiis (si istum Episcopum hinc evocari contigeret) metuenda videntur, sunt fere ejusmodi: Quod vicini Principes maxime satagunt, quibus tandem possent exquisitis modis et artibus hos amplissimos Episcopatus suis temporalibus dominiis conjungere. Qua etiam pessima solicitudine omnes fere cæteri laici Principes per totam Germaniam nunc infelicissime occupantur. Monasterienses autem et Paderbornenses Julium Ducem Brunschwicen: (qui nescio quæ mirari videtur, quasi aliquid usurpati juris in illis Episcopatibus sibi competat) maxime metuunt. Nam ante aliquot annos istius Julii fratres Philippus et Carolus utrumque Episcopatum manu hostili indicta causa misere vastarunt, ac multa millia florenorum extorserunt; ac insuper Capitulares adegerunt, ut etiam inviti et reluctantes cogerentur Coadjutoriis in favorem istius Julii (qui tunc vitam Ecclesiasticam sequebatur,) consentire. Mox deinde uterque frater Philippus et Carolus uno conflictu, dum cum Marchione Alberto Brandenburgico congrediuntur, trucidantur. Et ipse Julius tum Brunschwicensi Ducatu potitur, ac ducta uxore ex Brandeburgensi Marchionatu plures liberos suscitat. Ac unum ex illis adhuc infantulum Halberstatensi Ecclesiæ propria præsumptione præfecit, ac potissimam partem Hildesemensis Ecclesiæ usurpavit. Adeo ut Monasteriensis et Paderbornensis Ecclesiarum Capitula, cæterique subditi maxime vereantur, si contingeret illas Ecclesias pastore destitui, ne idem Julius ille grave negotium facesseret. Cum ut plurimi constanter affirmant, ille acriter et audacter asseveret, illorum Episcopatuum coadjutorias sibi antea concessas, nunc vero in suos filius et posteros translatas esse. Et hæc dicitur potissima causa, quare Capitulum Monasteriense illi Ducem Cliviæ per coadjutoriæ concessionem opponendum putaverit. Ipsius Clivensis Consiliarii, dum proxime mihi adessent, dicebant se facile curaturos, si quid turbarum moveretur, ne Diœcesis Monasteriensis indefensa remaneret. Quod ipse Dux (jam ditionibus suis restitutus) facilius etiam curare poterit. Dum autem negotium coadjutoriæ adhuc tractatur, et mors Episcopi ob assiduas, easque valde difficiles ægritudines in dies timetur, aliqua alia necessaria provisio per SSmum Dominum Nostrum fieri debeat, aut alia remedia sint quærenda, prudentissimo Illustrissimæ et Reverendissimæ Dominationis Vestræ judicio relinquo.

«Intelligo Paderbornenses agere cum Electo Coloniensi, ut casu occurrente ille ipsorum patrocinium et defensionem suscipiat: ultro illi administrationem deferentes. Cum et illa Ecclesia non ita dudum per Colonienses Archiepiscopos, idque per plures annos, et cum illius Diœcesis maximo commodo et incremento gubernata et administrata fuerit.

«Scio etiam Clivensem Ducem tractare cum Capitulo Osnaburgensi, ut pro eodem filio suo consensum Coadjutoriæ illius Ecclesiæ quoque impetret: sed jam a Postulato Bremensi Capitulares dicuntur præventi. Sunt et alii, qui extrema quæque sive jure, sive injuria tentare et aggredi non verentur. Adeo ut sæcula illa rediisse appareat, de quibus Regius propheta olim dicebat: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam et cætera, quæ sequuntur. Omnes ambiunt principatus et

ditiones maximas, pastoralem curam, et Pontificalis offitii exercitium fugiunt et abjiciunt omnes; adeo ut nisi Omnipotens Deus multorum corda excitare et illuminare dignabitur, propediem Catholica Religio in tota pene Germania in extremum periculum deducatur. Nulla vitæ vel morum emendatione neque in Clero, neque in populo usquam apparente; rogandus itaque ut respiciat vineam suam Sanctam Ecclesiam, quam feri apri undique demoliuntur, et funditus evertunt. Ego sane (etsi nihil possum) eorum tamen nihil prætermittam, quæ ad conservationem Ecclesiarum quovis modo pertinere videbuntur.

« Quæ ad studiorum instaurationem in hac civitate firmandam spectant (dum omnes tantum quæ sua, non quæ Jesu Christi et illius Ecclesiæ sunt, quærunt, et iners otium et nescio quæ alia sequuntur), multas sane patiuntur difficultates. Sperare tamen non desino, venientem nunc Salvatorem corda eorum, ad quos ista functio potissimum pertinet, illuminaturum, ut omnibus affectibus postpositis ipsius gloriam et Ecclesiæ suæ salutem sint quæsituri, ne forte et ipsi quandoque audire cogantur: Quia repulistis disciplinam et ego repellam vos etc. Quicquid autem Dei benignitate tandem in toto negotio concludetur, ad Illmam Rmam Dominationem Vestram (quam Christus Jesus sua gratia et protectione perpetuo custodiat) perscribetur. Colonia 22 Decembris Anno Virginei partus 1573.

Rmæ Illmæ Dnis Vestræ

Devotissimus et obsequentissimus servus
Caspar Gropperus.

X. — Postquam viderimus, quas adhiberet curas Gregorius in adolescentibus Ecclesiæ ministris alendis educandisque, cernere est, quas in seligendis ad Episcopalia munia lectissimis viris gereret. Rebus humanis paullo ante functus fuerat magnus ille Augustanorum Præsul Otho Cardinalis Truchsesius. Monet idcirco Augustanæ Ecclesiæ Canonicos viros Gregorius, quibus eligendi successoris jus erat, ut omnia partium studia seponant, eumque sibi pastorem adsciscant, qui decessoris exempla sectari et ecclesiæ commodis consulere queat. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 93.

Dilectis Filiis Canonicis et Capitulo Augustano.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem etc. Othonis Cardinalis Augustani obitum de quo facile ex aliorum litteris cognovistis, graviter tulimus, ut fratris scilicet optimi et carissimi, propter ejus præstantem in Deum, in pauperes, inque omnes homines pietatem, caritatem, humanitatem; quibus etiam de causis talis episcopi et pastoris interitum vobis acerbissimum accidisse non dubitamus. Sed quoniam visum est divinæ bonitati eum ex miseriis hujus vitæ eripere, et ad sempiternam ac beatissimam evocare, debemus æquiore animo nostram jacturam ferre. Quod restat cogitate vos in maxima gravissimaque deliberatione de novo episcopo deligendo versari, nec quidquam esse in quo major aut ovibus salus, aut Ecclesiæ honor, aut Dei gloria sita sit quam in ipsius pastoris bonitate et sanctitate, contra vero nihil posse fieri malo et vitioso pastore perniciosius ac detestabilius. Primum igitur omnium supplices ad Patrem luminum adite, eumque orate, ut qui novit corda omnium, quique abditissimas animorum cogitationes perspectissimas habet, eum vobis episcopum tribuat, qui omnia ad suæ Majestatis gloriam, atque ad commissi sibi gregis salutem et tranquillitatem dirigat. Tum quantum ipsi humanis consiliis providere poteritis de optimo viro cogitate; eum autem optimum in episcopatu fore statuite, cujus religionis, prudentiæ, vigilantiæ, sanctitatis, gravitatis cæterarumque virtutum testem habebitis superiorem vitam: nam si quis hactenus non potuit sese ipsum et domum suam regere, qui poterit sine maxima pernicie Ecclesiæ præsidere? præclare enim monet Gregorius, optimum esse cogitare quemadmodum is, de quo ad episcopatum eligendo agitur, sese in aliis curationibus gesserit, et ex parvis de magnis judicium facere; non solum enim homines non evadere in episcopatu et potestate meliores, sed sæpe etiam deteriores. Precamur etiam vobis maxime cavendos esse ambitiosos atque ipsius episcopatus appetentes; qui enim laborem considerat, episcopatum non appetit; qui vero appetit, nec laborem considerat, quid aliud quam salutationes in foro, primos recubitus in cœnis, primas cathedras in templis, antistitis nomen, ecclesiarum fructus desiderat. Avertat hanc a vobis pestem divina misericordia; eo enim esset istic exitiosior, quo magis vos propter tam vicinos hæreticos optimo et vigilantissimo pastore indigetis. Hæc cogitatio tum ab ea, quam pro nostro munere suscipimus de omnibus ecclesiis sollicitudine, tum a præcipuo quodam in vos amore profecta nos ea scribere cogit, quæ vos pro vestra prudentia intelligere, pro pietate velle existimamus. Deum orabimus, ut quæ eo auctore facienda esse cognoscitis, eodem quoque ipso adjutore perficiatis. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die VIII. Aprilis 1573. Pontificatus nostri anno primo.

Dillingense Collegium Othonis curis institutum et Societatis Jesu sacerdotibus traditum eisdem Augustanis Canonicis commendat. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 94.

Dilectis Filiis Canonicis et Capitulo Augustano.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem etc. Inter cætera, quæ summa cum laude et istius Ecclesiæ fructu ab Othone Cardinali Augustano istic instituta esse accepimus, laudatur in primis apud nos a viris gravissimis collegium Dilingæ. Quoniam autem quæ præclare instituta sunt, minime sunt evellen-

da aut labefactanda, nolumus in eo collegio quidquam aut a vobis aut a futuro Episcopo nobis insciis mutari aut novi constitui. Si quid autem opus esse existimabitis certiores nos facietis, nulla enim in re deerimus, quantum quidem æquitatis et pietatis ratio patietur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die VIII. Aprilis 1573. Pontificatus nostri anno primo.

In utroque negotio Albertum Bavariæ Ducem fautorem sibi et adjutorem deposcit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII Lib III. fol. 99

Dilecto Filio Nobili Viro Alberto Bavariæ Duci.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. Nihil est, quod Nobis magis curandum sit hoc tempore, quam ut Ecclesia Augustana eum Episcopum habeat, qui iis virtutibus, quæ in Othone Cardinali Augustano præstantissimæ fuerunt, efficiat, ut ei Ecclesiæ Otho ipse desiderandus non sit. Qua de re ad Capitulum perscribimus. Cupimus etiam ut Nobilitas tua, cujus auctoritas et gratia apud idem Capitulum propter dignitatem et necessitatem, ut debet, magna est, eadem de re cum eo agat. Interim rogamus quantum possumus, ut commendatum habeas Collegium Dilingæ, eique quibus rebus opus esse intelliges faveas, ne quid detrimenti accipiat. Erit hoc propter illud, quo hujusmodi opera amplectimur studium, optatissimum; Othonis ipsius ejusdem Collegii auctoris animæ propter egregiam illius voluntatem, propterque eam quam in tua virtute spem repositam habebat gratissimum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die VI. Aprilis 1573. Pontificatus Nostri Anno Primo.

Martinum Eichstettensem Episcopum, qui inter Augustanos Canonicos locum olim fuerat nactus et retinebat gravissimis verbis ad eandem rem juvandam impellit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII Lib III. fol. 20

Venerabili Fratri Martino Episcopo Eistetensi

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Quantum situm sit in Episcopi vita et moribus ad Christi gregis sive salutem sive perniciem, et tu pro tua prudentia facile intelliges et quotidiana experientia declarat. Quantam autem ipsi solicitudinem suscipere debeamus, ut optimus cuique Ecclesiæ pastor præficiatur, ex nostro munere sentimus; in qua quidem solicitudine eos quam conjunctissimos habere debemus, quibus Christi ejusque ecclesiæ causam aliqua ex parte commissam esse intelligimus. Quoniam igitur accepimus quantum Fraternitas tua auctoritatis habeat in electione Episcopi Augustani, has ad te literas dedimus non monendi aut hortandi causa, (neque enim opus esse intelligebamus,) sed nostrum munus recognoscendi. Et quidem quæ universe a sanctis Patribus de optimo Episcopo sunt tradita, ex eorum libris perspicua sunt, quæ tibi nota esse non dubitamus, quæ etiam privatim in Augustani Episcopi electione vitanda sint, divinare non possumus, neque enim in quos propendeant Canonicorum voluntates, novimus, et quales illi sint ignoramus. Unum est, quod magnopere curandum esse existimamus, ut nemo eligatur, qui hactenus ordinem sacerdotalem accipere et ut decet gerere et exercere distulerit; docet enim experientia, eos, qui ante Episcopatum sacerdotes esse neglexerint, etiam post Episcopatum negligere idque non sine gravissimo scandalo et populorum pernicie. Et nos quidem qualem oporteat Episcopum deligi fusius aliquanto ad ipsum Capitulum Augustanum scripsimus, ad ea vero, quæ tum commemoravimus, hoc etiam quod diximus de Sacerdote addendum esse existimavimus, quod ad Fraternitatem tuam ideo scribere voluimus, ut id pro tua auctoritate et loco quantum possis curares, et ipsi Capitulo per eum quem interesse oportebit nostris verbis significares, ac sic existimares gratius te hoc Nobis facere nihil posse. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die II. Maii 1573. Pontificatus nostri anno primo.

XI. — Gregorii votis obsecundati Canonici unanimi voto spectatissimum sane virum Ducique Bavarorum summopere gratum Joannem Egolphum, inter Collegii sui Canonicos Seniorem in Episcopum seligunt. Bavariæ Dux hujusmodi Canonicorum suffragiis lætatus vehementissime Pontificem orat, ut electum Episcopum nuncupare et Pontificia auctoritate confirmare non renuat. [*]

[*] Germania Vol 29. fol. 22.

Beatissime in Christo Pater ac Domine benignissime.

« Humillimi et ad Sanctissimorum pedum oscula devote proni filii officia paratissima.

« Non possum non humillimas et agere et habere gratias, quod S. V. ad humilem instantiam meam nuper ad utrumque Capitulum Eystetense et Frisingense Brevia scripserit illisque benignissime injunxerit, ut eorum legati ex præscripto S. V. mandato apud Decanum et Capitulum Augustanum instarent, pro eligenda in Episcopum digna aliqua et idonea persona, qualem videlicet ego descripseram. Et licet jam dictum Capitulum, antequam huc Brevia illa S. V. ad me pervenirent, Reverendum ac Nobilem virum Dominum Egolphum a Knöringen, amicum meum charissimum, quo certe nullum habebant in toto Capitulo digniorem, unanimiter et sponte sua elegerit; nolui tamen (ut et merito) omittere, quin S. V. de tanta gratia mihi et præcipue Augustensi Ecclesiæ, tam benigno ac prompto animo concessa, hisce non quidem quas deberem, attamen quas possem, perhumiles agerem gratias. Porro cum nihil nunc magis quam novus Electus tantopere desiderat, eoque nomine me perquam studiose rogavit, ut apud eandem pro

dicta confirmatione humillime nomine suo intercedere velim, non licuit mihi, ut id saltem officii ei denegarem. Eo itaque quo decet humillimo studio S. V. oro, ut pro solita benignitate sua eum, quem antea electione dignum judicaverat, authoritate quoque sua confirmare non dedignetur; nec non et benignissime jubere velit, quo dicta confirmatio quam primum fieri possit, expediatur, in maximum præfatæ Ecclesiæ beneficium, utque ejus necessariam administrationem suscipere, eaque uti decet, legitime fungi possit. Quod certe uterque nostrum humillima observantia et perpetuis ad Deum precibus pro S.V. diuturna valetudine ac fœlicissima Ecclesiæ Dei administratione promereri studebimus. Ex Thermis Uberchingensibus, quinto Calendas Junii. Anno reparatæ salutis MDLXXIII.

Ejusdem S. V.

Obsequentissimus filius
ALBERTUS DUX BAVARIÆ.

XII. — Nulla interposita mora annuit, Præsulem confirmat Gregorius. (*)

Dilecto Filio Joanni Electo Augustano

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem etc. Te ad Ecclesiam Augustanam electum esse optima bonorum omnium, ut accepimus, spe non tam tibi, quam ipsi Ecclesiæ gratulandum judicamus; ubi enim bonus pastor præficitur, ipse quidem ad summum laborem, summo cum periculo sustinendum, vocatur; gregi vero omnis tranquillitas, atque a lupis latronibusque securitas proponitur. Est tamen, quod tibi gratulemor. Habes enim in tanto labore, tantaque hæreticorum vicinitate præclaram, maximeque expetendam facultatem sinceræ pietatis, et charitatis exercendæ, aversis nimirum a Christo, atque ab ejus sponsa Ecclesia reducendis, aut certe ne sincero gregi exitio sint, procul arcendis. Hujus nostræ gratulationis, desiderii, deque tua virtute expectationis voluimus testes esse has nostras literas, sermonemque dilecti filii Gasparis Groppérii nostri Cappellani nostrique Palatii Apostolici causarum Auditoris, viri integerrimi atque omni fide et virtute præditi, cui de his rebus, deque aliis, quas tecum aget nostro nomine, certissimam, ut par est, fidem adhibebis. Tuæ Fraternitati ad ea, quæ diximus, quæque ad Christi causam pertinere intelliges, omnem nostram Apostolicamque auctoritatem atque operam sine ulla defatigatione pollicemur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XI. Junii MDLXXIII. Pontificatus nostri anno secundo.

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 31. fol. 21.

Electus ille Joannes tum Gregorio grates reddit, tum se omni studio curaturum profitetur, ne conceptam de Episcopatus susceptione expectationem ulla ex parte minuat, aut fallat. (*)

(*) Germania Vol. 20. fol. 69.

Beatissimo D. N. Gregorio, Divina Providentia hujus nominis XIII. SS. Rom. ac Universalis Ecclesiæ Pontif. Opt. Max. Dño suo Clementissimo.

Beatissime Pater ac Dñe Dñe Clementissime.

« Humilitatis, obedientiæ debitæ perpetua officia osculaque beatissimorum pedum devota. Nihil optatius mihi evenire potuit literis seu Brevi S. V. mihi per ejosdem S. V. Nuncium Rñum D. Casparum Gropperum, fratrem mihi honorandum, traditis, in quibus S. V. ex innata ac bonis omnibus perspecta benignitate et clementia sua, mihi propter electionem de me in Episcopum Augustanom factam, perquam clementissime congratulatur, et ad ea quæ Episcopalis sunt muneris paterne adhortatur. Ego quamvis tenuitatem meam, ad istud munus, quod hoc calamitosissimo tempore, præsertim in Germania, satis grave esse solet, ante satis agnoverim, et adhuc ingenue fatendo agnoscam, precibus tamen ac judicio majorum, præsertim illorum, quibus mihi nullo modo resistendum erat, devictus, vocationi tum divinæ tum ordinariæ humeros meos, licet indignos humiliter submisi: omnem spem meam in eum, qui est dator omnis doni perfecti collocans. Nunc vero majorem spem dat mihi non tam S. V. clementissima congratulatio, quam ejusdem S. V. judicium, quo me in Episcopum Augustanom declaravit ac confirmavit. Quapropter authorem omnis boni assiduis meis precibus indesinenter invocabo, ut huic muneri ad nominis sui gloriam, SS. Sedis Apostolicæ ac Ecclesiæ suæ Catholicæ utilitatem, inservire, S. quoque V. de me expectationi, si non in totum, tamen pro virili mea, satisfacere possim. Quemadmodom et ea omnia, quæ præfatus S. V. Nuncius Rñus et Honorandissimus D. Gropperus S. V. nomine intimavit, mihi, ut obedientissimo filio, studio atque curæ magnopere sunt et erunt, quoad effectum deducantur. Rogo autem S. V. quam humillime, ut me et Ecclesiam Augustanam, mihi per eandem modo concreditam, gratia, clementia, auxilio et favore paterne complecti, ac non minus quam antea prosequi velit. Ego vicissim S. V. fidem officiumque meum probabo semper, cui meam perpetuam obedientiam, studia et officia omnia offero et dedo humillime. Datæ Dillingæ XXVI. die Septembr. Anno MDLXXIII.

S. V.

Obedientissimus filius et humillimus
Capellanus
JOANNES EGOLPHUS EPISCOPUS AUGUSTANUS.

XIII. — Cum interea adversa gravissima valetudine Herbipolensis Episcopus adflictaretur, Gregorius Augustanum monet Episcopum, ut si quid tristius de hoc Episcopo accidisset, Herbipolim se conferat, omnemque adhibeat diligentiam, ut qui optimus reperiri possit, Episcopus eligatur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 152. fol. 85

Venerabili Fratri Joanni Egolpho Episcopo Augustano.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Ex iis literis, quas ad dilectum filium nostrum Cardinalem Madrucium scripsit Fraternitas Tua, cognovimus venerabilem fratrem Episcopum Herbipolensem graviter ægrotare. Perspicuum est, si forte eum Deus ex hac vita evocarit, quantum Catholicæ Ecclesiæ atque animarum salutis intersit, eum potissimum deligi, qui et fidei sinceritate et vitæ ac morum sanctitate, cæterisque virtutibus, quibus oportet Episcopum esse præditum, possit tantum munus sustinere, suamque Ecclesiæ, Christo, ejusque ovibus operam navare: quæ quidem optimi Episcopi deligendi cura, ut te non minima ex parte attigit propter eum, quem in illa Ecclesia obtines Canonicatum, sic quæ tua est pietas, speramus, tuam operam tantæ rei paratissimam futuram. Facies igitur, ut ei electioni intersis, quæque Christi causa exposcit, tuaque virtus pollicetur, omnia provideas quam diligentissime. Tuas literas pietatis atque erga Nos et Sanctam hanc Sedem observantiæ plenas libentissime legimus, confidimusque ea, quæ tecum nostris verbis amanter egit Gropperius noster, te omni studio atque opera, ut scribis, curaturum, nostræque de te expectationi præclare responsurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die ultima Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Quam grave id officium esset, et quantopere in Ecclesiæ commodum verteret, vel ei malo esse posset, si minus recte Episcopus eligeretur, ejusdem Herbipolensis Ecclesiæ Canonicos monet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 137. fol. 88.

Dilectis Filiis Canonicis et Capitulo Ecclesiæ Herbipolensis.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem etc. Accepimus venerabilem fratrem vestræ Herbipolensis Ecclesiæ Episcopum gravissime ægrotare, ac desperata salute esse. Itaque sic scribimus, quasi cum hæ ad vos pervenerint, in ipso electionis negocio versemini; quod quidem negocium gravissimum est, atque eo gravius, quo de Christi gloria, deque universa istius Ecclesiæ et provinciæ nobilissimæ salute agitur; nihil enim est, in quo major aut ovibus salus, aut Ecclesiæ honor, aut Dei gloria sita sit, quam in Pastoris bonitate et sanctitate: contra vero nihil malo ac vitioso Pastore fieri ad ea omnia perniciosius ac detestabilius. Omni igitur ope contendite filii charissimi per vestram salutem et laudem, in qua semper vixistis, Catholica fide pie sancteque retinenda, perque Christi ipsius gloriam, ut optimum Episcopum deligatis, eum autem optimum esse statuite, quem et sanctitate vitæ et fidei sinceritate præstare intelligetis, ne si forte secus vivat, quam oporteat, aut aliis rectam vivendi rationem præcipere reformidet, aut certe si præcipiat, rideatur; neve si de religione impie sentiat, conetur omni studio quam plurimos possit a Christo ad Sathanam abducere. Quam vero spem de quoque habere debeatis, anteacta cujusque vita facile ostendet; nam si quis antea privatus sese ipsum regere non potuit, qui poterit in Episcopatu alios regere? Ut autem tam gravi in re purius sanctiusque versemini, ac Spiritus Sancti gratiam consequi mereamini, ab omni electionis commercio hæreticos arcete, nec illos quidquam in eo sibi vendicare, aut tentare sinite; perspicuum enim est quo spectent omnes eorum conatus, eo scilicet, quo patris sui Sathanæ consilia et rationes, ut secum omnes perdant; vos vero vigilate et Christi ope, qui certe ipsius negocium agentibus aderit, omnes diaboli machinas frangite, ac si qua in re nostram auctoritatem atque operam vobis prodesse posse intelligetis, certiores Nos facite, invenietis paratissimos. Ipsi autem Gropperio Nuncio nostro, nostrique Palatii Apostolici causarum Auditori, viro gravissimo et propter multas ejus virtutes Nobis charissimo, per quem has literas vobis reddi voluimus, omnem fidem tribuite. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris. Die VIII. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

Ut Herbipolim se conferat Groppero imperat, et ibidem Legati sui munere fungatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 138. fol. 90

Dilecto Filio Magistro Gaspari Gropperio Sacri Palatii Nostri Causarum Auditori, ac Nostro et Sedis Apostolicæ ad Partes Germaniæ Nuntio.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem etc. In gravissima venerabilis fratris Episcopi Herbipolensis ægritudine, de qua accepimus, non possumus ipsi pro nostro munere, proque Ecclesiarum omnium sollicitudine Nobis a Deo imposita non gravissime de illa Ecclesia angi. Volumus igitur, ut cum primum cognoveris, Episcopum obiisse, te Herbipolim conferas, nostrumque Breve, quod mittimus ejus Ecclesiæ Canonicis et Capitulo, reddas, cumque iis, quantum possis, agas nostro nomine, ut Episcopum optimum, et Catholicum, atque ab omni hæretica non modo impietate, sed etiam suspicione alienum eligant, inque eo consulant nobilissimæ illi Ecclesiæ ac provinciæ, quæ sinceram semper hactenus religionem retinuit magna cum Christi gloria et sua ipsius salute et laude; ac sic cogitent nihil se hoc posse facere gratius Christo, qui sese pro animarum salute addixit morti acerbissimæ, quæ quidem salus optimi Episcopi labore, atque opera maxime continetur. Hoc illos et intelligere, et pro sua pietate curaturos esse non dubitamus; tuam vero prudentiam et Christi zelum perspectissimum habemus. Itaque et te hortando, et illos omni ope incumbendo Christi ipsius causam com-

mendatissimam habituros confidimus. In primis autem monebis eos nostris verbis, ut hæreticos omnes ab omni commercio atque electionis negotio arceant: ut enim Christi hostes sunt, nec Sathanæ, cui serviunt, deessent, nec quidquam pie recteque agi sinerent. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris. Die VIII. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

Vitam interea Herbipolensis Præsul cum morte commutaverat, renovat proinde Gregorius curas, alterisque litteris ad novum eligendum Episcopum Præsulem Augustanum iterum exhortatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 180 f. 105.

Venerabili Fratri Joanni Egolpho Episcopo Augustano.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Cum primum accepimus de ægritudine Episcopi Herbipolensis, scripsimus Fraternitati Tuæ, ut si forte eum Deus ad se evocasset, statim te Herbipolim conferres, omnemque curam adhiberes, ut optimus Episcopus eligeretur; inque eo perspectam Nobis pietatem tuam probares, gratissimamque Christo et toti ei provinciæ salutarem operam navares. Hoc propria etiam quadam ratione ad te pertinere judicabamus; es enim ejus Ecclesiæ Canonicus, quem Canonicatum hujus ipsius eventus, de quo propter Episcopi senectutem timebamus, cogitatione tibi reliquimus. Nunc igitur ejus obitus nuncio accepto, ut intelligas, quantopere id Nobis cordi sit, illud idem iteramus, ut eo quam primum contendas, tuaque auctoritate, atque opera efficias, ut is deligatur, qui fidei sinceritate et vitæ sanctitate, cæterisque virtutibus, quibus scis, Episcopum præditum esse oportere, possit tantum munus sustinere. Erit hoc Nobis gratissimum, tuaque insigni pietate dignissimum. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die XII. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

Mox et ejusdem Herbipolensis civitatis Canonicos. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 178. f. 104.

Dilectis Filiis Canonicis et Capitulo Ecclesiæ Herbipolensis.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem etc. Accepimus vestrum Episcopum obiisse, quod quidem graviter dolemus vestra ac totius istius provinciæ causa: nulla enim major jactura fieri potest, quam talis hominis tanta virtute et pietate præditi, vos etiam pro vestra pietate gravissime dolere non dubitamus, orbati enim estis optimo Pastore et patre: sed quo magis doletis, eo majori studio et cura incumbite, ut optimum virum deligatis, ac sic cogitate in isto electionis negocio agi de Christi gloria, deque universæ istius Ecclesiæ et provinciæ nobilissimæ salute; nihil enim est, in quo major aut ovibus salus, aut Ecclesiæ honor aut Dei gloria sita sit, quam in Pastoris bonitate et sanctitate: contra vero nihil posse fieri malo pastore ad omnia perniciosius ac detestabilius. Omni igitur ope contendite filii charissimi per vestram salutem et laudem, in qua semper vixistis, Catholica fide pie sancteque retinenda, perque Christi ipsius gloriam, ut eum deligatis, quem et vitæ sanctitate et fidei sinceritate præstare intelligetis: ne si forte secus vivat, quam oportest, aut aliis rectam vivendi rationem præcipere reformidet, aut certe si præcipiat a sua ipsius vita arguatur: neve si (quod Deus avertat) de religione impie sentiat, conetur omni studio quam plurimos possit a Christo abducere. Quam vero spem de quoque habere debeatis, anteacta cujusque vita facile ostendet: nam si quis antea privatus se ipsum regere non potuit, qui poterit in Episcopatu alios regere? Neque vero hæc scribimus, quod non maximam spem in vestra prudentia et pietate habeamus, sed cogit Nos zelus Christi, ac summum vestræ salutis et tranquillitatis desiderium. Ut autem tam gravi in re purius sanctiusque versemini, ac spiritus sancti gratiam consequi mereamini, hæreticos ab omni electionis negotio arcete, neque illos quidquam in eo sibi vendicare, aut tentare sinite; perspicuum enim est, quo spectent omnia eorum consilia et conatus, eo scilicet, quo patris sui Sathanæ, ut perdant opus Dei. Vos vero vigilate et Christi ope, qui certe ipsius negotium agentibus aderit, omnes ejus machinas frangite, ac si qua in re nostram auctoritatem atque operam vobis prodesse posse intelligetis, certiores Nos facite, invenietis paratissimos. Mittimus ad vos super hoc negocio dilectum filium Joannem Schenching virum maxime pium, Nobisque probatum. Ejus verbis eandem, quam nostris, fidem tribui cupimus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XII. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

XIV. — Gurcensis Ecclesia Salisburgensis Archiepiscopi Provincia et juribus continebatur. Cum et illa Pastore suo orbata tunc temporis esset, Gregorius graviter Salisburgensem monet, ut vigilantem solertemque custodem eidem præficeret. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 166. fol. 96.

Venerabili Fratri Joanni Jacobo Archiepiscopo Salisburgensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Accepimus obiisse Episcopum Gurcensem, novit autem Fraternitas tua, quantum ad Christi gloriam, atque animarum salutem situm sit in optimo Pastore, dum doctrinæ sinceritate, ac vitæ et morum sanctitate pascit oves cibo saluberrimo, easque incolumes conservat summo Pastori Christo. Quod si quis locus est, qui tali Episcopo indigeat, is certe Gurcensis Ecclesia est: nosti enim, quo in statu sint Carinthia et Styria, quot lupis tum

vicinis, tum intestinis Christi oves expositæ sint, qualem Pastorem exposcant, qua fide, qua vigilantia, qua doctrina, quibus virtutibus, quo zelo Dei præditum. Quoniam igitur res in tua potestate est, cura per eundem ipsum Christum, cui servimus, quique oves suas adeo charas habet, ut sese pro illis in sacrificium offerre non dubitavit, exactissimamque ideo ab illis, quibus eas commisit, rationem exacturus est, ut ei Ecclesiæ optimum Pastorem præficias; neve id accidat, quod in duobus illis episcopatibus Secoviensi et Lavantensi factum esse accepimus, ut aliquis minus idoneus præficiatur, hoc amplius in illis accidit, ut cum vix possit unus homo quamvis perfectus unum Episcopatum, ut oportet, gubernare, committerentur tamen duo Episcopatus uni non satis idoneo. Non dubitamus, fraternitatem tuam in eo aliqua ratione deceptam fuisse, novimus enim tuam insignem pietatem, et Christi zelum. Quæ cogitatio efficit, ut Gurcensem Ecclesiam tibi commendemus non tam hortantes, quam nostrum munus exequentes, tecumque illud recognoscentes. Præsit Deus omnibus cogitationibus, atque actionibus tuis, charissime frater, easque dirigat ad sui nominis gloriam, atque ad tuam, tuorumque populorum salutem. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die xv. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

XV. — At porro Salisburgensis ille Archiepiscopus paucos in Germania tunc temporis habuit, qui cum ejus studio vel in reformandis Ecclesiasticorum virorum moribus, vel in tuenda et provehenda Catholica fide conferri possint. Qui illi esset et suasor et operi socius missus fuerat anno superiori ut retulimus a Gregorio Felicianus Ninguarda ex Ordine Dominicano lectissimus doctissimusque vir; eum benignissime exceptum apud se Archiepiscopus Salisburgensis habebat, sibique gratulatur, quod tantum virum consiliis suis adhibere posset, ut pientissima Pontificis vota impleret atque exequiretur. Archiepiscopi studium apertissime testantur ipsius Ninguardæ litteræ, quibus Gregorium de rebus Salisburgi gestis monet, necnon de teterrimis in comitatu Tirolensi et in Stiria temporum conditionibus. (*)

(*) Germania Vol. 32. fol. 1.

SSmo in Christo Patri ac Domino Gregorio XIII. Pont. Opt. Max.

Beatissime Pater.

« Quod ante S. V. certiorem non feci: quid actum sit post discessum meum ex Urbe, de synodo provinciali Salisburgensi, a S. Sede Apostolica revisa, atque huc per me ad Revmum Metropolitanum a S. V. remissa, adjunctis Brevibus quibusdam Apostolicis, tum ad Archiepiscopum ipsum, tum ad Episcopos ejus, ac Capitula Ecclesiarum Metropolitanæ et Cathedralium, tum etiam ad Cæsarem, et cæteros Principes sæculares hujus provinciæ: in causa fuit, quod rei totius exitum expectare decreveram, ne literis meis S. V. maximis semper in rebus occupatissimam, a gravissimis actionibus causisque Reipublicæ Christianæ interpellarem, nisi quid certum, ac perfectum afferretur. Verum cum negocium istud longius protractum cernam quam arbitrabar, mutavi consilium, hocque scribendi munus modo subeundum mihi existimavi, ut S. V. de rebus his initiis gestis partim, gerendis ex parte monerem.

« Ingressus Germaniam, in Comitatu Tirolensi, Brixinæ quidem duo Brevia apostolica Sanctitatis V. R. Coadjutori unum, alterum Capitulo Ecclesiæ Cathedralis obtuli, tertium vero Oeniponti Sermo Arciduci Ferdinando, exposuique coram, non solum quid iis contineretur: verum etiam præter hæc, alia multa adjeci, quæ mihi secundum mentem S. V. ad necessitatem atque utilitatem illarum partium, potissimum ad hæresum extirpationem, correctionem morum, et catholicæ religionis propagationem esse visa sunt: ex quibus non mediocris fructus sperandus est, præsertim cum synodus super eadem causa, hic brevi habenda sit, ad quam Coepiscopi omnes, cæterique minores Prælati Provinciæ hujus convocabantur. De his autem per scriptum plenius docebitur S. V. vel habita hac synodo Salisburgensi, pro qua non parum laboro, ac sum sollicitus: vel negotio toto confecto. Nam tunc S. V. omnia sigillatim scripta habebit eo ordine, ac modo, quo gesta et peracta fuerint: ut inde Ecclesiarum hujus Provinciæ statum facile cognoscere, illisque, ubi opus fuerit, paterne succurrere pro eximia ac singulari, qua est, vigilantia, charitate, ac sapientia possit.

« Postea Salisburgum recta contendi, ac Brevia Apostolica S. V. synodumque Provincialem Rmo Archiepiscopo, ac Capitulo Ecclesiæ metropolitanæ dedi, pluraque in eandem sententiam dixi, ut Brixinæ, et Oeniponti feceram, quæ e re totius Provinciæ hujus fore sciebam. Cum autem discessum hinc maturarem ad cæteros Coepiscopos, Capitula, et Principes seculares, ut illis quoque Brevia sua apostolica deferrem, ac mentem animumque S. V. declararem: Rmus Metropolitanus, re bene considerata, utile ac necessarium judicabit, ut tamdiu ego hic morer, atque hac profectione tantisper supersedeam, dum, Coepiscopos suos, ac cæteros minores Prælatos congreget, synodumque habeat, in qua decreta provincialia a Sancta Sede Apostolica revisa, hucque remissa a S. V. eis exhibeantur, impereturque, ea ut in Ecclesiis suis publicanda illuc, ac servanda pro sibi commisso pastorali munere, et horum temporum urgente necessitate diligenter curent: cum ut S. V. nomine exhorter eos, ac inflammem, et quasi calcaria addam, quo in tam pio, ac necessario officio, ad anima-

rum salutem diligentes et seduli esse velint: tum ut post habitam synodum cum legatis ejus proficiscar, quos ad quatuor Principes seculares hujus Provinciæ, suo, ac Coepiscoporum omnium nomine mittet, ad petendum auxilium pro executione decretorum synodi, atque ad exponenda gravamina quibus clerus ab eorum Ministris molestatur. En enim tempore profectinnem meam commodiorem ideo putavit, quod nomine S. V. eum per Brevia Apostolica, tum oretenus idem ego etiam præstare possim, ut Principes interposita tunc authoritate S. V. facilius adducantur, quo paratos se, ac promptos, ubicumque opus fuerit, exhibeant. Cui consilio lubens acquievi, non modo, ut urgeam, et instem, quo res hæc quamprimum perficiatur: sed etiam, ut inter agendum curem ea omnia, quæ fient, ut ad Dei gloriam, Ecclesiæ Romanæ splendorem, et utilitatem commodumque hujus Provinciæ vertantur.

« Huic synodo præscripti fuerant primi dies Quadragesimæ: verum justas ob causas in mediam Quadragesimam res dilata est. At eum modo illud malum etiam accesserit, quod rustici in partibus Stiriæ tantum tumultum concitarunt, ut magnam omnibus formidinem injecerint, ne tunc quidem commodum est, sed expectandum quoad res pacatæ sint, ac seditiosi homines sublati. Nam si Coepiscopi illius regionis, aliique minores Prælati sedes suas hoc tempore desererant, non parvam facient jacturam, cum Rmi Archiepiscopi Salisburgensis arcem rustici illi jam ceperint, expugnarintque. Quia potius Prælati omnes Serm̃o Archiduci Carolo subsidio esse debent, cui per legatos opem petenti Rm̃us etiam Archiepiscopus et Metropolitanus in eorum gratiam quoque non parvum auxilium misit. Sed spero seditionem hanc brevi sedandam, ad synodum postmodum celebrandam, et decreta provincialia promulganda, quod ego vehementissime cupio, et insto semper, tum pro utilitate hujus Provinciæ, ad perditos ac depravatos nostræ ætatis mores corrigendos, tum etiam ut re bene confecta in Italiam redire possem. Interea sit hæc Provincia commendata S. V. pro qua ego Deum Opt. Max. assidue precor, ut eam salvam incolumemque Reipublicæ Christianæ diu conservet: cuique ad beatissimos pedes prostratus me humillime commendo.

« Salisburgi die decima octava Februarii, Anno a Christo nato 1573.

« Post scriptionem affuit ex Stiria certus tabellarius, qui multorum literis ad Revm̃um Archiepiscopum perlatis, nunciavit, pugnatum a nostris esse, et rusticos illos partim cæsos, partim captos, partim diffugisse, ac ducem seditionis unum interfectum, captum alterum, tertium sibi fuga consuluisse. Ita a nostris in eos adeo sævitum est, ut ab cædibus, et ab incendiis, ne pueris quidem ac mulieribus parceretur. Tanta vero clades illata rusticis illis existimatur, ut dubitetur a plerisque, cultum agrorum iis in locis per aliquod tempus negligendum, ac deserendum, nisi eo externi agricolæ accersantur. Interea autem eventus totius rei expectatur.

Beat. V.

Minima Creatura

Fr. Felicianus Ninguarda a Morbinio.

Paullo post alias litteras addidit, quibus uberius illarum provinciarum res et conditiones exponit. [*]

[*] Germania Vol 38. fol. 6.

Rm̃o atque Illm̃o Domino Domino Cardinali Ptolomeo Novocomensi Dño ac Patrono meo Colendissimo.

Rm̃e et Illustrissime Cardinalis, ac Domine Colendissime.

« Superiori hebdomada, eo die, quo tabellarius cum literis meis discessit hora secunda noctis, epistola reddita mihi est, quam Illm̃a D. V. ad me scripsit testatissimum humanitatis in me suæ argumentum, ac pignus gratissimum. Ad eam tum non respondi, quia volumen literarum nuncio discedenti datum jam esset; huc accedit, quod res erat ejuscemodi, ut tempus ad consultandum flagitaret. At nunc rescribo paucis, ac quid in hac causa sentiam, breviter explico.

« Perlectis literis Illm̃æ D. V. Breve S. D. N. ad Illustrissimum Archiepiscopum Salisburgensem scriptum, ab eoque mihi exhibitum, summa diligentia ac studio lectitavi. Totum autem in eo fere versabatur, ut viam aliquam faciliorem, rationemque certam quæreret, qua hæretici homines ætatis nostræ in Germania ab interitu eripi atque in sinum Ecclesiæ Romanæ reduci tandem aliquando possint; tum vero, si qui sint, qui gratia et auctoritate apud Electorem Saxoniæ valeant, aut ejus principibus viris sanguine vel amicitia juncti, per quos id negotium tentari debeat. Ad quod hortatur me etiam Illm̃a D. V. ut apud Reverendissimum Archiepiscopum manibus pedibusque contendere velim, id ut præstet, ac Summo Pontifici quamprimum aut per literas, aut per certum hominem respondeat: cui rei certe non deero: quin omnem movebo lapidem apud Illm̃um Archiepiscopum, (licet is hoc jam sit animo in S. Sedem, ut id sua sponte libentissime facturus sit) quo tam opera, quam consilio huic rei adhibeat, quicquid suarum virium fuerit, ac tam pio ac salutari S. D. Nostri desiderio cumulate satisfaciat. Quod si Reverendissimus Archiepiscopus ad Urbem me hac de causa proficisci velit, ut cupit Illm̃a D. V. suscipiam hujus itineris laborem libenti animo; non tam quod rem gratam in eo S. D. Nostro facturus sim, quam etiam propter commune bonum, et utilitatem publicam Germaniæ et totius Ecclesiæ. Verum meo quidem judicio, oporteret his rebus tantisper supersedere, dum negocium, cujus causa huc a Sum-

mo Pontifice, ita petente Rmo Archiepiscopo, remissus sum, conficeremus, ne quod jam bene cœpimus, inchoatum imperfectumque relinquamus: atque dum illud persequimur, occasio hujus rei præclare gerendæ nobis e manibus effugiat: quod eo magis faciendum arbitror, quandoquidem ex hoc illud maxime pendeat: cum hæretici per finitimos ac vicinos catholicos, in fide optime instructos, ac confirmatos, et ferventes in cultu divini obsequii, juvari plurimum possint. Nullam enim aliam rationem commodiorem video Germaniæ in pristinum statum catholicum restituendæ, quam ut eas partes prius, quæ propinquiores sunt, quæque adhuc sub Romani Pontificis imperio, et Ecclesiæ Catholicæ ritibus vivunt, optimis præceptis, ac moribus Christiano homine dignis confirmemus, et perficiamus, ut catholicam fidem, pietatem Christianam, avitamque religionem pro viribus ita retineant, ut quosvis cruciatus sibi potius sustinendos putent, quam ab orthodoxa veritate, et a Romanæ Sedis obedientia, ad falsas novorum hominum sectas, in summamque rerum omnium libertatem desciscant: aut si qui jam a veteri religione priscisque christianæ pietatis cærimoniis, pravis falsisque opinionibus decepti, aliqua in parte defecerunt detestatis erroribus, ad saniorem mentem redeant, atque Catholicæ Ecclesiæ recuperentur. Inprimisque Clerici ita instituantur, informenturque, ut laicis clarissimum vitæ vere christianæ exemplum sint: tum deinde ad seculares omnis correctio, reformatioque convertatur: nam cum Clerici ita se in omnibus vitæ partibus gesserint, ut nihil reprehendi possit, difficile factu non erit, prophanos etiam homines ad optimam bene recteque vivendi normam revocare. Postea demum remotiores et alieniores ingrediamur, ne dum incerta ac dubia sequimur, neglexisse certa, ac propria videamur. Illud addo quoque, quod curatis propinquioribus, facilius se semper offendit remotiorum curatio: nam magni refert ad publicum commodum Germaniæ, religionisque orthodoxæ propagationem, si vicini ac finitimi hæreticis in officio sint, ut iis etiam auctoribus illi ab insania resipiscant. Atque hoc quidem est, cujus causa huc revocatus sum, et in quo nos modo tantopere laboramus, quodque a fel: rec: Pio Quinto Pont. Max. excogitatum fuit, cum viam aliam meliorem, facilioremque nullam inveniret, qua tam mature commodeque Germanis consuleretur. Quem finem laudatissimum, sanctissimumque scopum egregiæ suæ ac propensæ voluntatis, bene de Germanis promerendi, facilius ut assequeretur, re cum peritis viris communicata nihil accomodatius, aptiusque esse existimavit, si secundum decreta Concilii Tridentini per totam Germaniam synodi provinciales haberentur: cumque tota difficultas in eo posita esset, ut aliquis inciperet, futurum postea ratus, ut ejus exemplum cæteri sequerentur, cum Reverendissimo Metropolitano Salisburgensi per Brevia Apostolica, Nuncios, ac legatum egit, is ut primus esse vellet, qui hanc provinciam caperet, exequereturque: tum quod viri probitas, religio, virtus, auctoritas, ac singularis diligentia in rebus fidei promovendis, plurimum adjumenti allatura essent: tum etiam quia Provincia Salisburgensis maxima sit, finitima multis, ac tota fere catholica. Quo etiam nomine idem Pius Quintus fel: rec: anno primo Pontificatus sui hinc me in Urbem vocavit, quod putaret synodo Salisburgensi habita, cæteros quoque Metropolitanos Germaniæ facillime induci ad id, atque ita paulatim Saxoniæ etiam consuli posse. Ubi cum Sanctitas sua iis de rebus mecum sæpe contulisset, tandem decrevit, huc ut redirem, eniterer que quantum possem ejus interposita auctoritate, quod hæc synodus Salisburgensis haberetur, atque idcirco Brevia Apostolica etiam ad id pertinentia, cum ad Illmum Archiepiscopum tum ad provinciam totam dedit. Quæ synodus sublatis omnibus difficultatibus, quas hostis Christiani generis infestissimus injiciebat, tantum ut bonum impediret, tandem Deo duce habita est, nihilque in ea prætermissum, quod ad sananda vulnera sauciæ Germaniæ faceret. Postea ut Summi Pontificis voluntati satis fecisse jam videremur, ea synodus, per me jussu Reverendissimi Archiepiscopi ac totius Provinciæ, Romam perlata est, ibique a Sede Apostolica approbata, a plurimisque commendata, præsertim ab Illustrissimis Cardinalibus, Morono, Commendono et Alciato, qui eam totam quoque mandato Pii Quinti felicis recordationis perlegerunt et examinaverunt accuratissime; quod in ea multa non minus utiliter, quam studiose decreta continerentur, quæ Provinciæ huic ac toti Germaniæ aliquando fauste feliciterque cessura essent. Quamobrem tanta spectata utilitate, ut synodus ista in publicum proferri, atque executioni mandari primo quoque tempore possit, cum ea et diversis Brevibus Apostolicis ad Reverendissimum Archiepiscopum, Coepiscopos, Capitula Ecclesiarum Cathedralium ac Principes quatuor seculares hujus Provinciæ in hanc regionem reversus sum. Idque unum nunc curo, hoc ago, huc labores omnes cogitationesque refero, ut ea, quæ a Prælatis provinciæ hujus uno omnium consensu, et una voce sancte salubriterque constituta, et a Sancta Sede approbata sunt, in singulis Ecclesiis provinciæ hujus publicentur, inviolateque serventur. Quod ut quam citissime fiat, Rmus Metropolitanus Coepiscopos suos ac Prælatos omnes (ut in proximis meis scripsi) brevi congregaturus est, eisque imperaturus, ut hæc ipsa decreta diligenter ubique locorum exequantur. Quæ certe si fuerunt servata, habebimus intra paucos annos provinciam firmissimam in fide, ac Romanæ Sedis studiosissimam: nam et sa-

cerdotum boni nominis in dies augebitur numerus ac seculares homines majores progressus in religione ac pietate catholica facient, aut si qui hactenus a recta via aberrarunt, facillime reducentur. Ne vero successu temporis in charitate frigescant, Summi Pontificis erit, paterne eos per Brevia Apostolica quandoque monere. Hæc eadem si (ut initio dixi) in cæteris Germaniæ Provinciis erga Sedem Apostolicam bene adhuc affectis fierent, paulatim non hæ provinciæ solum firmarentur: verum Saxonia etiam, ac cæteræ a fide catholica jam alienæ brevi reciperentur: hæreses undique tollerentur; augeretur divini obsequii cultus; et fides catholica ac Romana veterum cærimoniarum majestas integra, incorruptaque retineretur, aut ubi exulat, restitueretur. Cum itaque S. Dñus Noster summa qua est vigilantia, ac singulari studio curandi gregem christianum ab omnibus morbis quibus est infectus, restituendæ Germaniæ animum adjecerit, omnibusque nervis contendat, atque in hoc summa vi, summaque industria elaboret, ut eam hæresi liberet: ne tam nobilis, et tam ampla Natio, quæ tanto in discrimine periclitatur, ad interitum ruat voluntarium, faciliorem viam ac modum non invenerit, quam si cæteros Metropolitanos magnopere hortetur, ut synodos provinciales ad legem hujus nostræ Salisburgensis habeant: cujus exemplum verum, ac fideliter transcriptum Romæ S. Dño N. in meo discessu reliqui. Quod si Summus Pontifex aliam succurrendi rationem inire velit, expectet saltem exitum hujus negocii: eo quod brevi, quæ animadversa sint diligenter a me ubique, exceptaque scriptis, cum publice, tum privatim pertinentia non tam ad communitatem universorum, quam ad singulorum vitam ac salutem, ad S. Suam dabuntur: ut inde postea cognoscere, qui status rerum, quæve temporum conditio quoque in loco hujus provinciæ sit, atque singularum Ecclesiarum necessitatibus providere pro sapientia sua non difficulter possit. Ex hac autem scriptione mea, quam dabo, præterquam quod S. Dñus Noster totam hanc Provinciam exploratam habebit, conjiciet etiam sine dubio cætera vulnera aliarum partium Germaniæ iisque malis remedia inveniet. Idque idcirco dico, quia eadem fere ratio sit omnium Provinciarum Germaniæ. Mirum autem videri non debet, si res non tam cito perfici, ac perscribi potest: nam ars hæc salvandi hominum animas, piscatoriæ simillima est. Ut enim piscator in piscando aquæ tranquillitatem, serenitatemque cœli expectat: ita eum, qui salutem animarum tractat, personæ, rei, loci, temporisque rationem habere oportet; calleat naturas eorum, quibuscum agit, ac latentes penitusque abditas voluntates exploret, eisque interdum obsequatur, et ad nutum sese accommodet, si quid velit obtinere, atque ea omnia tandem præstet, quæ sibi in dicendo proponere bonus orator solet. Id quod profecto usu, atque rerum experientia in hac habenda provinciali synodo jam didici: in qua si præceps fuissem, nec multorum voluntatibus obsecundassem quandoque, nihil prorsus effecissem. Hæc sunt, quæ mihi in mentem venere, non tam ut literis Illñæ D. V. responderem, quam ut sententiam meam quoque hac in re aperiem: quam eam in partem, eoque animo accipiat velim, quo a me perscripta est. At vero si fui longior in scribendo, quam institueram, id mihi Illña D. V. ne vitio vertat, sed rei, quæ me longiorem fecit, tribuat. His me Rñæ et Illñæ D. V. humillime et officiosissime commendo, pro cujus felicitate Deum Opt. Max. assidue precor. Salisburgi die 24. Februarii 1573.

Rñæ et Illñæ D. V.

Servitor addictissimus

F. Felicianus Ninguarda a Morbenio.

XVI. — Præsul Salisburgensis suæ provinciæ Episcopos cæterosque præcipuos Ecclesiasticos viros sibi subditos ad diem viii. Kal. Sept. Salisburgum evocaverat, ut habito consilio eos consuleret, et cum iis ageret de legibus per provinciales alias synodos latis confirmandis et exequutioni mandandis. En litteras quibus Gregorium hac de re Ninguarda monet. [*]

[*] Germania Vol. 32 fol 10.

Beatissime Pater.

« Proxime elapso mense Februario scripsi ad S. V. me Rño Archiepiscopo Salisburgensi, Domino meo, synodum provincialem, et Brevia Apostolica reddidisse, explicasseque ea, quæ in mandatis a S. V. habebam. Quibus rebus certe Rñus Archipræsul ita affectus est, ut nihil sibi antiquius putavit, aut officii sui magis duxerit, quam ut menti ac voluntati S. V. obsequeretur. Dum itaque opportunam, commodamque occasionem huic rei quæreret, tot repente inopinati motus hinc inde extiterunt, ut ejus sanctum ac pium desiderium non sine acerbissimo dolore hactenus interpellarint. Hinc factum est, ut habendo conventu provinciali invitum supersedere oportuerit, ac me etiam interesse voluerit, et ea referre ad omnes, quæ in Urbe apud S. V. ac Prædecessorem suum fe: re: circa synodum totius provinciæ nomine acta sunt, et alia, quæ S. V. mihi commisit, ut proponerem ad communem utilitatem hujus provinciæ. Nunc temporis tandem difficultatibus omnibus superatis tam magno animo id negocium aggressus est, ut dici non possit, quam inflammatus sit ad rem gerendam. Condixit itaque Coepiscopis, cæterisque diem vigesimum quartum mensis Augusti, qui D. Bartholomæo sacer est, ad quem huc veniant, ut publico in conventu synodus superioribus annis habita, apostolicaque auctoritate jam confirmata, et approbata promulgetur, ac foras detur, et recte statutis rebus ea, quam S. V. maxime desiderat, executio addatur. Quod ut

cum facilitate ac fructu fiat, voluit me ea, a quibus dixeram videri S. V. ut totius reformationis exordium capiatur, scriptis quoque dare, id quod feci, ut Coepiscopos, cæterosque partim consulere, partim inflammare ad hanc actionem possit. Est enim animo tam erecto, tam prompto, tamque excelso ad tuendam religionem catholicam et ad provinciam universam reformandam, ut alios omnes cum verbis, tum rei exemplo vehementer ad id agendum incitaturus sit. Proinde quæcumque gerentur (ut spero) in Dei gloriam, Sedis Apostolicæ dignitatem, ac Provinciæ hujus utilitatem cedent. Quæ S. V. postea sigillatim perscribentur, ut quemadmodum hujus laboris consors est, ita fructus ac lætitiæ etiam particeps sit. Ego interea nihil defui, nec in posterum deero, quantum vires meæ ac tempora ferrent, cum solicitudine ac consilio, tum etiam opera et labore, ut aliquid præclari geratur, quod et Deo placeat, et S. V. desiderio ac voto respondeat. His me S. V. humillime commendo, sanctissimos pedes osculatus, quam Deus Opt. Max. pro sua clementia diu nobis, Ecclesiæque suæ salvam incolumemque conservet. Datum Salisburgi die decima Julii MDLXXIII.

S. V.

Minima creatura

F. Felic. Ninguarda a Morbinio.

Rebus mox in eo Concilio summa animorum concordia, et maturitate in disceptationem vocatis peractisque Ninguarda de felici et commodo ejus eventu Pontificem monuit. [*]

[*] Germania Vol 32. fol. 19.

Sanctissimo Domino Nostro Domino Gregorio XIII. Pontifici Optimo Maximo.

Beatissime Pater.

« Summa rerum capita Conventus Provincialis Salisburgensis ad S. V. perscribere, ac de articulis aliquot, quos Reverendissimo et Illustrissimo Metropolitano, Coepiscopisque ejus in utilitatem hujus Provinciæ, publicumque commodum Ecclesiæ, proposui, docere paucis decreveram, prætermissis iis, quæ mihi scriptione minus digna ac necessaria videbantur, eo consilio, ne gravissimis in rebus, ac necessariis causis Reipublicæ Christianæ continenter occupatam magno scriptorum fasciculo, et longa lectione molestarem. Verum cum me monuerit Reverendissimus Nuntius, Dominus Bartholomæus ex Comitibus Purlitiarum, non ingratum fore S.V. si acta omnino diligenter, sigillatimque perscribantur, neque invite lecturam, etiamsi ea paulo longiora sint, adductus sum ejus hortatu, ut sententiam mutarim, et quod ego alioquin sponte ac libens fecissem, nisi mihi ille timor obstitisset, id nunc Reverendissimi Nuntii voluntate accedente multo etiam libentius faciam.

« Mitto S. V. Acta Conventus Provincialis Salisburgensis, ex quibus facile intelliget, Decreta synodalia coram Episcopis præsentibus absentiumque legatis ita publicata fuisse, ut a Sancta Sede Apostolica correcta, et approbata erant; atque Ordinariis munus injunctum, ut quamprimum redierint domum, facere velint, ut per Diœceses promulgentur, ac ubique locorum ad effectum adducantur, quoad ejus fieri poterit.

« Mitto etiam relationem rerum a me gestarum in Urbe, quam coram patribus multis quidem feci, paucioribus vero scripsi. Hæc duas partes continet, una complectitur rationem temporis, et actionum mearum; altera ea omnia, quæ ad correctionem, ac censuram decretorum provincialium pertinent.

« His accedunt duæ orationes, quarum unam ineunte conventu, extremo alteram habui.

« Discessuro mihi ex Urbe Sanctitas V. diligenter mandavit, ut Ordinarios omnes, ac Canonicos Cathedralium Ecclesiarum hujus Provinciæ, cum privatim, tum publice multis de rebus monerem et hortarer, quæ ad executionem Decretorum Synodalium ac cujusque Diœcesis necessitatem, animarumque salutem maxime pertinerent. Quod ut facilius commodiusque præstare liceret, S. V. literas etiam fidei mihi ad eos dedit. Quas ego ipse Episcopis partim reddidi, partim etiam misi, cum discedendi potestas ante Conventum hinc mihi non fieret, qui me tum scriptis literis, tum etiam quidam coram rogarant, ut primo quoque tempore eos adire, ac convenire velim, ut mentem S. V. ex me accipere, ac mecum de rebus omnibus consultare possint; id quod brevi facturum me respondi. Brevia autem S. V. ad Capitula Cathedralium Ecclesiarum, consilio ac voluntate Reverendissimi Metropolitani, apud me adhuc habeo, præterquam duo, quorum unum in itinere Brixinæ, alterum hic jam reddidi, cætera tamen intra paucos dies ego ipse perferam, et eodem tempore Episcopos conveniam, ut simul omnia secundum mentem S.V. exequar. Id quod multo ante summo studio effeci cum iis, quos mihi adire contigit, præcipue vero cum Reverendissimo Metropolitano, cui, ut appuleram, multa cum sigillatim pro ejus Diœcesi, tum universim pro tota provincia explicavi. Dici autem non potest incredibilis plane fervor ejus ac studium, quo accensus est ad hæc atque alia omnia capessenda, quæ ad animarum salutem curandam faciunt. Nam in obeundis rebus et se ipsum primum fore ostendit, et Coepiscopos ad id, cum verborum stimulis, tum exemplorum calcaribus, ubi opus est, sedulo excitat et inflammat.

« Inter alia multa autem, quæ Reverendissimo Metropolitano dixi, cum quædam monita exposuissem, partim ex Decretis Provincialibus petita, partim etiam ad communem Provinciæ universæ utilitatem addita me attentissime, ac libentissime audivit, petiitque, ut ea scripta darem, quod non tam facile memoria retineri om-

nia possent; obsecutus sum, et quæ verbis tantum dixeram scriptis etiam dedi. Quæ cum mirifice placuissent, voluit ut ea coram consiliariis suis ecclesiasticis proponerem. Quibus per eos vehementer laudatis, ac commendatis decretum est, ut exempla ad singulos Coepiscopos darentur, ut parati, ac meditati ad conventum venirent. Cum autem omnes convenissent partim, partim legatos suos misissent, rem inter se consultarunt, et ad singula monita admodum pie religioseque responderunt. Articulos vero a me propositos, responsis Patrum in margine ascriptis, ad S. V. sigillatim, et ordine perscribo, ut habeat ea omnia, quæ in hoc negotio confeci, et videat, num sint secundum mentem suam, ac quis fructus inde sperari possit, et expectari debeat; maximus autem et sperandus et expectandus est.

« His addo eos articulos quoque cum responsis Patrum in margine, quos Reverendissimus Nuntius proposuit, quibus partim aliquot ex meis inculcabantur, partim etiam alii quidam novi adjuncti erant.

« Quoniam vero S. V. quod sciret Decreta Provincialia non tamen commode ad effectum adduci posse sine ope, et auxilio Principum secularium, quatuor Brevia fidei ad Sacram Cæsaream Majestatem, ad Serenissimos Archiduces Ferdinandum, et Carolum, ac Ducem Bavariæ Albertum mihi dedit, horum unum in itinere oblata commoditate Serenissimo Archiduci Ferdinando reddidi, alia tria apud me retinui Reverendissimi Metropolitani jussu, quod conventus haberetur, quod ante hinc discedere non liceret. De his quorumdam etiam suasione Patres monui, et scriptum exemplum quoque dedi, ut inde intelligere possent, quam benevolo animo S. V. provinciam hanc prosequatur; id quod ipsi libentissime agnoverunt, ac gratias multas egerunt. Verum opus esse existimant, facere cum S. V. ut renoventur, tum propter vetustatem, quod annus jam elapsus sit ab ascripto die, tum etiam ut clausula inseratur de gravaminibus Cleri. Cujus exempli quartum quoque desiderant ad Dominum Landgravium Principem in Leuchtenberg, qui jurisdictionem suam in hac provincia habet. Quæ S. V. ex eo scripto partim, quod propositionem hac in re factam, et responsum Patrum complectitur, partim etiam ex Actis ipsis melius intelliget. Mitto autem simul exemplum horum Brevium Apostolicorum, ut alia conscribendi facilior ratio sit. Præter hæc placuit etiam mittere exemplum Recessus (ut vocant) Conventus provincialis, ut nihil sit, in quo Sanctitas Vestra officium meum desiderare possit.

« Alia quædam adhuc ad Sanctitatem Vestram haberem, quæ cum nonnullis Episcopis peregi præsertim cum Reverendissimo Passaviensi, qui post Reverendissimum Metropolitanum latissimam Diœcesim habet et ad omnia optime animatus est: verum ne volumen scriptorum nimis excrescat, differam illa quousque Episcopos omnes ac Canonicos adiero, et negotium universum confecero. Ne vero Sanctitati Vestræ nimis molestus sim in scribendo, paucula quædam alia audiet ex Illustrissimo Cardinale Comensi. Hæc sunt quæ ad Sanctitatem Vestram in præsentiarum mihi scribenda potissimum duxi, quam rogatam velim, ne me longioribus scriptis importunum putet; sed id tribuat cuidam magno meo desiderio animum Sanctitatis Vestræ lætificandi, quam Deus Optimus Maximus toti Reipublicæ Christianæ diu salvam incolumemque servet. Salisburgi die 2. Octobris 1573.

Sanctitatis Vestræ

Minima Creatura

FRATER FELICIANUS NINGUARDA.

Sed et ipse Archiepiscopus Salisburgensis pro officii sui munere rem Gregorio aperuit. [*]

[*] Germania Vol. 26. fol. 62.

Sanctissimo in Christo Patri Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sanctæ Romanæ et Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici Domino meo Clementissimo.

« Sanctissime Pater, ac Domine, Dñe Clementissime. Obedientiam et reverentiam debitam ac condignam, cum humillima mei commendatione et devoto beatorum pedum osculo. Die decimo Julii scripsi ad Sanctitatem Vestram me tandem post tot impedimentorum curas, quibus hostis humani generis opera interpellabat, ut perficere non potuerim, quod maxime cupiebam, conventum ad diem 24 Augusti Coepiscopis ac Prælatis meis indixisse, ut in eo Decreta Provinciæ meæ, a S. V. cum approbatione remissa, publicarentur, ac facilis aliqua ratio iniretur, qua commode utiliterque ad effectum adducerentur; id quod jam inde ab initio hujus actionis nobis omnibus propositum ac constitutum fuit. Convenerant itaque omnes ad tam præclarum et gloriosum opus, ut est veteris religionis fideique catholicæ in pristinum statum restituendæ, aut conservandæ studium, optime animati, partim ipsi qui per occupationes poterant, partim legatos suos cum auctoritate misere, exceptis duobus qui se propter adversam valetudinem et alias necessarias ob causas abesse per litteras significarunt. In hoc conventu, summo Dei beneficio, ita res acta est, ut ad eum exitum finemque perducta sit, qui et optandus et expectandus erat. Nam Spiritus Sancti invocato primum numine, qui mentes pulsis tenebris illuminat, a cuncto consessu Consiliarius et fidelis meus P. Felicianus benevole attenteque auditus est. Is retulit, quæ in Urbe nomine Provinciæ egisset. Deinde narravit, quantam benevolentiam S. V. in me ac Coepiscopos, cum omnes tum singulos non obscure declararit. Dum remissum a S. V. librum Synodalem obtulit, docuitque, quod Sancta Sedes Apostolica in Decretis Provincialibus

correxisset et in melius retulisset. Postremo cum nomine S. V. postquam ex Urbe advenerat, præcipua quædam rerum capita, partim ex Decretis Provincialibus collecta, partim etiam, ut necessaria atque utilia, aliunde petita, oretenus mihi retulisset, quæ non ego solum, verum etiam Coepiscopi mei, primo quoque tempore exequeremur; quippe semel ad effectum adducta, faciliorem nobis aditum ad reliqua datura, ei commisi, ut literis mandaret, quæ deinde singulis Coepiscopis meis, ut ad ea consultanda meditati venirent, transmissi, nec non eidem P. Feliciano præcepi, ut eadem etiam coram cæteris Prælatis in publica congregatione proponeret, et alia quædam, quæ Rmus Nuntius Apostolicus Dnus Bartholomæus Comes Purtilianus, nomine S. V. etiam subnectere voluit. Ita vero placuere hæc S. V. monita, ut explicari vix possit, quam concordi animo, et consentientibus, applaudentibusque voluntatibus fuerint audita. Pro quibus in nos omnes collatis beneficiis, ac tam paterno animo, quo S. V. erga hanc Provinciam effectam, plus satis perspicimus ego et Coepiscopi mei, cum tota provincia, gratias quam maximas possumus et agimus et habemus: precamurque Deum Optimum Maximum, ut qua est erga Christianum populum clementia, S. V. nobis ad Ecclesiæ suæ tranquillitatem, multorumque salutem, quam diutissime conservet. Et quod nostrarum partium est, pollicemur nos in officio fore, et omnem in quantum poterimus, daturos operam, ut S. V. expectationi opinionique respondeamus. Decreta Provincialia publicata sunt et accepta; in quibus autem correctum atque emendatum aliquid fuit, Sanctæ Sedis Apostolicæ judicio ac censuræ libenter acquievimus, ut æquum erat. Quod autem ad Præbendam Præposituris uniendam et monasteria exempta Ordinariis juxta Sacrum Concilium Tridentinum subjicienda, ac ad Canonicatum nobiles XIII. annorum juxta inveteratam consuetudinem admittendos attinet, alio tempore magis opportuno apud S. V. meo et Coepiscoporum meorum nomine instabo; nec dubito, quin illa gratiose sim impetraturus, maxime cum in duobus primis capitibus etiam prædecessori suo Pio Quinto fe: rec: ita visum est, ut faciamus, testibus Rmis et Illmis Cardinalibus Morono, Comendono et Alciato, quibus totum negotium Synodi provincialis nostræ commissum fuit. Injunxi Coepiscopis meis, faciant, quam primum redierint domum, ut Synodus cum impressa fuerit, cujus curam in me suscepi, in suis Diœcesibus promulgetur, et quam diligentissime fieri potest, observetur. Id quod volenti animo in se receperunt. Ita me etiam ubique locorum Diœcesis meæ pro totis viribus facturum, ac velut Metropolitanum exemplum daturum, remque a meipso et Metropoli mea auspicaturum polliceor. Quod ad monita S. V. attinet, non est cur aliquid scribam, tum quod S. V. a præfato Reverendissimo Nuntio suo ex parte certiorem ea de re factam jam esse arbitrer: tum etiam quod S. V. Pater Felicianus per literas non de his solum, sed etiam jussu meo, de cæteris omnibus actis, quæ per eos dies confecta sunt, quibus conventum habuimus, diligenter edocebit. His me, Coepiscopos atque universam provinciam meam S. V. sacris pedibus provolutus humillime commendo, ac Dominus Deus S. V. omnia semper prospera et felicia largiatur. Datum Salisburgi die 2. Octobris MDLXXIII.

E. Sanctitatis Vestræ

Humillimus et devotiss. Capellanus
JOANNES JACOBUS
Archiepiscopus Salzeburgensis.

XVII. — Ea de re apprime lætatus meritas et Archiepiscopo et Ninguardæ laudes libentissime impertitur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. II epist. 165 fol. 93

Venerabili Fratri Joanni Jacobo Archiepiscopo Salisburgensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Ex literis fraternitatis tuæ, atque ex actis, et decretis Conventus Salisburgensis, quæ ad Nos misit Felicianus, facile cognovimus, quanta in eo negotio diligentia versatus sis, quamque vehementer cupias ea agi, quæ iis decretis continentur, quæque nostris verbis exposuerunt tum Felicianus, tum Nuntius noster; quæ quidem tua voluntas, atque opera præclare respondet tuo muneri, et pietati Nobis perspectissimæ. Sic autem existimare te volumus, nihil Nobis longius videri, quam dum ea, quæ in Synodo, et Conventu sanctissime sunt decreta, per universam regionem tuam servari, Seminaria constitui, Diœceses visitari, malos mores omnes, de quibus audisti, extirpari, et sanctam Christianæque Religioni congruentem vitam degi cognoscamus. Hæc Nos tua opera assequi posse confidimus; et quamquam nihil nostra apud te cohortatione opus esse arbitramur, tamen pro nostro munere, proque incredibili desiderio, ut in eam curam toto pectore incumbas, quantum possumus, rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die decima quinta Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Et ipsi etiam Ninguardæ peculiaribus ad eum litteris gratulatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. II epist. 167 fol. 96

Dilecto Filio Fratri Feliciano Ningardo Ordinis Prædicatorum Theologo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem etc. Legimus libentissime literas tuas, cumque iis Acta Conventus Salisburgensis, cæteraque omnia quæ ad Nos misisti, tuamque omnibus in rebus diligentiam, laborem, operam vehementer laudamus, pariaque ea summo nostro desiderio fuisse agnoscimus, utque præclara hactenus fundamenta jacta sunt, sic to-

tius operis absolutionem a Divina primum ope, tum ab eadem tua diligentia, ac venerabilis fratris Archiepiscopi Salisburgensis opera expectamus: apud quem quantum vales gratia, et auctoritate, contende, ut per totam ejus Diœcesim serventur, quæque ipse sapienter monuisti: nec unquam desiste, donec ea omnia perfecta esse videas. Ad eum autem, quem hactenus suscepisti, laborem, hunc etiam adde, ut te conferas ad ea Capitula, ad quæ tibi eum hinc discederes, literas dedimus, suasque cuique reddas, neque earum vetustatem verearis; ipse enim docebis, quid causæ fuerit, cur non eas antea reddideris. Longiores non sumus, quia omnia te pro tua pietate et velle libenter facturum esse confidimus. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die xv. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XVIII. — Cæterum eo magis insudandum Pontifici erat, ot ad rectam normam et a Patrum canonibus constitutam Episcoporum electio reduceretur, quod pessima quædam consuetudo, et Ecclesiæ penitus adversa legibus oon per Germanias solum, sed et per reliquas Christiani Orbis regiones invaluerat. Clerici enim viri inter minores modo ordines constituti, quin et in prima adhuc adolescentia ad Episcopatuum regendorum munus designari consueverant. Mox illi venia a Pontifice impetrata, plebes suas Vicariis seu coadjutoribus, sic enim appellabant, Episcopis qoo demum cumque modo regendas tradebant, sola ipsi Ecclesiasticarum divitiarum exactione contenti. Vix demum ætate provecta, et senectute jam patiscentes sacros ordines inire et Episcopalem consecrationem subire patiebantur. Quod etsi ægerrime Pontifices et Gregorius ferebant, misera tamen temporum conditione fiebat, ut tam vesana et pessima consoetudo penitus eradicari non posset. Episcopales enim cathedras sibi adrogare parati erant protestaotes, nisi ad eas tutandas principum virorum opes et arma advocarentur, quorum plerumque pueri ad munus Episcopale hocce modo seligebantur. Quin immo et ad reliqua Ecclesiastica munia et beneficia non virtutis merito, sed nobilitate generis perstruebatur via et certa nobilium avorum series deposci sæpe consueverat veluti necessaria ad singulos quosque dignitatum Ecclesiasticarum gradus capessendos.

Hos inter Salentinus ex nobilissimo inter Germanos Comitum Isenburgensium genere natus jam a x. Kal. Januar. A. 1567. Archiepiscopus et S. R. I. Princeps Elector fuerat renuntiatus. At vix demum hoc anno sexto a designatione sui Episcopatus a Pontifice confirmari nuncupatique poposcit, additis tamen precibus, ut sibi liceret aliquo adhoc temporis spatio in minoribus cleri ordinibus censeri; utque Coloniensi Ecclesiæ melius provideretur, novum Episcopum, qui pro se vice sacra fungeretur, concedi postulavit. (*)

(*) Colonia Vol.I.fol.I.

Beatissimo Patri et Dño, Dño Gregorio, hujus nominis Decimotertio Sacrosanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Pontifici Maximo Domino Meo Clementissimo.

« Consideranti mihi, ac sæpe et multum cum animo repetenti, Sanctissime Pater, Pontifex Optime Maxime, qua prudentia et moderamine S. V. Reipub. Christianæ gubernacula teneat, et Christo rerum servatori vicariam in terris operam navet (ea enim S. V. præconia totum Christianorum orbem jamdudum rumore secundo impleverunt, ut et oviculæ omnes, oviumque omniom quasi substituti Pastores per universum mondum dispersi, de præstantissimis S. V. virtutibus tantum quantum ab omni memoria de aliquo, qui quidem in Apostolicæ Sedis fastigio resedit, expectent, promittant, confirment): ob curam provinciæ hujus fœliciter quieteque agendam moresque ac instituta majorum adservanda, denique ad statum Ecclesiæ nostræ ex omni parte, quantum in me est, juxta Catholicam Romanæ Ecclesiæ normam sartum tectumque tuendum, ac defendendum necesse esse visum fuit, quorum ad eam rem maxime opus esset, et sine quorum opera ea res confici non posset, coram S. V. per litteras exponere, ejusdemque amorem ac charitatem, quo universalem Ecclesiam amplectitur, super ea re etiam atque etiam implorare.

« Quare posteaquam compluribus jam annis Episcopalia munera, quæ a Suffraganeis peragi solent, provintiæ nostræ, cum ipsa Suffraganeo careret, ab aliis certe cum perpetuis omnium querimoniis et provintialium molestia summa, tam decessoris nostri quam nostris temporibus petita: diligenterque ac sæpe pro confirmatione designatorum successive Suffraganeorum apud Sedem Apostolicam intercessum, nihil autem, nescio quo fato, impetratum fuerit: unde non solum adversus decessorem nostrum, atque nos ipsos, sed et ipsam Sedem Petri, ut quæ inferiorem prælatorum negligentiam supplere, ne dicam diligentiam juvare deberet, obloquendi, obtrectandique data ansa est: cernamque ego jam nunc animo atque oculis, quæ detrimenta, scandala et incommoda, provintiam nostram ob eam rem comitata, quæ sequutura sint, nisi S. V. benignitas, quamprimum affulserit, et modum aliquem finemque hisce rebus, velut clariore ac novo quodam Lucifero, fecerit. Hic S. V. Ecclesiæ meæ ore compello, ut ei hanc gratiam facere specialem, et designato a me Suffraganeo Theobaldo Crassello Sacræ Theologiæ Doctori, Canonico atque Pastori viro et litteris et moribus citra controversiam præstanti, officium munusque Suffraganei impartita ei confirmatione concedere atque permittere velit ac dignetur.

« Quo nomine S. V. offitium, quod gerit in terris, faciet, et dignitatem authoritatemque istius

Sedis conservabit, augebitque, et Ecclesiæ Coloniensis jam multo desiderio satisfaciet. Sed quia hæc S. V. plane intelligere arbitror, nihilque addubito, quin pro sua prudentia a decessorum suorum rigore ob pacem tranquillitatemque harum nationum conservandam, benigne in hac parte recessura sit: pluribus non agam. Tantum me ad S. V. pedes provolvo, observantiamque meam eidem non nisi cum vita defuturam promitto, multosque annos ad salutem Reipub. Christianæ diu fœliciterque procurandam comprecor. Datum Brulæ nonis Maii Anno Domini 1573.

E. S. V.

Devotissimus filius
SALENTINUS ELECTUS ECCLESIÆ COLONIENSIS
SALENTIN manupp.

Erat enimvero Salentinus egregiæ indolis vir, magno præditus ingenio, Catholicæ Ecclesiæ addictissimus, et unus qui videretur aptissimus gubernandæ Ecclesiæ. Anceps animo hærebat, et quid sibi consultius foret, dubitabat, num Ecclesiastica munia majora iniret, an negotiis Imperii gerendis, quibus magnam sibi famam acquisiverat, se totum daret, et clerici nomen ab se abjudicaret. Nemo unus igitur mirabitur, Gregorium hujusmodi virum pluribus hortatum esse, ne sortem Domini abjiceret, ac in ea constanti alacrique animo perseveraret. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 184. f. 109.

Venerabili Fratri Salentino Archiepiscopo Coloniensi Sacri Romani Imperii Principi Electori.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Ut nihil erat, quod magis hoc tempore cuperemus, quam tales a fraternitate tua literas accipere, quales misisti; sic iis perlectis immortales egimus gratias Deo, teque animo, et cogitatione amplexi, atque osculati sumus ea charitate, qua oportet Nos esse conjunctos fratribus optimis in iis, quæ ad Christi laudem, et gloriam pertinere intelligimus, quam quidem tuæ fraternitati summopere cordi esse non dubitamus: tantam Nobis fidem faciunt literæ tuæ plenæ pietatis, charitatis, atque erga hanc Sanctam Sedem devotionis; multa præterea addidit dilectus filius Gropperus Nuncius noster in suis literis, ex quibus gaudium nostrum cumulatum est in Domino. Communicavimus illud statim venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus in nostro Consistorio tuamque electionem Apostolica auctoritate confirmavimus, omnibus approbantibus, mirificeque tuæ pietati faventibus. Et quamquam speramus fraternitatem tuam in sua vocatione, atque Ecclesiasticæ vitæ professione permansuram, tamen declaramus post hanc confirmationem, liberum tibi esse ab ista pastorali professione discedere, sicut antea poteras. Absolvimus etiam eadem auctoritate fraternitatem tuam de omnibus fructibus Archiepiscopatus, quos ante confirmationem non jure percepisti: dispensamus etiam tecum, ne per annum necesse habeas consecrationis munus suscipere; Suffraganeumque eum, quem postulas, dabimus, nec unquam Nobis ipsis satisfacimus, quantum quidem Apostolica hac, quam a Dei benignitate sine ullo nostro merito accepimus, auctoritate tuæ fraternitati gratificari poterimus. Quod Ecclesiam istam tibi commendemus, nihil est, sic persuasum habemus, te perniciosa inde omnia, si quæ sunt, amoturum, Ecclesiasticam disciplinam, ubi opus fuerit, restituturum, diligentissimeque retenturum, plebemque perfectam Deo paraturum, omniaque optimi pastoris munia impleturum adjuvante eodem ipso Deo, quod ut faciat, toto corde atque animo precamur. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XIX. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

Canonicis ejusdem Coloniensis Ecclesiæ Gregorius gratulabatur, quod Salentino ad suscipiendas Ecclesiæ illius habenas animos addidissent, eosque hortatur, ut in cæteris omnibus rebus, quæ erigendæ illius Ecclesiæ sint, Præsuli constantes et fideles administros se præbeant. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 184. f. 110

Dilectis Filiis Canonicis et Capitulo Ecclesiæ Coloniensis.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Libentissime confirmavimus, ut postulabatur, vestram dilecti filii Salentini ad Coloniensem Archiepiscopatum electionem. Hortamur vos, ut sicut nostram confirmationem necessariam esse vere pieque sensistis, decrevistisque, sic ad nostrum factum vestram quoque operam adjungatis, cumque ipso Salentino nunc vestro Archiepiscopo, eodemque nostro venerabili fratre conjunctissimi sitis in iis, quæ ad istius Ecclesiæ utilitatem et dignitatem, perniciosarum rerum extirpationem, Ecclesiasticæ disciplinæ, ubi opus fuerit, restitutionem, retentionemque, atque optimarum rerum constitutionem pertinere intelligetis. Hæc enim omnia ipsum Archiepiscopum cupere, curaturumque esse ex ejus literis incredibili cum voluptate cognovimus. De vestra vero pietate dubitare non possumus. Restat igitur, ut quæ ipsi recta esse cognoscetis, atque ad divinum cultum, Religionis synceritatem, vitæque et morum sanctitatem necessaria, quam commendatissima habeatis, eaque una cum vestro Archiepiscopo toto pectore amplectamini, gratissimamque operam navetis Christo, atque ejus ovibus, quarum ille saluti suam ipsius dum hic erat, vitam posteriorem habuit. Hæc fieri, ut vestræ curationis, et studii est, sic nostri muneris est, toto corde optare, utriusque autem a Dei misericordia sperare, et postulare. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 19. Decembris 1573. Pontificatus Nostri Anno secundo.

XIX. — Iisdem permotus rationum momentis, ob quæ Diœcesim Coloniensem Salentino regendam indulserat, Ernesto quoque Ducis Bavarorum filio, juveni vix annorum XVIII. qui ætatis suæ anno XI. Episcopus administrator Ecclesiæ Frisingensis A. 1565. a Pio IV. renunciatus fuerat, permisit, ut orbatam ab aliquo jam tempore suo pastore Ecclesiam Hildeshemiensem susciperet, et gubernaret. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII An. II. epist. 132. fol. 71.

Dilecto Filio Nobili Viro Ernesto Bavariæ Ducis Filio Frisingensis et Hildesemensis Ecclesiarum Administratori.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. Gratissimæ Nobis fuerunt literæ Nobilitatis Tuæ, quas attulit Andreas Fabritius tuus, tuamque erga Nos atque hanc Sanctam Sedem observantiam, quam et in illis perspeximus, et multo honorificentissimoque de te sermone Fabritius confirmavit, amplexi sumus: qua etiam de causa libenter Hildesemensis Ecclesiæ tibi administrationem concessimus. Speramus enim, te et tua naturali bonitate et fideli ipsius Fabritii opera, et consilio in omnibus virtutibus, quarum hoc tempore non modo semina, sed fructus etiam apud te sunt, maximos in dies progressus facturum. Nostram autem paternam in te charitatem et quibuscumque rebus poterimus, declarabimus, et nunc confirmabit Fabritius, in quo amamus prudentiam, gravitatem, modestiam, fidem, pietatem, quam in eo perspeximus, illumque et tuo amore, et isto, quem apud te possidet, loco dignum judicamus. Ei igitur non dubitamus te omnem fidem adhibiturum. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris die IX. Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

Jam enim ab anni initio Albertus Dux per Legatum suum a Pontifice hanc veniam impetrare conatus fuerat. (*)

(*) Germania Vol. 29 fol. 9.

Beatissime in Christo Pater ac Dñe Dñe Benignissime.

« Humillimi filii obedientiam pedumque sanctissimorum oscula, cum perampla erga Sedem Apostolicam officii ac observantiæ meæ contestatione, Rev. et doctissimus vir, Consiliarius meus dilectus fidelis et filii mei gubernator Andreas Fabritius Theologiæ Doctor, S. V. meo nomine reverenter jam præstabit. Quem ut S. V. benignissime admittat et audiat, rogo quam possum humillimo studio. Proponet is S. V. mea quædam itemque filii dilectissimi Ernesti Administratoris Frisingensis negotia, quæ utique ad religionis ac Reipublicæ incolumitatem stabiliendam, augendamque pertinere arbitror. In quibus si pontificiam benignitatem liberaliorem fuero expertus, multum equidem addet alacritati meæ. Nihil enim in vita mea tam cupio, quam Religionem pietatemque avitam provinciis meis, quas divina bonitate pacatissimas habeo, salvam florentemque transmittere. Ad quod meum studium plurimum sane facient ea, quæ a S. V. per dictum consiliarium meum impetrata mihi cupio. Sed et illud magni beneficii loco accipiam, quidquid S. V. gratiæ ac benignitatis ipsi Consiliario meo contulerit, viro utique dignissimo, qui a sanctissima Sede, cui multis nominibus utilem ac necessariam subinde præstat operam, perbenigne et honorifice habeatur. Quod si non ingratum erit aliquando, ipsum filium meum charissimum Sacrosanctæ Sedi ac Reipublicæ Christianæ idoneum videre Episcopum, hujus viri virtuti profecto gratiæ debebuntur non postremæ. Valeat S. V. diutissime salva, meque servitiis ejus paratissimum filium paterna benevolentia foveat. Datæ ex Castro nostro Fridpergo 4. die Februarii Anni 1573.

S. V.

Observantissimus filius
ALBERTUS DUX BAVARIÆ.

Ut et ipse Ernestus Ecclesiæ jam Frisingensis procurator. (*)

(*) Germania. Vol 29. fol. 11

Beatissime Pater ac Domine Domine Clementissime.

« Præmisso illo filialis ac debitæ observantiæ symbolo, pedum nimirum beatorum osculo, studium meum, fidem et omnem animi promptitudinem, tam ad S. V., quam ad SS. Catholicæ nostræ et avitæ religionis usum, dignitatemque semper paratissimam offerens cum humillima mei commendatione.

« Cum Illmus Princeps ac Dominus D. Albertus Comes Palatinus Rheni, utriusque Bavariæ Dux etc. Dñus et parens meus omni modo mihi colendissimus præsentium latorem, gubernatorem et consiliarium meum, mihi syncere dilectum et fidelem Andream Fabricium Leodium Theologum ad S. V. certis eum mandatis ablegavit; is autem apud eandem et meo nomine quædam humillime præponendi et coram agendi mandatum omnimodamque facultatem et instructionem accepit: ideo filiali ac ea, qua debeo et possum humilitate rogo, ut S. V. eidem Doctori Andreæ meo nomine non solum aures præbere benignas, sed et ejus verbis plenam et eandem, quam mihi ipsi, si præsens cum S. V. agerem, adhibere fidem clementissime dignetur. Quæcumque enim meo nomine proponet et aget, ea omnia ex mea voluntate et mandato acta et gesta S. V. existimabit.

« Præterea dilectus mihi frater Felicianus Morbinius post suum a S. V. et ex urbe reditum ad me literas dedit, quibus significavit, se a S. V. Breve Apostolicum mihi directum, insuper etiam quædam mecum coram agendi mandatum accepisse. Cum itaque S. V. rescriptum primo quoquo tempore accipiendi, ejusdemque voluntatem intelligendi, et pro viribus exequendi summo tenerer desiderio, non passus sum moram, quin statim proprio misso nuncio præfatas S. V. li-

teras, et quæ præterea coram mecum agendi in mandatis haberet, videndi et cognoscendi efflagitarem. Verum cum Felicianus ille aliquali morbo correptus, hujusmodi S. V. mandatum exequi coram non potuit, dictas literas Apostolicas mihi transmisit. Quibus lectis et relectis, sane non sine intima cordis mei commotione summam S. V. in me clementiam, et plane paternum affectum intellexi, ejusdemque monitionem piissimam plene cognovi.

« Quandoquidem vero non tam ab Illmis et omnibus modis mihi sancte colendis parentibus, sed etiam ab avis et majoribus meis jure hæreditario, et quasi per manus acceperim, adeoque nihil prius et antiquius unquam habuerim, quam S. V., sanctæ Sedis Apostolicæ et religionis nostræ catholicæ honorem, dignitatem et incrementum quoad vixero, divina mihi assistente gratia, omnibus quibus potero rationibus, indefesso semper studio, labore et diligentia venerari, conservare, promovere, nec non quæ a Synodo Provinciali, Salisburgi celebrata. laudabiliter quidem et pie tractata, et consentientibus suffragiis, sancte constituta ac deinceps ad S. V. relata fuerunt, debito modo exequi, et qui per non paucos annos irrepserunt abusus, in diœcesi mea in melius reformare. Non possum non dolere, quod hac in parte S. V. clementissimæ ac piissimæ voluntati, adeoque meo ipsius desiderio satisfaciendi mihi facultas desit.

« Non enim S. V. latet, quod elapso anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo septimo sanctissimæ memoriæ Pius Quintus, cum sedes Episcopalis Ecclesiæ Frisingensis per resignationem et intervenientem etiam mortem antecessoris mei vacaret, mihi temporalium, Capitulo autem dictæ Ecclesiæ spiritualium administrationem specialiter commisit; ita ut vigore hujusmodi commissionis Apostolicæ nihil omnino juris, et dispositionis mihi in rebus Ecclesiasticis competat: tantum abest, ut quidquam eo nomine authoritatis præsumere aut arrogare mihi liceat, sed omnis spiritualium jurisdictio in præsentia penes dictum Capitulum sit. Quod si vero S. V. visum, mihique illa administratio ab eodem concredita et demandata fuerit, omni studio et diligentia in hoc semper incumbam, ut non solum præfatæ Synodi Salisburgensis Decreta debitæ executioni mandentur, corrupti tam Cleri quam aliorum meæ diœceseos subditorum mores emendentur, et quilibet in spiritualibus et temporalibus in officio retineatur, sed etiam, ut perpetuus ille meus erga S. V., sanctam Sedem Apostolicam ac catholicam meam religionem zelus evidenter apparere debeat. Hæc S. V. significare quam humillime volui. Plura ex præfato meo Gubernatore Doctore Andrea coram accipiet. Deum Opt. Max. ardentibus deprecor votis, ut S. V., cui me humillime commendo, afflictæ suæ ecclesiæ totique orbi Christiano, quam diutissime incolumem benignissime conservet, regat, tueatur. Datum Frisingæ die undecima Februarii Anno etc. Millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

S. V.

Humillimus et obedientissimus filius
Ernestus Administrator Frisingensis
Bavariæ Dux.

XX. — Venia impetrata effusissimas grates Ernestus Pontifici reddit, seque profitetur et spondet omnia curaturum, quæ e re Ecclesiæ erunt, in concreditis sibi Diœcesibus: sibi cordi fore, ut quæ in Salisburgensi Synodo peracta fuerant, et lege sancita sarta tectaque serventur, et juxta eas leges omnia componantur, et ut educandis neoclericis seminarium quamprimum constituatur. [*]

[*] Germania Vol. 96 fol. 63.

Beatissimo in Christo Patri et Domino Dño Gregorio Decimo Tertio Sanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Pontifici Opt. Max. Dño suo Clementissimo.

« Beatissime in Christo Pater ac Domine Domine clementissime. Post humillimam sui commendationem beatorum pedum oscula. Sanctitatis Vestræ Nuntius Bartolomeus e Porciæ Comitibus Abbas Modii, cujus adventum jamdudum desideraveram, his diebus ad me et meam residentiam Frisingensem venit, literas fiduciarias a S. V. mihi obtulit, mandata etiam quæ habuit, copiosa et accurata oratione explicavit; quæ omnia debita cum reverentia et obedientia percepi. Imprimis magno gaudio sum affectus, quod S. V. mei sit memor, meque tam paterna benevolentia et amore prosequatur. Quod præterea Sanctitas Vestra per eundem Nuntium me ad progressum in virtutibus adhortata est, dabo operam et enitar, quantum divina mihi gratia largietur, ne expectatio de me concepta sit frustranea. Concilii Tridentini et constitutionum Synodalium, quæ nuper Salisburgæ sint confectæ et a S. V. approbatæ, executionem pro viribus meis promovebo, ut sine mora et quamprimum fieri potest, effectum suum consequantur. Postremum fuit de seminario constituendo, in quo adolescentes bonæ indolis ad pietatem catholicam educentur: in hac re quæ sint meæ Ecclesiæ facultates, quod propositum vel consilium Sanctitas Vestra ex ipso Nuntio suo tempore intelliget. Ego quod obedientem S. V. filium decet, me in omnibus præstaturum promitto. Et me Sanctitati Vestræ ad beatorum pedum oscula humiliter commendo. Datæ Frisingæ decimo nono Octobris Anno MDLXXIII.

S. V.

Humillimus et obedientiss. filius
Ernestus Administrator Frisingensis
Bavariæ Dux.

Gregorius et quod Ernestus pertenderat studium erga Ecclesiam collaudat, et ut gesta verbis respondeant, admonet et hortatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. II epist. 103 fol. 96.

Dilecto Filio Nobili Viro Ernesto Frisingensis et Hildesemensis Ecclesiarum Administratori.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. Magna cum voluptate accepimus, constitutum nuper fuisse in Conventu Salisburgensi de synodalibus decretis observandis atque exequendis. Et quamquam non dubitamus, te pro tua pietate, ut id fiat in tua Frisingensi Ecclesia, omnem diligentiam, atque operam adhibiturum, tamen pro nostro munere proque rei ipsius gravitate, in qua agitur de catholica Religione, deque Dei honore et animarum salute, facere non possumus, quin Nobilitatem Tuam moneamus, ut in eam rem omni cura et studio incumbas, seminarium instituas, omniaque ut decreta sunt, agi cures; nec quidquam tantum esse putes, quod possit tantam rem, tamque Deo gratam impedire. Longiores non sumus, quia tua virtus et pietas omnia Nobis pollicetur. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die XV. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Mox aliis litteris eundem Ernestum Romam evocat, ut presens alloqui, et de rebus Ecclesiæ per Germanias constituendis promovendisque agere possint. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 161 fol. 95.

Dilecto Filio Nobili Viro Ernesto Frisingensis et Hildesemensis Ecclesiarum Administratori.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir salutem etc. Incredibiliter delectavit Nos optima voluntas et pietas tua, quam non solum in tuis literis perspeximus, sed etiam ex literis Porciæ Nuncii nostri, aliorumque cognovimus: sic enim scribunt, magnam perspici in te probitatem, pietatem, inque tua Frisingensi Ecclesia gubernanda curam et vigilantiam, certam item ex tuis optimis actionibus colligi fidem optimi animi ecclesiastici maximeque Deo devoti. Quibus de causis vehementius afficimur tui amore, ac desiderio; teque hic apud Nos et videre et habere cupimus, quod quidem futurum speramus, id enim constantissime pollicitus est dilectus in Christo filius noster et pater tuus Dux. Interim Deum orabimus, ut tuam virtutem magis magisque in dies confirmet gratia sua. Datum Romæ apud S. Marcum sub annulo Piscatoris die XV. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Hoc vero consilium Ernesti filii Romam arcessendi Alberto itidem patri jam communicaverat Gregorius. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 69 fol 33.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Bavariæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. Postulatis Nobilitatis tuæ, quæ ad Nos detulit Andreas Fabritius, quibus potuimus omnibus satisfecimus: atque iis præsertim, quæ ad Hernestum natum tuum Electum Frisingensem pertinebant, quæ tibi maxime cordi esse intelligebamus. Illud tamen pro nostra erga te atque illum caritate scribendum duximus, opportunum videri, Hernestum huc ad Nos quamprimum mitti, quod te etiam facere cogitasse certo scimus. Erit ea res tum ipsi, tum populis iis, quibus regendis præerit, vehementer utilis, Nobis vero gratissima. Sic enim facile poterimus et ipsi Hernesto, et in eo Nobilitati Tuæ eam, quam diximus, paternam nostram erga utrumque charitatem probare. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXVI. Junii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXI. — Eundem Albertum cohortatur, ut pro tam insigni in filium collato beneficio grates non reddat modo, sed et rependat et jura Ecclesiæ, quæ jam sedulo tuebatur, strenius usque defendat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. II epist. 131. fol. 70.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Bavariæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Quantam Nobis attulerit voluptatem commemoratio tuæ erga Nos atque hanc sanctam Sedem observantiæ et obedientiæ, quam testificatus est, præstititque tuo nomine præsentibus venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus Andreas Fabritius Orator Tuus, facile existimabit quisquis amantissimi parentis sensum erga filium optimum novit: hunc enim locum Nobilitas Tua pietate et merito suo et apud Nos tenet, et apud omnes semper Pontifices tenuit: nostræ autem paternæ erga te charitatis indicio erunt ea, quæ tuis postulationibus, quantum quidem potuimus, dedimus: in quibus administrationem Ecclesiæ Hildesemensis Hernesto nato tuo libenter concessimus, quia speramus, ipsius virtutem et tuæ et nostræ spei, atque expectationi facile responsuram, cujus etiam non mediocria extant hoc tempore argumenta. Te vero semper tui similem futurum, semperque Catholicæ Religionis causam, et Christi gloriam, quæ eadem religione tuenda, et pure sancteque conservanda maxime continetur, magnopere cordi habiturum dubitare non possumus; tam certa habemus tuæ pietatis, diligentiæ, vigilantiæ testimonia. Et quamquam his de causis intelligimus, Nobilitatem Tuam nihil nostra cohortatione indigere; tamen pro nostro summo desiderio teneri non possumus, quin rogemus, ut quod facis, omni studio incumbas in causam Christi, curesque sanctam Religionem, quam ille suo sanguine fundavit, inviolatam tuis in locis servari, atque ad alios, quantum fieri poterit, propagari. Illud autem in primis cupimus, et postulamus, ut tua prudentia, auctoritate, opera ad Christi gloriam adjuves negocia ea, de quibus nostrum ad istas partes Nuncium misimus. Cætera a Fabritio tuo accipies, quem multum amamus, et quia Tuæ Nobilitatis observantissimum cognovimus, et quia singularem in eo probitatem, pru-

dentiam, doctrinam perspeximus, summa cum modestia, et religione conjunctam, cui te omnem fidem habiturum non dubitamus. Datum Romæ apud S. Marcum sub annulo Piscatoris, die IX. Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

Alteris litteris eundem monet, ne bona, quæ Ecclesiæ collata et monasteriis tributa fuerant, a profanis hominibus diripi, et mancipio contra jus capi permittat. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 170 fol. 99.

Dilecto Filio Nobili Viro Alberto Duci Bavariæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Quo perspectiorem habemus pietatem tuam, propensissimamque in omnes bonos voluntatem, summumque eos, qui se Deo dicarunt, tuendi studium, eo libentius hujusmodi homines Nobilitati Tuæ commendamus, inque eo nostro officio et muneri satisfacimus. Accepimus, nonnulla monasteria tuis in locis et temporum iniquitate et pestifera hæreticorum vicinitate summis in difficultatibus, et tum Monachorum, tum eorum, qui eis regendis idonei sint, paucitate versari, unde magna etiam Divini cultus minutio consecuta est, maximam vero harum rerum causam sustinere nonnullos tuos, forte etiam aulicos, qui non verentur ipsorum monasteriorum reditus usurpare liberamque suos præfectos eligendi facultatem Monachis adimere; cum tamen eos omnibus commendatissimos esse oporteat, quorum vigiliis, jejuniis, orationibus Deus placatur, communique rerum statui et prosperitati consulitur. Ea quoniam insciente te fieri non dubitamus, satis esse putamus perscribere. Speramus enim te, in cujus manu remedium situm est, ei malo quamprimum provisurum, Nosque maxima cura, usurpatores illos crimine, Monachos injuria liberaturum, inque eo perpetuam consuetudinem tuam, quæ recta sunt curandi efficiendique retenturum omnemque causam divinæ iræ, quæ his rebus graviter commovetur, amoturum, tuumque nostris justis postulationibus gratificandi studium omnibus probaturum; neque ullum in posterum super hac re scribendi Nobis locum relicturum. Hoc Nobis tua spectatissima virtus, pietas, atque erga Nos observantia prolixe pollicetur. Scripsimus alias Nobilitati Tuæ, quantopere cupimus Salisburgensis synodi decreta servari, id ut per totam ditionem tuam fieri cures, his etiam litteris postulamus; nihil enim magis Nobis cordi est. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XXVIII. Novembris 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXII. — Monasterienses etiam canonici, litteris ad Cardinalem Comensem datis, Gregorium exorari cupiebant, ut Episcopo suo jam ætate confecto pariter ac laboribus, in Episcopatus curis socius et successor eligeretur frater natu minor Cliviensis Ducis, etsi adhuc vix XVIII. ageret ætatis annum; ne si forte supremum diem inopinato Episcopus obiisset, aliquis novitati studens ejus locum magno Ecclesiæ malo subriperet. (*)

(*) Germania Vol. 26 fol. 13.

Illmo et Rmo in Christo Patri et Domino Domino Ptolomeo S.R.E. Cardinali Comensi, Dño Nostro Gratioso.

« Illustrissime et Rme Pater. Quam variis scismaticorum dogmatibus passim Ecclesiæ Catholicæ non modo exerceantur, verum etiam affligantur, et præsertim charissima alumna nostra Germania, jam proh dolor, multis sane religionis et doctrinæ viris cognitum. Et tamen præterquam quod dolore et compatientis quadam zeli contabescant, nihil agunt, nisi quod monendo vix aliquos hactenus ab exitiali animarum suarum præcipitatione prohibuerunt. Quorum exigua cohors tandem in Germania nostra antiquam Ecclesiæ Catholicæ formam sustinet et repræsentat. Si etsi postremis his seculis virulentis hæreticorum dogmatibus non vincantur, sed adminiculo fortissimi præsidii Omnipotentis Dei, suique Spiritus sancti, si non fortiter resistunt, saltem illæsa fide tuentur et conservantur, tamen suasu et instinctu nefandi hujus mundi principis Sathanæ, præteritis aliquot annis misere et truculenter bellis et armorum insultibus direpti lugent mœrentque. Inter quos cum ecclesia nostra Monasteriensis minima neutiquam tamen postrema, primum Catabaptistarum furore fortiter oppressa, quasi palma resurgeret, et Illmi ac Rmi optimi principis Johannis ex Comitibus ab Hoya ope, eruditione, consilio et authoritate, qua apud alios principes polleret, quasi respirare videretur, nuper illinc Belgicis tumultibus iterum afflicta, hinc undique vicinorum non modo infestationibus ac insultis, verum etiam timore eam tandem subjugandis, quasi animo consternata jacet. Cepit itaque Illmus et Rmus princeps prædictus consilium Ecclesiam suam nutantem erigendi, et apud posteros sustentandi, videlicet ut ea qua labesceret ratione, arte quoque æquali fulciretur. Ideo namque ut quæ se vivo incolumis esset, se quoque mortuo neutiquam periret, sed ad gloriam omnipotentis Dei superstes ad posteros rediret. Itaque ad perficiendum ceptum negotium, articulos ad propositum Catholicum negotium aptos confecit, et non authoritate propria. Sed si Sanctissimo Domino nostro Papæ ita visum fuerit expedire (de quo certo confidimus) Coadjutorem deligere constituit, qui sponderet pariter et idonee caveret, eosdem articulos se servaturum. Et quandoquidem Dux Juliæ, Cliviæ et Montis, tum generis claritate, tum potentis conspicuus Imperii princeps, Sacræ Cæsareæ Majestatis et Hispaniarum regis Catholici affinis, diœcesi nostræ conterminus, et in subitis necessitatibus adferendam opem admodum opportunus esset, Cels. suæ filium secundo genitum, Illustrissimum Joannem Guillelmum ex filia Imperatoris Catholici Ferdinandi

natum, Coadjutorem adoptavit, ad quod nos habita diuturna et matura deliberatione sub beneplacito Sedis Apostolicæ consensimus, quemadmodum alias ad Illustrissimam et Rmam Cels. Vestram scripsimus, in quo adhuc ob reipublicæ Diœcesis nostræ necessarium præsidium persistimus. Quandoquidem vero hisce tumultuantibus seculis, tutum non est ecclesias in incerto constitutas et positas esse, et principi nostro Monasteriensis ecclesiæ aliquid humanitus accidere posset, ne tum præsidio deficiente, lupus ovile incautum et imbecille opprimat, piæ memoriæ S. D. N. Pio Quinto supplicavimus, ut sua S. coadoptionem Coadjutoriæ clementer approbare et propediem expedire dignaretur. Itaque cum ad tale negotium expediendum, procuratores in Rom. Cur. constituti sint, et ob infœlicem mortem S. suæ negotium expeditum nondum sit, et de optimi nominis Pontificis in defuncti locum suffectum præclare speremus Illmam et Rmam Cels. Vestram pro eo qua erga ecclesiam Monasteriensem et conservationem Catholicæ fidei animo affecta est, devote supplicamus, ut dignetur hoc pium Catholicum et ecclesiæ nostræ necessarium propositum, tum apud S. D. N., tum universum Cardinalium Collegium promovere et juvare. Hoc nostris precibus et omni obsequio tam erga S. suam Apostolicam, quam Illmam et Rmam Cels. Vestram lubens demerebimur. Cui nos et Ecclesiæ nostræ salutem humiliter commendamus. Datum sub sigillo nostro ad causas 18. Maii anno etc. 73.

Vestræ Illustrissimæ et Rmæ Celsitudinis
Obsequiosissimi
DECANUS ET CAPITULUM ECCLESIÆ
MONASTERIENSIS IN WESTPHALIA.

Pro fratre Dux ipse Cliviensis jam non semel supplex Gregorio de hoc negotio scripserat. (*)

(*) Germania Vol. 26. fol. 84.

Beatissimo ac Sanctissimo Domino Nostro Papæ Gregorio Decimotertio.

Beatissime in Christo Pater, post humilia S. V. pedum oscula.

« Cum ex relatione Internuntii S. V. Rmi D. Jo. Delphini Episcopi Torcellani intelligam S. V. velle, ut ego omnibus iis, quæ in negotio Coadjutoriæ Monasteriensis pro Illmo fratre meo Duce Johanne Guilhelmo inter Rmum Episcopum atque Capitulum et Illmum Dominum Patrem meum acta conventaque sunt, assensum præbeam et ad standum satisfaciendumque conditionibus memet obligem, et articulis subscribam: his meis literis eidem S. V. indicare cupio, me intellexisse Illmi Patris mei voluntatem talem esse, ut S. V. mandato obediam. Quod libentissime, ut in omnibus sum facturus et quamprimum Illmus Pater meus conditionum articulos ad me miserit, et approbare jusserit, eos obedientissime subsignabo et approbabo.

« Interea supplico S. V. ut confirmationis istius expeditionem fratri meo dignetur indulgere, atque ejus ad Urbem profectionem, propter imbecillem ætatem et valetudinem ipsius (quippe quem ego discedens febri quartana involutum reliqui et adhuc recidivum esse intelligo,) ad tempus aliquod suspendere; præsertim cum Illmus Pater meus me nunc temporis magno sumptu suo in aula Cæsareæ M. teneat, et propter vicina Guesiorum bella provinciis suis admodum damnosa, aliasque ob causas maximis impensis gravetur. Nam sibi interea offert curæ fore, ut idem meus frater nihilominus in religione Catholica et honestis bonisque moribus vocationi suæ dignis educetur; seque elaboraturum, ut hac in parte nihil in se desiderari queat. Deus Opt. Max. S. V. suæ Ecclesiæ diu superstitem et incolumem servet, cui me quam humillime commendo. Datæ Viennæ Austriacæ III. Kal. Augusti Anno 1573.

Ejusdem S. V.
Obsequentissimus filius
CAROLUS FRIDERICUS ILL. D. GUILHELMI
DUCIS JULIÆ CLIVIÆ MONTIUM ETC.
Senior filius manu propria.

XXIII. — Paribus rationibus ac Monasterienses, permotus Maximilianus Cæsar Gregorium orabat, ut præcipuam inter Ecclesiæ Magdeburgensis beneficia dignitatem (præposituram vocant) filio Comitis de Mansfeld tribueret. (*)

(*) Lit. Principum Vol. 48. fol. 81.

Beatissimo in Christo Patri, Domino Gregorio XIII. Divina providentia Sanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici Domino Reverendissimo.

« Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime. Post officiosissimam commendationem filialis observantiæ continuum incrementum. Edocti, Præposituram Metropolitanæ Ecclesiæ Magdeburgensis vacare, ac permultum referre existimantes, ne tanti momenti beneficium, alicui minus digno conferatur, compertumque habentes, generosum nostrum et Sacri Imperii fidelem, dilectum Petrum Ernestum Comitem et Dominum in Mansfeldt, Baronem in Holdrungen, Militem ordinis Aurei Velleris, Serenissimique et Catholici Hispaniarum etc. etc. Regis, fratris, patruelis et generi nostri carissimi Consiliarium, ac Locumtenentem et Gubernatorem Ducatus Lucemburgensis, cujus præclara et varia in Rempublicam Christianam extant merita, habere filium præter domestici Luminis splendorem, eximia vitæ et morum honestate probatum, eruditioneque haud vulgari præditum, iis denique animi et fortunæ donis auctum atque conspicuum, ut ad subeundum munus Ecclesiasticum plane idoneus, et hujuscemodi atque adeo ampliore beneficio omnino dignus videatur, cupientesque singularem benignitatem, qua universam Comitum Mansfeldensium familiam, de nobis et divis olim Majoribus et Prædecessoribus nostris Romanorum Imperatoribus et Regibus inclytaque nostra Austriæ

Domo, optime promeritam, ob synceram fidem et bene navatam Reipublicæ Christianæ operam, merito complectimur, hac etiam occasione testatam reddere; visum fuit, apud Sanctitatem Vestram hoc loci partes nostras pro eodem clementer interponere. Quo circa Sanctitatem Vestram majore quo possumus studio, enixe admodum rogamus, ut cum præsens rerum et temporum status, non minus auctoritate, quam rerum usu graves, et aliis ad tuendam dignitatem Ecclesiasticam requisitis qualitatibus ornatos sacris muneribus adhiberi flagitet, præfatique Comitis Mansfeldensis filius, præter pium Catholicæ religionis, in qua natus et educatus est, zelum, iis ingenii dotibus polleat, ut haud facile quicquam, quod sustinendæ Ecclesiasticæ functioni atque dignitati congruat, in illo desiderari queat, isque præterea natalium suorum ratione, ea auctoritate fulgeat, ut ipsius opera afflictis Catholicæ Religionis rebus, haud parum præsidii accessurum videatur, dignetur eundem ad memoratam Ecclesiæ Metropolitanæ Magdeburgensis Præposituram præ cæteris paterne admittere. Qua in parte, sicuti Sanctitas Vestra nobis rem adprime gratam præstitura est, ita nos idipsum pro eximio propensæ suæ in nos voluntatis argumento habituri, et mutuis filialis observantiæ studiis, per omnem occasionem compensaturi sumus. Eandem Sanctitatem Vestram, quod reliquum est, pro beneficio Ecclesiæ, quam diutissime superstitem optantes. Datum in civitate nostra Vienna, die 16. mensis Junii, Anno Domini 1573. Regnorum nostrorum Romani xi. Hungarici x. Bohemici vero xxv.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Obsequens filius

MAXIMILIANUS.

XXIV. — Iniquitate temporum sæpissime fiebat, ut plures variis undique conquisitis, compositisque rationibus, sacræ militiæ nuntium remittere conarentur. Quod ut facilius obtinerent Principum studia omnibus artibus fraudibusque sibi conciliabant, ut eorum favore consilium hoc nec laude dignum, nec sanctum Pontifici probaretur. Id vero tunc etsi pius agebat Ferdinandus Austriacus Tiroli Comes, Gregoriumque adibat, ut sineret Lucam Roemerum, juvenem generis nobilitate clarum, votis in Theutonica sacra militia nuncupatis solvi, etsi jam Provincialis Commendatoris, ut ajunt, munus assequutum, et iterum laicorum vitam inire. [*]

[*] Germania Vol. 26. fol. 21.

Beatissime in Christo Pater ac Domine, Domine Clementissime.

« Humillimam mei commendationem et pedum oscula beatorum. Etsi satis scio, Sanctitatem Vestram non temere, nec sine summa modestia et veneratione præcibus interpellandam esse, tamen singularis illa Sanctitatis Vestræ erga me benignitas paterna facit, ut ea quæ a Sanctitate Vestra honeste ac suadentibus certis et legitimis rationibus petenda incidunt, eo fidentius petam. Quod ad præsens a Sanctitate Vestra obtinere valde cupio, tale est. Ex hac mea Tyrolensi provincia familia Römerorum originem ducit, quæ cum vetustissima generis nobilitate, tum pacis ac belli temporibus multis et egregiis in Rempublicam, Domumque nostram Austriacam meritis clara est. Hinc adeo Nobilis Lucas Römer Liber Baro in Maretsh et Maynburg Militiæ Ordinis Teuthonici Baliæ ad Athesim Commendator Provincialis, nec non meus Consiliarius et Athesinæ Provinciæ meæ Capitaneus, propriisque majorum suorum virtutibus et meritis clarior, non solum apud me, sed etiam apud Sacram Cæsaream Majestatem Dominum et fratrem meum observandissimum in præcipua quadam gratia et authoritate existit. Hujus autem fratribus nonnullis (ut varia est, et plane instabilis rerum humanarum conditio) a tempore haud ita longo ex humanis sublatis, nullus jam alius qui hanc familiam conservare et propagare velit et deberet superest, quam unicus adolescentulus, sed valetudine et constitutione corporis ita afflicta, ut nulla ex eo soboles speranda, et sic in ipso Luca omnis generis sui ad posteritatem propagandi spes sita sit. Is ergo consanguineis suis assidue ita suadentibus et hortantibus, et proprio familiæ suæ ab interitu vindicandæ desiderio nec inhonesto sane aut illaudabili permotus, legitimi matrimonii vinculum subire constituit. Nec aliter tamen ipse pro sua erga Sanctitatem Vestram, sanctamque illam Sedem Apostolicam addictissima observantia et devotione hoc desiderat, quam clementer consentiente et dispensante Sanctitate Vestra. Ego quidem si illum aliqua levitate duci, nec causas satis legitimas subesse viderem, præces meas nequaquam pro eo apud Sanctitatem Vestram interponerem. Sed in tali casu ipsius institutum ne familia tam antiqua, tamque nobilis et benemerita plane intereat, non possum non probare, et Sanctitati Vestræ quam commendatissimum reddere, idque eo magis, quod ipsum hactenus nullum Religionis suæ votum solemne fecisse constet, et præterea paratus sit, si ita opus videatur, etiam ab ordinis sui Magno Magistro absolutionem impetrare. Rogo igitur Sanctitatem Vestram omni filiali observantia, ut hujus præclaræ familiæ alioquin intermoriture benignam et paternam rationem habere, atque adeo dispensationem hanc, etiam mea causa eo facilius concedere dignetur. Id uti rem paterna Sanctitatis Vestræ benignitate plane dignam et mihi longe gratissimam omnibus filialis observantiæ obsequiis de Sanctitate Vestra nunquam non promereri studebo. Quam Sanctitatem Vestram ut quam diutissime fœlicem ac incolumem Ecclesiæ gubernaculis assidere opto, ita eidem optime commendatus esse perhumili-

ter cupio. Datæ Oeniponte vigesima nona die mensis Novembris, anno Domini millesimo quingentesimo tertio.

Vestræ Sanctitatis

Obendiens filius Archidux Austriæ
FERDINANDUS.

XXV. — Principum quoque studiis inviti exhorrescebant, qui in ipsa Ecclesiæ societate præstantiora munia, et opulentiora beneficia adfectabant. Ita Carolus Austriacus Tirolensis et ipse Comes apud Gregorium intercedit, ut Patavini Theutonicorum cœnobii bona (commendam vocant), quæ societatis Jesu patribus concessa fuerant, Philippus Altensteinius ejusdem Theutonicæ militiæ eques reciperet. (*)

(*) Germania Vol. 26. fol. 18.

Beatissime in Christo Pater ac Domine Dñe Colendissime.

«Post officiosissimam meam commendationem filialis observantiæ perpetuum incrementum. Ea est Sanctitatis Vestræ erga me benignitas, is meus erga illam singularis animi cultus et observantia, ut in certissimam spem veniam, fore, ut humiles meæ preces facilem apud eam locum inveniant, præsertim cum a justitia et equitate minime abhorrere videantur. Militia Equitum Theutonicorum in Germania habet Patavii domum sive Commendam sub titulo Beatæ Mariæ fratrum Alemanorum, quam ordo ipse per suos ministros atque Equites Germanos continue usque ad id tempus possedit. Quo inter Divum Maximilianum Rom. Imp. Aug. mem. Dominum ac Proavum nostrum colendissimum atque inter Illustrissimum Dominium Venetum gravissimo bello exorto, Philippus Attenstainius ejus ordinis Eques, atque ultimus illius domus possessor ex ejus Commendæ possessione dejectus fuit, atque in ejus locum Andreas Lippomanus patritius Venetus intrusus, qui paulo post a felicissimæ recordationis Clemente VII. Sanctitatis Vestræ prædecessore ea de re Bullam quandam obtinuit, per quam dicta domus cum universis ejus redditibus eidem Lippomano collata est, non sine gravi prædicti Ordinis Theutonici injuria, qui tam insigni Ecclesia sine sua culpa ad hanc usque diem spoliatus remansit, quo facto profecto universum hunc ordinem eo gravius affecisse debuit, quo minus ille dignus cui tanta injuria fieret, cujus omni quidem tempore in Sanctam hanc Sedem, et veterem ac catholicam religionem nostram egregia ac singularia merita extiterunt. Jam vero etsi Divus olim Ferdinandus sempiternæ memoriæ Imp. Cæs. Aug. Dominus ac Parens meus colendissimus in ea tractatione, quæ anno 1533. Tridenti de restitutionibus rerum ultro citroque occupatarum cum eodem Illustrissimo Dominio Veneto suscepta est, hujus Commendæ Paduanæ restitutionem sedulo petiisset, nihilominus tamen fuit ea restitutio per Commissarios in aliud tempus rejecta, post mortem vero ejusdem Divi Parentis mei, cum eadem tractatio inter me et præfatum Dominium renovata esset, missis utriusque in Forojulium Commissariis, qui inter cæteras hanc quoque difficultatem tollerent, evenit, ut Illustrissima illa Respublica proximo bello Turcico occupata congressum illum dissolverit, neque quicquam ea de re confici potuerit. Ab eo tempore Rev. ac Illustris Magnus illius ordinis Magister semper fuit in expectatione præfatæ restitutionis, quam non modo apud Sac. Cæsaream Majestatem Dominum ac fratrem meum observantissimum, verum etiam apud me diligente studio urgere non destitit: sed erat tamen id totum in Senatus Veneti voluntate positum, in cujus dominio domus illa sita est; nam de Sanctitatis Vestræ benigno animo nunquam quicquam dubitavi, utpote quæ optime intelligit Ecclesiam illam præter omne juris et æquitatis meritum dicto ordini ademptam esse. Cum igitur compertum habeam Illustrissimam Rempublicam Venetam a Sanctitatis Vestræ mente ac voluntate non discessuram, atque intelligam fœlicis recordationis Pium Quintum Sanctitatis Vestræ prædecessorem in eam restitutionem jam consensisse, sed rem tum executioni demandatam non fuisse: suppliciter Sanctitatem Vestram rogo, ut posteaquam omnes illæ difficultates, quæ hactenus hujus negotii exitum retardare videbantur, sublatæ sunt, mandare dignetur hanc Commendam cum omnibus ejus juribus prædicto ordini citra longiorem moram restituendam esse. Nam cum altera ejusdem Religionis Commenda ad Brissenicum in Foro Julio sita, quam Lippomanus una cum hac Paduana a Sanctitatis Vestræ prædecessore subreptitie obtinuerat, jam diu restituta sit, omnis equitas postulat, ut et hæc, quæ eodem tempore occupata extitit, ad prædictum ordinem revertatur. Cum utrobique eadem et spolii et restitutionis ratio subsit, ut autem idem Senatus Venetus eo libentius Sanctitatis Vestræ voluntati acquiescat, pollicetur idem Magnus Magister hanc ipsam domum Paduanam Petro Lippomano præfati Andreæ Nepoti patritio Veneto tradere et commendare, ita tamen, ut ab ordine Theutonico semper dependeat. Quod si Sanctitas Vestra (ut spero) hisce meis humilibus precibus locum fecerit, existimabo me ab ejus benignitate et clementia tam singulari affectum beneficio, uti jam nunc profitear hujus me rei gratiam filialis observantiæ meæ studiis atque omni genere obsequii promereri conaturum. Cui Sanctitati Vestræ ego me humillime dedo et commendo. Datæ in mea Civitate Grätz, ultima Septembris Anno MDLXXIII.

E. S. V.

Obsequentissimus filius
CAROLUS DEI GRATIA ARCHIDUX AUSTRIÆ
DUX BURGUNDIÆ COMES TYROLIS ETC.
CAROLUS.

Eademque effusissime totius Theutonicorum militiæ Magister a Gregorio poscebat. [*]

« Beatissime ac Sanctissime in Christo Pater. Post humillima beatorum pedum oscula et debitam obedientiam, clementissime Domine. Nisi mihi S. V. paterna et singularis erga Equestrem militiam fratrum Theutonicorum Marianorum meæ curæ commissam benignitas ac clementia explorata esset cognita, pluribus verbis nunc ob ea supplex contenderem, ut ejusdem militiæ statum et dignitatem salvam esse vellet. Verum quia omnes intelligunt, quo animo et voluntate S. V. (quæ profusa est illius in universam Religionem Christianam charitas) erga hunc ordinem affecta sit, non existimo multis mihi agendum esse, præsertim cum negocium hoc, cujus causa hæc a me scriptio suscepta est, æquitate et justitia maxime nitatur. Existimo igitur S. V. esse cognitum, quemadmodum anno circiter xxxi. gravi bello inter divum Rom. Imp. Maximilianum fœliciss. mem. et Illmum Venetorum Dominium exorto, Ordo hic Theutonicus Domo et Commenda Beatæ Magdalenæ civitatis Paduæ, nullo ipsius merito spoliatus sit, eaque Andreæ Lippomano Patricio Veneto tradita fuerit, ejecto Philippo Altenstainio ejusdem Ordinis Equite ultimo et legitimo ejus Commendæ possessore. Qui Lippomanus ita intrusus curavit ope et authoritate Excellmi ejus Senatus, ut a S. V. prædecessore Clemente Septimo de ea commenda investiretur. Qua in re nulli est dubium, quin Ordo hic insigni injuria affectus sit, tametsi et illud mihi est compertissimum, non eam fuisse S. V. prædecessoris mentem, ut hujus militiæ jura et libertates, quas ex summorum Pon. et Rom. Cæs. liberalitate agnoscit, illo modo convelleret aut labefactaret, sed eam concessionem iniquitate temporum exortam potius quam impetratam a Lippomano fuisse: successit postea id tempus quo ejus commendæ restitutio a Divo olim Cæs. Ferdinando Rom. Imp. Aug. sempiternæ memoriæ in conventu Tridentino, cum dicto Dominio habito, per ejus commissarios diligenter petita fuit. Quæ tamen a reliquis causis segregata, inter res innovatas fuit rejecta. Idem fuit quoque superioribus annis Serenmi Principis D. Caroli Archiducis Austriæ in promovendo hoc negocio studium missis in Forojulium Commissariis suis, qui inter cætera de hujus quoque Commendæ redintegratione cum Venetis Commissariis agerent. Verum cum ea Respub. (ut accepi) bello Cyprio distineretur, factum est, ut ea tractatio absque fructu exierit. Jam vero quia Invictiss. Rom. Imperator Maximilianus Secundus Dñus meus clementissimus pro ingenita Majest. suæ Cæsareæ erga me et universum hunc Ordinem benignitate, eandem curam et cogitationem clementer suscipere voluit, atque hoc negotium per Oratores suos eo jam redegit, ut præfatæ Domus restitutio, non tam in Senatus Veneti voluntate, quam in S. V. arbitrio posita sit, in certissimam spem adducor, fore, ut sæpedicta Commenda S. V. pietate ac beneficio, jam tandem ad Ordinem ipsum, unde divulsa est, citra ullam difficultatem redeat. Etsi enim (ut audio) Lippomanus ipse eam cum omnibus redditibus societati Jesuitarum absque ullo hujus Religionis consensu cesserit ac renunciaverit, ut ejus commendæ titulus plane aboleretur, domusque illa ab Ordine Theutonico divulsa abalienaretur; non tamen existimo, eam rem mihi ac prædicto Ordini fraudi cessuram, cum si a jure discessum est, omnia minus rite ac legitime gesta haberi debeant. Neque nostri hic præclara hujus Ordinis in Remp. Christianam merita cum aliorum meritis in discrimen et comparationem vocanda sunt, quandoquidem S. V. exploratum esse potest. Militiam hanc Theutonicam Marianam omni quidem tempore suæ in S. V. beatamque istam Sedem pietatis ac observantiæ eo certiora documenta edidisse, quo gravioribus periculis ea fuerunt cognita. Ut interim prætercam eas causas, quæ fortasse S. V. animum movere possunt, ne hoc veteris et catholicæ Religionis vestigium quod inter tot præsentium temporum difficultates, utcumque adhuc est integrum, plane abolendum esse censeat. Quapropter supplex ad S. V. venio, ab eaque humillime peto, ut posteaquam res in eum locum redacta est, ut ex benigna S. V. manu tota pendeat, dignetur pro paterna sua et singulari erga me et hunc Ordinem clementia, proque nostro vicissim erga eam cultu et veneratione, quæ jam ad summum crevit, decernere et mandare, hanc domum, quæ tot jam seculis penes Theutonicam militiam fuit, citra longiorem moram Ordini ipsi cum omnibus ejus juribus et proventibus restituendam esse, amotis cujuslibet detentoribus. Nam quod ad Illmum Senatum Venetum attinet, ne locus ullus querelæ reliquus esse possit; assentior ergo in ejus gratiam, ut ea commenda per me conferatur Petro Lippomano Andreæ Lippomani Nepoti, ita ut illam ab hoc Ordine acceptam recognoscat, quo ipsius Ordinis authoritas salva et integra sit. Quam rem spero vel potius plane confido, me a S. V. non laboriose consequuturum, cujus clementiæ me ipsum, atque universum Ordinem meum magnopere commendatum esse cupio. Deum precatus ut S. V. ea fœlicitate conservet, quam præclara ista sua in Deum et Remp. Christianam pietate est promerita. De reliquo me Ordinemque meum quam humillime illi commendo, votivum responsum ab ea expectans. Datæ in Oppido nostro Mergentheim sexta Augusti Anno 1573. Ejusdem S. V.

Obseqmus et deditissimus

Henricus Generalis Militiæ Hiero-

[*] Germania Vol. 26. fol. 34.

SOLIMITANÆ ORDINIS BEATÆ MARIÆ THEUTONICORUM IN PRUSSIA ADMINISTRATOR AC EJUSDEM PER GERMANIAM ET ITALIAM PARTESQUE TRANSMARINAS MAGISTER.

At Gregorius eidem Magistro reponit, se ad examen rem mature revocaturum, et si jura sinerent, ejus se votis obsecundaturum promittit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 168. fol. 97.

Dilecto Filio Nobili Viro Henrico Theutonicorum Militiæ Magistro.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. Incredibilem Nobis voluptatem attulerunt literæ dilecti filii Gasparis Gropperii Nuncii nostri, in quibus scribit, se cum istac iter faceret, honorifice a tua Nobilitate acceptum fuisse, summamque in te pietatem atque erga Nos et sanctam hanc Sedem observantiam perspexisse. Itaque te ut charissimum filium cogitatione atque animo amplexi sumus, tuamque istam virtutem Deo commendavimus, utque ipse ejus largitor atque auctor eam in dies magis magisque confirmare, atque amplificare dignetur, oravimus. Nihil autem est, quod tuam virtutem, Christique istam, cui praees, militiam deceat magis, quodque Deo gratius esse possit, et in quo majore tua cum laude et apud Deum mercede, Christi gloria, populorum istorum fructu et salute versari valeas, quam si operam des, ut Catholicam Religionem quam commendatissimam habeas, curesque quantum in te sit, eam istic pure sancteque coli, ejusque hostes, atque animarum Christi sanguine redemptarum interfectores, summique ejus operis eversores a tuis ut pestem certissimam vitari, atque arceri: quod quidem te pro tua pietate, quam etiam in tuis literis perspeximus, et cupere et agere non dubitamus, ac si quis nostræ cohortationi locus relinquitur, ut id quam maxime facias per ea omnia, quæ in hoc tam gravi negocio versari diximus, rogamus. De Commenda Patavina, de qua ad Nos scribis, cupimus tuæ Nobilitati, quantum possumus, satisfacere, idque Nos debere agnoscimus; sed tantum facere posse intelligimus, quantum jus postulat. Quoniam igitur eam possederunt Jesuitæ per annos, ut accepimus, plus minus triginta, idque ex auctoritate et literis Apostolicis, non possumus eam illis adimere, nec quidquam decernere ipsis inauditis, qui si ad Nos vocati fuerint, non deerimus causa cognita quidquid jus æquumque esse intelligemus, efficere, nostramque paternam erga te atque universum istum ordinem voluntatem quibuscumque rebus poterimus, declarabimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die decimaquinta Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXVI. — Qui vero Episcopi jam adlecti minus servandis gregibus advigilare videbantur suaviter simul et fortiter increpare non prætermittit. Exempli loco habeantur, quæ Bambergensi Episcopo scribit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An II epist 101. f. 100.

Venerabili Fratri Episcopo Bambergensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater, salutem et Apostolicam benedictionem. Has ad fraternitatem tuam litteras exprimit a Nobis charitas Christi, qua tum catholicos omnes, tum vero eorum Pastores diligimus. Gaudemus, vetera quædam in te abiisse, quæ Nos a scribendo hactenus retardarunt, teque illa, ut accepimus, dolere ac detestari; sic agere oportet, charissime frater, commissa dolere et dolenda amplius non committere: ac sic cogitare nequaquam pari jactura offendere privatos, atque eos, qui præsunt: illos enim suo tantum malo et pernicie peccare: Nos vero, qui in oculis omnium sumus, quosque alii sibi statuunt normam ac regulam agendorum fugiendorumque, ut bono exemplo aliis præsumus, sic eos malo perdimus; quo quidem nihil potest esse a Pastoris nomine et munere alienius. Vocat Nos Dominus Noster sal terræ et lucem mundi; quid autem absurdius ac monstro similius, quam si sal putrescat aut lux tenebras offundat? Hæc ut te per Christi gratiam cognoscere, sic libenter in his litteris legere speramus. Expectamus de tua fraternitate in dies majora ac lectiora, quo nomine tibi offerimus omnia, quæcunque potest frater optimus sibi polliceri a fratre amantissimo; hæcque eo tibi a Nobis erunt paratiora, quo majus inter Nos vinculum intercedit: scimus enim Ecclesiam tuam esse Romano Pontifici, atque huic sanctæ Sedi immediate subjectam. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XIX. Decembris 1573. Pontificatus Nostris anno secundo.

XXVII. — Apud illos vero etiam acrius instat, quorum Diœceses vel hæreticis hominibus redundabant, vel circumcirca populis in hæresim prolapsis præcingebantur. Ejusmodi erant Ruremondensis, Trajectina, Daventriensis, Monasteriensis atque aliæ per Belgas et Batavos. Monet igitur Episcopos, ne officio desint, et præsertim ut Diœceses perlustrare, et singulas earum partes invisere non prætermittant. En ejus de re hac litteras ad Leodiensem Episcopum. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 47. fol. 19.

Venerabili Fratri Episcopo Leodiensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Quantam esse oporteat Christi gregis Pastorum vigilantiam, et te pro tua prudentia facile intelligere non dubitamus, et ipsi tecum libentissime recognoscimus, tantam nimirum esse oportet, quantam par est adhiberi in re gravissima, et Deo acceptissima, ipsorumque pastorum curæ, et solicitudini ab eo commendatissima. Nam cum tanta sit nobilitas animarum nostrarum, ut præstet cætera omnia rationis expertia, quam unam animam interire; cum-

que æternum verbum Dei Patris, idemque ipse Deus tanti eas æstimaverit, ut homo factus, quo eas ab interitu vindicaret, morti sese acerbissimæ addixerit: constat Dei ipsius in creatione bonitate, in æstimatione charitate, in redemptione precio magnum quiddam esse animas nostras. Harum curam, quam Sancti Patres his ipsis, quibus diximus, nominibus ponderantes, affirmant posse etiam Angelorum humeris videri gravissimam, non ante commisit Petro idem Dominus Noster, quam singularem quendam ab eo erga se amorem exprimeret; ut scilicet ipsi, cæterique intelligerent, in pascendis ovibus Christi, eximiam se erga eum charitatem profiteri. Fieri autem nullo pacto potest, ut quisquam recte pascat, nisi commissas sibi oves cognitas habeat, intelligatque quibus pascuis, salubribusne, an noxiis utantur, numquid illis sive a lupis, sive a latronibus periculi sit; qua incedant, quæ ex eis sint sanæ, quæ tabe correptæ; nisi denique pastor semper sit in speculis, unde etiam Episcopus nominatur, nunquam poterit recte, atque ut oportet, pascere. Hinc fit, ut omnibus Episcopis pernecessaria visitatio sit, quia eorum munus sine ea constare nulla ratione potest. Hæc cura eo gravius suscipienda est Fraternitati Tuæ, quo propter tam multos, tamque vicinus, atque intestinos hæreticos propius a lupis absunt oves tuæ, quo enim alio congruentiore hoc in loco hæreticos nomine appellemus? quos etiam Sancti Patres vocant latrones, lamias, diaboli filios, figmenta diaboli, antichristos. Vigilat eorum pater diabolus et tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret, utiturque eorum opera; dormitabimus ergo ipsi? immo vero vigilabimus, et eo quidem attentius, quo et pro nobis ipsis, et pro iis, qui nostræ curæ, et fidei commissi sunt, vigilare debemus, neque pati eos de fidei sinceritate dejici, aut pravis moribus corrumpi. Oportet igitur, diligentiam tuam per omnes tuæ diœcesis partes intentam esse, difficultatesque omnes superare, quæcunque videntur visitationi, et morum tum apud cæteros, tum quod perniciosissimum est, apud clericos depravatorum emendationi, sinceræque religionis cultui obsistere. Præsertim vero judicamus, ea diœcesis tuæ loca a te visitanda esse, quæ Cliviæ Duci subjecta sunt. Neque vero dubitamus, quin præclare intelligas, quantæ curæ hæc visitatio semper fuerit sanctis Patribus, quam multis eam œcumenicis Conciliis inculcarint, quam sapienter decreverint, quid oporteat Episcopos maxime curare in visitando, ut ædes sacræ, sartæ, tectæ, integræque sint, ut de præsbyteris diligenter inquirant, quibus moribus, qua doctrina sint, qua Sacramentorum administrandorum peritia, ut populum doceant, homicidia, adulteria, perjuria, cæteraque lethifera crimina vitare, hæreticorum consuetudinem, tamquam pestem perniciosissimam fugere, et correptos ad se deferre. Hæc, aliaque de visitatione a sanctis Patribus divinitus sancita, ut te præclare tenere non dubitamus, sic libenter executurum esse confidimus, proque nostro munere, ut id facias, monemus. De his, deque aliis cum tua fraternitate coram aget, si adesse poterit, sin minus perscribet nostro jussu dilectus filius Gaspar Gropperius noster, nostrique Palatii Apostolici causarum auditor, vir summa fide, integritate, religione, atque omni virtute præditus. Ejus verbis, ac literis eandem, quam nostris, fidem tribues. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XI. Junii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Eidem mox imparavit, ut leges a Patribus Tridentinæ Synodi consultas in sua Diœcesi publici juris esse quam primum curet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 107.

Venerabili Fratri Episcopo Leodiensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Miramur jamdio factum non esse id, quod quamprimum fieri oportuit, hoc est Sacrosanctum Concilium Tridentinum tot annos in tua diœcesi nunquam promulgatum fuisse; neque in re tam perspicua, tamque utili atque adeo necessaria, et muneris Episcopalis propria monitore aut hortatore opus esse existimabamus. Quorsum enim fiunt Concilia, nisi ut quæ in eis decreta fuerint serventur? Quid autem hujus Concilii decretis salutarius? Quid porro pastorali officio congruentius, quam quæ maxime salutaria sunt proponere, suadere proque imperio observare facere? Necesse est aliquid obstitisse quominus id faceres, (neque enim de tua optima voluntate dubitamus) sed nihil apud te gravius esse debuit tuo munere, atque ea quam diximus Christi ovium tibi commissarum salute. Dolemus igitur atque Apostolica aoctoritate præcipimus, ut quam primum cures Concilium hoc in ista tua diœcesi promulgari, perpetuoque atque inviolate servari. Si quid gravius acciderit, quam ut potes posse te tua auctoritate obsistere certiores nos facito. Dimica fortiter, ut semper hactenus fecisti pro catholica religione, et pace publica; majoremque indies a Deo gratiam, ab omnibus bonis laudem inire contende; nostrasque has literas ab ea, qua perpetuo angimur, et in cujus partem ipse vocatus es de animarum salute solicitudine profectas esse existima. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XVI. Aprilis 1573. Pontificatus nostri anno primo.

XXVIII. — Leovardensium Episcopus, qui nulli pepercerat labori, ut diœcesis suæ res in meliorem formam reducerentur, et quidquid iniquitate temporum labefactatum fuerat, sarciretur a Cardinali Comensi Pontificis nomine pro merito collaudatur. [*]

[*] Brevia Greg. XIII. et Sixti V. Vol 28. epistola 28.

Venerabili Fratri Episcopo Leovardiensi.

« Multum Reverende Domine tamquam fra-

ter. Sanctissimus Dominus Noster eum literas tuas die xxiii. Maji scriptas legisset ad eas ut ipsius nomine ita rescriberem mihi injunxit, Beatitudini Suæ valde gratum fuisse ex eisdem tuis literis cognoscere, te, clerum ac populum tuum, quamquam multis variisque calamitatibus propter hæreticorum insultus afflicti fueritis, in recta tamen fide et obedientia permansisse et permanere. Sperat autem Sua Sanctitas res istarum partium posthac multo meliore loco futuras, eum præsertim proxime huc allatum sit prospere a nostris pugnatum et oppidum Arlemium receptum fuisse. Quare bono animo esse debetis, minime dubitantes, vobis catholicam fidem pie colentibus divinum in primis et regium auxilium affuturum. Concubinatum et alia quæ in civitate et diœcesi sunt zizania omni cura et studio, sicut facis, evellere conaberis. De pueris autem, quos per electionem assumi ad beneficia simplicia scribis, providendum est, ut si qui eorum apti sint ad recitandum Breviarium Romanum id omnino recitent, sicut tenentur, et ubique servatur, vel saltem quoad in puerili ætate fuerint, horas gloriosissimæ Virginis matris Dei recitare ne omittant. In posterum autem si vere populus eligendi jus habet, admonendus abs te erit, ut ejusmodi personas eligere studeas, quæ ætate et cæteris qualitatibus idoneæ sint, quibusque sacri canones et concilium Tridentinum non obstent. Tibi vero, tuæque Ecclesiæ, quotiescumque digna occasio oblata fuerit, Sua Sanctitas et gratificari et favere, pro sua erga te, populosque fidei tuæ commissos charitate maxime cupit. Dominationi Tuæ bonam valetudinem et omnia prospera contingere opto. Romæ die viii. Augusti MDLXXIII.

Ptolomæus Card. Novocomensis.

XXIX. — Daventriensis Præsul monitu et suasionibus Gregorii expergefactus Pontificem orat, ut sibi Romam venire liceat coram de Diœcesis suæ rebus acturo, et miserrimam earum conditionem apud Pontificem patefacturo. [*]

[*] Germania Vol 26. fol. 68.

Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri ac Dño D. Gregorio Divina Providentia Papæ Decimo Tertio Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici.

Sanctissime Pater.

« Obedientiam et Reverentiam eum osculo pedum. Recepimus Sñum Breve S. V. de data tertio nonas Junii anni 73. transmissum nobis Colonia a S. V. nuncio et Capellano R. D. Gasparo Gropperio. Agimus immensas gratias de piissima et vere paterna Vestra admonitione, in qua tam serio nostri admonemur officii, dabimus divina adjuvante gratia, ut satisfaciamus tam piis monitis et sanctis votis respondeamus. Certe dici non potest, quantum grex noster undequaque luporum agminibus circumseptus, et inter illos assidue versatus acceperit detrimenti et incommodi. Nam anno preterito omnia nostræ Diœcesis loca (Daventria tantummoda excepta) ab hereticis rebellibus occupata fuere, sacræ Dei ædes pollutæ, altaria profanata, vasa sacra et ornamenta direpta, divinus cultus explosus, ubique sevientibus pauperculæ oves disceptæ, dispersæ fugatæ. Jam vero adhuc sevientibus bellis, ubique grassantibus et itinera occupantibus hereticis crudelibus, vix tutus nobis patet egressus. Nihilominus prestabimus quod in nobis erit. Difficultates vero nostras latius V.S. explicabimus Nuncio. Cuperemus admodum hanc benedictionem a V. S. impetrare, quo liceret coram V. Sanctitati explicare, utraque benedictione perfrui, si placeret nos evocare, putaremus non modicum prodesse, nedum nostræ Ecclesiæ, sed toti nostræ Belgicæ regioni, quæ de fide Catholica retinenda periclitatur plurimum, nisi opportune adhibeatur remedium. Dominus Jesus Altissimus Princeps Pastorum S. V. diu Ecclesiæ suæ sanctæ Catholicæ incolumem conservet. Ex Daventria decimo quinto Kal. Decembris Anno MDLXXIII.

Sanctitatis V. humilis Servus

Fr. Egidius De Monte Ep. Daventriensis.

XXX. — Cum per id temporis Catholici incolæ oppidi Weillensis in Ducatu Würtembergensi multis obnoxii vexationibus haberentur, sui officii ratus est Gregorius eorum animos confirmare. Vix igitur id rescivit, eo legavit Joannem quemdam ejus oppidi civem, qui eos adhortaretur, et inflammaret, ut in Catholici nominis professione firmiter et perpetuo perseverarent. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 101. fol. 92.

Dilectis Filiis Senatui Weillensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem etc. Nulla neque major, neque Nobis optatior, neque vobis pro vestra singulari pietate gratior scribendi facultas Nobis dari poterat ea, quam hoc tempore oblatam cupidissime arripimus. Siquidem nullum negocium potest esse majus animarum salute, pro qua verbum æternum mortalem hanc nostram naturam induere, seque Patri hostiam in ara Crucis offerre voluit, nec quidquam est, quod ut Nos pro nostro munere magis curare debeamus, sic quod libentius amplectamur, quodque vos quorum populorum causa paterne angimur, a Nobis gratius ac fructuosius accipere possitis: qui ut pie vivitis, et Catholicam fidem toto pectore colitis, et tuemini, sic ejus hostes et vitæ ac morum sanctitatis corruptores acerbissime odistis, Christique gloriam quam maxime conservari, et propagari cupitis. Mittimus igitur istuc Doctorem Joannem civem vestrum, virum, ut ipsi optime nostis, summa probitate, doctrina, pietate præditum, ut ea curet, quæ istis populis utilitati, ac saluti sint, Deo laudi atque honori, quæ qualia sint, fusius ex ipso cognoscetis, ei omnem ut fidem tribuatis, piasque ejus actiones et pater-

nam nostram voluntatem vestra quoque ope adjuvetis, magnamque a Nobis, a bonis omnibus gratiam, ab ipso autem Deo tum gratiam, tum mercedem ineatis rogamus per eundem ipsum Christum, cujus charitas Nos de vestris populis, deque ejus gloria solicitos fecit. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die XV. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Episcopum Spirensem cujus sacris juribus oppidum illud suberat, jubet Joanni præsto esse, eumque et opera et consilio juvare. (*)

(*) Reg Gregorii XIII. An. II. epist. 162. f. 93.

Venerabili Fratri Episcopo Spirensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Nihil oportet Nobis magis cordi esse, quam quæ Christi sunt; ejus autem summum opus est salus animarum, quod quidem fraternitatem tuam et intelligere et curare confidimus; ipsi autem ut præstemus, quantum possumus, laboramus: et quidem per Nos ipsos pauca admodum possumus: sine divina autem ope nihil plane neque per Nos, neque per alios possumus: itaque et piorum apud Deum precibus et apud homines opera indigemus. Quoniam igitur scimus, Catholicam fidem, extra quam salus nulla esse potest, vehementer laborare in loco illo, qui vulgo appellatur Weil, decrevimus eo mittere Doctorem Joannem ejusdem loci hominem, eaque de causa populo illi, ut speramus, acceptum, insigni certe probitate, doctrina, pietate præditum. Hoc tuam fraternitatem scire volumus, ut ipsius Doctoris piis laboribus nostræque voluntati in re tam gravi et necessaria adjumento sis, quod quidem te pro tua pietate facturum esse non dubitamus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XV. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXXI. — Quæ Hussitarum reliquiæ in Bohemia adhuc supererant, jam sacerdotibus deficere incœperunt. Vetitum quippe a Pio Pontifice fuerat, ne quis illis novus presbyter institueretur. At Maximilianus Cæsar e re Catholica fore existimabat, si ejusmodi interdicto sublato, aliquot ex illorum Clericis Episcopus Pragensis in sacerdotes cooptaret. Hanc proinde veniam a Pontifice deposcebat. (*)

(*) Germania Vol. 20. fol. 7.

« Beatissime in Christo Pater, et Domine Reverendissime, post commendationem filialis observantiæ continuum incrementum Sanctitati V. imprimis optamus. Admoniti crebris humilibus et ardentibus subditorum nostrorum in Regno Bohemiæ, qui patrio ritu et ex Indulgentia in Concilio Basiliensi olim sibi concessa, communione Sacræ Synaxeos, sub utraque specie utuntur, precibus. Quando quidem ex defectu legitime ordinatorum Sacerdotum, non tantum divinus cultus in primariis plerisque templis negligatur, sed multi scismatici, hæretici, uxorati, ac inordinati vel a non ordinatis consecrati sacerdotes in religionis Catholicæ scandalum ex finitima Germania in deficentium loca advocentur, substituantur: infantes sine baptismo, adulti vero absque confessione, et sacramentorum provisione e vita discedant, ut Rev. fideli nobis dilecto Anthonio Archiepiscopo Pragensi ejusdem religionis clericis sacros ordines, dispensatione speciali et legitima intercedente, conferre liceret. Atque permulti hominum pertinacia, qui de patria et avita, a tenerisque imbibita religione non recedent, cujus gratia Prædecessores Sanctitatis Vestræ Summi Pontifices vacante Sede Archiepiscopali Reverendissimis Patriarchis Aquilegensibus a multis annis ejusdem religionis clericis prædictos ordines in nostra usque tempora conferendos indulsisse intelleximus. Intercessimus pio religionis zelo ae ut majores inde emergentes motus præveniremus apud Summum Pontificem felicis recordationis Pium Quintum anno superiori gratiosissime, proponentes Sanctitati ejus, eum in supradicto Regno nostro Bohemiæ religionis statum esse, ut nisi brevi de opportuno aliquo remedio, illi prospiciatur, timendum ne de ea, sed et de reliquiis religionis Catholicæ invaliscentibus tot, tantisque de die in diem novis usque valde nocivis hæresibus intra breve tempus actum videri poterit. Huic malo autem opportunissimum remedium et anthidotum ad disturbandas easdem passim pullulantes hæreses fore sperabamus, si hominibus supradictis, sub utraque specie communicantibus qui alioquin omnes cæremonias et ritus catholicos observant, ae non raro ad gremium matris Ecclesiæ revertuntur, quod de non ordinandis clericis eorum partis interdictum statuerat paterna relaxione remitteret. Verum cum Sanctitas ejus postulatis nostris nimis cunctanter, antequam morte indigna præriperetur, annuisset, visum est nobis S. V. maturæ et paternæ deliberationi subjiciendum, utrum ad promovendam Sanctam Catholicam religionem et continendos sæpenominatæ religionis sectatores in officio et observantis S. V. magis salutare? Strictum ne interdictum remittere, an vero tam varias et pestilentes sectas, indies magis magisque sese dilatantes cum multarum animarum jactura in prædictum Regnum Bohemiæ ultro invehendas ansam præberi. A S. itaque V. omni filiali observantia etiam atque etiam petendum, ut paterne consideratis omnibus inde provenientibus malis, quæ vitari sine ingenti turba ne dum declinari possunt, quod a Prædecessore S. Vestræ filiali adfectu requisivimus, a S. V. etiamnum desideramus super ordinatione clericorum sub utraque promulgatum interdictum ex suprapropositis evidentibus arduis causis relaxare, ac supra notato Archiepiscopo Pragensi eosdem antiquitus recepto et usitato more ordinandos indulgere, ac committere dignetur. Quam quidem paternam et laudandam

Sanctitatis Vestræ voluntatem nostra in eam filiali reverentia promerendam observanter offerimus; Eidemque nos obsequiose commendamus. Datum in Civitate nostra Vienna Austriæ decima die Aprilis. Anno Domini Millesimo quingentesimo septuagesimo tertio. Regnorum nostrorum Romani undecimo, Hungariæ decimo, Bohemiæ vigesimo quinto.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Obsequens filius
MAXIMILIANUS.

Gregorius rem multa consultatione perpendendam reponit, miratus profecto Cæsaris etsi pientissimi viri postulationem, et se nihil in tam gravi negotio nisi prius explorata Pragensis Episcopi sententia acturum respondet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 67 fol. 31.

Charissimo in Christo Filio Nostro Maximiliano Hungariæ et Bohemiæ Regi Illustri in Romanorum Imperatorem Electo.

GREGORIUS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus literas Majestatis Tuæ de Sacris Ordinibus nostro permissu conferendis a venerabili fratre Archiepiscopo Pragensi Bohemis iis, qui sectam a Catholica Religione aversam sequuntur, quas literas non dubitamus, profectas esse a singulari prudentia, atque optima voluntate; eam enim in illis apertissime perspeximus. Nihil autem est quod magis cupiamus, quam justis Majestatis Tuæ postulatis, quibuscunque rebus possumus, satisfacere. Verum hac tanta, tamque gravi in re nihil agendum, aut deliberandum putavimus, quin prius consuleremus Archiepiscopum Pragensem, quem pro suo loco, et munere hoc negocium maxime attingit, ejusque sententiam exploraremus, qua cognita, tum denique statuemus, quid Nobis agendum maxime sit, quidquid autem decreverimus, Majestati Tuæ perscribemus, idque tibi probatum iri non dubitamus, quia in literis tuis non tam id postulas, quam consulis, rectum ne esse censeamus, et Catholicæ Religioni expediens. Hoc igitur Nobis etiam atque etiam considerandum est. Ubi enim quid novum postulatur, inque eo Catholicæ Religionis causa agitur, numquam tarda deliberatio est. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die xx. Junii MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

Ad hunc Præsulem porro illicet scribit per Cardinalem Comensem, et quantocius de rerum conditione et sua sententia certiorem se fieri postulat. [*]

[*] Brevia Greg. XIII. et Sixti V. Vol. 28. epistola 51.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Pragensi.

« Illme et Rme Domine. Quid Cæsarea Majestas a Summo Pontifice per suas literas petierit, ex earum exemplo, quod cum his conjunctum est, Dominatio Vestra cognoscet. Quod idcirco ad eam mittitur, quia Sanctitas Sua nihil sibi decernendum, nec Cæsareæ Majestati quicquam certi respondendum duxit, nisi prius a Dominatione Vestra certior facta sit de ejus sententia atque judicio. Itaque re ipsa tota accurate ac diligenter cognita atque perpensa quam primum D. V. poterit Sanctitati Suæ rescribet, valde ipsi gratum in hoc factura. Bene valeat D. V. cui me ex animo commendo ac Deum precor propitium. Romæ die XIII. Junii MDLXXIII.

PTOLOMÆUS CARD. NOVOCOMENSIS.

XXXII. — Maximilianus Cæsar ut in cæteris omnibus religionis negotiis modestiam charitatemque christianam oblivioni mandari dolebat, tum maxime optabat, ut disputationes de sacris rebus, quæ sive sermonibus haberentur, sive scripto ederentur tum argumentorum pondere, tum moderationis laude insignes fierent. Hæc enim omnia si qua decet gravitate agantur, et urbanitate dicendi et suavitate animos delinire satagant, facile posse etiam infestas hæreticorum mentes ad veri professionem adducere noscebat, sin vero conviciis et scommatibus infarciantur ad inflammandas potius iras opportunas reddi, et in ipsius religionis cujus patrocinium suscipiunt incommodum dedecusque convertuntur. Discordiam in sacris rebus his maxime gliscere argumentis, et ipsas rei publicæ turbas ex illis maximopere derivari. Georgius porro Ederus non ignobilis inter Austriacos scriptor librum germanica lingua contra Protestantes vulgarat, in quem temporum illorum genio nimis indulgens, plura potius convicia in suos adversarios calumniasque congesserat, quam argumentorum pondera ad Catholicas doctrinas adstruendas. Libro titulum fecerat « Vera, simplex et accurata imago et descriptio adamussim reddens præsentim religionis conditionem »; et Dillingæ typis ediderat. Doluit vehementissime Maximilianus librum huncce aptum potius fuisse ad excitandas lites, quam ad Protestantes persuadendos et in gremium Ecclesiæ reducendos, quapropter præcipiti quodammodo ingenio et haud observata Ecclesiæ lege eumdem postridie Kal. Octob. proposito decreto proscribendum esse duxit.

Opus Ederi proscriptum fuisse Gregorio displicuit: movitque humaniter et amice Maximiliano querelas per Legatum suum Apostolicum, Episcopum nempe Torcellanum. At sequentibus litteris reverentiæ et humanitatis plenis Pontifici rescripsit Maximilianus, et rationum momenta, quibus Ederi liber damnandus sibi fuerat, exponit, actumque id ad conservandam pacem religiosam humiliter demonstrat. [*]

[*] Germaniæ Vol. 30. fol. 605.

Beatissime Pater.

Post officiosissimam mei commendationem.

« Quæ S. V. ad me manu propria 21. Novembris proxime præteriti perscripsit, ea qua debui observantia percepi, et sicut de S. V. in me nostrosque optimo et pio affectu numquam dubi-

tavi, ita præclara illa animi sui literis expressa contestatio me maximopere exhilaravit. Vicissim vero S. V. certam reddere possum, quod a me non minus quam a progenitoribus meis, quorum vestigia inhærere statui, ea omnia expectare debeat, quæ ab obsequenti filio, ut catholicæ religionis cultore, et defensore unquam præstari possunt, nec vellem quicquam hucusque tantum in parte quantum pro temporum et locorum ratione fieri potuit a me intermissum fuisse. Quod ad eventum Pulonici negotii attinet, mihi plane persuadeo S. V. non defuisse animum juvandi, promovendique filii mei, idque perpetua gratitudine demerebimur, quo autem modo per eos, quos S. V. eo destinavit, hæ res tractatæ fuerint, an ipsi talibus S. V. conatibus non abfuerint magis quam profuerint. Non puto S. V. latere plura ad me in eam sententiam fide digna relata fuisse; sed hæc altissimo judicio relinquenda. Ad Ederum vero ut deveniam, S. V. scire velit, me ad susceptum consilium non facile devenisse. Cum utique nemo germanici idiomatis gnarus negare possit, in libro quem me inscio edidit contra modestiam, quæ in eo requirebatur, multa injuriosis verbis scripta esse, quod ne ab aliqua parte fiat, iis pacis conditionibus, quæ non recens a me, sed jam antea, a divo genitore meo, cum omnium statuum Germaniæ consilio et consensu sancitæ, et sæpius repetitæ ac a me confirmatæ fuerunt, severissime interdictum esse, idque ab ipso extra demandatam sibi provinciam minus quam ab alio violari debebat. Cum is tanquam consiliarius meus aulicus etiam imperii germanici negotiis, in quibus tractandis earum constitutionum potissima ratio haberi debebat, adhibeatur, ita ut non difficile fuerit suspiciari, non solum me sciente, sed et volente ac quodammodo suggerente id factum fuisse, maxime cum etiam privilegii mei in fronte libri, et approbationis Theologicæ facultatis meæ Viennensis Universitatis faciat mentionem, qui tamen talem immodestiam ut quo mihi Christiana charitate quam plurimum adversari videtur, laudare non possum, sed etiam me movit, quod in proximis imperii Comitiis effecerim, ut omnium consensu maledicendi licentia magis cohiberetur, fateor quidem ab altera parte illud secus quam fieri debet observari, curabo tamen ne ab subditis meis quicunque ille fuerit talia committantur, et aliorum etiam maledicentia puniatur, et cum intelligam, S. V. de Edero esse tam solicitam non possum non credere S. V. persuasam esse quasi quid durius in eum sit statutum, cum tamen ipse æque ac antea in meo sit aulico consilio iisdem quibus antea adhibetur negotiis, quum et ipse ut audio errorem fatetur, nec quicquam aliud quam imprudenter commisisse, veniam petit, tantum absit quod catholicos quos defensos potius et conservatos cupio, vel lædere, vel levissima injuria afficere voluerim. Quod vero S. V. in arduis illis negotiis, se erga me meosque tam prompte et propensam offert, eas quas debeo omni reverentia ago gratias, non dubitans S. V. nec in iis nec aliis quicquam intermissuram, quod mihi meisque honori et emolumento esse possit. Idque ut faciat S. V. pro filiali observantia plurimum rogo. De cætero S. V. diu incolumem fælicemque pro beneficio Christianitatis conservari opto. Datæ Viennæ 24. Decembris 1573.

E. S. V.

Obsequens filius
MAXIMILIANUS.

XXXIII. — Interea in Hungaria Calviniani homines et qui Trinitatis osores Sociniani appellantur, belli adversus Catholicam gerendi consilia communicaverant, habitisque clam conventibus ea gerenda decreverant, quæ maxime in Catholicorum perniciem opportuna viderentur. Gregorius a Torcellensi Episcopo suo in Germaniis legato de perverso inito consilio commonefactus Episcopos per Hungariam cohortatur, ut omnem curam adhibeant, ne quid detrimenti eorum greges capiant, et dolos fraudesque impiorum virorum perspectas reddant et irritas. Esto exemplum datarum ad Agriensem Præsulem epistolarum. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II epist. 151 fol. 84.

Venerabili Fratri Stephano Radotio Episcopo Agriensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Quo majore cum labore versatur cujusque opera in suo ipsius munere ad Dei laudem et gloriam suscepto, eo majores gratias ipsum Divinæ bonitati agere æquum est, considerantem maximis laboribus maxima quoque a Deo reposita esse præmia, quorum tamen magnitudinem præsentium laborum magnitudo nulla ex parte potest attingere. Hoc te pro tua pietate intelligere non dubitamus speramusque in isto, cui præfectus es, Pastoris munere sancte pieque sustinendo omniaque ad Dei gloriam et animarum salutem dirigendo ad immensa illa atque immortalia præmia contendere, Christique voluntatem et animarum salutem proprio illi sanguine chariorem propositam habere, omniaque optimi Episcopi munera divina ope implere. In quo si quid tuis conatibus obstiterit, aut Turcarum tyrannus, aut quævis alia Sathanæ machina, tu tamen desiderii tui, quantumque in te erit, operæ eundem fructum feres, qui ipsi facto tribuitur. Huic inquam uni rei, si quis nostræ cohortationi locus relinquitur, stude quantum potes; et Religionis synceritate ac vitæ et morum sanctitate omnes Sathanæ atque ejus ministrorum fraudes et machinas repelle, multisque in rebus istic violatam religionem restitue; nostramque curam ea in parte, quam tibi credidimus alleva, ac si quid

tuum studium nostra auctoritate atque opera adjuvari posse intelligis, fac Nos certiores; nihil enim libentius faciemus. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die ultima Octobr. 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXXIV. — Ejusdem Gregorii monitu novos amplificandæ et defendendæ Christianæ Religionis animos Transilvanus Princeps suscepit, ut Martinus Berzevicejus, qui ei a consiliis erat Cardinali Comensi perscribit. [*] [*] Germania Vol. 96. fol. 32.

Rñio et Illño Domino Dño Ptolomæo Cardinali Comensi etc. Dño suo observantissimo.

Illustrissime et Reverendissime Dñe et Dñe observandissime.

« Mandata Summi Pontificis et Illñæ Celsitudinis tuæ Principi meo diligenter et cum fide explicavi. Adeo sane est confirmatus admonitione Sanctissimi Dñi nostri, ut si unquam pietate et obsequendi studio, erga Sanctissimam Sedem Romanam tenebatur, nunc certe quam maxime flagrat, nullas occasiones in regno suo extollendæ augendæque Catholicæ religionis prætermittet; uti etiam in litteris suis, quas ad summum Pontificem et Illñam Cels. tuam dedit, indicavit. Ceterum pro maximis Illñæ Cels. tuæ beneficiis, Princeps meus dignum se amicitia sua præstabit, dabitque operam, ut tu labores ullos sua causa suscepisse nunquam non gaudeas: et ut illum Illña Cels. tua omnibus in rebus et negotiis quam commendatissimum habeat, eamdem etiam atque etiam rogo. Ego autem tuæ Amplitudini non tantum immortales gratias ago; quod me indignum eo honore te auctore Summus Pontifex clementer isthic ornavit, sed etiam Illñæ Cels. tuæ fidem et perpetuam observantiam obstringo. Etenim mihi in vita nihil antiquius erit, quam perficere, ut Illña Cels. tua intelligat se id beneficii non in hominem ingratum contulisse. Ad Illñum Cardinalem Boncompagnum nihil scripsi. Pertenui enim argumento suæ Amplitudini molestus esse nolui. Cuperem tamen, quod commodo tuo fiat, per Secretarium tuum Christophorum Turetanum, deosculatis prius meo nomine manibus suam Amplitud. admoneri, ut procuratione aurei nummi, in quo Pontificis Opt. Max. effigies affabre exprimi solet, benignam in me sua Illña Celsitudo voluntatem ostenderet, cum enim se curaturum humaniter me discedente in se recepit. Equidem effigies illa non vanæ ostentationis causa a me petitur, sed ut posteritati relicta, perpetua hujus Pontificis in familia nostra memoria vigeat. Is vero commode tradetur Marcello Vestrio, qui recta Pasavium cuidam amico meo Volfgango Kovaciocio Ungaro mittet. Hic omnia sunt tranquilla, Byzantio nuntiatur Piali Bassam satis invitum cum classe illinc soluisse, ita refrixisse hostium animus dicitur ad bellum maritimum gerendum, in quo si adhuc hoc anno constanter perseverassemus, facile omnem laudem in re navali consequuti fuissemus. Male cum Rep. Christiana actum, Venetos ita tempestive a bello abstinuisse. Deus Opt. Max. Dom. tuam Illustrissimam et Rñam protegat et gubernet. Albæ Juliæ XXI. Junii MDLXXIII.

Tuæ Illñæ Celsitudini

Dicatissimus cliens

Mart. Berzevicejus

Eq. et Cons. Illustrissimi Principis Transil.

XXXV. — Bisuntini cives non minus ab hæreticis, quam a Catholicis Regis ministris ipsis vexabantur. Hæretici enim majora semper sibi jura et privilegia arrogabant: Regii vero ministri insciis pariter Cæsare et Philippo Rege leges Ecclesiæ juribus et commodis adversas identidem ferebant. Civitatis gubernatores ad Gregorium confugiunt, et cum Christianarum gentium arbitrum sua utatur auctoritate vehementissime orant, apud Cæsarem et Hispaniarum regem intercessor fiat, ut angustiis, in quas cives redacti erant, eximantur, et leges Ecclesiæ adversæ quam primum antiquentur; Protestantes vero intra permissos sibi fines contineantur. [*] [*] Gallia Vol. 7. fol. 107.

Sanctissimo Domino Nostro PP. Gregorio XIII.

« Antiquius nihil unquam duximus (Beatissime Pater) quam ut a nostris unius veri et summi Dei nomen ubique veneretur, Sanctæque Catholicæ et Romanæ Ecclesiæ, quæ caput est omnium Ecclesiarum, manifesta et indubitata serventur decreta: omnemque dedimus et dabimus operam, ut fidei a majoribus traditæ, et divinæ religionis testimonio atque assertione firmatæ, apud nos observantia semper mansura teneat, dextroque (ut Sanctitas V. suo brevi ad nos ultimo dato admonet) in eo negotio pergemus pede, sperantes Beatitudinis Vestræ cæterorum bonorum auxilium, ea in re nobis non defuturum; sed dum hæc agimus atque meditamur pro officio et munere nostro, nihil non interni adversarii apud Cæsarem Dñum nostrum clementissimum, principesque et status Imperii moliuntur, et tentant, qua civitatis istius quietum alioqui statum turbent. In eo enim toti sunt, ut liceat illis in ea ut prius et morari et stare, sibi multum de Cæsaris clementia et lenitate blandientes. Id quod si forte impetrent (quod Deus nolit,) verendum est ne, quod est in Evangelio, posteriora longe sint deteriora futura prioribus. Neque enim quicquid ipsi ore duplici polliceantur, fideles esse poterunt hominibus, qui Deo semel extiterunt infideles. Audax siquidem quantum sit genus hoc hominum, vel ipsa testis est nobis Gallia, adeoque vicinæ et adjacentes provinciæ, sic ut deinceps iis fidendum minime putemus. Quibus rationibus adducti, Beatitudinem Vestram ausi fuimus jam olim interpellare, (ad quem enim recurras quam ad eum cui vices suas Christus concessit,) ut per Apostolicum Nuntium atque adeo Legatum Regium, eorumque

conjuncta intercessione apud Cæsarem impetremus, ne reditum in nostram Civitatem, quem tantopere desiderant adversarii ut rerum novatores ab ipso Cæsare impetrent, et extorqueant. Eo enim pacto timendum esset, ne Civitas hæc nostra, quæ alioqui nunc Religionis antiquæ est observantissima, de avita sua probitate multum remittat tandem, fiatque ea via, ut cives propter Religionum contrarietatem mutuis sese gladiis confodiant. Quod quam luctuosum futurum sit non solum nobis, sed toti provinciæ haud obscurum est colligere. Id quod sane nos effugere posse diffidimus, nisi Deus Optimus Maximus malum istud, Vestris sanctissimis interpellatus orationibus, a nobis benignus avertat. Proinde Sanctissime Pater, et auctoritatem et potestatem, quam a Christo habetis, et quam ultro et paterne admodum nobis pollicetur Vestra Sanctitas, eam uos demisse et humiliter, et ut filios decet, amplectimur obviis quod ajunt ulnis: si enim unquam S. V. beneficio et opera nobis opus fuit, (fuit enim semper) certe hoc calamitoso tempore, eam nobis concedi ea in re, et in negotio inferius descripto enixe postulamus. Est siquidem hæc nostra Civitas (quæ et Julio Cæsari incognita non fuit) in medulio Comitatus Burgundiæ sita, quæ ditio est Catholici Regis Hispaniarum. Ea a Lyno, Beati Petri successore, est Metropolis effecta, multisque privilegiis munita et a multis sæculis ab istius loci Archiepiscopis reverendissimis jura ita sunt omnibus reddita, ut tanquam ad unum justitiæ asylum, totius provinciæ incolæ ad ejus sedem hucusque recurrere sint soliti. In eaque auctoritate ad hæc usque nostra infelicia tempora permansit. Et donec arrepta nescio qua occasione et quasi nervus ecclesiasticæ disciplinæ Decretis Sacrosancti Concilii Tridentini, sessione 23. cap. 3. sublatus esset, ejusdem Majestatis Catholicæ Officiarii Burgundici edictis publice divulgatis, his nostris literis junctis, ita irruerunt in auctoritatem et jurisdictionem Rm̃i et Illm̃i nostri Archiepiscopi, ut non solum abrogata videatur, sed sublata sit penitus, faciem siquidem a decretis ita alienam illi tribuerunt; adeo ut ne quidpiam pristinæ formæ remanserit. Inde Cleri et Ordinis Sacerdotalis contemptus. Passim etenim et ubique, ut se suaque tueantur et defendant sacerdotes sæcularia sequi coguntur judicia, et inter laicos versari, relinquereque quæ Dei sunt, et suæ Ecclesiæ. Quantum autem detrimenti huic nostræ civitati, quam hujusce ratione omnes adibant, quamque pristini decoris splendorem ipsa amiserit, suæque antiquæ majestatis jacturam jam eo nomine sit passa, nemo non videt. Hoc ferendum diutius nobis non est in animo, et eo maxime quod putemus ista non ex Regis voluntate, sed ipso inscio procedere. Neque enim ita pridem ab eo literas accepimus plenas amoris et in nos benevolentiæ; tantum abest, ut velit his edictis faciem nostræ civitatis ita labefactatam iri. Ita fit Beatissime Pater, ut dum novatores nostra civitate ejicimus, nos nostrosque fame tabescere conspiciamus. Ex commercio siquidem et consuetudine, quam habebant nostri cum advenis et peregrinis, se, uxores, et liberos, alebant. Inde ut non sive injuria, jactura, et damno irreparabili nostrorum civium, hæc edicta contra Tridentini Concilii decreta, sint et fuerint sancita, et promulgata in nostri, et civitatis nostræ exitium, perniciem et ruinam. Quam ut non videant quidem ex nostris civibus, et quidem boni et catholici, relicta urbe, jam alio profecti sunt, nec desunt multi qui de abeundo cogitent. Sic ut appareat et manifestum sit Civitatem hanc nostram Bisuntinam, Sequanorum licet (Cæsare teste) maximum oppidum, brevi civibus et incolis destitutam iri, si quo cœperunt modo Ministri Regii eos premere pergant; de quo exules nostri et quos tanquam novatores ejecimus sibi gratulantur et gaudent. Vident enim ea ratione, se ea facilius potiri atque adeo in ea liberius grassari, et tyrannidem si quam superioribus annis animo conceperant, in bonos exercere posse, cui rei non deerunt, ut conjiciendum est, Gebenenses et alii hujus farinæ homines, cum quibus, ut fama est, inita sunt et fuerunt eorum communicata consilia. Ad eorum enim et sequacium res bene gerendas, peropportuna est hæc civitas tanquam in medio sita inter Gebennas, Basilienses et Argentinenses. Adeoque compertum est nihil restare ipsis pro complenda eorum malicia, quam ut sese occasio offerat, in Civitatem desertam, et suis incolis destitutam irruendi in grave et inæstimabile præjudicium, imo et perniciem manifestissimam, non solum ditionis Burgundiæ, sed totius Galliæ, et ut verius dicamus universæ Europæ. Cum igitur indignum sit antiquissimam hanc nostram Civitatem suo jure spoliari, prætextu decretorum sacri Concilii Tridentini, quæ pro arbitrio suo a dictis Ministris Regiis interpretantur, quamvis et eorundem interpretatio non ad eos, sed ad S. V. pertineat. Si quid super ea re difficultatis emerserit, quæ haud dubie fieret, ut confidimus juxta formam, his etiam nostris literis junctam, visum est nos de ipsis apud S. V. merito posse conqueri. Unde et quantum fieri potest humiliter et devote petimus, atque per omnia sacra obtestamur, ne S. V. sinat aut permittat hanc nostram civitatem, nosque benemeritos, et nostros, ita inhumane urgeri supradictis edictis. Equidem sudoris et laboris, immo et vigiliæ multum impendimus, ut qui supersunt Cives, in officio et pace retineamus, ac bona spe in dies alamus, qua si destituamur, eos diutius sustinere non poterimus. Age igitur Beatissime Pater desolatam hanc Civitatem paterno amore, ut omnes soles, ample-

ctere. Intercessor pro ea apud Catholicam Majestatem accede, quo edicta ista quæ ad exitium nostrum tendunt revocentur. Id autem eo audacius a Beatitudine Vestra petimus, quod sciamus justum esse quod petimus, et nihil Catholicum Regem tanto intercessori derogare posse. Tum etiam non diffidimus de ingenita ipsius Regis bonitate et clementia, atque adeo amore quo nos hactenus amplexus est. His freti rationibus jam ipsos Ministros interpellavimus, quos Archiepiscopus noster Illmus, qui tamen omnem hac in re movit lapidem, insigne Capitulum Bisuntinum, et nos ipsi, inexorabiles experti sumus. Sed ipsum Regem, pro revocandis his edictis, per Legatos nostros, tanquam benignum Principem convenimus. A quo benignum responsum haud dubie accipiemus, si præcator V. S. accesserit. Id ut fiat Sanctissime Pater, uno ore Senatores Bisuntini in nomine totius populi supplices et devoti, per hunc juvenem, qui filius est unius ex collegis nostris, et cui hac de re mandatum dedimus, rogamus et obtestamur, Deum Optimum Maximum præcantes, ut Vestram Sanctitatem ad multos annos toti orbi conservet incolumem. E Civitate Imperiali Bisuntina die II. mensis Martii Anno Domini MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Obedientissimi filii

GUBERNATORES CIVITATIS IMPERIALIS BISUNTINÆ.

Gregorius de Bisuntinorum in avita fide retinenda tuendaque studio sibi et illis gratulatus amantissimis litteris eis animos addit, ut quam ingressi sunt viam alacriter teneant. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 97. fol. 90.

Dilectis Filiis Nobilibus Viris Gubernatoribus Bisuntinis.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii Nobiles viri salutem et Apostolicam benedictionem. Nihil magis optandum fuit, quam ut Magistratus iste ad viros optimos, Catholicæque Religionis observantissimos perveniret; talium enim virorum fides, et pietas, ubi ad eam jus etiam potestatis accessit, magnam affert Christo gloriam, et populis ipsis salutem. Hoc quoniam a summa Dei benignitate consecuti sumus, ut vobis potissimum viris insigni pietate, et Dei timore, et charitate præditis Magistratus committeretur; et vobis gratulamur, quibus summam facultatem largitus est Deus vestræ in eum pietatis declarandæ, et vero illis gratulamur, quibus vos idem Deus præfecit; speramus enim vos, qui diabolica fraude abducti sunt, Divina ope quoad poteritis, reducturos, et qui in fide manserunt, confirmaturos, neque hæreticam rabiem serpere latius, ac sævire passuros. Hanc spem Nobis affert præclara illa vestra responsio de Confessione Augustana, deque legatorum edicto, quorum alterum retineri, alterum abrogari omnibus viribus nitebatur Comes Palatinus: hæc enim adhuc ex venerabilis fratris Archiepiscopi Bisuntini literis cognovimus, quo quidem nomine et vos uti filios charissimos amplexi sumus, et quantas, potuimus, maximas gratias egimus Deo, cujus etiam bonitatem assidue precabimur, ut vos in dies magis magisque confirmet gratia sua ad sui nominis gloriam, atque animarum salutem. Vobis vero tum universis, tum singulis, publicis, privatisque in rebus quicquid Apostolica auctoritate præstare possumus, debere arbitramur, amplissimeque pollicemur. Datum Romæ apud S. Marcum sub annulo Piscatoris die septima Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

Tum aliis litteris omnia se præstiturum apud Cæsarem et Catholicum Regem pollicetur, et jam magna ex parte egisse, ut eorum æquissimis desideriis cumulatissime satisfieret. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 118. fol. 61.

Dilectis Filiis Communitati et Gubernatoribus Civitatis Bisuntinæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Ex literis venerabilis fratris Archiepiscopi Bisuntini, aliorumque cognovimus incredibili cum voluptate vestrum sinceræ Catholicæque Religionis, et veritatis studium, perpetuamque pro ea dimicationem, et Augustanæ Confessionis, hoc est Sathanicæ conspirationis apertam, constantemque detestationem, liberamque, et vere Christianis hominibus dignam earum literarum, quas ad vos Comes Palatinus scripserat, confutationem, nonnullorumque hæreticorum ex ista civitate ejectionem; literarum item, postulatorumque hominum Montisbiliardi hæreticorum asyli apertissimo responso testatam rejectionem, summamque apud Charissimum in Christo filium Nostrum Maximilianum Imperatorem electum de retinendis edictis iis, quæ pro Catholica Religione proposuerunt ejus Legati contentionem. Quibus cognitis immortales gratias egimus Deo, vosque uti filios charissimus cogitatione, atque animo amplexi sumus, vestræque virtuti gratulati, quia nihil cuiquam ad gloriam illustrius, nihil ad sempiternam beatitudinem promerendam amplius accidere posse intelligimus constanti Catholicæ veritatis verbis, factisque professione, ejusque eversorum, hoc est Christi hostium importunissimorum e Catholicorum cœtu, quos illi ad Sathanam abducere conantur, exterminatione. Pergite igitur filii charissimi, ut cœpistis, proque incorrupta Christi sponsa Ecclesia pugnate, inque vestra virtute, et constantia multorum salutem, et Christi ipsius gloriam sitam esse cogitate, nihilque gloriosius fieri posse existimate, quam pro eo sanguinem, si ita opus erit, profundere, summique beneficii loco ducite, si vos ille ea ratione ad fortissimos martyres suos aggregare voluerit. Nos quantum ab eodem Christo habemus auctoritatis, et potestatis, vobis paratissimum habemus, amplissimeque pollicemur.

Datum Tusculi sub annulo Piscatoris die undecima Septembris MDLXXII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXXVI. — Helvetiorum pagi, qui Catholicis accensentur, miserant et ipsi ad Pontificem legatos, qui et eum recens renunciatum salutarent, et adflictas suarum publicarum conditiones exponerent. Multa enim tum temporibus patiebantur ob servatam Catholicam fidem ab aliis suorum pagis, qui hæresi nomen dederant. Gregorius legatos humanissime excipit, Helvetiorum constantiam, virtutemque in religione servanda collaudat, seque paratissimum profitetur, si opus foret, ut omnibus suis viribus et ope eis auxilio sit, ad hæreticorum insidias et insolentiam retundendam. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 31.

Dilectis Filiis Helvetiis Quinque Pagorum Catholicorum Ecclesiasticæ Libertatis Defensoribus.

GREGORIUS PP. XIII.

«Dilecti filii salutem etc. Legimus libentissime vestras literas, quas nobis reddiderunt Oratores vestri, accepimusque eam obedientiam, quam nobis atque huic Sanctæ Sedi in publico Venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consistorio præstiterunt dignam vestra pietate et perpetua catholicæ religionis professione. Sic Deus pro sua bonitate dignetur finitimorum vestrorum, cæterorumque omnium, qui obstinati oculos a purissima catholicæ veritatis luce avertunt, corda liquefacere caritate sua, eosque adjungere ad gregem suum in hac vita, ut in futura perveniant ad sempiternam illam felicitatem. in qua patent pascua suavissima iis, qui ingrediuntur ad divinitatem, egrediunturque ad Christi contemplandam humanitatem; quo quidem una tantum ducit via, catholica nimirum fides, quam S. R. Ecclesia profitetur, cum vitæ innocentia, cumque caritate ea, quæ per dilectionem operatur conjuncta. Quod postulatis, ut vobis opem feramus adversus ipsorum hæreticorum arma, quæ illi religionis causa in vos movenda existimaverunt, nihil unquam libentius faciemus, inque eam rem quidquid virium habebimus conferemus, quoties nos certiores feceritis, nostra vos ope indigere nec dubitamus, quin vos eadem voluntate atque animo erga hanc Sanctam Sedem futuri sitis, quoties eam vestra virtute et armis egere intelligetis. Ad reliqua etiam vestra postulata singillatim respondimus Oratori vestro, a quo hæc atque alia fusius accipietis. Deus benedictus tueatur vos sua gratia, cumuletque omni tum in hac, tum in futura vita felicitate. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XVIII. Januarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

XXXVII. — Doluit interea Gregorius et vehementer reprehendit Lucernenses, quod Ecclesiæ juribus contemptis, et inconsulto Episcopo duos seditiosos presbyteros securi percusserant. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 33.

Dilectis Filiis Sculteto et Senatui Urbis Lucernæ Helvetiorum Catholicorum Ecclesiasticæ Libertatis Defensoribus.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem etc. Gravissimus ille vester casus in duobus Presbyteris capitali supplicio afficiendis magis postulat lacrymas, quam verba. Lugendum inquam est non tam illorum crimen, quam vestrum: forte enim idem Deus, qui pepercit adulteræ, et latroni, illis quoque miseris suum crimen agnoscentibus, atque ejus clementiam implorantibus pepercit: ipsi autem vobis conscii estis, nom vestrum hactenus in eo facto crimen agnoveritis; num quid ex eo doloris susceperitis, numquid precum, numquid lacrymarum fuderitis. Majus illud fuit, quam vos forte cogitastis: extant enim gravissima anathemata in laicos, qui vel privata injuria, vel publica magistratus auctoritate audent, vel clericis manus afferre, vel de iis supplicium sumere. Quo quidem anathemate vos illigatos teneri incredibiliter dolemus, vestra nimirum causa, quos ut Catholicæ Ecclesiæ filios unice diligimus: neque dum sciamus vos vestrum erratum agnoscere: possumus vos Apostolica auctoritate ex isto tam gravi vinculo eximere. Quid igitur aliud restat, nisi vestrum casum lugere? Hoc Apostolici pastoris et parcotis, (utrunque enim nomen Dei benignitate sustinemus) munus est, neque libet aliis uti verbis, quam Cypriani: Doleo, inquit, fratres; neque mihi ad leniendos dolores meos integritas propria, et sanitas privata blanditur, quando pius pastor in gregis sui vulnere vulneratur. Illud etiam non leviter dolemus, tam graviter fuisse læsam ecclesiasticam jurisdictionem, ab iis præsertim qui ab eadem Ecclesia ecclesiasticæ libertatis defensorum titulo donati sunt. Quæ quidem libertas non in eo est, ut liberum sit Clericis peccare, debeantque id impune ferre; sed ut in cognoscendo, et puniendo sua Ecclesiæ jurisdictio reservetur. Quod quidem vobis facillimum fuit; habebatis enim Episcopum Constantiensem atque ejus Vicarium, qui nunquam illos impunitos dimisissent. Optandum illud primum fuit, ut ne caderetis; proximum est, ut surgatis; ut vestrum casum agnoscatis et doleatis; ot ounquam postea quid simile committatis; oportet enim commissa dolere, et dolenda amplius non committere. Hæc facite per vestram salutem, per nostram singularem erga vos benevolentiam, per Dei honorem: ac sic cogitate, tum maxime debere nos Deum nobis iratum agnoscere, cum nostrum ipsi crimen non agnoscimus. Sic enim caremus pœnitentia, quæ sola in naufragio tabula est; sine qua Deus tametsi clementissimus tamen nemini ignoscit. Nos ejus bonitatem orabimus, ut sua vos luce perfundat ad crimen agnoscen-

dum; sua gratia molliat ad dolendum; sua in posterum virtute muniat ad vitandum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XXI. Januarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

At paternis Pontificis verbis et hortatione commoti Lucernenses, facinoris pœna, quod Ecclesiæ legibus iis ob eam noxam sacris interdictum esset, a Pontifice solvuntur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 98.

Dilectis Filiis Sculteto et Senatui Urbis Lucernæ Helvetiorum Catholicorum.

GREGORIUS PP. XIII.

«Dilecti filii salutem etc. Vere vos et dilectos et filios appellamus, quorum et sinceram pietatem, et eam quæ pati debetur erga Nos caritatem, et promptissimam erga hanc Sanctam Sedem obedientiam semper perspeximus, nunc autem in vestris literis incredibili cum voluptate recognoscimus. Nos nullo unquam vos anathemate obstrinximus, tantum antiquissima superiorum Patrum anathemata indicavimus ea nimirum cura, qua nos angi æquum est de filiorum carissimorum salute. Sic autem credite, nos non tam tum doluisse vestra causa, quam nunc exultamus in Domino, cum vestras literas legimus pietatis plenissimas. Eam vero quam postulatis absolutionem tam libenter concedimus, ut nihil unquam concesserimus libentius; qui enim possumus non libentissime amplecti et fovere filios carissimos, nobisque atque huic S. Sedi observantia, religione, opera et virtute conjunctissimos suoque ipsorum merito, atque armis gloriosum Ecclesiasticæ libertatis titulum adeptos! Absolvimus igitur vos ab omni illa sacrorum canonum et decretorum in quam incideratis excommunicatione. Eum vero, quem ex superioribus nostris literis concepistis dolorem omnibus officiis compensabimus; nec quidquam erit quod a nostra atque ab hujus Sanctæ Sedis auctoritate proficisci possit, quod vobis non deberi existimemus, eaque omnia amplissime pollicemur, libentissimeque præstabimus. Illud postulamus, ut superiores illas literas a singulari in vos caritate profectas esse credatis, nec unquam nostram voluntatem, atque amorem a vobis abalienatum fuisse, nec quidquam esse quod putetis vos in nostram, ut scribitis, indignationem incidisse. Semper vos unice amavimus nec illo excommunicationis vinculo detineri pati poteramus. Scribimus aliquanto fusius ad Catholicos reliquorum sex Cantonum fœderatos vestros, ex quibus etiam literis nostram erga vos semper optimam et paternam caritatem cognoscetis. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die X. Aprilis 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

Mox gavisus animo Gregorius, quod tanta pietate Lucernenses a Pontifice pœnam essent deprecati ipsam Catholicorum sex pagorum fœderationem de ea re certiorem facit, conceptamque a se voluptatem enunciat, quod tam prompta et sincera admissi criminis pœnitudo eorum animis insedisset. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 97.

Dilectis Filiis Sculteto, Ammanis et Senatui Sex Pagorum Catholicorum Helveticorum, videlicet Uraniæ, Svitii, Subsylvaniæ, Tugii, Friburgi et Solodori Ecclesiasticæ Libertatis Defensoribus.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem etc. In iis literis quas ad dilectos filios Lucernenses scripsimus, nullo eos ipsi anathemate affecimus, tantum indicavimus extare gravissima et antiquissima superiorum Patrum decreta atque anathemata in laicos, qui auderent clericis aut manus afferre aut de iis supplicium sumere, doluimusque illorum factum; rogavimusque, ut in posterum cautiores essent; quæ omnia a nostra paterna in eos caritate fuerunt profecta; quos enim magis diligimus, de iis gravius angimur eosque libentius monemus, neque potuimus pati eos in errore versari, sed vulnus aperire voluimus, ut dolerent, et remedium quærerent, quod quidem nos libentissime Apostolica hac, in qua a Deo constituti sumus auctoritate adhibere parati eramus: nec quidquam postea cupidius expectavimus, quam illorum literas, per quas absolvi postularent; neque enim poteramus nihil postulantibus, eam quam maxime cupiebamus absolutionem impertire. Iis igitur nunc literis acceptis incredibile est quantam ex eorum pietate voluptatem cepерimus; parem quoque nobis voluptatem attulerunt vestræ literæ, propter vestram, quam in eis perspeximus de fratrum salute deque Christi gloria solicitudinem. Itaque et illos Apostolica auctoritate absolvimus, et vos atque illos ut filios carissimos amplectimur; confirmamusque hanc vestram, quam et semper cognitam habuimus et nunc in vestris literis recognoscimus pietatem, atque erga hanc Sanctam Sedem obedientiam ad nostram pristinam erga vos caritatem cui nihil addi posse existimabamus, maximum cumulum attulisse. Idque quibuscumque rebus poterimus declarare paratissimos esse, nec in vobis ornandis et juvandis quidquam prætermissuros nos, ut illas nostras ad Lucernenses literas, sic hoc quod sequatur paternæ, ut æquum est caritati tribuite. Excusatis factum Lucernensium antiqua istic in clericos animadvertendi consuetudine. Scitote, nulla omnino consuetudine, quamvis vetustissima, et ipsorum etiam clericorum voluntate roborata fieri posse, ut laici de clericis judicent; idque a veteribus sæpius decretum fuisse perpetuoque retentum. Quid ergo? peccabunt clerici impune? Minime; sed a judicibus ecclesiasticis punientur. Vos si illos negligentiores esse animadverteritis, Nos certiores facite, nulla enim Nos eos in re connivere patiemur, vobisque nullam eos accusandi causam relinquemus, quod etiam fecissemus, si eam de qua conquerimini, hactenus

eorum negligentiam cognovissemus. Nihil autem minus cogitate, quam ullum Nos in Lucernenses odium concepisse: semper illos amavimus, vosque universos catholicos et ecclesiasticæ libertatis defensores in corde gessimus, vobisque omnia prospera et optavimus et a Deo precati sumus semperque precabimur, nec quidquam prætermittemus, in quo Nostram auctoritatem atque operam vobis ornamento et adjumento esse posse intelligamus; idque vestræ virtuti et erga Nos atque hanc Sanctam Sedem obedientia et pietate debere existimamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die x. Aprilis 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

XXXVIII. — Graves interea rumores de Sedunensis Episcopi in sacris sententia movebantur: nimia enim familiaritate cum hæreticis hominibus conjunctum nova animo concepisse suspicio erat. Angebatur ea de re Gregorius, et graviter eum idcirco hisce verbis reprehendit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib. III fol. 27

Venerabili Fratri Episcopo Sedunensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Horruimus animo, cum ex viris gravissimis atque omni fide dignissimis audiremus, te Episcopum, hoc est Christi ovium pastorem, cum hæreticis, hoc est cum lupis amicitias atque affinitates copulare. Quod quidem indignum est mercenario, ne dum pastore: ille enim, tametsi oves deserit, tamen neque lupos accersit, neque sese periculo committit; sed, ut inquit Dominus noster, videt lupum venientem, et fugit: tu vero lupos invitas ad prædam, offersque ais oves dilaniandas. Nam illam certe sororem tuam, quam hæretico in matrimonium dedisti, miseram lupo hianti in os inseruisti; cæteras oves, si forte servat divina benignitas, tu quidem prodis, teque ipsum amentissime perdis. Quæ societas luci ad tenebras? quæ conventio Christi ad Belial? quæ pars fideli cum infideli? Legas epistolas Gregorii, intelliges quantum sit munus Episcopi catholicam fidem docendi; hæreticos ab impietate revocandi; obstinatos quam longissime arcendi et coercendi. Tu vero cujusmodi in docendo ad populum oratione uteris? an illa Hieremiæ? nolite audire eos, qui loquuntur, sed non ex ore Domini; at tu, et audis et amplecteris. An illa Apostoli? vitate eos, qui proficiunt ad impietatem; sermo enim eorum ut cancer serpit, at tu immanissimos serpentes foves in sinu. At illa credo alia uteris, observate eos, qui dissensiones et offendicula præter doctrinam, quam didicistis, faciunt, et declinate ab illis; tu vero ad eos delaberis. Qui vero conaberis alienos, hoc est hæreticos ipsos ad pietatem revocare; qui eorum impietati sororem tuam objecisti! Qua ratione coercebis aut arcebis eos, quos in delitiis habes? Voluimus nunc verbis agere; fac ut resipiscas, et tantum facinus detesteris et lugeas; et quidquid scandali attulisti omni pietatis ac sanctitatis exemplo amovere contendas; neque nostram in ecclesiastica disciplina tuenda et animarum salute curanda, severitatem experiri velis. Faxit Deus, ut id consilii capias quod maxime cupimus, ut enim toto pectore tuam ipsius salutem optamus, sic si tu eam neglexeris, Nos certe haud connivendo Nos ipsos atque istas oves nobis commissas ex tuo incendio eripiemus. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die xxi. Januarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

At Sedunensis Episcopus mirari se enimvero reponit, quod tam pessime apud Pontificem audiret; insontem se profitetur, et de conflatis contra se calumniis acerbe conqueritur. [*]

[*] Helvetia Vol. I. f. 35

« Beatissime Pater, Salute in Christo Jesu Dño nostro et Salvatore premissa. Cum novus electus Abbas Sancti Mauritii Legionis Thebeæ apud me intimis precibus institisset tanquam apud Diœcesanum suum quatenus Suæ Sanctitati intimarem electionem suam canonicam: tum etiam quantam jacturam illud cœnobium perpessum fuerit. Quo circa tam æquis precibus suis deesse non potui, qua in re hoc tantum attestabor magis idoneum ipso ex religiosis ejusdem cœnobii eligi non potuisse. Quod non gravia incommoda ipsum cœnobium acceperit, certissimum est veluti conflagratione totius Ecclesiæ ante paucos annos, in qua restauranda suus prædecessor graves sustinuit sumptus non magno detrimento cœnobii. Tum etiam magnam partem bonorum suorum habet Lenes Bernates. Helvetiorum, qui jam ante multos annos orthodoxam religionem in Zwynglianam commutarunt, ex qua commutatione in quantum diminuatur annuus proventus Sua Sanctitas facile judicare potest. Et nisi essent mutua Helvetiorum fœdera, profecto dubium non esset, ne omnibus bonis quæ penes eorum jurisdictionem sita sunt, privaretur cœnobium. Certum quidem est, longa opulentius fuisse olim cœnobium quam nunc non sit. Quare his perpensis, Beatissime Pater pro innata Suæ Sanctitatis bonitate (cujus nomine jam ante electionem Pontificatus cognomen Bonitatis) dignabitur in annatæ taxa benigniter procedere. Quantum vero concernit accusationem meam coram Sua Sanctitate factam, expecto donec Sua Sanctitas me dignabitur responso. Spero autem propediem Suam Sanctitatem intellecturam quo jure grave injuria accusatus fuerim. Residuum est ut Deum Opt. Max. precer quo Suam Sanctitatem toti orbi christiano diu conservet incolumem. Datum Seduni anno salutifero MDLXXIII. decimo tertio Kalend. Aprilis.

Ad oscula pedum Suæ Sanctitatis paratissimus.

Minus idoneus Episcopus Sedunensis

HILTEBRANDUS DE RIEDMATTEN.

Nec unis contentus litteris alteras etiam ampliores ad se excusandum addit. [*]

[*] Helvetia Vol. I. f. 37.

Sanctissimo Domino Domino Gregorio Deci-

nustertio Pontifici Maximo Salvatoris Nostri in Terris Vicario Patri Clementissimo.

« Sanctissime Pater, quantopere doleam propter accusationem Sanctitati Suæ de me factam, nec verbis exprimere nec scripto attestari possum : et potissimum propter rationem illam, quod accusatores mei me lateant, quos nescio cujus status aut conditionis sint; et me etiam fugit, quid illos impulerit ad hanc accusationem. Dumque illos ignoro, minus erga illos excipere possum, qui si mihi non essent, jam apud me perpenderem an illi ad tenorem canonum idonei essent, Episcopum apud Tuam Sanctitatem accusandi: et an in sufficienti numero; an etiam tantummodo moti essent ex mero zelo conservandæ orthodoxæ fidei; seu potius ex emulatione aut etiam ex alia fortassis graviore causa veluti invidia. His visis, Beatissime Pater, si minus idonee excusavero me apud Sanctitatem tuam veniam dabis propter rationes enarratas. Interim tamen nolui committere, ut tua Sanctitas me eo usque suspectum haberet, ut mei muneris tantopere oblitus essem quantopere accusatus fui. Atque ut hæc suspitio a tua Sanctitate tolleretur, nullos magis idoneos testes inveni ad hoc negotium quam Reverendos ac Venerantes Dominos Canonicos hujus Ecclesiæ Sedunensis, apud quos conquestus sum de gravi accusatione Tuæ Sanctitati de me facta. Ex quorum testimonio colligere potes quo jure quave injuria accusatus sim. Nam si ansam darem mutandi orthodoxam fidem (ad quod facinus me Deus nunquam vivum conservet) qui nam magis de eorum vocatione periclitari possent, quam ipsi Canonici, qui longe majorem accusationem haberent contra me apud Tuam Sanctitatem, quam non excusationem? Cum evidentissime constet in illis locis, ubi Orthodoxa religio naufragium patitur, ibi omnes ecclesiasticas personas misere expelli, atque suis proventibus cæterisque bonis spoliari. Quam ob rem Sanctissime Pater hæc æquo judicio perpendet. Sicque de me Tua Sanctitas sibi persuadebit, cum mihi non solum cura mei tradita fuerit, sed etiam multarum animarum (quam tamen cum lacrimis suscepi) me pro toto posse invitare, ut meæ villicationis veniam merear apud Deum. Nam hoc ausim teste Christo Salvatore nostro attestari mihi nihil aut gravius aut molestius contingere posse quam turbulentum seu potius miserrimum multis in locis statum indubitatæ Orthodoxæ fidei, veluti in Galliis, ubi tres fratres cum certis consanguineis dum regias partes me annuente tuerentur amisi. Residuum est, ut me sub protectione Tuæ Sanctitatis committam. Deus Optimus Maximus dignetur Tuam Sanctitatem toti Orbi ad multa tempora incolumem conservare. Sic faxit Deus. Datum Seduni Anno a Virgineo partu MDLXXIII. Tertio Idus Junii.

Ad oscula pedum paratissimus Suæ Sanctitatis
Minus idoneus Episcopus Sedunensis
HILTEBRANDUS DE RIEDMATTEN.

Capitulum vero universum Sedunense Episcopum ab illato crimine sese purgantem testimonio suo juvat, ejusque causam apud Pontificem agit. (*)

(*) Helvetia Vol. I. f. 36.

Beatissimo in Christo Patri ac Domino Nostro Domino Gregorio Decimo Tertio, Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino Nostro Recolendissimo.

« Beatissime Pater. Literæ partim admonitoriæ, partimque comminatoriæ per Suam Sanctitatem pridem Reverendissimo Antistiti et Præsuli nostro directæ, fuerunt nobis per ipsum mira cum animi perturbatione et quæremonia communicatæ: quibus lectis mirari satis non potuimus, de talium delatorum et detractorum impudentia et perfidia, qui falsa pro veris Suæ Sanctitatis auribus deferre non erubuerint. Cumce injuriam et infamiam optatissimo et dignissimo pastori nostro per certos æmulos et veritatis impostores illatam, uti nostram, ita etiam purgandam existimemus; ideo iis de quibus optima fide conscii sumus, testimonia nostra ferre minime dubitavimus. Ipse Episcopus noster ab accusatoribus (sit honos auribus) falso delatus, pro natura qua benigna est præditus, ab ineunte jam ætate et maxime postquam hanc attigit dignitatem ita vitam instituit, ut nobis et aliis veræ sit pietatis exemplar. Res autem Ecclesiasticas ita moderatur, ut quæ ad tutandam fidem catholicam apostolicam et romanam faciunt, prorsus nihil omittat. Eousque quod de toto suæ administrationis tempore, nulla penitus Religionis controversia in nostra Republica intercesserit, et prius aliquando exorta disceptatio, non solum sedata, sed prorsus ablata videatur. Interim quoque sua incredibili sapientia, ita pacem et christianam unionem colit, ut non tantum a nobis, sed etiam a patriotis (quibus Deus eum præfecit) diligatur, amplectatur, et ob oculos habeatur. Quamobrem rei veritas nos impulit, prælibatum Pontificem nostrum Suæ Sanctitati commendare et committere, suppliciter rogando, et postposito omni dubio in posterum falsis accusationibus et criminationibus delatis rejectis, ita de eo statuat, in functione ecclesiastica et tuenda fide Catholica et Orthodoxa paucos eo digniores inveniri posse.

Ex Capitulo nostro Sedunensi 4. Non. Junii 1573.

Suæ Sanctitatis usque ad pedum oscula humiles et devoti servuli.

STEPHANUS ALLET Decanus Sedunensis, – CLAUDIUS CUDERERI Decanus Valleriæ, – NICOLAUS LOSHER Sacrista, – CLAUDIUS ORETTETA Cantor, totusque COETUS CAPITULI SEDUNENSIS. »

Attamen Gregorius, quamvis lætaretur, de

Episcopi innocentia tam præclaris testibus patefacta, non parcit tamen quin et suaviter et magna prorsus dexteritate admoneat, ut cautius in posterum sese gerat, nec nimis familiariter cum iis agat, qui prave de rebus religionis sentiunt, quo omnem possit de sua fide suspicionem vitare. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 52. fol. 49.

Venerabili Fratri Hildebrando Episcopo Sedunensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Optavimus semper falsa esse ea, quæ ad Nos fuerant de te delata, cuicuimodi vero essent ad te perscribere voluimus; nam si vera erant, connivere nulla ratione poteramus; si falsa, tamen tuam æstimationem sic lædi dolebamus; tuum vero est sic cogitare, si falsa sunt, non magis me lædit hæc accusatio, quam accusatores ipsos; me vero oportet gratias agere Deo, qui me ab hujusmodi criminibus purum integrumque servavit; si vera, nihil est, quod illis succenseam, magis quam mihi ipsi, qui hanc eis accusandi occasionem tribuerim; ipsi vero nullum mihi tribuerunt ita vivendi; simul etiam cogita, non esse in nostra potestate, quominus alii de nobis male existiment; nullam autem illis causam præbere, hoc vero in nostra potestate esse. Et nos quidem speramus, ea falsa esse, ut ex tuis et Canonicorum tuorum literis accepimus; te vero ex hac re pro tua sapientia hunc fructum relaturum, ut posthac tanta omnibus in rebus, atque in omni vita circumspectione utaris, ut nullum malevolorum criminationibus sis locum relicturus. Volumus has nostras literas Fraternitati Tuæ atque ipsis Canonicis communes esse, quibus omnia pollicemur, quæcumque possunt a patre expectare filii carissimi, atque optimi. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XVII. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXXIX. — Ne clericis vel indignis, vel qui in aliena Diœcesi ortum habuissent, nec a natalis loci Episcopo cum usitatis commendationis epistolis dimissi essent, manus imponantur, et in presbyterorum collegia cooptentur, Præsules Argentinensem et Basileensem monet. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 177 f. 103.

Venerabili Fratri Episcopo Basileensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Quantopere cordi fuerit Sacro Concilio Tridentino eos, quibus Ecclesiastici ordines conferuntur, tali munere et gradu dignos esse, ac tales, qui possint doctrina, probitate, pietate cæteris prodesse, animarumque saluti, quæ sæpe ipsis committitur, consulere, declarant tot decreta et canones, qui in eo sunt, de diligenti examinatione adhibenda, deque alienæ diœcesis homine absque sui Episcopi testimonio et commendatione minime ordinando. Quæ quidem decreta dolemus a tuo suffraganeo violata esse: accepimus enim illum ordines contulisse nonnullis ex diœcesi Constantiensi a suo vicario examinatis, atque indignis repertis et rejectis, id ut insciente te factum esse existimamus, sic satis esse confidimus, te certiorem reddere, neque enim dubitamus, quin omni diligentia provisurus sis, ne quid tale in posterum committatur. Erit id tua pietate dignum, animabus maxime salutare, Deo autem acceptissimum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die nona Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XL. — Helvetii ex Friburgensi pago gens apprime Catholica, jamdiu de amicitia jungenda omni astu a Genevensibus sollicitabantur, jamque res in eo erat, ut fœdus iniretur. Timendum porro maxime erat, ne necessitudine rerum humanarum conflata religiosi etiam errores ex illa urbe Calvinistarum omnium parente in Catholicam affluerent. A tam pravo igitur consilio et discriminis pleno Gregorius Friburgenses deterret. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII An. II. epist. 185. f. 107

Dilectis filiis Helvetiis Friburgi Ecclesiasticæ Libertatis Defensoribus.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti Filii salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus, hæreticos Genevenses summo studio niti de societate vobiscum jungenda et fœdere confirmando. In quo agnovimus vetus atque a sanctis Patribus multis in locis detectum Sathanae ejusque Ministrorum artificium: nam ubi aperte id assequi nequeunt, quod unum student, ut quam multos possint a Christo avertant, modestiam et lenitatem simulant: verumtamen venenum aspidum sub labiis eorum et molliti sunt sermones eorum super altum, et ipsi sunt jacula. Hoc autem, quod nunc moliuntur, de fœdere vobiscum ferendo, nihil potuit cogitari vestra gloria alienius, nihil Deo gravius, nihil vestræ saluti adversarium magis. Nam si ideo quærunt vos sibi adjungere, ut vos suis armis atque auxiliis, ubi opus fuerit, tueantur, quid magis alienum est vestra bellica virtute et gloria, quam putare ullam vos in ea fere spem ponere atque ad eam confugere? quam vero illi opem vobis afferre poterunt? oportet vos habitare in adjutorio Altissimi atque in protectione Dei cœli commorari, quæque humano consilio provideri possunt, ea sic comparare, ut nullam spem in Dei inimicis ponatis: si enim vobiscum Deus, quis contra vos? si illius inimici vobiscum, quis pro vobis? certe nemo; nam eosdem ipsos inimicos sua potentia disjiciet Deus, disperdetque, ut tenuissimum fumum ventus validissimus. Quod si ipsi sibi metuunt a divina ira, vosque sibi socios asciscere conantur, redeant miseri ad eundem ipsum Deum, quem deseruerunt, eripiant se ex naufragio, in quo jactantur, redeant ad Matrem Ecclesiam, quæ unicus est portus salutis, et habebunt vos atque omnes catholicos eunjuu-

ctos christiana charitate et fœdere, quo nullum tenacius vinculum esse potest. Interim autem dum volunt in sua pernicie et obstinatione persistere, nihil est, quod ad vestram virtutem confugiant. Quæ societas, ait Apostolus, luci ad tenebras, quæ conventio Christi ad Belial, quæ pars fideli cum infideli? et Joannes; ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum, nec quidquam est, quod magis clament sancti Patres, quam ut omnem hæreticorum non modo societatem, sed sermonem etiam vitemus, tamque dicunt posse illus cum catholicis convenire quam amaritudinem cum dulcedine, tenebras cum lumine, pluviam cum serenitate, pugnam cum pace, cum fertilitate sterilitatem, cum fontibus ariditatem, cum tranquillitate tempestatem, et sperant impii posse vos sibi copulare. Non sinit hoc Nos credere vestra spectata virtus et pietas, neque tamen potuimus hac eorum audacia non graviter commoveri, propter zelum Christi, nostramque erga vos charitatem; scimus enim, Christum nullos habere capitaliores inimicos hæreticis, qui summum ipsius opus, hoc est salutem animarum suo ipsius sanguine partam destruere ac delere conantur; videbamus autem vos ad maximum, certissimumque Divinae indignationis atque ultionis periculum vocari, quod quidem vos summopere cavere oportet filii charissimi, semperque in animo habere verba illa a Moyse Divino instinctu ad eos, qui erant cum Dathan et Abiron habita. Recedite a tabernaculis hominum impiorum et nolite tangere, quæ ad eos pertinent, ne involvamini in peccatis eorum. Hoc vos pro vestra prudentia et pietate facturos esse non dubitamus, ac si ullus nostræ cohortationi locus relinquitur, ut id faciatis per vestram salutem, perque Christi sanguinem et viscera, quantum possumus, rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris die XIII. Decembris 1573 Pontificatus Nostri anno secundo.

XLI. — Missus insuper jamdio erat extra ordinem a Pontifice ad Helvetios Legatus Comensis Episcopus, qui Pontificis nomine et hoc fœdus impediret, et de cæteris, quæ sacra spectant, rebus cum summis Reipublicæ magistratibus colloqueretur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII An. II epist. 163 fol. 86.

Dilectis Filiis Helvetiis septem Pagorum Catholicorum Ecclesiasticæ libertatis Defensoribus.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem etc. Cum cogitaremus ad vos mittere aliquem ex nostris venerabilibus fratribus Episcopis super nonnullis rebus, de quibus vobiscum agi oportet, neminem judicavimus aptiorem venerabili fratre Episcopo Comensi, cui ad præstantem fidem cæterasque dum sanctæ hujus Sedis causa istic fuit, vobis perspectas virtutes, vestram etiam erga eum benevolentiam, ejusque in vos charitatem accedere intellegabamus. Mittimus igitur virum et vobis, et nobis probatum, vestrique amantissimum, quem ut vos pro nostra humanitate, atque ejus meritis libenter visuros, sic omnem ejus verbis fidem habituros esse confidimus. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die ultima Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XLII. — Ut ad res Polonorum redeamus, interregnum præter omnium expectationem tranquille habebatur. Conventus, quibus ea, quæ ad eligendum regem spectant, præjudicari et adornari solent, quæque ideirco comitia præparatoria, et vulgo Dietinæ nuncupantur, postr. Non. Jan. indicta fuerant. Acatholici (Dissidentes appellant) occultis coitionibus plura contra avita sacra moliebantur, et spem in animum induxerant, aliquem suæ sectæ hominem in regem cooptare. Perplures Catholicorum in suam sententiam pertrahere blanditiis et magnis largitionibus satagebant, et aliqua jam ex parte perfecerant, fœdere quodam inter se conflato Varsaviæ v. Kal. Februar. Foederis capita præcipua hæc erant. Regem nonnisi hæreticum hominem creari placere, aut qui certe, prout cuique visum esset, liberum permitteret de Divinis sentire et disputare; et ita facultas cuique esset, quæ vellet sacra sectari: tum profecto quæcumque ad Catholicam Ecclesiam spectaverant, et ab hæreticis occupata vel distracta fuerant, ne eorum repetendorum jus esset: per totum regnum ministris quorumlibet sacrorum templa æquo jure paterent, in quibus suo quisque ritu sacra faceret, et ad populum conciones haberet.

Franciscus Commendonus S. R. E. Cardinalis et Zacinthi Episcopus per ea tempora legati munere apud Rempublicæ Polonicam summa cum laude fungebatur. Hostium ille dolos vix dum edoctos Episcopos adire, Senatores et Equestris ordinis viros sermonibus delinire, ab impio fœdere, vel rectius conjuratione deterrere. Nec in irritum cessere labores, qui inter Catholicos magis cordati erant, præeuntibus Episcopis omnibus sollemnibus litteris fœdus Varsavicose detestati ad tuendam Ecclesiæ incolumitatem hisce verbis intercessere. (*)

(*) Polonia Vol. VII fol. 71.

« Nos Senatus utriusque status nostro et Internuntiorum nomine ad convocationem Varsovień. ablegatorum, qui non subscripsimus Confœderationi de dissidio Religionis in hac convocatione a quibusdam Senatoribus et Internuntiis conscriptæ et constitutæ. Notum et testatum facimus omnibus et singulis cujuscumque dignitatis, honoris et status in Actis Castrensibus quod cum Varsaviam confluxissemus id tantummodo de loco et tempore electionis Regis futuri constitueremus, quidam Senatores et Internuntii conscripserunt inter se quandam Confœderationem, in qua licet reperiantur aliqua ad

confirmandam publicam pacem pernecessaria; nihilominus tamen quædam eidem sunt injecta, quæ non solum nomine, sed etiam sequentibus temporibus vel maxime sunt nocitura. Illa præsertim clausula, qua cautum erit in rebus ad cultum Dei pertinentibus ad Magistratum quempiam nulla esset provocatio. Atque hac ipsa viam sibi munire videntur ad diversissimas Sectas et alias res improbissimas illicitasque excitandas hujusque licentiæ præsidio, fuisset illis facillime hæreses importare, non solum istas, quæ apud nos fere videntur esse communes, sed etiam horridissimas et deterrimas quasque, utpote Adamitarum, Turcarum et alias iis perquam similes, quæ ad atheismum nos tandem rejicere facile possent, cui nos providentes huic Confœderationi inductis omnibus iis, quæ ad pacis et concordiæ publicæ conservationem pertinent, libenter assentimur, uti decet, hos quos secundum Deum pacis et tranquillitatis publicæ studiosissimos, amantissimosque constat semper fuisse. Atque in eo solemniter protestamur, quod nos nullum genus suplicii, nullam sanguinis Christiani profusionem et maxime genti nostræ Polonæ, charissimisque fratribus nostris optamus, quin potius si quis id facere contenderit vel aliquam ejus rei occasionem præbuerit, huic omnes resistere et sese opponere et volumus et promittimus. Illud tamen in ea Confœderatione probare non possumus, quod omnem penitus Magistratum videtur illa quodammodo tollere et evertere, quod ad blasphemiam nominis præpotentis Dei et ad omnem libidinem novæ religionis introducendæ, cujusvis etiam sortis extremæ homini occasionem præbeat, qua leges, consuetudines et libertates Ordinis Equestris ad interitum prolaberentur. Quapropter cum propter has tam propter alias causas quam plurimas subveremur, ne in posterum inter nos et subditos nostros sub pretextu religionis et libertatis christianæ pariat aliquid tale, quod apud Munsteros Suancaros et in aliis locis superioribus temporibus constat accidisse. Nos itaque huic articulo, qui de dissidio religionis in hac Confœderatione conscriptus est, qui multa in se periculosa et nociva continet consulentes, respicientes priorem Confœderationem et juramentum nostrorum, quod huic est maxime contrarium respicientes conscientias et officia nostra, quæ vel imprimis laudi Divinæ, majoribus nostris, Ecclesiæ Dei, fratribus denique nostri Ordinis Equestris debemus, ad ea integris conscientiis nostris consentire nec volumus nec possumus, proinde quoque non consentimus, qua in re in actis publicis palam testamur, ac petimus, optamusque, ut ejus nostræ protestationis hæc eademque forma in acta queat referri, presertim adeo cum et Internuntii ex quibusdam Palatinatibus ab Ordine Equestri missi denunciare et palam fateri videantur, suos id sibi in mandatis non dedisse, ut de hac Confœderatione quicquam statuere et decernere auderent, imo se vere illos admonuisse, et in hac convocatione propter tempus et locum pro electione Regis futuri constituendum, rebus aliis sese intersererent, quam publice testati sunt in eam Confœderationem se consentire nec velle neque posse.

XLIII. — Omnibus animi ardore, et virtute præibat Gnesnensis Archiepiscopus, cui meritas idcirca laudes Gregorius libentissime tribuit, simulque monet, ut in propugnandis Ecclesiæ juribus pari semper constantia digladietur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII lib. III. f. 85.

Venerabili Fratri Jacobo Archiepiscopo Gnesnensi.

GREGORIUS PP. XIII.

«Venerabilis frater salutem etc. Dici non potest quantum nobis gaudium attulerit insignis virtus et pietas tu, acum a gravissimis viris accepimus, te istic usum esse in illa Sathanæ ministrorum exitiosissima conspiratione rejicienda, et gravissimis verbis detestanda cum ita diceres, te dexteram tibi potius abscissam iri passurum, jugulumque ipsum hostibus præhiturum, quam ut eam fidem proderes, quam Christo ejusque Vicario dedisses; aut pueris puellisque timidior esses, quos a fidei synceritate nulla vis abduxisset, nulli cruciatus deterruissent, tam præclaram vero mortem et tali ætate et rerum statu non solum expectare, sed toto etiam pectore expetere. Nam quid potuit exitiosius cogitari, quam quod illi tentabant, ut liceret hæreticis cum catholicis vivere omni legum et pœnarum metu ademplo, utque catholici eorum impietatis adversus magistratus et principes propugnatores essent? Ubi ullum catholicæ religionis vestigium, aut nomen ex facto residuum fuisset? Est enim Magni Leonis sententia frustra uti catholico nomine eos, qui hæreticorum impietatibus non resistunt, quid igitur illi, qui eos etiam fovent atque armis tuentur! Et quamquam nihil potuit Sathanas flagitiosius cogitare ac per suos ministros curare, tamen ut nihil potest esse tam nefarium, tamque ab omni ratione alienum, quod non sentire et suadere audeant hæretici, periculum erat, ne catholicos tam funestarum conditionum subscriptores haberent, nisi tua virtus et pietas obstitisset, cæterosque ab illis conditionibus deterruisset. Gratulamur fraternitati tuæ, quod ipsa voluntate, et mortis pro Christo oppetendæ desiderio, martyrii ab eo palmam consecutus sis; quodque ista tua pietate tanta in re, tam necessario tempore, tam aperte testificata magnam Christo gloriam, cœlestibus omnibus gaudium, universo isti regno salutem, bonis nunc præsentibus constantiam, posteris præclarissimum præbuisti ad imitandum exemplum. Et quamquam omnia nobis summa pollicetur virtus tua, tamen pro nostro munere, et incredibili desiderio facere non possumus, quin te hortemur, et rogemus ut

in isto Regis eligendi, in quo versaris negotio, tui similis sis, neve desinas Christi causam tueri, tamque præclaram ei, a quo optimam istam voluntatem adeptus es inserviendi facoltatem omni cura et studio amplectaris. Quanto in periculo istius Regni res sint, ex illa nefaria conspiratione et conatu perspexisti, quantum porro utramque in partem, sive ad salutem, sive ad interitum in Rege ipso situm sit, pro tua prudentia facile intelligis, quæ tuæ sint partes in tam illustri dignitate et loco non ignoras, quid bonis omnibus spei pollicentur pietas tua, recens hoc tuum factum declaravit. Perge igitur bonorum omnium atque in primis Dei ipsius caritatem tibi in perpetuum adjungere, a nobisque atque ab hac Sancta Sede Apostolica cui te conjunctissimum atque obsequentissimum ostendisti, omnia expecta, quæcumque possunt proficisci in fratrem carissimum atque optimum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XXVIII. Martii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

XLIV. — Septimo Idus Aprilis ad agendum de novi Regis electione Varsaviæ in campum Comitiis inauguratum descensum. Lithuani cum Moscorum Cæsare conspiraverant, qui suum filium Poloniæ Regem renunciari cupiebat. Michael Harabunda Lithuanorum Legatus ad Moscum Cæsarem missus plura de hoc eligendo colloquia cum Novogradiensi Duce habuerat. Cum vero conditiones a Russiacorum Autocratore in superbiam elato ferentur penitus graves, quæque omnem Polonici regni dignitatem pessumdarent, res inani conatu gesta est. Non pigebit narrationem perlegere, quam de rebus cum Mosco gestis legatus ipse Lithuanorum Harabunda conscripsit, quam ex Polonica lingua in Italicam conversam Gnesnensis Archiepiscopus Commendono Cardinali tradiderat, summi Pontificis oculis subjiciendam. [*]

XLV. — Turcarum Imperator ipse etiam electioni sua studia intermiscere conabatur, non quidam sibi Polonorum regnum vindicaturus, sed ut amicum aliquem sibi Principem Moscorum principe penitus rejecto in Regem eligerent hortatus. Machmetus Imperatori Turcarum a consiliis et supremus Dux, Bassa nomen est illis, Selymi Imperatoris nomine ea de re quas afferimus litteras Senatui, cæterisque Polonorum ordinibus scribebat; quibus aliquem ex ipsa Polonorum gente Principem virum in Regem eligi suadebat, vel saltem ex candidatis regibus, qui maxime Turcarum nomini amicus haberetur. Satis constabat Andegavensem Ducem Galliarum Regis fratrem his verbis innui et commendari. [*]

Litterarum Magnifici Domini Mahomet Bassæ Supremi Consiliarii Cæsareæ Celsitudinis ad Illustres Spectabiles et Magnificos Dominos nec non Egregios Viros Polonorum datarum expositio.

« Illustrissimis Spectabilibus Magnificis et Egregiis Dominis Amicis Dilectis salutis et benevolentiæ sinceræ post commendationem. Tenore litterarum nostrarum amice scriptarum significamus suaviter mortuo Rege Vestro Serenissimo dilectissimo amico Cæsaris Nostri excellentissimi mortui et viventis, multum jam temporis esse elapsum necdum quempiam in Regiam dignitatem a vobis esse evectum. Quod prænunciat aliquam inter vos discordiam esse ortam. Nam auditur a nobis, quosdam vicinos Reges sollicite affectare Regium inter vos honorem. Vos itaque diligenter perpendite illos non esse de stirpe Regia Vestra, nec jure sanguineo Regnum Vestrum ad illos spectare considerate: nam illi omnes affectatores Regni Cæsaris Nostri invictissimi sunt hostes, ne alio fine Regnum appetunt, quam ut Imperio et ditioni Cæsareæ Celsitudinis Regnis Vestris vicinissimis molesti esse possint: juxta vestrum consilium sunt insuper Reges quoque quidam, qui Legatos suos ad Portam splendidam Cæsareæ Celsitudinis Nostræ miserunt, per quos supplicant, ut aut filiis, aut fratribus Regium inter vos officium Cæsarea Celsitudo illis impetrare dignaretur. Sed cum Polonia et Imperium Polonorum sit tamquam paries ditionis Cæsareæ Celsitudinis Nostræ, ab antiquisque temporibus Cæsarum et Regum vicinitate, familiaritate et benevolentia summa conjuncte vixerunt cum subditorum utriusque Imperii optata pace et tranquillitate. Nequaquam Cæsareæ Celsitudinis Nostræ voluntas patitur, ut malevolus et Cæsareæ Celsitudinis hostis inconfœderatusque in Poloniæ Regem eligatur; quin potius votum et voluntas Cæsareæ Celsitudinis est, ut ex Dominis naturalibus Regni idoneus quidem ad auctoritatem Regiam evehatur; quod etiam in Litteris proximis diebus ad Vos datis Cæsarea Celsitudo significavit. Qua in re si voto Cæsareæ Celsitudinis responderitis testor Deum, nihil ex Porta hac præter optatum bonum vos sensuros; alienum vero creare in Regem Poloniæ ditionibus Cæsareæ Celsitudinis, nempe Moldaviæ, Transilvaniæ, et reliquis est periculosum. At si juxta votum Cæsareæ Celsitudinis et meum Amici Vestri antiqui operati fueritis, unumque vestrum ad Regiam dignitatem elegeritis, pristinamque inter duos Principes et Regna amicitiam, concordiam et benevolentiam conservaveritis et custodieritis familiariterque in Regnis, Vajevodis, et Regionibus Cæsareæ Celsitudinis vixeritis, Regnum V. salvum et tutum ab omnibus injuriis, et desolationibus permanebit, occasioque laude digna ad subditorum utriusque partis pacificam et tranquillam conservationem ministrabitur. Notum autem est Portæ Cæsareæ Celsitudinis splendidæ et nobis Regnum Poloniæ Dñis Illustrissimis et Prudentissimis esse refertissimum, qui consilio, prudentia et auctoritate, non solum illius

[*] Mucllosa docum. N 13. Narrat iste polonice conscripta typis edita apud Turgenieff Historica Russiæ monumenta ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta Petropoli 1841 T. I p. 227. seq. De Harabunda consule Fr. de Adelung kritisch literarische Uebersicht der Reisenden in Russland bis 1700 S. Petersburg 1846. T. I p. 271.

[*] Polonia Vol. 7. fol. 308

Imperii gubernatione digni essent, imo mundum fere totum regere et gubernare valerent. Procul dubio igitur consultius et æquius tam Vobis, quam etiam Nobis fore judicamus, si ex Dñis Vestris prudentissimis et sapientissimis unumquempiam Reipublicæ præfeceretis. Hoc enim esse notum Cæsareæ Celsitudini Nostræ in litteris suis amanter ad vos datis significavit. Speramus autem ab omnibus vobis, eo vos fore erga Cæsaream Celsitudinem animo, ut litteras Cæsareæ Celsitudinis auribus cordis Vestri exaudire dignati, utile, tranquillum et pacificum Consilio Vestro profundo et sapientia ineffabili decernatis, juxtaque votum Cæsareæ Celsitudinis operamini. Quod tam Regno Vestro quam etiam Nobis utilissimum fore sole clarius perspicietis. Mea quoque unica spes est vos antiquam pacem, coocordiam et familiaritatem non violaturos, sed totis viribus et consilio prudenti petitioni et voto Cæsareæ Celsitudinis morem gessuros. Si autem quispiam ex vobis diversum quid fecerit, jam radicatam amicitiam, benevolentiam et vicinitatem infringet. Quod diligenter caveri debet, nam tandem nulla excusatio apud nos locum est habitura; sed potius prædicta exequentur. Valete fœliciter, legatumque nostrum non remoremini. Datum Constantinopoli (feria quarta ante festum Paschatis. Anno Domini 1573.)»

Paullo post missus etiam cum ipsius Turcarum Imperatoris litteris legatus (Czausias appellant), qui nomine sui tyranni amicitiam, benevolentiam et studia omnia effusissime sponderet, atque eadem fere quæ Machmetus scripserat, monita afferret. Si Polonis arrideret, suæ gentis hominem Regem constituere, commendabantur imprimis Selymi litteris Uchanskius Archiepiscopus Gnesnensis, vel Joannes Firlejus Cracoviensis provinciæ Dux, Palatinos appellant, et totius regni copiarum supremus imperator, tum Georgius Jasloviecius Russiacæ, et Nicolaus Mielecius Podoliæ Palatini. Sin externum Regem præoptarent, iterum ad eum seligendum imitabantur, quocum amicitiam et fœdus incorrupte servare maxime Turcæ possent. En Selymi Imperatoris litteræ quæ non parva dignum laude et admiratione virum abunde portendunt. [*]

[*] Polonia Vol. 7. f. 74.

Expositio Litterarum Invictissimi Cæsaris Turcarum ad Illustres Mag. Spectabiles et Egregias Dominationes Polonas datarum.

«Non clam vos est Rñi Patres Episcopi Illñi Spectabiles et Mag. Domini, atque egregii fideles Principatum et Regiam dignitatem, nemini nisi divinitus dari, illud quoque ex sola misericordia Dei omnipotentis fieri. Audit autem nostra Cæsarea Celsitudo discordias et contentiones inter Vos de eligendo Principe mortuo Rege Vestro Serenissimo Amico nostro dilecto esse ortas. Ideoque nullum ad hoc tempus usque electum inter Vos esse Regem, aut Principem scit, pervenit etiam in aures nostras Cæsareas quosdam vicinos Vestros studiose flagitare et poscere officium Regium Polonicum, non alio autem fine, quam ut in Regna nostra ditionibus Polonicis vicinissima et mutuis limitibus terminata manus immittere possint. Sunt præterea Reges etiam quidam, qui ad Portam nostram Cæsaream Legatos suos miserunt, postulantque a nobis et supplicant, ut aut filiis eorum aut vero fratribus officium Regium impetrare dignaremur. Sed cum Polonia ab antiquis temporibus imperio nostro fuerit vicinissima, et utpote uno pariete determinata; ideo conatus et stodium nostrum Cæsareum est totis viribus Poloniæ excidium mollientibus et vim machinantibus resistere, Poloniamque ab hostibus vindicare; ut coloni et subditi partis utriusque sub umbra et protectione alarum nostrarum pace optata frui possint. Quapropter alienum a nobis et inconfœderatum neminem judicamus dignum officio Regio Polonico. Omni igitur conatu et consilio prudeoti vobis studendum censemus, ut ex vobis et Regni Vestri stirpibus unumquempiam ad Regiam dignitatem, et Regimen Regni eligatis. Alieno enim et nobis inconfœderato deferre Regiam auctoritatem, sine dubio Imperii nostri periculo, videlicet Moldaviæ, Transilvaniæ, et reliquorum vicinitate Imperii nostri junctorum fore perspicimus. At si ex vobis quispiam in Regem fuerit creatus, qui nempe pristinam erga Regna nostra declaret benevolentiam, concordiaque sincera cum Vaievodis nostris, et Regnis vicinitate junctis, vixerit, multiformes nostras gratias et clementias cognoscetis, quietique et tranquillitati subditorum utriusque partis consuletis. Itaque si secundum votum nostrum Cæsareum ceptum negotium ad exitum perduxeritis et Principem nobis gratum, Portæque nostræ splendidæ faventem elegeritis, Deo Optimo Maximo faciente in gratiam et benevolentiam nostram Cæsaream insereremini, et quicquid a nobis optare sciveritis, fœlicissime consequimini. Quod si vero discordes inter Vos fueritis, alienumque in Regem vobis eligeritis, procul omni dubio contra votum nostrum agetis. Quod ut ne accidat, ex vobis aut Jacobum Uchansky virum strenuo ingenio et summa prudentia ornatum, aut Josonem Firlei, aut Jaslowiecsky militari studio illustratum aut vero qui vobis ex filiis Regni libuerit, ad Regiam dignitatem elevare debetis, hocque consultius fore Vobis sentietis. Quare primum ac fidelis noster Achmed mandato nostro ad Vos pervenerit, statim Dominorum prædictorum unumquempiam ad gubernationem Regni postposita omni discordia et contentione debetis elevare, elevatumque honore debito venerari obligamini et totis viribus ad subditorum partis utriusque tranquillam conservationem conari convenit. Cavete igitur ne quid ex debito honore Principi delecto

desideretur, sed secundum præceptum Dei honor et obedientia debita exhibeatur. In his omnibus oportet vos diligentes et vigilantes esse; nam si contra votum nostrum Cæsareum alienum ad dignitatem Regiam ex discordia extolleritis, sine dubio nulla ratio, nulla excusatio Vestra apud Cæsaream Celsitudinem nostram valebit. Idcirco Vos strenuos esse oportet, ut diligentia omnis in hoc negotio adhibeatur, ne alieno nobis ingrato, et hosti officium Regium inter vos deferatur: Valete feliciter. Datum Constantinopoli Anno Domini 1573. (feria 4. ante Festum Paschatis.)

XLVI. — Quam acriter in comitiorum primordiis disceptatum sit, et quam pro virili Archiepiscopus Gnesnensis pro catholica parte tuenda dimicaverit, videre est ab ejus quem addimus libello, quo de rei gestæ ordine Commendonum Legatum certiorem reddidit. [*]

[*] Polonia Vol. 7. fol. 209

« Die 2. Maji cum variæ hominum opiniones essent, et aliis quidem placeret, ut electio Regis terminaretur, aliis vero ut prius quam id fieret lex Regia reformaretur, corrigerenturque nonnulla ex legibus Regni, res ad contentionem non mediocrem pervenit. Quo factum est, ut Palatinatus Plocensis, et Mazoviæ, et Terræ Dobrinensis, aliique multi ex diversis Palatinatibus Archiepiscopum flagitaverint, ut electionis deliberationem in medium proponeret, et si id facere nolit consulturos omnes rebus suis, idque facturos quod ex utilitate Regni existimarent. Non improbavit Archiepiscopus desiderium hoc illorum, declaravitque se id facturum esse, nec commissurum ut correctio legum electionem impediret, expectaturum tamen esse reliquos Senatores, qui nondum in Comitia venerant, ne neglecti et posthabiti esse viderentur. Interim qui abfuerunt venerunt. Palatinus Cracoviensis, Sendomoriensis et multi alii, tandem Nobilitas Siradiensis Terræ sermonem habuit ad Senatum, rogavitque, ut Senatus deliberationem de legibus corrigendis, articulosque pridie porrectos absolveret, ad electionem tandem procederet, cujus mora periculosa esset. Ad hæc Archiepiscopus respondit se nolle de ulla re alia, quæ de electione ipsa exordium sumere, id ipsum petere plurimos, ipsumque cognoscere magis expedire, ut hoc fiat et aliæ deliberationes post electionem differentur. Hanc ejus orationem Samuel Sborowski excepit, seque cum multis aliis ipsi adhæsurum esse vitæ etiam discrimine dixit. Inde acclamatio, fremitusque populi consequutus est. Aliis quidem cupientibus, ut electio statim Regis inciperet, aliis ut reformatio legum absolveretur. Episcopus Cracoviensis accepto exemplari articulorum a Cracoviensi Palatino, dixit nonnulla esse, quæ possint absolvi, et ipse legit primum caput, quo Rex obligatur successorem sibi non eligere, sed neque Comitia ad hoc indicere, quod statim approbatum est, reddidit postea exemplar Cancellario legendum, et cum de confœderatione caput quod sequebatur, legeretur, magna contentio exorta, vixque ad sententias dicendas locus est datus. Archiepiscopus exorsus est, multaque est contra confœderationem locutus. Duas religiones uno in Regno nullo modo esse posse, quemadmodum nec duos Dominos, Deum scilicet et Diabulum una in sede consistere, hæc ille disertis verbis contra confœderationem, cui se subscribere nolle, neque id debere a quoque committi dixit. Secundo loco dixit Episcopus Cracoviensis, videre se caput hoc de confœderatione controversum esse propterea se, cum alii omnes approbassent, tunc approbaturum. Episcopus Cuiaviensis et Plocensis, fortes, et prudentes sententias dixerunt contra confœderationem, Posnaniensis breviter, sed tamen in aliorum sententiam. Item reliqui quoque Episcopi. Castellani Cracoviensis Catholici anceps fuit sententia. Dixit se maxime hoc etiam desiderare, ut hæreses nullæ sint in Regno: sed quia communis hæc Regnorum omnium calamitas sit, potius quam bella inter Christianos fiant, pax et tranquillitas quoque sit in Regno, cujus cum hæc confœderatio causa possit esse, non videri iniquum, ut hæc ab omnibus subscribatur. Cracoviensis Palatinus multa in eam sententiam quoque dixit, et multi post eum hæretici. Primus e Senatoribus Laicis Palatinus Calisiensis decreto contra confœderationem est locutus et longa oratione disserebat, eam non religionem modo et pietatem in Regno evellere posse, sed omnem etiam ordinem politicum evertere dixit. Palatinus Siridiensis non negavit in convocatione Varsoviensi se confœderationi subscripsisse, sed eam tamen videri sibi exitiosam et Reipublicæ valde perniciosam. Quod cum ita sit non se posse approbare eam dixit. Capitaneus Samogitiæ contra confœderationem, et prudenter et acriter est locutus, illiusque oratio multorum animos confirmavit, apposita magis ad eam rem oratione nemo fere usus est. Ex Catholicis autem, quorum sententiæ confœderationem oppugnabant, hi fuerunt Palatinus Mazoviæ, Palatinus Chelmensis, Castellanus Belzensis, Castellanus Leopoliensis, Castellanus Brescianensis, Castellanus Janivilodensis, Castellanus Raciazensis, Castellanus Vilnensis, Castellanus Seprienis. Aliquorum Catholicorum dubiæ erant sententiæ reprobantes quidem confœderationem, sed pacem et tranquillitatem Regni, quæ videbatur ex ea emersura approbantes. Cæterum hæretici in cœlum ferebant confœderationem, eosque aliquot sunt sequuti Catholici Senatores. Vix loqui desierunt Senatores, cum Capitulorum procuratores Gnesnensis, Cracoviensis, Vladislaviensis, Posnaniensis, Plocensis, suo et fratrum et totius Cleri Polonici nominibus contra confœderationem sunt protestati, se nullo modo in eam consentire velle neque posse. Post hæc Nobilitas terrarum Mazoviæ, et alii

multi idem fecerunt. Hæretici deinceps se confœderationem velle protestati sunt, et suo, et ministrorum suorum hæreticorum nominibus. De ministris privatim a nonnullis admoniti sunt, verecunde illos ut nominent, si quidem illi de corpore ordinum Regni non sint, nec privilegia libertatesque Regni illis serviant. Sedato deinceps tumultu Palatinus Cracoviensis dixit, quandoquidem fieri non possit, ut hæc confœderatio Reipublicæ valde necessaria ab omnibus subscribatur, non fore contra justum et æquum, qui hac opus habent, ut eam illi ipsi soli subscribant, qui vero sibi non necessariam existimant in arbitrio eorum esse, ut hac non utantur. Ad hæc Archiepiscopus respondit, rem mali exempli esse consuetudinique Reipublicæ adversariam, si forte in aliquo Senatus et Equites non consentiant, ut una pars præ altera aliquam sibi prærogativam usurpet. Illud vero tantummodo servari velit, et pro concluso haberi, quod omnes concluserint, idque solum publice ab omnibus, et privatim a singulis teneri et observari. Reclamatio deinde subsecuta est hæreticorum, ut id valeat singulis, quod valere potest. Tandem sedato tumultu ad reliquos articulos propositos concludendos descensum est. Quorum nonnulli absoluti sunt, nonnulli vero sicut de judiciis post electionem absolutam reservati. Juramenti vero Regis formula, in quam hæretici volebant ingerere expressum juramentum de confœderatione servanda et licentia religionum, explosa est. Conclusum deinde ut per Dominum Regni Maresciallum in Civitate et Campo publico pro die Lunæ futuro electio Regis proclamaretur. »

Cæterum comitia nundinis similiora, quam publico consilio videbantur, et jam eo res inclinabat, ut regnum Andegavensi Duci addiceretur. Favebat illi imprimis Gnesnensis Archiepiscopus magnum sane præsidium utpote qui regni comitiis præerat. Juvabatur vero maxime Turcarum studiis, eique favebant, qui plurima Moscum et Austriacos Duces oderant. Gallorum legati Joannes nempe Montlucius Valentinensium Episcopus vir novis rebus vel in ipsa religione studens et Guido Lansacius callidissimis artibus regni postulationem sustentabant. Carolus quippe rex totis viribus in id incumbebat, et ardentius etiam regina mater dilectum sibi præ cæteris filium Andegavensem Ducem regiis insignibus decorari deperibat. Nec igitur impensis, nec promissis, nec largitionibus, nec laboribus parcebant, ut proposito potirentur. Enim vero summo impedimento erant tractationi Dissidentes, hoc enim nomine eo in regno appellantur, qui novas de religione opiniones profitentur; hi alieno ab Andegavensi Duce animo erant, et quia ejusdem victoriæ ex iis tantum relatæ fuerant, qui eandem cum ipsis religionem sequebantur, et quia Parisiensis strages acerbius a Protestantibus in admodum remotis regionibus significata, in eam illos sollicitudinem adduxerant, ut suspicarentur, si electus rex foret, ne eos qui a Catholica fide abhorrebant, uti acerrimus ejusdem cunctisque jam notus assertor, vexaret; hanc suspicionem fovebant, augebantque, cum literis, tum crebris nunciis plures Protestantes Germaniæ Principes, Hugonottorum cæde exacerbati, Henricique amplitudinis invidi. Quamobrem Rex, variis evulgatis scriptis, suorumque legatorum opera conatus fuerat eam excutere, quæ hominum menti inhæserat opinionem, Parisiensem scilicet internecionem diu structam, et multo ante perpensam fuisse, verum improviso casu partam ob Classis Præfecti temeritatem, qui inimicorum insidiis vulneratus, exasperatusque in eam præcipiti actus ira prolapsus fuerat deliberationem, ut novam contra universam Regiam familiam conjurationem fecerit: addebat Rex, indicabatque conscientiæ libertatem, non vero apertum, ac publicum Calvinianæ religionis cultum se toleraturum, cumque hoc non satis esse videretur veritus, ne magis irritaret atque lacesseret Protestantium et Evangelicorum hominum animos, lentius Rupellæ expugnationem urgere cœpit, ne Andegavensis Dux eam urbem vi subigens, eorum in se odium augeret ejusdemque Civitatis vastitate, majora ipse sibi impedimenta crearet suæ in Poloniæ Regem electioni, ejusdem feliciter procedente tractatione; hoc autem Rex non adverterat, verum ipsius apud Polonos legati, ac præcipue Valentinus Præsul crebris epistolis monebant, ut mitius cum Huganottis in Gallia ageretur, ne novæ difficultates afferrentur.

XLVII.—IV. Idus Majas Senatus cæterique Reipublicæ Ordines generaliora quædam legum capita sanxerunt in articulos distincta, quæ Rex designatus antequam regnum capesseret, se servaturum sponderet. [*]

[*] Polonia Vol. 7. fol. 261

«Anno Domini 1573. 12 Maji in Comitiis Electionis Regis in Villa Kamyen fuerunt conclusi per Senatores et Ordines infrascripti articuli.

1° Regem electum non debere nominare, vel designare aliquem successorem in Regnum, sed electionem liberam et illæsam relinquere statibus, et Ordinibus Regni.

2° Servare pacem, et tranquillitatem, inter dissidentes de religione juxta contenta cujusdam Confœderationis a quibusdam incolis factæ.

3° Non expedire legationes ad externos Principes, aut ab his ad S. M. adire, nec milites adversus hostes conscribere sine consilio et consensu Dñorum utriusque gentis consiliariorum exceptis his legationibus, quæ non multum ad Rempublicam spectarent, et pro ratione et necessitate temporis possint expediri, quo casu habeat potestatem expediendi cum consiliariis, qui tunc erant penes S. M.

4° Expeditionem publicam, seu generalem sine consensu omnium Regni ordinum non statue-

re, nec exercitum extra fines Regni sine solutione quinque marcarum super quamlibet hastam sine aliarum causa educere, non retinere subditos in loco expeditionis, et illius congregationis assignari diutius quam duabus hebdomadis, quando expeditio, ex publico decreto Comitiorum non est facta, subditis extra Regnum educendis consentientibus omnibus ordinibus solventur quinque marcæ pro quolibet, tam pedite quam equite, ad generalem expeditionem de jure Regno obligato, antequam fines Regni exeant et hoc stipendio non diutius quam per unum quartale retineri possint.

5° Exercitum non dividere in magnas vel parvas partes militibus non deductis extra fines Regni spatio duarum hebdomadarum, liceat unicuique in domum suam redire, tempore expeditionis generalis omnes sumptus ad Rempublicam necessarios facere de suo puta pro tormentis bellicis, jaculatoribus, custodibus, speculatoribus, peditibus, et aliis hujusmodi, quæ usus belli poscit, fines Regni, et ditiones dominiorum ad regnum spectantium ab incursionibus hostium præsidiis, et omni genere munitionis defendere suis impensis servata quarta parte reddituum secundum Regni statuta.

6° Stante varietate in Senatu opinionum, non concludere, sed omnium rationes perpendere et ad unam sententiam si potest omnes deducere, quod, si fieri non poterit, quod legibus libertatibus et commodis Reipublicæ consentaneum S. M. videbitur statuere et concludere exceptis tamen his negotiis, quæ more solito ex omnium ordinum consensu expediendæ sunt.

7° In quibuslibet Comitiis Generalibus 16. personæ ex ordine senatorio eligantur ex communi consensu ordinum, et aliis Regni officialibus adjungantur, sine quorum scitu et consilio et authoritate Rex nihil statuat de negotiis Reipublicæ, qui Senatores omnia cum dignitate Majestatis Regis fieri curabunt, et in futuris Comitiis rationem reddant ex omnibus actis suis, et Regis Senatoribus aliis sit liberum ire ad curiam, hisque omnibus præsentibus omnium consiliorum fiat participatio. Deputati supra alios Senatores quicquam prærogativæ non habeant, nisi quod præfixum sibi ad Regiam Majestatem tempus continuare debeant, sic quid acciderit, quod reliquos consiliarios scire intersit, ad eos juxta morem antiquum deferatur.

8° Provisio deputatis ex fisco Regis detur Episcopis scilicet Terrarum Russiæ et Secularibus 500. floren. pro quolibet pro sex mensibus. Polonis autem Episcopis nihil detur.

9° Comitia generalia singulo biennio ad summum fiant necessitate non exigente et accedente consensu Dñorum Consiliariorum sæpius, et dicta Comitia expediantur omnino spatio sex hebdomadarum.

10° Ante Comitia generalia fiant Conventiones particulares juxta morem antiquum et in Lithuania secundum ejus statuta; in Regno Poloniæ in Kolo et Korein, in Lithuania in Volkoniska; et in his Conventionibus necessaria significentur.

11° Regem non posse uti alio Sigillo in negotiis Reipublicæ tam intra quam extra Regnum præter Regium concreditum Cancellario et Vice-Cancellario Regni et Magni Ducatus Lithuaniæ.

12° Officia Regni integra in sua authoritate retinere et officia curiæ non supprimere nec suffocare et cum vocaverint idoneis et Reipublicæ benemeritis concedere et non extraneis.

13° Relinquere Dominis possessionum libere mineras metallorum, salis et aliarum rerum, quæ in eorum fundis reperiuntur et super his nullam molestiam inferre.

14° Nullas interpretationes aut deductiones ex jure externo admittere, bona a Regibus donata pro feudalibus non habeantur, nisi quæ disertis verbis in eorum privilegiis feudalia esse præscribuntur.

15° Capitanei et Præfecti tam finitimi, qui intra Regnum Castrorum et Civitatum majorum, jurent se tempore interregni loca sibi concredita tradituros nisi ligitime electo ab omnibus Polonis secundum jura liberæ electionis.

16° Diadema Regalis cum aliis insignibus per Thesaurarium Regni Cracoviæ in thesauro publico asservetur sub sigillo et clavibus Castellanorum Cracoviensis, Posnaniensis, Vilnensis, Sandomiriensis, Calisiensis et Trocensis, qui absque consensu Senatus atque omnium ordinum potestatem alicui non dabunt, infirmitate tamen aut alio justo impedimento aliquorum existente dicti impediti teneantur mittere claves ad Collegas, morte autem interveniente alicujus, superstites allato sigillo demortui aperire possint.

17° In judiciis publicis Rex non possit se intromittere, sed forma eorum in provinciis constituta servetur, sit etiam liberum cæteris Provinciis similem formam sibi constituere. Correctio horum judiciorum communi omnium consensu sit semper libera. Rex dicta judicia si visum fuerit Provinciis suscipere teneatur. Rex teneatur confirmare quandam legum correcturam et quendam modum judiciorum, quem consiliarii Magni Ducatus Lithuaniæ, Terræ Volhiniæ, Kioviæ, Braclaviæ, et earum quæ legibus Magni Ducatus utuntur, unanimiter inter se volunt constituere in futuris Coronationis Comitiis, et dictam formam judiciorum et correctionem defectus juris promittere.

18° Nullas contributiones in bonis Regalibus, vel Senatorum spiritualium nec occasione vectigalium Civitatibus Regni, et aliis Dominiis ad Regnum pertinentibus facere sine consensu omnium ordinum, nec monopolia earum rerum, quæ ex Regno vel Magno Ducatu Lithuaniæ extra Regni Dominia evehuntur instituere seu permittere.

19° Matrimonium non contrahere, nec de eo tractare absque consilio totius Senatus, neque contractum dissolvere ullis ex causis nisi quæ verbo Dei expressæ sunt. Conditiones omnes per Oratores Regis Galliæ propositas esse adimpleturum.

XLVIII. — Mox longa habita consultatione peculiares alias quasdam conditiones Andegavensis Ducis legatis proposuere, qui ejusdem nomine postrid. Idus Maji subscripsere, et jurejurando interposito sartas tectas habiturum, auctu-
(*) Polonia Vol. 7. fol. 365. rumque neoelectum Regem promisere. (*)

« Articuli inter Senatum Status Poloniæ et Lithuaniæ et Oratores Galliæ 16. Maji ejusdem anni 1573. in iisdem (Electionis Regis) Comitiis in Villa Kamyen.

1. Fœdus perpetuum inter Galliæ et Poloniæ Regna usque ad adventum Regis reservatur. Hostes hoc Regnum justo exercitu invadentes et molestantes Regem Galliæ primum commonere, ut a bello abstineant, idque si obtinere non poterit, peditatu si status Regni voluerint, juvabit eosque pedites ad fines Regni transmittet, quod si maluerint pro peditatu Vasconico equitatum Germanicum vel pecuniam, Rex præstabit. Rex Galliæ equitatu Polonico indigenis stipendiis ab eo acceptis adjuvabitur.

2. Contra Moscorum Principem 4000 Vasconum peditum dare, hisque dictum Regem Galliæ per 4. menses stipendia solvere et necessitate exigente, pro aliis sex mensibus suis etiam stipendiis non esse denegaturum; et in omnem eventum Rex Poloniæ proventibus seu redditibus Poloniæ non utatur.

3. Rex Poloniæ cum primum ad Regnum venerit, classem necessariam et sufficientem ad tuendos portus et dominium maris et dictorum Regni et Provinciarum adjacentium suo sumptu alat, et instituat, ut res et necessitas suadebit et status Regni censebunt.

4. Primo tempore emporium aliquod nobile in portu aliquo Galliæ mercaturibus Poloniæ, et ejus mercimoniis instituere, eandemque libertatem commeandi, et quævis commercia faciendi in Galliam, Alexandriam atque terras novas Polonis fore, quam ipsi Galli habent.

5. Regem electum singulis annis 450,000. florenorum, quos in Regno Galliæ habet, in Regnum Poloniæ illaturum et in usus Reip. pro arbitrio.

6. Omnia debita assensu Senatus tum a Rege demortuo, tum etiam ab ejus morte usque ad adventum S. Ser. Reip. causa contracta, quorum rationes Senatores et status S. M. indicabunt, et in scriptis proferent, in se suscipere et pecuniis suis persolvere, videlicet cum primum in Regno fuerit, dimidiam partem, reliquam vero termino duorum annorum proxime sequentium.

7. Academiam Cracoviensem ad meliorem frugem litterarum reducere adductis etiam in qualibet professione doctissimis viris, quibus stipendia suis pecuniis perpetuo præstare teneatur.

8. 100 ex nobilium familia filios in Cracoviensi, seu Parisiensi Academia alere suo sumptu, et si statibus Regni placuerit, eorum partem litteris, et aliam armis in aulis Principum externorum se exercere arbitrio statuum esse facturum.

9. Nullos peregrinos homines in Regnum adducturum præter paucos, quorum opera in domestico ministerio uteretur, quos brevi remittere teneatur, prosolutis stipendiis de suo. Et nullas possessiones, officia vel dignitates illis concedere, sed tantum indigenis juxta Regni statuta.

10. Servare omnia privilegia, jura, statuta, immunitates, prerogativas et libertates Regni tam a Regibus concessas, quam quovis nomine acquisitas ac diuturno usu approbatas, seu nunc circa electionem ex unanimi et concordi consensu omnium Ordinum sancitas, et juxta sibi traditam formam juramento corporali ante coronationem confirmare et litteris necessariis munire. »

Jam vero ab ipsa die, quæ fuit postr. Non. Maji Gallorum Legati, quo proniorem sternerent viam suo Duci ad Sarmaticum thronum satis occulte in pacta quædam, quæ non solum Polonicis Dissidentibus, sed et ipsis Gallis Hugonottis summopere favebant, juraverant, et ea sancte servanda tum ab Andegavensi Duce, tum a Gallarum Rege ipso spoponderant. (*) (*) Gallia Vol. 7. fol. 718

« Postulata nobilitatis (quæ Evangelicam Religionem in Polonia profitetur) Rmo D. D. Jo. Montlucio Episcopo et Comiti Valentino, et in privato Regis Christianissimi consilio consiliario, ac Mag. D. D. Guidono Sangelasio Lanssacci D. Equiti Aurato et cæteris Christianissimi Regis Legatis et Oratoribus oblata.

1. Imprimis ut Regi Christianissimo placeat rerum omnium, quæ per bellorum civilium tumultus in Gallia actæ sunt, et eorum omnium, quæ eorum causa fuerint consecuta, memoriam sempiterna oblivione delere.

2. Deinde ut omnibus qui volent Christianissima Majestas concedat pro immensa bonitate sua in omnibus Galliæ locis pacate vivere, ut eis religionis quam amplectentur causa (quæ reformata dicitur) periculum incommodumve nullum creetur domi hisque locis ubi inhabitabunt, in eos non inquiratur si modo ex edictorum prescripto vivant Rom. Eccl. et Catholicæ, ne adesse cogant, nec illis ulla ratione inservire.

3. Iis qui e Gallia excedere volunt liberum Rex Christianissimus faciat bona vendere, aut de iis alias prout libuerit disponere, ac pretium e Gallia transportare, quod si malint bonis non distractis eorum redditum annuum percipere, id illis sine fraude liceat, addita omnibus quoties voluerint in Galliam redeundi, et in ea manendi potestate, dummodo aut ad Regni hostes aut ad

eos quibus cum Rege nulla sunt fœdera non divertant.

4. Præterea ut Rex Christianissimus ad perpetuam clementiæ et mansuetudinis memoriam eos eorumve heredes, qui ob conspirationem, quæ mense Augusto 1572. Parisiis facta dicitur, condemnati sunt, in bona, nobilitatem et existimationem pristinam restituat, non obstantibus aut Edictis Regiis si qua sint, aut quibuslibet Senatusconsultis, nec aliis judiciis decretisve, quibus Rex ob certas graves magnasque causas derogatum esse volet.

5. Ut qui in clade illa, quæ Parisiis mense Augustu et postea per aliquot Galliæ urbes populi insanientis furore commissa est, occisi sunt, eorum heredibus Regiorum munerum, quæ tunc gesserint æstimationem, idest, quanti quodque officium antea vendi solitum est, Rex in sempiternam misericordiæ commendationem restituat.

6. Ut Exulibus ob Religionem ac cæteris omnibus, qui clade illa perterriti e Gallia aufugerant, reditum in Galliam cum omnium inimicitiarum oblivione Rex concedere velit, eosque in bona, famam, dignitatem restituere, dummodo illi arma deponant fidemque regiam agnoscant.

7. Ut Rex benignus cum iis urbibus agat, cæterisque locis, quæ ad eum usque diem, quo hæc capita Chrīīæ Majestati offerentur, religionis, quæ reformata dicitur, exercitium retinuerunt.

Imprimis omnium injuriarum et rerum ante actarum velit oblivisci, illisque concedere, ut religionis libero exercitio sicut antea fecerunt in posterum fruantur, sintque in omnibus præsidiariis militibus immunes, dummodo et ii Regiæ fidei se dedant, armaque deponant.

8. Ut in eos, qui adversus edicta Regia cædes perpetrarunt, severe inquiratur et animadvertatur, ut ad religionis exercitium pueros baptizandos, et matrimonia contrahenda Rex in singulis Galliæ Provinciis unum locum eligere et concedere velit.

« Nos Jo. Monlucius Episcopus et Comes Valentinus in privato Christianissimi Regis consilio consiliarius, et Guido Sangelasius, Lanssaci Dominus Eques, Cataphractarum Equitum turmæ Præfectus, ad Illīīos et Amplissimos Poloniæ ordines Christ. Majestatis Legati et Oratores pollicemur, et sancte juramus Christ. Regem in Illustrium. Magnif. Spectabilium et Generos. Dominorum et Equitum gratiam, qui Illīīo Duci Andegavensi in Poloniæ Regni petitionem faciunt, octo priora capita et postulata Gallis, qui religionem profiteri voluerint, concessarum, prestaturum ac servaturum eisque fidem hoc nomine obstringimus.

« Ad postremum vero caput, quod est de locis in quibuslibet Provinciis ad religionis exercitium assignandis, ita respondemus nos omni studio, et cum nostra atque bona fide apud Illīīum Ducem Andegavensem acturos et eum rogaturos, ut id a Rege Christianissimo impetret et perficiat.

Actum Plosci die VIII. Maji MDLXXIII. sub chirographis et sigillis nostris. »

At Gnesnensis Archiepiscopus, ut id rescivit, et eum sequuti reliqui Episcopi. tum perplures ex Senatorum et Equitum numero iis conditionibus forti animo, irrito tamen conatu, postr. Idus Maji intercesserant.

XLIX. — Rebus ita constitutis Poloni pariter et Lithuani Henricum Andegavensem Ducem unanimes in Regem cooptare consentiunt, et XVI. Kal. Junias hora septima post meridiem Regem renunciant, et more institutoque majorum solemni ritu confirmant.

Conditionibus jamdiu dictis et jurejurando firmatis alia etiam accessit, qua designati Regis nomine Galli Oratores spoponderunt Henricum, etsi adolescentem vixdum XXII. ætatis annum agentem, matrimonium inconsulto Polonorum Senatu initurum non esse, nec aliam ducturum uxorem nisi Annam Poloniæ Infantem ut vocant, Regis vita functi sororem, ætate jam satis provectam, utpote quæ quinquagesimum quintum annum nata esset. Cui hujusmodi sponsio deridiculo non sit? Nulli profecto rei Galli oratores parcebant, quo majoribus largitionibus, et muneribus suffragia Polonorum emerent, et ita Andegavensi Duci regni viam patefacerent. En oblatas Regi conditiones. [*] [*) Polonia Vol. 7. fol. 319.]

« Nos Joannes Monlucius Episcopus et Comes Valentinus, Guido de Sancto Gelasio Lansac Dominus Eques Ordinis Sancti Michælis, et Egidius de Novalles Abbas Insulæ et Sancti Amandi Christianissimi Galliarum Regis, ac item Serenissimi Electi Regis Poloniæ Oratores testatum omnibus facimus, quod cum multi ex Magnificis et generosis Dominis a totius Regni ordinibus ad nos deputati venissent, atque eorum nomine nobis articulos quosdam, quibus conditiones oblati Regni Serenissimo Principi Domino Henrico Duci Andium, videlicet continebantur, nobis proposuissent, in quibus hunc etiam, ne ejus Majestas numquam sine consensu Senatus matrimonium contrahere possit. Nos hoc articulo cum cæteris acceptato hæc addidisse verba, quod cum intelligeret Serenissimus Rex Serenissimam Principem Annam de prædicta Jagellonum familia ortam esse, et raris animi dotibus ornatam esse, si a Senatu prædicto statueretur, ut illam in uxorem duceret, id faceret lubenti animo atque illi esset gratissimum, et id postulare. Deinceps vero Senatum per Magnificum Dominum Joannem Herbertum a Fulstin Castellanum Sanocensem Capitaneum Przemisliensem et Generosum Dominum Joannem Zamosci Capitaneum Belzensem ac Zamoiscensem et Regiæ Majestatis Secretarium nos certiorea reddidisse id ita de matrimonio Serenissimi Prin-

cipis Henrici ac Serenissimæ Principis Annæ conclusum et constitutum ab universo Senatu ac ordinibus etc. Datum Varschaviæ die xxi. Mensis Maji Anno Dñi 1573.

L. — Comitiis nondum dimissis electionis acta confecta sunt, quique in Gallias perferrent, electumque Regem totius gentis nomine consalutarent, tum ex Polonorum et Lithuanorum Senatibus, tum ex Equestri ordine lectissimi quique viri selecti sunt. Legationis Princeps Episcopus Posnaniensis Adamus Konarski.

LI. — Gregorius nuntio accepto de Henrico Polonorum rege salutato sollemnes Deo grates in Sacello Vaticano prid. Kal. Junias reddidit. Considerationem merentur, quæ hujusce rei occasione Mucantius habet. (*)

(*) Diario Tom. 14. fol. 99.

« Die Dominica ultima mensis Maji fuit Missa extraordinaria in Cappella pro lætitia nuntii allati de electione novi Regis Poloniæ videlicet Henrici germani fratris Regis Franciæ, in qua electione constanti fama relatum est, Selim Turcarum Imperatorem suas partes interposuisse, atque adeo ejus potissimum opera effectum habuisse, quod unicuique generaliter displicuit: sed quia Rex Christianus fuit lætandus. Missam celebravit de Trinitate Rñus Cardinalis Varmiens. cum collecta pro gratiarum actione. Sñus D. in sede delatus cum pluviali et mitra preciosa accessit ad Cappellam, ubi adfuerunt Cardinales xxxi, Oratores Franciæ, Venetorum, Hetruriæ et Urbini. »

Henrico deinde Regi Gregorius amoris et benevolentiæ plenissimis litteris de delata regni dignitate gratulatur, et ad eum gratulationis afferendæ causa Seraphinum Olivarium mittit, qui Judicis munere inter eos fungebatur, qui Pontificis explorata sententia in vices jura reddunt, auditores S. Rotæ nuncupantur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II epist. 3. fol. 1.

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Duci Andegavensi in Poloniæ Regem Electo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili Noster salutem etc. Summa cum voluptate cognovimus, quanta fuerit Dei benignitas in Poloniæ Regno Majestati tuæ deferendo: neque enim alius hujus rei author agnoscendus est, quam Deus. In quo voluit virtutem tuam, et catholicæ Religionis tuendæ studium tam multis præliis, tam intestinis, tam constanter, tam tenera ætate, tanto tuo cum periculo, tum aliis, tum hoc tempore cum maxime in ista hæreticorum obsidione atque oppugnatione testatum remunerari novo hoc, et maxime hujus Regni gerendi et gubernandi negocio et labore. Sic agit cum suis Deus, ut nova semper munera largiatur iis, qui acceptis antea muneribus recte sunt usi. Puer eras, ut inquit sapiens, sortitusque ab eo fueras animam bonam; præclaramque istam sanctæ Religionis tuendæ ejusque hostium delendorum voluntatem et virtutem; ecce nunc ejus benignitas, quæ nescit largiendo defatigari, quoniam tu quoque in recte agendo defatigatus non es, perduxit te in quemdam quasi campum amplissimum, in quo posset tua virtus latissime excurrere majoremque in dies apud homines laudem, apud se ipsum merita comparare. Hanc tibi pro Christo proque ejus ovibus suscipiendi laboris, solicitudinis, vigilantiæ ab ejus benignitate tributam facultatem jure optimo gratulamur, quo quidem pro Christo laborandi fructu adempto, quid est in Principatu et Regno, quod magnopere sit expetendum? quid quod non cum omni conatu fugiendum? nihil certe, nisi summus angor atque ærumna est. Illis etiam gratulamur, quibus te Regem esse voluit Deus; neque enim tam ille tibi tribuit Regnum, quam te Regno: magisque est, cur illis gratulemur, quam tibi. Ut enim periculosius difficiliusque multo est bene imperare, quam bene imperanti parere, sic illi minimo cum labore, nullo autem cum periculo optimo Regi parebunt: tu unus pro omnibus labores et pericula adibis sustinebisque. Sed aderit idem Deus, siquidem quod tua virtus pollicetur, ipsum semper præ oculis habueris, omniaque ad ejus laudem et gloriam direxeris, hocque ipsum Regnum tibi ab eo commissum esse agnoveris gratiasque ei egeris, quod te potissimum nullis ibi opibus fultum, nulla cognatione munitum, ac ne illis quidem nationibus unquam visum tam longe acciverit, idque eo magis ejus bonitati acceptum tuleris, quo fuit ab omnium opinione alienius. Hæc ut perpetuo cogites curesque assidue a Dei benignitate precamur. Utque hoc nostrum gaudium summamque de tua præstanti virtute expectationem significamus Majestati tuæ per has nostras litteras, perque dilectum filium Seraphinum Olivarium nostri Palatii Apostolici causarum Auditorem, quem ad te mittimus, sic hujus gaudii publice privatimque indicia dedimus, sacrisque solemnibus Deum venerati sumus, eique quod Regnum istud Majestati tuæ elargitus sit. Ipsius autem Seraphini verbis, ut eandem, quam nostris fidem adhibeas rogamus. Mittemus propediem alium nostrum et Sedis Apostolicæ Nuncium ordinarium, qui apud Majestatem tuam sit. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die prima Junii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Eosdem lætitiæ sensus Carolo quoque Regi Gallorum Gregorius effuse testatur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II epist. 4. fol. 2.

Charissimo in Christo Filio Nostro Carolo Francorum Regi Christianissimo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem etc. Poloniæ Regnum ad Henricum fratrem tuum delatum esse, incredibiliter lætamur; gratulamurque et Majestati tuæ, quia Domus tuæ amplitudini omnem accessionem fieri cupimus; et Hen-

rico, quia optimæ voluntatis perpetuæque pro sincera Christi religione dimicationis hunc ab eodem ipso Christo fructum retulit; et vero ipsi Regno, quia cum Regem est adeptum, cujus virtus omnia pollicetur, quæ possunt ab optimo Rege expectari. Nostram hanc et communem bonorum omnium lætitiam cumulet in dies fœlicissimo rerum omnium exitu divina benignitas et misericordia, quam Nos quidem perpetuo imploramus ad sui nominis gloriam suæque ecclesiæ amplitudinem. Mittimus gratulatum Majestati tuæ nostro nomine dilectum filium Seraphinum Olivarium nostri Palatii Apostolici causarum Auditorem. Ejus verbis summam fidem ut adhibeas, rogamus. Datuo Romæ apud S. Petrum etc. die prima Junii 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

Mox etiam ut cumulatius gratulandi officio fungeretur renunciatus ad Polonicam Rempublicam Legatus Vincentius Laureus Montis Regalis Episcopus, qui tunc temporis legatus ad Ducem Sabaudum profectus erat, eique in mandatis datur, ut se Lutetiam statim electum Regem salutatum conferat, eique si Regi placuerit in itinere Polonico comes fiat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 10 fol. 6.

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Duci Andegavensi Poloniæ Regi Electo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Beatissime in Christo fili Noster salutem etc. Posteaquam accepimus, te Regem Poloniæ creatum esse, decrevimus ex veteri instituto superiorum Pontificum atque hujus sanctæ Sedis Apostolicæ aliquem mittere, qui apud Majestatem Tuam esset earum rerum causa, quas cum ea agi oporteret. Maxime autem idoneum judicavimus venerabilem fratrem Vincentium Montis Regalis Episcopum et quia ejus solertiam ac prudentiam perspectissimam habemus, et quia tibi acceptissimum esse existimamus propter singularem tibique minime obscuram ejus erga te observantiam. Hunc ut benigne excipias et commendatum habeas, rogamus: habebis enim eum tum isthic, tum in Polonia, qui Majestatem Tuam comitabitur paratissimum ad omnia, quæ Apostolica, quam a Nobis accepit auctoritate perficere poterit, peragenda; quæ minus poterit Nobis nuncianda. Rogamus Majestatem tuam, ut illis in rebus, quas et nunc in adventu ipso et in posterum nostro nomine tecum aget, libenter eom audias, proque nostro Nuncio ordinario habeas, eandemque ejus verbis quam nostris fidem adhibeas. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die prima Junii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

LII. — Henricus interea certior factus se Regem esse renunciatum Joanni Sborowski Palatino Odolanoviensi, qui eum in regni ambitu præcipuo studio juverat, et inter legatos a Polonis missus in Galliam fuerat, lætantis simul et grati animi sensus aperit. [*]

[*] Polonia Vol. 7. fol. 337.

Excellens Domine Palatine.

« Nos divina ope et Vestra opera Regem Vestrum creatum esse summopere lætamur eoque maxime quod potentes et strenui obstarent competitores, quibus tamen ulla in re cedere nusquam in animo fuit. Quam constanter autem nostram dignitatem sis amplexatus cum ex litteris tuis, tum ex Præczlawki, et Crassowski satis intelleximus. Senties imposterum nos officiorum tuorum non fore immemores. Quæcumque vero scribis nomine nostro a te promissa esse, sancte promittimus, et fideliter nos præstituros pollicemur. Quod si quis supersit, qui nos religionis causa quicquam in nostro Regno perturbaturos esse vereatur, huic audentius nomine nostro significato, nos noo minus pacis, et iotestinæ tranquillitatis severos esse conservatores, quam externi belli fortes, et strenuos propulsatores, artibus utrisque Dei gratia instructi sumus. Oratores interea vestros, qui de creatione nostra, tum de cæteris, quæ a nobis peragenda sunt, certiores nos faciant, non minus desideramus, quod vos nostrum in Poloniam adventum expectatis. His animis erga ducti non dubium, quin brevi cætera, quæ supersint, omnium applausu feliciter exequamur. Bene vale. Datum ex Castris Rupellanis Nonis Junii 1573.

HENRICUS.

LIII. — Angebatur interea animo Andreas Posnaniensis Episcopus, legationis princeps ad regem salutandum missæ, ob conditiones, in quas catholicæ fidei admodum adversas Gallorum legati Dissidentium fraude circumventi descenderant. Consuluit idcirco Commendonum Cardinalem Legatum adhuc in Polonia commorantem, et quid sibi gerendum esset in tanto discrimine postulavit. Timendum enim valde erat, ne cæteri Polonorum legati, ex quibus quatuor Dissidentium partibus erant addicti, et Calvinianorum dogmatum acerrimi propugnatores, regem ad hasce conditiones accipiendas et jurejurando confirmandas adigerent. En Posnaniensis litteras nondum Polonia egressi ad Commendonum datas. [*]

[*] Polonia Vol 7. fol 417.

Illm̃e ac R̃m̃e Dñe.

« Legationem hanc et perdifficilem et meis humeris imparem semper judicavi, sed quemadmodum Senatus ad id me deputantis auctoritatem et preces effugere nullo pacto potui, ita subveritus sum, ne, si et ego, quod omnes fere nostri ordinis faciebant, onus hoc excussissem, res ecclesiastica plurimum detrimenti, ac præjudicii pateretur. Quoties itaque mihi venit in mentem, quid mihi incumbat, cum quot et quibus collegis res sit, et quam perplexa ac difficilis tractatio tam respectu delegantium, quam eorum ad quos delegati sumus, taceo valetudinem aut

itineris longinquitatem, metuo ut non succumbam. Unum me solatur et confirmat nimirum, quod cum alios, tum præcipue Illm̃am at Rm̃am Dominationem V. singulari divina providentia habeo, cujus consilia cum ad meum studium accesserint, securius me omnia, non suo susceptorum modo, sed et perfectorum ex Ecclesiæ et Reipublicæ commodo, confido. Quo nomine cum ad Illm̃am et Rm̃am Dominationem V. expedire vellem, venit Stanievius, litteras summæ benevolentiæ plenas reddidit, multa quin etiam retulit, quæ maxime videntur ad eam rem fore accomodata. Quem tamen angustia temporis urgente illico iterum remittendum necessario esse duxi, petendumque reverenter ab Illm̃a ac Rm̃a Dominatione Vestra, ut in his adhuc, quæ maxime me angunt, et ex quibus secundum Deum salus rerum nostrarum pendet, acre suum judicium mihi impertiri velit. Proponendæ sunt a me Regi electo juramenti formulæ juxta præscripta, quorum exemplaria mitto, proponendi et ad confirmandum articuli: quorum aliqui ab oratoribus Gallis subscripti non sunt, aliqui in dubio relicti, cum de iis inter nos spirituales nobisque adhærentes, et inter seculares conventum non sit, imo protestationes interpositæ. Juramentorum vero formulis omnino a nobis repugnatum, nec a quopiam ex nostris subscriptum est, eo quod licentiose admodum circa religionis dissensionem definirent. Quomodo itaque me gerere debeam, primus cum ad ea proponenda sim, quibus nunquam nec assensi nec subscripsi, et cum totius Ecclesiastici Ordinis personam sustineam, consilio Illm̃æ ac Rm̃æ Dominationis V. opus est. Resp. quæ hoc munus me obire voluit, juxta præscriptas formas omnia mandat proponere: conscientia et studiom Ecclesiæ ac Catholicæ religionis promovendæ, vetat. Abs me si quid hac in parte negligatur, sunt qui promoveant, qui vero me tergoversantem diversasque sententias Regi explicare, vel etiam Cleri nomine protestari volentem juveot ac suffulciant, neminem ex collegis fore arbitror. Publice præterea cum ista agi, ac proponi oporteat, modum quo sine gravi Reipublicæ nostræ scandalo et omnium ferme qui mecum proficiscuntur offensione, subterfugere tanta impedimenta, vel saltem Ecclesiæ, ac rebus nostris providere debeam, apud me nequeo invenire. Plenipotentiæ item sive litteræ facultatis Nostræ Legatoriæ, sunt differentes, quarum unas sub sigillo solius Rm̃i Dñi Archiepiscopi habemus, alias in decreto electionis ab omnibus ordinibus facto. Quarum usus cum primus ac principalis sit, quomodo abs me promendæ erunt in manifesta contrarietate dubius sum. Et quoniam juramenti formulæ mihi ad manus traditæ, neque consensum neque subscriptionem ordinis nostri habent, non abs re fore existimo, ut ab Illm̃a ac Rm̃a Dominatione Vestra aliquid circa hoc perscribatur Rm̃o Dño Archiepiscopo, ut mihi detur alia juramenti formula, quam ego tanquam magis legitimam, et protestationibus nostris consentaneam, et articulis de quibus inter omnes ordines communiter conventum est, non repugnantem pro meliori Ecclesiæ et Reipublicæ tam Regi Christianissimo, quam Regi electo proponere possim. Referet plura oretenus Stanievius, exemplariaque commostrabit, ex quibus Illm̃a ac Rm̃a Dominatio V. informari poterit de iis, quæ me maxime sollicitum in ista Legatione reddunt. Proinde etiam atque etiam diligenter oro velit de his libere ac confidenter mihi suum conferre judicium, currentique stadium pro Ecclesia, viam cum possit dilatare; Illm̃o ac Rm̃o Episcopo Salviato cujus et auctoritate, et gratia plurimum me juvari posse Illm̃a ac Rm̃a Dominatio Vestra censet, ab eadem etiam commendari cupio. Hoc unum equidem in primis propositum mihi est, ut non minus Ecclesiæ, Catholicæque Religioni, quam Reipublicæ ordinumque Regni desiderio inserviam, nec quicquam Deo juvante laboris, diligentiæ, fidei, studii intermittetur, modo cætera non desint. Quam de me existimationem, ut non modo apud se Illm̃a et Rm̃a D. V. integram conservet, sed etiam apud Sm̃um Dñum Nostrum et apud alios promulget, rogo, eamque diu florentem feliciter valere cupio et opto. Datum Cziazemii 13. Junii 1573.

Illm̃æ ac Rm̃æ Cel. V.

Addictiss. servus

Adam Conarski Episcopus Posnaniensis.

LIV. — Gregorius a Commendono monitus, magno ea de re dolore affectus Episcopum Posnaniensem hortatur, ut omnem operam adhibeat, ne conditiones illas rex recipiat, juretve. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 96 fol. 48.

Venerabili Fratri Adamo Conarskio Episcopo Posnaniensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Summa cum voluptate cognovimus de tua ad charissimum in Christo filium nostrum Henricum Poloniæ Regem electum legatione; quia permultum Christianæ Reipublicæ interesse judicamus, cujus potissimum tam gravi in re fides, atque opera deligatur: idque Divino consilio factum esse arbitramur, ut te Senatus deligeret ejus legationis Principem, cujus pietas, sinceritas, prudentia esset Catholicæ Ecclesiæ pernecessaria. Quæ cum ita sint, tamen teneri non potuimus, quin has ad te literas daremus, testes nostræ voluntatis, paternique in te amoris, solicitudinisque ejus, qua de rebus Ecclesiæ gravissime angimur. Quod tantum negotium tuæ fidei commissum sit, oportet, te immortales gratias agere Deo, quia pulcherrimam tibi facultatem præbuit eam, quam ab ejus bonitate habes, pietatem exercendi, immortalem-

que apud ipsum mercedem consequendi. Summi enim beneficii loco ducere debemus a Divina Majestate, dignos Nos judicari, qui in ejus causa laboremus, quoque graviori, et difficiliori in negocio versamur, eo debemus alacrius, atque acrius incumbere, quia scilicet maximis laboribus scimus quoque maxima esse reposita præmia. Ad hanc cogitationem, qua Catholicos omnes, ubi facultas datur, incendi oportet, accedit etiam proprium istud tuum Episcopi munus, quod quanto cæteris excellit dignitate, tanto debet virtute, et charitate præstare. Nemo te melius novit id, quod incredibili cum alacritate et gaudiu universa Ecclesia accepit, quanta nimirum contentione in Senatu Polono tu, aliique catholici viri obstiterint ei capiti, in quo erat de Religionum concordia; nec dubitari potest, quin illi Sathanæ conspirationi obstiterit in vobis Spiritus Sanctus, vestrasque mentes, ora, animos ad resistendum copulaverit. Idem nunc quoque spiritus debet fraternitatem tuam animare. Etenim cum omnes homines, tum vero Episcopos oportet in recta sententia permanere, neque laboribus cedere, neque terreri minis, aut vocibus sceleratorum hominum, neque periculis propositis moveri, ut de optima sententia, et de dignitato decessisse videantur. Semper vero memoria tenenda sunt verba illa Cypriani ad Cornelium Episcopum. Si ita, inquit, res est, frater charissime, ut nequissimorum timeatur audacia, et quod mali jure atque æquitate non possunt, temeritate, ac desperatione perficiant; actum est de Episcopatus vigore et de Ecclesiæ gubernandæ sublimi ac Divina potestate; nec Christiani ultra aut durare, aut esse jam possumus, si ad hoc ventum est, ut perditorum minas, atque insidias pertimescamus. Sic igitur censemus nefarii illius capitis de religionum concordia, (quæ tamen nulla Catholicis cum Hæreticis esse potest, non magis quam inter lucem et tenebras, vitam et mortem, Christum et Belial,) mentionem apud Regem a te faciendam esse, ut addas, impium esse, atque a Catholicis confutatum, quantumque possis, illud oppugnes, doceasque, quam sit Deo odiosum, animarum saluti adversarium, Regi ipsi, atque adeo Regno universo exitiosum. Hoc facere et tua virtute, et charitate dignissimum erit, et Regi, ut speramus, acceptissimum, neque enim arbitramur, illum ad tale jusjurandum descensurum. Sic autem utrique officio satisfacies, et Legati in mandatis exponendis, et optimi Episcopi in tam impia postulatione confutanda, atque execranda. Quod cum Ethnici quoque fecerint, ut apud suos iniqua postularent eorum nomine, a quibus mittebantur, et eadem ipsa omni contentione dissuaderent, quæ nobis Christianis excusatio relinquetur illis in rebus, in quibus agitur honos Christi, salus animarum, Religionis sinceritas, Regni incolumitas. Quod si non poteris a Rege impetrare, ut illud jusjurandum continuo abjiciat, illud conare, ut rejiciat in illud tempus, cum in Regno fuerit, id quod optima ratione facere poterit, cum ita dicet non ignorare se, quanta de eo capite dissensio, et concertatio extiterit, nec unquam ea de re partium studia consensisse, se autem præsentem multo melius Senatus voluntatem exploraturum, et quod ex illius sententia, atque e re publica esse cognoverit, amplexurum. Hoc te a Rege facile impetraturum pro rei ipsius æquitate confidimus. Neque enim debes perditorum, atque impiorum odia vereri, ubi tuum munus exequeris, conciliasque tibi gratiam Christi, Catholicorum omnium longe et causa et numero superiorum voluntates, Regis denique utriusque, et terreni, et quod caput est, cœlestis, atque immortalis potentiam. Longiores essemus, si pro rei ipsius dignitate possemus omnia persequi, aut si nostra cohortatione, et confirmatione indigeret virtus tua; hæc autem, quæ non necessaria esse videbamus, expressit summum nostrum desiderium Christi gloriæ, laudis tuæ, animarum, ac totius istius Regni salutis, quæ cum illa prodigiosa concordia diuturna esse non potest. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die III. Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Easdem preces cum Catholicis legationis sociis adhibuit. En quas litteras idcirco Palatino Siradiensi conscripsit. [*]

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Lasco Palatino Siradiensi.

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist 94 fol. 48.

GREGORIVS PP. XIII.

Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. De tua ad charissimum in Christo filium nostrum Henricum Poloniæ Regem electum legatione eam spem concepimus, quam de optimi viri præstanti ac spectata virtute et pietate concipere debebamus: nihil enim tuæ Nobilitati antiquius fore confidimus Christi gloria, Catholicæ Religionis causa, Regis ipsius, atque adeo Regni universi salute, quæ omnia evertuntur impio illo capite, atque a Sathana excogitato, in quo est de hæreticorum impunitate, et religionum concordia, secundum quod impii homines Regium jusjurandum postulant, cui capiti cum te, cæterosque Catholicos vehementer repugnasse, nec unquam ut assentiretis, adduci potuisse compertum habeamus; non dubitamus, te in ista quoque legatione tui similem futurum, tuumque cor Spiritui Sancto constringendum traditurum, atque omnes Sathanæ machinas contempturum: quod ideo ad te scribere voluimus, ut intelligeres, quantopere tuæ virtuti confidamus, cui quantum Nos debere existimemus, libentius multo rebus ipsis, quam verbis declarabimus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die quar-

ta Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

LV. — Legati interea terrestre iter Galliam versus ingressi multis difficultatibus in eo peragendo præpediebantur, eo quod peragrandæ Germaniæ veniam, antequam se in viam darent, ab Imperatore Germanorum non postulassent. Sæpius idcirco cum ad singulorum Germaniæ Principum fines accederent, eos consistere oportuit, et ibi tamdiu expectare donec a Principibus singularum regionum, consulto prius Cæsare, longius progrediendi copia fieret. Ipse Saxonum Dux ex Imperii Electoribus alter, etsi Polonis satis faveret, legatos tamen ob eam causam in sui Electoratus finibus gradum sistere jussit, ut ipsius ad illos litteræ demonstrant. [*]

[*] Polonia Vol. 7. fol. 410.

Rmo Illustr. Mag. ac Nobilibus Viris inprimis Nobis Dilectis Statuum Regni Polonici Legatis. AUGUSTUS DEI GRATIA DUX SAXONIÆ ELECTOR ETC.

« Salutem, ac studia nostra in omni officii genere promptissima Rmus Illustr. Mag. et Nobiles viri inprimis nobis dilecti. De nostra erga Regnum Poloniæ voluntate propensa, dubium vobis esse nec potest nec debet, cum de ea proximis litteris satis testati simus. Quia vero a Cæsarea Majestate ad nos præscriptum est, quid Majestas ipsius statuum Legato de petito salvoconductu responsi dederit, cujus vobis exemplum transmittimus. Nec hucusque de Majestatis ipsius decreto certi quid perceperimus, vel tacentibus nobis intelligitis, quid nos facere hac in re deceat, nimirum ut Majestatis ipsius condignam rationem habeamus, nec prejudicio quasi nostro Majestatis ipsius sententiam intervertamus. Quod cum ita sit, non putavimus fore, ut prius ditionum nostrarum fines ingrederemini, quam certam animi nostri declarationem impetraretis. Facietis ergo a justitia, æquitate et vicinitatis jure non alienum, vestraque prudentia dignum, si vel tantum substiteritis, vel ad Regni fines retrocedetis, donec Cæsarea Majestas de decreto nos suo edoceat, quod in horas expectamus. Idque eam etiam ob causam, ne Cæsareæ illius Majestatis auctoritas a vobis spreta, periculum aliquod vobis creet: atque ita propriam potius quam alienam accusare culpam cogamini. Datæ in Mariemburgo 10. Julii anno 1573.

AUGUSTUS DUX SAXONIÆ
PRINCEPS S. R. I. ELECTOR.

LVI. — Non sine jucunditate aliqua legere est litteras, quas legati de suo per Germanias itinere ad regni Ordines scribebant. Afferemus Lipsia datas ex præcipua Saxonicæ provinciæ tum temporis urbe. [*]

[*] Polonia Vol. 7. fol. 437.

« Illustres et Magnifici Domini. Ex litteris, quas Francfortia ad Oderam ad vos misimus, intellexistis, quas difficultates, et quot pericula hoc in itinere sumus haud dubie habituri; eo quod nos adeo temere commisissemus itineri: neque illud iisdem litteris celare vos voluimus, quod rebus nostris probe consulere cupientes, litteras ad Ducem Saxoniæ misissemus, quibus, ut tutum iter possumus habere, petivimus, qui deinde hunc (cujus copiam vobis mittimus) responsum nobis dedit, propter quod hinc discedere sumus prohibiti; ecquis divinare potest quid tandem nobiscum fiet. Et quemadmodum non solum nunc ex responsis istorum dominorum, sed etiam ante eum ex hominum judiciis, tum etiam ex illorum institutis consiliis, nobis id evenisse sperabamus; ita etiam nobis magnopere optaremus, ut quid cum ejusmodi rebus esset nobis faciendum consilium quoque vestrum dedissetis: sed quoniam a vobis jam perturbatis consilium petere videretur perdifficile, fecimus ut videtur fortassis non imprudenter, quod Mag. Dñum Castellanum Sanocensem ex omnium nostrorum consensu ad Ducem Saxoniæ misimus, ut ex omnibus illis accusationibus, quibus in suis litteris usus est, nos apud ipsum purgaret, utque antiqua pacta et affinitates, quas hoc Regnum et cum Cæsare et cum domo ipsius et aliis Electoribus semper habuit, in mentem illius revocaret, ac ut denique efflagitaret, ne nos in Ducatu suo vexari patiatur, utque recordetur, quod quemadmodum alii Electores, ita etiam fortassis paulo post Dux Saxoniæ de libera nos transmittendi potestate Cæsaris resolutioni acquiescere debebit, quod etiam illum ipsum facere velle constat ex ipsius litteris, ac proinde litteras, quarum etiam copiam vobis mittere instituimus, ad Cæsarem dedimus, ut quemadmodum est pollicitus in favorem nostrum jam aliquod certi constitueret, quamvis multo fuisset commodius si Dñus Castellanus Lublinensis puero illic relicto eum iis rebus nos insequi jussisset, nos ad Cancellariam non rejiciendo. Sed quoniam cum propter longitudinem itineris, tum propter alias causas nos ea celeritate responsum a Cæsare non posse habere prospicimus, ea inquam celeritate, qualem rationes Reipublicæ nostræ in negocio peragendo requirunt: constituimus tamen si durior non fiet retentio a Duce, sed talis qualem hucusque sumus experti, non enim in itinere impediti, sed tantommodo admoniti fuimus hactenus (quamvis nos ignoramus, quanto fiat cum pericolo magnorum dominorum etiam admonitionem vel minimam negligere) ejusmodi periculis posthabitis, non temeritate aliqua, sed amore et utilitate Reipublicæ potius adducti, proficisci ac vitæ periculum potius subire, quam Rempublicam in ejusmodi statu relinquere, duximus. Quod si litteræ passus a Cæsare dabuntur etiamsi nosque hic non præveniant, nihilominus et in aliis locis prodesse nobis poterunt. Ac proinde si nos Dux Saxoniæ summa vi retinere liberamque transeundi per Ducatum suum facultatem denegare voluerit, cumqoe et alii Ducatus transeundi sunt tum

fortassis cum protestatione regredi deinde cogemur; ac postea vel aliud iter recipiendum, vel etiam consilium a vobis erit nobis petendum; non enim hic diutius manere commodum nobis videtur cum propter ignominiam nostram et Reipublicæ, tum propter caritatem omnium rerum maximam. Verumtamen donec Mag. D. Sanocensis revertatur scribere vobis iis de rebus certi nihil possumus, tum demum ex illius responso, altiori capto consilio certiores vos quemadmodum hactenus fecimus, facere noo negligemus. Cupientes de nobis persuasum vobis id fieri, quod fidei nostræ, curæ et diligentiæ ad honorificam et repentinam hujus quod suscepimus, negotiis expeditionem non deerimus, illud quoque vicissim nobis de vestra virtute pollicentes, quod quemadmodum pro ejusmodi nostro ardenti in Rempublicam studio fraternam gratitudinem vos exhibituros, ita etiam repentino aliquo (quod Deus avertat) infortunio oppressis opem non indiligentem laturos non dubitamus. Rogamus quoque ut de resolutione Cæsaris nos certiores faciatis, neque si quid est, quod Reip. nostræ imminere prospiciatis, nos celare velitis, ut de omnibus Regni incommodis, si quæ imminent, coram Electo nostro dicere possimus. Cum iis etc. 14. Julii Lipsiæ. »

In eisdem literis cedula fuit inclusa cujus hæc est ratio:

« Fecimus quidem litterarum quas ad Cæsarem misimus hic mentionem, nos quoque velle vobis mittere illarum copiam, verum propter temporis brevitatem, quo tum cum describeretur deficiebat, in aliud tempus reservavimus, quam una cum litteris brevi vobis mittemus etc.

ADAM CONARSKI EPISCOPUS ETC.

Haud lætiora nunciant postquam Francofurtum ad Mœnum pervenerant. (*)

(*) Polonia Vol 7. fol. 146

« Reverendissimi Magnificique Domini et Fratres Nobis Omni Observantia Colendiss. Commendamus fraterna nostra obsequia, cupientes Vobis bonam valetudinem cum omni consolatione ex argumento crescentis boni Reip. in longa tempora.

« Ne quid culpæ in mora per nos sit, facimus vos certiores de statu rerum nostrarum, præsertim nunc in adventu nostro Francfordiam. Ex litteris nostris, quas alteras ad vos ex Lipsko (Lipsia) dederamus intellexistis, quo modo Kurfierstus (Elector) Saxoniæ per litteras suas aliquantulum temporis nos retinuisset, tandem cura Domini Castellani Sanocensis (qui nomine nostro ad illum ablegatus erat) concessit nobis, ut per terras et dominia sibi subjecta libere transmitteremur, idque verbotenus promisit, Nos vero ut primum nobis de libero transito nunciatum est, ingressi sumus iter cœptum. Verum vix sex miliaribus confectis iterum sumus in ejusdem Kurfiersti oppido retenti Naumburg vocato citra omnem spem ac opinionem nostram, atque diem integram cum inedia mansimus in eodem loco; auctor autem nostræ retentionis fuit Senatus ejus oppidi, qui nullam se informationem a Duce habuisse dicebat præter primam, ut neminem Polonorum et Gallorum dimitteret, quocumque comitatu stipatum: narrabatur enim de hac tam nostra quam Gallorum gente quasdam res Reipub. nocituras molitura: tandem die altera ubi de nobis a Duce significatum est per litteras libere exivimus. Nos autem etsi minime latebat cum ipsum Ducem non propter inopiam tabellariorum hanc moram in significando fecisse, quam ut hoc prætextu inopiæ occasio illi præberetur, quo facilius nobis ac omni Regno nostro illuderet quasi aliud agens. Neglectis deinde his rebus ac omne id negotium nostro judicio submitteotes, progressi sumus ulterius, jamque ex finibus ejus ac Ducum Weimcogensium nepotum ejus sine impedimento egressi sumus.

« Dum in Hassiam venimus, Landegrabii Hessiensis omnem benevolentiam ac humanitatem cognovimus, ad litteras enim nostras non solum liberum transitum concessit, immo etiam servitores proprios ad nos deducendos misit, per quos nobis ac Regi nostro Electo precabatur prosperum transitum ad Regnum hoc inclitum deferens omnem benevolentiam. Eandem humanitatem Abbas Fuldensis demonstravit. Deinde quædam Oppidula Comitis Hanu pacifice emensi omnes incolumes Francfurtum venimus, ubi nos honorificentissime Senatus excepit præmissis in occursum nostrum viris nobilibus aliquot.

« Nunc itaque jam jam nobis minor pars transeundi Germaniæ finium restat: tamen cum aliquas inimicitias nobis Palatini Reni et Archiepiscopi Moguntinensis Electorum vulgus promittit, ad eosdem pro libero transitu misimus atque responsum eorumdem expectamos, fausta tamen omnia sibi precantes, Deoque adjuvante iter conficiemus. Sed quanto nobis magis securior transitus videtur, tanto plus cogitamus per quas partes, vel quo itinere honorificentius ac tutius cum Principe Electo nostro redire possimus, præsertim id in animo nostro circumferentes, ut citissime ad Regnum possit advenire, multum interesse existimamus, quod nos etiam prævidere non dubitamus. Ad promptiorem ac tutiorem transitum Regis nostri Electi, inter cætera hoc commodissime faciendum, quod vos jam fecisse juxta veterem consuetudinem ex ratione fœderum speramus scilicet, ut omnibus confœderatis Regno per graves personas de Electione significetis, ne quis certior de concordia vestra ignorantiam deinceps audeat prætendere. Quod nos maturiori ac graviori judicio vestro submittimus.

« Illud etiam sæpe nobis in mentem venire solet, rem esse valde necessariam, si omnes Principes feudales sunt certiores facti, ut tempus præ-

standi omagii illis sine mora intimaretur, cum sint certa juris feudalis fatalia, quibus non expirantibus tenentur Domini feudi feudatarios suos requirere. Cum his nos sedulo commendamus. Dat. Francfortii ad Mœnum 29 Julii 1573.

Adam Conarski ex Cobelino Episcopus Posnaniensis – Joannes ex Tomice Castellanus Gnesnensis – Andreas Comes a Gorka – Joannes Herburt Castellanus Sanocensis Cap. Premiscensis – Joannes Zamoyski Belzensis Zamoscensis Capit. – Nicolaus Firlei ex Dambrovicza – Joannes Zborowski de Zborow – Nicolaus de Tomice – Alexander Pronski.

«Fama est passim, quod etiam Castellanus Sanocensis audivit a Senatu Ducis Saxoniæ, Principes Imperii convenire ad x. diem Augusti, verum de loco non constat adhuc, Imperatoremque ipsum adfuturum, velleque consilia inire impediendi itineris Regis nostri Electi, quæ si ad vos fama pervenit (salvo vestro meliori judicio) consultum videretur, ut istic quam primum expediatis, ut agant cum illis Oratores vestri de transitu Regis Electi, præsertim cum jam marina navigatio periculosa imminet, nec speramus Regem se commissurum eo periculo marino, neque consulemus.

LVII. —Regni Polonici Senatores Regem designatum de difficultatibus, in quas sui Legati in Germanico itinere inciderant, certiorem reddidere. Simul eum orabant, ut nulla interposita mora Poloniam versus iter arriperet, addebantque e re fore, si mari potius quam terrestri itinere proficisceretur, ne iisdem ac Legati difficultatibus objiceretur. [*]

[*] Polonia Vol 7. fol. 301.

«Serenissime Rex Electe Domine D. Clementiss. Studia et obsequia nostra in gratiam Majestatis V. commendamus, promptamque subjectionis nostræ voluntatem eidem deferimus.

« Non ignorare Majestatem Vestram Regiam certo nobis persuademus, nos in conventu publico Varsaviensi pro Electione Regis novi auspicato elegisse Majestatem Vestram in Regem et Principem nostrum ita suadente et mentes nostras impellente Deo Maximo, qui omnium nostrum in Majestatem Vestram eligendam vota flexit et sententias, deinde non multo post Oratores ipsos ex ordine tam Senatorio quam equestri pro more gentis nostræ viros graves, familiarumque claritate Illustres ablegavimus, qui ad hoc Majestatis solium Majestatem V. inauguratam nunciarent et deferrent. Item alia quæ ad Majestatis V. dignitatem et auctoritatem Regiam firmandam, nostram vero libertatem conservandam pertinere videbuntur, horum aliqui cum diversis intineribus ob certas causas profectionem ad Majestatem V. arripuissent, alii ubivis ex jure gentium se committi posse rati, a profectione sua sunt retracti et detinentur. Accidit autem hoc in primis Illustri et Mag. Domino Joanni Comiti a Tenczin Castellano Voinicensi et Capitaneo Lublinensi, qui ad Majestatem V. orator designatus, cum ex minori Polonia per ditiones Cæsareæ Majestatis rectius et commodius iter arripuisset, ut celerius cum aliis oratoribus in finibus Regni Galliæ se conjungeret, Nissæ Silesiorum Episcopi Vratislaviensis oppido ex mandato Cæsareæ Majestatis detentus atque a destinato itinere prosequendo est prohibitus, ita ut in Poloniam regredi dies xii. istic moratus rogato, sed non impetrato transitu fuerit coactus, et licet per Oratorem nostrum Magnificum D. Stanislaum Slupiecski Castellanum Lublinensem ex Conventu Varsaviensi ablegatum petierimus Cæsaream Majestatem, ut litteras passus per ditiones suas et Imperii nostris daret Oratoribus, tum ipsius Majestas dubiam, ne dicamus contrariam nobis in ea re voluntatem suam declaravit, nec id facere voluit, donec prius sententiam Electorum Imperii ea in re exploratam haberet. Scriptæ quoque erant a nobis ex Conventu Varsaviensi ad Electorem Saxoniæ litteræ, ut Oratoribus nostris in Majestatem V. euntibus, securus per ejus ditionis datis salvi conductus litteris pateat transitus, qui quidem hoc ea ratione facturum se recepit, si annuentem et consentientem huic rei Cæs. Majestatem viderit, quod nobis non modicam suspitionem periculi auxit, ut cognoscamus ex composito practicas necti, ut hac detentione Oratorum nostrorum, quam ex his conjecturis certo futuram speramus, Majestatis V. adventus ad nos protrahatur, vel potius præcludatur, uti nobis Ill. et Magnificus D. Comes a Tenczin retulit, ex quo occasio capi possit, a vicinis hostibus, quibus undique Regnum septum est, rerum novandarum et perturbandæ pacis et tranquillitatis communis, quæ res cum maximi momenti sint, atque adeo tales, ut vix majores esse possint ullæ, tametsi ea de re sumus ad Cæs. Majestatem scripturi, nihilque minus de Majestate Cæsarea nobis pollicemur, quinimmo confidimus ipsius Majestatem pacta nobiscum et fœdera servaturam esse, tamen non videmus tantis malis et periculis avertendis salubrius consilium esse posse, quam si Majestas V. huc ad nos quam primum, et quam celerrime quocumque tandem itinere, quod illi vel consilium vel fortuna securum et ex dignitate ejus obtulerit in Regnum suum Poloniæ veniat, non expectatis etiam in Galliam Oratoribus nostris ad Majestatem V. profectis, si illos forte alicubi detentos intellexerit, aut ipsi ad Majestatem V. et Serñum Regem Majestatis V. fratrem carissimum pro die x. mensis Augusti non venerint. Hoc enim præterlapso tempore non videmus, quomodo Majestas V. commode iter ad nos Regnumque suum arripere possit, sive id mari, sive terra facere voluerit, et longius tempus præstolata, nos Regnumque suum

maximis periculis et incommodis objiceret. Quæ omnia solo adventu suo maturo antevertet, practicasque omnes, quæ ab extraneis ad Majestatis V. decus minuendum et Regni tranquillitatem perturbandam struuntur, non avertere modo, sed evertere etiam sola M. V. potest.

« Hæc nos pro fide nostra erga Majestatem V. Dñum nostrum clementissimum et pro amore patriæ per litteras hasce celeriter deferenda, et significanda voluimus. Nos inquam minoris Poloniæ Senatores, qui periculis hisce exterriti Cracoviam ad hoc incendium extinguendum convenimus, ut non solum eo consilio petitioneque nostra Majestatem V. ad avertenda hæc mala invitaremus, sed etiam reliquis Provinciarum Regni Senatoribus significaremus, ut communi consensu hoc idem a Majestate V. peterent, quod etiam apud Majestatem V. certo facturos esse nobis persuademus. Confidimus igitur Majestatem V. rebus sic stantibus ad nos iter arrepturam esse, eoque freti expedituri sumus brevi ex ordine tam Senatorio quam Equestri viros graves, qui Majestatem V. in finibus Regni, aut ubi Majestas V. nobis et illis significaverit excepturi sunt, et id deinceps cum Majestate V. facturi, quod oratoribus in Gallias missis erat injunctum et imperatum, ut hac ratione et publico Varsaviensi decreto satisfiat, et nos periculis ex tardo Majestatis V. ad nos adventu (quod Deus avertat) evenientibus occurremus. Ea de re significabit etiam Majestas V. Oratoribus nostris, si forte illos detentos alicubi deprehenderit, ut ex voluntate Majestatis V. et ex re ipsa, quid illis facto sit opus, consilium capiant, nosque simul de eorum ad nos reditu et incolumitate cum Majestate V. consulamus. Optamus autem Majestati V. celerem et in primis fortunatum et felicem ad nos adventum. Hoc enim Regnum salutem et tranquillitatem suam in Majestatis Vestræ Regio fastigio, tot virtutum ornamentis illustrato reposuit. Quam igitur spem de Majestate V. concepit, hanc illi conservet petimus. Nos autem pro Majestatis Vestræ incolumitate, felicitate, obsequia subjectionisque propensam et alacrem voluntatem commendamus et offerimus. Datum Cracoviæ 22 Julii 1573.

Ejusdem Serenitatis V.

SENATORES ET SUBDITI.

LVIII. — Attamen quod magis mirere legati ipsi Gallici, cum rege jam renunciato Dantiscum pervenissent, ut iter mari aggrederentur in Galliam, a civibus illius urbis non modo omnia contumeliarum genera perpessi sunt, sed hostium loco habiti et omni armorum genere impetiti sunt. Oportuit igitur Lansacium de illatis sibi injuriis apud Archiepiscopum gravissime conqueri. [*]

[*] Polonia Vol. 7. fol. 481.

Illustrissime ac Reverendissime Archipræsul.

« Hucusque meas querimonias ob injuriam, et molestias, easque gravissimas a Dantiscanis mihi petulanter illatas, solummodo omnipotenti Deo apertas esse cupiebam, sperans ab illis tandem mihi satisfacturum iri aut saltem aliquam pœnitentiæ exhiberi posse demonstrationem, verum divina illos mulctans providentia adeo mentis eorum obcæcavit oculos, ut de quacunque satisfactione, nec de talium hominum in melius ulla conversione nihil mihi restet spei. Quod facit ut nunc mihi recurrendum putem ad Illmam et Rmam Dominationem Vestram, quæ hoc in Regno Regiæ Majestatis auctoritatem induerit, et ejus jam partes gerat, quamque ego ipse novi æquitatis amantissimam ac juris gentium acerrimam propugnatricem. Nempe ut illius opera mihi justitiam reddi sentiam quæ vel omnium mortalium infimo denegare nunquam tantum abest, ut ei qui Oratoris Christianissimi et Potentissimi, itidem Poloniæ Regis ejus fratris, fungitur munere concedi non debeat. Quæ quidem dignitas magni æstimatur, honore afficitur, libertate et securitate fruitur, etiam apud Dei nescias, et Barbaras quasvis nationes. Itaque si pro eo quo tangor desiderio rationes justi mei doloris ad amussim, et sine fuco patefaciendi, videor plusquam par sit in eis hærere, precor obnixe, ne Illmæ ac Rmæ Dominationis Vestræ molestiam pareat hæc narratio tot injuriarum, quas hic pertuli et perfero singulis momentis. Jam ab integro mense Dantiscum appuli, nihil aliud habens in votis, quam ut celerrime meum in Galliam multis nominibus reditum pararem. Paucis post adventum huc meum diebus, quidam e familia mea nobiles Poloni quidem illi, et qui me eo amore prosequuntur, ut in Galliam me comitentur, per Urbem animorum recreandorum gratia deambulantes, statim nihil tale suspicantes a civibus opprimi se conspici, fitque in Dominos nobiles tam repentinus et violentus insultus, ut multi eorum graviter læsi, et vulnerati evaserint, ac nisi se quam cito in quandam domum proximam recepissent, et occlusi continuissent, omnes ad unum in vico succubuissent. Cum autem de hac amentia, et violenta suorum civium seditione apud Burgimastros et Urbis Consiliarios conquestus sum, postquam impudenter respondissent, se neminem eorum, qui talia perpetrassent agnoscere, sese satis excusatos de non reddenda justitia putant. Neque tamen tam exiguus fuerat facinorosorum numerus quin millenarium excederet. Quos inter aderant non parvæ in civitate existimationis et auctoritatis homines. Postea mihi visum est ad illos Secretarium meum mittere in Prætorium, quo tum convenerant, ut is meo nomine rursus eos precaretur, saltem ut præcaverent, ne vis hæc, et nefandum scelus ulterius progrederetur utque possem in Urbe cum familia adhuc per aliquot dies libere et sicure degere, sed exauditus minime et ne quidem auditus fuit; immo cum illis rescientibus fere ad spa-

tium horæ ante januam Prætorii supplex restitisset, non est præterea intromissus, at potius lapidibus inde inhumaniter propulsatus. Accidit nempe interea, ut unus juvenum nobilium, qui apud me sunt, nomine Gloskowsky equum habenis contineret, ante hospitii mei fores, ad quem accessit quidam nebulo, qui pugione conatus est eum occidere, cum nullam tamen id tentandi dedisset illi occasionem; nisi forsan ea est, quod vestitus Polonicis indumentis Polonus incederet. Quia autem consiliarii dixerunt se nullum seditiosorum cognoscere, illum statim a meis apprehendi jussi, eaque fuit Magnifici Domini Christofori de Gostka Capitanei Golumbensis virtus, et magnanimitas, ut per magnum et efferatum Civium, qui undequaque accurrebant, concursum publicæ quietis illum perturbatorem ad Prætorium ipse deducere voluerit. Verum cum sæpissime acclamasset ad januam se stare et hominem scelestum manibus se retinere, de quo rationem haberi a Magistratu postulabat, ei nec audientia data, nec janua Prætorii aperta fuit: quin imo parum abfuit, quin dictus Magnificus Dominus de Gostka cum nobilibus familiæ meæ lapidibus, qui hinc illinc conjiciebantur, obruti fuerint. Vicini etiam cum omni telorum genere adveniebant, unde factum est, ut de manibus meorum nepharie illum violenter abriperent, et secum abducerent. Ad tanti tumultus strepitum domo excessi, ut dictum Magnificum de Gostka, et meos inde reducerem, sed nec id fieri potuit, quin etiam ictu lapidis in crure percussus fuerim, ac ut paucis multa complectar de omnibus hisce injuriis nondum ulla mihi reddita est justitia, quamvis sæpissime eam poposcerem, adeo ut per aliquot dies ab urbe discedere coactus fuerim, ut saluti propriæ consulerem: nihilominus postponens omnia pericula ei, quæ mihi incumbit necessitas et festinatio in Galliam ad Suas Majestates redeundi, reversus sum denuo in urbem, a qua tandem cum ea nave qua vehi debeo egressus sum propter eorum maledicentiam, et continuatas semper adversum me injurias. Cumque viderent fore jam me e faucibus tyrannidis eorum ereptum iri, clam inhibuerunt nautis meis, ne me sua opera locata tamen adjuvarent, saltem ut quam possent longum hic tempus protraherent, et irritam navigationem meam redderent, quamvis iisdem nautis ego mercedem pro spatio plusquam duorum mensium persolverim mihique apparatus navigationis jam plusquam quindecim millibus florenorum constiterit. Nullum nempe est vilioris tributi genus abjectorum mercatorum, ad quod persolvendum me non adegerint; atque heri etiam cum me discessurum putarent, (quod fecissem si omnes meos nautas habuissem,) bombardas duas magnas evomere globos fecerunt, qui ad cubiti longitudinem mihi ad latus, dum in superiori meæ navis parte deambularem, pertransierunt. Singulis etiam diebus peditum sclopetariorum cohors una ablegata ab urbe ad eam turrim, quæ in ostiis Vistulæ adjacet, iique pedites dum adveniunt arcem pro more militum salutantes, sclopetorum suorum globulos versus navem meam, quæ prope adest, semper admittunt. Sed Dei Optimi Maximi me beneficentia hucusque ab illorum insidiis, et malevolentia protexit. Quamquam autem hujusmodi injuriæ talis sint conditionis et adeo enormes, ut tolerari nequaquam debeant, non tamen eorum quæ mei sunt in hac legatione muneris, et Regiam, ac Regni dignitatem et incolumitatem pertingunt, tam parum sum providus, quin etiam omnem moverem lapidem, ut obliterari potuissent, si illi ipsi vel tantillum quidem demonstrari voluissent, se quæ perpetrata sunt tolerasse, in particularium quorundam tantummodo odium, neque etiam in Majestatis atque Regum potentiæ contumeliam maximeque potentissimi Poloniæ Regis Domini mei Clementissimi. Sed longe ab istis illa, quæ in tales Reges hujusmodi contumeliosos, et contumaces tangere deberet resipiscentia. Nam quod ad Regem Christianissimum attinet, cujus causa ne quidem separari debet ab ea, quæ potentissimi Regis est Poloniæ, secundum confœderationem novissime invicem Varsaviæ initam, præter etiam illam duobus fratribus Regibus innatam obligationem, in eisque admirabilem benevolentiæ conciliationem hi, inquam, Dantiscani coegerunt Gallicas naves in unum locum insuetum, separatumque secedere, adversusque nautas omne genus molestiarum exercent. Interim tamen in hoc portu permittunt Anglis, Scotis, Danis, et quibuscumque aliis ubique libere commorari, Gallis tantum exceptis, et propulsatis. Quod autem penitus Regem Potentissimum Poloniæ transfiget, istud est, quod sequitur. Cum a principio quosdam me visitatum, et ut fertur, pro forma tantum misissent, ne ullum quidem verbum de Sua Majestate, deque illius negotiis protulerunt, sed tantummodo mecum egere de communibus et de levibus rebus, veluti cum homine privato, et advena huc transeunte tantum, postea vero cum aliquando ad me rediissent, licet apud quosdam expostulatus essem de parum decenti hujusmodi visitatione, non tamen unquam de Poloniæ Rege tam reverenter loquuti sunt, quam vel etiam Proceres hujus Regni cum de Sua Majestate fit mentio submissæ observantiæ suæ demonstratione, erga illius nomen collocutione honorifica utuntur, imo inquam ad me reversi, qui antea venerant consiliarii testimonium præbentes malevoli sui parum tamen cauti animi exordium ceperunt ab excusationibus et exceptionibus: profitentes se nullis nominibus esse subditos Coronæ Regni Poloniæ quodque sibi quam diligenter caverent, ne advenerint sub ditione et leges populi tam barbari, qui nulla

libertate suos subditos uti permitteret, cupientes illi (ut animadverti) hac subdola proditione, me ministrum et auctorem fore discordiæ et suspectæ opinionis inter suam Majestatem et Status amplissimi Regni Poloniæ, cum non mihi veniat in mentem unquam eo adigi posse Suam Majestatem, ut habere velit quicquam separatum et disjunctum ab illis, a quibus sibi traditam coronam opulentissimi, spatiosissimi et potentissimi Imperii cognoscat. Nolui ad ista tam atrociter eos redarguere, atque eorum merebatur temeritatem insanam omnino redolens oratio, sed potius omnes denuo ingenii nervos eo intendi, ut viam aliquam adinvenirem, qua mentes eorum obnubilitas serenare et turbulentas moderari possem. Accidit interea, ut quidam ex Equitibus, quos Illmus ac Magnificus Dominus Castellanus Gedanensis conscribi fecerat secundum decretum eorum, quorum penes est id mandandi auctoritas, apparerent in finitimis ditionibus versus Pomeraniam: hac una re ipsa commoti ad me confugerunt condolentes una mecum, meque vehementer rogantes, ut eorum nomine a dicto Illmo ac Magnifico Domino Castellano impetrarem, vellet ille istos Equites domum ablegare, promisi equidem me id curaturum quantum deberem, et possem, atque ea de causa profectus sum ad Dominum dictum Illustrissimum et Magnificum Castellanum hinc ad duo miliaria, illuc etiam advenit militum præfectus Mag. D. Wayer, qui Equitibus istis præest. Exposui Illmo et Magnifico Castellano illorum supplicationem, atque preces; mihique illi statim ingenue respondit, se quod exposueram libenter procuraturum ut fieret, maxime cum jam nullus esset rumor de ulla militum in Germania conscriptione, nisi de illa, quam ipsimet Dantiscani urgebant. Quod si milites suos ablegare vellent, itidem et ut isti dimitterentur iste daret operam. Verum dum interea Suæ Majestatis adventus expectatur, quoniam posset forsan quicquam accidere ad Regni hujus detrimentum, particulariter autem et præsertim ad Dantiscanæ Urbis nocumentum, a comuni quodam malevolo et inimico præparato, non abs re foret, si illi cum suis viribus una secum sese opponere illi vellent et ejus impetus simul retundere. Mihi hoc in loco expedit istud dicere atque sancte testari tamquam Deo veritatis fonti gloriam reddenti, reperisse me prædictum Illmum et Magnificum Dominum Castellanum omnis passionis, et motus illiberalis expertem, et vacuum, eaque tantum affectione commotum, quæ necessaria est ad hujus Regni commodum et tranquillitatem, atque ad Suæ Potentissimæ Majestatis Polonicæ dignitatem, et versus illam obsequia conservanda, non putabam sane parum me confecisse cum huc redirem illis denunciaturus, quæ illorum nomine gesseram. Exposui itaque illis (Cleinfeld nempe et Weber Burgi Magistris) omnia dilucide, qui quidem mihi responderunt a se ipsis istud referentes (dicebant enim non necesse esse ea Magistratui suo indicare) se satis compertum habere eum magistratum nunquam consensurum, ut milites sui dimittantur, nisi quotiescunque illi placuerit, idque sine cum quoquam pacto ullo, vel obligatione, ac quandoquidem Equites conscripti erant, essent etiam ipsi coacti alios conscribere. Quod ad eorum securitatem attinebat, poterant ipsi sese defendere strenue nec opus habere cujusquam ad eam rem mutua confœderatione. Volebant quidem Poloniæ Regem pro Rege electo agnoscere, ea tamen conditione si eis confirmaret, et inviolata fide observaret privilegia, usus et prærogativas, quibus usque ad hanc diem gavisi sunt, hoc etiam eis superaddendo, ut omnia gravamina abolerentur. Ad hæc rursus postulabam, ut quæ detuleram Magistratui indicarentur, quod tandem se facturos, mihique in diem crastinum responsum reddituros polliciti sunt. Verum jam quartus hinc abiit dies, et adhuc ne verbum quidem, interim Urbem omnibus modis aggere, vallo, propugnaculis, et bombardis per plateas dispositis communiunt, atque ea utuntur diligentia, quæ vix alibi unquam visa sit. Omnes etiam integræ familiæ civium quisque annonam sibi necessariam ad annum unum habere domi satagit. Naves armatæ collocatæ sunt in stationibus in portu, quique insunt milites, sæpius domesticos meos etiam interdiu ab Urbe ad navim meam redeuntes, vi intercipiunt, verberant, et retinent, ac tamquam cum hostibus res esset atque bellum indixissent, pervestigant an litteras deferant, nec eis domos in ripa Vistulæ ingredi ad noctem transigendam licet, sed eos male tractatos super arenam pernoctare cogunt, nautasque qui eos convehunt compedibus ferreis constringunt et alligant. Hæc quæ supra scripsi, nihil mihi omnino boni de talium hominum pervicacia reducere in mentem possunt. Quare mihi visum est ea Illmæ ac Rmæ D. V. litteris meis indicare pro tanto rei pondere, atque periculo, ut illa in eo, quod requirere illi videbitur, quodque illius summitto saniori et perspicaciori judicio, curare dignetur, quatenus hujus Regni proceres de his certiores fiant, quo periculis imminentibus mature occurratur. Quæ omnia evenire videntur conciliabulis, et sinistris atque dolosis negociationibus Dantiscanorum tam in hac provincia quam in aliis extra Poloniæ Regnum regionibus. Superest, ut mea omnia officia, studia, et obsequia jam pridem Illustrissimæ ac Rmæ D. V. deditissima humiliter illi in memoriam revocem et fidissimis asseram votis ad illius nutum ea semper fore quam paratissima. Deum Optimum Maximum supplex oro, protegat illam sua benignitate, et huic Regno diu

servet incolumem. Dat. in navi nostra ad mare extra Dantiscanum portum x.ª die mensis Julii anno Domini MDLXXIII.

Illmæ et Rmæ Dominationis V.

Humill. et Obedientiss. Cliens
GUIDO GELASIUS A LANSAC
Regum Chrmi et Potentissimi Poloniæ
Legatus manus propria.

Montlucius vero misso celeri cursore Dantisci incolas ira ita inflammatos suavibus verbis, et amplis pollicitationibus delinire conatus est, et omnem ab illorum animis suspicionem amoliri. [*]

[*] Polonia Vol 7. fol. 430.

«Capita eorum quæ D. Plemieczki nomine R. D. Oratoris Regis Christianissimi et Serenissimi Regis Poloniæ Electi Ampliss. Civibus Dantiscanis dicere oportet.

« Primum quod illis inscientibus et insalutatis nolui in Galliam redire.

«Secundo quod illos salvos et incolumes et ab omni detrimento et injuria sinceros et integros esse summopere cupio.

«Tertio quod Regem Poloniæ a Deo Electum et grato animo agnoscant, diligant et ament, amice admoneo. Nemo etenim negare potest, deliberationi in qua in Regem ille est Electus Deum omnino præfuisse, qui enim fieri poterat, ut tot milia hominum tam brevi tempore in unam sententiam coirent et convenirent, præsertim cum cæteris in rebus magna ex parte in diversas distracti sunt sententias. Itaque de illo Rege quod apud Paulum scriptum est vere dici potest: quisquis illi resistit, Dei ordinationi resistit.

« Quarto Principem habebunt suavissimis moribus ornatum, summa clementia et summa erga homines humanitate, cujus ego animum illis omnibus offero, atque coram Deo testor et spondeo, illum ne tantillum quidem de eorum libertate atque amplitudine detrahere velle.

« Quod vero attinet ad clausulam illam in mea oratione appositam, classis erit necessaria ad emporium aliquod acquirendum, eamque clausulam ad portum vestrum occupandum nonnulli referre volunt. Id certe a veritate alienissimum est, et conventum impudentissimum Germani cujusdam, qui Stenius dicitur, cui ineptissimam illam calumniam hominibus malevolis et de vobis male sentientibus facile fuit persuadere, tametsi ex ipsis verbis quid ego senserim aut intellexerim comprehendi manifeste potest. De occupando enim portu Gedanensi nil mihi in mentem venire potuit unquam, nam patet portus vester Polonis et Gallis neque is acquirendus est, veluti noster dici potest.

«Quemadmodum portus nostri Polonorum sunt portus, in quibus negotia agere, mercaturam exercere et cætera quæ ad commercium retinendum spectant, conficere illis licet omnibus, sed et illud ridiculum est, quod Stenius idem gloriatur orationem quæ a me habita est se composuisse, neque enim illum hominem tanti feci unquam ut in re tam magni momenti illius opera uti voluissem: illud præterea accessit quod ex illius scriptis, quam sit a meo scribendi genere remotissimus, facile qui judicare potest.

« Quinto et postremo si quid est, quod illi a Rege Electo aut optent aut postulare velint, id ego libentissime scire velim, quo possim illorum rebus statuendis et confirmandis operam meam præstare.

MONTLUCIUS EPIS. VALENTINUS
Chrmi Regis et Sermi Regis Poloniæ Electi
Legatus.

LIX. — Polonorum legatis iter in Galliam parantibus, dum pedem nondum ex Polonia extulerant, Dissidentes omnia conari cœperant, ut quæ legati Gallorum ante electum regem proprio Marte in eorum et Gallorum Hugonottorum commodum concesserant, publicis etiam tabulis insererentur. Quin immo et suos ipsi legatos magna auri argentique vi instructos Lutetiam Parisiorum miserant, ut adjuvantibus etiam Hugonottis viros quosque, quorum ministerio et consiliis uterque rex Carolus et Henricus utebantur ad conditiones illas confirmandas allicerent. Rei fidem faciunt epistolæ, quæ Posnaniensis Episcopus jam regni finibus propinquans Kalendis Juliis ad Archiepiscopum Gnesnensem misit. Perscribit in illis et plura de optima electi regis salute et de mira qua Polonos complectebatur benevolentia. [*]

[*] Polonia Vol 7. fol. 371.

« Dominationem Vestram Rmam scire volo unum ex famulis Domini Palatini Sendomiriensis huc venisse, qui una cum Crasowski fuit missus in Galliam cum lato nuntio de Electione, is duodecim diebus venit huc ex Parisiis, Nostrum Electum invenit optima valetudine præditum, et hilarem Russellam oppugnatam, qui fretus suorum consilio nisi prius expugnata discedere non vult, idque propter illos et suam immortalem gloriam. Proinde Mater ipsius ad illum proficiscetur rogatum, ut in Poloniam properare contenderet atque ut a Russella discederet, huicque negotio suum fratrem præficeret.

«Catholici cum Clero universo, postquam nuntium de Electione ipsius delatum est ad illos, sunt polliciti unum milionem auri sibi componere. Civitates quoque, præcipue vero Parisia suos quoque alacriter non recusat sumptus.

« Hic idem famulus Domini Palatini laudare non intermittit ipsius animi et corporis dotes, mansit cum illo sex dies, singulisque noctibus illum bis aliquando etiam ter ad revidendum exercitum surgere solere dixit, neque illum Ducis sed alicujus strenui militis officia præstare asserebat.

« Montlucius expectat internuntium ab illo, si quid erit quod Dominatio V. Illma scire oporteat, faciam certiorem.

« Hoc eodem tempore Posnaniam venit Presowski Secretarius Domini Palatini Sendomiriensis, quem, quemadmodum mihi Dominus Castellanus Sanocensis retulit, amandarunt Evangelici, cum maximo sumptu, nam septem equis currus maxime onustus vehitur, ut is ex parte religionis negotio illorum intersit.

LX. — Qui domi restiterant Poloni, ipsi quoque pro virili parte contra immoderatas Dissidentium postulationes digladiabantur. Inter quos Cracoviensis Episcopus et Regni totius Tabularii præfectus seu ut ajunt Vicecancellarius, lætus de relata hac in re victoria rei ordinem Cardinali Commendono explicat. [*]

[*] Lit Principum Vol. 28 fol. 97.

Reñe in Christo Pater et Domine, Domine, et Frater Observantissime.

« Etsi jam ante aliquot tempus sententiam meam indicaverim, et ad litteras Rñæ Dominationis Vestræ ad nos datas de sepultura Regia aliisque rebus rescripserim; tamen (licet in hac re sibi maxime confidere tantum me onus sustinere posse) proposui atque significavi ea omnia tali modo, quemadmodum Dominatio Vestra Rña a nobis postulaverat, quæque ad nos scripserat in Comitiis Proszoviensibus. Sicut et illud, de quo ad litteras Dominationis V. responsum me jam dedisse mihi persuadeo. Interim litteræ Barzini ad me perlatæ sunt, (qui adventum serenissimi Regis nostri brevi tempore futurum significat, et scribit quod ab illo litteras ad nos in hoc negotio attulerit, quas in Comitiis generalibus offerre voluit: is autem rumor in Gallia fertur fuisse, quod prima Septembris Rex noster itineri se dare vellet.) Sed cum illud aliud negotium circa Comitia specialia pervenisset ad Dominationem Vestram Rñam cum his litteris excurrere statuit. Interea vero temporis huc ad aliqua loca litteras suas, in quibus capita legationis suæ continentur, ubi comitia parva habebantur, transmisit. Videbatur sic consultum esse Senatoribus omnibusque Equitibus, ne diutius sepultura (quæ etiamsi optime ante adventum Domini Nostri finietur, et finiri poterit, tamen erunt res hujusmodi quamplurimæ, de quibus omnibus nobis in loco aliquo unanimiter congregatis, antequam ad nos Dominus noster veniat conferre licebit) Regia differatur, et ad tempus in universali designatum deducatur. Quod ego etiam Dominationi Vestræ Rñæ hoc tempore significo. Alias quidem res et articulos, qui in istis comitiis sunt conclusi, spero, quod hactenus ab aliquo Dominatio Vestra Rña intellexerit. Inter quos pars præcipua vel etiam maxima in unum convenisse seu conspirasse videtur, ut juramentum Domini nostri circa confœderationem ad optatum finem deduceretur, et ut nostra manu, postquam in unum convenisset pars præcipua, hæc ipsa subscribente a nobis extorquere voluerint. Quod cum facere noluimus planeque restitimus, minabatur rebus infectis, et constitutis legatis, discessum suum. Et ad hoc usque aliquos perduxerunt, ut se subscriberent. Ego autem illis assentiri nolui in hoc solummodo innixus, quod unquam antea articuli hujusmodi comitiorum præsertim specialium sunt subscripti. Qua in re ego quoque nollem inducere aut importare novam inusitatamque consuetudinem. Quapropter huic rationi acquiescere illos oportuit. Designarunt itaque legatos suos more solito. Tamen ex parte articulorum conspiratorum huic constitutorum cum potestate limitata. His gratiæ me Reverendissimæ Dominationis Vestræ commendo, incolumitatemque ad annos quamplurimos a Deo Optimo Maximo Dominationi Vestræ Rñæ precor. Datum in Slawhon 4. Septembris Anno Domini 1573. Dominationis Vestræ Rñæ

Frater et servitor

FRANCISCUS CRASINSKY

Dei gratia Episcopus Cracoviensis,

et Regni Poloniæ Vicecancellarius manu sua.

Pugnæ et victoriæ comes Ecclesiæ Polonicæ Primas fuerat; docet hic igitur Gregorium Pontificem agens simul grates ob breves litteras xII. Kal. Aprilis hujus anni in sui laudem emissas. [*]

[*] Polonia Vol. 7 fol. 513

Sanctissimo in Christo Patri et Domino Dño Gregorio Divina Providentia Papæ Tredecimo Domino Clementissimo.

Beatissime Pater.

Post oscula beatorum pedum et humillimam ac debitam sevitutis meæ perpetuæ subjectionem.

« Cum jam in campum discessum erat, et de electione Regis inter nos agitari ceptum, reddendas mihi curavit Sanctitatis V. litteras Illñus et Rñus in Christo Pater Dñus Joannes Franciscus, miseratione divina Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis Commendonus per Germaniamque et Poloniam Legatus de latere; et ea quæ in mandatis a Sanctitate Vestra habuit, non solum graviter et luculenter hic exposuit, sed etiam prudentia maxima auctoritateque singulari, negotium eligendi Regis, qui Catholicus et Sanctæ Sedis Apostolicæ observantissimus esset, summopere promovit. Ex his igitur Sanctitatis Vestræ ad me datis literis perspecta vere paterna S. V. clementia, erga me non solum parum meritum, sed plane indignum Sanctitatis Vestræ et Sanctæ Sedis Apostolicæ mancipium non potui non vehementer gaudere, et Domino Deo imprimis gratias agere pro eo summo beneficio, quod mihi tantam dederit apud Sanctitatem Vestram invenire gratiam. Non agnosco ego me dignum eo tanto honore, quanto me Sanctitas Vestra dignatur, servus inutilis sum, quæ debui ac per Dei gratiam potui feci. Id vero quicquid est, sentio autem quam sit exiguum, quia etiam Sanctitati Vestræ gratum accidit, eidem ago et habeo gratias immortales. Quod autem Sanctitas Vestra monuit ac mandavit, ut in Regis eligendi negotio mei similis essem, et non desinerem Christi domini

causam tueri; curavi quidem diligenter et obsecutus sum mandatis Sanctitatis Vestræ, ut adjunctis nisi aliorum consentaneis votis eligeretur Rex Christianus Henricus, Andegavensium, Borboniorum, Alvernorumque Dux Illmus Christianissimorum Regum filius et frater; verum in tanta rerum confusione, ingeniorum mutabilitate, judiciorum diversitate, nisi Sanctitas Vestra, tanquam est specula prospiciens, limatissimo consilio suo subvenisset, auctoritate firmasset, benedictione sanctificasset, non facile quidnam sequendum videri potuisset. Ideoque Sanctitati Vestræ secundum Deum immensæ sicut debentur, ita ab omnibus Catholicis aguntur et habentur gratiæ. Precamur Dominum sic omnes, ut ipsum talem experiamur Regem, qualem in omnibus Rege Christiano dignis virtutibus hactenus prædicari audivimus. Christi Domini causam, quam mihi Sanctitas Vestra tuendam commendat, quod attinet, humillime a Domino precor, ut ipse adjuvet et spiritu principali confirmet in eo, quo me impendam et superimpendar ego ipse pro Christi Domini gloria, et ipsius Ecclesiæ incremento. Sed hæc et singula, quæcumque in hoc interregni nostri tempore gesta sunt, ab eodem Illmo Dno Cardinali Commendono quocum conjunctissime vixi, et confidentissime de omnibus contuli, cum ad Sanctitatem Vestram incolumis redierit, fusius cognoscere poterit. Is enim res tam Ecclesiæ quam Reipublicæ nostræ magna dexteritate adjuvet. Quod superest, me et servitutem meam perpetuam Sanctitati Vestræ humillime commendo, utque optime et diutissime ad divini nominis gloriam illustrandam, Ecclesiæ firmamentum, nostramque protectionem vivat, supplex a Domino precor. Datum Lovicii die secunda Septembris Anno Domini 1573.

Sanctitatis Vestræ

Humillimus Servus et Devotissima Creatura.

Jacobus Archiepiscopus Gnesnensis.

LXI. — Gregorius oblatam non prætermisit occasionem, quin eidem Præsuli alteris datis litteris ad rem bene gerendam iterum animos adderet, et moneret insuper, ut novo suo apud Polonos Legato in recte et e re administranda legatione præsto esset. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. II epist. 115. fol. 81.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Gnesnensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. De tua singulari virtute atque opera in Christi causa et Religione tuenda non possumus majorem spem animo concipere, quam Nobis attulerit assiduus labor tuus, constantissimaque et invicta adversus illam Sathanæ Ministrorum conspirationem, tum eum de Rege deligendo agebatur, catholicæ veritatis professio et defensio; cum enim te in ea re præstitisti, ut dubitare non possimus, quin adversus omnes Sathanæ machinas, quas illum per eosdem Ministros gravissimas admoturum esse verisimile est, te tanquam molem Christi robore et virtute firmissimam sis oppositurus neque commissurus, ut ardentiores atque efficaciores videantur Christi hostes in iis, quæ eorum perfidis ac perditis mentibus immittit Belial, quam ipsius Christi servus fidelis in persuadendis et retinendis iis, quæ divino lumine et sapientia edoctus recta esse cognoverit. Quæ autem illi vel hoc tempore conentur, vel in posterum aggressuri sint, ipse et propter præsentiam videbis, et propter scientiam facile dijudicabis et propter Christi zelum perfringes. Hæc non ad hortandum scribimus, (nihil enim nostra cohortatione indiget virtus tua) sed optatissimum charitatis tuæ fructum spe jam atque animo præcipientes ad gratulandum. Incumbe igitur, ut facis in Christi causam; qua in re Deum atque homines adjutores habebis; neque enim de Regis ipsius pietate dubitare nos sinunt res ab eo adversus Christi hostes hæreticos gestæ. Si quid autem putas posse nostram auctoritatem atque operam tuæ optimæ voluntati suffragari, fac Nos certiores; nihil enim est, quod magis cupiamus. Voluimus autem has literas Fraternitati Tuæ reddi per venerabilem fratrem Vincentium Montisregalis Episcopum, quem nostrum et Sedis Apostolicæ apud Regem Poloniæ Nuncium ordinarium fecimus. Ei de iis rebus, quas et in adventu ipso, et in posterum tecum communicabit, omnem fidem præbebis, ejusque opera fidelissima et promptissima, quibus in rebus opus erit, utaris ad gloriam et honorem Jesus Christi. Datum Romæ apud sanctum Marcum sub annulo piscatoris die XXIII. Octobris 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

Eodem exemplo litteras ad reliquos misit Episcopos, nec non ad illos ex Senatorum vel Equitum ordine, qui in tuenda avita religione in peractis Comitiis laudem erant promeriti. [*] Celebrabatur imprimis et ideo a Gregorio merito collaudatur Martinus Ruseschius Cracoviensis Scholasticus. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. II epist. 112. f. 130.

[*] Reg. Gregorii XIII An. II epist. 139. fol. 77.

Dilecto Filio Martino Ruseschi Scholastico Cracoviensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem etc. De tua insigni pietate, et egregia opera in Christi causa et gloria tuenda, quæ Catholicæ fidei sinceritate maxime continetur, inque Sathanæ conspiratione execranda, curandaque, ne Episcopi impio illi fœderi subscriberent, habes gravissimum apud Nos testimonium dilecti filii nostri Cardinalis Varmiensis, quo quidem nomine tam te amamus, quam æquum est Christi ovium pastorem (cui quidem muneri nullo nostro merito, sed sola Dei benignitate præpositi sumus) amare eum, a quo suum onus non minima ex parte allevari, Christi gloriam quæri, ejus ovium salutem omni studio curari intelligat. Et quamquam tam præclarum factum Nos dubitare non sinit, quin causam

Catholicæ fidei, quæcumque facultas dabitur, toto pectore semper amplexurus sis; tamen pro nostro incredibili desiderio facere non possumus, quin te rogemus, ut id, quod facis, quam maxime facias, nitarisque omni ope, ut quamplurimos tibi adjungas ad illam jurisjurandi formulam, quæ ab hæreticis electo Regi proposita est, impugnandam, idemque sis hac in re, qui in electionis negocio fuisti, addasque Episcopis animum ad resistendum ei formulæ; speramus enim divinam opem tuis conatibus adfuturam; quæque te aut in manibus habere, aut sperare posse intelliges, omnia cum nostro Nuncio Apostolico, qui brevi aderit, communices. Hæc ut coneris, perficiasque quantum possis, rogamus per eum ipsum Christum, cujus causa maxime agitur, perque animarum salutem, pro qua ille sua viscera transfigi non recusavit. Majus est hoc, quam ut possimus, quantum sit verbis explicare: et quamquam huic tuo labori, immortalia erunt a Deo reposita præmia, tamen scito Nos etiam hoc nomine tibi devinctissimos fore. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris die XVII. Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

LXII. — Gregorius, quid Parisiis moliri pararent Dissidentium Polonorum Legati certior factus, Aloysium Estensem virum in Romana Ecclesia Cardinalem ad Gallum et Polonum reges mittit, qui eos deterreret ab iniquis Dissidentium precibus exaudiendis accipiendisque. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 92. f. 46.

Charissimo in Christo Filio Nostro Carolo Francorum Regi Christianissimo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Cum ad Majestatem Tuam veniret dilectus filius Noster Aloysius Cardinalis Estensis, non putavimus, omittendam esse occasionem hanc tui salutandi, tibique Apostolicam benedictionem impertiendi, tecumque nonnullis de rebus agendis per eum, quem scimus esse tuæ Majestati et suo merito, et nostro etiam amore acceptissimum. Ejus verbis eamdem, quam nostris, fidem te habiturum esse non dubitamus. Datum Romæ apud S. Marcum sub annulo Piscatoris, die ultima Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno Secundo.

LXIII. — Carolus æque ac Henricus, nec non Regina mater de gratulationis officio per Olivarium et Aloysium Estensem peracto non minus lætati sunt, et grates ipsi reddunt Pontifici IV. et III. Idus Augusti; tum cordi sibi esse, quæ monuisset Pontifex profitentur, spondentque ea se semper ob oculos habituros, et diligenter curaturos, ut ea prouti decebat alacritate sequerentur. (*)

(*) Mantissa docum. n. 15

LXIV. — Carolus non secus ac Catharina mater longe tamen ob diversas uterque causas Henricum in regem esse renunciatum lætati erant. Carolus quippe gaudebat æmulum sibi fratrem regni arripiendi specie longius a se dimoveri, periculoque se liberari putabat. Regina mater sibi soli tandem supremas regni partes gerendas relinqui sperabat; sive cum ab armis, sive a pacis negotiis gerendis æque Carolus animo abhorrebat, otia et animi oblectationes solummodo sectari suetus. Carolus idcirco Henricum quotidie, ut in Poloniam proficisceretur, urgebat, reque sæpius dilata in iram identidem erumpebat. Henrico e contra magis Gallia quam Polonia placebat, et discendendi in novum regnum tempus quantum poterat in crastinum per dies amandabat. (*)

(*) Salviati ad Cardin. Comensem Parisiis 5 Sept. 1573. Mantis. docum N. 47.

LXV. — Polonorum interea Legati tandem aliquando Lutetiam Parisiorum advenerant XV. Kal. Sept. summo Gallorum omnium plausu et omnigenis a Carolo et Henrico regibus honoribus excepti. Spectaculo fuere non ingenti tantum legatorum numero et comitantium assectarum, sed ipso etiam cultu et ornatu nuspiam alias Gallorum oculis subjecto. Præter enim quam quod ferarum maxime pellibus, quas magno parant pretio caput et membra amiciebantur, purpura insuper et auro et gemmis ipsi et eorum equi toti coruscabant. Senatus consultum, quo ad ineundum Poloniæ regnum invitabatur, Henrico reddunt, et cum suo more jurejurando in patrias leges adigunt. Sacramenti verbis prolatis vehemens et fœdum inter ipsos legatos certamen exortum est. Principes enim illi ex hæreticorum numero viri a sociis suis missi plenam sibi veniam quascumque religionis sententias sectandi a Deo datam profitebantur et a rege poscebant. Quæque hac de re regis legati in Polonia pacti erant, ea jam ab ipso rege jurejurando interposito sanciri postulabant. Obstabant virili animo Catholici, qui inter Legatos adlecti fuerant, negabantque ullis aliis, quam quæ publice proponerentur legibus regem teneri oportere, aut privatorum placita publicis juribus ulla ex parte præjudicio esse posse.

Res in disceptationem vocata est in summo regis senatu, quod Parlamentum appellant, frequentissimi nobilium hominum, qui maxime spectandi erant, convenerant, et tanta populi corona res acta est, ut ad decem hominum millia interfuisse dicantur.

Ibant in eam sententiam, ut dicerent, conditiones a legatis conscriptas esse accipiendas, etsi variis hæreticorum factionibus a Catholica religione desciscentibus, peragendorum religionum suarum sacrorum amplissimam copiam facerent. Obsistebant præ cæteris pro virili parte Posnaniensis Episcopus legationis princeps, spretis Dissidentium minis, qui vel ipsam mortem illi allaturos profitebantur nisi suis postulatis assentiretur. Uterque Galliæ et Poloniæ rex Pontificiorum legatorum Salviati nempe et Episcopi Montisre-

galensis, nec non et Cardinalis Estensis consiliis excitati occulto initas a Montlucio cum Dissidentium Polonorum principibus pactiones numquam sese recepturos profitebantur, nec in ea verba juraturos. Sed Sborovii Palatini Odolanoviensis maxime perstrepebat audacia, qui effrænata quadam dicendi libidine in secretiori regis consilio regibus ipsis affirmaverat, omnem Henrico Andegavensi de regno consequendo spem esse deponendam nisi quibuslibet quæ ferebantur conditionibus sponte consensisset, et servandas jurasset. Cum Dissidentes clamoribus non parcerent, et tumultui proprior disceptatio videretur, res in summum discrimen erat adducta. At Henricus tandem iis ita morem gessit, ut affirmaret, postquam in regnum venisset, futurum se eo in negotio in Senatus potestate, et quod Senatorum e consensu obtemperaturum.

Agebatur in eodem concilio de regni Gallici jure hæreditario. Senatus sancivit, et in publica acta relatum est, si Carolus prior vita functus esset, nec filios reliquisset, penes Henricum fratrem succedendi in regnum jus fore.

Hisce tandem peractis uterque Rex Carolus ac Henricus sequenti die, qui fuit IV. Idus Septembris comitantibus omnibus e regio genere Gallicis principibus, et regni administris et magno ex præcipuis ex Gallia proceribus numero, qui ad insolitum et splendidum hoc spectaculum ex omnibus provinciis advenerant, in Ecclesiam B. Virginis titulo insignem et Parisiensis Episcopi Cathedram convenere, sacris sollemni ritu peractis, conditiones regi latas sollemni jurejurando interposito Henricus accepit, mox et Carolus ipsas suo etiam sacramento confirmavit. Cum elata voce conditiones illæ perlectæ fuissent, lecta est etiam at submissiori voce, ne a Dissidentibus Polonis, qui templo intererant, audiretur, Posnaniensis Episcopi intercessio. Timendum enim erat, ne Dissidentes occasionem arriperent rei perturbandæ, et regis electioni intercederent, vel etiam ipsum Parisiorum populum Hugonottis juvandis ad turbas provocarent. [*]

[*] Salviati et Episcop. Mootis Regalensis ad Cardin. Comensem Parisiis 11 19, et 27 Sept. 1573. Mautis docum. N. 48. Pacta electionis jurata ab utroque rege apud Dumont Corps Diplomatique etc. T. 5 p. 223 226 Amsterdam 1728. fol.

LXVI. — Post ea Poloni regiis epulis recreati, armiludiis, equorum miscibus, nobilium fæminarum choreis, cæterisque voluptatibus quibus maxime Gallorum regia aula redundat, et ipsi lætabantur liberalibus alloquiis et summa jam familiaritate a Regibus excipi et jam non hospitum loco et æquo jure cum propriis suis civibus censeri. Dona pariter legatis regia liberalitate distributa, nec ullum comitatis et amoris officium in eis prætermissum. Mox de regis profectione agi cœptum. Legati quippe Catholici maturandum monebant, præsentis regis curis indigere Poloniam, recentibus comitiorum et interregni motibus universam adhuc exagitari, nec nisi adventu regis tranquillitatem posse redintegrari.

LXVII. — Susceptam a se regni coronam Henricus statim qui nunciareot ad Poloniæ gentes ordines legatos misit, quorum principes Rambouilliettus et Sborovius fuere. VII. Kal. Nov. Cracoviam ingressi sunt. Senatui ordinibusque regni Cracoviæ coactis legati mira quæque de animi corporisque dotibus, quibus electus rex præcelleret, prædicabant, ut videre est ex iis quæ Gratianus refert, [*] qui a Commendono Romam redeunte legatione peracta relictus fuerat, ut sese interim pro legato in Polonia gereret. Rambouilliettus nobilitate generis, armorum peritia æque ac pacis artibus illustris summo studio a Germaniæ Principibus præsertim hæreticis excipiebatur. Cum Saxoniæ Duce Imperii Romani Electore, licet is Pseudo-Evangelicorum princeps potissimus haberetur, summa illi familiaritas erat. Dux vero filiam illi suam ostentabat, quam licet vix XII. annos natam Henrico Polonorum regi in matrimonium destinabat; cujus si voti compos fieret, spem faciebat, fore ut suo et cæterorum Protestantium Principum studiis suffragiisque Henricus post Maximiliani Cæsaris fatum Romanorum Imperator designaretur. Gravissima enim Cæsar per illos dies infirmitate decumbebat. Nec forte diffidebant hæretici Principes Henricum juvenem satis levitate animi notum tantæ spei promissis adductum in Acatholicorum castra transiturum. Catharinæ Mediceæ profecto satis placebat, dilectum sibi præ cæteris filium Cæsareo Germanorum diademate insigniri [*] Henrici vero regis mens ab Annæ Polonicæ conjugio summopere abhorrebat. [*]

[*] In litteris ad Cardinal. Comensem 20 Octob. 1573 Mautis. documen. N. 51

LXVIII. — Susceptam a se sollemni ritu Polonici regni coronam XII. Kal. Octob. Pontifici Summo Henricus primo scripsit, et de jam parata sua in regnum profectione eum monuit. [*]

[*] Salviati ad Card. Comensem 20 Novemb. Mautis documentor. N. 50.
[*] Gratiani ad eundem Cardin. Comensem 13 Dec. Mautisse document. N. 51
[*] Lit. Principum Vol. 35. fol. 36

Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri, et Domino Domino Gregorio Divina Providentia Papæ XIII. Sacrosanctæ Romanæ, ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici Domino Clementissimo.

« Beatissime in Christo Pater et Domine Domine Clementissime, post oscula pedum Beatorum Sanctitatis Vestræ, meique commendationem. Pro mea familiæque meæ erga Sedem Apostolicam constanti observantia, vel potius pietate, certiorem Sanctitatem Vestram reddendam putavi, jam oratores ab ordinibus regni Poloniæ, et Magni Ducatus Lithuaniæ missos, ad me pervenisse, et quod in mandatis habuerunt, regimen regni Poloniæ, et Magni Ducatus Lithuaniæ mihi subjecisse, titulumque Regis ac Magni Ducis ritu solemni detulisse. Quem Nuntium Sanctitati Vestræ gratissimum fore scio, et quam gratus fuerit, Sanctitatem Vestram in coronatione mea, de qua ad XVII. Januarii diem indicenda ad Ordines regni per litteras retuli, Legatione sua ornanda omnibus declaraturam confido. Quod ut Sanctitas Vestra faciat, eam etiam atque etiam

rogo. Obedientiæ vero Sanctitati Vestræ præstandæ causa, more majorum ex iisdem comitiis coronationis meæ, ad Sanctitatem Vestram mittam. Cujus gratiæ me ac dominia mea commendo. Lutetiæ Parisiorum die xx. mensis Septembris Anno Domini MDLXXIII.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Obsequentissimus filius

HENRICUS ELECTUS REX POLONIÆ m. pp.

Mox alteris litteris Nonis et III. Idus Octobris datis tum Carolus et Regina mater, tum Henricus ipse Pontifici Gregorio grates agebant, quod legatos suos jussisset sollemnem acceptæ Polonicæ coronæ ritum præsentia sua cohonestare. Missum a se quoque nunciabant Paulum de Foix Archiepiscopum Tholosanum designatum, qui præsens grati ipsorum animi testis Pontifici fieret: inclytum porro hunc virum Pontifici maxime commendatum volunt. (*)

(*) Mantiss. docum. N. 17.

LXIX.—IV. demum Kal. Octob. Henricus Rege Carolo fratre, Catharina matre, altero fratre Francisco Alenconio et sorore Margaretha comitantibus Parisiis digressus est. Constituerat Carolus fratrem universo cum comitatu per omnes Galliæ provincias sequi, nec ab eo abscedere priusquam ad Germaniæ fines ventum esset. At in medio itinere morbo correptus, dimisso fratre Parisios redire coactus est. Henricus Nanceum pervenit, ubi a Lotharingio Duce, qui sororem in matrimonium acceperat, regio luxu exceptus est. Discendens Nanceo Henricus Blamontum pervenit, ubi matrem Catharinam et Alenconium fratrem, Margaretham sororem, aliosque Galliæ proceres magno amore et pietate amplexus, eis valedixit, et ab iis sejunctus est. Eum proficientem honoris causa comitati ad sexcentos ex nobilibus Galliæ viris.

LXX. — Blamonti Henrico obviam fuere Ludovicus et Christophorus Palatini Comites Friderici III. S. R. I. Principis Electoris filii a Maximiliano Imp. missi, ut eum in itinere per Germaniam comitarentur et honoris causa servarent. Blandis hos sermonibus Catharina Medicea vaferrima illa femina delinire satagebat, deque rebus Belgicis sæpius collocuta, paratissimam sese et Galliæ regem filium suum ostentabat, ut se hæreticis Germaniæ Principibus jungerent, ad illarum regionum incolas contra Catholici regis tyrannidem asserendos. Hac sese arte effecturam sperabat, ut illorum Principum animos Henrico conciliaret, et tutum illi iter per Germaniam redderet. Non immerito enim metuebat, ne ob recentem Lutetianæ Hugonottorum internecionis memoriam discrimini alicui objiceretur in itinere Henricus, vel saltem a Protestantibus aliqua afficeretur injuria. Huic fraudi alia addita conciliandorum sibi animorum ratio magnam quippe pecuniæ vim ad septingenta milia scutatorum nummorum Henricus adduxerat, ingens profecto impensa si præsertim difficultates consideres, quibus tunc in Gallia publicorum redditunm ratio premebatur. Hisce vero non solum et totum iter splendidiori, qua potuit, pompa peregit, sed et rumor fuit amplis profusis largitionibus Germanorum animos erga se promptiores reddidisse. (*)

(*) Salviati ad Cardin. Comensem 16 et 20 Nov. et 23 Dec. 1573. Mantissa document. N. 17 et 18

LXXI — In eodem oppido Legati Cæsarei Henricum salutavere, eique Cæsaris et Germanici Imperii nomine litteras reddidere, quibus libera per Germanias transeundi facultas, quam Henricus statim post acceptum de sua in regnum electione nuntium a Cæsare poposcerat, concedebatur. Arctis enimvero ita conditionibus, et inofficiosis verbis perscripta ea venia erat, ut Henricus ampliorem petiverit: nec tamen obtinuerit. Lubet hic eam apponere utpote morum illius temporum satis copiosum testimonium (*)

(*) Polonia Vol VII fol. 520. Gallia vol 7.f.709.

« Habita matura deliberatione super iis, quæ tam ex parte ordinum Regni Poloniæ, quam Serenissimi Andegavensium Ducis Electi Poloniæ Regis a Sacra Cæsarea Majestate etc. nonnullis Principibus Electoribus de libera per fines Sacri Romani Imperii transeundi facultate petita fuere, graves atque justissimas subesse causas dictæ Cæsareæ Majestatis nec non Sacri Romani Imperii Electorum Legati ad hunc Conventum designati agnoscunt, cur hujusmodi transeundi facultas denegari possit.

« Cum autem simul recordentur quantopere ob vicinitatis jus et multis aliis de causis Sacrum Romanum Imperium et majores nostri Romani jam olim de utraque natione ipsisque Regibus bene studuerint. Ac tam ordines Regni Polonici quam ipse Rex designatus non solum antiqua conjunctionis jura, quæ a multis sæculis Romano Imperio cum regno Poloniæ intercesserunt conservare; sed etiam auctiora reddere promittant. Nec Principibus suis, nec sibi a majorum vestigiis recedendum esse putarunt. Itaque exclusis omnibus difficultatibus et rationibus in contrarium hocce tempore urgentibus communi consensu in eam itum est sententiam, ad cætera beneficia, atque amicitiæ officia, quæ cumulatis sime in utramque gentem et reges earum a Sacro Romano Imperio collata sunt, hoc ipsum etiam adjiciendum, ut fiat ipsi designato Poloniæ Regi libera per Imperii fines hac vice in Poloniam transeundi facultas, modo is prius sub ingressum rite caveat se suosque sine injuria, maleficione et persoluto ubique commeatu pacifice et amice transiturum.

«Deinde ut propter famulitium suum et clientelam, (quorum numerus ut quadringentis vel etiam quingentis pro ipsiusmet Regis declaratione constet hominibus facile tollerari poterit) alium suum militem nullum traducat: si vero præter suos alios sibi comites itineris adjungere velit, ut ad eum numerum omnium transeuntium turmæ coarctentur, ne universus comitatus octingentos

vel homines vel equos vel utrique conjunctum excedat. Ita tamen ut præter quadringentos aut ad summum quingentos equites, quos secum rex habere vellet, cæteri turmatim alteri alteros per binos dies, quo commeatus recte omnibus subministrare possit, subsequantur. A cunctis autem transeuntibus illa viæ norma servetur, cujus ab hoc Senatu descriptio regio ad Cæsaream Majestatem nuncio est tradita.

« Non dubitant iidem Legati, sed in ea expectatione suorum Principum sunt, ipsum Electum regem Poloniæ cum fratre suo Rege Galliæ hanc erga se promptissimæ voluntatis significationem grato animo excepturum, et vicissim ut testatum facit erga Sacrum Romanum Imperium ejusque ordines omnes, omnia amicitiæ, societatis, et vicinitatis officia, atque signa, ubi ad sui regni administrationem admissus fuerit, exhibiturum.

« Interea autem temporis, accepto hoc responso, operæ precium et e re ipsius Electi erit Cæsareæ Majestatis Legatis suam voluntatem declarare pro hujus decreti ratione, ut in tempore quæ ad hujusmodi profectionem pertinere intelligentur, etiam commode a Statibus Imperii supportari et subministrari possint.

« Decreta sunt in Publico Senatu Sacræ Cæsareæ Majestatis et Sacri Romani Imperii, Principum Electorum Commissariorum et Legatorum ad eam rem specialiter designatorum. Francofurdiæ ad Moenum xvii. Augusti Anno Domini 1573.

Ex Cancellaria Magontina.

LXXII. — Antequam Henricus Galliæ finibus discederet Salviatus Legatus, qui illi itineris comes fuerat, eidem Pontificis nomine bene omnia sollemniter est adprecatus. Redierat interea ex Italia Edmundus Augerius ex Sociis Ignatianis inclytus Gallus, quem Henricus Guisius et neoelectus Poloniæ rex paullo ante expugnatis Rupellis ad res Galliæ agendas legatum Pontifici miserant. (¹) Huic in Gallias redeunti sacra quædam munuscula Pontifex tradiderat, tum Regi Carolo, Reginæ matri, cæterisque regiæ stirpis Principibus tum etiam Guisio Duci reddenda, gemmeas nempe corallas precibus distinguendis numerandisque consecratas, cereas divini Agni imagines auro depictas, cereosque sacris recitatis precibus augustos. At cum Augerius Lutetiam ab Italia pervenit, jam reges iter susceperant, qui immo Vitrio in parvo Campaniæ provinciæ oppido restiterant, ubi Carolus infirma, ut jam enarravimus, valetudine detinebatur. Vitrium igitur properat Augerius ad implenda Pontificis mandata. Miræ lætati uterque rex cæterique acceptis a Pontifice paterni veluti amoris documentis. Audias, quæ de ea re Cardinali Comensi Augerius enarrat. (²)

Eu etiam litteras, quibus Gregorius Augerium in Galliam redeuntem Henrico commendat. (³)

(¹) Montisso docum. N. 49

(²) Montisso docum. N. 51.

(³) Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 123 fol. 65.

Dilecto Filio Nobili Viro Henrico Poloniæ Regi Electo.

Gregorius PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. Libenter vidimus Edmundum Sodalitatis Jesu presbyterum, eumque et tuæ Majestatis commendatione et testimonio, et suo ipsius merito multum amamus; perspeximus enim in ejus sermone singularem prudentiam insigni cum pietate conjunctam. Quæ cum eo egerimus, fusius ex ipsius sermone cognosces, quo etiam in his litteris breviores sumus. Tuæ vero Majestati omnia a Deo cupimus, et precamur quæcumque potest optimo filio, proque Catholica Religione et Christi gloria sese, vitamque suam summis periculis objicienti precari pater amantissimus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die xxvi. Septembris mdlxxiii. Pontificatus Nostri anno secundo.

LXXIII. — Edoctus interea Gregorius, Dissidentes in Polonia nullas machinationibus inducias facere, Henricum regem iterum monet, ne quum primum in regnum venerit, ulla se fraude irretiri sinat, vel quidquam illorum suasu agat: mox monet se Episcopo Montisregalis mandasse, ut suo et S. Romanæ Sedis nomine paullo post adesset Henrico sollemni ritu insignia regni Cracoviæ suscipienti. (*)

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Poloniæ Regi Illustri.

(*) Reg. Gregorii XIII An. II epist. 109 fol. 115.

Gregorius PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Quantam lætitiam ceperimus de regno Poloniæ tuæ Majestati delato, quanta autem insignis catholicæ Ecclesiæ boni ac Christi gloriæ spe nitatur gaudium nostrum, ex iis litteris, quas tuæ Majestati reddidit dilectus filius Seraphinus Olivarius nostri Palatii Apostolici causarum Auditor, facile intelligere potuisti, cujus etiam gaudii publice testimonium dedimus, quod te etiam ex aliis cognovisse non dubitamus. Legatos etiam ex Polonia ad te venisse, teque Regem salutasse, Regnumque ipsum et Lithuaniam tuæ ditioni subjecisse, et antea acceperamus, et nunc in tuis litteris datis xx. Septembris incredibili eum voluptate legimus. De tua vero coronatione per nostrum aliquem Legatum ornanda, quod in eisdem litteris postulas, jam antea cogitavimus. Itaque jussimus venerabili fratri Vincentio Montis Regalis Episcopo, quem Nos apud Majestatem Tuam Nostrum et Sedis Apostolicæ Nuncium ordinarium fecisse jam scripsimus, ut maturet in Poloniam contendere, quo possit tuæ coronationi nostro et ejusdem S. Sedis nomine interesse. Cæterum gratissima Nobis est tua devotio, quam in eisdem litteris cernimus, eamque paterne amplectimur et toto corde Deo commendamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo piscatoris

die 12 Decembris 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

LXXIV. — Palatinum quoque Siradiensem et Nicolaum Olicæ Ducem, qui Dissidentium postulatis maxime obstiterant, tum in Comitiis eligendo regi habitis, tum Parisios inter legatos profecti, cohortatur Gregorius, ut nova impiorum molimina eadem virtute atque constantia irrita faciant, disjiciantque. En primum ad Olicæ Ducem Gregorii litteras. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 174. fol. 101.

Dilecto Filio Nobili Viro Nicolao Duci Olicæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir salutem etc. In summo mœrore, quo bonos omnes affici æquum est de Catholicæ Ecclesiæ detrimento, deque animarum Christi sanguine redemptarum interitu, mirifice quemque consolatur sua ipsius conscientia, et Christi gloriæ atque animarum salutis desiderium, quantumque in quoque est conatus, omnem a Catholica Ecclesia pestem arcendi, quam quidem tum voluntatem, tum conatum in tua Nobilitate præstantissimum cognovimus in resistendo impiæ illi factioni et commento, quo Ministri Sathanæ in quærenda hæreticorum impunitate, et religionum, ut ipsi dicunt, concordia, nihil aliud cogitant, nisi veram Religionem, hoc est unicum ac firmissimum totius salutis fundamentum convellere. Perge quæso per eundem ipsum Christum, qui te ista virtute donavit, ejus causam tueri, teque impiorum machinis ut murum firmissimum oppone, neque illos tanta cum bonorum pernicie longius grassari sine, quæqua hactenus moliti sunt, disjice quantum potes. Accepimus enim illos nova quadam spe erectos alia quædam ordiri. Sed neque de optima Regis voluntate dubitare possumus, neque de tua præstanti pietate. Itaque hæc scribimus non ad hortandum, sed ut intelligas, quantum Nobis, ac bonis omnibus in tua excellenti virtute, atque opera spei situm sit, quam quidem virtutem tuam toto pectore Deo commendare non desistimus. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die II. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Mox et quas ad Siradiensem dedit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 173 fol. 100.

Dilecto Filio Nobili Viro Lasco Palatino Siradiensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir, salutem et Apostolicam benedictionem. Postquam non cessat per suos Ministros diabolus adversus Christum sanctamque ejus Ecclesiam omnia moliri, novamque Babel ad gehennam ædificare, turpissimum esset Nobis Christi ipsius servis fidelibus in causa optima, in præsentissimo ejusdem Christi auxilio, in certissima sempiternæ mercedis spe inferiores esse cura, labore, studio, vigilantia. Tanto igitur acrius dimicemus, quanto in Nobis sunt omnia superiora. Quid jamdiu cogitarit nefaria illa Sathanæ conspiratio de hæreticorum impunitate deque religionum concordia, quam spem habeat, quid paret, nemo te melius intelligit. Fac igitur, ut idem sis, qui hactenus fuisti, invictus scilicet Christi miles ad repugnandum et tanquam moles firmissima adversus omnes machinas Sathanæ, cæterosque catholicos confirma, tuoque exemplo incende, aderit Deus vobis; imo vero aderit sibi ipsi et causæ suæ, tuebiturque vos tanquam oculos suos. Hæc scribimus non ad hortandum, summum enim ex iis, quæ hactenus gessisti, Christi zelum esse intelligimus, sed teneri non possumus, quin quantum Nobis in tua virtute spei sit, significemus, quam quidem virtutem Deo commendare non cessamus, proque catholicorum omnium incolumitate sanctæque Ecclesiæ amplitudine et gloria precari. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub Annulo piscatoris die II. Decembris 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

LXXV. — Joanni III. Svecorum regi viro omni litterarum et sacrarum præsertim genere instructo jam ab aliquot annis Hæreticorum placita male olere cœperant. Pervolutanti quippe et assidua manu recolenti Sanctorum Patrum, qui primis Ecclesiæ seculis floruere scripta mentem subibat frequenter, quam parum suo tamen judicio Augustanæ Confessionis, ut vocabant, asseclæ veteri illi christianorum doctrinæ consentirent; satagebatque proinde ut vetustissimam illorum seculorum faciem Evangelicorum Ecclesia ad amussim referret. Multa tamen ei in Ecclesia Catholica placebant, cum in pluribus illam priscorum seculorum doctrinis consentire identidem apertissime detegebat. Postquam autem Catharinam Jagellonicam Polonorum regis vita functi sororem in matrimonium sibi adduxerat, animus Joannis Catholicis jam non admodum adversus, in eos quotidie magis inclinabat. Catharina rebus Catholicis satis addicta frequentes ea de re sermones regi serere, mariti regis ad Catholicam regressum summopere deperire et urgere, suavia verba cum monitis commiscere. Joannes sancto Missæ Catholicæ sacrificio, quod privatim in ædicula Regii gynæcei peragebatur sæpe secreto adesse jam cœperat. At quod maxime regis animum a catholica revocabat, erat, quod sacris operati Catholici una tantum panis specie consecrata fidelibus Eucharistiæ sacramento communicarent. Id enim ipse, et vulgo omnes, qui ab Ecclesia descivere maxime odio habent, veluti sacrilegum deceptorum Catholicorum flagitium contra primum Christi ipsius institutum, et receptum vestustissimis Ecclesiæ temporibus morem, ajuntque frustra ad ultimam Christi Cœnam sacrum referri posse nisi insimul et litati panis et consecrati poculi participes fiant. Ex eo profecto id fit, quod in magna vetustorum monumentorum ignoratione versati, nesciant vel priscis Ecclesiæ seculis, non modo sub utraque

sed et sub alterutra specie Eucharistiam dispensatam fuisse, ut fusius ostendimus opere, quod de rebus Svecorum sub Joanne III. Sigismundo III. et Carolo IX. et de Catholicæ Religionis eo in regno restitutione Germanico idiomate conscripsimus et edidimus. [*] Qui plura cupiat illud adeat, nemoque miretur si heic loci brevius in rebus Svecorum immorabimur, eaque solum in medium proferemus, quæ monumentis continentur, nondum nobis exploratis cum opus illud conscribendum suscepimus.

[*] Augustæ Vindelicorum Ann. 1839 2. V. 8. Versio Gallica ejusdem operis Parisiis an. 1843 3 V. 8.

LXXVI. — Ut ad Catharinam redeamus, putavit ipsa profecto ad conjugis animum permovendum licere sibi aliqua ex parte Catholici sacri ritum declinare, permisitque, ut Herbestus, qui ei Exomologeos minister erat, et parum cautus alioquin bonæ fidei sacerdos habebatur, ad Eucharistiæ etiam poculum prægustandum eam admitteret. Sic ipsa nescio quo pacto decepta putabat ad Catholica castra posse conjugem deduci.

At paullo post, re melius perpensa facti pœnitens regina Pontificem supplex adiit, ut sibi violatarum sacri Catholici legum veniam concederet, quam illicet Pontifex suavissimis verbis est elargitus, monens tamen, ne in posterum hujusmodi regii conjugis suasionibus aurem præberet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII lib. III f. 61.

Carissimæ in Christo Filiæ Nostræ Catharinæ Reginæ Svetiæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Carissima in Christo filia Nostra salutem etc. Ex tuis et Joannis Herbesti doctoris tui literis incredibili cum voluptate cognovimus de tua pietate et religione, deque summo tuæ ipsius animæ salutis desiderio; quæ cura, et tua ista nobilitate, educatione, virtute et majorum tuorum catholicorum atque optimorum virorum laude et gloria dignissima est, et immortali Deo acceptissima. Miserere animæ tuæ placens Deo inquit Sapiens. Qui enim usque eo misertus est nostri, ut suæ ipsius humanitatis ejusdem misericordiæ causa susceptæ misertus non sit, quid ei gratius facere possimus, quam si ipsi quoque animarum nostrarum misereamur, hoc est si nos eodem ipso Deo, qui est summa nostra merces et summum bonum, minime fraudemus? Hoc assequemur religionis sinceritate, et vitæ ac morum sanctitate. Ut autem hoc nomine nobis carissima es, sic ultra quam dici possit, dolenter accepimus fuisse aliquando animam tuam tam gravi macula aspersam, teque aut viri tui, aut cujusvis alterius fraude eo adductam fuisse, ut sanctissimum corpus et sanguinem Christi sumeres sub utraque specie; sed benedictus Deus pater omnis consolationis, qui non est passus nostrum mœrorem diuturniorem esse: accepimus enim te hoc erratum agnovisse et doluisse ac dolere et in perpetuum detestari, cupereque a nobis absolvi. Carissima filia, primum maximumque est Deum nunquam offendi; proximum summeque necessarium tam bonum parentem offensum placari tui criminis agnitione, confessione, dolore, emendatione. Hæc omnia, o infinitam bonitatem, largitur idem ipse qui offensus est Deus; ille enim modo ne reluctemur, revocat nos trahitque ad se suavissime, efficitque, ut crimen ipsum agnoscamus, confiteamur, doleamus, emendemus. Agimus igitur ejus bonitati gratias quantas maximas possumus; tuam vero virtutem magnopere laudamus, hortamurque, ut in Catholicæ Ecclesiæ et religionis sinceritate et unitate, in qua ab optimis parentibus procreata, instituta, educata et vivendum tibi, et moriendum censeas, neque potes, posse esse ullam aliam salutis rationem, qua etiam de re ad te perscribit dilectus filius noster Card. Varmiensis, cujus apud te auctoritas propter doctrinæ excellentiam et vitæ sanctitatem gravissima esse debet, nec quidquam ejus monitis salutarius fieri posse existima. Eam autem quam postulas absolutionem sic impertimur, concedimus Apostolica quam a Deo accepimus auctoritate confessori tuo, ut injuncta tibi pœnitentia salutari te absolvat. Si quæ præterea erunt, in quibus nos tibi gratificari possimus, nunquam deerimus, te enim ut filiam in Christo carissimam habemus, tibique hoc nomine a nobis atque ab hac Sancta Sede omnia paratissima pollicemur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die VIII. Martii 1573. Pontificatus Nostri Anno primo.

Catharina grati animi, quos potuit sensus Pontifici ob ejus benevolentiam expressit, at instituit consilio, quod conceperat animo, rogabatque, ut jam sibi non ut antea inconsulto Pontifice, sed ipso concedente sacri poculi libatio liceret, hanc unam viam patere asserens Svecorum regno in Catholicam unitatem revocando. [*]

[*] Germania Vol. 36. fol. 361

Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri, et Domino Gregorio Divina Providentia Papæ Tredecimo, Sacrosanctæ Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino Clementissimo.

Beatissime Pater et Domine Clementissime, post oscula pedum beatorum promptam filialem obedientiam.

« Accepimus Beatitudinis vestræ literas, summi amoris plenissimas: ex quibus paternum et pastoralem affectum in nos filiam et ovem errantem (cujus errati nos ex animo pœnitet) probe perspectum habemus. Quo quidem nomine Beatitudini vestræ tantas, quantas maximas possumus, et quantas ex filiali reverentia paternitati vestræ debemus, ac quantas collatum nobis a sua Sanctitate absolutionis munus requirit, agimus gratias.

« Quod vero nos Sanctitas vestra pro officio sibi commisso hortatur, ut in unitate fidei Catholicæ more majorum nostrorum perseveremus; grata equidem nobis fuit tam paterna admonitio,

pollicemurque nos ejus rei memoriam, quoad Spiritus vitales reget artus, habituras.

« Unum tamen nobis obstat, quo minus in cœpto a sanctæ memoriæ parentibus vitæ curriculo libere currere valeamus: hoc autem est unius speciei Sacramenti Eucharistiæ usus, Regi Regnoque Sveciæ maxime contrarius, quem esse piissimum, et a Sancta Christi Ecclesia sancte approbatum non dubitamus: sed quid nos ab eo impediat, id Illustrissimo Cardinali Hosio significandum duximus, Beatitudini vestræ literis per nostrum servitorem hujus rei gratia missis supplicantes, ut hac in parte nostri, et Regni nostri, ac inprimis liberorum ratio habeatur. Deus enim nobis testis est: quod in nulla re ab obedientia Sanctæ Matris Ecclesiæ recedere animus unquam fuit, est, et erit.

« Nos dubitamus igitur nostras filiales preces apud paternitatem et Beatitudinem vestram locum habituras: quas quidem magis liberorum carissimorum (quorum nobis salus maxime curæ est) facimus; utque Regi Serenissimo ac toti Regno satisfaciamus (cui quidem Regno Sveciæ) hoc ex animo cupimus: ut sicut ab obedientia Ecclesiæ ob alteram speciem Sacramenti est alienissimum; ita hac, illorum præcipue causa, concessa, ad ejus gremium iterum redeat, ac denuo quamprimum ei incorporetur. Quod si cui, conjugi certe nostro carissimo et Regi Serenissimo id tam favemus, quam quod maxime ... quem una nobiscum paternæ Beatitudinis vestræ curæ, amori, precibus commendamus. Datum in Stokolm pridie Nativitatis B. V. Mariæ Dei Genitricis, anno Christi MDLXXII.

Humilis et obediens filia
CATHARINA.

Gregorius veritus, ne dolosis Protestantium sermonibus in avitæ fidei professione Catharina labefactaretur, Stanislaum Varsevicium S.I. presbyterum ad eam misit, qui ejus animum confirmaret, et fraudes hæreticorum retegeret exploderetque. [*]

[*] Theiner Svetia Tom. III. inter docum n 13. pag. 28. ed. Aug. Vind.

LXXVII. — Henrici Navarrensis regis legatus interea ineunte Februario Romam advenerat, et urbem sollemni pompa VII. Idus ingressus totius urbis plausu fuerat exceptus. Sacro Patrum Cardinalium secreto cœtu e vestigio coacto felicem hunc eventum Gregorius nunciavit, mox V. Idus legatus publice dato Card. virorum senatu, amplior qua potuit pompa receptus est, ut sui Principis nomine dicto se Pontificis audientem fore sponderet. Rei gestæ acta publicis consignata litteris hic inserenda putavimus. [*]

[*] Processus Henrici IV fol 273.

« Instrumentum præstitæ obedientiæ fe: re: Gregorio Papæ XIII. et S. Sedi Apostolicæ per Oratorem Regis Navarræ, nomine dicti Regis in Consistorio publico ad hunc effectum habito. Die X. mensis Februarii 1573.

« In Christi nomine Amen. Noverint universi præsens hoc publicum instrumentum inspecturi, lecturi, visuri atque audituri, cæterique ad quos ejus tenor pertinet, vel quomodolibet pertinere poterit, et ad quorum notitiam devenerit in futurum: quod anno a nativitate ejusdem MDLXXIII. Indict. prima, die vero decima mensis Februarii Pontificatus Sñi in Christo Patris et Dñi Nostri Dñi Gregorii divina providentia Papæ XIII. anno primo, idem Sñus D. N. propter adventum Illñi viri Domini de Duras sive Duratii oratoris a Serñio Henrico Rege Navarræ ad præstandam debitam S. S. et S. Sedi Apostolicæ obedientiam, et ad alia infrascripta specialiter deputati, et ad urbem destinati, habuit consistorium publicum in Aula Regum sacri Palatii Apostolici sedens in throno suæ pontificiæ Majestatis et cum ipso assistentibus sacro Illñorum et Rñorum Dñorum S. R. E. Cardinalium collegio ac ibidem assistentibus eidem S.S. Rñis Patriarchis, Archiep., Episcopis et aliis Prælatis, et dum oratio, seu declamatio ab advocato consistoriali, ut moris est, haberetur, venit, ac silente Dño advocato introductus fuit in Aulam consistorii cum sua familia et comitatu idem Dñus Duratius orator, deductus et associatus ab aliquibus ex iisdem Rñis Dñis Prælatis assistentibus, præsentibus clericis cæremoniarum, facta triplici genuflexione de more, accessit ad solium et ad pedes S. S. humiliter ac reverenter, et nomine prædicti Henrici Regis admissus et receptus fuit a S. S. ad osculum pedum, manus et oris: quo facto similiter genuflexus exposuit causam suæ legationis, ad præstandam scilicet eidem S.S. et S. Sedi Apost. debitam obedientiam, et ad congratulandum eidem Sño de ejus assumptione ad summi Pontificatus apicem similiter nomine ejusdem Henrici Regis Navarræ. cujus etiam litteras desuper scriptas ipse Sño D. N. Papæ reddidit et præsentavit: Sanctitas vero Sua eas legendas dedit R. Dño Antonio Buccapadulio ejusdem S.S. secretario, qui eas accepit, et aperuit, et idem Dñus Duratius orator recedens ad locum sibi designatum post bancum Illñorum et Rñorum DD. Cardinalium in conspectu ipsius Sñi D.N., convertens se ad utrumque consessum Illñorum Dñorum Cardinalium eos hinc inde salutavit; et ad dictum locum ductus a clericis cæremoniarum in eodem constitit: et cum adventus sui orationem complevisset, idem Dñus Ant. Buccapadulius literas lingua gallica scriptas juxta suam versionem in latinam linguam cum eisdem existentem, clara et intelligibili voce perlegit: quibus quidem litteris ipse Henricus Navarræ Rex significabat se, qui pro officii sui ratione, et pro bono Christiani orbis Principum et populorum exemplo et satisfactione id debere agnoscebat; prædictum Dñum Duratium unum ex cubiculariis suis ordinariis et intimis sui comitatus assessoribus mittere, ut is suo nomine S. S. et Sanctæ

Sedi Apostolicæ debitæ obedientiæ et submissionis officium publice et solemniter præstaret, quod et quale majores sui reges pro regnis et provinciis illis, quas ipse pro majori imperii jure obtinet, præstiterunt, reddiderunt et exhibuerunt: supplicans et obnixe petens, ut ad hujus muneris exhibitionem idem Dñus Duratius suus orator et legatus suo nomine admitteretur, et illi eamdem fidem S.S. adhiberet in his, quæ ille suo nomine explicaret, quam ipsimet Regi si coram S.S. exponeret adhiberet, et alias tenoris prout in eis plenius continetur. Iis vero perlectis R. Dñus Claudius Arnulphus theologus parisiensis astans cum prædicto Dño Duratio oratore in prædicto loco, pro eodem habuit latinam orationem ad eumdem S. D. N., qua primum nomine prædicti Henrici Regis et Serenissimæ Margaritæ Valesiæ reginæ ejus conjugis cum S. S. gratulatus est de ejus ad summum Pontificatum assumptione, tum ejusdem Henrici regis nobilitatem, potentiam, et præcipue præsentem pietatem et religionem mirifice laudavit, et quod ipse rex erroribus, in quos pro temporum infelicitate potius quam voluntatis perversitate, ut asserebat, puer inciderat, et hæreticorum præstigiis, cum ad maturiorem ætatem pervenisset, spretis et abjuratis, nihil aliud magis studuerit, nihilve antiquius duxerit, quam jure quodam postliminii ad S. Ecclesiam communem omnium matrem recurrere, atque catholicorum majorum suorum fidem obviis, ut ajunt, ulnis amplecti, et illam constanter retinere, et insigni aliqua accessione cumulare, et quod eo creverit magnitudo pietatis suæ, ut numquam felix, et auspicatum regnandi principium existimarit, nisi S. D. N. Papam in provinciis regni sui novum creatum summum Pontificem recognosceret, debitum gratulationis munus præstaret, et apostolico throno humilem obedientiam et devotum obsequium quanta posset veneratione exhiberet, et naturali quadam sui animi inclinatione, et exemplo majorum suorum, quorum pleraque idem Claudius recensebat: subdens de ipsius regis matrimonio cum prædicta Magarita Gallorum Regis sorore, B. S. auctoritate intercedente contracto, ac rogans ut eadem S. S. eumdem Henricum Navarræ Regem uti jam religione, fide, et voluntate suum susciperet, et Apostolicæ protectionis clypeo protegeret eo animo, quo ipse Rex cum prædicta Regina conjuge S. S. et Apostolico throno omnem venerationis, et reverentiæ cultum præstabat, et charitate qua eidem S. S. perpetuam obedientiam, et sinceram devotionem cum humili observantia exhibebat, et ea fide qua ipsum S. D. N. Papam indubitatum Petri successorem legitimum Christi Vicarium attestabatur. Ac quod idem Rex se, reginam, et regnum provinciasque suas promptissimo animo, et constantissima fide commendabat, et ante deosculatos S. V. pedes deponebat: quodque si ejusdem Regis tam pio voto S. S. annueret, non minus memorem Regem, quam gratum filium omni ævo esset expertura, prout in eadem oratione fusius dicebatur, ad quam in omnibus et per omnia relatio habeatur. Qua oratione habita, supradictus Dñus Ant. Buccapadulius secretarius apostolicus genuflexus oraculo accepto, seu mandato responsionis ab eodem Sño D. N. surrexit, et nomine S. S. his ferme verbis alta et similiter intelligibili voce respondit, S. S. una cum venerabilibus fratribus suis S. R. E. Cardinalibus hujusmodi Regis et Reginæ præfatorum obedientiam et alia prædicta sine cujusque et præsertim Regis Catholici præjudicio acceptare, tanquam sibi, amplissimo Cardinalium ordini, et sacrosanctæ Apostolicæ Sedi proprie officium ipsum veridicantem, nonnullis præmissis, quibus et S. S. lætitia ex hac præfati Regis obedientia et pietate significabatur, et ipsius Regis virtus in emergendo ab erroribus in quibus olim permanserat commendabatur.

« Super quibus omnibus et singulis discretus vir Dñus Joannes Felix Salvatorius U. J. D. fisci et Cameræ Apostolicæ procurator a RR. PP. DD. Protonotariis Apostolicis de numero participantium, ac etiam a RR. PP. DD. Cameræ Apostolicæ Clericis et aliis Notariis publicis quos ibidem præsentes desuper rogavit, unum vel plura publicum sive publica fieri petiit instrumentum, et instrumenta.

« Deinde vero nonnulli Illñi et Rñi Domini Cardinales Christianissimi præsertim Galliarum Regis et Henrici Navarræ Regis chariores amici, seu eisdem Regibus magis confidentes juxta voluntatem prædicti Dñi Duratii oratoris per præfatos clericos cæremoniarum vocati ad circulum, venerat ad solium ejusdem S. S. atque in illius plano ipsis consistentibus, idem Dñus Duratius orator ab eisdem clericis deductus venit reverenter ad pedes S. S. et facta debita veneratione surrexit, ac eo ibidem cum prædictis Illñis et Rñis Dominis Cardinalibus S. S. astante, supradictus Dñus Claudius qui orationem habuit, tum et plurimi Galli viri nobiles ejusdem Dñi Duratii comites, et reliqui domestici et familiares ad prælibati S. D. N. pedes accedentes et prostrati, humillime et devote illos osculati sunt.

« Acta fuerunt hæc Romæ in palatio Apostolico in aula Regum, in Consistorio publico, sub anno, indictione, die, mense, et pontificatus quibus supra. Præsentibus ibidem ac S. D. N. Papæ assidentibus Illñis et Rñis Dñis S. R. E. Cardinalibus Episcopis, Presbyteris et Diaconibus, ac Rñis Patriarchis, Archiepiscopis et Episcopis S. S. assistentibus, ut supra. Necnon ibidem præsentibus RR. PP. Dñis Laurentio Celso, et Ferdinando Spinello apostolicis connota-

riis nostris, ac RR. PP. DD. Simone Cecchino Auditore computistarum, et Christoforo Robusterio sacri palatii Apostolici causarum auditore atque M. Domino Honorato Caetano Domicello romano Burgi gubernatore, et custodiæ S. S. præfecto testibus ad hæc vocatis specialiter atque congregatis: præsentibus quoque quamplurimis aliis Prælatis et officialibus romanæ curiæ, domicellis romanis, et nobilibus, nec non S. S. cubiculariis secretis et extra muros, et familiaribus, atque aliis curialibus et personis in numero copioso.

« Et quia ego Anselmus Dandinus clericus Cæsenas jur. utr. doctor S. D. Nostri Utr. Signaturæ Referendarius et unus ex prescriptis septem notariis participantibus, cui ex decreto aliorum connotariorum jam pridem hujus et similium actuum publicorum annotandi cura demandata fuerat, his omnibus dum sic ut præmittitur fierent et agerentur una cum prænominatis testibus interfui et præsens fui, eaque sic fieri vidi, et audivi, et in notam sumpsi, idem hoc præsens publicum instrumentum manu mea propria scriptum subscripsi, et in hanc publicam formam redegi sigilloque, nomine et cognomine meis solitis et consuetis communivi, in fidem omnium et singulorum præmissorum rogatus et requisitus.

Ita est Anselmus Dandinus Protonot. Apostolicus (L. S.)

Jus sibi ad Navarrense regnum Hispaniarum Rex Catholicus esse profitebatur, et rege Navarræ reverentiam Pontifici exhibente Legatus Hispanus intercedebat, testabaturque nolle se jura sui Principis quidquam detrimenti capere. Juribus istis, etsi pluribus obsoleta, ficta et ridenda viderentur, noluit tamen Pontifex suo facto præjudicari. Publico igitur testimonio et in acta relato, enunciavit se nihil juribus cujuslibet hominis et præsertim regis Hispani velle afficere, sed prouti ea verius sanctiusque servanda erant, ita sarta tecta in posterum capere. Hocce monimentum, utpote quod possit multorum desiderio expetiri hic addidimus. [*]

[*] Processus Beoriti IV. f. 295.

GREGORIUS PP. XIII.

« Ad futuram rei memoriam. Post nostram ad apostolatus officium assumptionem præter alios Principes, qui ad præstandam ipsorum nomine nobis et Sedi Apostolicæ obedientiam, oratores suos de more miserunt, nobilis quoque vir Henricus de Borbon et nobilis mulier Margarita ejus uxor, qui se Reges Navarræ appellant, mittendum ejusdem officii fungendi causa duxerunt ad nos oratorem suum Dominum de Duras, quem nos ad obedientiam eorum nomine præstandam ita admittendum esse prospeximus, ut nulla ex parte ob tam causam minuerentur jura Apostolicæ Sedis neque charissimi in Christo filii Nostri Philippi Hispaniarum Regis Catholici, ejusve successorum in ipso Navarræ Regno, neque eo facto quicquam juris in eodem Regno, vel ulla ejus parte, acquireretur ab iisdem Henrico et Margarita se pro Regibus Navarræ gerentibus, itaque die x. Februarii proxime præteriti antequam ad Aulam sacri palatii nostri, Regiam appellatam, ubi eorum oratorem eo die excipere constitueramus, procederemus, in Cubiculo nostro coram testibus diserte et diligenter protestati sumus et declaravimus, nihil ex ea obedientia a nobis accipienda præjuditii inferri velle cuiquam præsertimque charissimo ipsi filio Nostro Regi Catholico, sicut ex instrumento publico plenius constat super nostra protestatione confecto a dilecto filio Stephano Latino Cameræ Apostolicæ notario, quem ad illam protestationem adhibuimus: cujus instrumenti hic est tenor: In Dei nomine Amen. Per præsens instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio, indictione prima, die Martis decima mensis Februarii Pontificatus Sñi in Christo Patris et Domini nostri Domini Gregorii divina providentia Papæ tertii decimi anno primo, in mei Cameræ Apostolicæ notarii testiumque infrascriptorum ad hæc specialiter vocatorum præsentia personaliter constitutus prælibatus Sanctissimus in Christo Pater et Dominus noster Gregorius PP. XIII., qui accepit nuper venisse ad Almam urbem Illustrem D. de Duras oratorem Serñi D. Henrici de Borbon Navarræ Regis nuncupati, seu pro Rege se gerentis ad præstandam obedientiam Sanctitati Suæ nomine dicti Serñi Henrici juxta morem aliorum Regum et Principum, volens dictum oratorem honorifice ut decet recipere, et eum ad exhibitionem obedientiæ de more admittere, et nihilominus nulli propterea præjudicium facere, decrevit et declaravit, ac decernit et declarat omni meliori modo, quo potuit et debuit, quod per quamcumque admissionem et receptionem dicti oratoris ad præstandam obedientiam hujusmodi in aula Regum nuncupata sacri palatii, in qua alii oratores Regum recipi consueverunt, aut quoscunque alios actus in præmissis vel illorum occasione verbo vel facto, quomodolibet faciendos prescripto Serenissimo Henrico nihil amplius juris in petitorio vel possessorio in Regno Navarræ aut aliqua ejus parte, neque in denominatione et prætensione ac expressione nominis Regis acquiratur, aut acquisitum esse censeatur, quam antea ei competeret, nec alicui alteri et præsertim Sanctitati Suæ ac Apostolicæ Sedi, et Serñio Domino Hispaniarum Regi Catholico præjuditium aliquod, non solum in eodem Regno Navarræ, aut aliqua ejus parte, similiter in petitorio aut possessorio, sed nec circa denominationem, appellationem et nuncupationem ipsius Serñi in Regem Navarræ et nominis Regis, et illius prætensione, etiam si

illo uti contigerit, inferatur, aut aliquo modo illatum fore intelligatur: imo omnia in eisdem statu et terminis remaneant et sint, in quibus de pñti ante receptionem et admissionem hũi reperiantur, in omnibus et per omnia, perinde ac si dictus orator nullatenus reciperetur vel admitteretur: sicque per quoscunque tam ecclesiasticos quam seculares judices sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate, judicari et interpretari debere, irritum quoque et inane quicquid secus factum fuerit, similiter decrevit contrariis non obstantibus quibuscumque super quibus omnibus et singulis præmissis prælibatus Sanctissimus Dominus noster sibi a me notario publico fieri atque confeci petiit instrumentum et instrumenta. Acta fuerunt præmissa Romæ in palatio apostolico in camera Suæ Sanctitatis præsentibus ibidem Illñio et Rñio Domino Ptolomeo Gallio tituli S. Agathæ S. Rom. Eccl. presbytero Cardinale Comense nuncupato, et Mag. et R. D. Ludovico Blanchetto clerico Bononiensi Præfecto cubiculi prælibati S. Dñi Domini Papæ, testibus ad præmissa vocatis et rogatis. Successive eodem die paulo post constitutus personaliter coram Sñio Domino nostro Gregorio divina providentia Papa XIII. et Illñis et Rñis Dominis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus in pleno et publico Consistorio in Aula Regum prædicta eo adunatis, R. D. Claudius Arnolphus Archidiaconus Senonensis post præstitam ab Ill. D. de Duras nomine dicti Serñi Domini Henrici prelibato Sñio Domino nostro Papæ debitam obedientiam, habuit et recitavit orationem tenoris prout infra; et post finitam dictam orationem, egregius et R. D. Antonius Buccapadulius ejusdem Sñi D. N. Papæ a secretis, omnibus audientibus alta et intelligibili voce, nomine Suæ Sanctitatis respondit in hunc qui sequitur modum, videlicet: Nobilis orator eo quidque solet accidere cuique jucundius, quo antea quoque fuit optatius multoque majore cum voluptate recuperare charissima quæque semel amissa, quam retineri nunquam deperdita. declarat ille alias pastor alias pater evangelicus, quam utramque personam cum sustineat Sñus D. N. incredibile est, quanta lætitia afficiatur de hac charissimi filii sui Henrici Regis Navarræ erga se et hanc Sanctam Sedem obedientia et pietate, antea quidem fama et litteris celebrata privatimque ab ipso Rege ad S. Suam perscripta, nunc autem publica hac legatione et oratione in conspectu posita, amplissimeque testificata; superavit Dei benignitas in restituendo impiorum in puero abstrahendo improbitatem et fraudem, ejus igitur benignitati immortales gratiæ agendæ sunt, hujus facilitas in audiendo, virtus in emergendo, alacritas in redeundo omnibus laudibus eferenda est, omnibus officiis amplectenda, ac Regis quidem laudes prosequetur omnis posteritas, officia vero ipsa proprie sibi vindicat Sñus Dominus noster, hic ordo amplissimus, sacrosancta hæc Sedes Apostolica. Accipit igitur Sanctitas Sua una cum venerabilibus fratribus suis S. R. E. Cardinalibus hanc Regis et Reginæ obedientiam, hæcque omnia vult esse acta sine cujusquam et præsertim charissimi filii sui Philippi Hispaniarum Regis Catholici præjudicio, super quibus omnibus præmissis Mag. et egregius J. U. Doctor Jo. Felix Salvatorius S. D. N. ejusve Cameræ procurator fiscalis ibidem præsens petiit ab omnibus Cameræ Apostolicæ Clericis, secretariis, prothonotariis et notariis ibidem assistentibus unum et plura publicum et publica confici instrumentum et instrumenta. Acta fuerunt hæc indictione, die, mense et pontificatu supradictis Romæ in palatio Apostolico et supradicta aula, quæ dicitur Regum, assistentibus ibidem multis S. R. E. Cardinalibus et aliis quam pluribus et præsertim supradictis Illñio Cardinale Comense et Mag. et R. Domino Blanchetto, qui supradictæ declarationi per supradictum S. D. N. Papam hodie factæ interfuerunt. Ego Stephanus Latinus publicus Cameræ Apostolicæ Notarius de præmissis omnibus rogatus præsens instrumentum scripsi, subscripsi et publicavi requisitus. – Licet igitur attenta priori protestatione per Nos in cubiculo nostro facta, et posteriore per dilectum filium Antonium Buccapadulium secretarium nostrum nostro nomine expressoque mandato nulla dubitatio existere posse videatur, quin nullum præjudicium ob admissam a nobis ipsorum Henrici et Margaritæ obedientiam, nec Sedi Apostolicæ, nec ipsi Hispaniarum Regi ejusve successoribus inferri voluerimus, tamen abundantioris cautelæ causa, et ut nihil omnino loci cujusquam dubitationi aut calumniæ relinquatur, per has litteras declaramus et statuimus, Nos per hanc obedientiam præstitam in aula Regum, et etiam expressionem nominis Regis, noluisse præjudicare præfato Serñio Regi Catholico Philippo et ejus successoribus, neque de jure neque de facto, neque in petitorio, neque in possessorio, neque in re, neque alio quovis modo, neque de præterito, neque in præsenti, neque in futuro; quod si præjudicatum ei quoquo modo fuisse contigit, aut si qua ex parte ejus jus imminutum, aut labefactum fuit, revocamus per has litteras, irritamus omne illud præjuditium ipsumque Regem Catholicum in pristinum statum motu proprio et ex certa scientia ac de prædictis apostolica plenitudine reponimus et restituimus, nolentes ex hac obedientia illi, successoribus ejus præjudicatum esse, aut aliquo modo præjudicari posse neque directe neque indirecte, neque principaliter neque per consequentiam ullam, ita ut in nihilo per eam obedientiam jus ipsis Henrico et Margaritæ in Regno Navarræ, nec re nec quo-

ad nomen Regium attinet, nec aliam sequelam acquisitum vel auctum fuisse intelligatur, neque de Serñi Regis Catholici quicquam jure detractum, irritum et inane decernimus siquid adversus hanc declarationem et revocationem nostram a quoquam attemptari unquam contigeret. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XIII. Martii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno primo.

LXXVIII. — Pontifex Henricum de re ab ejus legato ad unguem peracta extemplo certiorem reddit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 33.

Carissimo in Christo Filio Nostro Henrico Navarræ Regi Illustri.

GREGORIUS PP. XIII.

« Carissime in Christo fili noster salutem etc. Remuneretur Deus omni terrena ac cœlesti felicitate tuam istam pietatem, qua et hanc terrenam et cœlestem illam Hierusalem indies magis magisque exhilaras. Accepimus una cum Ven. fratribus Nostris S.R.E. Cardinalibus eam obedientiam, quam nobis atque huic Sanctæ Sedi præstitit tuo nomine dilectus filius Dominus de Duras Majestatis tuæ orator, celebravimusque eam incredibili lætitia et tuarum literarum quæ publice vocitatæ fuerunt, tuæque pietatis ac virtutis vere Regiæ commendatione, et omnium tibi a Deo bonorum precatione. Utinam carissime fili (neque enim te hoc titulo, ut cæteros Reges tantum appellamus, sed nostram etiam erga te caritatem significamus,) ipse oculis perspicere posses, facile intelligeres neminem esse te nobis cariorem, neque cui magis omnia summa cupiamus, et quoad poterimus præstare paratissimos. Perge ut cœpisti, teque ipso major quotidie evadere conare, divinamque opem sine qua inanis est noster omnis conatus virtute et pietate semper promereri contende, tibique omnia a nobis parata esse confide, quæ filio optimo atque obsequentissimo possunt esse a patre amantissimo. Fusius cum oratori tuo locuti sumus, a quo omnia quasi a nobis ipsis accipies. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XV. Februarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

Eadem nuntiat Carolo regi et universis regis sanguine ortis. Sufficiat litteras ad regem datas in medium adducere. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib. III fol. 38.

Carissimo in Christo Filio Nostro Carolo Francorum Regi Christianissimo.

GREGORIUS PP. XIII.

« Carissime in Christo fili noster salutem etc. Ad eam lætitiam, quam ex carissimi filii nostri Henrici Regis Navarræ optatissimo ad catholicam Ecclesiam reditu incredibilem accepimus cum primum tua Majestas atque ille nos de ea re certiores fecit, magnum cumulum attulit adventus Dñi de Duras, et obedientia quam in publico venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consistorio præstitit nobis atque huic Sanctæ Sedi Apostolicæ, summa cum testificatione optimæ ipsius Regis voluntatis et pietatis. Fuit ea res omnibus jucundissima, et quod nos fecimus, id alios etiam qui aderant innumeros fecisse non dubitamus, ut eas gratias quas initio reddidimus Deo, intimo ex corde renovaremus. Nostrum autem gaudium proprium superavit cæterorum omniom commune, propter eam quam sustinemus a Deo impositam personam; cui enim filii reditus et salus potest esse jucundior, quam parenti? Amabimus semper Regem ipsum atque ejus virtutem et pietatem paterna ut debemus caritate, multumque etiam ad amorem valebit necessitas illa, et propinquitas, qua ille Majestati tuæ conjunctus est; neque unquam ejus utilitati aut dignitati deerimus, idque libentius multo re ipsa præstabimus, quam verbis pollicemur. Interim Deus benedictus perpetuam illi, Majestati tuæ, tuis omnibus in hac atque in futura vita felicitatem largiatur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XV. Februarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

LXXIX. — Opportunæ, quæ sese offerebat occasio, non defuit Gregorius, ut hisce in adjunctis Condeo et ejus conjugi animum adderet, ut semper alacriores in virtutibus proficerent constantesque in religione et fide catholica perseverarent. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib. III fol. 51.

Dilecto Filio Nobili Viro Henrico Borbonio et Dilectæ in Christo Filiæ Nobili Mulieri Mariæ Cliviæ Principibus Condeis.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti nobiles in Christo filii salutem etc. Legimus incredibili cum voluptate vestras litteras, pietatis summæque indies magis magisque in sanctis proficiendi voluntatis plenas: egimus quantas potuimus maximas gratias Deo, qui id confirmare dignatus est, quod est operatus in vobis, a templo sancto suo, quod est in cœlesti illa Hierusalem, quo aspiratis offertisque sinceræ pietatis, veræ laudis et cordium vestrorum munera. Habebimus vos semper carissimos, neque in nostra erga vos caritate significanda nobis ipsis unquam satisfaciemus, idque rebus magis quam verbis confirmare cupimus. Pergite ut facitis de virtute in virtutem, et quod alias scripsimus, dilectum filium Card. Borbonium vobis a Deo datum existimate, salutaribusque ejus monitis ac sanctitate et prudentia plenis obtemperate, nec quidquam vos utilius facere posse credite. Ac si qua in re nostram auctoritatem atque operam vobis prodesse posse judicatis, certiores nos facite. Deus benedictus sua gratia vos tueatur, augeatque omni terrena ac cœlesti felicitate. Datum Romæ apud S. Petrum etc. die XXIII. Februarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

Carolo quoque Cardinali Borbonio de præstita in reducendis ad Catholica sacra Navarrensi et Condeo opera iterum gratulatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 53.

Dilecto Filio Carolo Tituli S. Chrisogoni Presbytero Cardinali Borbonio vocato Civitatis Nostræ Avenionensis Nostro et Apostolicæ Sedis de Latere Legato.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili noster salutem etc. Gaudemus tantopere esse tibi perspectam et gratam nostram erga Regem Navarræ et Principes Condeos caritatem; ut autem eam illis deberi profitemur, sic tuum illud, quo te affici scribis, gaudium magnopere commendamus; eamdem vero cujus tum gaudii tum caritatis causam esse agnoscimus. Amamus illos propter eorum pietatem et perpetuum catholicæ religionis, sanctarumque virtutum studium, cujus et ex illorum et ex tuis litteris locupletissimum testimonium habemus. Quid autem est, quo servos Dei magis gaudere oporteat, quam ejusdem Dei gloria? in quo autem illa elucet magis, quam in misericordia? Quæ porro major misericordia, quam salus animarum? In communi autem gaudio summa tua cum laude versatur tua opera: tu enim in suis Deo atque ejus ecclesiæ pueris restituendis ejusdem Dei minister atque adjutor fuisti, quam etiam laudem emulas alia nihilo inferiore: siquidem laborare in re maxima, et Deo gratissima, neque defatigari, et summis laudibus digna agentem, nullas suas laudes agnoscere, majoraque indies cupere et orare, quæ omnia te facere intelligimus, ut difficillimum, sic præstantissimum, maximeque laudabile est. Quod postulas, ut ad optimam carissimorum filiorum nostrorum voluntatem nostræ quoque orationes accedant, rem postulas ut piis omnibus a nobis paratissimam, sic quoque nobis ab illis optatissimam et pernecessariam. Cupimus enim et magnopere indigemus in tantis laboribus et periculis, in quibus versamur, nostram imbecillitatem commendari Deo. Siquid erit, in quo existimes possemus prodesse carissimis filiis nostris, fac nos certiores; experieris multo libentius nos omnia præstaturos, quam pollicemur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XXIII. Februarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

LXXX. — Navarræ rex humanissimis amplissimisque verbis XIII. Kal. Sept. grates agit, quod tantus suo legato redditus esset et sibi habitus honos, spondetque Pontifici, se nihil omissurum, quin impleat conceptam de se a Catholicis spem in suo ad Ecclesiam Christi reditu. [*] Cardinali quoque Comensi eosdem grati animi sensus testatur. [*]

[*] Apud B. de Xivrey Recueil des lettres de Henri IV. Tom. I. p. 51.
[*] Mantissa documentor. N. 33.

Gregorio non inopportunum merito visum est Navarrensem monere, ne segnis obdormisceret, et in suo regno Catholicæ religioni pristinum decus et erepta jura reddere prætermitteret. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 111.

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Navarræ Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Insignis humanitas, et pietas Majestatis Tuæ, atque erga Nos, et hanc Sanctam Sedem observantia omnibus ex partibus sese ostendit in iis literis, quas ad Nos dedisti XX. Augusti: quibus nominibus te ut filium charissimum habemus, semperque habebimus. De iis officiis, quæ in Dominum Duratii Oratorem tuum contulimus, nihil erat, quod Nobis gratias ageres, cupimus enim nostram paternam erga te charitatem omnibus rationibus testificari; eamque quibuscumque rebus poterimus, tam libenter declarabimus, ut nihil unquam libentius facturi simus. De tua vero in Nos, et Sanctam hanc Sedem pietate dubitare non possumus, eamque in tuis literis incredibili enim voluptate recognovimus, tenemusque optima spe, eam, ut scribis, in dies magis magisque rebus ipsis confirmatum iri; cujus rei unum hoc erit certissimum argumentum, si tu charissime fili, omni studio, vigilantia, labore curaveris Catholicam Religionem apud tuos populos Sathanæ opera violatam restitui, ac pravas de Religione sententias in hominum animis ab eodem Sathana insitas evelli, easque, quas Sancta Romana Ecclesia complectitur constantissimeque tuetur, inseri. Hoc ut facias per eundem ipsum Christum, cui et quidquid nunc boni, ac gloriæ possides, et quidquid in æternum tuæ pietati paratum est fælicitatis, debes, quantum possumus, rogamus. Aderit tuis conatibus idem Deus, cujus causa agitur, eosque remunerabitur præmiis supra omnem cogitandi, ne dum dicendi facultatem amplissimis. Datum Romæ apud Sanctum Marcum, sub annulo Piscatoris, die XIX. Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

LXXXI. — Ad animum Caroli Gallorum regis magis magisque inflammandum in suo erga rem Catholicam studio Gregorius illi per legatum suum Silvium Savellium ensem pileumque sacris sollemnibus verbis consacratum misit. Carolus gratanter donum accepit, summoque Pontifici grates quam maximas reddidit. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 34.

LXXXII. — Monita quæ donis missis conjunxerat, non in cassum cecidere. Omnem sibi adhibendam solertiam in designandis qui Episcopalibus Cathedris præficerentur rex intellexit. Ad Narbonensem igitur Ecclesiam Simonem illum Vigoreum virum omnino et vitæ sanctitate et litterarum peritia clarum evehendum elegit. Nec enim vero sine quodam piæ voluptatis sensu legere est, quæ præstantissimus idem Vigoreus sive de sua in Episcopum designatione, sive de rerum Gallicæ Ecclesiæ ad Gregorium scribit. [*]

[*] Gallia Vol. 7. fol. 81.

Sanctissimo Domino Nostro Papæ

Sanctissime Pater, post humillima pedum oscula.

« Lugebamus in Gallia nostra, morte nobis ereptum fœlicis recordationis Pium V. vere, ut loquitur Scriptura, Dei hominem, fidelem servum: sed cum te Gregorium XIII. Pontificem renuntiatum intelleximus, mœrorem certe temperavimus, summamque Dei misericordiam laudavimus, qui pro abeunte Elia Eliseum nobis duplici Eliæ spiritu indutum reddidisset. Quo Ecclesiæ clavum tenente, speramus fore, ut quod Pius velut alter Moses facere tentavit, Gregorius velut alter Josue perficiat, hoc est christianos in terram sanctam introducat, ut non modo cessent in Ecclesia schismata, sed et Turcæ et infideles christianam religionem amplectantur, et fiat tandem, utinam vero id Pontificatum gerente Sanctitate Vestra, unus Pastor et unum ovile. Hac spe confirmamur, quod S. V. cum intelligat non aliam expeditiorem et commodiorem ad Ecclesiæ statum retinendum viam excogitari posse, quam si optimi et doctissimi quique et qui contradicentes arguere possint, Ecclesiis præficiantur, non intermittit Reges, Principes et eos omnes quibus nominandi ad beneficia vacantia potestas facta est cohortari, ut iis solis populum Dei regendum curent committi, quorum et doctrinam sanam et inculpatam esse vitam constiterit; sed ego meæ tenuitatis et imbecillitatis mihi ipsi probe conscius, valde miratus sum et pene attonitus obstupui, cum mihi opus regendæ Ecclesiæ Narbonensis commissum significavit Illustrissimus D. Cardinalis Sanctæ Sedis Apostolicæ Legatus, mihi, inquam, vixdum nomine S.V. cognito et cui multa deesse sentiam, quæ ad obeundum pro dignitate tanti Episcopatus munus non ignoro esse necessaria. Quæ cum animo meo repeto, lubens cum Mose responderem: Domine provide alium quem mittas: nisi scriptum recordarer illum vocationi divinæ obnitentem a Deo ob eam vocem acriter fuisse objurgatum. Quando ergo non ex meo, sed ex S.V. solius pendeo judicio et arbitrio, cogor cum Esaïa dicere: Ecce ego, mitte me, quodvis onus in humeros meos imponito, quantum vires meæ suppetent, æquo animo feram. Episcopatus onus et opus ad quod me vocat S. V. divino auxilio et ejusdem S. V. authoritate fretus in me recipio. Illius vero opes pro singulari prudentia dispensato, distribuito, pensionum quantumvis imponito, in omnibus me præstabo obsequentissimum S. V. cui me totum permitto, trado et devoveo. Cæterum S. V. pro sua erga me propensione non quas debeo, sed quas possum ago gratias, cui persuasum esse cupio, me accepti beneficii memorem et gratum perpetuo fore, et numquam me Narbonensi Archiepiscopatu cessurum, nisi quæ me ad illum vocavit Sanctitas Vestra ab eodem revocaverit. Hanc meam Regi Christianissimo et Reginæ mentem aperui, hoc idem multis, quos nescio quo animo illi Episcopatum ambiunt, respondi tum quod divinitus me nihil de illo cogitantem, vocatum existimem, tum quod si sponte cederem in S. V. et Sedem Apostolicam (cujus authoritatem tueri semper fuit in animo) non modo ingratus, sed et inimicus viderer. Quod si tamen ob Ecclesiæ aut utilitatem aut necessitatem aliter imperaverit, votis illius sum pariturus, cui obsequium meum quantulumcumque est suppliciter demisseque offero, Deique Optimi Maximi opem imploro, ut illum diutissime Ecclesiæ suæ servet incolumem; mihi vero hanc præstet gratiam quam pro magno beneficio ducam, ut liceat aliquando coram gratias agere et beatissimos illius pedes supplici osculo venerari. Lutetiæ x. Calend. Martii 1573.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Humillimus Servitor.

Simon Vigorius

Electus Archiep. Narbonensis.

Quid mirum Gregorium currenti Præsuli alas addidisse, ut munus suum omni seposito metu adgrederetur? [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib III. fol. 87.

Dilecto Filio Simoni Vigoreo Narbonensi Electo.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem etc. Etsi nullam hactenus aliam tui notitiam habemus, præter eam, quam tuarum virtutum fama ad nos detulit; tamen non mediocris ea notitia existimanda est; multos enim præsentes habemus, quos tamen non novimus, quia quo animo et virtute sint ignoramus; ea certior multo notitia est, quam consentiens hominum opinio et fama commendat, id enim certum virtutis testimonium est. Hanc virtutem ociosam esse pati non debemus; neque eam usquam melius aut fructuosius occupari posse intelligimus, quam in Dei gloria atque animarum salute; quibus duabus in rebus omnis episcoporum cura atque opera maxime versatur. Hæ causæ effecerunt, ut tibi Archiepiscopatum istum tribueremus; onus illud quidem ut omnium maximum, sic si ut oportet feratur, sustineaturque, qood te divina ope facturum speramus, eidem Deo acceptissimum. Nos in sententia permanebimus, nec Regem Christianissimum a nostro judicio et voluntate discrepare putamus; quin potius pro sua pietate optare, ut omnes Ecclesiæ tui similibus committantur. Ut autem nostram de te existimationem Dei benignitas re ipsa confirmet precamur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die II. Aprilis 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

LXXXIII. — Inter eos, qui sui gregis medelæ et incolumitati studerent, eminebat quoque Bituricensium Præsul. Totus sese ille dabat in bonam frugem et veritatem suaviter sapienterque reducendis, qui hæresum erroribus semet induerant. Maximas ille proinde gratias habuit, redditque Pontifici, quod se suosque collegas pote-

state munisset veniæ hæresim ejurantibus concedendæ. (*)

(*) Gallia V. 3. fol. 82.

Sanctissimo Patri et Domino Domino Nostro Gregorio XIII. Pontifici Optimo Maximo.

Beatissime Pater.

Post humillima beatissimorum pedum oscula.

« Quod in privata nostra vel publica totius Ecclesiæ lætitia facere debui, ut ob prostratos eos, qui perditis suis ausibus hæreticis ac factionibus seditiosis non hoc modo regnum, sed orbem pene universum misere divexabant, S. V. gratularer, id ne tentarem effecit sola summæ suæ auctoritatis et infimæ nostræ conditionis contemplatio. Sed posteaquam dignata est me inter eos cooptare, quos ad resipiscentes hoc tempore et ad matris Ecclesiæ gremium suis abjuratis erroribus redeuntes excipiendos absolvendosque delegit, non potui his nostris literis non suspicere atque adorare hanc tanti pastoris erga dispersas oves vigilantiam et in me minime meritum benevolentiam, profiterique eum ingens illud pro accepto divinitus tanto beneficio nostrum gaudium, tum etiam jussis suis ac mandatis omnibus amplectendis exequendisque animum perpetuo fore promptissimum. Maxime vero in præsenti reconciliationis negotio, in quo quamvis minus sim idoneus, præcipienti tamen humillime parebo et quod mihi Dominus donaverit libenter præstabo. Nec ullo unquam pacto a Sanctissimis suis monitis et præscriptis discedam, in quibus cum misericordia superexaltet judicium vetitque lapsos non tam pœna deterrendos esse, quam indulgentia alliciendos adjuvante Domino ad suum ovile ab hæresi eo citius revocabuntur, quam facile a vera Religione hæresiarcharum malis artibus defecerant. Quod jam nobis plurimi vere testantur, qui quotidie conversi facti pœnitent suosque detestantur errores. Clementissimus Deus confirmare dignetur, quod in eis operatus est. Suæ vero Ecclesiæ quam diutissime servet incolumem S. V. semperque fœlicissimis incrementis in dies augeat fœlicioribusque in æternum promoveat et perficiat, qui eam Ecclesiæ suæ donavit Jhesus Christus. Lutetiæ Parisiorum Idibus Januarii Anno 1573.

Sanctitatis Vestræ

Humillima Creatura

Antonius Archiepiscopus Bituricensis.

LXXXIV. — Ejus vestigiis inhærebat alter Burdegalensium Antistes, quem ideo ob eximium erga Ecclesiam amorem Gregorius laudat, tum quod consilium arripuisset condendi et Patribus e Societate Jesu tradendi Collegii, quo juventus ad rectæ vitæ normam educaretur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 191 fol. 31

Venerabili Fratri Archiepiscopo Burdegalensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Incredibili cum voluptate cognovimus de tua singulari pietate, deque perpetua cogitatione et cura, ut eum te præstes, quem esse æquum est, optimum Archiepiscopum, hoc est Christi ovium Pastorem vigilantissimum, animarum salutis studiosissimum, sanctæ incorruptæque religionis, sine qua salus esse nulla potest, custodem diligentissimum, inque tanta hæreticorum lue propugnatorem accerrimum; eum autem in summa etiam Ecclesiæ ac Religionis tranquillitate et prosperitate, tamen nihil oportet Episcopum de studio et diligentia remittere, quin potius sic cogitare, eam tranquillitatem a Deo tributam esse, ut suavius laboret, non ut securius dormiat; non dubitamus, Fraternitatem Tuam in tanto, tamque intestino periculo, quo magna cum laude est ingressa, id usque ad extremum esse evecturam, atque omnia auxilia conquisituram, quibus existimet, posse Clerum et Christi causam juvari. In primis autem laudamus consilium tuum de Jesuitarum Collegio istic constituendo, quod, ut facere cœpisti, sic ut quam celerrime perfici cures, vehementer cupimus, et rogamus; novimus enim quantum illorum hominum labor et diligentia Catholicæ Religioni prodesse soleat. Tibi vero omnibus in rebus, quibus opus esse intelligemus, omnem opem, atque auctoritatem, quam a Deo accepimus, paratissimam habemus, amplissimeque pollicemur. Datum Romæ sub annulo Piscatoris apud Sanctum Marcum, die xxvi. Septembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

LXXXV. — Fœdas quasdam corruptelas, quæ temporum iniquitate in Parisiensem irrepserant diœcesim, Parisiensis Episcopus evellere totis viribus enitebatur. Laudatur proinde impense a Gregorio per Comensem Cardinalem, tum suadetur, ne severe agere desistat, quando aliis locus esse nequeat. (*)

(*) Brevia Gregorii XIII et Sixti V. Vol. 28 epist. 36.

Episcopo Parisiensi.

« Reverendissime Domine. Quæ de sacerdotibus ad te perductis, qui plures quaque die missas celebrare deprehensi sunt, mihi tuis literis die x. Augusti significasti, ea cum ad Sanctiss. Dominum Nostrum retulissem, respondit Sanctitas Ejus, si nec monitis, nec pœnis abs te inflictis ii corrigi et emendari potuerunt, tam diu illos carceri mancipandos esse, quoad resipuisse eosdem constiterit, cum tantum ipsorum delictum et scandalum nullo sit modo tollerandum, sed debita severitate coercendum et reprimendum. Sed fortasse non parvum etiam erit remedium, ut in singulis Ecclesiis interdicendum sacrificium omnibus sacerdotibus præterquam iis, qui abs te vel a tuo Vicario literas testimoniales habuerint. Quod mihi gratias agis de Abbatia, quæ fidei et curæ tuæ commendata fuit, id non meæ intercessioni, sed Sanctissimi Domini Nostri benignitati tribuere debes, qui libentissime iis favet, quos utiles et diligentes in vinea Domini operarios esse intelligit, qualis tu es. Qua eadem

de causa me tui amantem et studiosum, promptum etiam posthac ad ea præstanda, quæ ad honorem et commodum tuum pertinebunt, quotiescumque occasio tulerit, re ipsa cognosces. Vale. Romæ die VIII. Septembris MDLXXIII.

PTOLOMÆUS CARD. NOVOCOMENSIS.

LXXXVI. — De Rhedonensi designato Episcopo gravia multo et pessimi exempli facinora rumore vulgi spargi cœperant. Hinc factum, ut Caroli regis animus anxietate et dubitationibus afflictaretur, ita ut rogare Gregorium non prætermiserit, ut Præsulis illius designatio irrita haberetur, nec Pontificis auctoritate rata haberetur. At Pontifex de Rhedonensis innocentia certior factus constanti animo eum Episcopum fecit.

Idem rex iterum Pontificem orabat, ut Archiepiscopus Ebrodunensis in PP. Cardinalium Collegium cooptaretur, et ut designatus Tholosanus Archiepiscopus tandem auctoritate Pontificis firmaretur. Mox et oravit, ut Francisco Engolismensi, qui e regio Galliæ sanguine impari matre nothus originem ducebat, quique inter sacros S. Joannis Hierosolymitanos equites adlectus Magnus Prior Galliæ, ut vulgo appellabatur, erat, monasterii Cleracensis S. Benedicti Abbatiale munus regendum commendaret: tum illi potestatem largiretur, ut ad munera redditibus sacris ditata, ad quæ antistites hujus opulentissimi cœnobii cooptare solebant, ipse quos vellet, eligeret viros cæteroquin probos, doctos, de re Ecclesiæ bene meritos, quique ad tuendam et provehendam Catholicam fidem inflammandi viderentur. Franciscus Engolismensis ipse ea de re Pontificem adiit. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 88.

LXXXVII. — Quosdam Galliæ Episcopos, quos Carolus terrenis cupiditatibus exsatiandis, et regiæ aulæ captandis oblectamentis potius quam precibus fundendis et gregis sui vigiliis deditos animadvertit, ut in suas quisque Ecclesias rediret, eisque curandis operam darent, non monuit solum, sed et coegit. Legem quippe Nonis Martiis tulit publicavitque, ut omnes sui regni Episcopos, qui e suis diœcesibus abessent, in illas secundum a Tridentino Concilio sancita extemplo ad implenda sua munia remearent, neque ab illis discedendi, nisi gravi impellente causa fas esset in posterum. Pontifex eodem fere tempore plures horum præsulum, quod tantum hoc suum debitum implere negligerent, vehementer increpaverat. Sufficiat perlegere, quæ Episcopo Sancti Papuli scripserat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 59.

Venerabili Fratri Episcopo Sancti Papuli.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Monuimus jam semel fraternitatem tuam per Nuntium nostrum, ut te ad Episcopatum tuum conferres, præsensque eam tuarum ovium curam gereres, quam decet bonum pastorem. Nunc iterum his nostris literis monemus, ne diutius cuncteris: eam enim quam affers excusationem, quod locus non sit satis aut natura aut opere contra hæreticorum incursiones munitus minime accipimus; neque quid tibi periculi hoc tempore sit videmus; neque quidquam pastori munitius esse posse intelligimus optima voluntate, et sui gregis tuendi, Deoque servandi studio, et ope ea, quam idem Deus pollicetur omnibus sese invocantibus. Nondum usque ad sanguinem restitisti, neque tantum tibi discriminis hoc tempore impendet. Ito igitur quamprimum, neque aliam a nobis jussionem expecta; vos enim ut fratres nostros obedientes et suo, ut oportet, munere fungentes libenter amplectimur, sic ubi eos secus se gerere videmus nostro ipsi muneri deesse non possumus, cogimurque ad ea pervenire, ad quæ nos vocant satis canones et Sanctorum Patrum decreta. Hac etiam de re tecum aget nostro nomine Nuntius noster, quem non secus ac nos ipsos audies. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die VI. Martii 1573. Pontificatus nostri anno primo.

LXXXVIII. — Quod tanta illa Hugonottorum cæde quæsitum erat, ut eorum pars penitus deleretur vel saltem magna ex parte debilitata conquiesceret, contrarium penitus effectum sortita est: at cum violentas cruentasque deliberationes prosperos successus raro parere animadversum ac notatum sit, jam aut hominum pertinacia, aut divina permittente providentia aliter effectum est; nam omnes ii, qui varia sorte ex Hugonottorum strage evaserant, a Catholica religione perpetuo abhorrentes, prout sors tulerat, et locorum ad quæ perfugerant, conditio, varias captaverant deliberationes; qui in Normannia, Britannia minore, ac Piccardia, provinciis ad oceanum et e conspectu Angliæ sitis, degebant, plurimi transmisso mari eam in insulam se receperant, non modo, ut juxta suæ religionis ritus viverent, verum etiam ut Mongomerio comite ductore arma sumerent sub regina Elisabethæ auspiciis, et iterum fretum transjicientes, seditiones concitare, tranquillas Galliæ res commovere et perturbare conarentur. Qui autem Delphinatum, Provinciam Lugdunensemque regionem incolebant, ad Helvetios migraverant, ubi et scriptis et sermonibus assidue exaggerantes stragem horribilem editam eorum, quibus cum communi religionis vinculo adstringebantur, satagebant Helveticos pagos protestantes ab veteri cum Galliæ regibus fœdere abducere, atque inter illos, qui id curabant, Andelotti classisque Præfecti filii erant, hi paternæ existimationis et auctoritatis fama, puerili ipsorum ætate, afflictaque præsenti fortuna omnium mentes ad misericordiam commovebant, alii ex Campania et Burgundia Germanicas urbes petierant; ibique Principes liberasque Protestantium civitates in omnium suspicionem, quæ a Galliæ rege agebantur, adducere studebant. At qui in interioribus

regni provinciis versabantur, cum nullum aliud perfugium ipsis superesset, in quatuor munita loca convenerant, quæ ab ejusdem factionis hominibus tenebantur, et omnia, quæ ad defensionem spectarent, parabant; qui in Franciæ Insula, Belsia et Nivernensi tractu erant, Sacrum Cereris occupaverant, qui vero in Septumania et Vasconia, Nemausi et Montis Albani se tuebantur, et has urbes munierant, aliique ex Andegavensi, Pictaviensi ac Sanctorum regionibus, et Aquitaniæ parte, Rupellam, veluti tutissimam sedem, convenerant, hac in urbe moderatore Jacobo Henrico, et, ut ipsi vocant, Mereo, qui in urbanis rebus administrandis cæteris auctoritate præstat, arma cives ceperant, et in octo cohortes, quarum unaquæque ex ducentis militibus constabat, dispertiti, assidue ad militarem disciplinam instruebantur, præter hos centum et quinquaginta viri e publico civitatis concilio peculiare primariæ cohortis signum sequebantur a Præfecti legato Arendellio ductæ, viro et experientia et militari fortitudine claro; præter cives, qui sine stipendio militabant, huc ex proximis provinciis confluxerant mille et quingenti externi veterani strenuique milites cum suis ducibus, quibus stipendia numerabantur ex collata a civibus et suburbiorum incolis stipe. Hisce addebantur ad sexaginta nobiles viri ex circumpositis regionibus profugi, ac septem et quinquaginta Calviniani concionatores, qui inter armorum strepitum militaresque labores perpetuo omnes cohortabantur, iisque animos addebant ad fortiter et extremum usque spiritum urbem tuendam. Alacritatem et constantiam omnium æquabat bellicus cujuscumque generis apparatus.

Utrimque fortiter et veluti omni alia spe destitutorum ritu dimicatum. Jam Strottius et Bironius per plures menses arctissima obsidione Rupellam urbem circumdederant. Supervenerat mox Andegavensis Dux mirum rerum omnium ad obsidionem opportunarum apparatu instructus. Ni famæ suæ parcere voluisset, Rupellam profectu expugnasset. Agebatur vero per eos dies ejus in Polonorum regem electio. Legati qui ex Gallia in Poloniam venerant, et præcipue Valentinus Præsul creberrime monebant, mitius esse cum hæreticis agendum, nisi, vellet ea invidia oppressam candidaturam suam pessundari. Hisce de causis iterum cum Rupellensibus de concordia tractationes habitæ, etsi non prorsus ab oppugnanda urbe Andegavensis Dux destiterit, donec nuntium allatum est, ipsum Poloniæ regem omnium consensu die VIII. Idus Majas electum, quare cum obsidionem solvere optaret, id facere ea ratione volebat, ut salva sui nominis dignitate, suorum quoque sibi subditorum voluntati indulgeret, e quorum animis quamcumque suspicionem dimovere nitebatur, se scilicet eorum conscientiis molestiam, aut vim non illaturum, quare serio cum Hugonottis de concordia tractatum est; ii enim jam tot laboribus fracti, desperantesque sese diutius sustinere, pristina remissa constantia, ad petendam pacem ultro descenderant; eorum consilia juvabat Andegavensis Ducis animus, jam bellicorum laborum pertæsus, et natura propensus non modo ad intermissa Aulæ oblectamenta, verum etiam ut ad oblati novi regni possessionem celeriter proficisceretur; quamobrem cum pluries urbis legati in castra ventitassent, multis superatis difficultatibus tandem conventum est v. Idus Jul., urbem in Regis potestatem se dedituram, hisce additis conditionibus. Pax igitur Rupellensibus concessa: cujus habetu quæ præcipua capita ad religionem spectant ex ipsius pacis fœdere excerpta et a Legato Pontificis ex Gallica in Latinam linguam conversa, et ad Gregorium missa. (*)

(*) Gallia Vol. 7. fol. 120.

« Memoriam eorum omnium, quæ ratione tumultuum ac contentionum civilium a Non. Cal. Septemb. proxime in hoc Regno utrinque contigerunt, sempiterna oblivione extinctam ac consopitam esse.

« Odia, simultates et contentiones omnes prohibemus.

« Religionem Romanam omnibus in locis restitui jubemus. Et qui Ecclesiastica vel Ecclesiasticorum bona obtinuerunt vel adhuc occupant, ut statim ab eorundem possessione abstineant.

« Liberum assertæ religionis reformatæ exercitium civibus Rupellanis, Montalbiensibus et Nemausensibus in suis dictis urbibus concedimus, ut eandem cum tota familia et aliis qui interesse cupient in suis ædibus locisque privatis, non autem in publicis aut in plateis exerceant.

« Et quod ad reliquos attinet dictæ assertæ religionis, qui præsentes vel absentes ad hoc usque tempus in eadem permanserunt religione, ut domum redire possint, ibique tuto degere ac singulas nostri Regni partes peragrare ac discurrere cum omni conscientiæ libertate permittimus. Et nobilibus aliisque summam jurisdictionem habentibus, qui similiter ad hæc usque tempora eandem religionem professi sunt, et arma a Nono Cal. Septemb. proxime elapso cum dictis civibus earundem urbium gestierunt, etiam concedimus, ut in suis ædibus in eadem conscientiæ libertate vivant, ac tantum Baptisma et Matrimonia suo more solito celebrent, nec plures quam decem convocent præter propinquos et affines et eos qui patris et matris vices gerunt. Id tamen fieri in nostra Aula prohibemus, nec in locis ab eadem Aula decem leucis circumstantibus et in urbe, Pretura ac Vicecomitatu Parisiensi, nec in locis ab eadem urbe decem leucis remotis ac distantibus.

« Nostris subditis ejusdem religionis permittimus, ut quæcumque bona possident vendere et alienare possint ac libere cum sua pecunia aliisque mobilibus quo voluerint proficisci, et proventu ejusdem pecuniæ gauderr, quascumque in oras et regiones sese contulerint sive hujus regni sive alterius, dummodo non eorum Principum, a quibus bellum nobis imminere posset.

« Liberi etiam et immunes erunt ab iis omnibus, quæ hostiliter acta fuere.

« Notum omnibus facimus, nos eosdem omnes bonos, fidos et obsequentes subditos ducere et judicare, ea tamen lege et conditione, ut nobis perpetuo obsequii ac fidei jura exolvant omniaque fœderis et societatis vincula sive in regno siva extra regnum inita dissolvant ac omnino deserant ac relinquant.

« Quod vero attinet ad hæredes, viduas et alios qui successionis jura obtinent eorum ejusdem religionis, qui a Nono Cal. Septemb. in illis urbibus obierunt vel fuerunt vel arma eorum nomine in quavis nostri regni parte susceperunt, ut plenam et integram ab hujusmodi mortuis et peremptis relictorum bonorum possessionem assequantor, permittimus et concedimus, eosque pristina fama, honore et æstimatione donamus.

« Qui officia vel Regia vel alterius generis in dictis urbibus Rupellanorum, Montalbiensium et Nemausensium adepti sunt, cujuscumque religionis fuerint, provisionesque eorumdem officiorum vel ratione ejusdem religionis vel horum tumultuum assequuti iidem in pristina munera et officia restituentur. Reliqui vero reliquarum urbium et locorum, quæ a nobis declarata et publicata de his fuere, observabunt.

LXXXIX. — Ita illa Hugonottorum internecio non pacem, sed quartum civile et sacrum bellum pepererat. Miseriis in quas publice gens inciderat, additæ mox privatorum dissensiones, quæ in ipsius reginæ familia ortum habuere, quæque totam Galliam per quamplures annos inflammarunt, vastaruntque, et tertiam quamdam partem protulere, quam politicorum factionem appellabant, ex Hugonottis æque atque Catholicis conflatam.

Locum principem etenim in regia familia post Poloniæ regis discessum tenebat Franciscus Alenconius Dux, alter Regis frater, qui ætate admodum juvenis, ideoque inexpertus rerum, ac rudis, et insuper suapte natora tardo hebetique ingenio animoque inconstanti æque ac tumido, ita nt ad turbulenta violentaque, quam moderata et pacata consilia suscipienda pronior videretur, et veluti ægerrime collatam a Rege Andegavensi Duci fratri auctoritatem tulisset, atque militaris virtutis ejusdem graviter iovidus, in suum dedecus cedere fratris existimationem ac amplitudinem reputaret, occulto odio eos prosequebatur, qui familiares aut intimi Henrico erant, contra magni faciens, sibique acceptos ostendens Classis Præfectum Collignium, ejusque asseclas, uti observatum sæpius fuerat, tanquam tacite Regis consilia improbaret, et occulte illius factionis imperio inhiaret, licet Regina mater, ejusdem ingenii conscia inter ipsius domesticos familiaresque adscripsisset homines prudentia et rerum experientia claros, ut eorum dexteritate juvenis deliberationes temperarentur, ab his tamen ille abhorrebat, atque aliens sese dederat moderandum ob ingenii similitudinem Bonifacio Moleo, notæ levitatis homini, sed vasti immoderatique animi, unaque Hannibali Coconacii Comiti e Gallia Subalpina extorri, qui, uti exulum mos est, irrequietus ac turbulentus aliorum quietem perturbare ultro adnitebat. Cum Alenconio jam pridem arctiorem amicitiam inierant, non modo Navarræ Rex et Condeus Princeps, ubi ab Andegavensi Catholicæ partis patrono parvi fieri noverant, et quia nullam opportunitatem negligebant, quæ ansam ipsis daret, prostratam oppugnatamque suam factionem sublevandi, sed et his se addiderant Momoransius ac Damvillius Marescalli, Guillelmus Toreus et Carolus Meruvius germani fratres, qui ob denegatum sibi munus, quod pater obierat, ejusdemque auctoritate et existimatione exuti, quin immo post Classis Præfecti necem neglecti et iovisi Regi, atque suspecti ob sanguinis cum eo conjunctionem, et verentes, ne ipsis quoque exitium, quo alii perierant, pararetur, curabant alicui factioni inniti, quæ ad præsentis fortunæ conditionem tutandam satis esset. Cum his Cosseus Marescallus parum Catholicæ parti acceptus, cæterique ii, qui aut clam aut aperte Classis Præfectum favore prosequuti fuerant, neque isti taotum, sed et omnes, qui privata de causa præsentis rerum status pertæsi novam regiminis formam inducere machinabantur, his cunctis Momoransii proceres collectis, benevoleque exceptis, tanta arte ac sagacitate animos spemque addiderant, ut jam aliam et fere diversam ab utraque factionem excitaverint, quæ nullo facto discrimine inter utramque religionem, verum unice rebus publicis instaurandis intenta, appellari cœpit Politicorum factio, atque præsentium rerum statum ægre ferentium. Verum oovæ hæ turbæ et tractationes, quæ dum io aula esset Andegavensis Dux, occulte et clam processerant, injecto timore omnibus ab ejusdem virtute bellica et auctoritate modo, omni reverentia sublata, apertius invaluere, cum quia Alenconius Dux, horum factiosorum fautor, in principem regiæ familiæ locum successerat, tum quia Catholicæ partis patrocinium Guisiæ Dux susceperat, una cum fratribus veteres æmulationes atque simulatiooes cum Momoransia familia ac Borbonia exercentibus: quamobrem magis necessarium, et specie honestius videbatur una convenire, viresque simul jungere

ad æquandam eorum potentiam, eisque obsistendum. Opportunitatem compresso huic morbo erumpendi præbuit mala Regis valetudo, qui venationis, cursus, loctæ et equitationis immodicis laboribus debilitatus diuturnum gravemque morbum contraxerat, quapropter eo, quo jam suapte natura, animi vigore fuerat, incumbere minus poterat ad exorientes turbas restinguendas comodiusque Alenconius Dux detegere, atque fovere valebat ea, quæ ambierat: unde post Andegavensis Ducis discessum, impellentibus Momoransio et Cosseo Marescallis, aperte professus est, sibi eandem auctoritatem, eademque munera, quæ frater habuerat, deberi. Alienus tamen erat ab his Regis Reginæque matris animus, qui minus ingenium gestaque probabant, nedum ipsius hebetem et minime idoneam indolem, illi imparem, quæ in Andegavensi Duce una cum virtute elucebat, nec ad tantæ dignitatis onus ferendum ullo modo aptus, præterea Rex ætate valida, difficilis insuper natura et morosus neminem ex suis ad tam sublime dignitatis et auctoritatis fastigium promoturus erat; quinimo ardentius curaverat, fratrem in Polonorum regem eligi, ut eum a se longe amoveret, cum nec honestum, nec facile ei visum fuerit, quidquam ei detrahere de ultro eidem ab initio collata potentia et auctoritate, quas præclaris facinoribus crebrisque victoriis sibi confirmaverat. His de causis renuente Rege Alenconio Duci titulum, supremamque militiæ, sui ipsius vice, Præfecturam impartiri, Regina eundem alia spe lactare cœpit, scilicet externo aliquo dominato augere, propositis aut cum Angliæ regina nuptiis, aut imperio Belgarum, qui a rege Catholico defecerant, quarum rerum tractationibus initium datum est, potius, ut hac spe allectum fratri obsequentem distinerent, quam quod felicem earum tractationum exitum fore putarent; verum inconsideratum atque præceps filii ingenium matris consilia evertit, nam ubi, qui res novas moliebantur, et Hugonotti novere, ipsum ob repulsam exulcerato animo esse et ad turbas concitandas pronum, communi consensu eorum factionis principatum obtulere, ostentantes hoc modo ampliorem potentiam sibi comparaturum, et vel ea majorem, quam Rex ei tradere injuriose denegaverat. Huic consilio assentiebatur Navarræ rex, jam ab initio cupidus quacumque data occasione suæ fortunæ conditionisque promovendæ æque ac evadendi ex ea captivitate potius quam obsequio, quod præstabat Reginæ socrui Regique leviro, ac insuper cum Regina uxore discors erat, quamobrem inter tumultus, rerumque vicissitudines sibi persuaserat, nacturum viam, qua ab his molestiis sese explicaret, aut si propriam potentiam non augeret, saltem libertatem nancisceretur, ad quam suapte natura maxime inhiabat. Hisce consiliis assentiebatur quoque Condei Princeps, pro certo habens, summam ei fore auctoritatem apud Hugonottos, si forte hi afflictam depressamque fortunam sublevare aliquo modo possent, contra enim apud Catholicos ob patris memoriam minus quam par esset, in existimatione erat. Præ cæteris vero hanc deliberationem probabant Cossæus, Momoransius et Damvillius Marescalli, principes et fautores eorum, qui præsentem rerum conditionem oderant, prævidentes se futuros Alenconii Ducis moderatores, qui ad rerum summam gubernandam regendamque cum minus aptus esset, eam æque ipsos auctoritatem obtenturos, quam Classis Præfectus, dum Borbonii Principes minori adhuc in ætate essent, obtinuerat.

XC. — Hugonotti novæ hujus factionis auxilio confisi, audaciores effecti Montalbani x. Kal. Aug. ipso annuo die Lutetianæ internecionis redeunte conventum ex tota Gallia suarum partium hominibus constituerunt, in quem præcipui quique Hæreticorum sacrorum oratores convenere.

Næniis primo lugubribusque sermonibus eorum memoriæ parentatum est, qui Parisiis aliisque Galliæ in urbibus anno elapso truculenta cæde perierant, mox supplicem libellum conscripsere, in quo a rege satis audacibus verbis efflagitabant, ut nullis amplius vel minimis vinculis in exercendis publicitus suis sacris coercerentur; privilegia, quibus antea fruebantur, redintegrarentur, atque sarta tecta in posterum servanda publice proposito edicto sancirentur. Joleto, Philipppo et Chavagnacco eorum legatis animus non defuit, ut libellum, quo postulata istæc continebantur, regi ipsi præsentes offerent: qui ea etsi silentio nullo indignationis signo excepisset, ad supremum copiarum imperatorem seu Marescalcum Damvillam Occitaniæ Præsidem remisit, ut suo jure et auctoritate quid agendum esset, decerneret.

XCI. — Avenionenses et Venusini ab Hugonottis in Delphinatu, Narbonensi Gallia, Principatu Arausoniensi, Occitania et Vasconia degentibus ferro ut ita dicam flammisque impetiti Carpentoracti mense Aprili convenerant, ot tantis malis medelam aliquam reperirent. Sapienter porro tum sacrarum tum publicarum rerum securitati consulerunt.

Primum quidem tres Cleri, Patriciorum et Civium ordines unanimi consensu quæcumque Tridentini Patres jusserant, legis loco in sua civitate haberi servarique voluerunt. Mox de rebus publicis actum. Avenionenses æque ac Venusini a Pontifice postulandum censnere, ut eis ad continendos repellendosque immanes Hugonottorum conatus copiarum auxilia quamprimum mittat. [*] En quæ Venusini scripsere. [*]

[*] Mantiss. documentor. N. 36.
[*] Avignone Vol. II. fol. 138

Beatissime Pater.

Post oscula pedum Vestrorum devota beatorum.

« Sicut his retroactis annis et temporibus bellorum ubi contingit hujus patriæ vestræ Comitatus Venaissini fidelissimis subditis imminere pericula fidenter ad Sanctitatis Vestræ prædecessores felicis recordationis Pium Quartum et Pium Quintum confugerunt: ita nunc (Pater Sanctissime) nondum liberata hac patria vestra ab hostibus insidiis et impetu, ex voto omnium hominum hujus vestri Comitatus videlicet Cleri, Vassallorum, et popularium, non minori cum fiducia ad Sanctitatis vestræ pedes tanquam ad asilum, eorumque patrem, et principem accedere visum fuit, ac Sanctitati Vestræ exponere, nos hujus Sanctæ Sedis subditos noviter ab huguanotis inanibus hostibus nostris invasos, ut præsidiis ac custodia pervigili egeamus, et cum satis sit filiis famescentibus, patri vitæ eorum pericula nota facere, quo a parente piissimo protegantur, sic nobis sufficere credimus, si necessitates nostras hoc infelicissimo tempore vestro paterno affectui detegamus. Ita enim Pater Sanctissime longa tam nimis hæc rabies, et hostium nostrorum hanc vestram patriam exhausit, et oppressit, ut illius incolas Christifideles exangues, et paupertate plenos relinquerit. Sanctitatis Vestræ pietatis fontem humiliter et devotissime deprecamur, ut nos adjuvet, et protegat.

« Nos enim, Pater Sanctissime, pro salute animarum nostrarum et vitam et facultates nostras exponere non deficiemus, sed illæ exiguæ sunt, quid acciderit nobis, et quomodo sit præcavendum. Quove in statu simus, Sanctitas Vestra tum literis Illustrissimi et Reverendissimi Cardinalis de Armignaco, tum et Reverendissimi Domini Episcopi Carpentoractensis Rectoris hujus vestri Comitatus latius intelliget. Nos vero Sanctitatem Vestram deprecamur humiliter, ne nos deserat, sed suo paterno amore prosequatur et foveat. Deum optimum, et omnium protectorem ac patrem devotissime pro salute, et longioro vita Sanctitatis Vestræ oramus, et sanctissimos pedes vestros deosculamur. Carpentoracte die 27. Aprilis 1573.

Sanctitatis Vestræ

Devotissimi oratores et fidelissimi subditi

ELECTI PATRIÆ COMITATUS VENAISSINI.

Avenionenses quoque non minus tristia ab hæreticis se pati nunciarunt. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 57.

XCII. — Dum vero auxilia a Pontifice expectantur, Cardinalis Arminiacus, quo in loco res incolarum Pontificiæ ditionis redactæ essent, Damvillio nunciabat, qui nihil expectandum ratus suppetias extemplo adversus adsiduos hæreticorum incursus tulit: laudes proinde meritas a Pontifice retulit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. lib. III fol. 42.

Marescallo Anvillæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir salutem etc. Ex literis dilecti filii nostri Cardinalis Arminiaci incredibili cum voluptate accepimus, quam prompte et prolixe ei obtuleris tuam operam, atque eas quas habes vires ad catholicæ religionis ecclesiasticorumque locorum quæ istic ab hæreticis vexantur tutelam. Egimus gratias Deo quantas potuimus maximas, teque absentem animo et cogitatione amplexi sumus, tuæque virtuti, semper illi quidem nobis cognitæ hac autem in re summo cum gaudio recognitæ gratulati. Nunc vero his literis tibi etiam gratias agendas duximus. Et quamquam virtutem tuam nihil egere nostra cohortatione intelligimus; tamen pro nostro incredibili desiderio facere non possumus, quin te rogemus, ut in eadem perpetuo maneas voluntate, tua ista nobilitate dignissima, quæque idem Cardinalis a te postulabit in iis Ecclesiæ auxilio sis et Christi causam juves, reque ipsa probes omnibus eam caritatem, quam idem Christus tuo pectori infudit, hancque ei ob tam præclarum munus gratiam referas, ut ejus Ecclesiæ quam suo sibi sanguine adjunxit opem feras, ejusque hostium furorem frangas, atque extinguas, quo quidem nihil laudabilius fieri potest. Nos item ad ipsum Cardinalem scribimus, ut quibuscumque in rebus Regi Christianissimo tibique tum in ista curatione, tum etiam in rebus privatim utilitati esse poterit, nihil prætermittat, quantum nostro nomine efficere poterit; quod nos etiam Nobilitati tuæ pollicemur omnibus in rebus, in quibus Regi, tibi tuisque omnibus prodesse posse intelligemus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die VIII. Maji 1573. Pontificatus nostri anno primo.

XCIII. — Interea novas copias Pontifex Avenionem miserat duce rei bellicæ peritissimo Martinengo Comite Villaclarensi, qui præsidio antea ibi constituto conjunctus civibus tutandis par esset. Rei ratio et lex tum temporis recepta postulabat, ut Avenionensium impensis ejusmodi præsidia alerentur. At cives illi profusis jam per plures annos eam in rem pecuniis exhausti penitus, Pontificem supplices adierunt, ut hos illos onere levaret. [*] Quas preces irritas sinere Pontificem ejus animi benignitas non sivit. [*]

[*] Mantissa documentorum N. 11.
[*] Avignone Vol II. fol. 161.

Beatissime Pater.

Post pedum devota oscula beatorum.

« Fuit a nobis Sanctitatis Vestræ fidelissimis subditis læte ac magno cum istius Vestræ provinciæ populorum applausu exceptus Illustris Comes Martinengus, quem Sanctitas Vestra rerum bellicarum usui, et defensioni nostræ præfecit, utque adsisteret Illustrissimo Cardinali de Armignaco collegæ vigilantissimo, et nostrorum commodorum amantissimo, hujus Sanctæ Sedis Apostolicæ optimo defensori, in quo Vestræ Beatitudinis erga nos paternam dilectionem sibique commissi gregis curam exteri omnes cognoscere, et nos experiri possumus. Verum Beatissime Pater cum ab eodem nunciatum fuerit, ex men-

te Sanctitatis Vestræ debere nos pro parte dimidia sumptus bellorum sustinere (qui jam pene exangues effecti fuimus ex tam longo et continuo bellorum istorum morbo,) admodum perculsit animos nostros, eoque factum extitit, ut ad Sanctitatem Vestram scribere, ac nuntium hunc mittere decreverimus, a quo Sanctitas Vestra intelliget, nobis fidem, et devotionem sicuti nunquam antea, ita hoc etiam tempore non deesse. Sed cum ad tantam omnium rerum penuriam, et ad eam facultatum nostrarum diminutionem redacti sumus, ut vix quæ ad victum sunt necessaria nobis supersint, fieri nullo modo potest, ut hoc onus impensarum nobis nunquam antea injunctum sustineamus. Quamobrem humilissime, et toto corde Sanctitatem Vestram deprecamur, ut nos ab illo liberare dignetur, nosque fidelissimos Sanctitatis Vestræ subditos (si unquam antea nunc vero in extremis laborantes) paterna pietate et benevolentia fovere, et sublevare velit. Qui continuis præcibus Deum Optimum Maximum depræcabimur, ut Beatitudinem Vestram ad longos annos fælicem et prosperam nobis, ac Ecclesiæ Christianæ conservet, tueatur. Carpentoracte die 12. Julii 1573.

Devotissimi oratores, et fidelissimi subditi
ELECTI PATRIÆ COMITATUS VENAISSINI.

Conceptam de se spem Martinengus non fefellit: ejusque sedulitate Avenionensi provinciæ tranquillitas facta est. [*] Gregorius eum Romam evocare in animo habebat, ut de componendis perpetuo illis provinciis consilia cum eo communicaret. Ast Carolus quoque rex in sedandis Delphinatus tumultibus Martinengi prudentia egebat, et magna, qua ille celebrabatur, rerum bellicarum peritia. Hinc factum, ut uterque rex Carolus et Henricus Pontificem orarent, ne eum a provincia adhuc removeret. [*]

[*] Syllabus documentor. N. 59

[*] Syllabus documentor. N. 60.

XCIV. — Interea Arminiacus Cardinalis cum Principatus Arausoniensis Præside de pacis conditionibus convenerat, quæ satis honestæ et utiles videbantur. Pacatiora jam tempora expectabantur, et tot tandem ærumnis fine ejus cura et sapientia imposito cives sibi lætabantur. [*]

[*] Syllabus documentor. N. 61.

Ast Hugonotti hac inter illos pace conflata in rabiem concitati, irruptionem in Pontificiam provinciam instaurant, castella quædam arte quidem munita, at præsidiis infrequentia expugnant, vel dolo et proditione in suam potestatem redigunt.

Pontifex novos communis pacis osorum incursus edoctus, nova copiarum auxilia iterum Avenionem dirigit, egregiam in eis transmittendis operam pius ac nobilis Sabaudiæ Dux cum navasset, Pontificis animum sibi magnopere conciliavit. [*]

[*] Syllabus documentor. N. 62.

At finitimi Avenionensibus Delphinates et Narbonenses civili bello quotidie magis afflictabantur. Carolus proinde rex iterum copias suas ad sedandos motus ducibus Susano Comite et Damvillano Marescalco miserat, quos etiam Pontificiarum provinciarum tutelam assumere jussit. Indixerat etiam, ut si quando per Avenionensium et Venusinorum fines iter facerent, nullam cives injuriam a militibus pati sinerent: et si ulla componendæ cum perduellibus pacis tuta ratio eluceresceret, communem eam Avenionensibus et Venusinis confirmarent. [*]

[*] Syllabus documentor. N. 55

Gregorius illico Comiti Susano, cui præcipue Avenionensium tuendorum cura fuerat demandata, scripto animum addidit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 193. f. 103.

Dilecto Filio Nobili Viro Comiti Susæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Vehementer lætati sumus, Charissimum in Christo filium nostrum Carolum Francorum Regem Christianissimum tuam potissimum Nobilitatem delegisse, cui istius nostræ Civitatis Avenionensis, ejusque ditionis defensionem committeret: perspeximus enim hoc facto et perpetuam Regis ipsius de Ecclesia tuenda cogitationem, et gravissimum illius de tua virtute judicium, quam cum singulari pietate, atque erga hanc Sanctam Sedem devotione conjunctam esse ex tuis literis cognoscimus, quo etiam nomine Regi gratias agimus, quod eum potissimum virum elegerit, qui ad singularem rei militaris peritiam, parem quoque pietatem et devotionem afferret, quo nomine te ut filium charissimum habemus, atque amplectimur, omniaque paterni erga te amoris officia pollicemur. Quod igitur regionem istam tuæ Nobilitati commendemus, nihil est, quod tuam virtutem, devotionem, pietatem commendemus Deo permultum, idque libentissime faciemus, ac si qua alia in re tuæ Nobilitati gratificari poterimus, non deerimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XXVIII. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

At Avenionenses, qui nimium experti furores et rabiem Hugonottorum maximopere pertimescebant, veriti ne illi patefactum regiis copiis omni depopulationum genere ulciscerent, Pontificem exorabant, ne regiis cohortibus in Avenionensem agrum ingredi liceret. [*]

[*] Avignone Vol. 2. fol. 334.

Beatissime Pater.

Post pedum devota oscula beatorum.

« Cum ea quæ in Civitate Avenionensi, et in Comitatu Venaissino aguntur, et qui nostri sint timores, aut quot et quanta pericula nobis imminent, Sanctitatem Vestram tam ex nostris privatis, quam ex literis multorum satis cognovisse censeamus. Vereremur profecto novis his quasi literis eadem repetere, nisi postremo aliquid accidisset, quod multarum postea perturbationum caput, et initium esse, et in quo auctoritatem Sanctitatis Tuæ atque Sedis Apostolicæ, et nostrum omnium salutem versari existimaremus.

Relatum namque nobis est, militum copias, quæ a Sanctitate Tua, ad defendendas civitates, oppida, capita etiam nostra incumbantur, in portu Massiliensi jussu Christianissimi Regis fuisse detentas, et Dominum de Susa ab eodem in Gubernatorem, et quasi per Regem pro tuenda Civitate Avenionensi, et Comitatu Venaissino electum et destinatum fuisse. Nos vero, qui ea, quæ heretici blasphemo proferunt ore accipimus, non hæc ægre non ferre potuimus, ita ut de his Sanctitatem Tuam admonendam esse duxerimus. Populi itaque qui sub Imperio Sanctæ Sedis Apostolicæ in his partibus degunt, instructas hæreticorum acies (quorum rabiem sæpe numero sunt experti) grassationes, depopulationesque nec non et proditiones undequaque fieri, et emergere videntes, dolent, quam maxime, nec aut Regiis copiis, aut electi gubernatoris præsidio, satis eorum periculis provisum esse existimant; siquidem tantum erat in Italico præsidio spei, ut eo veniente sub tua et Sanctæ Sedis protectione facile defendi, secumque in eorum domibus vincere posse. Tuta igitur omnia fore credebant, si dictis copiis patuisset ad nos aditus, et Regii milites juxta fines Comitatus, ea parte hostis irrumpere solet, degentes, illius comprimerent audaciam. Verentur etiam plurimum, ne si Regis præsidia (quæ alioquin heretica pravitate pro parte infecta esse solent) Comitatum, et civitatem Avenionensem ingrediantur, vel Catholicos polluant, vel nostris amputatis cervicibus, oppida et civitates in manus hostium prodant, quod quam grave esset exitium, aliis considerandum relinquimus. Cæterum ad eam pauperiem, ac rerum omnium inopiam reducta sunt oppida et loca, ut nulla ratione magnos illos et insolitos sumptus, quos Regii milites expetunt, ferre, aut sustinere valeant. Quamobrem hæc Sanctitati tuæ explicare voluimus, ut intelligat, hos populos omnem eorum spem, et salutem in te uno Summo Pontifice, et Sancta Apostolica Sede collocasse, ac ne nos qui tui filii et servi sumus nostro pastorali munere in tanta perturbatione, et rerum dissensione defuisse videremur. Reliquum autem est, ut post sanctorum pedum oscula Deum nostrum deprecemur, ut diu te nobis, et christianæ Reipublicæ incolumem servet. Datæ Avenioni die 7. Calendas Januarii 1573.

Deditissimi filii et servi Sanctitatis Tuæ
F. Felicianus Archiepiscopus Avenionensis – Chr. Scottus Episcopus Cavallionensis – Jac. Sacratus Episcopus Carpentoratensis – G. Episcopus Administratos Vasionensis.

XCV. — Interea Cardinalis Arminiacus, quem veluti angelum Avenionenses non immerito colebant, et quem ipsi Hugonotti verebantur et mirabantur, laboribus fractus, mœrore et tantis calamitatibus concepto otia respicere cœperat, et dimissis omnibus rerum publicarum curis in suum Archiepiscopatum Tholosanum reverti sacra tantummodo ministraturus animo agitabat. Ægre id ferebant Carolus rex et Avenionenses ipsi, [*] qui tantum virum sibi eripi dolebant. Quapropter ut necessarium ille domicilium Avenione nancisceretur, rex Pontifici suadebat, ut illum Avenionensi Episcopatui præficeret. [*] Carolus quoque Cardinalis Borbonius Gregorio itidem scribebat, ne conceptum Arminiaco consilium magno cum rerum omnium detrimento exequutioni mandari sineret; cum potius aliqua laborum parte levaret, Episcopum Lodovensem ad eum mitteret, quo in gerendis publicis Comitatus Venusini rebus adjutore uteretur. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 20.

[*] Mantissa documentor. N. 61.

[*] Lit. Principum Vol. 36 fol. 41.

Sanctissimo Domino Nostro Papæ.

Beatissime Pater, post beatissimorum pedum Sanctitatis Vestræ deosculationem.

« Quo in statu sint hic christianæ relligionis res nostræ, quantaque spes demonstretur illius in posterum et amplificandæ et ornandæ, Sanctitas Vestra ex litteris Oratoris sui id accipiet. Ego vero rem eam omnem prolixius ad Sanctitatem Vestram in ea differo tempora, cum mihi ex optima Regis Navarræ nepotis mei subditorum ad meliorem relligionis frugem redditione et conversione erit admonenda. Ad quamquidem rem ego rexque ipse imprimis omnem navamus et impendimus operam; non prius destituri, quam res ipsa ex sententia et ut desideramus atque confidimus (Deo propitiatore) hominibusque omnibus applaudentibus rite recteque perficiatur. Interim ut in omni mihi a Sanctissima Sede Apostolica demandato, injunctoque munere semper satisfiat, significandum S. V. existimavi, Reverendissimum Cardinalem Armeniacum aliquot ab hinc annos me plurimum monuisse obnixeque rogasse, ut liceret sibi res suas invisere atque ea adire loca, quibus ipse ecclesiastica dignitate præficitur. Ea quidem conditione, qua promitteret se Avenioni hominem ex suis relicturum, qui tantisper dum ipse abesset, vices suas sustineret. Ego autem cui potissimum incumbit Avenionense negotium dum vereor, ne qui in eam curam succederet nimis fortasse S. V. Sanctissimæque Sedi Apostolicæ probaretur, rem eam omnem ita distuli, ut nihil dum de omni ea confectum sit. Sed quia nunc postulat idem Reverendissimus Armeniacus tam magnorum saltem et diuturnorum laborum parte levari et virum assessorem sibi adjungi, qui res in ea legatione procuret seculares, sibi vero unius rei ecclesiasticæ functionis ministerium relinqui. Idque cum a Calendis Martii me urgere cœpisset non ea tamen tam animi confirmati sententia, ut mihi videbatur, quod ulterius in ea procedendum existimarem, nihilominus sese plane patefecit, instatque in secularibus rebus coadjutorem sibi dari. Sed ita propere ut consulendæ Sanctitatis

Vestræ (qua sine nihil tale aut incipere aut obire, mihi semper maxima fuit relligio) tempus nullum reliquerit. Nullas enim ab eo litteras prius super hoc negotio excepi, quam depositam rerum secularium provinciam audivi. Itaque huic tam festinato negotio prospicere necessitate compulsus, provinciam illam rerum secularium Legationis Avenionensis ab eodem Cardinale Armeniaco ejuratam Domino Alfonso Vercellio Episcopo Lodovensi, qui pro tempore in civitate Parisiensi erat pro rebus ecclesiæ gallicanæ componendis cum aliis episcopis a rege nostro convocatis, delegavi. Quo homine nullus aptior ad hoc munus obeundum, mihi pro re nata visus est, eam ob ingenii dexteritatem et in tractandis rebus probatam sedulitatem, tum quod alias in Urbe Roma aliisque in locis magistratus officio functus sit, cujusque Sedes episcopalis non procul absit a civitate Avenionensi et in ejus Legationis finibus continetur. Quod tamen ipsum ita constitutum existimari cupio, dum id vestræ placeat Sanctitati, factumque id totum approbet. Qua de causa eam ipsam oro iterum atque obsecro, ut mihi de ea re animi sui sententiam patefacere dignetur, hoc uno addito quod pro temporis angustia et litterarum sollicitudine, aliud me non potuisse facere velim existimet, prætterquam de omnibus his certiorem reddere nuncium S. V., ut de animi mei exprompta voluntate atque observantia erga Sanctitatem Vestram, deque rei necessitate et episcopi Lodovensis probitate testari possit. Certoque sibi polliceatur, sive Cardinalis ipse Armeniacus diuturnioris laboris impar, querensque vitam quietiorem; sive ut sæpe significavit tam grandis gravisque ætate demissionem postulans, et ad privatos domesticosque lares redditionem, Avenione abeat, ab eoque quo in Legatione munere fungitur discedat, daturum me operam omnique cura et diligentia navaturum, ut salva semper ipsi Sanctitati Vestræ sanctissimæque Sedi Apostolicæ debeo observantia et obedientia, nullam ipsa possit in eo toto negotio obnixissimi et obsequentissimi officii partem in me desiderare. Deum Opt. Max. rogo, ut eandem Sanctitatem Vestram Ecclesiæ suæ totoque Orbi christiano incolumem conservare velit quam diutissime. Lutetiæ die 15. Augusti 1573.

V. S.

Humillimus servus
CAROLUS CARDINALIS DE BOURBON.

Cæterum satis perspecta Arminiaci prudentia Pontifici erat ipsi, qui proinde Arminiaco scribebat, Avenione ne discederet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 120. fol. 67.

Dilecto Filio Nostro Georgio Cardinali Arminiaco nuncupato.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Etsi ex literis dilecti filii nostri Ptolomei Cardinalis Comensis nostro nomine ad te scriptis aperte nostram sententiam cognovisti de tuo in Tolosam Ecclesiam tuam discessu: tamen ut intelligas, quantopere Nobis cordi sit, te isthic manere, voluimus has etiam dare; nihil enim magis alienum judicamus ab istius civitatis, atque a Sedis Apostolicæ rationibus, quam te isthuc discedere nondum plane sedatis Ugonotorum finitimorum tumultibus, atque omni suspitione a rebus istius nostræ Civitatis depulsa, et sublata. Nolumus igitur te istinc discedere, nisi rebus omnibus, ut diximus, pacatis, atque ab omni finitimorum Christi, ejusque Ecclesiæ hostium metu et injuria tutis: mirifice enim Nos ea cura solicitat, atque angit. Ac ne tu quidem discedes, nisi Nos prius certiores feceris, tam diuque expectaveris, dum aliquem in Legati locum miserimus. Si enim legatus, ut cuperemus, istuc venire non posset, volumus ipsi aliquem mittere, in cujus prudentia, vigilantia, justitia, cæterisque virtutibus ad recte gubernandum necessariis, quæ in te summæ sunt, acquiescere possimus. Hanc Nostram voluntatem ab ea, qua perpetuo angimur de rebus Ecclesiæ, cura profectam non dubitamus, te qui in ejusdem solicitudinis partem vocatus es, desiderio tuo ad Ecclesiam tuam visendam redeundi libenter antepositurum: novimus enim insignem pietatem tuam, et Catholicæ tranquillitatis, ac religionis zelum, quo nomine te semper charissimum habebimus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris, die XXIII. Septembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XCVI. — Interea Philippo Hispaniarum Regi infans in lucem editus erat; in hujus verba more et instituto majorum sese adegerant, quæ Philippi imperio provinciæ regebantur; quapropter ei Gregorius est gratulatus. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. II epist. 68. fol. 32

Charissimo in Christo Filio Nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

GREGORIUS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Quidquid Majestati Tuæ jucundum est, id quoque Nobis æque jucundum accidit: neque enim possumus in optimi, et charissimi filii nostri lætitia non pari cum eo voluptate affici. Maxime vero Nobis grata sunt ea, quæ ad domus tuæ, natique tui amplitudinem, tuorumque Regnorum erga ipsum fidem pertinent, quia speramus, cum tui similem futurum; hoc est ad tam præclaram tantarum opum, et Catholici Regis nominis hæreditatem suam quoque propriam virtutem, et merita allaturum; tuique perpetui studii in sancta Religione tuenda, et propaganda imitatorem futurum: quod unum ut incredibiliter optamus, precamurque a Deo: sic non facile est existimare, quantam voluptatem acceperimus ex eo jurejurando, quo Te Regna tua ipsi etiam nato tuo obstrinxerunt, tanta omnium cum lætitia, et alacritate. Confirmet eventis

Deus, augeatque in dies nostrum hoc, bonorumque omnium gaudium, summamque expectationem. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXVI. Junii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Novum Episcopum, qui Manillæ sedem occuparet, et Catholicis per Philippinas insulas præesset constitui eligique rex aliquanto ante poposcerat, et Pius V. An. MDLXX. jusserat. Nunc vero in eo eligendo summopere Philippi regis pietas enituit, Dominicum quippe Desalozar ex inclyto Dominicanorum Patrum ordine viro omni virtutum genere laudando id munus demandari voluit. Eu designati Episcopi ad Pontificem litteras. (*)

(*) Lit. Principum. Vol. 3 fol. 22.

Beatissimo Patri et Domino Nostro Domino Gregorio XIII. Pontifici Maximo.

Beatissime Pater.

« Post beatorum oscula pedum. Cum me Philippus Hispaniarum Rex Catholicus Ecclesiæ, quam in Philippinis insulis nuper a Sanctitate Vestra erigi postulavit, designaverit Episcopum, quamque onus durissimum, et ipsis etiam angelicis humeris formidandum non ignorarem succubui, tamen Regalibus Jussis, ne monasticæ vitæ quietem divinæ vocationi viderer anteferre. Et quamvis quæ horum temporum miseria est, multi hujusmodi munus aliorum quam ad quod institutum a Domino est vertant: in hoc tamen, cui tua me Beatitudo destinat, nihil quod ad delicias, quietem, honorem, divitias, aut pompam seculi pertineat, est invenire. Quæ vero ad Apostolici muneris executionem desiderantur, messis enim multa: et quæ vitam complet Apostolicam, nempe labores et ærumnæ pauperiesque et pericula ingentia, omnia cumulatissima. Sed nihil horum vereor, nec facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodo consumem ministerium Verbi, quod (Apostolica ista tradente Sede:) accepi a Domino Jesu, testificari evangelium gratiæ Dei. Scio enim me illi vitam debere, qui dilexit me et tradidit semetipsum propter me. Verum cum infirmitatem propriam, reique difficultatem attendo, dejicitur profecto animus. Sed cum propheticum illud menti occurrit, qui confidunt in Domino habebunt fortitudinem, in certissimam iterum spem erigor obtinendi a Domino Apostolorum vires, et infracti animi robur adversus mei agonem fœliciter complendum, periculaque et labores, qui me certo manent, potenter et alacriter superandum. Opem vero tuam, Sanctissime Pater, quæ procul dubio mihi, eaque non minima, necessaria est, quid non a te obtinenda sperem pro cujus perficienda voluntate et mandatis exequendis, tam arduum, atque difficile onus accipio? Vestræ namque Beatitudinis jussu nomen Christi deferre me uportet coram gentibus et Regibus, et filiis hujus sæculi, in latissimas Philippinas nempe insulas cæterasque illis conterminas, et in vastissimum illud Chinæ Regnum divitiis et rerum abundantia superbum, cujus incolæ tenebris obcæcatum habentes cor, nihil nisi terrena sapiunt, oderunt cœlestia. Oves has perditas in ovile Christi (Sanctam scilicet Ecclesiam) reducere, et in viam salutis dirigere, tua res est, Pater Sanctissime, ipsissimum munus tuum, cui præesse (totius Ecclesiæ Sanctæ regimine sic exigente) non vales: ut in partem solicitudinis alios evoces, necesse est. En igitur ego ipse, qui me, meam meditatus infirmitatem offerre ausus non fueram, jam nunc vocatus prodeo: labores, et pericula, pro dilatanda fide libentissime subiturus. Quid igitur ad ingentissimam hanc rem, non utique meam sed Christi, sed vestram et jam meam inquam, quia mihi a Vestra Beatitudine traditam, perficiendam necessarium erit, quod a Sanctitate Vestra præstandum non sit. Multa ergo cum sint ad optimam altissimi hujus muneris functionem necessaria, ab illa tamen referendo prudens abstineo, ne Sanctitati Tuæ in totius Ecclesiæ moderamine laboranti, molestiam inferam: et quia quæ illæ sint optime novit Sanctitas Vestra. Adjiciam hoc unum tamen, humiliter deprecans, ut me tam longum, tamque difficile pro Deo, et ecclesia iter arripientem apostolicam Benedictionem donatum mittere, et preces quas Sanctitati Vestræ pro me alii offerent, clementer suscipere, et de Sedis Apostolicæ benignitate petita concedere dignetur. Incolumem te nobis ecclesiæque suæ sanctæ benignitas Dei nostri in multos annos, Sanctissime Pater, custodiat Amen. Madritii in conventu Prædicatorum Beatæ Mariæ de Atocha primo die Decembris 1573.

Sanctissime Pater,

Beatitudinis Vestræ indignus filius et inutilis servus, qui Sanctitatis Vestræ beatos osculatur pedes

Fr. Dominicus Desalozar
Ordinis Prædicatorum.

XCVII. — Sebastianus piissimus Lusitanorum rex totus erat in favendis Patribus Societatis Jesu, oh egregios, in promovenda gloria Dei non solum in Lusitania, sed etiam in Regnis ejus transmarinis, in utrisque nempe Indiis Orientalibus æque ac Occidentalibus exantlatos labores, eosque ideo Societatis Patres enixe Pontifici commendat. (*)

(*) Lusitania Vol. 5. fol. 18.

Sanctissimo in Christo Patri, atque Beatissimo Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sacrosanctæ Romanæ atque Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici.

« Sanctissime in Christo Pater et Beatissime Domine, Sebastianus Dei gratia Portugalliæ et Algarbiorum Rex citra et ultra mare in Africa, Dominus Guineæ, navigationis, expeditionis, commercii, Æthiopiæ, Arabiæ, Persidis et Indiæ, devotus humilisque Beatitudinis Vestræ filius hu-

millima pedum oscula beatorum. Sanctissime Pater et Beatissime Domine, non dubito, quin optime intelligat Beatitudo Vestra, quanta cura et sollicitudine Societas Jesu ubique terrarum laboret in vinea Domini propaganda. Ego certe illud Beatitudini Vestræ affirmare possum, eam meis regnis ac Dominiis tum Lusitaniæ tum Brasiliæ, tum diversarum partium Indiæ, tum Insularum Oceani maximum adjumentum lucemque attulisse, non solum infidelium conversione, cujus præcipuam curam gerit, sed aliis etiam ministeriis piisque operibus, quæ propria sunt ipsius instituti. Has peregrinationes, hos labores illa libentissime suscipit, magno salutis animarum ardore et zelo inflammata. Itaque non modo gravissimo onere me levat, et conscientiam meam exonerat in partibus in quibus residet, atque in iis ad quas meo rogatu proficiscitur, prout officii mei ratio postulat, verum etiam et in me et in prædictas partes plurima maximaque beneficia a Deo ipsius causa collata esse apertissime intelligo. Quamobrem multa domicilia atque collegia hujus religionis in meis regnis curavi ædificanda: quam religionem summa caritate pro suis meritis prosequor, eamque quibuscumque rebus potero, adjuvare et fovere vehementer cupio. Nunc vero cum Leo Henricus Viceprovincialis confessarius Cardinalis patrui mei, doctor Michael de Torres, qui viginti annos in eadem Societate Rectoris, Provincialis, Visitatoris officio functus est, doctor Petrus Afonseca sacræ theologiæ professor, qui in Aristotele illustrando atque artium cursu scribendo nunc occupatus est, ut in mea Universitate Conimbricensi et Eborensi prælegatur, doctor Ignatius Martinus concionator meus, quem plurimos jam annos libentissime audio, cum inquam Romam ad generalem congregationem proficiscantur, sintque viri magna virtute ac eruditione præditi et antiqui in Societate, variisque muneribus in ea functi, propter quæ et alia virtutum ornamenta plurimum apud me fide et auctoritate valent, eosque interdum ad me vocari jubeo, cum in rebus magni ponderis graves ac difficiles oriuntur controversiæ, humillimis precibus a Beatitudine V. peto, ut eis apostolicam benedictionem largiri, atque in omnibus quæ ad Societatem de me optime meritam pertinent, favere et adjuvare dignetur. Illud, Pater Sanctissime, velim, Beatitudo Vestra sibi persuadeat, quicquid ipsi a Beatitudine Vestra in hoc genere postulaverint, me ipsum postulare, quodque illi per me habuerint, id me habere a Beatitudine Vestra, summoque affectum esse beneficio arbitrabor. Sanctissime Pater et Beatissime Domine, Deus Opt. Max. Beatitudinem Vestram nobis in nostram totiusque Ecclesiæ utilitatem diu salvam incolumemque conservet. Datum Eboræ 27. Januarii 1573.

El Rey.

Idem facit alteris litteris, quibus præ cæteris Leonem Henricum, virum inter socios S. Ignatii de Lojola præstantem, laudibus exornat. (*)

(*) Lusitania Vol. 3. fol. 22.

Sanctissimo in Christo Patri atque Beatissimo Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sacrosanctæ Romanæ atque Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici.

« Sanctissime in Christo Pater et Beatissime Domine, Sebastianus Dei gratia Portugalliæ et Algarbiorum Rex, citra et ultra mare in Africa, Dominus Guineæ, navigationis, expeditionis, commercii, Æthiopiæ, Arabiæ, Persidis et Indiæ, devotus humilisque Beatitudinis Vestræ filius, humillima pedum oscula beatorum. Sanctissime Pater et Beatissime Domine, Leo Henricus Societatis Jesu, confessarius Cardinalis patrui mei, vir magna virtute ac eruditione præditus atque in ipsa Societate variis functus muneribus, propter quæ et alia virtutum ornamenta, ut Sanctitati Vestræ superioribus diebus aliis literis significavi, plurimum apud me fide et auctoritate valet, has literas Sanctitati Vestræ reddet, simulque referet meo nomine quædam, de quibus ad eum latius scribo, quæ totius Societatis bono ac conservationi sunt maxime necessaria. Humillimis precibus a Beatitudine Vestra peto, ut illi in his omnibus integram fidem adhibeat, jubeatque mandari executioni ea quæ a dicto Leone Henrico sunt referenda, tanti enim sunt ponderis et momenti, ut ex iis non solum pendeat conservatio ac bonum regimen Societatis, sed etiam meorum regnorum ac Dominiorum in iis quæ ad fidem ac mores pertinent: qua ex re summam voluptatem percipiam, summoque ac singulari beneficio a Sanctitate Vestra me affectum esse arbitrabor. Sanctissime Pater et Beatissime Domine Deus Opt. Max. Beatitudinem Vestram nobis in nostram totiusque Ecclesiæ utilitatem diu salvam incolumemque conservet. Datum Eboræ xx. Martii MDLXXIII.

El Rey.

XCVIII. — Regis studia in promovendo Ignatianorum cœtu Henricus Cardinalis regis patruus Lusitaniæ infans emulabatur: hic quoque ad Pontificem de illis magna quæque scribebat, tum Pontificem orabat, ne Societatis ipsius comitiis, quæ jam in eo erant, ut haberentur, nec ad supremum Societatis totius regendæ munus, nec ad alia ulla gerenda quemquam ex neophytis Indorum cooptari sineret, quin et omnem illis in posterum ad eam aditum dicta lege præcludat. (*)

(*) Lusitania Vol. 3. fol. 17.

XCIX. — Alteris litteris idem debitas gratias Gregorio reddit, quod eum in condendis ad educandos adolescentes collegiis tam liberaliter adjuverit. (*)

(*) Lusitania Vol. 3. fol. 19.

Sanctissimo Domino Nostro Papæ.

Beatissime Pater et Sanctissime Domine Noster.

« Literas Sanctitatis Tuæ diebus superioribus ad me datas accepi, quibus facultates et indulta

mihi a Pio Quinto fœ. re. concessa confirmare dignata est, et ex Joanne Tello Menesio nuper Regis Domini mei oratore, et literis Doctoris Antonii Pinto simul intellexi, quam egregia amoris erga me tui significatione, et præclara quadam in omnes res meas benevolentia ac favore id fecerit Sanctitas Tua, et quam liberaliter sese gesserit in iis redditibus concedendis, qui in Eborensium canonicorum beneficiis mille aureorum summam excedunt, quos a Sanctitate Tua ad quædam condenda Collegia postulaveram; pro quibus in me collatis beneficiis Sanctitati Tuæ gratias agu quam possum maximas, et ejus pedes osculor, speroque futurum, ut cum primum res ipsa, et quæ maxima ex dictis Collegiis commoda expectantur plenius fuerint Sanctitati Tuæ explicata, id etiam quod reliquum videtur esse libentissime concedat: res enim ejusmodi est, quæ ad maximum Dei honorem pertinere videatur: quæ vero incommoda ad eam impediendam afferuntur, si cum rei ipsius utilitate comparentur, parvi profecto debent momenti judicari. Extremum est, ut sibi persuadeat Sanctitas Tua me omnem operam semper daturum, ut intelligat se apud virum tui observantissimum beneficia hujusmodi non immerito collocasse. Deus omnipotens Sanctitatem Tuam diutissime fœlicissimeque incolumem servare dignetur. Eboræ die ultima Januarii MDLXXIII.

Humillimus et devotissimus S. V.
servus et creatura
HEN. CAR. INFANS.

C. — Eborensium quoque Præsul Ecclesiæ Lusitanæ Primas, omnem operam contulit, ut abusus legibus a S. Concilio Tridentino dictis profligati ab Ecclesiis hujus Regni radicitus evellerentur; sacros milites, quibus S. Jacobi et Avis nomen indutum erat, in melius reformari maxime opus erat. Quapropter idem Præsul Pontificem adiit deprecatus, ut auctoritate sua Apostolica sacram istam militiam ad pristinam recte vivendi normam laudemque revocaret. [*]

[*] Litteræ Principum Vol. VIII. fol. 130

Beatissime Pater.

« Videtur officii ratio postulare, et Tuæ Sanctitati maxime deberi, tum propter obedientiam exhibendam, tum propter Sacrosancti Concilii Tridentini præscriptum, ut tuæ Sanctitati hujus Diœcesis statum, pericula, eventus et incommoda, quæ his temporibus accidunt, exponantur, penes quem solum nunc est his incommodis mederi et consulere, quemadmodum fieri jusserit, et provisum rebus esse voluerit. Sunt in hoc Lusitaniæ Regno Magisteria commendatariorum militiæ divi Jacobi et Avis, ut vocant, quæ maximam partem ecclesiarum ad hanc Diœcesim, et ad alias hujus regni pertinentium late occupant, adeoque in dies progressi sunt officiales, priores, cæterique militiæ divi Jacobi et Avis commendatarii, ut ordinariam jurisdictionem tam in temporalibus quam in spiritualibus omnino extingurre conati sint, ut eam sibi solum violenter ascriberent; ita ut nihil Ordinariis faciendum superest nisi de vita et moribus secularium et Parochialium inquirere. Usurpant similiter sacramentorum administrationem, nec huic rei Ordinarios aliqua ratione prospicere patiuntur, non sanctissimi altaris Sacramentum in sacrario visitare, sancta olea utrum sint in Ecclesia pervestigare, non templa in quibus sunt administranda reficere, quæ magna ex parte jam labefactata et eversa sunt. Illud etiam nullo modo Ordinariis permittunt cognoscere, quonam pacto Parochianis sacramenta administrentur, nec commendatarios religiosos puniri propter excessus et delicta in sacramentis administrandis commissa, cum confirmationes prioratuum, Curiarumque syngraphas acceperint, quibus ea administrare liceret. Jam vero cum hæc diœcesis multis ab hinc transactis temporibus in hujusmodi rebus ordinariam facere visitationem suo jure consuesceret, eo audaciæ processerunt, ut per vim, et clandestinas machinationes, interposita regia authoritate et potestate, quam divulgabant, quæcumque libuit, contra fas et justitiam perpetrarint, observatis ad hoc temporibus opportunis, ne a visitatione ordinaria impedirentur, suasque visitationes adeo clandestine promulgabant, ut eas tectis, cubiculisque oppidorum atque vicorum recondi juberent, ne ab aliquo videri possent, alias vero ad cœnobia transmittebant, ne earum notitia haberetur, constituentes ea quæ ad templorum administrationem ad populum et ad visitationem ordinariam spectabant. Et ut major esset excessus et licentia, sub pœna excommunicationis Prioribus districte præcipiebant, ne hujusmodi visitationum exempla alicui traderent. Unde fiebat propter terrorem, quem populo incutiebant, interposita Regis veluti eorum ordinum Magistri authoritate, additisque etiam excommunicationibus a suis conservatoribus prolatis, ut nemo suum jus petere, aut res suas persequi auderet. Atque his excessibus et terroribus in causa erant, ne ulli officiales seculares aut ecclesiastici officium suum præstarent, ut de iis quæ contra æquitatem fiebant publicas syngraphas conscribere auderent. Quod si aliquis Clericus divi Petri sacris ordinationibus initiatus jus suum postularet, aut contrairet, a visitatoribus et prioribus ecclesiasticis ornamentis privabatur, ne sacris operaretur, divinisque officiis interdicebatur, res profecto, quæ magnum præbuit offendiculum, et digna in quam animadvertatur. Clerici atque vexati, parereque compulsi misere afflictabantur, aliaque loca his prioratibus non subjecta adire cogebantur, ut necessaria ad sacrum faciendum invenirent, atque eo modo officii sui rationibus satisfacerent, idque in illis locis ad quæ oppressi confugiebant. Cum

essent religiosorum monasteria, ipsos prohibere et vexare elaborabant. Hujusmodi licentia et impunitate progressi pia sodalitia, quæ in templis ipsorum erant, pro suo arbitratu disponebant, divina officia componebant, omnia denique, quæ juxta sacra concilia Ordinario committuntur, sibi omnino vindicabant. Quapropter eadem libertate, qua conati sunt, vi in possessionem venire hujusmodi Priores, nulla in re Ordinario obtemperantes liberi et immunes remanebant nulla ratione, visitationes Ordinariorum aut excommunicationes promulgatas priusquam eas Prioribus cœnobiorum mitterent, qui vel eas pro sua voluntate propriis commodis inservientes emendabant, vel nulla ratione restituebant. Ex eo autem sequebantur multa et gravia detrimenta. Volunt præterea nulla habita ratione juris fundatas a parochianis capellas usurpare, quæ in limitibus ecclesiarum prædictorum ordinum sunt constitutæ, et in quibus nihil ipsi suæ operæ posuerunt: cum tamen in parochias et curias sint distributæ et a parochianis stipendium ipsis curionibus fuerit persolutum: jubent deinde, ne his capellis præficiantur Clerici divi Petri nisi eisdem religionibus fuerint addicti, cum tamen sæpenumero necessarium sit sacramenta a Clericis divi Petri administrari, qui ad eam rem commodius et facilius inveniuntur. Sequuntur ex eo gravia quædam et magna incommoda: primum est ipsos imperare, ut Prior ecclesiæ matricis animarum curam gerat in capella, quæ residet in curia limitata duas et tres parasangas distante, quousque Regularis sui ordinis ad id munus obeundum idoneus reperiatur. Cum tamen Prior ecclesiæ matricis vix suæ curiæ rationem habere possit, idque non sine magno animarum detrimento et incommodo. Illud deinde subsequitur, Clericos divi Petri necessitate compulsos ad suscipiendum prædictorum ordinum habitum compelli. Etiam narratur ipsos commendatarios religiosos innovare et permutare harum cappellarum administrationem, eamque a sæcularibus Clericis ad Religiosos sine ullo jure aut æquitate transferre. Ad quod exequendum varios modos et rationes excogitarunt præcipientes, ut ex commendarum proventibus stipendium huic capellano solvatur, eo animo et consilio, ut majorem nanciscantur occasionem ad eos habitu suo exornandos et in religiosorum suorum numerum cooptandos, cum tamen antea hujusmodi stipendium a parochianis pensitari consuesceret. Quod sane æquitati adversatur, nam prædictæ capellæ ita constitutæ et præfinitæ nihil sibi vindicant præter decimas ecclesiæ matrici persolvendas. Ex his dissensionibus gravia quædam odia emanant graviaque discordia et contentiones inter Clericos sæculares et prædictos religiosos, utrisque in eadem ecclesia et collegio versantibus. Jam vero cum easdem parochias Ordinarius simul et horum ordinum Visitatores invisant, alii hoc modo, alii illo templorum administrationem constituunt. Quibus ita controversis et perturbatis nihil Deo gratum et acceptum propter rerum perturbationem et contentiones assiduas fieri potest, omniaque tam temporalia quam spiritualia sensim imminuuntur, et veluti ruinam minitari videntur, cum maximo salutis animarum periculo divinique cultus et venerationis sacramentorum detrimento propter malum perniciosi exempli odorem, quod inde ad alios non sine magna labe derivatur; videt enim populus eos, quibus suæ salutis cura incumbit, hujusmodi res facere cum tanta suæ conscientiæ jactura et aliorum scandalo. Quoniam autem illorum ordinum visitatores majori favoris auro conformantur, tum propter auctoritatem promulgatam, tum vel maxime, quia vectigalia et proventus Ecclesiarum ad hujusmodi ordines pertinent, quæ volunt facilius perficiunt, et quod ad exequutionem attinet melius ipsis obtemperatur, majorique libertate ea aggrediuntur, quæ ipsos non attingunt. Quocirca cum res in dies augeretur, nullumque salutis remedium aliunde emergeret nostris appellationibus, ordinariam justitiam Legaciæ hujus Regni appellavimus, omnes enim Ordinarii prædictis excessibus et dissensionibus cogimur ad rem longo etiam tempore persequendam, et multos sumptus in his litibus expendendos. Hoc igitur justitiæ remedio adhibito regem contestati sumus tanquam Magistrum horum Magisteriorum, ut causæ nostræ rationem et æquitatem audiret, atque hæc incommoda, ut par erat, emendaret, litibusque intercisis ad utriusque partis tranquillitatem et pacem omnia sedarentur. Auditis deinde rationibus, qui hanc causam cognoverunt, ut res ita definiretur, quemadmodum Tuæ Sanctitati magis expedire ad Dei honorem et gloriam videretur. Omnibus autem diligenter cognitis ac perspectis a Cardinalibus, quibus hæc causa commissa fuit, Apostolicas determinationes, quæ nunc proponuntur, remiserunt, quæ missæ sunt ad Cardinalem Infantem Legatum a latere Sanctitatis Tuæ, tamquam illarum executorem. Accepta ergo hujusmodi Apostolica commissione, auditis partibus, habitaque sufficienti de negotio inquisitione monitorium executorium pronuntiavit. Quo pronuntiato Domini Priores militiæ divi Jacobi et Avis appellarunt. Rex nihilominus tamquam eorum ordinum Magister noluit appellare, cumque appellatio partibus inspicienda traderetur, et causam suam rationibus fulcirent, Legatus Cardinalis se tandem appellationem non admittere declaravit, jussitque fieri monitoria in forma, nihilominus prædicti Priores ad tuam Sanctitatem iterum recurrunt; quam omnes Ordinarii, quos hoc negotium tantum attingit, suppliciter exoramus, judicet, hoc ad Dei cultum et obsequium

spectare, ut nempe hæ contentiones, lites et causæ interscindantur, atque omni ratione sedentur, jubeatque ad exitum et executionem perduci, quæ secundum æquitatem et Sacri Tridentini Concilii decreta sancita sunt; hoc enim sacrosanctum Concilium desideravit, cum omnia ea, quæ Ordinariorum jurisdictionem impedirent, derogavit. Nec immerito speramus tuam Sanctitatem in Regno hoc Christianissimo omnibus incommodis imminentibus et præsentibus ita consulturum, ut divini numinis cultus in dies augeatur, et conservetur, et Sanctæ Ecclesiæ sacramenta cum omni veneratione, cura et sollicitudine administrentur, et Religiosorum, qui extra sua cœnobia in Ecclesiis parochiarum vitam degunt, cum sæcularibus Clericis concordia pax et amicitia stabiliatur, ita ut litibus et contentionibus singulis diremptis prædicti Religiosi solis Ecclesiarum redditibus et vectigalibus quæ possident contenti sint, nec se rebus aliorum implicent, spiritualibus aut Sacramentis, quorum administratio et dispositio penes Ordinarios esse debet, illud in memoriam revocantes has omnes Ecclesias suis initiis ad divi Petri habitum spectasse. Hoc igitur ut tandem ita fiat, tuam Sanctitatem per Deum immortalem Dominum Nostrum obtestamur, cujus vicem et locum in terris obtinet, ut his omnibus malis et incommodis, quæ nunc sunt, cæterisque remedio indigentibus sapienter providere, et cum magna Reipublicæ Christianæ utilitate mederi velit. Dominus Noster tuæ Sanctitatis salutem et statum diu feliciter conservet atque augeat ad totius populi Christiani remedium atque præsidium. Eboræ vigesima quinta die Januarii anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Humilis et devotissimus S. V. Servus
Archiepiscopus Eborensis.

CI. — Japonicas insulas jam catholica religio Patrum e Societate Jesu curis et laboribus pervadere cœperat: at hoc anno summopere lætatus est Gregorius et gratulatus Bartholomæo Amurano regulo, quod is Christianorum sacris disjectis idolatriæ tenebris nomen dedisset. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II epist. 127. fol. 67.

Charissimo in Christo Filio Nostro Bartholomæo Amuræ Regi Illustri.

GREGORIUS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Incredibilem cepimus voluptatem, egimusque Domino Nostro Jesu Christo gratias immortales, quod sese, hoc est immensum bonum, Majestati Tuæ indicarit, teque e teterrimis tenebris in admirabile lumen tuum vocarit, cui quidem benignitati accepimus præclare respondere pietatem tuam in ea, cui te semel consecrasti, ac devovisti, fide pure, sancteque retinenda, assiduisque pro ea laboribus suscipiendis, fideliterque ei serviendo, cui servire regnare est, quem ignorare, aut deserere nihil aliud est, nisi amplissimo etiam in dominatu, et regno miserrimam servitutem servire. Hac inquam Dei in te benignitate, tuaque erga eum pietate præstantium virorum Nobis testimonio confirmata quantu gaudio exultaverimus, novit idem Deus, cujus oculis pateat intimi animorum sensus, abditissimæque hominum cogitationes: tantum illud fuit, quantum esse oportuit hominis nullo suo merito a divina bonitate in hoc Summi Pontificatus laboriosissimo munere vocati ad Christi oves pascendas, atque ad ipsius gloriam, animarumque salutem toto pectore expetendam, atque omnibus viribus curandam. Perge igitur charissime fili in Christi lumine ambulare, majoresque in dies progressus facere, atque utramque Hierusalem, et terrenam hanc et cœlestem illam, quæ tuæ pietati parata est, lætificare stude, summamque Christo Jesu gratiam inire contende, cujus bonitas tanta est, ut tum gratiam sibi reddi existimet, cum prompte, hilareque accipitur: conari etiam non solum te, tuosque populos fidei sinceritate ei addictos habere, sed finitimos etiam Reges, et gentes munendo, hortando, rogando, et quod maximum incitamentum est, pie sancteque vivendo ad salutem vocare, atque eidem Christo adjungere. Quod si nullum sacrificium est Deo gratius zelu animarum, pro quibus ille sese sacrificium offerre non dubitavit, quantam esse oportebit Majestati Tuæ in eo conatu repositam apud eundem Deum mercedem? qui quidem conatus si successerit, ejus fructus ad alios quoque perveniet; sin minus, nihil certe tibi mercedis decedet, conatus enim, et voluntas apud Deum pro re ipsa, et facto est. Quanta autem ea merces sit, hac una ratione scire possumus, si cum Paulo statuamus, talem, tantamque esse, ut qualis, quantaque sit, scire, et cogitare nequeamus. Ad hanc igitur mercedem quantum potes, aspira, Deique ipsius benignitatem imitare, qui non solum ipse sibi beatus est, sed suam etiam beatitudinem aliis impartire cupit. Nos autem tibi charitate conjunctissimos esse crede, ut optimo in Christo filio parentem amantissimum. Eam vero, quam Tuæ Majestati his literis ascribimus, salutem, atque Apostolicam benedictionem, atque omnem felicitatem a Deo Optimo Maximo optamus, et precamur. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris die tertia Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Eosdem lætitiæ sensus et gratulationis officium porrigit Gregorius Antonio Firando, quem Sacchinus Ignatianarum rerum enarrator (*) Dynastam haud spernendum inter Japonicos appellat, qui et ipse repudiato idolorum cultu baptismo ablutus Christo sese addixerat. (*)

(*) Pars III. pag. 13 Romæ 1619.

(*) Reg. Gregorii XIII. An II epist. 128. fol. 69.

Dilecto Filio Nobili Viro Antonio Firandi Domino.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir. Postquam Tuæ Nobilitati Nos conjunxit charitas Christi, quæ servos suos omnes, quorum Nos servi sumus, longissime etiam inter se locis regionibusque disjunctos nectit arctissime, tamquam unius corporis membra, incredibiliter lætamur et præsenti tua pietate in ea, cui te semel consecrasti, ac devovisti fide pure sancteque retinenda, et virtute in quotidianis laboribus pro ea sustinendis; sic enim Nobis de te confirmarunt viri gravissimi, atque omni fide dignissimi. Quoniam autem optimi parentis est (hoc enim nomine apud Nobilitatem Tuam Nobis uti licet) et præsenti filii sui bono lætari, ac majus in dies optare, rogamus, ut cæteros etiam apud quos vel auctoritate, vel gratia te aliquid posse intelligis, eidem Christo adjungere studeas, sciasque ei gratissimum esse non solum in hoc studio eventum ipsum, qui certe in nostra potestate situm non est, sed etiam conatum, quem Christo negare non debemus, quoniam ipse sanguinem suum nemini negavit, sed pro omnibus, quantum quidem in se fuit, eum largissime effudit. Hanc te summam ab ejus benignitate gratiam inire summa tui cum mercede et Christi ipsius gloria summopere cupimus, tibique omnia pollicemur, quæcumque potest optimus filius expectare a patre amantissimo. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris die tertia Octob. MDLXXIII. Pontificatus Nostri Anno secundo.

CII. — Quid mirum si Pontifex tanto paterno amore Lusitaniæ regem prosequeretur, ut ei alterum ex spiculis, quibus Sanctus Sebastianus confossus ferebatur, transmiserit. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. An II epist. 184. fol. 87.

Charissimo in Christo Filio Nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Permagnum est, quod cupit Majestas Tua, ut tibi largiamur unam ex sagittis illis, quibus invictus Christi martyr Sebastianus pro illius nomine confixus fuit, quarum duæ in ejus templo, quod in hac urbe est, sanctissime servantur, summaque cum populi veneratione, et lachrymis, ac votis visuntur; sed rei ipsius magnitudini par in te pietas respondet Rege digna. Neque enim dubitamus, Majestatem Tuam tantopere hoc cupientem sic cogitare, sanctorum memoriam a Nobis celebrari nostra, non ipsorum causa: quid enim illis afferunt nostri honores, quid laudes, beatissimi sunt, neque nostros cultus desiderant, nimirum quos honorat Deus tribuitque illis immensum laudis testimonium sanctissima Trinitas: Nos vero in ipsorum memoria celebranda agnoscere debere eorum auxilium ad implorandum, exemplum ad imitandum, nostram ignaviam ad accusandum. Qua quidem cogitatione de tua pietate multis rebus tota vita testificata, Nobisque perspecta adducti sumus, ut tantum Tuæ Majestati munus mitteremus, ex cujus magnitudine facile potes de nostra in te charitate existimare; neque enim dubitamus, quin quod tantopere cupis, summo, ut par est, in honore habiturus sis, maximoque cum fructu ejus martyris memoriam celebraturus, qui suam erga Christum Jesum, quem ardentissime amabat, charitatem, jaculaque illa amoris acutissima, quæ cordi alte infixa gerebat, testificari voluit sagittis illis, quibus totus configebatur morte acerbissima. Harum igitur sagittarum unam innocentissimo imbutam sanguine mittimus Majestati Tuæ per dilectum filium Pompejum Lanoiam cubicularium nostrum secretum, quam te omni honore accepturum, ac convocata populi multitudine pie, sancteque alicui dicaturum non dubitamus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die octava Nov. MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

CIII. — Quid quod ejusque regis dolorem ob obitum piissimæ suæ matris, sororis regis Catholici, suavissimis verbis leniret. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. An. II. epist. 183. fol. 78.

Charissimo in Christo Filio Nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Gravem accidisse Majestati Tuæ matris obitum et communis filiorum sensus et tua propria humanitas ac pietas facile suadet. Neque enim facere possumus, nisi plane stupidi ac ferrei simus, ut nihil commoveamur eorum interitu, quos charissimos habuimus, sed simul etiam nobis Christianis multum ad consolandum suppeditat sancta hæc religio et fides, quæ certe aliis nationibus desunt. Scimus enim iis, qui bene vixerunt, optabile fuisse ex his humanarum miseriarum vinculis exsolvi, sempiternamque et beatissimam cum Christo vitam agere: nihil igitur esse, quod eorum causa doleamus, (nisi forte quod quidem odisse non amare est, eorum fœlicitate dolemus) nihil etiam quod nostra, sic enim Nos ipsos amamus, non illos. Desideremus eos licet, sed ita ut una esse cupiamus, contendamusque eo pergere, quo illos pervenisse credimus; sicque interim cum animo statutum ac deliberatum habeamus, quidquid divinæ voluntati placet, quamvis sensui laboriosum molestumque sit, tamen id Nos accipere oportere æquo animo atque etiam libenti, ut ab optimo parente, de cujus in Nos charitate dubitare nequeamus, tametsi ejus voluntatis rationem minus intelligamus. Eos autem, quos desideramus, cogitemus non periisse, sed repente Deo redditos fuisse; non illis vitam ademptam, sed longe meliorem tributam; non terra obrutos esse, sed in cœlum receptos. Sic inquam de iis cogitare debemus, quos pie sancteque vixisse cognovimus, quod quidem fecisse matrem tuam,

omnes, qui eam norunt, sine ulla dubitatione confirmant. Hæ rationes ex sacris libris atque ex sanctorum Patrum scriptis petitæ mirum, quantum ad consolandum valent. Et quamquam Majestatem Tuam plurimum in illis versari non ignoramus, tamen pro nostra in te charitate facere non potuimus, quin has ad te literas daremus mitteremusque qui eas redderet, dilectum filium Pompejum Lanoiam Cubicularium nostrum secretum, virum insigni Nobilitate Nobisque propter multas ejus virtutes charissimum. Ejus verbis eandem, quam nostris fidem ut habeas, rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die xv. Octobris 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

CIV. — In Anglia, Scotia et Hibernia vehementiori quam antea tempestatis æstu Catholici adflictati. Edimburgensi castro expugnato, quod supremum ferebatur perfugium Catholicorum, qui Mariæ Stuardæ partes tuebantur, Catholici omnes toto regno exulare jussi. Vagi illi et extorres Belgium partim, partim Gallias, vel Lusitaniam et Hispanias petunt. Joannes Lesleus Rossensis Episcopus et Jacobus Archiepiscopus Glasguensis Lutetiam Parisiorum se contulerant, qui summa fide et constantia nec sine vitæ discrimine omnem operam Reginæ suæ Stuardæ navarant, nec enimvero quidquam omittebant, ut sive apud Pontificem, sive apud Cæsarem et Germaniæ Principes, qui ad hæresim non defecerant, sive apud reges et Galliæ et Hispaniarum de Catholica religione in Anglia servanda agerent, et pro Maria Regina officia sua interponerent. En quæ Glasguensis Pontifici scribit. [*]

[*] Gallia Vol. 7. fol. 147.

Sanctissimo D. N. Gregorio XIII.

«Beatissime Pater. Etsi Reverendissimum Patrem Episcopum Calatinum istius Sanctæ Sedis in hoc Regno jampridem Nuntium, prius quam hinc discederet, et postea Illustrissimum et Reverendissimum Cardinalem Ursinum V. S. a latere Legatum, quum hic esset, qua potui fide et diligentia edocuerim de miserrimo et afflictissimo statu Ecclesiæ, Reginæ, et Regni Scotiæ: non potui tamen committere, quin istuc proficiscenti religioso Patri Edmondo Hayo Societatis Jesu theologo, et ejus Societatis hic in Francia Præposito Provinciali hanc epistolam denuo ad V. S. darem. Is enim cum homo sit nostræ gentis, et qui pro satis longo rerum usu nonnulla per se didicerit, cætera a me edoctus; ad hæc non vulgari zelo in vindicanda patria ab erroribus, et reducendis oviculis ad caulas Ecclesiæ, et tam magna observantia in Sedem Apostolicam, dignus est, cui V.S. fidem in omnibus habeat, et idoneus a me judicatus, cui istud negotii committerem. Cæterum, etsi supervacaneum videri possit V. S. sua sponte ad nostris malis subveniendum promptam, et maxime proclivem ulla hortatione incitare, erit tamen opinor a meo officio non alienum, cum erga patriam afflictam, tum erga Ecclesiam, et Sedem Apostolicam si unum dixero, Regnum Scotiæ si cum aliis conferatur plerisque cedere divitiarum splendore, et latitudine imperii, sed pietate et constantia in religione semel accepta, et maxime in observantia erga Ecclesiam Romanam nihil cuiquam dum staret, sanisque consiliis vigeret concedere potuisse. Unde et ejus vicissim ab ea Sede magna semper habita est ratio; nam et Victor ejus nominis primus, audita postulatione Donaldi Scotorum Regis magna diligentia, illuc viros doctrina et religione insignes misit, qui baptizatum regem una cum subditis universis legibus Christi subderet et Romanæ Ecclesiæ aggregaret. Porro, semen illud religionis jactum in agrum Scoticum, quanto studio postea, quantaque solicitudine foverit Romana Ecclesia, vel ex eo constare potest, quod Celestinus primus Romanus Pontifex, cujus tempore hæresis Pelagiana eam Britanniæ partem infecit, quæ nunc Anglia dicitur (erat enim ex ea gente Pelagius) protinus Palladium virum sanctissimum creatum Scotorum Episcopum eo misit; cujus opera non tantum Scotia a lue Pelagiana immunis servata in fide Catholica et in officio permansit, sed et Orcades insulæ ad Christum sunt conversæ. Taceo deinde Legationes non minus honorificas, quam frequentes, quibus ista Sancta Sedes suum singulare studium et solicitudinem plane paternam in Reges et Regnum Scotiæ sæpe testata est: taceo prærogativas et maxima privilegia, quibus Romani Pontifices eam gentem ornarunt. Neque Scoti vicissim tantorum beneficiorum immemores extitere, sed ut obedientes, et optimos Ecclesiæ filios decuit, cum Romanæ Ecclesiæ beneficiis, tanquam cum matris pietate, obedientiæ officiis certavit; ut enim nulla gens aut Regnum citius populariter fidem, et Christianam religionem est amplexa, ita nulla semel acceptam constantius retinuit, aut servavit purius ad hæc usque tempora, quibus nescio qua peste impietatis orbem Christianum latissime pervagante, etiam Scotos nostros a recto catholicæ religionis tramite in transversum actos in omnium errorum barathrum præcipites dedit: mihi ut videatur majoris gloriæ opus futurum, eam gentem ex hæretica catholicam facere, quam erat ex Ethnica facere Christianam. Hoc cogitavit tantum et proposuit felicis recordationis Pius Quartus: Pius Quintus est conatus, sed V. S. (Beatissime Pater) dignum opus, tibi divinitus servatum est, ut cum singularem illum ferum (quod a Deo optimo maximo votis omnibus contendimus, et brevi futurum speramus) aut plane extrinxeris, aut certe ejus ferociam represseris, et cohibueris, cogitationes tuas et curas omnes ad Scotiam tuam, immo totam Britanniam his malis eripiendam serio convertas. Nos interim si quid possumus

divina nos juvante gratia operam dabimus, ut quod ex hoc naufragio superest, aut ex fluctibus eripi poterit, sartum tectum sit, et veluti materia quædam paretur, in qua tu opportuno tempore raræ hujus tuæ pietatis et singularis prudentiæ artem exerceas : et ut nunc facimus V. S. quoties res postulaverit de statu rerum singularum fideliter instruemus. Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi V. S. nobis et toti Suæ Ecclesiæ quam diutissime servet incolumem. Lutetiæ Parisiorum 8. Kal. Martii 1573.

V. S.

Humillimus et Devotissimus Servus
Jacobus Archiepiscopus Glasguensis.

CV. — Nobiles quoque Angli ob fidem patrum extorres, huc illucque dispersi, eadem officia apud Principes Catholicos Europæ per litteras et per legatos peregerunt, iisque par omnibus consilium suadebant, ut Jacobum, Mariæ filium, legitimum Britanni regni hæredem, juvenem nedum septem ætatis annos egressum, ex Scotia eductum in aula vel Galli regis, vel Hispani avita fide imbuerent et educarent. En quæ Dux Northumbriæ una cum aliis fortunæ adversæ sociis Cardinali Comensi hoc de negotio refert. [*]

[*] Epistolæ Cardinalium Vol. 75. fol. 169.

Reverendissime et Illm̃e Cardinalis.

« Dum frigidos Principum animos cohortationibus nostris nunc per litteras absentes, nunc per ipsorum ministros præsentes quidem, sed status nostri et calamitatis ignaros accendere innitimur, nos operam perdimus, adversarii majores et animos et vires in dies acquirunt, et Ecclesia nostra misere convulsa ruinam minitatur. Itaque majori conatu rem aggrediendam esse videmus, et nisi velimus piam causam per ignaviam prodere fortius urgendam.

« Adlegandum esse unum quempiam censemus de nostratibus ad Majestatem Catholicam, qui animum principis torpentem serio excitet, excitatum pio hortatu accendat, pietatis zelo accenso materiam continenter subjiciat et foveat, et causationibus, quas mens timida suæ semper tepeditati obtendit, vi rationum respondeat, diluat, et satisfaciat. Cui Legationi obeundæ cum neminem habemus tam idoneum, quam D. Nicolaum Sanderum tuæ quidem Dominationis Reverendissimæ et Illustrissimæ alumnum, nostræ vero Nationis si non unicum, certe singulare decus et præsidium, id a te summopere petimus et obtestamur, ut Sanctissimum Patrem adeas, litteras ab eo commendatitias ad suam Majestatem Catholicam impetres, quibus et piam causam et pium Oratorem seriis verbis et obtestationibus commendet, tuis deinde et amicorum litteris ad regem ex more solito utrumque promoveas, postremo etiam (si spes est facile impetrari posse) Suam Beatitudinem pro sumptibus saltem, ad iter necessariis interpellator accedere ne graveris. Hæc si nobis ex voto præstiteris, nos tibi devinctissimos reddes apud Deum Immortalem magnam nobis gratiam, et de Ecclesia Anglicana summis jam in angustiis constituta optime mereberis. Vale Reverendissime et Illustrissime Cardinalis. Bruxellis 29. Junii 1573.

Tuæ Rm̃æ et Illm̃æ Dominationis
semper addictissimi
A. Northumberland – Leonard Dacre –
Christopherus Nevill. – Franciscus Englefyld.

Carolus Cardinalis Lotharingus, cujus mentem ea de re Pontifex exploratam habere voluit, negotium hocce cum successu adgredi difficillimum reputat ob rationes, quas sequentibus litteris Cardinali Comensi exponit. [*]

[*] Gallia Vol 7. fol. 361

Illustrissimo et Reverendissimo Domino meo observandissimo Domino Cardinali Comensi.

Illm̃e et Rm̃e Domine mi observandissime.

« Rm̃us Nuntius Sanctitatis Suæ reddidit mihi litteras D. V. Illm̃æ scriptas 18. die Julii, quas nemo preter me legit, quibus ut secretiori via responderem, hisce manu mea scriptis respondendum existimavi, non dubito zelo Dei impulsum eum fuisse, qui S. D. N. exposuit, principem Scotiæ nunc gubernari a viro Catholico, hoc ego existimo verum esse, apud quem imprimis efficiendum existimarem, ut ille secrete tamen educaret Principem in fide Catholica, hoc enim præstantissimum esse remedium existimo ad reddendas omnes hereticorum et perduellium cogitationes inanes. Itemque ut ille omnino apud se statuat et deliberet, nunquam sinere, ut Princeps e manibus suis eripiatur; quod si aliquando facerent hæretici, qui nunc regni integra administratione potiuntur, certum est quod eum in Angliam ad Reginam transmitterent, quod illa omnibus artibus et viis molitur. Quantum autem ad eum extraendum a regno et in alienam provinciam deducendum, existimo valde esse difficile in his temporum difficultatibus, optaremque si hoc esset faciendum aut tentandum, quod hoc nomine Ducis Lotaringiæ et nostræ familiæ fieret, qui sumus illi principi sanguine omnium qui hodie vivunt post matrem conjunctissimi, quibusque ex lege tutela pupilli debetur, hocque omnes intelligerent esse a S. D. N. statutum et effectum, cujus auctoritas si accedat nobis, per Dei gratiam non desunt vires et viæ ad eam rem accommodatissimæ, et fortasse hæc via satis apta esset ad levandas Regum suspitiones, quæ ut verum dicamus omnino hoc negotium interturbant, quorum consensu facilius auxilia Anglis et Scotis Catholicis secreto decernerentur, ut securi esse possent contra Reginæ Angliæ conatus. Quicquid tamen in hac re statuet S. D. N. ego ut debeo semper ejus auctoritatem sequar, obediamque his quæ mihi D. Tua Illm̃a imperabit. Si S. Sua judicabit de ea re sententiam Regis Catholici ex-

plorandam, ego hic enitar Regis Christianissimi animum experiri Reginæ matris et Regis Poloniæ consilio et auctoritate. Video enim et pro certo habeo, quod si hi duo reges inter se convenirent, quod nullo negotio universa Anglia, Scotia et Hibernia in pacem et concordiam magnam devenirent restitutis legitimis principibus et fide catholica Sanctæque Sedis Apostolicæ obedientia, quod si hoc negotium deseratur verendum est, ne Catholicis mortuis, et his qui cum religione conjunctam habent auctoritatem, omnis posthac via ad bene agendum præcludatur. His paucis intelliget D. T. Illma quid sentiam, et S. D. N. pro sua prudentia significabit, cujus sanctissimos pedes osculari si mihi per D. T. Illmam liceat, beabis me, habebisque, ut semper, me tui nominis observandissimum, et inservire semper paratissimum. Osculor manus D. T. Illmæ humillime, precorque Deum, ut eam diutissime servet incolumem. Parisiis 8. die Augusti 1573.

D. Vestræ Illmæ et Rmæ

Humillimus servitor

C. Card. de Lotaringia.

CVI. — Pontifex interim nihil intermisit, quin Catholicos Anglos exules pietati Principum Catholicorum quam maxime commendaret. En litteras ejus ad Ducem Albanum. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 101. fol. 51.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Alvæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem etc. Charitas Jesu Christi, quæ Nobis commendat Catholicos omnes, qui ubique terrarum sunt, quaque etiam Nobilitatem Tuam affectam esse non dubitamus, facit, ut tibi commendemus Catholicos eos, qui in Hybernia misere opprimuntur, de quibus accepimus, tecum egisse venerabilem fratrem Episcopum Casselensem, utque satis esse existimemus eorum tibi miseriam indicare, inque eis Christum ipsum, qui sese in suis vexari, juvarique affirmat, pietati tuæ proponere. Commendamus igitur eos tibi, quantum Christi causa flagitat, charitas cogit, tua pietas pollicetur. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die XII. Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Et ad ipsum regem Catholicum. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 3. fol. 58.

Charissimo in Christo Filio Nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Rogarunt Nos Nobiles Angli, qui fidei Catholicæ causa, quam semper opibus, parentibus, patriæ, rebus denique omnibus longe anteponendam judicarunt, in tuis inferioris Germaniæ provinciis exulant, ibique magna cum Majestatis Tuæ gloria humanissime, benignissimeque excepti sunt, ut dilectum filium Nicolaum Sanderum presbyterum ex hac Urbe ad te eorum causa venientem commendaremus Majestati Tuæ; hoc libentissime facimus, quia et hominem ipsum novimus singulari doctrina, ac probitate præditum, et nihil Nos aut nostro muneri congruentius, aut tuæ insigni pietati gratius facere posse intelligimus, quam causam tam gravem, tamque cum Catholica Religione, cum Ecclesiæ dignitate, cum Dei honore conjunctam commendare Majestati Tuæ; accedit, quod eam a tuis rationibus, et commodis non alienam ducimus: expedit enim Regi Catholico non solum eos, quibus imperat, sed etiam vicinos habere catholicos, ut una opera et tuis consulere possis, et vicinos juvare, et magnam a Deo gratiam promereri. Commendamus igitur Majestati Tuæ et hominem hunc, et nobiles illos, et causam universam, utque eam tua benignitate, et misericordia complectaris, quantum possumus, rogamus. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris, die III. Septembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

CVII. — Sabaudiæ Dux Pontifici res sacrorum militum, qui Sanctorum Martyrum Mauritii et Lazari denuo nomine feruntur, commendat, eique promptum equitum studium ad classem Pontificiam juvandam nuntiat; [*] idem eundem exoravit, ut Clero diœcesis Alexandrinæ præscribat, ipsos etiam decere ceu reliquos cives ad muniendam hanc urbem ex bonis Ecclesiæ donativi loco aliquid conferre, quod Pontifex per Cardinalem Comensem libenter præstitit. [*]

[*] Mantissa document. N. 63.

[*] Brevia Greg. XIII. et Sixti V. Vol. 28 epist. 23.

Episcopo Alexandrinæ.

« Multum Reverende Domine tamquam frater. Sanctissimus Dominus Noster cognitis iis, quæ tibi denuntiata fuisse scripsisti de fossa istius Civitatis perpurganda et altius eruenda, atque impensæ parte a clero petita, censuit, quoniam ipsius Civitatis munitio ac defensio non minus ad Ecclesias et clerum, quam ad cæteros cives, et eorum bona conservanda pertineat, nullam vos justam recusandi causam habere, quominus quod æquum fuerit in eam rem contribuatis. Ad alteras autem literas, quas ad me ejusdem rei causa proprie dedisti, nihil aliud rescribere necesse est, nisi me in tuis atque Ecclesiæ tuæ rebus quidquid potero libentissime semper præstiturum. Bene valeat D.T. Rever., cui me ex animo commendo, ac Deum precor propitium. Romæ die III. Januarii 1573.

Ptolomæus Card. Novocomensis.

CVIII. — Hoc eodem anno discordiarum civilium faces Genuæ inter Reipublicæ Magistratus agitari cœptæ. Omnes norunt magistratus hosce maxima ex parte eligi consuevisse ex illarum gentium hominibus, quæ longa avorum serie cohonestarentur, veterem nobilitatem appellabant: at urgentibus temporum conditionibus inter Patricias familias novi homines et divitiis magis, quam avorum imaginibus adlecti fuerant, junioris no-

bilitatis nomen illis fecerant. At nonnisi minoris momenti munia et dignitates hisce hominibus plerumque concedebantur, quod maximæ invidiæ et discordiarum foris erat. Gregorius veritus, ne tumultus hinc orti per totam Italiam pacem interturbarent, Januensibus componendis totus incubuit, eosque proinde suavissimis verbis ad concordiam revocabat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 90 fol. 43.

Dilectis Filiis Nobilibus Viris Duci, et Gubernatoribus Reipublicæ Genuensium.

« Dilecti Filii Nobiles viri salutem et Apostolicam benedictionem. Ex omnibus causis, quæ multæ, et graves accidere possunt ad Rerumpublicarum vel salutem, vel perniciem, constat, nullam posse reperiri ipsorum inter se civium charitate, et concordia ad fœlicitatem, contra item ad exitium odiis, ac dissidiis expeditiorem et certiorem, contrariaque et paria esse utraque in causa ad suum cujusque finem momenta. Ut enim concordia est animorum tranquillitas, amoris nexus, rerum omnium publicarum privatarumque jucunditas et vita; Deo denique adeo grata, ut velit Deus pacis appellari, polliceaturque iis, qui eam colunt, benedictionem, et vitam usque in sæculum: sic perspicuum est, discordiam omnia labefactare, atque evertere, cives a civibus, homines a Deo, animum a ratione, mentem a consilio abalienare, aditum obstruere saluti, aperire exitio. Hæc vos pro vestra sapientia, et multo plurimarum, maximarumque rerum usu præclare intelligere non dubitamus; illud etiam tenere, unam esse optimam retinendæ civium inter se charitatis et concordiæ rationem, si mores ii, qui ad statum Reipublicæ pertinent, quibusque tot annos summa vestra cum laude stetistis, minime immutentur. Habent enim hujusmodi in Republica mutationes, ut incertam eventorum utilitatem, sic certam, præsentemque seditionem, quæ sine maximo rei ipsius publicæ malo accidere non potest. Vestræ autem, ac civium ipsorum sapientiæ est, considerare, num e Republica sit, incertum aliquid tentare certa præsentique cum pernicie, ac sic cogitare, vehementer falli eos, qui putant, una cum ordinum, nominumque in Republica diversitate, animorum quoque contentiones, et dissidia conjuncta esse oportere; cum contra ea diversitas sit quædam, quasi multorum membrorum uno in corpore, locis, nominibus, muneribus differentium ad totius corporis suamque cujusque membri salutem necessaria copulatio. Eo autem facilius erit ea, de quibus magno cum dolore accepimus, discordiarum semina amovere, quo minore cum labore principiis obsistitur, quoque leviora videntur esse ea, de quibus hoc tempore dissidetur; quæ si latius serpserint, inveteraverintque, quid aliud expectandum erit, nisi id, quod intestinarum discordiarum ac seditionum omnium proprium est, ne a parvis rebus ortæ ad summas maximarum rerum contentiones perveniant ingenti cum pernicie? Observatum enim est a viris sapientibus, memoriæque proditum, maximas seditiones, atque exitiosas Rerumpublicarum mutationes a parvis sæpe initiis profectas esse, quem exitum avertat a vobis Deus, quique auctor est concordiæ et pacis, dissipet, perdatque consilia Sathanæ, cujus superbia ut illum in eo, in quo erat, gradu consistere non est passa, dejecitque in miserias sempiternas, sic quotidie conatur novarum rerum, atque honorum cupiditate animis incendendis homines a tranquillitate, atque a salute abducere; novit enim hostis callidissimus, quantus ad omnes virtutes profectus sit in christiana humilitate, charitate, concordia; ejus conatus, Divina primum ope imploranda, tum virtute, et consilio adhibendo frangendus est ab iis, qui se tentari sentiunt, ac sic cogitandum, quicquid novi quæritur, id vel grave, vel leve videri necesse esse, quo gravius videbitur, eo minus tentandum esse; quo levius, postquam non sine offensione et contentione accipitur, eo abstinere facilius esse; quamquam ut sapientibus placet, in discordiarum seminibus nihil debet leve aut parvum judicari. Hæc Nos scribere coegit tum nostrum hoc universarum Christi ovium Pastoris munus, tum singularis nostra erga vos, vestramque Rempublicam benevolentia a vestris meritis, perpetuaque erga hanc S. Sedem obedientia profecta. Gravissime vero angimur, vestras res, hoc est optimam Christianæ Reipublicæ partem magno in discrimine versari, majore, quam forte arbitrantur ii, qui istas contentiones nihil verentur, aut certe leviores ducunt, res vero christianas eo miseriarum pervenire, ut uno tempore et externis malis, et domesticis atque intestinis afflictentur, sine summo dolore cogitare non possumus. Quod reliquum est, Deum orabimus, ut meliorem mentem immittat iis, quorum forte aliqua culpa est, vosque universos et sibi ipsi, et inter vos jungat ea charitate, quæ non æmulatur, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit, quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi. Datum Romæ apud S. Marcum sub annulo Piscatoris die XXIII. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Januenses gratissimo animo peramantis Pontificis officia exceperunt. [*]

[*] Genua Vol. I. f. 68.

Sanctissime et Beatissime Pater.

« Tanto certe gaudio, tantaque lætitia perfusi sumus ex litteris Sanctitatis Vestræ, quæ ad nos datæ sunt nono calendas Augusti, ut ne minimam ejus partem vel lingua exprimere vel scripto comprehendere queamus: quandoquidem ex his abunde perspeximus, quam immensa sit Dei optimi maximi erga nos benignitas, et quam fragrans Sanctitatis Vestræ amor et dilectio; ita ut difficillimum sit, et mortalium vires pene superet, mentis nostræ hilaritatem, animique conso-

lationem verbis explicare, nedum gratiam referre. Si enim clementiam illius consideramus, qua obsecro oratione, quo verborum ornatu, qua facundia miserationem divinam complectemur? Si vero benevolentiam Sanctitatis Vestræ, quis non videt pastorem evangelicum vere summum pastorem illum referentem, qui animam suam dedit pro ovibus suis? cujus quidem si verba intelligimus, quæ nihil spirant, nihil sapiunt, nihil denique redolent, nisi christianam pietatem, et ardens tranquillitatis nostræ desiderium, quis nostrum erit, qui pacem concordiamque ea solum ratione toto non amplectatur animo? quamquam nullus est in universa civitate nostra, qui vitam, sanguinem et si quæ sunt his cariora civili concordiæ posthabiturus non sit. Quare nihil omnino est, quod Sanctitati Vestræ vel molestiam vel timorem afferre debeat, quamvis præteritis in Comitiis Senatoriis creatio Gubernatorum aliquantis persit protracta, qua in re nulla Reipublicæ perturbatio fuit omnibus nobis ad unam libertatis conservationem summo studio omnique conatu contendentibus; si qui vero animorum motus affuere, illos adeo pacatos extinctosque fuisse speramus paternis exhortationibus, monitis, præceptis et consiliis Sanctitatis Vestræ, ut (quod a majoribus accepimus) persuasum habeamus Rempublicam nostram Ecclesiæ Dei adeo conjunctam esse, ut cum ea fluctibus quidem versari posse sciamus, ac submergi nullo pacto posse. Hæc tamen ita se habitura, et omnia ex animi nostri sententia successura credimus, si Sanctitas Vestra pias ad Deum pro nobis preces effundat, si caritate sua nos tueatur, si sepius exhortetur, moneat, nobisque consulat, quod facit; quamobrem ingentes gratias et habemus et agimus; nam longiori oratione nos uti non patitur benevolentia et humanitas erga nos S. V., cujus pedes pie deosculamur absentes, quod coram Illmus Cardinalis Justinianus nostro nomine faciet. Genua pridie Cal. Augusti MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Obseqmi et obmi filii et servi

DUX ET GUBERNATORES REIPUBLICÆ GENUENSIS.

THOMAS DE PROMOTORIO vidit.

ANTONIUS.

Quibus deinde ob pacis studia, quæ ostenderant, Pontifex gratulatus est. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II epist. 110 fol. 37.

Dilectis Filiis Nobilibus Viris Duci, et Gubernatoribus Reipublicæ Genuensium.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti filii Nobiles viri salutem et Apostolicam benedictionem. Vestram inter vos conjunctionem, atque ordinum concordiam, quam summopere cupiebamus, ex vestris literis cognovimus, ex eisdem etiam vestram erga Nos, atque hanc Sanctam Sedem observantiam recognovimus, simul etiam intelleximus, nostram paternam erga vos charitatem vobis perspectam esse; quæ et per se singula, et universa summam Nobis voluptatem attulerunt, quam etiam his nostris literis vobis significare voluimus. Ut autem in eadem concordia, et voluntate persistatis, quantum possumus, hortamur tum vestra, tum universæ etiam Christianæ Reipublicæ causa. Si qua in re intelligetis, nostram auctoritatem, atque operam vobis utilitati esse posse, facite Nos certiores, nunquam enim vestris rebus, nostraeque erga istam Rempublicam charitati deerimus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris, die III. Septembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

CIX. — Excelluit præprimis Januensium pietas in conservandis et amplificandis xenodochiis, majorum suorum pietate conditis; quo in negotio sæpe Pontificis operam implorare necessum fuit. Ita ei commendant res xenodochii Sarzanensis. (*)

(*) Genua Vol. I. f. 90.

Sanctissime et Beatissime Pater.

« In nostra Sarzanensi civitate amplius abhinc quadrigentis annis a civibus ipsis xenodochium sub Divi Lazari titulo conditum, redditibusque dicatum fuit, ut qui lepra laborarent, in eo reciperentur, redditus vero ipsi pro civitatis qualitate hactenus ædificationibus ac instaurationibus, ornaturque sacrarum ædium puellarumque dotationibus: nedum ipsis leprosis satis fuerunt, quod postquam ex longa annorum serie perspectum, cognitumque fuit a Paulo II. Pontifice Maximo, anno nono supra millesimum et quadrigentesimum Ecclesiæ Sarzanensi fuit perpetuo unitum atque conjunctum, ne videlicet opus ad modum pium, Deoque acceptum quispiam perverteret. Hujus vero xenodochii curatores ea diligentia, virtute et integritate redditus ipsos dispensavere, ut merito laudari debeant. Nunc vero Sanctissime et Beatissime Pater, Simon Centurionus sub specie hospitalitatis Sancti Lazari xenodochium ipsum, ut fertur, a Serenissimo Sabaudiæ Duce, ejus religionis Magno Magistro impetravit, seu impetrare tentat, quod quidem si fieret, vel maximam perturbationem et civitati et civibus afferret, ipsi vero ubi id eis innotuit ut sunt pii, piorumque operum protectores, haud facile dici potest, quantum mœroris contraxerint, æquo enim animo ferre non possunt, ut cultus religionis, ipsique Christi pauperes iis redditibus spolientur, quibus eorum majores pie sancteque eos largiti sunt, et quod ea pecunia, quæ jam inde tot annis puellas tenuiores ab impudicitia, pauperes ab inedia, sacras vero ædes ipsas ab interitu vindicavit, unius cupiditati serviat. His igitur rationibus adducti non vereremur, ne Sanctitas tua, qui cœlitus omnibus Christi fidelibus in pastorem merito datus es, hujus Simonis conatibus obviam eas, nihil enim Deo, cujus vicem geris in terris, gratius

acceptiusque facere potes; jam vero nos non tantum id a tua summa pietate contendimus, verum etiam, ut unionem et conjunctionem prædictam perpetuo confirmes, protegas et defendas. Hac enim de ea Joseph Mascardus ejusdem civitatis nomine sanctissimos pedes tuos adibit, remque ab eo planius intelliges. Beatitudini igitur tuæ supplices eum diligenter commendamus. Commoda enim ejus civitatis et civium, quippe nobis omni tempore fideles et tamquam propugnaculum ditionis nostræ non secus ac nostra libenter amplectimur, a benignitate enim tua cum Reipublicæ nostræ amantissimus semper fueris omnia expectamus. Præterea oratores nostri diebus superioribus istinc redeuntes de tua erga nos et Rempublicam nostram dilectione, summo nostro gaudio nos maxime confirmarunt, nec omnino indigni sumus, quos foveas etenim devotionem et obedientiam Sanctitati tuæ et huic Sanctissimæ Sedi, ut qui maxime profitemur, semperque professi sumus. Quod reliquum est sanctissimos pedes tuos deosculantes, divinam Majestatem assidue comprecamur, ut eam Christianæ Reipublicæ felicem diu servet atque incolumem. Genuæ IIII. Februarii 1573.

Sanctitatis Tuæ

Obsequentissimi et obedientissimi

Filii et Servi

Dux et Gubernatores Reipublicæ Genuensis.

Xenodochium quoque Januense, quod sacri equites Sanctorum Martyrum Mauritii et Lazari sui juris esse affirmabant, a Pontifice civitati suæ in posterum adseri vindicarique postulabant. [*]

[*] Genua Vol. I, f. 39.

Sanctissime et Beatissime Pater.

« Vix commendationis causæ xenodochii divi Lazari Civitatis Sarzanæ a Serenissimo Sabaudiæ Duce ejusdem Religionis Magno Magistro Simoni Centurioni collati apud Sanctitatem tuam finem fecimus, quod pro hujusmodi xenodochii civitatis nostræ tutela illud idem facere cogimur. Accepimus enim hoc nostrum ab eodem Simone seu ab aliis eodem modo etiam impetratum fuisse, et si tunc justo charitatis ardore adducti in nostrorum subditorum gratiam ea de causa apud Beatitudinem tuam intercedere optime factum judicavimus, hoc idem facere pro nobis ipsis nunc quidem desinere non debemus, quinimmo omni cordis affectu pro hujus nostri xenodochii protectione supplices Sanctitatem Tuam summopere deprecamur; nam id etiam pluribus ab hinc annis erectum fuit, pauperumque ipsorum miserabilium lepræ morbo laborantium subventioni dicatum, multis præterea gratiis, amplissimo Sedis Apostolicæ privilegio donatum. Impenditur itidem in ejus administratione atque adhibetur illa summa diligentia, quam operis pondus tamque pii Deoque accepti exigit. Nunc autem licet hujus rei novitas tam anxios nos reddiderit, quam charitas ipsa horumque pauperum miseria nos suadet, Sanctitasque tua perspicere potest, videntes nos Simonem ipsum adeo cupiditati deditum, ot pauperes Christi suis alimentis, nostrorumque civium suffragiis spoliare studeat. Sed si hujus perturbationis eventus evitari non debeat, consolamur attamen id evenisse hoc felicissimo tui Pontificatus tempore, tum quia nos nostramque Rempublicam tibi plurimum gratos acceptosque cognoscimus, tum etiam quia minime dubitandum est, quin opus adeo Christianis fructibus profluens, Christique pauperibus tam utile ab ejus rectissimo justissimoque Vicario non modu protegatur, verum et amplictur quidem. Modo superest, ut ab Illustrissimo et Reverendissimo Cardinale Justiniano rem diffusius intelligat. Sanctitatem tuam propterea humillime et enixe rogamus, ut præstita eidem fide, quam nobis ipsis haberet, si præsentes et genuflexi tuam Beatitudinem alloqueremur, preces nostras, ut speramus, exaudiat, cui post sanctorum pedum osculum nos nostramque Rempublicam plurimum atque plurimum commendamus, Deum optimum maximum ad Christianorum levamen pro Sanctitatis Tuæ incolumitate assidue orantes. Genuæ XIII. Februarii MDLXXIII.

Sanctitatis Tuæ

Obsequentissimi et obedientissimi

Filii et Servi

Dux et Gubernatores Reipublicæ Genuensis.

Vidit Aug. de Franciscis.

Ubertus Secretarius.

CX. — Collybistarum cæteræque omnes negotiationes ne cujusquam juribus afficerent, aut alicujus animum noxa illigarent, Genuenses missis legatis ex Theologorum suorum numero, quid ea in re agendum esset, Pontificem optimo concilio suscepto consulerunt. [*]

[*] Genua Vol. I, f. 66.

Sanctissime et Beatissime Pater.

« Post illa, quæ nomine nostro R. Joannes Baptista Lomelinus tecum tractavit de collybistis et pecuniaria negotiatione, quam solemus appellare cambia, deque in his sanctissimi Pii Quinti Pontificis Maximi sanctione; et postquam Illmi Cardinales ad id electi rem omnem intellexerunt, et ejus statum ad te retulerunt, reliquum erat, ut mitterentur Theologi, qui auctoritatem a te reciperent, mandataque audirent, quæ voluisses illis dare. Quamobrem Rmus noster Archiepiscopus Nicolaum Patatem Dominicanum et Mauritium Borrasinum Augustinianum et Joannem Baptistam Augustum Franciscanum delegit, qui ad sanctissimos pedes tuos easdem ob causas mittantur, quosque ad te propterea venientes, ut benigne audias, exaudiasque, te iterum atque iterum rogamus, et quemadmodum ab initio rem summa cum charitate erga nos amplexus es, ita ut eam finias pro tua benignitate et clementia postulamus, qua de re ipsi uberius nostro nomine verba facient, cum venerabundi beatos pedes

tuos deosculabuntur, quod interim nos quoque facimus. Genuæ pridie Cal. Majas MDLXXIII.

Sanctitatis Tuæ

Obseq. et obedient. filii atque servi

DUX ET GUBERNATORES REIPUBLICÆ GENUENSIS.

AMBROSIUS DORIA Vidit.

ANTONIUS.

Gregorius eorum Legatos vivæ vocis oraculo, ut ajunt, de recta pecuniarum tractandarum ratione edocuit, pietatemque Januensium, qui hosce miserant, merito extollit. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Lib III. fol. 37.

Duci et Gubernatoribus Reipublicæ Genuensis.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii nobiles viri salutem etc. Theologus eos, quos Venerabilis frater Archiepiscopus Genuensis ad nos mittendos duxit, quibusque ipsi literas ad nos dedistis, libenter audivimus, quæ nos consulere voluerunt, consideravimus; nostram ipsis sententiam exposuimus, eandem his literis iterare non necessarium est, præsertim cum eam facile ab ipsis accipere possitis. Fuerunt autem Nobis vestræ literæ gratissimæ, quia in eis perpetuam vestram erga nos atque hanc Sanctam Sedem pietatem recognovimus; cui quidem paternam quam debemus voluntatem, et caritatem retribuimus; vobisque lata omnia et prospera optamus et precamur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die 26. Maji 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

CXI. — Carolus sanctus Mediolanensium Archipræsul ad diem v. Id. April. comitia Patrum Episcoporum provincialia tertio Mediolanum indixerat, in quibus saluberrimas leges regimini Ecclesiæ et restaurandæ ejusdem disciplinæ condidit. Ut sanctimoniales fœminæ ad meliorem vivendi formam reducerentur, ei imprimis cordi erat, quo in negotio Gregorius ei omnem, qua egeret, potestatem concesserat. (*)

(*) Labbé: collect. Concilior. tom. 15. p. 380.

Rerum sacrarum ignoratione, et ausu temerario adductus, Aloysius Requesens, qui pro Rege Catholico Mediolano imperabat, obstitit, quominus Romani Pontificis literæ in forma Brevis, quas ad litem dirimendam in causa monasterii S. Michaelis Carolo Romæ dederat, Gregorius ideo cum eo graviter conqueritur, sacris interdictum se declarat, atque imperat, ut quæ hoc in negotio contra Ecclesiæ leges egerat, quam primum rescinderet et emendaret. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II epist. 81 fol. 38.

Dilecto Filio Nobili Viro Aloysio Requesens Gubernatori Mediolani.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem, et ad Ecclesiæ communionem reditum. Quo magis perspectam habebamus prudentiam, et pietatem tuam, summamque erga Romanum Pontificem, atque hanc S. Sedem reverentiam, et obedientiam, eo gravius dolemus, Nobilitatem Tuam his aliena commisisse, deque ea sententia, in qua semper hactenus magna sua cum laude, et bonorum omnium lætitia permanserat, decessisse; dolemus, inquam et tuam, et nostram vicem, quia quidquid tibi laudis, et gloriæ decedit, in eo non mediocrem Nos ipsos pro nostra in te benevolentia jacturam facere existimamus. Accepimus jussisse te Capitaneo justitiæ Mediolani, ut interdiceret Francisco Rostæ Mediolanensi, ne in posterum sine tua speciali licentia uteretur Brevi Apostolico in causa contra eum mota per Moniales Sancti Michaelis Burgi Galerati, idque Capitaneum sic interdixisse. In quo erat prudentiæ tuæ considerare, num tibi liceret Brevis Apostolici usum impedire, ac sic existimare, si quid minus rectum æquumque a Nobis per dolum, vel mendacium postulantis impetratum esset, Nos ipsos moderatores esse debere, atque id facere paratissimos esse, neque quidquam Nos velle, quod minus rectum justumque sit; nostri vero Brevis usum impedire te nulla ratione posse, præsertim in ea causa, quæ apud Judicem Ecclesiasticum diu acta esset; in qua idem Judex sententiam pronuntiasset, et reus causam appellationis a Nobis alteri Judici Ecclesiastico committi impetrasset, et secunda instantia in rem judicatam transiisset. Pietatis vero, ac religionis tuæ fuit vereri censuras ecclesiasticas, quæ et in sanctorum Patrum decretis, et in Bulla ea, quæ legitur in die Cœnæ Domini, latæ sunt adversus eos, qui literarum Apostolicarum usum atque executionem impediunt, quas censuras Nobilitas tua ignorare nullo modo nec potuit, nec debuit; sunt enim omnibus notissimæ, et propter pœnam omnium in Ecclesia gravissimam pertimescendæ, in quas te hoc facto incurrisse his literis monemus. Et quamquam dilectus filius noster Cardinalis Borromeus potuisset hujusmodi censuras declarare, tamen gratissimum Nobis fuit, quod Nos prius certiores faciendos censuit; neque enim dubitamus, quin multo levior Nobilitati tuæ futura sit nostra hæc paterna monitio, quam ipsius Cardinalis declaratio. Et quidem quod attinet ad Capitaneum ipsum, qui tuo jussu interdixit, scripsimus ad Cardinalem, ut in eum statuat ea, quæ jus postulare intelliget. Tibi vero his nostris literis mandamus, ut revoces præceptum id, quod Capitaneo fecisti, curesque, ut ipse etiam id revocet, quod fecit, et utriusque revocationis fidem autenticam ad Nos mittas. Illud etiam consulimus, ut cures, te ab iis, in quas incidisti, censuris absolvi, ac sic existimes, has literas a paterna nostra in te charitate profectas esse, atque ab ea cura, qua Nos pro nostro munere ecclesiasticam jurisdictionem tueri oportet; quæ cura facit, ut neque hoc, neque quidquam aliud, in quo eam lædi videamus, dissimulare possimus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die XI. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Aloysius, facti mox pœnitens, Pontificem sup-

plex adiit, ut eum Ecclesiæ, in quas inciderat, pœnis solveret, qui ejus precibus extemplo per Cardinalem ab Ecclesia nuncupatum obtemperavit. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 100. fol. 88.

Dilecto Filio Nostro Cardinali ab Ecclesia uuncupato.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Decretum illud Aloysii Requesens istius Civitatis Mediolani, ejusque ditionis Gubernatoris, quo decreto Apostolicæ Sedis auctoritas lædebatur, quodque tibi notum esse non dubitamus, semper interpretati sumus, fuisse a quodam potius errore profectum, quam a certa cogitatione ei auctoritati obsistendi; sciebamus enim Aloysium semper fuisse hujus Sanctæ Sedis observantissimum, eique obtemperandi studiosissimum, quo etiam magis dolebamus, illum in tam graves censuras incidisse. Itaque monuimus eum paterne, ut cogitaret, quid egisset, quo in statu esset, decretumque illud rescinderet, seque absolvi curaret. Quo autem vehementius ejus vicem dolebamus, eo nunc majore cum gaudio ipsius pietatem amplectimur. Supplicavit Nobis per dilectum filium Joannem Zunigam fratrem suum, charissimique in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum Regis Catholici oratorem, ut eum a dictis censuris absolveremus. Non potuimus remedium negare ei malo, in quod illum incidisse molestissime ferebamus. Tribuimus itaque tibi his litteris omnem auctoritatem et potestatem Aloysium id humiliter postulantem absolvendi, imposita pœnitentia salutari; modo prius ipse suum illud decretum et præceptum revocaverit, atque ex libris, in quibus forte scriptum est, deleri fecerit. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XIII. Augusti 1573. Pontificatus Nostri anno secundo.

CXII. — Rarum et prorsus illustre pietatis exemplum præbuit Joanna Francisci Principis Etruriæ conjux, filia Ferdinandi I. Cæsaris, quæ Lauretum se contulit ad visendam almam B. Mariæ Virginis domum. Pontifex omni amicitiæ et amoris officio Principem istam prosequebatur, eique Paulum Odescalcum Episcopum Pennensem obviam misit, ut ei in itinere per ditiones pontificias comes esset. En Gregorii ad eandem litteras. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. lib. III. fol. 109.

Dilectæ in Christo Filiæ Nobili Mulieri Joannæ Principissæ Hetruriæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecta in Christo filia etc. salutem etc. Cum primum ex literis Nobilitatis tuæ cognovimus velle te proficisci ad visendam sanctissimam illam gloriosissimæ Virginis Domum, in qua Christus nostra redemptio ex Sanctissimo Spiritu concipi ex eadem Virgine carnem nostram suscipere voluit, decrevimus tuam Nobilitatem invitare, ut velles hospitio accipi in iis civitatibus Status Ecclesiastici, per quas tibi transeundum esset, id quod et his literis facimus, et dilectum filium Baptistam Magnanum cubicularium nostrum mittimus, qui te visitet, tibique has nostras literas reddat, teque nostris verbis invitet, ut hoc quod libentissime offerimus accipere velis; jubebimus enim te accipi honorificentissime, ut scilicet tuam summam nobilitatem et dignitatem decet. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XVI. Aprilis 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

Liceat hic referre quæ Horatius Tursellinus e Societate Jesu de Joannæ peregrinatione Lauretana narrat. (*)

(*) Apud Alex. Martorelli nella Storia della S. Casa Nazarena — Roma 1732 fol. tom. 1 pag. 161.

« Inter initia Pontificatus Gregorii XIII. Joanna Austriaca Ferdinandi Cæsaris filia, eademque Francisci Magni Hetruriæ Ducis uxor Lauretum petiit, diuturnam Virginis visendæ sitim explere cupiens. Ergo Pontificis jussu, tota Pontificia ditione, regio cultu excepta a Paulo Odescalco Atriense et Pennensi Episcopo, qui ad id ipsum ab Urbe destinatus fuerat a Pontifice Max. ad optatissimam Virginis Ædem deducitur. Cæterum pia mulier sub Recineti mœnibus, Lauretana Æde procul conspecta, confestim vehiculo desilit, ac submissis genibus Deiparam eminxe salutat. Inde reliquum iter confecit pedibus, universo comitatu Dominæ exemplum sequente. Lauretum intravit in veste candida, tenuique, ex qua candor mentis ejus eximius pelluceret. Inde etiam modestia ejusdem exstitit singularis. Namque a duobus Episcopis in sacrosanctam Virginis introducta domum, contemptis pulvinaribus, ac tapetis, super nudo pavimento procumbit in genua: cœli Regem, Reginamque illius domus olim habitatores, nunc præsides impense colit: manantibusque lacrymis veniam sibi ac viro suo: ad hæc concors conjugium virilemque insuper stirpem precibus exposcit. Solemnibus exinde expiata mysteriis, insequentem noctem totam supplex ante Beatam Virginem, impensius iteratis absumptis precibus. Idem duobus consecutis diebus totidemque noctibus factitavit: tantum illi virium incensa pietas suggerebat. Discedens porro duo corda aurea aureis catellis ante B. Mariæ ora suspendit: sive ut monumento forent, illam sibi viroque suo esse cordi, sive ut Virgo author concordiæ talem conjugis sui animum præstaret sibi, qualem suum erga illum sciret esse. Neque his contenta donis, ita discessit, ut fixum haberet, Lauretanam Virginem aliquo dono colere quotannis. Idque quam diu vita suppeditavit, impensius etiam fecit, quam statuit. Argentea Christi crucifixi effigies præclara, cum ingenti cruce ex ebeno, candelabra quatuor sesquicubitalia ex argento perbene facta, solemnes Episcopi sacerdotis, ministrorum, aræque vestes ex auro argentoque bifariam crispante contextæ, et Phrygio insuper opere insignes: amictus quoque

aureus Beatæ Virginis mirabili arte conspicuus, alia porro aræ toralia, et sacrorum calicum vela opere Phrygio, gemmis, auro argentoque distincta, Joannæ Austriacæ sunt munera. Nec in irritum piæ mulieris preces donaque cecidere. A peregrinatione Lauretana, ex conjuge stirps ei virilis fuit, maternæ pietatis effigies in spem paternæ, ac pene regiæ ditionis genita, quæ matri aliquandiu superstes popularium suorum animos ad spem haud dubiæ felicitatis erexerat. Cæterum subinde mater extincta, et arcano Dei consilio matrem impubis filius secutus Hetruriam implevit moerore luctuque. At Joanna Austriaca non solum facto rem Lauretanam ornavit, sed etiam exemplo. Haud ita multo post Margarita Austriaca (ut in eadem familia non magis virtutis ex viris quam ex mulieribus pietatis exempla peterentur) Caroli V. Imp. filia, eademque Octavii Farnesii Parmensis Ducis uxor, Lauretanam Virginem adiit cum egregia nobilissimorum Procerum manu. Ibi confessionis Eucharistiæque mysteriis rite perceptis, totum triduum divinis in templo officiis semper interfuit; in augustissimo sacello haud diutius, quam enixius Deo ac Dei matri supplicavit, ingentique auri vi in arcam conjecta, B. Virginem se dignis muneribus coluit. »

Difficile dictu est, quanta animi lætitia et Franciscus et Joanna hanc Pontificis benevolentiam ac liberalitatem salutaverant. Effusis lacrimis et amplissimis verbis et litteris amoris et pietatis plenissimis eidem pro tantis in se collatis beneficiis gratias egerunt. (*) Franciscus insuper Pontificem orat, ut sibi apud regem Catholicum æque atque apud Cæsarem faveat, et sua commendatione efficiat, ut ab illis Magni Ducis appellatione decoretur, quod summum suæ gentis decus futurum esse confidat. (*)

(*) Mantissa document. N. 67.

(*) Mantissa document. N. 68.

CXIII. Gregorius, ut hoc quoque anno continuaretur sacrum sociale bellum contra Turcas, majori qua potuerat alacritate nitebatur, missis ad reges Lusitaniæ et Hispaniæ Nuntiis Apostolicis. En quas scripsit litteras ad Lusitanorum et Algarbiorum Principem. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. lib. III. f. 7.

Carissimo in Christo Filio Nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Carissime in Christo fili noster salutem etc. Hæ ad Majestatem tuam literæ exprimunt easdem illas causas, quas superiores quoque literæ expresserunt, nostrum scilicet perpetuum de Catholicæ Ecclesiæ gloria desiderium, et literæ Majestatis tuæ, quibus tum sanctæ memoriæ Pio Quinto, tum nobis confirmas te omnibus tuis opibus communem causam, quæ suscepto hoc adversus Turcas bello maxime continetur amplexurum. Quibus literis et a nobis lectis et in nostro de rebus fœderis consilio nostro jussu recitatis nihil habuimus certius hac tua accessione, dupliciterque lætati sumus, et communi Christianæ Reipublicæ bono, quo nihil potest nobis magis cordi esse, et tua etiam ipsius laude privata, ad quam hujus tam gloriosi incepti societas maximum esset cumulum allatura. Perspicuum enim omnibus est, quantum valeat istius nationis in bellando consilium, virtus, experientia. Et quamquam non dubitamus, quin si hactenus licuisset nihil moræ interposuisses, quominus et tuo et nostro, et catholicorum omnium desiderio satisfaceres, neque veremur, quin hoc anno id paritura sit pietas tua, quod jamdiu parturit, tamen quia cupiditati celeritas ipsa tarda est, facere non possumus, quin Majestatem tuam hortemur et rogemus per eum, a quo tanta potentia, et quod præstantius est tanta virtute donatus es, ut primo quoque tempore mittas classem quam potes maximam, quamque potes militibus, armis atque omnibus rebus instructissimam, quam primum enim per tempestatem licebit in hostem contendemus, et si facultas dabitur manus conseremus, optima nimirum spe ejus victoriæ quam suæ ipsius causæ solet largiri, quamque primo conflictu superioribus annis largitus est Deus, cujus gloriæ ut particeps esse velis, iterum atque iterum rogamus Majestatem tuam pro tua, proque Christi gloria, pro qua nihil ducis tuam. Quo cum hoste res sit, vides quam poterit quam Christiano nomini infenso, quam dum latere potest fraudibus cooperto, cum deprehensus est aperto et violento. Quid adversum te de rebus machinatus sit, quid tentaverit, et tu optime nosti, et nos ab oratore tuo Joanne Tello Menesio dum hic erat accepimus? Insignis pietas tua, summa rei ipsius perspicuitas, summa item Christianæ Ecclesiæ necessitas, quæque nunc tribuitur Majestati tuæ immortalis apud Deum atque homines gloriæ adipiscendæ facultas, hæc nullum cohortationi relinquunt locum. Siquid præterea opus erit, fusius aget cum Majestate tua Venerabilis frater Archiepiscopus Lanciani, quem cum ad Carissimum in Christo filium nostrum Philippum Hispaniarum Regem Catholicum misissemus, voluimus ad te venire. Ejus verbis eandem quam nostris fidem ut adhibeas rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die vi. Januarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

Eadem perscribit Cardinali Infanti regis patruo. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. lib. III. f. 8.

Dilecto Filio Henrico Titulo Sanctorum Quatuor Coronatorum Presbytero Cardinali Infanti Portugalliæ nuncupato Nostro et Sedis Apostolicæ de Latere Legato.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili noster, salutem etc. Quantum spei nobis repositum sit in pietate tua, ex aliis nostris literis intelligere potuisti, quibus rogabamus, ut ad optimam Regis de communi Ecclesiæ Chri-

stianæ causa adversus immanissimum barbarum suscipienda et suis opibus juvanda voluntatem, quam in ejus literis perspiciebamus, tuam quoque apud eum auctoritatem adjungeres, quod quidem te fecisse, nec nisi gravissimas causas tam præclaræ voluntati moram afferre potuisse non dubitamus. Nunc et ad ipsum Regem scribimus, et quid ab eo per literas postulamus, ut tu quoque coram nostro et totius Catholicæ Ecclesiæ nomine ab eo postules rogamus, ut scilicet quantum primum classem quantam potest potentissimam, quamque militibus, armis atque omnibus rebus instructissimam mittat; seseque tantæ gloriæ socium adjungat, hocque summo beneficio Nos, universam Ecclesiam atque adeo ipsum sibi Deum devinciat; cujus etiam laudis et meriti tu in hac causa apud Regem agenda particeps eris, sed summa, ut diximus, celeritate opus est. Decrevimus enim primo quoque tempore in hostem contendere, et si facultas dabitur manus conserere; ut autem omnem spem in Deo positam habemus, sic ab ejus benignitate eum exitum speramus, quem superiore prælio experti sumus. Postulatio æquissima est, Regis ipsius voluntas optima, tua pietas insignis, Ecclesiæ necessitas summa, causa communis, gloria immortalis. Effice igitur tanta in re quantum potes, quod quidem rogamus per eundem ipsum Deum, qui te et Regem tanta virtute donavit. Longiores non sumus, reliqua enim accipies a Venerabili fratre Archiepiscopo Lanciani, quem cum ad carissimum in Christo filium nostrum Philippum Hispaniarum Regem Catholicum misissemus, voluimus etiam hac de causa ad vos venire; ejus verbis, ut eandem quam nostris fidem adhibeas, rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die vi. Januarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

CXIV. — Lancianensis Archiepiscopus id negotii nomine Pontificis apud Sebastianum et Philippum II. agebat: ast uterque Princeps iniquitate temporum se excusabat, quod jam remissiores continuando hoc sacro bello incumberent. (*) Lusitanus imprimis ajebat, se classem adornare contra Turcas nequire, tum propter commota jam antea ab infidelibus in suis regnis bella, tum propter militum suorum florem in iis bellis desideratum. Aliquam attamen pecuniæ vim ex suo ærario ad triremes adornandas offerebat. En ipsius ea de re litteras ad Pontificem. (*)

(*) Mantissa document. N. 69

(*) Lusitania Vol. 5. fol. 20

Sanctissimo in Christo Patri atque Beatissimo Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sacrosanctæ Romanæ atque Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici.

« Sanctissime in Christo Pater et Beatissime Domine, Sebastianus Dei gratia Portugalliæ et Algarbiorum Rex, citra et ultra mare in Africa, Dominus Guineæ, navigationis, expeditionis, commercii, Æthiopiæ, Arabiæ, Persidis et Indiæ, devotus humilisque Beatitudinis Vestræ filius, humillima pedum oscula beatorum. Sanctissime Pater et Beatissime Domine, binas a Beatitudine Vestra literas accepi, summæ vigilantiæ, paternæ solicitudinis, atque intimi angoris, quo Beatitudo Vestra dies noctesque cruciatur, indices. Utinam Sanctissime Pater, Beatitudinem Vestram mœrore luctuque, in quo perpetuo propter Christi Dñi Nostri sponsam versatur, ipse levare possem: nihil profecto mihi gratius, nihil jucundius posset accidere. Hoc ipsum Cardinalis patruus meus, qui Beatitudinem Vestram singulari amore ac pietate colit, summis precibus a me sæpissime contendit. Doleo, doleo Beatissime Pater, quod Beatitudinis Vestræ litteris sanctissimisque votis respondere, quemadmodum cupio, non possim, tam quia Indiæ potentissimi Reges ac totus pene Oriens cum Turcis inito fœdere, maximis comparatis copiis, summo consensu in meum Indiæ statum conjuraverint, eumque convellere, funditusque evertere viribus omnibus conati fuerint: de quibus etiamsi omnipotentis Dei beneficio gloriosas victorias reportaverim, multo tamen sanguine, multis cædibus eæ meis constiterunt, siquidem multi strenui et veterani milites desiderati, multæ arces diutina obsidione vexatæ, nonnulla oppida tormentorum vi solo æquata, corporibus animisque meorum pro muris defensa sunt, maxima præterea in his tam exitiosis bellis pecuniæ vis consumpta est; vigilandum itaque nunc est, Pater Sanctissime, si unquam aliquando, ne iidem Reges cum somma ignominia ac dedecore repulsi, majoribus contractis copiis, superbissimis Turcis instigantibus bella acrius renovent, meosque diuturnis laboribus fractos, atque a militibus et munitionibus imperatos opprimant, florentissimaque (quod Deus avertat) Christi Domini Nostri fides in Oriente extinguatur, tum propter alias causas urgentesque difficultates, quas Beatitudini Vestræ doctor Antonius Pintus coram referet copiosius. Quanto igitur, Sñe Pater, his turbulentissimis calamitosissimisque temporibus sine magno meorum regnorum periculo classem, quæ regiæ auctoritati, optatisque meis respondeat, mittere non possim, Beatitudinis Vestræ classem summumque zelum et ardorem Christianam Rempublicam defendendi pro temporum angustiis libentissime adjuvabo. Offero ex meo ærario eam pecuniæ summam, quam doctor Antonius Pintus, siquidem orator meus nondum aderit, exhibendam curabit, majorem, Pater Beatissime, daturus sicut Cardinali patruo meo retuli, si rerum misera ac dura conditio pateretur. Velim tamen animum meum paratum promptumque ad obediendum in omnibus Beatitudini Vestræ ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, pluris Beatitudo Vestra quam munus ipsum faciat. Omnipotens et misericors Deus impios hæreticorum

canatus comprimat: quem deprecor, ut Beatitudinem Vestram sanctamque Romanam Ecclesiam salvam et incolumem semper conservet. Datum Eborae primo Februarii MDLXXIII.

E. Rev.

Henricus Cardinalis Infans eadem Regi excusando profert: se cum Rege egisse de classe mittenda ad juvandum sacrum fœdus: at multis habitis consultationibus tandem visum esse classem mitti non oportere, cum propter afflictas Lusitani regni res, tum propter infideles tyrannos, et sua sponte et hæreticorum externorum auxilio tumescentes et insolentes. Qua ex re maximum se cum rege dolorem percepisse, significat. [*]

[*] Lusitania Vol. 2. fol. 21.

Beatissime Pater et Sanctissime Dñe Noster.

« Redditæ mihi sunt superioribus diebus binæ S. T. litteræ, quibus jubet, instem apud Regem Dominum meum, ut classem suam hujus veris initio Ecclesiæ Christianæ auxilio mittat, et sanctum fœdus adjuvet, sicut Pio V. felicis recordantiæ prædecessori suo pollicitus fuerat, eo quod Reip. Christianæ id hoc anno interesit maximi pro felici ejus successu. Equidem Regem Dominum meum statim sum allocutus, et in eam curam totus incubui, ut de mittendo auxilio, deque augenda fœderatorum principum classe ratio quamprimum iniretur; tum quod negotium hoc tanti ponderis est, ut ipsum per se sua me gravitate excitaret. Opto enim supra quam dici potest, Turcæ immanissimi hostis potentiam funditus everti, nostrorum etiam militum auxilio, ut tantæ laudis et meriti particeps efficiatur Rex Dñus meus, qui et ipse S. T. in omnibus inservire, et omnes vires suas contra Turcam convertere, et exercere, quemadmodum in Indiæ partibus facit, summopere desiderat. Qua de re cum eo animo, quo piis et sanctis Beatitudinis Tuæ votis satisfacere peroptamus, sæpius esset consultum, visum est tandem (quod sine maximo animi mei dolore scribere non possum,) fieri nullo modo posse, ut hoc anno classis mittatur, tum propter ingentes sumptus in classem superioris anni factos, tum quia in India (ubi multa variaque bella gesta diuturnæ et graves obsidiones anno superiori fuerunt, atque magnæ in rem militarem factæ impensæ,) magna oppida, multa castella, arces, munitionesque reficiendæ sunt, quæ etiam rerum Indicarum difficultates in causa fuerunt, ut quæ naves ex Asia proxima æstate appulerunt, exigua plane emolumenta attulerint. His accedit incommodis, quod necesse est magnas copias Tingim Africæ urbem mittere, ad reprimendas Xarifli vires, cujus potentia in dies augetur, maxime favore et auxilio hæreticorum, qui eum armorum aliarumque rerum omnium copia ditiorem ac potentiorem reddunt, ut jam triremes multas comparet, quibus oportet magna classe resisteret quibus de causis Rex Dominus meus non potuit alio, quam quod S. Tuæ libentissimo animo nunc affert, auxilio sanctum fœdus adjuvare, ut ex ejus litteris et Doctore Antonio Pinto latius cognoscet. Afficior, mihi credat Beatitudo Tua velim, maxima tristitia, quod ejus optatis satisfacere non potuimus ex animi nostri sententia. Faxit omnipotens pro sua benignitate Deus, qui solet subitas interdum opes et improvisa auxilia fidelibus suis ostendere, ut nostri voti compotes, sancto fœderi Christianæque Reip. opem quam desideramus cito præstare valeamus. Ille S. T. diutissime tueatur incolumem, ejusque rectissima consilia ad suam gloriam et Ecclesiæ suæ utilitatem dirigat.

Eboræ 25. Febr. 1573.

Humillimus et devotissimus S. V.
servus et creatura
Henricus Cardinalis Infans.

CXV. — Januenses pari modo sese excusabant, quod Pontificis votis satisfacere non possent. [*]

[*] Genua Vol. 1. fol. 22.

Sanctissime ac Beatissime Pater.

« Immortales tibi gratias et habemus et agimus, quod non dubites, nos nihil esse prætermissuros ad Christianam Rempublicam juvandam, quicquid illud sit, quod opportunitas nobis offerat, quemadmodum vidimus tuis ad nos litteris tertio idus Decembris, quæ natalitiis Christi nobis redditæ sunt, et licet id facias pro tua in nos summa benevolentia summoque amore, postquam ita semper omnibus in rebus de nobis meritus es, ut tibi gratiam referre ullo pacto non valeamus, idem tamen est animus et noster et majorum nostrorum, qui toties pro Christi Sedisque Apostolicæ gloria vitam sanguinemque profuderunt relictis ubique sub candido vexillo rubra servatoris Cruce signato, tot præclaræ virtutis monimentis. Hinc factum est, quod nostrates superioribus istis annis ad Christianæ Reipublicæ rem gerendam, tam alacri fuerunt studio, tamque propensa voluntate, quorum tum in nostris, tum in alienis triremibus non parvus fuit numerus, hinc quoque futurum erat, quod etiam te non rogante (quod pro tua humanitate facis) quicquid maritimarum virium in unum contrahere potuissemus, Christianæ classi adjungissemus libentissime te auspice; sed nobis non est amplius integrum hoc facere, nam Catholicus Rex et per litteras et per oratorem suum ess ante a nobis petierat triremes, quas petes. Ob quam rem summo supramodum afficimur dolore, quod voluntati tuæ satisfacere non possumus, consolamur tamen, cum pietatem Regis religionemque consideramus, certo enim credimus, eum nihil esse tentaturum, quod illo non tendat, quo cupis. Accipe igitur nostram in hac re excusationem et veram et justam, et postquam quod voluissemus, non possumus. Quid facere possimus, a te intelligere expectamus, nam nul-

la in re voluntas deerit. Interum Deum optimum maximum deprecamur, ut te diu incolumem servet, et sanctissimos pedes tuos deosculamur. Genuæ quarto nonas Januarii MDLXXIII.

Sanctitatis Tuæ

Obseqñi et observñi filii atque servi

Dux et Gubernatores Reipublicæ Genuensis.

[*] Mantissa document. N. 70.
[*] Ibidem N. 71.

Sabaudiæ Dux [*] et Etruriæ Princeps [*] se paratissimo animo profitebantur, ad classem fœderatam triremibus suis adjuvandam.

CXVI. — Gregorius interim Joannem Austriacum instanter admonet, ut quam primum Turcas aggrediatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. lib. III. f. 3.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ Totius Classis Confœderatorum Principum Christianorum contra Turcas Præfecto et Capitaneo Generali.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir salutem etc. Quid nobis nostroque de sanctissimis fœderis rebus consilio jussum sit e re Christianæ Reipublicæ maxime esse, etsi Nobilitatem tuam non latere existimamus, tamen pro nostro munere proque summo Christi atque ejus nominis gloriæ desiderio breviter perscribendum putavimus: visum est, ut universa classis quam citissime adornetur, quacunque expeditissima atque omnibus rebus instructissima sit, et primo quoque tempore progrediatur; interim vero nihil melius fieri posse, quam si cum primum per tempestatem licebit non minus centum decem triremes in hostem contendant: sic enim et illius virium collectionem impeditam iri; et fore ut commeatu multisque aliis rebus necessariis prohibeatur, ut belli calamitas a nostris finibus ad ejus regiones avertatur, ut nostris militibus animus addatur; ut contra hostibus minuatur; utque omnia eis consilia præcipiantur. Neque enim dubium est, quin si tardiores fuerimus eandem ipsis adversus nos facultatem arrepturi sint, quam nos adversus eos neglexerimus; præclare enim intelligunt eandem sibi quam nobis in celeritate facultatem atque utilitatem positam esse. Hæc quanquam Nobilitatem tuam antea accepisse et pro sua prudentia vera judicare, et pro pietate maxime cupere, nec quidquam moræ interponi velle existimamus; tamen pro nostro illo,quod diximus, desiderio et munere Nobilitati tuæ scribere voluimus. Ac siquis tanta in re, tam perspicua, tam necessaria relinquitur locus cohortandi virum summa virtute et gloria, ad summas res ratum, summis prudentiæ et pietatis præsidiis præditum, summo catholicorum Principum consensu tantæ rei tanta cum potentia præfectum ac dignum judicatum,cui Christianæ Reipublicæ summa tanto in periculo committeretur, ab ipso denique Deo in prima expeditione clarissima ex omni memoria victoria ornatum, rogamus ne tantam facultatem amittas, ne tuæ ipsius laudi, ne Christi gloriæ, ne ejus Ecclesiæ necessitati desis; sed eo quod diximus optimo et salutari consilio utaris, quod quidem consilium viam aperiet et gradum faciet ad eam victoriam, quæ a Dei benignitate tua administra virtute speratur. His de rebus fusius perscribet dilectus filius Joannes de Zuniga Catholicæ Majestatis apud nos orator. Adsit virtuti tuæ Deus, sitque consiliorum tuorum auctor, actionum adjutor. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die III. Januarii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

Joannem Andream ab Auria æque alloquitur, ut se statim cum triremibus suis Joanni Austriaco conjungat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. lib. III. f. 67.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Andreæ Auriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir salutem etc. Quo majorem de tua insigni pietate et rerum bellicarum peritia opinionem animo concepimus, eo majorem Christianæ Reipublicæ spem in tua virtute repositam esse judicamus. Quæ cogitatio facit, ut cum ex omnibus iis quæ ex Oriente afferuntur litteris constanter intelligamus, Turcarum tyrannum ingenti adversus Catholicam Ecclesiam apparatu et celeritate uti, necessario Nobilitatem tuam monendam hortandamque esse existimemus, ut sine ulla mora in Siciliam naviges classemque tuam ad dilecti filii Joannis Austriæ classem adjungas, ut quam primum in hostem contendatis, ejusque consiliis atque audaciæ occurratis, qua etiam de re accuratissime cum eodem Joanne egimus,illumque reperimus paratissimum solvere, cum primum classem eam, quæ est Genuæ, adjunctam habuerit, quod etiam ex ejus litteris cognosces. Vides pro tua prudentia, quantum in celeritata opportunitatis, ac rei bene gerendæ facultatis potitum sit, quantum contra in tarditate damni atque dedecoris. Fac quod tua virtute et pietate dignum est, atque hoc facto nos et universam Christianam rempublicam tibi devince, immortaliaque a Deo premia promerere: neque cunctare propterea quod non omnes forte triremes instructas habeas; sed quibus potes ad Joannem concurre. Nos non desistimus Deum orare, ut suæ causæ adsit, quod quidem illum pro sua bonitate facturum esse speramus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die 13. Martii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

CXVII. — Nuntio excepto, regem Catholicum classem satis magnam et omnibus rebus instructam parasse ad renovandum sacrum sociale bellum, Joannem Austriacum denuo cohortatur, ut primo tempore contra hostem ire contendat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. lib. III f. 75.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobis vir salutem etc. Cognovimus ex oratore Regis Catholici Nobilitatis tuæ sententiam de triremibus centum decem, quas

decretum fuerat in hostem præmitti, ab codemque oratore certiores facti sumus de tuo optimo et paratissimo animo magna cum celeritate in hostem ea parte classis, quam paratam habebis contendendi, neque aut triremes ex Hispania, aut milites ex Alemania expectandi. Probamus consilium tuum et quia prudentiæ plenum agnoscimus; et quia quæ te velle intelligimus maxime nobis cordi sunt, simulque præclaram istam tuam voluntatem laudamus, atque in hac causa tam gravi et publica, ipsius quoque Christianæ Reipublicæ nomine pietati et virtuti tuæ gratias agimus. Nos etiam omni diligentia curabimus, ut nostram classem quam instructissimam atque expeditissimam ad te statim mittamus; ea cum pervenerit nullam moram interpones, ac Deo præside et duce quamprimum licebit solves, (id enim tuo nomine idem Regius orator pollicitus est,) antequam aliquanto discedes, quam hoc anno conventum fuerat. Cura igitur, ut ad nostrarum triremium adventum omnes eas quas poteris triremes paratas habeas, quo possis quam firmissimus ac potentissimus discedere. Maxime autem cura, ut Genuenses habeas, eaque de re ad Joannem Auriam perscribe, eumque quantum potes per litteras accerse hortareque, ut ad te quamprimum veniat, quod nos item ad eum scripsimus. Sed si forte non omnes eas quas cupis triremes habere potueris, tu tamen noli cunctari in hostem contendere; cæteræ enim cum te viderint discessisse sine dubio consequentur, neque ullo acriore stimulo quam tuo discessu vigeri poterunt. Hæc pro nostro summo desiderio scribimus, cæterum te in Christi causa cupidissimum esse non dubitamus, eumque oramus, ut istam optimam mentem singularemque virtutem, quam tibi elargitus est, sua ope et gratia tueatur atque augeat, et omni felicitate remuneretur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die 13. Martii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

Pompejum Lanoiam cubicularium suum secretum insuper ad eundem mittit, ut majori qua fieri possit celeritate Turcas aggredi suadet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII, lib. 3. f. 83.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ Totius Classis Confœderatorum Principum Christianorum contra Turcas Præfecto et Capitaneo Generali.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir salutem etc. Sæpius scripsimus Nobilitati tuæ quam necessarium Christianæ Reipublicæ sit et classem quam instructissimam atque expeditissimam habere, et primo quoque tempore in hostem contendere, eique quam longissime potes obviam ire, et ejus consilia præcipere, idque te facturum esse et ante etiam quam conventum fuerat discessurum Regis Catholici orator tuo nomine nobis pollicitus est, et quamquam non dubitamus te id præstare et velle et pro singulari pietate cupere, nos tamen pro nostro summo desiderio facere non possumus, quin eadem iteremus, significemusque nihil longius habere, quam dum te profectum esse audiamus. Hortationem nullam aliam adhibendam putamus præter eam, quæ apud te gravissima esse debet, summam nimirum de tua insigni virtute bonorum omnium expectationem, immortalem tuam laudem, summam rei bene gerendæ opportunitatem, ingentem Christianæ Reipublicæ utilitatem atque adeo necessitatem, et Christi Dei nostri gloriam. Hæc omnia aguntur hoc tempore, suntque in ipsa profectionis celeritate posita. Ea nos exagerare non patitur rei ipsius perspicuitas, et spectata virtus et pietas tua. Ac si quid præterea opus erit, accipies a dilecto filio Pompejo Lanoia cubiculario nostro secreto, nobisque et generis nobilitate et suis virtutibus carissimo, quem cum litteris ad te his mittimus, ejus verbis eandem quam nostris fidem adhibitis. Nos hoc, quod a te tantopere postulamus, die noctuque a Deo precari non desistemus, ejusque bonitatem assidue oramus, ut tibi atque universæ classi omnia expeditissima ac felicissima largiatur ad eam victoriam reportandam, quam non ab humana potentia aut armis, sed a summa ejus benignitate expectamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die xxvii. Martii 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

CXVIII. — At Joannes Andreas ab Auria jam in eo erat, ut vela faceret Siciliam versus, et Pontificis verbis motus classi Joannis Austriaci suam conjungeret: omnia ita in promptu erant, ut fœlicissimum rei exitum portendere liceret. At dum hæc agerentur, triste repente nuncium advenit, Venetos contra omnium expectationem bellum cum Turcis composuisse, concessaque Turcis Cypri insula et quibusdam Illyrici locis tributi nomine ad CCC. aureorum millia contulisse. Veneti omnem rei culpam in Hispanorum cunctationem removebant. [*]

[*] Mantissa document. N. 73.

Nihil quod majore dolore Pontificis mentem compleret nunciari potuit, qui proinde animi sui ægritudinem piissimo Lusitaniæ regi aperuit, cojus etiam studium in promovendo sacro bello solaminis sibi loco esse ostendebat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. lib III fol. 101.

Carissimo in Christo Filio Nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Carissime in Christo fili noster salutem etc. Quam multa obstiterint, quominus Majestas tua classem suam ad nos mitteret, inque ea re et nostro et suo desiderio satisfaceret, ex tuis literis atque ex dilecti filii Antonii Pinti, qui omnia accurate diligenterque exposuit, sermone cognovimus: causasque eas gravissimas ac pernecessarias judicavimus; nec minus nostra interesse existimavimus, eam classem talibus de causis istic detineri, quam ad nos venire: nostra enim res agitur, cum res Catholicæ Ecclesiæ, quæ toto orbe terrarum

una est, agitur, cumque ejus hostes arceantur, deleanturque; quod quidem te in India fecisse, atque omni conatu persequi, ex eisdem literis atque ex eodem Pinto accepimus, simul etiam cognovimus, quid pecuniarum, quam liberaliter in classem nobis obtuleris. Gratias agimus totius Catholicæ Ecclesiæ nomine, pollicemurque isti præclaræ voluntati eadem a Deo, cui voluntas pro facto est, præmia quæ ex re ipsa retulisses. Ut autem tuo beneficio uti ne liceat, facit Venetorum perfidia, ex omni hactenus memoria, maxima atque omnibus sæculis execranda. Fidem et jusjurandum fregerunt; eosque ipsos prodiderunt, quorum auxilio atque armis tecti, et a præsenti incendio et ruina erepti fuerant; malueruntque immanissimo barbaro cujus perfidiam paulo ante experti fuerunt confidere quam Christo: desertisque ejus propugnatoribus cum hoste teterrimo fœdus percusserunt, seseque ei dediderunt, eamque deditionem turpissimis conditionibus emerunt. Potuerunt illi quidem homines deripere; ipsum autem intimis cogitationibus præsentem atque omnia caventem Deum, cui jurejurando fidem suam obstrinxerant ludere, ac ridere non poterunt. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant: judicabit eos Deus. Nihil humanum est, quod possit nostrum ac bonorum omnium, in quibus tuam in primis Majestatem numeramus, moerorem consolari, sola ac summa spes nobis residet in Deo, quem nostri desiderii cogitationumque nostrarum omnium testem habemus; is nos desertos esse non patietur, interponetque inter nostra crimina et suam justitiam Christi merita et sanguinem, quo ille Ecclesiam sibi ac Deo patri adjunxit. Iterum gratias agimus Majestati tuæ, tuamque optimam voluntatem atque operam paratissimam, quoniam aliud non possumus, remunerabimur assiduis orationibus; quibus tibi, tuis omnibus tuæque ditioni universæ omnia, tum in hac, tum in futura vita, ab ejus bonitate læta et prospera precabimur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XII. Aprilis 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

Eadem perscribit Cardinali Lusitaniæ Infanti. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Lib. III. fol. 102

Dilecto Filio Nostro Henrico Cardinali Infanti Portugalliæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili noster salutem etc. Nunquam fuit nobis obscura pietas tua, aut Regis voluntas, nec unquam dubitavimus, quin ubi opus esset, quanto maximo conatu posses, Christo ejusque Ecclesiæ adjumento esses. Apud Regem vero cujus parem ea in re desiderio nostro voluntatem esse intelligebamus, tametsi nullo conatu opus erat, tamen ad summam ejus voluntatem de classe mittenda tuam quoque auctoritatem accedere cupiebamus. Eam te operam diligentissime Christo atque ejus Ecclesiæ præstitisse, ex tuis et Regis ipsius literis, atque ex sermone Antonii Pinti perspicue cognovimus. Regis voluntas fuit optima, tua opera præstantissima, causa justissima, aliorum nostrorum et carissimi filii nostri Regis Catholici conatum eludentium perfidia hactenus inaudita. Quos homines significemus, a quibus proditi sumus, quam turpiter, quam perjure ex iis literis, quas ad ipsum Portugalliæ Regem scribimus, facile intelliges. Res est nobis ac bonis omnibus perpetuo dolenda atque execranda; eam ut sine humano dolore in animo versare non possumus: sic sæpius narrando vulnus refricare permolestum est. Dabunt perjuri pœnas Deo, atque utinam non cum magna bonorum, qui nihil commiserunt, clade. Verum hæc bonis erit ad tempus illis fœdifragis, nisi forte resipuerint, sempiterna. Regis tui pietatem tuamque apud eum operam remunerabitur Deus, quod quidem nos ab ejus bonitate assidue precabimur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die XII. Aprilis 1573. Pontificatus Nostri anno primo.

CXIX. — Non deerant inter Principes Catholicos, qui Venetorum factum exsecrarentur, atque Pontificis moerorem lenirent, uti Etruriæ Princeps [*] et Dux Sabaudiæ, qui veritus, ne Turcæ pace cum Venetis inita, insolentiores redditi, littora Ditionis Pontificiæ incursionibus infesta redderent, Gregorio triremes suas obtulit ad repellendos si forte Turcarum conatus. [*]

[*] Mantissa document. N. 74.

[*] Mantissa document. N. 75.

CXX. — Pace Venetorum cum Turcis condicta, et per eam sacro fœdere sociali soluto apparatus bellici a Philippo in eam rem collecti, ne perirent, quo convertenda classis esset, non diu deliberatum est; nam consultantibus Africa occurrit, rebus Hispaniarum opportuna, et de qua, jam ante initium fœderis semper Hispani cogitaverant, ut in ea Tunetanum regnum Caroli V. Cæsaris olim virtute partum, et munitione ad portus subjecti fauces extructa firmatum, in quo nuper res a Turcis novatæ fuerant, sibi iterum adsererent. Pontifex hanc quoque expeditionem triremibus suis juvit, ut ejus litteræ ad Joannem Austriacum testantur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 106. fol. 85

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ Totius Classis Regis Philippi Præfecto, et Capitaneo Generali.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Triremes Nostras, quas in ista adversus Turcas Christi, Catholicæque Ecclesiæ hostes perpetuos expeditione ad regiam Catholicæ Majestatis classem adjungi optare accepimus Nobilitatem tuam, libentissime mittimus; utque earum opera promptiore et fideliore utaris, præfecimus illis Prosperum Columnam, virum ea virtute, et experientia, quam tibi perspectum esse non dubitamus; eas vero tuæ Nobilitati ut res nostras commendatissimas fore confidimus. Et quoniam dilectus filius Marcus Antonius Co-

lumna ab animi sui nobilitate, et pietate, atque ab ea, qua Catholicæ Majestati addictus est, devotione incitatus decrevit istuc venire, suamque in bello operam privatus et Regi ipsi, et Christo navare, volumus Nobilitatem tuam ex his nostris literis intelligere, incredibilem Nos voluptatem cepisse ex hoc ejus consilio, atque animo singularis pietatis, et fidei pleno. Et quamquam non dubitamus fuisse Nobilitati tuæ ipsius Marci Antonii tum cum fœderi serviebat, spectatam virtutem, eaque de causa ejus adventum tibi jucundum accidere; tamen quia cum multum amamus, plurimique facimus, sic confirmare volumus, quam tibi illum charum esse intelligemus, tam nos quoque ipsos charos futuros existimare, quæque in eum amoris indicia dederis, ita accepturos, ut in Nos ipsos te dedisse putemus, in quo præterquam quod tua nobilitate, atque animi magnitudine dignum feceris, Nos quoque hoc nomine perpetuo obligatos habebis: ipsum enim pro sua excellenti in his Sanctæ Romanæ Ecclesiæ locis dignitate, proque multis, maximisque virtutibus summa semper in existimatione habebimus. Sed quoniam istius tam præclari incepti tempus adhuc in occulto est, oportetque illum pro suo Regni Neapolitani Conestabilis munere ad dilectum filium nostrum Cardinalem Granvelanum regni ipsius proregem adire, exque eo scire numquid forte velit Regni ipsius causa agi, in qua summa ejus curatio versatur, ne triremes nostræ Neapoli detineantur, volumus, ut Prosper cum illis quamprimum ad te perveniat, cumque ei significaveris, tempus esse, ut Marcus Antonius naviget, redeat Neapolim cum duabus triremibus ad illum accipiendum. Itaque poteris tanto ante id Prospero significare, ut possit Neapolim ire, atque ad te cum Marco Antonio reverti, antequam discedas. Hoc et quidquid præterea commodi et humanitatis a Nobilitate tua Marcus Antonius acceperit, erit Nobis ultra quam dici possit gratissimum. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die XXVI. Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Expugnato, mense Octobri, per eundem Joannem Tuneto, Gregorius eidem de tam prospero successu gratulabatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 100 fol. 90

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ Totius Classis Confœderatorum Principum Catholicorum contra Turcas Præfecto, et Capitaneo Generali.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Reddidit Nobis a Tua Nobilitate literas dilectus filius Paulus Jordanus, ex cujus etiam sermone accepimus, quam fœliciter res ad Tunetum ac Bisertam gestæ sint summa cum commemoratione virtutis tuæ. Et Nos quidem optatissimi hujus exitus nuncio accepto egimus statim Deo gratias immortales, hostes nominis atque adventus tui fama perterritos profugisse; ejus Regni possessione cessisse; Bisertæ, quo sese contulerant, cæsos fuisse; eam quoque in tuam potestatem pervenisse, te universo eo regno sine ulla dimicatione potitum esse; idque illis accidisse, quod adversus hostes populi Dei precabatur Moyses, ut irrueret super eos formido et pavor. Nunc autem gratulamur Nobilitati Tuæ et victoriam illam, et incolumem reditum, speramusque Dei benignitatem tua opera alias quoque clarissimas victorias Nobis largiturum, idque precamur ad Sanctissimi nominis sui gloriam, Ecclesiæque suæ amplitudinem. Paulum vero Jordanum et sua virtute, et tuo amore, ac commendatione charissimum habemus; eique omnia summa cupimus, nostramque paternam erga eum voluntatem quibuscumque rebus poterimus, declarabimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXI. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Verumtamen providus Pontifex hac sola victoria contentus esse noluit, sed eum impellabat, ut omne Tunetarum regnum restauraret et redintegraret, eoque de negotio per Legatum suum Matritensem Philippo consilium communicavit, eum insimul deprecatus, ut Joannem Austriacum ad remunerandos ab eo tanta cum gloria, tantoque rei Christianæ commodo exantlatos labores Tunetarum regem renunciaret. Et utinam id factum fuisset. Philippus famæ suæ apud posteros, meritis apud Deum, commodis propriis et regnorum suorum, et totius christianitatis bono egregie procul dubio consuluisset.

CXXI. — Hoc eodem anno Kalendis Aprilibus Gregorius sacrum solemne Virgini Deiparæ sub titulo Rosarii quotannis celebrari jussit, die Dominica, quæ prima Octobris mensis censeretur, et eadem die sacris in ædibus, sive altaribus, quæ eodem titulo insignirentur, grates sollemnes Deo reddi, quod Nonis Octobris superioris anni præclara illa Virgine juvante de Turcia victoria esset relata. [*]

[*] Bullar. T. IV. Par. III. Constit. 17. pag. 234.

CXXII. — Ut pauca quædam de Gregorii studio in litteris et bonis artibus promovendis dicamus, commemorare sufficiat, omnium ad quos de suscipienda fontium juris Canonici emendatione scripserat, Antonium Augustinum Ilerdensium episcopum votis ejus melius et subtilius satisfecisse. En ejusdem ad Pontificem ea de re datas litteras. [*]

[*] Germania Vol. 26. fol. 11.

SSmo D. N. PP.

Beatissime Pater.

« Cum ob concilii provincialis negotia abessem, redditæ mihi sunt S. V. litteræ, quibus me de libris ad emendationem Gratiani necessariis interpellabat, quorum indicem mittebat, et præcipue de Ilerdensi concilio, et de Isidori volumine perantiquo, quod Cæsaraugustæ esse dicebatur: huc reversus nihil antiquius habui, quam ut, quo

possem jussa B. V. explerem, omnem curam ac diligentiam meam adhiberem. Ilerda post vetus illud concilium, quod fuit Symmachi Pontificis temporibus, sexcentos annos a barbaris Saracenis occupata, nihil præter nomen antiquæ Ilerdæ retinuit, nullos veteres libros habet, nisi quos mecum attuli, aut quos postea emendos curavi. Ceteri, quos hic vidi, aut esse audivi, annos CC. non excedunt antiquitatis. Isidori Cæsaraugustæ volumen esse scio pervetus Etymologiarum, quod credunt Braulioni Cæsaraugustano Antistiti ab eodem Sanctissimo viro Isidoro missum; ejus libri permulta exempla exstant, quibus non multum juvari potest Gratiani emendatio. Conciliorum et epistolarum Pontificiarum collectio ejusdem Isidori magis hanc provinciam adjuvaret; si plura in re, quam in editis voluminibus, aut minus mendosa exstarent. Nec despero propediem me aliquid assecuturum. Ceterum ex bibliotheca mea aliquot Pontificias epistolas mitto, quæ fere omnes Isidori temporibus posteriores sunt, et ejus temporis, cujus non multa exstant monumenta litterarum. Sed tamen his existimo nonnulla Gratiani capita, quasi membra quædam loco suo avulsa, restitui posse. Ex Græcis voluminibus jus Pontificium augere possem, et ad fontem, unde permulta manarunt, revocare; sed id, quia Gratianus facere non cogitavit vitio temporum, quibus vixit; et his temporibus quibus omnis doctrina expolita est, vix adhuc juris Pontificii studiosi hunc sibi laborem addi Græcæ linguæ addiscendæ paterentur; in aliud tempus reservavi. Concilia tamen, et hæ ipsæ Pontificiæ omnium temporum epistolæ Decretales, quibus fons et origo continetur non juris solum nostri; sed et vitæ sunt, morum ac religionis Christianæ regulæ et constitutiones; ut utraque lingua quam emendatissime edantur, nunquam desinam omne studium et cogitationem meam ponere. Cui rei magnam librorum copiam conquisivi; et quod adhuc privatorum studiorum causa feci: id ut in publicam utilitatem redeat, operam dabo. Esse tamen hanc provinciam video tanto et tam erudito Pontifice dignam, qui facile posset curare non solum, ut hæc omnia diligentissime emendata edantur; sed ut nova juris Pontificii collectio fiat, quæ omnibus partibus ceteras collectiones infelici, ut ita dixerim, sæculo natas, exsuperet. Sed hæc cum commodum erit, S. V. cogitabit, et Remp. Christianam, ut solet, omni bonorum genere adjuvabit. De Gratiano, quod potero, non desinam operam admovere, et mandatis B. V. omnibus in rebus obtemperare. Cura, B. Pater, ut valeas, ut omnes possimus oves tuæ meliori nostri parte bene valere. Ilerda Idib. Aprilis MDLXXIII.

E. S. Vestræ

Humilis servus

ANTONIUS AUGUSTINUS ILERDENSIS EPISCOPUS.

Theiner Annal. Eccl. T. I.

Gregorius eundem ideo sequentibus litteris merito laudat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An II epist. 88 fol 40.

Venerabili Fratri Antonio Augustino Episcopo Ilerdensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Accepimus literas tuas, cumque iis Epistolas Pontificias, quas ex tua bibliotheca ad Nos misisti; speramus, eas magno usui futuras ad Decreti Gratiani emendationem. Recognovimus etiam ex eisdem literis longe antea Nobis spectatam diligentiam tuam, et studium inexhaustum Pontificii juris ex aliis Summorum Pontificum epistolis emendandi augendique. Qua in re pollicemur, operam tuam propter summam re ipsius tum dignitatem, tum utilitatem fore Nobis gratissimam. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die XIII. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

CXXIII. — Verumtamen ingens et augusta Gregorii mens æque ac ejus summum, quo erga Ecclesiam ardebat, studium in eo præ primis elucet, quod nihil magis in optatis habuerit quam ut famosæ illæ Centuriæ ita dictæ Magdeburgenses, (ab hominibus novis doctrinis addictis in Germania conflatæ, et undequaque spirantes odium contra Ecclesiam Catholicam,) funditus, omnique ex parte, ea qua decet rerum sacrarum eruditione et scientia refellerentur. Hispania præ cæteris orbis regionibus, tum temporum magnis ingeniis, et in quacumque rerum sacrarum disciplina versatissimis abundabat. Pontifex ideo oculos in istos homines convertit, legatoque suo Matritensi in mandatis dedit, ut de hoc negotio tum cum rege, qui jam tam præclara scientiarum catholicarum commoda in curandis Biblicis Polyglottis Antverpiensibus præstiterat, tum cum ejus primo regni administro ageret. Gregorii consilium, quod jam decessori ipsius Pio V. nempe carum erat, summa cum voluptate excipiebatur. Quatuor viri scientia haud secus ac pietate clarissimi, Fontidonius scilicet, Benedictus Arias Montanus, editor Bibliorum Antuerpiensium, Villapandus, inter Salamaticenses theologos illustris, magnus ille Ilerdensium Præsul Antonius Augustinus, et Ludovicus Torres e Societate Jesu insignis, qui hoc eodem tempore Romæ commorabatur, tam arduo negotio præficiendi erant in manibus. Regis mens erat, viros istos a negotiis omnibus secretos Alcalam celebratissimam et omni litteraria supellectili munitissimam musarum et scientiarum sedem atque arcem secedere, ibique beata quiete usos monumentis pervolutatis fusisque ad Deum precibus operi partes inter se dividerent, opusque istud desideratissimum perficerent. Rex munificentissimus et sumptus alendis scriptoribus necessarios, et publicando deinde operi libentissime conferre, nec non cuique eorum, absoluta opera, munia et opulentiora

beneficia ecclesiastica decernere promiserat. [*] Pontifex quoque eadem se præstiturum edixerat. Fontidonius inter summos illos Theologos, qui Concilio Tridentino interfuere, haud postremus, operi manus jam injecisse perhibebatur, quem ideo Gregorius amplis largitionibus humanissimisque litteris per Cardinalem Comensem ad id absolvendum cohortabatur. [*]

[*] Mantissa Document. N. 77.

[*] Brevia Greg. XIII. et Sixti V. Vol. 28. epist. 36.

Petro Fontidonio.

« Admodum Reverende Domine, Amice charissime. Summus Pontifex acceptis et lectis literis tuis, quas ad eum Kalendis Novembris dedisti, libenter admodum et antiquum erga se studium et singularem erga Sedem Apostolicam devotionem tuam agnovit, gratamque et jucundam habuit. Quod vero attinet adscribendi provinciam tibi a Pio V. sanctæ memoriæ contra centuriatores injunctam; etsi jam diu est, cum ego ejusdem Sanctissimi jussu scripsi Episcopo Patavino Sedis Apostolicæ Nuncio, ut tibi significaret, placere Sanctitati Suæ cœptum abs te opus absolvi, nec ulla te confirmatione egere, quoniam in literis dicti sui prædecessoris hæc verba essent apposita, ad nostrum et Sedis Apostolicæ beneplacitum, quorum verborum vigore concessio semper firma est, nisi nominatim a successore revocetur; tamen Sua Sanctitas mandavit mihi, ut hoc idem ejus nomine tibi his literis declararem. Poteris igitur, Deo juvante, cujus causam defendis, cœpto operi alacriter insistere, illudque ad finem perducere. Hujus autem pii laboris tui præter ea, quæ tibi ab eodem Deo bonorum omnium remuneratore præmia manebunt, ipsam quoque Sedem Apostolicam atque in primis Sñum Dominum Nostrum dignam opportuno tempore rationem habiturum esse debes confidere. Bene valeat D. T. Reverenda. Romæ die XV. Decembris MDLXXIII.

Ptolomæus Card. Novocomensis.

Dum rex in ea re tantum studium posuerat, et Summus Pontifex maximam sollicitudinem sumpserat, humilis ille Philippus Nerius, omni prorsus humana ope destitutus, precibus et lacrymis ad Deum fusis quod optabatur tandem adeptus est, cujus filiis deinde forsitan non sine Divini consilii arcano provincia ista ardua sane et omnium difficultatum plenissima, Annales nempe Ecclesiasticos conscribendi demandata fuit.

CXXIV. — Litterarum studio promovendo intentus, Gregorius Ducem Albanum monet, ne eos qui ex Flandria et Burgundia Bononiam florentissimam tum temporum scientiarum sedem studiorum causa contenderent, impediat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 106 f. 58.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Alvæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus, eos, qui Catholicæ Majestatis ditioni subjecti sunt, si quando velint ad aliquod publicum Gymnasium adire studiorum causa, prohiberi solere, ne ad alia adeant, quam quæ ejusdem Regis ditionis sunt. Et quamquam ad Gymnasium Bononiæ nostræ fuit semper omnibus liber aditus, tamen quia veremur, ne qui ex Flandria, aut Burgundia eo ire cupiunt, prohibeantur, cupimus a tua Nobilitate provideri, ne quis eorum impediatur, utque id facere possint impune: erit hoc Nobis gratissimum. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris, die 29. Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

CXXV. — Oblivioni haud demandandum esse censemus, Gregorium pari modo auctorem fuisse celebratissimi illius Sacelli Vaticani, quod vulgo Paulinum nuncupant, nobilibus picturis adornandi, et eam provinciam claro illi Georgio Vasario Florentino conferendi. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 78.

CXXVI. — Abusibus præterea sat gravibus, qui Romæ ex ita dictis franchigiis, Cardinalibus ac Legatis exterorum Principum, necnon ipsis Principibus Romanis concessis, oriebantur, et sæpissime quietem Urbis perturbabant, Gregorius egregie prospexerat abrogatis illis omni ex parte sequenti decreto. Optandum solummodo ne temporum iniquitas, atque hominum inconstantia istam cæteroquin justissimam et sapientissimam præscriptionem pleno suo effectu frustrasset. [*]

[*] Armar. VIII. Caps. V. N. 4.

Gregorius Episcopus Servus Servorum Dei
ad perpetuam rei memoriam.

« At ipsa ratio et usus docet, nihil perniciosius in Civitate contingere posse, quam legum judiciorumque impedimentum: quod malum satis opportune prohibere volens felicis recordationis Pius PP. IIII. prædecessor noster, cui post alias hac de re præsertim a piæ memoriæ Julio PP. III. promulgatas constitutiones innotuerat, quamplurimos adhuc esse in Urbe, qui vel ob commissa crimina vel ob æs alienum contractum sibi a ministris justitiæque executoribus timentes ad ædes Primatum, etiam Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium ac Oratorum Principum, uti loca tuta, quas franchisias appellabant, confugerent, eaque ratione impuniti evaderent et creditores eluderent, aliam edidit constitutionem, qua etiam sub arbitrariis pœnis sanxit, ne ullus post id tempus cujuscunque dignitatis ac præeminentiæ foret, ædes prædictas aut alia quæcunque loca franchisias appellare auderet: neve Cardinales, Oratores ac Primates prædicti, etiam si sui et Romani Pontificis protempore existentis Nepotes, aut alio consanguineitatis vel affinitatis vinculo conjuncti essent, eorumque familiares, aut in ipsorum domibus commorantes, in eisdem domibus seu locis circumvicinis maleficos quosvis etiam indemnatos aut ære alieno obstrictos, contra quos tamen mandata executiva instantibus creditoribus jam decreta et relaxata essent, ut e potestate Curiæ secularis sic eximerentur, receptare, vel pretextu franchisiæ se-

curos reddere, aut justitiæ executores, quominus libere officio suo contra eosdem fungi possent, quocumque modo impedire auderent: alioquin receptantes hujusmodi aut securitatem prestantes, seu executores justitiæ impedientes, vel excitatis clamoribus Cardinalium, Oratorum seu Primatum quorumlibet nomen auxilii causa invocantes, aut quoscumque alios in ipsos justitiæ ministros concitantes velut criminis læsæ Majestatis rei dignis pœnis afficerentur, contra quos etiam ad alias pœnas, quibus malefici ipsi puniti fuissent, vel quas promeruissent, necnon ad satisfactionem creditorum etiam ex officio et ad fisci partiumque instantiam inquiri, procedi et condemnari debere, voluit atque decrevit. Sed cum hæc ipsa Pii prædecessoris constitutio propter nimiam corruptelam minime postea sit eum quem decuit effectum consequuta, Nos volentes omnino in alma Urbe nostra ita justitiæ debito ab omnibus satisfieri, ut perpetua subditis nostris quies et salus inde pariatur, et cæteris præbeatur exemplum, constitutionem prædictam exacte ab omnibus et omni tempore præcipimus observari, mandantes Gubernatori, Magistratibus, Judicibus et Executoribus dictæ Urbis ac cæteris omnibus ad quos spectat, ut gratia et favore postpositis illam et quæcunque continet omnino exequantur, ac pœnis in ipsa propositis supradictos et quosvis inobedientes et contrafacientes juxta illius tenorem afficiant, et alioquin in prohibendis usquequaque his incommodis invigilent, si Nostram et Apostolicæ Sedis ultionem voluerint evitare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum præcepti et mandati infringere vel ei ausu temerario contrariare. Si quis autem hoc attemplare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Marcum anno Incarnationis Dominicæ Millesimoquingentesimoseptuagesimotertio. Non. Septembris. Pontificatus Nostri anno secundo.

Cæ. Glorierus.

«Anno a nativitate Domini Millesimo quingentesimo septuagesimo tertio, Indictione prima, die vero vigesima quarta mensis Septembris, Pontificatus Sanctissimi Domini nostri Domini Gregorii divina providentia PP. XIII. anno secundo, retroactæ litteræ affixæ et publicatæ fuerunt ad valvas basilicarum Sancti Joannis Lateranensis et in acie Campi Floræ, ut moris est, per nos Joannem Guerardi et Joannem de Soya Apostolicos Cursores.

Alexander Astancollus Mag. Curs.

AN. J. CHRISTI 1574. GREGORII PP. XIII.-3. MAXIMILIANI II. IMP.-11.

I. — Comitia sub initio hujus anni a Cæsare ad res civiles æque ac religiosas regni Bohemiæ componendas Pragæ convocata, malo pertinacique civium ingenio, atque improbatissimis Hussitarum postulatis haud optatum exitum nacta, eamque ob rem mox abrupta fuere. En quæ de hoc negotio Archiepiscopus Pragensis Nuntio apud Cæsarem Apostolico perscribit. [*]

[*] Germania Vol. 37. fol 45.

« Acceptis Dominationis Vestræ Reverendissimæ literis, quibus me humaniter admodum, et benevole salutare dignata est, incubui sedulo in id, ut de his, quæ in Comitiis hic agerentur; præsertim vero si quid de Religione ab adversariis propositum foret, certius edocerer, ut in omnem occasionem intentus mei muneris rationi, quantum in me esset, satisfacerem, et Dominationis Vestræ Reverendissimæ requisitioni responderem. Nolo autem eum latere, Comitia hæc nostra sine ullo fructu et emolumento dissoluta esse. Digladiantibus enim inter se Regni statibus de conferendis contributionibus a Sua Majestate petitis; tandem nedum dimidiam earum partem Suæ Majestati obtulerunt, quam Serenissimus Archidux acceptare recusans, totam cum ad Suæ Majestatis Cæsareæ arbitrium et voluntatem remisit. Cæterum Majestas Sua ex hac eorum deliberatione male fortasse affecta, prædicta Comitia in suum adventum suspendit; nullatenus ea admittere volens. De Religione quidem si hoc est: de ordinatione Calixtinorum in principio Comitiorum aliquid propositum fuerat, sed id postea omnino sopitum, nec de eo ulla ulterius facta fuit mentio. Verum in Comitiis præsente Cæsare proxime celebrandis, metuo, ne eadem ferventius proponatur. Ac tum temporis adversarii petitiones suas acrius procul dubio urgere non desistent; quibus nos econtra dabimus operam, ut totis viribus nos opponamus, ac salubriori qua fieri poterit inita ratione resistamus. Aliud nunc, quod ad Dominationem Vestram Reverendissimam scribam non habeo, quam ut ei vicissim officia omnia, et studia mea quam promptissima semper deferam. Datum Pragæ xx. die Januarii MDLXXIIII.

Gregorius, timore perculsus, ne Hussitæ Procerum ope subnixi, optata consequerentur, Archiepiscopum Pragensem monet, ut, quod jam satis facto probaverat, eorum postulationibus viriliter resistat. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. An. II. Epist. 280 f. 143

Venerabili Fratri Archiepiscopo Pragensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Quod Nos summopere sollicitat de Christi Ecclesia, idem quoque Fraternitati Tuæ vehementer cordi esse non dubitamus, et pro tua pietate, et pro isto cui præes Christi ovibus regendis et tuendis munere. Accepimus appropinquare tempus Dietæ Pragensis, veremur, ne hæretici id quod maxime student, conentur inde reportari aliquid Catholicæ fidei contrarium. Tuum est munus, omni ratione obsistere, hancque tam præclaram facultatem Christi causam tuendi toto pectore amplecti; satis autem putamus esse periculum indicare; cohortatione nihil opus esse ducimus apud fratrem optimum, et Christi gloriæ atque animarum salutis cupidissimum. Scripsimus hac eadem re tum ad charissimum in Christo filium nostrum

Maximilianum, tum ad alios Nobiles Catholicos, quorum operam sanctæ fidei non defuturam speramus; tuam vero præstantissimam futuram confidimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIIII. Martii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Idem ad eos, qui e regni Primoribus erant, [*] nec non ad Cæsarem ipsum Pontifex perscribit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 22 fol 234.
[*] Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 230. f. 142.

Charissimo in Christo Filio Nostro Maximiliano Hungariæ et Bohemiæ Regi Illustri, in Romanorum Imperatorem Electo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem, et Apostolicam benedictionem. Accepimus appropinquare tempus Dietæ Pragensis, in qua verisimile est, hæreticos ea molituros, quæ conari solent, ut ea obtineant, quæ a fide Catholica aliena sint, quorum postulata rejicere, ut tuæ insignis pietatis est, sic Catholicas res Tuæ Majestati, quantum possumus, commendare nostri muneris esse intelligimus. Quid illi postulaturi sint, divinare non possumus; quidquid autem erit, quod a Catholica Ecclesia dissidebit, sine mora repudiandum erit, nec dubitandum, quin si Dei causam egerimus, ipse quoque aget nostram: quamquam cum ejus causam agimus, nihil aliud, nisi nostram agimus; neque enim ille indiget nostra fide, aut opera, sed sancte pieque vivendi Nobis facultatem et opportunitatem largitur, ut eam facultatem arripientes cumulet præmiis, et bonis sempiternis. Scribimus ad Nuntium nostrum, quæ cum Tua Majestate agi cupimus, ea te libenter auditurum, summamque Christo, atque ejus Ecclesiæ operam navaturum pro tua spectatissima prudentia, et pietate non dubitamus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXVII. Martii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

II. — Eundem Cæsarem insuper merito laudat, quod hæreticos, vulgo Prædicantes, concionare prohibuerit, hortaturque, ut librorum hæreticorum diffusionem impediat, et compescat, atque Calvinistas, Trinitarios, aliosque peregrinos hæreticos Vindobona expellat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 266. f. 178.

Charissimo in Christo Filio Nostro Maximiliano Hungariæ et Bohemiæ Regi Illustri, in Romanorum Imperatorem Electo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem etc. Ex literis Nuncii nostri incredibili cum voluptate cognovimus, hæreticos eos, qui istic sunt, prohibitos esse a Majestate Tua concionari, velleque te tam sanctum decretum perpetuo servari. Est hoc dignum pietate tua: sic enim uno tempore prospicis animarum saluti, et Christi, sanctæque ejus Ecclesiæ gloriæ; neque potest tantum facinus graviore testimonio commendari, quam Gregorii Nazianzeni, qui ad Nectarium Episcopum Constantinopolitanum sic scribit: Si hæreticis, ut piis, et orthodoxis ea, quæ sentiunt, docere, libereque promulgare permittitur, quis non videt Ecclesiæ doctrinam condemnari, perinde ac veritate ab illorum partibus stante? neque enim rerum natura fert, duas eadem de re contractas doctrinas veras esse. Quomodo igitur excelsus, et præstans animus tuus ad tanti mali depulsionem consueta libertate non uti sustinuit? Verum et si nondum factum est; nunc saltem immitabilis tua, numerisque omnibus absoluta virtus excitetur, pientissimumque Imperatorem doceat, nihil ex reliquis ipsius erga ecclesias studio rediturum esse utilitatis, si tale malum ad fidei sanæ eversionem per eorum libertatem licentiamque prævaleat. Cum hoc tuo tam præclaro facto conjunctissimum est tuum illud promissum, de libris iis, qui istuc afferuntur, diligenter inspiciendis, deque ea curatione Catholicis, atque idoneis viris mandanda, puniendisque iis, qui hæreticorum libros clam vendere ausi fuerint; quid enim interest, quo telo feriant, scripturane, an oratione, cum constet utrumque esse mortifero veneno imbutum? Incumbe igitur, quantum potes, in has curas; et quod restat, perfice pari zelo; exige istinc hæreticos peregrinos, Calvinistas, Trinitarios, atque alias similes pestes: hoc tuam Majestatem facturam speramus, et quantum possumus, rogamus per eundem ipsum Christum, cujus causa agitur, qui te talem, tantumque effecit, quique tuæ pietati reposita habet præmia amplissima, et sempiterna. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XV. Maji MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

III. — Olomucii, nobilissimæ videlicet Ducatus Moraviæ urbis Cathedralis Ecclesiæ Canonici adversis inter se studiis ferebantur de successore Episcopi haud ita antea vita functi deligendo. Diu anceps stetit electio inter Thomam Albinum, virum spectatissimum, et Martinum Gerstmannum, quorum uterque magnam apud suos nominis celebrationem obtinebant, iidemque inter Olomucenses Canonicos sedebant: unum intercedebat discrimen inter eos, quod Martinus in vicina etiam Cathedra Vratislaviensi eadem dignitate erat insignitus. Plures ex Canonicis Olomucensibus studiosiori deditiorique animo in Martinum ferebantur. Eos igitur non puduit æmulum ejus Thomam omni convitiorum genere in invidiam vocare, quæ causa fuit, quod Apostolica Sedes in confirmando Thoma, qui nihilominus majori votorum Capitularium numero Episcopus renunciatus fuerat, aliquantulum cunctabunda visa sit. Thomas hunc ob rem cum Cardinali Commendono, qui Romæ degebat, quocum longo jam tempore intima familiaritate conjunctus erat, sequentibus litteris amice conquestus est. [*]

[*] Litteræ Principum Vol. 28. fol. 206.

Illñe et Rñe Domine Domine Patrone Colendissime.

« Clementia Celsitudinis Vestræ Illñæ quam isthic æque innocentiæ meæ, atque etiam huic

Ecclesiæ, cui sum (indignus fortasse) electus pastor, abunde loculentissimis testimoniis comprobavit, quanque ego pluribus ejusdem argumenti litteris Reverendi Domini Pauli Faianckovii cognovi, merito debuit habere jampridem signum aliquod gratitudinis: ea quæ prestita sunt, memori personæ, captoque non usque adeo a gratitudinis offitiis alieno, prestita esse. Et profecto (ut Capituli quoque verbis loquar) nostrum hoc fuit judicio susceptum, ac definitum institutum, ut Illustrissimæ Celsitudinis Vestræ testes animi nostri mitterentur litteræ, nobis, ac Ecclesiæ nostræ beneficia accidisse gratissima, quæ multis occasionibus ab Illustrissima Celsitudine Vestra in nos largiter effusa sunt: nisi calumniatorum ac hominum quidvis non audientium, dissoluta quædam improbitas, ab instituto nos nostro (multum invitos) retraxisset. Nam de me possum affirmare, tantum istis hominum eorum nescio quam ob causam mihi adversantium, calumniis exagitatum conturbatumque me fuisse: ut animum liberum ad agendum, vel scribendum quippiam, non habuerim, etiamsi de meo tenore vitæ honestissimæ non conscientiam solum integerrimam, sed hominum clarissimorum et principum fidem illustrem, in testem vocare possim. Dabit itaque veniam Illustrissima Celsitudo Vestra, si litteras ad illam serius dederim, quam ejus tot in meam causam adjumenta collata postularint, et judicabit non ex negligentia mea tarditatem ejusmodi, sed potius ex perturbatione, quam in me non mediocris excitavit hominum audacia, æquo plus ardens de mea vivendi ratione accusationem profectam esse. Spero celeriter futurum, ut extinguantur, veritatis vi, omnes adversariorum iniquæ et falsæ criminationes: id autem dum fiet, ego me recolligam, animoque molestiis liberato, diligentius in hoc incumbam, ut Illma Celsitudo Vestra ipsa judicet æquitatem hominis memoris beneficiorum et gratissimi, se defendisse. Quæ transactio ut ne proferatur amplius non recuset Illustrissimum Cardinalium Collegium nimirum exhaustæ meæ Ecclesiæ, debitisque ingentibus propemodum obrutæ donare confirmationis expeditionem Illustrissima Celsitudo V. suam authoritatem interponere dignetur. Minutiora de molestiis, ac difficultatibus Ecclesiæ nostræ afflictissimæ non attingo. Quod Illustrissima Celsitudo Vestra ex Illustrissimo et Reverendissimo Domino Cardinale Morono Domino, et protectore meo clementissimo, Reverendoque Domino Paulo Faianckovio cognoscere plenius rem omnem queat. Quod reliquum est, opto Vestram Illustrissimam Celsitudinem diutissime incolumem esse, cui meum obsequendi studium, animo propenso defero. Olomutio 29. Augusti anno 1574.

Illmæ et Rmæ Celsitudinis Vestræ

Addict. et humil. Cliens, et Sacellanus

Thomas Albinus Episcopus Olomucensis.

Id præstitit repetitis, iisque prolixioribus litteris ad eundem, addito insuper nuntio, ut de his, quæ contra se ab Illicino, viro haud ignobili inter suos sed turbulenti ingenii, impacta calumniose fuerant, inquiratur, quoad se vero nihil magis in votis habere, quam ut res pateat. (*)

(*) Germania Vol. 36. fol. 50.

« Reverendissime ac Illustrissime Domine observandissime salutem in eo qui vera est salus.

« Expecto a Celsitudine Vestra responsum, cui omnem meum animum aperui tam per binas literas quam per Dominum Paulovium, nempe significans esse falsissimum, quod Illicinum custodiæ petierim dari vindictæ causa, ut eam ob rem. ut non possit ea probare, quæ contra me opposuit, sed solius satisdationis, aut potius securitatis gratia, ut alio se non conferat, nam discessurus putabatur, tam ex relatione quorumdam, quam ex certis conjecturis. Timebam namque meæ famæ apud Sedem Apostolicam et Illustrissimos Dominos Cardinales ita commaculatæ hæresis, incestus, aliarumque malarum qualitatum insimulatæ, quarum cum nedum mihi coram Deo, sed nec hominibus etiam sum conscius, non potui ita leviter adversarium nullo vadimonio obstrictum, sic liberum, et causæ suæ diffidentem relinquere, quominus mihi certus reddatur, ut illas injurias probaret, non autem, ut a probatione deterreatur. Novissime vero imminent aliæ meræ et palpabiles calumniæ, quibus me gravarent in quatuor articulis.

« Primo quod ego vendiderim quasdam villas sive bona episcopalia, meque eo pacto administrationi immiscuerim; quod est falsissimum: nam neque digito attigi istam venditionem, quæ facta est a solo Capitulo quorumdam bonorum non Episcopalium, sed feudalium, de quibus habebuntur multæ lites cum propinquis mortui Vasalli: vendita sunt tamen a solo Capitulo sine me idque ex mera necessitate; nam fuerunt occupata vi a virgine quadam Dorothea Stossowa sorore demortui ultimi Vasalli possessoris, quod Philoponus bene scit, et scit etiam pendente electione, et post quantum laboris habuerimus omnes sollicitando etiam Sacram Cæsaream Majestatem de illa Dorothea possessione pellenda, sed tandem ultimo capto consilio cum amicis iterum vi illam recuperavimus dejiciendo dictam Dorotheam possessione, quam ne diutius cum periculo et jactura tenere cogamur, quanto carius potuerunt domini capitulares vendiderunt ea, nempe octomillibus quingentis florinis, feceruntque id sine me; nam sciebam ego me non decere ut contractui præessem: (quod instrumentis super illo contractu factis, et sigillis appressis docebitur esse meram calumniam, quod mihi apponitur) nam neque contractui interfui, sed constitutioni capitulari tantum. Utrum vero cum emolumento Episcopatus sit ista venditio, ut cum detrimento facta inde liquebit, cum docebitur Joannem Episcopum ter de eisdem bo-

nis contractum fuisse, et nullum emptorem ex tribus voluisse contractui stare, eo quod cara esse videbantur manseruntque in potestate Episcopi usque ad ejus mortem. Post mortem vero Episcopi Joannis statim supradicta virgo Dorothea Stossowa ejecit inde servitores Episcopi demortui, et tenuit vi illa bona donec vicissim vi eam vacante sede expulissemus. Non est itaque, quod mihi adscribatur illorum bonorum venditio, neque Capitulo quod cum detrimento Episcopatus illa vendidisset; nam neque dum unum obolum accepit pro illorum solutione, neque accipiet, sed creditores duorum postremorum Episcoporum. A fratre vero demortui ultimi Vasalli, et ab aliis, qui de illis bonis litem jam movent, timetur periculum, nempe si jure conjicentur ista bona, ne restituenda esset universa pecunia cum damnis et impensis refundendis.

« Secundo objicit mihi, quod dilapidem bona Episcopalia nimio luxu conviviorum eo, quod invitaverim ultima Junii omnes judices provinciæ, ac alios præcipuos Barones tunc Olomutii in publico juditio congregatos, dicitque Illicinus, quod constiterit istud convivium 500. fl. Ad hoc ridiculum est respondere, cum idem Illicinus absens numeraverit (quod nemo ex præsentibus fecit), apposita fuisse convivis fercula 130. ex quibus poterat esse, quod fuerint ultra 40. ex bellariis, quæ tunc horti Viscovienses, et Cremsirenses abunde suppeditabant. Pro quibus igitur ferculis 500. taleri sint expositi, quandoquidem nihil præter ferinam bubulam, et vitulinam carnem, gallinas, aliasque res domesticas, quas Cremsirii et Viscoviæ prædia subministrabant, apponebantur. Sed habebitur ejus rei certitudo, inspectis ordinariis regestis Magistri culinæ videbitur, quid tum, quid postea inscriptum est in meam, et meæ familiæ sustentationem, quæ plerumque (teste Domino Doctore Joanne Maria Medico,) circa mensam vino caret, eo quod ego propter calculum raro vino utar contentus cerevisia. Ad hæc pro mea sustentatione toto illo tempore, post electionem nescio ao mihi 150. taleros (quod ex regestis, ut dixi apparebit,) administratores dederint, nam pro rebus extraordinariis hactenus de meo expendi. Unde igitur tanta profusio bonorum Episcopatus per me facta a Philopono, vel Illicino probabitur?

« Tertio opponit, quod Jesuitas Brunenses sim ejecturus Bruna. De hoc velim, ot Cels. Vestra informetur ab illismet Patribus, et Rectore, quid ego hactenus fecerim in favorem illorum, quidve de me spei dederim. In cancellaria vero Imperatoris, ut etiam ab ipso Imperatore, inquiratur: utrum ego quid vel verbo vel scripto per me vel alium egerim, quod contra illos esset, et convictus puniar. Interim ego audacter possum dicere, illos veritatem non loquutos esse, sed calumniis opplevisse aures Pontifici, et Cardinalibus.

« De quarto plane idem dico, nihil immutando quod de tertio, nempe quod donaverim vestem sericeam fœminæ Venceslai filii Præpositi. Imo, et hoc addo, quod sit mera excogitata in mei odium calumnia, qui testari possum, et testor Deum ipsum, et conscientiam, quod in mea vita ei non dederim per me, nec per alium quod valeret unum pagatinum, nedum vestem, quae valeat centum florenos.

« Propter istas quatuor objectiones, (nam priores ego per sufficientia testimonia dilui,) quas novissime Philoponus nomine Illicini Romæ cum magno affectu, lacrimis et commiseratione proposuit; dilatum est (ut audio ex procuratore meo,) confirmationis negotium, de quo si Vestra Celsitudo aliquam habet commissionem ego amore Dei oro, ut quam citissime expediatur, et inquiratur de his, et aliis multis articulis contra me oppositis. Nam nihil aliud magis desidero, nisi quanto citius fieri potest, ab illis me purgare, etiam si confirmatio a Sede Apostolica jam adveniret, et omnes res cum Illicino compositæ essent, tunc ego non potero intermittere, quin me de omnibus sufficienter purgem, ut primo Sancta Sedes Apostolica, Illustrissimi Domini Cardinales et Vestra Celsitudo, ac omnes boni intelligant me esse talem, qualis apud Magnates, medios, et plebejos hactenus per bonam famam habitus et tentus fui. De Illicini negotio, ut antea Vestræ Celsitudini scripsi quid meæ sit mentis, jam nihil aliud expecto, quam responsum a Vestra Celsitudine et quicquid mandaverit extra discrimen meæ famæ, habita etiam ratione tranquillitatis Capitoli, nihil est quod non sim paratus facere. Illicino autem liberum permitto, ut probet, quæcunque probare potest, promitto me non impediturum, saltem sit mihi securus, cautione etiam juratoria ero contentus, quam si ille a principio obtulisset, acceptassem eam, nec curassem aliam satisdationem. Quapropter intelligit jam Celsitudo Vestra omnia quæcumque hactenus facta sunt, et qualem animum habeam, qui si qua in re est alienus ab ipsa justitia, (quam ego certe violare animum nunquam habui nec meo juditio violavi,) aut ab ipsa æquitate volo per Vestram Celsitudinem (faciat idem Illicinus vel non faciat,) emendari: cui me semper commendo. Datæ Olomutii 7. Octobris anno 1574.

Vestræ Rñæ D. Addictissimus

Thomas Albinus

Electus Episcopus Olomucensis m.p.

En litteras quoque miseri illius Illicini, quibus Præsulis ab eo fictis criminibus insimulati innocentiam vindicat, ab eoque veniam criminis deprecatur. [*]

Reverendissimo et Illustrissimo Domino Domino Thomæ Albino, Electo, et Confirmato Episcopo Olomucensi Domino meo gratissimo.

Reverendissime Domine ac Patrone observan-

[*] Litteræ Principum Vol 28 fol. 297.

dissime salutem, et mei humilem commendationem.

« Si posset infectum fieri, quod factum est, ego libentissime omnia attentata retractarem. Sed quando illud fieri nequit, illud est reliquum, ut prospiciatur honori Dominationis Vestræ Rñæ quomodocumque possit. Doleo, et me pœnitet contra Dominationem Vestram Reverendissimam fecisse, ut qui electus est Wratislaviensis (sic) et Olomucensis: sed homo cogitat, et Deus disponit: vana enim est cogitatio hominis, quia ignorat, quid Deus statuerit. Ego nec odio, nec invidia sum adductus, ut Reverendissimo Domino Gerstmanno Ecclesiam Olomucensem commodare vellem, sed quia eum præferebam. Animadverto jam me judicio aberrasse, quod est humanum, peccavi per imprudentiam (fateor), non per malitiam. Non diffiteor etiam me fuisse a multis deceptum, qui me in suspicionem vanam de Religione Dominationis Vestræ Reverendissimæ traxerunt: illi plus peccarunt quam ego. Quid jam Dominatio Vestra Rña postulat? Divitias non habeo et quæ habeo accipiat, nisi libros ad servitium Dei relinquat; si fui ego causa sumptuum, dum confirmatio est retardata: recipiat illos de rebus meis, quæ vel a Capitulo debentur, vel de meo salario. Si honori Dominationis Vestræ Reverendissimæ providendum est, ego sum præsto publice in templo facere latinum sermonem in laudem ejus, et me emendare, et omnia facta et dicta revocare: instrumentum quoque publicum Romam mittere quomodo velit. Si odium et ira Dominationis Vestræ Reverendissimæ et Magnanimi Domini fratris tui fertur, ut me in hac senectute perditum velint, committo me Deo, et Summo Pontifici; sed spero, placabuntur. Misi per Syndicum Capituli propria manu confessionem repente scriptam, et jussi dici, quod si aliam vellet, eram paratus dare. Sum oblitus in illa confessione scribere de articulo circa 300 taleros: jam satisfacio. Ego dixi Reverendissimo Domino Nuntio, et scripsi Romam, quod non movebar ad impediendam Electionem ob proprium commodum, quia si quæsivissem proprium commodum, accepissem oblatam mihi a Reverendissima Dominatione Vestra pro servitiis præstandis benignitatem. Nam ipsa mihi obtulerat sustentationem eam, quam dabat Joannes Episcopus, si vellem servire, ut ipsi serviebam, nec dixi, quod 300 taleros obtulisset; sed quod tantum faciebat, quod mihi dabatur a Joanne Episcopo. Nam 300 taleros dabat, et vicum, quem taxaverat 300 taleros. Non fuit hoc improbandum offerre pro servitiis præstandis, si servire vellem. Et Dominatio Vestra Reverendissima hanc sustentationem mihi daturum dixerat, quando fui apud eam secundo, et legendam dedi scripturam factam mihi a Joanne Episcopo; sic enim mihi locuta est Dominatio Vestra Reverendissima: Ego indigebo viris, qui mihi serviant in his officiis, et non recusabo dare sustentationem istam. Decanus postea Viennæ dixit, et in Collegio isto, quid Dominatio Vestra Rña per eum jusserat mihi nuntiare, quod datura esset mihi 300 taleros. Deinde quo die Barones et nobiles fuerunt in convivio in domo Episcopali, Bartholomeus Italus dixit, quod Dominus Sigismundus Dominoczek dixerat ei, se mittendum in Hungariam ad inquirendum contra me, quia noluissem Electionem confirmare, cum Dominatio Vestra Reverendissima obtulisset 300 taleros. Hoc audito idem Bartholomeus solus venit ad me, et coram notario et testibus dixit, quod Sigismundus publicaverat, quod ipsa voluisset mihi illam summam dare, ut subscriberem electioni. Ego vero feci fieri unum instrumentum de hoc coram testibus. Fuit Romæ idem Bartholomeus, et forte ipse publicavit. Ego etiam scripsi ad Decanum, quod Sigismundus sic erat locutus, unde non debebam ego damnari, et scripseram ad Dominationem V. Rñam tempore electionis Joannis, quod darentur ei beneficia, qui daret ei votum. Ad hoc propositum scripseram, neque scripsissem, nisi Sigismundus Bartholomeo Italo dixisset, et nisi publicasset Decanus. Reliqua scripsi antea, sed offerre non facit vitium, ut probavi in allegationibus meis, neque simoniam facit oblatio, si non sequatur effectus, neque damnatur, qui offert: sed sola simonia secuto opere damnatur, non conatus, vel voluntas studiosa tantum. Sed jam Deus Dominationem Vestram Reverendissimam exaltavit, et gaudeo, ita me ipse adjuvet. Faciet ergo Dominatio Vestra Reverendissima opus Dei, ot ei gratiam referat, parcat illis, qui eam offenderunt, et sic erit perfectus Episcopus, nec quærat judicium. Ego quibus possum honorem ejus sustinebo, et cum Philopono meo sumptu litigabo, qui excessit fines mandati, et examinavit testes, quos oon jussi, et articulos addidit me inscio.

« Supplico, ut permittat me laborare in divinis scripturis: scribo contra Trinitarios et Arrianos miscellanea ex toto antiquo et novo Testamento, ut fecit S. Basilius; sed fusius permittat me scribere de hac re, si aliud scripsero, ponat me in profundum carceris: non perdam dies, sed serviam Deo in Divino verbo, et judicentur ista, quæ scribo. Dignetur unum ex meis scribis ad me mittere, oro, et librum a me compositum de officio et potestate Regis in Ecclesia Dei ad Regem Hongariæ, ut emendem. Supplico etiam, ut meum puerum Michaelem restituat in Seminarium, ac repetat florenos 100 a Parrocho in Bezkopez jam debitos pro duobus annis, et illum puerum ab annis septem natum nobilem, et pauperem, qui Johannes Notarius est, sanctus juvenis, et sic alios, eos Dominationi Vestræ Rñæ commendo, quia erunt Ecclesiæ Dei utiles. Commendo Bibliotecam meam, quia inter Jesuitas intrare volo, et illic relinquere.

Ego omnibus parco, et parce mihi supplici, et misereatur Dominatio Vestra Rma mei senis Catholici, et quæ in Hungaria quidem Lutherani, et inimici mei sunt fassi, ut Magnificus Dominus frater Dominationis Vestræ Rmæ dixit, ea probabo falsa, et sit judex Rmus Dominus Nuncius, et illos testes de falso convincam. Mitto carmina ex animo scripta. Deus Dominationem Vestram Reverendissimam conservet. In Hochwald die 22 Septembris 1574.

Dominationis Vestræ Reverendissimæ
Servitor
Illicinus Doctor.

Ad Rmum et Illmum D. Thomam Albinum electum, et confirmatum Episcopum Olomucensem.

Asclepiadeum.

Non semper Boreas spirat in Alpibus,
Nec semper nivibus celsa cacumina
Stant, nec semper hyems sævit in arbore;
Non et dire Jovis dextera fulminat
Semper, nec sonitu territat omnia,
Non Austro tumida est perpetuo Adria:
Nec te semper agens ira minaciter
In me commoveat præcipitem, obsecro,
Antistes; quoniam lectus es ad vicem
Christi, qui placidus mihi, et omnibus
Parcens, qui veniam a se petere fuit.
Sint hæc, quæso, satis quæ patior senex,
Qui sum non minimis functus honoribus,
Quem multis decorant Pierides rosis,
Quem sacrata Themis, quem Diva provehit.
Dicant multa tibi scripta volumina
Et læsus (fateor) dum studio tui
Ornatus meriti frangere calculos,
Sperans, quod faciam commoda plurima
Sancto Christicolum cœtui: et hoc dolet,
Me non livor edax, non odium impulit;
Sed vana (ut video) suspicio ferit.
Cum recte fidei te studio affeci
Virtutum et meritis pluribus undique
Pollere intueor; sed nocuit mihi,
Qui usurpare tuum concupivit locum;
Sed quæ dicta tamen factave sunt, tibi
In magnam poterunt cedere gloriam,
Quem Musæ celebrent, jam facient meæ.

Servus
Captivus Illicinus.

Gregorius de innocentia Thomæ documentis Legati sui apud Cæsarem, nec non aliorum gravissimorum virorum certior factus, eundem extemplo confirmat, perque Cardinalem Comensem humanissimis verbis solatur, omnemque a se calumniarum, quibus adversariorum invidia prægravatus fuerat, suspicionem amotam esse declarat. [*]

[*] Brevia Greg. XIII. et Sixti V. Vol 26 epistol. 85

Electo Episcopo Olomucensi.

« Reverendissime Domine. Cum superioribus diebus literas Amplitudinis tuæ die xxix. Augusti datas accepissem, ad eas rescribere consilium non fuit antequam confirmationis tuæ negotium, quod tunc in manibus meis erat, absolutum esset. Nunc vero cum id heri in sacro consistorio summa tua cum laude et dignitatis amplificatione, me Sanctissimi Domini Nostri jussu, propter absentiam Illustrissimi Cardinalis Moroni, proponente, confectum fuerit, id significandum, et meam ex hac re animi lætitiam, quæ summa fuit, indicandam duxi. Quamquam enim non defuerint, qui impedimentum objicere expeditioni conati acriter sint, tamen tanta fuit Sanctitatis Suæ de tua fide ac probitate spes atque fiducia et sacri Senatus consensio, ut gaudendum potius quam dolendum sit, ita evenisse, quoniam tali testimonio tua virtus, et pietas decorata velut aurum igne probatum illustrior apparuit. Quare Amplitudo tua hoc etiam in eam partem accipere pro sua prudentia debet, tanto magis eam eniti, et elaborare oportere, ut re ipsa et piis, ac loco suo dignis actionibus atque operibus, quæ sibi objecta fuerunt, diluat, tam honorificum Pontificis et Cardinalium de se judicium comprobet, et iis, qui defensores fuerunt majorem in dies lætandi causam afferat. In primis vero, ut ingressum ad Ecclesiam et functionem suam Deo gratam et Sanctitati Suæ acceptam faciat, Amplitudo tua eam curam statim suscipere debebit, ut Illicinum a carcere, si jam non est dimissus, et ab omni præterea molestia hujus rei causa liberum esse velit, ipsumque fraterna charitate et humanitate complectatur, ac vere ostendat se, quod christianum hominem ac Præsulem maxime decet, omnium sive injuriarum, sive molestiarum, quæ illatæ sibi sunt, oblivisci, sicut te prompto ac libenti animo facturum esse persuasum habeo. Plura de his, quæ gesta hic sunt in tua causa, et Sanctissimi Domini Nostri optima voluntate, ac meo erga te studio ex Pauli tui literis cognoscere poteris. Quod reliquum est, Amplitudinem tuam benevalere, et omnibus divinæ gratiæ donis frui opto. Romæ 9. Octobris 1574.

Ptolomæus Card. Novocomensis.

IV. — Quæ dum agerentur, vacabat quoque insignis Vratislaviensis Cathedra, quæ unanimi Canonicorum consensu eidem Martino Gerstmanno attributa est, quique ideo mox rei eventum Cardinali Commendono nunciat, legatosque Romam ad confirmationem impetrandam mittit. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 26. fol. 203.

Rme atque Illme Domine, Dne observandissime.

« Calendis Julii post obitum Rmi in Christo Patris Gasparis Episcopi Vratislaviensis, celebrata per viam scrutinii electione, omnium pene Confratrum meorum votis atque suffragiis electus sum novus Antistes Martinus Gerstmanus, Celsitudinis Vestræ Rmæ humilis servitor, quemadmodum Cels. Vestram Rmam jampridem com-

muni fama intellexisse arbitror, cujus Cels. V. Rmæ eum singularem benevolentiam multis jam annis, magno cum honore meo semper perspexerim, dubitare nolo, quin eadem etiam porro, me præsertim, nunc amplissima dignitate tanti Collegii Vratislaviensis judicio auctum, novo etiam genere favoris et gratiæ libenter benigneque sit prosecutura.

« Cæterum Venerabiles Viros Theodorum Lindanum sacræ theologiæ doctorem, Cathedralis Ecclesiæ S. Joannis Vratislaviæ Archidiaconum, et Christophorum Gerstmanum ambarum Ecclesiarum Vratislaviæ Canonicum, pro electionis confirmatione in Urbem expedivi, viros virtute et industria probatos, quibus Cels. V. Rma pro sua singulari bonitate, non modo faciles et benignas præbere aures, sed et totum hoc confirmationis negotium, pro mea erga eandem perpetua observantia amplissima sua. qua pollet auctoritate consilioque suo et auxilio juvandum et promovendum gratiose suscipere dignetur. Hoc si fecerit (sicut facturam plane mihi polliceor) rem sua pietate dignam, Ecclesiæ Dei utilem, mihi vero gratissimam, et omni genere officii compensandam præstabit. Deus Opt. Max. Celsitudinem Vestram Rmam salvam nobis diutissime servet incolumem.

Vratislaviæ die 12. Julii Anno 1574.

Rmæ et Illmæ Cels. Vestræ
Addictissimus et obsequmus servitor
MARTINUS ELECTUS EPISCOPUS VRATISLAVIÆ.

Idem peragunt Canonici Vratislavienses, addito insuper amplissimo virtutum electi Pastoris elogio. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 98. fol. 207.

Rme et Illme Domine Dne observandissime, Rmæ et Illmæ Cels. Vestræ orationum nostrarum studia humiliter commendamus.

« Rme et Illme Domine. Postquam superioribus septimanis evocato ex hac mortali vita Rmo in Christo Patre Dno Caspare Episcopo nostro, ad diem primam Julii pro futuri Episcopi electione canonice celebranda convenissemus, servatis de jure servandis, invocataque Spiritus Sancti gratia Reverendum Nobilem et clarissimum Virum Dnum Martinum Gerstman J. U. doctorem, Ecclesiæ nostræ Decanum et Canonicum, Sacræ Cæsareæ Majestatis Consiliarium, Serenissimorum Archiducum Austriæ Mathiæ et Maximiliani præceptorem, in nuvum Episcopum concorditer elegimus, de cujus singulari eruditione, prudentia, fide, et dexteritate in his periculosissimis temporibus nobis et reliquiis Catholicorum conservandis et amplificandis plurimum pollicemur. Cum itaque Sua Reverenda Dominatio ad Urbem et Sacrosanctam Sedem Apostolicam mittat suos Nuntios Venerabiles Nobiles et eximios Viros Dominum Theodorum Lindanum sacræ theologiæ doctorem Archidiaconum, Christophorum Gerstman Vratislaviensium Ecclesiarum Canonicos, officii nostri esse duximus Reverendissimæ Cels. V. tam Reverendum Dominum electum quam suæ Dominationis Revmæ Nuntios humillime commendare. Rogamus itaque Rmam Cels. V. omni humilitatis studio, ut pro sua singulari pietate Reverendum Dominum Electum nostrum apud Suam Sanctitatem pro celeri expeditione benigne promovere, et Nuntios præfatos non solum clementer audire, sed etiam in causa confirmationis prosequenda juvare dignetur. Quod Rmam Cels. V. pro suo juvandæ catholicæ religionis studio clementer facturam confidimus, cui nos vicissim orationes nostras pro longæva et incolumi vita sine intermissione offerimus. Datum Vratislaviæ 12. mensis Julii anno 1574.

Rmæ et Illmæ Cels. Vestræ
Humiles et devoti Sacellani
CAPITULUM CATHEDRALIS ECCLESIÆ VRATISLAVIENSIS.

Martinus, nulla interposita mora, patrocinante Commendono, Episcopus confirmatus, eidem et gratias agit ac spondet, se omnia præstiturum, ut expectationi, quam de se conceperit, abunde responderet. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 98. fol. 211.

« Post officiosam mei commendationem, obsequia paratissima, Rme atque Illme in Christo Pater, et Domine, Dne fautor et patrone charissime plurimumque observande.

« Litteræ Rmæ atque Illmæ Paternitatis Vestræ 15. die Octobris datæ summæ humanitatis, benevolentiæ atque eximiæ de me expectationis et juditii plenæ acciderunt mihi multo maxime gratissimæ. Et quod quidem ad Paternitatis Vestræ Rmæ atque Illmæ egregium erga me humanitatis et benevolentiæ studium attinet, pro eo quas possum animo capessere maximas gratias ago, operamque me daturum sedulo polliceor, ut eadem me erga se pari vel multo etiam majore voluntate et studio perpetuo cognoscere queat.

« Quod vero Paternitas Vestra Rma atque Illma scribit, se magnam ex meo novo honore cæpisse voluptatem: ex eo agnosco singularem ejusdem erga me, non quidem ignotum, sed tamen vehementer gratum amorem et favorem, quo nihil charius, neque antiquius usquam mihi ducendum puto, magnopere rogans, ut Paternitas Vestra Rma atque Illma eum non modo non perpetuo integrum atque imminutum mihi conservare, sed etiam in dies magis ac magis benevole augere velit.

« Expectationi de me eximiæ atque præclaro Paternitatis Vestræ Rmæ atque Illmæ juditio, quod ego facio maximi, atque eo etiam majoris, quanto majore amplitudine et virtutis atque pietatis excellentia præstare eandem cognosco, si pro imbecillitate ingenii et virium tenuitate satisfacere atque per omnia respondere nequivero; agam tamen sedulo, ut ad imitandum id, non studium

mihi, neque industriam, neque voluntatem, cum in magnis voluisse sat est, appareat ullo tempore defuisse.

« Quod reliquum est, Paternitati Vestræ Rmæ atque Illmæ obsequentissimi animi studio me commendatum esse vehementer cupio, quæ de me certo sibi persuadeat, confidatque velim, si quid erit, in quo eidem meum offitium gratum esse poterit, id me pro summo et singulari erga se amore meo et studio libentissime semper facturum, atque ita etiam facturum esse, ut cognoscere queat, mihi præ se, cui magis ex animo dejunctum me sentiam, vivere neminem. Opto Paternitatem V. Rmam atque Illmam in Domino fœlicissime et quam diutissime valere. Datæ Nissæ quarto idus Decembris 1574.

Rmæ atque Illmæ Dominationis Vestræ
Studiosissimus Servitor
MARTINUS EPISCOPUS VRATISLAVIENSIS.

V. — Præclarus ille Gropperus, qui, ut jam narravimus, anno præterito ad Germaniæ Episcopos atque viros Principes a Gregorio ad curanda fidei negotia ablegatus fuerat, Cardinalem Comensem amplis relationibus certiorem reddidit de iis, quæ aut ipse, aut per Nicolaum Elgardum, qui sibi itineris comes datus fuerat, nomine Pontificis egerat cum Præsulibus Trevirensi, Bambergensi, Moguntino atque Herbipolensi, cum Abbate Fuldensi, et cum Magno Magistro Ordinis Theutonicorum: cumque edocet, quam difficillimo loco Ecclesiæ res versentur in reliquis Germaniæ septentrionalis regionibus, ut Brunsvicæ, Halberstadiæ, Lubecæ, Verdæ, Bremæ, Osnabrugæ et Mindæ. En ipsius relationem, quæ sane maximi momenti censenda est. (*)

(*) Germania Vol. 31. fol 127.

Rmo et Illmo Domino D. Ptolomæo Gallio Novocomensi S. R. E. Cardinali presbytero dignissimo, Archiepiscopatus Sipuntini Administratori perpetuo Domino meo colendissimo.

Illustrissime et Reverendissime Princeps et Domine Domne Colendissime.

« Cum Illustrissima et Reverendissima Celsitudo Vestra nuper scripsisset, Sanctissimo Domino Nostro placere, ut vel denuo me ad Reverendissimum Archiepiscopum Moguntinum conferrem, vel si aliunde necessario præpeditus D. Nicolaum Elgardum theologum mitterem, qui Suæ Sanctitatis verbis cum ipso ageret, ut cum Provincialis Synodus pro horum temporum injuria difficulter celebrari posset, diœcesanam, et Archiepiscopatus sui saltem reformationem institueret. Cum vero id temporis pleraque tam ratione Episcopatuum Westphaliæ, quam etiam istius Metropolis agenda superessent, misi præfatum D. Nicolaum, qui cum dicto Archiepiscopo Moguntino, et nonnullis aliis Episcopis et Principibus eodem itinere, totis pene duobus proxime elapsis mensibus, de iis, quæ ad causam Christi et religionis in Germania potissimum spectant, credentiales quas vocant a me literas habens ea, quæ sequuntur, egit.

« Principio Reverendissimus ille Moguntinus extra suam diœcesim profectus erat, in quandam ditionem suam dictam Eigsfeldiam (in qua a triginta annis nullus Archiepiscopus Moguntinus fuerat) sitam inter Braunschwichiam, Saxoniam, Hassiam et Turingiam, ibidem D. Elgardus ipsum Reverendissimum Archiepiscopum convenit, et mentem Suæ Sanctitatis quoad diœcesanam Synodum, et civitatem Erfordiam, et id genus alia, exposuit. Reverendissimus Archiepiscopus respondit, se de reformatione nihil prætermissurum, quod ipsi possibile esset. De diœcesana Synodo, et Erfordia se responsurum, quando propius ad solitam suam residentiam reversus esset; jam enim se esse in longinqua, et diu non visitata regione, ubi multa, et tam in temporalibus quam spiritualibus essent ordinanda: proot etiam multa emendavit, ex oppido uno hæreticos concionatores amovit, criminosos, etiam Nobiles in carcerem conjecit, et alia similia, præsente Reverendo Patre Provinciale Societatis Jesu, utrumque melius ordinavit. Ad Brevia Apostolica de Ecclesia Monasteriensi et causa Fuldensi respondit, si requisitus fuerit in negotiis Monasteriensibus, libenter faciet, quidquid potest. De Fuldensi ajebat, se scripsisse bis ad Imperatoriam Majestatem prolixe etiam in Mulhausen civitate Turingiæ, Ducem Saxoniæ coram se monuisse, ne Reverendissimo Fuldensi ordinem contra leges imperiales præscriberet, qui sibi subjectus non esset, et similia multa. Respondit Saxoniæ Dux, quidquid fecisset, aliorum impulsu factum esse, se alioquin non velle cuiquam, nisi suis imperare, et alia similia, satis benigne. Unde idem Reverendissimus Moguntinus dicebat se sperare, Ducem Saxoniæ modestiorem in ea causa fore. Erat inde Reverendiss. Moguntinus in aliam similiter diu relictam ditionem in medio fere Hassiæ sitam profecturus, ubi se Landtgraviis etiam de causa Fuldensi locuturum dicebat: sicut postea profectus est, quid ibidem egerit, non mihi constat. Deinde isto mense Augusto Moguntiam est reversus: at ego responsum hactenus expectatum aliud nullum accepi: quare denuo literis monitus est, ad quas simul atque responsum accepero, sedulo ad Vestram Celsitudinem perscribam.

« Porro D. Cancellario Moguntino ducatos 100. nomine Suæ Sanctitatis misi, quos maxima et humillima cum gratiarum actione recepit, nec diffido, illum hanc Smi D. N. liberalitatem singulari animi promptitudine perpetuo promeriturum, prout et suis ad me variis datis literis prolixe explicavit.

« Cæterum ad Reverendissimum Fuldensem quoque D. Elgardus cum literis meis pervenit.

Cum expositum fuit, ne in persecutionibus deficeret, sed constanter in Domino ageret, et secundum decreta Concilii Tridentini magis magisque suum Principatum reformaret: si quid Sua Sanctitas eum juvare posset, confidenter indicaret. Respondit Reverendissimus Fuldensis se per Dei gratiam fortiter acturum, quod nihil magis in votis habeat, quam ut per omnia Sanctæ Matris Ecclesiæ, et Concilii Tridentini constitutionibus satisfiat: omnia autem temporis longitudine esse corruptissima: se etiam non dum habere apud suos eam obedientiam, quam propediem speret fore majorem. Multa porro necessario petiturum a Sanctissimo Domino Nostro veluti indulta, ut possit potestatem uni, aut alteri bono viro dare, ut legere possit libros alioqui prohibitos: item ut possit absolvere eos, qui sine licentia legerint, et qui ab hæresi serio converti voluerint. Item non quatuor tantum sint religiosi capitulares Fuldenses, et vix quisquam (si princeps decederet) utiliter posset regimini præfici, necesse esse ab adolescentibus conari. Se habere egregium adolescentem nobilem suæ religionis (quem Duaci apud Patres Societatis in studiis alit) valde sese desiderare, ut Sanctissimus Dominus Noster eum in collegium Germanicum reciperet, et aliquando ipsum virum doctum et pium Fuldensi capitulo redderet. Item se habere adhuc unum eximiæ spei nobilem ex media Hassia, qui spiritualis fieri velit, hunc quoque in Collegium recipi vellet. In summa, nihil sibi magis optandum, quam ut præter Patres Societatis haberet unum, aut alterum doctum et pium virum: mediocres alioqui sacerdotes, sperat se successu temporis ex suo Collegio seu schola habiturum.

« Deinde D. Elgardus Reverendo D. Decano Fuldensi locutus est, et offitii monuit, ut alias semel atque iterum a me ad Capitulum Fuldense scriptum fuerat.

« Respondit Decanus, ab initio rem fuisse plenam periculis, ita ut metuerunt, totum Principatum per adversarios fidei periturum, et ideo voluissent Rñum Principem in nonnullis sententiam mutare. Sed jam præsente D. Elgardo capitulum prolixissimas literas scribebat ad nobiles et status Fuldenses, quibus aperte significabatur, capitulum merito ab ipsis nobilibus dissentire, et suo Rño Principi adhærere velle etc. Refert præterea D. Elgardus, Rñum Fuldensem pro illa ætate (vix enim 30. annorum esse creditur) esse Prælatum et Principem pene incomparabilem, nec satis commendari posse. In tantis persecutionibus serenum, facilem in victu et amictu, et conversatione modestum, gravem: non tantum in sua Ecclesia Collegiata, verum et in Ecclesia Parochiali, in concionibus, processionibus (quod D. Elgardus coram vidit) errabundum populum suum magna pietate ac humilitate præcedit.

« Insuper a fide dignis Fuldæ D. Elgardus cognovit, Religiosos Fuldenses tam ignobiles, quam nobiles adeo a S. Benedicti regula defecisse, ut vix vestigium ejusdem appareat. Putabant nonnulli, si hæc res committeretur Reverendissimo Herbipolensi, et Reverendissimo Suffraganeo Moguntino, ut nomine Suæ Sanctitatis statum cognoscerent, et in ordinem eas redigerent, salus foret totius Principatus Fuldensis. Alii existimabant, non abs re fore, si Sua Sanctitas ad Reverendissimum Fuldensem, et Capitulares scriberet, hortando iterum eos ad unitatem, et significando, quod Sua Sanctitas ex paterna inclinatione eorum honori, et saluti maxime consultum velit, si juvandi modos ipsimet aperiant; unde mandet, ut ipse Reverendissimus Fuldensis et Capitulum Suæ Sanctitati scribant, quot sint numero religiosi, quot nobiles, quot ignobiles, quomodo vivant, an in communi an in privatis domibus, et his similia Suam Sanctitatem scire velle. Hac occasione Revñus Capitulares confidenter moneret, et Capitulares proprios fortasse defectus potius corrigi, quam ad Suam Sanctitatem transcribi permitterent. Postremo ait D. Elgardus, se cognovisse, quod in Principatu Fuldensi de plerisque oppidis, pagis, villis plane ignoretur, de cujus sint jurisdictione spirituali, maxime ut pertinent ad tribunal Ecclesiasticum, unde impune nubent, et nubentur in omni gradu cognationis spiritualis, et carnalis: de Sacramento Confirmationis nihil sciunt: nec invenitur ratio visitationis, nisi cognoscatur, cui competat.

« Postea D. Elgardus cum literis meis est profectus ad Reverendissimum Episcopum Herbipolensem. Cui dictum fuit, ut sua Reverendissima D. in memoriam revocaret, quæ Suæ Sanctitatis nomine prædecessori suo per me fuerint exposita: et vigilanter secundum S. S. Concilii Tridentini decreta reformaret.

« Respondit sese jam hinc inde aliquot parochos conjugatos, item hæreticos amovisse, et ex schola sua meliores spei sacerdotes substituisse. Dictum est S. Reverendissimæ D., ut Collegium et Seminarium juraret augeri, et fundationem confirmari. Respondit post acceptam confirmationem facturum se, quidquid possibile foret. Sibi deesse bonos viros, quibus uteretur in visitatione, et se cogitare quidem de Synodo Episcopali celebranda, sed metuit, ne infructuose id fiat, quamdiu non est celebrata provincialis: quemadmodum enim (inquit) Provincialis Synodus debet dirigi ex præscripto œcumenici Concilii, ita diœcesana Synodus secundum Provincialem debet formari. Optabat ejus Rña D., ut Reverendiss. Archiepiscopus Moguntinus Provincialem Synodum institueret: si Episcopi non possent commode convenire, mitterent suos Oratores, Suffraganeos, Archidiaconos et similes Præ-

latos, fideles catholicos. Nec inde sinistram apud quemquam suspicionem oriri posse, cum Archiepiscopum deceat, suæ gentis depravatos mores emendare.

« Hinc D. Elgardus itidem cum literis meis ulterius profectus est ad Illustrmum Principem Magnum Magistrum Ordinis Teotonici in oppidum habitationis suæ Mergetheim: ubi est quoddam collapsum monasterium ordinis Sancti Dominici, quod per ejus religionis fratres nulla ratione (licet conati sint) reedificari, aut conservari potest. Itaque Illustrissimum Magnum Magistrum D. Elgardus rogavit, an non aliquo consilio dictum monasterium in meliores posset converti usus, verbi gratia, si a sua Illustrissima D. aliquid contribueretur, ut duo, aut tres Patres Societatis Jesu ibidem habitarent, qui juventutem neglectam, et populum per vicinos undique circulatrantes hæreticos plane seductum, docerent atque formarent.

« Respondit ipse Illustrissimus Magnus Magister primo non carere periculo, Patres ibi introducere, propter inquietos vicinos Principes, quibus dicti Patres vehementer essent odio. Secundo, se suumque Ordinem ita ubique imminutum esse et gravatum, ut sumptus omnes sint futuri difficiles. Tertio, si Ecclesiæ necessitas postulet, sese cum suis manum, vitam et sanguinem pro fide Catholica positurum: talem autem institutionem scholarum, et concionatorum pertinere ad Prælatos et Episcopos. Respondit D. Elgardus, se ea de re Rmo Herbipolensi (qui ordinarius dicti loci est) locuturum, ut in reditu factum est. Et Rmus Herbipolensis quidem hac in re debitam operam promittit: sed uterque dictorum Principum plus facturus, si a Sanctissimo Domino Nostro monerentur: esset enim opus istud Episcopatui Herbipolensi imprimis, tum toti fere Germaniæ utilissimum.

« Ulterius hinc D. Elgardus meis literis itidem perrexit ad Reverendissimum Bambergensem, cui cum D. Elgardus viva voce nonnulla quæ essent de mente Suæ Sanctitatis exposuisset, jussit Reverendissimus Bambergensis, ut in scriptis ipsi summam rerum exhiberet, quod et factum est, ut sequitur.

« Primo diligenter agendum circa doctrinam fidei, et Religionis Catholicæ, ut popolus Dei tandem intelligat, et videat varietatem, et inconstantiam hæresum, discatque unam esse verum fidem, ut unum baptisma, et quod Deus unus est.

« Respondit Rmus Episcopus, ut sequitur:

« Jam fit sedulo præsertim per D. Suffraganeum; et porro de pluribus Catholicis concionatoribus obtinendis cogitavit.

« Secundo cogitandum de reformatione morum, præsertim Cleri: si non possunt statim corrigi omnia et gravissima, corrigantur quæ sunt possibilia: veloti ut debita reverentia et cultu SS. Sacramenta administrentur, et habitus cleri clero sit conveniens: deinceps graviora scandala paulatim tollantur.

« Respondit: Quantum tempus et commoditas pateretur, se hoc diligenter facturum.

« Tertio juvari posset in utroque genere, estque omnis reformationis fundamentum et radix schola et seminarium, in quibus a teneris juventus non tantum scientia, sed diligentius pietate morum imbuatur. Ad quod institutum Sanctissimus Dominus Noster paterne commendat operam Patrum Societatis Jesu, quorum scientia orbi cognita, pietas in populum, et charitas in juventutem perspecta est. De quibus si dicitur, eos Catholicis etiam multis odio esse, respondet non satis esse odisse, sed justi odii justas causas reddidisse.

« Respondet: Libenter faciet scholam meliorem, si fortasse non potest per Patres Societatis, per alios fiet tamen Catholicos.

« Est porro hoc institutum juvandum, primo quoad locum habitationis, et sumptus modo a SS. Concilio Trident. Sess. 23. capit. 18. præscripto. Constat autem in Episcopatu Bambergensi nonnulla bona Ecclesiastica seu monastica vacare, quæ scholis ex permissione Sanctissimi D. Nostri forte applicari possent.

« Dicit aliquot monasteriorum bona a prædecessore S. D. N. Episcopo concessa, ut debita solvantur.

« Ait, Episcopatum fuisse gravatum 1400000 aureis, et adhuc esse gravatum debitis 600000.

« Secundo juvari posset reformatio, si unus aliquis vir bonus Visitator adjunctis cooperatoribus institueretur, qui cum discretione ea, quæ sine timore majoris mali emendari possent, initio maxime in Ecclesiis parochialibus corrigeret: verbi causa, ut ea, quæ in omnibus in universum Ecclesiis circa SSmum ac tremendum Corporis et Sanguinis Domini Nostri Jesu Christi misterium sunt et fiunt, ad eam referrent munditiem et splendorem, ut opera spectantibus fidem, et divinæ Majestatis præsentiam testarentur: sic de reliquis.

« Respondit, hac de re etiam cogitabit, quid fieri possit.

« Item tertio vehementer juvaret reformationis negotium, si catechismi, postillæ, similesque libri catholici Episcopatui inferri curarentur: ita enim meliori causa et ratione prohiberentur et tollerentur a populo etiam per confessarios libri noxii, si non deessent catholici.

« Respondit: Hoc jam pridem cœptum est et in dies magis fiet.

« Quarto cum Rmus Episcopus Bambergensis sit immediate sub paterna cura, et clementissima protectione Sanctissimi Domini Nostri, eo benignius Sua Sanctitas in omnibus consilio, au-

xilio, authoritate, literis, personis, et quocumque poterit salutari ac pacifico modo (dummodo ipsius Rmi D. Episcopi pia et justa desideria cognoscantur) juvabit.

« Porro nemo ignorat, in momento atque illico non posse omnia fieri; sed tamen rebus dandum est initium, ut Ecclesia et superior in ea potestas cognoscat, populum curæ esse Prælatis: et coram Deo, si non quod debuimus, saltem quod potuimus, fecisse inveniamus.

« Humillime gratias agebat Sanctissimo Domino Nostro, cujus Sanctitati se obedientissimum (quantum in ipso foret) perpetuo permansurum ajebat.

« Postremo quantumvis parvum sit initium, pii cum spirituales, tum seculares homines, ubi manifestum fructum honestæ ac sanctæ educationis suorum perspexerint, propediem negotium juvabunt, qui nunc vix intelligunt, quid velimus, dum de meliore atque accomodatiore juventutis institutione agimus. Deus vero per omnia in omnibus, sanctos conatus semper in melius provehet.

« Dicebat, plerosque capitulares non esse præsentes, cum iis se mature deliberaturum, deinde Domino Nuncio Apostolico scripturum.

« Hæc ita ad verbum D. Elgardus Reverendissimo Bambergensi scripto tradidit, qui ad singula, ut annotatum est, respondit. Refert præterea D. Elgardus Reverendissimum Bambergensem esse Catholicum, nec esse de hoc dubitandum. Item ipsemet Reverendissimus asseruit, se Sanctitati Suæ Apostolicæ per omnia, quantum posset, fore obedientissimum. Et licet ipsius vita hactenus fortasse non fuerit tam casta, ut decebat Episcopum, tamen in cæteris videtur officium suum libenter facturus ad cujusvis consilium. Sed ex formidine (vir enim simplex et mitis apparet) nihil attentat, nisi prius Capitulo placeat. Percepit autem D. Elgardus in Capitulo non omnes ad reformationem esse inclinatos, neque perfecte fortasse omnes Catholicos.

« Tandem in reditu D. Elgardus convenit Reverendissimum Archiepiscopum Trevirensem, qui inter alias difficultates, in quibus dicebat Sanctissimi Domini Nostri consilio et auxilio se indigere, narrabat, Ducatum Lucenburgensem, qui est in potestate temporali Regis Catholici, majore ex parte de sua esse jurisdictiune spirituali. Gubernator autem et Magistratus dicti ducatus prætendunt placetum quoddam (ut ipsi vocant) seu antiquum privilegium, quasi Archiepiscopus Trevirensis nihil possit in causis Ecclesiasticis, nisi seculari Magistratui prius requisito placeat. Sub hoc prætextu impeditur tota cura, et offitium Episcopale: Clerus redactus est sub servitutem sæcularium, similiter beneficiales, et aliæ omnes causæ Ecclesiasticæ aut jacent, aut a profanis pro libito agitantur. Hinc maxima et impunita Cleri corruptela, et populi confusio et scandalum, et gravamen non parvum conscientiæ Archiepiscopi, idque multis jam annis apud prædecessores etiam duravit, nec finis est futurus, nisi Suæ Sanctitatis subveniat auctoritas, consilium et auxilium. Vellet ergo Reverendissimus Trevirensis, ut Sanctissimus Dominus Noster cognosceret, quidnam privilegii id esset, et an per Concilium Tridentinum non sit ei derogatum. Re autem cognita Sua Sanctitas vel apud superiorem Magistratum Brabantiæ (cui ducatus Lucenburgensis subest) vel potius apud ipsum Regem Catholicum ageret, ut jurisdictioni Ecclesiasticæ sua libertas relinquatur; alioqui neglectis, confusis et destructis rebus spiritualibus, et cultu Dei, futurum, ut neque temporalia maneant quieta, justo Dei judicio, quod in multis aliis Belgiæ locis cum dolore videmus, et deteriora formidamus.

« Hæc ad Celsitudinem Vestram ex relatione D. Elgardi scribenda videbantur.

« Cæterum adhuc duo animadversa sunt, quæ apud multa Capitula in Germania non sine detrimento disciplinæ Ecclesiasticæ usurpantur.

« Primo nonnulli Decani Cathedralium Ecclesiarum ex statutis antiquis plus habent in clerum potestatis, quam ipsimet Episcopi: ejusmodi autem Decani plerumque non reformant pro temporum rerumque necessitate, et Episcopos, si reformare velint, non admittunt.

« Secundo ubi id ex antiquis non fit statutis, novas quotidie tempore electionis Capitulationes (quas vocant) conficiunt, in quibus licet sint nonnunquam quædam necessaria ad tuenda Ecclesiarum jura; tamen interdum etiam inseruntur quædam, quæ dignitati, et offitio Episcopali plurimum præjudicant. Hinc videntur plerique Episcopi sua Capitula Cathedralia nunquam reformare, unde clerus, præsertim nobilis valde liber et laxus esse videtur a statu suo, ad ea quæ Clericos parum decent, in omni pene conversatione vitæ suæ.

« Quomodo his malis remedium afferri possit, Suæ Sanctitatis paternæ prudentiæ relinquitur. Nonnulli putabant consultum fore, ut Episcopis in posterum confirmatio non daretur, nisi juramentum Capitulo prestitum ostenderent, ut bona per Sedem Apostolicam probarentur, et noxia expungerentur. Sed alii metuunt, ne hoc pactu exacerbarentur (ut nunc exulcerata sunt omnia) et confirmationem aliam nullam, quam Regalium ab Imperatore peterent. Alii existimabant consultius, si Sanctissimus Dominus Noster scriberet ad Episcopos, et cognosceret, si quid tale esset, quominus officium facere possent, Sua Sanctitas proprio motu tales absolveret.

« De doctis et bonis viris Germanis quæsitum erat, quorum opera Sanctissimus D. N. uti secure posset. De Reverendissimo Suffraganeo Mo-

guntino dicitur, eum esse doctissimum, optimum et probatum virum.

« Item Rm̃us Suffraganeus Bambergensis Theologiæ doctor, lingua Germanica pleraque pro fide Catholica in lucem edit zelosus et in laboribus semper. Hactenus bene et utiliter in Episcopatu Bambergensi versatus, sed necdum ut Suffraganeus Moguntinus probatus.

« Apud Reverendissimum Archiepiscopum Trevirensem est etiam quidem D. Nicolaus Nittel, qui doctissimus et probatissimus dicitur. Ante septennium fuit alumnus Collegii Germanici in Urbe, ubi de ipsius conversatione investigare licet. Reverendissimus Trevirensis eo viro in necessariis Ecclesiæ negotiis seipsum sineret spoliari, (ut D. Elgardus retulit) ut toti Germaniæ ubicumque posset, prodesset. Sed fortasse Patres Societatis Jesu dictos viros et Dominos melius noverunt.

« Ad hæc Illustrissimam et Rm̃am Celsitud. Vestram celare non debeo, Illm̃um D. Julium Ducem Brunzwicensem nuper ad me scripsisse; deinde etiam D. Georgium Gogreff Decanum Sancti Martini oppidi Mindensis (in Romana Curia cognitum virum) ablegasse, ut is suo nomine copiose, prolixeque, quibus potissimum rationibus pro filio suo Heinrico Julio postulato Halberstatensi a S. D. N. confirmatio obtineri posset, mecum ageret, prout et diligenter egit. Cumque ego vicissim amanter illi explicarem, quas ea res pateretur difficultates, præsertim cum ille Heinricus Julius, dum adhuc anniculus pene esset, postulatus fuisset, et a Pio V. felicis recordationis postulatione hujusmodi examinata repulsam passus fuerit. Præterea adhuc etiam vix octavum ætatis annum egressus, tantæ functioni multo adhuc tempore idonee (ut horum tamen temporum extrema necessitas postularet) præesse non posset. Accederet etiam, quod cum ipse Julius Postulati pater, a morte D. Ducis Heinrici sui patris infelicem Catholicæ Religionis in suo Ducatu mutationem introduxisse, ac veterem abrogasse, palam diceretur. Necdum etiam satis constaret, cujus religionis et pietatis illi essent, quibus idem Heinricus Julius pietate, et literis imbuendus commissus. Eaque de causa difficile satis huic rei commode instituendæ, et perficiendæ, denuo principium dari posse, maxime quod sacri Canones et Tridentini Concilii decreta aliam ætatem, mores, eruditionem, pietatem et his similia plurima ad Episcopalis offitii executionem maxime necessaria requirant. Ad quæ idem D. Georgius (qui missus fuerat) respondit: D. Julium Ducem patrem nihil eorum, quorum meminissem in educatione et institutione D. Postulati filii sui prætermissurum; præterea ea omnia executurum, quæ S. D. N. pro illius Ecclesiæ salute, et Catholicæ Religionis conservatione, et exaltatione mandaret. Ad quæ dicebam, si ista Illm̃us Dux Julius suis literis ad S. D. N. mittendis se curaturum promitteret, præterea eorum, qui filium suum D. Postulatum doctrina et moribus formandum susceperunt, Catholicæ fidei professionem exhiberet, ac cætera præstaret, me tum singula Romam perscripturum. Quæ quidem supradictus D. Georgius se curaturum offitiose promisit: ac ita tum a me discessit. Ac demum post plurimos dies rescripsit, se de iis, de quibus locuti fueramus, cum Braunzwicensi multis egisse, ac illi Duci cuncta probari. Ex certis tamen causis illum maluisse, ut principio Imperator hujus confirmationis gratia S. D. N. et Illm̃is et Rm̃is quibusdam Cardinalibus scriberet, postmodum mente et clementissima voluntate S. D. N. intellecta, illum in iis, quæ per illum præstanda forent, suo offitio etiam minime defuturum. Ac propterea nunc Imperatoriæ Majestatis ad S. D. N. et Illm̃os et Rm̃os Madrutium protectorem et Delphinum Cardinales literas, una cum aliis, quæ ad hujus postulationis perurgendam approbationem faciant, huc (quo mea opera tute Romam perferantur) transmittere, ipsumque Ducem quam maxime cupere, ut hujus postulationis tantopere desiderata confirmatio (quantum pro impositæ functionis ratione mihi liceret) promoveretur. Ego autem etsi a quibus, et qua potissimum ratione iste D. Postulatus instituatur, hactenus certo cognoscere non potuerim, neque ulla fidei professio adhuc appareat, tamen quod a me petitum fuit (ne S.D.N. et Illm̃am et Rm̃am Celsitudinem Vestram horum quicquam lateret) omnino præstandum putavi. Heinricus Roverius tam a D. Postulato, quam Halberstatensi Capitulo est constitutus procurator, is omnia ad eum transmissa exhibebit, ac fidei suæ commissa solita integritate et sedulitate explicabit. Et si forte expedire videbitur, ut certior illius diœcesis, et D. Postulati, rerumque omnium ad hujusmodi confirmationis negotium spectantium cognitio habeatur, forte abs re non fuerit, ut quidam Canonicus Halberstatensis Gotifridus Dimerius (qui in illa Ecclesia novissime resedit) et ante paucos dies hinc Romam profectus, coram audiretur. Is enim sub jurisjurandi religione viva voce, ea quæ ad præsentem illius Ecclesiæ statum, D. Postulati ætatem, mores, vitam et institutionem, ac cætera omnia (quæ eo spectare viderentur) coram commodius explicaret, ut cognitis universis S. D. N. pro paterna et Apostolica sollicitudine certius, quod illius Ecclesiæ incolumitati expediret (antequam res ad deteriora prolaberentur) clementissime statuere posset. Qua in re et Imperatoria Majestas (quæ hujus Postulationis promotionem suscepisse videtur) a S. D. N. monita, operam quoque suam accomodare posset.

« Scribunt nunc ad me Mindensis Decanus, et

Georgius Gagreff Episcopum Lubecensem, qui ante plures annos etiam Ecclesiam Verdensem sine ulla Sanctæ Sedis dispensatione, aut confirmatione occupatam detinet, quendam Judocum Freise ad ipsos misisse, ac petiisse, ut quanam potissimum ratione Verdensis Ecclesiæ confirmationem nunc demum obtinere posset; ipsi communstrare non gravarentur. Se autem ad confirmationem petendam et obtinendam paratum, si ultra soliti juramenti præstationem, neque ad fidei professionem, vel alia quæcumque astringeretur. At illi responderunt, quod illa, quæ Sacri Tridentini Concilii decretis continentur, et quibus Christiani orbis Prælati, Archiepiscopi, et Episcopi debita observantia se libenter submiserunt, honesta ratione detrectare nec deberet, nec posset. A multis cognovi: illum, licet quoad Lubecensem Ecclesiam confirmationem Apostolicam dudum obtinuerit, tamen illius diœcesis Clero, et libertati Ecclesiasticæ potius obfuisse, quam aliquam pro muneris susceptatione contra oppressores defensionem præstitisse. Arbitrantur etiam plerique, quoad confirmationem Ecclesiæ Verdensis ipsum ultra non progressurum. Ne autem id passim impune ab aliis in exemplum trahatur, cogitandum relinquitur, an ne expediret, ut S. D. N. Verdensi Capitulo scriberet, quod nisi illius Ecclesiæ Postulatus tanti temporis contumaciam purgaret, debitamque Sanctæ Sedi obedientiam præstaret, et confirmationem peteret, ac impetraret, Sñum D. N. suo offitio diutius deesse non posse. Credunt multi hujusmodi Apostolicam admonitionem fructum haud pœnitendum allaturam.

»Hisce etiam diebus Rñus Bremensis et Osnaburgensis Postulatus Laurentium Schradæum Consiliarium suum ad me misit, qui suo et Osnaburgensis Capituli nomine multis omnia ea coram exposuit, quæ in illius Ecclesiæ postulatione acciderunt, simulque declaravit, singula jam Romam transmissa, cupereque ex me intelligere, si quid præter ea fieri deberet, utque dictæ postulationis negotium pro celeriori confirmationis concessione (quantum in me foret) commendare non gravarer. Cognitis autem omnibus, quæ in ea postulationis transactione gesta fuerunt, etsi utcunque toleranda viderentur, dicebam tamen, vix me opinari, eam fidei professionem, prout facta invenitur, ex Tridentini Concilii præscripto sufficere. Nam licet Abbas Hertzfeldiensis dicat D. Postulatum fidei professionem fecisse, tamen cum illa professio instrumento non inseratur, nec per Postulatum subscripta inveniatur, hinc fieri, ut de ejus validitate dubitare non cessem. Tum Schradæus fidei professionem in alia charta scriptam, et per D. Postulatum manu propria subnotatam, suoque sigillo munitam ostendit, cupiens, ut literis meis fidem facerem, me illam integram, inviolatamque conspexisse. Verum cum et illa fidei professio in fine clausulam hanc haberet, scilicet salvis aliis juramentis et promissionibus antea per Reverendissimum Dñum Postulatum præstitis: quæ verba cum considerassem, ipsum Schradæum submonebam, quod nisi priora juramenta, et promissiones ostenderentur, me multum adhuc metuere, ne et hujusmodi fidei professio sufficere posset. Tum ille multis declaravit, cujus rei potissimum causa illa clausula necessario adjecta fuerit, nempe quod cum quædam in Germania Constitutio (quam pacem Religionis appellant) extet, et in illa inter cætera caveatur, ne Principes aut Domini suos subditos, qui antea a Catholica Religione defecerunt, ipsos invitos ad eam redire, donec aliud in Imperio statutum foret, compellant. Et cum ipse dudum ad Bremensem Ecclesiam postulatus fuisset, a suis subditis (qui ab obedientia Sanctæ Romanæ Sedis et Catholica religione dudum recesserant) antequam ad ullam gubernationem admitteretur, coactum, ut ipsis in fide Principis promitteret, quod præter hanc Imperii Constitutionem ipsos quoad religionis causam attineret, nec urgeret, neque gravaret. Et cum jam ad Osnaburgensem Ecclesiam etiam postulatus fuisset, subditique Bremenses id intellexissent, atque animadvertissent, illum fidei professionem Sanctissimo D. N. daturum, illos impetu quodam cum ipso egisse, ne præterea, quæ in Imperio statuta, et ipsis promissa fuissent, quicquam præsumeret. Et tum denuo promittere coactum, se contra dictam constitutionem, suamque promissionem contra ipsos invitos nihil attentaturum: et propterea ne aut levitatis, aut promissionis immemor argueretur, neve manifesto et inevitabili periculo se subjiceret adductum, ut hanc clausulam: Salvis etc. fidei suæ professioni subscriberet. Quemadmodum idipsum Jo: Paulo Castellino, et constitutis procuratoribus jam esset significatum. Ad quæ ego, etsi nescius essem, quid hac in re Sanctissimo Domino Nostro probaretur, consultius tamen mihi videri, ut pura fidei professio daretur. Quod ad assertam Imperii constitutionem attineret, illam mihi incognitam: hoc tamen scire, eam jure divino, et sacris constitutionibus improbatam. Præterea cum Catholicæ fidei professio a D. Postulato, quoad subditos suæ curæ commissos attineret, ultra ea quæ in ipso forent, non requireret, superfluum videri hæc nimium scrupulose et anxie scrutari. Et propterea consultius futurum, ut et ipse D. Postulatus circa formam professionis fidei eadem, quæ cæteri Catholici Prælati præstiterunt, et ipse præstaret. Quæ quidem Schradæus (qui missus fuerat) diligenter se D. Postulato relaturum promisit: ac insuper, ut manu mea eadem ad ipsum perscriberem, rogavit. In quo petitioni suæ haud gravatim satisfeci, firma spe fretus, eundem D. Postu-

latum in hoc (sicut in cæteris, quæ ad Catholicum Prælatum pertinebunt) expectationi Sanctissimi D. N. abunde satisfacturum.

«Præter ista Capitudum Mindense per Syndicum suum (quem ad me ablegavit) plures (quibus illa Ecclesia pro horum temporum injuria premitur) difficultates aperuit. Cum quo, de plerisque quæ aut agenda, aut vitanda videbantur, ex Sacrorum Canonum et Tridentini Concilii præscripto, quantum memoriæ tunc occurrebat, contuli. Et cum illi utrumque satisfactum videretur, cuncta se illis, a quibus missus fuerat, relaturum dicebat. Sed præter ea, etiam duo alia petebat, ut scilicet propter tenuitatem præbendarum, et præsentis seculi calamitatem, authoritate Apostolica aliquot Canonicatus supprimerentur, et illius Ecclesiæ præpositura Capituli electioni permitteretur, prout cedula hisce adjacente copiosius continetur. Ego cum utrumque difficultate non carere indicassem, ille rogabat, (prout et Capitulum enixe petere asserebat) ut ad minus ad Sanctissimum D. N. perferrentur, cum et ejus rei gratia Romæ procuratores jam constituti essent. Sanctissimus D. N. quid suæ Beatitudini magis expedire videbitur clementissime statuet.

«A multis ad me perfertur, Reverendissimum Dñum Confirmatum Mindensem nec Sanctissimi Domini Nostri, nec aliorum Catholicorum expectationi, et Ecclesiæ necessitati satisfacere: et propterea plerique utile futurum arbitrantur, ut vel Sanctissimus Dominus N. eum sui offitii, et quid præsens rerum lamentabilis status ab eo postularet, admoneret, vel Archiepiscopo Coloniensi Metropolitano, ut is illud offitii penes illum exequeretur, demandaret; alioquin multi pii et boni viri valde metuunt, ne illa Ecclesia gravioribus periculis exponatur. De iis, quæ mihi cum ipso agenda commissa fuerant, et quid apud illum profuerim, nuper scripsi, quæ modo repetere superfluum duco.

«Sunt in Germania, et præsertim sub Moguntino, Trevirensi et Coloniensi Archiepiscopis, aliisque Episcopis plura insignia monasteria Ordinis Sancti Benedicti, in quibus olim literarum et virtutum scholæ florebant: nunc vero miserabilis eorum facies apparet. Egi cum aliquot hujus religionis Abbatibus, ut juxta regulæ et Sancti Benedicti institutum necessaria aliqua reformatio institueretur. Verum illi multa impedimenta, ac temporum iniquitatem prætendebant: quæ tamen quo sunt calamitosiora, eo magis Abbates illos et fratres suæ regulæ et vocationis memores esse oporteret. Sed illi præter communia illa gravamina, etiam vel de hoc conquerebantur, quod nisi illius religionis patribus et fratribus carnium esus moderate saltem permittatur: quod nec idoneos fratres, aut monachos colligere, vel etiam jam collectos, admissos et professos in offitio continere queant; atque ideo plane illi ordini expedire arbitrabantur, ut saltem aliquot in septimana diebus carnibus vesci liceret, prout supplici libello Sanctissimo D. N. exhibendo copiosius sunt prosecuti, quem ut Romam mitterem, valde rogarunt. Scio ante multos annos idem tentatum: et licet interea, licentia Sanctæ Sedis Apostolicæ petentium votis expresse (quod ego sciam) non accesserit, promiscue cum tamen in omnibus fere hisce Germaniæ monasteriis carnium usus indulgetur: cum sine illius permissione monachos et fratres habere se non posse, nec divinum cultum in illis monasteriis observare constanter adseverent: ac propterea Sanctissimi D. N. indulgentiam hac in re plane necessariam (antequam deteriora contingant) arbitrantur. Quid autem Sua Sanctitas illi Ordini magis expedire judicaverit, Illustrissima et Reverendissima Celsitudo Vestra facile cognoscet. Forte non abs re foret, si quæ modo ab istis Germaniæ Abbatibus petuntur, Illustrissimo et Reverendissimo D. Protectori Generali, et cæteris præcipuis ejus religionis patribus deliberanda et expendenda committerentur: et quæ tunc magis idonea, vel necessaria apparerent, aut permitterentur, aut negarentur.

«Postquam ea, quæ pro instauratione et reformatione studii Coloniensis longo tempore tractata, deliberataque nuper Romam transmissa fuissent, duorum Collegiorum Sancti Laurentii, et Montis, Regentes me convenerunt, declarantes omnino providendum fore, ne ex illis marginalibus annotationibus, quas Provisores addiderunt, ipsorum Collegiis ullum præjudicium fieret. Nam cum illa duo Collegia circa annum 1504 a Valentino Engelhardi a Gertersheim Sacræ Theologiæ Doctore, et aliis præclaris viris fundata et erecta, et in fundationibus expresse cautum fuisset, quomodo et a quibus dictis Collegiis Rectores et prælectores constituendi forent; propterea peterent, ut de istis Sanctissimus D. N. omni cum humilitate admoneretur, ne scilicet quovis modo Senatui et provisoribus facultas concederetur, in hujusmodi Collegiis moderatores, vel lectores constituere, vel destituere; sed illa potestas penes illos, quibus in testamentis concessa, et qui ea hactenus usi fuissent libera relinqueretur. Alioquin enim dictorum Collegiorum et studiorum magna turbatio subsecutura foret, cum non doctiores et meliores, sed qui sanguinis et parentelæ propinquitate vincerent (reliquis exclusis) præferendi forent. Visis itaque testamentis, et cognitis iis, quæ ex immemorabili usu subsecuto approbationem meruerunt, ad preces dictorum Regentium hæc etiam perscribere debui: Ut si Sanctissimus Dominus Noster pro hujus universitatis instauratione quandoque aliqua statuere decrevisset, ne quoad horum Collegiorum Regentes et lectores constituendos, aut

destituendos, contra fundatorum ultimam voluntatem, tot annorum inviolabili observatione comprobatam, Senatui et provisoribus quicquam permitteret, sed juberet, ut dictis Collegiis Regentes et lectores more majorum constituerentur. Quod cum rationi convenire arbitrentur, sperant dicti Regentes, Sanctissimum Dominum Nostrum justæ ipsorum petitioni facile et clementer locum daturum.

«Demum Provisores, et præcipui plerique ex Senatu, diligentissime etiam mecum egerunt, quo Illustrissimam et Revmam Celsitudinem Vestram humillime rogarem, ut apud Sanctissimum Dominum Nostrum intercedere non gravaretur, ut primus Canonicatus et præbenda, quam in collegiata Ecclesia Sancti Georgii apostolice vacare contingeret, Pastori parochialis Ecclesiæ beatæ Mariæ et sancti Lysolphi conferretur, perpetuisque futuris temporibus dicto pastoratui Apostolica clementia uniretur, ex causis in adhærente memoriali latius expressis. Et licet copiose ipsis explicaverim, Senatui et provisoribus Universitatis non deesse commodas occasiones, quibus nedum illi sed omnium parochialium Ecclesiarum civitatis Coloniensis necessitati commode providere possent: cum ex indulto Bonifacii jus nominandi, et alios tres integros menses Apostolicos usurpent, in quibus vacantes Canonicatus et beneficia, si idonee dispensarentur, nec in scholis, nec in Ecclesiis parochialibus, idonei professores et pastores essent defuturi. Cum hodie quadraginta septem et plures in civitate inveniantur, qui hujusmodi beneficia occupata detineant, et tamen pauci ex illis, aut scholis, aut Ecclesiis, cum quem deberent, et quem jurejurando sancte promiserunt, fructum reddant.

«His tamen surda aure præteritis, in sua petitione perstiterunt. De paupertate quidem Ecclesiæ constat, et sane idoneo pastore (hoc præsertim tempore) eget; quare Sanctissimus D. N. an præter tanta Sanctæ Sedis Apostolicæ et suæ Beatitudinis præstita beneficia, in hac etiam parte supplicantium petitionibus annuendum putaverit, clementer et benigne statuet. Christus Jesus Suam Beatitudinem et Illustrissimam et Reverendissimam Celsitudinem Vestram sua gratia cœlesti tueatur, ac Reipublicæ Christianæ conservet. Coloniæ xv. die mensis Augusti Anno Salutis humanæ 1574.

Illmæ et Rmæ Celsitudinis Vestræ

Deditissimus et obsequentissimus Servitor

Caspar Gropperus m. pp.

Haud aspernanda sunt, quæ idem de restaurandis in Germania litterarum studiis, et præ primis de Universitate Coloniensi refert. [*]

[*] Germania Vol 34 fol. 148.

Reverendissimo et Illustrissimo Domino, Domino Ptolomeo Gallio Novocomensi, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali Presbytero, Archiepiscopo Sipontino et Domino meo Colendissimo.

Illustrissime et Reverendissime Princeps et Domine Domine Colendissime.

«Literas Illustrissimæ et Reverendissimæ C. V. xi. Septembris ex Urbe ad me clementer datas, ea qua debui observantia accepi. Et quantum ad studiorum in hac Coloniensi Universitate instaurationem attinet, ut hactenus quæ pro horum temporum infœlicitate, continuoque motu, et nunquam satis digne deploranda inquietudine, aliqua commoda ratione fieri potuerunt, diligenter promota: ita ubi primum Sanctissimi D. N. clementissimam voluntatem, sacramque jussionem cognovero, ea quæ superesse videbuntur, urgere non cessabo, donec opus istud Ecclesiæ Dei, et huic provinciæ, imo toti Germaniæ tantopere necessarium, ad eum quem oportet finem perducatur, quo vel tandem scholis idonei professores, et Ecclesiis in lege Domini exercitati fideles pastores, animarumque curatores reddantur. Quod cum moltis jam annis aut prætermissum penitus, aut valde saltem negligenter præstitum, illæ quas videmus et deploramus gravissimæ difficultates, et rerum omnium tam divinarum, quam humanarum turbationes, et inextricabiles dissensiones (quæ utinam Dei Omnipotentis misericordia quandoque, et citius componantur) natæ fuerunt. Mala ista quidam sentiunt, et deplorant multi, et tamen vel avaritia, aot propriis commoditatibus excæcati, ea, in quibus magna et potissima reformationis pars consistit, aut negligunt prorsus aut crasse dissimulant. Nam etsi ex Sanctissimorum Pontificum indultis plurima professoribus conferantur beneficia, munera tamen et offitia in concessionibus Apostolicis injuncta et requisita negliguntur. Etsi interim Bonifaciana et Paulina indulta, a professione cessantium beneficia vacare, et tales occupatores fructus suos minime facere, manifeste declarent. Ipsimet etiam provisi juramento obligati, ut juxta indultorum præscriptum, continuo legendo, regendo, docendo, injuncto muneri satisfaciant. Fuit frequenter magnopere laboratum, quomodo huic malo aptum aliquot remedium adhiberi posset: et cum aliqua proposita fuissent, statim negligentes et cessatores isti desidiæ suæ patronos invenerunt, quibus (quæ turpiter omissa fuerunt) palliandi conquisiti colores non defuere, adeo ut tot modis misere afflicto isto sæculo cuncti tantum, quæ sua et non quæ Jesu Christi sunt, quærere non cessent. Quo itaque omnis cessationis et frandis hactenus commissæ negligentia et exquisita palliatio submoveri posset, quidam expedire arbitrati sunt, ut singularum Facultatum Decani singulis annis Sanctissimo Domino Nostro litteris suis significare tenerentur, quot in sua Facultate (qui hujusmodi beneficiorum possessione fruerentur) haberent professores, et quid illi toto anno professi, et constito, quod indultis Apostolicis non fuisset satis-

factum, eadem beneficia incontinenti conferrentur aliis, qui vellent et possent verbo et opere ea exequi, propter quæ Sanctissimi Pontifices ad Christi gloriam, et Ecclesiæ incolumitatem hujusmodi beneficiorum dispensationem et distributionem concessissent.

« Alii etiam judicarunt, inquisitores aliquot sive syndicos aut palam, aut clam constituendos, qui sub jurisjurandi religione eos, qui per mensis spatium professionis munus intermisissent, denunciare tenerentur; vel quod in singulis congregationibus Universitatis, dum de nuvi Rectoris et Decanorum electione agitur, diligens inquisitio per modum visitationis fieret, quid hujusmodi beneficiati profitendo et docendo sub illo Rectore et illis Decanis suis Facultatibus commodi, utilitatisque attulisseut; nam uno aut alio ex istis (vel si etiam commodioribus et magis upportunis quæ excogitari et statui possent) remediis hujusmodi cessatores saltem aliqua ex parte in uffitio contineri posse plerique (qui rebus Catholicæ religionis consultum cupiunt) sunt arbitrati.

« Quod vero ad eos attineret, qui aut omnino nollent, aut nun possent professionis munus (propter quod tamen beneficium et illius emolumenta asseculi essent) idonee, et cum studiosorum auditorum fructu sustinere, ut illi ad minus eam quantitatem (quæ commode pensionis nomine ex hujusmodi beneficio præstari posset) illi Facultati, in qua profiteri tenebantur, vel illis, qui vices illorum legendo et docendo utiliter sustinerent, præstandam conferrent. Istis, aut aliis magis forsan opportunis remediis negligentium, et tam turpiter cessantium socordia (si modo Sanctissimorum Puntificum piis concessionibus, et Christianæ Reipublicæ præsentibus necessitatibus aliqua saltem ex parte satisfieri debeat) excitanda fuerit. Abusus enim, qui invaluerunt, nisi superiorum autoritate comprimantur, in dies ex prava observatione, pessimaque licentia et corruptela majores vires sument, adeo ut postmodum emendationis remedia difficilius sint admissura.

« Reverendissimi Domini Bremensis et Osnaburgensis Postulati fidei professionem minus recte factam, ut ad præscriptam a Sancta Sede Apostolica formulam aptaretur, dudum multis cum suo Consiliario Laurentio Schradæo coram egi: quemadmodum et me xv. præteriti mensis Augusti perscripsisse memini. Quas litteras cum jam redditas sperem, modo prolixior non ero: miratus sum valde, quod is qui antea hic Coloniæ varia pietatis et Catholicæ Religionis (quemadmodum testium dicta comprobant) inditia reliquerat, tam subito eo devenisset, ut putaret, diversis et quodammodo contrariis fidei professionibus se duobus Dominis illo sursum, alio deorsum tendente satisfacere posse. Intellexi etiam interea (quod invitus scribo) de morum innocentia et vitæ puritate aliquid decessisse, ut quidam etiam nescio quid metuere incipiant, quasi principatus potius, quam Episcopalis functio quæsitus videatur.

« Scripsit nuper Schradæus ille (cujus jam memini) D. Postulatum etiam propter illam, etsi minus legitime factam fidei professionem, haud levibus tamen periculis se exposuisse, quemadmodum Illustrissimæ et Reverendissimæ C. V. ex ipsius adjunctis litteris benigne intelliget. An autem ista talia sint, ut propterea quoad fidei professionem aliquid remittendum vel immutandum, Illustrissima et Reverendissima C. V. facile dijudicabit. Demus enim in Bremensi diœcesi forsan quosdam insolentiores esse: an hinc Osnaburgensis Ecclesia, quæ non illi, sed Coloniensi Archiepiscopo est Suffraganea, aliquo discrimini erit exponenda?

« Dum vero Illustrissima et Reverendissima C. V. clementer significat, ut donec hujusmodi Confirmationis negotium Romæ tractatur, Osnaburgense Capitulum (ne illius Ecclesiæ possessionem, administrationem ne ullam ipsi Postulato, antequam a Sancta Sede Apostolica confirmationem obtinuerit, permittat) per me admoneatur: in eo etsi absque periculo difficile aliquid fieri possit, cum capitulares illi cuncta, quæ cognoverint, D. Postulato aut verbis, aut litteris sint revelaturi, faciam tamen, ut rectius potero, quo intelligant, D. Postulato in illa diœcesi ante Apostolicæ confirmationis concessionem nihil licere: neque ipsos illi aliquid sive circa possessionis apprehensionem, sive administrationem permittere posse.

« Quæ Illustrissima et Reverendissima C. V. de Sacri Jubilæi appropinquante anno (quo spirituales Ecclesiæ thesauri aperiuntur) scribit, ea ut mandatur, diligenter exequar, et Illm̃o Juliæ et Cliviæ Ducis sacrum Breve reddi curabo, cæteraque exemplaria Bullæ publicationis ipsius Jubilæi inter Christianos et Catholicos Principes Electores, Archiepiscopos, Episcopos, et cæteros Sacræ Romanæ Ecclesiæ obedientes status distribuam; in Domino confidens, ipsos paternæ, Apostolicæ, clementissimæque voluntatis, et admonitionis, imo et propriæ salutis, consequendarumque indulgentiarum minime immemores futuros.

« Quandoquidem variis argumentis cognosco, ex plurimis suo ordine successive missis literis, aliquas suo tempore minime redditas, quemadmodum et quasdam Illustrissimæ et Reverendissimæ C. V. ad me (prout ex aliis C. V. litteris cognovi,) datas magno desiderio adhuc expecto. Et dum isto sæculo, quo omnes omnia sibi permittunt, etiam litterarum prædatio passim impune exercetur, volui trium ultimarum xv. Aug. x. et xxvi. Septembris scriptarum exemplaria istis

conjungere, ut si illæ suo tempore (quod tamen minime desiderarim) redditæ non fuissent, copiarum lectio vel jam tardius (quæ antea novisse oportuerat) suppleret. Deus Optimus Maximus Illustrissimam et Reverendissimam C. V. sempiterno protectionis suæ fulgore atque gratia perpetuo illustret, atque conservet.

Coloniæ vi. die Octobris Anno Salutis humanæ 1574.

Illmæ et Rmæ Celsitudinis Vestræ

Deditissimus et obsequentissimus Servitor.

CASPAR GROPERUS m. pp.

Postremo narrat, quæ cum Duce Cliviæ de ipsius filio postulationis in sedem Monasteriensem confirmatione egerat. [*]

[*] Germania Vol. 84, fol. 182.

Illustrissimo et Reverendissimo Domino, Domino Ptolomeo Gallio Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali Archiepiscopo Sipontino, Domino meo Colendissimo.

Illustrissime et Reverendissime Princeps et Domine, Domine Colendissime.

« Novissime 17. proxime lapsi mensis Novembris, quæ cum Illustrissimo Juliæ, Cliviæ et Montium Duci super iis, quæ Monasteriensem confirmationem concernebant, et a Sanctissimo Domino Nostro pro illius Ecclesiæ salute desiderabantur, acta fuerunt, perscripsi. Sed quum ille tunc cuncta se maturius consideraturum inter cætera respondisset, sub finem proxime jam exacti mensis Novembris Hambachium in Ducatum suum Juliacensem me evocavit. Et quum prolixe sollicitudinem vere paternam Sanctissimi Domini Nostri, qua erga ipsum natosque suos, imprimis autem erga tam nobilem Monasteriensem Cathedralem Ecclesiam afficitur, commendasset (Cancellario suo Wilhelmo ab Orspach proloquente), subjungebat, cuncta ea, quæ a Sanctissimo Domino Nostro pro majori securitatis cautione desiderarentur, sibi summopere placere, seque nihil æque, quam quod cuncta ea debito effectui et executioni demandari possent, exoptare. Verum cum capitulationes et cautiones hinc inde jam sint firmatæ, nihil sibi licere, nisi simul Capitulo Monasteriensi, et illius statibus consentientibus. Etiamsi autem ipse quam maxime vellet, eadem illis quoque persuaderi posse, ipsum tamen citra gravem suspicionem nihil audere; ne, dum ille hæc promovere inciperet, illi in suspicionem veniret, quasi hæc ipso procurante a Sanctissimo Domino Nostro proficiscerentur, ipseque capitulationum et cautionum minus tenax observator judicaretur, et nedum hac levitatis atque inconstantiæ nota apud Monasterienses gravaretur, sed etiam cæteri sui hæreditarii subditi, et fideles alium eum jam redditum, quam hactenus fuissent experti, forent suspicaturi; cum apud Germanos, præsertim autem Principes et Nobiles viros ea consuetudo loco firmissimæ legis invaluerit, ne ab iis, quæ semel placuissent, postea ab altera partium, etiamsi utriusque inter paciscentes conditio melior redderetur, quovis modo recedere liceat; unde nec sibi præter existimationis suæ gravem jacturam hac in re penes Monasterienses quicquid tentare permitteretur, sed ea omnia mihi agenda, considerandaque relinquat; maxime autem se cupere, ut quibus possem rationibus, Monasterienses etiam commoverem, ut quæ paterna sollicitudine Sanctissimus Dominus Noster constituta cuperet, ipsi quoque Monasterienses Status approbarent atque sequerentur. Tum enim nihil residuum remanere, ex quo ipsum vel inconstantiæ, aut pactorum minime tenacem unquam arguere possent. Sin autem Monasterienses difficiliores (quod minime crederet) experirer, neque illi, ut Sanctissimi Domini Nostri vere paternis mandatis prompte parerent, adduci possent, tum Sanctissimo Domino Nostro opportuna remedia non defutura, quo minus eadem quam clementissime, prudentissimeque considerata fuere, debitæ executioni demandarentur. Nam cum cautiones inter ipsum Ducem et Capitulum, statusque diœcesis Monasteriensis initæ, Sanctissimum Dominum Nostrum Supremum Principem et Dominum non ligent, posse Suam Sanctitatem in ipso confirmationis diplomate hæc eadem, et alia quæ placuerint inserere ac mandare, ut illis per omnia satis fiat. Quidquid enim hac in re (sicut in cæteris omnibus) Sanctitati Suæ optimum videtur, ipsum Ducem diligenter curaturum, atque servaturum: etsi quasi hæc ab ipso proficiscerentur, Monasterienses scire nollet. Superesse itaque ut de iis, quæ diligenter cum ipso pertractassem, cum Monasteriensibus eadem sedulitate quoque agerem: se interea quantum citra levitatis, inconstantiæ et existimationis suæ jacturam facere posset, cuncta diligenter promoturum. Cum itaque quid hac de re cum Illustrissimo Duce ultra agerem, nihil pene haberem: scripsi Monasteriensi Capitulo, ut locum et tempus magis commodum, quo cum ipso agere possem, significaret: supervenisse enim quædam, quæ potius coram ore ad os, quam litteris explicari possent. Si enim illis minime præmonitis accederem, vel plerosque forsan absentes vel alia impedimenta tractationem suspendere posse. Sed hactenus tabellarius ille, quem miseram, ad me non est reversus. Statim ubi locum, tempusque opportunum cognovero, efficiam, ut nihil eorum, quæ vel per me fieri poterunt, quicquam prætermittatur. Dissoluto vero conventu atque colloquio, et mutua communicatione finita, ut cuncta successerint, fideliter, diligenterque litteris meis renunciabo.

« Quod autem ad secundum, si forte D. Postulato contingeret quandoque aliam vitæ rationem inire, ut tunc Imperator vel aliquis Princeps Elector caveret. Hoc quoque ipse Dux sibi mini-

me displicere respondit; imo plura, quæ nunc postulentur, dudum præstita: ajebat enim Imperatorem ipsum jam fidem suam in eum eventum interposuisse. Filium quoque suum primogenitum Illustrissimum Principem Carolum Fridericum, quæ ab eo fieri Sanctissimus Dominus Noster voluerat, abunde etiam complevisse. Præterea cum in ipsis capitulationibus casus iste nominatim matureque fuerit prævisus, et consideratus, et amplissimæ cautiones adhibitæ: ipsum Ducem vix animadvertere posse, quid ultra ab eo vel desiderari posset, aut debeat, cum plurimi Prælati, et viri nobiles in ipsis capitulationum cautionibus illi eventui sua fide, et omnium bonorum hypotheca abunde prospexerint. Quorum substantiæ cum in ipsa Diœcesi Monasteriensi sint sitæ, abundantius ipsi Ecclesiæ utique consultum, quam si aliquis adhuc Princeps ea de causa adeundus foret: cum tutius ipsi Monasteriensi Ecclesiæ sit futurum, rei incumbere, quam potentiorum fidem, atque promissiones sequi. Unde quoque idem Illustrissimus Dux benigne a me desiderabat, ut dictarum Capitulationum veridicum exemplar describi curarem, manusque meæ subscriptione et sigillo munirem, ac Romam mitterem. Illo enim viso, omnino confideret nihil remansurum, quod amplius ab ipso Duce juste expectari, aut merito præstari debeat. Quod ad exemplum autem, sive copiam Capitulationum attinet, quia originalibus me legente et inspiciente in singulis conveniebat, subscripsi ac una cum hisce litteris junctum transmitto. Ubi cuncta solita maturitate considerata deliberataque fuerint, Sanctissimus Dominus Noster quid factu optimum judicaverit, clementer benigneque statuet, etsi satis manifeste animadverterim, Duci videri, quod Sanctissimus Dominus Noster nimis anxie de promissionum fide per ipsum præstanda dubitare videatur. Hæc ut Illustrissimæ et Reverendissimæ Celsitudini Vestræ innotescerent, hisce litteris curandum putavi: quam Christus Jesus suæ Reipublicæ, quam diutissime fœlicem atque incolumem conservet. Datum ex Arce Hambach Ducatus Juliæ 13. Decembris Anno reparatæ salutis 1574.

Illmæ et Rmæ Celsitudinis Vestræ

Deditissimus et obsequentissimus Servitor

Caspar Groperus.

VI. — Bartholomæus quoque ex Comitibus Porciæ, alter quem Gregorius ad Principes Germaniæ, et præcipue ad Archiduces Austriæ ad negotia Ecclesiæ curanda miserat, frequentes cum iisdem sermones habuit. Dux Bavariæ ipsi sequenti scripto, quod ei Augustæ Vindelicorum mense Septembri obtulerat, consilium communicat de Ducis Brunsvicensis filio in Episcopum Halberstadiensem postulato, de restaurandis litterarum studiis, de reformandis Religiosorum atque Monialium moribus, nec non de spe, quæ ejus animo affulgere videbatur, Principem virum Ducem nempe Saxoniæ S. R. I. Principem Electorem mox ad Ecclesiam Catholicam reversurum fore. [*]

[*] Germania Vol. 39. fol. 438.

« Quæ Sanctissimi D. N. Summi Pontificis nomine atque mandato Reverendus in Christo Pater D. Bartholomæus Comes Purtiliarum, Abbas Modii Sanctitatis Suæ Nuntius, Serenissimo Principi Domino Alberto Comiti Palatino Rheni utriusque Bavariæ Duci etc. sermone scriptoque explicavit, ad ea Serenissima sua Celsitudo primum reverenter agit gratias, quod Sanctitas Sua non solum de iis, quæ ad filii dilectissimi Principis Ernesti salutem atque dignitatem facere videantur, sed etiam de summis et gravissimis aliis Reipublicæ atque religionis negotiis, tam paterne tamque benigne secum communicare dignetur. Atque Optimi Pontificis consilia, sicuti plena sunt sanctitate, sapientia ac pietate, ita Serenissimum Principem sic afficiunt atque occupant, ut nihil tam sibi ab immortali Deo expetat, quam præsentem atque efficacissimam facultatem, qua conferre ad ea plurimum possit. Sane piissimæ sunt hæ pro Illustrissima Domo Bavarica, pro præsentibus Reipublicæ Christianæ difficultatibus cogitationes Sanctitatis suæ, quibus officio pietateque sua libentissime ac promptissime semper aderit Serenissimus Princeps.

« Halberstatensem causam, licet ea ex Brunsvicensis maxime Ducis jam diu susceptis consiliis atque machinationibus extra periculum esse minime videatur, ita tamen suscipiet Serenissimus Princeps, ut quæ tam ad Episcopatus salutem atque securitatem quam Capituli ipsius consolationem pertineant, neglexisse minime videatur: inque cum usum per idoneos homines curabit, ut si vim aliquando paret Dux Brunsvicensis castrisque et oppidis istius Ecclesiæ armis immineat, non desit consilium et auxilium. Quia vero conficiendi totius istius negotii summa in eo facile sit, ut Illustrissimus Princeps Ernestus Administrator Frisingensis per liberam et canonicam Capituli electionem seu postulationem ad Ecclesiæ Halberstatensis gubernacula vocetur, non deerit hic voluntati S. D. N. urgebitque et impellet capitulum, ut ad ejuscemodi electionem absque omni mora procedat. De qua quidem ex capitularium manifesta voluntate optime sperat Serenissimus Princeps, nec intermittet etiam augere interim istum erga filium favorem, additis subinde et institutis quæ ad repentinos casus necessaria videbuntur, sicuti superius dictum est. Et Breve quidem illud Sanctitatis Suæ ad ipsum Reverendissimum D. Nuntium dirigi, vel ob id e re istius negotii futurum erit, ut is, antequam offeratur Capitulo, cum Serenissimo Principe ulterius conferat, quid facto sit opus, si quid nihil ex Brunsvicensis Ducis motibus pertimescendum hic est, id eo tempore sese osten-

det maxime, postquam ex reddito Brevi de Sanctitatis Suæ mandato apud Capitulum plene constiterit, ipseque Dux Julius viderit, se et causa et expectatione cecidisse. In quem eventum necessarium omnino judicatur, ut sub ipsum novæ electionis sive postulationis tempus castra et oppida Episcopatus munita tutaque sint, in quo pollicetur operam suam Serenissimus Princeps, sed et conferre existimat ad meliores rei successus, si aliud etiam Breve mittat Sanctitas Sua ad Metropolitanum Moguntinum, quo totum negotium benignissime illi commendet, utque authoritate sua Capitulo adsit, hortetur. Quod si etiam Sanctissimus Dominus Noster in suis ad Imperatorem ipsumque Ducem Brunsvicensem responsionibus rationes aliquas, quæ ad hanc rem adsunt gravissimæ, serio urgeat, spes erit fortassis mitius cessurum negotium. Et Imperatori quidem satisfacere posse videretur, si admoneatur de Julii Ducis consiliis non ita obscuris, quibus nimirum non aliud hoc loco querat, quam ipsius Episcopatus extinctionem atque suppressionem ultimam, neque expectari debere æquius ab eo, qui desertis catholicæ Ecclesiæ partibus ad Augustanæ confessionis errores aperte transierit, filium quoque talem effecturum proculdubio, qui etiam nullam habeat Sanctæ Sedis judicio atque sententiæ reverentiam aut obedientiam, sed potius contra eam, inque ejus contumeliam castra et oppida Hyldesheymensis Ecclesiæ violenta manu teneat. Posse etiam hic exemplo esse alios plures septentrionalium terrarum Episcopatus ad internecionem deletos, maxime insignem Archiepiscopalem Cathedram Magdeburgensem, cujus doleri quidem possint vices, juvari autem atque restitui non ita facile. Ipsi vero Julio Duci si Sanctitas Sua significet, nihil se hic aliud, quam ipsius Episcopatus præsentes difficultates atque necessitates considerasse, deque tali sollicitam fuisse Episcopo, qui per ætatem notasque virtutes iis rebus adesse ipse possit, nec defuturam Sanctam Sedem filii sui dignitati, si eum in catholica religione priscæque pietatis exercitiis ita educatum cognoverit, ut Ecclesiasticis rebus idoneus et utilis judicari queat, æquiorem forte illi parabit mentem, aut saltem ab apertis illum deducet injuriis. Neque enim tum gravior esse debebit Ecclesiæ isti, quod ea filio puero committi non potuit, nec etiam electo vim facile inferre, a quo æquitatem ipsam stare viderit, Suæque Sanctitatis voluntatem manifestam. Et si factis adtentare quippiam voluerit, non deseret Serenissimus Princeps filii causam.

« Tentandi porro Saxoniæ Electoris quam antehac sæpius Sanctissimo Domino Nostro itemque Cardinalibus Hosio atque Commendono familiariter syncereque explicavit Serenissimus Princeps, neque videt hoc tempore quo superiora consilia mutet. Ex familiari sane ipsorum Principum colloquio, si ex ullo remedio alio ejus rei opportunitas aliqua suboriri poterit, id quod brevi etiam futurum videtur. Et tunc minime negliget Sanctitatis Suæ piissimam voluntatem suumque proprium votum Serenissimus Princeps, legationis, scriptionisve omnis nullum hic plane fructum videri, cum quæ ita proponantur, ex communi Germanicorum Principum consuetudine, vel non audiat solus, vel intellecta ad consiliarios et familiares statim referat. A quibus quid expectandum sit aliud, quam quod rem totam perturbet atque evertat, nemo facile judicabit, cum ipsorum vel maxime intersit, Principem in admissis erroribus atque tenebris fortissime teneri, inque alia re nulla esse constantiorem, quam ut sanis obluctetur consiliis, neque redeat facile in veræ salutis viam, quæ tanta cum præfracti animi insolentia, tamque impotenti fastu deserta est abjectaque jam diu, sic ut etiam laudem quærat præcipuam ex illius matris, quæ salutem ipsorum omnibus modis sitit et exoptat, odio atque contemptu. Quod si etiam mittatur eo nomine vir aliquis maxime industrius, qui tentet Principis animum, metuitur tamen, ne exinde obfirmetur potius in proposito, quam præparetur futuræ secretiori collationi; sed absterreatur quoque Princeps iste, sic, ut cum præsentem esse contigerit, in familiare aliquod colloquium difficulter descendat. Arte siquidem hic opus esse judicatur, quæ tanquam aliud agens, errantem pie circumveniat, qui ex professo et manifeste oblata consilia nulla penitus admittet, præsertim cum præter tot alia domi suæ impedimenta perpetuum ibi sit, et acre admodum ex uxore obstaculum, quæ quo ex sexu impotentiori concitatior est, eo importuniora suffundet consilia, si resciscat hanc apud maritum rem agi, cui sese miris modis atque contentionibus hucusque opposuit. Resciscet autem omnino, quicquid non instituerint, semotis arbitris omnibus, Principes ipsi, si modo vel illud quoque clam eam esse possit. Nihil itaque hic directe, nihil ex proposito instituendum videtur, donec ex inventa occasione Principem per indirectum quodammodo occupari contigerit.

« Pro reformatione monasticæ disciplinæ cum varia hucusque tentarit Serenissimus Princeps, tum illud etiam intelligere fuit perjucundum, quod a Sanctissimo D. N. et benignissimis literis et Reverendi Domini Nuntii verbis atque scripto hic proponitur. Atque primum equidem est, quod ad restitutionem priscæ sanctæque Monasticæ quamplurimum facit, ut accedat nimirum qui professioni alicui nomen daturi sunt, quam maxime idonei, nihil adferentes de mundo, cui renuntiare constituerunt. Hoc tamen an institui queat fœlicius, antequam Ordines ingrediantur juvenes, an vero post data sua vota, dubitatum est in his partibus, non tamen ex sapientum virorum judiciis, quam ipso ejus rei magistro u-

su. Plerique enim cum a pueris ad solitariam vitam animo atque studio recte ferantur, postquam aliquos in literis progressus faciunt, disciplinam et perfectionis onera horrere videntur; at vicissim qui in tenera illa ætate mundo reluctari primum discunt, postea liberalibus studiis adhibiti, voto institutoque suo constantius inhærent. Cogitatum itaque est sæpe, ut in hunc usum vel hic, vel Ingolstadii penes Patrum de Societate Jhesu collegia, peculiaris quædam domus esset, in quam ponerentur hujus provinciæ valentes ingenio Monachi juvenes, et literarum et pietatis studiis imbuendi; nec procul abest talis aliqua commoditas in utrovis locorum jam dictorum. Et Ingolstadii quidem ædificatum est Sereniss. Principis pietate atque liberalitate amplissimum Collegium novum, quod eos solummodo capiet, qui sacris studiis et pietati sese mancipant. Inde ad Monasteria quoque pervenient, qui reliquis exemplo esse queant, sicuti ex dictorum Patrum scholis plures quotidie ad varia Monasticorum Ordinum Instituta confluunt juvenes in literis atque pietate egregie exercitati. Et Cistercensium Generalis, cum superiore æstate sui ordinis Monasteria per Bavariam visitaret, selegit aliquot juvenes Monachos, primo vere ad ipsum mittendos in Galliam, quos necessariis doctrinis virtutibusque instructus remittet ad certam totius Instituti dignitatem. Id si ex aliis Monasteriis Bavaricis aliorum quoque Ordinum Generales expetiverint, nulla erit difficultas, cum nihil tam optet Serenissimus Princeps, quam ut prisca illa omnis pietatis domicilia sint purgatissima; sicuti effectum quoque est suæ Celsitudinis pietate, et quæ graviora atque enormiora iis in locis conspicerentur, statim sint correcta et sublata, ita ut Bavarica Monasteria quantum quidem per temporum horum impedimenta fieri omnino potuit, non ita turpia aut scandalosa hucusque aparuerint. Quod idem in posterum etiam præstabitur sedulo, atque sic satisfacere posse videtur Sanctissimi D. N. voluntati, si in hac civitate domus constituatur pro solis junioribus religiosis, in qua illi prima et pietatis et litterarum rudimenta imbibant, quos deinceps in gravioribus Theologicis studiis absolvendos perficiendosque suscipiat collegium illud novum Ingolstadiense, sic ut habitura sit Bavaria, unde Monasteriis suis recte atque utiliter consulat. Qua etiam commoditate perfrui licebit aliis vicinis Monasteriis, atque illorum quoque Generales non abs re fecerint, si juniores aliquos Monachos, studiis et pietati aptiores ad Italiæ Monasteria evocant, in quibus recte perficiantur.

«Superest jam, ut de gravissimo negotio, Germania nimirum ad Turcici belli, quod Italiæ imminet, considerationem excitanda, de quo S. D. N. cum Serenissimo Principe tam benigne agere voluit, respondeatur, atque hic, si quod res est dicendum veniat, nihil sanctius ab Optimo Pontifice, nihil Reipublicæ Christianæ necessarium magis a vigilantissimo omnium pastore proponi aut prospici potuit hoc tempore. Ea etenim hæc est calamitas, quæ post occupata remotiora quidem membra, universo corpori extremam perniciem minatur. Neque propterea minus censeri debet malum Germaniæ, quod vel in Italia, vel Hispanicis Regnis arsurum primo videtur. Nostra quippe sunt incendia, quæ finitimos tangunt parietes: nostra pericula, quæ proximorum imminent visceribus, et æquiori fortuna sese muniunt, quorum auxiliis finitima sunt in tuto. At vero qua ratione, quo consilio ad istam suam fœlicitatem permoveri queat, sui ipsius tam negligens Germania, inque propinquus sua fata tam præceps, nemo facile dixerit, communium rerum paulo peritior. Verendum quippe est, ne ea vicina pericula aut contemnat fortiter, aut si curæ habere maxime velit, conferre tum vires aut nolit per religionis discordiam, perque fœderis Cæsarei opinionem, aut non possit ita efficaciter, per privata sua impedimenta. Rei equidem sanctissimæ et honestissimæ obstacula ex his fere dependent. Argumento hic esse possunt impiæ Lutheranorum Præconum voces, a clarissima sancti fœderis victoria superiori auditæ, quibus Turcarum potius fortunam execrando quodam scelere optasse videbantur quam Sanctissimi Pontificis atque Christianorum, quorum armis cessuras tandem metuebant hæreses atque errores, in Rempublicam Christianam sua improbitate invectos. Et icti quoque cum Turcis renovatique fœderis, et si ad Germanos proprie non pertineat, religionem multi pluris facient, quam ejus fidei sacramentique necessitatem, qua Deo ipsi per Baptismum, qua Ecclesiæ per Christi servatoris mandatum sunt obligatissimi. Jam vero si Episcopi, cæterique Principes Catholici et civitates sus omnis libenter conferant, neque obstent etiam, quæ tamen plurima esse poterunt adversæ religionis partium impedimenta, minus hoc erit ad tantæ rei difficultates sustinendas. Itaque quando sic visum est Sanctissimo D. N. ut in re summi momenti, quid sentiat Sereniss. Princeps, quidve facto judicet opus, syncere dicat: unicum hoc occurrit consilium, ut nimirum S. Sua negotii molem, totumque periculum Cæsareæ Majestati quamprimum aperiat, summaque authoritate atque contentione elaboret, ut primo quoque tempore Imperii Comitia cogat. Interim donec conveniant Germanici Principes S. Sua cum Rege Hispaniarum, cumque Italiæ Principibus rei deliberationem, futuræque defensionis consilia suscipiat: sic ut ad primos Statuum Imperii Consessus, et suæ Sanctitatis et omnium simul Italiæ Principum atque Statuum Legati et Oratores adsint, qui de præsentissimis non Italiæ modo, sed totius Europæ adeoque universæ Christianæ Rei-

publicæ periculis atque necessitatibus uberrime exponant; deque Imperii Romani, cui et fidei Christianæ et orbis universi tutela non obscuro divini numinis favore commendata sit, viribus atque armis consilia et auxilia rogent. Poterunt tum etiam catholici in istius rei studium excitari privatim majori cum fructu, quam si disjuncti jam compellantur; poterunt persuasiones suffundi, quibus adversæ etiam religionis status ad officium et Reipublicæ curam adigantur, quales certe cum ex Hungariæ fortuna, tum ipsorum Italiæ Principum meritis peti poterunt innumeræ; neque dubium est Serenissimo Principi fœlicius cessurum, quod sic communi totius Italiæ nomine in publico quæratur, ubi minime defuturi sint extremi catholicorum conatus, quibus quicquid habet Sereniss. Princeps authoritatis atque facultatis, ita libenter prompteque adjunget, ut quam sæpe probavit Sanctissimæ Sedi fidem atque devotionem suam, et maxime in re quæ S. D. N. ita cordi est, sicuti ea summi Pastoris officio esse potest. Quia vero et Imperii Ordinum atque Statuum conventus non ita facile coguntur, et si conventum sit maxime, de consiliorum tamen eventu, maturioribusque auxiliis non statim certum sit futurum, providebit ex altissima sua sapientia beatissimus Pontifex durioribus casibus, nedum sua quadam mala fortuna moras nectit Germania, aut propriis difficultatibus implicata, opem consiliumque explicat tardius, detrimentum gravius capiat Italia. Certe vel sola Hungaria documento esse potest, quam sint tardi Germani ad tuendos sociorum vicinorumque parietes; quantisque distrahantur difficultatibus, si decreta etiam præstanda sint subsidia.

« Hæc ut ad Sanctissimum D. N. pro sua prudentia commode decenterque referat Reverendus Dominus Nuntius, atque Halberstadensem causam, in quam studii atque benevolentiæ plurimum jam posuit, habeat commendatissimam, benigne et amanter orat Serenissimus Princeps.

VII. — Quæ Gropperus et Bartholomeus a Porcia de ærumnoso Ecclesiæ Germanicæ statu retulerant, Pontificis animum adeo ingenti mœrore affecerant, ut nihil ei potius fuerit, quam ut ad ingentem hanc malorum vim propulsandam paratissima ac pervalida remedia adhiberentur. Illud vero ad erigendum ejus animum valuit plurimum, quod spes aliqua eum subiit, fore ut excelsi Principes, Saxonicus scilicet et Holsatiensis, qui tanquam firmissima Reformatæ Ecclesiæ columina habebantur, ad Ecclesiam redirent, ab hac enim non admodum alienato esse videbantur animo. Quare nullum caritatis officium apud Bavarorum Ducem omisit, ut pro viribus niteretur ad hos præclarissimos et celsissimos viros ab suis abducendos erroribus inque catholicam Ecclesiam inducendos. En quibus verbis Pontifex hoc in negotio Ducem Bavariæ alloquitur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 234. f. 160.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Bavariæ.

GREGORIVS PP. XIII.

«Dilecte fili Nobilis vir salutem, et Apostolicam benedictionem. Ut nihil est, quod magis debeat cordi esse Vicario Christi animarum salute, quæ ipsi Christo fuit propria vita charior; sic quæcunque spes hujus salutis ostenditur, nihil est, quod impensius, atque alacrius suscipiendum putemus. Gravissime vero de iis angi debemus, quos videmus versari in maxima pernicie; constat autem nihil esse hæresi perniciosius; siquidem deterius multo est, cognitam, atque adeptam semel veritatem, et Catholicam fidem deseruisse, quam nunquam agnovisse. Itaque si Adulphus Olsatiæ Dux non simulate ostendit cupere hæreticam impietatem deserere, atque ad Sanctam Matrem Ecclesiam, hoc est ad certissimum portum salutis redire, inque eo liberos suos collocare, et educare; nihil est, quod huic negocio prævertendum putemus, neque quod tam laborandum ducamus, quam ut cum omnibus velis, remisque impellamus. Hanc autem ejus voluntatis explorandæ, et si syncera fuerit reperta, adjuvandæ provinciam tuam potissimum esse, cupimus charissime fili; novimus enim prudentiam et pietatem tuam, ac Christi gloriæ zelum, libenterque hoc Nobilitati Tuæ munus committimus, unde immortalem a Deo mercedem referre possis: nam si magnæ mercedis est, inquit Gregorius, a morte eripere carnem, quandoque morituram; quanti meriti esse debet liberare animam, in cœlesti patria sine fine victuram? Tanti nimirum est, ut Jacobus Apostolus sic confirmet, qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operit multitudinem peccatorum: quid quod nunc, non de unius tantum hominis, sed de universæ illius provinciæ salute agitur? Maximum enim populo utramque in partem, vel ad recte, vel ad male vivendum incitamentum est vita atque exemplum principis. Incumbe igitur per Deum toto pectore in hanc curam, si profeceris, quod quidem precamur, experietur Adulphus omnibus in rebus paternam nostram erga se et natos Suos charitatem. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIII. Aprilis MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Haud absimiles sunt litteræ, quas eidem de procuranda Ducis Saxoniæ conversione dedit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 603. f. 245.

Dilecto Filio Nobili viro Duci Bavariæ.

GREGORIVS PP. XIII.

«Dilecte fili, Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Ex omnibus rebus, quas Principes possunt magna cum laude et fructu, magnaque cum populorum salute et felicitate agere, atque curare, nihil potest esse majus ac laudabilius, nihil fructuosius ac beatius, quam iis rebus

invigilare, quæ pertinent ad animarum salutem et Dei gloriam. In his autem nihil præstantius, quam curare, ut Catholicæ fidei sinceritas, quam hæretici fœdare et perdere moliuntur, pie sancteque colatur, utque eorum fallaciæ simulatæ cujusdam pietatis integumentis involutæ quam maxime patescant. Quæ cura ubi non suæ cujusque Principis ditionis finibus continetur, sed ad alias quoque gentes extenditur laboraturque, ut ab illis pestilentissimum hoc hæreticorum virus noscatur viteturque, nihil potest fieri majus, nihil Deo acceptius. Quod igitur egregiam occasionem nactus Ducis Saxoniæ indignationis atque odii in eos, qui se invito Calvinianam hæresim spargere ausi fuerunt, miseris ad eum homines pios ac peritos, qui hæreticorum perversitatem et perniciosas artes aperirent, eamque eum ad suavissimam Catholicæ veritatis lucem vocarent, summamque apud bonos omnes laudem, apud Deum vero mercedem et gloriam consecutus es. Nam cum nihil possit esse Deo acceptius salute animarum suo sanguine redemtarum, cumque hæc salus extra Catholicam ecclesiam nusquam esse possit, necesse est, nullum Deo laborem gratiorem esse eo, qui in Catholica fide edocenda, inque hominibus ex tenebris Sathanæ, hoc est ex hereticorum præstigiis eripiendis insumitur. Tuum vero meritum eo etiam redditur cumulatius, quo majus est pro multarum animarum, quam pro unius tantum salute laborare. Neque enim dubium est, quin si Dux ipse Catholicam veritatem aspicere voluerit atque ex tartari tenebris emergere, hoc ejus exemplum omnibus illis populis profuturum sit, maximumque ad resipiscendum incitamentum futurum. Quod si minus successerit, tuæ certe optimæ voluntati eadem ipsa, quæ facto merces reposita erit. Voluntatem enim accipit Deus, remuneraturque pro se ipsa, ubi quid obstat, quod amovere non possumus. Perge igitor, charissime fili, hocque ex omnibus factis tuis, in quibus tota vita versatus es magna cum laude et pietate, longe pulcherrimum maximumque existima. Hoc ut tuam istam virtutem et Christi gloriæ zelum satis mirari et laudare non possumus, sic non cessamus illum divinæ bonitati offerre, eamque orare, ut omnibus in rebus adsit tuis optimis conatibus ad nominis sui gloriam, ecclesiæ suæ sanctæ dignitatem atque amplitudinem. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris die 4. Septembris MDLXXIV. Pontificatus nostri anno tertio.

Piissimus Dux spondet Pontifici, se lubentissime præstiturum, quo sanctis ejus votis satisfieret. [*]

[*] Germania Vol. 16. fol. 30.

Beatissime in Christo Pater, Domine mi Benignissime.

»Sanctissimorum pedum devotissimam deosculationem, ac obsequentissimi filii perpetua studia. Bina Sanctitatis Vestræ Brevia, quorum prius ultima Augusti, alterum quarta die Septembris in urbe datum est, summa quam debui reverentia et voluptate perlegi. Ac Jubilæi quidem sacros thesauros in necessariam ac certam Ecclesiæ atque Reipublicæ Christianæ consolationem, divino Sacrosanctæ Sedis consilio apertos et propositos, uti devote mihi desidero et exopto, sic ex benignissima Sanctitatis Vestræ dispensatione reverenter et gratissimus accipiam, nihil dubitans, quin sacro isto augmento ditatus, ad omnia quæ Christiani piique Principis erunt, paratior firmiorque sim futurus. Neque sane quicquam mihi in hac vita jucundius possit accidere, quam ut tanti muneris fœlicitate ipse in urbe præsens afficerer. Sed ea est et inclinatæ valetudinis meæ, et Reipublicæ etiam conditio, quæ sanctæ hujus peregrinationis facultatem prorsus aufert. Ac ne filio quidem fortasse satis erit integrum domo, susceptisque negotiis abesse. Sive tamen ipsum aut aliquem meorum miserim ad urbem, sive eorum qous jam ibi habeo, quempiam Sanctitati Vestræ nominaverim, qui officii pietatisque meæ vices gerat, idem tunc mihi pollicebor ex obfirmata sinceri animi pietate, quod præsens ad Sanctitatis Vestræ pedes, et sub ipsos beatissimos oculos sperare possim.

»Ad alterum quod attinet, ubi Sanctitas Vestra studium voluntatemque meam sanctæ religionis propagationi adhibitam collaudat, intelligo equidem amplius aliquid ad me pertinere, quam hucusque per temporum injuriam præstare atque efficere potui. Animi sane promptitudine, multorumque salutis cupiditate officio nunquam defui, sicuti posthac etiam minime remissius agam, ubi vel exigua sese offeret rei bene gerendæ occasio. Unum est, de quo alias uberius Sanctitati Vestræ per literas loquutus sum, quod meos conatus plurimum frangit mundi nimirum, ac eorum quæ ejus sunt, vehemens quidam pudor, qui vel solus hæreses, ne appareant, obvelat, miserosque mortales, ne admissi erroris turpitudine aliqua notentur, in ipso impietatis officio fortissime continet. Hic mihi murus oppositus est; hæc obstacula mihi objecta apud Germaniæ Principes cognatos affinesque meos, nulla certe alia animi malitia laborantes, quam quod turpe sibi futurum putant, si vel improvide ac leviter conceptam persuasionem deponant, quamdiu ejus apud alios similis erroris pertinax potius quam constans studium viderint. Cui morbo si Deus medicinam ex alto dederit, nihil addubitabo de restituenda Germaniæ salute atque dignitate sua. Is etenim si apud Electorem Saxonem Principem, alioqui minime pravum, auferri jam penitus queat, actum erit de sectarum errorumque in istis locis præsidio. Videre namque potest, quam infirma sint Lutheri arma contra Calvini fraudes et amentiam, cognitum est illi, eadem levitate a Luthero dissentire Calvinum, qua ille prius

Ecclesiam oppugnare cœpit, nec apud utrumvis quicquam esse, quod sanæ obstet religioni, quam deploratam execrandæ superbiæ audaciam. Ac sane ejuscemodi turbines hæreticis illis fumis frequentiores optandi sunt, ut errores quibus capti homines, quam sint fœdi ac impudentes, rectius appareat. Qua ratione qui sanam doctrinam per vanum timorem audire non possunt, ipsorum quibus sese addixerunt errorum turpitudine ad mentis aliquam usurpationem cogi poterunt. Ego vero, Beatissime Pater, si quid vel penes hunc Principem vel alios, quod ad religionis atque pietatis incrementum faciat, amplius etiam potero, id omnium prius mihi erit, quod ad S. Vestræ expectationem quam proxime accedat. Cui perpetuam fœlicitatem senectamque et longissimam et florentissimam exopto, meque meosque humiliter ac reverenter commendo et offero. Monachii XXIX. die Octobris Anni a Christo nato MDLXXIIII.

Sanctitatis Vestræ

Obsequentissimus filius
ALBERTUS DUX BAVARIÆ.

VIII. — Maximilianus Cæsar sine dubio minus recte de rebus Halberstadiensibus instructus, Pontificem adiit, instanterque adprecatus, ut Henricus Julius Ducis Brunsvicensis filius, puer vix undecim annorum, a Decano, et Capitulo postulatus jam ab anno MDLXVI., defuncto Episcopo Halberstadiensi, in ejus locum tandem Apostolica confirmatione Episcopus hujus Sedis efficeretur. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 35. fol. 6.

Beatissimo in Christo Patri, Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino Reverendissimo.

« Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime. Post officiosissimam commendationem filialis observantiæ, continuum incrementum. Expositum nobis est ex parte Illustrissimi Julii, et Dilectionis suæ filii, Henrici Julii, Ducum Brunsvicensium et Luneburgensium, consanguineorum et Principum nostrorum carissimorum, qualiter ipse Dux Henricus Julius superiori anno sexagesimo sexto, vacante tum temporis Ecclesia Halberstatensi, unanimi voto Honorabilium, devotorum, nobis dilectorum Decani et Capituli Ecclesiæ istius Cathedralis in ejusdem Episcopum postulatus fuerit. Et quamvis postulatione ea facta, apud Sanctitatis Vestræ Antecessorem, olim Pium V. Pontificem fel. record. non modoDilectiones suæ, sed et earumdem avus et genitor, Illmus quondam Henricus Dux Brunsvicensis et Luneburgensis, oratores sive legatos suos destinaverint, qui pro more Postulationis hujusmodi confirmationem a Sanctitate Sua reverenter peterent. Eam tamen tunc temporis, ob ipsius Episcopi Postulati tenuiores annos minus concessam, sed in adultiorem magisque confirmatam ejusdem ætatem fuisse rejectam. Quoniam vero nunc eo ætatis provectus sit, quæ Episcopali muneri obeundo idonea habeatur, adeoque sibi tam postulatus, quam præfatus ejus genitor, de Sanctitate Vestra omnino polliceantur, eandem hoc loci se non minus benignam esse exhibituram, quam antehac cum aliis nonnullis Germaniæ Episcopis, et novissime quidem cum Venerabili, devoto, nobis dilecto Hermanno Comite a Schaumburg, ante plures jam annos in Episcopum Mindensem Electo, at nuper primum a Sanctitate Vestra confirmato, factum sit; præsertim ubi nostra quoque commendatio accesserit. Idcirco ab iisdem Ducibus Brunsvicensibus, consanguineis et Principibus nostris carissimis, submisse, diligenterque requisiti sumus, ut pro hujusmodi confirmatione a Sanctitate Vestra impetranda, nostras quoque partes interponere dignaremus. Cum igitur, ut Illustris et antiquissimæ Ducum Brunsvicensium (quos inter præcipuos Germaniæ Principes haud postremum locum obtinere, nec Sanctitati Vestræ ignotum esse arbitramur) Domus splendorem taceamus, eorumdem Ducum Majores de Antecessoribus nostris, Romanorum Imperatoribus et Regibus, ac nostra quidem memoria, præfatus quondam Dux Henricus, postulati Episcopi Halberstadiensis Avus, de Divis olim Imperatoribus Carolo V. et Ferdinando, Dominis patruo, socero et genitore nostris carissimis, augustæ memoriæ, ac nobis, Sacro Imperio, inclytaque Domo nostra Austriæ, nec non universa Republica Christiana optime semper mereri contenderint, ac non solom præfatus Dux Julius, Postulati pater, hujusmodi majorum suorum vestigiis sedulo insistat, nec ullam suæ in nos, sacrum Imperium, ac inclytam nostram Austriæ Domum, ipsamque Rempublicam Christianam præclaræ voluntatis et studii comprobandi occasionem prætermittat, verum etiam ejusdem filium, Ducem Henricum Julium ita educatum ac iis moribus, eruditione, linguarum scientia, multisque aliis insignibus, ac ejusmodi Principe imprimis dignis virtutibus præditum, ornatumque esse amplissimo testimonio edocti simus, ut spem haud dubiam conceperimus, Dilectionem suam Episcopatus istius administrationi recte, ac cum ejusdem commodo et dignitate profuturam esse: equidem nos tum hisce, tum aliis etiam rationibus ducti, præfatorum Ducum Brunsviciensium petitioni deesse non debuimus. Quapropter Sanctitatem Vestram obnixe summoque studio rogamus, ut tam eorum, quæ diximus, imprimis vero ipsius postulati et ejusdem majorum virtutum atque meritorum, quam hujus nostræ accuratissimæ intercessionis condignam rationem ducere, ac petitæ postulationis hujus confirmationi sine ulteriore aliqua mora vel difficultate locum dare, seque hac in parte tam

benignam promptamque exhibere velit, ut voti nostri, una cum ipsis Ducibus Brunsvicensibus compotes facti, reipsa cognoscere possimus, eidem intercessioni nostræ a Sanctitate Vestra haud parum tributum fuisse. Quod uti de Sanctitate Vestra, quæ sua est nobis quavis occasione paternæ gratificandi propensissima voluntas, nobis omnino pollicemur, ita sedulo operam dabimus, ut id ipsum quibusvis filialis observantiæ officiis promereamur de Sanctitate Vestra. Quæ præfatos etiam Illustrissimus Duces Brunsvicenses patrem et filium, sibi hoc nomine plurimum devinctura est. De cætero Sanctitatem Vestram diu incolumem superesse, ac prosperrimo rerum omnium successu frui exoptamus. Datum in civitate nostra Vienna, die xxix. mensis Aprilis, Anno Domini MDLXXIV. Regnorum nostrum Romani XII, Hungarici XI, Bohemici vero XXVI.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Obsequens filius
MAXIMILIANUS.

Idem efflagitant et ipsi Canonici Capituli Halberstadiensis. (*)

(*) Germania Vol. 26 fol. 75.

Sanctissimo et Beatissimo in Christo Patri, Dño Gregorio XIII. Divina Providentia Sacrosanctæ et Romanæ et Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino Nostro Clementissimo.

Beatissime in Christo Pater.

« Ut præmissa deosculatione humilima pedum Sanctitatis Vestræ una cum oblatione obedientiæ nostræ Sanctitatem Vestram interpellemus, Ecclesiæ hujus et nostra nos urget necessitas, quare paterne, ut audiamur, obnixe petimus.

« Ex rebus gestis antecessoris Sanctitatis Vestræ Domini Pii Quinti piæ memoriæ sine dubio apparet, ex quibus causis, Reverendissimo ac Illustrissimo Principe Domino Sigismundo Archiepiscopo Magdeburgensi, administratore Halberstadensi, Marchione Brandeburgico, defuncto, nos in Episcopum illustrem Dominum Henricum Julium Ducem Brunsvicensem postulavimus, nec non submisse petivimus, ex vera necessitate, maxima utilitate et personæ merito postulationem profectam ratam haberi. Et ut ejus rei Sanctitas Vestra rectius convincatur breviusque instruatur, exemplum Ecclesiæ nostræ ad Dominum Pium Quintum perscriptæ adjicimus, eamque ut legat S. V. summis votis contendimus. Intelliget sane S. V. a nobis omnia rite peracta esse. Quamquam autem speravimus Dominum Pium Quintum confirmationem cum dispensatione petitam ex plenitudine Pontificiæ potestatis daturum fuisse; attamen hactenus nihil responsi ad nos pervenit, quod quidem ærumnas nostras mirifice auxit. Verum S. V. perbene sciat, quis sit status religiosus in Germania, ad quas denique concertationes perventum sit, non arbitramur nos operæ precium facturos, si ejus rei longam narrationem institueremus. Nos arbitrati sumus nostri esse muneris, diligenter circumspicere, cui Ecclesiam nostram tuto committeremus. Hæc dum cogitamus, venit nobis in mentem, qua fide, constantia, quibusque periculis Henricus cognomento Junior Brunsvigiæ Dux catholicam Ecclesiam sæpius cum hoste cominus pugnando defenderit, usque adeo, ut regno suo exutus, exul et in vinculis aliquandiu invexit. Factaque nobis est spes, Henricum Julium avi sui fore similem, maxime pia et Christiana educatione accedente, quam avus et pater pollicebantur. Fecimus ergo ex singulari providentia divina postulationis nostræ decretum. Et possumus sancte affirmare, hujus postulationis necessitatem tunc temporis ac etiam hodie tantam fuisse et esse, ut dicentibus vox, scribentibus stylus prius quam rerum argumenta deficerent, quoniam ex natura loci nostra diœcesis multis exposita periculis, cum magnis heroibus, illustrissimisque viris de summa rerum, prout ipsorum adversus nos et Episcopos nostros editæ actiones perhibent, concertare cogimur. Accedunt temporum injuriæ, incursiones hostiles, et insolitæ magnitudinis æs alienum propter bella hac nostra ætate gesta contractum, ut fere ad infortunam nostra redacta sit diœcesis. Dux itaque et auctor nobis opus fuit et est, quem adversariis nostris tuto opponamus, quique tantæ sit potentiæ tantarumque opum, ut laboranti Ecclesiæ succurrere et possit et velit. Talem inter Proceres vicinos alium reperire, quam Henrici Brunsvigii nepotem, nulla oblata est nobis occasio. Inspirante itaque Spiritu Sancto, universa singula suffragia nostra Henrico Julio data fuerunt, nec ulla adest sufficiens causa recedendi ab hac divina sententia. Si quidem non solum necessitas datorum suffragiorum et liberandi fidejussores et prædia Episcopalia nexu præclara occasio præsto est; sed tertiam quoque utilitatem quam omnium primam censemus, cupimus ex postulatione nostra quod neutiquam impediamur divinis cultibus, juxta Sanctitatis Vestræ et Romanæ Sedis præcepta, operam dare. Atque hoc omnibus sacerdotibus, diaconis, subdiaconis, monachis, monialibus et toti denique Clero Episcopatus nostri nobiscum est commune.

« Præterea Postulatus noster Henricos, Ottones, Lotharios Saxones Illustrissimæ stirpis antecessores, Imperatores et Reges Romanos in linea paterna, in materna vero Brandeburgicus nec non inclytæ Poloniæ reges numerat avos, proavos, abavos, tritavos et prosapiæ autores. Horum similem fore Postulatum nostrum naturæ bonitas et tam perillustris indoles, qua duce eo jam pervenit, ut in hac ætate tenera Bibliorum historias et Psalmos mirando modo recitet, convincunt: maxime si adhibita fuerit vera Principum more institutio, quam pater Julius illustris

Brunsvigiæ dux recepit, ita se curaturum, ut sit christiana, eoque perveniat Henricus Julius, ut possit suo muneri, ad quod vocatur in spiritualibus et temporalibus cum fructu præesse.

« De qua re cum Sanctitatis Vestræ legato Domino Casparo Groppero per certos homines contulit et nobis per fidum hominem significavit, se cum Sanctitate Vestra per literas luculenter collocuturum, usque adeo ut hoc negotium Sanctitatis Vestræ beneplacito prorsus subjiciatur, confidens fore, ut S. V. petitam confirmationem paterno affectu concedat, curetque ita institui totam actionem hanc, ut in nostra diœcesi vetusta vera, catholica religio manu teneatur et contra omnem vim injustam defendatur. Quapropter cum per hanc postulationem diœcesis nostra hactenus sarta tecta habuerit et contra adversarios, eorumque machinationes egregie defensa sit, et ab ære alieno tandem liberari possit, ad Sanctitatem Vestram confugimus, obnixe rogitantes, ut postulationi nostræ acquiescat eamque auctoritate pontificia corroboret, prout piæ memoriæ Domino Pio Quinto supplicatum fuit, quas preces brevitatis ergo repetimus, offerimusque V. S. nostras devotas ad Deum preces, cum omni genere officiorum, quod S. Vestræ exhibere nos par est. Dabantur Halberstadii 7. Idus Junii anno a Christo incarnato 1574.

Vestræ Sanctitatis

Devoti humilimique Capellani
Decanus Senior Totusque Capitulum
Cathedralis Ecclesiæ Halberstadensis.

IX. — Verumtamen Gregorius optime sciens Postulatum æque ac patrem acclivi paratoque ad neoterica dogmata animo esse, clandestinis quantumlibet adhuc votis, nonnullosque ex ipsis Canonicis eidem novæ doctrinæ pariter favere, postulationem constanti animo rejecit, Canonicos fortiter admonuit, ut quam primum alium digniorem que, et catholicæ veritatis publicum assertorem in Episcopum sibi deligerent. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 69 fol. 219.

Dilectis Filiis Canonicis, et Capitulo Ecclesiæ Halberstadiensis.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii, salutem et Apostolicam benedictionem. Ut nullus potest esse cujusvis Ecclesiæ status a nostra cura, et solicitudine alienus, sic nihil possumus dissimulare, in quo Ecclesiasticam disciplinam, et animarum salutem periclitari intelligamus. Quid potuerit esse in puero, ac pene infante, ut deberetis eum superioribus annis ad Episcopum postulare? Nos certe non videmus: scimus autem hactenus inauditum fuisse, neque e re vestra, atque istius Ecclesiæ esse potuisse Pastore carere tamdiu, dum ille posset esse ea ætate, atque iis virtutibus præditus, quæ in Episcopo excellere debent. Sed esto, aliquid Nos moverit, certe postquam Sedes Apostolica eam postulationem non confirmaverat, et vos vestra spes atque expectatio fefellerat, (quæ enim consecuta sint, optime nostis, et Nos a gravissimis viris certiores facti sumus) non oportuit tamdiu novam legitimi Episcopi electionem differri; neque vero ignoratis, quod sit jus sedis Apostolicæ, ubi Electores negligentes sunt. Quæ cum ita sint, tamen ut nostram paternam erga vos voluntatem majorem in dies, ac meliorem experiamini, relinquimus vobis integrum jus eligendi, monemusque, ut omnino et quamprimum eligatis virum optimum, ac tali et tanto munere non indignum, inque eo omnem curam et diligentiam ponatis; sic enim et vestræ tum Ecclesiæ, tum conscientiæ, et Christi gloriæ, et animarum saluti præclare consuletis. Speramus, vos pro vestra pietate tantæ rei minime defuturos. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die trigesimo Julii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Archiepiscopum quoque Moguntinum auctoritate, qua pollebat, admonuit, ut hoc negotium apud Halberstadienses urgeret. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 70. fol. 219.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Moguntino, Sacri Romani Imperii Principi Electori.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Ecclesiam Halberstadiensem tamdiu pastore caruisse, pro ea quam Nobis imposuit Deus Ecclesiarum sollicitudine gravissime dolemus. In quo ejus Ecclesiæ Canonici multis modis peccarunt: primum enim postularunt puerum, ac pene infantem, quod certe inauditum est; tum cum viderent eam postulationem non fuisse a Sede Apostolica comprobatam et confirmatam, neglexerunt Episcopum legitime eligere; postremo cum cernerent, se ea spe, quam forte a principio habuerunt, frustrari, remque longe aliter succedere, quam putarunt (omnia enim Fraternitati tuæ nota esse non dubitamus), tamen in eadem negligentia perseverarunt. Itaque etsi potuissemus ei Ecclesiæ providere, tamen relinquimus Canonicis jus integrum eligendi, sed ea de re ad eos serio scribimus, hortamurque, ut omnino et quam primum optimum virum, et tanto munere non indignum eligant. Hoc tuæ Fraternitati indicare satis esse confidimus; cæterum persuasum habemus, te pro tua pietate et Christi gloria, atque animarum salutis zelo omni cura et diligentia huic electioni invigilaturum, eique auctoritate, opera, consilio et auxilio futurum, summamque a Nobis, ab universa illa Ecclesia, et quod caput est, a Deo gratiam inituram. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXX. Julii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

X. — Ast tamen isti Canonici Halberstadienses, adhortationibus Pontificis neutiquam exterriti, audacter et summa cum simulatione causam postulati Episcopi agunt, eumque summis

laudibus extollunt, ceu meliorem digTioremque, qui inter omnes, quotquot tunc temporum ad pastorale munus obeundum uti divinitus acciti haberi potuissent, in Germania inveniri posset. (*)

(*) Germania Vol. 26 fol. 66.

Sanctissimo et Beatissimo in Christo Patri et Domino Domino Gregorio Decimotertio Divina Providentia Sacrosanctæ Romanæ et Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici Domino Nostro Clementissimo.

Beatissime in Christo Pater.

« Præmissa deosculatione humilima pedum Sanctitatis Vestræ vera cum oblatione obedientiæ nostræ Sanctitati Vestræ significandum esse duximus, Breve, quod Sanctitas Vestra 30. Julii ad nos perscripsit, 25. tandem die Augusti ad nos perlatum fuisse. Accepimus quidem illud, summa qua decuit reverentia, nec imus inficias non intelligere, quanti sit periculi Sanctitatis V. mandatis non parere. Cogitavimus igitur diligenter, quid nostrarum esset partium. Sed quid nobis venerit in mentem, clementer ut audiat Sanctitas Vestra obnixe rogamus. Litterarum Sanctitatis Vestræ hæc est summa, ut juditium nostrum de Henrico Julio Duce Brunsvicensi et Luneburgensi in postulatione habitum retractemus, et ad novam progrediamur electionem Episcopi Halberstadensis. Jam facile Sanctitas Vestra pro summa authoritate, qua pollet, hoc mandare potest, sed quam difficile a nobis ad effectum perducatur, potius cogitari quam ad Sanctitatem Vestram referri potest. Quis enim sit status Religionis in Germania, maxime in his partibus, in quibus nos vivimus, probe novit Sanctitas Vestra. Necesse est itaque, ut nos qui mala nostræ, vicinarumque Ecclesiarum non solum ante pedes jacentis, sed et quæ futura sunt, prospicimus, operam demus potius aliquam quam nullam habere Rempublicam. Hoc sæpius in vetustissimis Asiæ et Europæ Ecclesiis usu venit. Testes sunt historiæ de Novationorum et aliorum hominum rebis gestis memoriæ proditæ. Huic salutari consilio insistentes prædecessores nostri, eo produxerunt res Ecclesiæ nostræ, ut nulla sit facta Religionis mutatio, nec divini cultus cessaverint, ab anno decimo septimo supra millesimum quingentesimum usque in hunc diem. Si quis præteritorum temporum in vicinis regionibus crebros motus, seditiones, cædes, bella collegerit, miretur sane tantum Dei beneficium, quod nos profecto sæpe facimus, nec ullam invenimus causam, nisi quod Capitulum hoc pensi hactenus habuerit, non necesse esse quosvis omnia pro suo jure agere, sed prout res dant nobis sese ita humiles atque magni facti sumus. Quapropter persuasum habeat Sanctitas V. nos non fuisse incogitantes, eo die quo Henricum Julium Ducem Brunsvicensem in Episcopum designavimus. Non defuerunt nobis authores qui ex instinctu Spiritus Sancti ea retulerunt, suggesserunt, inculcarunt, quæ viros sanctos, prudentes et circumspectos decet. Advolarunt tunc quidem in urbem nostram magnorum heroum legati, qui dominorum suorum desyderia graphice exposuerunt, Episcopatum (bonum quidem opus) expetentium. Sed credat Sanctitas Vestra, nemo inventus est nostræ Ecclesiæ magis idoneus, quam Henricus Julius. Hoc latius in decreto postulationis nostræ, et epistola ad S. V. nuper admodum perscripta exposuimus. Ne itaque actum agamus utriusque paginæ exemplum huic scripto adjungimus. Rationes juditii nostri ea perspicuitate proposuimus, ut addendo quid oneremus quam honoremus potius, Sanctitatis Vestræ erit munus benignissimo, ex plenitudine Majestatis Pontificiæ, assensu laboranti succurrere Ecclesiæ. O utinam piis votis res humanæ expediri possint, sane optaremus ex intimis animarum nostrarum viribus, ut uno atque altero die, sine Sanctitatis Vestræ dispendio, liceat eam ipsam nobis adesse, ærumnasque quibus premimur coram inspicere non fieret sine lachrymis, admirationeque magna, hanc Ecclesiam tam diu statum suum defendisse, non humanis (ut opinamur) consiliis, sed divinitus hæc evenerunt. Et sane in hoc nervos intendimus omnes, ut ad posteros propagetur hæc beatitudo. Si itaque hodie de novo esset agendum Episcopo, quid aliud Beatissime Pater, quam Deum et Ecclesiæ nostræ salutem præ oculis haberemus, cogitantes non solum de his quorum luculenter fit mentio in postulationis nostræ decreto, sed etiam de tribus bene constitutæ Reipublicæ summis capitibus, scil. de Religione, de Justitiæ administratione et conservatione œconomiæ. In his tribus donis, beneficio postulationis nostræ, triumphamus. Nobis enim totique clero, et omnibus monachis monialibusque licet secundum leges Sanctitatis Vestræ et Sedis Romanæ, vivere, Missas celebrare, divinis cultibus vacare. Hoc itaque modo servamus, qui servare volunt. Reliquos, qui sunt sui capitis (sicuti per pragmaticam sanctionem de pace convenit inter Germaniæ proceres tam Ecclesiasticos quam laicos) facimus missos, donec aliæ et meliores sese offerant occasiones rei melius gerendæ. Justitia per totam Diœcesin administratur subditis, ea industria, ea fide, eo candore, ut requirunt Canones, Decretales, decreta, leges, constitutiones, rescripta Principum et reliqua tam antiqua quam nova jura, communia et provincialia. Nec impediuntur qui Sanctitatem Vestram aut Imperatoriam Majestatem, prout fert litium motarum natura, respective apellare volunt, modis tamen licitis et de jure permissis, quod nostram demonstrat confidentiam et testimonium perhibet, ita nos Rempublicam curare, ut Sanctitatis Vestræ et Imperatorias censuras non extimescamus, Deo etiam Optimo Maximo suo tempore reddituri rationem. Bona denique Ecclesiæ ita custodiuntur, ut nihil alienetur, annui fructus fidelissime colli-

guntur, creditoribus (quorum insolens est numerus) debita solvuntur, qui fidem suam pro Ecclesia interposuerunt, indemnes habentur, et prædia Episcopalia nexu solvuntur, nec cuiquam, etiam potentioribus, conceditur Ecclesiæ damnum inferre. Si opus est ad Imperaturem integerrimum (cujus Majestati omnes operas debitas, cum collectis, conventis cum Imperii statibus, bona fide persolvimus) recurritur, consilium et auxilium petitur. Quo hactenus impetratum fuit, ut de summa nihil decesserit, quamvis a potentissimis simus vocati in jus, et de toto patrimonio Sancti Steffani certatum sit, quibus equidem Dux magnus opponendus fuit, qualis est, et erit Henricus Julius, cujus Celstitudini non deerit pater, si opus est. Quare Sanctitas Vestra non sit sollicita, vel minimum quod ad curam animarum, Religionis zelum, Justitiæ administrationem, bonorumque Ecclesiasticorum conservationem pertinere videtur, omitti. Expediuntur omnia quæ fieri debent et possunt, usque adeo ut si sanctissimus quispiam nobis proponatur Episcopus, nihil amplius præstaret, rebus sic stantibus, sub umbris alarum postulati nostri pie et honeste vivitur, nemo læditur, et unicuique quod suum est tribuitur. O vere beatum populum cui hæc sunt. Commode igitur (ut supra diximus) præter illas canonicas rationes, quibus plenum est postulationis nostræ decretum, hæc nobis jamjam mandata Sanctitatis Vestræ, quo ad electionem novi Episcopi exequentibus merito sese trutinanda offerrent. Sed cum dudum ea sint egregie curata medius fidius, nulla ratione nec potuimus nec debuimus, judicium de Henrico Julio ex Spiritus Sancti inspiratione admirabili habitum, tam subito infringere. Sed nostra nos convincit conscientia, rerum series nobis in præsentia propositarum urget, sequentium temporum non obscure imminentia pericula suadent, constanter manere in rebus diu deliberatis, et optime in pulchrum esse deductis; si quidem quod diu æquum visum fuit, sine magna ratione innovari non debet. Imo parvula certarum rerum mutatio magnos secum trahit motus, ruinas et evulsiones Ecclesiarum. Maxime vero decet nos constantia, quum ab anno sexagesimo septimo usque in hunc diem ad nos de voluntate adversa antecessoris Sanctitatis V. nihil relatum. Imo facti sumus certiores, ejus Sanctitatem Henrico Juniori Brunsvigio paterne rescripsisse de postulatione nostra, temerario ausu, neutiquam pronuntiatum iri; sed omnia debere rite fieri, diligenter inquiri, et commodiore tempore, quid opus sit, determinaturam esse Suam Sanctitatem. Huic rescripto confisi sumus, in eo acquievimus, obedienter expectantes Suæ Sanctitatis paternam confirmationem aut dispensationem. Nihil itaque commisimus indigne, adversus Sanctitatis Suæ decreta, aut paternas admonitiones. Si sunt, qui aliud Sanctitati Vestræ retulerunt, viderint, quo fundamento ipsorum nitantur inditia. Nostræ conscientiæ sunt liberæ, ad nos nullas devenisse Pontificias declarationes postulationi nostræ derogatorias, sed steterunt hactenus res Halberstadianæ in pia, frugifera, paterna Pontificis Romani tollerantia. Sed et ne istæ res obliterarentur, neve insolitæ socordiæ Capitulum Halberstadiense accusaretur, idem quod antecessori Sanctitatis Vestræ scripsimus, idem petivimus, prout loquuntur exempla nostrarum epistolarum, his adjuncta literis. Nunc vero nova prælustria accedunt solatia, alterum quod Divus Maximilianus Secundus Romanorum Imperator, Ecclesiæ summus advocatus (prout est liberalissimo ingenio prædltus, ita ut ipsius Majestatem, ad exemplum ter maximi illius Pauli, non pudeat, omnia fieri omnibus, ut prodesse possit omnibus) partes postulati nostri suscipiat, manu teneat, defendat. Ad Sanctitatem Vestram, tanti herois de Ecclesia Romana optime meriti, Imperatoria intercessio erexit nos in spem certam, Postulati nostri causam in tuto loco positam esse, et nos quidem nunc cum ipso navigare in portu, nec opus esse aliquid amplius expetere, multo minus licuit nobis ejus Majestatis intercessionem præpostero facto antevertere, non expectata Sanctitatis Vestræ jussione secunda. Alterum vero de quo dicimus solamen est, quod ipse Postulatus tantos in studiis fecerit progressus, ut erudite latinas fingat literas, latio loquatur ore, de se facta postulationis juditia approbet, uti filium decet ad patrem submisse scribat, Sanctitatis V. confirmationem Postulationis, cum dispensatione, rogitans, fidem et obedientiam offerens, idque manu propria exarato literarum pignore, una cum mille pedum manuumque vestrarum osculis. Quod et ipsum ejus est generis, ut nos apud cordatos luculenter excuset, si nimis tenera a quoquam nobis objiceretur ætas. Nam Germanum latio ore loqui vel grammatice scribere, elementa recte et eleganter pingere, non facile, nisi in ea ætate, quæ profectior est, contigit. Hae scientiæ nobis non innascuntur, sed addiscuntur. Verum ad tam officiose et accurate a Postulato emissas schædas non expectare Pontificium responsum, sacrilegii instar erat. Moras itaque pia mente interpositas haberi excusatas confidimus. Jam Gregori Tertie decime Pater Beatissime, cogita, in quanto rerum fastigio sedeat Sanctitas tua, et quam facile possit nos Saxo, quod volumus, liberare. Nos ad quos jura ejus rei præcipue pertinet, ex tribus capitibus (prout decet Electores) fecimus postulationis decretum, nullis sordibus contaminatum, suggerente Spiritu Sancto, hoc non rejicit Postulatus. Intercedit vero apud Sanctitatem Vestram, vir omnium (ut arbitramur) Germanorum Procerum, optimus Maximilianus Secundus Ferdinandi filius, Caroli Quinti ex fratre nepos, gener, Imperator vel ipso Antonino

probior, cum Carolo Magno de Ecclesiæ Romanæ conservandæ incolumitate certans. Hæc divina intercessio nostram collaodat postulationem. Merito itaque lætamur nostra acta laudari a laudato Principe. Quoniam itaque Sanctitas Vestra cum Divo Imperatore hoc habeat commune, ut sint omnia jura in scrinio pectorum Vestrorum, volvat atque revolvat Sanctitas Vestra altius rem ipsam putando, numquid sit satius rigori juris insistere, vel in gratiam principis viri paululum remittere, et Pontifitia potestate libera, expedire, quod est ex re Ecclesiæ Halberstadensis, obedientissimæ filiæ Sanctæ Sedis Romanæ. Si Agesilaus Lacon in gratiam honesti deprecatoris, etiam nocentem liberum pronuntiari, humanitatis esse censuit, multo magis humanissimum erit Pontificem, quum absque omni dubio sine dispendio animarum fieri possit, Imperatori rogitanti, hoc quod postulat, paterne concedere. Aspiciat Sanctitas Vestra paternis oculis Illustrissimum principem, Illustrissimis parentibus prognatum, ad pedes Sanctitatis Vestræ jacere et petere præmiolum (nostra enim Ecclesia non est opima, nec magnorum reddituum ferax,) avitæ virtutis, et quidem ejus avi, viri Principis, qui dum Ecclesiæ Romanæ sequitur auspitia, eamque contra vim injustam defendere satagit, omnibus fortunis exutus, exul factus, et ad imos etiam carceres pertractus est, sæpius cum hoste, pro aris et focis Vestræ Sanctitatis et Sanctæ Ecclesiæ Romanæ pugnavit, etiam filios in acie amisit duos, hac calamitate non fractus, hostem Ecclesiarum victum fugavit, prosequutus est, ad internecionem cecidit. Horum meritorum praemia petentis non meminisse non poterit Sanctitas Vestra, idque admonita singulari pietate, qua præfulget, nepos Henrici Junioris vere Magni. Si anquirit Sanctitas Vestra de ingenio Postulati, liberalissimum invenerit. Si vero de, commendatitias, singulari studio scribentis literas Imperatoris scil. bonitate, eam reperiet, quæ omnium est admiratu dignissima. Si Ecclesiæ Halberstadensis et nostra totiusque cleri salus in considerationem a Sanctitate Vestra (prout nil ambigimus) recipitur, obviam venient mille argumenta, quorum intuitu ratio est habenda Postulati. Nihil ergo restat, quin Sanctitas Vestra hoc, quod Divus Imperator Augustus, Postulatus ipse Brunsvigii Leonis alacris propago, et nos pro Ecclesia nostra (suo quisque modo, authoritate, devotione supplici humilimaque) agimus, petimus, obsecramus, ex paterno amore concedat. Nou abeant, super Illustrissimus Triumphator invictissimus Cæsar, item Dux illustris, et tot spectabiles uobilesque devoti filii, æqua flagitantes, a paterno Sanctitatis Vestræ vultu tristiores. Si quid deest Postulationi Sanctitas Vestra suppleat, subveniat oou inconcessa rogitantibus, exerat vires Pontifitiæ plenæ absolutæ, liberrimæqur potestatis, et acta transacta erunt omnia, nam Pontifice annuente, nihil est de quo non sit habenda fides. Si de ætate Postulati agitur, Sanctitas Vestra non revocet in dubium, se posse per Canones eorumque interpretes in gratiam viri principis pia dispensatione succurrere. Quod jura negant, Pontificum Imperatorumque, æquam moderationem rerum usu et circumstantiis pensitatis, permittere par est. Hinc quidquid Pontifici et Imperatori placet, habet legis vigorem. Idcirco in talibus casibus ex æquo et bono sæpius rescripserunt Imperatores, et dispensarunt antecessores Vestræ Sanctitatis, item optimi Pontifices. Ejus rei vetusta et recentia exempla commemorare possumus, sed labore hoc supersedemus, ne nimium fiamus prolixi, nec videamur de propensissima voluntate Sanctitatis Vestræ, qua amplectitur Germanos Principes, subdubitare. Et ut semel dicamus, nostra Postulatio ejus est farinæ, ut ex optimis evidentibusque rationibus sit emanata, Spiritu Sancto inspirante. Per eam relligio Romanæ Sedis non oppugnatur, multo minus expugnatur, Ecclesiæ Halberstadensi jura, privilegia, bona, omniumque statuum res in portum sunt deductæ. Nemo impeditur Sanctitati Vestræ obedire, cultibus divinis juxta præscriptum Sanctitatis Vestræ et Sedis Romanæ vacare; justitia administratur tramite recto, et fiunt omnia quæ a bonis patribusfamilias curanda sunt. Salus ergo est Ecclesiæ Sancti Steffani, conservatio cleri, levamen populi, ne evertatur, opprimatur, expiletur. Quapropter tertia vice nos propter locorum distantiam per has literas, quibus mentes habemus affixas, pio zelo ad genus, imo ad pedes Sanctitatis V. procidimus petentes cum Postulato, ejus Celsitatis rationem haberi, vel integre confirmari Postulationem, vel dispensari, vel tollerari, donec adolescat Postulatus; prout nostrum decretum Postulationis ergo conscriptum, uec nou epistola ad vestram Sanctitatem nuper transmissa, latius loquuntur, quæ omnia et singula brevitatis ergo repetimus. Maxime illud, ut Sanctitas Vestra interea dum hac de re per Sanctitatem Vestram et Cardinalium collegium consultatur, tempus electionis per Canones definitum ita extendat et proroget, ut nihil nobis et huic Ecclesiæ detrimenti accedat, siquidem nec præfracte, nec contumaciter hactenus quicquam egimus, sed nostri instituti præclaras habemus rationes, de novo et ex inopinato emergentes, ejusque generis, ut sit verisimile, Sanctitatem Vestram nobis et Ecclesiæ nostræ gratificaturam, et hoc erit uobis tam gratum quam quod gratissimum, singulisque horis precibus Deos abtundemus, ut vivat Sanctitas Vestra hic in terris annos plus quam Nestoreos, cum Christo autem filio Dei redemptore nostro in æterna æde poli, per omnia secula seculorum, fiatque particeps omnium gaudiorum, quæ sunt antequam mundus crearetu relectis constituta, parata, par-

ta, hisqui sunt sanguine Jesu Christi mundati, et veram Christianam egerunt pœnitentiam. Valeat Sanctitas Vestra prosperrime, et nostri, postulatique nostri, hanc, quam nobis Imperator piissimus optat, precatur, largirique vult, gratiam faciat. Dabantur Halberstadii 26 Octobris Anno Salutiferi Partus 1754.

Sanctitatis Vestræ

Humilimi ac devoti oratores
Decanus Senior totusque Capitulum
Cathedralis Ecclesiæ Halberstadensis.

XI. — Quum autem isti Canonici ex Cæsaris commendatione apud Pontificem interposita omnibus lætitiis incederent, Gregorius haud tulit, Cæsarem diutius de Halberstadiensi postulatione in errore versari, eundemque sequentibus litteris de hocce negotio ac de causis, quibus nullo unquam tempore postulationem istam ratam habiturus esset, plene edocuit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III. ep. 125. fol. 261.

Charissimo in Christo Filio Nostro Maximiliano Hungariæ et Bohemiæ Regi Illustri, in Romanorum Imperatorem Electo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem, et Apostolicam benedictionem. Ut Tuæ Majestati omnibus in rebus gratificari cupimus, sic graviter dolemus, ubi quid accidit ejusmodi, in quo tuæ voluntati, nostroque summo desiderio satisfacere non possimus. In negocio Henrici Julii ad Ecclesiam Halberstadiensem postulati, quem in literis datis Nona Aprilis tantopere Nobis commendas, hæc sunt. Puer est, neque enim dicitur excedere annum XI., usus est educatione, et magistro, ut accepimus, lutherano; habet parentem jamdiu ab Ecclesia Catholica, in qua ipse, suique majores vixerant, alienum, ut difficile sit filium ab eo dissentire, aut illum pati posse, filium, quem in potestate habet, Catholicum esse: natus unicus est, aut certe primus, in quo non verisimile est, parentem velle successionis sibi spem præcidere, aut ad alium transferre, nisi forte cogitat Episcopo uxorem, aut Ducatui suo Episcopatum adjungere, aut certe ubi quantum voluerit fructuum ex Ecclesia perceperit, eum ab Ecclesiastica vita et professione avocare: nam de bonis Ecclesiæ Hildeshemensi ab ipso Duce ablatis, neque adhuc restitutis, nota res est. Quod si Apostolus deterret Timotheum hac obtestatione gravissima: Testor coram Deo, et Christo Jesu, et electis Angelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando: manus nemini cito imposueris, neque communicaveris peccatis alienis: imponemus Nos manum puero, præficeremusque Ecclesiæ eum, cujus domum, educationem, disciplinam a Sanctorum Patrum decretis, atque a Catholica fide, et veritate abhorrere intelligimus? An quidquam Nobis charius esse debet nostra, et Christi gregis salute? Sic autem perderemus eos, quos Henrico committeremus, Nosque eorum peccatis irretiti, et constricti una interiremus. Adimat Nobis citius Deus vitam, quam mentem eam, quam ejus benignitati acceptam ferimus, omnibus in rebus ejus gloriam, et animarum salutem quærendi, et quoad ejus misericordia largietur, tuendi, quod utrumque in Ecclesia illa Henrico præfecto periclitari videmus. Habes causas, quæ Nos penitus retrahant ab Henrici postulatione approbanda, committendaque ei Ecclesia Halberstadiensi, quas causas non dubitamus a tua prudentia et pietate judicari gravissimas. Cætera ex Nuncio nostro cognosces, cui omnem fidem haberi cupimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris, die XXVI. Nov. MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XII. — Verdenses quoque virum Henrico Julio Brunsvicensi haud absimilem sibi in Episcopum eligere statuerant, quam ob rem Gregorius eos graviter increpat, jubetque, digniore delectu habito, alium sibi Pastorem nuncupare. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An III. epist. 131. fol. 263.

Dilectis Filiis Canonicis et Capitulo Ecclesiæ Verdensis.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Postquam ad vestram Ecclesiam Episcopum Lubecensem, neque is Apostolicam, ut debebat, auctoritatem, et confirmationem per tot annos petere curavit, miramur, quid sit, quod tamdiu Pastore carere voluistis, tamque in re vestra negligentes fuistis. Ut autem omnem vobis in posterum excusationem præcidamus, certiores vos facimus, Nos eam postulationem plane improbare, neque velle ei istam Ecclesiam committere, et quamquam propter vestram hactenus negligentiam possemus nostro jure uti in Episcopo præficiendo, tamen ut nostram paternam erga vos voluntatem perspectam habeatis, relinquimus vobis jus integrum eligendi, monemusque, ut quam primum eligatis virum optimum, et tali ac tanto munere non indignum, inque eo omnem curam et diligentiam ponatis; sic enim et vestræ tum Ecclesiæ, tum conscientiæ, et Christi gloriæ, et ejus gregis saluti preclare consuletis. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXVII. Nov. MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XIII. — Simili modo cohortatur Gregorius gravissimis verbis Monasterienses et Paderbornenses Canonicos, ut Deum ejusque gloriam, nec non salutem animarum fidelium præ oculis unice habeant in electione futuri ipsorum Episcopi. En litteras ad Monasterienses. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 221. fol. 196.

Dilectis Filiis Canonicis et Capitulo Ecclesiæ Monasteriensis.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus venerabilem fratrem Episco-

pum Monasteriensem Pastorem vestrum graviter ægrotare: quem si forte Deus ex hujus vitæ miseriis expedire voluerit, ipse quidem pietatis suæ amplissimum feret fructum sempiternæ beatitudinis; Nos vero, vosque una in gravissima cura et solicitudine relinquemur. Scitis enim pro vestra prudentia, quantum intersit ad Christi gloriam, atque ad animarum salutem eum potissimum pastorem deligi, cui utrumque maxime cordi sit; neminem autem posse ea, ut oportet, curare, qui non perpetuo cogitet, qua via ad Episcopatum pervenerit, quam vivendi rationem teneat; quid cæteros doceat, quam ipse infirmus atque imbecillus sit: prima illa cogitatio deterret ab omni honoris conditione et humanarum rerum cupiditate; altera mirifice incitat ad omnes virtutes, atque a vitiis deterret: tertia fidei synceritatem, sine qua salus nulla esse potest, commendat: postrema Pastorem demissum, ac suis viribus diffidentem, omnibusque in rebus divinum auxilium, et gratiam implorantem reddit; ea autem fretum, indutumque virtute ex alto convenit humanum nihil formidare, personamque et munus Episcopi præclare sustinere et gerere. Hæc igitur filii charissimi in Episcopo deligendo spectate, utque eos, qui adsunt, cognitos habetis, sic si forte Deus Episcopum vestrum ad se evocaverit, optimum deligite vestræque Ecclesiæ in tanto discrimine, tantaque hæreticorum vicinitate, et impunitate omni studio et vigilantia providete: hocque unum opus ex iis omnibus, quæ a vobis agi possunt, longe maximum et gravissimum esse existimate: in primis autem Sanctissimum Spiritum implorate, atque ab eo postulate, ut ostendat vobis eum, qui maxime idoneus sit ad istam Ecclesiam in sanctitate et justitia regendam. Veniet ad vos, si poterit, dilectus filius Gaspar Gropperius Nuncius noster, sin minus, ad vos perscribet: ex ejus sive sermone, sive litteris nostrum consilium planius intelligetis, eique omnem fidem tribuetis. Dominus vestras cogitationes omnes et actiones aspirando præveniat, atque adjuvando prosequatur, dirigatque eas ad sui nominis gloriam, atque ad istius Ecclesiæ amplitudinem et salutem. Datum Civitate Veteri sub Annulo Piscatoris die v. Februarii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Quæ sequuntur, scriptæ sunt ad Paderbornenses. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. An. II epist. 227. fol. 138.

Dilectis Filiis Canonicis et Capitulo Ecclesiæ Paderbornensis.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Veremur, ne forte velit vos Deus orbare Episcopo Monasteriensi vestro pastore: accepimus enim illum graviter ægrotare: quod si fiet, eo vigilantius oportebit vos cogitare de optimo pastore, quo gravius negotium agitur. Quid enim potest esse gravius Religionis synceritate, animarum salute, Christi gloria? hæc autem sita maxime sunt in Pastoris bonitate et sanctitate. Curate igitur per eundem ipsum Christum, qui Catholicam Religionem sanxit suo ipsius Sanctorumque suorum sanguine, quique nostram salutem operatus est in medio terræ, ut optimum virum diligatis: inque eam curam eo acrius incumbite, quo propinquiores habetis hæreticos, qui nihil aliud, quam animarum interitum, et Christi dedecus moliuntur: hos facile arcebit, compescetque Pastor bonus, et Dei charitate præditus. Non dubitamus complures inter vos reperiri, de quorum pietate et sanctitate ex anteacta vita judicium facere possitis. Optimum igitur deligite, eum quoque vobis toto pectore postulamus, precamurque a Divina bonitate, ut vobis largiatur Episcopum ab omni labe et terrena contagione purum, quique nihil aliud studeat, nisi homines ad terrenam hanc Hierusalem, hoc est ad Ecclesiam Catholicam aggregare, ut deinde perveniant ad cœlestem illam, in qua perfruantur sempiterna beatitudine cum Patre, Filio et Spiritu Sancto, qui est unus Deus benedictus in sæcula. Veniet ad vos, si poterit, dilectus filius Gaspar Gropperius Nuncius noster, sin minus quæ opus erit, perscribet. Ejus sive sermoni, sive literis omnem fidem tribuetis. Datum Civitate Veteri sub Annulo Piscatoris die v. Februarii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XIV. — Mindensem quoque Episcopum, quod suo muneri graviter desit, Gregorius monet, ad eumque Alexandrum Trivium Canonicum Bonnensem mittit, qui cum eo nomine suo de rebus Ecclesiæ suæ ageret. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. Ann III ep 100. f. 280.

Venerabili Fratri Episcopo Mindensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. De nostra erga te voluntate facilem conjecturam facere potes ex tuæ electionis confirmatione, quam non gravate fecimus, cum eam a sanctæ memoriæ Pio Quinto obtinere non potuisses. Movit Nos optima de te spes, et gravissimorum virorum confirmatio, te talem futurum, qualem oportet esse optimum Episcopum. Tuum igitur est curare, ne Nos facti nostri, illos autem suæ asseverationis pœniteat, atque ita te gerere, ut perpetuo cogites, tibi commissum esse gregem Christi, et curam animarum, hoc est onus vel Angelorum humeris tremendum: huic autem gregi multiplex pabulum præberi oportere, Verbi scilicet Dei, sanctorum Sacramentorum, et pastoris ipsius vitæ exempli; normam porro vivendi ab Apostolico quam diligentissime præscriptam esse. Ad hanc, charissime frater, Nos ipsos conformemus, quoque ab illa longius absumus, eo gravius ingemiscemus, conatusque nostros omnes ad eam intendamus; in primisque Divinam opem, sine qua nihil rectum non modo agere, sed ne cogita-

re quidem possumus, imploremus, eamque Nobis minime defuturam, nisi nos ei defuerimus, confidamus. Libenter hæc tecum recognoscimus, nostramque erga te charitatem gravissima in re declaramus, qua etiam charitate proficiscitur hæc dilecti filii Alexandri Trivii Canonici Bononiensis, quem ad te mittimus, visitatio: non dubitamus, te eum libenter visurum libentissimeque auditurum, atque executurum ea, de quibus ille tecum aget nostro nomine ad Dei gloriam atque ad animarum salutem. Cupimus vehementer a Tua Fraternitate certiores fieri, quibus in rebus utrique causæ satisfacere possimus. Ut enim nihil est, quod Nobis magis cordi sit, sic ad hæc Fraternitati Tuæ omnem nostram auctoritatem atque operam pollicemur. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die III. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Id idem in mandatis dedit Archiepiscopo Coloniensi, cujus studium in promovenda re catholica denuo impense laudat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. III epis. 168. f. 291.

Venerabili Fratri Salentino Archiepiscopo Coloniensi Sacri Romani Imperii Principi Electori.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Ex litteris dilecti filii Gasparis Gopperii Nuncii nostri incredibili cum voluptate cognovimus, multa Fraternitatem Tuam istic præclare inchoasse: scribit enim de visitatione jam cœpta, de schola in Andreaeo instituta, de Seminarii et Theologorum Collegii instituendi cura suscepta. Quæ quidem sunt tua pietate et munere dignissima, Deoque acceptissima: quibus nimirum ejus gregis saluti mirifice consulitur. Nihil autem est, quod impensius curare debebat is, qui Dominum diligit, quam ejus gregi, quem pascendum suscepit, omni studio tum publice, tum privatim prospicere, inque ea re constantissimum esse, et usque ad mortem perseverare; quod cum prudentiam et pietatem tuam præclare intelligere non dubitemus, nihil est, quod cohortatione utamur; rerum ipsarum potius tanta cum laude et fructu institutarum absolutionem in dies expectamus, ut et Christi gloria, et nostrum gaudium, et tuum meritum cumuletur. Illud præterea a Tua Fraternitate vehementer postulamus, ut quam diligentissime moneas Episcopum Mindensem, quem suo officio graviter deesse accepimus, ostendasque ei, quanta cum vigilantia debeat versari in munere, ut sibi atque aliis in recte administrando maxime salutari, sic in offendendo cæteris quidem propter scandalum periculoso; sibi vero sine ulla dubitatione exitiosissimo. Hoc autem eo accuratius facies, quia in obtinenda ejus confirmatione pro eo sponsor fuisti, ut tuum maxime sit eum talem præstare, qualem pollicitus es. Speramus, tuam auctoritatem et monita plurimum profutura. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die quarto Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XV. — Summam lætitiam conceperat Gregorius de electione Julii Herbipolensium Præsulis, quem Gropperus sequenti virtutum elogio Cardinali Comensi commendaverat. [*]

[*] Germania Vol. 31. fol. 182.

Reverendissimo et Illustrissimo Domino, Domino Ptolomeo Gallio Novocomensi, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali Presbytero, Archiepiscopo Sipontino et Domino meo Colendissimo.

Rme et Illme Dñe Dñe Colendissime.

« Quo metu Clementissimus Deus Catholicæ religionis in Germania studiosos ex optima Electione Herbipolensis Episcopi liberaverit, ex superioribus litteris meis Illustrissimam et Reverendissimam Dominationem V. cognovisse credo: vir iste, qui illi Ecclesiæ ruinam quodammodo nunc minanti, divinitus datus est, proxime ad me scripsit, prout ex ipso originali scripto hisce adjacenti Reverendissima et Illustrissima Dominatio Vestra cognoscet. Ipsius etiam pietatem singularem, et eruditionem non vulgarem litteræ Reverendi Patris Georgii Baderi Rectoris Collegii Herbipolensis istis etiam conjunctæ demonstrant. Ego cum illi nunc præsens adesse (dum isto momento Juliæ, Cliviæ et Montium Dux mihi in castro suo Dusseldorphiano tractationis diem præscripserit, et pleraque alia etiam adhuc imperfecta remanserint) non potuerim, ideo quod colloquio coram explere prohibitus fui, litteris, qua potui diligentia, cum ipso egi. Neque dubito illum (sicut semper fecit) sui similem perpetuo permansurum, et Sanctissimi Domini Nostri sacrique Cardinalium Collegii expectationi abunde satis facturum. Quam enim ille solicitus sit, ut ex debitæ obedientiæ et observantiæ erga Sanctam Sedem Apostolicam nihil prætermittatur, litteræ ipsius satis luculenter comprobare videntur. Qua de re etiam spe bona ducor, in hac Catholicorum virorum in Germania raritate, Illustrissimam et Reverendissimam Dominationem Vestram istius D. Electi pia desideria clementer apud Sanctissimum Dominum Nostrum sacrumque Collegium promoturam. Maxime quod istud pium officium, et Deo omnipotenti imprimis gratum, Catholicæ vero religioni et illi Ecclesiæ plane necessarium.

« Cætera Illustrissimam et Reverendissimam Dominationem Vestram ex ternis meis hac etiam de re ad eandem nuper perscriptis litteris clementer cognovisse credo, quare nunc superflua repetitione Illustrissimæ et Reverendissimæ Dominationi Vestræ (quam gravioribus perpetuo occupationibus premi cognosco) molestus esse nolui. Quam Christus Jesus ad gloriam nominis sui et Ecclesiæ exaltationem quam diutissime tueatur, et ad sua pia et sancta vota perpetuo se-

cundet. Datum præpropere ex Colonia Agripina die 10. Januarii anno reparatæ salutis 1574.

Illmæ et Rmæ Dominationis V.

Obsequentissimus et deditissimus servitor

CASPAR GROPPERUS.

Eu quæ Archiepiscopus Moguntinus in laudem tanti Præsulis Pontifici perscribit. (*)

(*) Germania Vol. 28. fol. 33.

Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri ac Domino Domino Gregorio ejus nominis Decimotertio Sacrosanctæ Romanæ et Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino meo Clementissimo.

Post debitam obedientiam et devota semper Sacrorum pedum oscula.

« Beatissime et Clementissime Pater. Sanctitati Vestræ pro ea qua in me est paterna affectione significandum duxi, me non ita pridem, cum mihi renunciaretur, defuncto Herbipolensi Episcopo, Julium ejusdem Ecclesiæ Decanum et meæ Moguntinæ Canonicum Capitularem suorum confratrum suffragiis recte designatum, magno perfusum fuisse gaudio: maxime quod virum a pientissimis catholicæ religionis parentibus etiamnum superstitibus prognatum, ab iisdem in Catholicis ubique Universitatibus utpote Lovanii, Parisiis, in ipsa etiam Urbe Roma sedulo educatum meminerim. Patris quoque sapientissimo et fratrum optimorum consilio operaque prudentiæ et fidelitatis plenis, in administratione muneris mihi commissi, jam complures annos, non infeliciter utar: quod denique ipsius designati morum integritas, rara prudentia, spectata eruditio, in perfungendis prioribus muneribus dexteritas singularis, nec non in religionem catholicam studium enixum mihi satis superque perspecta explorata sint.

«Quare petenti nunc factam de se electionem a S. V. comprobari hasce in personæ et causæ commendationem adjungere minus dubitavi. Spe certa fretus Sanctitatem Vestram ubi intellexerit, quantam expectationem hic vir nobis de se præbeat, non parum ei Ecclesiæ de tali pastore et meæ Provinciæ de hujusmodi synergo gratulaturam. Verum licet ea Ecclesia inter Germanicas valde illustris habeatur, misere tamen superioribus annis gravissimis iisque diuturnis bellis fuit quassata et afflicta, ut nec dum vires resumere integras hucusque potuerit. Quam quidem rem S. Vestram per ejusdem Electi Oratores explicatius edoctum iri omnino mihi persuasum habeo. Hoc unum autem ut addam prætermittere non possum. Si quidem S. V. annatæ quam ea Ecclesia dependere solet, gratiam hoc tempore fecerit, rem non modo peropportunam, verum etiam urgente scilicet hisce in locis nunc rei Ecclesiasticæ difficillimo statu, adprime necessariam facturam eam, omnino confirmare ausim. Ad quæ quidem ut benignis oculis respicere S. V. dignetur, precibus id humillimis enixim contenderem, nisi ejus in nationem Germanicam illustris liberalitatis et paternæ benevolentiæ percelebre nomen, jam universum fere terrarum complesset orbem. Cæterum Deum Opt. Max. ardentibus precibus oro, ut S. V. in ejusmodi sanctissimo proposito, cum ad conservationem universalis, tum etiam instaurationem particularium apud nos Ecclesarium quam diutissime sospitem et incolumem conservare dignetur. Ex Aschaffenburgo decima sexta Martii anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo Quarto.

Sanctissimæ Paternitatis Vestræ

Devotissimus et fidelissimus filius

DANIEL ARCHIEP. MOGUNT.

Canonici ipsi Herbipolenses haud pressiori stylo utuntur in laudando suo Præsule litteris, quibus Gregorium de ejus electione certiorem reddunt. (*)

(*) Germania Vol. 28. fol. 30.

Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri et Domino Domino Gregorio, ejus nominis XIII. Sacrosanctæ Rom. et Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici Domino nostro Clementissimo.

Post devota Sanctitatis Vestræ pedum oscula, promptissimamque ac humilimam obsequendi voluntatem.

« Sanctissime et Beatissime Pater. Accepimus Sanctitatis Vestræ literas VIII. Novembris, anni superioris datas, saluberrimis præceptis et commonefactionibus de eligendo vero Catholico Episcopo refertas, e quibus ejusdem Sanctitatis Vestræ paternam plane erga hanc Ecclesiam et Provinciam solicitudinem et pietatem præclare perspeximus, gratissimisque animis recognovimus. Et quidem, sicut Sanctitas Vestra in divina illa sua mente augurata est, ita is, pro cujus incolumitate eadem tantopere sollicita fuit, Episcopus hujus Ecclesiæ Wirceburgensis, Fridericus felicis memoriæ, quarto post die, quam Sanctitas Vestra ad nos literas dedit, tam pie tamque Christiane ex hac vita in illud sempiterna lætitia circumfluens cœlestium animorum domicilium migravit, ut Sanctitatis Vestræ solicitudo ipsiusque sanctissima ex hac vita migratio, etiam divino judicio comprobata esse videatur. Etsi autem amissione optimi et omni laude summi Præsulis. tantum Reipublicæ huic detrimenti allatum existimabatur, ut nulla re unquam resarciri posset: tamen cooperante Spiritus S. gratia, ea religione, pietate, virtute, judicio, doctrina multisque aliis eximiis dotibus ornatum et florentem, ad hujus Ecclesiæ gubernacula concordi suffragatione adhibuimus, ut nulla a recto cursu aberratio metuenda sit, et quod et in præcessore suo amisisse nos lugebamus. vel jam nunc nos consecutos publica gratulatione testemur, vel ita efflorescere, quasi propediem consecuturos nos, in pulcherrimam spem haud dubie excitemur. Sed quod dicto Electo pietatis et virtutum testimonium dederimus, alias Sanctitas Vestra per nos testatum

habet. Quod superest, tuto et certo sibi persuadeat Sanctitas Vestra in Electionis negotio, rite pieque conficiendo (sicut sancti cœlites nobis certissimi testes esse possunt) nos omnes debitæ pietatis nervos intendisse, nec solum Collegium hoc ab omni hæreseos labe (quod Sanctitatem Vestram subvereri, literæ ipsius nonnihil innuebant) sincere vindicatum et intactum florere, neminique hæreticorum ad illud aditum patere, aut tolerari ullum prava opinione corruptum: verum etiam Romanam nos ac Orthodoxam Catholicam Religionem, ceu sacratissimum patrimonium aliquod, quavis etiam acerbitate proposita, constantissime tueri; nec unquam commissuros, ut a sanctissimo illo fœdere, quod per majores nostros cum eadem sancta Romana Ecclesia ictum est, et a debita obedientia turpiter et impie deficiamus. Quam animi nostri testificationem, minus fortassis necessariam, nisi eam pia quædam verecundia expressisset, apud S. V. ceu in almo augustoque sacrario quodam custodiendam deponere voluimus. Deus Optimus Maximus Sanctitatem Vestram ad publicam Ecclesiæ suæ salutem et amplificationem diutissime conservet, cui nos totumque hoc Collegium devotissimo obedientissimoque animorum consensu humilime commendamus. Datum Wirceburgi XXIX. Martii anno MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Obsequio et obedientia
Subditissimi devotissimique filii
PRÆPOSITUS, SENIOR, TOTUMQUE CAPITULUM
PRIMARIÆ ET CATHEDRALIS ECCL. WIRCEBURG.

XVI. — Verumtamen qualis et quantus Præsul iste futurus erat, egregie litteræ demonstrant, quibus Pontificem implorat et flagitat, ut suam electionem ratam habere velit. (*)

(*) Germania Vol. 98. fol. 42.

Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri et Domino, Domino Gregorio ejus nominis XIII. Sacrosanctæ Romanæ et Univ. Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino meo Clementissimo.

Post devota Sanctitatis Vestræ pedum oscula humilimamque obsequendi submissionem.

« Sanctissime et Beatissime Pater. Quam primum ad hujus Ecclesiæ Würceburgensis gubernacula, Deo Opt. Max. ita de me pro suo inscrutabili consilio statuente, concordibus Capituli mei Canonicorum votis et suffragatione, animis eorum subita quasi religione tactis, post acerbam et luctuosam cum mihi, tum piis et bonis omnibus, Reverendissimi quondam in Christo Patris et Domini, omnique pietatis et virtutis laude summi Principis, Domini Friderici Episcopi Würceburgensis, Domini et Prædecessoris mei carissimi, tam sibi fœlicem, quam Reipublicæ Christianæ immaturam mortem, canonice lectus adhibitusque sum: ardenti desiderio animum meum incendi sentiebam, ut ocyus istuc advolarem, adeoque ad Sanctitatis Vestræ pedes humilime advolutus, observantiam et observationem meam erga eandem Sanctitatem Vestram et Sanctissimam illam Sedem Apostolicam coram ostenderem testatamque darem. Nam et incredibilem quandam lætitiam cepissem ex Sanctitatis Vestræ summi Dei Vicarium in terris agentis augusto conspectu, et effecissem, nisi valde fallor, ut eadem Sanctitas Vestra, pro sua excellenti planeque divina bonitate et sapientia, nonnulla quæ ad recreandam sarciendamque afflictam hanc Ecclesiam meam roganda erant, et quorum gratia in præsens per literas ago, coram roganti clementer benigneque indulsisset. Nunc quando id, quod tantopere desiderabam, cum propter animi in recente mœrore perturbationem, tum ob turbulenta et exulceratissima hæc tempora, quibus divina humanaque omnia fœdissime proculcantur, consequi nullo modo me posse prospiciam, et quidem periculi plenum sit, teneris hisce initæ et susceptæ administrationis initiis ab Ecclesia hac longius diutiusque abesse: ad id quod proximum est, descendi, ut internuncios meos, Reverendum et Nobilem Dominum Neitthardum a Thüngen, Cathedralis Ecclesiæ Würceburgensis Decanum, nec non Venerabilem et egregium virum Georgium Fischerum, Sigilliferum, Collegiatæ Ecclesiæ S. Joannis Novimonasterii in Herbipoli Canonicum, Consiliarios nostros nobis sincere dilectos, ad Sanctitatem Vestram ablegarem: serius fortasse quam expectabatur, et officii mei ratio, perpetuaque mea Prædecessorumque meorum observantia et cultus postulare videbatur, nisi anni tempus et difficultas itinerum, gravissimorumque negociorum occupationes, quibus assidue exerceor, hisce rebus explicandis importune moram injecissent. Quamobrem humilime precor, ut Sanctitas Vestra meam absentiam purgatam habeat, mihique non animum aut voluntatem isthuc accedendi, quæ sane promptissima est, sed omnino facultatem et occasionem defuisse, sibi persuadeat: adeoque Internuncios meos, in exponendis iis, quæ ad Ecclesiæ hujus salutem et dignitatem spectant, clementer audiat, matureque ipsos confecto fœliciter negotio dimittat. Summa vero petitionis et votorum meorum hæc est. Primum ut Sanctitas Vestra electionem Capituli mei de me factam, ratam acceptamque habeat, eamque suo assensu, auctoritate et confirmatione prosequatur, corroboret et obsignet, ut catholicorum Episcoporum sub signis Sanctitatis Vestræ militantium ordinibus aggregatus, tanto uberiorem exercendæ veræ pietatis et virtutis, deque Christiana Republica præclare merendi materiam ad manus paratam habeam, fortiterque navatæ operæ, recta semper firmaque tenendo summi Dei, et sanctæ ac catholicæ Religionis vexilla, victricem lauream olim referre queam. Alterum est, quod devotissimo animi affectu a Sanctitate Vestra pe-

to, nec ego solum, sed communibus quasi lacrymis et votis mea mecum Ecclesia, ut oh ingens æs alienum tristissimis temporibus conflatum (quando Marchio Albertus Brandeburgicus Ecclesiam hanc hostiliter invasit, inque sanguinem et succum ejus incendiis et populationibus crudelissime grassatus est: quo extincto, suppullulavit aliud hydræ caput, impius quidem civis et exul, qui urbe hac insigni fraude occupata, miserandum in modum eam diripuit, gravissimumque vulnus inflixit) Sanctitas Vestra sumptuum pro confirmatione Apostolica obtinenda aliorumque Jurium persolutione, si non remissionem omnimodam concedere, saltem liberali aliqua moderatione Ecclesiæ hujus necessitates recreandas soblevandasque clementer in animum inducat. Nec vero bellorum tantum procellis Ecclesia hæc misere jactata est, quin aliæ calamitates divinitus superioris anni hyeme acceptæ sunt, corruptis nimirum vastatisque diro gelu vineis, in quarum proventu hujus regionis fortunæ prope consistunt omnes; tanta etiam urgente annonæ caritate, quanta jam inde a multis seculis nulla fuit, quaque ita subditi nostri premuntur, vix ut alere sese, tantum abest aliquid in medium conferre queant; exhausti nimirum et fessi tot annorum collationibus, et publice privatimque acceptis calamitatibus attriti: ut taceam interim quantum a vicinis Principibus et statibus Imperii, in usurpatione et imminutione jurium et facultatum hujus Ecclesiæ quotidie accipiatur detrimentum. Denique ne quid ad cumulum tot insignium calamitatum deesset, accidit ante biennium, ut repentino excitato incendio, orientale hujus Arcis Episcopalis latus pulcherrimi et sumptuosi operis, debacchante flamma conflagraret, quo rerum preciosissimarum thesaurus irrecuperabilis clade vix ullo unquam ævo sarcienda, in cineres evanuit. Quæ cum ita revera se habeant, (singillatim enim omnia percensere nimis longum foret) in non dubiam spem erigor, Sanctitatem Vestram meæ Ecclesiæ necessitates benignis oculis respecturam, ad ejusque vulnera sananda ex visceribus misericordiæ et caritatis paternæ aliquid exoptatæ levationis allaturam esse; quo nexu debitorum aliarumque difficultatum solutus, ad illa pulcherrima sanctissimaque opera Præcessoris mei, fœlicis recordationis, pietate inchoata, tanto maturius perficienda, quam primum accingar, meamque Ecclesiam ex variis fluctibus jactationibusque turbulenti hujus seculi in tutum portum, secundi numinis Sanctitatisque Vestræ aspirante aura, provectam esse, meque votorum compotem factum, aliquando lætari possim. In hisce Sanctitas Vestra sicut præstabit rem divina illa sua virtute, bonitate et sapientia, Apostolicoque munere dignissimam et Ecclesiæ meæ Würceburgensi non minus optatam, quam necessariam: ita ego vicissim omnes industriæ meæ et debitæ pietatis nervos eo intendam, ut amplificandæ ornandæque Sanctissimæ illius Sedis Majestati extremos sensus reservasse, nullique labori et studio, quacunque acerbitate proposita, vel si vita et sanguis profundendus foret, pepercisse videar: utque eadem Sanctitas Vestra Præcessoris mei pietatem et observantiam, in me vestigiis suis incedentem derivatam, certissimis rerum argumentis liquido cognoscat. Et hanc quidem animi mei sententiam et testificationem, plenam pietatis et observantiæ penes Sanctitatem Vestram ceu in religiosissimo sacrario deponendam et consignandam duxi, Deus Opt. Max. Sanctitatem Vestram spiritu suo sancto regat, eamque diutissime incolumem conservet, cui me meamque Ecclesiam humilime commendo. Datæ ex arce mea Montis Beatæ Mariæ Virginis sup. Wirceburgum, die Lunæ post Dominicam Judica, 29. Martii anno 1574.

Sanctitatis Vestræ

Devotiss. et obsequentiss. filius

JULIUS EL. EP. WIRCEB.

Gregorius, perspecta Julii vigilantia pastorali, eundem hortatur, ut quam primum Synodum Diœcesanam convocet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. III epis. 120. f. 264.

Venerabili Fratri Episcopo Herbipolensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Ex dilecto filio Nicolao Elgardo facile cognovit Fraternitas Tua, quantopere cupimus, ut habeas Synodum Diœcesanam, quod autem ei responsum accepimus, te quidem percupere, sed existimare eam nullum fructum allaturam esse antequam Venerabilis frater Archiepiscopus Moguntinus suam Diœcesanam, quam nondum inchoavit, absolverit. Nos aliter judicamus; nimis longum esse expectare, dum veniant tempora ad eam synodum opportuna, hactenus enim dicebantur aliena esse, neque tuam tamdiu differri sine magno animarum periculo et jactura posse. Eam igitur omnino habebis, neque ullam moram interpones, quæque repereris Sathanæ fraude, atque hominum militia collapsa et corrupta, restitues, sanabisque, ut decet Episcopum optimum et cupidum Christi gloriæ atque animarum salutis, quod utrumque Tuæ Fraternitati magnopere cordi esse non dubitamus. Seminarium etiam constitues ex Sancti Tridentini Concilii decreto atque ex tuo ipsius promisso; sic enim Elgardo pollicitus eras, te id facturum quamprimum Apostolicam confirmationem habuisses; eam autem plures ab hinc menses habuisti. De his atque aliis rebus tecum aget Elgardus, cui omnem fidem habebis. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die vigesima septima Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XVII. — Altera electio Gurcensis, quæ sedes

est Suffraganea Archidiœceseos Salisburgensis, haud secus ex votis Pontificis processerat; piissimus ille Præsul diu anceps hærebat, an infulam sibi collatam reciperet, ut ipse narrat in litteris, quibus Pontificem adprecatus, ut electioni suæ, invito eo factæ, robur daret. [*]

[*] Germania Vol. 26. fol. 83.

Sanctissimo Patri Domino Nostro Gregorio Divina Providentia Tertiodecimo Domino meo Clementissimo.

Bme Pater, post beatorum pedum oscula.

« Cum abhinc aliquot diebus et mensibus ad curam Episcopatus Gurcensis nescio cujus promotione vocatus essem, ad quam non modo non aspiraveram unquam; sed neque cogitaveram, diu multumque mecum dubitavi, quid mihi in hac re faciendum esset. Hinc etenim vires meas, tanto oneri longe impares dimetiens, ab hac vocatione facile deterrebar; illinc vero multorum hortatu adductus, præsertim Illustrissimi et Reverendissimi Protectoris Germaniæ Dñi Cardinalis Madrutii ad id munus suscipiendum invitabar. Vicit tandem Dñi protectoris auctoritas, quæ mihi semper pro imperio est, atque in eam electionem consensi, hoc unum præ oculis habens, ut Dei Optimi Maximi laudem, honorem, gloriam quærendo, atque Ecclesiæ suæ sanctæ pro viribus inserviendo, si non idoneus, saltim fidelis servus esse merear. Scio quidem me provinciam arduam subire, cum Episcopatus ille gentem habeat variis erroribus jam a multis annis imbutam, atque adeo ab Ecclesiæ catholicæ ritibus et observationibus deviam; tamen divino præsidio, qui meus scopus esse debet, Beatitudinisque Vestræ fretus auxilio, nullum laborem tam difficilem mihi ducendum censeo, quem non libenter et ex animo subeam. Itaque idibus Novembris Salisburgi de confirmatione Episcopatus ab Illustrissimo et Reverendissimo Archiepiscopo mecum transactum est, in sequenti die ab eodem secundum ritum Romanæ Ecclesiæ consecratus sum. Jam vero me ad ipsam Gurcensem Ecclesiam confero. Hæc Beatitudini V. nota esse volui, ut intelligat nihil omnium rerum mihi magis esse in votis, quam ut sibi ac sacrosanctæ Sedi Apostolicæ obsequentissimum filium, fidelissimumque servum exhibeam, cui me quam possum humillime, quamque enixissime commendo. Ex Salisburgo 16. Cal. Dec. MDLXXIII.

Vestræ Beatitudinis

Humillimus et devotissimus servus
CHRISTOPHORUS EPISCOPUS GURCENSIS.

Pontifex haud diutina animi dubitatione hæsit, quin Electum ad suscipiendum onus Episcopale ei collatum paterne cohortaretur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An III. epist. 146. f. 273.

Venerabili Fratri Christophoro Episcopo Gurcensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam bedictionem. Gratissimæ fuerunt Nobis litteræ Fraternitatis tuæ plenæ pietatis et Christi gloriæ zeli. Quo autem alienior eras ab istius vocationis et muneris non modo desiderio, sed etiam ut scribis, cogitatione, hoc magis debes totius facti agnoscere auctorem Deum; magis ejus ope confidere, qui ut eos rejicit, qui sibi honorem assumunt, sic eos quos vocat, tanquam Aaron, amplectitur fovetque sua gratia; unde etiam habes istam mentem, quam scribis, Dei ipsius laudem, honorem et gloriam quærendi, Ecclesiæque suæ sanctæ omnibus viribus inserviendi. Hujus nunc rei præclaram tibi facultatem esse intelligis in ista natione multis hactenus, ut idem scribis, erroribus imbuta, et ab Ecclesiæ catholicæ ritibus aliena. In tanta autem messe adjunge tibi operarios assiduos et servos Christi fideles ac prudentes. De nostra vero voluntate nihil te fallit tua expectatio: sic enim confirmamus, nihil Nos magis cupere, quam certiores fieri, quibus potissimum in rebus possimus causam Christi istic juvare et animarum saluti providere nostramque auctoritatem atque operam omnem Tuæ Fraternitati ad hæc paucissimam pollicemur. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XI. Decembris 1574. Pontificatus Nostri anno tertio.

XVIII. — Sedi quoque Tergestinæ in Illyriæ provincia Gregorius egregie prospexit; quum enim benevolum Caroli Archiducis Austriæ animum apprime novisset, ne ejus privilegio derogaret, ad eam Franciscum Sporenum ex Ordine Minorum Sancti Francisci Conventualium, suo Romæ negotiorum gestorem, virum omni laude dignum ei proponit [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 256. f. 161.

Dilecto Filio Nobili Viro Carolo Archiduci Austriæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Quantum cuique Ecclesiæ situm sit in optimi pastoris cura et vigilantia ad fidei synceritatem, et vitæ ac morum sanctitatem, quibus duobus Dei ipsius gloria et salus animarum maxime continetur, facile intelligis pro tua prudentia, pro pietate autem non dubitamus, cupere te optimum pastorem Christi ovibus præesse. Itaque defuncto, ut accepimus, Frangipanio, cum providendum sit Ecclesiæ Triestensi, voluimus eum potissimum virum proponere Nobilitati Tuæ, quem maxime idoneum judicaremus: is est Franciscus Sporenus ex ordine Franciscano, cui ad eam quam diximus, vigilantiam et vitæ innocentiam accedit etiam excellens doctrina, quæ cum in omni Episcopo exoptanda est, tum vero in illius Ecclesiæ Episcopo est pernecessaria, ut is sit, qui possit hæreses dignoscere et confutare, Christi gregem pascere exemplo vitæ, sanctis sacramentis et syncera doctrina, pestemque ab eo hæreticam arcere. Hunc si Nobilitas Tua præesse voluerit, præclare cum illa Ec-

clesia agitur, magisque erit, cur ipsi Ecclesiæ, quam cur huic homini gratulemur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIIII. Aprilis MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XIX. — Ferdinandus, alter Archidux Austriæ, bene noscens munia ecclesiastica nonnisi piis et dignis viris conferenda esse, ad Præposituram Ecclesiæ Tridentinæ Joannem de Cavalleriis presbyterum, virum virtute ac scientia satis illustrem nominavit: quam nominationem Pontifex ultro adprobavit. (*)

(*) Germania Vol. 25. fol. 21.

Sanctissime in Christo Pater et Domine Domine Clementissime.

« Humillimam mei commendationem et pedum oscula beatorum. Vacante præpositura Tridentina, prout antea Sanctitatem Vestram litteris meis certiorem reddidi, eandem contuli Honorabili devoto mihi dilecto Joanni de Cavalleriis Confessario meo tanquam personæ idoneæ, quam Sanctitatem Vestram plurimum comprobasse ex litteris fratris Francisci Sporeni ibidem agentis mei intellexi. Cum autem ex ejusdem litteris nunc perceperim negotium hoc investituræ propediem expediendum et pro taxa litterarum quadringentis Coronatis opus esse; id significandum duxi præfato Confessario meo, qui me summopere et humiliter rogatum habuit, ut eundem litteris meis Sanctitati V. hoc in negotio commendarem. Nam ipse una mecum, sic existimat taxam hanc exigi a solo substituto Cameræ absque scitu et jussu Sanctitatis Vestræ, quæ cum piissima et prudentissima sit, facile intelligit in quæ incidimus tempora nempe periculosissima et perturbatissima, et prout verum et tantum pastorem decet omnimodam dat operam, ut juvet, custodiat, et tueatur afflictam sponsam Christi Sanctam Ecclesiam Catholicam sibi commendatam, et Sedem Apostolicam illæsam ab omni labe, et oves errantes et dispersas ad pristinum et verum suum ovile ardenti quodam paterno affectu adducat et revocet, mores reformando, et collegia pro studiosis Germaniæ juvenibus erigendo, nec non haud exiguam pecuniarum summam in commodum et utilitatem totius Reipublicæ Christianæ insumendo. Quare cum ita sit, præfatus Confessarius meus hac ardenti Sanctitatis Vestræ pietate motus, eandem una mecum suppliciter rogat, ut taxam hanc illi benigne condonare dignetur, præcipue vero cum Præpositura illa Tridentina, ut omnes referunt, nunc certe in pessimo sit statu propter absentiam et avaritiam Præpositorum prædecessorum, qui ferme omnia illius bona dilapidarunt, alienaruntque, et jam illius ædificia tam Ecclesiæ quam domus minantur ruinam, nec habetur in domo Præposituræ locus in quo tuto habitari possit tempore pluviarum. Hic vero cum ego mihi in animo proposuerim præfatam Præposituram, quantum in me erit, ad pristinum suum statum et nitorem reducere, et quæ fuerint alienata recuperare, spero Sanctitatem Vestram pio huic meo instituto haud defuturam gladio suo spirituali (si ita opus fuerit) illos omnes feriendo, qui injusto titulo illius bona possident et detinent. Rogo igitur Sanctitatem Vestram humillime, ut pro solita sua erga me paterna charitate in condonanda taxa illa annuere velit petitioni meæ, et præfati Confessarii mei: nec enim in archivio nostro Oenipontano invenitur Præposituram præfatam temporibus præteritis aliquam persolvisse taxam, cum tamen illa tunc temporis in longe meliori et quidem optimo statu existeret. Ego autem ita me erga Sanctitatem Vestram et Apostolicam Sedem gerere studebo, ut omnes intelligant eandem Sanctitatem Vestram hic in faucibus Germaniæ habere filium et vere Catholicum et sui observantissimum. Cujus sanctissimis precibus et orationibus me totum devoveo et commendo. Datæ in Civitate Oeniponte secunda die mensis Junii, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

Sanctitatis Vestræ

Obediens filius Archidux Austriæ
FERDINANDUS.

Præsules qui studio erga religionem flagrabant, paternis verbis admonuit, ut in sancto incepto opere semper alacriores progredi velint. Atque, ut pauca exempla commemoremus, Coloniensi animum adjecit, ut a sua ditione homines nuperorum pravorum dogmatum asseclas penitus arceret, scholas institueret, seminarium presbyterorum jam inceptum perficeret, ac corruptos Cleri mores reformaret. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 209. f. 120

Venerabili Fratri Salentino Archiepiscopo Coloniensi Sacri Romani Imperii Principi Electori.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater Salutem etc. Quanto semper studio Romani Pontifices curaverint hæreticos a Christi grege quam longissime arceri: deque iis, qui inter Catholicos tutiores essent, diligentissime inquiri, semperque ad eam rem fratres suos Episcopos hortati fuerint, ex ipsorum epistolis, et scriptis permultis facile est intelligere. Videbant enim sapientissimi viri neque ullam pestem posse esse hac capitaliorem, magisque inimicam Deo, neque rem ullam digniorem, in qua Episcoporum omnium vigilare deberet industria; siquidem nihil est Episcopi nomine, et munere dignius, quam Christi gloriam, et animarum salutem commendatam habere, quam utramque hæretici oppugnant, quantum possunt; dum Catholicam fidem Christi, ejusque Sanctorum sancitam doctrina, et sanguine, sine qua impossibile est placere Deo, quæque extra Romanam Ecclesiam nusquam esse potest, conantur omni studio ex hominum animis evellere, pestiferasque in eis opiniones inserere, quorum tanta est su-

perbia, ut neque velint pie sentientibus credere, neque ad Sanctorum Patrum sententias et decreta recurrere, sed ex sua imperitia, et perversitate statuere, et judicare: de quibus verissime scribit Basilius, videri illos quidem hominibus adversari; re autem vera Deo bellum inferre, nec quidquam aliud propositum habere, quam ut fidei soliditatem, et Apostolicas traditiones evertant, inque eam rem omni studio incumbere, quorum etiam plerique, quo interius sunt corruptiores, et inquinatiores; eo conantur videri exterius sanctiores, et puriores, ut scilicet hoc artificio incautos, atque imperitos facilius capiant, atque a salute avertant, interimantque animas blando sermone, quasi dulci quodam, sed mortifero poculo. Hanc igitur tam exitiosam pestem, quam et fidei nostræ sinceritas, et humanarum legum damnat auctoritas, cupimus longissime a Christi ovibus abesse; quod idem tuam quoque Fraternitatem cupere pro eo, qui in te est Christi gloriæ, quæ animarum salute maxime continetur, zelus, non dubitamus. Nihil igitur aliud restat, charissime fili, nisi ut quod cupimus, quod Nos facere debere agnoscimus, omni studio exequamur. Expectamus incredibili cum desiderio tuas literas, in quibus intelligamus, hæreticos eos, qui Gueuses appellantur, aliaque hujusmodi monstra omnia ex ista tua nobilissima civitate, atque universa diœcesi, quo irrepserunt, ejecta esse, sanctissimæ inquisitionis officium restitutum, Seminaria instituta, cæteraque omnia summa cum tua Capitulique tui consensione provisa, quæ ad Ecclesiasticam disciplinam, atque ad Catholicam Religionem augendam pertinent. Hanc nostram summam expectationem ne diutius differi patiaris, quantum possumus, in Domino rogamus: ac si quid opus ad ea, quæ diximus, exequenda, atque ad tuam optimam voluntatem adjuvandam afferre posse intelligis nostram auctoritatem, fac Nos certiores: nulla enim unquam in re eam libentius adhibebimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris. Die nona Januarii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XX. — Moguntini Archiepiscopi diligentiam in visitanda diœcesi merito laudat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. an. III. epistol. 86. fol. 230.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Moguntino Sacri Romani Imperii Principi Electori.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Quantopere necessarium sit, ut Pastores suas diœceses visitent, et ratio ipsa declarat, et suum ipsorum nomen, ac munus ostendit, et tuum recens exemplum facile confirmat. Neque enim possunt Pastores suum munus præstare, hoc est ovium ipsarum utilitati ac saluti invigilare, si ignorent, quis earum sit status, quo pabulo utantur, salubrine, an pestifero, quibus rebus indigeant, quid periculi impendeat; neque vero possunt hæc melius cognoscere, quam si ubi perpetuo adesse non possunt, curent, ut quam frequentissime sint: qua quidem cogitatione adducti sancti Patres, multa de visitatione ab Episcopis facienda gravissime et monuerunt, et in sacris Conciliis decreverunt. Laudamus igitur summopere diligentiam tuam in ipsa diœcesi visitanda, inque iis, quæ depravata erant, corrigendis, noxiis amovendis, maximeque in Sathanæ Ministris ejiciendis, catholicisque sufficiendis: ut enim nullum potest esse virus animabus exitiosius impia hæreticorum doctrina; sic nihil est salutarius Catholica veritate, quæ a Sanctæ Ecclesiæ filiis pure sincereque traditur. Hæc omnia curasse Fraternitatem Tuam magno cum fructu gravissimorum virorum Nobis testimonio confirmatum est. Itaque et gratias agimus Deo, et Tuæ Fraternitati ex animo gratulamur: hancque veram gratulationem esse ducimus, quæ de recte factis pro Christi gloria, proque animarum salute suscipitur. Perge igitur charissime frater utraque in re laborare, et diœcesim ipsam quam sæpissime visitare, sinceramque doctrinam, et morum sanctitatem, ubi deest, inducere, ac si quid nostra auctoritate ad hæc opus esse intelligis, fac Nos certiores; nihil enim est, in quo paratiores invenire possis. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die XVII. Septembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XXI. — Et de Salisburgensium Antistitis anteacta oscitantia dolet, inde de exequendorum suæ synodi decretorum cœpto consilio gratulatur, atque ut constanti immotoque animo cœptum præstet, atque in eo perseveret, enixe suadet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. an. III. epist. 112. fol. 253.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Salisburgensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Laudavimus summopere consilium Fraternitatis Tuæ, quod ex tuis, ex Porciæ Nuncii Nostri, ex Feliciani literis cognovimus, de exequendis tuæ synodi decretis. Expectavimus quotidie progressum ipsum cognoscere, sed hactenus nihil accepimus. Itaque pro nostro summo desiderio hortamur Fraternitatem Tuam, ut in hanc curam tam utilem, tamque necessariam omni studio incumbas, omnemque operam adhibeas, ut fructus optatissimus consequatur, quodque in te est, efficias, ut diœcesim tuam visites, Seminarium constituas, cæteraque, quæ pie sancteque decreta sunt, exequaris, eademque a tuis Suffraganeis fieri cures: expectamus vehementer de his rebus certiores fieri. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXX. Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XXII. — Rebus quoque Collegii Germanici in Urbe Gregorius sapientissima lege prospexerat, destinando eidem, sequenti Constitutione, quatuor Cardinales, ita dictos Protectores, qui

auctoritate Pontificis omnia negotia curarent, jura assererent, quæstiones dirimerent remota etiam appellatione. [*]

[*] Bullar. T. IV. Par. III pag. 280.

GREGORIUS EPISCOPUS SERVUS SERVORUM DEI
AD FUTURAM REI MEMORIAM.

« Pro nostri muneris officio æquum est providere, ut qui in scholis bonarum disciplinarum operam dant, a perturbationibus, quantum potest, liberentur.

§ 1. Quocirca ut Collegium Germanicum pridem a Nobis in Urbe nostra institutum, in quo non minus quam centum pueros e universa Germania, septentrionalibusque illi adjacentibus regionibus colligendos, liberalibus scientiis, ac disciplinis, necnon sacris Canonibus, et Theologia instrui, atque erudiri volumus, et ad illorum sustentationem redditus annuos decem millium aureorum ipsi Collegio perpetuo attribuimus, speciali privilegio prosequi volentes, Motu proprio venerabilibus fratribus nostris Jo. Ostiensi, Morono, et Alexandro Prænestino Episcopis, Farnesio, ac dilectis filiis nostris Marco S. Georgii ab Altaëmps, et Ptolomeo S. Agathæ Comensi, ac Ludovico S. Onuphrii titulorum Madrucio nuncupatis, Presbyteris Card. ejusdem Collegii Protectoribus, et defensoribus a Nobis constitutis, ac eorum cuilibet, omnes et singulas causas civiles, criminales, et mixtas dicti Collegii, illiusque Collegialium, Scholarium, Rectorum, Magistrorum, Œconomorum, Advocatorum, Procuratorum, aliorumque Ministrorum, et Officialium pro tempore existentium, Collegium prædictum, illiusque res, jura, actiones, et bona concernentes dumtaxat, tam active quam passive, per se ipsos, aut quemlibet ipsorum, vel eorum, aut cuilibet ipsorum Auditorum, seu Auditores, aut alium, vel alios, qui eis videbuntur, etiam summarie, simpliciter, et de plano, ac sine strepitu, et figura judicii, necnon manu regia, nullaque tela judiciaria servata, sed sola facti veritate inspecta, atque etiam omni et quacumque appellatione remota, audiendi, cognoscendi, decidendi, et sine debito terminandi, vel etiam delegandi, et ad hunc effectum quoscumque citandi, ac quibus, et quoties inhibendum fuerit, etiam sub pœnis pecuniariis, et aliis eorum arbitrio, ac in subsidium juris, censuris Ecclesiasticis inhibendi, cæteraque omnia in præmissis, et circa eo quomodolibet necessaria, et opportuna faciendi, et exequendi, liberam auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus facultatem.

§ 2. Decernentes irritum et inane, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari.

§ 3. Non obstantibus Constitutionibus, et Ordinationibus Apostolicis, ac stylo Palatii, et Romanæ Curiæ, necnon quorumcumque tribunalium Urbis prædictæ juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alias roboratis statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et literis Apostolicis eisdem tribunalibus, et curiis, illorumque Judicibus etiam ejusdem Palatii Auditoribus, ac quibusvis aliis personis, sub quibuscumque tenoribus et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, necnon irritantibus, et aliis decretis, in genere, vel in specie, etiam motu, et scientia similibus, aut alias quomodolibet in genere, vel in specie, ac quibus omnibus, etiamsi pro sufficienti eorum derogatione de illis eorumque totis tenoribus, specialis, specifica et expressa, individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda esset, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum nihil penitus omisso, et forma in illis tradita observata inserti forent præsentibus, pro expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus, contrariis quibuscumque, aut si aliquibus communiter vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possit per literas Apostolicas non facientes plenam, et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem.

§ 4. Volumus autem, quod præsentium transumptis etc. etiam impressis, manu Notarii publici, dictique Collegii Secretarii subscriptis et sigillo communi ejusdem Collegii munitis, eadem prorsus fides in judicio, et extra illud, ac alias ubicumque opus fuerit, adhibeatur, quæ adhiberetur eisdem præsentibus, si exhibitæ forent, vel ostensæ.

« Nulli ergo omnino hominum etc. si quis autem hoc attentare etc. Datum Romæ apud Sanctum Marcum Anno Incarnationis Dominicæ, millesimo quingentesimo septuagesimo quarto, Idibus Julii, Pontificatus Nostri Anno III.

XXIII. —Quam grata Germanis ista celeberrima studiorum palestra esset, Canisii litteræ ad Pontificem ea de re datæ apprime demonstrant; quibus eumdem insuper edocet de peroptato eventu, quem Gropperi et Bartholomei a Porcia in re Christiana exaugenda, juvandaque Collegii Germanici causa iteratæ curæ studiaque adhibita tulerant. [*]

[*] Germania Vol. 26. fol. 31.

Sanctissime in Christo Pater ac Dñe.

« Annus est propemodum, quod ego ex Urbe discedens a B. V. in mandatis acceperim, ut ad illam aliquando meas litteras darem. Primum igitur supplex veniam peto, si fortassis hoc expressum B. V. mandatum meo diuturno silentio violavi: etsi putaverim mea quidem scriptione minus opus esse, quamdiu B. V. Nuncius Rflius Porcia nobis adesset. Is vero nunc Augu-

stam discessit, ac de germanicis rebus in Urbem subinde scribit, ut ego quæ adjungam vix habere ulla videar.

« Animadverto majorem in modum placere Germanis, eosque sibi et Ecclesiæ moltum gratulari, quod Romæ Collegium Germanicum B. V. auspiciis instituatur, ejusque institoti successum et exitum multis in Germania Ecclesiis admodum salutarem fore confidunt. Nostrum est interim cum piis omnibus Deum æternum precari, ut B. V. consilia in hoc opere sancto nec satis unquam laudando confirmet, atque ad publicum hujus corruptæ Nationis commodum prosperet perpetuetque. Mirum sane videri potest, tot catholicorum millia in his regionibus passim superesse, quibus vel nulli, vel inepti prorsus contingant pastores atque sacerdotes. Eoque magis optant sapientes, ut Germaniæ Principes et Antistites in Seminariis passim erigendis V. B. imitentur exemplum, quod ægre admodum fore putent, ut sine hoc ipso medio Catholica religio diu conservetur, totque populorum salus promoveatur.

« Quod ad Revīños Nuncios Porciam et Gropperum a B. V. Germaniæ nostræ destinatos attinet, res ipsa quidem fateri cogit, eorum adventum nostris hominibus multum profuisse; qui eo et chariores, et utiliores in his regionibus esse pergent, quo diutius in hoc præclaro munere confirmabuntur.

« Egent profecto Principes et magnates frequenti admonitione, ut hæreticorum audaciam comprimant, Ecclesiasticas vero personas et earum jurisdictionem hoc tempore tueantur. Egent rursus Rm̃ó Episcopi et Archiepiscopi monitoribus, suum ut officium faciant in primario et secundario Clero reformando, in Ecclesiis et monasteriis visitandis; ac præterea in Scholis bene constituendis. Quibus in rebus Apostolicorum Nunciorum usus sane multiplex, et in hoc Germaniæ frigore tantum non necessarius videri potest: ut omittam, quanti sit momenti per eosdem res Germanicas probe cognosci, multorum animos S. Sedi Apostolicæ magis magisque conciliari, et hæreticorum artes fraudesque profligari. Fit autem aliquando, ut pastores et sacerdotes nonnulli ad Rm̃os Nuncios velut suos medicos in gravissimis morbis accedant, ac propterea tristes abeant, quod ingratam repulsam ferre cogantur. Audiunt enim Rm̃is Nunciis non licere, ut potestatem aliis faciant in casu hæresis absolvendi, et circa plærasque censuras Ecclesiasticas dispensandi. Sit autem juditium penes B. V., possint ne dictis Nunciis facultates extendi, ut Germanis eo et gratiores et utiliores existant. Desiderarent sane permulti, ut cum ipsis Ordinariis serio tractarent Rm̃i Nuncii, qua ratione quidem Parochi et Confessarii in his Ecclesiis constitui possent, penes quos ex peculiari gratia B. V. maneret facultas, in communi et quotidiano casu hæresis pœnitentes absolvendi, quando illi nec infames, nec relapsi essent. Videntur sane majorem nunc quam prius mereri gratiam Germani, qui postquam in medio Nationis pravæ nati et educati sunt, tamen Romanæ sanctæ Ecclesiæ fidem integram profitentur, et a vicinis sacerdotibus petunt beneficium absolutionis. Verum hæc obiter ego tot pereuntium animarum calamitate commotus dixerim, salvo semper judiciu S. Sedis Apostolicæ, cui velut pientissimæ matri, ter miseram et afflictam Germaniam summa quidem cum submissione commendo atque committo. Clementissimus Deus B. V. diu nobis Germanis, et Ecclesiæ Catholicæ incolumem servet. Œniponti decima Maji 1574.

Beatitudinis Vestræ

Servulus infimus
PETRUS CANISIUS.

XXIV. — Ast Præsules ipsi Germaniæ, non intermissis studiis, Pontificis benevolentiæ Collegium istud commendarunt, eundem efflagitantes, ut auctiori quoad fieri posset, alumnorum numero locus fiat. Quam probata fuerit constitutio hujus collegii, patet etiam ex literis Episcopi Monasteriensis, quibus ipse commendat Cardinali Comensi juvenem quemdam ex familia de Rasfelt animi dotibus, et generis nobilitate conspicuum, ut in collegium Germanicum admittatur. [*]

[*] Germania Vol. 26. fol. 1.

Illm̃o ac Rm̃o Dño D. Ptolomeo Novocomensi S. R. E. Cardinali Archiepiscopo Sipontino Dño suo amplissimo.

Illostrissime ac Revm̃e in Christo Pater
Dñe amice charissime ac observande.

«Præsentium lator subditus noster est ex familia nobilium de Rasfelt oriundus, venit Romam, ut collocetur in Collegium, quod S. D. N. pietatis zelo pro instituenda juventute Germanica catholice erexit et fundavit. Et quia Reverendus Dñus Nuntius Apostolicus Gropperus S. Suæ nomine et hoc nobiscum egit, ut si qui erunt ex nostris diœcesibus, qui in illo bonis litteris operam dare et postea Ecclesiæ sese mancipare vellent, ii libere mitterentur: in eam curam nobis incumbendum maxime existimavimus, ut non tantum plebei aut ex patriciorum gente, sed etiam præcipua nobilitate militari et quorum constantia in amplectenda, defendenda et propaganda religione catholica nota et perspecta esset, in illud ponerentur ac istac proficiscerentur. Quorum numero cum hic adolescens præcipuas partes ferret, quippe qui parentes consanguineos et totam affinitatem habet religionis catholicæ observantissimos Amplitudini Vestræ Rm̃æ et Illm̃æ eum præ cæteris commendare, ut honesto loco haberi inque præscriptum Collegium patrocinio, benevolentia, et authoritate Amplitudinis Vestræ Illm̃æ adolescens ingenuus et pro ætate be-

ne in literis versatus recipi possit, implorare voluimus. Ornatus quoque præterea est suis dimissoriis et commendatione publica studiorum, et sese nostra testificatione dignum comprobabit. Itaque Amplitudinem Vestram Illmam ipsi sponte benefacturam confidimus. Quæ diu ut valeat et nos sibi devictissimos ducat, vehementer eandem rogamus. Datum in Castro nostro Ahus nostræ Monasteriensis diœcesis, anno millesimo quingentesimo septuagesimo quarto, die quidem vigesima mensis Januarii.

Johannes de Hoya Dei gratia Episcopus Mon. Osnab. ac Paderb. Ecclesiarum Administratur.

Illmæ ac Rmæ Dnationis Vestræ

Addictissimus

Jo. Episcopus de Hoya.

G. V. Heyden.

Piissimus quoque Augustanorum Præsul eodem studio erga istud collegium ferebatur. Amplior quam collegialis disciplinæ scita sinerent, juvenum numerus excolendorum studiorum gratia ab eo missus fuerat; ast Pontifex, cognita tanti antistitis virtute, votis ejus annuit, datis per Cardinalem Comensem ad eum sequentibus litteris. [*]

[*] Brevia Greg. XIII. et Sixti V. Vol 28. epistol. 70.

Episcopo Augustano.

« Reverendissime Domine. Paucis ante diebus adolescentes ii, quos Amplitudo tua transmisisse per suas literas mihi significaverat, ad Urbem pervenerunt, uno tantum excepto, qui morbo impeditus fuisse dicitur, quominus iter prosecutus sit. Qui quidem cum præscriptum meis literis numerum excederent, ætatem requisitam non haberent, et exiguæ admodum eruditionis essent, non parum in eis admittendis negotii exhibeatur; præsertim cum in Collegio, tum propter receptos jam, tum ob eos, qui expectabantur, vix tot scholaribus locus relinqueretur: sed tamen Sanctissimi Domini Nostri paterna erga Amplitudinem tuam voluntas, has omnes vicit difficultates. Voluit enim Sanctitas ejus, institutis Collegii. propositæque rationi, et utilitati adversari potius, quam tibi morem non gerere. Itaque recepti omnes sunt, et aliquanto benignius etiam tua causa tractabuntur. Utinam ipsi hujus Sanctissimi Domini Nostri clementia dignos se ostendant, et ætatis defectum studiorum assiduitate, ac celeritate compensare curent. Deus Amplitudini tuæ bonam valetudinem et cuncta prospera largiatur. Romæ die xxvii. Februarii 1574.

Ptolomæus Card. Novocomensis.

XXV. — Vix dici potest, quanto gaudio Pontifex perfusus fuerit, quando intellexit, pium illum Albertum Bavariæ Ducem sapientissimum consilium, quod jamdiu animo agitaverat, nempe filium secundo loco natum, Ernestum, Administratorem Ecclesiarum Frisingensis et Hildeshemiensis, Romam mittendi, tandem summota quaque animi dubitatione plane probasse ac suscepisse. Ita enim fiebat, ut iste quotidianis Pontificis colloquiis de vita pastore digna, deque negotiis christianæ rei adaugendæ aptissimis edoceretur. En Ducis ea de re litteras ad Gregorium, quas nemini perlegere erit, quin vehementi animus ejus in tantum Principem admirationis impetu proripiatur. [*]

[*] Germania Vol. 28. fol. 29.

Beatissimo in Christo Patri ac Domino Dño Gregorio XIII. S. Romanæ atque Universalis Ecclesiæ Pontifici Maximo Domino meo Clementissimo.

Beatissime in Christo Pater ac Domine Dñe Benignissime.

« Obsequentissimi filii studia ad beatissimos pedes, quæ votis meis nunc exosculor, extendi cum primis cupio.

« Cum unicuique gravissimum debeat esse ejus testimonium, qui ad eum integritatis et veræ virtutis gradum pertigit, ut etiam hoc nomine Apostolicis literis celebrari mereatur; haud immerito plurimi facere debemus, quæ Andreas Fabritius, noster ad Vestram Sanctitatem Orator, de singulari et plus quam paterno in me meosque affectu longo sermone, huc reversus, coram enarravit. Tam magna enim sunt illa, ut mihi meisque omnibus hanc fœlicitatem plurimum gratulari debeam, nec etiam sciam, an ullo tempore huic Sanctitatis Vestræ benevolentiæ respondere possim; nisi forte taota sublimitas sibi quoquo pacto satisfactum esse putabit, si quæ ex nostra professione Christo ejusque Vicario debemus, hoc sedulo etiam et animose præstare nitamur. Fecimus quidem hactenus, variis licet turbidinibus et procellis circumdati, quantum vires et humeri sufferre valuerunt, nec, Deo adjuvante, unquam sumus commissuri, ut fidem catholicam hæretica perfidia commutemus. Minime hic prolixius commemorabo, quam multa inter aliquot annos ad eum scopum direxerim. Illud tamen breviter attingam, sinceræ fidei amorem me præcipue commovisse, ut filium meum Ernestum, natu minimum, sacris destinarem et manciparem, existimans, si quid forte humanitus mihi contingeret, interveniente ducalis sanguinis religiosa auctoritate, non modo populares, verum etiam cæteros meos liberos facilius in semita majorum nostrorum retineri posse. Quapropter eumdem filium meum studiis et exercitiis accommodis institui et educari, semper solicite curavi, traditis illi tempestive moderatoribus probatissimis, qui tenerum adhuc animum ad statum Ecclesiasticum præpararent, et in spiritualem militiam sensim manuducerent. Sed nescio, quis malus genius statim ipso initio nobis tantum bonum inviderit, conceptaque optima consilia interverterit. Cum enim Regis Hispaniarum et aliorum Principum hortatu, Spiram Nemetum ad comitia et alias ad visitationem Cameræ Imperialis (officio et ordine hoc expostulante) pro-

ficiscitur, ac rursus Coloniam Imperatoris voluntate et jussu residentiæ (ut vocant) causa ablegatur, ut plerumque fieri solet, in eorum consuetudinem et colloquia incidit, qui infirmum animum et in vitia cereum, a recto et salubri proposito abducere, pravisque exemplis et suasionibus ad lubricos mores invitare solent. Atque hac ratione factum est, ut jacta illa pietatis semina antequam assurgerent, vel multum impedita, vel in primo etiam germine oppressa fuerint. Hinc etiam illud est consecutum, ut apud me certo constitueretur, quidvis potius tentandum, quam ut Filium remotius a nobis abesse deinceps pateremur. Sed cum nec sic quidem succederet, et ex parte nostrorum Ecclesiasticorum grave offendiculum filio exhiberetur, non defuerunt amici, inter quos piæ memoriæ Cardinalis Augustanus, qui judicarent consultissimum esse, ut ad eam Urbem mitteretur, in qua omnium virtutum frequentissima exercitia, summorumque Virorum exempla laudatissima conspicerentur. Postquam vero animus noster etiam in hanc partem se inflexerat, jamque sanis ejusmodi consiliis obsequi meditabar, mox aliud incommodum ex tristissima morte Cardinalis Augustani, cui propter antiquam amicitiam plurimum tribuebam, supervenit, insignique isto præsidio orbatus etiam postremum hoc consilium immutandum duxi, quod nemo in Urbe occurreret insigni auctoritate præditus, cujus sollicitudini Filium tam libere et confidenter committerem. Jam vero cum divino prorsus favore singularem Sanctitatis Vestræ in me meosque omnes, ac præcipue in filium meum Ernestum benevolentiam ab Oratore meo pluribus argumentis confirmari intelligam, priorem istam consultationem, ob causas depositam, ita revocavi, ut jam ab aliquo tempore istuc Filium amandassem, nisi prius cum Oratore meo Fabritio de variis fuisset agendum. Nunc vero omnibus difficultatibus excussis, maturaque cum amicis et consiliariis deliberatione habita, omnino et quidem brevi præfatum Filium meum Ernestum Sanctitati Vestræ transmittere, eidemque ut parenti optimo committere constitui, ut pro sua benignitate et prudentia hunc, tamquam adhuc teneram et impolitam plantulam erigere, sustentare et corroborare, prout ipsius natura exiget, non gravetur. Quod sane tam audacter postulare non auderem, nisi Sanctitatis Vestræ voluntatem, (quod summa cum gratiarum actione et reverentia hic etiam recolimus,) in eam rem pronam prorsusque obviam intelligerem. Ut etiam pari fide et candore agerem, nolui Filium, plusquam meretur, commendare; sed cum Christo ejusque Vicario tanquam infirmum, offerre curandum. Licet enim Deus non contemnendas animi dotes, ingenii inquam et memoriæ, nec non judicii quasi prematuri, sit elargitus; sunt tamen multa, quæ vel ad naturæ fœlicitatem vel ad morum perfectionem in ipso desiderantur. Neque enim ab heri aut nudiustertius est eloquens, nec affectus ita compositi, cum huc et illuc brevi momento subinde abripiatur. Attamen istac tam accurata educatione, quam Sanctitatem Vestram meditari audio, futurum confido, ut in bivio constitutus dextri lateris semitam, ad sempiternam fœlicitatem ducentem, sua etiam sponte eligat et sequatur. Præsertim si repulsis corruptoribus, in multitudine ac medio presbyterorum prudentum semper consistat, et ex eorum pectoribus, ut Paulus ad pedes Gamalielis, sapientiam salutarem hauriat. Ejusmodi profectum ut commodius certiusque etiam expectare liceat, multum referre putavi, qualem opinionem de Urbe ejusque moribus ipso statim principio consistat, quam fere ex objectis externis sensibus oblatis apprehendere istiusmodi Adolescentes consueverunt. Cum autem frequentissima eaque sanctissima omnis pietatis exercitia et spectacula post medium quadragesimæ istic passim exhiberi intelligam, existimavi, non inconsultum fore, si hoc pacto eam profectionem institui curem, ut sub illud tempus istuc Filius appellat, nisi tamen aliud Sanctitati Vestræ visum fuerit. Cujus sententiam ut in aliis omnibus semper sequi cupio, me meaque omnia paterno ipsius favori commendans, et constanti eaque avita in Sedem Apostolicam observantia consecrans et submittens, simulque Deum Optimum Maximum rogans, ut Sanctitatem Vestram diu Ecclesiæ Catholicæ conservet incolumem. Ex Civitate mea Fridperga tertia Mensis Januarii Anno a Christi natali MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Obsequentissimus filius

ALBERTUS DUX BAVARIÆ ETC.

p. m. ppriam

Secundis sequentibus litteris idem Princeps Ernestum Gregorio ceu carissimum amoris et devotionis ejus erga Sanctam Sedem pignus offert, ac commendat, et nuntiat eundem iter versus almam Apostolorum Urbem jam adgressum esse. [*]

[*] Germania Vol. 28. fol. 28.

Beatissime in Christo Pater ac Domine Dñe Benignissime.

Humillimam obsequentissimi filii observantiam, et pedum beatissimorum oscula devotissima.

« Quem S. V. benignissimis suis cohortationibus ad Urbem vocavit, dilectissimum filium meum Principem Ernestum, Administratorem Hildesheymensem ac Frisingensem, ad Sanctitatis Vestræ beatissimos pedes reverenter offero, de omnipotentis Dei bonitate confisus, sicuti hac in re obedientissimi filii officio perquam libenter functus sum, ita non inauspicato cessuram hanc rem totam ad æterni sui nominis gloriam, et Ecclesiæ Catholicæ dignitatem. Hunc

ipsum vero filium meum, imo non meum amplius, sed Sanctitatis Vestræ vere filium, si sacris suis muneribus idoneum et sufficientem aliquando redire videro, tum plenum erit in sinu meo gaudium, tum apparebit familiæ meæ S. Sedis gloria, et satiabitur ab ubertate Pontificiæ benedictionis. Atque hoc ingens et solidum animi mei bonum, si in hac vita paratum mihi est, instar mihi erit jucundissimi finis eorum quæ pro religione, proque republica abs me suscepti sunt, laborum periculorumque omnium. Neque enim tam mihi curæ unquam fuit, ut ex Ecclesiæ thesauris filio prospiceretur, quam ut ipsi Ecclesiæ filius aliquando adesset, utilis dignusque patronus et curator. Cujus quidem meæ fœlicitatis maximam nunc spem concipio ex summa ista S. V. clementia, quam etiam erga præsentem filium adauctam iri non dubito; in quem quicquid meum esse potuit, Sanctitati Vestræ totum penitus resigno, trado atque devoveo, recepturus id procul dubio, eo majori cum fœnore atque dignitate, quo perfectius esse scio meliusque omne, quod a tanto parente in salutem ejus conceptum institutumque est jam diu. Atque hinc etiam feci, ut quæ ad tuendas firmandasque vitæ suæ universæ rationes pertinere poterant, minus anxie perscriberentur: cum is ex sanctissimis Vestræ Beatitudinis præceptis atque monitis totque amplissimorum procerum adeoque ipsius sacræ Urbis vivis exemplis componere sese et formare potius debeat, possitque. Optime itaque evenire cupio et exopto, quod S. V. pro Germaniæ fortuna, pro familiæ dignitate, proque ipsius Ernesti salute tam clementer est aggressa. Deus æternus, omnis boni operis remunerator largissimus, tribuat Sanctitati Vestræ secundum cor suum, annosque addat tranquillos et longissimos, ut respirare tandem sub optimo ac beneficentissimo patre possit ex tot difficultatibus Ecclesia sancta: me vero meaque omnia reverenter commendo et offero. Monachii XXII. die Martii Anno LXXIIII.

Sanctitatis Vestræ

Obsequentissimus filius
ALBERTUS DUX BAVARIÆ
p. m. ppriam.

XXVI. — Gregorius nulli comitatis officio erga inclytum hospitem defuit, eique usque ad fines dictionis pontificiæ unum ex cubiculariis obviam mittit, qui cum suo nomine salutaret, Romamque comitaretur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 206. f. 161.

Dilecto Filio Nobili Viro Ernesto Frisingensis et Hildesemiensis Ecclesiarum Administratori.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Mittimus obviam Nobilitati Tuæ dilectum filium Camillum Capilupum Cubicularium nostrum, ex quo cognosces, quam desideratus advenias, et quantopere cupiamus te præsentem videre, atque amplecti, nostram erga te paternam charitatem testificari, hoc inquam, aliaque ex ipso Capilupo cognosces, omnemque ei fidem tribues. Longiores non sumus; cætera enim coram brevi, ut cupimus, agemus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIII. Aprilis MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Ernestus una cum suo vere regio comitatu, qui ex viris octo supra sexaginta constabat, inter quos juvenes lectissimi primariæ Germaniæ nobilitatis inveniebantur, summis honoribus excipiebatur a Pontifice, qui eidem æque atque inclytis ejus itineris sociis in magnifico Vaticani cubiculo, quod Innocentianum audit, hospitium præbuit, dum Romæ is commoratus est. Alberto Gregorius de Ernesti adventu, deque ejus apud ipsum commoratione fusiori calamo exprimit, nuntiatque se omnia libenter præstiturum, ut tenera ipsius mens omnibus virtutibus Episcopo peroeccessariis excolatur atque instruatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII, An II. epist. 207. f. 171.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Bavariæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Pervenit ad Nos Ernestus natus tuus reddiditque Nobis litteras Tua Nobilitate dignas, hoc est paternæ charitatis et Christianæ pietatis plenas. Quod precaris, hunc ejus adventum atque apud Nos commorationem totam referri ad Dei gloriam, Catholicæque Ecclesiæ dignitatem; id vero speramus, nostramque operam adjungemus, quantum poterimus. Quod Nobis cum totum committis, et tradis; tam nobile depositum custodiemus quam diligentissime, adhibebimusque optimam custodem charitatem Christi. Quod cupis et precaris, ut videas filium tuum auctum non Ecclesiæ thesauris, sed Ecclesiæ patrono dignis virtutibus, hocque amplissimum in hac vita ducis præmium laborum periculorumque omnium, abs te pro Religione, proque Christiana Republica susceptorum; agnoscimus in his verbis præceptum illud Apostoli, quo monebat potentes, non sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat omnibus affluenter ad fruendum) bene agere, divites fieri in bonis operibus; thesaurizare sibi fundamentum in futurum, ut apprehendant veram vitam: illud etiam Bernardi agnoscimus, cum, qui aliis regendis præsit, nunquam posse bene regere, nisi ipse sese a Deo regi sinat. In quo non fallemus spem tuam; sic enim pollicemur, Nos omnem curam et diligentiam posituros in Ernesto pie sancteque educando, atque iis virtutibus instruendo, quibus Antistitem in Ecclesia Dei præditum esse oportet. Idque Nos consecuturos speramus a Dei benignitate, atque ab ipsius Ernesti natura: est enim præclara indole, singularique modestia atque optima spe:

ad quæ cum diligens institutio accessit, facile existunt illa, quæ utrique vehementer cupimus. Hæc nostra curatio erit, nitemurque omni studio, ut tuo nostroque summo desiderio satisfaciamus. Tuam autem istam insignem pietatem, et Dei gloriæ zelum offerimus eidem Deo, tibique et natis tuis, universæque familiæ tuæ salutem atque omnem prosperitatem, et gloriam sempiternam ab ejus bonitate precamur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die vigesima secunda Maji MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXVII. — Quid mirum Albertum pro tantis in filium collatis favoribus Pontifici ex corde gratias egisse, addita iterata sponsione se nihil reliquum facturum, quominus votis ejus quoad filium, incolumitati atque utilitati Ecclesiæ Germaniæ satisfacturus sit. (*)

(*) Germania Vol. 20. fol. 20.

Beatissime Pater, Domine mi Benignissime.

Devota beatissimorum pedum oscula et perpetua obsequentissimi filii studia.

« Facit ea quam Sanctitatis Vestræ judicium apud me excitavit, summa de charissimo filio meo Ernesto spes atque expectatio, ut quam pro salute ejus dudum susceperam ingentem equidem sollicitudinem, eadem major apud me indies efficiatur. Dum enim et Sanctitatis Vestræ voluntati, et urbis expectationi meisque votis satisfacere debet, uti profecto debet, facile video, illum non nisi perfectissimum et absolutissimum aliquando patriæ reddi debere: maxime cum nihil admodum sit, quæ tam egeat Germania quam ejuscemodi Ecclesiasticis Principibus, qui non tam inanes clarorum majorum titulos, quam veræ virtutis vigorem atque dignitatem adferant. Quam quidem perfectionem ut filius charissimus assequatur, cum in una illa, quæ de Sanctitatis Vestræ summa benignitate mihi est fiducia, sit positum, reverenter tandem ac devote obtestor, ut ne abjicere velit ipsius curam, sed authoritate sua clementissime semper adsit. Ita futurum spero, ut is officium minime deserat, et inter tot summa urbis exempla ad ipsum virtutis atque pietatis plenitudinem recta contendat. Cujus quidem rei suavissimos atque optatissimos fructus, ut eum Sanctitate Vestra degustare aliquando possim, faxit is, in cujus manu sunt omnia, trinus et unus benedictus Deus in sæcula. Et Sanctitati Vestræ me meosque omnes reverenter commendo et offero. Datæ Monachii XXVI. die Octobris Anno MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Obsequentissimus filius
ALBERTUS DUX BAVARIÆ.

Gregorius quoque de pietate tanti patris summe lætatus, ei animum addit, ut in sancto consilio gloriæ Dei in regionibus Germanicis promovendæ, eadem qua hucusque fuerat, alacritate progrediatur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Ann. III. ep. 147. fol. 276.

Dilecto Filio Nobili Viro Alberto Duci Bavariæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Vere et sapienter dicitur, eum, qui rem aliquam diligat propter Deum, referatque in ea re diligenda curam et sollicitudinem suam omnem ad eundem Deum, nec quidquam aliud in ea quærat, nisi Dei laudem et gloriam; non tam rem illam diligere, quam in ea Deum, amoremque suum ita aliqua ex parte tribuere rei creatæ, ut simul totum tribuat Creatori. Hoc autem facere Nobilitatem tuam in Hernesto filio perspicue apparet in literis datis XXVI. Octobris. Scribit enim, te omnibus votis a Deo postulare illum aliquando redire perfectissimum, atque absolutissimum, ac talem, quales multos requirit Germania Ecclesiasticos Principes, qui scilicet possint non inani nominum ac titulorum umbra, sed veræ solidæque virtutis ac pietatis præsidio, et robore majorum suorum dignitatem et generis claritatem sustinere. Erit, ut postulas, nostra hæc in Hernesto summa curatio; in quo tamen non multum negocii habebimus: est enim ea gravitate, affabilitate, modestia, religione, ut optimam spem afferat, talem fore, qualem utrique cupimus. Quod autem in alteris literis datis XXIX. Octobris excusas te de veniendo ad sacrosanctum Jubileum, accepimus excusationem tuam. De filio autem mittendo, nollemus Nos incertos relinqui. Nisi igitur quid gravius obstiterit, libentissime eum videbimus; speramus enim cæteros Principes tua præstanti auctoritate permotos idem facturos, non minimo cum eorum ipsorum quos mittent fructu: videbunt enim fortasse in hac urbe ea, quæ si in recte vivendo, et sancta Religione ut oportet colenda imitari voluerint, minime eos adventus sui pœnitebit. Interim autem nollemus et Nos privari hujus dilecti filii præsentia, et ipsom tam salutaris peregrinationis fructu, qui etiam præterquam quod videbit hic fratrem germanum, habebit etiam amore parentem, qui eum omnibus charitatis officiis complectetur. Quod studium, atque operam tuam omnem polliceris in Duce Saxoniæ, cæterisque Principibus quantum misericordia Dei largietur ad matrem Ecclesiam revocandis, est hoc pietatis tuæ Nobis perspectissimæ, animique Christi gloriæ atque animarum salutis cupidissimi. Qua etiam de re nostrum desiderium cognosces ex Nuncio nostro aut coram aut certe si quid erit impedimenti per literas. Ei igitur et fidem habeas, quæque cupimus, prompto libentique animo efficias, etiam atque etiam petimus. Aderit utriusque nostrum conatibus Deus, quodque pro ejus gloria aggredimur, sua gratia et ope fovere et perficere dignabitur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XI. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XXVIII. — Verum Albertus Bavariæ Dux, quum minor quam par dignitati, suæ familiæ, regnoque esset, oratori suo Romæ haberetur honos ob vindicias jurium, quæ Legati quidam exterorum Principum quoad præcedentiam ita dictam in Capella Pontificia sibi competere dixerant; causam suam apud Pontificem agit cumque omni reverentia ac summa observantia adprecatur, ut debitam præeminentiam, debitumque oratori suo honorem impendi, juraque sua sarta tecta servari velit. (*)

(*) Germania Vol. 38. fol 89.

Beatissimo in Christo Patri ac Domino Dño Gregorio XIII. Sanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Pontifici Maximo Domino Meo Clementissimo.

Beatissime in Christo Pater ac Domine Dñe clementissime.

« Humilem obedientissimi filii oblationem, pedumque beatissimorum oscula devota. Levius equidem hucusque existimavi negotium, quod ratione consessus atque præcedentiæ Oratori meo in Urbe factum est, quam quod meis ad Sanctitatem Vestram literis agendum susciperem. Spe nimirum permagna fretus, nunquam eam admissuram facile, ut ea in re, quæ nulla prorsus æquitate, nullaque rationabili causa nititur, Bavaricæ domus honor atque dignitas, in periculosam aliquam contentionem pertrahatur. Nec etiam pertimescendum mihi fore putavi, ex eo loco, ubi ad unam Sanctitatis Vestræ voluntatem, mea meorumque omnia, rectissime composita esse ita cupio, ut non quod ego velim, factove putem esse opus, sed quod vestra jusserit Sanctitas institutum atque perfectum unice exoptem. Quam quidem mentem, etsi non exuere me patitur perspectissima Sanctitatis Vestræ erga me benignitas, meque adeo securum esse jubet; quia tamen non mea solummodo, sed totius familiæ, atque aliorum etiam Germaniæ principum res hic agitur: reverenter admonere obtestarique volui Sanctitatem Vestram, ne quicquam adferri patiatur, aut constitui, quod præjudicium pariat communi dignitati, famæ et existimationi. Mihi sane, meæque familiæ nunquam, certe scio, tam inexpectatam reddet gratiam S. V., ut dum ad ejus voluntatem, iniquo satis tempore filium cum Oratore in urbem transmitto, dum sacrosanctæ Sedi, indignantibus frementibusque plerisque Germaniæ Principibus, devotionem studiaque mea probo, et conservo integra, ea interim apud ipsam in periculum atque diminutionem mihi adducantur, quæ tot seculis majorum virtute atque nobilitate parta nulloque meo merito vitiata sunt. Nemini, Beatissime Pater, legitimos honores invideo, nemini ex ambitione, vanæque gloriæ aviditate inique cupio; sed tamen meos etiam honores ab aliorum inferiorumque injuria tutos, integrosque mihi conservatos, optimo jure desidero. Quod obtinebo procul dubio apud S. V., quæ cum summæ sit imposita rerum christianarum custodiæ, indeque suum dispenset cuique libenter et æquissime, nunquam permittet, ut in Urbe atque Italia et sub conspectu Sanctissimæ Sedis minor habear aut inferior, quam per universi Imperii Romani regna et provincias, omnes omnium ordinum atque dignitatum homines, voces et sententiæ me habent: quem etiam de loco dignitateque sua, in talem aliquam contentionem, qualis excitata in Urbe videtur, nulla ratione, nullo unquam tempore descendere permittet. Ac ne diversæ etiam religionis hominibus ita gratificari volet Sanctitas Vestra, ut obedientissimi filii non alia habeatur in Urbe ratio, quam quæ famam quæ honorem ejus, universamque existimationem summo exponat ludibrio, risui, atque contemptui; quod equidem precari mihi non dubito, ab iis, quibus infracta mea erga Sanctam Sedem fides et constantia, non obscuræ sunt indignationi atque offensioni. Sed de hac re plura forte commodius aget Orator hic meus, quem in his atque aliis meis negotiis plena fide benignissime semper audiet S. V., atque eidem hoc maxime sacri Jubilei tempore, cum quæ meæ pietatis erunt peragere, explereque debebit, suus meo nomine occupandus tenendusque locus, ut assignetur percupio. Valeat floreatque diu Sanctitas Vestra in magnam Ecclesiæ Catholicæ consolationem, mei meorumque benignissime semper memor.

Datæ Monachii ipsa vigilia Sanctissimæ Nativitatis Salvatoris nostri ad finem anni MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Obsequentiss. filius
ALBERTUS DUX BAVARIÆ.

XXIX. — Gregorius totus erat in restauranda collapsa Claustralium in Germania disciplina, eamque provinciam, ut jam diximus, pientissimo illi Feliciano Ninguardæ ex Ordine Sancti Dominici Prædicatorum demandaverat. Iste monasteriis tum sui Ordinis, tum aliorum Ordinum Mendicantium in Bavaria visitatis, ubique saluberrimas leges, ad reformandos Claustralium mores, alendaque in iisdem monasteriis studia condidit. En quæ conventui Mendicantium Sancti Augustini Monachii præscribit. (*)

(*) Germania Vol. 32. fol. 45.

« Ordinationes factæ per Reverendum Fratrem Felicianum Ninguardam, sacræ Theologiæ Doctorem et Sanctissimi Domini nostri Gregorii XIII. Pontificis Maximi ac Sanctæ Sedis Apostolicæ Subdelegatum, et a Serenissimo Duce Bavariæ Domino Alberto, Domino nostro Clementissimo approbatæ pro conventu Sancti Augustini Monachii Diœcesis Frisingensis.

» Cum invenerim in hoc monasterio, quod juniores indigeant, ut instituantur præsertim in Grammatica, ordino, ut omnes qui Sacerdotes non sunt, accedant scholas Patrum Societatis Jesu, aut curetur, ut aliquis pater e Societate Jesu

veniat quotidie in monasterium eisque aliquid prelegat. Qua de re jam locutus sum cum Reverendo Patre Rectore, qui lubens id faciet, cum domus contiguae sint.

«Quia hic non est tanta commoditas studendi et institutum monasticum bene addiscendi, ordino, ut mittantur in Italiam ad aliquod monasterium reformatum hi duo fratres juvenes professi F. Udalricus Mennzinger Subdiaconus monacensis et Frater Stephanus Ostermair Accolitus, ne discedant autem hinc, quoad habeant mandatum a Reverendissimo Generali, id quod mihi curae erit, ut Sanctitas Sua Generali tutius ordinis ita injungat. Quae res servari debet sequentibus etiam annis, quoties fuerint reperti fratres apti, qui mittantur. Ordino etiam, ut fratres juniores praesertim novitii singulis diebus dominicis confiteantur Superiori, aut alteri patri ad hoc per Superiorem deputato.

«Item ut prospiciatur de duobus patribus idoneis, quorum unus praesit Monasterio, ita tamen ut habeat Oeconomum saecularem, quem serenissimus Dux dederit, quoad inter fratres aliquis idoneus reperiatur, et alter curam habeat fratrum juniorum praesertim novitiorum, et juniores Sacerdotes sacras literas doceat. Quod negotium mihi curae item erit, ut a Sanctitate Sua id Generali committatur.

«Cum Pius Quintus felicis recordationis excommunicaverit mulieres ingredientes monasterium religiosorum cujuscumque ordinis, et eas suscipientes absque speciali Sedis Apostolicae facultate, ordino, ne ulla mulier intra clausuram Monasterii intromittatur, nisi cum licentia Sedis Apostolicae.

«Hoc etiam fratres admonere volui, quod cum significasset Serenissimo Duci Monasterium debere ad octingentos florenos, et rogasset, ut aliquo modo sublevare debita vellet, Serenitas Sua vult satisfacere creditoribus et Monasterio etiam adjungere Monasteriolum Ramsee, ut commodius vivere possint.

«Pollicitus sum autem Serenitati Suae Fratres ita deinceps victuros, ut nullum amplius debitum contrahatur, vestrum autem erit sollicitare negocium.

«Haec sunt, quae occurrerunt in hac visitatione, ut pro debito munere vobis providerem. Reliquum est, ut mei memores in orationibus et sacrificiis vestris semper esse velitis. In quorum fidem his sigillo meo ordinario munitis propria manu subscripsi.

Datum Monachii die sexta Februarii 1574.

Similia Patribus sui ordinis Sancti Dominici Landshuti edixit. (*)

(*) Germania Vol. 22. fol. 51.

«Ordinationes pro conventu Landishutano Praedicatorum factae per me Fratrem Felicianum Sanctissimi Domini nostri Subdelegatum etc.

«Primum ordino, ut fratres non Sacerdotes praesertim Novitii juxta constitutiones ordinis confiteantur singulis diebus dominicis Priori aut alteri Patri ad hoc per Superiorem deputato.

«Singulis hebdomadis praelegatur Regula Beati Augustini in refectorio tempore prandii et coenae, et ea finita praelegantur etiam constitutiones ordinis, ut fratres praesertim juniores in illis instituantur. Unusquisque autem a primo usque ad ultimum teneatur per hebdomadam praelegere. Pater Prior videat deinceps, ut Pater ille, qui curam Novitiorum habet, diligentior sit in instituendo, et tantum temporis Novitiis detur, ut aliquid addiscere possint. Insuper curet, ut juniores in disciplina et humilitate contineantur, et singulis hebdomadis voluntarias discant facere poenitentias.

«Ordino, ut Fr. Nicolaus Schienhedel, qui bonam de se praebet expectationem, post annum mittatur in Italiam ad aliquod Monasterium, in quo possit in religione, in moribus, et in literis bene institui, ut postea rediens, possit huic civitati magis prodesse. Erit autem mihi curae, ut Reverendissimus Generalis ei provideat.

«Praecipio Patri Priori, ne quem admittat ad professionem ante annum decimum sextum aetatis, neque ad Sacros Ordines quemque mittat, nisi habilis et debitae aetatis fuerit juxta Canones Sacri Concilii Tridentini.

«Pater Prior diligens sit in puniendis excessibus fratrum.

«Haec sunt, quae occurrerunt in hac visitatione, ut pro debito munere vobis providerem. Reliquum est, ut mei memores in orationibus et sacrificiis vestris esse velitis. In quorum fidem his sigillo meo ordinario munitis propria manu subscripsi. Datum Landishutae die 14. Febr. 1574.

Gregorius, a Feliciano exoratus, Religiosos Italos virtutibus et scientiis insignes in varia Germaniae monasteria ablegat, ut ibi mores fratrum reforment, eosque bonis litteris instruant. En litteras, quas de hoc negotio ad Ratisbonensem Praesulem dedit. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 160. f. 212.

Venerabili Fratri Episcopo Ratisbonensi.

GREGORIUS PP. XIII.

«Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Ex litteris Feliciani fratris Ordinis Praedicatorum, quem miseramus ad visitanda Germaniae provinciae fratrum Mendicantium Monasteria, cognovimus, Monasterium Sancti Augustini, quod est isthic Ratisbonae magnopere egere praefecto aliquo et doctrina, et vitae innocentia praedito, qui utraque re fratres illos gubernet, et Monasterii rebus prospiciat. Itaque elegimus eum, qui has litteras reddet Fraternitati Tuae, quem commendatissimum habebis juvabisque auctoritate atque opera, ubi ea indigebit in fungendo eo munere, quod ei dedimus, inque eo Monasterio regendo, nostrisque mandatis exequendis; hoc tibi magnopere curae fu-

turum esse pro tua insigni pietate, et Dei gloriæ zelo non dubitamus. Ipsi autem fratri fidem tribues. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die decima Septemb. MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Monachium quoque fratres Mendicantes mittit, eosque Duci Bavarorum commendat. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Ann. III. ep. 90. fol. 242.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Bavariæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Ex literis Feliciani fratris ordinis Prædicatorum, quem miseramus ad visenda istius Provinciæ fratrum mendicantium Monasteria cognovimus, Monasterium ordinis Sancti Augustini, quod Monachii est, magnopere egere duobus fratribus et doctrina et vitæ innocentia præditis, ut possint utraque re populis illis prodesse, et parare Deo plebem perfectam. Itaque elegimus hos ipsos, qui has litteras reddent Nobilitati Tuæ, quos volumus ad te ire, tuumque auxilium postulare omnibus in rebus, quibus indigebunt in fugendo eo munere, quod eis dedimus, nostrisque mandatis in eo monasterio exequendis. Cupimus, ut eorum orationi fidem habeas, eosque, ubi opus erit, tua auctoritate atque opera juves, omnibusque in rebus commendatissimos habeas; quod quidem pollicetur spectatissima pietas tua et Dei gloriæ zelus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo piscatoris die x. Septembris 1574. Pontificatus Nostri anno tertio.

XXX. — Eidem Duci insuper suadet, ut ex monasteriis cujusque provinciæ et ordinis unum seligatur, in quo seminarium quasi monachorum ad sanctioris hosce religiosos vitæ cultores optimis moribus et monastica disciplina imbuendos institueretur, situ, ædificio, peropportunoque censu instructum. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Ann. III. ep. 123. f. 299.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Bavariæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus, in plerisque istius tuæ ditionis Monasteriis vehementer collapsam esse monasticam disciplinam, quod sane gravissime dolemus, quia magnam animarum jacturam fieri intelligimus: neque enim ipsorum tantum sic depravatorum Monachorum, quod ipsum per se dolendum est, sed aliorum præterea multorum, quibus illorum vita et mores ante oculos versantur, salus periclitatur: ea siquidem est humanæ naturæ imbecillitas, ut gravius multo ad vitia, quam ad virtutes moveant aliorum exempla; maxime vero eorum, quos imperiti, quorum ingens est numerus, propter susceptam vitæ rationem a vitio abesse arbitrantur. Remedium optimum esse judicamus, si Nobilitas Tua curaverit ex tam multis Monasteriis, quæ istic sunt, unum aliquod deligi situ, ædificio, facultatibus opportunum, inque eo instituti quoddam quasi Monachorum Seminarium ad homines optimis moribus et Monastica disciplina instruendos, ut illis postea per monasteria distributis hac ratione possit Monastica disciplina restitui. Hoc tuæ perspectissimæ pietati magnopere curæ futurum esse confidimus, teque præclaram facultatem minime amissurum maximam ab omnibus bonis laudem, a Deo mercedem promerendi, cæterosque vicinos Principes exemplo ipso ad eandem laudem vocandi. Quod ut incredibiliter cupimus, sic omnem nostram auctoritatem atque operam Tuæ Nobilitati paratissimam pollicemur.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die xxx. Octobris 1574. Pontificatus Nostri anno tertio.

XXXI. — Pontifex per Felicianum Ninguardam Cæsari consilium dederat, ut ad illa Germaniæ monasteria, ubi scientia defecerat, et regularis disciplina aliquantulum relaxata erat, Religiosi pii iidemque Itali mitterentur, qui ad primævam disciplinam eadem revocarent. At vero suadentibus quibusdam e suis consiliariis minus e re christiana et publica et ipsius Principis sententibus parum abfuit, quin Cæsar omnino rejiceret sapientissimum illud consilium impediretque, quominus re conficeretur. Quamquam enim hucusque in hisce monasteriis sæpissime Itali Germanis permixti versarentur, tamen Cæsar, dum Felicianus demandato sibi operi, i. e. visitationi Apostolicæ in Austria manum admoturus erat, eundem præmonuit, ut id præ primis in obeunda Apostolica visitatione ob oculos haberet, ut omnes Religiosos Italos quemadmodum et aliarum gentium ex conventibus Sedi Metropolitanæ Vindobonensi subjectis amoveret, iisque solos Germanos Religiosos sufficeret: quod ni vellet, visitationem ipsam omnino intermitteret. Etenim Cæsaris animo nonnullæ præconceptorum opinionum nebulæ perdito quidem consilio offusæ effecerant, ut ille in suspicionem veniret de horum Religiosorum vivendi ratione tanquam minus laudabili, dubitaretque, ne forte ut idiomatis germanici imperiti nulli usui essent futuri. Felicianus eam ob rem toto pectore nitebatur, quæ Cæsari ad aures insussurrata fuerant, ex ejusdem mente depellere, eique sequens scriptum obtulit, quo ipsi candide exposuit, quam injuste, quamque absona lex ista a vera Ecclesiæ disciplina esset, quale quantumque præjudicium et damnum non institutis monasticis solum, sed et religioni ipsi et ordinibus religiosis allatura esset. (*)

(*) Germania Vol. 22. fol. 83.

Invictissime et Augustissime Cæsar et Domine Domine Clementissime.

« Hac hebdomada cum omni humilitate ac reverentia accepi decisionem per Sacram Cæsaream Majestatem Vestram factam in consilio, quæ duos articulos continet, quorum unus est,

quod Sacra Cæsarea Majestas Vestra in hac Sua Metropolitana Civitate Viennensi, et huic incorporatis Monasteriis alterius nationis, quam ex Germanis nativis Conventuales nullos velit habere, nec alterius tolerare, idque ex causis valde legitimis et evidentibus, quæ ad Suam Sanctitatem specifice perscriptæ sint. Alter, quod visitatio Monasteriorum valde necessaria, et utilis sit, sed ut ablegatis aliarum Nationum fratribus, de bonis Germanicis conventualibus provideatur; id quod si facere voluero, Sacram Cæsaream Majestatem Vestram suum favorem, et auxilium daturam; ad hæc Sac. Cæs. Majestas V. meam resolutionem expectat. Proinde ut Sac. Cæs. Majestatis V. mandato, et Suæ Sanctitatis commissioni satisfaciam, quam breviter fieri potest, quam humilime respondebo, rogans, ut me pro sua innata clementia benigne audire velit, ac hujus rei rationem habere dignetur. Quod si fuero prolixior, quam deberem, id Sac. Cæs. Majestas V. rei necessitati, non meæ voluntati ascribat.

«Quod ad primum attinet, esset res sancta, et optima, si tantus fratrum Germanorum numerus reperiretur, quantus satis esset Monasteriis Viennensibus et aliis. Verum penuria facit, ut huic rei satisfieri tam cito non possit. Neque vero integrum nobis est semper eos habere, ut optamus. Non desum tamen ego, nec deero pro viribus, ut paulatim pro Monasteriis Ordinis mei reperiantur. Nam tres jam inveni pro monasterio Viennensi, unum Augustanum, qui Priorem aget, alterum Slesitam, qui Dominica proxima elapsa in dedicatione Ecclesiæ nostræ germanice concionatus est, et hic habitum Monasticum suscepit, tertium Tyrolensem Tridentinum evocavi ex studio Bononiensi, qui etiam in hoc Monasterio inter nos cooptatus est. Postea dabitur opera, ut consequentibus temporibus fratres Germani ad habitum suscipiantur, et instituantur pro prædictis monasteriis, et aliis omnibus. Interea si aliunde poterint haberi alii, huc accersentur. Quod si Sac. Cæs. M. V. omnino volet plures Germanos nativos habere modo, et sciat, unde haberi possint, si certior fiam, ego eos non solum auctoritate Reverendissimi Generalis Ordinis mei, verum etiam Apostolica huc advocabo; simul etiam omnem lapidem movebo, si quos alios nancisci possim: dolere tamen S. S. ac procul dubio omnes status Imperii, qui non sunt nativi Germani, mirari possent, quod S. Cæs. Majestas V. neminem velit habere, aut tolerari in præfatis monasteriis Viennensibus, qui non sit nativus Germanus. Nam cum Sac. Cæs. Majestas V. sit caput totius Imperii Christiani, et hæc Civitas sit sedes Sac. Cæs. Majestatis V., non deberent excludi alii externi; maxime ii, qui sunt ex statibus Imperii, quin possint hic libere habitare; præsertim quod hujusmodi Status semper fuerunt parati, non solum exponere bona, verum etiam vitam pro Imperio, ac Serenissima Domo Austriaca. Unde in omnibus quoque Ecclesiis ipsorum, ac Monasteriis fit quotidie inter sacra et in aliis precationibus peculiaris Oratio pro salute, et incolumitate Sac. Cæs. Majestatis V. Præterea cum admittantur hic laici homines, et Sacerdotes sæculares omnium Nationum, cur non etiam Religiosi admittendi sint? Nam si prohibeatur illis accessus, videbuntur quasi deteriores esse sæcularibus Præsbyteris, et laicis hominibus: in quo Religiosis omnium nationum, excepta Germanica, inuretur magna ignominiæ nota ad perpetuam infamiam ipsorum. Est etiam vetustissima consuetudo apud nos in Religione nostra, ut in omnibus universitatibus, ubi Monachorum facultates id ferunt, admittentur duo ad minus fratres singularum provinciarum, qui studere ibi, et literis invigilare possint. Unde Bononiæ in monasterio nostro sunt Germani, Hispani, Galli, Flandri, Græci, et alii; ita quoque Parisiis, Lovanii et aliis in locis. Quare cum hic sit non solum universitas, sed Archigymnasium, idem fieri deberet, si monasterium tot sustinere posset. Proinde externæ nationes excludendæ non essent, præsertim illæ, quæ sunt ex statibus sacri Imperii. Ad haec accedit, hic esse legatos Principum externarum Nationum, Nobiles, Mercatores et alios multos sacro Imperio subjectos homines, qui propter negotia sua ad Sac. Cæs. Majestatem V. confluunt, et propter linguam, non nisi cum suis res spirituales tractare, et apud ipsos Sacrosancta Ecclesiæ Sacramenta suscipere possunt. Nec asserendum est, ut aliqui dicere possent, quod habeant Patres Societatis Jesu, et alios sacerdotes: nam præterquam quod non tot sunt, ut satisfacere possint, multi etiam ad alios accedere malunt, prout sunt varii captus et naturæ hominum. Unde hac quadragesima, et his feriis Paschalibus aliqui oratorum et aliorum multi ad nos venerunt, ut et alii ad alia Monasteria. Nam quisque ita facit libenter, prout conscientia dictat. Illud quoque urget, quod Monasterium hoc Viennense egeat Sacerdotibus quinque ad minus, tum quia quotidie veniunt ad nos fere omnes Principum Oratores, et alii quam plurimi, ut sacrum audiant, et sæpe evenit, ut in aliis templis Civitatis nostri vocentur ad sacra facienda: tum etiam ut cultus divinus debite peragatur, cujus rei præcipua habenda non est, cum ejus quoque causa Religiones institutæ, ac Monasteria erecta fuerint; cum vero non sint tot Germani, retineri aliquos alios simul cum Germanis necesse est, quod provisum fuerit. Postremo intentio et mens Superiorum Ordinis mei, ut et aliorum Ordinum, non est, ut mittant huc Italos, aliosque in propriam utilitatem, cum in Italia et alibi quietius vivere ac commodius possint: sed ut monasteria retinean-

tur, quousque fuerint inventiGermani, quæ alioquin inter tot hæresum procellas naufragium jam fecissent, nullis fere, aut paucissimis Germanis fratribus existentibus, qui in eis habitare, et ea conservare possent. Et hoc fecerunt Superiores nostri, tum ex debito ufficii, tum etiam ut referrent beneficium, quod a Germanis acceperunt præteritis sæculis. Nam in Longobardia cum ex ingenti peste fere omnes fratres Ordinis mei extincti fuissent, ne Monasteria amitterentur, Generalis, qui tum erat Ordinis mei, mandavit Provinciali Germaniæ Superioris, ut Monasteriis illis de fratribus suis Germanis provideret, quoad alii novi fratres Longobardi susciperentur ad habitum, et in religione bene instituerentur. Id quod factum est et constat ex archiviis Ordinis mei, quæ Romæ habentur ad Minervam, una vice fuisse missos a Provinciali Germaniæ ad illa Monasteria ad quinquaginta fratres germanos, qui longo tempore præfuerunt illis Monasteriis, quousque postea Longobardi ad habitum suscepti successerunt; si ergo Generalis Ordinis beneficii loco ad hæc Monasteria deficientibus Germanis fratribus alios misit, videretur mirum, ut loco gratiarum expelli debeant, et hæc infamiæ nota ordini inuri. Propter has igitur, et alias causas posset Sac. Cæs. Majestas V. ad beneplacitum suum aliquos admittere, de quibus, si securius etiam caveri velit, potest mandari, ut nemo hic admittatur, qui non solum probatæ vitæ literas testimoniales sui Generalis non habeat, verum etiam aut non sit ex statibus Sacri Imperii, aut non afferat secum testimonium scriptum fidelitatis a suo Principe, vel ab Illustrissimo Cardinale Sacri Imperii protectore, quod præsentet Sac. Cæs. Majestati V. aut excelso Regimini Austriæ, aut cui commissum fuerit, qui Priori etiam Monasterii cognitus, ac gratus esse debeat. Quod reliquum est, meæ partes nunc postulare viderentur, ut ad causas, quæ jam secundo a Sac. Cæs. Majestate V. ad Suam Sanctitatem perscriptæ dicuntur, paucis responderem, si mihi fuissent eo scripto indicatæ, ut aliunde prius eas audivi, quas propterea missas facio, ne etiam non necessaria longitudine Sac. Cæs. Majestati V. molestus esse videar.

«Quod pertinet ad alterum articulum, placere Sac. Cæs. Majestati V. destinatam visitationem, ut valde necessariam, et utilem, si voluero aliarum nationum fratres mei ordinis ablegare, et Monasteria cum bonis Germanicis Conventualibus restaurare, ad cujus negotii complementum necessaria mandata confici, et succursum maturum cum necessariis subministrari procurabit; jam Sac. Cæs. Majestati V. coram, et per scriptum indicavi, me, quoad fieri poterit, provisurum juxta mentem piam Sac. Cæs. Majestatis V. Id quod profecto non facile fieri potest, nisi prius visitentur Monasteria et cognoscantur necessitates illorum, ut sciatur, qui ac quales Conventuales in unoquoque Monasterio sint: et hoc est, quod S. Sanctitas vehementer desiderat, quia audivit aliquos esse tam scandalosos ac rebelles, ut jam amplius ferri vix possint, inter quos non tam Itali, quam Poloni, et aliarum nationum sunt. De quibus rebus omnibus certior fiet postea Sac. Cæs. M. V. antequam aliquid constituatur, tum ex me, tum etiam ex illis, qui nomine Sac. Cæs. M. V. assistent, et concludetur, quid agendum, ac quomodu providendum videatur, amotis inutilibus, scandalosis et rebellibus religiosis. Monitam autem volo Sac. Cæs. Majestatem V. ex Monasteriis nostris Prædicatorum, in quibus habitent conventuales post Viennense, unum esse tantum in Austria, Crempsæ, quatuor in Moravia, Brunæ, Znymæ, Olomutii et Iglaviæ: sed reliqua in Bohemia, quorum etiam ratio habenda est, pro quibus præcipue Sac. Cæs. Majestis V. favorem, et auxilium imploravi; nam in aliis nihil repugnarent, ut jam certus factus sum. Et si a Cæs. Majestate V. mandatum habuero, uti non dubito pro sua pietate, visitandi, conferam etiam omnia cum Rmo Archiepiscopo Pragensi. Hæc sunt, quæ pro mea resolutione ad Sacræ Cæs. Majestatis V. decisionem humillime respondenda habui, quæ spero Sac. Cæs. Majestatem V. pro sua ac prædecessorum suorum Sacratissimorum Imperatorum religione ita accepturam, ut necessitas hujus temporis et Monasteriorum postulat, ac facturam benignissime, ut hæc accessoria visitatio diutius produci non debeat, cum non damno, sed utilitati Monasteriis futura sit; præsertim quod nullibi aliquid innovandum et constituendum est, quin prius S. Cæs. Majestatis V. voluntas cunsulatur, ut deinde cuique Monasterio pro necessitate prospici possit. Nam intentio mea, juxta piam voluntatem Suæ Sanctitatis alia non est, quam ut Sac. Cæs. Majestatis V. optimæ menti satisfiat, ac Monasteriis provideatur, ut reipsa postmodum videre erit. His me Sac. Cæs. Majestati V. quam humillime commendo ac mea minima obsequia offero paratissima, felicem ac diuturnum vitæ cursum eidem precatus, et expecto a Sac. Cæs. Majestate V. benignissimam responsionem, et expeditionem, ut S. S. in hac necessitate satisfiat, et ego cætera negotia mihi demandata aliis multis in locis conficere possim.

Ex nostro Viennensi Monasterio Prædicatorum die 29. Aprilis 1574.

Sac. Cæs. Majestatis V.

Minimus Capellanus
Fr. Felicianus.

XXXII. — Attamen providus Pontifex alia quoque via reformationi Claustralium bene et sapienter prospexit. Ita exempli gratia votis Caroli Archiducis Austriæ obtemperavit, qui eum adprecatus fuerat, ut monasteria Monialium or-

dinum SS. Dominici et Francisci visitationi Ordinariorum subjicerentur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann III. ep. 126. f. 262.

Dilecto Filio Nobili Viro Carolo Archiduci Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Ex iis, quæ Nobilitas Tua scripsit ad Nuncium nostrum Porciam, magna cum voluptate cognovimus, quantopere tibi cordi sit sanctitas vitæ, et morum in iis maxime, qui propter susceptam vitæ rationem, qua se Deo dicarunt, debent aliis modestiæ, castitatis, innocentiæ ac virtutum omnium specimen esse, atque ut pie scribis, omni studio cavere, ne nomen Dei per eos blasphemetur. Itaque statuimus gratificari postulationi tuæ, de mulierum Dominicani ac Franciscani ordinis Monasteriis Ordinariorum visitationi et curæ subjiciendis; qua de re literas Apostolicas confici jussimus, easque quam primum licebit mittimus.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XX. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Coloniensi Præsuli in mandatis dedit, ut curet, quod Malmeduriensi Ordinis Sancti Benedicti monasterio, salva tamen Patrum horum libera eligendi potestate, idoneus Præpositus præficeretur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann III. ep. 96. fol 232.

Venerabili Fratri Salentino Archiepiscopo Coloniensi Sacri Romani Imperii Principi Electori.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Oportet Christi gregis Pastorem non solum præsentibus rebus providere, sed futuras etiam prospicere, quæque eidem gregi noxia accidere possunt, repellere. In quam curam ut omni studio incumbimus, sic non minima ex parte allevamur studio et diligentia venerabilium fratrum nostrorum, in quibus te in primis numeramus, quia tuam operam pro ea, qua præditus es, pietate Christo atque ejus gregi non defuturam confidimus. Accepimus, Abbatem Malmadriensem graviter ægrotare, periculum autem esse, ne adductus carne et sanguine, quæ res in iis, quæ Christi sunt, nihil debent valere, conetur Monasterium illud ad aliquem suum propinquum nihilo se meliorem transferre: nosti enim, quam male se gerat, quamque a Pastoris et Abbatis munere alienus sit. Curabis igitur omni spe, ne quis alius interim quocumque nomine ejus Monasterii administrationem attingat: ubi autem Abbatem ipsum humanis miseriis exsolvi contigerit, operam dabis, ut ejus Monasterii Priori et conventui libera Abbatis eligendi ac postulandi potestas relinquatur: jubebisque eligi, postularive sacerdotem idoneum, qui in monasterio permaneat, omniaque Abbatis et Prioris munia impleat; certioresque eos facies, nisi hæc diligentissime præstiterint, nullum a Nobis atque a Sede Apostolica confirmatum iri, Nosque nostro jure usuros. Hæc breviter indicasse Fraternitati Tuæ satis esse ducimus, tuam enim tam gravi in re vigilantiam, atque operam eximiam futuram persuasum habemus.

Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die VII. Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Archiepiscopum Moguntinum monet, ut Vicariis Ordinis Cisterciensis in obeunda visitatione suorum monasteriorum utriusque sexus auxilio sit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann III. ep. 141. f. 274.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Moguntino S. R. I. Principi Electori.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Ut nihil est, quod Nobis magis cordi sit, quam sanctam in quoque ordine vivendi disciplinam servari, atque ubi depravata est, restitui; sic magnopere eorum studium commendamus, qui in hac præclara et Christianæ Reipublicæ pernecessaria curatione versantur: quod quidem facere accepimus dilectum filium Magistrum Generalem Ordinis Cisterciensis; multa enim illum constituisse superiori æstate in iis tum virorum, tum mulierum sui Ordinis Monasteriis, quæ in isto tuo Archiepiscopatu sunt. Verum et illa omnia, et quæ etiam erunt in nostris litteris super illius Ordinis reformatione, frustra erunt provisa, et constituta, nisi Tuæ quoque Fraternitatis opera accesserit, in quo eo te paratiorem futurum confidimus, quo tuam pietatem et Christi gloriæ zelum perspectiorem habemus. Sic enim judicamus, utriusque nostrum desiderio satisfieri posse, si ad Senatum tuum scripseris, ut curet, decreta illa quam diligentissime servari, et quoties Ordinis Vicarii, ipsius Senatus auxilium postulaverint adversus eos, quorum contumaciam seculari brachio retundi opus erit, illud adhibeant. Scimus, optimo pastori et sanctæ disciplinæ percupido satis esse rem ipsam atque opportunitatem indicare, cohortationem ut supervacaneum esse.

Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XIII. Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XXXIII. — Neque minus Pontifex postulationibus Archipræsulis Trevirensis favebat, qui eum per Cardinalem Commendonum efflagitaverat, ut celeberrimum monasterium Prumense Ordinis Sancti Benedicti sedi suæ primatiali uniretur, quo facilius disciplina, ibi collapsa, restitui posset. En Archiepiscopi litteras ad Commendonum. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 28. fol. 202.

Illustrissime et Reverendissime Domine.

« Singularem quamdam Celsitudinis Vestræ erga nos, Ecclesiamque nostram propensionem, venerabilis, devotus, sincere nobis dilectus Wilhelmus dictus a Landtskron, Ecclesiæ nostræ

Trevirensis titulo Sanctæ Agathes in Lonquiono Archidiaconus (qui nuper ex Urbe ad nos rediit) magnopere, et merito nobis prædicavit. Cognovimus siquidem Celsitudinem Vestram nostra negotia, quæve pro Ecclesiæ nostræ incolumitate a Sanctissimo Domino Nostro, atque Sancta ista Sede Apostolica nobis petenda veniunt, suo favore, atque auctoritate diligenter semper promovisse. Quod nunc sane evidentiori quoque argumento nobis contestatum est, cum per Reverendum Patrem Dominum Casparum Gropperum, Sanctissimi Domini Nostri Nuntium, intellexerimus, Celsitudinem Vestram Sm̃o Domino Nostro piis desideriis nostris in concessione unionis Prumiensis Monasterii cum Archiepiscopatu nostro Trevirensi, pro religionis Catholicæ instauratione atque exaltatione, publicæ pacis conservatione, subditorumque nostrorum incolumitate, paterne et clementer per Sanctissimum Dñum Nostrum facta, benigne annuendam judicasse. Qua in re ut equidem magnam consolationem accepimus, sic Celsitudini Vestræ eo nomine gratias quantas possumus agimus maximas, nosque vicissim Celsitudini Vestræ quamplurimum debere agnoscimus. Eam tandem dicti monasterii unionem non ullius proprii commodi, aut emolumenti causa, nec alia ratione a nobis petitam desideratamque esse, Celsitudo Vestra sibi de nobis certo polliceri potest, quam ut tam celebris et pervetusti Monasterii regularis et monastica disciplina juxta regulæ et professionis præscriptum, divinusque cultus restitueretur, ipsumque Monasterium pene collapsum reædificaretur et instauraretur, pristinaque devotionis et pietatis, nec non orationis sancta opera ad solius Dei Optimi Maximi gloriam et honorem catholicæque unitatis perpetuam conservationem, et propagationem omni indefessaque sedulitate resuscitarentur, et promoverentur; ut denique rapaces Lupi undique grassantes et oblatrantes hæretici ab ovili Catholicæ Ecclesiæ longius arcerentur, subditis pax amabilisque concordia et tranquillitas, Ecclesiæ vero nostræ Trevirensi publica securitas redderetur et conservaretur. Quæ omnia cum omnipotenti Deo non possint non esse gratissima: ita spero Sm̃o Domino Nostro tamquam Christi in terris Vicario, vobisque Sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus non minus accepta grataque futura: ad eam autem rem perficiendam unicum superesse videtur, ut videlicet Sanctissimi Domini Nostri pia voluntas, factaque concessio ejusdem Sanctitatis Suæ Diplomatibus corroboretur. Quapropter commisimus Magnificis, sincere nobis dilectis, Domino Johanni Paulo Castellinio Jurium doctori, et Henrico de Rover in Romana Curia Procuratori literarum desuper conficiendarum, et expediendarum solicitationem, et eosdem ad omnia alia ad eam rem pertractandam necessaria præstandum et faciendum procuratores nostros constituimus. Quos ut Celsitudo Vestra auctoritate sua sublevare, et adjovare dignetur negotiisque nostris (quod facit) patrocinari non desinat, unice atque obnixe rogamus. Nos vicissim pro virili, omnique industria in hoc versabimur, ut præmissa diligenti opera compleantur, atque Sanctissimum Dominum Nostrum cum sacro Cardinalium Collegio, hujus concessæ indultæque unionis nulla unquam sit subitura pænitudo. Atque hisce Celsitudini Vestræ, quam Deus Optimus Maximus conservet, prosperetque in omnibus, nos nostraque omnia amice et fraterne commendamus.

Datæ Confluentiæ die octava Julii Anno Domini 1574.

Celsitudinis Vestræ Addictissimus
IACOBUS ARCHIEPISCOPUS TREVIRENSIS
ET PRINCEPS ELECTOR.

XXXIV. — Hoc quoque anno Gregorius summo erga Societatem Jesu studio excelluit. Carolo Archiduci Austriæ gratulatur, quod consilium jam captum Collegium Societatis in urbe sua Græcensi condendi tanta alacritate perficiat; ut ipse binis litteris ad Pontificem datis innuit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 128. f. 270.

Dilecto Filio Nobili Viro Carolo Archiduci Austriæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Etsi res tuas commendare Nobilitati Tuæ supervacaneum esse ducimus, quia scilicet res cuique suæ commendatæ esse debent sua sponte, Jesuitarumque Collegium, quod in tua civitate Grezensi instituisti, tuum est; tamen quia nostra confirmatione nostrum quoque esse agnoscimus, voluimus, Tuæ Nobilitati perspectam esse nostram erga illud voluntatem. Commendamus igitur illud, quantum possumus, Nobilitati Tuæ, ut quo magis illud amplecteris, eo uberiorem fructum ferre possit ad Dei gloriam, ad populorum salutem atque ad tuam sempiternam mercedem.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XIII. Novembris MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

En Caroli ea de re litteras. [*]

[*] Germania Vol. 28. fol. 23.

Beatissime in Christo Pater,
Domine mihi colendissime.

« Post obsequiorum meorum humilem commendationem, filialis meæ erga Sanctitatem Vestram et hanc Sedem Apostolicam observantiæ perpetuum incrementum. Pergratum mihi fuit, ex litteris Sanctitatis Vestræ quarta Julii proxime elapsi ad me datis, intelligere, eidem Sanctitati Vestræ id Collegium non mediocriter probari, quod ego Societati Jesu in hac mea Civitate Grezensi constituendum induxerim animum. Video nempe, Sanctitatem Vestram in eo

mecum convenire. Nimirum ea in re his populis et subditis meis ad salutem multum, Deo autem optimo maximo ad gloriam quam plurimum situm, et propterea hoc meum institutum omnino necessarium fuisse. Siquidem ex eo, ut S.V. plane pie scribit, Christi ovibus misere passim errantibus et famelicis ejusmodi Pastores tribuentur, a quibus illæ cœlestem cibum petere poterunt, vitæ scilicet sanctitatis in moribus, doctrinæ, sinceritatis in religione et divinæ gratiæ in sacramentis. Itaque cum nunc tandem per Dei gratiam dictum collegium adeo erexerim, ut in eo non contemnendus numerus fratrum dictæ Societatis alatur, iique surgenti hoc principio tantum jam in Ecclesia et scholis profecerint, ut mihi facile polliceri possim, eosdem brevi quamplurimum profecturos. Ideo Sanctitatem Vestram quam obnixissime rogo et præcor, ut id quod a me hac in parte in evidentem summamque communis boni utilitatem feliciter inchoatum, et jam quasi plane perfectum sit, eadem pariter authoritate sua ratum et firmum habere, literasque meas fundationis, quarum exemplar cum hisce Vestra Sanctitas accipiet, patentibus suis litteris quantocius corroborare, confirmare ac stabilire dignetur. Factura in eo Sanctitas Vestra rem et paterna sua sollicitudine dignam, et Sacrosanctæ Ecclesiæ perutilem, imprimisque provinciis his meis longe maxime necessariam, atque adeo mihi constanti mea erga Sanctitatem Vestram observantia et cultu perpetuo recognoscendam, quam de cætero ad multos annos bene valere optamus.

Datæ in civitate mea Grätz vigesima Januarii, anno MDLXXIV.

E. S. Vestræ

Obsequentissimus filius Carolus Dei gratia Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ et Comes Tyrolis etc.

Carolus.

Eadem perscribit alteris litteris, quibus eidem Pontifici Sodales Societatis Jesu impense commendat, eorumque labores in erudienda juventute meritis laudibus prosequitur. [*]

[*] Germania Vol. 25. fol. 31.

Beatissime in Christo Pater ac Domine Dñe mihi Colendissime.

« Post obsequiorum meorum humilem commendationem filialis meæ erga Sanctitatem Vestram, et hanc Sedem Apostolicam observantiæ perpetuum incrementum. Redditæ mihi fuerunt Sanctitatis Vestræ literæ, quibus mihi Jesuitarum Collegium, hic in Grätz per me institutum, paterne commendare dignata est. Ad eas igitur Sanctitati Vestræ ita breviter ac humiliter respondeo. Licet hactenus nihil prius, nihilque antiquius habuerim, quam dicti Collegii omnimodam perfectionem: daturum me tamen ob hanc gratiosam Sanctitatis Vestræ commonefactionem eo majorem operam, ut id sine ulla mora plane exædificetur, ejusque res omnes eum in statum perveniant, ut inde desideratum fructum, ad Dei gloriam, eo citius et abundantius percipere possimus. Quod nobis absque omni hæsitatione omnino sperare licet. Siquidem Patres illi, qui huc missi fuerunt, eam et in scholis et in Ecclesia ingenuam operam sedulo navant, tanto cum profectu, ut ultra 200. scholares, quos in bonis literis ac pietate erudiunt, concionum etiam in Ecclesia auditorium de die in dies frequentius habeant: ita ut ex ea re omnes boni maximam voluptatem et consolationem capiant. Quare Sanctitatem Vestram iterum humiliter præcor, dignetur juxta ea mea humilia postulata, quæ superioribus diebus ad Sanctitatem Vestram perscripsi, ejusmodi collegii confirmationem et ratificationem mihi per primam commoditatem clementer impartire.

« Et quoniam plane constitutum habeo, maxime sic a Sanctitate Vestra per Prothonotarium de Porcia paterne admonitus, plura ejusmodi collegia erigere, præsertim versus Italiam, ne virus hoc hæresum ac schismatum ulterius serpat, sed ejusmodi Collegiis veluti propugnaculis quibusdam a progressu propulsetur. Et vero Sanctitas Vestra ex adjunctis originalibus literis venerabilis Domini Episcopi Parentinensis liquido intelliget, quam sese nobis ad hoc cum Monasterio ad Sanctum Petrum in Silva, Comitatus mei Pisinensis, qui fere in media Histria, Italiæ contigua, jacet, egregia nunc occasio offerat. Idcirco a Sanctitate Vestra, qua possum diligentia peto, dignetur pro gloria Dei optimi maximi, et pro sacrosanctæ nostræ religionis Catholicæ conservatione paterne annuere ac concedere, nec non id litteris suis ad nos perscribere, ut videlicet ego et præfatus Episcopus Parentinus impios illos ne gravius dicam Monachos ordinis quidem D. Pauli Hæremitæ, sed vita ac moribus seculi hujus, et illius Principis Alumnos, pro eorum merito ex Monasterio exturbare, et illud ordini ipsi Jesuitarum, tradere possimus: ita ut in eo continuo quinque aut sex fratres alere, ac illi populis illis concionando et aliis divinis ministeriis majori cum fructu et emolumento præesse possint. Quam rem sane Sanctitas V. eo libentius facere debebit, quod, ut præfertur, id Jesuitarum Collegium, veluti propugnaculum quoddam e regione Principatus mei Carniolæ futurum sit. Ex quo omnes malignorum insidiæ detegi, ac versus partem illam Italiæ prorucntes Schismatici profligari ac repelli poterunt: adeo quod ea re impræsentiarum nihil magis salutiferum ac proficuum excogitari posset. Quapropter Sanctitatem Vestram non solum pro eo consensu seu authoritate vehementer præcor, sed etiam illud ab ea quam obnixissime peto, dignetur simul Præpositum Societatis illius paterne ac serio requirere, cohortarique, ut dictum Monaste-

rium absque omni exceptione acceptare, et statim quinque aut sex insignes ejus ordinis Patres Italos, et si fieri poterit, unum atque alterum Sclavum, cum ii mei populi omnes communiter lingua Sclavonica et multi Italica utuntur, eo destinare velit. Quibus possessionem Monasterii confestim dari curabo, eosque deinceps ita amanter amplexaturus sum, ut procul dubio illis in partibus Ecclesiæ Dei, cui sua divina Majestas hic in terris Sanctitatem Vestram misericorditer præfecit, maximum fructum allaturi sint. Itaque plane mihi polliceor, Sanctitatem Vestram huic meo pio et justo desiderio sine omni cunctatione vel hæsitatione satisfacturam esse. Quam Deus Optimus Maximus ad multos annos florentem ac incolumem conservet.

Datæ in mea Civitate Grätz vigesima secunda die Decembris anno millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

E. S. V.

Obsequentissimus filius Carolus Dei gratia,
Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ etc.
Comes Tyrolis etc.

CAROLUS.

XXXV. — Res Fuldenses, ob Protestantium pravorumque quorumdam Catholicorum molimina tanto in discrimine positæ, Pontifici in primis obversabantur oculis, ejusque animum valde excruciabant. Cæsarem itaque adiit, monuitque, ut virtute dignitatis, qua ceu Advocatus Ecclesiæ fungebator, Abbati Fuldensi in conservanda avita fide, et fovendis patribus Ignatianis præsto esse vellet. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. An. II epist. 216 f 131.

Charissimo in Christo Filio Nostro Maximiliano Hungariæ et Bohemiæ Regi Illustri, in Romanorum Imperatorem Electu.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Nullum potest esse negocium, in quo majori cura, et studio versari debeamus, quam cum de animarum salute, deque pio Dei cultu, et fidei synceritate retinenda et tuenda agi intelligimus. Qua quidem curatione neglecta neque Pastores essemus, neque possemus effugere iram Dei, suarum ovium interitum, suæque gloriæ detrimentum nostræ desidiæ ascribentis. Quem enim ei fructum aucti gregis afferemus, si cum ipsum, quem pascendum suscepimus, ociosi cernimus a bestia devorari! An cura, et solicitudine pro Christo suscipienda inferiores erimus iis, qui in hostili eorum odio, et furore nihil aliud conantur, nisi Catholicam fidem suo ipsius sancitam sanguine evertere, et delere? Hæc cura ita Nos angit, ut maxima quoque ex parte Tuam Majestatem attingere debeat, quin autem attingat, quæ tua est pietas, non dubitamus. Nosti enim ex magni Leonis sententia, istam tibi potestatem a Deo tributam esse, præcipue ad Catholicæ Ecclesiæ præsidium, ot ausus nefarios comprimas, et quæ bene sunt statuta, defendas, et veram pacem iis, quæ sunt turbata, restituas, et alieni juris pervasores depellas. Hujus rei præclara nunc Tuæ Majestati facultas datur in dilecto filio Abbate Fuldensi a Potentium injuriis tuendo, inque Christi causa suscipienda, pro qua ille gravissime vexatur. Prohibetur sua jurisdictione in constituenda ecclesiastica disciplina, inque Catholica fide conservanda uti suis in locis ab iis, quibus utrumque summo odio est, quique Augustanam confessionem, hoc est Sathanæ conspirationem anteponunt Catholicæ veritati. Proponunt minas et pericula, nisi ille eam confessionem suis permittat, presbyterosque eos, quos habet, ex Sodalitate Jesu quamprimum ejiciat. Quæ quidem nullo jure neque Divino, neque humano adversariis licere facile intelligit Majestas Tua. Hortamur, quantum possumus, proque nostro jure, et paterna in re benevolentia monemus, ac si poteris, etiam rogamus, ut æquitati, atque innocentiæ auxilio sis, ut Christi causam toto pectore amplectaris, neve cum opprimi sinas, qui nullum pro Christo laborem, ac periculum defugere paratus est, quique sese omni cum modestia continet suis finibus, in cum alios per summam injuriam invadere ne patiaris: declares etiam licere Abbati per Imperii decreta collapsam in sua ditione Religionem restituere, inque ea re ei subjectos obtemperare debere: licere etiam presbyteros ex Sodalitate Jesu a Sede Apostolica, atque a Concilio Tridentino approbata retinere, eosque permitti in Religionis concordia a Romano Imperio constituta, eaque omnia gravissimis edictis comprehendas, atque exeqoi cures pro ista tua, quam accepisti a Deo, cujus causa nunc maxime agitur, potestate. Erit hoc tua præstanti virtute et pietate dignissimum, Tuæque Majestati apud omnem Catholicam Ecclesiam gloriosissimum, apud Deum ad sempiternam mercedem amplissimum.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XIII. Februarii MDLXXIII. Puntificatus Nostri anno secundo.

Ferdinandom quoque Archidocem Austriæ alloquitur, ut cum Cæsare agat, ne Jesuitæ impiis Protestantium Catholicorumque pravorum machinationibus Fulda ejiciantur. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. An II epist. 260. f 161.

Dilecto Filio Nobili Viro Ferdinando Archiduci Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus Electorem Saxonem et duos Hassiæ Principes omni studio atque opera niti de Jesuitis Fulda ejiciendis, corrupisseque nonnullos ipsius Abbatiæ nobiles et monachos, litterasque ad eos de Jesuitis ejiciendis, deque Augustana confessione, hoc est de summo impietate retinenda dedisse. In quo per-

spicuum est, nihil aliud eos conari, quam ut Catholica Religio inde ejiciatur, utque illud antiquissimum syncerae fidei propugnaculum pereat, ostiumque illud in Hassiam et Saxoniam Christo obstruatur; utque hoc exemplo caeteri a Catholica Religione deterreantur, et Jesuitae tota Germania expellantur; denique ut de vera Religione sibi judicium arrogent. Sic enim dicunt, Ordinem illum esse sectam quandam impiam, blasphemam, seductricem. Quod malum quantum sit, quamque late pateat, quantaque cum Catholicae fidei et animarum Christi sanguine redemptarum pernicie tentetur, et te pro tua prudentia intelligere, et pro insigni pietate gravissime dolere non dubitamus. Nam cum leviorem multo ducere debeamus humanarum rerum omnium, quam unius animae jacturam, qui possumus de tam multarum animarum interitu non gravissime dolere? unum remedium est, si tu, dilecte fili, quantum niti auctoritate et gratia poteris, ages cum Charissimo in Christo filio nostro Maximiliano, ut omni ope, studio, charitate hoc negocium amplectatur, provideatque, ne quid Catholica Religio detrimenti accipiat; ne Jesuitae ejiciantur, neve aut ipsis, aut Abbati, qui eos demittere recusat, amantissimeque amplectitur, ulla vis aut injuria inferatur, Saxonemque et Principes eos, quos diximus, ab eo consilio deterreat: hoc speramus illum et sua sponte facturum, et te pro tua pietate cum eo acturum, omnemque curam atque operam in eo positurum, ut hoc, quod incredibiliter cupimus, consequamur, ac poteris, per viscera Domini Nostri Jesu Christi, cujus causa agitur, rogamus.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die III. Aprilis MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXXVI. — Abbatem ipsum Fuldensem Gregorius solatur, hortaturque, ut in perferendis persecutionibus, quas ob suum avitae fidei conservandae studium sustinet, invicto animo perseveret, neque sinat Patres Societatis Jesu amandari. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 218. f. 133.

Dilecto Filio Balthassari Abbati Fuldensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Salutem etc. Legimus tuas literas pietatis et charitatis plenas, ex quibus cognovimus, quantis in laboribus et periculis pro Catholica Religione verseris, quam forti animo resistas iis, qui convenerunt adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Itaque et gratias agimus Deo, et tibi gratulamur, quod tam praeclaram ab ejus benignitate oblatam facultatem sempiterna praemia promerendi, caeterosque Catholicos ad tuendam Christi gloriam tuo exemplo imitandi tam cupide, tamque alacriter amplexus sis. Perge fili, ut coepisti, Sathanae eripere, Christoque tum restituere, tum conservare eos, quos ejusdem Sathanae fraus partim abduxit, partim abducere molitur, terroresque eos, qui sese ostentant, ac si quos etiam majores ejus Ministri proposuerint, contemne, nec quidquam Christo, atque animarum salute charius habe, hancque ei gratiam redde, ut non defatigeris, neque ullis terroribus de tam praeclara voluntate, atque incepto dimovearis; spemque omnem in eo repositam habe, et quo majores excitantur procellae, eo acrius in ejus causam incumbe: Jesuitarum in primis opera utere, neque eos amandari sine: videbis diabolicos omnes conatus concidere. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos. Scribimus, ut postulas, ad charissimum in Christo filium nostrum Maximilianum, atque ad Capitulum tuum, earumque literarum exempla ad te mittimus. Si quid praeterea erit, in quo nostra auctoritate atque opera profici posse intelligas, fac Nos certiores: nunquam enim defatigabimus pro Catholica Religione et Christi gloria, pro qua vitam ipsam libentissime poneremus. Nos tibi charitate arctissime devincti sumus; teque ut filium charissimum, optimeque meritum cogitatione, atque animo amplectimur, atque osculamor, laboresque istos, et zelum tuum Deo offerimus et commendamus, tibique majorem in dies in eo progressum, atque omnem foelicitatem ab ejus benignitate precamur.

Datum Romae apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XIII. Februarii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XXXVII. — Magistrum quoque Ordinis Theutonicorum monet, ut monasterium quoddam Patrum Ordinis Praedicatorum fere derelictum, et in Praefectura sua situm, Jesuitis concedat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann III ep. 198. f 263.

Dilecto Filio Georgio Ordinis Militum Beatae Mariae Theutonicorum.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem et Apostolicam benedictionem. Libenter postulamus a te ea, quae pertinent ad Christi gloriam, atque ad animarum salutem, quia te quoque ea capere, libenterque tribuere non dubitamus. Cupimus, ut illud olim Dominicanorum, nunc autem ab illis plane destitutum Monasterium, de quo cum Tua Nobilitate egit dilectus filius Nicolaus Elgardus, Jesuitarum Collegio tribuatur: novimus enim ejus ordinis virorum studium atque operam inexhaustam in iis, quae Dei sunt; inque sacrae doctrinae sinceritate, et morum sanctitate tuenda, hominumque animis inserenda. Erit Nobis gratissimum tuaque insigni pietate dignissimum, si huic nostro desiderio quamprimum satisfeceris. Ipsi autem Elgardo super iis, de quibus cum Tua Nobilitate aget nostro nomine, omnem fidem habebis.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die vigesima septima Novembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XXXVIII.—Quod ad Collegium Societatis Jesu Augustæ Vindelicorum pertinet, superiori loco jam enarravimus, [*] quomodo præsertim Fuggeri et Ilsungi hujus collegii fundationem urgerent, Gregoriumque adprecati fuissent, ut templum et ædes S. Crucis, Augustinianis Patribus, tum incolentibus, ad monasterium S. Georgii, Augustæ quoque situm, translatis, in usum ejusdem collegii concederet. Nobiles isti viri, qui magnam religionis fovendæ speciem præseferebant, quo facilius ad optata pervenirent, Augustinianos Patres eorumque Præpositum pessimo consilio teterrimis coloribus Pontifici depictos repræsentaverant. Veruntamen Gregorius, acerrimus justitiæ vindex, Augustanorum Episcopum consuluit, eique mandavit, ut si vera essent, quæ de Patribus Augustinianis dicerentur, idque e re religionis esse cognosceret, eorum templum ædesque collegio isto condendo adhiceret. Tam vero ille virtute ac litteris clarissimus Præsul, quique totus erat in fovendis tuendisque Patribus Societatis Jesu, eorumque opera in diœcesi sua administranda plurimum utebatur, plane aperteque rei veritatem Pontifici patefecit. Itaque affirmavit Fuggerorum atque Ilsungorum effusas largitiones (promiserant ducenta millia florenorum imperialium in sumptus ejus Collegii instituendi) prorsus vanas esse; idque eos in ea re postulanda sequutos esse, ut ejus templi ædiumque jura invaderent, omnique pudore abjecto sui juris facerent. Erat enim vero monasterium illud opulentissimum, cujus opes si bona ei adnexa spectes, ad plura centena millia florenorum pertinebant. Verendum porro esse, sapientissimus hic Præsul monuit, ne hi viri, bonis monasterii aucti, ad Protestantium castra deficerent, quod in hujusmodi casibus sæpissime tunc temporis in Germania maximo Ecclesiæ mœrore ac damno usu venerat. Addebat etiam ementita ac falsissima omnino esse, quæ viri isti in Patres Augustinianos eorumque Præpositum ad Pontificem detulerant. At quid diutius moramus in narrandis horum virorum nefariis moliminibus contra sacrosancta Ecclesiæ jura, quæ ample exposita inveniuntur in memorata vigilantissimi Episcopi relatione, quam ideo lubet hic adponere, quippe quæ mirum in modum miseræ illorum temporum Ecclesiæ conditioni inservit? Idem Episcopus Pontificem gravibus verbis exurat, ne pravis horum virorum consiliis in posterum aurem præbeat, Patresque Augustinianos in pacifica templi ædiumque possessione remanere sinat atque tueatur. [*]

[*] An. 1573. § 26., 1573. § 2.

[*] Germania Vol. 20. fol. 5.

« Beatissime Pater et Domine clementissime. Post devota beatorum pedum S. V. oscula, debitamque obedientiam, per hasce meas literas S. V. significare debui, quod duo mihi S. V. Brevia, ad Rmum Illmumque Episcopum Frisingensem et me scripta, eo tempore quo post S. V. confirmationem mihi Episcopatus mei Augustani administratio, Deo auxiliante, incipienda erat, et valde multis distinerer negociis, per Reverendum P. ac Dñum D. Gasparem Gropperum Rotæ auditorem et S. V. nuncium tradita sunt, quorum altero S. V. nobis mandavit, ut Præpositum et Conventum S. Crucis civitatis Augustanæ moneremus, hortaremur atque in Domini nostri Jesu Christi visceribus benigne et obnixe rogaremus, ut quantum fieri potest, citissime se una cum rebus suis omnibusque monasterii sui proventibus et oneribus ad monasterium S. Georgii ejusdem Ordinis et civitatis conferrent, monasteriumque S. Crucis illiusque Ecclesiam una cum ædificiis, hortisque omnibus vacuam dimitterent: esse enim eam S. V. mentem, quod ibi Collegium Societatis nominis Jesu, quod quidem Augustani se dotaturos promiserunt, constituere velit; altero vero mandatur, ut Præpositi S. Crucis electionem ob apostasiam ab eo antea commissam, nullam pronunciaremus, atque una cum conventualibus, invocato etiam si opus fuerit brachio sæculari, ad monasterium S. Georgii transferremus. Quæ Brevia quamvis animum meum de insigni S. V. voluntate, qua Catholicam religionem in Germania, maxime vero in diœcesi mea Augustana conservare studet, certissimum reddant, et ego quoque tanquam in partem sollicitudinis vocatus, paratus sim, omnia illa, quæ S. V. mihi mandaverit, pro debita obedientia quam citissime exequi: impedivere me tamen hactenus infinita negotia, quæ mihi statim in principio regiminis hujus diœcesis occurrunt, quo minus potuerim omnia, mihi a S. V. commissa, pro negotii ipsius magnitudine atque diœcesis meæ cum utilitate, tum necessitate sufficienter parvo temporis spacio deliberare; ex quo factum, quod ad Brevia ista tardius quam ipsemet etiam voluerim, respondeam. Ante omnia autem S. V. id sibi de me promittat, quod pro catholica religione et Sanctæ Sedis Apostolicæ Sanctitatisque V. obedientia, Deo dante, omnia quæ mihi possibilia erunt, usque ad extremum vitæ spiritum, etiam cum periculo vitæ et omnium bonorum meorum faciam; neque quicquam mihi tam grave mandari poterit, in quo S. V. mandata non sim alacri animo perfecturus. De ipsis quoque fratribus societatis nominis Jesu, qui insigne collegium in mea diœcesi non procul ab Augusta habent, egregie sentio, cumque operam eorum hactenus pro Catholicæ religionis defensione utilem fuisse agnoverim, non desinam eos benigno favore prosequi. Cur igitur ea, quæ S. V. mihi in duobus suis Brevibus mandavit, nondum exequutioni mandata sunt? Compellit me, Beatissime Pater, diœcesis meæ paternus amor, ut ante S. V. pedes provolutus, ejus necessitatem et utilitatem circa translationem illius monasterii exponam, certam de

S. V. insigni prudentia concipiens spem, quod simulatque de omnibus, quæ ad totam istam causam pertinent, sufficienter admonita fuerit, mihi ac diœcesi meæ non minus æqua erit, quam Augustanis illis, qui translationem monasterii S. Crucis in fratres societatis nominis Jesu tantopere desiderant: quæcumque autem de eo scribo, non ea scribo mente, ut aliquid, quod ad conservationem Catholicæ religionis pertineat, impediam, sed potius ut S. V. intelligens quid in tota causa sit, id faciat, quod pro conservatione jurium Ecclesiæ meæ utilius sit, neque alicui grave præjudicium pariat. Scribit de toto hoc negocio copiosius Capitulum Ecclesiæ meæ Cathedralis, atque idem prorsus mecum supplex petit, quod spero S. V. tanto benignius, vel propterea quoque audituram, quod ex quadraginta constans Canonicis, qui fere omnes ex præcipua totius Sveviæ nobilitate sunt, et una cum suis (Sveviæ videlicet nobilibus) in hunc usque diem in catholica religione perstiterunt; quod eo quoque in illis laudabilius est, quia omnes liberi ac nulli Principi, sed potius Imperatori immediate subjecti, secundum constitutiones Imperii liberrimam mutandæ religionis facultatem habent, qua tamen ipsi non utuntur, sed potius in catholica religione, ac S. V. sanctæque Romanæ Ecclesiæ obedientia perdurant. Eos igitur S. V. sibi commendatos habeat, et una mecum supplicantes benigne intelligat.

« Quantum ad primum Breve attinet, si ego mandato S. V. Præpositum ac Conventum S. Crucis per viscera misericordiæ Dei nostri orarem, ut relicto monasterio S. Crucis se ad aliud ejusdem Ordinis, Divo Georgio dicatum, transferrent, an S. V. eorum e contrario præces contemnendas existimaret, quibus regulæ S. V. de non tollendo jure quæsito, concordatisque Germaniæ inhærentes, a me per viscera ejusdem Domini nostri Jesu Christi, ejusque acerbissimam passionem, quam pro nobis in ligno Sanctæ Crucis passus est, atque Sanctissimi Ecclesiæ Doctoris Augustini, cujus regulam ipsi et eorum majores in eodem monasterio professi sunt, atque a quingentis sexcentisve annis observarunt, petituri essent, ne eos novo atque in hisce regionibus prorsus inandito modo ex antiquissima sui monasterii possessione deturbarem atque novas sedes apud illos, quibus non admodum grati futuri essent, atque apud quos ipsis quoque locus non esset, quærere cogerem? Quid vero si Sanctitas V. eorum preces non esse audiendas putaret, an meas, Capitulique mei, ac totius meæ Diœcesis eidem regulæ de non tollendo jure quæsito innitentium, ac mecum coram Deo, et Sanctis ejus Angelis, atque Ecclesiæ S. Crucis, hujusque laudabilis Diœcesis Patronis, supplicantium preces auditura non esset, cum majori nos ratione pro conservatione Juris nostri, quam alii pro ejus occupatione supplicemus? Non est, Beatissime Pater, res parvi momenti, quam pauci quidam in civitate Augustana contra meam atque Ecclesiæ meæ utilitatem de translatione illius monasterii moliuntur, quasi nihil aliud agatur, quam quod Canonici regulares Ordinis Sancti Augustini cultum, quem antea exhibuerunt Deo in monasterio Sanctæ Crucis, mutato solum loco in monasterio Sancti Georgii exhibeant, et interim Patres Societatis nominis Jesu audiendo confessiones, prædicando verbum Dei, juventutemque instituendo, cultum divinum, (attributo ipsis solum in monasterio Sanctæ Crucis loco) augeant, atque illi, qui pro ipsis intercedunt, ducenta aureorum millia (quæ meo quidem judicio magis magnifice promittuntur quam præstabuntur) in utilitatem Ecclesiæ impendant. Dum enim ista liberaliter promittuntur, id agitur, ut mihi meæque Ecclesiæ Augustanæ locus, qui una cum suis ædificiis centum aureorum millibus comparari non posset, mihi meæque Ecclesiæ in spiritualibus et temporalibus subjectus, anferatur, in laicorum patrocinium transferatur, certissimumque subeat periculum, quod et ipsum quoque, ut multa alia in civitate et Diœcesi Augustana, loca vel omnino, vel aliqua ex parte tandem in hæreticorum dominium transeat. Multa, ex quo hæresis Germaniam hanc nostram invasit, monasteria, tam in civitate Augustana quam extra eam, per hæreticos occupata sunt eo prætextu, quod Laici sibi ea in temporalibus subjecta esse dicerent, vel nescio quod exile jus se in illis, vel ad illa habere prætenderent. Ea vero quæ Episcopo Augustano, vel ejus Capitulo subjecta fuerunt, atque in quibus Laici nullum prorsus jus habuerunt, in hunc usque diem et Catholicæ religioni et Ecclesiæ Augustanæ integra permanserunt. Quæ igitur ratio aut subest aut subesse poterit, ut mihi meæque Ecclesiæ Augustanæ monasterium S. Crucis auferatur, atque sub specioso Patrum de societate nominis Jesu titulo, magnificisque immensæ pecuniæ impendendæ promissionibus Laicorum patrocinio subjiciatur? At nihil in administratione temporalium immutabitur, manebunt omnia Episcopi, nisi quod Patres Societatis Jesu, qui Sedi Apostolicæ immediate sunt subjecti, in monasterii et templi possessionem immittentur. Facilia quidem sunt illa dictu, quod si Sanctitas V. sciret, quid de aliis monasteriis, in quibus Laici speciem aliquam juris habuerunt in civitate Augustana actum sit, haud facile monasterium Sanctæ Crucis (quod sine omni periculo amissionis sub mea est jurisdictione) mutata antiqua ejus monasterii forma laicis, ut ipsi illud nova dote ornarent, concederet, cum dos illa fundum ad se tandem, si non jure, saltem injuria, contra quascumque etiam promissiones, quæ super eo forte interponi possent, tractura, communique om-

nium monasteriorum in quibus Laici in civitate Augustana aliquid juris habent, periculo subjectura esset: non pauca enim monasteria, ob jus defensionis, quod Laici sibi in illis competere existimarunt, omnino in hæreticorum manus devenerunt, ea vero, quæ adhuc pro Catholicis sub potestate tamen Laicorum supersunt, jus libertatis Ecclesiasticæ integrum non servarunt. In ipsis quoque Catholicorum templis, in quibus Laici aliquantulum juris habent, omnia sacrorum Canonum jura, ob levissima, vel potius nulla eorum jura in incerto sunt, quod vel unico hoc exemplo docuisse satis erit; si qui Catholici in templis Catholicorum jus sepulturæ habent, iis mortuis filii eorum hæretici et ipsi quoque ibi sepeliri volunt; quod quantum cum sacris Canonibus pugnet, quis est qui nesciat? Nec tamen id satis est quorundam furori, qui priusquam tempus sepeliendi eos adveniat, vivi ac sani, vigore juris sepulturæ, ut sibi abominabilem præparent sepulturam, et altaria in sacellis suæ sepulturæ destruunt, et parietes dealbant, idque in templis Catholicorum, nec aliquam super eo reprehensionem admittunt, seque omnia ista jure suæ religionis facere affirmant. Quis vero Sanctitatem V. vel me successoresve meos de eo certos reddet, quod Augustani illi, qui tantopere monasterium meum Sanctæ Crucis desiderant, simulatque me cum veteribus possessoribus ejectis, patres de Societate ejus monasterii possessores constituerint, mutata per ipsos, vel eorum successores religione vel totum monasterium illud, ut pleraque alia in Lutheranorum usus, ejectis denuo Jesuitis, aut etiam in prophanos suos usus non convertant, vel saltem illi, qui ex ipsis a Catholica religione, desciverint, ut in multis aliis locis factum est, ita et in hoc quoque monasterio in quibusdam suis sacellis vel locis, vigore nescio cujus Juris patronatus, aut sepulturæ, altaria non demoliantur? statuas non dejiciant, sacrasque imagines non radant, vel etiam multo apertiora hæresis suæ signa constituant? A quibus omnibus prædecessores mei hactenus Ecclesiam Sanctæ Crucis immunem servarunt, ac ego quoque, Deo dante, (nisi mihi ejectis antiquis suis possessoribus adimatur) eam in posterum jure illo, quod mihi tanquam Episcopo, et Principi Imperii in illa Ecclesia competit, immunem servabo. Sed ponamus (quod omnibus votis opto), nunquam futurum, quod aliquis ex illis, qui contra meam ac Ecclesiæ meæ utilitatem monasterium S. Crucis tantopere desiderant, e Catholica Ecclesia exeat ad hæreticos, alia tamen me ratio ad conservandum Ecclesias, mihi in spiritualibus et temporalibus subjectas, maxime vero in civitate Augustana compellit, videlicet quod quamvis Episcopus Augustanus Cathedram suam Episcopalem in civitate Augustana habeat, civitas tamen ipsa, quantum ad administrationem temporalium attinet, non Episcopo, sed magistratui seculari illius civitatis, ut aliæ civitates liberæ, subjecta est, exceptis paucissimis quibusdam Collegiis, monasteriisque, inter quæ est quoque monasterium Sanctæ Crucis, quæ Episcopo Augustano tanquam Principi Imperii antiquitus semper subjecta fuere, et adhuc subjecta sunt. Qui quidem magistratus secularis civitatis Augustanæ omnem omnino emendi in civitate Augustana bona immobilia facultatem mihi totique meo clero per suas constitutiones ademit, ut ea ratione neque ego neque Clerus mihi in spiritualibus et temporalibus subjectus vel minimam ædiculam, etiamsi centum millia aureorum solvere vellemus, emere possemus. Cum igitur non solum difficile, sed propemodum impossibile sit, quod in civitate Augustana, in qua Cathedram meam Episcopalem habeo, vel minimum quid acquirere possim, cogitet nunc S. V. quanta mihi cura ea, quæ ibi habeo, conservanda, nec Laicis vel eorum patrocinio concedenda sint.

«Reliquum est, ut de magna quoque utilitate, quæ, si translatio ista fieret, in civitate Augustana, ac vicinis locis, totoque imperio ex ea subsequi posset, pauca quædam scribam; nam ea potissimum Sanctitatem Vestram ad translationem istam faciendam movisse videtur. Novit Deus quantopere, tanquam in partem sollicitudinis vocatus, una cum Sanctitate V. desiderem, omnia ea facere, quæ ad Catholicæ religionis conservationem atqoe augmentum pertinent, et quantum quoque Patribus Societatis nominis Jesu, atque iis, qui pro ipsis collegium instituere volunt, in piis atque honestis eorum desideriis faveam; sed non video, quæ tanta possit subesse necessitas, ut tam magno Diœcesis meæ damno, tantoque perdendi locum istum periculo, monasterii illius translatio fieri debeat, nam si concionandi munus respiciamus, exercuere illud ante Patres de societate, et alii viri insignes, neque video, etiamsi novum Collegium instituatur, quid ea in re amplius præstari posset; sed in confessionibus audiendis plurimum Ecclesiæ prosunt, verum id quidem est, et propterea quoque juste amantur; sed et id quoque verum est, etiamsi quam plures alii Augustæ essent, eos tamen ea in re vix amplius prodesse posse, quam illos, qui nunc Augustæ sunt sacerdotes, tanta enim inibi est Catholicorum paucitas, ut etiam ö, qui Augustæ sunt pœnitentiarii, sæpe feriari cogantur. Tertium est, quod juventutem docent, sed faciunt id quoque non minori otilitate alii, pluresque propemodum in civitate Augustana, alioquin maxima ex parte hæretica, sunt scholares catholici quam lutherani, si qui vero posteaquam Augustæ prima rudimenta bonarum literarum didicere, vel ad theologiam, vel ad jurisprudentiam vel ad philosophiam aspirare velint, illis ob vicini-

tatem Academiæ Ingolstadiensis et Dillinganæ facultas et illas, et quascumque artes addiscendi non deest. Cum igitur nulla subsit necessitas, atque ipsi Patres societatis nominis Jesu amplissimam facultatem bene de Catholica religione in civitate et diœcesi Augustana merendi, mea ac Capituli mei Augustani liberalitate habeant, pergant illi quidem divina gratia, quantum possunt boni facere, sed ita tamen, ut neque mihi neque Clero meo graves sint: illi quoque, qui ipsis magnas dare eleemosynas volunt, faciant id de suo, non de alieno.

«Verum de his satis. Venio nunc ad secundum Breve, in quo mihi ac Frisingensi Episcopo mandatur, ut Præpositi monasterii S. Crucis electionem, ob ejus apostasiam, quam antea commisisse dicitur, si de ea constiterit, pronunciemus nullam esse, ac deinde cum una cum conventu suo ad monasterium Sancti Georgii ejusdem ordinis transferamus. Quantum ad electionem Præpositi attinet, cum ea per sententiam definitivam, quæ in rem transiit judicatam, confirmata sit, non video, qua nunc ratione eam nullam pronunciare possemus, nisi novi aliquid supervenerit, ob quod electio illa nulliter facta pronunciari posset, atque hoc illud esse videtur, quod S. V. nobis mandat, ut videlicet cum apostata sit, et propterea ineligibilis, ejus electionem nullam esse pronunciemus. Qua autem via contra eum post sententiam confirmatoriam suæ electionis procedemus, an via accusationis? Sed ubi sunt accusatores, eorumque inscriptio, ne innocentem sine suo periculo vexare possint? Si per viam inquisitionis, ubi frequens de ipsius apostasia fama, quæ inquisitionem præcedere debet? Si per viam denunciationis, ubi denunciatores? De quibus omnibus ex tacito S. V. mandato, prius nobis tanquam Commissariis Apostolicis dispiciendum erit. Cum enim Sanctitas V. nobis processum ad pœnam infligendam mandaverit, etiam ea sine quibus ad processum istum deveniri non potest, mandasse videtur; ac quantum ad denunciatores attinet, nulli adhuc apparent, nisi sint illi Augustani, qui cum Monasterium S. Crucis fundationi illius Collegii, quod meditantur, donari peterent ante aliquot menses, longa epistola omnia totius Germaniæ cleri crimina in monasterium illud congesserunt, et inter alia quoque electum et confirmatum eorum Præpositum ter apostatam esse scripserunt, quod si verum est, sique ad denunciationem illius criminis zelo potius justitiæ quam studio habendi illud monasterium progrediuntur; quare non comparuerunt cum tempore confirmationis in civitate Augustana publico proposito edicto omnes citarentur ad dicendum causas, quare electus S. Crucis Præpositus confirmari non debeat, ac de apostasia illius proposuerunt, cum sine dubio citatio illa una cum omnibus postea subsequutis ad eorum notitiam pervenerit? Cum autem tum temporis non comparuerint, valde dubito, an nunc, cum monasterium ipsius sibi concedi petunt, audiendi sint. Quod si per viam inquisitionis mandato S. V. procedendum est, primo nobis videndum erit, an aliqua super eo, quod ter aut etiam semel apostataverit, fama sit, de quo, an probari possit, nescio; posito autem quod ob electi apostasiam vel alia de causa electio illius nulla decernenda esset, an futurum putabo, quod S. V. contra concordata Germaniæ, quibus Summi Pontifices derogare non solent, conventui jus eligendi, mihi vero electum confirmandi, una cum toto monasterio adimere, atque ad alios transferre velit?

«At extant Sacræ Cæs. Majestatis et multorum præterea Principum litteræ commendatitiæ, quibus testantur, esse ex utilitate Catholicæ religionis, quod in civitate Augustana collegium societatis nominis Jesu erigatur; sit quidem id utile, erigantque Collegium illud suis impensis, quibus Deus inspiravit; quod vero novo atque inusitato prorsus in hisce regionibus modo, non solum integer numerosusque Conventus contra suam voluntatem in aliud monasterium transferatur, atque mihi, qui non solum Episcopus, sed etiam Imperii Princeps sum, meum monasterium, mihi in spiritualibus et temporalibus subjectum, cujus solum locus, una cum ædificiis suis valde preciosus est, quodque in civitate mihi alias in temporalibus non subjecta, in qua tamen Cathedram meam Episcopalem habeo, situm est, auferatur; id spero Sacram Cæs. Majestatem ac Principes, qui ea de re scripsere omnino non velle. Quapropter mihi quoque humiliter et amice rogandi erunt, ut mihi non solum tanquam Episcopo, sed etiam tanquam Principi omnia mea jura, maxime in civitate Augustana, et monasterio S. Crucis, de cujus translatione nunc agitur, integra maneant.

«Oro igitur obsecroque, ut S. V. mihi humillimæ suæ creaturæ clementer ignoscat, quod de illorum exequutione, quæ S. V. mihi in duobus illis Brevibus contra me et Ecclesiam meam, contraque eos, qui mihi non solum tanquam suo Ordinario in spiritualibus, sed etiam tanquam suo Advocato in temporalibus subsunt, quibusque non tam advocationis, quam jure meo tanquam Ordinarii id debeo, ut huic negocio me interponam, mandavit, me excuso atque meas et Capituli mei Augustani pro conservatione jurium nostrorum preces a me visas, et perlectas veritatique innixas clementer exaudiat, illosque, qui translationem monasterii Sanctæ Crucis petunt, in Domino hortetur, ut Collegio Societatis nominis Jesu, quod fundare dotareque constituerunt, ita de loco provideant, ne Ecclesia mea et Capitulum Augustanum in aliquo gravetur, aut tam insigni monasterio privetur, neve subditi

mei, Præpositus videlicet et conventus S. Crucis ex antiquissima possessione pulcherrimi sui monasterii inviti ejiciantur, jureve suo etiam illo, quod ipsis nomine Concordatorum Germaniæ competit, priventur. Si autem aut ipsi, aut alii quicumque aliquas vel accusationes vel denunciationes contra Præpositum Sanctæ Crucis, aut ejus conventum tam super apostasia, quam super aliis quibuscumque criminibus habeant, eas S. V. jubeat ipsos, vigore decretorum Concilii Tridentini, in prima instantia coram me illius monasterii Ordinario instituere, justam, Deo dante, sententiam relaturi. Deus S. V. in publicam suæ Ecclesiæ utilitatem quam diutissime servet incolumem: cui me, et Ecclesiam meam unice et quam humillime commendo.

Datum Dillingæ die decimo mensis Februarii, Anno Domini MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Obedientiss. Filius

Johan: Egolphus Episcopus August. indignus.

XXXIX. — Verumtamen cum Episcopo in hujus negotii relatione Pontifici transmissa breviori uti calamo placuerit, cumque ad ea remiserit, quæ Canonici suæ Cathedralis Ecclesiæ, capitulariter congregati, de eadem re Gregorio quoque perscripserint, oportet et hanc relationem hic inserere, quæ Episcopi narrationem apprime illustrat atque confirmat. [*]

[*] Germania Vol. 26. fol. 13.

Beatissimo Patri ac Domino Domino Gregorio XIII. SS. Romanæ et Universalis Ecclesiæ Pontifici Maximo, Domino nostro Clementissimo.

« Beatissime Pater ac Domine Clementissime, post oscula beatissimorum pedum salutem ac debitam promptissimamque subjectionem. Dum superioribus diebus Reverendus atque clarissimus vir Dominus Casparus Groperus Sanctitatis Vestræ in partes nostras Nuncius salutem et Apostolicam benedictionem, gratulationem ob electum tam idoneum atque zelosum gregis Augustani Pastorem et Episcopum, oblationem insuper protectionis ac brachii Apostolici, sub Sanctitatis Tuæ nomine nobis capitulariter intimaret, atque posthæc præmissa a nobis peteret, ut pro parte nostra translationem Monasterii S. Crucis in Societatem Jesu, a quibusdam Augustanis apud Sedem Apostolicam sollicitatam, non vellemus impedire. Nos sane pro ea fide, subjectione, reverentia et obedientia, qua S. V. tanquam legitimo in terris Christi Vicario, astrictos nos esse libentissime atque cum gaudio fatemur, pro officii nostri ratione convocatis ad præsens nostrum peremptorium capitulum tam capitibus ac prælatis, quam etiam membris ac confratribus nostris capitularibus omnibus (quorum et maxima pars personaliter comparuit, absentes vero ac legitime impediti mentem suam in scriptis declararunt) negotium hoc præsens, tamquam maxime arduum et grave, præter omnia a nobis jam quidem sæpius super eodem antehac tractata et agitata, maturo et deliberato consilio de novo solemniter tractavimus, quærentes (si qua extaret usquam) pro viribus viam, per quam Sanctitatis Tuæ petitioni morem gerere possemus.

« Cæterum tametsi de Sanctitatis Vestræ piissima in hoc negotio intentione nullum nobis unquam dubium neque potuerit neque debuerit, neque etiamnum dubium existat ullum: imo res ipsa loquatur, quanto non solum Catholicæ religionis propagandæ zelo, sed etiam afflictæ passim Germaniæ succurrendi affectione plus quam paterna Sanctitas Vestra ducatur, atque proinde id unum ac solum promoveri studiose desideret, ad quod ratione sui supremi pastoralis officii tenetur; id quod nos quoque pro viribus juvare non tenemur solum, sed et omni possibili modo paratissimi sumus atque Deo dante perpetuo erimus. Nos tamen, utpote qui civitatis hujus adeoque totius Germaniæ statum coram intuemur, neque solum loci, sed et personarum, temporum atque totius in se præsentis negotii conditionem perspectam habemus, post longissimam et maturam deliberationem, in veritate talia tantaque translationis hujus impedimenta ac gravamina deprehendimus, ut nobis persuadere non possimus, ullum in rerum natura existere justum judicem, qui postquam hæc, quæ in proposito negotio nos indies magis ac magis invenimus obstacula, intellexerit, ac sedulo consideraverit, nobis ac causæ nostræ ullatenus adversari merito queat. In præfata enim nostra solemni et peremptoria consultatione atque conventu deprehendimus, non solum causas manifestas, quæ translationem hanc impediant, sed etiam eas causas, super quibus se Sanctitas Vestra fundat, ob nostrorum adversariorum ut coloratam, ita falsissimam informationem omnino deficere, atque proinde quod ex causis falsis impetratum est, ipsum quoque viribus subsistere nec posse nec tale esse debere, propter quod alteri quod suum est adimi queat. Primo enim valde inique ab istis asseritur, quod per hanc translationem monasterii hujus sit ille propagandæ religionis atque convertendæ hujus civitatis effectus secuturus, quem pauci quidam Laici Augustani Vestræ Sanctitati inconsiderate audent polliceri. Secundo ob eorum, quorum interest, hanc translationem non fieri, enormem læsionem, ac exinde orituras dissensiones et scandala, destructionem potius eorum, qui stant in via Domini timendam, quam eorum, qui a communione Ecclesiæ Catholicæ recesserunt, reparationem aut ædificationem ullam sperandam videmus. Tertio tametsi huic translationi nemo hominum se opponeret, ex sui tamen natura est

non solum valde difficilis, sed fere impossibilis. Quarto S. Crucis Præpositum modernum apostatam non esse, ac proinde monasterium hoc non vacare, sed tam Præposito super tanto crimine injuste traducto, quam nobis, ex variis causis apud Sedem Apostolicam falsissime divulgatis, ab Augustanis nostris adversariis crassam inferri injuriam. Quinto denique S. V. posteaquam nos præsenti hoc nostro scripto sufficienter audiverit, per se judicaturam speramus, quod S. Imperatoriæ Majestatis, atque aliorum quorundam Principum literæ, super hoc translationis negotio ad Sanctitatem Vestram scriptæ, neque Augustanis solicitatoribus esse auxilio, neque ulli per hanc translationem offendendo, detrimento esse nec debeant nec possint.

«Quamobrem, Beatissime Pater, quam possumus humillime rogamus et obtestamur, dum ea quæ jam enumeravimus, qua possumus brevitate explicando prosequimur, atque ea quæ rei veritas, adversariorum nostrorum importunitas, ac nostra nos ipsos legitime defendendi compellit necessitas, Sanctitati Vestræ fideliter exponimus: hæc omnia eadem V. S. a nobis tanta excipere dignetur clementia et benignitate, quanta nostra est fiducia, quæ nos in hanc spem deduxit, quod posteaquam causæ nostræ statum exposuerimus, a Sede Apostolica tanquam omnis religionis et justitiæ asylo, justam sententiam et legitimam adversus importunos petitores protectionem simus accepturi.

«Neque enim vel S. V. vel alius quisquam, ut speramus, nobis vitio vertet, quod contra id nos defendere conemur, quod duobus Apostolicis Brevibus motu proprio munitis, et ex certa scientia emanatis corroboratum est. Cum nemo nesciat, per has clausulas adversariorum nostrorum falso narrata jure non purgari; neque tacitam illam excludi conditionem, si preces veritate nitantur. Ea igitur, Pater Sancte, audi et exaudi nos clementia et benignitate, quæ nos commovit, ut dum ex una parte jam pridem quotidie ab hæreticis divexamur, atque jam quoque ab ipsis catholicis nostra nobis eripere volentibus impugnamur, inter utrorumque tela, ad Tuæ solius Sanctitatis confugiamus paternam protectionem.

«Fuit primo loco S. Vestræ a civibus quibusdam Augustanis pro coloranda sua petitione ob oculis posita, famosæ hujus civitatis ad fidem Catholicam revocatio, idque per concionum, scholarum et audiendarum confessionum media, ab ipsis quidem ad longum coram S. V. proceul dubio deducta, a nobis autem ob brevitatis studium hoc loco iterum non repetenda. At vero nos omnipotentem Deum pro viribus quidem rogamus, ut ejusmodi tantæ civitatis reparatio, quam isti pollicentur, istius monasterii translatione unquam evenire posset. Id autem ex hoc medio sequuturum, nemo mente sanus, temporum, hominum et loci hujus, atque totius Germaniæ status notitiam habens, aut alias erga præsentem causam privatim non male affectus, sano consilio unquam asserere poterit. Enimvero exceptis quinque aut ad summum sex Augustanis Senatoribus, totus Catholicorum ordo, sed et reliquorum plebejorum in hac civitate Catholicorum maxima ac potissima pars, imo vere paucissimis exceptis, cœtus Catholicorum fere universus, una nobiscum verissime judicat, fructum illum, qui ex hac translatione ostentatur, in abstractu a nostris adversariis considerari potius, quam in concreto, in imaginatione potius subsistere, quam id quod magnifice promittitur, sperare licere; ventum potius esse in nudis verborum ampullis residentem, quam eventum illum ab istis speciose prætensum, re ipsa aliquando feliciter sequuturum: aurea denique illa sæcula ab adversariis nostris ob hanc translationem promissa, in nuda speculativa quiescere, ad praxim autem nedum deducenda, sed ne unquam quidem, rebus Germaniæ in eo in quo nunc sunt stato perdurantibus, deduci posse.

«Qui enim morem Augustanorum in educanda sua juventute considerat (id quod rerum omnium in præsenti negocio merito debet esse primum) hic facile deprehendit, inter primates paucos esse, qui liberos suos ad studia, plurimos vero qui hos ab ineunte ætate ad mercaturas educent, et in eum finem ad universas fere totius mundi partes a prima juventute ablegent: paucos vero illos inter ditiores, qui literarum cognitionem mercaturæ præferunt, suos in prima statim ætate non hic solere studiis imbuendos curare, sed ut alienarum linguarum et morum cognitionem, literarum scientiæ conjungant, ad peregrinas nationes ablegare solere. Quod si jam nos de vulgarium ac plebejorum catholica juventute instituenda quisquam interroget, huic nobis tacentibus res opportune respondet et loquitur ipsa. Etenim tametsi numerus eorum, qui religionem novam profitentur, decuplo Catholicorum numerum vincat, constat tamen pro Lutheranis in hac amplissima civitate, unam tantum; pro Catholicis vero ntut numero inferioribus, præter nonnullas privatas, quatuor publicas scholas latinas easque Catholicas existere. Sed etsi quis universale Catholicum studium desideret, novem tantum miliaribus Ingolstadium: si scholam Jesuiticam, septem horarum spatio Dilinganum studium hinc ab urbe distare. Quibus omnibus tot ac tantis Catholicis scholis usque ad nauseam propemodum sufficientibus Augustana juventus commode in catholica religione educari potest.

«Jam vero si nostri adversarii non de sufficienti scholarum numero, sed bonitate nobiscum se contendere affirment, facile a nobis hæc poterit

retundi cavillatio. Nam tametsi nos scholarum nostrarum ipsi precones existere nec velimus nec debeamus, quas ipsi tamen interim sine calumnia rejicere nequaquam possunt. Constat tamen ex proxime per nos deductis, etiamsi adversarii nostri totius mundi peritissimos huc advehant professores, atque politiam scholasticam erigant talem, qualem vel imaginari sibi ipsis possunt, interim tamen attento Augustanorum in educanda sua juventute prædicto more, ex tunc non præceptores auditoribus, sed auditores præceptoribus defuturos.

« Neque hoc loco adversarios illud poterit quicquam relevare effugium, si adversus prædicta id nobis objiciant, quod quicquid de Augustanorum sit juventute, quæ aut omnino non, aut saltem in patria hac sua studiis rarissime incumbere soleat: non dubiam tamen esse, quin divulgato eo rumore, quod scilicet locus S. Crucis tam magnificus et speciosus Jesuitis pro schola erigenda sit traditus, ex universo circumquaque rure plurimos ad hanc novam scholam convolaturos. Meminerint enim hi adversarii nostri, a scopo proposito juvandi scil. hac in parte, sua nova schola, hanc insignem civitatem, nimis inconsiderate hoc loco se aberrare, dum jam de ruralibus agunt.

« Sed etsi jam de ruralibus illos tanta teneat solicitudo, eosque non nisi in schola Jesuitarum commode educari ac imbui posse contendant, non ob id opus erit Præpositum ac Conventum S. Crucis suo monasterio expelli, et una cum ipsis nos aliosque plures suis juribus tanto tempore ibidem possessis innocenter privari, cum rurales isti, qua facilitate ad Jesuitas Augustam, eadem et ad eosdem Dilingam confluere queant, atque hac via interim unicuique ex omni parte illæsum maneat quod suum est.

« Eadem per omnia plane, quæ de nova schola hic Augustæ omnino superflue erigenda deduximus, quo ad concionatorum et confessariorum nostrorum justum numerum et qualitates in proposito nostro omnino locum habent, adeo ut pro repetitionis fastidio evitando prædicta hoc loco superfluum omnino sit repetere. Nam dum tantus in hac civitate hæreticorum numerus in quatuor aut quinque civitatis Augustanæ locis publicas habeant conciones, constat Catholicos numero multo inferiores in octo potissimis hujus civitatis Ecclesiis a viris pietate et eruditione selectissimis (inter quos duo jam antehac de Societate Jesu sunt) conciones publicas omnibus diebus festivis habere. In quibus ac etiam aliis pluribus in locis isti iidem atque etiam alii plures idonei ac pii viri confessionibus et pœnitentiariæ præsunt; adeo ut excepta hac paucorum istorum immature commota tragædia, ejus rei nomine, a quoquam ullo tempore nunquam sint auditæ querelæ.

« Ex quibus omnibus, Beatissime Pater, facile Sanctitas Vestra, videt qua calliditate ea Germaniæ calamitas ac cleri negligentia, quæ in multis (proh dolor) tam inclitæ nationis locis in religione Catholica plantanda conspicitur, pro coloranda hac monasterii petitione ab istis huic nostræ Augustanæ Ecclesiæ affingatur, quæ per gratiam Dei in veritate non apparet. Imo docet rei ipsius evidentia, adeo commodum ex hac translatione aut exiguum, aut verius nullum sequuturum, aut inde sperandum, ut ex adverso inconvenientia hinc oritura fere innumera manifeste se offerant. Primo enim frustra hoc loco repetimus, aut inculcamus crassissima scandala, quæ ex nudo hoc translationis istius rumore in tota hac civitate sparso etiamnum orta sunt, cum eorum quædam in literis nostris jam pridem ad Sanctitatem Vestram datis enumeravimus, quæ sane ludus et jocus eorum comparatione erunt, quæ translationem ipsam, si ea cum effectu tentaretur, essent sequutura: dum Præpositus S. Crucis una cum Conventu e suo se monasterio sexcentis jam annis possesso expelli se quemquam non sineret, atque injuria suis e sedibus se pelli proclamaret: dum pariter quoque non nisi vi Societas Jesu expulsorum in locum subintroduceretur, idque in favorem quinque aut sex Augustanorum civium, ac contra voluntatem reliquorum fere omnium, clamantibus interim et reclamantibus cunctis tam in clero quam in Senatu ac populo, prout unusquisque huic vel illi parti favet ac patrocinatur.

« Secundo suspecti forsitan erimus, si hanc ipsam tam odiosam translationem, casu quo tentatum haberet progressum, causam aliquando futuram affirmaremus, ut una cum Jesuitis, totus iterum Clerus Augusta olim expellatur. Verum cum Senatorii ordinis Catholici ac graves viri, pacisque publicæ simul et religionis amantissimi, de eo nos ita fideliter monuerint, idcirco non nostra, sed ipsorum verba hoc loco referimus.

« Quod si tertio loco jam etiam de enormi ac imo magna ex parte intollerabili eorum læsione aliquid commemorandum est, qui per hanc translationem S. Crucis pro suo interesse justas sint oppositori querelas. Est sane, ut de aliis taceamus, in primis nobilis illa Sveviæ familia de Werdenstain, quæ cum olim monasterium S. Crucis bonis ac juribus ditaverit, atque in recompensationem id sibi juris reservaverit, ut futuris perpetuis temporibus quicumque de hac progenie Augustam veniret, in hoc monasterio una cum suis servis, equis ac omni familia, quam pro tempore secum ferunt, hospitio excipiatur, nunquam profecto (prout se familia hæc etiamnum declaravit) patietur, ut per translationem hanc, aut suo tam magnifico atque insigni hospitio, aut ipsis hospitibus (cum per translatio-

nem hanc hospites et hospitium separarentur) absque culpa privetur.

« Pari quoque modo cum inter eos, qui interesse suum adversus hanc odiosam translationem opponunt, nos nequaquam postremi simus, nec esse debeamus; cur, Pater Sancte, ad instantiam paucorum Augustanorum, nos nostro privaremur monasterio, Patroni antiqui et Ecclesiastici, ac subintroducerentor novi, hique laici, qui postquam nobis una cum nostro Præposito ac Conventu S. Crucis per confictos augendæ religionis aliosque pretextus nostra eripuerint; ac postmodum vel ipsi vel ipsorum liberi a religione defecerint, (prout æque præter omnem spem atque præsens casus esse posset, ejusmodi per Germaniam innumera exempla, et inter hæc in ipsa quoque Fuggerana familia talia visa sunt,) destructa postmodum et sua quam offerunt, et nostra quæ jam præ manibus est, fundatione, vigore pacis religionis in publicis comitiis erectæ, quod semel Deo dedicarunt, una cum eo, quod nobis jam eriperent, sibi facerent hæreditarium, præsertim cum adversus prædicta comitiorum decreta, quibus in tali se facto post prolapsum in hæresim defendere possent, nobis nostra repetendi nullum penitus amplius suppeteret remedium.

« Jam vero posteaquam hæc perantiqua ac præclara Augustana Diœcesis variis potentum a religione defectionibus, bellicisque gravissimis tumultibus, inter alia enormia damna, quibus variis temporibus non ita pridem afflicta jacet, præter trecentas fere parochias, magnificis ac plurimis Monasteriis ac Prælaturis antehac privata, spoliata sit; quis non deploraret, non jam ab hæreticis, sed a Catholicis hisque paucissimis ac sub specie religionis propagandæ, familiæ suæ in loco tam magnifico memoriam comparare quærentibus, tam insigne eripi Monasterium, quod a nostris prædecessoribus de bonis Ecclesiæ nostræ fundatum, a singulari illo Ecclesiæ nostræ patrono D. Udalrico, nato Comite de Dillingen, aliisque Episcopis et Canonicis nostris egregie, ut infra demonstrabitur, locupletatum; atque in eo loco ac civitate situm est, a qua hæc Diœcesis nomen quidem accepit suum, sed alias maxima ejusdem Civitatis pars, non ut olim tota Augustano Episcopo, sed hisce temporibus, pro maxima parte Imperio subest; apparet enim, quo minus est id, quod in hac Civitate ad Episcopum hoc tempore spectat, tanto enormius eundem lædi, si quid ei de exiguo illo, quod in eadem habet adimatur. Neque enim hac in parte blanda illa adversariorum nostrorum dissimulatio ipsos quicquam relevare potest aut debet, quod se bona monasterii minime, sed locum tantum atque ædificia petere captiose affirmant. Cum monasterium hoc in civitatis hujus commodissimo loco situm, speciosissime ac ita ædificatum sit, ut non solum reliquorum hujus civitatis monasteriorum nulli cedat, sed etiam in hoc, quod copro sit sumptuosissime tectum, omnia reliqua in universum superet. Rem igitur, si Superis placet, exiguam adversarii nostri petunt, quod non bona, sed structuram tantum petant, ac diœcesi alias ut præfertur afflictæ adimere cupiant, quam interim centum millibus aureis comparare minime possent.

« Quod si enim pauculos Augustanos istos ad tam temerarium, multis damnosum, ac interim tamen non necessarium, petitæ translationis opus non ipsa Monasterii S. Crucis allicit pulchritudo et magnificentia, ubi arma seu insignia sua suspendere ac familiæ suæ memorias varias extruere possent; sed tantopere boni publici ac scholæ non necessariæ erigendæ ipsos tenet desiderium, habent isti vias præ manibus ad hoc propositum ordinarias, ut proinde alienorum ademptione non indigeant. Extat enim in hac civitate Monasterium S. Martini nostræ Diœcesis ab Augustanis dudum ademptum, ac profano seu laico usui destinatum, in quo schola antehac erat Catholica, qua si isti magis magnificam requirant, cur eam sua pecunia ad pios usus per ultimas suorum voluntates ac fori pœnitentialis condemnatione pridem destinatas, quasque ante multos annos ad pios usus ex testatorum voluntatibus convertisse debeant, pro suo libitu non ampliant, ac nobis interim nostra intacta relinquunt?

« Habent quoque hi nostri adversarii prope hujus urbis mœnia, adeoque etiam non uno tantum in loco hujus civitatis amplissimas easque ociosas ac fere vacuas proprias ædes et hortos: quod si tantopere ipsis religio bonumque publicum curæ est, cur non illas Jesuitis ita tradunt, ac sua pecunia locupletant, et cum obstante statuto seu jure municipali hujus civitatis, ab oneribus civilibus eas eximere non possint, ipsi adversarii nostri tanquam laici interim hæc onera in se recipiant: aut si id facile ac sicco pede fieri non possit, cur non eam operam et sumptus, quos in id impendunt, ut nostra nobis eripiant, insumunt ad hoc, ut hæc onera in se recipere Imperatoria vel alia authoritate vel intercessione illis liceat?

« Sed et jam tertia via dudum fuit præ manibus ac etiamnum est. Cum enim Societas Jesu ex Episcopi et Capituli beneficio et liberalitate Curiam Canonicalem inhabitet amplissimam, in qua scholam commodissimam habere, confessiones audire, verbum Dei e regione illius Curiæ in nostra Cathedrali ac aliis Catholicis Ecclesiis ubicunque fere libet, prædicare possint, sicque ulla via citra ullius hominis injuriam, id quod prætendunt, jam prius habeant et exequi possint. Nimium sane se manifeste produnt, quod objecta per nos illis tenentur

pulchri monasterii cupiditate potius, quam boni publici desiderio. Quod si enim propagandæ religionis tantum incumbit ipsis sollicitudo, non tam refert, an cupro tectum ac pulchre pictum ad id habeant S. Crucis monasterium, quam an amplam Canonicalem Curiam: neque tam interest, an eam habeant propriam, an sine suo onere alienam, dummodo utroque casu æque commodam, cum non a proprietate, ad quam isti tantum contendunt, sed a commoditate nostrorum adversariorum pendeat speciose prætensa religio.

«Quod si jam istis hæ, quas pro suo proposito promovendo ipsis enumeravimus, viæ non placeant, vel inde sane ab isto conamine desistant aut removeantur adversarii nostri, necesse est, quod prout superius attigimus, translationem hanc etiam per rerum naturam impossibilem esse constet.

« Est enim primo impossibile, ut Præpositus et Conventus S. Crucis ad angustum S. Georgii locum antehac debito numero Conventualium repletum, neque plures commode capere valentem, transferatur, præsertim posteaquam in capite et membris, vigore proxime nostræ reformationis, Monasterio S. Crucis secundum regulam et statuta Monasterii ejusdem abunde multitudine personarum, antequam adversarii nostri in Curia Romana quicquam impetrarent, abunde provisum sit.

« Pari quoque modo sicut præfatus S. Georgii locus ob nimiam angustiam personas S. Crucis non capit, ita nec multo minus bona: nam cum S. Crucis monasterium non solum juxta civitatis hujus mœnia propriorum agrorum culturam habeat, sed etiam decimis majoribus et minoribus intra et extra hanc civitatem circumquaque in magna copia existentibus, a D. Udalrico de bonis Ecclesiæ nostræ sit dotata, atque ad hanc rem, in qua potissima fere pars redditutum totius monasterii constitit, familia multa, equorum aliarumque rerum tam mobilium, quam se moventium multitudo magna, sed et ad hæc omnia, horrea amplissima requirantur: patet quam considerate nostri adversarii personas ac res plurimas et amplissimas, contra rerum naturam ac omnem sensum communem, in locum angustissimum, qui S. Georgii Præposito una cum suis antehac vix sufficiat, intrudere conentur, atque adversus impossibile manifeste nitantur et pugnent: demonstrat enim evidentia ipsa ad oculum, etiamsi et templum et sacrarium S. Georgii una cum reliqua sui monasterii structura simul jungerentur, atque usui prophano destinarentur, quod S. Crucis prædicta omnia istorum consilio eo transferenda monasterium S. Georgii capere non posset.

« Neque nobis hic nostri adversarii objiciant, ad S. Georgium nova extrui horrea, aliaque ædificia debere, quæ prædicta omnia capere possint, nam ut hoc loco omittamus, quam foret iniquum eos ad novas ædificationes remittere, qui prius ædificatas habeant commodissimas: id insuper adversarii nostri tanquam cives Augustani optime norunt, contra libertatem Ecclesiasticam in hac civitate Laicum extare statutum, illudque quantumvis jure invalidum, pertinacissime ab ipsorum magistratu manuteneri, cujus vigore, nedum ad tam amplam ædificationem locus necessarius, sed ne unius palmæ spatium daretur.

« Alia quoque et quidem tertia juris et facti in hoc tentato negotio impossibilitas est ista, quod in eodem S. Georgii monasterio aut duos Præpositos, sicque unius corporis duo capita, monstruose conspici, aut ad paucorum laicorum injustam instantiam contra sacrorum canonum decreta, ac præter meritum alterum horum degradari, ac suo quæsito jure, per modum in partibus nostris nusquam gentium auditum, privari.

« Tametsi enim id isti facile fieri posse affirment, quod alter istorum Prælatorum, videlicet is qui ad S. Crucem est manifestus sit apostata, qui ter, ajunt, cucullam abjecerit; nos sane Præpositum eundem non manifestum apostatam, sed adversarios nostros manifeste S. Sedis Apostolicæ esse infideles informatores, deprehendimus. Cum enim Præpositus iste neque semel neque ter apostasiam incurrerit, sed id jam pridem ab alio quodam hujus monasterii conventuali, qui in hodiernum usque diem a monasterio abest, patratum esse notorium sit. Sequitur inde, aut adversarios nostros in persona turpi et crassa ignorantia errare, aut (quod de ipsis malumus non præsumere) Præposito innocenti pro victoria causæ suæ falsa crimina scienter intentare: prout et super aliis quoque excessibus eundem hunc Præpositum falsissime notatum, et in Romana Curia diffamatum esse, ad aures nostras jamdudum pervenit. Cæterum nos, priusquam devoluto ad nos per obitum Reverendissimi nostri Augustani Cardinalis piæ memoriæ confirmationis jure, vacante Sede Episcopali, ad confirmationem hujus Prælati S. Crucis accederemus, ea fide, qua Deo et nostræ Ecclesiæ sumus astricti, non solum Vicarium nostrum in spiritualibus generalem, sed et per privatus quoque scrutatores, tam de formaliis electionis, quam eligentium ac Electi qualitatibus inquiri curavimus, horumque nihil, de quibus isti diffamatores nobis occinunt, invenimus: imo constitit nobis ac deputatis ad inquisitionem prædictam commissariis nostris de Electo isto plane contrarium ejus, quod isti de eo divulgare non erubescunt. Sed et ante confirmationem solito more publica proclamata ad valvas Ecclesiæ affixa sunt, in iisque publice sunt omnes citati, qui quicque, quomodocumque contra hunc Electum

possent aut vellent canonice opponere. Cur isti tum assertam apostasiam aliaque crimina non intentarunt? Ideo scil. quia multa a S. Sede Apostolica et nobis petere, multa pro coloranda sua petitione asserere, sed probare possunt nihil. Unde nil penitus est reliquum, quam ut sententia confirmationis hujus Prelati, post legitimum atque canonicum processum a nostro Vicario seu Ordinario totius negotii Judice in forma debita cunctisque adhibitis adhibendis lata, quæque jam dudum transivit in rem judicatam, atque actuali executioni publice demandata est, istis machinatoribus os obduret, sanctaque Sedes Apostolica in virtute rei judicatæ, post quam nemo, nisi novi aliquid sufficientibus suffultum rationibus emergat atque legitime probetur, de jure audiendus est, eisdem perpetuum imponat silentium.

«Jam vero, Beatissime Pater, quod ad ultimum punctum attinet, cujus intuitu a Sede Apostolica supradicta Brevia in favorem nostrorum adversariorum fortassis inter cæteras causas præcipue impetrata esse videntur, quod scil. translationem hanc Imperatoria Majestas una cum quibusdam aliis Imperii Principibus tanquam Christianæ Reipublicæ utilem approbaverit. Constat vel ex iis solis, quæ hactenus deduximus, Principes istos haud aliter esse informatos, quam eodem modo ac per eadem media, quibus et Sedes Apostolica informata est, quæque fere omnia aut notorie falsa, aut per crassam ignorantiam erronea esse demonstravimus. Unde quod ex narratis falsis, quodque sub et obreptitie ab istis Principibus impetratum est, an, quantum et quo jure nobis aut monasterio nostro obesse possit vel debeat, nemo est, qui non facile judicet: præsertim quoque ob id, quod commendatitiæ hæ litteræ, quæ in locis ejuscemodi facile impetrari solent, hunc valorem jure non habeant, ut in vim probationis adversus nos, nondum a Principibus his auditos, produci possint: tametsi enim generaliter verum sit id, quod isti Principes affirmant, nosque una cum ipsis ultro fatemur, quod scil. utile sit in Germania passim sive Jesuitas sive alios viros doctos fovori: non dubium est tamen interim, quin manifeste si in specie rogentur, sint negaturi se scivisse, quod cultui divino prius hic Augustæ ita abunde provisum sit, prout supra retulimus, negabunt quoque se scivisse, quod modernus S. Crucis Præpositus apostata non sit; negabunt denique se scivisse quicquam de eo, quod Conventus S. Crucis in antiquo suo vigore ac reformato debito numero constitutus, nec quoad personas neque quoad alia supra memorata omnia ob angustiam loci ad S. Georgium habitare non possit: prout et in specie Illustrissimus Bavariæ Dux datis ad nos literis negavit se scivisse, translationem hanc, pro qua ipse apud S. V. intercessit, contra voluntatem nostram tentari, aut nobis damnosam esse. Sic quoque S. Cæsarea Majestas nedum nobis de translatione quicquam mandavit, sed ne rogavit quidem aut petiit a nobis super translatione quicquam; ex quo sane nostrorum adversariorum nihil nisi manifesta ad oculum apparet erronea assertio.

«Quamobrem, Beatissime Pater, cum ex his omnibus per nos hacteuus fideliter enumeratis manifeste pateat, quod erectio ista novi Jesuitarum Collegii, non ita in hac civitate, ut in aliis multis Germaniæ locis necessaria, sed ex enumeratis causis penitus superflua; neque ut a pauculis istis adversariis Augustanis contra reliquorum fere omnium suorum catholicorum concivium sententiam imaginarie et subreptitie asseritur utilis, sed scandalosa, plurimis damnosa et intollerabilis, ac proinde plane talis sit, ex qua non ædificatio, sed destructio concordiæ et pietatis sit expectanda: Neque insuper ita facilis, ut sicco pede hæc translatio ad S. Georgium fieri, et (ut Sanctitatis Vestræ Apostolicum Breve habet) ut Præpositus et Conventus S. Crucis ibidem Deo servire, et commode vivere possint, sed ex supra deductis causis omnino sit impossibilis. Neque porro S. Crucis Præpositus apostata existat, ac ob id monasterium jure non vacet, atque etiamsi vacet, non propterea monasterium aliis dandum, sed secundum concordata Germaniæ novus et idoneus Prælatus eligendus veniat. Neque in Germania tutum sit, monasteria aliave loca pia exclusis antiquis patronis Ecclesiasticis laicos patronos substituere, qui quod nobis eriperent, mutata per ipsos aut eorum liberos religione, sibi deinde hæreditarium facerent. Neque denique intercessiones Principum nobis quicquam nocere aut præjudicare habeant, eo quod illi impedimenta per nos deducta proculdubio ignorent: atque per consequens ad oculum liqueat, sicut præfatos Principes ita quoque S. Sedem Apostolicam infideliter et perperam esse informatam, nos ac monasterium præfatum hactenus injuste inquietatos, atque ad superfluos labores et sumptus perductos esse. Idcirco ad Sanctitatem Vestram tanquam ejusdem deditissimi et obsequentissimi filii confugimus, eandemque quibus possumus modis iterum humillime rogamus et obtestamur, ut quod petitioni per supradictum Sanctitatis Vestræ Nuncium nobis insinuatæ quoad translationis hujus negotium morem gerere ne possimus quidem, etiam si vellemus, id totum non ab eo animo proficisci existimet, quod legitimo eidemque supremo nostro magistratui in rebus licitis reluctari studiose desideremus (quippe cum inter nos ne unicus quidem sit, qui juramento fidei secundum Tridentini Concilii formam dudum præstito, Sedem Apostolicam tamquam Sedem Vicarii Christi non libenter veneretur et suspiciat,) sed potius

ut S. V. agnoscat et intelligat, pro impugnandis falsis nostrorum adversariorum informationibus, ac defendendo eo, quod nobis injuste adimeretur, Vestraque Sanctitate super ipsa veritate informanda nos laborare. Rogamus proinde humillime, ne nos, qui haetenus in Sedis Apostolicæ agnitione contra quascumque tentationes in medio hæreticorum infracti perstitimus, deterioris conditionis Sanctitas Vestra esse permittat iis in Germania Ecclesiis, quæ diversis in locis a fide et S. Sede Apostolica defecerunt; sed nos pro concredito suo pastorali supremo officio paterne atque clementer adversus quoscumque oppugnatores laicos protegere et defendere dignetur, præsertim pauculis istis Augustanis complicibus, in hoc ipsorum concitato tragico (ut res ipsa minatur) conatu, perpetuum silentium imponat, seque pro justitiæ debito erga ipsos ita exhibeat, ut dum isti prout supra attigimus, potius per suum propositum familiæ suæ in hac civitate memoriam ædificandi quærere videntur occasionem, quam quod id judicent in hac civitate tam necessarium aut utile fore aut esse posse, quod prætendunt: interim quoque intelligant, se in hoc eodem proposito, etiam cunctis ipsorum narratis ita veris existentibus, sicut pro majori parte falsa sunt, non quomodo velint, sed quomodo citra aliorum læsionem et injuriam juvari possint, juvandos se esse animadvertant. Qua sane re S. V. Sedesque Apostolica non solum publicam tranquillitatem mirifice promovet, maximaque jurgia in publicis adhuc Imperii comitiis certissime alias oritura, quæ Episcopo ceu Principi Imperii tantum monasterium adimi non sinent, scandala innumera avertit, sed et insuper dum cuilibet quod suum est tribuit, ipsissimam justitiam publicam nobis ministrat. Cui nos ac Ecclesiam nostram post oscula beatissimorum pedum humillime et devotissime commendamus.

Datæ Augustæ 13. Februarii Anno 1574.

Sanctitatis Vestræ

Subjectissimi ac devotissimi

Marquardus de Berg Præpositus-Wolphgangus Andreas Raem de Kaetz Decanus-Totusque Capitulum Cathedralis Ecclesiæ Augustensis Peremptorie Congregatum.

XL. — Non defuit hoc anno vir, qui militiæ ecclesiasticæ adscriptus, favore Principum ad seculum redire cupiebat. Dux Juliæ adprecabatur Gregorium, ut Conrado a Kettler Canonico Monasteriensi et subdiacono, qui invitus et nonnisi a parentibus coarctatus hunc majorem ordinem susceperat, postea vero suasu amicorum uxorem duxerat, facultatem tribueret eam legitime retinendi. (*)

(*) Germania Vol. 27. fol. 2.

Sanctissimo Beatissimoque in Christo Patri et Domino, Domino Gregorio Papæ XIII. Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifici Maximo, Domino meo clementissimo.

Beatissime Pater.

« Exposuit mihi Conradus a Keteler nobilis ordinis equestris subditus ac vasallus meus, quod impubes adhuc Canonicatum et Præbendam Cathedralis Ecclesiæ Monasteriensis atque etiam ordinem subdiaconatus, voto præstito, procurantibus atque etiam jubentibus parentibus suis susceperit: posteaquam vero judicium cum ætate accrevisset, parentibus jam demortuis, atque ita reverentia et metu paterno sublato, canonicatu et prebenda se abdicaverit, eumque reipsa experiretur votum, quod invitus metu et lubrico ætatis voverat, se nullo pacto præstare posse, expenderetque reliquos fratres suos duos ætate minores Ecclesiasticos et subdiaconos, hæreditatem a parentibus satis amplam et locupletem delatam adierit, matrimoniumque ad conservandam familiam cum nobili virgine etiam equestris ordinis, cum sibi id licere putaret, contraxerit consumaveritque. Deinde in memoriam votum præstitum revocans, ac a rerum sacrarum peritis et prudentibus viris monitus matrimonium istud, nisi Sanctitas Vestra benigne et gratiose cum illo dispensaret, constare non posse, ad Sanctitatis Vestræ clementiam et misericordiam confugere decreverit; orans atque observans, ut meis precibus ad Sanctitatem Vestram illum juvare non gravarer, quo Sanctitas Vestra pœnitentem recipere a peccato imperitia commisso benigne absolvere, et gratiose super matrimonio conctracto dispensare illudque ratificare dignaretur. Re itaque in eum statum deducta, ut amplius sine maximo offendiculo et animorum dissensione, ex quibus rixæ et cædes pertimescendæ, mutare non integrum, sed solum pœnitentiæ sit locus. Sanctitatem Vestram etiam atque etiam rogo, ut subditum et vasallum meum pœnitentem clementer recipiat, atque cum eo gratiose dispenset matrimoniumque prædictum esse concedat. Id nos omni officiorum genere debita erga Sanctitatem Vestram et Sedem Apostolicam observantia promereri omnibus viribus conabimur. Deus Optimus Maximus Sanctitatem Vestram Ecclesiæ suæ et Reipublicæ Christianæ quam diutissime incolumen conservare dignetur.

Datæ in arce nostra Clivensi VIII. Calendas Junii Anno MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Obedientissimus filius

Guilielmus Dux Juliæ etc.

Gregorius particularibus rationibus permotus Ducis precibus annuere decrevit. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Ann. III. ep. 84. f. 230.

Dilecto Filio Nobili Viro Gulielmo Duci Cliviæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Maxime optavimus, ut

Conradus tuus in suscepto Ecclesiasticæ vitæ instituto permansisset, Apostolumque audire voluisset, sic consulentem: solutus es ab uxore, noli quærere uxorem; cogitassetque quanti idem Apostolus liberius esse ducat ad serviendum Deo uxore carere. Sed quoniam aliter ei visum est, neque possunt præterita mutari, noluimus deesse Tuæ Nobilitatis postulationi, humilique ipsius Conradi supplicationi, neque illum suum crimen agnoscentem diutius jacere passi sumus. Itaque solvimus eum, concessimusque, ut haberet justam uxorem eam, quam duxerat adversus sacrorum Canonum, et Conciliorum decreta: in quo ut Tuæ Nobilitati gratificati sumus adducti iis rationibus, quas scribis: sic quæcomque facultas dabitur, nostram erga te paternam charitatem declarandi non deerimus. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris die XXIII. Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nortri Anno tertio.

XLI. — Gregorius solitis cæremoniis Jubilæum proximi anni indixit. Litteræ quibus idem indictum « Dominus ac Redemptor » et Romæ datæ VI. Idus Maji 1574. publice lectæ fuerunt die Dominicæ Ascensionis 20. Maji, die etiam 19. Decembris Dominica quarta Adventus a Camillo Burghesio, qui deinde in Petri Sede fuit Paulus V. Ut insignis celebritas magis magisque enitesceret, Gregorius Cardinales ad pietatem hortatus est. Die Natalem Christi diem præcedente ante vesperas sollemni supplicatione ad portam Sanctam accessit, cam ter malleo ictam aperuit, Basilicamque illam cum Cardinalibus ingressus est. Cardinales Moronus, S. Collegii princeps Sancti Pauli via Ostiensi, M. Antonius Columna, Altaempsii Archipresbyteri ægrotantis vices fungens, S. Joannis Lateranensis, Alexander Sfortia, Archipresbyter Sanctæ Mariæ Majoris, portas Sanctas, a Gregorio missi, aperuerunt. Gregorius ingrediens Crucem dextera, ceream accensam facem sinistra manu detulit. Malleum, Cardinali Hosio majori Pœnitentiario traditum, Bavariæ Principi, qui tum Romæ erat, dono dedit.

Die Natali Domini, Sacro Pontificio absoluto, ensem et galerum præcedente nocte sacratum Clivensi Principum donavit.

Idibus Novembris eodem anno plenarias indulgentias omnes tam extra Urbem quam intra ad suum et Apostolicæ Sedis arbitrium suspenderat.

Ante annum, quem ex Jubilæi celebritate sanctum nuncupant, Gregorius tam magnum cerearum imaginum, quæ vulgo Agnus Dei audiunt, numerum consecravit, ut iisdem locandis capsas ducentas et quinquaginta elaboratas fuisse ejus ævi hypomnemata memorant.

XLII. — Cæsarem quoque, uti Episcopos et cæteros Principes sæculares Germaniæ Gregorius Romam ad Jubilæum humanissimis litteris invitaverat. En quas Maximiliano scripsit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. II epist. 78. f. 25.

Charissimo in Christo Filio Nostro Maximiliano Hungariæ et Bohemiæ Regi Illustri, in Romanorum Imperatorem Electo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Ut Nos omnem nostrum conatum ad Dei gloriam, atque ad animarum salutem dirigere debere et agnoscimus et profitemur, sic libentissime ea, quibus utrumque assequi possimus ex meritis Jesu Christi Domini et Redemptoris Nostri, gloriosissimæque ejus matris Virginis Mariæ, Sanctorumque omnium deprompta fidelibus impertimus: omnesque cœlesti hoc inæstimabilique thesauro ditari incredibiliter cupimus. Cujus quidem rei in primis Majestatem Tuam tum participem in sacris hujus Urbis templis in proximum annum, in quem vetustissimo Romanorum Pontificum instituto sacrosanctum Jubilæum indiximus, visendis, tum desiderii nostri adjutricem in cæteris tuo exemplo permovendis habere cupimus, etsi per tuam valetudinem, perque istam quam tibi imposuit Deus, tanti Imperii curam et custodiam licebit, Nos habituros, tuoque conspectu fruituros speramus. Quæ duo si forte impedimento erunt, saltem mittas aliquem ex natis tuis; erit hoc Nobis ultra quam dici possit jucundissimum. Quod si neque hoc tuo commodo facere poteris, Nos certe non patiemur, Majestatem Tuam carere hoc tanto Ecclesiæ thesauro: ac si aliquem Catholicum de nobilibus ac primariis tuis huc miseris, per hanc illius peregrinationem, et sacrarum basilicarum, quæ in nostris Jubilæi indictionis literis descriptæ sunt, visitationem ea ipsa spiritualia munera tribuemus Majestati Tuæ, quæ tribuimus iis, qui per se hæc faciunt, quæque ipse consequereris, si huc venires, sanctaque hæc loca visitares; in quo ut facile potes nostram paternam erga Majestatem Tuam charitatem agnoscere, sic eam declarabimus in omnibus rebus, in quibus Tuæ Majestati Nos gratificari posse intelligemus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die ultima Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XLIII. — Verumtamen rerum Germaniæ tristissima conditio non sinebat Præsules a Diœcesibus abesse; ipsi vero miserunt legatos ad lucrandas Jubilæi indulgentias una cum litteris devotionis, pietatis et amoris erga Pontificem Sanctamque Romanam Sedem plenissimis, quibus se excusabant, quod iis limina Apostolorum visitare non liceret. En litteræ Præsulis Moguntini. [*]

[*] Germania Vol. 96. fol. 50

Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri et Domino Domino Gregorio ejus nominis Decimo Tertio Sacrosanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino meo clementissimo.

« Post debitam obedientiam et devota semper sacrorum pedum oscula, Beatissime Pater, et Domine, Domine clementissime. Scripsit ad me hisce diebus Gropperus Sanctitatem Vestram quam maxime cupere, ut ad instantem annum Jubilæum, siquidem gravioribus non præpediter negotiis una cum aliis Ecclesiæ proceribus Romæ me sisterem. Quod etsi fortassis ego non minus quam Sanctitas Vestra cupiam tam propter temporis hujusmodi raritatem, quam multarum, gravissimarum rerum præsentem communicationem: tamen is est hodie Germaniæ nostræ status, ut etiam me tacente Beatitudo Vestra animadvertat, nec absque contumeliosa criminatione, neque summo meorum periculo stationem haud vel ad breve aliquod tempus relinquere me posse. Veruntamen quod salutari eo Ecclesiæ thesauro a Sanctitate Vestra sacro illo tempore dispensando frui omnino desiderem, volui Leonhardum Saucrum, qui mihi a sacris et concionibus et cærimoniis est, sub initium exoptati illius anni ibidem esse, qui officium votaque mea isthic persolvat, me expiet et indulgentias a Sanctitate Vestra summa qua decet veneratione animique religione pro me excipiat. Quare etiam atque etiam rogo, ut Sanctitas Vestra per eundem Leonhardum Presbiterum de contracta quacunque animi mei labe ex Jubilæo indulgentias æque plenarias ac si ipse coram eas demeritus essem mihi gratissime præstare dignetur. Adjunxi eidem Leonhardo canonicum Ecclesiæ meæ Metropolitanæ, mihi sanguine junctum Joannem Everhardum a Carben juvenem, ut sub præceptoribus Collegii Germanici intraque ejusdem septa meis sumptibus sua studia prosequatur. Quamquam nondum ex ephebis excesserit, ea tamen qua est ætate tantum eum in literis profecisse spero, ut haud inidoneum audiendis isthic præceptoribus quibusdam illum etiam hoc tempore esse putem. Quem ut Sanctitas Vestra una cum comite suo Everhardo Plest mei secretarii filio, qui et ipse ad promovenda jurisprudentiæ studia, quibus aliquot annis in universitate Lovaniensi vacavit, eodem proficiscitur ea clementia atque paterno affectu, quo reliquos a nobis hinc venientes solet, complectatur, in tutelam suam supremam recipiat. Quamquam ego juventutem omnem Ecclesiæ ministerio in mea diœcesi destinatam isthic Sanctitatis Vestræ auspicio sub doctissimis illis atque pientissimis viris, et sciendi et vivendi præceptis, recte erudiri optem: tamen ab iis, ad quos provisiones beneficiorum vel jure ordinario vel speciali aliquo privilegio pertinent, id vix obtenturum me video, nisi illarum constitutionum, quæ beneficia apud Sedem Apostolicam vacantia ejusdem dispositioni reservata esse volunt, a Sanctitate Vestra gratia fiat. Quam ut faciat pro instituti sui ad Ecclesiam meam juvandam ratione, deque ea literas mihi speciales præbeat suplex peto. Quæ omnia cum gratissima mihi erunt, tum omni officii atque observantiæ genere, quantum in me est, ut promerear, sedulo studebo. Interea temporis oro Deum Opt. Max. ut Beatitudinem Vestram Ecclesiæ suæ quam diutissime superstitem esse velit, in primis vero ut dignam eam faciat, quæ instanti Jubilæo et iram ipsius penitus expiare et misericordiam ejusdem nobis salutariter procurare valeat. Ex oppido nostro Aschaffenburgo pridie Calendas Novembris Anno Millesimo Quingentesimo Septuagesimo Quarto.

Sanctissimæ Paternitatis Vestræ

Devotissimus et fidelissimus

DANIEL ARCHIEPISCOPUS MOGUNTINUS,

PRINCEPS ELECTOR.

Perpulchra sunt, tantoque Principe digna, quæ Ferdinandus Archidux Austriæ Pontifici scribit. (*)

(*) Germania Vol. 20. fol. 30.

Beatissime in Christo Pater et Domine Domine Clementissime.

« Humillimam mei commendationem et pedum oscula beatorum. Sanctitatis Vestræ Breve, quod ad sanctissimum proxime futuri anni Jubilæum Romam me quam amantissime invitat, ea qua par est, veneratione accepi, et hic ut alias semper facile perspexi, Sanctitatem Vestram nullam plane suæ erga me benignitatis exercendæ, meique honorandi occasionem prætermittere. Sane nihil jucundius aut optabilius mihi esset, quam ut præsens hujus sacratissimi Jubilæi participem redderem, et simul Sanctitati Vestræ meam erga eandem pietatem atque observantiam coram declarare, et desideratissimo illo Vestræ Sanctitatis conspectu et alloquio frui possem. Cujus quidem rei fructum si mihi assequi liceret, eundem nec Sanctitati Vestræ injucundum fore sperarem. Cæterum is omnino est præsens rerum ac provinciarum mearum status eaque corporis mei valetudo, ut vel maxime volenti mihi Romam proficisci hoc tempore integrum non sit. Me itaque plane impedito animus æque promptus erat, alterum ex duobus filiis meis mittere. Quod etiam eo libentius fecissem, quo ipsi alioquin pro ætatis captu in Catholica Religione probe educati hac occasione non solum Sanctitati Vestræ commendatiores redderentur, sed etiam ut illi debito Vestræ Beatitudinis sanctæque istius Sedis Apostolicæ cultui et obsequiis quam addictissimi evaderent, atque eo maturius assuescerent, si nimirum præsentes Sanctitatis Vestræ benignitatem et indulgentiam paternam experirentur, quod ipsum profecto longe gratissimum mihi esset. Verum manifestum hoc est, ambos filios meos ætate, ingenio et intellectu adhuc teneriori esse, quam ut ipsis talis functio committenda sit, etiamsi itineris tam longinqui nulla habeatur ratio. Quare ut nihilomi-

nus et Sanctitati Vestræ et mihi satisfiat, quod proximum erat, faciam; expediturus sum ad S. Vestram Generosum Comitem Schweickhartum de Helfenstain Consiliarium meum, mearumque superioris Austriæ provinciarum Locumtenentem, qui pro divino illo sanctissimi Jubilæi beneficio consequendo mei absentis vicem hoc munere perfungatur. Qui cum ob præclaram generis nobilitatem et virtutes egregias, atque etiam propter plurima merita sua charus probatusque mihi sit, non dubito, quin et Sanctitas Vestra ipsum meo nomine benigne excepturа et hoc in negotio solitam suam summam erga me elementiam declaratura sit. De me autem Sanctitas Vestra sibi vieissim persuadeat, quæcumque in humanis a Deo Optimo Maximo mihi data et concessa sunt, ea ad Sanctitatis Vestræ, et Beatæ istius Sedis servitia quovis tempore et loco paratissima fore, eidem Sanctitati Vestræ me humillime commendans.

Datæ Oeniponte decima octava die Decembris Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

Vestræ Sanctitatis

Obediens filius Archidux Austriæ
FERDINANDUS.

Quis sine animi voluptate legat, quæ Magister Ordinis Theutonici de eadem re Gregorio refert. [*]

[*] Germania Vol 90. fol. 85.

Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri Domino Gregorio XIII. Sacrosanctæ Romanæ et Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino meo Clementissimo.

«Beatissime ac Sanctissime in Christo Pater, post humilima beatorum pedum oscula, et debitam obedientiam, Clementissime Domine. Cum ita semper erga sanctissimam Apostolicam Sedem fuerim animatus, ut nihil prius aut charius habuerim, quam observantiam meam, studiumque pietatis summum ei exhibere, sane qua debui lætitia perfusus sum, postquam ex literis Sanctitatis Vestræ singulari elementia et benignitate ad me datis cognovi, D. Gasparis Gropperii Nuncii ejusdem testimonium, et commendationem mei plurimum apud illam voluisse, camque quam semper optavi opinionem de me paterna fiducia confirmatam habere. Quare in quod antea spontanea voluntate et orthodoxæ religionis amore ab ineunte ætate inductus maxima cura incubui, ne quod ad veræ et a majoribus nobis traditæ fidei cultum tam conservandum quam propagandum pertineret, quicquam abs me prætermitteretur; id nunc multo magis etiam operam dabo Sanctitatis Vestræ piis cohortationibus incitatus. Muneris mei hoc esse proprium, adeoque militiæ mihi commissæ salutem in eo consistere, ut intelligo: ita omnem meam diligentiam, laborem, industriam, Deo gratiam largiente, tamquam ad optimum scopum libentissime atque constantissime conferam. Hanc voluntatis meæ cupidissimam propensionem Sanctitati Vestræ, quam primum literis declarandam proposueram: sed dum ipsius Nuncii Apostolici D. G. Gropperii ex reditu, uti spem fecerat, transitum iterum hac quotidie exspectabam, interim evenit, ut is missa ad me Sanctitatis Vestræ instantis anni Sanctissimi Jubilæi (quod omnium piorum mentes ad maximam devotionem, consolationem et lætitiam merito accendit) saluberrima Indictione, nomine quoque ejus beatissimo ad tam preciosum gratiæ thesaurum consequendum paterne me invitaret, quo incredibili animi gaudio percepto gratulatus equidem sum tum Sanctitati Vestræ in cujus felicissima tempora plenissimæ gratiæ dona hæc inciderint, tum universo fideli populo, ad cujus salutem et prosperitatem ea ipsa redundarent, in optimam spem erectus, Christum dominum gregem suum multis malis hactenus oppressum a gravissimis crudelissimorum hostium insultibus clementissima et validissima manu protecturum atque conservaturum esse. Cum autem nihil optabilius mihi fuisset, quam ut sacro huic cœtui interesse, præsensque tanti muneris particeps fieri possem, gravissimis cupiditati meæ, quæ S. Vestra consideratione nostrarum partium turbulentissimi status facile conjiciet, obstantibus impedimentis, non tamen prætermisi (S. Vestræ clementia id concedente) honestum nostrum fidelem Leonhardum Kirchheimer Juris utriusque Doctorem Ordinique meo a consiliis, latorem harum ad almam Urbem destinare, qui debita pietatis officia etiam nostro nomine præstaret, et oblatos Ecclesiasticæ largitionis uberrimos atque salutares fructus impetraret: interim nec illud omittens, quin populum mihi a Deo commissum, quæcumque ad remissionis et salutaris Indulgentiæ hujus adipiscendæ præparationem spectant, qua decet diligentia erudiendum curem. Dicto autem Doctori Leonhardo privilegiorum Ordini meo per prædecessores Sanctitatis Vestræ largissime concessorum exempla fide digna et Notarii publici Curiæ Romanæ nota manu subscripta in Sanctitatis Vestræ fulgentissimum conspectum perferenda imposui; eandem humillimis precibus implorans atque rogans, ut quod a superioribus Summis Pontificibus Ordini meo non sine singulari gratia atque ratione indultum est, id summa auctoritate sua firmum ratumque habere velit, quo nos sanctissimæ Sedis præsidio tutiores et tanquam sarti tectique Militiæ nostræ munia melius obire, et ab adversariis defendere valeamus. Hoc si a Sanctitate Vestra impetravero, quod sperare cum ab omnibus prædicata maxima ejus benignitas, tum æquitas ipsius postulationis me jubent, nihil equidem neque ego, neque universi Ordinis mei fratres prætermittemus, quod ad summam justissimamque gratitudinem requiri

videatur. Nos sanctissimæ Vestræ clementiæ (quam perpetua gaudere felicitate optamus) humillimis atque ardentissimis votis commendantes.

Datum Mergenthemii viii. die Decembris Anno a partu Virginis MDLXXIV.

Sanctitati Vestræ

Obedientissimus et deditissimus Henricus Generalis militiæ Hierosolomitanæ Ordinis Beatæ Mariæ Teuthonicorum in Prussia Administrator ac ejusdem per Germaniam et Italiam partesque marinas Magister, Sacri Imperii Princeps.

HENRICUS ADMINISTRATOR ORDINIS TEUTHONICI MAGISTER.

XLIV. — Unus omnes antecedebat, pius Guillelmus Cliviæ Juliæ et Montium Dux, qui ipsum filium suum primogenitum, Principem nempe Carolum Fridericum Romam ad Jubilæum miserat. Medio Decembri Carolus in Urbem maxima cum pompa ingrediebatur. Pontifex eum summis honoribus excipiebat, eique in proxima Capella, quæ die decima nona Decembris, Dominica quarta Adventus, in Sacello Vaticano habita fuit, locum in sedili Cardinalium, post ultimum Cardinalem Diaconum assignavit. Princeps deinde Pontifici hac in solemnitate assistebat, eique venienti et redeunti fimbrias posteriores pluviali sustinebat.

Quæ distinctio invidiam Legatorum Principum excitavit. Audiamus quæ hac de re sane minimi momenti Mucantius narrat. [*]

[*] Diarior. Caremon. Vol. 11. fol. 207.

«Hoc mane, die nempe XIX. Dec. Dominica IV. Adventus, nullus Oratorum, excepto Urbinate, venit ad Cappellam, ut mox auditum est, ægre ferentes dictum esse locum Principi prædicto Cliviæ in banco Cardinalium. Sed certe in hoc ipsi Oratores ab omnibus fere inculpati ac reprehensi fuere, nulla enim inter ipsos et hujusmodi Principem præeminentiæ disceptatio esse poterat, cum re mature discussa inter Patres delectos ad reformationem Cæremoniarum, fuerit eidem Principi ille locus ut competens assignatus: nec est querendum, quid in Curia, vel Aula Imperiali, vel Regia circa hujusmodi præcedentias inter principes et oratores observetur. Nam potius debemus inspicere consuetudinem, et statuta Sedis Apostolicæ, a qua aliæ Curiæ exemplum sumere debent, maxime in ipsa Urbe Romæ degentes.

«Quare nimis superbe, et cum contemptu quodammodo Pontificis et Patrum prædictos Oratores se gessisse judicatum est.

XLV. — Res perturbatissimæ Hungariæ Præsules hujus regni, qui non ita pridem electi et a Sancta Sede confirmati fuerant, utique impediere, quominus votis suis juxta canonum præscripta satisfacere possent, limina Apostolorum visitare, ut Agriensis Episcopus Pontifici non sine magno dolore nuntiat. [*]

[*] Germania Vol. 90. fol. 46.

Beatissimo in Christo Patri et Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sacrosanctæ Romanæ et Universalis Ecclesiæ Pontifici Maximo, Domino Clementissimo.

Beatissime Pater.

« Cum primum est allata a S. Vestra authoritas meæ et aliorum consecrationis, maxima sum affectus voluptate, maximasque gratias ago, agamque S. Vestræ, quod me tanto honore affecit, ut in numerum Episcoporum cooptandum judicarit. Ego, quod in me est, dabo operam, ut S. Vestræ hoc beneficium bene colocasse videatur. Nam et humilitate et obedientia erga S. Vestram satisfaciam et officium meum in hoc regno, quoad ejus fieri per summam calamitatem temporum poterit, sic exequar, ut judicii factique sui Sanctitatem Vestram pœnitere non possit. Consecrati quidem jam omnes sumus et jusjurandum quisque nostrum Sanctitati Vestræ mittimus. Non nos fugit obstrictos nos teneri religiose ad veniendum Romam et visitandum limina Beatorum Apostolorum et sanctissimos pedes Sanctitatis Vestræ osculandos; sed is status est rerum hungaricarum, ut nos hinc commovere nullo modo possimus. Quod non dubitamus, quin Sanctitas Vestra pro sua sapientia sua sponte intelligat. Quocirca misimus istuc Franciscum Diotalevium virum optimum, ac insigni pietate et industria præditum, cujus antea quoque fideli opera sumus usi in authoritate consecrationis a Sanctitate Vestra impetranda, qui nostram vicem expleat, omniumque istic munera nostro nomine fungatur. Humillime supplicamus Sanctitati Vestræ, ut et rem et hominem probet: nam neque ipsi venire, si maxime velimus, possumus, et homo is est, quo nemo vir melior, nemo aptior mitti queat. Quod reliquum est, nos miserimis his temporibus, qua hæreticis, qua Turcis imminentibus, officium tamen præstabimus nostrum atque oculis identidem ad Sedem Apostolicam, in qua divinitus S. V. locata est, conversis tamquam ad perennem fontem veræ religionis et fidei stabilimentum, non defatigabimur, aut frangemur ullo impetu adversariorum, quin studium nostrum erga fidem Catholicam ac Sanctitatem Vestram testatum omnibus reliquamus. Deus Sanctitatem Vestram incolumem servet quam diutissime Ecclesiæ suæ Sanctæ; cui me atque orationes meas humillime commendo. Datum Posonii XII. Septembris Anno Domini 1574.

Sanctitatis Vestræ

Devotissimus servus et capellanus
EPISCOPUS AGRIENSIS.

XLVI. — In Transilvania piis et assiduis Principis conatibus religio magis magisque refloruit, quam ob rem Gregorius ei meritas laudes

tribuit, animumque addit, ut opera sua avita fides ubique in regno suo quam primum postliminio redire possit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 317. fol. 183.

Dilecto Filio Nobili Viro Stephano Bathorio Transilvaniæ Vaivodæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Renovarunt mirifice gaudium nostrum de tua excellenti pietate ea, quæ Nobilitatem Tuam scripsisse accepimus ad dilectum filium Georgium Fabium Archidiaconum Coloccensem: sic enim cognovimus scripsisse te vehementer cupere, daturumque operam, ut omni impietate isthic sublata vera Religio quasi postliminio redeat, atque omnes tuum Catholicæ Religionis zelum, et pro Sede Apostolica devotionem agnoscant. Quod tametsi te facturum non dubitamus, tamen quia cupiditati celeritas ipsa tarda est, nihil longius habemus, quam dum ecclesiis earumque Præpositis suas res restitutas, cæteraque, quæ tantopere tamque præclare cupis, per te constituta videamus. Incumbe igitur charissime fili in istam curam, quam Sanctissimi Spiritus gratia animo tuo immisit: quæque recta esse intelligis sine ulla cunctatione exequere, neque ullas molestias, aut labores defuge: reddet enim omnia levia atque expedita ejusdem Spiritus Sancti gratia, quæ talem tibi animum elargita est. Ipsum autem Archidiaconum commendamus, quantum possumus, Nobilitati Tuæ, rogamusque, ut ei sua beneficia, Archidiaconatum scilicet Coloccensem, Canonicatum Albensem, et altare Sancti Georgii, eorumque beneficiorum res restitui cures. Erit hoc Nobis gratissimum, tuaque spectata pietate dignissimum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die sexta Martii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Nobilis ille Princeps, tanta Pontificis benevolentia devinctus, eidem spondet, se nihil omissurum, quo votis ejus satisfieret. [*]

[*] Polonia Vol. 8. fol. 204.

Beatissime in Christo Pater et Domine Nobis Colendissime.

« Post osculorum Sanctissimorum pedum filialemque obedientiam in gratiam Sanctitatis Vestræ officiosissimam commendationem. Reverendus Dominus Gregorius Fabius Bochnensis Præpositus, alius Archidiaconus Coloccensis reddidit nobis Sanctitatis Vestræ litteras, quas ea qua debuimus reverentia exosculari perlegimus. Etsi antea quoque submisse Sanctitati Vestræ, cum quo in statu sint res nostræ, tum nunquam nobis in promovenda Dei gloria sanctissimæque Sedis Romanæ augenda dignitate voluntatem defuisse, neque nunc deesse indicatum est: tamen id ipsum Sanctitas Vestra ex eodem Domino Fabio, cui hujus regni status, hominum mores errorumque initia progressusque notissimi sunt, denuo copiose poterit intelligere. Hi autem adeo altas radices a viginti inde annis in hoc regno egerunt, atque ita perpetuo usu confirmati sunt, ut si quis iis tollendis extrema et violata adhibere remedia vellet, nunquam profecto id citra popularem funestum tumultum, simul etiam tam sui quam regni ingens periculum præstaret. Nec tamen ideo zelus noster in Catholica religione restituenda refrixit: imo in dies etiam atque etiam in nobis augetur: atque eo magis quod conatum nostrum in reprimendis sensim Arrianæ sectæ præstigiis, quæ non ita pridem principis defuncti patrocinio magnam regni partem pervaserant, Deus Sancti Spiritus gratia mirandum in modum adjuvat. Nam licet radicitus pestis illa nondum sit excissa; tamen cum auctores illius sectæ justo Dei judicio brevissimo temporis spatio ad unum pæne interierint, in reliquiis non est magnopere laborandum, quibus nimirum omnis pullulandi facultas præclusa est. Superest igitur tantum confessionis Augustanæ secta, quæ inter alias ut minus mali sapit, ita etiam magis tolleranda videbatur. Ejus quoque si non in totum, in parte saltem exstirpandæ bona nobis spes est. Eandem de capitulo reformando concepimus, quæ omnia Reverendus Dominus Fabius et bene intelligit, et etiam res ipsa loquitur, nihil ante tempus, quod laudem aliquam mereatur, constitui, nedum se spoliatis per antecessorem nostrum bonis restitui posse. Etenim nobis nihil antiquius est, neque erit in tota vita, quam nostram pietatem a parentibus nostris haustam etiam externis factis declarare. Ceterum ad nutum Sanctitatis Vestræ nostram obedientiam atque obsequia grata accommodare semper conabimur, precantes Deum Opt. Max., ut Sanctitatem Vestram in honorem Ecclesiæ Dei salutemque Reipublicæ Christianæ salvam et incolumem quam diutissime nobis præstet. Datum Albæ Juliæ XIV. Septemb. MDLXXIII.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Obsequentiss. filius et servitor

STEPHANUS BATHORY VAIVODA TRANSILVANUS.

XLVII. — Helvetios quoque Gregorius laudat, quod consilium cum Genevensibus fœdus ineundi prorsus deposuerint, sodalesque Societatis Jesu Lucernam pro erudienda juventute arcessere velint. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 210. f. 130.

Dilectis Filiis Helvetiis Lucernæ Ecclesiasticæ Libertatis Defensoribus.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Nihil est, in quo magis eluceat ea, quæ in Christi servis est charitas Dei, quam si non solum ipsi eum pie sancteque colant, verum etiam cupiant, ut alii idem efficiant, idque conentur, quantum possint, neque potest hoc quidquam gratius Deo fieri. Hæc est enim illius voluntas, sanctificatio nostra, atque hac de causa misit ad Nos filium suum Christum Jesum, qui factus est Nobis sapientia et justitia, et sanctifi-

catio, et redemptio: nulla autem salus aut sanctitas esse potest sine fidei sinceritate et vitæ innocentia: nam sine fide impossibile est placere Deo, deditque Christus sese in mortem acerbissimam, ut redimeret nos ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Utrinque facere vos, ut et pie sancteque vivatis, et eandem tum pietatem, tum vitæ ac morum sanctitatem in aliorum animis inseri curetis, toto pectore vobis gratulamur, filii charissimi: hancque veram gratulationem esse ducimus, quæ non de terrenis et cadocis bonis, sed de cœlestibus ac sempiternis suscipitur. Itaque magnopere laudamus consilioio vestrum, de quo ex dilecto filio Judoco Segissero cognovimus, habendi apud vos Jesuitas, eisque Collegia instituendi, eorumque opera et labore alios ad sincerum Dei cultum, vitæque sanctitatem vocandi. In quo non fallet vos vestra de illis expectatio; sunt enim hujusmodi in rebus vigilantissimi, et charitate pleni: suamque operam navabunt Christo, ingenti, ut sperandum est, cum aliorum bono, vestra certe cum laude atque apud Deum mercede. Gratulamur etiam, quod hæreticis Genevensibus omnem de fœdere spem præcidistis: Helvetiosque Friborgi et Salodori ab omni ejus cogitatione deterruistis. Sic agite: Catholicam imprimis Religionem commendatam habete, inque pietatis operibus majores in dies progressus facite: eaque ratione inter cæteros elucete: vestroque nomini respondete. Vestras literas, quas Nobis reddidit Judocus noster, libentissime legimus, spectatamque in eis pietatem recognovimus, vobisque omnia, quæ possunt esse parata a patre amantissimo filiis optimis, paratissima pollicemur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die xx. Martii MDLXXIII. Pontific. Nostri anno secundo.

Quod ut quantocitius perficiant, novis litteris eos monet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 31. fol. 305.

Dilectis Filiis Helvetiis Lucernæ Ecclesiasticæ Libertatis Defensoribus.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Cum statuissemus gratificari dilecto filio Judoco Segissero nostræ custodiæ Præfecto in patriam redire cupienti, idque benigne concederemus, noluimus illum nostris ad vos litteris vacuum venire. Libenter enim amplectimor omnem facultatem ad vos scribendi, quos unice amamus, et quamquam nihil dubitamus de vestra optima voluntate, et Christi gloriæ zelo; tamen pro nostro summo desiderio facere non possumus, quin vos hortemur, ut quod tam præclare suscepistis de habendis apud vos Jesuitis, omni studio perficiatis. Affert Judocus litteras universi ejus Ordinis Præpositi ad Præfectum provinciæ Germaniæ Superioris, quas mitti curabitis, is ad vos mittet duos ex illis sacerdotibus, unumque adjotorem; non dubitamus eorum operam plurimum istic profuturam. Hortamur etiam, ut quod facitis, toto pectore Genevensium conatui resistatis de fœdere cum amicis et fœderatis vestris jungendo, eosque, apud quos plurimum auctoritate, gratia, virtute valetis, a tam fœda societate deterreatis. Est hoc dignum vestra pietate, partoque vestris meritis glorioso Ecclesiasticæ libertatis propognatorum, et defensorum nomine. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die nona Junii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XLVIII. — Res Polonicæ auspicatissimo loco positæ esse videbantur. Novus Rex, quacunque per Germaniam Poloniam versus iter agebat, sacris Catholicorum interfuit, etiam in oppidis, ubi Protestantium longe major erat numerus. Admiratione prorsus digna sunt, quæ Gratianus, qui Regi usque ad Francofurtum ad Moenum obviam ierat, de ejus pietate erga Deum, deque studio erga avitam fidem, quod ubique quin immo coram Principibus Protestantibus manifestum reddidit, narrat. [*]

[*] Mantissa document. N. 79.

Gregorius non defuit, quin novi regis pietatem merito laudaret, ei Patres Societatis Jesu, in quorum Collegiis in itioere suo semper commoratus fuerat, enixe commendaret, cumque adhortaretur, ut eis Collegia quam plurima in regno suo erigi curaret. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 212. fol. 128.

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Poloniæ Regi Electo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Sanctissimum Domini Nostri Jesu Christi Natalem diem Fuldæ celebrasse Majestatem Tuam, ex tuis literis cognovimus: quanta autem eum devotione, et divinæ gratiæ sensu id feceris, alii perscripserunt, quod enim tu pro tua modestia tacitum reliquisti, id alii ut non possunt facta principum latere, haud silendum putarunt: ut una et Deum laudarent, et Nos incredibili lætitia afficerent, fuerunt illæ tuæ ejus noctis in templo vigiliæ, meditationes, precationes, optimo et vere Christiano Rege dignæ, Christoque ipsi, qui tibi in memoria versabatur, teque sua gloria perfundebat acceptissimæ. Ei igitur gratias agimus; precamurque ab ejus benignitate, ut quantum expertos fuisti voloptatem, eandem, majoremque in dies tuo cordi instillet; tuasque actiones et cogitationes omnes ad sui nominis gloriam, ad Catholicæ fidei propagationem, ad Regni istius, quod tibi elargita est, salutem dirigat. Jesuitarum ordinem universum vehementer diligimus, quia in eo illa magnopere cognovimus, quæ tuo gravissimo testimonio confirmas: singularem scilicet pietatem, doctrinam, integritatem, proque Dei cultu et gloria vigilantiam mirificam, maximeque operosam: ad hanc vero nostram erga

illos charitatem maximus commendatione tua cumulus accedet. Hortamur vicissim Majestatem Tuam, et quantum possumus rogamus, ut ad tuum præclarum de illis judicium tuum etiam factum accedat, eisque Collegia in tuo Regno constitui cures, eorumque opera ad ea, quæ Jesu Christi sunt, utaris: habebis certe homines tales, quales describis, qualesque Fuldæ expertus es. Hoc Nos impetraturos pollicetur tua spectata pietas, et dilecti filii Pauli Foxii confirmatio; sic enim pollicitus est, nostra omnia monita et consilia plurimum semper apud te valitura: neque aliter fieri potest; erunt enim semper patris amantissimi erga filium optimum, optime de Catholica Religione meritum: hoc autem, in quo nunc versamur, per se ipsum tale est, tamque dignum gloria tua, ut nihil nostra cohortatione indigeat. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die xxvii. Februarii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XLIX. — Sub finem mensis Januarii hujus anni Henricus Poloniæ fines intravit, et xii. Kal. Mart. exultantibus Polonis, qui ingenti fere numero ex omnibus partibus regni confluxerant, Cracoviæ solemnem ingressum fecit. Die deinde ix. et non vi. Kal. Mart. ut historici Polonici vulgo asserunt, sollemni ritu ab Archiepiscopo Gnesnensi de Catholica fide retinenda, conservanda et defendenda, de regno sibi a Deo commisso secundum regni ac justitiæ leges regendo, administrando et protegendo interrogatus, cum in omnia jurasset, sollemnibus cæremoniis inunctus et coronatus est.

L. — Dissidentes, antequam Rex coronatur, per viros factionis ipsorum, inter quos haud pauci Catholici reperiebantur, omnia tentaverant, ut eidem persuaderent jurejurando firmare, quæ Legati sui in Polonia tempore Comitiorum electionis in favorem Dissidentium spoponderant, quæque ipse Rex Parisiis, dum decretum electionis suæ receperat, solemni interposito juramento confirmaverat. Parum abfuit, quin Henricus id præstaret, sed obstiterunt fortiter Archiepiscopus Gnesnensis, et fere omnes Senatores Regni, tum ecclesiastici, tum sæculares, magna constantia et omni animi fortitudine asserentes, quæ tunc acta erant citra nationis consensum pacta fuisse. En quæ de hoc negotio Episcopus Vladislaviensis Cardinali Commendono perscribit. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 28. fol. 58.

Illmo ac Rmo D. Joanni Francisco Commendono S. R. E. tit. S. Cyriaci in Termis Presbytero Cardinali.

Illme ac Rme Domine Dne Observandissime.

« Diuturni silentii mei, quo hactenus erga Illmam P. V. sum usus, causam non negligentiæ meæ, sed partim difficultatibus ac molestiis, quibus me semper expositum esse non ignorat, partim etiam rerum acerbitati adscribat, quæso. Ut enim observantiam meam erga Illmam P. V. omni officiorum genere testatam esse cuperem: ita quoque tempestate ac fluctibus Reipublicæ nostræ illam perturbari minime vellem. Nunc tamen et liberior factus, et lætiora nactus, usuram tanti temporis compensare studebo. Quo desiderio, animique aviditate adventum Regis expectabamus, eadem plane venientem excepimus. Nam et in finibus Majoris Poloniæ a Nobilitate illa gratanter est exceptus: et hic adventanti frequenter et splendide a Proceribus Regni, istiusque oræ nobilitate obviam est itum, adeo ut ingressu suo splendorem magnificentiamque Regum præteritorum, atque adeo expectationem ipsam nostram superasse dicatur. Processerunt obviam et hæretici, sed tamen ii postridie multa latenter machinati sunt, quibus in longius tempus coronationem protraherent. Illa enim quæ electionis tempore in cassum tentarunt (ut legum correcturam, judiciorumque formulam novam) ante coronationem expediri volebant: studium tamen Catholicorum pervicit, ut omnibus rejectis Dominica Quinquagesimæ cum summo omnium hominum applausu sit coronatus. Circa coronationem nonnihil est tumultuatum: nam postquam juxta formulam in Pontificale descriptam jurasset, Palatinus Cracoviensis tumultuari cœpit, ad ejusque clamorem Palatinus Sendomiriensis accurrerat, ac nonnulli alii, Regemque confœderationis admonebant. Quorum importuno clamore victus, verba hæc, jam erectus, Domino Archiepiscopo nihil ista curante, sed sacra ordine suo prosequente, protulit: pacem inter Dissidentes de religione conservabo, salvis tamen juribus Regni; quam clausulam adjecit nobis admonentibus, et pro viribus solemniter protestantibus. Hac in re nobis atque adeo Ecclesiæ Dei Illustris et Magnificus Dominus Capitaneus Samogitiæ strenuam navavit operam. Postridie in foro publico a civibus Cracoviensibus juramentum recepit: indeque recta ad nuptias Domini Andreæ Zborowski profectus est, quibus et altera die interfuit. Sed ubi die Cinerum in arce hastium apparant ludum, infœlix ac funestus accidit casus. Samuel siquidem Zborowski præclarum illum ac religionis Catholicæ tenacissimum Andream Vapovium Castellanum Premisliensem, dum is contentionem inter eum ac Veinicensem Castellanum dirimere conatur, graviter vulneravit: ex quo vulnere postea mortuus est. Dirum hoc ac crudele spectaculum fuit, quo non modo lætitiam ac voluptatem Principis perturbarunt, sed et famam gloriamque Regni contaminarunt. Itaque hoc tempus in judicanda hac causa consumpsimus, neque tamen quicquam adhuc decisum. Spes tamen est, scelus hoc impunitum non iri. Ex hac vero procrastinatione illud commodi referimus, quod hac causa hæretici occupati, ne dicam, fracti, nihil con-

tra nos machinantur. Et quantum quidem conjicere possum, languescunt jam studia eorum, nec tantopere confœderationem illam suam urgent, pudore, ut existimo, victi: protestatione Plocensium virus illius detegente. Et mirum certe est, quantum hæc protestatio furorem illorum hebetaverit. Articuli quoque illi, quibus Regia potentia astringitur, ne dicam convellitur, evanescunt, ac brevi in fumum obituros speramus. Urgent quidem hæretici comitia, ut sua illa præclara ad evertendam Ecclesiam Dei excogitata judicia obtinere possint: sed Plocenses atque Mazcovii resistunt, comitiaque ejusmodi esse negant, in quibus agi posset de omnibus, sed tantum ad determinatum actum, hoc est coronationem indicta: arbitramurque alios et tedio, et constantia principis victos illis concessuros. Quid multa? Quemadmodum antea animis consideramus, et pessima quæque nobis ominabantur, ita nunc veluti certissima oblata salute confirmamur, ac in eam spem erigimur, fore aliquando, ut nobis in Polonia (si Deus omnipotens Principi longiorem concesserit vitam) pax, et tranquillitas Ecclesiæ optatissima illucescat: habemus enim Principem catholicum, pium, prudentem, justum, invictumque, quandam animi magnitudinem vel ipso vultu præseferentem: qui utut nunc nonnihil hæreticis concedat, ubi tamen solium suum confirmaverit, acerrimum illum Religionis Catholicæ propugnatorem fore non dubitamus.

Datæ Cracoviæ 15. Martii 1574.

Illmæ ac Rmæ Dominationis Vestræ

Addictissimus et perpetuus servus

Stanislaus Episcopus Wladislaviensis.

LI. — Gregorius, eadem de re per Nuntium suum Apostolicum, Episcopum nempe Montis Regalis, edoctus, Archiepiscopum Gnesnensem summopere laudat, quod forti atque invicto animo Dissidentium apud Regem conatibus restiterit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 263. f. 160.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Gnesnensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Assiduus labor, charitas, et Christi gloriæ zelus tuus in Catholica Religione tuenda, et antea publice, privatimque omni ex parte sese ostenderat per totum interregnum in omnibus consiliis, verbis, factis tuis; et hoc tempore maxime perspicitur; sic enim gravissimorum virorum Nobis testimonio confirmatur, te nihil ex superioris temporis studio, atque ardore remittere, neque posse aut minis, aut pollicitationibus, aut periculis propositis de suscepta causa dimoveri, inque ista ætate, et valetudine, qua te ægra uti dicunt, nullam salutis rationem habere, sed forti, atque invicto animo hæreticorum conatibus resistere, atque ad eos labores, quos suscipis, adjungere etiam verba, et sententias gravissimas, et tuo isto præstanti honore, et munere dignissimas; ut perspicuum sit, nihil esse potentius Christi charitate, cujus vim experiebatur Apostolus, cum gloriaretur, non posse se ab ea sejungi, quidquid omnino accideret undique sive prosperi, sive adversi. Quod quidem Nos nequaquam pari virtute, et divina confirmatione muniti de Nobis ipsis polliceri non possumus; quin potius cavere debemus, ne si Nobis stare videamur, concidamus; cum ignoremus, amore ne an odio digni simus: interim autem niti debemus, quantum possumus, ut per bona opera certam nostram vocationem faciamus. Hoc agere te charissime frater, et tibi, et Regno isti, et Catholicæ Religioni gratulamur: te enim ad præmia sempiterna contendere cernimus: Regna vero scimus, non posse sine Catholica Religione diutius consistere; neque Catholicam Religionem sine Episcoporum, quibus maxime commissa est, cura et vigilantia contineri, quam cum in te summam esse intelligamus, dici non potest, quantopere in Domino gaudeamus. Quid enim potest Christi Vicario (quo in munere ut nulla nostra merita agnoscimus, sic nostræ imbecillitatis conscii ingemiscimus) accidere desideratius, aut voluptuosius Christi ipsius gloria, et animarum ejus sanguine redemptarum salute? constat autem utramque sustineri summissimo fundamento Catholicæ Religionis, tanto cum Christi, tum suorum sanguine, tanta doctrina, tanta sanctitate stabilito. Quæ si miseri hæretici considerarent, nec tenebras magis, quam lucem diligerent, et Sancta Ecclesia tranquillior esset, et ipsi suarum animarum jacturam non facerent, neque tam gravem Christi sanguini injuriam inferrent. Hæc igitur tua insignis pietas, et constantia effecit, ut cuperemus aliquam nostræ erga te voluntatis non levem significationem dare, quoniam autem aliam non habemus; eam quam possumus, libenter dabimus. Decrevimus enim tibi concedere facultatem conferendorum beneficiorum Ecclesiasticorum vacantium in mensibus Apostolicæ Sedi reservatis; hanc facultatem ex aliis nostris literis accipies; neque enim dubitamus, quin ea daturus sis iis, quos maxime idoneos, maximeque Christi patrimonii, et ubi opus fuerit, sanctorum sacramentorum fideles dispensatores esse cognoveris. Perge, ut facis, Catholicam Religionem toto pectore tueri; ac certum habe suæ ipsius causæ affuturum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die III. Aprilis MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Posterioribus litteris eundem meritis laudibus adhuc prosequitur, quod effecerit, ut vetus sanctaque regii juramenti formula, rejectis Dissidentium molitionibus, nulli obnoxia mutationi esset. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. an II epist. 200. f. 162.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Gnesnensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam

benedictionem. Quo majora et lætiora in dies ad Nos perveniunt de tua præstanti virtute, et pietate, eo majores gratias agimus Deo, pro cujus gloria nullos defugis labores, aut pericula. Hoc autem quod nuper fecisti, ut in coronando charissimo in Christo filio nostro Henrico ad veteris jurisjurandi formulam, qua sese Reges obstringere solent, nihil addi patereris, tale tantumque est, ut ab omni posteritate summis laudibus celebrari mereatur. Sed certum habemus, te nihil morari humanas laudes in eo, quod sempiterna a Deo mercede remuneratum esse intelligis: sic agere par fuit optimum pastorem, et Episcopum machinis Sathanæ toto pectore sese opponere, omnemque ejus Ministrorum conatum comprimere, fretum virtute Christi, qui semper præsens, præstoque est iis, quos videt pro suo nomine, et causa laborare. Gratulamur Fraternitati Tuæ, ac sic confirmamus, hoc tam præclarum factum ad tuam hactenus laudem, singularemque nostram erga te charitatem maximum cumulum attulisse. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die VII. Aprilis MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

LII. — Regi ipse Pontifex gratulatur de coronatione, sollemni sanctoque ritu avorum peracta, deque ejus studio fidei in Regno suo dilatandæ. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. an. II. epist. 208. fol. 170.

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Poloniæ Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Quod summopere cupiebamus audire Majestatem Tuam incolumem in Poloniam venisse, coronamque atque ejus Regni possessionem adeptam esse, hoc nunc factum esse incredibiliter lætamur. Hujus autem nostræ lætitiæ causa est spes illa, quam de tua virtute et pietate conceptam habemus: sic enim speramus, te qui hactenus Catholicæ Religionis acerrimus propugnator fuisti; quique a pueritia in gravissimis periculis versatus es, pro Christi gloria tantam tamque præclaram nunc oblatam facultatem tanta cum potestate nequaquam omissurum, tuique similem futurum, nec quidquam Catholicæ Religionis dignitate atque amplitudine antiquius habiturum, omnemque in eo curam et vigilantiam positurum, ut Catholicam veritatem tantopere apud quamplurimos istic depravatam restituas, eosque ad Christum, unde misere abierunt, reducas, aut certe obstinatos, ne sanis exitio sint, coerceas. Hæc te perpetuo cogitare, minimeque dubia spe polliceri certo scimus. Itaque gratulamur Tuæ Majestati, tibique a Deo prospera cupimus et precamur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum etc. die VII. Aprilis MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Novis, iisque fusioribus litteris ejusdem pietatem atque constantiam in refutandis Dissidentium postulationibus laudat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. an. II. epist. 200. fol. 160.

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Poloniæ Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem, et Apostolicam benedictionem. Gratias agimus Deo, quantas possumus maximas, quod in tantis malis Nos universamque Ecclesiam suam consolatur tua præstanti virtute, et constantia in Catholica Religione tuenda, inque veteribus, quibus Regnum istud hactenus stetit decretis retinendis, novisque et perniciosis, synceræque pietati adversariis rejiciendis. Dignum est hoc prudentia et pietate tua, cujus insignia a puero documenta dedisti; neque enim sine maximo periculo novitates quæruntur, neque sine certissima pernicie Regiis decretis impietas confirmatur. Eidem quoque pietati, et immortali laude dignis factis tuis mirifice respondet illud de Palatinis creandis tantum iis, quos Catholicos esse cognoveris; hoc enim Nuncius noster perscripsit, pollicitamque esse Majestatem Tuam, quod quidem mirifice convenit cum Sanctorum Patrum sententia. Sic enim monent, iis potissimum mandandos esse honores, et Magistratus, qui præstant meritis et fidei, ac vitæ sanctitate, malos autem et impios, dum tolluntur, tum maxime dejici, esseque illis honores ruinam certissimam, eademque ruina eos etiam, quibus præsunt, interire: non possumus hoc gravioribus quam Magni Basilii verbis confirmare. Necesse est, inquit, ejusmodi viris mandare Magistratus, ac eos aliorum constituere duces, qui cæteros omnes prudentia, constantia ac vitæ sanctitate longe antecant, ut virtutes, quibus prædití sunt, communes fiant eorum omnium, qui eos imitantur; nam ad mores eorum, qui gubernacula tenent, componere sese totos ii, qui parent, solent: ita ut quales duces fuerint, tales etiam necesse sit esse eos omnes, qui sequuntur, et quales fuerint in Republica Principes, tales ut plurimum existere solent etiam reliqui cives. Hoc igitur Majestatis Tuæ promissum accipimus, Deoque Optimo Maximo offerimus, omnemque tuæ præstantissimæ pietati, et laboribus pro ejus nomine et gloria susceptis felicitatem precamur, promissoque Regio exitum præclare responsurum non dubitamus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die vigesima secunda Maji MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

LIII. — Henricus totus erat in fovenda re Catholica, Pontificique valde commendabat collegium Societatis Jesu Vilnæ, quod præclarus hujus urbis Antistes propriis somptibus fundaverat, eumque adprecatur, ut eidem Episcopo ad vastissimam suam diœcesim regendam et exactius perlustran lam Georgium ex nobilissima

Radzivilorum Olicæ et Nieswicz Ducum prosapia natum, Coadjutorem concedere velit. (*)

(*) Lit. Principum Vol. 33 fol. 27.

Sanctissimo ac Beatissimo in Christo Patri et Domino, Dño Gregorio Divina Providentia Papæ XIII. Sacrosanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino Clementissimo.

« Beatissime Pater et Domine, Domine clementissime. Post oscula pedum beatorum meique regni et dominiorum meorum commendationem. Quanta sit perturbatio religionis cum alibi in regno meo Poloniæ, tum in ipso quoque Magnu Ducatu meo Lithuaniæ, id vero non magis mihi, ad quem nuper adeo regnum illud delatum est, quam Sedi ipsi Apostolicæ, quæ de hoc regno jamdudum magnam gerit solicitudinem, perspectum esse potest; itaque ad levandam eam perturbationem quæsita est semper a bonis viris ratio, inter cætera autem quæ eo pertinebant, constitutum est non ita multo ante Jesuitarum Collegium in urbe ipsa Magni Ducatus primaria Vilna per Reverendum in Christo patrem Dominum Valerianum ejus loci Episcopum, sumptu ipsius maximo. Quo sane ex Collegio magni, ut audio, fructus assidue proveniunt ad tranquillandum in illis partibus religionis statum. Verum quoniam non omnia esse possunt in doctrina, quædam sunt etiam in eorum auctoritate reposita, qui cum potestate ecclesiastica versantur. Reverendi autem Domini Valeriani Episcopi auctoritas, quam sibi magnam admodum, ex optime per multos annos administrato Episcopatu, comparasse videbatur, nunc, propter ingravescentem ætatem, et valetudinem ejus afflictam, non nulla ex parte debilitari jam videtur, idcirco præclaram cogitationem suscepisse mihi videtor, de cooptando sibi viventi ejusmodi coadjutore, qui diligentiam eorum, qui evangelium docent et prædicant in illa diœcesi auctoritate ipsa sua fulciret atque stabiliret, qua quidem in cogitatione delatus est animi sui propensione in Illustrem admodum juvenem Georgium Radivilum Olicæ et Nieswicz Ducem, de cujus Coadjutoria cum ad me allatum esset, non solum rem profecto approbavi, sed etiam magnam admodum ex optimo Domini Episcopi consilio voluptatem cepi, quod eum sibi juvenem potissimum pro coadjutore delegerit, cujus et ipsa generis atque familiæ claritas, et vitæ probitas atque integritas singularis, et morum etiam, in juvenili præsertim ætate minime expectata gravitas; et cætera denique præsidia, quibus res omnes humanitus niti solent, ejusmodi sunt, ut magnam spem habeam, ipsum, et nunc quidem viventi domino Episcopo, maximo adjumento futurum, et eo vita functo recte prorsus et ex dignitate Episcopatum ipsum administraturum esse. Una res tantis laudibus obstare videtur, ætas ipsius quodammodo adolescentior. Sed quæ tamen annum decimum nonum attigisse affirmetur, supplico Sanctitati Vestræ, ut eum Coadjutorem ejus Episcopatus Vilnensis cum futura certa successione confirmare velit; et si quid in ætate ipsius deesse videtur ad ejus muneris administrationem, id de plenitudine suæ supplere dignetur. Ille autem facturum se esse spondet, ut, dum Episcopus ipse reliquum ætatis suæ degit, ipse interea in Universitatibus Italicis bonis literis operam navet. Fecerit Sanctitas Vestra rem mihi gratissimam, et Ecclesiæ rationibus maxime consentaneam, ipsam etiam Radivilorum familiam illustrem, in qua magnum religionis catholicæ monumentum est in illis partibus constitutum, tanto reddiderit Sanctæ Sedis Apostolicæ observantiorem. Commendo me regnumque et dominia mea omnia in gratiam et protectionem Sanctitatis Vestræ, quam felicissime valere cupio. Dstum Cracoviæ die prima mensis Junii, anno Dumini MDLXXIV.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Obsequentissimus filius
HENRICUS REX.

LIV. — Quod Vilnense Societatis Jesu collegium respicit, illud mox magnam sibi famam conciliavit, ut Episcopus hujus urbis Pontifici amplis litteris lætabundus testatur. (*)

(*) Polonia Vol 8. f 80.

Sanctissimo Dño Nostro PP. Gregorio XIII.

Beatissime Pater.

Post oscula beatorum pedum Sanctitatis Vestræ et obsequiorum humillimam commendationem.

« Quanta sit Sanctitatis Vestræ in administranda Ecclesia sapientia et sollicitudo, ut alia infinita prætercam argumenta, vel inde apparet, quod eam statim post accepta gubernacula usque ad extremos septentrionis fines extendit, et ad me minimum Sacerdotem suum litteras dare superiore anno dignata est, quibus non solum gratam curam a me in erigendo collegio Vilnensi clericorum Societatis Jesu susceptam ostendit, sed etiam benigni animi significationem per omnem occasionem clementer mihi pollicetur, et novæ huic plantationi, in persona Christi, benedictionem ad incrementum impertitur. Quo nomine Sanctitati Vestræ eas, quas debeo et quas possum maximas, cum aliud præstare nequeam, gratias ago. Sane hæc erectio, Sanctissime Pater, non tam humanis consiliis aut viribus, quam Dei providentiæ et benignitati tribuenda est, quæ in hac extrema ætate provinciis istis in magna rerum divinarum ignoratione et salutis suæ neglectione versantibus, quibus illi placuit, mediis subvenire dignata est. Nec benedictio Sanctitatis Vestræ inanis fuit, sed post eam quotidie major fit ad pietatem et Catholicam fidem stabiliendam, et schismata ac hæreses infringendas accessio. Magnus fit ad audiendum Dei verbum etiam a triginta et quadraginta milliaribus Ger-

manicis concursus. Instituenda etiam juventute tantum proficitur, ut cum tam hæretici quam schismatici frequentes liberos ad collegii scholas mittant, simul illi cum litteris orthodoxam fidem complectantur, et ad gremium Ecclesiæ Catholicæ multi accedant. Atque id fit cum primis Dei benignitate, tum eorum, qui Collegio præfecti sunt, cura, prudentia atque diligentia: quos Dei bonitas tales excitavit, quales fundamenta magnis ædificiis superstruendis jacienda, ac harum regionum consuetudo, Principum etiam virorum mores ac ingenia postulabant. Qui si ab illis discederent, plane timerem, ne ea quæ capta sunt, magno Ecclesiæ ac Reipublicæ detrimento vel intermittentur, vel tam fœlices progressus non haberent. Hæc me, Beatissime Pater, valde sollicitum tenuerunt, inde usque ab eo tempore, quo intellexeram Rectorem collegii hujus Vilnensis P. Stanislaum Warsovicium ad iter Svedicum a Sanctitate Vestra esse dignatum. Respiraveram autem aliquantulum, cum esset mihi postea significatum, intellectis rationibus ab eo perscriptis, ita Sanctitati Vestræ satisfactum, ut illi amplius cura collegii non esset deserenda. Sed quia vereor ne forte res eodem redeat, a Sanctitate Vestra majorem in modum supplex peto, quantum licet per obedientiam, quam Sanctitati Vestræ integram et illibatam in omnibus, quoad vixero, sum servaturus, ut hujus septemtrionalis Indiæ benignam rationem habere dignetur, nec ab excolendo isto agro, qui præter spem tantas fructuum primitias jam protulit, cultores illi divinitus destinatos descedere patiatur: ne forte propter incertam spem, qui alibi ostenditur, certissimis fructibus in his regionibus Ecclesia privetur. Qua de re non est opus, ut apud Sanctitatem Vestram multis agam, sed eam totam Sanctitatis Vestræ patientiæ et paternæ curæ, qua totam Ecclesiam complectitur, relinquo, cum sciam, non alio eam inclinaturam, quam quo Spiritus Sanctus impulerit. Hic autem alio non impellet, quam quod ad majorem Dei gloriam et certiorem Ecclesiæ utilitatem sit cessurum. Cum his me Sanctitatis Vestræ gratiæ humillime commendo, et ab ea benedictionem in ætate mea provecta et affecta demisse peto. Vilnæ pridie Nonas Aprilis MDLXXIII.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Minimus Capellanus

VALERIANUS EPISCOPUS VILNENSIS.

Eadem Episcopus Cardinali Commendono quoque renunciat, eumque insimul deprecatur, ut hujus collegii æque ac Coadjutoris sibi a Rege postulati causam apud Pontificem agat. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 28. fol. 100.

Illm̃e et Rm̃e in Christo Pater, et Domine Observandissime.

« Quantum Illm̃a et Rm̃a Dominatio Vestra rebus Catholicæ Religionis in Lithuania commodaverit, testantur ejus monimenta, non ad tempus, sed perpetuo permansura. Nam et unione templi Parochialis Sancti Joannis Baptistæ, cum Collegio Vilnensi Societatis Jesu authoritate a Summo Pontifice Pio V. sibi delegata confirmavit, et fraternitati Sanctissimi Sacramenti robur ac indulgentias contulit. Ex quorum utroque quantum emolumenti et devotionis in hac civitate primaria Magni Ducatus Lithuaniæ, ex qua ad cætera loca pietatis exempla derivantur, accesserit, non facile verbis explicari potest. Unde mihi persuadeo Illm̃æ Dominationi Vestræ benedictionem divinitus esse datam, ut omnia quæcumque pro utilitate Ecclesiæ in his regionibus egerit, felices habeant successus. Ac ea de causa duabus in rebus, in quibus multum esse positum ad Dei obsequium judico, gratia et authoritate Illm̃æ Dominationis Vestræ apud Sanctissimum Dominum utendum esse statui. Primum quidem eum Illm̃um Dominum Georgium Radziwil in Olika et Nieswiz Ducem in Coadjutorem mihi assumere decreverim, ac id a Sanctissimo Domino petam, ut Illm̃a Dominatione Vestra partes suas apud ejus Sanctitatem interponente tanto facilius obtinere possim. Postulavit id a me Serenissimus Rex meus per litteras, sed multo magis necessitas Ecclesiæ meæ exposcit, ut et ea quæ a me inchoata sunt ad Dei gloriam conserventur, ac etiam augeantur, et Cleri dignitas, atque Ecclesiasticorum bonorum libertas ab injuriis hæreticorum a successore tam illustri loco nato deinceps facilius in hac iniquitate temporum vindicari, et in pristinum statum restitui possit. Alterum est de quo etiam ad Sm̃um D. litteras dedi, ut seminarium hic apud Ecclesiam Cathedralem erigatur, cum jam a me collegium Societatis Jesu, in quo erunt præceptores, pro tenuitate mea fundatum sit. Porro id ex bonis mensæ Episcopalis, vel Capituli nulla ratione præstari potest, cum nec ipsum Collegium plene a me, ut in eo sit universitas, quod cuperem, fundatum sit, et bona nostra ita sint variis injuriis temporum et bellorum afflicta, et deserta, ut vix jam nobis alendis sufficiant. Quamobrem proposui Sanctissimo Domino Præposituram quamdam, quam tenet vir religiosus ordinis Sancti Benedicti, non procul a Vilna, jam ætate provectior, ex qua fortasse duodecim Clerici in Seminario perpetuo ali possint: nunc autem nullus pene fructus ad Ecclesiam ex ea pervenit; imo verendum est, ne forte in manus sæcularium deveniat, quod si vixisset Rex defunctus, procul dubio factum fuisset. Cuperem igitur eam Seminario uniri et incorporari, ut ejus redditus post mortem hujus Præpositi ad alendam juventutem convertantur. Qua in re futura Ecclesiæ utilissima, ut me Illm̃a Dominatio Vestra gratia et authoritate sua apud Sm̃um D. juvet, ac ita iis quæ antea ad religionis catholicæ augmentum hic præstitit, coronidem imponat, magnopere peto. Nec dubito Illm̃um

Dominum Georgium Radziwil vel hoc solo nomine Illmæ Dominationi Vestræ commendatum fore, quod sit Illmi Domini Marschalci frater, qui cum in aliis rebus, tum maxime in ea, quod sub hoc tempus coronationis Serenissimi Regis Henrici acerrime obstiterit, quominus hactenus perniciosa illa confœderatio confirmata sit, et in tabulas publicas referretur, singularem suum erga religionem catholicam zelum ostendit. Video quidem in ætate Domini Georgii aliquod esse impedimentum: sed si quid per ætatem deest, quam ille adhuc cupit in studiis litterarum et pietatis ponere, facile id Sua Sanctitas plenitudine potestatis poterit supplere. Cum his Illmæ et Rmæ Dominationi Vestræ omnia fausta, ac fœlicia a Deo deprecans, me ipsum ac obsequia mea diligenter illi commendo.

Vilnæ 29. Maji anno 1574.

Ejusdem Illmæ ac Rmæ Dominationis Vestræ Observantissimus et obsequiosus in Dño
VALERIANUS EPISCOPUS.

LV. — Gregorius Episcopo de prospero successu hujus collegii gratulatur, eique promittit se illud omnis generis beneficiis cumulaturum. [*] Venerabili Fratri Valeriano Episcopo Vilnensi.

[*] Reg Gregorii XIII. An III epist.31,f.804.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Incredibili cum voluptate legimus literas Fraternitatis Tuæ datas pridie nonas Aprilis, egimusque iis perlectis gratias, quantas potuimus maximas Deo: cognovimus enim, quam uberem, quamque Deo gratum fructum isthic afferat Jesuitarum Collegii a te tanta cum pietate et charitate suscepta institutio, quantaque in posterum spes ostendatur catholicæ fidei non solum ubi incorrupta retinetur custodiendæ, sed etiam ubi Sathanica fraude violata est, restituendæ. Nihil autem salutarius est, quam quod scribis, magnus concursus fieri ad audiendum verbum Dei: juventutem tum liberalibus disciplinis, tum Catholica doctrina, et sanctis moribus institui, inque eo inexhaustum esse Jesuitarum studium atque operam, qui enim eo animo adeunt ad sacras conciones, atque ad studia pietatis, ut proficiant, ab eodem ipso Dei spiritu incenduntur, a quo perducuntur: si qui etiam tibi proponunt aut eloquentiam, aut humanam sapientiam, aut quid aliud, hi quoque sæpe experiuntur id, quod Augustinus testatur, sibi initio accidisse, cum Ambrosium audiret, ut earum rerum, quæ dicuntur vi et veritate ad pie sentiendum, recteque vivendum adducantur. Hunc igitur tantum fructum, et Dei benignitate, et tua curatione, et Jesuitarum opera, ac labore ad Catholicam Ecclesiam redire incredibiliter lætamur, teque ut fratrem optimum amamus: neque aut tibi, aut illis Dei Ministris unquam auctoritate atque opera deerimus in Christi gloria, et animarum salute curanda. Varsovitii opera Nobis pernecessaria fuit in Svetia; est enim Dei negotium, non diutius ibi erit, redibitque ad Collegium suum, atque ad tua optima desideria adjuvanda. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die nona Junii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

LVI. — « Dum Rex Henricus regnum Poloniæ quadrimestre fere pacifice administrat, (ita narrat Sal. Neugebauer, haud ignobilis hujus ævi inter Polonos scriptor, [*]) moritur interim Carolus nonus Galliæ Rex frater, de cujus morte certior factus literis a Regina matre, consilia de regno avito repetendo agitavit: non enim parvæ res hæc erat difficultatis, eo quod non nesciret, Polonos in abitum ejus non facile consensuros. Primum itaque ad XV. Junii Cracoviæ Proceres convocat, quibus fratris obitum exponit, causasque addit, cur sua in Gallia præsentia sit necessaria: interea se nihil sine Procerum et Ordinum consensu acturum simulans, comitia mense Augusto indici cœpit, in quibus ea de re tractaretur. Respondet Senatus, Regi tunc præsens, dolere sibi fratris obitum, cæterum se sine regni totius approbatione de Regis discessu nil decernere posse. Orare igitur se, Rex comitiorum sententiam haud ægre expectet, nec interea novi quid moliatur. Interim Rex clanculum mittit, qui fidem publicam a Maximiliano Imperatore peteret, quam haud difficulter obtinuit. Paulo post Bellegræus, cui omnis de profectione cura erat, a matre demandata, Senatui valedicit, sibi in Galliam necessariam ob causam eundum, qui magnam regiæ supellectilis partem secum asportasse dicebatur. Postridie Rex adversam causatus valetudinem solito maturius se somno componit, et nocte intempesta mandato Regis porta arcis aperitur, ipseque peregrino Nobilis habitu egressus, paucis comitatus, citatis equis magnisque itineribus Plezinam primum Silesiæ oppidum pervenit. Mane summus in urbe tumultus: undique Poloni concurrere ad Regem insequendum. Ac quamvis ab una turma, quam Tencinius Castellanus Voinicensis regni succamerarius ducebat, ante versus esset: tamen, quia Austriæ fines ingressus erat, ex itinere retrahi non potuit. Plezina itaque statim post siceræ atque aquæ haustum dispositis equis Vescovium defertur, atque inde Viennam, ubi perhumaniter a Maximiliano Cæsare exceptus. Ex Austria statim literas dat ad Senatum Venetum, Ferrariensem, Sabaudum, aliquotque Italiæ Principes, quibus significat, se in Galliam redeuntem cupere per ipsorum ditiones iter instituere. Placuit Principibus, paraturque statim ad eum excipiendum certatim universa Italia ad omnem magnificentiam effusa. Paulo antequam Henricus Polonia excederet, Carolo Danzæo ad se vocato exponit itineris sui consilium: opus esse celeritate ob periclitantem

[*] Historia rerum Polonicarum. lib IX. p. 616. Francofor. 1618. in 4.

Galliam, literas ei diversas tam ad Episcopum Cuiaviensem, quam ad alios regni proceres tradit, quibus rogabat eos, in fide et veteri in illum benevolentia perseverarent. Has post abitum literas singulis ut redderet, Danzæo injunxit: addens insuper, velle se, ut coram Senatu et omnibus regni Ordinibus suum discessum exposita causa excusaret. Ad Senatum quoque et reliquos regni Ordines ejusdem argumenti literas Rex ipse reliquit, in quibus illis ob summam eorum in se fidem gratias agit, dolore summo deserere eos oportere, excusasse et distulisse abitum, quamdiu potuisset: matri mandatum amplissimum, quod regentiam Galli vocant, misisse: Alenconium et Navarræum monuisse, ut sui desiderium æquo animo ferrent, ne adventum frustra expectarent. Cæterum novas literas supervenisse, nunciantes, actum esse de Regno Galliæ, ni intra viginti dies in Galliæ finibus se sistat. Inde rationes adducebat, cur clam abiisset. Tandem petit ex omnibus Ordinibus ad se in Galliam legatos mitti, quibuscum de statu regni Poloniæ transigat. Poloni itaque, ut Regi satisfacerent, postquam datis ad eum Viennæ subsistentem literis, quibus eum honorifice revocabant, non rediisset, petitam legationem mittunt. Venere legati Ferrariam, ubi Regem inter spectacula rt ludicra nffenderunt: cui Polonorum in se fidem et benevolentiam exponunt, deque inopino excessu conqueruntur. Inde demisse petunt, ad regnum redeat, exponentes pericula, quæ Rege absente a Moscis, Scythis et Turcis imminerent. Tandem obnunciant, nisi ad statum diem redest, abdicandum eum regno, et comitia creandi novi Regis esse indicenda. Henricus Rex lupum auribus tenens (nec dum enim Gallici regni pacatum habebat imperium) timensque, ne forte utroque regno excideret, vafre legatis respondet: se propediem in Poloniam rediturum, non ideo se Poloniam reliquisse, ut potens illud regnum penitus destitueret, sed ad componendas res Gallicas profectum, iis pacatis, mox reversum. Id quod factum fuisset, si tutus patuisset ad Gallos accessus: animos vero quorundam magis exacerbatos; qui per amicos rrant mitigandi. Hanc causam esse, cur tamdiu in Italia hæreret. Postquam legati discessissent, Rex Ferraria Augustam Taurinorum cum Emanuele Duce Sabaudiæ profectus est. Hinc literas iterum ad Poloniæ Proceres mittit, eosque, ut priorem electionem ratam habeant, nec ad alteram transeant, nilque in comitiis contra suam majestatem decernant, hortatur et orat.

LVII. — Henricus Gnesnensem Archiepiscopum, Regni Primatem, extemplo XVIII. Kal. Octobres de suo adventu Lugduni certiorem fecit, eique mandatum dedit, ut se absente ipse, qui esset primus princeps Regni, sua jura sarta tectaque servanda curet. [*]

[*] A. M. Fredri Historiæ gestorum Populi Poloni sub Henrico Valesio. Amstelodami 1698. p. 133.

Eadem commendat Senatoribus Ordinibusque regni, additis denuo ingentibus, quamvis prorsus inanibus pollicitationibus, se compositis modo rebus Gallicis in Poloniam mox rediturum, eamque contra hostes internos æque atque externos pro viribus propugnaturum. [*]

[*] Gallia Vol. 8. fol. 668.

HENRICUS DEI GRATIA GALLIARUM ET POLONIÆ REX MAGNUS DUX LITHUANIÆ ETC.

« Reverendissimi, Illustres, Magnifici, Generosi et Nobiles sincere et fideles nobis dilecti. Jam tandem Dei Optimi Maximi officio salvi et incolumes in Galliam pervenimus, tardius quidem quam spes fuerat, sed ita tulit instituti itineris ratio et benevolentia eorum Principum, qui post Cæsarem in Germania et Italia nobis occurrerunt, a quibus amanter, honorifice et vere Regie excepti, molestias quidem viæ et incommoda effugimus: longitudinem autem ipsius multorum dierum accessione, et unius prope mensis jactura cumulavimus, sed certe nihil magis causæ esse videbatur, cur festinaremus, quam ut de rebus Gallicis et Polonicis pro utriusque gentis necessitudine conjunctim deliberaremus. Tanta enim ea est, qua vos complectimur benevolentia, ut de commodis et ornamentis vestris non secus ac de Galliæ salute, dies noctesque cogitemus. Insidet quippe animo et infixa est singularis vestræ erga nos observantiæ, et vicissim mutui nostri erga vos amoris suavissima illa et jucundissima species, cujus acriores morsus et vehementiores oculos in ipso vestri desiderio quotidie experimur. Hinc illud fit, ut tam sæpe tamque diligenter ad vos scribamus. Quod si in hac parte vicissim quoque per vos nobis satisfieret, minus fortasse nunc laboraremus, nec ignari prope rerum vestrarum ex conjectura consilium capere cogeremur. Post discessum nostrum nullas ab ordinibus litteras accepimus, nec quisquam a vobis ad nos missus est, qui nos de publico statu rerum, cujus cognoscendi studio flagramus, erudiret. Sed prædicta reprehendi fortasse magis possunt, quam corrigi. Vestrum post hæc fuerit, nos, quibus Regni Polonici rt Ducatus Lithuaniæ cura et administratio, authore et auspice Deo, commissa est, ut jurisjurandi religione per vos sancita de omnibus, quæ isthic agentur, dum abesse cogimur, quamprimum certiores facere, quemadmodum nobis quoque sedulo prospiciendum putamus; non modo ne quid ex discessu nostro mali et incommodi accedat, verum etiam uti ne quisquam unquam in aliqua officii parte fidem et diligentiam nostram mrrito possit requirere: Regnum Poloniæ quæque imperii illius maximi finibus circumscribuntur, ea sunt nobis eruntque semper carissima. Scimus enim, quantum nostra et dignitatis atque existimationis nostræ, qua antiquius nihil habemus, intererit, eos homines tueri et diligere, qui se suaque omnia fidei et

curæ nostræ cum maxima gloria commodarunt. Verum in ipsa, in qua nunc necessario versamur publicarum vestrarum rerum ignoratione, quod efficere possumus, id libenter præstamus. Hortamur vos scilicet, ut quando pace et concordia inter ejusdem Imperii homines optabilius nihil est, ei usquequaque consolatis, nec ullis improborum artibus et factiosorum studiis discindi et disociari animorum vestrorum conjunctionem patiamini: semel enim convulsa aut perturbata quiete domestica, qua vos beatos et florentes reliquimus, vix unquam postea regredi licebit ad eam Reipublicæ formam, quam a majoribus vestris optime constitutam vos non militari tantum gloria propagastis, verum etiam mutua utriusque ordinis inter se amicitia et charitate firmiorem et securiorem reddidistis. Ab externo quidem hoste nihil est, quod vobis timenduoi putemus; omnes enim Principes, quorum regionibus Pulonicum regnum undequaque cingitur, uostri adeo cupidos et amantes esse scimus, ut nihil unquam ab eis, quod in perniciem populorum, qui nostro parent imperio, redundare queat, proficisci posse arbitremur. Quid ipsius forsan aut sui oblitus, aot nostræ in vos benevolentiæ ignarus aliquid in nostrum istud Poloniæ Regnum, ac proinde in nos molietur, dabimus omnino operam, ut is sentiat, neque nobis animum nec vires deesse, quibus conatus suos reprimamus atque rinfringamus. Egimus ipsi cum Cæsarea Majestate Viennæ, ut ex antiquiorum fœderum ratione jura viciniæ vobiscum optima fide coleret, qus in re ultro facilem se præbuit. Scripsimus etiam ad Imperatorem Turcarum, milites suos ut contineret, quos adversus Moldaviæ Palatinum nuper conscripsisse videbatur, ne quid ex ea re damni vicina oostra Russia pati posset. Scythas quoque Præcopientes ufficii admoneret, et si ita videretur, imperii sui authoritate regeret, ne in Podoliam excurrent, sed potius ex antiqui et per nos nuper renovati fœderis præcipuo capite adversus Moschum, si forte in Lythuaniam, elapso induciarum tempore erumperet, exercitum pararent. Agemus et cum Rege Daniæ, ne ullas navigationes in mari Balthico Poloniæ perniciosas patefaciat. Cum Svetiæ item Rege fœdus et amicitiam conservabimus, nec permittemus, ut ille cum Moscho coire, et ulla pacis vincula constituere possit. Denique omnia etiam absentes diligenter curabimus, quæ ad salutem et utilitatem vestram, sive domi sive foris videbuntur pertinere. Nam quod ad judicia attinet, veteri more et antiqus consuetudine singulis in provinciis ut exerceantur, magnopere optamus; nec quid causæ fuerit, quominus hactenus ita fieret, satis intelligere possumus. Nunc vero quidquid ea de re communi omnium ordinum consensu constitueretur, id ratum omnino habituri sumus. Verum de rebus istis ac tota Regni administratione legationem amplissimam a vobis quotidie, dum expectamus, faciendum esse putamus, ut ad vos Joannem Foxum unum ex consiliariis nostris mitteremus, non sane qui perficeret, ut vos in tuenda authoritate nostra vestri similes in posterum essetis, sed qui de valetudine, de adventu nostro in hoc Regnum, de rebus Gallicis, de nostra denique erga vos perpetus voluntate certiores faceret. Ac præterea qui vos nostro nomine rogaret, ut omnibus in rebus quas agetis, quas curabitis, de quibus deliberabitis, nostræ ot par est dignitatis rationem habeatis. Credimus vos meminisse, cum isthic essemus, nihil nos unquam de rebus publicis, nisi vobis io consilium adhibitis, et ex senatus sententia decrevisse. Ex quo non dubitamus, quin vos hoc presertim tempore idem quoque sitis facturi. Nec enim nisi scientibus nobis atque adeo jussu uostro et authoritate comitia haberi possunt: aut in ipsis comitiis quicquam contra animi nostri sententiam decerni et constitui. De libertate vestra nihil detrahi unquam patiemur; nostram quoque authoritatem vos tueri æquum est. Sic enim mutuis officiis rationibus æterna necessitudine animi nostri coalescent et eo amoris nexu conjungentur, quo maxima quæque imperia diuturna solent esse. Quod si aliter fiat, non difficile est prudentibus colligere, ea vobis impendere vulnera, quæ curari postea nulla ratione poteruut, quæque non modo nobis fortasse, verum etiam per vos toti Christianitati exitium sint allatura. Beoe valete.

Henricus Rex.

LVIII. — Gregorius, qui præviderat, Henricum ob mortem fratris in Galliam properaturum atque tardius, quam iste promiserat, reditum in Poloniam paraturum fore, non prætermisit Episcopos Proceresque regni adhortari, ut in id magnopere incumbant, ne, absente rege, religio hoc in regno aliquid detrimenti capiat. En litteras, quas Archiepiscopo Gnesnensi inscripsit. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. An. III epist. 17. f 183.

Venerabili Fratri Jacobo Archiepiscopo Gnesnensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Singularis virtus tua difficillimis, turbidissimisque in rebus spectatissima, summaque libertas et constantia in Catholica Religione tuenda, Regnique istius utilitate et salute curanda, inque confutandis postulatis et conatibus hominum impiorum, tuaque ipsius salute contemnenda pro Regno isto, et Christi gloria conservanda, certissimam in spem Nos adducit, nunquam Fraternitatem Tuam utrique causæ defuturam, sed eadem semper cum constantia, et zelo Catholicæ fidei, et Regni istius saluti inservituram auctoritate, consilio, opera omnibus in

rebus, quibus opus esse intelliges, neque nostram, aut cujusquam ea in re cohortationem expectaturam. Hujus nostri de tua virtute judicii voluimus testes esse has nostras litteras, quas reddet Fraternitati Tuæ venerabilis frater Vincentius Episcopus Montis Regalis noster et Apostolicæ Sedis in isto Regno Nuncius ordinarius. Cupimus, ei omnem fidem tribui super omnibus rebus, de quibus cum Tua Fraternitate aget nostro nomine. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XIX. Junii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

LIX. — Ordines tum Ducatus Lithuaniæ tum Regni Poloniæ a Pontifice petunt, ut postulationem novi coadjutoris Vilnensis, a Rege et ab Episcopo hujus urbis jam factam ob gravia religionis negotia ratam habere velit. En litteræ Præsidis Curiæ Lithuaniæ. (*)

(*) Polonia Vol. 8. fol. 110.

Beatissime Sanctissimeque in Christo Pater ac Domine Domine Clementissime.

« Post oscula beatissimorum pedum Sanctitatis Vestræ. Supplico eidem pro fratre meo germano Illustri Georgio Radzivil Duce in Olika et Niesviesch, qui a Reverendissimo in Christo Patre Domino Valeriano Episcopo Vilnensi in successorem Episcopatus Vilnensis assumptus, ob immaturam ad Episcopatum ætatem nondum videtur ad hoc munus habilis, ut S. V. id ex plenitudine potestatis suæ supplere dignetur, quod ætati deesse dicitur; idque propter Episcopatus juvandas rationes, quæ nisi his perturbatis temporibus defensæ a nobis fuerint, verendum est, ne magnum admodum detrimentum ab eo milite capiant, qui exercitui Moschovitico erit opponendus, induciis exspiratis, tum quod primum ac præcipuum est, ne colluvies hæresium latius serpat, quæ per dictum coadjutorem pro sui muneris functione nostro cum adjumento facile ibi eradicari poterit. Sunt multa alia commoda, quibus Eccclesiam et ipsum Episcopatum augere ac ornare volumus, quæ me moverunt, ut ad suscipiendam hanc coadjutoriam fratri meo auctor fuerim, ea ex amicorum literis Sanctitatem Vestram cognoscere malo, ne longo scripto Sanctitatem Vestram onerem, cui mea devota humillimaque servitia perquam demississime commendo et eam diu feliciterque valere exopto. Datum Cracoviæ die XV. Mensis Julii Anno MDLXXIII.

Beatissimæ Sanctitatis Vestræ

Obsequentissimus et humill. servitor

NICOLAUS CHRISTOPHORUS RADZIVIL DUX IN OLIKA ET NIESVIESCH MARSCHALCUS CURIÆ MAGNI DUCATUS LITHUANIÆ. m. pp.

Haud absimiles, ampliores in laudandis egregiis Postulati virtutibus, sunt litteræ, quas Præses Curiæ Regni Poloniæ Pontifici eodem in negotio dedit. (*)

(*) Polonia Vol. 8. fol. 151.

Sanctissime in Christo Pater et Domine Domine Clementissime, exosculor beatos pedes Sanctitatis Vestræ.

« Quæ sit in Magno Ducatu Litwaniæ dignitas et auctoritas familiæ Radiwilorum, Ducum de Olika et Nieswiesz, id haud dubie Sanctitati Vestræ notum est, nec id obscurum esse arbitror, quanta cura ii religionem Christianam a patre olim ipsorum depravatam restaurare et ad pristinum nitorem reducere nitantur, ita ut vere de illis dici potest, spinam peperisse nobis rosas: quorum nunc unus, Georgius videlicet Radziwil, religionis amore statum Ecclesiasticum complexus, a Serño Rege nostro Coadjutor Episcopatus Vilnensis nominatus, et ab ipso Episcopo assumptus est, vigesimum ætatis annum agens, cujus positum omnes Catholici, etsi propter multas, tamen eam potissimum ob causam maxime laudamus, quod ipsius potentia Hæreticos ex illo Episcopatu Magni Ducatus Litwaniæ primario, ejectos iri, certo nobis persuadeamus, tum Collegium Jesuitarum, magno sumptu moderni Episcopi Vilnæ erectum, ex quo magna utilitas ad Ecclesiam redundat, non solum conservari, sed etiam omni occasione ornari et augeri posse sciamus, cujus rei initium facturus est Illustris Dominus Nicolaus Christophorus Radziwil Magni Ducatus Litwaniæ Curiæ Marschalcus, qui huic Collegio sustentando centum et octaginta mansos agri largiturum et inscripturum se obligavit, quam primum frater ipsius Georgius Radziwil, nominatus Coadjutor Vilnensis, a Sanctitate Vestra confirmatus fuerit. Sunt multæ aliæ causæ, quæ et Reverendissimum Dominum Episcopum Vilnensem, et Venerabile Capitulum moverunt, ut hunc Coadjutorem sibi dari petierint, quas Sanctitati Vestræ alii sine dubio prolixe exponent. Ego ex zelo religionis Catholicæ non possum non vehementer Sanctitatem Vestram rogare, ut propter multa commoda, imo propter etiam multa evitanda incommoda Ecclesiæ is Coadjutor a Sanctitate Vestra confirmetur; ipso enim temporis progressu Sanctitas Vestra comperietur, ae homini bono, digno et pio munus hoc delegasse. Videtur etenim talis, quem in ipsa juventute clarus desiderare debeat. Didicit litteras egregie, et discere cupit, qua de causa Italiam adire et Romæ religionem perfectius addiscere in animum induxit. Non dubito, quin Sanctitas Vestra hoc pacto Ecclesiæ Vilnensi consulere, et votis multorum bonorum assentiri, atque hunc egregium juvenem, coadjutorem confirmare dignabitur: factura in hoc rem Ecclesiæ utilissimam, et multis Catholicis gratissimam. His Sanctitatem Vestram diu fœliciterque valere exopto. Datæ in Radom die 26. mensis Julii Anno Domini 1574.

« Post scripta licet et illud simul addam, ut quemadmodum Reverendissimus vir Dominus

Vicentius Laureus Episcopus Montis Regalis, et Nuncius in Regno hoc, Sanctitatis Vestræ et litteras mihi jucundissimas atque summa a me veneratione exosculatas reddidit, et multa ultro citroque referebat, quæ necessitas horum temporum in promovenda tum restituenda apud nos fide Catholica exigere videatur. Ita me quoque et sibi ipse benevolum et Sanctitati Vestræ ut decet obedientissimum subjectissimumque expertus est. Quod et imposterum pro virili semper me facturum Deo Maximo adjuvante promitto, et Sanctitati Vestræ iterum atque iterum beatos pedes exosculor.

Sanctitatis Vestræ

Humilis servitor ac devotissimus filius
ANDREAS DE SBOROW MARSCHALCUS
CURIÆ POLONIÆ. m. pp.

LX. — Rex quoque hocce negotium Gregorio denuo commendat, qui, precibus et tantorum virorum et Episcopi Vilnensis permotus, rationibus religionis in his regionibus mature perpensis, postulatum coadjutorem confirmat, idque sequentibus litteris regi nuntiat. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. III epistol. 114. f. 271.

Charissimo in Christo filio nostro Henrico Francorum Regi Christianissimo et Poloniæ Regi Illustri.

GREGORIUS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem, et Apostolicam benedictionem. Multa Nos hactenus retardarunt non solum a gratificando Majestati Tuæ de confirmando Georgio Radivilio a Venerabili fratre Episcopo Vilnensi Coadjutore electo, sed etiam a respondendo iis litteris, quibus eum summopere Nobis commendabas: neque enim volebamus Tuæ Majestati negare, ut eum satisfacere cuperemus, videbamus rem esse magis difficultatibus implicatam: obstabat enim Georgii ætas, parentis hæresiarchæ perfidia, et animus non solum usque ad mortem in ea impietate retinenda obstinatissimus; sed de ea etiam post mortem domi sui in Sathanæ synagoga ibi constituta alenda atque amplificanda solicitus. Hæc igitur Nos hactenus suspensos, atque implicatos habuerunt. Nunc autem ad eam spem, quam concepimus ex tua gravissima confirmatione de Georgii pietate, vitæ ac morum integritate, doctrina et natura ad optima quæque propensa accedit ratio quædam a Nobis excogitata, qua sine ulla reprehensione, et periculo poterimus tuæ postulationi, nostroque tibi gratificandi, Georgiumque ornandi desiderio satisfacere; quod quidem desiderium non necesse habemus verbis confirmare, re enim ipsa propediem declarabimus. Cæteris etiam in rebus omnibus, quantum quidem præstare poterimus, Nos paratissimos invenies ad ea omnia, quæ Tuæ Majestati cordi esse intelligemus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XIII. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Pontifex idem renunciat Episcopo Vilnensi, addita hortatione, ut curet, ut confirmatus talis evaderet, qualem se evasurum spem fecerit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 145. f. 270.

Venerabili Fratri Valeriano Episcopo Vilnensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Quod Fraternitas Tua summopere a Nobis postulavit de dilecto filio Georgio Radivilio tibi adjutore, et ubi Deo placuerit in Episcopatu isto successore constituendo, libenter fecimus. Movit Nos tuum de illo testimonium, et cura optimo pastore digna non solum prospiciendi isti Ecclesiæ tuo dum vivis labore, sed eum etiam successorem relinquendi, quem judicas esse maxime idoneum ad pascendum gregem Christi, impiorumque hæreticorum conatus frenandos et frangendos. Permultum etiam apud Nos valuit spectatissima virtus et pietas dilecti filii Nicolai Olicæ Ducis, cui Nos ut omnia debere existimamus, sic quæcumque Nobis facultas datur nostræ paternæ erga eum charitatis significandæ, eam libentissime amplectimur, cui quidem pietati et Christi gloriæ zelo Georgium fratrem, ut confirmas, responsurum speramus. Ora igitur Nobiscum Deum, ut clarissimos istos fratres omnibus in rebus dignetur comitari sua gratia, inque omni bono opere confirmare. Cætera ex Nuncio nostro cognosces, omnemque ei fidem tribues. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIII. Decem. MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

LXI. — Res Galliæ mox in luctum vertebantur ex obitu regis Caroli, qui pridie Kal. Junias contigit. Eximio ejus animus gaudio affectus fuerat, quod Pontifex Paulum Foxium, designatum Archiepiscopum Tholosanum, (quem impense diligebat, et Romam ad urgendam suam confirmationem sub initio hujus anni miserat,) humanissime excepisset. [*] Paucos dies ante ejus obitum Legato suo apud Pontificem mandata dederat, ut eum eo de subsilio quodam gratuito a Clero Gallicano præstando ageret. [*]

[*] Mentiae documentor. N. 83.

[*] Ibidem N. 84.

LXII. — Regina mater obitum filii sui regis Pontifici extemplo nuntiavit, qui eam humanissimis litteris consolatur, ad eamque Fabium Myrtum, Archiepiscopum Nazarenum, Nuntium suum Apostolicum extra ordinem mittit, qui officio hocce et doloris et caritatis plenius nomine suo fungeretur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 33. f. 182.

Charissimæ in Christo Filiæ Nostræ Catherinæ Francorum Reginæ Christianissimæ Viduæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Charissima in Christo filia nostra salutem et Apostolicam benedictionem. Tristissimus nuntius obitus Caroli Regis eum Nobis dolorem attulit, quem par erat parenti afferre interitum filii in Christo charissimi vereque propter insi-

gnem pietatem Christianissimi: hoc enim cognomine dignus erat, non jure tantum hæreditario, sed propria etiam ipsius virtute et merito. Non igitur potuimus non gravissime dolere ejus Regis interitum, cujus vitam videbamus esse refertam innocentia et virtutibus Deo gratis maximeque Regno isti salutaribus, neque dolor noster quidquam cedit dolori tuo. In pari igitur dolore æquum est pari ad Nos ipsos consolandos ratione uti; neque Nos in rebus adversis a Deo derelictos putare, sed tum maxime osculari paternam manum, quæ sic cedit, ut leniat, sic affligit, ut sublevet, sic sauciat, ut sanet. Quod igitur nostra causa doleamus, nihil magnopere est, ac ne ipsius quidem Caroli causa: illum ex humanis miseriis, quæ in altissimo quoque dignitatis gradu ingentes, innumeræque sunt, evocavit Deus ad vitam illam sempiternam atque omni beatitudine affluentissimam. Hæc Majestatem Tuam et antea tristissimis in rebus cogitasse, atque ad consolandum adhibuisse, et in hac quoque adhibere non dubitamus. Gravissima antea videras, forti animo tuleras, sapienter provideras: fac ut in hoc quoque casu acerbissimo tui similis sis, atque universi istius Regni salutem sitam esse in tua prudentia cogites. Nos auctoritate, consilio, opera atque omnibus viribus, quantum quidem a Domino accepimus, nunquam Tuæ Majestati deerimus. Mittimus venerabilem fratrem Fabium Myrtum Archiepiscopum Nazarenum, ex eo plura cognosces. Rogamus, ut eis verbis eandem, quamnostris, fidem tribuas. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris die XII. Junii 1574. Pontificatus Nostri anno tertio.

Similes litteræ datæ fuere ad reliquos quoque Regiæ stirpis viros. [*] En quas scripsit Henrico Regis demortui fratri. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann III. ep. 36-49

[*] Ibidem Ann. III. epist. 13. f. 181.

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Poloniæ Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Nihilo minorem Nobis, quam Majestati Tuæ attulit dolorem obitus Caroli Regis Christianissimi: ille enim tibi frater erat consanguinitate, Nobis charitate filius: eo autem tempore illum amisimus, cum maxime speraremus, ejus virtutem afflictis Galliæ rebus summam opem laturam, easque in pristinam dignitatem et gloriam restituturam. Sed quoniam visum est Divino consilio, et bonitati, eum ex humanis miseriis, quibus maximi quique Principatus maxime referti sunt, eripere, atque ad sempiternam beatitudinem ejus pietatis et innocentiæ debitam evocare; debemus Nos consolari ipsius Caroli bono, neque ita dolere, ut nostras rationes Divinæ voluntati anteponere videamur. Est etiam nostra quædam propria consolatio, quia Regnum illud legitima successione pervenit ad te talem, ac tantum virum, tanto tum in pace, tum in bello rerum usu, prudentia, virtute, ut nihil metuenda sint consilia et conatus Sathanæ. Postquam igitur ita placuit Deo, de charissimo filio nostro Carolo summopere relevamur, tum virtote et bono, Tuæque Majestati gratulamur; habes enim summam facultatem immortalis laudis et gloriæ adipiscendæ, tuæque optimæ voluntatis explicandæ iis in rebus, quas Deo gratas, Regnoque isti maxime salutares esse intelligis; hanc Divinæ benignitati, quæ Majestatem Tuam ad nobilissimum Regnum evexit, gratiam referendi, ut omnem Dominatum tuum ad Dei ipsius gloriam dirigas, atque is sis, quem te futurum esse pollicetur virtus tua, cujus insignia hactenus documenta dedisti. Nos quidquid valemus consilio, auctoritate, opera, tibi uti filio charissimo atque optimo amplissime deferimus. Accepto tristissimo nuncio obitus Caroli, misimus statim in Galliam, curavimusque ea, quæ ei tempori maxime convenire judicabamus. Cætera cognosces ex venerabili fratre Vincentio Episcopo Montis Regalis Nuncio nostro, si forte hæ litteræ te in Polonia invenerint. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XIX. Junii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

LXIII. — Aliis litteris eidem gratulatur de successione sua in Regno Galliæ, precatur prosperum in Galliam adventum, et mittit ei obviam Cardinalem Sancti Sixti, qui eum Venetiis nomine suo salutet, eique benedictionem Apostolicam ad auspicandum optimum felicissimumque regimen impertiret. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann III. ep. 84. f. 207.

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Poloniæ Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Mittimus ad Majestatem Tuam nostrum et Sedis Apostolicæ de latere Legatum Philippum Cardinalem Sancti Sixti Nepotem nostrum, ut et te visitet nostris verbis, et eam, quam Tuæ Majestati ex animo a Deo precamur, ascriptam his literis salutem atque Apostolicam benedictionem afferat, gratuleturque tum Majestati Tuæ incolumem adventum, tum Galliæ Regno optimi, prudentissimique ac summa virtute et pietate præditi Regis adventum, hoc est summam ipsius Regni tranquillitatem et incolumitatem: sic enim Nobis pollicentur tua præclara facinora et spectatissima virtus semper navata Regno illi, Christo catholicæque ejus Ecclesiæ durissimis difficillimisque in rebus, quam quidem tum nostram, tum bonorum omnium spem, ut Deus Optimus Maximus exitu ipso confirmet, omni cum animi submissione precamur. Recreat Nos charissime fili, ex eo dolore, quem accepimus obitu Caroli fratris tui, tua spes: eadem quoque recreat non ipsam modo Galliam, sed catholicos omnes, qui-

bus ejus Regni calamitates non minus acerbæ, quam ipsi Regno, quam Majestati Tuæ, quam tuis omnibus acciderunt. Dedimus superioribus diebus alias literas testes nostræ paternæ erga Majestatem Tuam voluntatis, quam quidem ut verbis confirmare possumus, sic incredibiliter cupimus, quibuscunque rebus poterimus, confirmare. Cætera ex ipso Legato nostro cognosces, cujus verbis eandem uti fidem tribuas, quam Nobis ipsis tribueres, rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die v. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

LXIV. — Cardinales Lotharingus, Borbonius et Estensis Pontificem, datis ad eum Lutetiæ VII. Kal. Jul. litteris, adeunt, ut subsidium Cleri Gallicani, quod jam defunctus rex expetierat, ad subveniendum Regni necessitatibus benigne concedere velit. [*]

[*] Gallia Vol. 8. fol. 437.

Post humillima beatorum pedum oscula.

« Beatissime Pater. Jam tum superstite adhuc fœlicissimæ recordationis Carolo IX. Rege Christianissimo ea erat rerum hujus Regni miseranda facies, pecuniæque ad gravissima in dies ejus onera sustinenda exiguitas atque penuria, ut etiam de petenda, vel potius exigenda ab Ecclesiasticis pecuniaria subventione, vel pinguioribus quibusque Ecclesiæ prædiis distrahendis, meditari, licet invitus, Rex ipse cogeretur. Nec vero ignorare potest Sanctitas Vestra, quam non meliore, imo deteriore loco, erepto, non sine incredibili bonorum omnium desiderio, tam pio Principe, constiterint res nostræ, quamque sævius, propiusque imprimis a catholici nominis hostibus toti Galliæ periculum immineat. Quod profecto a capitibus nostris vix tantisper arcere, aut avertere potuissemus, nisi Christianissimæ Serenissimæque Reginæ matris illius generosa atque singularis authoritas et prudentia nutantem hunc statum retinere, resque afflictissimas ac prope desperatas in meliorem spem erigere sustinuisset. Cui cum tantorum onerum pondus omnino, dum Regis nostri desideratissimi adventum suspirantes expectamus, innitatur: dici non potest, quanta animi fortitudine, magnoque consilio omnia moderari ac regere instituerit. Atque ut unde vehementior morbus urgere cernitur, ibi præsentius remedium adhibeatur, quando exhaustum diuturnis, iisque civilibus bellis ærarium, populusque undequaque vexatus, nihil penitus ad ea negotia, quæ nunc multiplicia præsentissimaque occurrunt, subministrare potest; hac primum sibi agendum existimavit, ut vocatis primis quibusque Ecclesiæ Gallicanæ Præsulibus, aliisque dignioribus ministris, ad eos de periculi gravitate, deque auxilii deficientibus militum stipendiis, difficultate referret; ab iisque non modo consilium, sed etiam præsidium quod res exigit peteret. Quod cum nobis neque denegandi locus, neque, postquam concedendum est, modus, absque maximo patrimonii ecclesiastici, jam toties distracti ac dissipati, detrimento satis reperiretur; emersit tandem omnium votis unica ratio, qua minori quam fieri potest Ecclesiæ incommodo, Regni necessitatibus per nos aliquatenus succurri posse videatur. Quam ad Illustrissimum Cardinalem Pellevæum abunde perscriptam perferendam eo consilio curavimus, ut totam Sanctitati Vestræ, si benigne patietur, dilucidius, ampliusque aperiat; ab eaque pro sua erga afflictissimum hoc regnum propensissima pietate, nobisque perspectissima sollicitudine, et consilium, et auctoritatis suæ (si quod minus evitare possumus, nobis minore jactura subeundum esse deprehendet) benignum ac liberale subsidium eliciat ac supplex impetret. Quod quando ab eadem constanter speramus, magisque negotii hujus series Illustrissimi Cardinalis Pellevæi industria Sanctitati Vestræ innotescet, non committemus, ut longiore narratione, aut obsecratione, quicquam aut ejus fidei, aut nostræ de Sanctitatis Vestræ benevolentia confidentiæ, detraxisse videamur. Quam hoc tantum postremo rogamus, ut afflictissimi, perturbatissimique hujus Regni res omnes in præcipua, singularique commendatione sibi perpetuo habendas censeat. Nos interim a Deo Optimo Maximo eidem quam diutissime vivere, Ecclesiamque catholicam in summa pace, ac tranquillitate pristino splendori restitutam quamprimum cernere, precamur.

Lutetia xxv. Junii MDLXXIII.

Ejusdem Vestræ Sanctitatis

Humillimi servitores

C. Cardinalis de Lotaringia, Carolus Cardinalis de Bourbon, Aloysius Cardinalis Estensis.

Ad urgendam hanc concessionem regina mater, quæ, absente rege, usque ad hujus adventum clavum regni tenebat, Legatum ad Pontificem miserat. [*]

[*] Hastinsa document. N. 86.

LXV. — Iisdem precibus in eodem negotio apud Pontificem favebat item totus Clerus Gallicanus, qui eam ob causam in comitia generalia Lutetiam Parisiorum convenerat. Qua mente, quibus conditionibus, et qua demum erga S. Sedem reverentia id præstiterit, compertum est in supplici libello, quem Syndicus nomine congregati totius Cleri Gregorio obtulit. [*]

[*] Gallia Vol. 8. fol. 491.

« Sanctissimo Domino Nostro Papæ Syndicus Generalis Ecclesiæ Gallicanæ, post humillima sanctorum pedum oscula, eorum rationem reddit, quæ consequerentur, si dimidia annui fructus beneficiorum pars Christianissimo Regi penderetur secundum tenorem Bullæ, quam Sanctitas Vestra per Reverendissimum Archiepiscopum Nazarenum mittendam censuit.

« In primis Sanctitati Vestræ dubium nunquam fuit, quam liberali et propenso fuerit Ecclesia Gallicana in Regem Christianissimum ani-

mo, ut hactenus ab Henrici Secundi obitu, quibus potuerit modis, pro religionis et regni conservatione regium statum magnis sumptibus juverit, scilicet decimis, admissis tam ordinariis quam extraordinariis donis gratuitis, redditoum constitutionibus, impignerationibus, denariorum Ecclesiæ venditionibus, alienationibus temporarii redditus, ære ad interesse accepto, et aliis omnibus modis, quibus et Ecclesiæ et Regni status conservaretur. Ex quo facile colligi potest, in quantas angustias et paupertatem a paucis hinc annis Ecclesia devenerit, ut ex consequentibus etiam rationibus facillime colligetur.

« Ab eo tempore bella plusquam civilia per Galliam grassata sunt, tum maxime contra Ecclesiasticos: nam præter neces multorum, quam plures suis bonis spoliati sunt, templa diruta et solo æquata, tam ab Ecclesiæ hostibus quam ab ordinariis militibus, qui multis in locis collocati sunt ad reliqua conservanda, quæ ab incendio evaserant. Quin etiam præter sortem generalis contributionis ab Ecclesiasticis exactæ ad stipendia persolvenda militibus et provinciarum Gubernatoribus, magnis etiam sumptibus et jacturis turmas militum euntes et redeuntes admiserunt, qui nullo disciplinæ militaris respectu habito, non tantum suis stipendiis non fuerunt contenti, sed omnia diripuerunt et prædati sunt; adeo ut nihil aut parum ex utensilibus necessariis illis superfuerit.

« Sed et nunc ad minus tertia pars beneficiorum hujus Regni ab hæreticis detinetur, qui fructus percipiunt, receptores constituunt, dissipant, et omnia demoliuntur, ut vix aliquid Ecclesiasticis ad victum supersit; sed nec sua loca Catholicis habitare tutum est: ex quo efficitur, ut nec divinum officium exerceatur, nec Sacramenta administrentur.

« Quod vero reliquum est eorum beneficiorum, quæ ab hæreticis nunc occupantur, multis premitur modis: nam continuis bellorum et militum incursionibus fugati agricolæ, terras hominibus et gregibus desertas reliquerunt, atque cessante agricultura cessat et decimarum persolutio. Illi autem, qui pauci relinquuntur, aut a militibus oppressi non possunt, aut a potentioribus prohibiti et impediti persolvere nolunt; qui tamen omnes et singuli pro omnibus astringuntur, et obligantur ad conferendam ceu Regi ceu publicæ urbis Parisiensis domui, pro constituto apud eam a Rege redditus, summam unius millionis et septingentarum millium librarum, quæ summa reducitur circiter ad octingenta millia ducatorum aureorum, præter alia onera Gubernatorum et mutua aliasque contributiones, quas fieri convenit ad munitionem urbium ultra alia subsidia.

« Ecclesiastici etiam præter id, quod singulis annis persolvere coguntur, suis non fruuntur beneficiis propter continuas militum tam Catholicorum quam hæreticorum incursiones et oppressiones, quin etiam propter tantam, quæ ab hinc tribus aut quatuor annis in Gallia extitit, sterilitatem receptoribus et vilicis facienda fuit diminutio ad tertiam aut mediam partem fructuum, ad quam semper Ecclesiastici a judicibus fuerunt condemnati, quando inter eos et receptores non intercesserat compositio.

« Quodque illa sterilitas et continus bellorum calamitas, necnon et quarundam provinciarum ab hæreticis occupatio tot pauperes invexit, ut illi sese in provincias minus oppressas contulerint, quos etiam Ecclesiastici alere cogebantur, taxis sæpius extra ordinem impositis a judicibus sæcularibus, quæ aliquando redditus ipsos longe excederent.

« Quod beneficia præcipue curata pauca in Galliis existant, quæ etiam pacifica parocho suo nutriendo sufficiant, nisi aliunde suppetiæ darentur; adeo ut et militum incursionibus et variis subsidiis quibus adstringuntur, ipsa etiam annonæ caritate parochi magna ex parte suos relinquere cogantur.

« Etsi vero tam parvi sunt redditus, ut vix centum librarum summam superent illa etiam, quæ opima habentur beneficia; fere enim media beneficiorum curatorum pars in Gallia vix excedit sexaginta libras in redditu annuo; tamen tot sunt curata beneficia in Francia, ut excedent medietatem fructus totius Ecclesiæ Gallicanæ.

« Supersunt igitur alia ditiora et pinguiora beneficia, videlicet Archiepiscopatus, Episcopatus, Capitula, Abbatiæ, Prioratus et communitates, quæ præter sortem suæ taxæ adigerentur ad persolutionem eorum, quæ commode tum ex curatis beneficiis, tum ex iis, quæ ab hæreticis detinentur, colligi non possent. Ita fieret ut omnia et ditiora et tenuiora beneficia facile subverterentur, et quæ libera sunt ab hereticis, et quæ ab his opprimuntur.

« Unde totius Ecclesiæ Gallicanæ ruina brevi consequetur, cum sublato redditu et denegata ministris alimonia, nemo divinis officiis et sacramentorum administrationi vacabit; sed aliis modis sibi quisque victum quæritabit; inde tandem facilis futurus sit lupis in desertas oves aditus.

« Nunc enim in tam parvum numerum sacerdotes rediguntur, ut nec Missis celebrandis et divino ministerio sufficiant, qui multis in locis duas aut tres Missas celebrare in die coguntur, paucis nimirum sese ad ordines sacros suscipiendos offerentibus; in posterum etiam pauciores sunt futuri, nisi eorum subsidio provideatur, a quibus tantum abest, ut aliquid possit exigi; quin potius necessario illis erit succurrendum, alioqui non potest expectari nisi magna Ecclesiæ calamitas.

« Jam denique a quinquaginta et amplius annis subtiles nonnulli exploratores, minus bene in Ecclesiam affecti, in hoc toti incubuerunt, sic-

unde rescire possent, quis et quantus sit ecclesiarum proventus, quorum conatibus nostri sese semper opposuerunt, quod hinc magnam consequi jacturam prospicerent, allecto principe ad imponendam pro arbitrio nunc unius partis taxam, et eamdem continuandam. In regno enim Galliæ consequentiæ sunt periculosæ, quod tam certo timendum est, quam certo experiuntur Ecclesiastici se ad pendendas quotannis decimas adigi, licet illæ ad tempus solum concessæ fuerint.

« Nam licet in Italia et Hispania media pars reddituum urgentibus negotiis quandoque impendatur, tamen pro certo habent, quod nec plus nec præter indictum tempus adstringantur, et quod interjecto quorundam annorum intervallo, ab hac persolutione eximuntur. Atqui si quid semel in Francia imponitor, in perpetuum jus transigitur.

« Denique si locum habuerit Bullæ Sanctissimi Domini Nostri decretum, præter generalem totius Cleri jacturam nec majus nec promptius emolumentum Regi dabitur; nam ante omnia persolvenda erit summa unius millionis et septingentarum millium librarum domui urbis Parisiensis pro constituto a Rege redditu, cum tamen Ecclesiæ nostræ hoc anno supersint ad summam trecentarum millium librarum persolvendam, præter incursiones militum, quæ villicis et receptoribus diminuendæ veniunt. Quod si ad medietatem reddituum colligendam Regii Commissarii committantur, præter magnas sumptus in talibus commissionibus fieri solitas, etiam vili pretio fructus vendentur, ita ut nulla aut pauca nutriendis Ecclesiasticis sint superfutura, nec promptiora Regi aderunt adjumenta.

« Itaque ut Sanctissimi Domini Nostri desiderio et urgenti tum Regni tum Regis necessitati satisfacerent Reverendissimi Cardinales, Archiepiscopi, Episcopi, Capitula, Abbates, Priores et Communitates, quorum subsignationes in manibus Syndici existunt, censuerunt Regem Christianissimum et Reginam matrem gratam habituros contributionem duorum millionum librarum, quæ faciunt summam octingentorum millium ducatorum, quæ summa hoc anno persolvi debeat, tamen sub beneplacito Sanctitatis Vestræ et secundum infrascripta media Sanctitatis Vestræ proposita et nec alias nec alio modo.

« Nimirum ut summa illa duorum milliorum universo Clero generaliter imponatur exceptis tantum beneficiis Curatis.

« E duobus autem millionibus quingenta millia librarum prompte ante mensem Octobrem persolvantur, quota omnibus ad quas spectaverit significata.

« Ecclesia autem Gallicana supplicat Sanctissimum Dom. Nostrum nomine afflictarum diœcesium, ut mutuo dari faciat quingenta millia librarum, quæ ad sequentem alium terminum in natali Domini persolventur, accepta a dictis diœcesibus obligatione pro solutione prædictæ summæ infra tempus a Sanctitate Sua præscriptum; statim atque ab armis cessatum fuerit, et illi suis redditibus gaudere potuerint: quod si contingat, ut libere suis non fruantur beneficiis, placeat Sanctitati Suæ summam illam persolvendam concedere, adhibito medio, de quo ad Sanctitatem Suam recurretur, unde Clerus Ecclesiæ Gallicanæ alterum millionem cum quingentis mille libris in tribus terminis persolvere possit.

« Itaque supplex a Sanctitate Vestra Clerus Gallicanus postulat, ut pro persolvendo illo millione et quingentis mille libris, quarum persolutis tribus terminis fieri convenit, dignetur Ecclesiasticis hanc concedere facultatem, qua illis liceat quædam donaria Ecclesiæ vendere, terras impignorare cum facultate redemptionis perpetuæ et præscripto tempore, ad quod successores obligentur. Aut saltem venditio concedatur eorum, quæ minorem jacturam adferant, ut domorum urbanarum, molendinorum et eorum censuum, quibus jus nullum jurisdictionis sit conjunctum, et locationum per emphiteusim.

« Et ne qua hic fraus committatur, eos Sanctitas Vestra Commissarios designabit, quos viderit expedire.

« Atque ut pensiones beneficiis impositæ redimi possint reddito quatuor annorum, quæ summa impendatur ad persolutionem prædicti millionis et quingentarum mille librarum: pensio vero quæcumque inducta fuerit, quoad vixerit pensionarius a toto clero persolvatur et morte rescindatur.

« Deniqoe possint Ecclesiastici et comunitates venales ecclesiarum redditus redimere et suis Ecclesiis unire uno ex vigesimo dato, quibus et concedatur e suis quædam vendere, quæ minus detrimenti adferre videbuntur, quibus venditis et alia redimere possint, quæ jacturam venditionis resarciant, si quo pactu id commode fieri valeat.

Datum Parisiis in publico et generali Reverendissimorum Cardinalium et Præsulum regni consessu apud Regiam Luparæ decimo octavo die mensis Julii anno millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

Subsignati Illm̃i Cardinales:

C. Cardinalis de Lotaringia. – C. Card. de Borbonio. – A. Card. Estensis.

Episcopi:

J. Episcopus Aurelianensis Senior. – Petrus E. Parisiensis. – Lud. E. Meldensis. – Bernardinus E. de Bayeulx. – Ja. E. Antissiodorensis. – Sebastianus E. Lemovicensis. – Simon Ar. Narbonensis. – Ant. Le Cirier E. Dauranensis. – Pelleve E. Apamensis. – Gul. E. Andegavensis.

G. de Dyon Inquestarum præses. – Flo-

arntinus Regnar Senator et Inquest. Præses Parlamenti Paris. Deputatus Cleri. – Ant. de Savenses Senator Parlamenti Parisiensis Deputatus Cleri. – Dreux Abbas Hamensis Syndicus.

LXVI. — Regina mater, ut et ipse Henricus, qui tunc temporis e Polonia redux Mantuæ commorabatur, negotium hocce Pontifici valde commendarunt. Assentitur etiam sequentibus litteris ipsa Congregatio totius Cleri Gallicani. [*]

[*] Gallia Vol. 8. fol. 311.

Sanctissimo Domino Nostro Gregorio Divina Providentia Papæ XIII.

Post humillima beatorum pedum oscula.

Beatissime Pater.

« Ea extitit S. V. erga nos paterna benevolentiæ atque solicitudinis suæ significatio in Bulla, quam Riño D. Fabio Archiepiscopo Nazareno ad nos dedit, ut si nostram, quæ semper ingens fuit, de Sanctitatis Vestræ pietate expectationem non superavit, nos tamen gratiis habendis, ne quidem referendis, omnino impares effecerit. Quemadmodum enim nusquam alias rebus Ecclesiæ magis afflictis a S. Sedis Apostolicæ auctoritate præsentem opem petere coactos nos fuisse meminimus; sic propensionem in nos alterius Pontificis animum nequaquam nactos esse ingenue fatemur. Itaque cum Bullam Sanctitatis Vestræ eo quo semper debemus humilitatis ac observantiæ studio et legimus et amplexi sumus; tum ne unguem quidem ab ejus testificata voluntate nobis discedendum recepimus, hoc etiam magis nomine, quod, ut eam nobis benigne aperire, sic rerum nostrarum afflictissimarum statum amplius cognoscere, ac potiores (si forte nobis, quos præsens periculum nullum non lapidem movere coegit) consulendi atque auxiliandi rationes suppetant, audire ac perpendere non dedignatur. Qua in re et eminet singularis illa (cui potissimum innitimur) Sanctitatis Vestræ pietas, et in spem maximam adducimur, posteaquam et ex generali nostro apud regem sindico, qui a nobis ad S. V. beatissimos pedes deosculandos proficiscitur; et ex his quæ ad Illustrissimum Cardinalem Pellevæum in scriptis mittenda, ac per eum S. V. humillime explicanda curavimus, ut res sese habent, et quod sentimus, intellexerit: nobis neque consilio, neque ope, neque ullo auctoritatis suæ præsidio in arcendis depellendisque calamitatibus et miseriis Sanctitatem Vestram defuturam. Augescit vero atque confirmatur ea spes, quod in eo negotio Sanctitas Vestra promptissimam conjunctissimamque habitura est prudentissimæ reginæ regis nostri matris voluntatem ac devotissima obsequia: cujus enim insigne atque eximium pietatis studium in conservanda ac retinenda post regis nostri desideratissimi obitum, reipublicæ incolumitate enituit; tum nihil magis atque ecclesiæ dignitatem, onerumque ejus gravissimorum sublevandorum curam se corde gerere in dies comprobat et testificatur. Effecit enim singulari ac prope divino auxilio, ut rerum nostrarum miserabilis status ac sordida facies hilarior hactenus jucundiorque sese nobis offerat, ac proxime squallidum hunc habitum deponere velle videatur, nisi adhuc pecuniæ inopia vix resarciendis vetustate ac squallore confectis vestibus satis habeat. Accedit incredibilis ac omnium animis penitus infixa de regis nostri plurimum perspecta pietate ac fortitudine expectatio, non opinione, sed rerum præclarissime gestarum memoria confirmata; quæ ut non publicæ necessitatis ratio atque Ecclesiæ potissimum gravissima pericula urgeant, sola tamen nos non bona tantum omnia, quæ ad vitæ hujus sustentationem hactenus suppetunt, profundere, sed animam quoque ipsam illius obsequii atque auxilii nomine perdere lubentissimos cogeret ac persuaderet. Itaque si quid in his, quæ Sanctitati Vestræ totius hujusce ecclesiasticæ familiæ ore explicanda, præfato Riño D. Archiepiscopo Nazareno Nuncio suo dignissimo, Illiño D. Card. Pellevæo, prædictoque procuratore nostro aulico commisimus, priori suæ voluntati minus fortasse consentaneum repererit; tantum obsecramus, ne hoc aut minimæ erga S. V. observantiæ, aut regni regisque pientissimi difficultatibus subveniendi parum accuratæ voluntati, aut tenaciori peculiaris commodi cupiditati tribuendum existimet; sed ita judicet, nos ea a Sanctitate V. tantum humillime petere, quæ omnium nostrorum votis atque ex singulorum conscientia coram Deo sola unicaque remedia tot urgentibus periculis adhibenda esse videantur. Quæ ut ab eisdem ea, qua solet humanitate audire ac perspicere Sanctitas V. non gravetur, summis iisque humillimis precibus obsecramus, quas si non audierit tantum, sed etiam exaudierit; hoc unum pollicemur, ut nos gregis sui non minima aut contemnenda pars simus, nullis unquam totius orbis christiani ecclesiis in præstandis deferendisque Sanctitati V. perpetuis ac debitis obsequiis futuros inferiores. Quam ut Deus Opt. Max. nobis (ut est) propensissimam semper et toti Ecclesiæ suæ quam diutissime conservet incolumem, assiduis votis petimus et rogamus.

Parisiis in generali Episcoporum et cleri congregatione die xxv. Julii mdlxxiii.

Osculamur pedes Sanctitatis Vestræ

Ejusdem Vestræ Sanctitatis

Humillimi servitores

C. Cardinalis de Lotaringia – Carolus Card. de Bourbon. – Aloysius Card. Estensis.

Anthonius Archiep. Bituricensis. – Svigor Archiep. Narbonnensis – J. Ep. Aurelianensis senior – Emericus E. Cystancyrensis. – Petrus Ep. Arausio-

NENSIS. – SEBASTIANUS EP. LEMOVICENSIS. – LUDOVICUS EP. MELDENSIS. – PETRUS EP. VAURENSIS. – ANTONIUS EP. ABRINCENSIS. – PETRUS EP. PARISIENSIS. ANTONIUS EP. CLAROMONTANUS. – HENRICUS EP. DIGNENSIS. – JACOBUS EP. ANTISSIODORENSIS. – GULIELMUS EP. ANDEGAVENSIS. – CAROLUS ECCLESIÆ ANGOLISMENSIS EP. – BERNARDUS EP. BAJOCENSIS.

FLORENTINUS REGNAR SENATOR ET INQUESTARUM PARLAMENTI PARISIENSIS PRÆSES. G. DE DYON INQUESTARUM PRÆSES. – A. DE SAVENSES SENATOR PARLAMENTI PARISIENSIS. – P. MARCIAN SINDICUS CLERI. – PREUX SINDICUS CLERI.

Cardinales Lotharingus, Borbonius et Estensis precibus Cleri peculiaribus insuper litteris ad Pontificem datis suffragabantur. (*)

(*) Gallia Vol. 8. fol. 312.

Post humillima pedum beatorum oscula.

Beatissime Pater.

« Reverendissimus Dominus Fabius Archiepiscopus Nazarenus simul nobis et Sanctitati Vestræ brevia singulis reddidit, ac nos de rebus nostris in maxima difficultate versantibus anxios atque solicitos Sanctitatis Vestræ verbis egregie solatus est. Quos enim vel profundissimis ærumnarum atque calamitatum locis dejectos, aut demersos non erigat Patris vigilantissimi tamque pii pastoris manus non ostensa solum, sed extensa atque ad auxiliandum sublevandumque benignissime porrecta? Equidem vellemus ita sineret mali nostri labes ac patentis periculi acerbitas, ut non tam deplorandis rebus, implorandisque ac concitandis undique auxiliis, quam osculandis Sanctitatis Vestræ beatissimis pedibus, gratiisque pro tam insigni paternæ suæ erga nos pietatis significatione habendis incumbere cogeremur; nullum profecto tempus, sed ne momentum quidem temporis ab istius humanitatis ac tantæ solicitudinis commendatione nobis vacuum præteriret. At vero, ut res sunt, maximum certe apud nos pondus habuit, quod et nos bono ac forti animo esse, et Reginæ Regis matri gubernacula Reipublicæ Gallicanæ, recenti Regis interitu, hostium multitudine ac pervicacia, rerumque omnium inopia perturbatissimæ tenenti atque sustinenti, continuo adesse jubet. Etsi enim tam magno consilio omnia moderari incœperat, ut ad pacis tranquillitatisque publicæ (præterquam quod ab aliquo fieri posse credebatur) constituendæ nihil ferme deesse videretur; nusquam tamen ab ejusdem Sanctitatis Vestræ imperio, aut ab ejusdem serenissimæ Reginæ consilio (ad quod etiam nos statim ab initio accersendos curaverat) nobis discedendum judicavimus; neque committemus, ut huic a Sanctitate Vestra nobis injuncto officio aut opes nostræ, aut vita denique ipsa, si ea publicæ utilitati aut Sanctitatis Vestræ obsequiis usui esse videbitur, desiderari possit. De ejusdem autem serenissimæ Reginæ singulari studio ac pietate, id Sanctitati Vestræ audemus affirmare, ita eam rebus omnibus, quæ præsenti auxilio egere videntur, intentam esse, ut quoniam ab ecclesiasticis opibus id unum hactenus pendere cernitur, ne tamen eæ penitus exhauriantur, aut Ecclesia damnum aliquod insigne patiatur, apprime cogitandam sibi proposuerit. Cui sanctissimo consilio quando Sanctitatis Vestræ coram, ac de eadem Ecclesia solicitudinem maxime accedere confidit, dum ad exequias defuncti Regis solemni ritu persolvendas, multos, ut moris est, eosque præcipuos regni præsules convenisse videt, antequam digrediantur, eos de mandatis in Bulla Sanctitatis Vestræ novissime recepta exsequendis agere præcipit. Quod cum sedulo enitimur, plurima occurrunt, omnium qui hic adsunt, quique patentis periculi ac necessitatis magnitudine urgentur, tam non contemnenda judicio, ut ea omnino Sanctitati Vestræ explicanda esse, atque ut ad ea paternæ pietatis suæ animum advertere dignetur, vehementer rogandum esse existimaverimus. Cujus rei provinciam præfatus R̃mus D. Archiepiscopus Nazarenus sibi imponi libenter pro animi sui candore ac benignitate passus est. Reliqua vero ad Ill̃mum D. Cardinalem Pellevæum in scriptis dedimus; et syndicum, qui totius Ecclesiæ Gallicanæ nomine apud Regem perpetuo agit, ad Sanctitatis Vestræ pedes humillime deosculandos, remque totam, si opus erit, coram discutiendam mittimus. Quos ut Sanctitas Vestra de rebus nostris apud eam agentes (si non omnino Gallici hujus ovilis vocem repellendam judicabit) benigne patienterque audiat, resque nostras, quando miserabiles esse malorum ac periculorum assiduitate deprehendet, miseratione sua paternoque auxilio prosequatur, humillime rogamus ac petimus. Deus Opt. Max. Sanctitatem Vestram nobis atque Ecclesiæ suæ quam diutissime servet incolumem. Parisiis XXV. Julii MDLXXIIII.

Ejusdem Vestræ Sanctitatis

Humillimi servitores

C. CARD. DE LOTARINGIA. – C. CARD. DE BOURBON. – ALOIS. CARD. ESTENSIS.

LXVII. — Gregorius, perpensis regni Galliæ necessitatibus, postulationi Regis libenter annuit. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Ann III. ep. 97. fol. 228.

Charissimo in Christo Filio Nostro Henrico Francorum Regi Christianissimo et Poloniæ Regi Illustri.

GREGORIUS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Ex litteris Majestatis Tuæ atque ex sermone dilecti filii Sindici Cleri Galliæ, qui eas Nobis litteras reddidit, cognovimus tuum et cleri ipsius desiderium de auxilio ex ecclesiæ rebus comperando ad præsentem

necessitatem sublevandam, atque ad bellum hæreticis, Tuæque Majestatis et Christi hostibus ac rebellibus inferendum. Non defuimus nostræ perpetuæ erga Majestatem Tuam tuasque res omnes atque universum istud Regnom charitati, remque ita expedivimus, ut melius fieri potuit. Omnia planius cognoscet Majestas Tua ex ipso Sindico, cui omnem fidem tribui cupimus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die xxx. Augusti 1574. Pontificatus Nostri anno tertio.

LXVIII. — Henricus VIII. Idus Sept. magno Procerum regni comitatu stipatus unacum Duce Sabaudiæ Lugdunum advenit. Catharina Medicea (ut Salviatus et Archiepiscopus Nazarenus, uterque Nuotius Apostolicus, alter ordinarius alter extra ordinem, qui Regi quoque Lugdunum obviam ierant, scripto prodidere [*]) nihil prætermisit, quominus Regis animum sibi arctius devinceret, eo scilicet consilio, ut summa rerum potiundi latior faciliorque sibi patesceret via. Henricus ubique summa exultatione salutabatur, et statim sub initium regni sui Galliarum populis non pauca benevolentiæ signa dedit. Nihil ei magis cordi erat, quam ut animos subditorum in primis Hugonottorum atque Politicorum sibi firmiori vinculo conjungeret; quapropter publicis edictis IV. Idus Sept. et III. Idus Octob. Lugduni sancitis veniam omoium delictorum publicorum, quæ perturbatissimis paullo ante exactis temporibus perpetrata fuerant, indulsit, dummodo sincero animo ad obedientiam redirent, neque imposterum ab eo, Rege scilicet, deficerent. Majorem utique laudem sibi comparasset, si eadem, qua sibi eorum animos devinceret, cura usus fuisset, ut eosdem Ecclesiæ recuperaret; valde quoque dolendum, vitam ejus privatam divinis præceptis haud ita conformem extitisse. Confidenter utrique Legato Pontificis pollicitus fuerat, operam suam omnem in id collaturum, ut avita fides non solum sarta tecta servaretur, sed et quoad fieri posset latiora in dies omnibus qua Galliarum regnum latepatet locis incrementa sumeret.

[*] Mantiss. document. N. 98

LXIX. — Syodicus Cleri Gallicani Roma interea Lugdunum quoque venerat, litterasque Pontificis IX. Kal. Septembres datas secum tulerat, quibus Gregorius Regi subsidium ita dictum ecclesiasticum concesserat. Cardinales Lotharingus et Borbonius, nec non Salviatus Legatus Pontificis, has litteras exequutioni mandabant, habita prius cum Archiepiscopo Nazareno hoc de negotio deliberatione. En litteras, quas viri isti in eodem negotio ad singulos regni Episcopos perferendas dedere. [*]

[*] Gallia Vol. 8. fol. 706.

«Carolus miseratione divina Sancti Apollinaris de Lotharingia, et Carolus S. Grisogoni titulorum a Borbonio presbyteri Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, et Antonius Maria Episcopus S. Papuli Sanctissimi in Christo Patris et Dñi nostri Domini Gregorii divina providentia Papæ decimitertii ad Christianissimum Dominum nostrum Henricum Francorum et Polloniæ Regem Nuntius, Judices et Commissarii ad infrascripta Apostolica auctoritate specialiter deputati et delegati Multo Rev. Fratri nostro Domino Episcopo . . . seu Venerabili viro ejus in spiritualibus et temporalibus Vicario generali salutem in Domino. Cum præfatus S. D. N. Papa dicti Christianissimi D. N. Regis, nobilissimique illius Regni summæ necessitati religionisque in eo catholicæ defensioni succorrere cupiens, id absque Ecclesiarum et beneficiorum Ecclesiasticorum, eorumque possessorum incommodo, detrimento et subsidio propter Regias opes attritas, et ærarium publicum superiorum bellorum injoria penitus exhaustum et exinanitum, fieri minime posse judicaret, ad Christi patrimonium, cujus præcipue causa hic agitur, ecclesiarumque substantiam confugiendum duxit. Cumque Sanctitati Suæ exploratum esset subsidium summæ decies centenum milliom librarum Turonensium ex fructibus Ecclesiarum hujus Regni a nobis ejusdem Sanctitatis Suæ mandato et auctoritate, proxime per suas litteras impertita exigendum, ipsius Regis et Regni necessitatibus satis esse non posse, sed majori opus esse subventione, aliud simile subsidium ex proprietate bonorum ecclesiasticorum exigendum concedere statuit; Nobisque mandavit, ut per viros idoneos, prudentes ac Deum timentes diligenter de statu, qualitate et redditibus omnium Ecclesiarum inquiramus, et quid earum cuique, quam minima ipsarum jactura et incommodo abstrahi possit, re diligenter cognita statuamus. Super eo conscientias nostras onerans, hisque peractis, nobis permisit, plenamque et liberam facultatem, mandatum et auctoritatem tribuit, ut nullius consensu requisito ac etiam invitis et contradicentibus possessoribus de omni et quacumque proprietate et dominio Ecclesiarum, Monasteriorum, Prioratuum et aliorum beneficiorum ecclesiasticorum, sæcularium et cujusvis Ordinis regulariom qualitatis in litteris Apostolicis desuper confectis expressæ. Tot bona immobilia cujuscumque qualitatis et naturæ, necnon census, fructus, redditus et jura, ex quibus alia decies centena millia librarum Turonensium redigantur, ab ipsis Ecclesiis, Monasteriis, Prioratibus et beneficiis perpetuo dismembrare et separare, et quibuscumque personis meliorem offerentibus conditionem vendere, et titulo venditionis transferre. Ac pretium ex hujusmodi venditionibus proveniens dicto Christianissimo Domino nostro Regi, ut suis et Regni necessitatibus succurratur, persolvere, cæteraque desuper necessaria facere et exequi, vicesque nostras sive in toto vel in parte aliis delegare libere et licite va-

leamus, prout in suis litteris Apostolicis desuper confectis sub data Romæ apud S. Marcum anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo septuagesimo quarto, Non. Cal. Septembris, Pontificatus ejusdem S. D. N. Papæ anno tertio plenius continetur. His itaque litteris ea, qua decuit, reverentia acceptis et perlectis ac mature consideratis, nihil prius duximus, id maxime suadente temporum et rerum necessitate, ipso etiam Christianissimo Domino nostro Rege monente et rogante, quam ut ad dictarum litterarum executionem quam maxima fieri possit diligentia procederemus. Adhibitis itaque et vocatis nonnullis ex antiquioribus strictioris consilii Regiis Consiliariis ecclesiasticis eximia virtute, doctrina et fide, rerumque peritia quantum quælibet hujus Regni Ecclesia et diœcesis ad dictam summam decies centenum millium librarum Turonensium conficiendam ferre et solvere posset, diligenter accurate et mature consideravimus, diuque desuper deliberavimus. Habita cujuslibet loci, diœcesis ac valoris et status beneficii ratione, quam fieri potuit exactissima; tandem Ecclesiam et totam diœcesim vestram . . . ad summam . . . millium librarum Turonensium pro sua dicti subsidii parte merito taxandam, sub conscientiarum nostrarum periculo duximus et indicavimus. Quæ quidem summa ut commode et presto, quantum rerum exigit necessitas, et quolibet beneficio ejusdem vestræ diœcesis exigi et percipi valeat, vobis dicta Apostolica auctoritate, qua fungimur in hac parte, præsentium tenore committimus et mandamus quatenus omnibus posthabitis, et quam maxima fieri poterit cura et diligentis, vocatis et adhibitis vobiscum e Clero vestro ad minus tribus, uno videlicet pro Capitulis, altero pro Abbatibus, et tertio pro Prioribus ejusdem vestræ diœcesis viris præstantioribus, et quos ad hanc rem accommodatiores duxeritis prædictam summam... mille librarum Turonensium in Ecclesiam vestram, Capitula, Monasteria, Prioratus, Conventus, loca et beneficia ecclesiastica vestræ diœcesis . . . Denique tamen et exceptis Abbatibus seu Monasteriis et Prioratibus, aliisque Conventibus et locis Sanctimonialium Deo dicatarum pro eorum valore annuo et juxta instructionis nostræ, quam vobis cum præsentibus trasmittimus, tenorem, formam et continentiam æque dividatis. Et prout conscientiarum vestrarum, quas desuper oneramus, nostras exonerantes, erit judicium, quodlibet dictorum beneficiorum ecclesiasticorum taxetis. Ac de divisione et taxatione hujusmodi annotato etiam ipsorum beneficiorum vero valore annuo, oneribus deductis, libellum sive rotulum conficiatis, eumque nostro et eorum, quos ad ipsam taxam adhibueritis, signis prius firmatum, ad nos quam sedulo et diligenter poteritis deferendum et adportandum curetis, ut desuper quid nobis visum æquum fuerit, statuamus et decernamus. Et de eo postmodum vos certiores faciamus. In hoc porro quam maxima utendum esse diligentia et celeritate monemus, verendum est enim, ne mora et ignavia vestra Regis et Regni Statui Reique publicæ christianæ Gallicanæ aliquod adferat detrimentum. Quibus ut indubitatam fidem adhibeatis præsentibus manibus propriis subscripsimus, easque sigillis nostris minoribus et secretarii ad id per nos destinati signo firmari jussimus. Datum Lugduni anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto, die decima quarta mensis Octobris, et Regni præfati Christianissimi Domini nostri Regis primo.

C. Card. de Lotaringia. – C. Card. de Bourbon. – Ant. Maria Salviatus Ep. S. Papuli Nuntius.

Joannes Depiles, clericus diœcesis Eduensis, commissionis, ita nuncupatæ, quæ exsolvendo subsidio Ecclesiastico præerat, secretarius sequentibus litteris constituebatur. [*]

[*] Gallia Vol 8 fol. 793.

« Carolus miseratione divina Sancti Apollinaris de Lotharingia, et Carolus Sancti Grisogoni titulorum a Borbonio presbyteri Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales et Antonius Maria Episcopus Sancti Papuli Sanctissimi in Christo Patris Domini nostri Domini Gregorii divina providentia Papæ XIII. ad Christianissimum Dominum nostrum Henricum Francorum et Poloniæ Regem Nuntius, Judices et Commissarii pro alienatione rerum Ecclesiarum in subsidium præfati Christianissimi Domini nostri Regis per clerum Franciæ concessum. Cum auctoritate præfati Sanctissimi Domini nostri Papæ fienda, auctoritate apostolica specialiter deputati et delegati dilecto nobis in Christo magistro Joanni Depiles, clerico Eduensis Diœcesis, prædicti Illustrissimi Domini Caroli Cardinalis a Lotharingia secretario salutem in Domino. Cum tu in conficiendis et describendis commissionibus et mandatis, nec non literis et memorialibus seu instructionibus pro executione dictæ alienationis necessariis multum laboraveris, fidem, probitatem, prudentiam, ac hujuscemodi negotiorum notitiam et diligentiam tuam plurium exploratam habentes, æquum duximus, ut ex quo multum laboris sumpseris, ex eo fructum aliquem sentias, et mercedem condignam recipias. Te itaque prædictis et aliis de causis nostrum in prædictæ alienationis negotium scribam, et secretarium pro præsentium tenore constituimus et deputamus; dantes tibi Depiles plenam et omnimodam facultatem, auctoritatem et mandatum speciale, omnes et singulas conditiones, mandata, literas, instructiones et memorialia pro hujuscemodi negotio dirigendo et perficiendo, nec non venditiones et alienationes, confirmationes et omologationes et qualiacunque alia instrumenta, acta et diplomata circa hoc negotium re-

quisita et necessaria signandi et subscribendi, aliaque quæ ad hujusmodi scribæ et secretarii officium spectant et pertinent, faciendi et gerendi. Et pro sumptibus et expensis, quos in dictis literis conscribendis feceris, mercedem condignam tibi præscribeodam et persolvendam curabimus. In quorum fidem præsentibus manibus propriis subscripsimus, easque sigillorum nostrorum minorum impressione muniri curavimus.

Datum Lugduni anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septusgesimo quarto, die quintadecima mensis Octobris.

C. Cardinalis de Lotharingia.

C. Cardinalis de Bourbon.

LXX. — Re consulte disposita quoad exactionem subsidii Ecclesiastici, Archiepiscopus Nazarenus III. Idus Novembres Romam rediit. Carolus Cardinalis a Lotharingia laudat eundem Præsulem. [*]

[*] Gallia Vol. 8. fol. 799.

Sanctissimo Domino Nostro Domino Gregorio Divina Providenta Pontifici Maximo.

Beatissime Pater post humillima pedum oscula.

« Qui paulo ante Sanctæ Sedis Apostolicæ Nuntius injuncto sibi muneri amplissime satisfecerat, ac revocatus a Sanctitate Vestra magnum sui apud omnes desiderium hinc descedens reliquerat, rursus huc reversus eo potissimum tempore, quo mortuo Carolo rege in maximis periculis versabamur, Reverendissimus Archiepiscopus Nazarenus, et Reginæ matri, quæ regni curam susceperat, Regique Christianissimo, ex quo huc appulit, piisque et bonis omnibus grato animo fuit acceptus, et Sanctitatis V. nomine, pro quo legationem obibat, et suo, qui magnum semper hactenus ingenii sui et zeli valde pii periculom fecit, summaque diligentia Regias Majestates ad bene agendum, et forti animo difficultates omnes superandum est cohortatus. At cum nunc ad Sanctitatem Vestram properet, etiamsi ejus absentia bonis omnibus sit molesta, consolatur me imprimis tamen, quod ex eo S. V. eorum omnium, quæ hic non solum aguntur, sed et quasi cogitantur, veritatem agnoscet; nam et Regiis Majestatibus valde familiariter est usus, et ego illi omnia mea consilia aperui: cui ne longiore epistola aliquid videar detrahere, non ero Sanctitati Vestræ in scribendo molestus; quin potius supplex postulo, ut illi omnem fidem Sanctitas Vestra adhibeat, et multo magis ut ejus verbis (intellecto hujus regni statu) omnem diligentiam adhibeat, ne quid de paterno erga hanc Christianissimam coronam amore S. V. cuiquam liceat unquam dubitare; nunquam enim hactenus periculosius laboravimus, meo judicio faciet rem supréma sua in omnes auctoritate dignam, Deo gratissimam et universæ Ecclesiæ salutarem, quæ semper intellexit, quantam de salute christianissimi hujus regni curam et solicitudinem accipere esset necessarium toti reliquo orbi ac salutare. Excusabit meam hanc in scribendo familiaritatem Sanctitas Vestra, sibique persuadebit, nihil mihi magis gratum unquam futurum, quam si Sanctitatis Vestræ jussis aliqua ex parte, ut parum possum, satisfecero, cui me in perpetuum semper devovi. A Deo postulo humillime, ut Sanctitatem V. quam diutissime servet incolumem. Lugduni XI. Novembris.

Ejusdem Vestræ Sanctitatis

Humillimus servitor

C. Cardinalis de Lotaringia.

LXXI. — Dum Rex Lugduni commoraretur, consilium iniverat novum quemdam Ordinem vel militiam Equestrem constituendi, cujus socii ex proventibus Ecclesiarum Galliæ alendi erant. Rex ipse magnus magister ejusdem Ordinis esse voluit. Finis hujus Ordinis asserebatur filios principum familiarum nobilitate insignium, collatis iisdem certis beneficiis ecclesiasticis, ad defendendam avitam fidem contra novatorum errores eo magis excitandi atque inflammandi. Alendis istis juvenibus quotannis destinabantur quindecies centena milla nummorum francorum, quæ ex redditibus abbatiarum monasteriorumque solvenda erant. Nonnullas abbatias in Commendas erigi Rex statuerat; quæ abbatiæ equitibus addictæ quidem, non ab ipsis equitibus, non ab abbatibus commendatariis, ut usque adhuc moris erat, sed ab abbatibus regularibus regendæ, et administrandæ forent: quum vero morte abbatum in dies vacarent, eis Ordinibus, a quibus primum distractæ fuerant, iterum restituerentur, quorum superiures generales, ut cultus divinus et regularis observantia inibi reflloresceret, curarent. Suasor vel potius inventor hujus novi Ordinis equestris Cardinalis Lotharingus esse perhibebatur, ut Nuntius Apostolicus Cardinali Comensi perscribit. Cardinalis iste, Rex ipse et Catharina Medicea Abbati generali Ordinis Cisterciensis in Gallia, nec non Archiepiscopo Nazareno mandata dederant, ut de hujus militiæ equestris institutione, cum Pontifice tractarent, [*] ut litteræ regiæ gallicæ, quarum mentionem mox fecimus, quasque infra damus, innuunt. Cardinalis Lotharingus idem negotium alteris atque amplioribus litteris Avenione datis Pontifici denuo commendat. [*]

[*] Mantissa document. N. 80.

[*] Avignone Vol. 8. fol. 817.

Bme Pater, post humillima pedum oscula.

« Cum videam christianissimum hoc regnum in maximum discrimen adductum ob varia pericula, in quibus quotidie versatur, et non dubitem S. V. valde de salute ejus esse solicitam, existimavi pro eo, quod me debere cognosco, et multis nominibus sum devinctus, de his omnibus certiorem reddere S. V., quod quia longiore indigebat epistola, et timeo illi molestus esse. Scribo de his fusissime Illustrissimo et Reverendissimo Domino meo Cardinali Pelveo, ut tamen postea ad S. V. referat; postulans quam possum hu-

millime, ut eum referentem benigne audiat, ac demum imperet quidquid volet. Tu enim, Pater Beatissime, unus post Deum es, qui pro tua summa anthoritate tuo hoc jure uti potes, cuique maxime me devinctum esse multis nominibus et amplissimis in me collatis beneficiis semper agnoscam. Cæterum P. B. post discessum Archiepiscopi Nazareni rursum Pater Generalis et Abbas Cisterciensis, vir pius et doctus et rerum nostrarum non ignarus, ad S. V. proficiscitur, Christianissimo rege meo jubente cum litteris ejus et mandatis descriptis, a quo intelliget S. V. quantum Rex salutem prope extremam et omnem pendere suam totiusque regni sui existimet ab his, quæ modo impetrare a S. V. vehementer contendit. De qua re dicam, quid sentiam et dicam tamquam ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, qui judicaturus est vivos et mortuos, cogente me conscientia post virorum doctissimorum et zelo Domini flagrantium auditam sententiam, et dicam confidenter, credere me nullum his temporibus difficillimis certe ad Dei gloriam instaurandamque antiquam ecclesiasticam disciplinam, atque ad Reipublicæ nostræ labentis salutem præsentius posse esse, et efficacius remedium; præsertim cum et hoc instituto effici possit, ut religio Catholica et Sanctæ Sedis Apostolicæ anthoritas in multos annos servetur quam unquam antea studiosius: sed de his omnibus judicabit S. V. atque ego mihi tam certo persuadeo, futurum id præstantius et melius quod decreverit, perpetuoque eam legem sequar, quam tulerit. Interea veniam postulo P. B. supplex ad S. V. pedes projectus, si quid a me peccatum sit, ac humillime deprecor, ut sibi persuadeat S. V. nullo me alio desiderio in hoc negotio quam pro Dei gloria, Sanctitatis Vestræ authoritate ac regni hujus salute duci. Quam Dominus Deus in multos annos servet incolumem et diutissime faciat præesse et prodesse Ecclesiæ suæ Sanctæ, humillime S. V. beatissimos pedes exosculatus.

Avenioni 20. die Novembris 1574.

Ejusdem V. S.

Humillimus servitor
C. Cardinalis de Lotaringia.

Veruntamen sapientissimus Pontifex, re mature perpensa, verens haud sine ratione, ne rex institutione hujus ordinis magis propriis commodis atque ærarii angustiæ quam bono ac necessitati Ecclesiæ prospicere vellet, postulationes ejus prorsus rejecit. Erat quippe Henricus munificentissimus ad prodigalitatem. Singulis mensibus, ut Nuntius Apostolicus narrat, [*] ad decies centena millia et septingenta nummum, qui in Gallia franci dicuntur, in suos usus insumebat, census autem in sumptus regios uno quoque anno ex more destinatus inter septuagies centena millia francorum continebatur.

[*] Mantissa Document. N. 90.

LXXII. — Lugduno Henricus una cum regia familia Avenionem se contulit, ut res civiles provinciarum Delphinatus, Galliæ Narbonensis atque Occitaniæ quodammodo componeret. Ditiones Pontificis in Gallia, Avenio nempe et Comitatus Venusinus, continuis, ut anno superiore narravimus, Hugonottorum vicinarum Galliæ provinciarum excursibus expositæ erant, quibus arcendis Gregorius nova militum præsidia transmiserat. Ægre tulerat Pontifex, quod milites sui Massiliam adpulsi a ministris regiis terra potiri, perque Galliam trajectione prohibiti essent, adactique se in viciniorem Sabaudiæ portum, Villamfrancam nuncupatum, recipere, quam ob rem graviter penes regem ipsum conquestus est. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II epist. 106. f. 118.

Charissimo in Christo Filio Nostro Francorum Regi Christianissimo.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Quidquid difficultatis a Tuæ Majestatis Ministris afferebatur, quominus parva illa militum manus, quæ nostræ Avenionensis provinciæ præsidii causa nostris triremibus Massiliam advecta erat, descenderet, id totum semper speravimus Tuæ Majestatis jussu, cum quidem nostrum consilium et summam regionis illius nostræ necessitatem cognovisses, sublatum iri permissumque tum peditibus, tum equitibus quos terra miseramus, transitum liberum, ut mos est inter Principes optima inter se fide et amicitia conjunctos, ut Nos sumus. Nunc autem certiores facti, tuos coegisse nostras illas triremes e portu exire, seque Villamfrancam recipere: non sumus rati diutius cunctandum mittere ad Majestatem Tuam dilectum filium Aurelium Savinianum Secretarium nostrum, ut nostro nomine conqueratur de illorum injuria, teque impense roget et hortetur, ut velis hoc negotium optimo, ut par est, animo et judicio considerare, ne forte factum illud tam durum tamque insolitum in causa sit, ut ad eam, quam hactenus fecimus, universæ etiam illius nostræ provinciæ jactura accedat: quod quidem non posset accidere sine gravissima et sempiterna nota nominis tui atque istius Regiæ Majestatis, quæ cum semper fuerit Sedi Apostolicæ contra aliorum injurias atque oppressiones adjutrix; non convenit tam grave nunc damnum inde afferre, unde semper auxilium allatum est: ea præsertim in re, quam tuis opibus tuaque impensa defendi oporteret: sic enim pollicitus fuisti tum, cum ea legatio dilecto filio nostro Cardinali Borbonio concessa fuit. Neque vero dubitamus, te id facturum fuisse, nisi tantopere in tuis ipsius rebus tuendis distinereris: tuamque optimam voluntatem perspeximus in ejus provinciæ cura suscipienda, mittendoque eo dilecto filio Comite Susæ cum optimis atque amoris et prudentiæ plenis mandatis: quo quidem nomine Majestati

tuæ gratias agimus. Verum quoniam id non satis est, volumusque et æquum judicamus nostra illa loca a nostris militibus atque præfectis defendi, rogamus Majestatem Tuam, ut jubeas, nostris tum peditibus, tum equitibus liberum transitum dari. In quo certum habeas copias illas non minus Tuæ Majestati, quam Nobis ipsis inservituras, Nosque hac in re nihil aliud propositum habere aut cogitare, quam quod Christi Vicario par est, ut nostram illam provinciam tueamur a furore et rabie hæreticorum Christi Catholicorumque omnium hostium teterrimorum. Quæ etiam fusius ex Saviniano nostro accipiet Majestas Tua, cui ut eandem, quam Nobis fidem tribuas, rogamus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die prima Januarii 1574. Pontificatus Nostri anno secundo.

LXXIII. — Gregorius ab Avenionensibus et Venusinis interea certior factus, [*] Hugonottos Gallos quibusvis pacis conditionibus, quæ iis a Carolo rege oblatæ fuerant, rejectis, ruinam atque excidium ditionum suarum in Galliis moliri, ad Magnum Magistrum Equitum Hierosolymitanorum sese convertit, precaturque, ut Romagassum cæterosque Equites sui ordinis Gallos quam primum Avenionem suis opem laturos transmittere velit. [*]

[*] Mautissa document. N. 81.

[*] Reg Gregorii XIII. An II epist. 246. f. 151.

Dilecto Filio Magno Magistro Hospitalis Sancti Joannis Hierosolymitani.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem et Apostolicam benedictionem. Ex omnibus curis, quibus refertum est laboriosissimum hoc Summi Pontificatus nostræ imbecillitati a Deo tributum munus, illa Nos gravissime angit, quæ pertinet ad Catholicæ Ecclesiæ res tuendas, synceramque religionem conservandam, et propagandam: idque hoc maxime tempore, cum videamus sanctum Christi gregem barbarorum armis cinctum, atque intestino, quod gravius est, hæreticorum furore et rabie discerptum. In primis autem dolemus in Galliæ Regno tam nobili tamque Catholico, tantisque in Deo beneficiis cumulato tam fœde hæreticam pestem erassari et bacchari: in quo ad communem, qua Catholicos omnes amplectimur, charitatem accedit tum noster quidam proprius erga eam nationem amor, tum rerum nostrarum Avenionensium periculum. Itaque cogitare non desistimus, quibus potissimum rationibus possimus ea, quæ impendent, mala depellere. Qua etiam cura te pro tua pietate, et patriæ ipsius charitate angi non dubitamus. Ut autem non sumus cunctati eo mittere magnam peditum atque equitum copiam, reliquumque omnem belli apparatum, sic ab aliis adjuvari vehementer cupimus: quod quidem omnium maxime facere possunt, qui præstant auctoritate, et virtute, et rerum bellicarum usu, et peritia, præsertim si Galli sint. Hujusmodi apud te permultos esse certo scimus, eos, quoniam non novimus, nominare non possumus; Romagassum, quem novimus, maxime oportunum judicamus, tum propter multam rei militaris peritiam, spectatamque pro Catholica Ecclesia virtutem, tum quia habet Commendam vicinam hæreticis provinciæ Narbonensis, nostrisque rebus Avenionensibus, ut uno tempore communibus Galliæ rebus et nostris etiam privatis adjuncto esse possit. Vides negocium esse quam gravissimum, speramus te illum quamprimum missurum. Cæteros etiam, quos ipse nosti, quosque, ut diximus, permultos habes singulari virtute, et rerum bellicarum usu, gratissimum Nobis feceris, si item miseris; neque enim dubitamus illos vitæ innocentia, religionis sinceritate, potentia, virtute permultum rebus Catholicis adjumenti allaturos, hæreticorum furorem compressuros. Hæc ut a Tua Nobilitate postulamus, quantum possumus, sic de tua pietate et Christi gloriæ zelo dubitare non possumus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die decima Martii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

En Venusinorum libellum supplicem, quo Gregorium ad auxilia suppeditanda enixe rogabant. [*]

[*] Avignone Vol. 3. fol. 306

Beatissime Pater, post pedum vestrorum devota oscula.

« Eorum, quæ noviter acciderint in Gallia, quidve quoque die agatur, ab his, qui a consiliis Christianissimi Francorum Regis ordinati sunt, S. V. sicut ex aliorum, ita quoque ex Illustrissimi et Reverendissimi Domini Cardinalis de Armignaco, tum et Comitis Martinengui literis certior fieri potest. Qua temporum varietate ignorantes, quantis in periculis versemur, atque futurum eventum; hoc maxime fructuum nostrorum colligendorum ad Sanctitatem Vestram Patrem et principem nostrum confugere impellimur, eandemque humiliter toto corde deprecari, ne nos hoc infelicissimo tempore deserat; sed sua paterna clementia foveat, suis auxiliis uberioribus adjuvet, qui tanta premimur miseria et paupertate, ut defensioni hujus vestri status sufficere nullo modo valeamus. Et nos Sanctitatis Vestræ humilissimi et devotissimi Subditi pro hujus Sanctæ Sedis conservatione et Vestræ Beatitudinis vita longiore Deum Opt. Max. deprecabimur.

Carpentoracti 14. die Maji 1574.

Sanctitatis Vestræ

Devotissimi et fidelissimi Subditi

ELECTI PATRIÆ COMITATUS VESTRI VENAYSSINI.

LXXIV. — Cum Avenionenses in primis summis in periculis versarentur, nova militum subsidia a Pontifice expetunt. Inopinatus regis Caroli obitus Hugonottis haud sane injucundus, ut efferatiores animos sumerent, elatiores-

que præ se sensus ferrent, effecerat. Montbrunus, eorum in Delphinatu princeps ac dux, Avenionensem ditionem magno militum numero ingressus, a Comite Villæclaræ mox repulsus est. Fortiter pugnaverunt Pontificis milites Itali, quo in certamine occubuit egregius eorum tribunus Grillonius, non sine et civium et militum lacrymis; cujus fratres Martinengus Comes Villæclaræ et Henricus rex Galliæ clementiæ Pontificis quam maxime commendabant. [*]

[*] Mantissa document. N. 93. et 94.

LXXV. — Cum Avenionensium res paullo pacatiores viderentur, Marescalcus Damvillius, Occitaniæ Præfectus, qui sub initium hujus anni a rege desciverat, Henrico III. in Galliam adventante, sese in auctoritate regis futurum simulaverat, adeoque ultro ad Pontificis partes juvandas suam operam obtulerat, [*] quam ob rem Gregorius eidem meritas laudes impertitus est. At turpe factum! ad suos, Hugonottos dico et Politicos mox rediit. En demum amantissimas Pontificis ad Damvillium litteras. [*]

[*] Mantissa document. N. 23.

Dilecto Filio Nobili Viro Marescallo Anvillæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Perspeximus in tuis litteris tuum singulare erga res nostras studium, animumque constantem in Catholica Religione colenda et tuenda: quo nomine fuerunt illæ Nobis litteræ gratissimæ. Hortamur Nobilitatem Tuam, ut eam, quam ostendis, utraque in re voluntatem perpetuo retineas, nec quidquam antiquius habeas: illud præterea, ut Regi tuo eam, quam debes omni tum divino, tum humano jure fidem et obedientiam præstes, eamque potestatem illi a Deo tributam esse agnoscas, in quo et Tua Nobilitate dignum facies, et nostram auctoritatem atque operam paratissimam habebis in curando, ut tuæ res tuo cum honore et commodo apud ipsum Regem componantur. Quæ omnia planius cognosces ex eo, qui has nostras litteras reddet Nobilitati Tuæ, eique omnem fidem tribues. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die decima septima Augusti MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

LXXVI. — Fortuna belli Avenionensibus paulisper arridebat. Bolenæ, in oppidulo paullulum ab Avenione distante IV. Kal Sept. sex primorum Hugonottorom capitum capti fuerunt, inter quos etiam Joannes ille Castilionius, vir perditissimus, qui repudiata avita fide ad castra Hugonottorum transierat, atque una cum iis quindecim annos et amplius Avenionensem ditionem infestaverat. Verum impietatem morte luit, suspendio enim paulo post vitam finivit: criminum tamen suorum eum pœnituit, falsaque Hugonottorum dogmata ejuravit.

LXXVII. — Tranquillitate paulisper restituta, Gregorius paterne commonuit Episcopos ditionum suarum Gallicarum, qui ob Hugonottorum timorem Avenionem secesserant, ut ad diœceses suas redirent. En litteræ suæ ea de re Cardinali Armeniaco datæ. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ano III ep. 115. f. 291.

Dilecto Filio Nostro Georgio Cardinali Armeniaco nuncupato.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Quantopere intersit ovium Christi pastores ipsos præsentes esse, neque tuam prudentiam latere potest, et Tridentinæ cæterarumque sacrarum synodorum, sanctorumque Patrum decreta facile declarant: sunt enim pastores atque Episcopi tamquam oculi: nec quidquam est, quod ipsorum nomini et muneri conveniat magis, quam summam vigilantiam adhibere, diligentissimeque scrutari, qui sui gregis sit rerum status; quid periculi immineat: unde maxime timendum sit; quid providendum: quo pabulo utatur grex, salubrine, an mortifero, hoc est qua doctrina instituatur, catholicane, an hæretica: hæc autem qui poterunt absentes cognoscere? Non dormit, nec cessat diabolus quærere, si quem possit suo veneno inficere, atque a Christo avocare: et dormiemus ipsi? Nos vero gravissime angimur ea cura et sollicitudine, quam voluit Nos Deus suscipere de omnibus Ecclesiis; neque pati possumus pastores desides. Jubebis igitur omnino nostris verbis atque auctoritate omnibus Episcopis, qui in ista nostra civitate Avenionensi sunt, ut quamprimum ad suas Diœceses atque Ecclesias redeant, sacrorumque canonum et synodorum decretis obtemperent: ac si quos negligentiores invenies, fac Nos certiores: neque enim, si illi volunt suo muneri deesse, Nos nostro deerimus, sed ubi opus esse intelligemus, providebimus. Hoc te diligentissime facturum esse pro tua insigni pietate et Christi gloriæ, animarumque ejus sanguine redemptarum salutis zelo non dubitamus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris dia octava Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

LXXVIII. — Verumtamen Episcopi isti eo temporis intervallo, quod inducias potius quam pacem appellaveris, pro viribus ad componendas res ecclesiasticas usi sunt. Itaque Synodum provincialem Avenione habendam esse censuerunt pro removendis abusibus, pro urgenda observantia Tridentinorum decretorom, utut ample declarant in suis literis ad Pontificem datis. [*]

[*] Avignone Vol. 3. fol. 849.

Sanctissimo Domino Nostro.

Beatissime Pater.

« Tulit occasio adventuri Illustrissimi ac Reverendissimi Cardinalis Borbonii Legati, nos omnes hujus Comitatus Episcopos ad hanc urbem accessisse, ibique illustrem Comitem Sanctitatis Vestræ ducem generalem sæpius allocutos per-

cepisse, ejus esse sententiam, per expressum Nuntium de multis rebus ad dignitatem Sanctæ Sedis Apostolicæ, nec non hujus Comitatus commodum et tuitionem spectantibus Beatitudinem Vestram certiorem facere, ut quid illi circa ea esset agendum, mandaret. Quod quidem nobis omnibus non minus necessarium, quam utile visum est; quamplurima enim majori ac latiori explanatione egent, quam litteris explicari possint præter id, quod effugiet diversitatem relationis unica pro veritate solius viri narratio. Eligit itaque prædictus illustris Comes Angelum Ingenerium ejus a secretis, cujus est satis nobis nota virtus et integritas, ac aptitudo ad hoc munus suscipiendum. Is est enim quorumcumque negotiorum, istarum partium plene et exacte instructus, quæ omnia et singula S. V. suum erit distincte et ordinate referre. Quapropter ipsum sine litteris nostris isthuc venire passi non fuimus, quibus inter cætera S. V. significaremus, quendam hominem deperditum hæreticum et B. V. rebellem Castillionem nuncupatum hisce diebus præteritis in manus militum S. V. incidisse, et a Cæsare Palatiolo duce strenuo et milite optime merito captum, in carceribus detineri, et licet prævio examine sit confessus plurima scelera commisisse, et jure merito Dei hominumque osor vocari possit; nihilominus nonnullis de causis, quas a prædicto Angelo S. V. intelliget, nondum pœnas luit: speramus tamen B. V. indemnitati nostræ et horum subditorum suorum securitati in hoc provisurum. De Civitate quoque et Principatu Auriacensi, quoniam manifeste constat, esse refugium hæreticorum, immo eorum principale præsidium et quodam modo asylum omnium deperditorum hominum, a quo maxima huic Comitatui damna de proximo præparantur, et imminent, si Beatitudini Vestræ videretur aures præbere sanctissimas his, quæ ex parte tum dicti Comitis, tum etiam nostra ipse Angelus reverenter exponet, nihil magis proficuum atque Pontificiæ in his partibus auctoritati posset fieri consentaneum. Nec præterire voluimus S. V. notum facere, quod cum nacti fuerimus occasionem hujus Conventus, pluries insimul sermonem habuimus, de abusibus in Diœcesibus nostris horum temporum injuria exortis, et nunc vigentibus tollendis, nec non de observatione decretorum Sacri Concilii Tridentini executioni mandanda, quod quidem efficietur, ut quam primum tumultus isti bellici cessabunt, et commode fieri poterit, Synodus provincialis fiet, et disciplina ecclesiastica, quæ tam hominum incuria, quam ob calamitates temporum in dissuetudinem abiit, per nos restituatur: et interim etiam pro posse nostro operam dabimus, ut decreta Sacri Concilii observentur, quemadmodum a prædicto Angelo S. V. intelliget, cui nedum in præmissis, verum in cæteris omnibus tam adventum prædicti Illustrissimi Legati, quam ipsiusmet Regis Christianissimi, casu quo atque in reliquis quibuscumque S. V. suppliciter exoramus eandem fidem adhibere, quam nobis ipsis pro sua benignitate impendere dignaretur. Et post beatissimorum pedum oscula Deum Opt. Max., Pater Sancte, pro S. V. felici statu et conservatione ardenter humiliterque obsecramur. Datum Avenioni XIII. Cal. Nov. MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Humilissimi et fideles servi

F. FELICIANUS ARCHIEPISCOPUS AVENIONENSIS – JACOBUS SACRATUS EPISCOPUS CARPENCTORATENSIS – CHRISTOPHORUS SCOTTUS EPISCOPUS CAVALLONENSIS – GUILIELMUS EPISCOPUS ADMINISTRATOR VASIONENSIS.

LXXIX. — Quæ dum aguntur, rex Henricus Lugduno Avenionem XV. Kal. Dec. una cum tota regia domo et regni administris, nec non Cardinalibus Borbonio et Guisiis aliisque quam plurimis spectatissimis viris tum ecclesiasticis tum sæcularibus advenit, ad hoc unum intentus, ut comprimeret rebelles, qui hisce in meridionalibus Galliæ provinciis et Reipublicæ, et Ecclesiæ infesti essent. En litteras, quas Cardinalis Borbonius de tam pio Regis consilio ad Pontificem dedit. (*)

(*) Gallia Vol 8. fol. 813.

Beatissime Pater, post humillima fœlicium pedum oscula.

« Cum primum Deo duce huc veni, esse mei officii judicavi, si Beatitudini Tuæ scribendi occasionem nullam prætermitterem; sed cum de Regis Christianissimi in his partibus profectione incerta omnia acciperem, in hoc usque tempus distuli, in quo de illius fœlici in hac civitate ingressu eam facere possum certiorem, quo ei nihil gratius aut jucundius esse scio; nec rebus istius status commodius et utilius quicquam contingere potuisse existimo, et his præsertim adeo exulceratis temporibus. Habet igitur Avenio sua in mediis tempestatis hujus procellis Tuæ Sanctitati, tuis subditis devotissimi Regis præsentiam, cujus sola expectatio id jam egerat, ut duo munitissima hujus Comitatus loca, ab hæreticis occupata, ab iisdem solo adventus regii rumore et terrore, nulla obsidione facta, relicta fuerint; plus vero quam triginta oppida in Gallia Narbonensi, quæ quidem nuper contra omnium expectationem a nonnullis jam de rebellione et defectione cogitantibus intercepta, humanis nullis viribus, sed divino pavore perculsis animis recepta sunt. Quodquidem eo nos abduxit, ut speremus in Provincia et Delphinatu negotium belli propediem confectum iri, nec non ut cæteri horum exemplo ad animum redeant prosternatisque animis, aut Regis humanissimi clementia in pristinam fidem recipiantur, aut ferro quod ab-

sit rescindantur. Dum hæc ita fiunt, excipimus sub Beatitudinis Tuæ auspiciis quam fieri potest honorifice Regem non minus religiosum quam christianissimum, nec minus tuorum defensorem acerrimum quam Tuæ Sanctitatis observantissimum. Cæterum ingrati animi mihi notam inurerem, si quas possum non haberem gratias pro tantis a Beatitudine Tua acceptis beneficiis, iisque maxime quibus nudiustertius sororem charissimam meo nomine adeo liberaliter et gratiose cumulavit, quo me antea tantopere devinctum semper devinctiorem redderet. Hoc unum soror præstare potest, habere scilicet quam maximas gratias, et orationis oblationem pro Tuæ Sanctitatis incolumitate indesinenter offerre Deo, cui sancte famulatur. Ego vero nullum prætermissurus obsequentissimi servi officium, dum idipsum præsto, recipio et polliceor id, quod unum mihi gratæ memoriæ argumentum relinquitur, me in Sanctitatis Tuæ mandatis exequendis nunquam defuturum. De rebus autem hujus Civitatis et Comitatus et ut geruntur et quemadmodum se habeant, quo Sanctitas Tua certior fiat, nihil prætermittam eorum, quæ eam scire oportuerit. Interim omnia dum hic sumus diligenter curabimus, et ut in optimo sint statu, nullum onus officii cuiquam reliquum faciemus, tum etiam ut illi sint indies explorata, omnia opera dabimus. Quod superest scribendi finem facio, ne patientia Sanctitatis Tuæ abuti videar, cujus S. deosculatus pedibus.

« Deum Opt. Max. precor, ut Sanctitatem Tuam Ecclesiæ suæ longum dioque servet, bene valere, faustum fœlixque esse jubeat. Avenioni xii. Cal. Decembris MDLXXIIII.

Vestræ Sanctitatis

Humillimus servus

Carolus Cardinalis de Bourbon.

LXXX. — Rex una cum tota familia regia Avenione in veteri Pontificum palatio a Cardinali Armeniaco magnifico hospitio exceptus erat. Henricus Avenione commoratus pietatis et religionis testimonia dedit: etenim supplicationem sollemnem in die ante festum Immaculatæ B. Mariæ Virginis conceptionis fieri jussit, ad divinam opem implorandam in gravissimis his calamitatibus, cui quoque ipse non sine maxima populi admiratione et lætitia interesse voluit. Hugonotti et eorum socii, quos Politicos vocabant, quamvis Regis adventu pertorbati, atque exterriti aliquando fueriot, tamen ad suum ingenium redierant, et violata publica fide, qua se obligaverant, iterum arma capessere regisque imperium detrectare non dubitaverunt. Rex igitur sine mora xi. Kal. Januarias convocavit status ita dictos generales Provinciæ et Occitaniæ, qui primos consessus in magnifica Patrum Cœlestinorum triclinii aula Villæ Novæ prope Avenionem trans Rhodanum habuere. Sed cœli, eo anno, humentioris molliorisque quam assoleret, temperies coegit status convocatos Avenionem se transferre, ubi consessus in Conventu Patrum Augustinianorum peregerunt. Omnes unanimi consensu conclamarunt, arma arripienda esse ad repellendos puniendosque rebelles.

Avenionenses et Venusini consilio ab rege inito lætiores effecti, Pontifici res suas enixe commendant, eique in grati eorum animi testimonium parva quædam munuscula dono transmittunt. En Venusinorum litteras. [*] [*] Avignono Vol. 3. fol. 960.

Beatissime Pater, post pedum devota oscula beatorum.

« Ne tantorum beneficiorum a Sanctitate Vestra susceptorum immemores videamur, sæpissime gratis animis recolimus Suæ Beatitudinis erga nos largitatem, et nostræ salutis curam hoc infelicissimo tempore adhibitam, qui nisi adjuti fuissemus presidiis S. V., quæ adhuc nobis pro conservando hoc vestro Comitatu Venaissino sicut antea, nunc quoque magis sunt necessaria, miserabiliores essemus. Tanto enim odio nos prosequuntur nephandissimi hostes religionis et fidei nostræ, ut nihil magis cupere videantur, quam nos pusillum ovile Sanctæ Sedis Apostolicæ ab oculis Sanctitatis Vestræ longo itinere semotum proculcare, et penitus extinguere. Quam ob rem humiliter et devotissime Sanctitatem Vestram obsecramur, ne nos sua protectione continua deserat. Et ut, Sanctissime Pater, grati animi signa aliqua ostendamus, vini vasa aliqua, et paucula pruna aurea vestri istius Comitatus, ad Sanctitatem Vestram deferenda commisimus, quæ benevolo animo et pietate paterna ut suscipiat, Sanctitatem Vestram ex toto corde deprecamur. Pro cujus vita longiore ad nostri et totius Christianitatis commodum continuo preces effundimus. Carpentoracti die 20. Decembris 1574.

Sanctitatis Vestræ

Devotissimi oratores et fidelissimi subditi

Electi Patriæ Comitatus Venaissini.

LXXXI. — Regi atque Avenionensibus non defuit acerbissimi doloris causa. VII. Kal. Januarias, Domino Stephano Protomartyri sacra, hoc eodem anno, Carolus Cardinalis Lotharingus, anno ætatis suæ quadragesimo nono, mense decimo obiit, post exceptam a P. Edmundo Augerio Soc. Jesu confessionem generalem. Illi paulo ante obitum regem Henricum adhortatus est ad Catholicæ fidei defensionem. Vir fuit multis animi et corporis dotibus præstans; deque illius probitate tum in Synodo Tridentina, quam in Poissiacensi colloquio egregia præstitit argumenta excellentis ingenii, egregiæ doctrinæ, raræ eloquentiæ et magni animi, piique zeli specimina et exempla; pluraque etiam deinceps apud reges Galliæ in defensione auctoritatis ipsorum et religionis Catholicæ; unde et

summa in se concitavit Politicorum et hæreticorum odia et calumniarum plaustra, quæ illi in benedictionem apud Deum et Ecclesiam, piosque omnes extitere; ac nævos et culpas, quibus ut homo non caruit, operuere.

Cor positum Rhemis in monasterio monialium S. Petri, ubi soror Renata Abbatissa; ibidem locatum cor fratris Ludovici Cardinalis a Guisia, Episcopi Metensis, juxta tumulum Mariæ Lotharenæ Scotiæ reginæ sororis. Corpus ad Rhemensem Ecclesiam deductum jacet in Cathedrali in cœnotaphio marmoreo nigro, quod vivens sibi posuerat uno ante mortem anno, cui hoc epitaphio:

D. O. M.
CAROLVS S. R. E. PRESBYTER CARDINALIS
A LOTHARINGIA,
ARCHIEPISCOPVS DVX RHEMENSIS, PRIMVS PAR FRANCIÆ,
SANCTÆ APOSTOLICÆ SEDIS LEGATVS NATVS.
DE MORTE ET RESVRRECTIONE COGITANS
SIBI VIVVS POSVIT AN. MDLXXIII. PONTIF. SVI AN. XXXV.
VIXIT ANNOS XLIX. MENSES X. DIES VIII. HORAS IV.
OBIIT ANNO DOMINI MDLXXIV. SEPTIMO KAL. IANVARII.
REQVIESCAT IN PACE. AMEN.
EGO CREDIDI QVIA TV ES CHRISTVS FILIVS DEI VERI,
QVI IN HVNC MVNDVM VENISTI.

LXXXII. — Henricus et Catharina Medicea ipsa, qua obiit die Cardinalis, Pontificem de ejus obitu certiorem faciunt, adprecanturque, ut nepoti ejus Ludovico Guisio, juveni nondum vigesimum primum annum excedenti, Abbati inclyti monasterii sancti Dionysii prope Parisios, dignitates muniaque ecclesiastica, quibus ille insignitus fuerat, et præ primis Archiepiscopatum Rhemensem conferre velit. Catharina Medicea etiam operam dedit, ut Pontifex vellet clarum illum Aubertum Macerum, præceptorem juvenis Principis, et sacrosanctæ Theologiæ Doctorem, eidem Vicarium in spiritualibus constituere, quoad annum vigesimum quintum attingeret.

Henricus et Catharina orabant insuper, ut alter Ludovicus ex Guisiana stirpe, Cardinalatus honoribus jam insignitus, ac Caroli Cardinalis defuncti frater, opportunis facultatibus muniretur pro coronatione regia peragenda, quæ ad xv. Kal. Martias anni proximi Rhemis indicta erat. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 96.

LXXXIII. — Hispani administri Ducatus Mediolanensis varie vexabant Episcopum Novariensem in jurisdictione exercenda in quibusdam locis suæ diœcesis, quæ temporali gubernio Mediolanensi subjecta erant; quapropter Gregorius, re ad Philippum regem perlata, vehementer rogat, ut Senatum hujus urbis jubeat, ab Episcopo Novariensi novis insuper molestiis afficiendo omnino absistere. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 30. f. 210.

Charissimo in Christo Filio Nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus, graviter vexari in Senatu Mediolanensi venerabilem fratrem Episcopum Novariensem super jurisdictione Oræ Hortanæ; quam jurisdictionem semper obtinuerunt Novarienses Episcopi ex vetustissimis privilegiis multorum Imperatorum, interque eos gloriosæ memoriæ Caroli patris tui. Non possumus nostro muneri deesse, ea, quæ Ecclesiarum sunt, curandi et tuendi, præsertim apud Majestatem Tuam, quam certissimam habemus, nolle quidquam alienum occupari, Ecclesias vero, earumque jurisdictionem etiam commendatissimam habere. Itaque scripsimus ad Nuncium nostrum, ut totum hoc negocium Majestati Tuæ fusius planiusque exponat, rogetque, ut velis Senatui jubere, ut ab omni molestia desistat, eamque ecclesiasticarum rerum rationem habeat, quam Majestatem Tuam et habere, et ab aliis haberi velle certo scimus. Erit hoc a Nobis gratissimum, tuaque spectatissima pietate dignissimum. Ipsi autem Nuncio nostro eandem uti fidem tribuas, quam Nobis ipsis tribueres. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die xvii. Julii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Quam grata, quamque opportuna Pontificis intercessio apud Regem Catholicum extiterit, litteræ Episcopi Novariensis ad Gregorium apprime demonstrant. [*]

[*] Sabaudia Vol. 4. fol. 411.

Sño Dño Nostro Papæ.

Beatissime Pater.

« Incredibili gaudio, summaque lætitia affectus sum, postquam mihi per litteras significatum extitit S. V. ita libenti animo Novariensis Ecclesiæ mihi commissæ protectionem suscepisse, ut contra illius perturbatores animadversum iri statuerit: haeque de causa Hispaniarum Regi Invictissimo litteras dedisse, quibus, quid S. S. velit, quid optet, ne indebite spoliet, ac possessione sexcentaria perturbet, aperte significatur; in eisque et illius animus ac propensa volontas mihi auxiliandi demonstratur. Hujus ego rei habita notitia, statim mihi ipsi restitutus ac molestia animi, qua gravabar maxima, sublevatus, immortali Deo perennes gratias refero, quod me licet immerentem tanto singulari favore S. V. prosequatur. Ita enim fiet, ut quæ ad Dei cultum, quæ ad dignitatem et Episcopale munus pertinent, ac a me jam cæpta sunt, alacriori animo totisque viribus, auxiliante Domino, ad optatam metam perducere enitar. Reliquum est, P. S. ut qua benignitate me juvare S. V. incepit, prosequatur permultum, et Nuntio suo mandare dignetur, quod apud Regem ipsum Catholicum jura Ecclesiæ meæ tutatur ac defendat, de omni-

busque S. V. certiorem reddat. Ego interim Deum optimum maximum exorabo, ut illam incolumem servet, cui supplex pedes beatos exosculor. Novariæ quarto Non. Augusti 1574.

E. S. V.

Servus humilimus
Romulus Episcopus Novariæ.

LXXXIV. — Eidem regi Catholico Pontifex enixe commendat Franciscum Cardinalem Paceeum de Toledo nuncupatum Roma in Hispaniam redeuntem, ejusque experientiam æque ac sapientiam in negotiis ecclesiasticis tractandis laudat. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An III. ep. 106. f. 240.

Charissimo in Christo Filio Nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Ex eo die, quo primum Romæ cognovimus dilectum filium nostrum Franciscum Cardinalem Paticeum, (cognovimus autem longe antequam ad hoc gravissimum summi Pontificatus onus vocaremur) semper eum plurimi fecimus mirificeque hominis omni virtute præditi, sermone et familiaritate delectati sumus, semperque existimavimus ejus prudentiam, pietatem, auctoritatem illis tum Pontificibus maximo usui fuisse in iis rebus, quæ Dei essent, quæque ad catholicam Ecclesiam pertinerent. Neque vero nostra Nos opinio fefellit, quod enim tum conjectura tantum judicabamus, nunc in nostro hoc laboriosissimo munere re ipsa perspeximus, quo etiam gravius ferimus ejus viri discessum, cujus semper prudentissimo consilio atque opera usi sumus: nec unquam eum dimisissemus, nisi judicassemus, ipsum visenda sua Ecclesia Burgensi uno tempore et suo muneri satisfacturum, et Nobis adjumento futurum, illiusque Ecclesiæ rebus pie sancteque constituendis, sanis confirmandis, corruptis, si quæ sunt, restituendis, nostram omnium ecclesiarum sollicitudinem allevaturum: quibus rebus constitutis, vehementer his de causis, quas diximus, ejus adventum expectamus. Accedit summa Nobis oblata facultas his temporibus gravissimis, atque hoc turbulentissimo rerum statu multis de rebus cum Tua Majestate agendi: quam quidem facultatem nisi ejus istuc adventus Nobis attulisset, alius omnino mittendus fuisset: neminem autem potuissemus habere meliorem magisque ex nostra sententia. Commisimus igitur ea, quæ cum Tua Majestate agi oportere arbitrati sumus; rogamusque, ut non minorem eidem fidem tribuas, quam Nobis ipsis tribueres. Illud præterea, ut eum omnibus in rebus quam commendatissimum habeas, sic enim confirmamus Nobis gratissimum futurum, si intellexerimus ad tuam erga illum voluntatem atque ad ejus merita nostram commendationem magnum cumulum attulisse. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die XVI. Octobris MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Ut piis ejusdem regis votis satisfaceret, Pontifex Nonis Novembris Sedem Episcopalem Burgensem in Regno Castellæ in Metropolitanam erigit, eumdemque Cardinalem Paceeum ad hancce Sedem nominat ad remunerandos ipsius labores, quos Romæ in componendis rebus ecclesiasticis Hispaniarum tanta cum laude sustinuerat. (*)

(*) Bullar. Rom T IV. P III Constit. 20. pag. 292.

LXXXV. — Meritas insuper tribuit laudes eidem Philippo II, quod zelo gloriæ Dei incensus et tribunal Sanctæ Inquisitionis tueretur, et de morum corruptorum emendatione in universa ditione sua adniteretor. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Ann III ep. 115. f 277.

Charissimo in Christo Filio Nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Nihil est, quod tam deceat Regem Catholicum, quem te, ut nominamus, sic re ipsa agnoscimus, quam curare, ut purus syncerusque cultus tribuatur Deo. Constat autem cultum hunc duabus rebus contineri: fidei veritate in animo, et morum sanctitate in vita. Nam si qui recte credant, vivant autem secus, quam Christiana lex jubet: hi verbis quidem fatentur se nosse Deum, factis autem negant, qoi etiam eo ruunt gravius, quo frequentius peccant, amittuntque in dies magis sui ipsius, bonorumque eorum, a quibus recedunt, notitiam; hebetioresque fiunt ad suavissimam veritatis lucem intuendam, dumque eam agunt cum gaudio, quæ sunt fletu dignissima suum ipsi moliuntur interitum sempiternum ridentes. Ac primum illum Dei cultum, qui Catholicæ fidei professione continetur, maxime tibi cordi esse declarat tribunal sanctissimæ inquisitionis, quod Majestas Tua multis ac magnis favoribus quotidie prosequitur. Alterum autem parare te, et niti, ut mores depravatos corrigas, summa cum voluptate cognovimus ex literis Nuncii nostri. Itaque et in Domino gaudemus, et Tuæ Majestati per has literas gratulamur. Gaudendi autem et gratulandi causæ multæ et gravissimæ sunt: sic enim maximas peccandi occasiones removebis, quæ multis incautioribus sæpe exitio sunt: tum eos ipsos, qui peccare consueverunt, facilius ad sanitatem revocabis, quæ quidem animarum salutis cura sacrificium est maximum, Deoque acceptissimum: progredietur etiam zelus iste tuus ad cæteros Principes Catholicos, eritque omnibus summa cum christiani nominis dignitate ad imitandum propositus: avertes præterea iram Dei, siquidem nostrarum calamitatum et cladium, hostiumque potentiæ, ac prædarum direptionumque, et occidionum, quibus conficimur, maximam causam esse, ait Propheta, nostra crimina. Si populus, inquit, meus audisset me;

Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam, et alibi. Si dereliquerint legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint; si justitias meas profanaverint, et maodata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum. Efficies denique criminibus dimovendis atque optimis moribus restituendis, ut pure sancteque colatur Deus; quodquidem nullo etiam proposito premio debet catholico Principi maximæ curæ esse: nunc autem in tot, tantisque, tum terrenis, tum cœlestibus premiis quid est, quod Nobis magis cordi esse debeat? Perge igitur, ut facis, charissime fili, atque in istam curam toto pectore incumbe: ac si quid in isto negocio esse intelligis, in quo possimus nostram operam navare Deo, fac Nos certiores, habebis paratissimos. Cætera ex Nuncio nostro cognosces, eumque super his rebus ut libenter audias, fidemque ei habeas rogamus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIII. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

LXXXVI. — Senatus Academiæ Complutensis, quæ vulgo studium generale dicebatur, et celebre tunc divinæ sapientiæ domicilium erat, Gregorium per Legatum adit adprecaturque, ut sua protectione et beneficentia eandem fovere velit. Complutenses mire et juste celebrant summa Pontificis merita, ejusque sapientiam in totius Ecclesiæ, et præsertim Hispanæ regimine. [*]

[*] Lit. Principum Vol. 33. fol 194.

Sanctissimo Papæ Nostro Gregorio.

Gregorio Decimotertio S. R. E. Pontifici Max. Doctor Yraña Complutensis Academiæ Rector salutem et perpetuam felicitatem.

« Quantum voluptatis et lætitiæ ceperit Academia Complutensis, Beatissime Pater, ex tua in celsissimam istam Pontificatus Maximi Sedem promotione, nullum erit tam aureum eloquentiæ flumen, nulla favendi sermonis tanta vis, aut copia, nulla orationis ubertas tanta, quæ exprimere dicendo possit. Nunc vero cum audiat et ex crebris totius orbis sermonibus intelligat, Sanctitatem Tuam summa virtute, singulari prudentia, fide, innocentia, integritate, cura, solicitudine, vigilantia in sedandis turbulentissimis rerum motibus, quibus undique Christiana jactatur Respublica, in reprimendis hæreticorum furoribus, in Sanctissimorum Patrum decretis et sanctionibus defendendis, in corruptis ac depravatis moribus ad pristinam normam revocandis versari; Deus etiam quanta majore perfunditur alacritate, quanto ferventiore exultat gaudiorum æsto, usque adeo ut in mediis hisce voluptatibus bacchari veluti Cymphata videatur: nec immerito sane cum multis in rebus raram atque inositatam Sanctitatis Tuæ clementiam, et humanitatem experta sit, et quoties incidit occasio, fuerit a te honorifica prædicatione et sapientiæ ac literarum nomine præter cæteras Academias celebrata. Cum igitur nobis verba non suppetant, quibus per literas internos animorum nostrorum sensus, et summam erga Sanctitatem Tuam observantiam possimus explicare, Joannes Saravia tuis pedibus advolutus multo uberius et copiosius significabit; qui unus est ex numero equitum illustriumque virorum, qui in hoc nostro commorantur collegio; cui etiam propter multa et virtutis et nobilitatis ornamenta injuncta est negotiorom, quæ ad tuendas hujus scholæ immunitates et privilegia spectant, procuratio. Tuæ Sanctitati supplicamus omnes, quotquot in hoc celebri divinæ sapientiæ domicilio versamor, ut si quid inciderit, quod justum, æquum et honestum sit, in quo hujus litterariæ reipublicæ salus et incolumitas innitatur, illum libenter et humane pro natura sua clementia accipiat atque audiat; et ut faciles aditus habeat, sitque illi et visendi et adeundi et interdum etiam alloquendi sui principis potestas, neque tuæ liberalitatis et beneficentiæ fontes, qui cunctis gentibus et nationibus patent, illi clausos esse patiare. Sic enim tanti Pontificis gratia et favore hæc nostra stabilita Academia, nullis poterit adversariorum conatibus de gradu dignitatis et splendoris deturbari. Valeat, agatque omnia feliciter Sanctitas Tua, quam Deus Opt. Max. sua semper cura custodiaque tuncatur. Decimo Cal. Julii MDLXXIII. Compluti.

Sanctitatis Tuæ

Deditissimi servi

D. Yrana Rector. — El doctor Castañella. — D. Peres de Lecxta.

LXXXVII. — Episcopi Daventriensis, viri præstantissimi consilium Pontificem adeundi in suæ diœcesis negotiis Gregorius valde approbat, eique in omnibus opem se laturum esse promittit. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. An II epist. 318. f. 130.

Venerabili Fratri Ægidio Ep. Daventriensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem etc. Agnovimus in tuis literis animum vere Episcopo dignum, Christi nimirum gloriæ zelo plenum. Quæ de catholica religione, et disciplina istis in locis retinenda, et restituenda Nobis communicaturus es, ea libentissime coram audiemus. Venies igitur tuo commodo. Speramus Christi ope, atque opera tua omnes Sathanæ machinas disjectas iri: quam quidem ad rem nostram auctoritatem, atque operam semper paratissimam habebis. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XVI. Februarii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Archiepiscopum Trajectensem itidem in Batavia monet et increpat, quod in Metropoli sua Seminaria clericorum juxta præscriptiones Patrum Tridentinorom nondum institui curaverit. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. Ann. III. ep. 170. f. 292.

Venerabili Fratri Archiepiscopo Trajectensi.

GREGORIUS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Quæ salutarius in Synodo Tridentina fratres a Sanctissimo Spiritu edocti decreverunt Seminaria per diœceses institui, atque ita comparari Ecclesiæ Dei operarios Catholica et vera doctrina, ac morum sanctitate præditos ad impiorum hæreticorum ora obstruenda, nefariosque eorum conatus comprimendos, hoc gravius dolemus, rem tam utilem, tamque necessariam tamdiu plerisque in locis differri. Itaque hortamur fraternitatem tuam, quantum possumus, in visceribus Jesu Christi, ut Seminaria per tuam Metropolim quamprimum institui cures, eaque omni studio et diligentia tuearis. Est hoc tua curatione dignissimum, muneri congruentissimum, Catholicæ Ecclesiæ fructuosissimum, Deo acceptissimum. Quod quidem cum te pro tua prudentia intelligere, pro pietate autem velle non dubitemus; longiores in cohortando esse non debemus. Expectamus quotidie certiores fieri, hoc a tua fraternitate perfectum esse, quod iis de causis, quas diximus, incredibiliter cupimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die quarta Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Laudandi in primis sunt Præsules Mechlinensis ac Tornacensis, quorum primus Synodum provincialem, alter Synodum diœcesanam coegerat ad restaurandam collapsam Ecclesiæ disciplinam et eliminandos cleri laicorumque corruptos mores. [*]

[*] Apud Hartzheim: Concil Germaniæ To. VII fol 735. 756.760.768

LXXXVIII. — Hoc eodem anno Rex Catholicus studio, quo ardebat, avitæ fidei in fœderatis sibi Belgii provinciis propagandæ atque firmandæ impulsus, preces pro Episcopatu Luxemburgensi erigendo Pontifici obtulit. [*] Verumtamen lugendum, quod Episcopus Leodiensis, Præsul alioquin piissimus, nec non vigilantissimus, cujus jurisdictioni urbs Luxemburgi suberat, a Pontifice hoc de negotio interrogatus, sancto huic consilio restiterit. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 97.

[*] Lit. Episcopor. Vol. VIII. f. 212.

Sanctissimo Domino Nostro.

Beatissime Pater, post pedum oscula beatorum.

« Cognovi proximis diebus ex epistolis Venerabilis Confratris mei Domini Winandi Decani Leodiensis et Agentis mei, qui has reddent, Sanctitatem Vestram, ad instantiam ex parte Serenissimi Hispaniarum Regis Catholici pro erectione novi Episcopatus Luxenburgensis denuo factam, Rm̃is et Illm̃is Dominis Cardinalibus Ursino, S. Crucis, et Alciato hujus causæ cognitionem nuper commisisse, ipsique meo Agenti ab illis mandatum fuisse, ut si quid ex parte mea adducendum putaret, quominus hanc erectionem fieri oporteret, id primo quoque tempore coram ipsis deduceret: idque ab illo factum exhibito etiam ipsis iterum eodem illo scripto, quod in hac ipsa causa ad fœlicis recordationis Pium Papam Quintum, ultimum Sanctitatis Vestræ prædecessorem, miseram, ab eodem jussus, ut, quæ contra eam erectionem, si in meum et Ecclesiæ Leodiensis præjudicium vergeret, adducenda arbitrarer, scripto transmitterem. Putabam sane, Pater Sancte, me, misso illo scripto, ac deinde quoque meo ac Capituli mei Legato Archidiacono Brabantiæ in Ecclesia Leodiensi, meo hac in parte officio plene satisfecisse: neque consideratis iis plurimis et gravissimis rationibus, quæ tum scripto illo continebantur, tum a dicto Archidiacono explicatæ deinde fuerunt iis Rm̃is et Illm̃is Dominis Cardinalibus, quibus hoc negotium tunc delegatum erat, ulteriorem ullam ex parte Majestatis Catholicæ instantiam pro dicta erectione factum iri. Verum cum ea nunc iteretur, atque a dictis Dominis Cardinalibus Ursino, Sanctæ Crucis, et Alciato hi latores jussi sint rationes de integro, quominus dicta erectio fieri deberet, adducere: præterquam quod ipsis latoribus in mandatis dedi, ut easdem rationes dicto scripto comprehensas adducerent, non possum etiam pro officio, quod Ecclesiæ meæ juratus debeo, dissimulare, non immerito dolere me hoc negotium, quod omnino jam conquievisse arbitrabar, iterum in hac temporum ac rerum imbecillitate et perturbatione commoveri. Credo Sanctitati Vestræ non esse obscurum, quantam imminutionem antiquissimæ suæ jurisdictionis, simul et dignitatis hæc Ecclesia ex erectione novorum Episcopatuum in Majestatis Catholicæ ditionibus Germaniæ inferioris passa sit, quemadmodum adhuc patitur. Quamobrem, ubi consolationem tot jam annos aliquam de præteritis incommodis ac damnis ex parte Majestatis Catholicæ, cui ea res a diversis Sanctitatis Vestræ felicis recordationis prædecessoribus sæpius commendata fuerat, expectavimus, novam nobis hanc afflictionem addi, tam non posset non esse nobis molestum, quam propter eam, quam dixi, temporum et rerum imbecillitatem ac perturbationem magnopere profecto vereri cogeremur, ne qua et hæc innovatio in hac ditione animorum alienationem pareret, ac turbarum et incommodorum occasionem præberet. Ne vero prolixior epistola Sanctitati Vestræ molesta sit, dignabitur ipsa super hoc negotio dictos Decanum et Agentem meum qua solet benignitate audire, eisque fidem dare. Deus Optimus Maximus eandem ad sanctissimi sui nominis gloriam et Ecclesiæ suæ consolationem quam diutissime incolumen servet. Cui me et eandem meam Ecclesiam humillime commendo.

Leodio XXIII. Decembris MDLXXIII.

Sanctitatis Vestræ

Humilimus et perpetuus devm̃us orator.

GERARDUS EPISCOPUS LEODIENSIS.

LXXXIX. — Gregorius postulata, quæ Bisuntini anno mox elapso ei obtulerant, et Cæsari et Regi Catholico instanter commendavit, uti ipse eos frequentibus litteris certiores reddidit. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 257.fol.161.

Dilectis Filiis Gubernatoribus Bisuntinis.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Quo sese apertius ostendit in vestris literis vestra insignis pietas summumque catholicæ Religionis atque ecclesiasticæ jurisdictionis studium, eo magis utrique causæ sua sponte gravissimæ omnem nostram auctoritatem atque operam deberi agnoscimus: altera enim continet ipsa per sese causam Christi, altera Pontificiam potestatem cum eadem causa coujunctissimam: nihil autem est, quod summum Pontificem pro munere sibi a Deo assignato magis agere oporteat, quam utrique causæ toto pectore amplectendæ et tuendæ invigilare. Scribimus ad Nuncios nostros, qui apud Charissimos in Christo filios nostros Maximilianum Imperatorem electum, et Philippum Regem Catholicum sunt, ut apud eos agant nostris verbis quam diligentissime de iis rebus, de quibus ad Nos scribitis; quod quidem illos facturos et quæ cupimus, impetraturos speramus: neque enim aut de Nunciorum nostrorum diligentia, aut de Maximiliani ac Philippi pietate dubitare possumus; quæque eorum Ministri parum, ut scribitis, considerate agunt, dum se illis gratificari putant, et ab illorum voluntate alienissima esse existimamus. Vos item curate, ut vestri cum nostris Nunciis sint, declarentque, hæc vobis magnopere cordi esse; neque desint studio et diligentia. Ut autem pie sapienterque Nos tantis de rebus certiores faciendos putastis, sic quæcumque res inciderit, in qua possimus probare nostram charitatem et Christi gloriæ, atque Apostolicæ dignitatis zelum tam libenter eam accipiemus, ut nihil unquam libentius facturi simus, quem animum, ut a Deo habere profitemur, sic immensæ ejus benignitati immortales gratias agimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXI. Aprilis MDLXXIV. Pontificatus Nostri anno secundo.

Nihilominus cum administri Hispani Burgundiæ a molestanda Ecclesiæ jurisdictione haud desisterent, comitia (vulgo status) Comitatus Dolæ eam ob rem congregata Archiepiscopum suum ad Philippum II. mittunt, ut causam libertatis ecclesiasticæ apud eundem, a regiis administris valde conculcatam, defendat: Pontificemque exorant, ut eundem regi Catholico quam maxime commendet ad legationem suam egregie perfungendam. (*)

(*) Gallia Vol. 8. fol. 803.

Sanctissimo Domino Nostro Papæ.

Beatissime Pater.

« Post pedum oscula beatorum. Cum jussu Serenissimi Philippi Regis Hispaniarum Catholici, Principis ac Domini nostri, ordines atque status universi hujus Comitatus Burgundiæ Dolæ congregati, de rebus gravissimis legationem constituerint amplam et quantum fieri posset, splendidam mittere ad ipsum Principem, nec inter proceres majoris vel æqualis auctoritatis quisquam præter Dominum Archiepiscopum Bisuntinum dignissimum cum ob familiæ splendorem, tum ob Ecclesiæ Bisuntinæ et Principatus dignitatem reperiatur: uno ore omnes eum rogavimus, et per charitatem patriæ obtestati sumus, ut legationem hanc benigne susciperet. Non modo enim causam nostram apud Regem acturus est, sed et Ecclesiæ suæ, quæ non parum laborat. Sed quia veretur (quemadmodum significavit) injussu Sanctitatis Vestræ, aut certe sine consensu, sponsam suam hanc relinquere; suscepimus nos causam omnem facile probaturos apud S. V. ut et sanctam et piam, et cum dignitate Ecclesiæ atque utilitate conjunctam. Confisi quidem maxime de Paternitatis Vestræ Sanctissimæ æquitate, et in Burgundiam hanc Regemque nostrum Catholicum summa benevolentia atque amore, quod ne frustra nos obtinere susceperimus, faciat, obsecramus nos filii devoti vestri et obsequiosi Vestram Beatitudinem. Oramus autem Deum Opt. Max. pro Vestra incolumitate. Dolæ XVIII. Novembris MDLXXIII.

S. Vestræ

Devoti filii totius Comitatus
Burgundiæ Status Dolæ congregati.
X. Hymart.

XC. — In ditionibus quoque Flandricis Hispani administri multa arbitratu suo egerunt contra ipsius regis voluntatem, qui, ut omnibus notum, post discessum Albani Ducis ex Belgio, sub finem anni elapsi, veniam criminum in præteritis et præsentibus turbationibus civilibus perpetratorum, una cum restitutione famæ, honorum et bonorum universim iis dederat, qui ab imperiali Majestate defecerant, dummodo fidem catholicam servassent. Inter hos, qui beneficio hujus veniæ, quæ a recentioribus vocabulo greco amnistia nuncupatur, frui potuere, recensebatur etiam vidua infelicis Comitis ab Egmont, qui ut dux rebellium anno millesimo quingentesimo sexagesimo octavo morte multatus fuerat: attamen una illa infelix mulier, mater undecim filiorum, quos ei conjux reliquerat, miseratione dignissima, usque adhuc non alio beneficio quam spe fruebatur. Cæsar ipse misertus infortunii hujus mulieris, causam ejus apud Pontificem egit. (*)

(*) Lit. Principum Vol. 35. fol. 7.

Beatissimo in Christo Patri, Domino Gregorio XIII. Divina Providentia Sanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, Domino Reverendissimo.

« Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime. Post officiosissimam commendationem filialis observantiæ, continuum incremen-

tum. Exposuit nobis perquam demisse Illustrissima Sabina, nata Comitissa Palatina Rheni, Ducissa Bavariæ, quondam Lamorallii Principis Gauriæ et Comitis de Egmont vidua, consanguinea et Princeps nostra charissima, quod etsi nuper, nomine Serenissimi Hispaniarum Regis Catholici etc. fratris patruelis et generi nostri carissimi, in Serenitatis Suæ ditionibus Belgiis edictum generale promulgatum fuerit, quo omnibus earundem ditionum subditis, dummodo catholice eos vixisse constet, venia et indulgentia concessa sit quorumcunque criminum, ab ipsis quovis modo, tam in præteritis quam præsentibus tumultibus commissorum, restituendo eosdem famæ, honoribus et bonis suis, non obstante, quod illi, vel eorum aliqui, jam convicti, ac per sententiam latam damnati essent: ea tamen, quantumvis generalis venia ita restringi velit, ut non censeantur comprehensi hi, quorum bona per sententiam Fisco adjudicata sint. Quoniam vero restrictio hæc ipsam quoque Comitissam de Egmont cum liberis suis a sperata defuncti conjugis et patris honorum restitutione excludit, Nobis ejusdem Comitissæ, ac undecim suorum liberorum nomine humiliter supplicatum fuit, ut cum satis constet, dictum Comitem de Egmont catholice semper vixisse, dignaremur non solum apud Serenissimum Regem Catholicum intercedere, sed nostro etiam favore apud Sanctitatem Vestram efficere, ut suas quoque apud eundem Regem partes interponeret; quo sic tam Sanctitatis Vestræ, quam nostra intercessione adjuti, istud a Rege Serenissimo impetrent, ut memoratum Edictum eo extendat, quo ipsa vidua ac ejus liberi, tanquam defuncti Comitis hæredes, sub eadem comprehensi, conjugis et patris sui bonorum restitutionem consequi possint. Nos igitur ob dictæ Comitissæ ac tam numerosæ prolis suæ res afflictissimas pia commiseratione ducti, atque insuper durum existimantes, eos, qui haud unquam contra præfatum Serenissimum Regem arma sumpserunt, pejoris conditionis esse, quam illi, qui armati in contumacia sua adhuc persistunt, facere non potuimus, quin uti hanc causam apud Serenitatem Suam tam litteris quam per Oratorem nostrum omni studio juvandam promovendamque suscepimus. Ita Sanctitatem V. pro sua etiam intercessione, in re, favore et pietate sua imprimis digna interpellaremus. Quapropter Sanctitatem Vestram enixe rogamus, ut sæpedictæ Comitissæ ejusque liberis hac in parte non deesse, quinimo sua intercessione ac paterna auctoritate prædictum Serenissimum Regem Catholicum eo inducere velit, ut non tam offensæ illius, quam eorum conjux et Pater capite luit, quam fidelium utiliumque ejusdem obsequiorum, et Serenitatis Suæ genitori, Divo quondam Carolo V. Domino patruo et socero nostro observandissimo Augustæ memoriæ, et Serenitati Suæ, pacis bellique tempore, indefesso studio ac posthabitis quibuscunque periculis, præstitorum memor, jam tandem infelices orphanos cum matre vidua clementi vultu intueri, bonaque sublati e vivis conjugis et patris ipsis restitui curare velit. Quod uti Sanctitatem Vestram, quæ ejus est summa pietas, ac nobis quoquo loco et tempore gratificandi propensissima voluntas, haud gravatim facturam esse, nobis omnino pollicemur. Ita non prætermissuri sumus, quin hoc ipsum filialis nostræ observantiæ officiis per omnem occasionem promereri sedulo adnitamur. Quod reliquum est, Sanctitatem Vestram diu incolumem felicissimamque vivere ex animo optamus.

Datum in Civitate nostra Vienna, die XXVIII. mensis Julii, Anno Domini MDLXXIV. Regnorum nostrum Romani XII. Hungarici XI., Bohemici vero XXVI.

Ejusdem Sanctitatis Vestræ

Obsequens filius

MAXIMILIANUS.

Gregorius non distulit, quin regem Catholicum enixe precaretur, ut mulieri illi beneficio memoratæ veniæ frui liceret, bonaque conjugis quæ fisco regio addicta fuerant, restituerentur.[*] [*] Reg. Gregorii XIII. Ann III ep. 93. f. 210.

Charissimo in Christo Filio Nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

GREGORIUS PP. XIII.

«Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Cognita clementia Majestatis Tuæ ex edicto Belgico de ignoscendo omnibus, qui in superioribus, præsentibusque ejus provinciæ tumultibus quæcunque crimina admisissent, deque restituenda eis fama, honore, bonis omnibus, etiamsi jam convicti ac damnati fuissent, modo Catholice vixissent, magnam in spem venerant dilecti filii Sabina olim uxor Comitis Egmontis undecimque ejus ex eodem matrimonio liberi, recuperandi bona conjugis et patris, quæ ad se pervenire debuissent, cum semper Catholici fuissent, nihilque unquam adversus Majestatem Tuam moliti essent. Hac nunc spe et beneficio se excludi verentur, quia objicitur edictum illud arctandum esse ad ea tantum bona, quæ fisco nondum adjudicata essent, atque ab eo possessa. Rogamus Majestatem Tuam, quantum possumus, ut miserearis hujus viduæ et pupillorum, eosque tua benignitate complectaris, inque eo cogites, gratissimum facturum Deo, cui hoc maxime tribuit Propheta, ut viduam et pupillum suscipiat, et vias peccatorum disperdat. Nam cum tuam clementiam magna cum laude impertias hostibus ipsis adversum te armatis, atque omnibus sceleribus coopertis, qui tamen ex ipsius Prophetæ sententia meriti erant ut a Deo, sic a Rege ejus ministro disperdi; quanto æquius in hac vidua et

pupillis, qui nihil commiserunt, neque ullo suo crimine aut culpa conciderunt, sublevandis, laxandaque illa nimis, ut videtur, hac in re astricta interpretatione de bonis fisco minime adjudicatis atque ab eo possessis; præbebis te ministrum optimum et gratissimum Deo? Nos igitur commendamus humanitati et misericordiæ tuæ, atque paterna bona ex edicto ipso pupillis restitui velis; ita a Tua Majestate postulamus, ut nihil majore studio postulare possimus. Aget etiam cum Majestate Tua hac eadem de re Nuncius noster, cui omnem fidem tribui cupimus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die x. Septembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XCI. — Fides catholica in Indiis Occidentalibus et præ cæteris in provincia Mexicana indies lætior efflorescebat. Quæ cum sub patrocinio sanctæ Mariæ Virginis illuc appulerit; ut etiam apud Indos nativos eo magis dilataretur, pius Senatus Populusque Mexicanus Pontificem exorat, ut Ecclesiæ ipsorum Cathedrali Indulgentias, fidelibus singulari cultu ac veneratione Beatissimam Virginem prosequentibus concessas, æque concedere velit. (*)

(*) Lusitania Vol. 5. fol. 300.

Beatissimo Domino Gregorio hujus nominis Decimo Tertio Romanæ Ecclesiæ Pontifici Summo Senatus Populusque Mexicanus utramque salutem quam felicissimam exoptat.

« Cum sui muneris sit, Summe Pastor, idque non ab alio quam a Christo Jesu, aeterni patris filio primario ecclesiæ capite concessum, Dei vicem in terris gerere, cœlum claudere et recludere, hominum peccata condonare, ligare et solvere, leges dare, jura interpretari, dubia explicare, sacram scripturam exponere, hæreses et errores damnare, quidquid de fide tenendum et observandum sit, decernere, concilia et decreta confirmare, pontifices et sacerdotes creare, christianorum mores componere, ecclesiæ thesaurum, cum expedit, distribuere, evangelium ubique gentium promulgare, ac demum in his præcipue, quæ ad animarum salutem pertinent, summa potestate et auctoritate uti: ad quem ideo, cum velut ad christianæ reipublicæ summum principem, ovium supremum pastorem, et ecclesiæ militantis principem maximum, Christi vicarium, et Petri successorem, regni cœlestis claves tenentem undequaque fideles omnes, uti divina lege docentur, quo salvi omnique animi malo incolumes fiant, alii alia subsidia et remedia postulaturi confluunt et confugiunt, intelligentes (quod res habet) Ecclesiæ Romanæ et Romani Pontificis confessione omnem salutem et incolumitatem suam positam esse. Porro autem cum fidem hanc una cum lacte nos imbiberimus, et ceu hæreditariam a majoribus nostris acceperimus, quantum in nobis positum fuit, et nos et majores nostri divino primum, deinde vero Hispaniæ regum auxilio et summorum pontificum authoritate freti, promulgandam, dilatandam, et Indorum pectoribus in novo hoc orbe inserendam duxerimus; optime facturos arbitrati, si quo res indies felicior cedat, a te quando presentes non possumus, absentes (quod ultro facimus) ad pedes Sanctitatis tuæ provoluti, per literas ex ecclesiæ thesauro distribuendas indulgentias divæ Mariæ (quam nos remediorum appellamus) concedendas enixissime contendemus, precamur et supplicamus: eo enim loco, (ne id interim, quoniam præclarissimum est, Sanctitatem tuam prætereat) quo templum erectum est, Virginis matris afflicti Hispani, misere antea, ex illis multis peremptis acerrime contra hostes pugnantis, opem, favorem, auxilium et remedium (unde remediorum domina a nostris fuit vocitata) ita presenserunt, ut non multos post dies redintegratis viribus nostri bellum repetentes urbem Mexicum una cum finitimis provinciis, verbi divini prædicatores et factores, simul sub legis evangelicæ suave jugum redegerint, ut ab eo tempore ad hanc usque diem suavissime in dies magis ac magis per longe remotiora loca evangelium promulgatum sit. Spes proinde certa est, Sanctissime Pastor, tuo ductu futurum brevi, ut quæ extra ovile sunt, (sunt enim pene innumeræ) reliquas oves ad te adducas. Oportet enim, ut quemadmodum una est fides, unum baptisma, unus Deus, ita ante novissimum diem unus sit pastor, et unum ovile; idque eveniet brevius, quo et tu et qui supersunt summi Pontifices operam diligentius dederetis, ut qui extra ecclesiæ gremium degunt, auctoritate vestra ab erroribus suis resipiscant; et qui Spiritus Sancti aqua sunt regenerati, salvi fiant. Utrumque autem, præsulum maxime, quantum in te positum est, ex ecclesiæ thesauro erogatis, quas petimus indulgentias, conficies felicissime; felicior et beatior, quod nos felices et beatos feceris et apud mortales et apud superos perpetuo futurus. Vale utraque valetudine quam prosperrime, nosque in Christo filios tuos ama, fove, instrue et juva. Mexici, octobris vigesima sexta die anno virginei partus millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

Humilimi Sanctitatis Vestræ servi

JOAN VELASQUEZ - MELCHIOR DE LEGAZPI - B. DE ALBORNOZ - DON GARCIA DE ALBORNOZ - DON LORENÇO DE CASTILLA - HIERONYMO LOPEZ - ANTONIO DE CARVASAL - ETC.

XCII. — His diebus Eborensis cathedra, prima regni Lusitaniæ, pastore suo orbata fuit. Pius ille Algarbiorum rex cum Pontifice agit, ut eam avunculo suo Henrico Cardinali Infanti nuncupato concedere velit. (*) Easdem preces Cardinalis ipse Gregorio porrigit, spondetque omnem se operam adhibiturum, ut alma studiorum artiumque Universitas Eborensis magis magis-

(*) Mansiosa document. N. 96.

que florescat, cultoresque vineæ dominicæ quam excultiores reddat ad instruendos populos in fide Christiana, etiam in regionibus ultramarinis.[*]

[*] Lusitania Vol. 8. fol. 28.

Beatissime Pater et Sanctissime Dñe Noster.

« Diebus proximis Joannes Melius Eborensis Archiepiscopus excessit e vita. Visum est autem Regi Dño meo valde commodum illius ecclesiæ moderandæ curam mihi commendari. Quamvis autem eodem munere me decem abhinc annis abdicavissem, (erat enim ætas Regis Domini mei opera mea necessario fulcienda) cum ille jam propter robustiorem ætatem ope mea minus indigeat, nolui voluntati illius repugnare. Quod ut facerem, multæ me rationes impulerunt. Primum quidem, cum magna pars fructuum, qui ad eandem ecclesiam pertinent, sit usibus meis certis pensionibus attributa, juris ratio postulat, ut quemadmodum fructu potior, ita laborem sustineam. Venit deinde mihi in mentem, esse a me multa in eadem provincia vigilanter instituta, quæ non facile poterunt alterius ope ad fœlicem exitum perduci. Est artium maximarum universitas acrius incitanda; est Spiritus S. Collegium uberius exornandum; sunt viri religiosi ad Evangelii ministerium vehementius stimulandi, ut quod cum laude verissima moliuntur, cum fœlicitate summa perficiant. Sic autem Spiritus Sancti numine et beneficio fieri facile poterit, ut exoriantur inde multi Christi operarii, disciplinæque cœlestis administri, qui partim concionibus assiduis homines a flagitiis revocando, partim flagitiorum confessiones ad animarum remedium sapienter audiendo, non modo Ecclesiæ Eborensi, sed Regno et nationibus, quæ Regis Domini mei imperio continentur, valde prospiciant. Neque interim eorum salus, qui sibi tantum salutis fructum ex hac exercitatione percipient, erit ullo modo negligenda, qui quidem erunt (ut auguror) innumerabiles. Ut autem id jam commode fieri possit, multi ex eodem Collegio adjutores extiterant, quorum opera utar, et alios similiter et virtutibus et disciplinis sacris excultos adsciscam, ut facilius tam præclarum opus efficiam. Id etiam postremo me in magnam spem impellit, fore ut ea, quæ animo molior, fœliciter effecta conspiciam, quod intelligo me jam ex eo tempore, quo provinciam illam administrare cœpi, esse charissimum universis, ita ut non dubitem quin facillime opera mea multæ utilitates omnibus illis afferantur. Hæc omnia mihi animum addiderunt, ne munus oblatum aspernarer. Si regium igitur postulatum Sanctitati Tuæ æquum visum fuerit, nec ætas ingravescens, neque corporis imbecillitas erit impedimento mihi, quominus onus istud subeam atque sustineam. Certum enim est mihi, dum vita suppedet ocium fugere, omneque meum studium in Christi gloria, in ecclesiæ mihi commissæ fructu, et in tui, Sanctissime Pater, et istius Sanctæ Sedis Apostolicæ obsequio et veneratione consumere, priusque mihi sensus eripietur, quam hoc pietatis studium et animi ardor extinguatur. Hoc tamen a me fieri rite spero, si Deus Opt. Max. suo me favore juverit, et Sanctitas Tua suo præsidio et auctoritate dignum esse judicaverit. Deus omnipotens Sanctitatem Tuam nobis et Ecclesiæ suæ diutissime atque fœlicissime incolumem servare dignetur. Olyssipone die vigesima Septembris MDLXXIII.

Humillimus et devotissimus Sanctitatis V.
servus et creatura
HENRICUS CARDINALIS INFANS.

Gregorius lubentissime piis Regis postulatis accessit. [*]

[*] Reg Gregorii XIII. Ann.III ep. 134. f. 201.

Charissimo in Christo Filio Nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Semper judicavimus dilectum filium nostrum Henricum Cardinalem Portugalliæ Infantem omni honore dignum, quia ejus prudentiam et pietatem in rebus gerendis, et ad Dei laudem dirigendis perspectam habemus. Itaque hodie in nostro Consistorio præfecimus eum, ut Nobis per litteras supplicasti, Ecclesiæ Eborensi, venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus factum ipsum mirifice approbantibus. In quo ut Tuæ Majestati libentissime gratificati sumus, sic Ecclesiæ illi præclare perspeximus: quod etiam in supplicando Nobis pro Cardinali spectasse Majestatem Tuam non dubitamus. Deus benedictus adsit semper nobis sua gratia; tibique cum belli istius exitum largiatur, quam maxime cupis ad nominis sui gloriam, Catholicæque Ecclesiæ amplitudinem. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die decima quinta Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XCIII. — Joannes, piissimus in insula Ceylonensi rex, paucis ante annis impietate ethnicæ superstitionis rejecta, fidem Catholicam amplexus fuerat. Quare ab avo suo ethnicæ superstitioni addicto, annuentibus vel certe conniventibus ipsis regis Lusitaniæ administris, cujus in potestate illa insula erat, regno fuit spoliatus. Supplex igitur IV. Kal. Febr. Gregorium adiit, ut causam suam, alias justam et sanctam apud Lusitanorum regem ageret, curaretque, ut in regnum quam primum restitueretur. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 99.

XCIV. — In Anglia desæviebat adhuc persecutio Catholicorum non capitis pœna, sed exilio et expoliatione honorum bonorumque. Rossensis Episcopus dux et antesignanus generosorum illorum virorum, qui ob fidem exulatum obire neotericorum Principum scitis jussi fuerant, eorum causam apud Pontificem agit, eumque adprecatur, ut ipsum una cum ærumnosis illis benevolentiæ atque caritati Catholicorum

Principum commendet, eosque insuper paterne adhortari velit, ut inter sese conveniant de restituenda avita fide in Britannia. Idem Episcopus nunciat quoque Pontifici, quæ ipse, quæ pia Scotorum Regina pro fide Catholica perpessi sint, quibusque pravis artibus cum Anglicæ nationis proceres, ut ab ea fide descisceret, aggressi fuerint. (*)

(*) Gallia Vol. 8. fol. 302.

Sanctissimo Domino nostro Papæ.

« Sex pæne annis, Sanctissime Pater, in Anglia legatione sedulo pro Regina Scotiæ, S. T. filia obsequentissima, functus, triennium vero in Londinensium carcere, vel liberiore aliquanto alibi servatus custodia, sæpius præsentem mortem præ oculis habui. Infinitis contra jus gentium contumeliis, quorundam magnatum inimicitiis, qui veræ et Catholicæ religionis professores ac Sanctitati Tuæ devotos filios insectari nunquam desinunt, affectus; tandem ope divina et regis Christianissimi crebra intercessione tamquam e mediis orci faucibus ereptus, in Galliam proficiscendi licentiam obtinui, ea tamen lege ut ad tempus ulterius non progrederer. Cum igitur dura nimis rerum nostrarum conditio ad Beatitudinis Vestræ pedes exosculandos accedere prohibeat, Domina mea Scotorum Regina mihi imprimis præcepit, ut Sanctitati Tuæ de supremo inter mortales honore gratularer, quod Deus optimus maximus tantum virum in gregis sui coryphæum ad tam miseras veræ pietatis ruinas reficiendas evexit. Gratias interim Tuæ Beatitudini immensas agit, quod illam innumeris calamitatibus oppressam, abjectam, prostratam paterno animo amplecti digneris, uti per Cardinalem Lotharingum avunculum charissimum intellexit. Id quod Tuæ Sanctitati præter infinitas præclarasque animi dotes a beatæ memoriæ Pio V. hæreditario quasi jure pervenisse existimat; maximamque animo spem innumeris circumsepta miseriis concipit, Sanctitatis Tuæ ætate fore, ut in nostra Britannia orthodoxæ fidei sinceritas restauretur, parique ratione illam ipsam, (quæ nonnisi pro catholica veritate affictatur) quæ neque crebra mortis comminatione (quæ fortissimos animos facile pervertat), neque diadematis restitutione (quæ maxime est illecebrarum omnium) vel latum unguem a Sanctitatis Tuæ obedientia divelli potest, post tot calamitates, miserias, opprobria, contumelias, recidiva, et corporis et conscientiæ pacem fruituram; simul etiam tot viros bonos, qui partim in Britannia delitescunt, partim illinc extorres errant, qui omnes a Dñæ meæ Reginæ Scotorum fortuna dependent, et libera veri sacrificii adoratione, bonorumque omnium, quorum jacturam fecerunt, restitutione gavisuros. Unde si Sanctitatis Tuæ prudentiæ visum fuerit, cum tantum e re christianorum sit, tam numerosam multitudinem ad veritatis agnitionem revocari, pro auctoritate paterna, qua in omnes christiani orbis monarchas a Deo donatus es, perficere, ut Imperatoria Majestas, Reges Christianissimus et Catholicus, reliquique Principes partim legationibus partim literis Anglos tam obnixe rogent, ut nulla contenti excusatione a scribendo cessent, donec tandem Domina mea in regnum restituatur. Vix credi possit, quantum ejusmodi christianorum Principum in Angliam sedulitas scribendi afflictis Catholicis Dominæque meæ imprimis prodesset. Atque hæc sunt, Sanctissime Pater, quæ in mandatis ad Tuam Sanctitatem perscribenda habui. Nunc vero cum bona venia de meis rebus paululum apud Tuam Sanctitatem liceat agere. Dum in illo Londinensium vere gurgustio detinerer, nullis non artificiis, minis et pollicitationibus me in eorum partes Angliæ proceres conati sunt pertrahere, in integrum restitutione bonorum et divitiarum mihi oblata. At ego divina gratia me juvante elegi potius patrimonio, Episcopatu, reliquisque bonis ecclesiasticis orbatus, vitam in exilio summa egestate inter viros bonos et pios agere, quam ullis sæculi lenociniis vel terroribus a Sanctissimæ Sedis unitate divelli. Quare si Tua Sanctitas Regi Christianissimo, qui jam pridem erga me optimo animo est, pro summis ipsius in me Sanctæ Sedis filium devotissimum meritis, sollicitaque de me servando apud Anglos intercessione gratias exhibere, et nostram inopiam illi serio commendare voluerit, confido fore, illius magnificentia, non adeo diu ab ecclesiastica functione me immunem permansurum. Hisce de rebus ad amplissimos dominos Cardinales Sermonetam, Pelvæum, Varmiensem, et Comensem scripsi, quos Tuæ Sanctitati Dominam meam Scotorum Reginam, meque Rossensem a Sancta Sede denominatum episcopum, in memoriam pro eorum pietatis zelo, revocaturos spero. Ego interea Sanctitatis Tuæ pedes humiliter exosculor; Deumque optimum maximum precor, ut Tuam Sanctitatem orbi christiano diutissime sospitem tueatur.

Parisiis 24. Febr. 1574.

Sanctitatis Tuæ devotissimus orator
Jo. E. Rossensis.

Gregorius, tantis piissimi istius Episcopi ærumnis excitatus, eundem quam maxime Regi Christianissimo commendavit. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 325. f. 146.

Charissimo in Christo Filio Nostro Francorum Regi Christianissimo.

GREGORIUS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem etc. Quo indigniora, atque acerbiora ab hæreticis passus est venerabilis frater Joannes Episcopus Rossensis, eo majore ex illius calamitate dolore afficimur; sed laudetur perpetuo immensa bonitas Dei, qui suorum virtutem in ærumnis exercet, eam aliis ad imitandum proponit, cœlestibus iisque amplissimis præmiis cumulat. Præ-

clarissima autem Christianæ virtutis, et fortitudinis documenta dedit is, quem diximus, Joannes, dum maluit carere patria, patrimonio, Episcopatu, rebus omnibus, atque inter bonos summa in egestate vivere, quam Anglorum Principum blanditiis deliniri; elegitque una cum Davide potius abjectus esse in domo Dei sui, hoc est in sancta et Catholica Ecclesia, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Hunc Tuæ Majestati commendare tametsi supervacaneum ducimus (neque enim obscura est pietas tua, assiduaque de eo, dum in Anglia detineretur, servando sollicitudo: quo nomine summam habes apud Deum repositam mercedem); tamen pro ea, qua nostris fratribus charitate conjuncti sumus, facere non possumus, quin eum commendemus Majestati Tuæ, quantum possumus: eam enim, quam hactenus habes in eo juvando apud omnes bonos laudem, apud Deum mercedem in dies magis magisque augeri cupimus; Nos autem hoc nomine Tuæ Majestati perpetuo devinctos fore pollicemur. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXVII. Martii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Episcopus Rossensis has litteras Pontificias regi ipsi graviter ægrotanti exhibuit. Cum autem rex paullo post diem supremum obiisset, idem præsul Pontificem, litteris ad Cardinalem Comensem datis, denuo exorat, ut successori Caroli eadem humanitate eum commendaret, quod et præstitit. Oblivioni haud demandanda prorsus sunt, quæ iste Episcopus de eximia defuncti regis Caroli pietate erga Anglos Catholicos Cardinali Comensi refert. [*]

[*] Gallia Vol. 8. fol. 490.

Illustrissimo et Reverendissimo D. Cardinali Comensi.

« Quod tam humanitee, animoque propenso apud Sanctissimum Dominum Nostrum causam meam egeris, Cardinalis Amplissime, quod tam benignum ab ipsius Sanctitate responsum acceperis, quod literis apostolicis vitam fortunasque meas Christianissimo regi commendari curaveris, quod denique tuis ipsius litteris, suavissimis illis quidem et amoris erga me tui piosque omnes locupletissimis testibus, in hac tempestate, rerumque mearum naufragio, corporis animique ægritudinem mei consolatus sis, Amplitudini tuæ tantum me debere profiteor, quantum ei cui nunquam solvendo me futurum esse cognosco. Neque vero propterea minus Sanctitati Suæ devinctum me, et obligatum esse sentio, quæ eo se demisit, ut causam meam suscipere, tueri, et commendatione sua prosequi dignaretue. Non est penes me quidquam, quo paternum illius amorem agnoscere queam, nec enim respondet voluntati votoque meo fortuna, sed quod ait poeta: Ipsa quidem virtus pretium sibi: satis enim superque intelligo, non ex fortuna, ingenioque meo, ab ipsius Sanctitate tam pii erga me officii mercedem expectari; sed unum hoc mihi persuadeo, Christum, bonorum operum communeratorem, Optimum Maximum beneficium hoc illi magna cum gratia et fœnore pensaturum. Quod antem in me est, illius Sanctitati spondeo, sancteque promitto, me quotidianis precibus pro illius incolumitate feliciqne statu Deum et Superos interpellaturum, nec pro Catholicæ Religionis, atque Ecclesiæ Romanæ et Apostolicæ doctrina fideque tuenda mortem et extrema quæque defugiturum. Ut autem intelligas, quanta sit hæc gratia, qua me sibi devinxit, ac veluti mancipium, literas Apostolicas, pee Sanctitatis Suæ nuntium mihi traditas, Carolo Christianissimo regi, ægro et jacenti exhibui quinto Id. Maji, quibns ille tanta cum humanitate respondit, nt majorem propensi animi et bene erga me affecti benevolentiam, atque amorem præseferre non potuerit. « Novi, inquit, « (hæc enim ejus ipsissima fuerunt verba) novi, « Domine Rossensis, sincerum tuum animum « et in Catholica Religione constantem; novi « etiam fidelem operam quam impendisti Principi tuo, meæque sorori, mihi quidem multis « nominibus charissimæ cujus salus atque fortuna ita mihi curæ est, ut nihil magis esse possit. Nec quidquam est, quod magis me sollicitum habeat, atque hoc ejus exilium diuturnaque custodia. Quod si præsenti rerum calamitate tandem aliquando defungi me, divinaque benevolentia liberari contigerit, nihil « omittam profecto, quod ad illius libertatem « procurandam regnique vestri ruinas resarciendas facere videbitue. Cæterum quod ad te « attinet, si, dum apud Anglos in carcere detinebaris, propensam in te voluntatem meam « re expertus es, majorem in modum etiam atque etism lætor, mihique ipsi gratulor, nec « ulla re in posterum tempus diminutam, quin « potius auctam et temporis tractu magna benevolentiæ accessione superius illud beneficium « liberationis tuæ cumulatum esse cognosces. « Dabo equidem operam, ue tibi quid hic desit, « et ut opportune rerum tuarum jactura meis « opibus atque beneficentia reparetur. Vides « quantis undique premor angustiis, non tantum externorum principum, verum etiam ingrati populi, subditorumque meorum circumseptus insidiis. At nunc demum, irato nimirum genio, factum est, ut usque ad viscera sanguinemque meum serpserit hæc conjuratio. « Tuam igitur hic fidem imploro, pro ea qua in « rebus gerendis experientia, usu atque industria vales, ut mihi hostium, præsertim Anglicæ Reginæ (quod scio facere te posse) consilia, technas, fraudem, atque insidias expiscaris et elicias, et vel me, vel matrem meam de « singulis admoneri, certioremque reddi cures, « ut detecta nefariorum hominum proditione,

« consiliisque cngnitis, paci concordiæque ci« vium, et nostræ, christianæque reipublicæ sa« luti upportune consulamus. » His verbis pius ille princeps paucis ante mortem diebus me interpellabat. Cujus voluntati satisfacere ne nunc quidem destiti, sed quo viventem prosequutus sum studio, eodem nunc defunctum complector: eaque fide matri servio, qua illi bene consulere solebam. Quod si diuturnior illi usura hujus vitæ contigisset, non dubito, quin bene mihi ab ejus Majestate provisum fuisset. Nam et moriens matri me commendavit, prout ipsa mihi non ita pridem testata est. Sed audio novum regem adventare, non minore in bonos omnes, et religionis amantes viros benevolentia præditum, atque erat frater. Quo circa tuam Amplitudinem etiam atque etiam oratam velim, ut alias literas in eandem cum superinribus sententiam a Sanctitate sua impetrare dignetur, quibus me et futuro Regi et Reginæ matri commendet, et Sanctitatis suæ Nuncio, dominoque Archiepiscopo a Nazareth mei amantissimis rescribat, ut et ipsi hac de re Christianissimo regem interpellent, ut quod semel per Sanctitatem S. pietatis affectu, et sancto religionis amore cœptum est, felice secundoque exitu ac fine terminetur. Mitto ad te duos consolationum libros, olim a me in carcere conscriptos, ac nunc primum in lucem editos: opinioni atque judicio tuo relinquo, ut vel utrunque tibi habeas, vel eorum alterum, si videbitur, Sanctitati Suæ exhibeas, et meo nomine quam humillime Sanctitatis Suæ pedes deosculeris. Ei Domina mea Scotiæ Regina gratias agit immortales, pro tam officiosa atque frequenti ipsius apud Christianos Principes commendatione et paterna illa benevolentia, qua devotissimam addictissimam Sanctitati Suæ filiam, atque in recta religione constantissimam prosequi preservat. Quod superest, Deum Optimum Maximum majorem in modum oro atque obtestor, ut Amplitudinem tuam mihi bonisque umnibus quam diutissime servet incolumem. Datum Parisiis 17. Julii 1574.

Illustrissimæ Dominationis Tuæ

Addictissimus simul et obsequentissimus

Jo. E. Rossensis.

XCV. — Haud lætioria de rebus Ecclesiæ atque Catholicorum in Scotia Jacobus Irvingus, Scotus et Eques Ordinis Hierosolymitani Pontifici perscribit. [*]

[*] Germania Vol. 26. fol. 28.

Sanctissimo Domino Nostro.

Beatissime Pater.

« Vestra Sanctitas non est, ut opinor, immemor earum rerum, quæ meis precibus mihi jure optimo concessit, prinsquam Roma discederem: et ut facilius pium negotium optimæ intentioni suæ bonum consequeretur effectum, me ad Illustrissimum suum Legatum Cardinalem Ursinum cum literis in forma Brevis misit. Nihil prætermisi, quod meæ fidei a Vestra Beatitudine commissum erat, ut ipse Legatus et Archiepiscopus Glasguensis minime negabunt. Statim enim, ut ab illis expeditus, cœpi in Scociam per Flandriam proficisci; ubi quum navem conscenderem, unas Antverpia Sanctitati Vestræ dedi, quibus significavi, quis tunc Sanctitatem Vestram Romæ melius secretiusque omnibus de rebus nostris informaret, quid mihi acciderit post appulsum 3. Maji in Patriam, quibusve de causis in teterrimum carcerem conjectus et usque in hodiernum diem detentus, a quibus etiam turpissime lucri gratia deceptus fuerim; malim, ut alii (quibus dolorem meum dolori esse, certo scio) narrent, quam ut nimium in propria causa indulgere mihi viderer. Debeo enim (fateor) non dolere, quando ab inimicis Christi crucis tam acerba patior; sed gaudere potius, quod Deus mihi talem constantiam præbuerit, ut ad hanc etiam inimici (dicam quod verum est) obstupescant. Verum bene successit (Sanctissime Pater), quod neque Sanctitatis Vestræ Breve, nec ullas meas literas in manus perditorum hominum devenerunt qua ratione nullis egregiis argumentis, nullo teste, neque jure ullo, sed falsis suspicionibus et narrationibus acerborum delatorum (ne dicam eorum qui sanctitatem Catholicæ Religionis profitentur, sed falso) me sæpius accusarunt atque convinci contendebant: et ne adhuc quidem satiantur meo tanto damno ac malo; sed facient licet, tententque omnia, omnemque vim adhibeant, ut tandem me cogant vel alio respicere, vel ab eo, quod æquum est, deficere aut deflectere; nihil tamen agunt, nihil, nihil, credo, efficient; non infringent, non immutabunt animum meum, quem nullæ hactenus tentationes omnino frangere potuerunt. Rogo autem humiliter Sanctitatem Vestram, ut curare velit, ne D. Cæsar Glorierius det ulli exemplar literarum, quas Sanctitas Vestra ad Illustrissimum suum Legatum mecum misit. Scio enim homines callidos et vafros jam ex Anglia et Scotia misisse, ut harum exemplar obtinerent; quod si efficient, de me atque de familia nostra tota actum est. Cæterum quid de istius regni totiusque insulæ statu dicam, nescio. Verum unum affirmare audeo, Sanctitatem Vestram plus posse in uno Illustrissimo D. Setonio bonæ fidei collocare, quam in multis istius insulæ hominibus, quos hic novi, alibi atque etiam Romæ Catholicam Religionem profitentes vidi; de quorum Religione nihil dico: sed nunc ut antea vehementer doleo plurimos eorum quæ sua sunt quærere potius, quam quæ Jesu Christi, quid autem ille, de quo loquor, Illustrissimus D. Setonius pro Serenissima Scotorum Regina atque in favorem Illustrissimi Ducis Norfolciæ, cæterorumque Angliæ Catholicorum præstiterit, quam constans a primo Scotorum

tumultu in omni re adversa fuerit, quid terra marique pro fide Catholica atque istius Sedis authoritate gesserit, quo modo et quibus rationibus filios in sanctitate Religionis Christianæ apud doctissimos Societatis Jesu Religiosos educaverit, nemo est, qui non novit: et nemo certe Illustrissimi viri conatus, mentem, constantiamque in omni re melius tenet, quam tota illa Societas, cui se jam totum quasi dedit, nisi Uxor legitima illius conatum impediret. De rebus autem maximi momenti, ad reductionem totius insulæ atque obedientiam Sanctæ Sedis pertinentibus secrete sæpius cum illo sum loquutus. Cujus piam mentem optimasque rationes, non dubito, ut audit Sanctitas Vestra, quin eas facile probet. Sunt enim ejusmodi quæ sine ullo Vestræ Beatitudinis dispendio, aut Sanctæ Sedis detrimento facile exequi possunt, imo cum immortali utriusque gloria: quamobrem, quum jam se a malignitate ista ecclesia excommunicatum cum tribus filiis videt, cum tam dura decreta contra eos publicata esse constat (ut Alexander Setonius optimæ spei juvenis jam ex literis patris Sanctitati Vestræ (ut opinor) significavit): quibus decretis et hæretica professione fidei nisi consentiant (quod nunquam certo scio facient) perdent omnia bona atque in exilium mittentur. Decrevit Illustrissimus D. justissimis de causis ad Vestram Beatitudinem secrete convolare, et minime quæ sua sunt quærere, sed quæ Jesu Christi solum; etiam cum immortali Vestræ Sanctitatis nomine, honore et gloria; quem summopere cupit præclarissime rei auctorem existere, ut ex variis argumentis collegi. Neque enim potui optimi atque integerrimi D. mentem piasque cogitationes melius in multis satisfacere, quam cum validissimis argumentis ostendi, Sanctitatem Vestram nihil magis neque ardentius petere, quam subito, secrete, et uno die existere pro integra restauratione Catholicæ fidei talium rerum præstantissimus auctor, quem Deus Opt. Max. diutissime conservat incolumem pro similium rerum optima et pia executione. Idem Illustrissimus D. Setonius atque ego humiliter Sanctitatis Vestræ pedes voto exosculamur, hanc ex animo rogantes, uti nos suis sanctissimis precibus juvare dignetur. Edimburgi xv. Februarii 1574.

Vestræ Sanctitatis

Humill. atque obedient. clientulus,
JACOBUS IRVINGUS SCOTUS EQUES
ORDINIS HIEROSOLYMITANI.

XCVI. — Inter Principes Catholicos rei catholicæ in Anglia Philippus II. favebat maxime. Ipse enim pluribus, tum ecclesiasticis tum laicis e tribus Britanniæ regnis, Hibernis præsertim ob fidem exulibus, catholicis viris hospitium liberaliter præbuit. Neque contentus, ut tot ærumnis tantisque persecutionibus finis imponeretur, consilium hoc anno iniit, bellum Angliæ inferendi, Elisabethaque depulsa Mariam Scotiæ Reginam e captivitate, in qua aliquot jam annis detinebatur, revocatam, legitimam Angliæ reginam renunciandi: quod consilium cum Gallorum Rege et Pontifice communicavit ea mente, ut negotio huic absolvendo auxiliorum genus pro se quisque conferret. Quorum spe fretus confidebat, conjunctis ita studiis armisque eos religionem Catholicam mox postliminio in Anglia facile reducturos. Quod opus ut successu suo non fraudaretur, Pontifici etiam persuadere conatus est, ut pro sua auctoritate Elisabetham publica Ecclesiæ sententia alterius etiam Hiberniæ regni dejectam jure cecidisse decerneret: quæ quidem sententia non ante erat evulganda quam ipse, Rex Catholicus, una cum Gallorum Rege Angliam armis invasissent. Verumtamen sapientissimus Pontifex consilium hocce, utpote periculi plenissimum, aliisque justissimis rationibus permotus, omnino rejecit.

XCVII. — Duci Sabaudiæ Gregorius gratias agit pro triremibus in suos usus instructis, et benigna susceptione militum in portu Villæ Francæ, quos sub finem anni elapsi Avenionem miserat, quibusque, ut supra narravimus, Gallorum regis administri Massiliæ ingressum denegaverant. [*] [*] Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 203. f. 124.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Sabaudiæ.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. De regiorum Ministrorum, qui Massiliæ sunt, injuria, quod nostros milites, quos Avenionem miseramus ad hæreticorum rabiem ab illa Sedis Apostolicæ provincia propulsandam, non solum e triremibus egredi passi non sunt, sed etiam ex eo portu exire coegerunt. Non dubitamus Nobilitatem Tuam audivisse eoque gravius doluisse, quo libentius de tuis etiam triremibus Nobis accommodaveras, easque cum nostris conjunxeras, quo nomine et quia etiam nostras triremes cum eisdem militibus in Villafranca humanissime accepisti, Nobilitati Tuæ gratias agimus. Mittimus ad Regem Christianissimum expostulatum dilectum filium Aurelium Savinianum secretarium nostrum, petitumque, ut jubeat liberum transitum dari tum illis militibus, tum etiam equitibus, quos ejusdem rei causa misimus. Rogamus Nobilitatem Tuam, ut ipsius Saviniani verbis omnem fidem tribuas, literasque ad Regem des, cumque eo agas, quantum possis, ut nostræ æquissimæ postulationi satisfaciat, neve res Avenionenses, hoc est Sedis Apostolicæ in manifestam perniciem adduci patiatur ab iis, qui nostram optimam voluntatem non tam perspectam habent, quam ipsi Regi cognita esse debet; neque enim aliud cogitamus, nisi quod Christi Vicarium æquum est, ne Christi oves lupis rabiosis-

simis dedantur. Scimus, te auctoritate et gratia plurimum apud Regem posse: velle autem, quæ tuæ est pietatis, non dubitamus. Interim autem rogamus, ut eadem humanitate milites nostros in Villafranca commorari sinas, qua eos ibi accepisti, quoad de Regis voluntate certiores efficiamur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris; die prima Januarii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Eundem Ducem consolatur quoque in obitu piissimæ conjugis, qua de re idem Pontifici gratissimi animi sensus exprimit. [*] En litteræ Gregorii ad Ducem. [*]

[*] Mantissa documenl. N. 100.

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann III. ep. 88. fol. 234.

Dilecto Filio Nobili Viro Duci Sabaudiæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir salutem et Apostolicam benedictionem. Nisi Nobis perspectissima esset prudentia Nobilitatis Tuæ, atque animi moderatio, vereremur, ne te graviter afflixisset obitus Margarithæ, charissimæ conjugis tuæ, cujus memoria in benedictione est: nunc autem cum certum habeamus, præclare intelligere te, quam caduca et fragilis sit hæc vita, quam multis casibus exposita, quam nihil sit, quod Nobis impendeat magis, quam mors, quanta spes immortalitatis sempiternæque latitudinis reposita sit omnibus, qui pie sancteque vivunt; sic existimamus, te et in dolendo conjugis obitu humanitati satisfecisse (neque enim ferrei sumus, ut nollum doloris sensum animo accipere debeamus) et dolorem lenivisse cogitatione vitæ ab ea omni cum pietate et sanctitate actæ, premiorumque immortalium tali vitæ propositorum; fecisseque id, quod faciendum monet Apostolus, ut eo levius doleamus, quo certiorem illorum premiorum spem animo et cogitatione capere possimus; cum Margaritha, ut speramus, perfruatur in vita beatissima, atque in æternum libera ab omni metu doloris, luctus, cæterarumque miseriarum, debemus omnem etiam illi dolorem, quem attulit sensus humanitatis ex animo abstergere, nisi forte in nostrorum interitu dolemus nostra causa, quod cum jucundissima consuetudine privati simus, quodque adhuc in his miseriis maneamus, neque eadem qua illi beatitudine perfruamur: verum ut illud est hominis se ipsum amantis, hoc sempiternam illam vitam et fœlicitatem capientis, sic primum non caret omni plane reprehensione, postremum summopere etiam laudabile est. Quid igitur agemus? contendamus id quod monet Petrus Apostolus, ut per bona opera certam nostram vocationem faciamus: quod cum facere te compertum habeamus, illa maxime spes te consolari debet, sempiternæ aliquando vitæ ac beatitudinis una cum conjuge fruendæ. Hæc aliaque ad consolandum aptissima, tametsi existimamus tibi facile suppeditare prudentiam tuam; tamen judicavimus esse nostræ paternæ in te charitatis, ea strictim attingere. Consoletur te charissime fili Divina gratia, tibique ac tuis omnibus omnia læta, et prospera largiatur. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die trigesima Septembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

XCVIII. — Episcopum Ajacensem Gregorius monet, ut in diœcesim quamprimum redeat, laudatque, quod Synodum diœcesanam non ita pridem habuerit. In eadem epistola Pontifex in confirmanda synodo diœcesana ab eodem Episcopo coacta aliqua improbat, alia juxta canones emendari decernit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 235. f. 140.

Venerabili Fratri Episcopo Ajacensi.

GREGORIVS PP. XIII.

« Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Quo magis ad salutem gregis Christi Episcopis commissi necessaria est ipsorum præsentia, eo magis miramur, te ab eo tamdiu abesse, munerique tuo tam necessario, tamque multis Sanctorum Patrum et Sacrorum Conciliorum auctoritatibus et decretis firmato deesse. Facies igitur, ut quamprimum te ad Ecclesiam tuam conferas, quæque ad Christi gloriam, atque animarum salutem opus esse intelligas, præsens provideas, neque putes posse suo munere fungi oculum a corpore, hoc est Episcopum a grege sejunctum. Quæ vero dicuntur a Synodo diœcesana constituta esse, quorum confirmatio a Nobis postulatur, sic censemus. De habitatione Parocho constituenda jus postulat, parochianos id facere debere, ubi ex ipsis Ecclesiæ fructibus fieri non potest. De hæredibus, aliisque promissionibus cogendis, ut curent Missas dici, aut elemosinas dari, ut testamento jussum, aut ab ipsis promissum est; hæc fieri jus est. De quarta solvendo parocho ex pane et carne, quæ dividitur pauperibus pro anima defuncti, nihil placet mutari ex sacrorum canonum et Patrum decretis. De Ecclesiasticorum bonorum ad Ecclesias devolutione ob canonem non solutum; de eisdem bonis non recte alienatis, aut ab aliis occupatis vendicandis; de decimis, ac primitiis ex ipsius provinciæ consuetudine persolvendis; de libris, et presbyterorum indumentis ad sacrosanctum Missæ sacrificium necessariis, ubi ex Ecclesiæ fructibus comparari non possunt, a parochianis conficiendis satis provisum est canonicis legibus, ut nihil novi decernendum sit. De Seminariis constituendis, et quatenus debeat Episcopus conferre ex fructibus mensæ Episcopalis a Sacro Concilio Tridentino definitum est. Eodem etiam Concilio cautum est, quando, et quatenus liceat Episcopis in visitatione procurationis exigere; id placet observari, neque aut alio tempore, neque alia de causa quidquam exigi. De summa decem librarum, quam Vicario persolvebant, qui primam Missam dicebant, nolumus quidquam omnino cuiquam solvi: illum enim morem turpem atque impium judicamus,

penitusque abolemus. Ad subsidium vero charitativum cogi eos, qui neque beneficia, neque bona Ecclesiarum possident, iniquum ducimus. Hæcque ad ea, quæ Nobis fuerunt proposita, capita respondemus, sicque fieri et servari jubemus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die ultima Martii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

XCIX. — Diem supremum obiere hoc eodem anno collaudatissimi illi viri Cosimus Mediceus et Guidobaldus a Rovere, alter Florentinorum, alter Urbinatum Dux. Successit Cosimo Franciscus, haud dissimilis patri in colenda fovendaque Sancta Apostolica Sede, cujus obedientissimum filium statim sub initio regni sese professus est. [*]

[*] Mantissa document. N. 101.

C. — Equites sancti Joannis Hierosolymitani Gregorius graviter monet, ut in suo capitulo generali proxime celebrando a controversiis de graduum præstantia, ordine et dignitate omnino abstineant, ne pax concordiaque inter fratres dissolvatur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 261. f. 151.

Dilectis Filiis Magno Magistro Hospitalis Sancti Joannis Hierosolymitani et ejus Capitulo Generali proxime celebrando.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Singularis quidam noster et paternus in vus amor facit, ut ea maxime providenda esse existimemus, quæ ad vestram ut ordinis, sic animorum conjunctionem et concordiam pertinere intelligemus; quæ enim ratione hactenus summa cum laude vestra et christianæ Reipublicæ bono stetistis, concordia nimirum et charitate, ea sublata invectisque dissidiis at contentionibus, quid verendum sit, et ipsi præclare intelligitis, et Nos libentius tacemus, quam scribimus. Quoniam igitur accepimus, appropinquare diem vestri conventus generalis, hortamur vos tum universos tum singulos, mandamusque in virtute sanctæ obedientiæ, ac sub indignationis nostræ, aliisque pœnis nostro arbitrio declarandis, ne vos, aut sexdecim viri ipsius conventus ullam disceptationem aut controversiam faciatis, neve fieri, aut quidquam innovari patiamini super gradu, honore personarumque ipsius ordinis dignitate, quas præeminentias vocant; sed ea omnia in eo statu, ac veteri usu, in quo hactenus fuerunt, esse et perseverare sinatis. Monemus etiam vus, hortamurque paterne, ut ad ea emendanda et corrigenda, quæ apud vos depravata esse intelligitis, omni cura et studio incumbatis decernatisque de omnibus rebus, quibus vestrum ordinem egere cognoscitis: sic enim et vestris rebus prospiciatis, cum quibus nostræ quoque res conjunctæ sunt et his periculosissimis temporibus divinam, quæ sese ostentat, iram placabitis. Hæc vos pro vestra prudentia ac pietate et facturos speramus, et Nobis gratissima fore pollicemur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XV. Martii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

CI. — Joanni Austriaco, a Rege Catholico Messina in Hispaniam evocato, Gregorius suadet, ut quam primum stationi suæ sese reddat ad repellendos incursus Turcarum, qui, capto Tuneto, Italicis oris infestationes gravissimas minitabantur. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II epist. 143 fol. 52.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus, statuisse te proficisci in Hispaniam ad Serenissimum Regem Catholicum fratrem tuum: lætati sumus cum aliis multis de causis, tum quia reditum tuum celerem futurum speramus, teque omnibus rebus instructissimum ac paratissimum futurum, ad barbarorum feritatem non modo comprimendam, sed perdendam ac delendam. Itaque voluimus his literis paternam atque Apostolicam Nobilitati Tuæ benedictionem impertire. Et quoniam omnia Nobis de tua humanitate atque erga Nos charitate pollicemur, postulamus, ut eum Rege agas, eumque roges, ut velit nostra causa ignoscere Cæsari et Joanni Avalis, eosque in pristinam gratiam recipere, quod etiam ab ejus Majestate postulavimus per Nuncium nostrum, perque dilectum filium Pompejum Lanojam. Hoc nomine et ejus Majestati et Tuæ etiam Nobilitati multum Nos debere arbitrabimur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die X. Martii MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Eidem Joanni ad singularis erga eum amoris argumentum Rosam auream mittit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 245. f. 136.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Mittimus Nobilitati Tuæ per Comitem Annibalem Pepulum nostrum Cubicularium secretum, Nobisque tum generis, tum animi nobilitate charissimum Rosam auream, quam vetere Romanorum Pontificum instituto consecravimus hoc ipso, quo literas has damus, quarto sanctæ Quadragesimæ Dominico die, lætitiæ atque exultationis pleno, quam Rosam volumus in tantis pro Catholica religione laboribus et periculis tuis, quasi quibusdam spinis testem esse florentis suavissimeque per totam Christi Ecclesiam flagrantis virtutis tuæ, comitemque navigationis atque itineris ejus, quod ad Regem Serenissimum fratrem tuum suscepisti. Ea autem, quæ in consecrando a Domino universe precati sumus, cupimus, ut ejus bonitas Tuæ Nobilitati largiatur, nimirum ut peccata dimittat, fide repleat, indulgentia foveat, misericordia protegat, adversa destruat, prospera cuncta concedat. Ut autem sacrum hoc munus

decenter suscipiatur, volumus, illud dari Nobilitati Tuæ, celebrato in ea, quam malueris, ecclesia ab aliqua persona in dignitate ecclesiastica constituta sacrosancto Missæ sacrificio. Catholicis autem omnibus, qui ei sacrificio præsentes, ac Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, et nostra auctoritate confisi quindecim annos, et totidem quadragenas veræ indulgentiæ misericorditer in Domino largimur. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXI. Martii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

Eundem insuper per Jacobum Boncompagnum, argumento singularis erga eum amoris, salutat, cohortaturque, ut apud fratrem suum, regem dico Catholicum continuationem expeditionis contra Turcas pro viribus urgeret. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. An II. epist. 236. f. 141.

Dilecto Filio Nobili Viro Joanni Austriæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili Nobilis vir Salutem et Apostolicam benedictionem. Reddidit Nobis literas a Tua Nobilitate dilectus filius Ulanricus tuus, quæ fuerunt Nobis gratissimæ; ex eo cognoscet Nobilitas Tua de iis, quæ apud Nos egit. Nullam autem Nobis opportunitatem omittendam putamus nostræ paternæ erga Nobilitatem Tuam voluntatis declarandæ; non quo eam obscuram esse existimemus, sed quia quæ libenter facimus, ea quo frequentius, eo etiam facimus libentius; hoc autem facimus libentissime, ut Tuæ Nobilitati salutem atque Apostolicam benedictionem optemus, ascribamus, oremus; neque enim dubitamus, quin omnes tui labores ab ineunte ætate suscepti ad Christi gloriam sanctissimamque ejus fidem tuendam et propagandam meditati et parati sint, cujus rei maxima hactenus documenta dedisti. Itaque non satis habuimus mittere ad Nobilitatem Tuam Hannibalem Pepulum, eique nostras ad te literas et Rosam auream dare indicem florentis suavissimeque flagrantis virtutis tuæ; mittimus etiam Jacobum Boncompagnum Nobis adeo proximum, ut te visitet, tibique cum his literis eam, quam ascribimus, nostris quoque verbis coram salutem atque Apostolicam Benedictionem reddat. Aget tecum nonnullis de rebus: omnem ei fidem tribui cupimus. Precamur autem a Deo Optimo Maximo Nobilitati Tuæ profectionem jucundissimam, divinæ gratiæ majorem in dies accessionem, præclaræ voluntatis exitum fœlicissimum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXVII. Martii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.

CII. — Legato Magistratus et populi Siracusani literas Pontifex dedit ad Regem Catholicum, quibus eum monet, ut Siciliam, et præcipue urbem Syracusanam contra Turcarum molimina adgressionesque munire velit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 157. f. 253.

Charissimo in Christo Filio Nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Mittitur ad Majestatem Tuam a Magistratu et populo Siracusano dilectus filius Josephus Branca ordinis Sancti Francisci de re gravissima, nimirum de civitate illa adversus impetum fœdissimi Turcarum Tiranni munienda; sic enim Magistratus ipse ad Nos perscribit. Noluimus hunc hominem venire vacuum nostris literis, atque Apostolica benedictione, quam ut Tuæ Majestati libentissime ascribimus, sic eam toto pectore a Domino precamur. De re autem ipsa longiores in scribendo esse non debemus, scimus enim præclare intelligere Majestatem Tuam, quantum in ea civitate conservanda momenti situm sit ad universi illius Regni salutem, atque ad monstri teterrimi conatus eludendas. De tua vero optima et Catholico Rege digna voluntate dubitare non possumus; sic eam Deus benedictus ope, et gratia sua confirmet ad Sanctæ Catholicæque Ecclesiæ amplitudinem, perpetuamque hostium suorum perniciem. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die octava Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

CIII. — Philippus II. a Pontifice nova subsidia e proventibus Ecclesiarum Hispaniarum ad protrahendum, ut dixit, bellum contra hæreticos atque Turcas impetravit, quæ tamen idem Pontifex, a clero Hispano interea de haud intermissis bonorum ecclesiasticorum vexationibus tempestive edoctus, Regi denegavit. En litteræ, quas Toletani hocce de negotio ad Pontificem dederunt. [*]

[*] Litteræ Principum Vol. 33. fol. 135.

Sanctissimo Dño Nostro D. Gregorio XIII. Pont. Maximo.

Beatissime Pater.

« Post humillima Sanctissimorum pedum oscula. Promptissimam obedientiam ecclesiæ Toletanæ in Sacrosanctam Sedem Romanam testantur et tot in ea celebrata Concilia (quæ omnia Sacra Sedes tua velut filiorum acta complexa est) et tot retroacta sæcula, in quibus principes nostri nulli in toto Ecclesiæ corpore secundi semper dictis tuis audientes fuerunt: nunquam enim visum aut auditum est, Toletani Antistites Sacræ Romanæ Ecclesiæ æmulis assensisse; eos autem profligasse semper, dum occasio oblata est, constat. Eosdem sensus Collegium nostrum secutum tota mente nec unquam in sinistram partem animo deflexit. Zelus enim tui sacrosancti cultus ita nostris inhæret cordibus, ut si res posceret et patrimonia et vitam et quidquid in nobis est, pro tuæ Sedis amplitudine in aleam vertere non dubitaremus. Hoc eodem modo usi spiritu, cum nobis propositæ essent lite-

ræ, tuo Beatissimo nomine signatæ, quibus vendi jurisdictionalia bona Ecclesiarum Hispaniæ ad sumptus juvandos, quos pro defendeoda Republica impetus inimicorum exigit, visus es permittere, ad te confugere statuimus, ut ad Sanctissimos pedes tuos devoluti patris pientissimi clementiam impetraremus. Ad quem enim, Beatissime Pater, filii tot oneribus vexati, nisi ad patrem se vertant? a quo ecclesia pastoris auxilio destituta, quæ se charissimis pignoribus spoliari cernit, nisi a prudentissimo et potentissimo communi omnium pastore auxilium petet? ad quem nos convertimus, qui ab injuria vindicet monumento victoriarom cœlesti miseratione obtentarum, quæ ad hunc diem apud omnes commendabantur, dum oppida pro tantis beneficiis Deo oblata vel cum consideratione lustrabant? nisi ad te, qui meritissime ejus vices geris, a quo omnia hæc impetrarunt sancti hujus Regni tutelares patroni. Si enim hac donatione hujus regionis Prælatorum nervos et auctoritatem, ecclesiæ splendorem et amplitudiuem subverti funditus intellexisses, Pater Beatissime, nunquam profecto S. T. id pateretur. Nec id solum T. S. prudentia, benignitas, et in ecclesias fovendas et juvandas constantissimus animus nobis suadet, sed et tuarum literarum verba, non uno, sed plurimis in locis quam aperte indicant, te tantum voluisse ecclesias cum aliqua bonorum suorum jurisdictionalium parte, quo minimo possit eorum dispeodio contribuere. Nolumus autem Sanctissimas tuas occupationes longo nostrarum miseriarum sermone morari, cum id Licentiatus Baptista Velez, frater noster communi nomine sit acturus, quem ut tua solita benignitate audias et nostris calamitatibus animo paternn intendas, quam humilissime possumus oramus. Valeat B. T. quam Christus Opt. Max. nobis incolumem diutissime servet. Toleti in Capitulo nostro 22. Octobris 1574.

E. S. V.

Humillimi servuli
DECANUS ET CAPITULUM SANCTÆ TOLETANÆ
ECCLESIÆ HISPANIARUM PRIMATIS.
ALPHONSUS DEL CAMPO.

CIV. — Lusitaniæ Rex ingenti animi dolore affectus, Tunetum incuria Regis Catholici a Turcis iterum expugnatum fuisse, consilium inivit iisdem bellum indicendi, verens, ne Turcæ, victoria elati, possessiones suas Africanas invaderent, ut ipse Pontifici perscribit, [*] qui eum ideo laudat, monetque, ut consilium tam pium, tam sanctum opere compleat. [*]

[*] Monumenta documentor. N. 102.

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 90 fol. 236.

Charissimo in Christo Filio Nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

«Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Lectis literis Majestatis Tuæ de suscepta in barbaros Christi hostes expeditione, et profectione, non leviter a principio commoti sumus: commotionis causa erat nostra erga te, atque erga istud Regnum charitas paterna: sic enim cogitabamus, te adhuc sine uxore, et sine liberis esse; proficisci ad ea loca, quæ sunt longe alia natura, ac cœli temperatione, quam ea, in quibus natus, atque altus es: talem autem mutationem sæpe homines experiri, non sine maximo valetudinis, ac vitæ etiam discrimine: adire etiam Majestatem Tuam gravissima pericula terra marique; quibus periculis istiusmodi navigationes, atque incæpta referta sunt: nihil autem magis Regni interesse quam optimum Regem, qualem te esse agnoscimus, quam diutissime incolumem habere: nam cum nemo possit alios recte regere, nisi se a Deo regi sinat; cum certe convenit optimum Regem esse, qui totus Deo deditus, ac devotus sit. Hæ igitur cogitationes non leviter Nos a principio conturbabant. Nunc autem consolatur optima spes prosperi eventus: videmus enim Majestatem Tuam quasi a Deo vocatam esse; neque sibi quidquam aliud proposuisse, quam ipsius Dei, atque ejus nominis gloriam: ejus autem tuendæ, atque amplificandæ nullam hac opportuniorem Majestati Tuæ facultatem dari potuisse, iis scilicet de causis, quas scribis. Itaque prosequimur Majestatem Tuam, universumque exercitum paterna atque Apostolica benedictione, tamque pio consilio atque incæpto precamur a Deo optatam ac speratam fœlicitatem. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXVIII. Septembr. MDLXXIIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Cardinalem quoque Lusitaniæ Infantem Gregorius interpellat incitatque, ut Regi in perficienda expedictione contra Turcas animum adderet. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 90. fol. 235.

Dilecto Filio Nostro Henrico tt. Sanctorum Quatuor Coronatorum Presbytero Cardinali Infanti Portugalliæ nuncupato.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Jam antea respondissemus literis tuis, datis x. Julii, sed retardavit Nos absentia dilecti filii Pompeji Lanojæ: scribebas enim, te nonnulla ei graviora commisisse, quæ Nos scire magnopere oporteret, venit, exposuit omnia. Dolemus istius Regni res non ex tua sententia gubernari: cum enim perspectissimum habeamus rectum animi tui sensum, singulari cum prudentia et rerum usu conjunctum, sic judicamus, quæ tibi non probantur, ea minime probanda esse. Vehementer autem Nos conturbavit Regis ipsius in bellum profectio: cupimus enim illum ab omni periculo quam longissime abesse. Sed consolatur Nos optimus ejus animus in bello adversus barbaros Christi hostes suscipiendo, summumque desiderium ejusdem Christi nominis et gloriæ tuendæ ac propagan-

dæ: cui quidem desiderio speramus adfuturum Deum, qui in manu habet corda Regum, vertitque ea quocumque vult: eumque causam suam, et Regem ipsum sua ope adjuturum: qua etiam consolatione tibi utendum esse intelligimus, in eo præsertim, quod eum factum sit, infectum reddi non potest. Ea autem, quæ Nos graviter angebat de isto Regno, cura consedit, te rectore et gubernatore relicto summa eum auctoritate et potestate, ut nihil rebus istis detrimenti pertimescendum sit. Incumbe igitur in hanc curam omni eum alacritate, neque (quod a tua pietate alienissimum est) tuas rationes Divinæ voluntati anteponas; quamquam enim es animo a rerum civilium turba et jactatione alieno atque ad quietem, et ocium propenso: tamen vides, Deum velle, ut Regi, patriæ, universæ denique Christianæ Reipublicæ, cujus Regnum istud est membrum nobilissimum, laborem atque operam tuam impertias: eam vero te tantæ rei et causæ negare nulla ratione posse. Pervenit ad Nos dilectus filius Joannes Gomesius de Silva Regis orator; speramus, Regem usurum ministro optimo, maximeque idoneo ad augendam in dies Regni istius erga hanc S. Sedem devotionem. Datum Romæ apud S. Marcum sub Annulo Piscatoris die XXVIII. Septembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

CV. — Ut tandem Rex alacrior expeditionem hancce pararet, Pontifex eidem ensem et pileum benedictum transmittit. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Ann. III. ep. 128. f. 258.

Charissimo in Christo Filio Nostro Sebastiano Portugalliæ et Algarbiorum Regi Illustri.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Benediximus ensi et pileo sacris solemnibus adhibitis vetere Romanorum Pontificum instituto nocte Natali Domini Nostri Jesu Christi omnium gaudiorum plenissima; quem quidem ensem et galeæ loco pileum mittimus Majestati Tuæ per dilectum filium Joannem Andream Galigarium utriusque signaturæ nostræ Referendarium et Collectorem Apostolicum; hoc munus huic tempori, et insigni virtuti tuæ vehementer congruere judicavimus: suscepta nimirum pro Christi nomine magno ut zelo, ita pari apud bonos omnes laude gloriosa in barbaros Christi hostes profectione. Rogamus divinam bonitatem, ut te perpetuo tueatur, teque majore indies virtute, Ecclesiam suam gaudio et fœlicitate, hostes mœrore atque infortuniis cumulet, tuaque præstanti claritate, atque opera ad nominis sui laudem et prorogationem fidei perpetuo utatur. Ut autem hoc nostrum istius vere Regiæ virtutis tuæ testimonium eo, quo decet, honore et frequentia celebretur, volumus, ut peracto per aliquem catholicum antistitem, quem malueris, sacrosancto Altaris sacrificio eo in templo, quod opportunius judicaveris, idem antistes ensem et pileum cum iis cæremoniis, quæ adhiberi solent, Majestati Tuæ tradat. Omnibus autem Catholicis vere pœnitentibus et confessis, qui ipsius missæ celebrationi, vel integre, vel aliqua ex parte, etiam in extrema, tum cum Antistes populo benedicet interfuerint, et pro sanctæ Matris Ecclesiæ amplitudine, pacis et concordiæ inter Catholicos Principes conservatione, hæresum extirpatione, Christi hostium eversione pias ad Deum preces effuderint, ejusdem Dei misericordia confisi, auctoritate beatorum Apostolorum Petri et Pauli plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam in Domino concedemus et elargimur. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XVI. Octobris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

CVI. — Melitenses quoque S. Joannis Hierosolimitani Equites bellum contra Turcas parabant. Gregorius ideo cum Januensibus amice conqueritur, quod arma, quæ Equites ex Gallia afferri curavissent, ob vectigal non solutum retinuissent, eosque monet, ut ea immunia pertransire sinant. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. An. II. epist. 236. f. 147.

Dilectis Filiis Nobilibus Viris Duci, et Gubernatoribus Reipublicæ Genuensis.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecti filii Nobiles viri salutem et Apostolicam benedictionem. Accepimus equites Hierosolymitanos arma, quibus adversus Christi hostes indigerent, istuc afferri curasse, ut inde veherentur Melitam; ea autem retineri, quod vectigal solutum non sit: ac præterea publicanis imperatum esse, ne quid, quod vel ad ipsos equites privatim, vel ad ipsum ordinem universe pertineat, immune pertransire sinant: quod quidem dicitur ab omni superiorum temporum consuetudine alienum esse. Hæc si ita sunt, facile intelligitis, æquum non esse, quidquam ex veteri jure et consuetudine immutari. Gratissimum Nobis facietis, si ab eo more, quo hactenus usi estis, minime discendendum putabitis, consuetamque ordini immunitatem restituetis conservabitisque. Hoc vos pro vestra æquitate facturos confidimus. Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIII. Martii MDLXXIII. Pontificatus nostri anno secundo.

CVII. — Tuneto expugnato Turcæ plusquam quadraginta viros fortissimos partim gregarios milites, partim e ducibus ac principibus exercitus in servitutem redegerant, Constantinopolim adduxerant atque in turre Maris Nigri arctissima custodia tenebant, quod maximo Pontifici angori fuit, qui eam ob rem regem Catholicum gravissimis verbis adhortatur, ut velit captivos permutari, etiam sub illa conditione, ut duo ex Turcis dimittantur, qui maxime retinendi censeantur. (*)

(*) Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 62. fol. 211.

Charissimo in Christo Filio Nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

GREGORIVS PP. XIII.

« Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Charitas Dei Catholicis tantum cognita, atque experta, quæ eos conjungit Christo, tamquam membra capiti, eadem quoque ipsos inter se conjungit, tamquam unius corporis membra: quod quidem est vinculum arctissimum, et divinorum præceptorum omnium brevissima quædam perfectissimaque comprehensio: hinc enim Dominus Noster ait, pendere omnes leges et prophetas, si Deum super omnia, proximos autem nostros æque ac nosmetipsos diligamus: suntque hæc duo adeo inter se connexa, et conglutinata, ut quisquis diligit Deum, is proximum quoque diligat, tamquam ipsius membrum, et si quis proximum non diligat, hoc ipso convincatur non amare Deum: præclara est enim Joannis Apost. sententia. Qui non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? et hoc mandatum habemus a Deo, ut, qui diligit Deum, diligat et fratrem suum. Cujus quidem amoris certissimum argumentum est, non animo tantum affici in fratris inopia et calamitate, eamque miserari et dolere, sed quantum etiam licet opem ferre: qui enim, ut idem Apostolus ait, habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere, et veritate. Constat autem humanarum calamitatum omnium maximam esse servitutem: ubi vero accessit immanitas barbara; ubi victus rerumque omnium inopia; ubi carcer, tenebræ, compedes, vincula; ubi non corporis tantum, sed quod caput est, ipsius quoque animæ salus, et vita periclitatur, quid potest esse in calamitate residui? Hæc cogitatio efficit, ut incredibiliter doleamus XLII. fortissimos viros partim milites privatos, partim capita et ductores a Turca efferato inclusos teneri in turri maris nigri, hoc est teterrimo in carcere pessime acceptos, omnibusque iis, quas diximus, miseriis cumulatos: nec dubitamus, Majestatem Tuam, qua est pietate, gravissime etiam dolere. Quid igitur restat, nisi ut ea, quæ proponitur de captivis iis, qui apud Nos sunt, cum illis permutandis, dura illa quidem certe, sed quoniam alia nulla datur pernecessaria, conditione utamur. Ut enim nulla alia mercede hos dimitteremus, sic nihil tam charum habere debemus, quod illorum saluti anteponamus. Et Nos quidem jam diu id egissemus, si per Majestatem Tuam licuisset: sic enim ex litteris Nuncii nostri cognovimus, cupere te aliquos primos retineri, prudentissimo certe consilio, Nobisque probatissimo, si barbarus ad hanc conditionem descenderet: verum ille eos ipsos maxime postulat, quos maxime retinendos censes. Quoniam igitur id assequi non possumus, quod volumus; id velimus, quod necesse esse intelligimus: neque tanti duos illos faciamus, ut tot nostros tam præstanti virtute, tanta experientia, tam bene de Catholica Religione meritos, inque ejus propugnatione captos in tantis miseriis destituamus, simulque eorum opera fidelissima, atque utilissima in perpetuum careamus, cæterisque nostris animum adimamus: sic enim cogitabunt, si forte contigerit, ut capiantur (posse autem ut incerta est belli alta facile contingere) se quoque simili ratione destitutos iri: quæ cogitatio mirum quantum animos dejiciat. Quid quod si hos duos illis omnibus præstantiores, barbaroque hosti utiliores esse, quam ipsi Nobis sint, judicamus, fortissimos viros nihil unquam tale meritos gravissima injuria afficimus? aut si eos hac ignominia liberamus, nihilque his duobus virtute inferiores ducimus; insignem certe ingratitudinis, atque inhumanitatis notam ipsi subimus, dum proposita facultate redimendi vitam, atque animas fratrum nostrorum mittendis nonnullis alienis, neque numero, neque virtute superioribus, illos deserimus. Atque hæc perinde dicimus, quasi Christiani atque infideles possint ulla sese in comparando proportione attingere: nunc autem cum unius Catholici vita innumerabilibus partibus Turcis omnibus anteponenda sit, cum periculum sit, ne si eos destituerimus, dolore victi discedant a Christo, cum tanta sit animæ nobilitas, ut præstet universum orbem, quæque in eo sunt, omnia rationis expertia interire quam vel unam animam damnari, quæ potest esse res tanta, qui tantus metus, ut Nos ab hac permutatione deterreat? Quid, quod nihil Nobis magnopere timendum est? neque enim recte factorum immemor est Deus: qui si nostram hanc in fratres charitatem perspexerit, ut est potentissimus, bonorumque operum remunerator amplissimus, conteret omnium hostium nostrorum, ne dum horum duorum homunculorum superbiam. Quid quod possunt brevi sive apud Nos, sive apud suos interire? quorum alterum si evenerit, omnis Nobis nostrorum recuperandorum in perpetuum spes adempta erit: si alterum, Nos certe fratribus nostris, et certissima charitatis laude sine ullo metu perfruemur. Illud autem magnopere cavere debemus, ne laudatissima in re hostibus nostris inferiores esse videamur: illi enim expertes charitatis Christi unde aversissimi sunt, tanta tamen tenentur suorum humana quadam charitate, ut modo illos recuperare possint, non vereantur tot viros tam præstantes, tam sibi infensos, atque acerbos hostes futuros dimittere; Nos Dei charitatem experti, redemptique, ut ait Apostolus, non corruptibili auro, et argento, sed precioso

sanguine agni immaculati Christi, hanc ei gratiam rependemus, ut cum sese ipsum in captivis redimi profiteatur, non tam illos, quam in illis Christum immensæ illius potentiæ diffidentes, sempiternæque beatitudini præmium abjicientes deseramus? Hæc dictavimus fusius forte quam opus fuit, sed provexit Nos charitas Christi. Quod si hæc apud Majestatem Tuam minus valebunt, afferimus hanc nostram voluntatem Deo, apud quem voluntas pro facto est, ubi externa aliqua causa impedimento est: tuæ vero ipsius conscientiæ impositum erit universum animarum illarum, rerumque earum, quæ inde consecuturæ sunt, detrimentum. Agit etiam cum Majestate Tua hac ipsa de re Nuncius noster, cui omnem fidem tribui cupimus. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die XXII. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

Dux quoque Etruriæ alterque Sabaudiæ, Tunetum amissum deflentes, Pontificem exorarunt, ut miserrimos istos viros sibi quam commendatissimos haberet. [*]

[*] Mantissa documentor. N. 103.

CVIII. — Necessitatibus æque spiritualibus Catholicorum Constantinopoli degentium Gregorius sapienter prospexit. Petierant isti, ut ipsis tres Patres Ordinis Sancti Dominici scientia ad erudiendam juventutem instructi, nec non vitæ sanctimonia clari Roma mitterentur, propterea quod Fratres Minores Sancti Francisci de Observantia nuncupati, qui eorum ecclesiis ab antiquis temporibus præerant, illi obeundo muneri haud sufficerent, neque laudabilem vitam ducerent. Nam ex horum Missionariorum exiguo numero, et inobservantia evenit, ut nec fideles, nec templa, uti par fuit, curarentur. Non sine lacrymis piissima illa congregatio fidelium Peræ Constantinopoleos in supplici libello, quem Kalendis Octobris per Legatum Regis Christianissimi Pontifici obtulerat, [*] narrat, per Turcas efferatos ecclesias in moscheas i. c. Islamismi delubra commutatas fuisse. Pontifex libenter piis horum fidelium votis morem gessit, facultate facta Præposito Generali Ordinis Fratrum Sancti Dominici Prædicatorum Religiosos suos Constantinopolim mittendi, iisque, quod fideles petierant, monasterium Sancti Benedicti, quod hucusque Patrum Franciscanorum fuerat, assignandi. Adprecabantur etiam fideles isti, ut Patribus Franciscanis Constantinopoli degentibus, qui ecclesiæ principaliori, vel Cathedrali inserviebant, alii ejusdem Ordinis at probatioris vitæ et idoneæ scientiæ sufficerentur, quibus unus ex Patribus Ordinis Prædicatorum velut Præses vel Commissarius præficeretur.

[*] Venetiæ Vol. 26 fol. 212-215.

CIX. — Pontifici nihil magis cordi erat, quam ut studia sacrarum litterarum æque ac profanarum Romæ reflorescerent, eaque egregie adjuvit Constitutione quadam III. Octobres condita, [*] qua privilegia prædecessorum suorum Universitati studiorum almæ Urbis concessa confirmat, amplioraque efficit.

[*] Bullar. Rom. T IV. P. III Constit. 37. pag. 291.

Verumtamen Pontifex hac sapientissima lege non contentus, viros etiam, qui magnam sibi famam conquisiverant, Romam arcessivit, iisque ampla salaria decrevit. Itaque uti unum solummodo exemplum adducamus, Ducem Reipublicæ Venetorum litteris amantissimis compellat, ut Hieronymum Mercurialem, celeberrimum tunc temporis in studio Patavino artis medicæ professorem Romam venire sinat, quippe qui in ejusdem almæ Urbis studio generali hujus artis professor jamdiu designatus fuerit. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III ep. 161. f. 288

Dilectis Filiis Reipublicæ Venetorum.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecti filii salutem et Apostolicam benedictionem. Inter eos, quibus in hac Urbe utimur, variarum scientiarum professores decrevimus uti quoque opera dilecti filii Hieronymi Mercurialis, qui nunc profitetur Patavii: quia ejus excellentem in ea facultate docenda scientiam ejus studiosis plurimum profuturam judicavimus, itaque eum accersivimus. Quod autem vobis sponte sua grave esset hoc viro carere, id nostra causa vos non moleste laturos pro vestro Nobis gratificandi studio confidimus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Decembris 1574. Pontificatus Nostri anno tertio.

En quoque humanissimas litteras Gregorii ad ipsum Mercurialem. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII An. III. ep. 163. f. 289.

Dilecto Filio Hieronymo Mercuriali.

GREGORIUS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem. Nostro summo desiderio optimarum scientiarum studia, quantum possumus, juvandi, non videmus qua alia ratione melius satisfacere possimus, quam si præstantes in quaque scientia professores undique conquiramus, ut una et illos ornemus, et ipsarum scientiarum studiosis eos Magistros demus, quorum ductu et opera possint eo facile et sine ullo errore pervenire, quo ab illis destituti aut nunquam, aut non sine multa hæsitatione et labore pervenirent. Itaque in iis, quos in hac Urbe conductos habemus, variarum scientiarum professoribus decrevimus te accersire, tuaque opera uti in medicina docenda propter tuam excellentem ejus cognitionem et certam et facilem methodum docendi, quod ipsum quoque scientiæ argumentum est maximum: quibus de rebus habes præclara apud Nos tum doctorum virorum, tum quod caput est scriptorum et quotidianorum istluc laborum tuorum testimonia. Venies igitur quamprimum: te enim libenter videbimus, tuaque opera aliis etiam in rebus utemur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die III. Decembris MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

CX. — Gartiam quoque virum inter Hispanos scientiarum splendore fulgentem, impense laudat, quod susceptis laboribus consilium suum emendandi Decretum Gratiani egregie juvaret. [*]

[*] Reg. Gregorii XIII. Ann. III. ep. 215. f. 130.

Dilecto Filio Gartiæ Archidiacono Ecclesiæ Toletanæ.

GREGORIVS PP. XIII.

« Dilecte fili salutem et Apostolicam benedictionem. Laudamus summopere studium, et diligentiam tuam in vetustissimis optimisque exemplaribus, quibus Sanctorum Patrum sententiæ et decreta continentur, perquirendis, atque exscribi curandis: id enim curasse te in Concilio Emeritensi ad Nos misso, inque duobus Conciliorum codicibus et charactere Longobardo hoc nostro latino describendi partim re ipsa perspeximus, partim ex tuis literis accepimus. Ut igitur gratissimum Nobis fecisti in Concilio Emeritensi, sic duos illos codices, quos Nobis paratos esse scribis, magnopere expectamus: speramus enim, eos perutiles futuros ad eam, in qua versamur, Gratiani decreti emendationem. Curabis igitur, ut quamprimum ad nostrum Nuncium Apostolicum perveniant. Cognosces, tuam hac in re diligentiam, atque operam Nobis gratissimam accidisse. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die v. Julii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno tertio.

CXI. — Nasio æque, Germano viro ex familia Sancti Francisci Minorum Conventualium, pietate ac scientia illustri, Gregorius suasor atque hortator fuit, ut Centuriatores Magdeburgenses refellere aggrederetur, eique ad exspectatissimum hoc opus perficiendum non solum sumptus necessarios se subpeditaturum, sed etiam ejus pro prestantia suscepti laboris rationem habiturum per Cardinalem Comensem præmonuit. [*]

[*] Brevia Greg. XIII. et Sixti V. Vol. 28. epistol. 10.

Patri Nasio.

« Admodum Reverende in Christo Pater. Cum in notitiam Sanctissimi Domini Nostri perlatum sit, abs te et pie ac luculenter conscriptum fuisse librum ad detegenda hæreticorum istarum partium mendacia et fraudes; valde id Suæ Sanctitati jucundum, atque etiam gratum fuit, voluitque ejus nomine his literis tuum hunc laborem a me commendari, ac simul significari, quando tua tali in re industria atque opera tanto Ecclesiæ Dei adjumento esse cernitur, cupere Sanctitatem Suam, ut Centuriis etiam Magdeburgensibus, quæ (ut nosti) innumeris erroribus et mendaciis refertæ sunt, respondendi consilium et laborem susciperes. In hoc enim eximia fides, pietas et doctrina tua maxime elucebit, et Sanctissimo Dño Nostro ac toti Ecclesiæ Catholicæ nihil gratius facere poteris. Quoniam autem negotium id magni momenti est, multumque operæ et studii requirit, ac librorum etiam, aliarumque rerum auxilio indiget, quicquid ad illud recte et commode perficiendum opus fuerit a Sanctissimo Domino Nostro liberaliter subministrabitur, a quo etiam meritorum, et laboris tui digna omni tempore ratio habebitur, sicut melius ex domino Porciliarum Comite Sanctitatis Suæ Nuntio cognoscere poteris, cui fidem plenam habebis. Deus te gratia sua perpetuo custodiat.

Romæ die XVII. Aprilis MDLXXIV.

PTOLOMÆUS CARD. NOVOCOMENSIS.

Verumtamen auspicatissima Pontificis vota eventum non habuerunt.

MANTISSA

DOCUMENTORUM

MANTISSA

DOCUMENTORUM

MDLXXII.

I. — 1572. — §. 24.

ILLUSTRISSIMO DOMINO NOBIS OBSERVANDISSIMO, DOMINO NUNTIO APOSTOLICO APUD CÆSAREM.

Viennæ, 21 Junii 1572.

Germania Vol. 23. fol. 96.

Habemus in Hungaria Electos Episcopos quattuor: Stephanum Radecium ad Episcopatum Varadiensem, Joannem Lizthium ad Episcopatum Wespriemiensem, Joannem Monozlay ad Episcopatum Quinqueecclesiensem, et N. N. ad Episcopatum Vaciensem.

Duo Episcopatus vacant Agriensis, et Jauriensis.

Supplicamus assidue ut clementer conferantur, ne et religio negligatur, et Ecclesiæ Cathedrales desolentur. Majestas Cesarea semper clementer nobis respondet, sed nondum apparent effectus. Illustrissimam et Reverendissimam Dominationem Vestram rogamus, juvet supplicationes nostras patrocinio suo, idque jam hoc tempore, quo opus est Episcopis, non solum Ecclesiis et Religione, sed etiam proxima coronatione. Qui quidem parvo et negocio et sumptu creari possunt; maxime tamen utilitato futuri, ne nostra et divina et humana corruant, ut jam cœperunt ruere, neglecto ecclesiastico ordine.

Ac si duo novi Episcopi dabuntur Regno, poterit Illustrissima Amplitudo Vestra pro confirmatione sex Episcoporum apud Sanctissimum Dominum Nostrum intercedere, ut simul et semel hanc benedictionem Ecclesiæ nostræ patrocinio Illustrissimæ Amplitudinis Vestræ consequantur, sin minus, pro quatuor duntaxat, quos initio nominavi, non gravabitur primo quoque tempore petitionem memoratæ confirmationis instituere, juxta quam Majestas quoque Cesarea scribet, et ad Suam Sanctitatem et ad suum Oratorem, fietque provisio, ut curetur celerior ejus expeditio.

Supplicant tamen Electi, ut eis condonentur Annata, quum eorum Ecclesiarum redditus una cum Ecclesiis redacti sint in nihilum his regni calamitatibus, quod cum jam Amplitudo Vestra optime novit, nolo de his miseriis nostris loqui prolixius. Parati alioquin, quoad poterunt de Diplomatum redemptione curam gerere. Atque hæc sunt, quæ de his Illustrissimæ Amplitudini Vestræ pro informatione scribere volui. Cui perpetua servitia mea commendo, et precor omnia optima atque fœlicissima.

Beneficia Ecclesiastica in Regno Hungariæ ad manus secularium Baronum et Nobilium sub diversis titulis per Majestatem Cæsaream tradita et concessa. Abbatia S. Gothardi, dominabus Zecchii et Turzo, pro viginti millibus florenis impignorata. Abbatia Borsmostrensis Magnifico Domino Francisco Nadasdii pro concambio suorum bonorum ad arcem Canysa pertinentium concessa.

Abbatiæ cujusdam Cisterciensis Ordinis bona quondam Gregorio Thurii concessa. Abbatia Lodnicensis in confinis Poloniæ sita Magnifico Gasparo Magoczy inscripta pro octomillibus floren. Abbatia Tapolcensis ante triennium ad Arcem Zenderero applicata. Abbatia de Zerenez

Capitaneo Ruscel vita durante collata. Bona Cartusianorum in Scepusio, lapis refugii appellata, sunt impignorata Francisco Cathay pro tribus millibus flor. Præpositura Mislensis Ordinis Præmonstratensis nuper tantum eidem Francisco Cathay pro quinque millibus flor. impignorata. Tres Villæ meliores Altaris Corporis Christi in Ecclesia Scopusiensi per Dominos Comites Scopusienses fundati et donati, datæ sunt quondam Andreæ Zakay in recompensam bonorum suorum Castelli Zaka. Oppidum Kapos ad Præposituram Selczionensem pertinens impignoratum Francisco Weckty pro quatuor millibus flor. Præpositura major Agriensis Ecclesiæ per Camerarios est arendata pro octingentis florenis Domino Christophoro Ungnodh Capitaneo Agriensi. Tres Villæ Præposituræ veteris Budensis in comitatu Nitriensi pro bona summa sunt inscriptæ Ladislao Maytiny.

Et pleraque alia minora beneficia exemplo Suæ Majestatis ab aliis quoque Baronibus, nobilibus et liberis civitatibus sunt usurpata, et alienata, vel in proprio uso conversa.

Quæ quidem alienata beneficia de facili poterant liberari, redimi et restitui suis Ecclesiis ex bonis Dominorum Priny et Orzagh ante paucos annos per defectum seminis ad Regium Fiscum devolutis; quæ bona pro summa circiter ducentum millium flurenorum sunt vendita Magnificis Dominis Francisco Thorol, Francisco Hadasdy, Joanni Chorom, Nicolao Bathory, Christophoro Ungnodh et Stephano Balassy.

Imo superest adhuc bonus modus et commoditas citra detrimentum reddituum ac Regiorum proventuum ordinariorum, eadem beneficia reintegrandi in pristinum et restituendi suis Ecclesiis, quibus olim ad honorem et cultum divinum fuerunt dedicata, si Sua Majestas voluerit; nempe ex restantiis bonorum Priny, et quondam Georgii Bebek, quæ adhuc in potestate et administratione Cameræ Suæ Regiæ Majestatis habentur multa millium florenorum valentium. Atque ad hoc salubriter et Regia pietate perficiendi, et exequendi animum et gratiam Suæ Cæsareæ Majestati præstet et infundat Deus, gratiarum largitor optimus, pro restauratione et incremento Sanctæ Religionis Catholicæ ejusque Ministrorum debita ac necessaria sustentatione.

ILLUSTRISS. ET REVERENDISS. SIG. PRON. COLENDISS.
IL SIG. CARDINALE DI COMO, SEGRETARIO DI STATO
DI N. S. GREGORIO PP. XIII.

Vienna 23 Giugno 1572.

Germania Vol. 23. fol. 108. Sabbato passato il Reverendissimo Arcivescovo di Strigonia mi venne a trovare in nome di Sua Maestà Cesarea, facendomi grandissima instantia, acciocche io dovesse supplicare Sua Santità per la confermatione di quattro Vescovi di Ongaria nominati gia alcuni anni da Sua Maestà et mi mandò la sera l'inserto memoriale, il quale servirà per instruttione di V. S. Illustrissima et Reverendissima di quello, che l'Imperatore et questi Signori nominati desiderano. La mattina seguente dopo la messa Sua Maestà mi chiamò in camera et mi disse, che instando il tempo della coronatione del figlio et non trovandosi in Ongaria più che quattro Vescovi consecrati, de quali dui per la vecchiezza et infirmità non potevano intervenire a questo atto col quale si richiedeva quel maggior numero, che fusse possibile, strettamente pregava Sua Santità per la confermatione di questi, come ne sarà anco fatto ufficio dal suo Ambasciatore in Roma con Sua Beatitudine. Io risposi a Sua Maestà, che non haveva da dubitare punto della buona mente di Nostro Signore in satisfarla in tutte quelle cose, che potrà, pur ch'io non volevo restare di dirle, che mi pareva havere inteso, che Sua Santità fe. me. non haveva voluto confirmarne tre di loro, perche non s'esprimeva nel processo con che entrata havevano da mantenersi i Vescovi, essendo le chiese in mano d'infideli, et benche io sappi, che hanno Abbatie et Prepositure con le quali vivono commodamente, pur non essendo giustificato, dubitavo, che questo possa havere impedito la risolutione, et che era Vesprino solo, al quale resta qualche entrata del Vescovato, ma non havendo esso alcun'ordine Sacro potrebbe essere, che per ciò Nostro Signore havesse prolungata anco la sua espeditione. Et però acciocche non havessimo hora le medesime difficultà, et essendo il tempo così breve, le dissi, ch'io credeva, che fusse bene, che Sua Maestà operasse con i sudetti Signori nominati che provedessero a questi disordini, come anche io haveva detto al Reverendissimo di Strigonia, pur che in ogni caso non havrei mancato di significare a Sua Beatitudine il desiderio grande di Sua Maestà et la necessità et bisogno, che hà quel Regno di Prelati, et con questa occasione tornai a ricordarle la nominatione d'Agria et Giavarino, che gia tanto tempo vacano, facendole quella maggiore instantia, che potei, acciò si risolvesse con questa occasione, dubitando grandemente, che se passiamo questo punto, staremo qualche giorno ad haverne risolutione. Sua Maestà secondo il solito suo mi rispose humanissimamente, che non havrebbe mancato di provedere a questi dui Vescovati, conoscendo molto bene il gran bisogno delle Chiese, et che lo farebbe molto presto, ma che hora bisognava fare instantia per l'espeditione di questi quattro, mostrando infinito desiderio d'ottenere questa gratia da Nostro Signore. L'Onga-

ria, come V. S. Illustrissima sà meglio di me, è governata da tre ordini principali. Prelati, Baroni et Nobili, quali i dui ultimi per il più sono heretici, et i Prelati sono ridotti a cosi piccol numero, che con gran difficultà possono supplire all'officio loro, il quale non solamente s'estende alla cura particolare delle loro chiese, ma sono anco deputati al governo universale di tutto il Regno, non si potendo fare alcun giuditio senza l'intervento loro; et benche i Vescovati siano usurpati dal Turco, pure è necessario per la conservatione di quei pochi catholici che vi restano, e per il beneficio pubblico mantenere questi titoli, provedendo a questi Eletti con le Abbatie et Prepositure di questo Regno, le quali se non sono dispensate a questo modo, o che restano alla camera, o che vanno in mano di qualche heretico per mancamento di Catholici del paese, come al presente ne sono molte, et accioche la S. V. Illustrissima et Reverendissima possi vedere in che termini si trovano dette Abbatie et Prepositure; qui inclusa sarà una nota di quelle, che sono alienate, et un modo di restituirle in pristino, del che ne feci ufficio con Sua Maestà risportandosi buonissima risposta, ma fin hora non s'è veduto effetto alcuno, et però, come per altre mie le hò scritto, un Breve in buona forma a Sua Maestà in questa materia non potrebbe essere se non di molto giovamento. Con che facendo fine ec.

Di Vienna xxiii. Giugno 1572.

Giovanni Vescovo di Torcello.

—

AL MEDESIMO CARDINALE.

Posonio 26 Ottobre 1572.

Germania Vol. 25. fol. 200. Con grandissima fatica, e travaglio finalmente hò fatto formare i Processi di questi nominati alli Vescovati d'Ungaria, i quali mandarò per un lor Agente, che in breve è per venire a Roma per l'espedizioni; manca solo quello dell'Eletto di Giavarino, che è restato in Vienna ammalato, il quale si farà al nostro ritorno; e di più avendo S. M. dato il Titolo d'Archivescovo Colocense al Rm̃o di Zagabria, con gli altri si manderà il processo suo.

Io credo, che la S. V. Illm̃a sappi, che in Ungaria v'erano due Archivescovati e dodici Vescovati, dei quali la maggior parte è in potere dei Turchi: non dimeno sempre è stato solito di conferir i Titoli, eccetto questo del Archivescovo Colocense, e i Vescovati Sirmiense e Vaciense, che da alcuni anni in quà non sono stati dati; e perche i Vescovati che erano sotto Colocense, tra quali uno è Zagabria, restano senza Metropolitano; ed essendo il presente Vescovo di Zagabria di quel valore e bontà, che è molto ben conosciuta da S. S. nel tempo del Concilio, nel quale era sotto nome di Vescovo di Cinque Chiese: ora S. M. s'è risoluta di dargli questo Titolo, con grandissima consolatione di tutta la Nobiltà di questo Regno; benche esso ne abbia fatto molta resistenza, come ha fatto anco ogni opera per rinonciare il Banato di Croatia, officio di molta auctorità e riputazione, alla quale rinonzia, non solo S. M. non ha voluto consentire, ma gli ha dato questo nuovo titolo con la retenzione però del Vescovato, non avendo altro da poter vivere, per avere esso nel ritorno del Concilio rinuntiato a S. M. due Prepositure, che teneva, di più di quattro mila fiorini d'entrata, dicendo, che avendo giurato di osservare il Concilio di Trento, dove era stato determinato di non potere tenere altro, che un solo beneficio, non voleva essere spergiuro, e certo in questi paesi è tanto stimato, quanto altro Prelato che vi sia, e perche mi ha pregato che io voglia baciare i Sanctissimi piedi di Sua Beatitudine in nome suo, la S. V. Illm̃a così parendole potrà fare quest'ufficio.

Sua Maestà mi ha detto, che dimani partirà di qui per Vienna, ed io ancora penso di fare il medesimo. Con che ec.

Di Possonio alli 26. Ottobre 1572.

Gio. Vesc. di Torcello.

—

II. — 1572. — §. 25.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Vienna 3 Settembre 1572.

Hoggi non ho potuto havere audienza per esser S. M. occupata con i due Principi di Baviera figlioli maggiori del Duca suoi nipoti, che vennero il giorno avanti per honorare la coronatione del Serenissimo Principe Ridolfo, la quale si dice, che si farà nel giorno di S. Matheo, et fra dieci dì si crede partiremo per Possonio. Germania Vol. 23. fol. 137.

Di Polonia non ho lettere dall' Illm̃o Legato già molti giorni, al quale non mancarò d'inviare quanto prima et più sicuramente potrò il suo plico. I Signori di Rosebergh et Prenestain con ottanta cocchi et più di quattro cento persone a li 26. del passato arrivarono in Cracovia, cioè nei borghi, non volendo entrare nella città per peste, che ivi et per tutto il Regno è grandissima et per maggior sicurtà alloggiano in campagna sotto a padiglioni. Non sapevano dove si trovasse il Cardinale, il quale medesimamente per questo sospetto et pericolo andava fuggendo

quà et là; ma havevano mandati due huomini per ritrovarlo, havendo da negotiare seco come le scrissi.

L' ordine di fare la dieta per la coronatione fù posto a li 8. di questo a Cnesin, nondimeno si tiene per certo, che debba prolungarsi fin che il freddo smorzi almeno in parte questa maledittione.

Già quattro giorni hebbi lettere del Capitulo d' Olmuz, per le quali mi danno avviso, che con la gratia dello Spirito Santo havevano di comun consenso confirmata l' elettione del Grodetio, il che m' è stato di gran contento, essendo provista questa Chiesa di persona, che per opinione comune ha tutte quelle conditioni, che si ricercano in un buon Prelato; et perchè il Vescovo è aggravato di molti debiti fatti dal Vescovo morto in beneficio della chiesa et per fondare et fabbricare un collegio in Olmuz per i Padri Gesuiti con gravissima spesa, esso Grodetio et il Capitolo ancora m' hanno ricercato et pregato con molta instantia, che io voglio supplicare Sua Santità che nell' espeditione, per la quale si mandarà in brevi due Canonici, li vogli fare qualche gratia, acciocchè possi continuare nelle buone opere cominciate dal suo Predecessore, et benchè questo Vescovo ricco di forse venticinque mila taleri d' entrata, nondimeno essendo obligato a molte spese, che bisognano fare ordinariamente; quando Sua Santità le facesse qualche gratia, oltre che saria benissimo impiegata, darebbe ancora animo agli altri Vescovi di venire a pigliar la confirmatione subito, che sieno nominati et non fare come questi d' Ungaria, che già più di quattro anni sono stati nominati, nè mai è stato possibile farle venire a pigliare la confirmatione, benchè in questa dieta dicono di volerlo fare ad ogni modo, nè io mancarò di sollecitarli: quello anco di Città Nova, che morì l' anno passato, ha goduto quel Vescovato quattro o cinque anni senza esser confirmato, alla quale chiesa havendo già alcuni mesi S. M. nominato il suo predicatore, persona dotta et molto catholica; non ho mancato di ricordargli più d' una volta a mandare a Roma, et mi ha dato sempre intentione, ma non è venuto a risolutione, et perchè oltimamente mi disse, che S. M. n' haveva questo carico, non mancarò di parlargliene alla prima audienza. Con che ec.

Di Vienna a li 3. di Settembre 1572.

Giovanni Vescovo di Torcello.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Posonio 26 Settembre 1572.

Germania Vol. 35. fol. 148. Sabbato passato a mezzo di giunsi a Possonio, et la sera medesima arrivorno le loro MM. in barca con i Serenissimi figli piccoli l' Arciduca Carlo et i Principi di Baviera et di Cleves, et furono incontrati dall' Arcivescovo di Strigonia, dalli Vescovi et eletti Zagabriense, Vesprimiense, Vaciense, Agriense, Cinquechiese, Varadino et Tiniense et da tutti i Signori Principali d' Ongaria con tre mila cavalli, i quali non meno fecero bella vista per il numero et ordine, che tenevano nel marchiare, che per la vanità et ricchezza d' habiti, diversità di colori et gran quantità di piume. Nel uscire che fecero loro MM. di barca il Rmo Strigoniense parlò in latino in nome di tutto il Regno, allegrandosi della venuta loro et ringratiando l' Imperatore, che prima ad instantia di Signori Ongari havesse richiamati i Serenissimi figli di Spagna et poi havesse concesso loro il primogenito per Rè, dal quale si promettevono felicissimo governo, offerendosi essi all' incontro d' esser perpetuamente fidelissimi sudditi, et pronti a spendere la vita in servitio di Sua Maestà. Al quale l' Imperatore rispose succintamente ringratiandoli, havendo toccata la mano a tutti i principali. Subito poi che s' avicinorno alla città, fù fatta una bellissima salva di arcobuseria et artiglaria, et entrorno in castello in cocchio, non potendo S. M. cavalcare per la gotta. Dominica mattina uscirno tutti i sudetti Principi, Arcivescovo, Vescovi et altri Signori Ongari per incontrare i Serenissimi Principi Ridolfo et Hernesto, che erano restati la notte in un castello lontano forse tre leghe et venivano accompagnati dalla cavalleria d' Austria et Bohemia, et l' Arcivescovo medesimamente subito che fù arrivato appresso Sua Altezza le disse in latino, che poichè era piaciuto alla M. Cesarea di destinarlo per loro Rè, et essi l' havevano accettato con tanto applauso et allegrezza et concetta di lui tanta speranza, lo supplicavano, che volesse habitare nel Regno, defenderlo et ricuperare il perduto, raccomandadogli sopra tutto le cose della religione et della giustitia. A le quali parole Sua Altezza rispose con molta efficacia et maestà, che s'ingegneria di far in modo ch' essi non restassero punto defraudati della buona opinione, che havevano di lui, et che pregheria Dio, che li somministrasse ingegno et forze di far quello che fusse in honore di S. Divina Maestà, et apportasse utile et accrescimento al Regno. Dopo questo Sua Altezza volse vedere minutamente tutta la cavalleria, et se la fece passare innanzi informandosi et del numero et de' Capitani; et perchè questa mostra portò seco assai tempo, passorno le due hore di notte, che non era ancora entrata Sua Altezza, la quale fù riceuta con gran strepito d' artiglaria, molte musiche et allegrezza universale di queste genti. Lunedì mattina poi si cantò in castello una Messa dello Spirito Santo, dopo la quale Sua Maestà uscì in gran salla, et postosi a sedere sotto a

un Baldachino con il Serenissimo Arciduca Carlo, tutti i figli et i Principi di Baviera et di Cleves, disse pur in latino, che per condiscendere alle dimande di questo Regno, et per conoscersi mortale, voleva dare loro Rè ec. La coronazione del quale rimetteva alle volontà loro et poi li ringratiò della prontezza, che havevano mostrata in venire con sì numerosa et pomposa compagnia a questa solennità, et che esso haveria riguardo et all' incommodità et spese. Il che tutto fu poi replicato dal Vescovo Agriense per intelligenza di tutti in lingua Ongara. L' Arcivescovo lo ringratiò etc. et promisse che in quest' occasione et in ogni altra publica et privata attione haveriano fatto sempre volentieri, quanto dalla presente et stretta fortuna loro fusse concesso et disse, che haveriano chiamato consiglio, et determinato et riferito circa la coronatione, et così si licentiò. Fù il dì sequente concluso di fare la detta coronatione il mercordì, ma S. M. volse, che si differisse al giovedì; et in questi due giorni gli Ongari sono stati più volte inseme in casa di Monsignore Rmo di Strigonia per deliberare circa le persone, che havevano da servire in questa coronatione al Rè, et distribuire gli ufficii. Hoggi poi s' è fatto secondo il solito la coronatione nella chiesa di S. Martino con l'assistentia delle Loro MM. di tutti gli altri Principi et degli Ambasciatori. Il Rmo Strigoniense ha cantato la Messa et fatto l' officio, dopo il quale il Rè è andato in Maiestà alla chiesa di S. Francisco, dove ha fatti alcuni cavalieri, andando innanzi i principali Baroni d' Ongaria con le insegne Regie, et sequitandolo solamente i Vescovi et altri Prelati. Finita questa ceremonia, è uscito da due porte della città et salito sopra due palchi fatti per questo effetto, voltandosi verso i quattro venti principali ha giurato, che lui defenderà questo Regno da tutte le parti del mondo. La festa saria stata assai più bella, si la pioggia, che cominciò lonedì, et totta via dora non l' havesse disturbata, la quale causerà forse ancora, che si differiranno le giostre et altri spettacoli. Gli Ongari preparanno un presente al Rè, ma non si sa ancora la qualità. Con che a V. S. Illma et Rma humilmente bacio le mani, et le prego felicità etc. Di Possonio a 26 di Settembre 1572.

Giovanni Vescovo di Torcello.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Possonio 20 Ottobre 1572

Germania Vol. 88. fol. 181. Mercordì finì la Dieta, nella quale oltre i danari, che si danno a S. M. et il donativo al novo Rè, come per altre mie ho scritto a V. S. Illma et Rma, sono stati risoluti tre articoli. Primo che ognuno che possede cento fuochi, debba tenere tre cavalli armati ad ogni beneplacito et bisogno del Rè. Secondo che ogni porta sia obligata a dare dodici opere all' anno per le fabbriche dei confini. Terzo che il Luogotenente del Regno due volte all' anno debba tenere i giuditii per le appellationi, una volta verso Cassovia et altro in Possonio. Appresso queste cose gli Ongari ne dimandano molte altre, et principalmente che siano levate loro alcune gravezze poste di novo dai Ministri di S. M. in materia di decime et di tricesime, che sono sforzati di pagare, alle quali S. M. ha promesso di provedere ad ogni modo. L' altre materie di minore importantia parte sono rimesse nell' Imperatore et parte ad un' altra dieta. Della religione nell' altra Dieta si ragionò di cacciare i Trinitarii, ma havendo io fatto ufficio appresso S. M., che il Decreto fusse generale contra tutti gli heretici, et non potendosi ottenere, a questi Signori Prelati ha parso essere meglio, che non se ne tratti, et riferirsi alle constitutioni antiche del Regno, che sono molto catholiche, acciocchè cacciando questa setta sola, et non facendo mentione delle altre, non par che si approvino.

È partito questa mattina per Baviera il Sig. Cavalier Bottone, presentato d' alcune tazze di argento dorate dal Serenissimo Rè d' Ongaria, col quale s' è rallegrato in nome del Signor Duca di Ferrara per l' assuntione sua a questo Regno, et il Signore Dottore Fontana rimarrà qui per qualche giorno.

La Maestà dell' Imperatore partirà fra sei giorni per Vienna, et io fra quattro, essendo hormai partita la maggior parte della corte ec.

Di Possonio a li 20 d' Ottobre 1572.

Giovanni Vescovo di Torcello.

III. — 1572. — §. 38.

CIFRA DELL' ARCIVESCOVO DI ROSSANO NUNTIO APOSTOLICO PRESSO IL RE CATTOLICO AL SIGNOR CARD. DI COMO.

Madrid 5 Agosto 1572

Il Rè mi ha mandato a dire, che la rotta data agli Ugonotti in Fiandra è di maggiore importanza che non si crede, perchè vi sono morti et presi li più valorosi capi di essi Ugonotti di Francia in buon numero, et se si considera bene, haverà dato maggiore otile a quel Rè che a lui, et se Sua Maestà Christianissima havesse voglia di purgare il regno da suoi inimici, adesso saria il tempo, perchè se tenesse intelligenza con esso Rè Catholico, si potria distruggere il resto, ma- Hispania Vol. IX. fol. 16

xime che l'Admiraglio si trova in Parigi, populo Catholico et devoto del suo Rè, dove potria se volesse facilmente levarselo dinnanzi per sempre, et questa Maestà impiegaria ogni sua forza et vigore sempre fidelissimamente per liberare quel regno, et restituirlo alla pristina sicurezza et splendore, dal che nascerà ancora sicurtà alli suoi. Questo Rè non lascierà, per quanto intendo, di rappresentare questo medesimo al Christianissimo, et offerirsegli, et il Duca di Alva gli ha scritto, che havendo morti tanti inimici di quella Corona, gli offerisce tutte le sue forze per liberarsi dagli altri che restano.

IV. — 1572. §. 36. — 47.

ALL' ILLMO E REVMO SIG. PADRONE MIO COLENDISS.
IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Parigi 22 Agosto 1572.

Gallia Vol. 6. fol. 115. Questa sarà solamente per dirgli, che oggi tornando l' Ammiraglio dal Palazzo del Rè detto del Lovre al suo alloggiamento, arrivando a una porta chiamata di Borboni lontana dal Luvre una balestrata, da una finestra gli fu tirata un Archibugiata che gli ruppe un dito della mano destra, et percotendogli su la congiuntura della sinistra passò fuori del gomito, e nel medicarlo gli taglioronо il dito della destra, non si potendo fare altrimente, raggionandosi adesso che sia necessario di tagliargli il braccio sinistro per assicurarci dellu spasimo, et per rimediare al suspetto che la palla non fussi avvelenata.

L' Archibugio era assai lungo carico di tre palle di bronzo grosse più che ordinariamente, et la casa è di un beneficio di Monsvilemes gia protettore, et oggi quasi governante di tutti gli affari di Monsig. di Guisa, benchè di presente si trovi fuor di Parigi, et nel partire lasciassi ordinariamente ad una Donna che vi restò per guardia, che capitandovi alcuno Parente, Amico di Monsig. Scianlis Maestro di casa del Rè e huomo dependente da'Guisi lo dovessi alloggiare, et questo tale ch'ha tirato l'archibugiata, andatovi come dependente di Monsig. Scianlis, v' ha dormito questa notte passata senza saputa di lui, per quanto dicono, che sta in corte, et effettualmente di presente serve il Rè; et à questi giorni passati l'istessa casa fu signata dai forieri del Rè per Madama di Nemors, quale sen'è servita per la sua famiglia, mentre è alloggiata in corte, di dove per esser gravida è alquanto indisposta, si partì alcuni giorni sono. Non sapendo che parta Corriero per Italia, manderò questa alla posta per tentare se da chi partirà per altre occasioni fusse levata, e stando all'erta venendo altri, glie replicherò il medesimo, et quel di più che sarà accaduto, vedendo che adesso pigliaranno mutationi tutte le cose, e maneggi di questo mondo di quà. E con che ec.

Di Parigi li 22. di Giugno 1572.

Affino et humilino Servo
Il Vescovo Salviati.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 24 Agosto 1572.

Essendo stata tirata un Archibugiata all' Armiraglio ai 22., che l' haveva ferito nella mano destra, et braccio sinistro non senza pericolo della vita, la sera medesima mandando la lettera alla posta gliene detti avviso: il che fu fatto da un Gentilhuomo Tedesco allievo di Monsig. di Guisa vecchio, et marito di Madama di Arles, che andò in Spagna con la Regina, tornata dopo la sua morte fu raccolta dalla Regina madre; ma sta notte due hore dopo mezza notte per commandauento del Rè sono stati tagliati in pezzi tutti gl' Ugonotti, avendu commessa l'essecuzione a Mons. il Cavalliere suo fratello bastardo, Mons. di Guisa, et Mons. d'Humala, che andorono all' alloggiamento dell' Armiraglio assai bene accompagnati, et d' Italiani era con loro il Sig. Pietro Paolo Tosinghi, a chi ho visto lasciarsela alla cintura, et al collo la catena del Armiragliu, Antonio Tosinghi suo nipote et il capitano Acchille Petrucci, et altre al detto Armiraglio et gran numero di persone, che arriveranno a parecchie centinaja, sono morti de capi la Rosciafocò et il suu figlio nato per madre di Cass di Mirandola, Tiligni genero dell' Armiraglio, Piles, Briccomnra, Comon gia Prot. et familiare del Cardinal di Tornone, et hora maritato, il Bagli d' Orliens, qual dicono particolarmente esser statu nominato dal Rè, un luogotenente dell' Armiraglio, la Motta, Perdiglion et il fratello. Gallia Vol. 6. fol. 116.

Havevano gran voglia di Mungomeri, et sin all' hora presente con tutto che glie siano corsi dietro Mons. di Guisa con gran diligenza et 150. cavalli, non s' intende però altro, se non che gli era assai vicino, et che pigliando lui, pigliarebbe ancora il Vidam di Sciartes che s' era seco accompagnato.

Gran parte degli huomini del Rè di Navarra et del Principe di Condè, che uscendo dal Palazzo Regio corsero al rumore furono murti, e le persone loro si trovano nell' istesso Palazzo Regio sane et salve, e guardate come prigionieri.

In questo poco tempo corso dopo che fu fe-

rito l'Armiraglio, l'Ugonotti hanno sempre parlato et trattato arrogantissimamente, et in particolare hieri la Rosciafocò et Tiligni dissero alla Regina parole troppo insolenti.

Se l'archibugiata ammazzava subito l'Armiraglio, non mi risolvo a credere che si fussi fatto tanto a un pezzo, quale in tutti questi accidenti ha mostrato cuore et valore maravigliosissimo, con tutto che da molti si dica il contrario, forsi non si accorgendo esser stato bene per fare, che il Rè più chiaramente conoscesse in che augustia si trovava; le persone del Rè, di Mons. et di Mons. le Duc sono stati nel Palazzo armati con le guardie.

Intendo esser stato commandato dal Rè, che siano ritenuti molti di robba lunga, et emmi nominato in particolare Mons. il Vescovo di Manda, ma non l'ho di luogo totalmente autentico.

Il Maresciallo d'Anvilla si è trovato con il Rè nel Palazzo, et Momoransi era fuor della città ad alcuni suoi luoghi.

Non sono state ammazzate donne di consideratione, et delle altre qualch'una per il tumulto, et sollevamento del popolo, et prigione ne sono state menate parecchie da Monsig. di Loscies, et da altri per commandamento del Rè.

La città tutta s'è messa in arme, et le case degl' Ugonotti sono state assediate, et combattute, et ammazzati molti huomini, et della plebe saccheggiate con avidità incredibile, e taluno farà le spese stasera a cavalli, alloggiarà cocchi, magnarà et berà in vasi d'argento, che mai se lo sognò. Accioche le cose non passassero troppo oltre, et non seguissero di disordini fastidiosi per l'orgoglio della plebe, fu fatto un editto poco fa che debbono essere tre ore di giorno, per il quale si commandava che non si dovesse più nè rubare, nè ammazzare, et si obedisce non intieramente.

Per le strade non si vede altro che croci bianche nei cappelli, et berretti indifferentemente a ognuno che fa bellissima mostra. Nessun Catholico s'intende esser nè morto nè ferito. Pensasi che per tutte le città di Francia debba seguire il simile, subitoche arrivi la nuova dell'esecutione di Parigi.

Quando scrissi ai giorni passati alla S. V. Illña in cifra, che l'Armiraglio s'avanzava troppo, et che gli darebbero sù l'unge, già mi ero accorto, che non lo volevano più tollerare, et molto più mi confermai nell'opinione, quando con caratteri ordinarii glie scrivevo che speravo di dover haver occasione di dar qualche buona nova a Sua Beatitudine, benchè mai havrei creduto la x. parte di quello, che al presente veggo con gli occhi.

Di Parigi alli 24. Agosto 1572.

Il Vescovo Salviati.

Theiner Annal. Eccl. T. I.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 27 Agosto 1572.

Havendo ricevuto la sua degli XI., et visto, che mi mancavano l'altre due del primo, date l'una al Sig. Ambasciatore, et l'altre all'Illño Lorena, et il mal servitio che si fà delli spacci, sono stato in gran travaglio dubitando del medesimo del mio di 24. per essermi lasciato ritirare dal Secr. Sova dalla deliberatione di espedir un corriero espresso, per avvisare la morte dell'Armiraglio, et altri suoi fautori principali seguita la notte innanzi 24. secondo più particolarmente potrà vedere per l'incluso dupplicato, et se ho errato di gratia mi scusi con N. Sig. che mandandomi a dire il Secr., che dando lo spaccio a lui lo mandarebbe con quel del Rè, et che faceva piacere a Sua Maestà, che desiderava che il suo Amb. fusse il primo a dar la nuova al Papa, et a lui servitio che mostrerebbe la sua diligenza, pensai di haver occasione gratuirmelo con una cosa, che alla fine nessun danno apportava ai negotii publici. Gallia Vol. 6. fol. 130.

Alcune cose di questi successi raccolte da un mio secretario franzese, che l'ho mandato per tutto et non sa la lingua italiana, gliele mando da lui medesimo distese in latino. Mongomeri non fu preso, nè si spera d'haverlo, poiche Monsig. il Cavalliere et Mons. di Guisa, che lo seguitavano, se ne tornorno.

Desidera infinitamente il Rè et Regina Madre che men'ha parlato efficacemente, et pregato di espedire corriero, che N. Sig. non pigli admiratione, nè dubiti ponto di queste cose intorno al particolare della religione, quantunque secondo la deliberatione fatta intendino di rinnovare l'editto altre volte fatto et intitulato della pacificatione, dove si promette la libertà della conscienza, alterandolo in quanto ordinaranno, che non si possino fare radunanze, nè convenire sotto pretesti di prediche, o altre cose simili, non si facendo ad altro fine, che per salute et conservatione del Regno, et provedere ad una occisione di parecchie x. di migliara di persone, che seguirebbe lasciando l'arme in mano ai popoli, et concedendogli che si ammazzassino et assaccheggiassino a lor volontà, mossi dall'essempio di Parigi con alienare gl'animi dell' Allemanni, et degli Inglesi dalla corona di Francia, et non senza pericolo, che dando ajuto agli Ugonotti del medesimo Regno, et creando un altro capo ne venisse a' danni del Regno, suscitando nuove guerre civili: qual Regina in progresso di tempo intende poi non solo di rivocare tal editto, ma per mezzo della giustitia di restituir la fede Cattolica nell' antica osservanza, parendogli che nessuno ne debba dubitare adesso, che hanno fatto

morire l' Armiraglio con tanti altri huomini di valore, conforme ai raggionamenti altre volte havuti con esso meco essendo a Bles, et trattando del Parentato di Navarra, et dell' altre cose che correvano in quei tempi, il che essendo vero, ne posso rendere testimonianza, e a Nostro Signore e a tutto il mondo.

In due partite si è trovato nelle mani de thesaurieri delli Ugonotti da 500 mila scudi, che dovevano servire per pagare la parte del lor debito contratto con i Ritri, che vennero in Francia.

Nel campo santo dove sono nutriti i putti orfanelli dopo la morte delli Ugonotti, dicono questi popoli esser fiorito una spina che vi fu piantata pochi mesi sono, et concorreno con tanta frequenza, che se quei preti, che vi stanno ardissino di dire publicamente, che era fiorita parecchi giorni prima, sarebbono lapidati, et buttati nel fiume.

Momoransi che si trovava fuor di Parigi, quando furono ammazzati gl'Ugonotti non si vede che torna, et i fratelli tutti sono di continuo intorno al Rè.

Molte Abbatie che sono vacate per la morte degl' Ugonotti, tenute parte in persona di huomini confidenti et parte per via di economi, adesso saranno date dal Rè per la maggior parte a chi l'ha servito ultimamente, lasciandosi però intendere, che per l' avvenire farà capitale di miei ricordi.

Le confiscationi de' beni de' morti importarano tanta gran summa di danari, che bastarebbono a pagare tutti i debiti della corona di Francia, se fussero anche molto maggiori.

Buon numero di putti si veggono portar alla chiesa a battezzare, et delle donne che portano di peso dell' altre donne similmente alle chiese, essortandole a udir messa, et minacciandole che facendo altrimente saranno ammazzate.

Piacerebbe tanto secondo me a lor MM. ch' il Duca d' Alva facesse morire Gianlis con gli altri prigioni, che non lo facendo dubitaranno che con arti li trattenga per lasciargli fuggire, o dargli in qualche altro modo la libertà, e nutrire nel Regno di Francia le seditioni.

Il Rè di Navarra và liberamente per tutto il Palazzo, conversa con la solita domestichezza con il Rè, e con i Principi che ci sono, et dorme con la Moglie perseverando per ancora ne' medesimi pensieri dell' Ugonottaria, ma alla fine conforme al desiderio et speranza concepnta del Rè, della Regina, della Moglie e del Card. di Borbone, che ci s' affatica assai credo che si ridurrà alla fede Cattolica et a vivere da buon Christiano, et servitore del Rè, cosi piaccia a Dio che segua del Principe di Condè, che si mostra molto più ostinato, et travaglia forsi le menti di lor MM. godendo anch'egli la libertà et conversatione del Palazzo.

Di Parigi li 27. d' Agosto 1572.

IL VESCOVO SALVIATI

AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 2 Settembre 1572.

Si vede che le cose del Marescial Momoransi non andranno per il verso, che alcuni discorrevano rispetto al parentado che haveva con l'Armiraglio, et tanta buona intelligenza, che pareva si dovesse metter in fuga, o almanco armarsi; havendo la moglie mentre si trattiene fuori per commandamenti della Regina e senza farsi guardar impetrata l'Abbatia che godeva l'Armiraglio, come cosa del già Card. suo fratello, non ostante che quando fu privato del Capello dalla santa mem. di Pio V. fusse data a Monsig. d'Humala, che adesso che il figlio è di maggior età, al quale l' haveva destinata si sia ajutato al possibile. Gallia Vol. 6. fol. 139.

Non si confisca, nè si risolve altro per ancora de beni delli Ugonotti, aspettandosi di vedere prima che verso piglieranno le cose del Regno.

Parte mosso dalla propria clemenza, parte per sodisfare a prieghi d'altri, il Rè ha fatti salvare alcuni Ugonotti, che per l'avenire dicono volerlo obedire, et imitare. et in particolare il Baron di Paulin, Vicont di Monclar, Baron di Benar, Gordes, fratello del governatore di Delfinato, Gramont et Dassi, che nell' ultima battaglia fù prigione del Conte Santafiore, Cavagna Dottor Tolosano che si scriveva nella lista de morti, si fa rumor che sia stato salvato per danari da alcuni Arcieri che vogliono appicar, non si nominando le persone di maggior impotenza che havevano il medesimo desiderio, forsi non considerando la malignità di si seditiosissimo spirito, accompagnata da ardire eloquenza, et vivezza non ordinaria.

Dubitando di qualche errore vedendo che tumultuariamente si portavano i putti alle chiese a battezzare, et li adulti si confessavano, ho mandato a ricordarlo al Vescovo et avertito li Parochiani miei vicini, che il Battesimo non si debbe reiterare, et li heretici senza autorità della Sede Apostolica non si possino assolvere.

Di Parigi li 2 di Settembre 1572.

IL VESCOVO SALVIATI.

CIFRA DI MONSIG. SALVIATI AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 2 Settembre 1572.

Gallia Vol. 6. fol. 143. Con tutto che mi paja haver scritto assai distesamente de le cause de le uccisioni de li Ugonotti, nondimeno vò pensando che dicendone ancora alcuna cosa non sia per esser discara. Mentre l'Almiraglio è stato a la corte si era con arte et imperio tanto ingerito con il Rè, che quasi governava, risolvendosi la maggior parte de le cose quasi secondo il suo parere, con dispiacere di Morvigliero, Conte di Res et altri, et grandissima gelosia di Madama la Regente, che segretamente trattando con Madama di Nemurs deliberò di uscire di affanni, et di farlo ammazzare, et innanzi che fusse risoluto che gli si havesse a tirare l'archibusata dal Thedesco allievo di Mons. di Guisa vecchio, intorno a ciò Madama di Nemurs tenuto qualche ragionamento con Monsig. di Guisa suo figlio fu da lui stimulata a tirare l'archibusata mentre l'Almiraglio fusse con la Regente, persuadendola con il mostrarli quanto fusse facil cosa di scaricar un archibuso ad uno che non si guarda, et che essendo tra donne et con la Reggente ragionevolmente doveva disporre ogni sospetto; ma poichè tirata fu l'archibusata dal Thedesco con saputa di Mons. d'Angiù et non del Rè, vedendo la Regente che l'Almiraglio non moriva, et vedendo a quanto pericolo si era esposta et da la propria conscientia insospettita, et da le insolenti parole che uscivano da tutta la Ugonottaria, che in modo alcuno volse accommodarsi a credere, che l'archibusata fusse stata tirata da insidiatori mandati dal Duca d'Alva, secondo che sempre lei si era persuasa di dover dare loro a credere, si volse al Rè esortandolo a la uccisione seguita di tutti.

AL MEDESIMO CARDINALE. *

Parigi 22 Settembre 1572.

Gallia Vol. 5. fol. 173. Chi facesse tirar l'archibusata all'Armiraglio, et per che causa, et a che si debba attribuire l'ultima ressolutione dell'ammazzamento di tanti, et quali fussino gli essecutori con il nome di capi principali, io so d'havergliene scritto, et che non mi sono gabbato punto, et se ho lasciato di scrivere alcuni altri particolari, n'è stata potissima causa la difficultà grande che è in questo paese a ritrovare la verità delle cose, volendo ciascuno haver fatto gran cose, in modo che tanti sono quelli che dicono di lor mano haver ammazzato l'Armiraglio, che se la camera fusse stata piazza Navona non sarebbe stata capace per la metà. Che egli non parlasse punto quando entrorono per ammazzarlo, infra gl'altri lo dice Pietro Paolo Tosinghi, il quale havendo al collo la catena che detto Armiraglio soleva portare, si può credere che egli fusse de primi et conseguentemente che se gli possa aggiustar fede. Molti altri vogliono in tutti i modi che dicesse, giovani soldati habbiate risguardo alla vecchiezza. Onde glie dico per essempio, oltre a quello che altre volte glie ho già scritto che Briccomoro si trova vivo, et che molti et persone di conto dicevono al Rè haverlo ammazzato di lor mano, onde la può conoscere quante bugie si possino essere e dette e scritte.

In Roano dai Cattolici si dice esser stati amazzati 500. huomini plebei con gran dispiacere del Rè, il quale vorrebbe solamente liberarsi da capi, che seducano gl'altri, acciò attendendosi diligentemente et essecutivamente tanto, che s'altro non avviene in breve si sarà fatto un gran fare.

Altre volte glie ho scritto de fanciulli figliuoli d'Ugonotti che si portano a battezzare, et per esser la cosa d'importanza, n'ho parlato a questi Theologhi della Sorbona, et in particolare a Monsignor di Mocares che fa professione dell'Inquisitore, et con Monsignor di Parigi, et tutti mi dicono non si fa cosa nuova, havendomi mostro la forma nel Manuale, che usano tutti i Parrocchiani, della quale la copia sarà inclusa.

« In Manuali Curatorum (Parisiis impresso apud Andream Roffet in vico novo nostre Domine ad insigne Falcarii e Regione S. Genovefes ardentium) ubi agitur de Baptismatis forma, Rubrica sic habet :

« Hic debet Sacerdos interrogare Mulieres, si infans fuerit undatus, aut non, et tunc si fuerit undatus sub conditione baptizetur. Abluat ergo cum semel, vel ter, dicens verba quæ sequuntur:

« Si tu es baptizatus, ego non te baptizo, si nondum es baptizatus, ego baptizo te: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.

IL VESCOVO SALVIATI.

CIFRA DI MONSIG. SALVIATI AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 22 Settembre 1572

Non sò se per soverchia affettione verso il servitio di N. S. o per esser di natura troppo libera, mi farà scrivergli forse più arditamente che non converrebbe; il che essendo, spero nondimeno che da N. S. sia da esser preso il tutto in buona parte, dimandandogli perdono de l'errore. Quando andai a l'audienza de la Regina Gallia Vol. 6. fol. 182.

Madre, per trattare di tutti i particolari che si contenevano in quelle di V. S. Illma di X, mostrò di haver nuova di tutto il mio spaccio, et essere in collera come non contenesse altro che cose suggerite dal Cardinale di Lorena, più che d'ogn' altra cosa ramaricandosi de la separatione del torn che si scriveva che si havesse a fare di Madama Margarita col Rè di Navarra, havendo ciò dal Cardinale di Lorena, perchè vorrebbe fargli diffidente la famiglia di Borbone, et ridurla in necessità di haversi a gettare ne le mani sue, tirando tutti li altri ricordi al medesimo senso, et in modo che mi fa dubitare, che non si habbia a raffreddare in molte buone imprese già principiate, conoscendola sospettosissima, et gelosissima, dove si tratta di scemargli auttorità, o volere essergli compagno nel regnare.

Tutte le cose che si saranno lette del archibusata et morte de l'Almiraglio diverse da quello che io gli scrissi, col tempo si accorgerà se siano vere.

Madama la Regente venuta in diffidenza di lui risolvendosi pochi giorni prima gli la fece tirare, et senza saputa del Rè, ma con participatione di Monsignor d'Angiù, di Madama di Nemurs e di Monsig. di Guisa suo figliolo; et se moriva subito, non si amazzava altri, et non essendo morto, et dubitando lei di qualche gran male, ristringendosi con il Rè, deliberorono di buttare la vergogna da banda, et di farlo amazzare insieme con li altri, et quella notte istessa fu mandato a essecutione.

CIFRA DI MONSIG. SALVIATI AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 8 Ottobre 1572.

Gallia Vol. 6. fol. 293. Li novi accidenti seguiti ne la corte di Francia sia sicura la S. V. Illma che non hanno ne la Regente scemato punto lo antico desiderio di dominare, nè l' esserli confidente o benevolo il Cardinale di Lorena, del quale sospettando al solito, è risoluta di voler sapere quali al presente sieno li suoi pensieri, et per che via deliberi di caminare. Et questi giorni ha fatto pigliare un pachetto di S. S. Illma indrizzato a Monsig. di Guisa, nel quale doveano essere anco de le altre lettre, et ha trovato che attribuisce a se, et al nipote, et a casa sua la morte del Almiraglio, gloriandosene assai, et che havendo lo affetto al governo di Francia, dice al nipote tutto quello che vorrebbe che si facesse, come se l'auttorità fusse uguale a le voglie, del che se si sia la Regente risentita. Lo lascio giudicare a V. S. Illma, et se con sdegno più che ordinario mi dovesse parlare quando gli scrissi di haverla trovata gravemente alterata, che fu a punto il giorno dopo l' apertura del spaccio. Qual Regente per provedere con maggiore auttorità mandò le lettere aperte a Monsig. di Guisa, ma senza riscuotimento di parole, et tutto con grandissima sodisfattione del Cardinale di Borbone, che tanto più si assicura, sapendo tutto questo secondo sanno molti altri, che le cose del Rè di Navarra, del Principe di Condé, et altri suoi nipoti siano per passar bene, et conosce che la Regente non è mai per fidarsi di Lorena, et che egli si contentarà di altro luogo che del governo supremo, et che però a se che si contenta di non trasgredire i termini che offendono la Regente, succederà di stare perpetuamente a la Corte, et al Card. di Lorena gran parte del tempo fuori. Et io di questo accidente cavo una incommodità che Malras diventa migliore et più confidente, solo perchè la Regente si persuase che non sia da la parte del Cardinale di Lorena, anzi si da a credere che lo tribuli et dia noja, per il qual rispetto mi pare anco per adesso fusse bene di non pigliare la impresa.

Per haver una figliola del Rè di Spagna per Monsignor d'Angiù ha incominciato la Regente a far trattare con lo Ambasciatore qui residente, mirando solamente a volere un stato, et facendo persuadere il parentato al Ambasciatore con le ragioni ordinarie, che non ci sia altro modo per la conservatione de la pace. Che sia chi pensi che il Re sia per entrar in lega contra il Turco, se gli dirò che la Regente se ne burli, secondo ha fatto sempre, mi faccia favore di crederlo, et dica quello che vuole il Cardinale di Lorena, che chi non trova una gran congiuntura per la via del utile et del interesse, mai si supereranno le difficultà che nascano dal medesimo utile et interesse.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 4 Novembre 1572.

Il Signor Duca di Savoja è molto desiderato da loro Maestà, che si transferisca a questa corte per tenere a battesimo la figliolina, ch' è ultimamente nata al Rè, e tanto gl' hanno scritto e fatto scrivere più volte instantemente dai suoi Agenti, che ci sono, benchè si pensi, che ci potessi anco essere qualche negotio da trattare con Sua Altezza, non essendo fuor dell' opinione delle persone, quello del parentado per Monsignore, sapendosi che 'l Signor Duca l'ha più volte lodato, non meno per rispetto dell' interesse del Rè Cattolico, che del commodo di Monsignore, et che la Regina Madre si è servita in questo del mezzo di persone, che in modo nessuno non debbono esser comparate con Sua Al- Gallia Vol. 6. fol. 280.

tezza, nè per il valore proprio, nè per l'auttorità, che possono havere con la Maestà Cattolica; i quali almanco mettono a campo cosa, ch'ha apparenza di discostarsi manco dal vero o dal possibile: che non è il pensiero d'alcuni pochi, che vogliano, che questa venuta del Signor Duca di Savoja si desidera per causa della radunanza, che è stata fatta in Ginevra, dove essendosi trattate molte cose per servitio della loro setta; s'intende anco esser passati tanto oltre, che hanno sin havuto ardire temerariamente di proporre, che s'haverebbe da conspirare contro le persone della Regina et di Monsignore per vendicare la morte degli Ugonotti, che furono espediti a xxiiii. d'Agosto.

Di Parigi li iiii. di Novembre mdlxxii.

Il Vescovo Salviati.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 22 Decembre 1572.

Gallia Vol. 6. fol. 400. Sono prigioni alcuni huomini di Rovano per gl'ammazzamenti et rumori seguiti in quella Terra contro degl'Ugonotti, essendo il tutto interpretato a seditione, et non a zelo di Religione, intanto che se noi, che siamo tenuti a difendere le parti Cattoliche, parlassimo in favor loro, l'officio nocerebbe loro infinitamente, e di noi si pensarebbe, che havessimo fine di fomentare le discordie civili in questo Regno, del che scrivo a V. S. Illma come di cosa, che mi pare molto a proposito per dargli esatta cognitione degl'humori presenti.

Il Vescovo Salviati.

V. — 1572. — §. 39.

ALL' ILLMO. ET RMO. MONS. PRONE. MIO COLENDISSIMO MONSIG. IL CARD. DI COMO.

Torino 31 Agosto 1572.

Illmo et Rmo Mons. prone. mio Colmo.

Sabaudia Vol. 4. fol. 23. Ancora che io sappia certo che la S. V. Illma per il Corriero di Lione che venerdi passò di quà verso Roma, haverà l'avviso del soccesso de la morte de l'Ammiraglio et di quegli altri principali Ugonotti in Parigi; con tuttociò non voglio mancare di mandarle per la via di Genova l'acceluso foglio; nel quale particolarmente si contiene la relazione fatta qui da un gentilhuomo spedito espressamente dal Signor Duca di Nemours a Sua Altezza per renderle conto di simile soccesso; con che non havendo da fare intendere altro a V. S. Illma, per fine baciole riverentemente la mano, et prego il Signor Iddio che con lunghissima et felicissima vita di Nostro Signore conceda a lei ogni vero contento et felicità. Da Turino l'ultimo d'Agosto 1572.

Di V. S. Illma et Rma

Humil. et devotissimo Servitor
Il Vescovo del Mondevi.

RELAZIONE DI UN GENTIL' HUOMO MANDATO ESPRESSAMENTE DAL SIGNOR DUCA DI NEMOURS AL SERENISSIMO DUCA DI SAVOJA CIRCA IL SUCCESSO DELLA MORTE DELL' AMMIRAGLIO ET DEGLI ALTRI UGONOTTI IN PARIGI.

Che il Venerdi alli 22. d'Agosto uscendo l'Ammiraglio circa le 13 hore da la stanza in Parigi a San Germano del'Opserè, leggendo una lettera, con animo d'andar a trovarsi al desinare del Re, gli fu tirata una archibugiata, la quale li forò la man dritta, et insieme li fracassò il ditn di mezzo de la sinistra, parve che esso Ammiraglio al'hora si voltasse ai suoi et dicesse a sangue freddo, hè mio Dio, guardate di dove viene l'archibugiata. Non si sà chi fosse quello, che habbia fatto il colpo, s'intende che egli essendosi ritirato per alcune case, si sia poi salvato sopra un giannetto. L'Ammiraglio ritornò subito in casa; et li principali Ugonotti andorono a procurare dal Re, che 'l delinquente fosse preso. Il Re rispose che non haveria mancato fare usare la diligenza, che si conveniva; et verso la sera andò in persona a visitare l'Ammiraglio, confortandolo ad attendere a guarire. Sabaudia Vol. 4. fol. 24.

Nel domane alli 23. gli Ugonotti persuadendosi che da la banda del Re non si usasse la sollecitudine che essi havrebbero desiderato, per ritrovare il Reo, si sdegnorono con proposito di farne risentimento; fecero pertanto che Bricamor et Piles accompagnati di buon numero di gentilhuomini restassero a dormire nelle stanze del Re di Navarra, che erano dentro del Lovro, et circa due hore dopo mezza notte il Conte de la Rocciafocault, Telignì, Mongomeri, et altri principali Ugonotti con una gran copia di huomini armati vennero per isforzare la porta del palazzo, dove li fu da la guardia delli Archibusieri del Sig. Filippo Strozzi fatta resistenza: intanto essendosi sentito il romore dentro del Palazzo, Monsignor di Cornovaglia, Luogotenente del Duca di Boglione Capitano della guardia, mise in punto la guardia de' Svizzeri, con la quale s'avviò verso il romore; et havendo ri-

trovati sotto il portico verso la porta Bricamor et de Piles con altri Ugonotti aronati in ordine per dare ajuto a quelli di fuori, si risolse di ammazzarli, come fo subito eseguito. Dopo quelli del Re apersero la porta, et usciti fuori messero in fuga gli Ugonotti; li cui capi fuor che Mongomeri con maggior parte de' gentilhuomini si ritirorono ne l' alloggiamento de l' Ammiraglio. In questo mentre appariva l' alba, quando il popolo Parigino al romore prese l' arme, andò a sforzare la casa de l'Ammiraglio, il quale fu ammazzato con più di 20 spontonate, et gettato fuori dalle finestre; come anche fu fatto del Conte de la Rocciafocault, di Teligni, del primogenito d' esso Conte, di quello de l' Ammiraglio, et di qualonque persona di che conditione et sesso vi fosse là entro.

Mongomeri non si ritirò con li altri a la casa de l' Ammiraglio, ma (per quanto si congettura) passò per barca il fiume, et così se ne fugì da la banda di S. Agostino; là dove il Re gli havea mandato dietro il Duca di Guisa con 400. cavalli.

S' intende che intanto il Re di Navarra et il Principe di Condè, li quali alloggiano in palazzo, andarono a gettarsi alli piedi del Re, scusandosi, che essi non erano consapevoli di cosa alcuna; imperò Sua Maestà ordinò loro, che si ritirassero alle stanze, mostrando che ciò faceva più presto per salvarli dal pericolo, in che sariano potuti incorrere, uscendo fuora, che per altro.

Il popolo di Parigi era di maniera alterato, che ove era alcuna cosa d' Ugonotti entravano per forza ad ammazzare tutte le persone, senza haver punto riguardo a donne, fanciulli, et bambini in fascie.

Tutto questo s' è inteso da un gentilhuomo mandato a Sua Altezza dal Signor Duca di Nemours; il quale essendosi avviato verso la corte, fu martedì sera alli 26, presso Rovana di là da Lione sopragiunto da due, che gli raccontorono il fatto ne la sudetta maniera, et furono cagione che esso Signor Duca risolse ritornarsene nel suo stato di Genevois per dubio delle strade rotte. Li detti due partirono da Parigi la mattina delli 24; non havevano in iscritto il soccesso; ma per la brevità del tempo portavano solamente lettere credentiali del Re, l' uno a Monsignor di Giojosa Governatore de la Lenguadoc, et l' altro a Mons. di Gorfiles, che ha il governo del Delfinato; soggiongendo anco che Mons. de Perat era stato da S. M. spedito per il medesimo effetto al Governatore di Lione, alfin che le terre di quei governi siano provedute di sorte, che gli Ugonotti non vi possino far tumulto veruno.

Dicono che la finestra, da la quale fo tirata l' archibusata a l' Ammiraglio era fatta espressamente, ciò è piccola, e storta a foggia d' archibusiera, affine che non si vedesse il fumo de la polvere.

VI. — 1572. — §. 39.

ALL' ILLMO. ET REVMO. SIG. MIO COLENDISS.
IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Firenze 3 Settembre 1572.

Illĩno et Rĩno Sig. mio Colendissimo.

Hieri con l' ordinario di Lione scrissi oltimamente a V. S. Illĩna quanto mi occorse. A que- Florentia Vol. 1. fol. 86.
st' hora è giunto un Corriero di Francia, et benchè di là non ho lettere, ho inteso che detto Corriero porta la confirmatione della morte dell' Ammiraglio, et di quelli altri Ugonotti, et che tutto è stato seguito per ordine del Re in Parigi, et in altri luoghi, et che a questo è stato consentiente il Principe di Navarra, il quale va alla messa insieme col Re, et parla et burla, et scorza con lui, et molti che seguitavano il detto Principe, sono stati parimente amazzati senza haverne lui mostrato sentimento alcuno. Domani s' aspetta un Gentilhuomo, il quale dicono che porterà tutt' il particulare, et di quanto intenderò appresso ne darò aviso a V. S. Illĩna, alla quale humilmente bacio le mani, pregandole da Dio ogni felicità. Di Firenze agli 3. di Settembre 1572.

Di V. S. Illĩna et Rĩna

Devotissimo Servitore
Il Protonotario Brezegno.

RAGGUAGLIO DELLA MORTE DELLI UGONOTTI.

Parigi 29 Agosto 1572.

Avevi inteso appresso lo aver fatto S. M. Florentia Vol. 1. fol. 90.
trionfi grandissimi e mai più visti della sorte, si in ricchezze che invenzioni e grandezze, si di giostre che maschare e altri ornamenti per lo spazio di 6. giorni. Il primo giorno fu una tragedia che fu venerdì che fu tirato una archibugiata sulle dieci ore di mattina uscendo del Lovro allo Ammiraglio, qual tiro venne da una casa dove era stata marchata per Madama di Nemours e in la qual loggio tanto quanto ste al Lovro dopoi ci abitano M. di Villemur e M. di Gaieti li quali sene andorno a campi davanti che seghuisseno li mariaggi e per anco non sono di ritorno. Il qual M. di Villemur raccomandò questo che fece il fatto alla ostessa; in somma fatto il colpo si salvò. Sua Maestà quel giorno

con li suoi fratelli andorno a vedere detto Amniraglio insieme con la Regina madre, qual Ammiraglio per quanto si dice disse che era ferito e che piacendo a Dio ne scapperia e così se Sua Maestà non ne faceva giustizia che aveva 50 mila homini al suo comando e se ne la farebbe fare. Su questo S. M. non disse altro: dipoi la sera al cenar del Re venne Piles, il qual disse che lo Ammiraglio si portava bene e che avrebbe ragione di questa archibugiata. Il Principe di Condè infestava forte il Re dicendo che erano venuti sotto la sua parola e che restavano poi traditi e che omo li voleva far morire se il simile faceva il Re di Navarra. A tal che bravavano di sortr, che visto questo Sua Maestà come Principe savio e di grandissima aspettazione si delibberò di veder lo aviso della madre, fratello, mariscial Ditavanes, Monsig. Dumal, e Monsig. de Nivers e Monsig. di Ghuisa, e così delibberorno di aver li capi e farli morire; atteso che avevano havuto qualche sospetto che li Ugonotti vulessero fare uno cattivo verso a ditto Re e sua persona, e Pocianannes (Bonchavannes) che era della legha del Ammiraglio, si delibberò conferir tutto a S.M. domandandoli perdono della vita; quello si contentò fare che avendo intesa una intrapresa tanto iniqua contro il lur Re così benigno e giusto, si delibberò di voler far mettere tutti quelli di quella maladetta religione a morte, a sacheggiar li lor beni. Così il sabbato notte dette le arme in manu al populo con commissione di ammazzar tutti qoelli di quella religione. Perilchè alla sua ghuardia, gentilomini e altri dette cura di ammazzare tutti li capi e sacheggiar li lor beni, e il primo fu l'Ammiraglio, il quale appresso che l'ebbero dato una pugnalata in la testa, fu gittato mero vivo dalla finestra abbasso del suo alloggiamento, e poi andorno a tutti li altri e fecero il medesimo, di sorte che non se ne salvò nessuno, eccetto Monghomeri e il Vidame di Cintres, li quali per quanto si è inteso questa mattina sono stati amazzati in nel bosco di Monfort dalli cavalli che Monsignor di Ghuisa li lassò dietro, avendoli seghuitati venti leghe a talche non ve ne resta piu, e li populi, ciascuno nel suo quartiere, fece fine di quanti che venero, a talche quei poghi, che ve ne restarono e per meglio dir nessuno, che siano visti, subito sono presi e ammazzati e gettati in la riviera, che veramente lo spettacolo è stato crudelissimo. Niente di manco era di bisogno di fare uno tale effetto, si per nettare la christianità di una così perfida religione, come anco Sua Maestà non lassare impunito tale e si enorme intrapresa, la quale, per quanto si dice, era di ammazzare la Maestà del Re con tutti li suoi fratelli e le due reine, e dicano coronare il Re di Navarra, cosa molto crudele e dispietata. Et appresso che ditto Ammiraglio fu morto, è stato da putti di questa terra stracinato per tutto, e tagliatoli le braccia, e appresso il capo, il quale da uno beccaro fu portato in cima di uno bastone per mostrarlo a tutto il populo, e dopoi il corpo impiccato a Monfalcone, a talche è venuto avere il castigho a che era stato condannato. Li altri capi che erano li Rociafocoult, Tiligni, Bioves, Brichmor, Piles con altri capi, ma questi sono li principali restano morti insieme con lor gente. Il Vidame di Ciatres si salvò con Monghomeri insieme con circa 80. cavalli, quali per quanto si ha nuova, restano morti in el bosco di Monfort. Et fattto questo jermatina Sua Maestà venne al palazzo, dove sedette pro tribunali, e così dichiarò la sua voluntà al parlamento, erano tutti li Principi e Signori del suo seghuito, e disse che Iddio lo aveva eletto a questo così bel reame. Il quale dopoi esser venuto a dette elezzioni, non aveva possuto mostrar nè far cosa nessuna sendo sempre stato molestato dai perturbatori del suo reame, e così fino a ora era stato soggiugato da questi tali, e che ora avendo conosciuto qual era il mal animo loro, e che di più in piu, in cambio di emandarsi si incrudelivano tanto in verso di lui, che deli suoi fratelli e populi, ch' ha fatto questa deliberazione d'istirparli, et così approva la execuzzione fatta per Monsignor suo fratello, e Monsignor di Ghuisa haverla fatta di suo comandamento, così quelli, che erano morti fussero morti, che perdonava alli altri populi che restavano, con questo chè ritornassero buoni cattolici, altrimente che fussero messi alla giustisia, e condannati come si faceva al passato, non intendendo che nel suo reame si vivesse altramente, che alla religione cattolica Romana. E a questo modo perdonò a tutti.

VII. — 1572. — §. 43.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 31 Aoùt 1572.

Tressainct Pere. Nous envoyons presentement devers Vostre Sainctetè le Sieur de Beauville lun de noz gentilshommes ordinaires, servant pour dire et faire entendre a Vostredicte Sainctetè aucunes choses de nostre part. Sur lesquelles nous prions et requerons Vostre Sainctetè tant et si affectueusement que faire pouvons, luy conceder benigne et favorable audience, et adjouster la mesme foy a ce quil vous dira comme vous vouldriez faire a nostre propre personne. Et a tant Tressainct Pere, Nous prions Dieu quil veuille Vostre Sainctetè longuement maintenir, et garder au bon regime et gouver- Litt. Principum Vol. 31. fol. 3. Original

nement de sa Saincte Eglise. Escript a Paris ce XXIIII. jour dAoust 1572.

Vostre devot fils
CHARLES.

Fizes.

VIII. — 1572. — §. 43.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPPE.

Paris 26 Août 1572

Litt. Principum Vol. 31. fol. 4. Original.

Tressainct Pere. Ayant la bonté de nostre Roy usé de la clemence et doulceur, que chacun a bien sceu a lendroict de ses subgectz rebelles, et mesmes de Ladmyral Chastillon, aucteur et princippal mynistre de tous les maulx et injures, que les pauvres catholicques de ce Royaulme ont souffertz et endurez en ces guerres passées; esperant par la amolir la durté de leurs cueurs et les ramener a lobeissance, qui luy est deue; ledict admyral sest monstré si meschant que davoir conspiré de faire tuer ledict Seigneur Roy la Royne sa mere, messieurs les freres et tous les princes et seigneurs catholicques estans a leur suicte. Pour cela faict se bastir ung Roy a sa debvotion, et abolir toute autre Religion que la sienne en cedict royaulme. Mais Dieu, qui a tousiours eu soing des siens, et faict paroistre au besoing en toute les occasiones qui se sont presentées, combien est Saincte et juste la querelle, que nous avons soustenue pour son honneur, a voulu et permis que ceste conspiration a esté descouverte. Et ce faisant si bien illuminer lesprit de Sa Majesté, que au mesme jour ce malheureux faisoit compte de faire commancer sa damnable entreprise, elle en a faict tomber lexecution sur luy et ses complices tellement, quil a esté tué avec tous les princippaux chefz de sa secte; le nombre desquelz et des autres de leur party, qui ont courru pareille fortune, est si grand en ceste ville seulement que je ne scaurois le vous declarer. Et ce que j' en loue plus, est la resolution que sadicte Majesté a prise d' aneantir du tout ceste vermyne, et de remectre du tout leglise catholicque entre ses bons subgectz au repos et splandeur, quilz la desirent. Ce quil ma semblé ne debvoir faillir de faire entendre a Vostre Sainteté pour le plaisir, que je masseure elle recepvera de ces nouvelles. Et ces quil luy plaise faire presenter requestes et prieres a nostre Seigneur, aux fins dassister et favovoriser de sa puissance et bonté la poursuicte et parachevement dune si Saincte entreprise, de quoy de ma parte je la supplye de tout mon cueur, et quil vous vueille, Tressainct Pere, maintenir et conserver aussi longuement au bon regime et gouvernement de sa Saincte eglise comme le desire.

De Paris ce XXVI. jour dAoust 1572.

P. S. autographe.

Pour aultant tressainct pere que ie nay encores rien receu de la depesche, quil a pleu a Vostre Sainctetè masseurer avoir accordée a ma fille seur Loise de bourbon pour Labaye de tonerre (depuis le brief quil vous a pleu mescripre) iay estimé que vous ne trouverés mauvois, si ie vous supplie comme ie fais tres treshumblement que ladicte depesche me soit envoyée.

Voustre plus que treshumble et
tresobeissant fils et serviteur
LOYS DE BOURBON.

IX. — 1572. — §. 46.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 19 Nov. 1572.

Litt. Principum Vol. 34 fol. 31. Original.

Tressainct Pere. Ayant entendu qu' apres qu' il a pleu a Dieu appeller a leternelle vie le feu Pape Pie Quint de tres sainct memoyre, les devotes prieres des Illustres Cardinaulx du sainct et sacré College ont esté exaulcées par sa divine providence en lélection du plus sainct, vertueux et digne pasteur qu' on eust peu choysir pour sa chrestienne Bergerie, nous n' avons voulu faillir de nous conjoyr avec Vostre Sainctetè de ceste sienne divine et tresheureuse assumption et promotion, et a l' exemple de noz predecesseurs Roys luy prester l' obedience acoustumée, pour estre nostre desir de correspondre de bien en mieulx a leur bon intention et saincte volunté envers elle et tout ce sainct et sacré siege appostolicque. Et pour cest effect nous avons depputé le Sieur de Rambouillet Chevallier de nostre ordre, conseiller en nostre privé conseil et capitaine de noz gardes, lequel avec le Sieur Baron de Ferralz, aussi conseiller en nostre conseil privé et nostre Ambassadeur ordinayre residant près Vostre Sainctetè; il vous plaira recevoir a ladicte obedience, et croyre ce qu' il fera ausurplus entendre de nostre parte a Vostre Sainctetè. Laquelle nous supplions le Createur vouloir longuement preserver, maintenir et garder au regime et gouvernement de nostre saincte mere Eglise. Escript a Paris le XIX. jour de Novembre 1572.

Vostre devot Filz le Roy de France
CHARLES.

Fizes.

A NOSTRE TRES SAINCT PERE LE PAPPE.

Paris 19 Novemb. 1572.

Gallia Vol. 7. fol. 913. Orig. autographe.

Tres S. Pere, envoyent le Roy mon fils le sieur de Ramboullet capitayne de sa guarde et de son consel ver V. S. pour lui fayre laubediense come tres afectioné fils de leglise et de V.S. et prinse tres cretien, come ses ayfects les monstret, et contineant toute saine chause, que me rent si contente de voyr, que Dieu ma fayst la grase parmi tent de mauvese religion en son bas eage lavoyr telement nouri, que le voyent homme: ie le voy tant aseuré et afectioné en nostre religion, quel rent un temoynage par sa vie et action de la noriteure, que ie ay donnée et fect, que les caloniateur ont perdu leur penes, et se sont fest conoystre neul, que ie maseure V.S. ni avoir plus de foys a leur dire; cet que ie lui suplie, et de croyre que la vie de mes enfans, que ie creyn plus que la miene ne mest si chere que mest lhonneur de Dieu et la conservation de nostre religion catolique Romayne, come ie le monstre par efest la li ayent hazardée an batalles et gueres, qui ont ayté en set Royaume come V. S. et tou le monde ha seu et veu, et masurent qoe V. S. me fayra cet bien de nan doucter icamés plus. Je ne lui en diré davantage, et aveque cete confiense en toot cet que ie desireré dorenavent de V. S. ie y recoureré come si setoyt Pappe Clement mon oncle de Sainct memoyre, et lavré cet grases, pour remersier V. S. de la dispanse, quella henvoyée pour mes enfans Roy et Royne de Navarre; lasurent ausi que tou deus ne forlineront poynt della volanté de leur mere. Ausi ie donne charge audist sieur de Ramboullet de remersier V. S. en mon non et lui dire aucoune chause, que ie la suplie croyre come elle fayroyt moy mesme; que de peur de lannuier de trop longue letre, men remet sur sa sufisanse et fayre fin besant le pié de V.S. et suplient dieu lui donner ausi longue vie, que la lui desire

Vostre devote et hobeisante fille
CATERINE.

X. — 1572. — §. 48.

A NOSTRE SAINCT PERE LE PAPPE.

Paris vers le 8 Juillet 1572.

Gallia Vol. 6. fol. 51. Orig. autographe.

Tres S. Pere, ayent entendu par le ayveque Salviati, que V.S. ha envoyé ver le Roy mon fils, come elle desyre voir contineuer la pays entre ses deus Roys, di qui Dieu ma fest si heureuse que davoyr lhonneur destre mere de leun, et belle mere de laultre et aystre, aymée du Roy mon fils tent que ie maseure, quil neme cele guere de chose, qui est cause que ie bien voleu fayre la presente ha V. S., tent pour louer Dieu deu bien, qui la fayst a toute la Cretienté après avoyr prens le feu Pappe, de avoyr porveu set S. Siege et toute son ayglise dun tel Prinse, de quoy le Roy mon dist fils, et nous tous enn avons senteu layse et contentement, que prinse tres cretiens en douivest resantir: et ausi la presente sera pour dire ha V. S. sur se que le dist eveque nous ha dist de sa part, que ceuls, qui ont voleu fayre croyre a V. S., que le Roy mon dist fils eult volunté de comenser et fayre la guerre au Roy Despagne son frere, que aylle le remarqer pour persones que le voldroynt: car coment ie lui ay deica dist, sachent de ses volontés, ie la puis aseurer quil ne la comensara icamés, si lon ne lui contreint par forse, et ne desire que achever de acomoder le dedans de son Royaume, et que lon lui en donne le louisir, et ne lui empechet de establir le repos, qui est encomensé; le quel yl se promet entier par le mariage du Roy de Navarre. Aystent a present morte la Royne de Navarre sa mere, et pour aystre nous tous tres hobeisans eu sans de leglise, et volant le Roy mon fils et moy porter toutes nos vies et tous mes aultres enfens laubeisance et respect, que prinse cretiens douvet ha V.S. et au S. Siege Apostolic, nous lavons l' an voleu par la presente suplier ynsin que par lembasadeur, et Mesieus les Cardinauls de Lorayne, de Ferrare et Dest deica lui ha esté suplié de nous volouir acorder la dispanse de la consaguinité qui est entre ma fille et le dist Roy de Navarre, qui nest que au tier degré: chause qui ayst si hordinayre que nous nous ascuron, que V.S. nous la donneré: aysperent bien de V. S. de plus grant grase, car nous ne lui en demenderon riente que nestimions resonable, et que aveques la decharge de sa consiense el ne nous la puise acorder. Suplient V.S. me fere cete grase de sascurer, quyl nia chause en cet monde que ie desire plus pour lhonneur, que ie ay que de voyr contineuer et augmenter la pays et union entre ces deus Roys: et tent que ie vivray encet, que ie auré demoyen, ie mi employré, et prie dieu me fayre la grase, quen scsi et aultre chause ie puise fayre celon sa volonté et le desir, que ié de servir a sa gloyre et au repos de la cretienté, et lui suplir, donner ha V.S. lheur de si bien gouverner et regir son eglise, qui lensouet servi et honnoré, et la gloyre et V. S. annaye lhonneur et contentement, que lui en desire

Vostre devote et hobeisante fille

CATERINE.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris le 1 d'Août 1572.

Gallie Vol. 6. fol. 81. Original.

Tressainct Pere, iay entendeu par le S.r de Ferralz, mon ambassadeur resident près Vostre Sainctete la responce, quil vous a pleu luy rendre en sa derniere audiance sur linstance, quil vous a faicte de ma part pour la dispence du mariage de ma seur et du roy de Navarre: et daultant que ce que iay tousiours le plus desiré est de tesmogner et fere preuve a V. Sainctete de combien est grande et intiere lobeissance, que ie desire luy rendre, et que ie ne vouldrois la requerir de chose, qui ne fust tresiuste de soy et tresconsiderable pour le bien public: iescripz audict S.r de Ferralz fere sur ce entendre a V. Sainctete aucunes choses de ma part. Vous priant tres affectueusement vouloir adiouster la mesme foy a ce quil vous dira, comme V. Sainctete vouldroit faire a celluy qui demeurera a tousiours

Vostre devot fils
CHARLES.

XI. — 1572. — §. 48.

A NOSTRE TRES SEINT PERE LE PAPE.

Paris 13 Août 1572.

Gallia Vol. 6. fol. 137. Orig. autographe.

Tres S. Pere, Je remersie tres afectuesemen V. S. de la bonne volonté, quelle me demonstre par la letre ayscripte de sa mayn, que ie ay ces iours pasés reseue, et la prie croyre, que le Roy mon fils et moy lui couresponderon tous iour aveque toutte la devotion et hobeisanse, quelle saroyt de nous desirer; mascurent ausi tent de sa bonté paternele, que V. S. nous gratifira liberalement des grases depandentes de son hauctorité, quant le besouing des afayres de cet Royaume le requera, et ancete fianse nous avons recours ha V. S. Jespere que V. S. ayent oui cet que le Roy mon fils lui ha mendé par un sien valet de chambre, quelle usuré plus longuement diferé de comender lexpedition della dispanse, que avons demendée ha V. S. pour le mariage de ma fille aveques le Roy de Navarre: et veuls croyre ausi que V.S., conoysant notre droyt yntantion, ne prendré que de bonne part la solannisation du dist mariage, que avons feste pour ne se povoyr plus longuement diferer san danger de plusieurs ynconveniens, ynsin que plus amplement lui dira le sieur de Feral, embasadeur pour le Roy mon fils ver V.S.: et seulement diré ha V.S., que la lianse, quil povoyt prendre de hors cet Royaume, et lascurense que avons, que ma fille aveques cet que le Roy mon fils et moy ferons pour satisfayre acet que desirons pour le servise de Dieu, et le remetre vostre volonté et la nostre; le conesant de si bonne volonté que cela nous aseure aveques le temps satisfayre au poyns que V. S. nous ha demendé: qui ha esté cose pour toutes ses reysons et selles que V. S. entendra de cet ieantilhomme, que avons ayfectué dist mariage; nous aseurent, que sil plest ha V. S. mestre toutes ses causes et consideration ensemble, et letast de cet Royaume, quele rengera cet mariage aystre nescsayre pour le salut et repos decelui, cet que conoysant, elle fayré plus de fondement sur nostre droycte yntantion, et eyan plus degard et a nostre besouin, que auls dificultés, mis ennavent par lartifise daucouns pour empecher les effects de nostre bonne volonté: pourtent retourneron de rechef ha suplier V.S. prendre de nous sete fianse, et nous hacorder la diste dispanse aveques cete aseuranse, que cet que avons fayst navons aysté meus que du bien et nesesité de cet Royaume, que nous desirons sur toutes choses rendre V. S. satisfayste, et lhonneur de Dieu et de son ayglise continué et augmenté, et remis par tout cet Royaume, com est lintantion et desir du Roy mon fils et de

Vostre devote et hobeisante fille
CATERINE.

XII. — 1572. — §. 50.

AL CARDINALE DI COMO.

Parigi 8 Giugno 1572.

Il giorno dopo il Corpo di Christo, entrò in questa Città l'admiraglio di Francia, con più di tre cento cavalli tra suoi et altri nobili, che li andarono incontro, et in quel medesimo di se ne passò a trovar lor Maestà a Madril, dove era il Duca di Guisa, et dovevano per ordine del Rè, incontrandosi, salutarsi l'un l'altro, dovendo però l'admiraglio primo salutare il Duca, che sin qui non ho inteso essersi fatto. Gallia Vol. 6. fol. 11.

Magnum Omnipotentis Dei opus, il giorno del Corpo di Christo, si ammalò la Regina di Navarra in questa Città, et questa mattina, nel quinto del suo male si è morta, in tempo che più li Ugonotti erano allegri, parendoli di haver la sua Regina, et che ella era più trionfante, preparando la festa del figlio, et che più si preparava a far male, ordendo di molto male tele in dishonor di Dio et disturbo di stati Christiani, l'ha cosi subitamente et maravigliosamente, Dio benedetto, tolta dal mondo, togliendo una cosi grande e principal nemica della Chiesa sua Santa, et voglio sperare che debba haver liberato

ancho Vostra Santità di un difficile negotio del matrimonio del figlio con questa sorella del Rè, che dovendo pur farsi, deve sperarsi che si debba fare con un Cattolico, non sendo stato sin qui altro impedimento che la madre alla ridutione di quel giovane, per quanto lor Maestà et il Cardinal di Borbone, suo Zio, mi han detto sempre, et io non mancavo così con lor Maestà, come con detto di Borbone, far in quelli offitii che si conviene.

Questa morte ha dato grandamente nel capo del Admiraglio et di tutta questa setta, che si vedono manifestamente esser forse smarriti, et ha apportata universale allegrezza a tutti i Catholici.

La Regina madre si ha pigliato a casa la figliola di detta mala femina, et il figlio era gia messo in viaggio per venire.

Di Parigi 9 Giugno 1572.

Il Vescovo di Gajazzo.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 20 Giugno 1572.

Gallia Vol. 6. fol. 21. Con altre di 9. diedi aviso della impensata morte di quella femina di Navarra, che è stata opera veramente di Dio, ha tolto molta autorità a tutta questa mala setta, et principalmente all'Admiraglio, che credo certo per dispiacere di animo si è ammalato; si ha sin qui cavato sangue due volte, ha preso medicina et non è libero della febre, et forse che potria anco esso far il suo corso.

Detta morte ha anco rimesse queste MM. in una gran libertà di molta pacienza et dissimulatione, che in molte cose lor bisognava usare con quella insolentissima et pericolosissima femina.

La sua figlia che è di età di 12 anni, è in potere della Regina madre, il figlio è già a Tours in viaggio per venire a S. M. et scrive di voler servire et obedire S. M. in tutto quello che li commanderà, et intendo per assai buona parte, che così lui come la sorella non si lasciaranno andare nè nemici di Dio nè nemici del Rè.

Et io che non ho mancato di fare in questo caso l'offitio che devo, et con lor MM. et con il Cardinale di Borbone, vi ho trovato in tutti molta buona dispositione.

Quelle novelle turbolenze di Fiandra, che tutte si eran praticate in la botega di detta Navarra, non sendo riuscite come era il lor disegno, et non volendovi concorrere queste MM. come veramente dicono et mostrano di non volervi concorrere, ancor che elle ne sian stato et son ricerche di continuo dal Admiraglio et altri ben instantemente, et sendo con la morte di detta femina sviata quella mala botega, si crede che debbano havere et presto et buon fine, massime dopoi l'arrivo del Duca di Medina, et intendendosi che il Principe di Oranges, che questi tristi dicono doverli venire in soccorso, non ha nè gente nè credito in Germania, et che è assai gravemente ammalato di apoplesia, che tutte sono opere della mano di Dio benedetto, in tanto si spera presto l'espugnatione di Monts, col castigo di quei tristi che vi sono dentro.

Di Parigi li xx di Giugno 1572.

Il Vescovo di Gajazzo.

XIII. — 1572. — §. 51.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO.

Paris 26 Sept. 1572.

Beatissime Pater post Sñorum pedum humillima oscula.

Mayant Vostre S. si divinement admonesté par son Brief du vu. Juillet de ce que Dieu premierement me comande et le deboir de nature requieret en moy, Jay longuement differé lui en randre les treshumbles graces condignes a l'obligation tresgrande, a la quelle V. S. se daignoit m'attirer, meu d'une certaine honte, qui me retenoit de ne me veoir le moyen si facile de satisfaire a voz tressaincts desirs, quil sembloit le sainct zele de Vostre Sainctetè le se promecttoit, Laquelle pour ceste cause ie supplieray treshumblement me pardonner ce delay, et vouloir se persuader qu'entre esperance fondée sur un affectionné desir et deffiance de pouvoir seulement delivrer la volonté de ceulx, que Vostre Sainctetè me recommandait si sainctement, de la captivité forcée en laquelle les detenoit l'imprudente et effrenée presumption de celuy, qui les y avoit si estroictement liéz qu'a peine en pouvois ie approcher; ie demourais en telle perplexité, que ie dubtois touiours du suget descrire a V. S. craignant dencourir son indignation meritée, si ieusse un fois repeu ses sainctes aureilles de vaine esperance. Depuis ayant pleu a Dieu, qui touiours tient le cueur des Roys en sa main, par l'inspiration de sa divine bonté et misericorde disposer celuy du Roy treschrestien a meriter si dignement de luy mesmes ce Tiltre honerable, ia de tant de Centeines dans acquis et maintenu par ses predecesseurs, qu'en un mument et ès choses quasi desperées il nous ait delivré de la tirannie de ce presumptieux monstre. Je nay voulu perdre l'occasion, qui ma semblé m'appelloit a lexe- Litt. Principum Vol. 34. fol. 9. Original.

cution de vosdictes tressainctes exortations, avec laquelle et layde premierement de sa divine bonté nous avons par vives raisons conduit le Roy de Navarre et mon Nepveu le Prince de Condé, ma Niepce sa femme et ses freres a recougnoistre nostre mere saincte Eglise Catholicque Apostolicque et Romaine, ausquelz ne restera plus que labsolution et benediction de V.S. pour les confirmer perpetuellement a luy randre, et a ses successeurs lobeisance de vraiz Chrestiens et enfans, dont ie loue Dieu, a qui a pleu me faire remectre et randre ces joyaulx, qui m' avoient esté si iniquement raviz. Je le loue d' avoir par son divin jugement delivré ce Royaulme d' un si malheureux chancre, qui la rongé et affligé si cruellment depuis douze ans. Et a Vostre Sainctetė les prieres, de laquelle continuelles nous n' ignorons avoir eu en cest effect grand' force, vertu et merite, je rendz graces immortelles, la suppliant treshumblement se promettre touiours de moy tout ce quelle peult desirer esperer et attendre de sa plus humble et obeissante creature, qui pour fin supplie Dieu tout puissant vouloir icelle V. S. tresheureusement et treslonguement conserver et maintenir au repos tranquilité et augmentation de son Eglise et bien de toute la chrestienté en tresbonne et parfaicte santé.

A Paris le xxvi. jour de Septembre 1572.

De V. Sainctetė

Vostre treshumble et tresobeiss. serviteur
Charles Cardinal de Bourbon.

XIV. — 1572. — §. 51.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPPE.

Paris 3 Octobre 1572.

TRESSAINCT PERE.

Processus Henrici IV. fol. 215. Original.

L' humble confience que nous avons en lamour saincte et paternelle affection, que vous avez tousjours eue envers les vrais enffans de Dieu, et de la grace et doulceur de laquelle vostre bonté coustumiere use a lendroiet de ceulx, qui pour temps esgarez et distraictz de vostre sainct trouppeau se veullent dun cueur contrict et humilié retourner a sa saincte et Catholique Eglise; Nous a tellement esloignéz la crainte et la doubte, qu' autrement nous pouvyons justement avoir, de la meritée rigueur de vostre severité. Qu' apres avoir esté doulcement et sainctement admonnestez par Nostre trescher et treshonnoré Seigneur et Oncle, Monsieur le Cardinal de Bourbon, et prins le sainct advis des plus speciaulx et religieux docteurs de la saincte faculté de Theologie, qui n' ont voulln (ne nous aussi) doubter, que la Saincte Conversion du pecheur ne soict a nostre bon Dieu tresagreable, Nous avons estimé (Pere tressainct) que nous estant maintenant retournez a la foy de nostre premier creance, la marque delaquelle nous avons par voz ministres cy devant receue au sainct Sacrament de baptesme, Vostre Sainctetė, en aiant plus desgard au desplaisir et repentence que mainctenant nous avons de noz offences passées, procedées plus de l' institution, que nous (encores jeunes et tendres de lespirt et jugement) avons receue de l' autruy, que de nostre malice et congnoissance, ne nous refusera (sil luy plaist) de nous ouvrir maintenant les bras du benefice de son indulgence, et de nous recevoir au giron d' icelle saincte Eglise Catholique Appostolique et Romaine; en laquelle (par protestation de doresnavant y vivre et mourir) Nous Vous recognoissons pour chef et Vicaire General de Dieu en terre; et comme tel nous daignez desormais tenir et reputer pous voz treshumbles et tresdevotz enffans, fideles et simples brebis de Vostre sainct trouppeau; recevant de nous la Confession de nostre foy, creance, reduction, penitence et obeissance, que nous faisons a joinctes mains de cueur devot et d' esprit humilié, aux piedz de Vostre Sainctetė, semblable a celle que nous avons actuellement faicte pardeca. Du tesmoignage de laquelle il plaist bien au Roy nostre Souverain Seigneur nous honorer et vous en faire foy par les lettres, quil en escrit presentement a Vostre Sainctetė, a laquelle aussi (tressainct Pere) recongnoissans l' offence, que nous (mal conseillez) avons commise envers Dieu et Vostre Sainctetė au mariage, qui cest acomply entre nous deulx cousins germains, enffans du frere et de la seur, contre l'ordonnance et institution de nostre mere saincte Esglize, supplions treshumblement Vostre Sainctetė nous la remettre et pardonner, et en jcelluy approvant nous accorder Vostre grace et dispence du degré de consanguinité, et nous en donner telle absolution, que nous et nostre posterité en demourions deschargéz envers Dieu et Vostre Sainctetė. Laquelle, tressainct Pere, nous supplions le Createur voulloir longuement nous conserver et maintenir pour le bien gouvernement et augmentation de sa saincte Eglise. Escript a Paris le III. jour d' Octobre 1572.

De Vostre Sainctetė iusques a baiser les tressainctz pietz dicelle

treshumbles et tresobeissans serviteur
et servante
Henry de Bourbon
Marie de Cleves.

XV. — 1572. — §. 51.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris le 4 Octobre 1572.

Gallia Vol. 6. fol. 208. Original.

Tressainct Pere, Envoiant nostre Cousin le Cardinal de Bourbon le gentilhomme present porteur devers V. Saincteté pour les occasions, que le S. de Ferralz nostre Ambassadeur luy fera entendre, Nous avons bien vouleu la prier tant et si affecteusement que fere pouons, que le bon plaisir dicelle soit vouloir octroier et conceder, ainsi que desia len avons requise et suppliée, la dispence de mariage de noz beau frere et seur les roy et royne de Navarre, et de noz cousin et cousine les prince de Condé et princesse marquise Deste, ensemble labsolution pour raison des erreurs et opinions, que lesdictz roy et princesse de Navarre frere et seur, prince de Condé et princesse marquise Deste avoient cydevant tenues, et vouloir donner audict gentilhomme benigne et favorable audiance, adioustant foy tant a ce quil vous dira, que a ce que ledict S. de Ferralz vous fera entendre plus particulierement do nostre part. Et tout ainsi que Vostredicte Saincteté vouldroit fere a la propre personne de

Vostre devot et obeissant filz
Charles.

A NOSTRE SAINCT PERE LE PAPPE.

Paris 4. Octobre 1572.

Gallia Vol. 6. fol. 209. Orig. autographe.

Tres saynt Pere, Je ne puis que ie ne leoue Dieu grendement, et que ie ne conense la presante par la de la grase, quil ma fayste de voyr les afayres de cet Royaume reduitte en lestat en quoy aylle sont, et que de puis laveuement du Roy mon fils alla coronne, ie les ay desirayée et par touts moyent tache de les y conduire; cet que ha presant ha plen ha Dieu men donner le contentement sieul, que par sa bonté a fest paroytre a toute la cretienté notre bonne yntantion, et trover mantant ceuls que pour aultre desayn, que de lhonneur de Dieu et repos de cet Royaume, nons calonie. Cet que ie leur pardonne, puis que V. S. et tous les prinses cretiens ont coneu par ayfect la bonne volonté du Roy mon fils, de ses freres et de moy, qui ne desire plus rien sinon voyr letablisement de cet bon consensement, come ie mannascure par le bon hordre, que le Roy mon fils yl mest, et ayent guagné tous ceuls qui lon cet foict pen servir pour le contrere, come avoyst aysté tous iour notre hnst, et locasion du mariage de ma fille aveques le Roy de Navare, aysperant que Dieu lui fayroyt la grase de le rapeler par son moyen en son eglise. Cet que y la fayst, et de tele fason rt devotion, que tous bons cretiens le pouvest desirer et pour y estre aveques toutes asolution et net de tout lereur, qui la eu iusques ysi, yla prié le Cardinal de Borbon son oncle envoyer ver V. S. et le Roy mon fils et son frere et moy de lui ecripre pour vous suplier, come lui mesme fayst de sa mayn, de le volouir asouldre et perdonner tent de leresie, enquoy yl avoit aysté nouri et ynstruit, come ausi du mariage, qui la fayst sans avoyr la dispanse; come ausi ma fille, la suplie lui en donner la dispanse et la solution; cet que ie lui suplie ausi volouyr fayre et labsolvyr, resevoyr pour un des hobeisans fils que V. S. et le Seynt Siege puise avoyr: set deliberant après avoyr eu la reponse de V.S., lui envoyer personage de qualité pour lui rendre l'anbesiense, que toutte sa vie est deliberé porter ha V. S. et alleglise. Et pourse que le prinse de Condé et prinsese de Navarre et marquise de Lé mont prié ausi de suplier V. S. de leur acorder parelle asolution et pardon, et la dispanse pour leur mariage; et le voyent si bien reduis en notre religiou, et aveques ferme deliberation de vivre et mourir, ie ne voleu fallir en suplier V. S. laseureot, quele fayra chause grandement agreable au Roy mon fils, et a tous les bons de set Royaume, et qui cervira grendement enunir tout cet Royaume a notre religion, come iespere avent que cesouit deus moys, que tout cera come V. S. le peult desirer. Et que ennavons en tout iour la volonté de le voyr, cet que ie prie a Dieu nous en fayre la grase, et donner ha V. S. celle de si bien regir et gouverner son eglise, que de son temps toutes cresies souent rytentes. De Paris cet 4. iour dOctobre 1572.

Vostre devote et hobeisante fille
Caterine.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 4 Octob. 1572.

Litt. Principum Vol. 43. fol. 12. Original.

Tressainct Pere, Encores que je ne face poinct de doubte, que pour la bonté et clemence, dont est accompagnée la dignité, a la quelle il a pleu a Dieu vous appeller: et ayant esgard au desplaisir et contrition, dont ont esté touchez les cueurs et consciences du Roy de Navarre, et de monsieur le prince de Condé, pour sestre quelque temps retranchez et separez du corps de leglise catholicque Romaine, Vous ne vouillez bien, oubliant ce que la grandeur dune telle faulte et offence avoit encouru, et merité de vostre rigueor et indignation, leur ouvrir et tendre maintenant

la main pour les recevoir a la repentance, quilz ont de leur uffeuce passée. Laquelle vient et procedde plustost de linstitution et nouriture, quilz ont receue en leurs jeunes ans, que daucune malice et mauvaise volonté, qui soit en eulx, comme la demonstration et preuve, quilz en ont faicte en la presence des majestez du Roy et de la Royne et du Nunce de Vostre Sainctete, abjurant lopinion quelz tenoient, et faisans profession de la Religion catholicque, en rendant bon et suffisant tesmoignaige. Si est ce, Tressainct pere, que pour la confiance que jay en laffection et amitye paternelle, dont il vous plaist embrasser ceulx, qui de cueur contrict et humilité sont retournez a la S. et catholicque eglise, comme estant la conversion des pecheurs tresagreable a nostre bon Dieu, je ne me puis garder pour estre tous deux yssus de nostre maisson de bourbon, que oultre la supplication et requeste que vous font presentement leurs majestez en leur faveur, je ne me presente aux pieds de Vostre S. pour la supplyer ainsi que je fais treshumblement, a ce que mettant en consideration le zelle et repentance, dont ilz sont poulsez, son bon plaisir soit leur faire, taut honneur et grace, que de recevoir la confession de foy, reduction et protestatioo, quilz vous font presentement par les lettres, quil vous escrivent: et quant au sieur prince de Condé, luy remettre et pardonner loffence, quil recougnoist avoir commisse envers Dieu et Vostre Sainctete, en lacomplissement du mariaige, quil a contracte en degré de consanguineté contre lordonnance et institution de nostre mere saincte eglise; luy impertissant sur ce Vostre absolution et dispence, de sorte quil ne luy en puisse ny a sa posterité estre aucune chose imputée a ladvenir. Et que limitation des treshumbles et simples brebis de Vostre saincte troupeau, duquel Je vous supplye plusque treshumblement me tenir ung chacun deulx, de vous rendre la parfaicte fidellité, obeisance debuoir et treshumble service, qui est deu a Vostre Sainctete. Laquelle Tressainct pere je supplye le createur voulloir aussi longuement perserver, maintenir et garder pour le bien et gouvernement de saincte eglise, comme nous en avons de besoing et que en partieullier le desire

De Paris ce iiii. jour dOctobre 1572.

Voustre plus que treshumble et tresobeissant fils et serviteur

Loys de Bourbon.

EDIT DU ROY DE NAVARRE POUR ABOLIR LES HERESIES EN SES PAYS.

Paris 16 Octobre 1572.

Processus Henrici IV. fol. 222.

Henry par la grace de Dieu Roy de Navarre, Seigneur souverain de Béarn à tous presens et avenire, salut. N'ayans rien tant desire, depuis qu'il a pleu à Dieu nous appeller à la succession de nosdits Royaume et pays, si non que les ruines et desolations, qui y estoient avenues, introduites pour le fait de la Religion, que des guerres et troubles, qui les ont suyvis, puissent estre par quelque bon ordre et reglement redressées et reparées. Et estimant que le meilleur conseil, que nous pouvions et devions prendre en affaire de se grand prix et importance, estoit la Royne nostre treschere et treshonorée Dame et belle mere, pour la singuliere prudence, sagesse et vertù qui est en elle; du semblable la Royne nostre treschere et tresaimée compagne et espouse, et de nostre trescher et tresaimé Oncle, Monsieur le Cardinal de Bourbon, pour le zele et affection et tresparfaict amour, que chascun d'eux nous porte: Nous avons par leurdit conseil et avis, et pour nous resoudre en ces divisions, et distractions de Religion a ce qui seroit salutaire, tant a nous qu'a nosdicts Royaume et pays, ententivement volu ouyr une conference volontaire et amyable de beaucoup de gran et suffisans personages, et Docteurs Catholiques en Theologie, qui nous ont esté representéz par nostre dit Oncle. Devant lesquels estant admis et introduits aucuns des plus scavans Ministres d'opinion contraire: après plusieurs disputes par plusieurs et divers jours traicttées entr'eux, auroient lesdits Ministres par si grands et acidens tesmoignages et argumens estè couvaincuz par lesdits Catholiques, qu'ils avoient franchement recognen et confessé, comme entre autre a fait Maistre Hugues Sureau, dit du Rosier, et leurs compagnons et Ministres de la Ville d'Orleans, et autres endroicts de ce Royaume, qu'ils auroient merveilleusement esté seduits en leurs erreurs, et aidès a faire faillir les autres. Et icelles revoquans et abiurans, et se repentans, ont requis estre receus et recueillis au giron de l'Eglise Catholique, Apostolique et Romaine, dont nous avons rapporté tel fruict, que recognoissans celle Eglise estre la seule colonne de verité, sur la quelle tous Roys et Princes chrestiens doivent appuier et establir la Religion de leur Estat; et desirans a ceste cause, que tous nos suiets soient a nostre imitation et exemple induits a suivre ceste voie: et les choses qui par cydevant avoient esté ou faites ou ordonnées contre et au prejudice de l'ancienne et treslouable forme de ladicte Eglise Catholique Apostolique et Romaine, en sorte chassées, abrogées et revoquées, qu'il n'y ait plus occasions entre nos suiets de les tenir en distraction et division, et la memoire des querelles, contentions, iugemens, arrests et aultres choses survenues a cause des dictes divisions, qui pourroient laisser a la posterité quelque semence de picques, haines ou reproches tellement assopis, que nous puissions voir tout ce qui appartient premiere-

ment a l'honneur et service de Dieu reduit en son ancienne splendeur, et union selon l'ordre et institution de nostre dicte mere saincte Eglise Catholique, Apostolique et Romaine, et nos dits peuples vivans paisiblement et en concorde ensemble, delivrez de tant d'oppressions, vexations, faultes et dommages, qu'ils ont eu pour lesdictes divisions et guerres, et on il y auroit a craindre qu'ils ne recheussent, s'il n'y estoit pour la bonté de Dieu pourveu de remede, que nous pensons conforme a sa volonté. Seavoir faisons que nous pour toutes ces choses, avons par les susdicts avis de la Royne nostre dicte Dame et belle mere, de nostre compagne et espouse, dudit sieur Cardinal de Bourboo nostre oocle, et plusieurs autres notables personnages de nostre conseil, dict, statué et ordonné, disons, statuons et ordonnons, voulons, et nous plait ce qui s'ensuit.

Premierement que ladite Religion Catholique, Apostolique et Romains soit remise en tous les lieux et endroicts de nosdicts Royaume et pays, ou l'exercise d'icelle poor lesdites divisions ou reglemens sur ce intervenues, a esté delaissé, et intermis, poos y estre librement et seule exercée sans aucun trouble ou empeschement: defendans tout autre exercise de Religion nouvelle. Et pour obvier a toutes occassions de mefiance et soupçon entre nosdicts suiets, et aux cooventicules et secretes assemblées, qui se pourroient ancores susciter et entretenir, si les Ministres de quelque qualité ou conditioo qu'ils soient, ayent a vuider et sortir hors nostre Royaume et pays, si ee n'est qu'ils se reduisent a la dite Religion Catholique, Apostolique et Romaine, et abiurent leurs erreurs. Au quel cas enteodons qu'ils soient conservéz, et puissent demeurer en seureté eo nosdits Ruyaume et pays, et noo autreoient. Voulons aussi que tous Evesques et Prelas, Abbez, Chapitres, Curez, Commandeurs, et autres persunnages ecclesiastiques, sortis hors nosdicts Royaume et pays a cause desdicts troubles, rentrent en l'entiere et paisible possession et iouissance de leurs Eveschez, Abbaéys, Commanderies, benefices, biens et revenuz, et en percoyvent les dismes, et autres droits, qoi leur appartiennent, comme ils faisoient au paravant les dictes divisions, et qu'ils en eussent esté desaisis. Non obsant les ordonnances sur ce faites pour la disposition et dispensation desdicts biens: et de l'institution de certain conseil, qui on disoit Ecclesiastique, lequel a la requeste, et remonstration des Syndics de nostre dict pays, nous avons supprimé et aboly; supprimons et abolissons par cesdictes presentes. Voulons et nous plait, que les Commissaires, fermiers et receveurs establis au Royaume et gouvernement desdits benefices soient contraints d'en rendre compte, et les deniers doot ils se trouveront redevables et reliquataires, et selon la particuliere nature et qualité des benefices, dont ils seront procedez; estre rendus et restituéz aux titulaires desdits benefices, quils connoistront avoir esté privéz a cause desdits troubles. Et les autres deniers, ou il o'y a aucune personne privée qui ait interest, estre mis en nostre maio iusques a ce que par nous en soit autrement ordonné. Et en revoquans tous ingemens, arrests, procednres, saisies, rentes et decrets donnéz a l'occasion, et pour le fait de troobles survenuz a cause de ladicte Religioo et division de nosdits suiets, tant vivans que morts depuis le commencement desdits troubles; avons iceux ingemens, arrests, procedores, saisies, ventes et tout ce qui s'en est ensuivi dès a present, cassé et annullé; voolons iceux estre ostéz et raiéz des registres de noz Cours tant souveraines que inferieures, ensemble tout ce qui restoit de mooumens publiques, soit tableaux oo autres choses, qui soient pour diffamer ou deshonorer leur memoire, et de leur posterité. Et moienant ce voulons que tous gentilshommes, officiers et autres personnes de nosdits suiets, de quelque qualité ou condition qu'ils soient, rentrent en tous et chacuns leurs biens, droits et actions, honneurs, estats, offices, charges, dignitéz dont ils estoieot pourveuz, et desquels ils iouissaient et eussent peu iouir sans desdits troubles, jugemens et arrests intervenuz coutre eux a l'occasion d'iceux troubles. Et a fin que pour les choses ainsi restablies, et remises en leur premier estat, null n'entreprenne par reproche ou autrement des choses susciter quelque querelle ou altercation, nous voulons, que la memoire de toutes choses passées d'une part et d'autre, dès et depuis lesdicts troubles et esmotions es nosdicts Royaume et pays demeure estainte et assoupie, comme de chose non avenue. Et ne sera loysible a oos Procureurs generaux ny autres personnes publiques, ou privée quelconque, en quelque temps, ny pour quelque occasion que ce soit, en faire mention, procés ou poursuite en aucune Courte, ny jurisdiction: defendans a tous nos sujets de quelque estat ou qualité qu'ils soyent, qu'ils o'ayent a renouveler la memoire, s'attaquer, iniurier ny provoquer l'un l'autre par reproche de ce qui s'est passé; disputer, euntester, quereller, oy s'outruger ou offenser de fait, ou de parolle; mais se contenir, ou vivre paisiblement ensemble comme suiets nez sous mesme ciel, nourris sur mesme terre, obligéz a mesme Prince, et vivant sous mesmes loix, stiles et coustumes sont tenus de faire, sur peine aux contravenans d'estre punis comme infracteurs de paix et perturbateurs de la tranquillité publique. Si donnons en mandement a nostre trescher et tresaymé Cousio le sieur de Grammont, Gouverneur et nostre Lieutenant general, representant nostre personne en nosdicts Royaume et pays; Gens de la chambre

de nostre Royaume et Cour souveraine de Béarn, ou Baillif, Seneschaux, Alcaides ou autres nos justiciers et officiers qu'il appartiendra, ou leurs lieutenans,que ceste presente nostre ordonnance ils facent lire, publier et enregistrer en leurs Cours et Jurisdictions, et icelle entretenir, garder et observer inviolablement et de point en point, et du contenu iouyr et user pleinement, et paisiblement ceux qu'il appartendra; cessant et faisant cesser tous troubles, et empeschemens au contraire, car tel est nostre plaisir. En tesmoing de quoy avons a ces presentes signées de nostre main faict mettre et apposer le seel de noz armes. Donné a Paris le sezieme iour d'Octobre soixante douze.

Henry.

Par le Roy de Navarre

Brodeaux.

XVII. — 1572. — §. 54.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 10 Decembre 1572.

Processus Henrici IV. fol 244. Orig autographe.

Tressainct Pere, La grandeur de la bonne et plus que parternelle affection de vostre Saincteté, a nous tesmoignée par tant de favorables graces et tressainctes admonitions, dont il luy a pleu user envers nous, a prins telle place en noz cueurs, que (oultre l'extreme regret et deplaisir de noz faultes, et offenses passées, pour la remission des quelles vostre Saincteté a daigné user d'une si grande bonté et clemence) nous ne pouvons sans quelque vergongne luy offrir la presente, Nous sentens de nous mesmes par trop foibles et debiles pour en rendre graces condignes a vostre Saincteté. Toutesffois, Tressainct pere, affin de ne faillir a nostre devoir, et de n'adiouster ausdictes precedentes faultes et offenses une iuste occasion d'estre par Vostre Sanctité taxéz et reprins d'ingratitude, Nous la suplions treshumblement recevoir de bonne part cestedite presente, tant pour tous les plus humbles remercyemens, que nous luy pourrions faire, que pour un asseuré tesmoignage de l'obeissance, que nous protestons porter et rendre toute nostre vie a la Saincte Eglise catholicque nostre mere, au giron de laquelle il a pleu a V. S. souverain Pasteur dicelle nous admectre et recevoir, apresque ce bon Dieu et pere de nostre seigneur Ihesus Christ, pere de misericorde et de consolation a daigné par sa saincte et indicible grace nous y ramener et reduire, Nous faisant participans de sa largesse et benignité, dont le continuel souvenir nous rendra d'autant plus promptz et addonnéz a l'adorer, craindre, aymer et servir de tout nostre cueur et de toute nostre ame, en ensuivant les tressainctes admonistions de Vostre Saincteté, et aidéz des doctes et continuelz enseignemens de Monsieur le Cardinal de Bourbon nostre oncle, a la volonté duquel (comme nous estant donné et laissé de Dieu pour l'accroissement de nostre bien spirituel et temporel) nous nous rendons tousiours conformes et obeissans.

Tressainct Pere, nous supplions ce bon Dieu et createur, vouloir Icelle Vostre Saincteté longuement et tresheureusement conserver a son honneur et gloire et augmentation de sa saincte Eglise. Escript a Paris ce x. iour de Dec. 1572.

De Vostre Saincteté

Treshumbles tresobeissans et tresdevotz serviteur et servante

Henry de Bourbon,

Marie de Cleves.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPPE.

Paris 11 Decemb. 1572.

Processus Henrici IV. fol. 258. Orig. autographe.

Tres S. Pere, envoient mon fils le Roy de Navarre ver V. Saincteté le sieur de Duras, presant porteur, pour lui rendre obeisanse, la quele come prinse crestien et catolique et fils de leglise, yl veult toute sa vie porter ha V. Saincteté et au S. Siege apostolic, ie ne voleu fallir laccompagner de la presente, pour temonier ha V. Saincteté sa bonne volanté et resolution de vivre et mourir en nostre religion, qui me feyst suplier V. Saincteté volouir resevoyr cete siene volanté et sumission, quele lui envoy feyre aveque tele demonstration de lavoyr agreable, que lui soint de plus en plus aucasion de si confirmer et augmenter sa seinte et bonne yntantion, et non seulement lui en resevera contentement; més nous tous en sentiron aubligation ha V. Sainctetè et au S. siege. Qui cera lendroyt, où priron Dieu donner ha V. Saincteté heureuse et longue vie. De Paris cet unsieme iour de Decembre 1572.

Vostre devote et hobeisante fille

Caterine.

XVIII. — 1572. — §. 56.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 12 Aoùt 1572.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 1. Original.

Tressainct Pere. Aiant esté adverty, comme sur la supplication et requeste, que nous avons

cydevant faicte a Vostre Saincteté en faveur de nostre amé et feal conseiller et confesseur, Levesque Dangiers, il a pleu a Vostre Saincteté le faire expedier dudict Evesché, et luy en octroier ses bulles gratis. Nous vous en avons bien voulu faire treshumbles et affectueux remerciemens, et vous dire, Tressainct Pere, que vous neussiez sceu departir Vostre grace et bienfaict en lieu qui plus nous soit agreable, et dont nous recevions plus de plaisir que a lendroict dudict Evesque Dangiers, nostre confesseur, non seulement pour les bons, agreables et recommandables services, que de luy nous recevons journellement avec tout le soing, vigilance, et diligence requis au debvoir de sa charge; mais encores pour les singulieres vertuz, prudence, et bonne doctrine, qui sont en luy, dont il donne ordinairement suffisante preuve et tesmoignage a toutes les occasions, que se peuvent presenter: chose que luy accroistra encores de tant plus la volonté, se voiant de vous ainsi gratiffié. Et a tant nous supplions le Createur, Tressainct Pere, que icelle Vostre Saincteté il vueille longuement preserver, maintenir, et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere saincte Eglise. Escript a Paris le XII. jour dAoust 1572.

Vostre devot filz le Roy de France
CHARLES.

Deneufville.

XIX. — 1572. — §. 56.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 4 Septemb. 1572.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 8. Original.

Tressainct Pere. Aiant le Roy nostre trescher seigneur et filz nommé a Vostre Saincteté nostre cher et bien amé le S.r de Sainct Estienne M. Claude Sublet, aulmosnier dudict seigneur, et cydevant precepteur de noz trescheres et tresamées filles, pour estre a sa nommination pourveu de labbaye de sainct Benoist sur Loyre, au moien de la resignation, que entend faire dicelle abbaye M. Paul de Mosuel, dernier possesseur dicelle, soubz le bon plaisir de Vostre Saincteté. Nous avons bien voulu icelle supplier aultant que faire pouvons, que son bon plaisir soit admectant ladicte resignation, remectre audict Sublet lannat et droictz de la chambre Appostolique, qui pouvoient estre deubz a cause de la vaccation de ladicte abbaye. En quoy faisant Vostre Saincteté fera chose, qui nous sera tresagreable, tant pour estre ledict Sublet personne, que nous desirons estre favorablement traicté en cest endroict de Vostredicte Saincteté, que pource que la dicte abbaie a deux foys en ung an esté expediée. Et surce nous prirons le Createur, Tressainct Pere, que Icelle Vostredicte Saincteté il maintienne longuement et heureusement au regime et gouvernement de nostre mere saincte eglise. Escript a Paris le IIII. jour de Sept. 1572.

Vostre devote fille la Royne mere
du Roy de France
CATERINE.

Chantereau.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 26 Septemb. 1572.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 8. Original.

Tressainct Pere. Il a pleu au Roy nostre treshoneré Seigneur et frere de supplier Vostre Saincteté par ses lettres quelle lui a adressées, que le bon plaisir dicelle fust de pourvoir a sa nomination priere et requeste M. Raoul Hurault clerc du Diocese de Chartres de l'abbaye de S. Nicolas lez Angers, vaccante par la mort de M. Gabriel Bouvery, Evesque d'Angers et dernier commandataire dicelle abbaye. Et dautant Tressainct Pere, que cestedicte nomination a esté faicte en nostre faveur et en consideration, que ledict Raoul est nepueu du S.r de Cheverny, conseiller du roy nostredict Seigneur et frere en son conseil privé, et nostre bien amé et feal chancellier, des predecesseurs duquel ceste couronne a de si long temps esté si bien et fidellement servie, et l'est encores a present par les bons, dilligens et vertueux offices, que ledict Sieur de Cheverny y employe ordinairiement, que nous ne pouvons moings faire que de nous en resentir, et tenir a fort grand plaisir, davoir rencontré ung si dilligent, tres fidel et tant affectionné serviteur, qui nous faict autant humblement et affectueusement que faire le pouvons, supplyer et requerir V. S. que le bon plaisir dicelle soit a ladicte nomination, et a nostre bien humble et tresinstante supplication, pourvoir ledict M. Raoul Hurault son nepueu de ladicte Abbaye de S. Nicolas, et de commander, sil luy plaist, que les Bulles, dispences et provisions appostolicques requises et necessaires, luy en soient expediées gratuitement en nostre faveur, et en consideration desdicts continuelz services, que ledict S.r de Cheverny nostre chancellier faict au roy nostredict Seigneur et frere et a nous: mesmes quilz a tousiours faictz près nostre personne durant les guerres de ce Royaume, nous ayant tousiours assisté sans aucune discontinuation. Et oultre que V. S. sobligera grandement ung personnaige, duquel elle pourra

recevoir treshumble service, Elle nous fera dailleurs ung singulier bien et plaisir, pour lequel nous nous efforcerons de tout nostre pouvoir de faire cognoistre a V. S. eo toutes les occasions, qui se presenteront, laise et grand contentement que nous eo receverons. Et supplyrons le Createur, Tressainct Pere, de maintenir longuement Icelledicte Vostre Sainctelé en tresbonne et tresparfaicte santé. A Paris le xxvi. jour de Septeubre 1572.

Vostre humble devot et plus obeyssant filz
HENRY.

Sarres.

XX. — 1572 — §. 57.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 26 Octob. 1572.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 14. Original.

Tressainct Pere, Nous navons faict doubte, que Vostre Sainctelé neust tresagreable l'election, que nous avons faicte de la personne de nostre cousin le Cardinal Dest, pour succeder a la protection des affaires de France au lieo de nostre cousin le Cardinal de Ferrare son oncle, tant pour la consideration de sa vertu, que pour la grandeur de sa maison et du lieu quil tient près de nous. Et avuns receu a tresgrand plaisir et contantement la declaration, que Vostre Sainctelé luy a faicte de la raccommandation en laquelle elle veult prendre et recepvoir ce qui nous touche: chose que nous avons tousiours esperé de sa paternelle bonté, et de laquelle aussy nous la remercyons aultant affectueusement quil nous est possible. Et de la mesme affection nous la pryons et requerons, que son bon plaisir soyt nous faire ceste faveur et grace, que comme nous aymons uniquement nostrediet cousin poor les considerations susdictes, lavoir en nostre consideratioo oultre le lieu que ses merites peuvent tenir envers telle. Et a tant Tressainct Pere, nous prierons Dieu voulloir Icelle Vostredicte Sainctelé longuement preserver mainteuir et garder au bon regime et gouvernement de sa saincte Eglise. Escript a Paris le xxvi. jour dOctobre 1572.

Vostre devot filz Roy de France
CHARLES.

Fizes.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 16 Decemb. 1572.

Litt. Principum Vol. 34 fol. 24. Original.

Tressainct Pere. Dès le vivant de feu nostre trescher et tresamé Cousin le Cardinal de Ferrare protecteur de noz affaires près Vostre Sainctelé, nous feismes election de nostre trescher et tresamé cousin le Cardinal d' Est son nepueu, pour en son abseuce faire lediet office de protecteor és affaires et occurrances, qui se presenteroient. Enquoy il a rendu tel soing, affection et diligence, qu' ayant pleu a Dieu appeller a soy feu nostredict cousin son oncle nous avons advisé luy continuer ladiet charge. Assuré que pour le lieu quil tient près de nous, l' affection quil porte au bien de nostre service, et le zele quil scayt, que nous avons a Vostre Sainctelé et du sainct Siege apostolicque, il nobmectra aucun debvoir de ce quil cognoistra correspondre et apertenir a ladiete charge, poor disposer de plos en plus Vostre Sainctelé et lediet sainct Siege a la paternelle bienveuillance, quelle a tousiours eue envers nous et ceste couronne, et luy rendre tesmoignage de l' observation, que nous luy desirons rendre. Vous pryant a ceste cause, Tressainct Pere, aultant affectueusement quil nous est possible, avoir agreable et recevoir en ladicte charge nostre cousin, et luy prester la favorable audiance, quelle a tousiours faict a ceulx qui ont tenu ledict lieu, et Vostre Sainctelé nous fera plaisir tresgrand et tresagreable. Et a tant Tressainct Pere, nous prierons Dieu voulloir jcelle Vostredicte Sainctelé longuement preserver maintenir et garder au bon regime et gouvernement de sa saincte Eglise. Escript a Paris le xvi. jour de Decembre 1572.

Vostre devot filz
CHARLES.

Fizes.

XXI. — 1572 — §. 58.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 12 Novemb. 1572.

Tressainct Pere, Si la seulle vertu doibt moyenner les degrez d'honneur a ceulx qui y aspirent, nous ne faisons doubte, que Vostre Sainctelé ayant peu entendre (si elle mesmes n'en a eu cougnoissance) les grandes et singulieres parties, qui estoient en la personne de feu nostre amé et feal conseiller en nostre conseil privé le S.r Davanson, dont il a rendu assez clair tesmoignage durant le temps quil a residé près le Sainct Siege appostolique ambassadeur de nostre treshonoré seigneur et pere le Roy Henry de treslouable memoire. Et ce que nous vous pouvons a bon droict tesmoigner de larcevesque Dambrun son filz, vray imitateur des vertuz du pere, ne

Litt. Principum Vol. 31 fol. 17. Original.

vous dispose puis que ceste vertu se tienne enracinée et procedée du pere au filz, a lhonorer de toutes les faveurs et graces, quil pourroit esperer de Vostre Saincteté, comme elle n'en a voulu estre escharce a tous ceulx quelle a cougneu le meriter, principallement en consideration des bons offices que nous scavons avoir tousiours faictz, durant les troubles advenuz en nostre royaume, pour maintenir la religion catholique, n'ayant espargné ses moyens propres pour la conservation dicelle, tant en ce qui estoit de lestendue de son arcevesché, comme aussy en villes et lieux circonvoisins dicelluy. Et pour ce que nous avons tousiours esprouvé, que nostre priere n'a jamais esté sans efficace en vostre endroict, Nous avons pensé que ladjustant a tant de preignantes et favorables considerations, Vostredicte Saincteté se disposera voluntiers a appeller ledict Arcevesque Dambrun a la dignité de Cardinal, et l'associer en une si honorable compaignie de Sainctz Peres. Vostre Saincteté vueille doncq exaucer en cest endroict nostre priere, qui nous part d'un cueur et affection singuliere et croire, quelle recevra autant de gré et contentement d'avoir imparty ceste faveur a ung tel personnaige, que a aulcun autre quelle y scauroit choisir et appeller pour la bonne ellection, quelle cougnoistra avoir faicte en loy. Et a tant nous supplierons le Createur, Tressainct Pere, que icelle Vostre Saincteté il veuille longuement conserver, maintenir et grader a laugmentation de nostre mere saincte eglise. Escript a Paris le XII. jour de Novembre 1572.

Vostre devot filz
CHARLES.

Fizes.

XXII. — 1572 — §. 59.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 12. Novemb. 1572.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 20. Original.

Tressainct Pere, Ayant entendu de la parte de la Contesse de Briatico l'extreme regret, enuy et deplaisir quelle a receu de la mort de Briatico son filz, qui a esté tué a ceste derniere bataille navalle contre le Turcq. Et comme a ceste occasion elle desire de se sequestrer du monde, vivre doresnavant le reste de ses jours en lieu solitaire et au service de Dieu, Nous supplions et requerons Vostre Saincteté tant et si affectueusement que faire pouvons, que le bon plaisir dicelle soit vouloir en nostre faveur permectre a ladicte Contesse de Briatico, pour satisfaire a la susdicte resolution par elle prinse, quelle puisse vivre et user le reste de ses jours au monastere de l'eglise Saincte Marie Dona Romata près une seur religieuse audict Monastere, luy octroyant, concedant, et faisant sur ce expedier les provisions appostolicques, qui luy seront necessaires suivant les memories et supplications, qui en seront presentées a Vostredicte Saincteté, laquelle en ce faisant nous fera plaisir tresgrand et tresagreable. Suppliant a tant le Createur, Tressainct Pere, que Icelle Vostredicte Saincteté vueille longuement preserver, maintenir et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Paris le XIII. jour de Novembre 1572.

Vostre devot filz le Roy de France
CHARLES.

Fizes.

XXIII. — 1572. — §. 59.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 18 Novemb. 1572.

Tressainct Pere, Ayant esté ceste presente année et la precedente la recolte et cuillette des bledz fort petites en nostre pays de Prouvence ensemble des provinces voysines, tellement que maintenant il y en a grande faulte et necessité, et en sont a nostre gran regret noz subgectz bien fort incommodez; surquoy nous desirons singulierement leur subvenir en cest endroict par tous les meilleurs moyens, qui nous seront possibles; nous supplions et requerons Vostre Saincteté tant et si affectueusement que faire pouvons, que le bon plaisir d'Icelle soit vouloir pour lamour et en faveur de nous permectre, accorder et octroyer a Michel Chuppin lun de noz subgettz de tirer et enlever des terres de leglise jusques a la quantité de vingt mille Rouges de bled, pour iceulx faire conduire et transporter en nostrediet pays de Prouvence, affin den accommoder noz subgectz dudiets pays, en attendant la prochaine recolte; et ce sans payer pour ce coup aucune chose de voz droictz de gabelles, dont il plaira a Vostredicte Saincteté nous faire don et octroy; affin que iceulx noz subgectz ayent tant meilleure condition dudict bled. Et nous tiendrons cela a tressinguliere grace, faveur et plaisir que vous nous ferez. Suppliant a tant le Createur, Tressainct Pere, que Icelle Vostredicte Saincteté il vueille longuement preserver maintenir au bon regime et gouvernement de no- Litt. Principum Vol. 37. fol. 19.

stre mere Saincte Eglise. Escript a Paris le xviii. jour de Novembre 1572.

Vostre devot filz le Roy de France
Charles.

Fizes.

XXIV. — 1572. — §. 59.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 27 Decemb. 1572.

Litt. Principum Vol. 36. fol. 23. Original.

Tressainct Pere, Les vertus et bonnestetez, qui naturellement accompaignent les gentilzhommes, les doivent tenir en telle et si grande recommandation a lendroit des princes, que a toutes les occasions ilz en doivent estre recogneuz et gratifiéz d' eulz. Affin de tant plus les nourrir en ceste bonne et sincere affection et volunté, et parce que le sieur Alexandre Matthei, gentilhomme rommain, ayant esté banni de Romme pour l' homicide par luy commis en la personne du feu Cappitaine Boccapadulla, il sest venu rendre et retiner en quelques endroietz de noz terres, oü il nous a faict plusieurs bons et notables services, par lesquelz il a de nous esté remarqué pour ung tressage et avisé gentilhomme, accompaigné d' honneur et de vertu, nous vous avons bien voulu escripre la presente en sa faveur, par laquelle, Tressainct Pere, nous supplions tresaffectueusement Vostre Saincteté la vouloir rappeler dudict bannissement et le remectre en ses bonne fame et renommée, et en ses biens; luy permectant que en iceulx il puisse doresnavant demeurer et vivre avec toute assenrance soubz vos commandemens; vous asseurant, Tressainct Pere, que veu son naturel il promet faire a lavenir quelque bon service a la crestienté; et oultre lobligatioo perpetuelle, quil vous en aura, vous nous ferez plaisir tresagreable. Priant a tant le Createur, Tressainct Pere, que Vnstre Saincteté il vueille longoement maintenir et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere S. Eglise. Escript a Paris le xxvii. jour de Decembre 1572.

Vostre devot filz le Roy de France
Charles.

Fizes.

XXV. — 1572. — §. 59.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 27 Septemb. 1572.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 10. Original.

Tressainct Pere, En consideration des bons et agreables services, que nous avons cy devant receuz du S.r Hierooime Appiaue Millannois, tant au fait de noz guerres et dernierement contre noz rebelles, qu' en autres charges honorables, èsquelles il auroit esté employé, dont il s' est bien et fidellement acquieté, comme nous esperons, quil fera de bien en mieulx a ladvenir, nous ne pouons de moins que de luy deppartir nostre grace et faveur en toutes les choses, qui concerneront son bien, repoz et advancement; parquoy nous ayant fait entendre, quil avoit esté banny de l' inquisition de Millan, non pour ce quil eust erré contre les constitutions de nostre mere S. Eglise, estant recogneu pour bon et vray Catholicque; mais pour avoir donné ayde et secours a ung sien frere, qui estoit prisonnier comme Vostre Sainctеté pourra veoir plus amplement par le memoire et inquisition, qui vous en seront presentéz, nous supplions et requerons Vostredicte Sainctеté tant et si affectueusement que faire pouons, que le bon plaisir d' icelle soit, vouloir pour l' amour et en faveur de nous user de grace et indulgence a lendroit d' icelle Sieur Hieronime. Et en ce faisant luy bailler Vostre benigne absolution du fait et cas dessusdict, le faisant remectre et restituer, avec tous ses biens et facultéz en son premier estat; ce qui nous sera ung plaisir tresgrand et tresagreable pour la bonne volonté, que nous avons d' ayder audict Sieur Hieronime, duquel nous desirons nous servir davantaige par cy après. Suppliant a tant le Createur, Tressainct Pere, que Icelle Vostredicte Sainctеté Il vueille longuement preserver, maintenir et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere Saincte Eglise.

Escript a Paris le xxvii. jour de Sept. 1572.

Vostre devot filz le Roy de France
Charles.

Fizes.

XXVI. — 1572. — §. 60.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 11 Juillet 1572.

Tres Sainct Pere, nous baisons en toute reverence les bienheureux pieds de Vostre Sainctеté.

Tres Sainct Pere, Ayant par nous receu cet honneur d' estre commis par Messieurs de la Cour du Parlement de cette ville au gouvernement du temporel de l' Hostel-Dieu de ceste dicte ville, et cognoissant la grande et extresme necessité, qui est au dict Hostel-Dieu, au quel afflue grand nombre de pauvres quelque fois

Litt. Principum Vol. 23. fol 233. Original.

jusqu'au nombre de dix huit cents a deux mille malades, et affluent de present de sept a huit cents, nous avons pris ceste hardiesse de vous escrire ce mot de lettre pour supplier tres humblement Votre Sainctete d'avoir la diete pauvre Maison-Dieo en votre bonne recommendation, et au moyen du peu de revenu, qui est en la dicte maison, n'y pouvant fournir, l'on avait accoustumé de visiter la dicte maison aux devotions accompagnées d'solmosnes, qui aidoient grandement pour subvenir a la substentation, nourriture et alimens des dictz pauvres malades a raison des visitations, qui se faisaient tout par charité que pour la reverence et respect, que l'on a eu jusqu'ici aux indulgences données et concedées par nos Saincts Peres, vos predécesseurs, audict Hostel-Dieu. Ce qu'il plaira a Votre Sainctete considerer, et en ce faisant vouloir accorder la confirmation des indulgences du dict Hostel-Dieu, a fin d'entretenir et augmenter de bien en mieux la devotion des gens de bien fideles et Catholiques de par deça, afin qu'ils puissent avec meilleure occasion continuer les visitations accoustumées au dict hostel-Dieu. Quoi faisant nous esperons, que la nourriture et l'entretien des pauvres malades, qui se faira plus commodement, et nous et eux tous ensemble vous domeorerons de plus en plus obligés, a vous faire treshumbles services avec devotion par de continuelles prieres pour Votre Sainctete.

Tres Sainct Pere. Nous baisons tres humblement les piedz, de Vostre Sainctete, et supplions nostre Seigneur, que en tres longue et tres heureuse vie il vous veuille longuement conserver au regime et gouvernement de sa saincte Eglise, et de toute la Republique Chrestienne. C'est du Bureau de l'Hostel-Dieu de Paris ce Vendredi 11. jour de Juillet 1572.

Vos tres humbles et tres obeissants serviteurs les Commis par la Cour du Parlement au regime et gouvernement du revenu du temporel de l'Hostel-Dieo de Paris.
LHOSTELLIER.

Greffier.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 11 Juillet 1572

Tres Sainct Pere, nous baissons en toute reverence les bienheureux pieds de Vostre Sainctete.

Litt. Principum Vol. 33 fol. 222. Original. Tres Sainct Pere, nous avons entendu la grande necessité, qui est en l'Hostel-Dieu de cette ville de Paris, où il y a quantité de pauvres, qui y sont receus de quelques nations quils soient, et cette maison gouvernée par gens de bien administrateurs du temporel, demeurans superieurs Messieurs l'Evesque et chapistre de l'Eglise Cathedrale: mais le peu de revenu, qui y est, ni pouvant fournir, l'on avait accoustumé de visiter ceste maison avec devotion accompagnée d'Aumosnes, qui aidait beaucoup a subvenir a l'entretien et medicamens des pauvres, qui y sont ordinairement en grand nombre, au moyen des visitations qui se faisoient tant par charité que pour la reverence et respect, qoe l'on a eu jusques ici aux indulgences données et octroyées par nos Saincts Peres vos predecesseurs aux Hostels-Dieu. Ce qui nous fait vous supplier tres humblement, quil plaise a Vostre Sainctete vouloir accorder les bulles necessaires pour entretenir et augmenter de bien en mieux la devotion des gens de bieu de par deça, et quilz puissent avec meilleure occasion continuer les visitations accoustumées. Quoi faisant nous esperons, que la nourriture et l'entretien des pauvres malades se fera plus commodement, et nous et eux tous ensemble demeurerons de plus en plus obligés a vous faire tres humble service avec devotion de continuelles prieres pour Vostre Sainctete.

Tres Sainct Pere nous baissons tres humblement les pieds de Vostre Sainctete et supplions nostre Seigneur qu'en tres longue et tres heureuse vie il vous veuille longuement conserver au regime et gouvernement de la Saincte Eglise, et de toute la Republique Chrestienne. C'est de l'Hostel de la Ville de Paris ce Vendredi 11. jour de Juillet 1572.

Vos tres hum. et tres obeissans Serviteurs
LE PREVOST DES MARCHANDS ET ECHEVINS
DE LA VILLE DE PARIS.

XXVII. — 1572. — §. 62

SANTISSIMO DOMINO NOSTRO.

Avignone 24 Giugno 1572.

Quelli sugetti del Re Chrño che sono Ugonotti, hanno con grandissima instantia dopo che fu fatta l'ultima pace da Sua Maestà, recerco che fusse permesso di godere de lor beni, che hanno in questa provincia di V. S. Laqual cosa io li ho sempre rifiutata, atteso che mi pareva che il fallo, che havevano commesso di haver lassato la loro antiqua et catolica religione, meritava bene, che i lor beni fussero confiscati; poiche l'huomo non poteva far punitione delle persone loro. Liquali alla fine hanno importuna- Avignone Vol. 2. fol. 33. Originale.

to Sua Maestà, che ella si è resoluta, per conservatione della pace di darle lettere de represaglie, per poter pigliare le persone, beni, mobili et immobili, che li sugetti di Vostra Beatitudine hanno nelle terre di Sua Maestà per quel tanto et a proportione che li Ugonotti ne hanno in questo stato. Lequali represaglie sono state di gia effettuate sopra alli beni immobili et frutti di molti sugetti di Vostra Santità, i quali sono venuti spesse volte a lamentarsi et dolersi con esso me. Et alla fine io ho mandato con uno deputato da loro, un gentilhuomo espresso verso Sua Maestà per suplicarla humilissimamente di volere revocare intieramente dette represaglie, delle quali non ha voluto accordare altro, che per le persone, debiti, mercantie, a fine che il comertio fusse libero, et restando i beni immobili et frutti di quelli che li predetti sugetti di Vostra Santità hanno nelle terre di S. M. presi et tenuti al profitto di detti Ugonotti. Et perche io temo hora che siamo nella recolta di grani, che l' una parte et l' altra non venga a l' arme, che potrebbe essere un cominciamento di revocare li rumori et la guerra. Io ho pensato che per non cadere in questo inconveniente, Vostra Beatitudine si contentarebbe, che li detti Ugonotti sugetti di S. M. potessero godere de beni, che sono in questa provincia sua, per procuratori Catholici, dico de quelli beni che sono hora in natura, perche alcun ne sono stati venduti per ordine della santa memoria di Pio Quinto. Et con questo pensiero io li ho acordato con la sudetta conditione che possino godere i lor beni, et tanto piu me sono mosso accordarli questo punto, quanto che S. M. me ne scrive caldamente per una sua lettera delli XIII. di questo, che ne mando copia al mio agente, a fin che la possa vedere Vostra Santità, laquale suplico humilissimamente per l' importantia del fatto, che voglia pigliare tutto questo in buona parte, et creda che se io havessi conosciuto di potere havere risposta a tempo di Vostra Beatitudine sendo si breve, prima che io lhavesse accordato questo, io lhaverei avertita, et cercato di sapere la sua volontà; tuttavia desidero che mi faccia gratia di farmela intendere, perche non trovando ella buona questa resolutione, che si è fatta, all' avenire io sono per mettere ad effetto i suoi comandamenti senza havere alcuno altro respetto. Et con tal fine bascio i santissimi piedi di V. B. humilissimamente et prego Nostro Signore Dio, che la conservi longamente sana et felice. D' Avignone alli XXIII. di Giugno del MDLXXII.

Di Vostra Santità

Humillissimo et obedientissimo servo

G. Card. D' Armaignac.

XXVIII. — 1572. — §. 62.

ALL' ILLMO ET REMO SIG. MIO OSSERVANDISSIMO
IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Avignone 19 Agosto 1572.

Illm̃o et Rm̃o Sig. mio osservandissimo.

Io non concederò mai cosa nessuna di quelle che ho di già scritto a Sua Santità a questi Ribelli, se non quando giudicarò di non poter fare di meno; et questo si farà solo per il bene et comodo di questi sudditi suoi. Qui si può dire che l' huomo sarebbe visso quietamente dopo che S. M. fece quell' ordinanza, che dava circa alle represaglie sei mesi di tempo, et volse che fussero in sequestro solo tutte le cose mobile, che erano state prese, et che la cosa stesse cosi insin che spirasse detto tempo; sperando credo fra tanto che si dovesse darle qualche sesto, et si sarebbe qui goduto si può dir quietamente il benifitio del tempo, se non fusse stato il Governatore di Oranges; il procedere del quale è più tosto da Imperatore et da Re, che da governatore d' un principe d' Oranges. Il qual governatore dopo haver fatto morire molte persone da bene, per esser cattoliche, che non è molto tempo, et ne ha fatto appiccare molti altri in figura; et per piu vilipendio vi fece mettere tutti i capi d' ordine de frati mendicanti, ciascuno con il suo habbito: et quando poi che si è satiato del sangue d' infiniti, comincia hora da pigliare li beni, come anche ha fatto quelli del Vescovo, il quale non essendo molto che è venuto di Roma, et quando ha voluto andare per pigliare la possessione del suo Vescovato di Oranges, il governatore predetto non le ha voluto permettere, che pigli detta possessione et le ha fatto intendere, che mandi per le sue provisioni al Principe suo Signore, o che lui medesimo vi vada, dal qual Principe se ne portarà l' ordinanza che egli sia messo in possesso, che non mancarà alhora obbedirlo. Et perche mi pare che in questo fatto ve sia interesato la dignità di Sua Beatitudine et della Sede Apostolica si l' huomo non ne fa qualche resentimento, poi che una persona di si poco valore, et di men consideratione, ardisse di fare quello che non farebbe il Re Chriñо, al quale per questo respetto io son di parere, che Nostro Signore le scriva caldamente, et anche al Nuntio per fare a Sua Maestà Chrĩna sapere, che Sua Santità si duole infinitamente della temerità di detto governatore et delle insolenze et tiranie che fa tuttavia, alle qual cose prieghi Sua Maestà che vi voglia provedere come supremo Principe che è di quel principato. Le persone del quale si sa che non è gran tempo, che delli agravi che pareva lor di

Avignone Vol. 2. f. 30. Original.

ricevere, si appellavano a Sua Sanctità, et anche a Sua Maestà; la quale se in questo fatto si farà obbedire, Sua Santità chinarà le spalle, et resterà contenta. Et caso che Sua Maestà non pensassi o ne si curassi di provedervi, che Nostro Signore desidera d' essere scusato presso Sua Maestà, si cercarà di provedervi in quel miglior modo che le parerà più a proposito. Io ho voluto scrivere a V. S. Illma tutto quello che mi parebbe, che si dovesse fare in questo fatto, come humilissimo servitore di Sua Santità et come vecchio et antico membro di cotesta Santa Sede. Ne occorendomi dirle altro per hora, humilissimamente le bascio le mani con raccomandarmi in gratia sua, et da Nostro Signore Dio le desidero continua felicità. D' Avignone alli xviii. d' Agosto del lxxii.

Di V. S. Illma et Rma

Humilissimo servitore
G. Card. D' Armaignac.

XXIX. — 1572. — §. 63.

ALL' ILLMO ET RMO SIG. ET PROTETTOR NOSTRO OSSERVANDISS. MONSIGNOR IL CARD. DI COMO.

Carpentras 13 Novemb. 1572

Illmo et Rmo Monsig. et protettor nostro osservandissimo.

Avignone Vol. 2. f. 81. Originale.

Fatta la creatione de Nostro Signore Gregorio XIII, appresso del quale V. S. Illma et Rma meritamente è acceptato, havemo fatto intendere a V. S. Illma, quanta consolatione et allegrezza haveva havuto tutto questo populo, et le Communità de questo Contado Venaissino de l' expulsione de gli hebrei, che erano in luoghi de questo stato sparsi, et come inanzi detto paese havea sempre cercato et desiderato de cacciarli fuora. Onde essendo venuto che per mera voluntà di felice recordatione Papa Pio Quinto questa tanto desiderata expulsione si doveva far, havevano concetto, et si credeva che detto Santissimo Signore Pio Quinto era stato mosso a far quello per una santa deliberatione et guida del Spirito santo, et però havevano scritto et supplicato a V. S. Illma et Rma per due letere nostre, degnarsi far intendere a Sua Beatitudine qoesta voluntà de questi populi, che credemo et havèmo per certo, et già lo sentimo et cognoscemo per effetto, che detta expulsione di questa vorace et perfida natione hebraica è di gran utilità al paese, et che li poveri huomini gli quali detti Hebrei con le sue calidità et simulatione de contratti solevano ingannare, vivono già più quietamente et con minor danno, che prima quando contrattavano con loro; onde si se concedeva a detti hebrei ritornarsi star, sarebbe grandissimo dispiacere et scandalo a tutti questi populi. Et perchè sapemo bene la natura et ostinatione de detti hebrei, che non cercano altro che di alterar quella santa bolla per tutti li modi, et favori corrupti che usano, dubitando che loro non valino più in ciò che detto paese; di novo volemo suplicar V. S. Illma et Rma di totto nostro cuore et forze nostre, che si degni far intendere questo a Nostro Signore et Principe: credendo che si Sua Beatitudine sapesse questa voluntà et utilità del paese, non concederà a detti hebrei ritornarsi per far male più che mai, et di ciò ne restaremo tanto obligati a V. S. Illma et Rma como de cosa che sapiano domandare in questa Corte di Roma, et a Nostro Santissimo Padre et Principe. Per la conservatione et sanità del quale et di V. S. Illma et Rma preghiamo il Signore Iddio di tutta la devotion nostra, che si conviene bacciandoli humilissimamente le mani. Di Carpentras all' 13. di Novembre 1572.

Di V. S. Illma et Rma

Obedientissimi Servitori
Li Eletti del Paese del Contado
di Venaissino.

XXX. — 1572. — §. 63.

AO MUITO SANCTO EM CHRISTO PADRE, E MUITO BEM AVENTURADO SENOR PAPA GREGORIO XIII. POR DIVINA PROVIDENCA ORA PRESIDENTE NA UNIVERSALL IGREJA DE DEUS.

Lisboa 12 Julho 1572

Muito Sancto em Christo Padre, e muito bem aventurado Sñor: O Vosso devoto e obediente filho Dom Sabastião por graça de Deus Rey de Portugall e dos Algarves, daquem e dalem mar em Affrica, Sñor de Guine, e da Conquista, Navegarção, e Comerçio da Ethiopia, Arabia, Persia e India etc. com toda humildade emuvio beijar Seus Sctõs pes. Muito Sancto em Christo Padre, e muito bem aventurado Sñor. Avendo tantas razoẽs como ha pera todos os Principes cristiãos darmos graças a nosso Sñor, pela desejada eleição de Vossa Sanctidade em o Sommo Pomtifficado, e pera em gérãll e em especiallhe conheçermos, e servirmos tamanha merçe, feita em benefficio comum de toda a cristandade, justo hé qoe o meu particolar contentamento seja nisto quão grande o requere tão divina e breve promoção, porque se (pera o que destes tão calamitosos tempos, e muyto mais por nossos pecados, se podia reçear) fora avida por grande merçe de nosso Sñor, eleição paçiffica e conforme de hum Pomtiffiçe pera a Presidençia Lusitania Vol. 5. f. 10. Originel.

da Universsall Igreja, eu quem se achasem alguás das muytas et muy eminentes calidades, que deveter quem em luguar de Deus Preside na terra; quoanto mór hé, e mais sobre todo nmano merecimento, esta merçe da eleicão de Vossa Sanctidade, em que sempre parçeo que concorrião todas as partes neçessarias pera ella: que por serem manifestas gérállmente ao mundo, no descurso de Sua vida passada, farão causa de darem todos a Vossa S.de em Seus desejos Sua Vóz. Pera tér a Vóz de todos em sua divina eleição; porque inda a Vossa Sanctidade foi eleito do Sagrado Colegio com brevidade quoanta se podia desejár, e com tanta satisfação quoanta se vé no contentamento de todos. Toda via primeiro foi eleito Summo Pomtiffiçe no desejo comum dos que não podião mais que desejalo, que declarado per vótos daqueles que sómente podião satisfazer na eleição de Vossa Sanctidade ao que toda a Répubrica Christiam, antes pedia a Deus e desejaria: Vendo quoanta parte do remedio dos trabalhos da cristandade pendia de estár posta a guovernaçia da Igreja Universsall em humtall Pomtiffiçe, aquem os Principes cristiños tivesem tambem grande respeito e sogeição, por Suas virtudes et exemplo: álem que lhe hé divida por sua dignidade e officio: e sabia que se podião esperar de Vossr Sanctidade estas cousas no Sommo Pomtifficado, pois por as terera detodos avido por digno e mereçedor dele. E por estes respeitos, e por me serem presentes os grandes beês que do Sommo Pomtifficado de Vossa Sanctidade prometem suas muy eminentes virtudes, me cabé particolarmente muy grande parte deste gérall contentamento, como a obedientissimo filho que sou da Sancta Sé apostolica, e de Vossa Sanctidade. E que assym como sobcedy nestes Reynos aos Reys meus anteçessores, Herdey tambem deles a obriguação de perseverár nesta filial obediençia, aquoal inviarey loguo dar a Vossa Sanctidade. Pello novo embaixador que ora ey de mandár a Sua corte, pera em meu nome fazer este tão divido offiçio, e ficar nela residindo, e significar a Vossa Sanctidade mais larguamente o meu grande contentamento, e particolár alegria. E posto, que quoandu elle a sy dér a Vossa Sanctidade a minha obediençia, aja de fazer por minha parte. Isto mais compridamentes, desaguora, ofereço a Vossa Sanctidade pera o serviço da Sancta Sé apostolica e seu, minha propia pessoa, e meus Reynos e Senhorios, e com toda instançia peço muyto por merçe a Vossa Sanctidade, que pera que de tanto bem (como hé o que a Répubrica Christiam tem em tall Pastor, Sñor, e Pay de todos) se possa ella lograr mais tempo, se esforçe Vossa Sanctidade pera levar esta traballiosa e pesada cargua da Suprema dignidade, que lhe nosso Sñor em comendou, e tenha por este respeito muyta conta com sua vida e saude, usando dos remedios necessarios pera consservação dela. A quoall espero em nosso Sñor lhe dé sempre como lha eu desejo, e como ordeney que selhe ellam encomendasem e pedisse gérállmente em todas as Igrejas de meus Reynos e Senhorios. E sobre tudo isto falaram deminha parte mais larguamente a Vossa Sanctidade o meu embaixador a queme remetto. Muyto Sancto em Christo Padre, e muyto bem aventurado Sñor: Nosso Sñor consesve Vossa Sanctidade por muitos tempos seu a Sancto serviço. Escripta em Lixboa a xv. de Julho de MDLXXII.

El Rey.

AL BEATISSIMO PATRE ET SANTISSIMO SIG. PAPA GREGORIO DECIMO TERTIO NOSTRO SIGNORE.

Lisbona 20 Luglio 1572

BEATISSIMO PADRE.

Quello che intervene a tutta la Chiesa catholica per poterla ralegrar della perdita di un santo sposo, et che più certa speranza gli potea porger con enmolo dopio, d' acquistar in V. S. un Pontefice vero ritratto di Christo et formato per S. Paolo, mi diede a me particular occasione di ralegrarmi con essa, et insieme l' havergli sempre stato affitionato, dopò che V. S. per lettera sua da Madrid a Torigios, dove io stavo all' hora, mi accetò per suo servitore. Et cio mi fece anco tutta questa Sede vacante creder a Nostro Signore Iddio, potesse vedere questo secolo d' oro, per che son certo che gia che sua divina Maestà diede a V. S. in tutto il corso della vita sua, et in tutte le cose che trattò, una virtù grandissima, hora che lo diede per esser la scima di tutti li suoi predecessori, le dopiarà lo spirito d' Elia in ogni cosa, accio che stando V. S. in questa sacrosanta Sede, havendo per scudo la perfettione apostolica veggiamo nel suo tempo non solamente la conquista delli Infideli continuata et finita, et la stirpatione delli vitii particulari et abusi generali della Christianità, ma ancora un altra nuova guerra cominciata et fornita contra li Eretici, quali sicome stano più vicini, et sono più perniciosi, et dilacerant gregem Dominicum: spero non resterà questa impresa adrieto, et poi che non giovorno l' arme spirituali con loro, meterà le forse temporali per farli tornar al grembo della S. Chiesa, di che tanto maggior speranza ho, quanto più noto è a tutti l' animo fortissimo di V. Beatitudine, che per nisun combate se retirerà mai, et il cor suo si infiamato del zelo della gloria d' Iddio, che non ci sarà cosa santa

Lusitania Vol. 3. f. 12. Originale

che non ardisca: et darà Iddio a V. S., Beatissimo Padre, molta vita, et vederemo prostrati inanzi li suoi piedi, non solamente li nemici che ci guastano la voluntà, et che con l'armi ci perseguitano la vita, ma ancora quelli che ci pervertono l'intelletto, et vederemo in questo suo Pontificato unum pastorem et unum ovile. Il desiderio che ho di veder V. S. carico delli meriti di queste sante et heroiche opere, et l'esser affitionatissimo al servitio suo merita, lei mi tenghi sempre nella sua buona gratia, qual io non importunerò mai se non in cose spirituali, et si supplico V. S. mi vogli donar la sua S. benedittione come a vero figliollo di questa Santa Sede, et di nuovo mi acceti per tale. Nostro Signore Iddio conservi la vita di V. S. longamente et la sua Beatissima persona habbi continuamente nella sua guardia. In Lisbona alli xx. di Luglio 1572.

Bĩno Padre et Sanct. Sig. li Santi piedi di V. Beatitudine bascia

l'humilissimo figlio
Don Theotonio di Bragança.

XXXI. — 1572. — §. 77.

Torino 7 Settembre 1572.

EMANUELE PHILIBERTO PER GRATIA DI DIO DUCA DI SAVOJA, PRINCIPE DI PIEMONTE EC.

Sabaudia Vol. 4 f. 40. Per degni et considerabili rispetti concernenti il servitio nostro et la quiete publica, vogliamo che si faccia publico bando da parte nostra, che ogn'un di qualsivoglia stato, grado et conditione si sia, il quale non sia stantiato o habbia fatto la sua habitatione nelli nostri Stati da due mesi in dietro, et avanti la data di queste, debba fra tre giorni dopo la publicatione di esse, partirsi et uscir fuori da quelli sotto pena de la coofiscatione de le persone et beni loro. Et in oltre inhibiamo a quelli che vi giungeranno et verranno per l'avvenire, di non fermarsi in detti nostri Stati salvo per transito, et quando sarà necessitato a riposare et ripascere a guisa di viandanti: intendo che il soggiorno non sia per più di un giorno, se non avranno licenza da noi, firmata di nostra mano. Et nel passare che faranno, vogliamo che passino a la fila, e sbandati per le strade ordinarie, senza portar armi prohibite, et osservando li nostri ordini et editti, sotto la sudetta pena: nella quale incorreranno quelli eziandio che doppo li sudetti termini gli tenessero in casa, occultassero, o altrimenti recettassero. Commandando a tutti nostri Ministri, Officiali, Vassalli et sudditi, massime a li Senato nostro, Governatori, Prefetti, Vicarii, Podestà et Giudici ordinarii, a quali apparterà che habbiano da far osservare le presenti publicare et registrare con gli atti dela publicatione per havergli ricorso al bisogno: et alli nostri fiscali generali, et altri di farne le debite istanze. Volendo che a la copia autentica de le presenti si dia la medesima fede, che al presente originale. Dato in Turino a li sette di Settembre MDLXXII.

Estratto dalli registri di Cancell.
Calupio.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Torino 29 Settemb. 1572.

BEATISSIMO PADRE.

Piacque a la bontà d'Iddio, che mentre la Santità Vostra poteva deliberare di farmi scrivere il suo Breve di XXII. del presente, hieri ricevuto, per il quale benignamente mi essorta non patire, che gli heretici fugitivi di Francia si ricevono ne li Stati miei; antivedendo io nel medemo tempo quello che Vostra Beatitudine con somma providenza riguardava, feci spedire sino a li VII. di questo per tutti li miei Stati publici bandi, non solamente che detti fugitivi non si ricevessero, ma che se ve ne erano venuti alcuni, si partissero a pena della vita, et confiscatione de' beni. Et in vero quando mi venne la buona nova, che Iddio haveva conceduto al Re Christianissimo l'opportunità di distruggere i predetti heretici, oltre la parte di allegrezza che con ogni principe, et persona cattolica ne sentei, io con molta ragione l'ho particolarmente goduta, et godo sapendo l'odio che da essi mi era portato, et i disegni che havevano d'offendermi quanto prima avessero potuto. Et vedendo li Stati miei esposti al primo, et al maggior pericolo: la onde riconosco essermi in ciò da Dio fatta singolarmente grazia. Et parimente bacio con ogni riverenza i piedi a la Santità Vostra del zelo, con che si è mossa a scrivermi, et de la paterna benevolenza che degna dimostrare verso di me, et di questi miei popoli con i suoi santi ricordi, i quali saranno da me diligentemente osservati et esseguiti, come da un obedientissimo figliuolo de la Santa Madre Chiesa, et de la Sede Appostolica, et qual servitor humilissimo et affettuossissimo di Vostra Beatitudine supplicandola a conservarmi sempre per tale ne la benigna grazia sua. Nostro Signor Iddio la conservi longamente felicissima. Da Torino il penultimo di Settembre MDLXXII. Sabaudia Vol. 4 f 51. Originale.

Di Vostra Beatitudine
Humil. figliuolo et obedient. servo
E. Philibert.

XXXII. — 1572. — §. 78.

Torino 22 Decemb. 1572.

EM. PHILIBERTO PER GRATIA DI DIO DUCA DI SAVOIA, PRINCIPE DI PIEMONTE EC. EC.

Sabaudia Vol. 4. f. 78. Original.

Conciò sia che da parte di Nostro Signore siamo stati ricerchi di cassar et annullar l'editto da parte nostra emanato, fatto li vinti otto del passato mese di Maggio, per il quale si ordinava che ne le attion mere personali et profani i sudditi nostri laici non fossero chiamati inanti i giudici Ecclesiastici ec. Acciò che per qualche sinistra interpretatione, che alcuni volessero dare, non si faccia pregiudicio a la giurisditione et auttorità Ecclesiastica, come non fu mai di nostra intentione. Et volendo sodisfare in ciò a la mente di Sua Beatitudine per le presenti di nostra certa scienza, et auttorità assoluta cassiamo et annulliamo il predetto editto, si che non habbia forza nè vigore in giuditio nè foori, come se non fosse publicato nè fatto. Mandando a tutti nostri Ministri officiali et Sudditti mediati et immediati che così habbian ad osservare, per quanto stimano cara la gratia nostra, et temeno nostra indignatione contravenendo: volendo che le presenti siano da nostro Senato quà interinate et fatte publicare et registrare con gli altri ordini nostri, et che alle copie stampate desse si presti fede come all' originale; che tal è nostra mente. Dat. in Turino alli vinti due di Decembre mesettantadue.

E. Philibert.

XXXIII. — 1572. — §. 78.

A LA SANTITÀ DI NOSTRO SIGNORE.

Torino 25 Ottob. 1572.

BEATMO. E SANTMO. PADRE.

Sabaudia Vol. 4. f. 30. Originale.

Sebene il desiderio mio sarebbe stato di venir in persona a baciar il piede alla Santità Vostra, et a farle la debita obbedientia che ho fatto sempre, et ch' han fatto in ogni tempo i miei maggiori a quella Santa Sede, conoscendo così convenirsi al debito et obligo mio; nondimeno non mi essendo concesso di poterlo fare al presente come vorrei, io mando in luogo mio il Marchese da Este mio genero; il quale oltre al satisfare a questo debito, le farà anco testimonio della fede et continua volontà mia che ho di servire alla Santità Vostra, et con i Stati, et con la persona propria, da quel humilissimo figliuolo et servitore ch' io le sono. Supplico adunque V. Beatitudine che degni accettar l' animo mio et credere al Marchese in tutto quello che le dirà di parte mia, come a me stesso, et havermi in la sua santa protettione. Et in buona gratia di Vostra Beatitudine humilissimamente mi raccomando; pregando il S. Dio che la conservi felicemente come desidera. Di Turino alli xxv. di Ottobre 1572.

Di Vostra Santità

Humiliss. figliuolo, et obbedientiss. servitore

E. Philibert.

XXXIV. — 1572. — §. 79.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO.

Dal Bosco 7 Luglio 1572.

BEATISSIMO PADRE.

Piacque alla Santità Vostra nell' ultimo ragionamento, che io hebbi al negotio concernente l'erettione de la religione di San Mauritio con l' unione di quella di San Lazzaro per il serenissimo Signor Duca di Savoia, continuarò la risoluzione de la santa memoria di Pio V. in voler gratificare l' Altezza Sua, l'è pero parso interporre un poco di tempo per il rispetto di qualche interesse de la Maestà Cattolica, comandandomi darne conto di tal sua intentione al'Altezza Sua, si come feci subito mediante la persona del Dottor Buccio, il quale fu per questo alli piedi della Santità Vostra, come informato del tutto. Hora l' Altezza Sua havendo sempre havuta la mira di non voler fare cosa, che non di intiera sodisfattione et servitio a quella Maestà, et non volendo per questo rispetto retardare il servigio di Dio et conservatione delli suoi stati nela fede cattolica s'è risolnta, levando totti gli impedimenti et rispetti, accettare questa gratia nella maniera che Vostra Beatitudine resterà servita concederla; et così a questo effetto viene il detto Dottor Buccio da la Santità Vostra con piena instructione, onde resta solo, che Vostra Santità ricordevole de la intentione, che si degnò darmi, si contenti consolar questo Principe tanto cattolico e tanto devoto a la S. Sede, et a la Santità Vostra; et si come si diminuisce la gratia per il rispetto già detto, così si degnerà agumentarla nelli privilegii et altre gratie che può fare: nel qual caso io humilissimamente mosso dal servitio di Dio, che riconosco in questo negotio, ardisco supplicare la Santità Vostra di nuovo con ogni efficacia a dar quella piena satisfattione a questo Principe, che si aspetta da la bontà et prudenza di V. Beatitudine; a la quale

Sabaudia Vol. 1. f. 11. Orig. autografo.

dopo aver baciato li Santissimi piedi, pregole da la divina Maestà lunga vita et prospero corso di pontificato. Dal Bosco a 17 di Luglio 1572.

Di Vostra Beatitudine

Humilissimo et devotissimo servo
Il Cardinale Alesandrino.

A LA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Torino 15 Luglio 1572.

BEATISSIMO PADRE.

Sabaudia Vol. 4. f. 10. Originale.

Monsignor Illustrissimo Alessandrino m' ha fatto sapere la besigna inteotione, che la Santità Vostra s' è degnata darli, in volermi gratificare nell' eretione della nuova religione di San Mauritio con l' unione di quella di San Lazzaro a servitio d' Iddio, et conservatione di questi miei Stati ne la fede cattolica. Et si come di questa gratia ne sento gran consolatione; così con ogni humiltà ne rendo a la Santità Vostra le debite gratie; et ad effetto di poter consequire l' espeditione di questa sant' opera da la Santità Vostra, mando il presente Dottor Buccio, il quale insieme con l' Abbate di San Salvatore mio Ambasciatore esporrano a Sua Beatitudine il desiderio mio; et acciò che il totto habbi da passare con sodisfattione di Vostra Santità, ho scritto e pregato gl' Illustrissimi Cardinali Morone, Bobba et Vercelli, che siano contenti di voler indrizzare questo negotio oc la maniera che a loro parerà, che sia più servitio d' Iddio et de la sua Santa Chiesa. Et così rimettendomi alla santa mente di Vostra Santità e ne la prudenza delli sudetti Signori bascio humillissimamente li santissimi piedi di Vostra Beatitudine, et prego Nostro Signore Iddio per la prosperità sua in servitio di sua Santa Chiesa.

Di Torino li XVI. di Luglio MDLXXII.

Di Vostra Beatitudine

Humiliss. figliuolo et obedientiss. servit.
E. Philibert.

Torino 5 Decembre 1572.

BEATISSIMO PADRE.

Sabaudia Vol. 1 f. 71. Originale.

Dal Conte Carlo Cicogna ho ricevuta l' erettione, che la Santità Vostra è stata servita concedere dell' ordine di San Mauritio, et il Motuproprio dell' unione di quello di San Lazaro al predetto, reducendosi in un medesimo ordine sotto il nome di ambidue i Santi; facendone Gran Maestro me, et miei successori nel Ducato. Nel che si come V. Santità ci dimostra largamente sua paterna dilettione, così ci obliga tutti non solo a perseverare nella debita ubedienza, et divotione verso la Ssota Sede, ma ad ingegnarsi di meritar all' avenire maggior gratie da lei. In tanto per render parte di quelle che debbo alla Santità Vostra di questo magistrato, ho imposto al Marchese di Crevacuore mio genero di farne a nome mio l' offitio, non havendo persona, con chi al presente io possi meglio rapresentarle l' affetto mio, et che io stimi dover esser più grato a V. S. a la quale ha così di fresco fatto per me l' ubedienza: riservandomi nondimeno di rinovar i miei ringratiamenti non solo dopo che haverò le bolle; ma di tenerne memoria fresca in ogni tempo: non havendo in tanto voluto lasciare di fare questo piccol segno de la gratitudine mia, per un tanto beneficio ricevuto, il qual al presente, noo so come meglio riconoscere, che in pregar N. S. Iddio che a la Saotità Vostra conceda lunga et felice vita. Da Torino li V. di Decembre MDLXXII.

Di Vostra Santità

Humiliss. figliuolo et ubedientiss. servit.
E. Philibert.

XXXV. — 1572. — §. 80.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Firenze 28 Novemb. 1572.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

L' accidente dell' Arcivescovo di Napoli, et de ministri laici mi travaglierebbe in estremo, per essere io figliolo obsequentissimo di Vostra Beatitudine et di quella Santa Sede, et anco obligatissimo servitore della Maestà del Rè; ma la somma prudeotia di Vostra Santità m' assieura, che ella sia per haver riguardo alli tempi pericolosi, che corrono, et all' importantia della bona intelligentia trà la Santità Vostra et la Maestà sua; molto più, che al rigore dell' Arcivescovo, o, al forse troppo risentito procedere di quelli altri, et che sia per medicare il male con quei leniti-vi, che ricerca il paterno amore di Vostra Beatitudine et la devotione, et osservanza di Sua Maestà Cattolica verso lei. Et se bene di ciò io mi rendo certissimo, geloso nondimeno del bene publico di Cristianità, vengo a supplicarla con viscere del core, che si degni la Santità Vostra di mostrarsi amorevolissimo padre col provedere di rimedio a questo fatto, con la sua solita beni- Florentia Vol. 2. fol. 102. Originale.

gnità, prima che ci si aggiunga altro disordine; poichè più lievi cagioni, et minori scintille hanno alcune volte acceso inestinguibil foco et danni irreparabili. Padre Santo, non attribuisca Vostra Beatitudine a presuntione, o arroganza questo mio scrivere, ma solo a zelo della salute della Republica Cristiana, et della gloria della Santità Vostra, la quale vittoriosa contro l' inimico di Cristo, trionfarà di tal depressione, et d' haver reso libero, et seccuro il Cristianesimo dalle fauci di quel crudele et voracissimo Tyranno, se si conserverà concorde con il Re Cattolico ardentissimo in questa santa impresa; ma goderebbe quel barbaro d' ogni minima discordia, che sentisse trà lei et quella Maestà. Confesso d' esser troppo ardito, pure col tacere, meriterei maggiore reprensione, però la Santità Vostra mi condoni per bontà sua questa mia libertà, et in ogni caso disponga delle facultà, delli stati et della persona mia propria, come le torna commodo, perchè conoscerà chiaramente, che nissuno mi avanzarà in obbedirla et servirla sempre mai; et con baciarle humilmente li santissimi piedi, le prego da Dio larga, sana et felicissima vita. Di Firenza il di xxiii. di Novembre 1572.

Di Vostra Santità.

Devotiño figliolo et servitore
D. Francesco di Medici Principe di Toscana.

XXXVI. — 1572. — §. 84.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Firenze 17 Maggio 1572.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Florentia Vol 1 fol.1. Originale. È tanta l' allegrezza et il iubilo ch' io sento dell' assuntione sua al Pontificato, che per farlene conoscere internalmente, sarei venuto subito alli suoi santissimi piedi come sarebbe stato di mio debito, se molti respetti non mi havessero ritenuto per hora. Non di meno quanto più considero l' acquisto che la Christianità et quella Santa Sede han fatto di Pastore così amorevole, prudente et buono, che postposta ogni altra cosa terrà la mira sempre al servitio di Dio, al benefitio publico et all' unione de' Principi Christiani: tanto meno posso satiarmi di rallegrarmene con V. Santità, alla quale mi è parso di inviare il Conte Pulidoro Castelli suo antico servitore; acciò che le representi in mio nome l'allegrezza et contento, che sente questa sua Casa della sua felicissima esaltatione, et le offerisca, fuor di ceremonia, ogni potere di essa, per il servitio publico di quella Santa Sede, et di V. S. alle quali si come mi sento obligato più d' ogni altro, così prego Dio che mi dia occasione di mostrar con effetti, che di devotione, d' amore et di ossequio verso lei merito il primo luogo. Supplico V. S. a crederli non meno che se io le fusse presente, con promettersi al sicuro che non mi porrà mai grave lo spargere il sangue proprio et de' figliuoli per servire a Dio, a quella Santa Sede et a Vostra Beatitudine: le quale supplico con tutto il cuore a riceverni nella gratia, et ascriverni nel numero dei suoi più cari et diletti figliuoli et servitori; poiche l' amore et osservantia mia filiale verso lei, sarà sempre senza misura. Baciole humilmente i suoi santissimi piedi, pregando Dio, che mi faccia degno della sua beneditione, et a V. S. conceda larga sana et felicissima vita. Di Fiorenza il di xvii. di Maggio 1572.

Di Vostra Santità

Obedientiss. et obb. filiolo et servitore
El Gran Duca di Toscana.

COPIA D' UN CAPITOLO D' UNA LETTERA DEL GRANDUCA DI TOSCANA, DEL 1. DI LUGLIO 1572, AL CARDINALE DE MEDICI.

Ho inteso le resolutioni dell' armata: et perche spero, che Sua Santità nelle cose del servitio publico aggradirà più tosto il mio buon zelo, che m' imputarà prosuntione, se io parli non richiesto, voglio che per mezo della vóce vostra ella sappia quel che io sento in questo caso, se per sorte il medesimo le alleggerisse il fastidio, che ella debbe havere. Con buona occasione adunque direte a Sua Santità: che ella ha potuto molto ben conoscere la caldezza di Sua Maestà Catolica intorno alla confederatione, et la prontezza et le forze in eseguirla: parimente l' apparatu, et le gagliarde provisioni per questo anno da far tremar il Turco nella sede propria: et che queste possono persuaderla, altro oggetto non haver havuto S. M. che di assaltarlo in Constantinopoli, al meno per avvilire quella canaglia, per dar a popoli animo di ribellarsi, et riputatione del Christianesimo. Che non di meno questa sua buona intentione è stata interrotta dalla malatia delli homini, poiche trovandosi S. M. assalita all' improviso in Zelanda et in Fiandra, con minacce ancor per Italia, ha havuto potissima cagione di non allontanare si poderose forze della sua armata per poter, bisognando, valersene in ogni luogo: onde non sia da dobitare che questo le pesi fino all' anima, et tema che li Veneziani ripiglino la cosa in sinistro senso, se ben sanno quel che importi, et quanto prema la quiete et sicurezza delli stati. Però che Florentia Vol.I.f.18.

a me parrebbe, che questo accidente non havesse da ritardar alla S. Sua et alli Signori Veneziani il corso de disegni loro, perche le forze sole dell' un et dell'altro sono bastanti a proseguirli; et debono secutarli, per non dar animo al nimico, nè tempo di rimettersi in assetto: et fra tanto l'armata di S.M. non sarà inutile essa ancora, perche metterà li franzesi al pensatoio, si che staranno quieti: et per quest'altro anno harà la M. S. provisto meglio le sue piazze da farsi beffe d'ogni invasione che si tentasse da alcuno, et da far maggiore sforzo et lesione contra l'inimico commune alla nuova stagione. Ma l'importanza è che la lega si conservi; di che per la parte del Re può star sicurissima S. S., poiche così espedisce al servitio di tutti li regni et stati suoi. Et li Veneziani ooo dovranno ritirarsi, sendo tanto fruttuosa et giovevole a loro quanto S. S. col suo sapientissimo giuditio può considerare, poiche senza essa resterebbono io manifesta perdita et pericolo. Vero è che a loro, i quali sono offesi, et con ragione caldi alla vendetta, sendo stati rubati, et mancatili di fede dal Turco, li parerà strano di non poter sodisfar interamente alli desiderii loro, et mancar della compagnia di Don Giovanni per la riputatione et per le forze. Non di meno se considerano senza passione, che il fermar dell' armata cattolica refrena l'audacia delli Heretici di Francia et d' altri che col crescere il fuoco, che hanno pensato d'accendere, farebbono maggiore impedimento a disegni de confederati; agevolmente restaranno capaci delle ragioni inconvincibili della Maestà Cattolica et della buona mente di quella, della quale in posso fare testimonio, et esser fidejussore. Dove che se si dissolvesse questa conjuntione et legame, certo è che la Republica Christiana sarebbe spedita, tanta è l' insolentia del barbaro infedele. Hora S. S. che è Signore et padre universale, si come regge et governa il timone di quella santa navicella, così conviene che si ingegni di guidare a porto con la prudenza sua la barca della lega, mostrando a Veneziani per le sudette, et altre ragioni, che S. M., sforzata si fermi, et che essi debbono ripigliar in buona parte la deliberatione fatta da lei senza mostrarne sdegno o gelosia alcuna, poiche come entra il sospetto nelle persone si fiacca, et si fa non durabile ogni amicitia; ma hanno da seguitare animosamente et allegramente quel, che hanno havuto in animo di fare contra l' avversario di Christo, con ferma speranza d' haver per quest' altro anno a conseguir con l'unione della M. Cattolica ogni loro desiderio, rendendosi certa S. S. che d'altra maniera farebbono ridere il Turco, et chi cerca di alterar questa conjuntione; la conservatione della quale ha da dependere dall' opera di Sua Beatitudine et sopra ogni altra cosa rendere glorioso il suo Pontificato. Ma perche come la prestezza vale grandemente nelle cose della guerra, per l'ardire che mostra in noi, con spavento de nemici, et per il vantaggio nelle occasioni, così è perniciosa la perdita del tempo, per la fiacchezza, che mostra ottimo consiglio saria il moversi senza dilatione.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Vallombrosa 17. Luglio 1572.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Poi che dal Cardinale mio figlioolo son avisato, che Vostra Santità ha tanto commendato il discorso, che d'ordine mio fece ultimamente con lei sopra le cose publiche di Christianità; vedendo hora che il Serenissimo Don Giovanni non è per passare per questo anno all'imprese di Levante, ma forse a quest'hora voltatosi a quella di Tunis, non voglio mancare per il zelo che tengo che si faccia qualche plaga notabile all'inimico della fede nostra, et non si getti via il tempo et la spesa, ricordare alla Santità Vostra che trovandosi in essere si buone forze del Rè Cattolico non possono impiegarsi più fruttuosamente, ne con maggior danno del Turco, che nell'acquisto d'Algieri, con il quale si viene senza difficultà a farsi patrone di tutta la costa d'Affrica; intendendosi che vi sono pochissimi Turchi, et quelli tanto impauriti dalla fama delle forze cattoliche che sendo guidata con quel buon ordine che si deve, et che si può sperare dal valore del Sig. Don Giovanni, sia ben presto per impadronirsene; il che sarebbe di molto benefitio a questi mari infestati a ogni hora da Corsali, et l'Italia tutta et la Spagna saria tenuta sempre alla memoria di Vostra Santità, se per opera di lei si togliesse a Turchi quell'assilo, et si rendesse a loro la pristina quiete, oltre che si caverebbe questo segnalato et glorioso benefitio dall'armata; poi che impedita da sospetti di Fiandra non prosegue l'imprese di Levante; et la Spagna allegra di questo commodo concorrebbe l'anno futuro con maggior forze all'imprese della Lega. Piaccia addunque a Vostra Santità come capo di questa santa confederatione avanti che il Serenissimo Don Giovanni si muova per Tunis, procurare l'effetto di questa impresa, l'esito della quale spero in Dio, che habbia da essere di somma gloria a Vostra Santità et di tanto benefitio et commodo alla Christianità, che per sempre viverà la memoria di lei per così gloriosa operatione. Supplicandola a condonarmi l'ardire, datomi dalla somma bontà di Vostra B. et dal servitio publico che ci scorgo drento, et con inchinarmele humilmente le ba-

Florentia Vol. I. f. 36. Orig. autografo.

cio i santissimi piedi, et le prego da Dio larga sana et felicissima vita. Di Vallombrosa il di xvii. di Luglio 1572.

Di Vostra Santità

Obedientiss. et obbligmo figliolo et servitore
El gran Duca di Toscana.

XXXVII. — 1572. — §. 87.

Venezia, 10 Feb. 1572.

Armar. XI. capo. 2. N. 82. Originale.

Aloysius Mocenigo Dei gratia Dux Venetiarum etc. Perche per uno de Capitoli della Lega, che si concluse fra la Santità di Nostro Signore Papa Pio Quinto di fe. me. il Serño Re Cattbolico et la Signoria nra contra 'l Turco, commun inimico della Christianità, firmata a xxv. del mese di Maggio dell'anno 1571. è stato concertato, che li Principi confederati siano obligati per suoi Ambasciatori in Roma trattare et concertare con S. Santità ogn'anno nell'auttuno dell'espeditione, che si haverà da far l'anoo venturo, et delle forze, ch s'haveranno da venire a primavera o di quel di più, che paresse, che si debba fare conforme al stato delle cose; però volendo noi che per la nostra parte s'adimpisca il detto Capitolo, et dare l'auttorità nostra sopra di quello, et conoscendu la molta prudentia, virtù et integrità del dilettissimo Nob. nostro Paulo Thiepolo Cav. Ambassator nostro appresso il Sommo Pootefice, per tenor delle presenti l'habbiamo constituito, ereato, et deputato nostro Procurator legitimo et veridico attor, et così lo constituimo, ereamo et deputamo col Senato nostro, dandogli nostra commissione et auttorità sofficiente in amplissima forma quanto maggior possa, et debba esser, ehe insieme co i deputati da S. Santità et da S. Maestà Catholica habbi a trattare et praticare, resolvere et assentire con loro la espeditione, che l'anno venturo 1573 si haveranno a fare, et le forze, che per questo s'haverannu ad unire come per il detto Capitolo della Lega è stato consentito et capitulato, et tutte le cose di più, che a quello apparteniranno; ancor che siano tali, ehe richiedessero più espressa et special mentione eome se noi medesmi essendo presenti potessimo fare, et per questo et per tutto 'l dependente da questo gli damo la nostra auttorità ampla et sofficiente, come in tal caso si riecrca. Promettendo et assicurando per nostra parola di Principe di haver per fermo, rato et grato tutto quello, ehe per esso nostro Procurator si rissolverà et assentirà con Sua B. o eon sui deputati, et con quelli del Serenissimo Rè Cattolico: in testimonio di che havemo commesso, che sia fatta la presente firmata di nostra mano, et sigillata col nostro solito sigillo. Datum in Nostro Ducali Palatio die x. Februarii. Indictione prima. MDLXXII.

Nos Aloisius Mocenigo Dei Gratia Dux
Venetiarum. etc.

XXXVIII. — 1572. — §. 87.

Madrid, 30 Novemb. 1572.

Armar XI. capo. 2. N. 83. Originale.

Don Phelippe por la graçia de Dios Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de las dos Siçilias, de Hierusalem, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Vslençia, de Galiçia, de Mallorca, de Sevilla, de Cerdeña, de Cordova, de Corçega, de Murçia, de Iaen, de los Algarvos, de Algezira, de Gibraltar, de las Islas Canarias; de las Indiss, Islas y tierra firma, del mar Oçcano, Conde de Barçelona, Señor de Vizcaya y de Molina, Duque de Athenas, y de Neopatria, Conde de Ruysellon, y Cerdania, Marques de Oristan, y de Goçian, Archiduque de Austria, Duque de Borgoña, y de Bravante y de Milan, Conde de Flandes y de Tirol etc. Por quanto uno de los Capitulos de la ligs, que se concluyo entre nro muy Sancto Padre Papa Pio Quinto, de buena memoria, oos y la Illiña Reppublica de Veneçia contra el Turco enemigo comun de la Christiandad, y se firmo a veynte y çinco dias del mes de mayo, del año passado de mil y quinientos y setenta y uno, està assentado y concertado, que los prinçipes confederados esten oblligados por sus embaxadores en Roma a tratar y conçertar con Su S. cada año por el otoño, de la expediçion, que se avrà de hazer el año venidero, y de las fuerzas que al verano se avran de juntar o de lo que mas pareçiere, que se deve hazer conforme al estado de las cosas. Y nos querieodo que de nra parte se cumpla con lo contenido en el diebo capitulo, y siendo neçessario poder nro para ello, por la confianza que tenemos de la prudençia, dexteridad, Christiandad, y del singular animo, devoçion y voluntad que a nro servitio tienen los muy Reverendos in Christo padres Cardenales Don Antonio Perrenot Arçobispo de Malinas del nro consejo d'estadu, y Don Francisco Pacheco de Toledo Obispo de Burgos del nro conseju, y Don Juan de Cuniga del nro eonsejo y nro Embaxador en Roma, avemos acordado de los constituir y hazer, como por las presentes letras los constituimos, creamos y hazemos nros procuradores y actores legitimos y verdaderos, y les damos nra commission y facultad y nro poder cumplido entero bastante en amplissima forma, quan-

to mayor y meyor de derecho pueda y deva ser, para que juntamente todos tres, o los dos dellos que se hallaren presentes, puedan este año juntarse en nro nombre con Su S. o con sus diputados, y con el Embaxador o Embaxadores de la Illma Reppublica de Veneçia a tratar y plantiear, apuntar y resolver, y assentar con ellos, la expediçion que el año que viene, de mil y quinientos y setanta y tres se ha de hazer, y las fuerças que para ello se avran de juntar, como por el dicho capitulo de la liga esta assentado y capitulado, y todas las demas cosas, que a ello tocaren a un que sean tales y de tal calidad que requieran mas expresa, o especial mencion, como si nos mismos siendo presentes a ello lo podriamos hazer, que para ello y todo lo concerniente y dependiente dello, les damos el dicho nro poder cumplido, y bastante, como en tal caso se requiere, y prometemos y asseguramos por nra palabra Real, de aver por firme, rato y grato todo lo que assi por los dichos nros procuradores, o por los dos dellos se tratare, resolviere y assentare con Su S. o con sus diputados, y con el dicho Embaxador o Embaxadores de la dicha Reppublica de Veneçia. En testimonio de lo qual mandamos hazer la presente firmada de nra mano, sellada con nro sello secreto y refrendada de nro Secretario infra escripto. Dada en Madrid a treynta dias del mes de Noviembre Año del Señor de mil y quinientos y setanta y dos Años.

(L.S.)

Yo El Rey.

Ant. Perez.

XXXIX. — 1572. — §. 91.

AL CARDINALE DI COMO.

Vienna 10 Decemb. 1572

Germania Vol. 23 fol. 263. Hieri Sua Maestà Cesarea mi mandò a chiamare, et havendosi prima escusato, che per l'importanza del negocio, che haveva bisogno di molta discussione, non haveva prima potuto dare risposta a quello ch'io li haveva proposto in nome di Sua Santità, mi disse, che innanti, che rispondesse circa le petitioni, non voleva restar di ricordarmi quello che anco altre volte m'haveva detto per essere il fondamento di tutto questo negotio, cioè: che esso non poteva risolversi di romper la guerra col Turco, senza communicatione et consenso de' suoi Stati et dei Principi di Germania, alli quali dovendo dare conto d'una cosa di tanta importanza, era necessario, che sapessero il modo, che teneva per potere resistere et oppugnare il nemico; et per questo haveva proposte quelle petitioni alla fe. me. di Pio Quinto et rinovate a Nostro Signore, delle quali finchè non ha risposta risoluta, non sapeva come proponere cosa alcuna ai sudditi et Principi detti, ne pensare d'intimare Dieta imperiale et tanto meno, quanto che vede le cose della lega essere molto debolmente collegate, poiche ogni minimo sospetto intertiene, che non si facci cosa alcuna, come è occorso quest'anno; il che li ha posto un gran dubio, che questa lega non sia per far alcun buon effetto et che haverà i suoi Stati tanto contigui a quelli del Turco, che se per qualche accidente fusse abbandonato, esso restarebbe in bianco, per usare le sue parole: per il che haveva da considerare molto bene prima che si mova, d'essere sicuro, che li sia atteso, quanto li è promesso, dilatandosi molto nel pericolo, nel quale si trovarebbe mancandoli gli aiuti, et del molto dubio che tiene, che la lega non sia per durare lungamente per l'esempio delle cose di quest'anno; et però concluse, ch'era necessario innanti ch'e'l faccia alcun movimento di Dieta imperiale, nè d'altro, sapere, che i collegati si siano contentati dei 25 mila fanti et dei 4500 cavalli, et medesimamente, che quantità di gente voglino pagare in danari; et che bisognava, che quelli Italiani et Spagnoli, che venivano in questi paesi siano pagati in nome suo, acciochè ve sia l'obedienza debita, perchè altrimente non sarebbono d'utile alcuno. Et mi confermò, come per altre mie anco li ho scritto, che non voleva toccare un quattrino, ma che i commissarii dei collegati amministrassero tutto il danaro; purchè i pagamenti si facessero in tempo; che anco non li piaceva quel tempo infinito, ma che vorrebbe una limitazione et sopra ogni altra cosa sigurtà di non essere abbandonato: essendo che in mano sua era ben il rompere la guerra col Turco, ma non di fare la pace, quando non potesse difendersi. A queste cose dette da Sua Maestà io risposi, che haveva molto gran ragione a procedere in questo negotio con ogni sorte di cantella, et ch'io vedevo molto bene il pericolo, nel quale si troverebbe Sua Maestà, se la restasse sola in una guerra contro il Turco; ma che all'incontro doveva tenere per certo, che nè Sua Santità nè i Signori collegati vorrebbero mai la rovina sua, et ciò quando non fosse per l'amore, che le portano, come io credeva fermamente, cercaranno sempre la sua conservatione et aumento per beneficio loro particolare: essendo essa l'antimurale di tutta la Christianità per la parte di terra, et quando essa fusse battuta, tutti i colligati, et particolarmente i Signori Venetiani ne sentirebbono danni evidentissimi; et però la non poteva dubitare della buona volontà di Nostro Signore, et di detti Signori collegati verso di lei: la qual

buona intentione si vede anco dichiarata con gli effetti istessi, offerendoli un'aiuto così gagliardo, che forsi non se ne ha esempio alcuno di simile, non che di maggiore, et tutte queste genti hanno da combattere solamente per beneficio particolare della Maestà S.: et che non si doveva anco maravigliare, si l'anno presente le cose della Lega non hanno fatto quel progresso, che si sperava; perchè non essendo ancora ben ferme et stabilite, successe la morte del Papa, et questi moti di Fiandra s'accesero con tanto impeto, che il Rè Catholico non pote far di manco di quello, che fece; ma hora, che habbiamo un Papa con la gratia di Dio per molti anni, il quale per la conservatione et augmento di questa santa Lega non sparagna a spesa, nè a fatica alcuna, mandando Legati et Nuntii in tutti i Luoghi, dove pensa far qualche frutto, come ha fatto mandando l'Illño Legato Orsino in Francia, et appresso si diceva, che voleva mandar un Prelato in Spagna solo per questo, et pensava anco di mandarne un'altro qua a Sua Maestà; acciochè tanto meglio conoscesse l'animo suo si doveva tener per certo, che le cose anderanno d'altra maniera. A questo Sua Maestà m'interroppe dicendo, che non bisognava mandar qui alcuno per nicote, perchè darebbe troppo sospetto al Turco, il quale già ha fatto intendere, dulendosi, che è stato avvisato, che Sua Maestà trattava d'entrar in questa Lega contra di lui, et che bisognava maneggiare questo negotio più secretamente, che fusse possibile, perchè publicandosi innanzi la conclusione, potrebbe essere assaltata senza potersi difendere; mostrando, che non li sarebbe niente grata la venuta d'altri in questi tempi. Il che ho voluto dire a V. S. Illña per essere assai conforme a quello, che per altre mie le ho scritto. Ritornato poi nel primo proposito, dopo haverli dette molte ragioni, per le quali non doveva perdere l'occasione d'entrar in questa santa Lega; la quale perduta, il che Dio non voglia, non poteva sperare, che mai più sia per tornar ai giorni nostri: entrai nelle petitioni particolari, dicendoli, che Sua Maestà haveva havuto tal risposta da Sua Santità che senza perdere più tempo, poichè siamu ridotti a tale che le hore si possono computare per giorni et forse anco per mesi, la potrebbe dar ordine per la Dieta imperiale et trattanto venirebbe anco la risposta di Roma, la quale io speravo, che sarebbe conforme al desiderio suo; parendomi, che vi sia molto poca differenza, et che si Sua Maestà voleva risolvere ogni cosa et ogni minutia avanti l'intimatione della Dieta, non si poteva sperare, che quest'anno potessimo haverla in compagnia nostra: il che di quanto danno sarebbe alla Cristianità per la sua prudenza la poteva molto bene imaginarlo; et che havendo intentione et si può dire sigurtà del principale, potrebbe essa ancora dal canto suo cominciare ad operare; perchè tutte queste difficoltà si accommodarebbono. Et per avanzar tempo soggiunsi, che sarebbe bene, che Sua Maestà, poichè alla prima petitione non dice altro, che voler saper l'animo degli altri collegati, che circa la 2.da la si lascia intendere, che numero di gente che la vorrebbe, che fussero gl'Italiani et Spagnuoli, et medesimamente, che tempo la vorrebbe, che durasse questa Lega, et che sigurtà le piacerebbe; perchè dimandando cosa possibile et ragionevole, io speravo che sarebbe in tutto et per tutto satisfatta. Con tutte queste et molte altre cose che io li dicessi in questo proposito, non potei ottenere che si volesse risolvere ad intimar la Dieta Imperiale, benche confermasse tutto quello ch'io li havevo detto della buona volontà di S. B. et dei Signori Collegati, della occasione etc. Ma nel particolare delle petitioni dissi, che circa al 2.de passo vi pensarebbe un poco et poi mi darebbe risposta. Il tempo vorrebbe che fusse di dieci anni, ricordandomi quello che mi havera detto nell'altra audienza, che non bisognava parlare di quei sei mesi, delli quali per abondare in cautela con questi ne sarà un dupplicato. Circa alla sigurtà vorrebbe, che i Collegati s'obligassero, et che particolarmente si specificasse, che per nessuna occasione, che potesse venire nè di guerre, nè di morte, nè d'altro, che si restasse di contribuire et mettere in essecutione tutto quello che sarà ordinato per servitio della Lega et specialmente gli aiuti, che si daranno a Sua Maestà. La qual risposta parendomi assai megliore di quello che m'era imaginato, benche in tutto non restassi satisfatto, vedendo che si perdeva tempo, et che non si pensava d'intimar Dieta, li dissi, che io haverei dato conto a Sua Santità di tutto questo dettomi da Sua Maestà; ma perchè in cose di tanta importanza qualche volta una parola più o manco fa grande alteratione, quando che Sua Maestà fosse servita di darmi queste sue dimande in scrittura, l'haverei per grandissimo favore, il che prontissimamente mi promise di fare: non mancarò hora di sollecitarla, et potendola havere la mandarò con questa.

Del sudetto negotio m'ha detto Sua Maestà che il Sig. Ambasciatore Catholico, che è in Roma, ne trattarà ancora con Sua Beatitudine di ordine suo. Havendo havuto da Sua Maestà la sudetta risolutione, l'ho comunicata con i Signori Ambasciatori di Spagna, i quali m'hanno risposta, che dalla Maestà dell'Imperatore è stato detto loro il medesimo, dopo che io partii dall'audienza et di più, che facendo essi instanza a Sua Maestà perchè dichiarasse che sorte di sigurtà desiderava, era stato risposto loro che s'haverebbe potuto mettere nella capitolazione, che mancando uno de' Collegati a quello, che

sarà obligato, gli altri gli debbano essere inimici, et che Sua Santità havesse da essere giudice in caso di tal mancamento, il che dimostravano, che a loro non dispiacesse niente; ma parendo, che fusse con aggiunta di molta importanza a quello che da Sua Maestà n'era stato detto, et sapendo, che la cosa delle scomuniche quasi fù cagione, che la lega non si concludesse, dubitandomi, che i Signori Venetiani con difficoltà si fussero per contentare di questo partito, loro dissi questa ragione, aggiungendoli che se l'Imperatore stesse fermo in questo proposito, credevo, che difficilmente venissimo ad un fine di questo negotio; il che non dicevo come Ministro di Sua Santità, alla quale questa cosa sarebbe gratissima et ragionevolissima, ma come quello, che in qualche parte conosce gl'humori de'Signori Venetiani, et che sarebbe bene di non nutrire in Sua Maestà questa speranza, si vogliono veder presto buona risolutione di questo negotio. Alle quali cose mi replicorno, che Sua Maestà non l'haveva detto affirmativamente, ma per discorso, et che forse non vi haverebbe fatto sopra fondamento alcuno, il che Dio voglia che sia. Mostrano ancora i sudetti Signori che non piaccia il tempo di x. anni, per essere troppo lungo, dicendo, che di cinque o sei anni sarebbe a bastanza; con tutto ciò mi dissero, che non havevano mancato di riscaldare quanto più havevano potuto Sua Maestà per farla risolvere ad intimare questa Dieta imperiale, et che non mancaranno anco per l'avvenire etc. Ho communicato ancora col Sig. Ambasciatore di Venetia tutto quello che dall'Imperatore m'è stato detto, del che ha mostrato di restar assai satisfatto.

All'Illmo Legato Orsino ho dato conto in universale della buona mente di Sua Maestà in questo negotio della lega, ma non sono venuto a particolari, prima per vedere quanto prema a Sua Maestà, che questa materia si tratti con quella maggior secretezza, che sia possibile, poi perchè non vi essendo corriere, nè posta ordinaria da scrivere in Francia, le lettere vanno con molto pericolo, et molte se ne smariscono, et assai più presto et siguramente la S. V. Illma li potrà dar conto; onde m'ha parso di lasciare che da lei sia fatta quella parte, che le parerà. Et senz'altro in buona gratia di V. S. Illma et Rma humilmente mi raccomando et bacio le mani. Di Vienna a li x. di Decembre 1572.

Di V. S. Illma et Rma

Umilissimo et devotissimo Servitore
Gio. Vescovo di Torcello.

XL. — 1572. — §. 91.

A MON COUSIN LE CARDINAL URSIN.

Paris 22 Septembre 1572.

Mon Cousin, Jay esté aduerty, que Nostre Sainct Pere le Pappe Vous a esleu et designé Legat pour venir devers moy; surquoy jay bien voullu Vous advertir, Mon Cousin, que aiant faict si bonne preuve de la singuliere devotion, que vous, et tous ceulx de Vostre maison avez tousiours eue au bien de ceste couronne; et vous aimant et estimant, comme je fais, Sa Saincteté neust sceu faire ellection de personne, qui me puisse estre plus agreable que Vous: toutesfois je vous prie, Mon Cousin, estre contant de Vous arrester la part que Vous trouvera ceste lettre sans passer outre, que Vous naiez autres nouvelles et mandemens de Sa Saincteté sur une depesche que je luy fais presentement; non que je ne desire infinement Vostre presance pardeca, laquelle y trouvera tousiours toute faveur et amytie, respondant a ses vertus et merites. Priant Dieu, Mon Cousin, vous avoir en sa saincte et digne garde. Escript a Paris le xxii. jour de Septembre 1572. Gallia Vol. 6. fol. 193. Original.

Charles.
Fizes.

XLI. — 1572. — §. 91.

A MON COUSIN MONS. LE CARDINAL URSIN.

Paris 25 Octobre 1572.

Mon Cousin, Le Roy monsieur mon filz, craingnant Vous voir en trop grande incommodité a la venir trouver, se la saison de lhiver prochain savance davantaige, il a aduise envoyer devers vous ce courrier expres avec ses lettres, pour vous advertir que lors que Vostre commodité le pourterat, que vous pourrés bien vous encheminer pardeca, asseoré que tant pour la reverence, quil porte a Nostre Sainct Pere que pour Vostre respect particulier, qui avez tousioura faist demonstration de singuliere affection au bien de ses affaires. Il aurat austant aggreable Vostre arrivée que daucun autre, qui se pourroit presenter. Priant sur ce le Createur, Mon Cousin, vous avoir en sa saincte garde. Escript a Paris le xxv. jour dOctobre 1572. Gallia Vol. 6. fol. 270. Original.

Vostre bonne Cousine
Caterine.

A MON COUSIN LE CARDINAL URSIN.

Paris 26 Octobre 1572.

Gallia Vol. 6 fol 271. Original.

Mon Cousin. Considerant que la saison de lhyver sapproche fort, et que les chemins se rendront si malaisez, que vous ne pourrez vous enchemyner devers moy, et apres devers nostre sainct Pere sans grande incommodité de vostre personne, Jay advisés vous depecher ce courrier expres avec ceste lettre pour vous dire, Mon Cousin, que Je seray bien ayse, que vous me veniés trouver, estant asseuré que tant pour le respect de S. Sainctete, qui vous envoye, que de voz particulieres merites envers moy, sachant combien vous et tous ceulx de vostre maison ont estés tousiours affectionnés a ceste couronne, je ne receprez de long temps porsonne, que me soit plus aggreable que vous me serés. Priant surce le Createur, Mon cousin, vous avoir en sa saincte garde. Escript a Paris le xxvi. jour dOctobre 1572.

Charles.

Fizes.

XLII. — 1572. — §. 93.

ALL' ILLMO. ET REVMO. P. MIO OSSERMO. MONSIG. IL CARD. DI COMO.

Livorno 17 Decembre 1572.

Illm̃o et Rm̃o Sig. mio ossm̃o.

Florentia Vol 1. fol. 178. Orig. autografo.

Col gran duca e col principe ho fatto l'offitio che V. S. Illm̃a mi commise in nome di Sua Santità, et restano sodisfattissimi, se ben haveriano voluto poter servir N. S. nell' armar le quatro galere più. Li tre forzati che me si donorono in nota, il principe li farà subito liberare, e così certi altri per i quali mi dice, che li ha scritto monsig. Illm̃o san Sisto. Io dubito che le galere di san Lazaro saranno di quelle che il Sig. duca di Savoia ha, et così il numero di galere non si accrescerebbe conforme alla mente di Sua Santità, et al bisogno; ne ho voluto avvertir V. S. Illm̃a, se ben credo sarà stato superfluo, perche prima di me lo havrà pensato, e di Genua avisarò quello che di più occorrerà intorno a questa materia. Col primo buon tempo farò partenza con l'aiuto di Dio, et a V. Sig. Illm̃a baso la mano, pregandola a conservarmi in gratia di N. S. Di Livorno a 17. di Decembre 1572.

Servitore affm̃o di V. S. Illm̃a e Rm̃a
M. Antonio Colonna.

Illm̃o et Revm̃o Pñe mio ossm̃o.

Livorno 17 Decembre 1572.

Al mio partire di Roma mi disse l'ambasciator di Venecia, che il lor secretario da Napoli li avvisava, che il duca di Sessa discorrendo diceva che sarebbe stato bene far la massa delle armate in Taranto o Brindisi, e che a lui ne pareva bene. Io li risposi che a me non pareva. Hor mi è parso scriver a V. S. Illm̃a quanto in questo particulare mi occorre, et è, che così facendosi sua Altezza non partirà da Napoli se non quattro giorni prima, e per terra; che l'armata et esercito sarà unita in Taranto onde ogni altro anderà lento, il che non sarebbe stando sua Altezza in Messina dove esso sollicitarebbe molto più, e così gli altri si dariano più fretta, et per quel loco di necessità s'ha da passare. Di più la presenza del Sig. don Giovanni è necessaria in Messina, da dove tutta l'armata piglia la provisione delle vettovaglie, et io per me credo in sostanza, che questo discorso è fatto più a comodo privato che a beneficio della impresa. Quello che sarebbe meglio è l'invernar le armate almeno. E ci parrebbe che non restassero in Levante, et non hora per dovervisi far la massa. Dico quello mi pare: Sua Santità ne farà il meglio: et a V. S. Illm̃a baso la mano. Di Livorno li 17 di Decembre 1572.

Servitore affm̃o di V. S. Illm̃a e Rm̃a
M. Antonio Colonna.

Illm̃o et Revm̃o Sig. mio ossm̃o.

Genova 13 Decembre 1572.

Genua Vol. 2. fol. 29. Orig. autografo.

Sono giunto qui questa matina, et perche il tempo era cattivo e per veder del particular delle galere me ne sono sbarcato in casa di Monsignor Arcivescovo, et in fatti non vi è chi vogli armar in così breve tempo, che non habbia nulla galera, quelli che ne haono si trovano tutti a soldo di sua Maestà Cattolica, solo vi sono i Somellini, che aspettano di corte risolutione per una galera, che hanno armata di più delle quattro, che loro hanno bordinarie; et non la volendo sua Maestà, la venderanno, et ancor si accomodariano per il soldo, et scrivono in corte, acciò io li ne habbia la resolutione. In Marsiglia vedrò la galera francese, et per una io non mancarò d'armarla, in modo che al peggio che passa succedere, havendose le due di san Lazaro sua Santità ne havrebbe decesette. Qui sono stato visitato da tutta questa città, ma quello che è parso novo a tut-

ti, è stato che ci sia venuto il Sig. Gian Andrea Doria. In fatti è gran cosa, sapersi che la verità ha da venire a luce, e vedrà Nostro Signore, quanto meglio la potrà servir da qui avanti, poi che non si riceverà tanto fastidio, da chi pur voleva inturbidar le tante fatiche, che io ho havuto in questa impresa, et quanto honoratamente et for di interesse ho servito, et a Vostra Signoria Illma bacio la mano, pregandola a conservarmi in gratia di Nostro Signore. Da Livorno scrissi quello havevo passato col gran duca et col principe; dimane se il tempo non mi impedirà mi metterò in camino. Di Genua il di 19 di Decembre 1572.

Servitor umilmo di V. S. Illma et Rma
M. Antonio Colonna.

XLIII. — 1572. — §. 93.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Genova 8 di Giugno 1572.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Genua Vol. 2. fol. 11. Fra tutti gli huomini, che per publico et particolare benefitio hanno con molta ragione sentita nel core infinita allegrezza dell' Assuntione della Santità Vostra al Pontificato, io credo certo, che nissuno habbia fatto vantaggio, et pochi siano stati uguali a questo suo humilissimo servo antico, (osservatore del suo buon nome et sempre desideroso non meno della sua grandezza, che del ben commune) non sarebbe nè anco stato alcuno prima di me a basciarle il santissimo piede, et a significare qualche parte di questa commune et mia particolare allegrezza, se il trovarsi in più lontana Provincia havesse dato luogo alla compita satisfattione dell' animo. Et pur hora, benche assai tardo mi metterei in camino, se io non pensassi far più servitio alla Santità Vostra, dando qui fine a qualche negotii, per trovarmi pronto a passare con le prime galere all' armata, che satisfacendo in ciò all' obligo mio, haver poi da diferire la partita, per non lasciare adietro negotii d' importanza imperfetti. Ho dunque risoluto, et spero, che sarà con buona gratia di Vostra Beatitudine di deferire a farlo fin' alla passata con le Galere da Civitavecchia, o da Hostia, et fra tanto mandare Giulio Conti perche lo faccia a nome mio, dandole similmente conto della mia singular affettione et devota servitù, su la quale Vostra Beatitudine può assicurarsi, che nè più obediente nè più prooto servo di me haverà mai nè in mare nè in terra, et di ciò mi rimetto agli effetti, che dalla Santità Vostra non potranno essere se non rettamente giudicati. Alla quale supplico humilmente, che in ciò creda a Giulio et a me, come nella sua bontà confido et prego Iddio che conceda a Vostra Beatitudine tanti anni di vita, et tanta prosperità et contento, come la cristianità ha bisogno et io desidero.

Di Genova a VIII. di Giugno MDLXXII.

Di Vostra Santità

Humilissimo Servo che li suoi
santissimi piedi bascio
Giovanni Andrea Doria.

ALL' ILLMO. ET REVMO. SIG. MIO OSSERVANDISSIMO
IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Genova 4 Luglio 1572.

Illmo et Rmo Signor mio.

Genua Vol. 2. fol. 13. Ho havuta la lettera di Vostra Signoria Illma et Rma delli 27. del passato, per la quale mi comanda ch' io faceva accomodare di Galea o di altro buon navilio per il Prelato che Sua Santità manda in Ispagna, accioche faccia il suo viaggio tanto più presto et più securo, et è tanto il mio desiderio di servire a Sua Santità et a totte le cose sue, che ho sentito, come sento tuttavia in estremo, non havere qui altra galea che la mia Capitana, la quale mi mandò i di passati il Signore Don Giovanni, perchè io havesse con che passare all' armata, et hora con fragata a posta me comanda, che io parta subito con essa senza altramente aspettare quelle che vengono di Spagna, et son forzato non solamente a non diferire la partita un' hora, ma a traversare di lungo a Golfo alla volta di Sicilia, senza toccare nessuna parte della costa di Roma oè di Napoli et lasciare, per questa volta con mio grandissimo dispiacere, di arrivare a basciare il piede a Sua Beatitudine, come havevo prima risoluto et scritto di dover fare. Si che non solamente non mi resta forma di prestar galea al Prelato, ma nè anco tempo da spettarlo et servirlo meglio ch' io havesse potuto di più; lascio però ordine ai miei, che li facceno trovare fragate, et lo incaminino per la via, che parrà più secura, et in somma lo servino in tutto quello che sarà bisogno. Supplico a Vostra Signoria Illma sia servita di dar conto di questo fatto a Nostro Signore et farlo certo, che mentre io vivrò, procurarò di far conoscere che non me avanza nessuno di affettione et di buon desiderio, in quanto tocca al servitio di Sua Beatitudine, et al mancamento, che io faccio, me non arrivare hora a basciarle il piede. Supplirò alla

fine della state, se così piacerà a Dio benedetto, al quale prego continuamente, che conceda a Sua Santità molti anni di vita felicissima et me mantenga nella sua bona gratia, et a Vostra Signoria Illm̃a bacio le mani, et mi dò per il maggior servitore che habbia. Di Genova a III. di Luglio 1572.

Di Vostra Signoria Illm̃a

Servitore
Giovanni Andrea Doria.

XLIV. — 1572. — §. 94.

A NUESTRO SANTISSIMO PADRE.

Brussellas 7 Jullio 1572

SANTISSIMO PADRE.

Hispania Vol. 20. fol. 40. Original. Antes del fallecimiento de la buena memoria de Pio V. despaché al doctor Montano con una carta para Su S. en quele dava quenta dela Biblia Complutense qoe el Rey mi Señor avia mandado imprimir en estos Stados, a tan gran costa de Su M. y travajo de sus ministros, como V. S. siendo servido podra ver por los aparatos y otras cosas que el dicho doctor tiene en essa corte, suplicavale por la aprovacion y bendicion para sacar à luz la obra, hallandose ay el dicho doctor que tan particularmente dara quenta della, como quien ha assistido desde el principio y le cuesta tanto trabajo y estudio, Suplico à S. V. sea servido oyrle y mandar ver la dicha obra a las personas que à V. S. pareciere podran tener mayor conocimiento della, y aviendose visto y examinado sea servido mandar que se despache, para que la Chritiandad pueda gozar de una obra tan insigne y de tanto sevicio para la universal Iglesia, aprovandola y bendiciendola V. B. cuya santissima persona N. S. guarde por tantos años como la christiandad lo ha menester.

De Brussellas a VII. de Jullio MDLXXII.

Santissimo Padre, los pies de V. S. besa su obediente hijo
El Duque de Alva.

MDLXXIII.

XLV. — 1573. — §. 44.

RELAZIONE DI MICHELE HARABURDA, MANDATO DAI LITUANI A MOSCOVIA PER OFFERIRE LA CORONA DI POLONIA.

Nell' Aprile 1573.

Armar. XI. capa 7. N. 1. Essendo io Michele Haraburda mandato dai Signori Consiglieri del Gran Ducato di Litwania al Duca di Moscovia, giunsi da lui a Novogorod la grande nell' anno 1573, a' 24 di Febraro, et mi fece venire a se il Gran Duca, et udì l' ambasciata, et volle che desinassi seco.

Per il giorno seguente, mercoledì 25 di Febraro esposi al Gran Duca le cose, che i Signori Consiglieri per mio mezzo gli facevano intendere, le quali parola per parola sono ripetute a basso nella risposta del Gran Duca; et mi ascoltò in camera sua, dove con lui sedeva il suo figliolo maggiore il Duca Giovanni, et appresso era il capo del distretto et Luogotenente di Mosaiski Basilio Iwanowicz Umnikolnow, et l' alto nobile di corte Luogotenente di Nowotorzki, Michaele figlio di Timotheo Pleszczejów et il Secretario e scrivan Andrea et Basilio Fakowski Szczolkałów. Udite queste cose volse che le mettessi in iscritto, et quando mi scusai far questo, mi commise dirle di nuovo ad Andrea Szczolkalew di prenderne nota. Di fatti io parlai, et

egli ne prese nota; et poi mi fece andar all' alloggiamento. Sabato poi alli 28 di Febraro fui dal Gran Duca, et egli sopra le cose, che gli havea detto, mi fece la seguente risposta.

« Ci hai detto per parte dei Consiglieri del Gran Duca di Litwania, che già antecedentemente habbiamo discoperto loro la volontà nostra, circa il dominar sopra la Corona di Polonia et il Gran Ducato di Litwania, promettendo confermar tutte le libertà, franchigie et dritti, et con giuramento nostro e di ambi dui figlioli miei fortificarlo, et altre libertà et franchigie aggiungere. Solo di qual maniera potesse farsi tal cosa buona, dovessemo ai Signori del Consiglio notificarlo per il loro messo, il quale volentieri i Signori del Consiglio havriano già di gran tempo mandato a noi; ma perche per volere et permissione di Dio è stata la peste in molti luoghi in Polonia et nel Ducato di Litwania, non si sono potuti riunire con loro fratelli Signori del Consiglio della Corona di Polonia a fare la conventione tutti insieme intorno a questo negotio, et che non è possibile a loro soli di riunirsi per questo et mandare a noi un' ambasciatore. Ma perche già la peste ha cominciata a cessare, i Signori Consiglieri del Gran Ducato di Litwania si sono riuniti con alcuni Signori Consiglieri della corona di Polonia, et hanno ragionato sopra questo negotio, et intanto si hanno dato avviso tra di loro, et ragunatisi in Vilna hanno espedito et mandato in Warsovia dei fratelli suoi alcuni Signori Consiglieri a ragionare sopra il luogo et tempo delli Comitii per l' elettione del Rè. E così ragunati in quanto a loro vogliono acconsentir et indurre i Polacchi loro fratelli con li loro consigli, acciochè essi con li Signori Consiglieri et tutto l' ordine equestre del Gran Ducato di Litwania prendano noi ovvero il figliolo nostro il Duca Feodoro ad ambedue le Signorie cioè alla Corona di Polonia et al Gran Ducato di Litwania; atteso che li Signori del Consiglio et tutto l' Ordine equestre del Gran Ducato di Litwania vogliono custodire il giuramento fatto tra questi Dominii nell' unirsi con i Polacchi, et senza questi non vogliono essi soli eleggersi il Rè; et perciò acciochè significassemo la nostra volontà, se noi stessi vogliamo, ovvero se daremo il nostro figliolo Duca Feodoro ad ambedue queste Signorie, alla Corona di Polonia et al Gran Ducato di Litwania, et franchigie, dritti et libertà nostre se non noi stessi, allor daremo a quelle Signorie o Dominii il figliolo nostro il Duca Feodoro, et se noi stessi con i nostri figlioli, il Duca Jwan et il Duca Feodoro con il giuramento nostro ratificaremo, et con la propria nostra lettera certificaremo, che il figlio nostro il Duca Feodoro essendo Rè manterrà le franchigie et libertà senza violare, et ne aggiungerà delle altre secondo il consiglio delli Signori Consiglieri et preghiere di tutto l' Ordine equestre del Gran Ducato di Litwania, et specialmente siccome habbiamo notificato per il messo Foedoro Wyropaj, che significassemo la nostra volontà come far riuscire questa buona cosa.

« Et ci hai detto ancora qualche cosa circa la pace perpetua, che tra questi Dominii si debba statuir, et del mettere certi confini; et che restituissemo Smolensko et Polocko con le loro adherentie di Uszwiat et di Jeziezyszcz al Gran Ducato di Litwania come era una volta et lo riponessemo tra li confini di questo Dominio, et inoltre che al figliolo nto il Duca Feodoro per il suo decoro donassemo altri castelli et territorii, acciocchè le nazioni, alle quali esso mercè la loro buona et libera elettione signoregerà, dagli altri Signori et vicini non vengano derise. E così quel che hai detto, che li Signori Consiglieri per la peste tanto tempo si sono fermati dal mandar a noi: quest' è la volontà di Dio; ma conveniva alli Signori Consiglieri badare che questo negotio senza indugio fosse terminato, perchè è cosa dannosa essere senza Rè. Et che poi li Signori Consiglieri del Gran Ducato di Litwania non vogliono eleggersi il Sovrano senza la Corona di Polonia: ciò dipende dalla loro volontà. Et quello che hai detto intorno ai diritti et libertà: ella è cosa ordinaria, che dove alcuni costumi o usanze nelli paesi si convenivano, tutte queste cose vadano a seconda di ciò, nè è lecito cambiare; et ciò può esser confermato con il giuramento nostro et dei nostri figlioli.

« Inoltre hai parlato della restitutione di Smolensko et Polocko con le loro adherentie: ma anche questa cosa non conviene. Perche dovremo diminuire il nostro dominio? È bene di accrescerlo il dominio, et non diminuirlo. Ora et perche dovremo dare noi a voi anche il nostro dominio? Et perche al nostro figliolo Duca Feodoro dobbiamo noi dar altri castelli et territorii, essendo oltre gli nostri castelli et territori nella Corona di Polonia et nel Gran Ducato di Litwania castelli e territorii assai, sopra i quali noi o il figliolo nostro potremo dimorare?

« Et intorno la Livonia li Signori Consiglieri non ci hanno notificato cosa alcuna, di certo e solo interrogato da noi di tua testa dici, che sopra questo et tutte le altre cose vi sarà una riunione dei Signori Consiglieri del Gran Ducato di Litwania con li Consiglieri della Corona di Polonia; ma sopra questo non ti hanno commesso nulla, ma dopo che essersi abboccati li Signori di ambedue Consigli mandaranno a noi sopra questo Ambasciatori suoi grandi, et tu non sei venuto per cose maggiori che per la nostra Magnificentia ovvero per il figliolo nostro il Duca Feodoro. Ancor questo ci pare inconveniente, che dopoi il Rè il suo successore o herede

non debba rimaner nel Dominio, et non è possibile che si separi dalla Corona di Polonia et dal Gran Ducato di Litwania, come dal Dominio di Moscovia; et senza questo a noi non conviene dare il figliolo nostro il Duca Feodoro. Et sappiamo noi che l' Imperatore et il Francese manda da voi; ma questo non dà essempio, perche noi sappiamo pienamente, che fuori di noi et del Turchesco Soltano in tutte le Signorie al di là di ducento anni non vi è Sovrano di sangue, che sia stato da stirpe Sovrana: ma altri da Principi, altri da Duchi, altri d' altri luoghi siedono nell' Imperio e nelli Regni, et per questo costoro co' prieghi domandano onori; ma noi siamo Hospodari fino dal principio cominciando dall' Imperatore Augusto, il che a tutti gli huomini è notorio. Et la Corona di Polonia et il Gran Ducato di Litwania non sono un Dominio spogliato, et vi si può star bene: et il figliolo nostro non è una femina che dobbiamo per lui dare anche la dote, et se vorranno li Signori del Consiglio della Corona et del Gran Ducato di Litwania la nostra vocazione a loro, essi dunque ci diano in castelli e territorii quanto ci conviene.

« Et quello che habbiamo notificato, vogliamo significare alli Signori Consiglieri per il loro mandatario, come si ha da fare riuscire questa buona cosa; et noi significhiamo anche questo, se li Signori del Consiglio di Polonia et del Gran Ducato di Litwania vorranno la nostra vocazione, comincino adunque dallo scrivere pienamente il titolo del nostro nome Imperiale; poiche noi la nostra denominatione Imperiale l' habbiamo presa fin dal principio dai nostri antecessori, et non da forestieri.

« Secondo quando Iddio richiamarà da questo mondo il nostro figliolo Duca Feodoro, et rimarranno dopo lui li suoi figlioli, che allora la Corona di Polonia et il Gran Ducato di Litwania non cerchino fuori de' figlioli di nostro figliolo un Rè d' altro paese. Et non havendo il nostro figliolo figli, allora non debbano staccare la Corona di Polonia et il Gran Ducato di Litwania dalla nostra natione; ma che debbano restare presso di noi et presso de nostri figlioli sino Iddio benedirà la nostra generatione. Et parimente che se morrà qualcuno della nostra stirpe, che il corpo di esso sia condotto nelli nostri Dominii, et che non sia altrove seppellito che con quelli della nostra stirpe. Et delli nostri figlioli et della nostra stirpe chiunque sarà nella Corona di Polonia et nel Gran Ducato di Litwania non deve punto violare i dritti et le libertà loro: et che si congiunga la Corona di Polonia et il Gran Ducato di Litwania col nostro Regno, et nel Titolo nostro si scriva Regno di Moscovia, Corona di Polonia et Gran Ducato di Litwania: et ci stiamo fermi, ci difendiamo congiuntamente da tutti li inimici; et che cedano Kiow al nostro Regno a cagione del nostro titolo Imperiale.

« Et quanto per l' innanzi la nostra Patria haveva sino alla Beresina, ma noi per la quiete della Christianità lo concediamo, nè più lo richiediamo; ma Polocko con tutte le adherentie et con tutta la Livonia verso la nostra parte appartenga al Dominio di Moscovia.

« Et senza tali cose non conviene che mandiamo il nostro figliolo Duca Feodoro a governarvi. Inoltre egli non è ancora in età da poter stare contro i nostri et suoi inimici. Et per la pace della Christianità significhiamo la nostra volontà alli Signori del Consiglio della Corona di Polonia et del Gran Ducato di Litwania, che vogliamo con loro un perpetuo accordo in questo modo, che Polocko con tutto il territorio et con tutto il paese di Curlandia sino al fiume Dzwina appartenga alla nostra Signoria di Moscovia; et confine della Livonia del nostro Imperio con la Corona di Polonia et col Gran Ducato di Litwania sia il fiume Dzwina; et tra il Polocko con suo territorio con la nostra Signoria et Dominio sia il confine alli antiqui fossi; et per tutti i luoghi del nostro Dominio et della Corona di Polonia et del Gran Ducato di Litwania saranno li confini secondo gli antiqui confini, secondo la lettera della tregua o messiva. Che noi et la Corona di Polonia et il Gran Ducato di Litwania ci uniamo contro ad ogni inimico, che essi ci ajutino, et che noi porgiamo loro ajuto: onde prendano per Sovrano della Corona di Polonia et del Gran Ducato di Litwania il figliol dell' Imperatore, et che egli sia in fratellanza con noi, et questa fratellanza confermi con giuramento et con una conventione. Et così lo debbano essi prendere per Sovrano, et se noi mandassimo all' Imperatore per far conventione con lui et con il suo figliolo, et che ci venissimo contro ogni inimico, et che l' uno mandi ajuti all' altro contro tutti li Signori pagani; et se per la lontananza ci fusse difficil cosa mandare truppe allora tra noi coll' Imperatore et con il suo figliolo, il quale sarà nella Corona di Polonia et nel Gran Ducato di Litwania, che ci ajutiamo l' un l' altro con il donaro, et faremo, con figliolo dell' Imperatore obligo se fossimo d'accordo et col figliol nostro Duca Feodoro, se a voi lo donassimo nella Signoria.

« Et se saranno d' accordo questi grandi Stati, tanto maggior utile ne verrà alla Christianità, et noi vogliamo il bene della Corona di Polonia et del Gran Ducato di Litwania et di tutta la Christianità come del nostro Stato. Et quando vi sarà tra li Stati l' accordo, et Polocko con tutto il territorio sarà nel Gran Ducato di Litwania, il paese di Curlandia dietro il fiume Dzwina apparterrà al Gran Ducato di Litwania, et la Livonia tutto sino al fiume Dzwina al nostro Dominio, et il confine della Livonia sarà il fiume

Dzwina: et tra Polocko et Sicbiezi si metteranno quei confini che converanno, acciochè vi sia eguglianza tra ambe le parti et in ogni altro luogo vi saranno gli antiqui confini.

«Et quando l'Imperatore et il figliolo dell'Imperatore con la Corona di Polonia et col Gran Ducato di Litwania fussero uniti con noi, allora coll' ajuto di Dio possono tutti li Signori Christiani star con noi uniti contro tutti li Stati pagani: et questo produrrà una gran pace et utilità della Christianità.

«Et inoltre ti significhiamo ancor questo: so che alcuni Polacchi et alcuni delli vostri vogliano havere per Signore me solo, et non il mio figliolo, et se con voi parlano diversamente, v' ingannano; et meglio sarà, che io fussi solo vostro Signore.»

Io vedendo che egli stesso desiderava di signoreggiare questi Dominii, regolandomi secondo il tempo, gli dissi che li Signori del Consiglio et tutto l' ordine equestre facilmente sarebbero a ciò inclinati, che un tal Sovrano che haverebbe diffesso li Dominii, col voler Divino et dopo la libera electione di lor Signorie signoreggiasse; ma che accennasse come poteva ciò accadere, ricordando che gli Dominii del Gran Duca più lontani, Kazan, Astrahan forsi pensariano a casi suoi per la mutatione del Sovrano, perchè il Gran Duca saria tenuto di fare spessi viaggi di un Dominio all' altro, et per la lontananza non potria fare la diffesa sufficiente alli Dominii. Per cui ancha nell' administratione della giustitia, della quale in ogni tempo habbiamo bisogno, vi saria non piccolo ritardo: non essendo presso di noi usanza che il Rè nostro partendosi dal Dominio lascia uno in suo luogho: di più che senza abbracciare la fede della Religione Romana non potria essere incoronato. Et dopoi questo il Gran Duca mi comandò, che andassi all' alloggiamento.

Il giorno appresso, Domenica 1. Marzo fui dal Gran Duca, il quale mi diede la risposta in queste parole.

«Noi vogliamo dominare sopra il Regno di Moscovia et la Corona di Polonia, et sopra il Gran Ducato di Litwania, et possiamo governarli tutti, et viaggiando alla circostanza fermarci qualche tempo in quel regno che sarà meglio. Però è meglio sicome ti habbiamo detto, che pigliaste per vostro Signore nella Corona di Polonia et nel Gran Ducato di Litwania il figliolo dell' Imperatore, et che faceste un trattato con noi sicome habbiamo detto: et questa sarebbe cosa più quieta per noi et per lo paese altresì. Et le cause, che tu ci hai dette niente impediranno tal cosa, et la nostra Signoria havrà per titolo Regno di Moscovia, Corona di Polonia et Gran Ducato di Litwania: et pel nome si ascriverà al Dominio di Moscovia il castello Kiow solo senza territorio: et Polocko col territorio et col paese di Curlandia di là del fiume Dzwina apparterrà al Dominio di Litwania, et la Livonia al fiume Dzwina al nostro Dominio, come habbiamo di già detto: et si scriverà il nostro Titolo in questo modo: Iwano (Giovanni) Wasilewicz (figlio di Basilio) per gratia di Dio Hospodaro, Czar, Gran Duca di tutta la Russia, di Kiowia, Wlodomiria, Moscovia, Rè di Polonia et Gran Duca di Litwania, et Gran Duca di Russia, di Nowogorod la grande, Czar di Kasan, Czar di Astrahan, et poi si scrivono li Dominii di Russia et della Corona di Polonia et del Gran Ducato di Litwania secondo l' ordine della loro grandezza. La nostra fede poi deve rispettarsi, et deve esserci libero edificare Chiese di pietra o in legno nelli nostri Castelli et terre et palazzi, et stabilirvi il Metropolita, et il Uladica spirituale secondo il nostro costume. Noi poi manterremo inviolabili li diritti et le libertà delli Signori del Consiglio della Corona di Polonia et del Gran Ducato di Litwania, et di tutto l' ordine equestre, et aggiungeremo e daremo commissioni, honori et utili secondo il consiglio delli Signori Consiglieri, secondo il loro merito et consuetudini, avendo di mira ciò che secondo serviti a ciascuno s' appartiene.

«Parimente come sarà tempo nella nostra vechiezza, che vorremo pregare il Signore et ritirarci in un monasterio, li Signori Consiglieri ci devono ciò concedere, et dopoi quello delli nostri figlioli, il quale più piacerà alli Signori del Consiglio et di tutto il paese, questo gli diamo per Rè. Et non vogliamo a loro voglia dare il nostro figliolo, et con questi i Signori del Consiglio saranno raccomandati. (sic)

«Et se ci vorrà per Sovrano il Gran Ducato di Litwania solo senza la Corona di Polonia, questo ci sarebbe più accetto: et noi nel Gran Ducato di Litwania essere vogliamo, et tener il Regno di Moscovia et il Gran Ducato di Litwania uniti, come era unita colla Corona di Polonia il Gran Ducato di Litwania, et scrivere il titolo nostro come habbiamo detto prima; et ricuperare tutte le terre del Gran Ducato di Litwania, che sono incorporate alla Corona di Polonia, le quali ottimamente conosciamo, eccettuata la sola città di Kiow, et Kiow solo senza il territorio per causa del nome nostro apparterrà alla Signoria di Moscovia.

«Et che la Corona di Polonia et il Gran Ducato di Litwania non si scelga altro Rè fuori de nostri figlioli et della nostra stirpe; nè contro a questo come habbiamo detto, faremo altrimente, et a nostri figlioli et al nostro popolo similmente manterremo i loro diritti et le libertà, senza violarli; et faremo inoltre consiglio, senza quali huomini della corte nostra non sia possibile venire a governarvi, sebbene non sarà gran-

de il numero di tali persone. Appresso ti significhiamo ancora questo, che a questi Dominii noi non possiamo venir soli, ma con i nostri figlioli, perchè non sono ancor in età, che possano rimanere senza di noi. Et ci viene aviso dalle parti vostre, che la Corona di Polonia et il Gran Ducato di Litwania vogliono prendere da noi il nostro figliolo con finzione di farlo regnare; ma per darlo al Turco, et per questa via vogliono accordarsi col Turco: non sò se questo è vero, o finto da cattive persone; ma noi dovevamo dirlo, perchè hora vogliamo ragionar di tutto.

« Et specialmente ti significhiamo, che noi già invecchiamo, et che ci sarebbe difficile viaggiare per questi tre Regni per affari, nè può esser un paese senza administratione, che è la cosa più grande. Però è meglio se la Corona di Polonia et il Gran Ducato di Litwania non vorranno pigliare il figliolo dell' Imperatore, et vorranno il nostro dominio (sopra di loro allora vogliamo esser Signore della Corona di Polonia et del Gran Ducato di Litwania) confermino con giuramento et con lettere d' ambe le terre, che essi non usaranno sopra di noi, nè sopra a' nostri figlioli malignità alcuna, nè solleveranno alcuno Rè con niuno modo, nè consegnaranno a niun altro Dominio, nè ci faranno alcuna fraude; onde a noi et a' nostri figlioli per negotii, quando occorreranno, ci sia libero venir negli Stati, senza alcuna malitia, come nella terra nostra.

« Et se vorrà solo il Gran Ducato di Litwania, senza la Corona di Polonia, sopra di se la nostra signoria, ci sarà questo più a grado: noi vogliamo anche esser nel solo Gran Ducato di Litwania: in tutto poi secondo che ti habbiamo detto, manterremo intatti i diritti et le libertà. Et se li Signori del Consiglio volessero circa questo negotio mandare da noi; noi a loro per te mandiamo la lettera di salvocondutto per il messo.

« Di più ancor ti significhiamo et ti ordiniamo di dire alli Signori del Consiglio, che non prendano per Rè il Francese; perchè egli vorrà più bene per il Turco che per i Christiani.

« Et se pigliaranno il Francese; sapiate voi Litwani, che noi pensaremo per voi.

« Ancor ti significhiamo che dal vostro paese molti ci hanno scritto, che venissemo con truppe a Polocko et che voi ci volete adorare con la fronte in terra, se non devastando il paese vostro saremo vostro Signore: et hanno scritto altre cose, che non sono a proposito. Et altri hanno scritto a noi chiedendoci ducati et zibellini, et volendo et desiderando, che il nostro figliolo sia Sovrano; il che ancora dirai alli Signori del Consiglio. »

Et datami la lettera et la risposta, mi fece esser seco a desinare, dandomi la mano mi licentiò, comandomi et egli et ambidue i figlioli suoi di far riverentia alle Vostre Signorie.

Et martedì poi 30 di Marzo, quando montava a cavallo volendomi incaminare, vennero da me quelle medesime persone, le quali erano presso di lui quando mi udì et licentiò, Basilio Umnikolnow, Michaele Pleszczeyow et li scrivani Andrea et Basilio Sczolkalowi et mi dissero queste parole:

« Iwano Wasilewicz per gratia di Dio Czar et Gran Duca ci ha commesso dirti, se vorrà solo il Gran Ducato di Litwania sua Signoria per Hospodaro sopra di se, egli vuole esser Signore del Gran Ducato di Litwania, come già ti ha significato, et essendo Hospodaro pacificarà il Gran Ducato di Litwania con la Corona di Polonia: inoltre dirai alli Signori del Consiglio poi, che hanno inclinatione a cosa buona, che scrivano a Kiow in Circassia, et Kaniew, il che quegli officiali sapranno o intenderanno dello Czar di Przekop, onde notifichino tali cose a Putiwel et altri Castelli Signorili di quelle parti, et i Luogotenenti dell' Hospodaro lo faranno a lui risapere. »

XLVI. — 1573. — §. 63.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Chateau de Bologne 15 Août 1573.

Tressaint Pere, Nous avons tousiours estimé, que Vostre Sainteté pour sa paternelle bonne affection et le lieu, quelle tient tresdignement en la chrestienté, se resjoyroit grandement de toute augmentation d'honneur, que adviendroit a la maison treschrestienne de France. Et certainement sil nous est permis de dire; le sainct Siege apostolicque et Vostre Sainteté peuvent scavoir quelles occasions y en a, et de quelle bonne volunté nous avons tousiours proceddé pour l'honneur et conservation de nostre mere saincte eglise. Enquoy avons esté tressoigneusement assistez et secondez par nostre trescher frere le Roy esleu de Pologne, lequel na espargné ce peine et travail quelconque, pour faire paroistre son affection si bien, que moyennant la grace de Dieu et par le moyen de sa valleur; et encores plus grand esperance il a esté par les createurs Palatins et Seigneurs de Pologne unanimement esleu et choisy pour leur Roy. Nous desirons et prions nostre seigneur, que ce soit a sa plus grande gloire et honneur. Cependant, Tressainct Pere, navons voullu faillir de remercier Vostre Sainteté tant et si tresaffectueusement que faire pouvons de la congratulation, quil vous a pleu nous faire faire a cause de ladicte eslection de Pologne par le S.r Olivier Seraphin, lequel nous avons tresvoluntiers veu et entendu

Litt. Principum Vol. 34. fol. 41. Original.

comme venant de Vostre part. Et a present quil sen retourne, luy avons baillé la presente depesche avec charge de rapporter plus au long et exprimer a Vostredicte Saincteté nostre droicte et sincere intention, et luy dire toutes autres nouvelles. Priant Vostredicte Saincteté luy adjouster aultant de foy et creance, que si cestoit nous mesmes, qui surce supplierons le Createur. Tressainct Pere, qu' Icelle Vostre Saincteté il veuille longuement preserver et garder au bon regime, gouvernement et administration de nostre mere S. Eglise. Escript au chateau de Bologne le xII. jour dAoust 1573.

Vostre devot filz
Charles.

Deneufville.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPPE.

Chateau de Bologne 12 Août 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 42. Original.

Tressainct Pere, Nous remercyons tresaffectueusement Vostre Saincteté tant de ce quil luy a pleu nous escrire et faire entendre par le S.r Olivier Seraphin, lequel venant de la part de Vostre Saincteté, Nous avons veu tresvoluntiers, et nous sera tousiours agreable; comme aussy de la demonstration, que faictes, destre tresaise, quil ayt pleu a Dieu tellement inspirer les cueurs des electeurs Palatins et Seigneurs de Pologne, quilz nous ayent unanimement esleu pour leur Roy. Ce que nous attribuons a la seulle grace et booté divine, non a chose qui soyt a nous. Bien pouvons trescertainement dire a Vostredicte Saincteté et lasseurer, que si pardevant avons esté tressaffectionnez a la gloire et exaltation de la Religion chrestienne, Nous estimons y avoir maintenant beaucoup plus grande et particulier obligation, pour y exposer tout ce qui sera en nostre puissance de tresbon cueur; voullant croire aussi que les sainctes intentions de Vostredicte Saincteté nous favoriseront entierement, et que moyennant cela il plaira a Nostre Seigneur faire prosperer noz affaires pour le bien commun de la chrestienté. Le suppliant, Tressainct Pere, qu' Icelle Vostre Saincteté il veuille longuement maintenir et garder au bon regime, gouvernement et administration de nostre mere Saincte Eglise. Escript au chateau de Bolongne le xII. jour dAoust 1573.

Vostre humble obeissant et devot filz
Henry.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Chateau de Bologne 12 Août 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 43. Original.

Tressainct Pere, Le plaisir et contentement que Vostre Saincteté a receu de la creation et eslection du Roy de Poullogne, nostre trescher et tresaymé filz, Nous a esté si agreable, que nous pouvons dire avec verité, que la demonstration que Vostredicte Saincteté a faict et en publicq et en privé de laise, que vous avez eu de ladicte eslection, nous a confirmé et augmenté le plaisir et la joye, que nous en avions desia receu; estimant que telle demonstration exterieure est tesmoignaige de la faveur et approbation, que Dieu et Saincte Eglise ont faicte et donnée a telle eslection. La quelle tout ainsi quelle est proceddée de la volonté divine, je desire pouvoir servir et estre emploiée a l' honneur de Dieu, manutention de l' auctorité de sa saincte Eglise Catholicque, et du sainct Siege appostolicque: ne desirant rien tant en ce monde que veoir durant le regne des Roys noz treschers et tresaimez enffans prosperer et accroistre la religion Catholicque, et veoir reduictes soubz l' auctorité et obeissance dicelle toutes les nations, qui sen sont soubstraictes; affin que Dieu soit recongneu, et sa saincte Eglise Catholicque appostolicque et Romaine purgée et nettoyée des heresies, qui l' ont si longtemps travaillée. Dont nous le supplions tres humblement, et après vous avoir presenté tant et si affectueusement que pouvons noz devottes et tresaffectionnées recommandations, maintenir Vostre Saincteté longuement et heureusement au regime et gouvernement de nostre mere Saincte Eglise.

Donné au Chateau de Boullongne le xII. jour d' Aoust 1573.

Vostre devote fille la Royne mere
du Roy de France
Caterine.

Chantereau.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 27 Août 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 46. Original.

Tressainct Pere, Si nous avons cidevant congneu la grande, paternelle et devote affection, que Vostre Saincteté a portée au bien et grandeur de ce Royaume et couronne de France, Nous le congnoissons encores plus maintenant par la visitation, que Vostre Saincteté a fait faire par levesque de Monroial present porteur, en ceste nouvelle election faite de nostre tres-

cher et tresamé beaufrere au Royame de Pollongne; et mesmement en ce quil nous a dit de vostre part du plaisir, que vous en avez receu, dont de la nostre nous remercions autant et si affectueusement que faire pouvons Vostre Saintcté, en la suppliant de croire qu' elle n' a point et ne pourra iamais emploier ceste sienne affection a lendroict de Roy, ou prince, qui rende plus d' obeissance a leglise, ny au particulier dicelle que fera le Roy nostre treshonoré seigneur et mary et nous. Ainsi que vous en rendrons tousiours tout bon tesmoignage, comme nous l' avons plus particulierement declaré et prié audict Evesque vous faire entendre de nostredicte part. Surce prians Dieu, Tressainct Pere, qu' il vueille jcelle Vostre Sainctcté longuement preserver, maintenir et garder au bon regime et gouvernement de sadicte saincte eglise. Escrit a Paris le xxvii. jour de Aoust 1573.

Vostre devote et affectionnée fille
Ysabel.

Bathe.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 30 Août 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 46. Original.

Tressainct Pere, Nous ne receverons jamais plus de contentement, que quand nous pourrions correspondre par quelques bons et dignes effectz a loppinion et asseurance, quil plaist a Vostre Sainctcté prendre de nous. Et sil nous est permis de dire, non sans occasion daultant, que nous ne voudrions ceder a aultre quelconque en ce qui sera du debuoir dun prince constitué au lieu, où il a pleu a nostre Seigneur nous appeller, nous sommes certaines, Tressainct Pere, que Vostredicte Sainctcté non doubte aucunement; et neanmoins avons bien voullu le Vous confirmer sur loccassion de la venue pardeca de trescher cousin le Cardinal Dest, et du bref en creance sur luy, quil nous a rendu de la part de Vostredicte Sainctcté. Laquelle nous remercyrons de tresbon cueur de la saincte et paternelle affection, quelle nous port; Vous suppliant de la continuer et estre asseuré, quelle ne sera mal employée. Priant Dieu, Tressainct Pere, qu' jcelle Vostre Sainctcté il maintienne longuement et garde au bon regime, gouvernement et administration de nostre mere Saincte Eglise.

Escript a Paris le xxx. jour de Aoust 1573.
Vostre humble obeissant et tresdevot filz
Henry.

Deneufville.

XLVII. — 1573. — §. 68.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Monceaulx 7 Octob. 1573

Litt. Principum Vol. 34 fol. 51. Original.

Tressainct Pere, Les graces et faveurs, que nous avons cydevant receus de Vostre bonté paternelle, nous donnoient assés dasseurance de la joye et contentement, quelle recevoit luy arrivant la nouvelle de nostre election a la couronne de Polongne; neantmoins Vostre Sainctcté en a faicte telle et si grande declaration par le seigneur Serafin, quelle a a ceste fin puisnaguieres depesché devers le Roy nostre treshonoré seigneur et frere et nous, que ledict seigneur a voulu faire expresse election de la persomne de nostre trescher et amé Cousin le S.r de Foix, son conseiller en son conseil privé, et le deleguer son ambassadeur devers Vostredicte Sainctcté pour luy en reiterer les remercyemens condignes. Ayant prié nostredict cousin faire le mesme office de nostre part envers Vostredicte Sainctcté et luy tesmoigner le singulier desir, que nous avons d' employer ce benefice, quil a pleu a Dieu nous departir, a la restauration de son eglise, grandeur et augmentation du S. Siege appostolicque, et a ce qui peult toucher le particulier contentement de Vostredicte Sainctcté, comme nostredict cousin fera plus particulierement entendre a Vostredicte Sainctcté; la suppliant tressaffectueusement luy vouloir conceder benigne audience, et adjouster la mesme creance a ce quil luy fera surce entendre de nostre part, comme elle vouldroit faire a nous mesmes. Et a tant, Tressainct Pere, Nous pryons Dieu, que jcelle Vostredicte Sainctcté il vueille longuement preserver et garder au bon regime et gouvernement de nostre saincte Eglise. Escript a Monceaulx le vii. jour dOctobre 1573.

Vostre bien humble, devot et obeissant filz
Henry.

Fizes.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Monceaulx 7 Octobre 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 52. Original.

Tressainct Pere, Le tesmoignage qu' il a pleu a Vostre Sainctcté nous rendre du plaisir et contentement, qu' elle a receu de l' heureuse eslection du nostre trescher et tresamé frere le Roy de Poullongne a la couronne dudict pays, par la conjoissance si expresse, quelle en a faicte avecques nous par le Seigneur Serafin, auditeur de Rotte, qu' elle a nagueres depesché a ceste fin

devers nous, Nous faict de plus en plus cougnoistre la bienveillance paternelle, qu' elle a tousiours eue a ce qui nous touche, nostrediet frere, et la grandeur et exaltation de ceste couronne. Ce que nous recevons a telle et si singuliere faveur, que outre le remerciement, que nous vous en avons ja faict par ledict Seigneur Serafin, pour recougnoistre dignement une si grande et parfaicte bonne voluntè, Nous avons faict election de la personne de nostre trescher et amè cousin le Sieur de Foix, nostre conseiller en nostre conseil privè, que nous envoyons nostre ambassadeur expres devers Vostre Saincteté avec charge, de luy reiterer de nostre part ceste office par la plus expresse declaration, que nous luy en scaurions faire; Nous estant si proche et confident, et ayant telle cougnoissance de linterieur de nostre intention, que nous avons pensé ne pouvoir choisir personnaige plus propre a ceste office que luy; ne qui soit pour rendre meilleur compte a Vostredicte Saincteté de tout ce qu' elle monstrera desirer dentendre; tant de ce qui s' est passé a la reception d' une si grande et ample couronne, que autres choses, qui nous peuvent toucher. Suppliant Vostredicte Saincteté tant et si affectueusement que faire pouvons, qu' il luy plaise, luy donner benigne et favorable audience, et adjouster la mesme foy et creance a ce que luy fera entendre de nostre part, comme elle feroit a nous mesmes. Et a tant nous prierons le Createur, Tressainct Pere, que icelle Vostrediete Saincteté il vueille longuement maintenir et preserver au bien et regime de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Monceaulx le vu. jour de Octobre 1573.

Vostre devot filz
Charles.

Fizes.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Monceaulx 7 Octobre 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 33. Original.

Tressainct Pere, Nous ne doubtons, que nostre trescher et amè cousin le sieur de Foix, nostre conseiller en nostre conseil privè, (lequel nous envoyons presentement devers Vostre Saincteté pour les occasions, qu' elle entendra par noz autres lettres) ne tienne par sa propre vertu envers icelle le meilleur bon accueil, faveur et grace, que les personnes de merite, et qui ont tousiours dressé leurs actions au bien de la chrestienté, comme luy, en ont continuellement receu; outre ce le lieu, que ceulx de sa maison ont de tout temps tenu près ceste couronne, et ce que particulierement il a desservy de nous le rend digne de telle reccomandation, que nous luy ferions tort, si avec ceste ocasion nous ne tesmoignons a Vostre Saincteté, que nous laymons et cherissons, comme des premiers et plus utilz ministres, que nous ayons. Suppliant tressaffectueusement Vostre Saincteté, que comme il luy a tousiours pleu ambrasser de toute affection noz serviteurs, elle vueille luy faire sentir le fruict de sa bonne grace autant qu' elle desire faire chose, qui nous soit agreable, et que nous nous asseurons, qu' elle le trouvera digne de tout favorable traictement. Et a tant, Tressainct Pere, nous prierons le Createur, que icelle Vostre Saincteté il veuille longuement maintenir et preserver au bien de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Monceaulx le vu. jour de Octobre 1573.

Vostre devot filz
Charles.

Fizes.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Monceaulx 7 Octobre 1573.

Litt. Principum Vol 34. fol. 34. Original.

Tressainct Pere, le Roy nostre trescher sieur et filz desirant recognoistre envers Vostre Saincteté la bienveillance paternelle, quelle monstre envers ceste couronne par la conjoissance si expresse, quelle faicte de lelection de nostre trescher et tresamé filz le Roy de Poloigne au Royaume dedicte Pologne, a choisi nostre trescher et amè cousin le sieur de Foix, conseiller en son conseil privè, pour lenvoyer devers Vostredicte Saincteté, et luy en faire de sa part les remercimens condignes, comme nous avons aussi donné charge a nostrediet Cousin faire le semblable de la nostre, et confirmer de plus en plus a Vostredicte Saincteté le singulier desir, que nous avons tousiours dacompler le bon plaisir dicelle, ainsi que nostredict Cousin luy fera entendre plus amplement, auquel il plaira a Vostredicte Saincteté adjouster la mesme foy, quelle vouldroit faire a nous mesmes. Et a tant nous prirons Dieu, Tressainct Pere, que Vostredicte Saincteté il veille longuement maintenir et garder en bon regime et gouvernement de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Monceaulx le vu. jour d'Octobre 1573.

Vostre tresdevote et obeissante fille
Caterine.

Fizes.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Villiers Cotterets 15 Octobre 1573.

Litt. Principum Vol. 51 fol. 34. Original.

Tressainct Pere, Par Levesque de Montdevis nous avons receu les lettres, quil a pleu a Vostre Saincteté nous escripre sur nostre Election a la couronne de Polougne, et la charge, que lediet Evesque a de Vostre Saincteté de resider près de nous Nunce dicelle. Par où nous ressentons de plus en plus lamour et benevolence paternelle, de laquelle il a tousiours pleu Vostredicte Saincteté nous embrasser, dont nous navons voulu obmectre a la remercyer de rechef tresaffectueusement par ceste presente, oultre les autres lettres, que nous avons ja escriptes, pour nous acquicter de ceste office. La supplyant croyre que lediet Evesque, et tous autres qui nous seront envoyez de sa part, nous seront tousiours en la recomandation, que merite lobeissance et reverence, que nous desirons perpetuellement luy continuer. Et a tant, Tressainct Pere, nous supplions le Createur que icelle Vostrediete Saincteté il vueille longuement preserver et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Villiers Costeretz le xm. jour d'Octobre 1573.

Vostre devot et obeissant filz
Henry.

Fizes.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Villiers Cotterets 15 Octobre 1573.

Litt. Principum Vol. 34 fol. 56. Original

Tressainct Pere, Nous avons receu les lettres, quil a pleu a Vostre Saincteté nous escripre par Levesque de Montdevis. Par lesquelles nous avons entendu laise et contentement, quelle a receu de lheureuse election de nostre trescher et tresamé frere le Roy de Polougne. Enquoy Vostredicte Saincteté nous tesmoigne de plus en plus la benevolence et affection paternelle, quelle a envers ceste couronne. Et combien que nous l'en ayons ja remercyée par autres noz lettres, neantmoins nous navons voulu obmectre de nous acquicter de rechef de cest office, et asseurer Vostredicte Saincteté de la continuation de nostre devote et filialle affection envers icelle et le sainct Siege apostolicque, dont nous luy ferons tousiours paroistre les effectz en ce qui concernera la grandeur et accroissement dicelle. Et a tant, Tressainct Pere, nous supplions le Createur, que icelle Vostredicte Saincteté il vueille longuement preserver et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Villiers Costeretz le xm. jour d' Octobre 1573.

Vostre devot filz
Charles.

Fizes.

XLVIII. — 1573. — §. 72.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE.

Camp près la Rochelle 8 Juillet 1573.

Gallia Vol. 7. fol. 502. Original.

Tressainct Pere, S'en allant devers Vostre Saincteté Reverend pere M. Emond Auger de la Compaignie de Jhesus, present porteur, Jay osé prendre la hardiesse luy faire ce petit mot de lettre, pour la supplyer treshumblement de me voulloir faire ceste grace, que de me tousiours conserver et maintenir au nombre de ses plus que treshumbles et tresaffectionnez serviteurs et de nostre mere la Saincte et Catholicque Eglise. A la conservation de la quelle et de tout ce qui touche Vostre sainct Siege, et ancores vostre particulier, ma vye ne manquera jamais; ainsy que plus amplement Jay prié cediet porteur faire entendre a Vostre Saincteté de ma part, lequel par mesme moyen luy pourra aussi rendre compte de tout ce qui sest passé en ce siege de la Rochelle, et du ce qui en est succedé. Ayant le Roy de Polougne, comme prince tresmisericordieux et pitoyable voullu pardonner aux habitans de ladicte ville la faulte par eulx commise envers le Roy, aux charges et conditions, que vous dira plus au long lediet porteur. Et craignant de faire tort a sa suffisance ou ennuyer Vostredicte Saincteté dans trop long et fascheux discours, Je me remectray a luy du surplus, et feray fin a la presente, en priant Dieu,

Tressainct Pere, quil vous vueille long temps preserver et maintenir en lestat de Vostre Sainct Siege et a la conservation et augmentation de nostre mere Saincte Eglise. Du Camp près la Rochelle ce viii. jour. de Juillet 1573.

De Vostre Saincteté
Treshumble et tresobeiss. serviteur jusques a voz dignes piedz baiser
Henry de Lorraine.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Nyeul 15 Juillet 1573.

Litt. Principum Vol. 51. fol. 39. Original

Tressainct Pere, Sen allant presentement Maistre Esmond de lordre de Jhesus devers Vostre

Saincteté, pour mes affaires particulliers et de son ordre, je lay prýé baiser autant humblement et affectueusement, que je puis les mains de Vostre Saincteté. Il a faict si bon debuoir en ce camp et armée près de moy, et tout ce qui sest presenté de sa charge, que jay bien voulu le tesmoigner a Vostre Saincteté, la suppliant treshumblement le favoriser pour lamour de moy, en ce quil aura besoing. Priant Dieu, Tressainct Pere, vous tenir en sa Saincte et digne garde. Escript a Nycul le x. jour de Juillet 1573.

Vostre plus devot obeissant filz
Henry
Roy de Polloigne.

XLIX. — 1573. — §. 64. 67. et 70.

CIFRA DI MONSIG. SALVIATI AL CARDINALE DI COMO.

Parigi 5 Settembre 1573.

Gallia Vol. 7. fol. 573. Quando qui da principio giunse lo avviso de la elettione di Polonia, fatta ne la persona di Monsig. d'Angiù, il Rè Christianissimo mostrò sentirla con tanto contento, che a molti parve che S. M. dovesse ondare pensando, che tornava molto a proposito per la sicurezza de le cose sue che Monsig. d' Angiù, che qui commanda a le arme, et hora a lui quasi pari in grandezza, fusse altrove chiamato, oltre a la qual dimostrazione ha anco dipoi S. M. ogni giorno di tale elettione mostrato di havere maggior satisfatione, et di sentire più che volentieri, che si preparassero tutte quelle cose che sono necessarie per la partita del fratello, acciò se ne andasse quanto prima. Onde a questi giorni è avvenuto, che Villecler che è Governatore del' Eletto di Polonia si partì da qui mal volentieri, dove faceva molto bene li fatti suoi, et ha più volte havuto a dire, che il Rè Christianissimo per rimaner solo in Francia, fa molto bene a sollecitare, che il fratello se ne vada quanto prima. Il che essendo stato referito al Rè et apertogli, che Villeeler con estrema amaritudine vede di haversi a partire insieme con il suo padrone, ne ha il Rè tenuto tanto conto, che ha cominciato a dubitare che il detto Villecler intorno a questa andata non faccia anco di molti officii con l' Eletto, et però hieri pensò di voler con le proprie mani far dispiacere a Villecler, et chiamati alcuni pochi andò al suo alloggiamento, dove per essere stato ovvertito da chi volse rimediare a lo scandalo, avvenne, che non fu trovato et rimediato a tal inconveniente per tal via: però la Regente chiamò a se il Rè, et fece officio da madre amabile et prudente, et stamane lo ha mandato a caccia, et a Villeeler ha commandato, che comparisca in tutti i luoghi come prima; da che facilmente avverrà, che non sarà tal fatto divulgato.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 14 Settemb. 1573.

Il Decreto dell' Elettione di Pollonia nella sala grande del Palazzo, dove si rende ragione, è stato dagl' Ambasciatori presentato al nuovo Rè, in testa della quale (quando gli Ambasciatori Pollacchi comparvono) era il Chrmo, che sedeva sotto il baldacchino, et alla destra haveva la Regina Madre e il Rè di Polonia, et alla sinistra la Regina Regnante, Mons. il Duca, il Rè di Navarra, la Regina di Navarra, la Principessa di Navarra, tutti sopra sedie, da Monsig. il Duca et la Principesa di Navarra in poi, che sedevano sopra scabelli. Il Vescovo di Posnania fece l'oratione, al quale il Rè di Polonia rispose alcune parole latine, et alla seconda replica rispose in nome del Rè Monsignor Scinvergni, suo Cancelliero: et il decreto dell' Elettione fu letto alta voce da Jo. Herburt de Fulstyn Castellanus Sanocensis Ambasciatore Pollacco, stando in piede scoperto, et alla destra havendo Andreas Comes a Gorka Castellanus Miedzirzecensis, et alla sinistra Jo. Thomisky Castellanus Gnesnensis, che gl' aiutavano a tenere il decreto, qual è in carta pergamina et sugillato di molti sugilli, che vi sono pendenti. In esso alla fine non è altro che un rogito dell' Elettione, fatta nella persona di Monsignor d' Angiù, dove prima son nominati gl' Elettori, et poi si fà mentione di tutte le Provincie sottoposte al Rè di Polonia: et in generale si dice, che il Rè sia obligato d' osservare tutte le leggi del Regno antiche et moderne, et in ultimo son posti alcuni testimonii. Il tutto passò con tanto bell' ordine et quiete, che dette ammiratione a tutti quegli che sono pratichi in Francia, che vedevano come le cose si trattavano, et che in quella sala era gran numero de' Nobili et tanti altri che passavano 12,000 persone. Gallia Vol. 7. fol. 582.

Hoggi poi il Rè di Polonia ha fatta la sua entrata in Parigi per la porta di S. Antonio, in mezzo a Monsignor il Duca et il Rè di Navarra, et il tempo non ci ha serviti molto bene; et ha cenato nella gran sala con il Chrmo, che è stato regolarmente servito.

Di Parigi li xiiii. di Settembre MDLXXIII.

Il Vescovo Salviati.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 19 Settemb. 1573.

Gallia Vol. 7. fol. 687. Molti de Governatori delle Città principali del Regno sono venuti alla Corte, parte de quali ci sono stati chiamati, dal che si andava conjetturando, che fusse possibile che si facesse qualche mutatione di governo, ma alla fin si vede che saranno solamente venuti a far riverenza al Rè di Pollonia, et che ciascuno ritornerà al governo dal quale è venuto.

Agl'Ambasciatori Pollachi, et conseguentemente a tutta la Corte la Regina Madre ha fatto un festino nel suo giardino delle Tevolerie, dove sopra un carro trionfale comparsero sedici Nimphe, che rappresentavano le sedici Provincie della Francia, che erano venute a visitare et salutare il Rè di Pollonia prima che parta, quali discese poi dal carro fecero un bellissimo ballo, et ciascuna presentò al medesimo Rè un fiore dove era l'Impresa della Provincia che rappresentava: et fù universalmente giudicato, che l'inventione, e tutto il progresso fusse ingegnoso, et passasse assai garbatamente.

Nel Parlamento di Parigi, presente il Rè, il Rè di Pollonia, i Pari di Francia et molti Principi et altre persone di giustitia, che in queste solennità ne hanno luogo, fù letta et registrata la Capitolatione contratta con Pollonia, et ammessa la Protesta del Rè di Pollonia, che in evento che il Christianissimo mancasse senza heredi, et lui et suoi heredi debbino succedere alla Corona di Francia, non ostante che detti suoi heredi naschino in Pollonia. Da molti tal protesta non è molto lodata, havendosi universalmente da ciascuno per superflua, et anco perchè pare che il Rè di Pollonia dovesse in questa sua partita spogliarsi dell'affetto della Patria, et non mostrar di amar quella troppo ardentemente.

Sua Maestà agl'Ambasciatori di Pollonia ha detto di volere nell'andarsene pigliare il cammino per Germania; gli Ambasciatori a ciò non replicano, se bene molti di loro mal volentieri fanno quella via.

Rambuglietto è sul partire per Pollonia, per assicurar quei populi che il Rè vi andarà quanto prima, et và in compagnia del Sborosky Ambasciatore Pollacco; et la nostra partita di Parigi sarà almanco per tutto questo mese prolungata.

Di Parigi li xviii. di Settembre 1573.

Il Vescovo Salviati.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Gondreville 16 Novemb. 1573.

Illmo et Rmo Mons. Pñe mio ossmo.

Quando si pensava, che 'l Christianissimo fusse guarito del Vajuolo, di nuovo ha cominciato a dar fuora in maggior quantità, perilche rimarrà ancora qualche giorno impedito. I Medici di questo nuovo accidente hanno sentita soddisfattione, vedendo che quanto più dà fuori il male, tanto quel corpo restarà più purgato. Gallia Vol. 7. fol. 777.

Ha causato questo nuovo accidente, che il Rè di Polonia a xii si partì da Sua Maestà per andarsene in Polonia, et sarà accompagnato dalla Regina Madre per tutto il Regno. Quando prese licenza si vidde tra i due fratelli grande amorevolezza, et lagrime negl'occhi dell'uno, et l'altro. Per memoria del fraterno amore il Christianissimo donò un Rubino al Rè di Polonia, et Polonia un Diamante al Christianissimo, che debbono valere da sette milla scudi l'uno.

Il Cascietto del Christianissimo, che soleva esser custodito dal Rè di Polonia, fù consegnato a Monsignor il Duca, ch'alla restitutione di esso era presente. Stasera il Rè di Polonia debbe arrivare a Nansi dal Duca di Lorena, et a xx sarà a Metz, dove per dare gl'ultimi ordini al suo traino soggiornerà sei, o sette giorni. Partirassi poi per Cracovia, passando per gli Stati del Duca Casimiro secondogenito dell'Elettore Palatino. D'indi passerà sù quello dell'Arcivescovo di Maguntia, et sotto detta Città passarà il Reno. Entrerà poi nella Jurisditione dell'Elettore Palatino; in quella del Langrave di Hessia, et in Turingia. Seguiterà per gli Stati delli Duchi Vinariensi figliuoli del Duca Giovanni Federico di Sassonia, che fu prigione di Carlo Quinto. Caminarà poi per l'Elettorato di Sassonia, et per quello del Brandemburgense, non toccando che ben poco della Slesia, ch'appartiene all'Imperatore. Capitarà finalmente in Posnania, ch'è la prima città che si trovi del Regno di Polonia, et quattro leghe dentro a'confini, et seguitarà il suo viaggio sin in Cracovia. Questo è il viaggio che hanno portato i Commissarii dell'Imperatore, se ben più distintamente di quello sia stato raccolto da chi a me l'ha dato.

Il Rè partendo da Metz disegna di far ogni giorno quattro leghe Tedesche, et d'otto in otto giorni riposarsi due giorni, acciochè ciascuno si possa più facilmente condurre. In sua compagnia di nuovo è risoluto, che vada il Marescial di Retz. Et questo s'io non m'inganno, nasce perchè nel passare, che farà per Alemagna, doverà voler tentare di acquistare a Polonia, et Francia buona intelligenza con i Tedeschi: ne-

gotio di molto momento, et nel quale mentre si trattarà, debbono volere havere ministri confidenti et simili al Marescial di Retz. L' Imperatore per assistere per tutta l'Alemagna al Rè di Polonia, ha mandato due Commissarii, et sono il Conte Ludovico di Lavesten et il Conte Vnolfango d'Aisemburg. Nelle loro intruttioni dicano essere, che debbino ricevere il Rè di Polonia ne i confini dell'Imperio. Et però essendo arrivati a Tould volevano trasferirsi a Vuè lontano da Tould tre leghe, luogo sottoposto a Canonici di Tould; dubitando di non vi essere ricevuti domandarono al Capitolo de' Canonici licentia di andarvi et a Canonici, che li facessino compagnia, a che pretendevano i Canonici essere obligati per esser Tould sottoposto all' Imperio.

Fatto Capitolo, i Canonici risposono a i Commissarii, che andando a Vuè vi sarebbono ricevuti et accarezzati; ma che erano resoluti di non vi mandar con esso loro tre del Corpo del Capitolo, perchè a'Canonici appartiene di offitiar la Chiesa, et non di far atto, per il quale si possa presumere, che habbino voluto dichiarare, quali sieno i confini dell'Imperio et della Francia. Non piacque ai Commissarii la risposta, nondimeno si trattenevano in Tould aspettando che il Rè di Polonia passasse: forse parendo loro che conginngendosi seco in tal Città, si potesse dire che l'havessino ricevuto nei confini dell' Imperio, et che essendo Tould confino dell' Imperio: s' intendesse il confine esser nel luogo sin ol quale la sua giurisditione si estende.

Il Rè di Polonia, et la Regina Madre, che dovettono esser avvisati di tutto questo fatto, presero espediente di passar per di fuori senza vedere i Commissarii. Prima anco che a Tould arrivassero, fecero per il medesimo rispetto intendere agl'Ambasciatori Pollacchi, che vi erano, che dovessino passare o Metz, et tanto fecero.

Quando questi Pollacchi partirono di Polonia, al Vescovo di Posnania furono dalla Republica consegnati venticinque mila Tallari di Zibellini, con ordine che in nome della Republica si presentassino al Christianissimo, Regina Madre, al Rè di Polonia, et a Monsignor il Duca.

Arrivati che furono di pochi giorni, essendo il Vescovo stato prevenuto dal Laski et dal Duca d'Olica, che ne presentorono alcuni altri de' loro, et assai più belli, pensò Sua Signoria riportare i suoi alla Republica. In questa partita poi, che si sono fatte nuove consulte, i Zibellini sono stati presentati, non dal Vescovo istesso, ma da altri che sono stati mandati da lui, et hanno detto, il Dono fosse della Republica Pollacca. Altro non mi occorre dir a Vostra Signoria Illustrissima, che raccommandarmi alla sua buona gratia.

Di Gondruville li xvi. di Novembre 1573
Di V. S. Illma et Rma

Affettmo et humilmo Servitore
Il Vescovo Salviati.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Cialon in Sciampagna 20 Novemb. 1573.

Illmo et Rmo Mons. Proñe mio ossmo.

La Regina Modre et il Rè di Polonia, che a' xx si dovevano trovar a Metz, hanno più lungamente soggiornato a Nansì, che non si disse che fusse per seguire quando vi andarono; di dove non partiranno prima che a' xxvi., nè anco andaranno più a Metz, ma da Nansì passaranno a Vic luogo nei confini d'Alemagna. Che habbino prima sfuggito di passare per Toul et poi non vadino a Metz, (come ad ognuno fu sempre detto che si farebbe) è grandemente dispiaciuto a' Ministri Imperiali, che sono venuti per accompagnare il Rè di Polonia per tutti i Paesi dell' Imperio. Quando questo passi et con quiete, mi dubito che in ogni modo ci sarà che dire se vedranno che il Casimiro venga ad incontrare il Rè di Polonia sin a' confini delli Stati di Francia, con il quale la Regina si debba abboccare; et forsi anco con il Palatino, entrando per tal causa ne' confini d'Alemagna, ma fingendo di voler accompagnare il Rè di Polonia per tenerezza materna, et questo si ritrà di luogo assai buono. Per qual causa si debbano tali abboccamenti fare, non veggo ch'altro venga in consideratione, che il pensiero dell' Imperio, al quale non è dubio che questa Principessa con grande ardore aspira per uno de' suoi figliuoli. Et Metmoriu è andato inanzi a significare a questi Principi et alli altri Alamanni il viaggio del Rè di Polonia. Gallia Vol. 7. fol 809.

Di qui sono passati alcuni carriaggi con la provisione del danaro per il viaggio di Sua Maestà, et dicono che porta seco in contanti **700,000** scudi. Quando fusse vero, non me ne maravigliarei, perche il danaro che portarà seco debbe servire per la spesa del viaggio, et per darne alli Alamanni grosse somme, parte sotto nome di voler estinguere il debito della Corona di Francia con i Reitri, et parte per acquistare con doni gl'animi loro alla Casa di Francia. In compagnia del Rè di Polonia di persone principali non vanno altri, che quegli che già molte settimane sono si scrissero o V. S. Illma, et sono: Il Principe di Condè, il Duca di Nevers, il Mar-

chese d'Humena, il Marchese d'Albeuf, il Gran Priore di Francia et il Marescial di Retz.

Monsignor di Valenza (conforme similmente a quello che più fa se ne scrisse) è tra quegli che rimangono, et essi ritirato in un suo luogo non molto lontano da Parigi, dove principalmente ha carestia di sodisfattione d'animo. In pochi giorni che vi è stato, ha fatto un longo discorso di più di xxx. fogli, dove tratta del suo viaggio et negotiatione di Polonia; et mostra non esser oè remunerato, nè stimato, conforme a quello che si persuade convenirgli. In suo scambio un suo figliuolo et giovane andarà con il Rè di Polonia, ch'è da lui molto amato; ma questo non basta a render sodisfatto quello spirito altiero et inquieto, et che si stima di gran merito. Conche fò fine basciandole le mani. Di Scialon in Sciampagna li 26. Novembre 1573.

Di V. S. Illma et Rma

Affmo et humilmo Servitore
Il Vescovo Salviati.

CIFRA DI MONS. SALVIATI AL CARDINALE DI COMO.

Polsy 25 Decembre 1573.

Gallia Vol. 7. fol. 888. Io vò intendendo, che l'Ambasciatore di Spagna per via del Cardinale di Lorena ha havuto, che ne l'abboccamento che si è fatto a Blamonte tra la Regente e il Conte Ludovico, si è trattato de le cose di Fiandra, et che la Regente ha cerco di tenere il Conte ben animato a seguire l'impresa cominciata contra il Re Cattolico, et di mostrargli che ciò piacerà al Re Christianissimo, dal quale può sperare di essere ajutato, se ben senza scoprirsi, per alcuni rispetti, che lo astringono a ciò per alcun tempo. Il Conte dice havere mostro sentir tutto questo molto volontieri, et di non haver altro pensiero, che di liberare Fiandra da li Spagnoli, la qual cosa sempre che da dovero fosse ajutata dal Re Christianissimo, conosce che il tutto gli sarebbe facilissimo, et maxime trovandosi egli havere buonissima intelligenza in tre delle principali Città di Fiandra, possedute dal Re Cattolico, le quali anco senza li ajuti de' Francesi si assicurarà di havere ad occupare, et ciò pare che dica verso la primavera, et se non prima, almeno a quel tempo, et dopo havere occupate le terre, desiderar che il Re Christianissimo si dichiari, perchè altrimente è impossibile di sostenere una tale impresa, non che di mano in mano in esse prosperare, quando ciò segua, dice il medesimo autore, la Regente haver dato al Conte ferma certezza che il Re Christianissimo si dichiararà in favore de' ribelli a danni de' Spagnoli. Lo Ambasciator di Spagna udito lo avviso ha spedito in Fiandra al Com.or Mag.re, et in Spagna al Re, et in se stesso è restato infinitamente alterato, havendo per certissimo che il tutto sia vero, et parendogli di vedere tra quei due Re la guerra rotta da li avvisi che vengono da quell'autore, facendone forse più capitale che non fanno quelli che l'hanno più lungamente conversato, et che sanno per quante vie camini a i suoi interessi. Che a Blamonte tra la Regente et il Conte Ludovico si sia trattato di affannare la Fiandra, anco io non ne dubito esser vero, perchè se ne ha de li altri rincontri, et similmente si debbe credere che la Regente habbia fatto aviso al Conte Ludovico, et che il Conte habbia cerco di persuadere a la Regente di haver maneggi grandi, et le sue cose in buonissimi termini, quale anco non può essere che non sia per fare ogni opera, acciocchè il Re Christianissimo si dichiari in suo favore, perchè in tal caso havrebbe un fondamento stabile et molto fermo, et non sole speranze da fuoruscito debole; ma che habbia detto di haver modo di occupare tre Terre de le principali di Fiandra, et che la Regente gli habbia promesso che il Re Christianissimo si scoprirà in suo favore, occupate che elle sieno, se sia vero, non lo so, et però non ne dico a V. S. Illma alcuna cosa con parole affermative, o negative. Dirò bene che mi pare impossibile che hoggi questo Re intraprenda guerra forestiera, et questo non tanto per i disordini che sono nel Regno di Francia, se bene anco è da stimargli, quanto perchè oon è possibile che a ciò condescenda la Regente, et non ci condescendendo lei, non veggo come sia possibile che si faccia. Questo è un Re che si lascia governare a la madre, et niente s'impaccia di negotii, anzi sò che più di una volta con suoi familiari ha havuto a dire, che nissuna cosa più gli spiace, che quando gli bisogna intervenire dove si trattano negotii, perchè non gl'intende, et non ne piglia piacere: però se la madre non ci acconsente, mai si romperà guerra. Che ella non sia per acconsentirle mentre duraranno grandi in Francia i Loreni et i Memoranzi, ha in se molta ragione. In tal caso sarebbe necessario dare a l'una, et a l'altra famiglia de le cariche honorevoli, et fare che commandassino a l'armi Francesi chi in un luogo, et chi in un altro con molta riputatione et avvanzamento: et questo a la Reggente non piace, parendogli che sieno pur troppo grandi: la quale più niuna cosa desidera che sbassargli, et è fissa tanto in questo pensiero, et di ciascuno di loro insospettita, che reputo impossibile che mai mutata opinione di propria voglia condiscenda a fidarsi di loro, non che a dargli modo di diventar maggiori: et essendo il Re Cattolico l'emulo di Francia, piuttosto dunque direi che senza scoprirsi da questi di quà si fa-

rà contro alla Fiandra tutto quello che si potrà. Piacciono a la Regente i travagli del Re Cattolico, ma non tanto che si lasci trasportare a mettere in tanto pericolo le cose sue di quà, et a far quello che con sommo desiderio si aspetta da Loreni et da Memoranzi, che benissimo conoscano non ci esser modo da assicurarsi di poter ritornare in qualche grandezza stabile nel Regno di Francia, se non per quello de la guerra forestiera.

L. — 1573. §. 65.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Parigi 11 Settemb. 1573.

Illĩo et Rĩo Monsig. Proñe mio colño.

Gallia Vol. 7 fol. 677. Non s'è mancato usare ogni sollecitudine per intrattener il detto Monsig. di Posnania, ioperò che di suo consentimento et richiesta l'ho visitato alcune volte, et avvedendomi che esso mostrava haver paura grande degli heretici suoi colleghi, li quali minacciavano di ammazzarlo se s'opponeva all'Articolo della confederazione: giudicai che fosse necessario che Monsig. Illĩo d'Este con la sua presenza li donasse animo, et lo tenesse fermo et costante in eseguir intrepidamente quello che dovea; per tanto piacque a Sua Signoria Illĩa posposto ogni rispetto, che poteva apportare distorbo alle cose sue con queste Maestà trasferirsi di notte et segretamente all'alloggiamento del Vescovo et con l'autorità, benignità et zelo che conveniva inanimarlo, consolarlo et amonirlo, ricordandoli il grado che teneva et l'obligo che havea verso la Religione Cattolica et la sua Patria; et insieme l'offerse la persona sua medesima con quella di molti altri Prencipi in tutte le occasioni; et in questo si distese con tanto effetto et disterità che il Vescovo ne rimase consulatissimo et le comunicò tutto quello che portava circa il negozio de la Elettione; et in somma fù presa risolutione, che egli il Sig. Laski et il Sig. Duca d'Olica stessero uniti et costaoti ad impedire, che il Rè di Polonia non acconsentisse in modo veruno a la confederazione.

Hor in questo essendomi io trovato presente a far la servitù che devevo al sudetto Monsig. Illĩo d'Este, in effetto non viddi nelle scritture del Vescovo cosa di rilievo, che non mi fosse stata mandata da la S. V. Illĩa, eccetto una instruttione degli Ambri che io ho havuta ultimamente, da la quale ne sarà la copia con questa; et il prefato Sig. Cardinale si maravigliò assai, et a me parve etiamdio stranio, che il giuramento riformato da gli heretici (contra il quale fù fatta la protesta dal Arcivescovo, da li Vescovi et da molti altri Sig. Cattolici) fosse stato approvato et confermato con li sogelli di dodici Senatori, trà quali v'erano quelli del Vescovo di Cracovia, del Vescovo Camenecense et del Sig. Laski; et questo numero di dodici sogelli per un decreto accordato ultimamente tra loro basta per approvar qualunche openione o scrittura esser di commune consentimento del Senato et di tutti gli ordini; là dove prima erano necessarii soggelli di tutti i Senatori. Et il tutto è proceduto da la malvagità et astutia degli heretici; li quali essendo multo prudentiores filiis lucis, hanno mandate le scritture, che fanno a lor favore, autenticate col detto numero de xii. soggelli in modo, che quella fattione pare la principale, la più potente et la più numerosa in quel Regno. Et il timore che il Vescovo et alcuni Cattolici suoi colleghi mostrano haver degli heretici, viene ad imprimer questa opinione negli animi etiamdio di queste Maestà, sopra di che in presenza di Monsig. Illĩo d'Este non mi son potuto contener di non dolermi col Vescovo di questo lor procedere; pregandolo et esortandolo che se bene cosi fosse, dovriano dissimularlo, con mostrare l'ardire et constantia che conviene, et dar animo al Rè di abbracciar et difendere questa giustissima et santissima causa de la religione; et massime che la sodetta protesta del Arcivescovo faceva piena fede, che nella confederatione non era il consentimento di tutto il Senato et di tutti gl'ordini.

S'aggionge a questo, che di xi. Ambri che vennero qui sette cattolici et quattro heretici, tutti sono d'accordo a la confederazione eccetto tre cioè il Vescovo, il Laski et il Duca d'Olica, i quali non mostrano molta esperienza nel maneggio delle cose del mondo; et all'incontro gli altri massime il Conte di Tomice Castellano Gnesnense heretico, Herbourt Castellano Sanocense et Zamoiski Capitano Belsense, amendue Cattolici sono arditi et versati negli affari, et hanno in compagnia Giovanni Tboroski Capitano Odolanoviense heretico rabbioso, che non fà altro che bravar; con tutto ciò quando presentorono al Rè gli Articoli, che dovea giurar, tra li quali il secondo contiene l'approbatione de la confederazione, il Vescovo protestò animosamente contra il detto articolo et presentò insieme la protesta del Arcivescovo in forma autentica, et il medesimo fecero il Laski et l'Olica; come che il Sboroski in presenza del Rè ne la sua lingua Polacca minacciasse di voler ammazzare il Vescovo, dal quale gli fù risposto, che non essendo egli nato sotto una banca si diffenderebbe da lui.

Questo primo atto fù di tanta importanza, che nel consiglio secreto del Rè Christianissimo dopo molti contrasti fù risoluto che il Rè di Po-

lonia dovesse rispondere, che non essendo l'articolo accettato da tutti gl'ordini, (come si vede da la protesta del Arcivescovo) nè accordandosi insieme gli Ambasciadori avesse a differire la risposta, et l'approvazione di esso negli comitii della coronazione secondo il parere del Senato et di tutti gli stati: et in questo si conobbe veramente il zelo del Rè Christianissimo, il quale persuaso da Monsig. Illm̃o d'Este tirò tutti a questa opinione; la quale dispiacque tanto a gli Amb̃ri heretici, che bravorono volersi re infecta tornare in Polonia, et sturbar la elettione.

Si tentorono molte vie con li ricordi datimi dal Vescovo di Posnania, di quietarli et accordarli per mezzo di persone confidenti con carezze et promesse d'honore et d'utile dal canto della Reina et del Rè di Polonia, a cui importava infinitamente negar al tutto o al meno soprasedere insino al tempo de la coronatione il giuramento di questi nuovi articoli, tra li quali oltra quello de la confederazione, che apporta danno gravissimo a la religione cattolica, ve ne sono alcuni che diminuiscono grandemente l'autorità regia nel fatto dell'arme, de la giustitia et dell'entrate ordinarie: ma non si trovò rimedio a la ostinazione degli heretici, li quali in segreto erano anco sostenuti et resi più insolenti da alcuni di quà, che sono de la loro fattione; la onde temendo queste Maestà di qualche disturbo (et tanto più che dal canto del Impr̃e et del Rè Cattolico non s'è per ancora mandata persona alcuna, per fare li soliti offizii di congratulazione) sono entrate in sospetto si grande per l'avvisi che dicono haver delle pratiche che tuttavia si fanno in contrario: che si sono scusate, se non vogliono perdere quel regno, non poter far di manco di condescendere alle disoneste voglie degli heretici, con isperanza però, che quando il Rè di Polonia trovi il Regno pacifico, possa con l'ajuto divino et con la pietà et valor suo farsi la strada a levar via ogni inconveniente.

Si trattò poi un pezzo della protesta che dovea fare il Vescovo immediatamente avanti l'atto del giuramento, la quale come che risultasse a profitto del Rè con rendere il giuramento invalido: nondimeno ci fù non picciolo disparere, se dovesse farsi in publico o in privato per tema che non ne nascesse qualche rumore dal canto degli Ambasciatori heretici, li quali facilmente potevano concitarsi l'odio et il furore di questo popolo; sopra di che gli heretici bravando al Vescovo l'haveano impaurito si forte, che alle mie persuazioni respondeva spesso, che voleva morire confessore e non martire: con tutto ciò la protesta si fece in quel punto medesimo che il Rè dovea giurare; la quale fù accettata da la Maestà Sua, et la protesta et il giuramento furono fatti solennemente ne la Chiesa Cathedrale dopo la messa de lo Spirito Santo, ma con voce tanto bassa, che non s'udirono eccetto dalli Segretarii et da quelli che doveano servire per testimonii. Et quanto alle sodette due proteste non s'è lasciato dal canto mio consultarle con personaggi cattolici et intendenti, con accommodare et aggionger quello che s'è potuto in servitio de la religione Cattolica et per validità degl'atti: le copie de le quali proteste saranno alligate con questa, se potrò haverle, se non, si mandaranno con la prima occasione si come del tutto più minutamente ne sarà V. S. Illm̃a ragguagliata dal sudetto segretario Rescio, il quale con la fede et diligenza sua, et con la pratica che ha delle cose di Polonia ha veramente giovato assai in questa negoziazione; et per questo di ordine di Monsig. Illm̃o d'Este et a mia richiesta non s'è partito fino ad hora. Di Parigi a xi. di Settembre 1573.

Di V. S. Illm̃a et Rm̃a.

Humillm̃o. et devot. Servitore
Il Vescovo del Mondevi.

Illm̃o et Rm̃o Monsig. Pr̃e mio col.

Parigi, 27 Settemb. 1573.

Li Ambasciatori Polacchi dopo la conclusione di detti articoli spedirono il loro Corriero che havevano menato seco, il quale per essere heretico (et in oltre è fratello d'un Preslaski mandato qui dagli heretici di quel Regno con presenti a queste Maestà) avanti che partisse mostrò lo spaccio del Vescovo di Posnania al Boroski heretico rabbioso; c'è openione che l'asprisse, imperò che incontanente mandò il Conte di Gorka heretico a bravare et minacciare il Vescovo, che nelle proteste habbia poste quelle parole: Contra Deum, contra Religionem Catholicam, contra veteres Regni constitutiones etc. talche il Vescovo non hebbe ardire di rivedere il suo plico per accomodarlo come faceva di mestieri, mi ha però assicurato che da Mets ne invierà un dupplicato al Arcivescovo per homo sicoro: con tutto ciò a me non parve conveniente per degni rispetti scrivere, (come desideravo) nè al Arcivescovo, nè a Monsig. Nuntio Portico; et mi sono rimesso al detto Monsig. di Posnania. Gallia Vol. 7. fol. 719

Il prefato Boroschi se ne torna in Polonia in nome di questi Ambasciatori, per avvertir il Senato più amplamente di quello, che s'è concluso qui, et il Sig. di Rambogliet se ne va ancor esso per ringratiar in nome di queste Maestà quel Senato per conto della elettione, et far il compimento che conviene; ma il Boroschi secondo mi ha avvertito il Vescovo non mostra voler partir se prima non ottenghi dal Rè di Polonia

la confirmatione dell' atto d'una protesta, che gli ambasciatori heretici han fatto contra quella del Vescovo dopo l' apritura dal suo plico sopradetto.

Procuravano medesimamente ottener qualche dichiaratione di maggior favore, che non è l' articolo della confederatione, per le loro sette in Polonia: ma non s'è inteso altro: e'è bene da dubitare non poco, che il Rè qui dia loro et speranza et satisfattione assai, perche la Reina è in grandissimo suspetto che dal conto di costoro non si metta qualche disturbo in questa elettione; ma quando il Rè si troverà in possesso pacifico del Regno, potrà con l'ajuto divino scoprire con gli effetti la pietà et voler dell'animo suo verso la Santa Religione Cattolica, à la quale si come si mostra divotissimo, così mi ha ultimamente affermato voler eseguire tutto quello che io li ricorderei in nome di N. S. quando Sua Maestà sarà in Polonia, pure che sia in sua possanza poterlo fare: con si buona et cattolica intentione de la Maestà Sua s'haverà con la gratia di Dio a temer manco del Consiglio di quelli che qui comunemente chiamano politici, li quali posposto ogni altro rispetto sogliono tuttavia haver in bocca, divide et regna. Quanto à la persona di Monsignor di Valenza ella è tanto esosa non pur dai cattolici, ma etiandio dagli heretici, che potria forse restare in Francia, come che faccia ogni sforzo per tornare in Polonia.

S'è data la risolutione a questi Ambasciatori, che alli xv. di Novembre la corte si haverà da trovare in Mets, di dove il Rè di Polonia s'avviarà alla volta del suo Regno, con haver mandato ad intimar li Committii de la coronatione alli xvii. di genaro; et farà la strada della Germania. Di che però alcune persone intendenti non se n'assicurano a fatto, et massime che s'è sparsa voce di essersi mandato all' Imperatore per ottenere un altro salvo condotto in più ampla forma; et in ogni evento potrà anche per la Lorena et per il paese de Svizzeri pigliar il camino dell' Italia; che che sia s' intende di buon luogo, che il Rè Christianissimo per degni rispetti sollecita a tutto suo potere l'andata del Rè suo fratello; gli Ambasciatori poi non mancano ancor essi usare ogni diligenza possibile; et tanto più che dopo che la corte è ita à Fontanableo, come prima erano spesati da Sua Maestà Christianissima hora stanno su le loro spese, le quali sono grandissime per la estrema carestia che è oggi in Francia di tutte le cose necessarie al vivere, et particolarmente del pane e del vino. La onde una buona parte di loro fa disegno di partirsi senza aspettar il Rè, chi per l' Italia, chi per l'Alamagna, et il Vescovo mi ha data speranza di voler accompagnare la M. Sua, ancor che m'habbia accennato poter malagevolmente sopportare la spesa; ma non possono più dolersi, perchè trà vasi, catene d'oro et danari ha ciascuno di loro havuti 4000 Scudi di presente e nella festa di S. Michele, la quale si celebrerà in Fontanableo, si tiene, che il Rè Christianissimo darà loro il suo ordine, con haver al Vescovo, il quale per essere Prelato, non è capace di tal degnità, fatto offerire il luogo del Consiglio segreto.

Io non ho con la debita diligenza et desterità lasciato per mezzo di Monsig. Illño d' Este et di Monsig. il Nuntio Salviati di tentare l'animo di queste Maestà, per fare al Rè di Polonia nel viaggio la servitù che desideravo per ordine di N. S. et finalmente ne raggionai con la Reina, et poi con il medesimo Rè havendoli communicata la lettera di V. S. Illña de'xxviii. di Agosto, et mostrato che S. Santità si contentava in questo che la persona mia fosse non di Nuntio ordinario, ma di Servitore della M. Sua, mi fu benignamente risposto dalla Reina, che dal canto suo era contentissima per il bene che ne sperava a ginvamento del Rè suo figlio et ne parleria con il detto Rè, il quale mi disse quasi il medesimo aggiungendo che questa compagnia le saria molto grata et di non poca satisfattione, pure che non apporti qualche disturbo alle cose sue; sollecitai la risposta, la quale ebbi qui dalla Reina il di seguente, che il Rè Christianissimo era già partito per andare a Fontanableo. In somma s'è scusata con molta efficacia, che la persona mia per essere già conosciuta per Nuntio et Ministro di N. S. haveria dato non piccolo sospetto alli Prencipi protestanti per dove si aveva a passare; la quale cosa non poteva essere senza danno del Rè suo figliuolo et con poca sicurezza mia, et mi accennò che il viaggio d'Italia era più à proposito et più sicuro; à che mi parve rispondere, che io sperava, che N. S. avendo in questo la mira al contento et alla satisfattione de le Maestà loro, piglierà in buona parte ogni risolutione de la Maestà Sua.

Hora io non veggo poter fare altra strada che quella d' Italia; e del medesimo parere sono il Sig. Card. d'Este et Monsig. Nuntio; per il che penso la settimana veniente mettermi in camino, et in Fontanableo licentiarmi dalle Maestà Loro, et proseguir il viaggio, et con l'aiuto di Dio trovarmi in Cracovia in un medesimo tempo, che sia per arrivarvi il Rè; questa risolutione mi è stata comendata assai dal Vescovo di Posnania, il quale non giudicava sicuro, che in modo alcuno mi mettessi à far il camino di Germania con il Rè; mi scoprì ancora quello, che il Cardinal d' Este m' haveva affermato essergli stato detto da la Reina, ciò è che gli Ambasciatori Polacchi havevano qui fatta istanza, che il Rè non dovesse accettare niuna sorte di Ambasciatori eccetto in Polonia, che altrimenti se ne terriano offesi, perciò che la Maestà Sua ver-

rà a far pregiuditio alle loro libertà et alle consuetudini antiche del Regno, per le quali il Rè non ha autorità alcuna, et perciò non debbe essercitar atto veruno di giurisditione eccetto dopo la coronatione.

Di Parigi a XXVII. di Settembre MDLXXIII.
Di V. S. Illma et Rma

Humilissimo et divotissimo Servitor
Il Vescovo del Mondevi.

LI. — 1573. — §. 67.

ALL'ILLMO ET REVMO SIG. ET PADRONE MIO COLENDISS. IL SIG. CARDINAL DI COMO.

Cracovia 30 Ottobre 1573.

Illmo et Rmo Sig. et padrone mio colmo.

Polonia Volume 7. fol. 603. Il Sig. Giovanni Zborowski, uno degli Ambasciatori Polacchi, che andorno in Francia arrivò lunedì sera a li 25. in Cracovia, rimandato dal Rè Eletto et da gl'altri Ambasciatori suoi colleghi, a dar conto a questi Signori di quanto hanno negotiato in Francia.

Mercoldì mattina fece la sua relatione in consiglio, nel quale si trovorno da dieci a dodici Senatori et tanto numero di gentilhuomini quanto ne poteva capire una gran sala.

Presentò prima una lettera del Rè, et una de gl' Ambasciatori, credentiali, le quali come furono lette disse, che il Rè quanto a l'elettione de la persona sua fatta con tanto consenso de gl'ordini di questo Regno, rendeva loro molte gratie, et si sforzaria con ogni suo potere, et col mettere la propria vita in servitio di questa Repubblica, ricompensarli di così singulare dimostratione che hanno fatto d'affettione verso di lui.

Che Sua Maestà si scusava di non essersi ritrovata nel Regno al tempo promesso da suoi, per la lunghezza, et per la difficultà del viaggio che havevano havuto gl' Ambasciatori Polacchi a passare in Francia; senza la venuta de' quali non gli era parso conveniente di mettersi in viaggio.

Che subito ch'essi gionsero, Sua Maestà haveva mandato al'Imperatore et ad altri Principi a pigliar salvacondotti, et provedere a quanto era stato bisogno per sicurezza del suo camino, et che già si partiva di Parigi et pensava essere a mezzo Decembre in Posnania, et li XVII. di Gennaro in Cracovia a celebrar la sua coronatione, il qual tempo desiderava che approvassero anche questi Signori.

Che gl'esortava a procurare fra tanto che le cose del Regno passassero quietamente; et sopra tutto a difendersi contro qualunque inimico che volesse loro nocere, non perdonando in ciò a spesa alcuna, perchè Sua Maestà gl' havrebbe pienamente redintegrati a la sua venuta.

Che il Rè mandava inanzi Ambasciatore suo un personaggio di molto conto. Che non potria già tardare a giungere; et ricordò che si cercasse d'honorarlo quanto fosse possibile, per mostrarsi grati de gl' honori ch' essi hanno ricevuti in Francia.

Dopo questo presentò il giuramento prestato dal Rè in mano de gl'Ambasciatori così circa le cose de la Religione, come circa gl'altri articuli, i quali tutti scritti in lingua polacca in carta pergamena con la sottoscrizione, et con il sigillo del Rè furono spiegati et letti altamente che ognuno sentisse.

Nel fine de gl'articoli che gl'Ambasciatori portorno di qua in Francia n'era, che ogni volta che il Rè non osservasse tutto quello che giurava, l'elettione sua fosse nulla. Questo capo disse ch'era stato corretto da gl'Ambasciatori et mutato, che sì come tutti l'havevano eletto Rè così non potesse essere deposto se non da tutti.

Furono di poi lette le conditioni proposte da gl'Ambasciatori Francesi in Varsovia inanzi l'elettione, confermate et sottoscritte così dal Rè Christianissimo come dal Rè Eletto, et aggiuntovi anco offerta d'accrescere il numero de'quattromila Guasconi ogni volta che il bisogno lo richieda.

L'articolo che prohibiva al Rè di potere tenere appresso di se Francesi, è stato dagli Ambasciatori moderato, et permesso che possa tenerne in corte sua, et servirsi anco di loro, pur che non li dia alcuno officio publico.

S'è parimente letta l' obligatione che fà il Rè di portare ogn'anno quattrocento cinquanta mila fiorini nel Regno, confermata da l' autorità del Rè Christianissimo, et del Parlamento di Parigi.

Disse poi che intorno a questi giuramenti per quello ch'apparteneva a la confederatione, erano state grandissime contese fra gl'Ambasciatori, per cagione de le quali s'erano consumati molti giorni in Parigi: et che havendo loro concesso al Vescovo di Posnania che potesse protestare contro la confederatione come Vescovo seclusa la persona d'Ambasciatore; egli non se n'era contentato, et che quando al recitar de gl'articoli a la presenza d'ambedue i Rè si venne a quello de la Religione, il Vescovo protestò come persona publica per nome suo, de l'ordine spirituale, et di tutti i Cattolici di Polonia.

Soggionse biasimando di ciò il Vescovo ch'egli fece questa protestatione con parole alte, et chiare non con quella sua voce putrida et bassa (così la chiamò per vituperio) con la quale è

solito di parlare ne le Diete di Polonia. Et che detto Vescovo mostrò di più una protesta fatta in Varsovia da l'Arcivescovo contro il Palatino di Cracovia, ne la quale era che il Palatino haveva intruso questa confederatione contra la volontà de' più, et con l'assenso d'alcuni pochi suoi partiali.

Il Palatino all hora voltandosi a la nobiltà che stava d'intorno, gli pregò tutti che insieme con lui si risentissero di questa ingiuria fattagli da l'Arcivescovo et dal Vescovo di Posnania, et a suo tempo l'ajutassero a vendicarla.

Il Vescovo di Cracovia rispose che non s'havevano a commovere per questo, perchè Mons. di Posnania al suo ritorno havria giustificate l'attioni sue.

Seguitò l'Ambasciatore dicendo, che il Vescovo di Posnania per rimovere il Rè da prestare il giuramento, haveva usato questa ragione, che la Dieta di Varsovia era stata inditta solamente per la creatione del Rè, et non per trattare altre cose non appertenenti a questa, et che però tutto quello che s'era fatto fuora della creatione era invalido. La qual ragione esso Ambasciatore esaggerò contro il Vescovo mostrando, che egli havesse voluto evacuare con questo quasi tutte le commissioni di quella Ambasceria; et ch' egli li haveva detto in Francia che si ricordasse d'havere a tornare in Polonia, dove saria fatto pentire di queste cose; et che havendogli il Vescovo risposto, che nè anco in Polonia haveva paura alcuna di loro, egli li disse che guardasse che non gli fosse fatto paura anco in Francia, perchè egli non portava rispetto a quella sua chierica rasa. A la quale alterezza di parlare applaudirono gl'heretici, ma però ogn'uno l'ha havuta per insolente et per inutile.

Disse che il Signor Laski haveva parimente protestato contra la confederatione con parole alquanto diverse dal Vescovo, ma che in effetto volevano dire il medesimo, perchè haveva detto che si come era per essere inimico di chi per causa di religione havesse volnto movere l'arme in Polonia, così non poteva consentire che s'aprisse la porta a tante biastemme contra Dio et si offendesse tanto l'autorità de la Chiesa, et la jurisditione ecclesiastica.

Che il Duca d'Olica haveva ancora lui fatto una simile protestatione non solo per nome suo, ma di tutti i Catholici di Lithuania; ma che il Signor Prowski ch' è un'altro Ambasciatore Lithuano haveva contradetto a detta protesta, et protestato l'incontro, che la confederatione era accettata da tutti i Lithuani.

Che fra gl'Ambasciatori Catholici quattro sono stati in favore de la confederatione, de' quali il Castellano Sannocense disse al Rè, che sebbene ivi era nato et allevato, et voleva morire ne la Chiesa Romana, et che conoscesse quanta ferita se le dava in Polonia con questa confederatione: non dimeno che come Ambasciatore non poteva far di manco di presentarla a Sua Maestà et pregarla che la confermasse, et giurasse.

Che queste contese havevano grandemente travagliato il Rè, et messolo talhora in dubiu se doveva accettare il Regno, massime che non erano mancanti alcuni che ne l'havevano grandemente dissuaso. Onde esso haveva spesso veduto le cose loro attaccate con un tenuissimo filo, et talhora haveva desperato affatto, che il Rè fosse per sottoscrivere, et approvare la confederatione: tanta fortuna li era fatta da altri ancora, oltre il Signor Laski, il Duca di Olica, et il Vescovo di Posnania, i quali non solo protestavano contra la confederatione, ma contradicevano anco a la forma del giuramento, et ad altri articuli; et che il Signor Laski haveva spesso detto ponendo la mano su la spada di volere con la propria vita difendere l'autorità ecclesiastica.

Le quali cose questo Ambasciatore raccontava con parole et irrisorie verso l'autorità de la Chiesa, et invidiose verso il Signor Laski. Onde un gentilhuomo de' Bonari heretico disse, volendo tassare esso Signor Laski et il Duca d'Olica, che alcuni di quei Signori erano andati in Francia con commessioni publiche, et havevano atteso a cose private, et che meglio havrebbono fatto a restare in Polonia.

Ma il Signor Zbozowski voltatosi verso i Senatori disse, che non era maraviglia che fossero intravenuti in Francia questi disordini fra gli Ambasciatori, et che essi Senatori che gl'havevano mandati n'erano stati causa perchè speravano bene, che le commessioni date a gl'Ambasciatori come state diverse da quello che s'era in commune determinato, havendo inserito la confederatione ne gl' articuli dati a gl' Ambasciatori, il che non fu fatto in Varsovia dove la confederatione fu separata da gl' articuli, onde non dovevano maravigliarsi s' erano avvenuti in Francia de le cose che stanno male, poich' essi havevano fatto quello che non stava bene congiungendo gl'articuli, et confederatione contro la commune determinatione.

Et poi voltatosi a l'Ambasciatore ch' è suo fratello, il quale quando haveva riferito le parole del Signor Laski circa il voler mettere la vita per l'autorità della Chiesa, haveva voluto toccare esso Signor Laski come ch' egli havesse pensieri d'arme civili, disse che quanto a l'autorità Ecclesiastica non occorreva intrare in sospetti d'arme, perchè senza arme era necessario che la si restituisse.

Questa relatione per essere l'Ambasciatore che l'ha fatta heretico, è stata tutta a favore de gl' heretici, ma si crede che quando saranno qui gl'altri ancora si sentirà parlare diversamente, et che il Signor Laski non sia per lasciare senza

risposta, et risentimento quello che ha detto di lui.

Oltre le soprascritte cose che ha riferito in publico, ha raccontato in privati ragionamenti molte laudi del Rè, et molti honori fatti a gl'Ambasciatori et a tutta la natione polaccha in Francia, et dice che a l'arrivo loro in Parigi fu mandato un bando, che mettea pena la vita a chi offendesse o ingiuriasse in qualunque modo Polacchi.

Che il Rè ha detto d'aver questa creation sua da la mano di Dio, et da l'università di questo Regno, non da l'opera di alcuno particolare, et che è per havere nel medesimo loco che gl'altri che hanno dato il voto suo altrove persuadendosi ch'ogn'uno si sia mosso per coscienza, et per servitio de la patria.

Che l'ordine Ecclesiastico di Francia lo disconsigliava ad accettare questo Regno, et gl'offeriva tanto d'entrata quanto haverà qui acciochè rimanesse in Francia, ma ch'egli ha perseverato costantemente nel suo proposito.

Che essendogli detto che verrebbe in un Regno di costumi strani, et dove non sarebbe padrone di cosa alcuna, et che se si voleva vestire li conveniva dimandare i denari al Tesoriere: rispose che quando piacesse a Dio d'haverlo chiamato a stentare per punitione de'suoi peccati, si sottometteva volentieri a la volontà di Dio.

Che dicendoseli come havrebbe qui a fare con una nobiltà libera et licentiosa rispose che voleva piuttosto comandare a liberi che a servi.

Che in Francia erano venuti molti per dimandare gratie et vacanze in Polonia, et che il Rè ha risposto a tutti di voler riserbare ogni cosa integra a la sua venuta nel Regno, et allora distribuirle a quelli che dal Senato gli saranno mostrati per degni et per idonei.

Che ha detto a gl'Ambasciatori, che oltre quello che ha loro consentito è per consentire qualonche altra cosa appresso, che di commune consenso li sarà dimandata a beneficio del Regno.

Che essendo ad una festa dove il Rè secondo l'usanza doveva ballare, havendo rispetto a la presenza de gl'Ambasciatori ne fece scusa con loro dicendo, che mentre era in Francia li conveniva tenere il costume francese, che il medesimo havrebbe fatto quando fosse stato in Polonia.

Che ha trattato domestichissimamente con totti gl'Ambasciatori, et dimostrato singulare affettione verso questa natione.

Lo lauda di gravità, di prudenza, di valore ne gl'essercitii de l'arme et di benignità verso ogn'uno, onde arde ogn'uno di desiderio de la sua venuta. Di Cracovia a li 30 Ottobre 1573.

Di V. S. Ill.ma et R.ma

Humilissimo et devotissimo Servitore
Antonio Maria Gratiani.

CIFRA DI MONSIG. GRAZIANI AL CARDINAL DI COMO.

Cracovia 13 Decembre 1573.

Il Re, per quanto a me pare ogni giorno più di scoprire, è veramente alieno, come altre volte ho scritto, da tor per moglie l'Infanta, così perchè Sua Maestà è nel fior dell'età sua, che non potria viver satisfatto d'una moglie di 51. anni, come perchè conosce esser necessario à lo stabilimento de le cose sue in quel Regno d'haver figli, ma però s'occulta quanto si può per hora questo pensiero, disegnando far nascer da altri, piuttosto che da Sua Maestà la repulsa de l'Infanta, la qual Monsig. di Rambogliet nel suo venir qua, ha visitato, et gli ha presentato una lettera del Re, et ha raddolcito un poco l'amaro che Sua Altezza haveva preso da la remission fatta del negotio suo a la Dieta, et anco de la venuta in Polonia del Secretario Basino, il quale passando da Varsovia, et visitandola per nome del Re et de la Regina madre, et facendole una lunga oratione de la buona volontà di quelle Maestà verso di lei, non gli presentò però una lettera alcuna. Il che l'Infanta hebbe grandemente a male, et anche Monsig. di Rambogliet ne ripprese il detto Secretario Basino. Ma il Re in questo negotio par che sia per haver maggior difficultà di prima, perchè gli heretici hanno preso questo capo di promovere il matrimonio de la Infanta, et assicurarsi che il Re non habbia figliuoli, con i disegni che ho scritti i giorni passati, et già parlano assai chiaramente favorendo l'Infanta. Prima il disegno loro era sopra una figliuola de l'Elettor di Sassonia, et quel Preslaquici che andò per le cose de li heretici in Francia, ne portò special commissione, di che egli medesimo ha parlato a Monsig. di Rambogliet, et non è dubbio che non seguendo il matrimonio con l'Infanta si terrà prattica, che Sua Maestà pigli quella figliuola de l'Elettor di Sassonia, et cercheranno di persuadergliela col metter il Re in Slesia ch'è de l'Imperio, quando venisse a morte l'Imperatore, che per quella sua infermità si reputa di poca vita. Et per quanto si può raccorre da ragionamenti, i Francesi non sono alieni da simili pensieri, ma Monsig. di Rambogliet ha mostrato meco, che il Re non consentirebbe al Parentato di Sassonia per causa de la religione, oltre che quella giovane non ha più di X. o XI. anni; et mi ha detto che non vede, oltre l'Infanta, altro soggetto per Sua Maestà, che una sorella del Re di Navarra, la quale però, se ben vive hora cattolicamente, è nondimeno allevata ne l'heresia, et hora, per quanto intendo, s'accomoda più con la necessità, che con la volontà à la fede cattolica. Polonia Volum. 7. fol. 648.

Il sopradetto Preslaquici ha trattato in Fran-

cia particolarmente la restitutione de i figliuoli de l'Ammiraglio ne i loro beni, et il libero essercitio de la Religione a gli Ugonotti per tutta Francia, la qual cosa fu procurata quà da Monsignor Monluch, et fu promessa tra le altre conditioni al Palatino Sendomiriense. Ma il Re Christianissimo ha negato di voler mantener tal promessa, mostrando che Monluch non haveva facultà di farla, et al Palatino Sendomiriense non ha risposto per lettere a questo capo, di che egli si dole, ma Monsig. di Rambogliet gli ha fatto risposta a bocca per ordine di esso Re, la quale è stata che Sua Maestà non vuol concedere l'essercitio della Religione in quei luoghi, dove i Catholici sono molti superiori a gli Ugonotti, perchè essi Catholici non lo comporterebbono et seguirebbono ogni giorno tumulti et occisioni; che dove gli Ugonotti prevagliano permette che faccino a modo loro. De le quali cose havendo ragionato meco Monsignor di Rambogliet, io gli ho detto che faria bene avvertir diligentemente et il Re Christianissimo, et il Re Eletto a tagliar queste intelligenze, et questo commercio fra gli heretici di Polonia, et gli Ugonotti, perchè gli uni faranno spalla a gli altri, et potrebbono attaccarsi in Polonia ancora i furori di Francia, maxime che queste raccomandazioni a favor degli Ugonotti si fanno giustamente ancor dagli heretici di Germania.

Li rumori contra il Re si fomentano, et si spargono più che mai, et già si sentono dar fuori in Polonia maggiormente, et in Massovia et in Russia, et se ben da questi Signori ci si va riparando quanto si può, nondimeno se il Re non viene, si havrà da sostenere una gran piena. Monsig. di Rambogliet quando è arrivato qui, ha scritto una lettera in latino al Palatino di Podolia accompagnando una lettera che gli mandava del Re, esso Podolia ha risposto molto sul bravo dicendo che quando il Re futuro sarà in Polonia, egli non mancherà a quell' officio che conviene ad un fedel Senatore, et oltre questo ancora che egli sappia latino et italiano ha scritto la lettera in lingua Polacca, dicendo nel fine che essendo l' Ambasciatore già in Cracovia non gli mancherà chi gli la interpetri. Monsig. di Rambogliet è restato molto offeso di quest' atto, se ben lo dissimula prudentemente.

LII. — 1573. — §. 72.

ALL'ILLMO. ET REVMO. CARDINALE DI COMO, SECRETARIO DEL BEATISS. PADRE NRO. PAPA GREGORIO XIII.

Parigi 24 Novemb. 1573.

Illmo et Rmo Sig. mio in Christo sempre ossmo.

Gallia Vol. 7. fol. 307. Orig. autografo

Benche per altre mie io habbia scritto a V. S. Illma del viaggio mio et successo di quello, tuttavia agiongerò anche questa, per informare per mezzo sua Sua Santità di quel tanto che gli parerà giusto. Et quanto a quelli belli doni spirituali, ch'io portai in nome suo a questi Principi, io non posso esprimere con quanta devotione l'hanno accettati, et perche mi hanno tutti detto volere con commodità et agio (sendo tutti occupati nella partenza del serenissimo Re di Polonia) ringratiare molto Sua Santità, non sarò longo in questo ponto. Dirò tuttavia che con el raguaglio fattogli in particolare, pare ch'habbiano cresciuto ancora in particolare devotione verso Sua Santità per le grandi gratie, ch'Idio nostro Signore gli ha concesse nel maneggio universale della Chiesa Catholica, havendo molto più l'occhio al bene, agiuto et riposo di quella, ch'ad ogni altra grandezza sua, ne de suoi. Quanto al Re Christianissimo egli stava ancora nel letto in una terra di Campagna, detta Vitri, abbracciò Sua Maestà quelli sacri doni con tanta devotione, mettendosi subito al collo l'Agnus Dei, et basciandolo, che fu cosa degna di vedere: dipoi più volte ragionandomi Sua M. mi disse volere edificare in un luogo suo chiamato Charleval, verso Normandia, sette capelle a similitudine delle sette Chiese di Roma, et chiedere da Sua Santità indulgentie di stationi; mi ordonò ancora di fargli havere le dimensioni della Capella della Madonna di Loreto, et un'imagine bella per mettere in quella Capella, che pretende Sua Maestà di edificare presto in quel medesimo luogo. Io credo che gioverebbe molto a la conservatione di quella così rara devotione di questo Principe, che Sua Santità gli mandasse le coteste cosette, et dopoi, sendone pregata prima, l'indulgentie ch'egli domanda, perchè si da tutto alle cose del culto divino; piacerà a Vostra Signoria Illma toccarene una parola se gli pare, o dare ordine con sua autorità che nostri Padri possano eseguire quanto alla figura della Capella, in carta, et all'imagine quel che Sua Maestà mi ha commandato in questo punto, mostrando molta fiducia. Quanto a V. S. Illma sappia ch'ella è amata da questa corona per sue vertù, et credo che se n'avederà un giorno. La Regina Madre recevette quanto gli toccava, con somma riverentia, ella vole andare a Laureto et a Roma l'anno del giubileo come ella mi disse, invitandomi a quel viaggio, già che mi ero suavemente escusato di andare in Polonia: lesse le lettere di Vostra Signoria Illma et d'ogni cosa scriverà costà. Il Re di Polonia mostrò fra tutti una grande devotione et riverenza, protestandosi molto obligato a Sua Santità di così gran thesoro, et in effetto guarda quello con sommo studio, commandandomi di scrivere a Sua Santità più volte, ch'egli era tutto figliuolo suo, basciandogli con ogni humiltà et riverenza i sacri piedi. Il Duca d'Alanson lesse

tutto lui medesimo con gusto admirabile, et posso dire ch'haverà fatto Sua Santità in questo un singolare officio verso quel principe, et sarà molto bene di tenerlo sempre unito, come io so ch'è molto da dovero alla santa Sede. La Regina Moglie del Re, et Regina di Navarra tutte mostrorono contento estraordinario, et perche vi era el Re di Navarra io gli diede anche sua parte, chiedendolo lui molto da dovero, et il Principe di Condè, talche molti anni sono che non si è visto la Corte più affettionata a devotione, et non mi sono rimaste più Corone di quelle che Sua Santità mi benisse, perche il Re di Polonia lui medesimo le distribuiva, et qui in Francia sono bramate estraordonariamente, di modo che s'io non temesse di offendere V. S. Illma io la supplicherei, che obtenesse da Sua S. uguale benedittione solamente per dugento o trecento Corone a grani, ch'io capparò di qua per farne parte a questa affamata nobiltà, Signori et altri, et sarebbe Vostra Signoria Illma causa di questo bene, come si sa bene ch'è stato instrumento del ben ch'io ho portato di qua. Si obtiene ancora questo, V. S. Illma ne faccia saldo un motto al mio molto Reverendo Padre Benedetto Palmio, il quale ce n'avertirà. Di tutte queste particolarità, o parte di quelle, io n'havesse avertito il Reverendissimo Nuntio qui, ma Sua Signoria Rma con gli altri Ambasciatori era aviata verso Metz prima ch'io giongesse a Vitri, pensando che il Re Christianissimo vi andasse, come egli in effetto haverebbe fatto senza la sua malatia. Qua si sono tutti grandemente rallegrati et edificati della elettione del Illmo Cardinal Hosio al grado di sommo Penitentiaro et il Re di Polonia tiene questo, oltre le capacità di quella persona, per un segnalato favore, come fa anche il Re per amore del suo fratello, sendo bene informato del bon governo et divotione, che è adesso a Roma. Fu cosa lamentabile il licentiarsi i duoi fratelli insieme, et la Madre di dolore venne manco; è ita sino a Metz, per condurre il figlio, et di là tornarà a Compiegne in Piccardia con el Re, per dare ordine alle cose del Regno, dilche io prometto a V. S. Illma ch'el Re ha tanto bona volontà quanto si può da lui desiderare, et bisogna solamente stare patientemente a vedere gli effetti, et pregare Idio N. S. per lui, come io l'ho assigurato che fa Sua Santità spesso; et che io visto tre protratti de tutti tre nelle mani di quel che ben cognosce Vostra Signoria Illma, et a la quale è affettionatissima el Re et Regina, come mi hanno detto che seguiranno gli effetti. Il dottore Vigore, Arcivescovo di Narbona è ito a Roma, persona di rara dottrina et bona vita, et come egli si risolverà di fare qualche bon seminario, sendo Metropolitano, agiutarà mirabilmente Nemausum et Montempessulanum et altri Vescovati molto guasti. Altro non dirò a V. S. Illma per adesso, salvo che basciandogli humilissimamente le mani, et rimanendo sempre nel numero de suoi inutilissimi servitori, io preghero Nostro Signore Idio volere conservare quella longamente nella sua gratia e dargli cumulatissime beneditioni dal Cielo. In Parigi a xxIII. di Novembre 1573.

Il Sig. Duca di Guisa abbracciò i suoi doni, partendo per Metz con il Re di Polonia; scriverà poi a Vostra Signoria Illma, è certo un Principe di rara vertù, pietà et espettatione.

D. V. S. Illma et Rma.

Humill. et affett. servitore nel Sig. nostro
Emondo Augerio.

LIII. — 1573. — §. 80.

A MON COUSIN MONSIEUR LE CARDINAL COME.

Paris 1 Septemb. 1573.

Mon Cousin, Le Sieur de Duras a son retour ma faict entendre lassistance, quil avoit receue de Vous en sa negociacion, et de quel zele vous vous estes demonstré affectionué a mon party, dont Jay bien voulu vous remercyer tresaffectueusement; congnoissant que tel office part de la bonne volonté, que portez a ceste couronne et consequement a moy, qui ay ceste honneur den depender: enquoy Je vous prye, Mon Cousin, vouloir continuer, attendant que Je vous face paroistre en quelque bonne occasion, combien Je desire demeurer avecques vous en perpetuelle amitye et bienveillance, qui sera daussi a cueur, que Je prye Dieu, Mon Cousin, vous avoir en sa tressaincte et tresdigne garde. De Paris ce premier jour de Septemb. 1573. Gallia Vol. 7. fol. 063. Original.

Vostre bon cousin et amy
le Roy de Navarre
Henry.

LIV. — 1573. — §. 87.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

S. Germain 20 Fevr. 1573.

Tressainct Pere, Nous ne sommes de maintenant a cognoistre laffection, que Vostre Saincteté porte a nous et a nostre Royaume en consideration principallement et sur lasseurance quelle a, non toutesfoys sans quelque occasion, de Litt. Principum Vol. 31. fol. 38. Original

nostre droicte et sincere intention au bien, grandeur et advancement de nostre mere saincte Eglise, et en particulier de Vostrediete Sainctete, cognoissant, combien dignement elle tient et remplit ce lieu tressainct, et que nous avons en si grande reverence a lexemple des Roys nos predecesseurs, lesquels nous mectons peine d'imiter et en suivre voire surpasser, sil se pouvoit. Nous remercions, Tressainct Pere, tant et si tresaffectueusement quil nous est possible, Vostre Sainctete de lhonneur grand et remarquable, quil luy a pleu nous faire, nous envoyant l'Espée et Chapeau, qu'avons receu par le sieur Silvye Savellj; l'ayant accepté de tresbon coeur et avec infiny contentement tant pour l'amour et respect de Vostrediete Sainctete, que pour la confiance, qu'avons qu'elle n'estime avoir inutillement employé ung tel et si digne present, dont nous rendons graces de rechef tresaffectionnant a Vostre Sainctete et de lindulgence et pardon, quil luy a pleu y adiouster avec aultres choses demonstratives de Vostre benigne et paternelle affection, que nous avons encores plus particulierement entendu par ledict sieur Silvye Savellj, qui nous a esté merveilleusement agreable, tant pour ce quil venoit de la part de Vostrediete Sainctete nous apportant ung don si honorable et exquis, que pour la consideration mesme particuliere dudict Savellj, qui sest tresdignement acquicté de sa charge et legation; desirant qu'en semblable il exprime et rapporte a Vostrediete Sainctete, combien nous nous sentons honorez par icelle, et voullons luy donner occasion, quelle ayt asseurance de nous et continue a nous aymer. Priant Dieu, Tressainct Pere, que icelle Vostre Sainctete il veulle longuement maintenir et garder au bon regime, gouvernement et administration de nostre mere Saincte Eglise. Escript a S. Germain en Laye le xx. iour de Febvrier 1573.

Vostre devot filz
Charles.

Deneufville.

LV. — 1573. — §. 86.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 8 Janvier 1573.

Litt. Principum Vol. 31. fol. 27. Original.

Tressainct Pere, Ayant pleu a la Royne me favoriser de tant dez mon enfance, que m'approcher du Roy Monseigneur son filz et de Messeigneurs les Ducs d'Anjou et d'Alençon ses freres, et de me faire octroier divers honneurs, qui tesmoignent la grace, quilz me font de me tenir pour personne a eulx proche. Leurs Maiestez m'ont encores dez mes premiers ans avec tresgrande charité et sollicitude fait instruire aux lettres et aux armes; afin questant appuié de ce double moien de leur faire treshumble service, ie peusse et en temps de paix et en temps de guerre recognoistre les graces, quils m'avoient faites. Aussi leurs Maiestez m'avoient fait pourvoir de l'Abbaie de la Chaisedieu; puis estimans qu'en robbe courte je pourrois faire plus de service a la Chrestienté, ilz m'auroient fait bailler la grand Croix de lordre de Sainct Jehan de Jhérusalem et le grand Prieuré de France; et assemblé sur moy plusieurs biensfaictz, qui tesmoignent manifestement la bonne volonté, quil plaist a leurs Maiestez me porter. Craignant donc de demeurer ingrat, iay tousiours depuis la bataille de Sainct Denis, où ie feis ma premiere preuve aux armes, continué durant les guerres, que leurs Maiestez ont faites sans cesse contre les heretiques de ce Royaume par plusieurs années, emploié de tresbon coeur personne et biens en tous les endroictz, où il leur a pleu m'honnorer de leurs commandemens. Et par ce qu'après cette grande desconfiture d'heretiecques, qui fut faicte en ce Royaume le iour de Sainct Barthelemi dernier et aotres iours subsequentz, il en est resté quelques reliques, qui se sont enclosés dans une ville maritime nommée la Rochelle, il a pleu a sa Maiesté me commander de suivre mon dict Seigneur le Duc d'Anjou son frere et lieutenant en son armée, où i'ay de me trouver grand desir tant pour les services, que i'espere faire au Roy en si bon endroict, comme aussi pour la grande reverance et extreme zelle, dont ie suis obligé envers mondict Seigneur le duc d'Anjou; nestimant que chose me peult advenir plus honteuse, que demeurer en repos, cepandant qu'un tant genereux et magnanime Prince, et qui ma tant obligé a luy semploieroit au travail des armes et en lieu qui n'importe seulement que pour le Roiaulme de France, mais a toute la chrestienté. Car certainement, Tressainct Pere, si la Rochelle demeure comme elle est, elle servira dun autre Geneve pour de là comme dune verminiere oo pipiniere faire sortir par la France et par la Chrestienté une infinité d'hereticques, qui pourroient encores aporter pareilles ruines a celles que nous avons souffertes depuis dix ans en ce Royaume, a nostre tresgrand regret. Pour avoir meilleur moien de m'emploier en ce sainct et sacré voiage, vacant l'Abbaie de Cleyrac par l'incapacité dun desdictz hereticques, il a pleu a sa Majesté me nommer a vostre Sainctete pour en estre pourveu. Laquelle a ceste cause ie supplie, Tressainet Pere, en cette consideration, et des services, que i'espere faire et continuer tonte ma vie a leglise Catholicque, et

en particulier a vostre Sainctеté en toutes occasions, qui se pourront presenter, me vouloir surce octroier vostre provision avec les graces et dispences, qui me sont surce necessaires. Davantage, Tressainct Pere, aiant de long temps proposé pour le desir et soing, que i'ay tousiours eu de tenir près de moy bon nombre de personnages Ecclesiasticques, tant graduez et en Theologie et sainctz decretz, que autres Professeurs en l'Eglise Catholicque, supplier Vostre Sainctеté pour une singuliere requeste, afin d'avoir moien de recognoistre leur labeur et merites, ie ne puis autrement recompenser que des collations et dispositions depandans des abbaies et benefices, quil a pleu et plaira au Sainct Siege et a vostre Sainctеté me commettre et conferer, que le bon plaisir d'icelle soit, de m'octroier grace et indult, par lequel i'en puisse seul disposer par moy et mes vicaires durant six mois, a compter du iour de la vacation d'iceulx, sans que aucun se puisse aider au contraire de quelconque provision apostolicque, laquelle pandant ledict temps pourroit avoir esté obtenue. Et ce faisant vostre Sainctеté ostera occasion a plusieurs personnes incapables, mesmes la plus part suspectes de la nouvelle opinion de s'introduire par surprinses, comme ilz font ordinairement èsdictz benefices, et obvier a infinies faulsetez, qui se commettent journellement aux resignations d'iceulz. Et avec celle bonne volonté, que i'ay tresentiere a toute la Republicque Chrestienne, vous m'obligerez tousiours de plus a vostre Sainctеté. Et si me baillerez autant de moien pour appareiller un autre plus long voiage, que i'ay en mon coeur, il y a aussi bien long temps pour aller baiser les pieds de vostre Sainctеté, et de là me rendre avec mes confreres de ma Religion pour avec eux faire a toute la Chrestienté les bons offices, qu'on peut et doit attendre de nostre ordre assez asprouvé et experimenté par les guerres passées. Et en attendant l'execution de cette mienne promesse, je supplieray le Createur vous maintenir, Tressainct Pere, avec le Sainct Siege Apostolicque en toute felicité et prosperité. Escript a Paris le VIII. jour de Janvier 1573.

De Vostre Sainctеté

Le treshumble tresobeissant
et tresdevot Serviteur.
F. d'Angoulesme.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 4 Fevrier 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 31. Original.

Tressainct Pere, La grande aparance de vertu et singulliere devotion envers Leglise Catollicque, que congnoissons journellement accroistre en nostre cher et amé cousin le chevallier d'Angoulesme grand prieur de France, cydevant pourveu par le Sainct Siege Appostollicque a nostre nomination, priere et requeste de labbaye de la Chaise Dieu ordre de sainct Benoist, en diocese de Clermont; et le soing, quil a de tenir près de soy grand nombre de personnages eclesiasticques, tant gaduez en Theollogie, ès sainctz decretz, que autres professeurs en leglise cathollicque, le labeur et merite desquelz il ne peult recongnoistre et recompenser, que des collations deppendans des abbaies et beneffices, qui sont soubz sa main, Nous meut de suplier Vostredicte Sainctеté comme nous faisons, tant et si affectueusement que faire pouvons, que le bon plaisir dicelle soit, pour luy donner moien dentretenir telz personnages si necessaires a la propagation de nostre saincte foy et religion, et luy augmenter le zele grand, quil y a de sa part, dont il a rendu bon tesmoignage a lexecution, poursuicte et deffeicte derniere des hereticques, qui avoient conspiré contre leglise, nous et nostre estat, octroier et conceder a nostredict cousin ung Indult, par lequel luy soit permis, que venant a vacquer par quelque maniere et vacation hors la court Romaine quelconques dignitez, offices claustraux, prieurez conventuelz et autres beneffices dependans tant de la susdicte come dautres abbayes et beneffices, qui luy pourront estre cy après conferez, il en puisse seul disposer par soy et ses vicaires generaux durant six mois, a compter du jour de la vacation diceux, sans que aucun se puisse aider contre la volunté de nostredict cousin de quelconque provission apostollicque, laquelle pendant ledict temps pourroit avoir esté obtenue. En quoy Vostre Sainctеté gratiffiera ung personnage, qui a de ses jeunes ans grandement merité du Sainct Siege, donnera occasion a ung chacun de l'ensuivre et imiter, et ferez chose, qui nous sera a tresgrand et tresagreable plaisir. Et a tant, Tressainct Pere, Nous prierons Dieu, quil vueille icelle Vostredicte Sainctеté longuement preserver, maintenir et garder au bon regime et gouvernement de sa Saincte Eglise. Escript a Paris le IIII. jour de Fevrier 1573.

Vostre devot fils
Charles.

Deneufville.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Gaillon 17 Juillet 1573.

Tressainct Pere. Encores que nous ayons cy devant faict expedier a Vostre Sainctеté noz let- Litt. Principum Vol. 34. fol. 40 Original.

tres de Placet et nomination, pour pourveoir M.r Esmard Hennequin de Levesché de Reines, vaccant par le trespas de feu M.r Bertrand do Marcilhac, dernier evesque et pasteur dicelluy; neantmoingtz ayant depuis advisé pour certains bons respectz et grandes considerations, de nommer a icelle Vostredicte Saincteté quelque aultre personnage pour en estre pourveu, Nous aurions escript au Baron de Ferralz, Conseiller en nostre conseil privé et nostre ambassadeur a Rome, que si davanture ledict Hennequin vous faisoit presenter nosdictes lettres de nomination, pour sur icelles obtenir ses bulles, il eust a faire de nostre part toute linstance, quil pourroit, pour empescher lexpedition dicelles, et faire entendre a Vostredicte Saincteté, quel estoit en cest endroict nostre voulloir et intention. A quoy nous estimons, quil aura satisfaict. Toutesfois affin que Vostredicte Saincteté nen doubte aucunement, et en soit suffizamment a certenée, Nous avons bien voullu le luy tesmoigner par la presente, et par mesme moyen la supplier aultant affectueusement quil nous est possible, que son bon plaisir soit, ne faire expedier aucunes bulles et provisions appostolicques audict Hennequin pour ledict Evesché en vertu de noz susdictes lettres de nomination. Lesquelles nous avons revocquées, cassées et adnullées, revocquons, cassons et adnullons, sans quil sen puisse aider, ne prevaloir en aucune maniere. Et la où Vostredicte Saincteté en auroit ja accordé ou commandé lexpedition, la voulloir pareillement casser et adnuller, et deffendre a Voz Dataires, ne luy en delivrer, ne expedier aucune chose. Enquoy faisant, Vostredicte Saincteté nous fera plaisir tresgrand et tresagreable. Priant a tant Dieu, quil la vueille longuement preserver, maintenir et garder au regime et gouvernement da sa Saincte Eglise. Escript a Gaillon le xvii. jour de Juillet 1573.

Vostre devot Filz le Roy de France
Charles.

Deneufville.

A NOSTRE SAINCT PERE LE PAPE.

Villiers Cotterets 18 Octob. 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 55. Original.

Tressainct Pere. Nous avons par cydevant escript a Vostre Saincteté en faveur de Larchevesque Dambrun, a ce qui luy pleust lappeller a la dignité de Cardinal et lassocier en la compaignie du sainct colleige; et ce en consideration des bons et recommandables services, que le sieur Davanson, pere dudict archevesque Dambrun a faictz près de noz sainctz peres, voz predecesseurs, residant près le Sainct Siege Apostolicque Embassadeur de nostre treshonnoré Seigneur et pere le Roy Henry de treslouable memoire. Et daultant que la suplication et requeste, que nous faisions par nosdictes lettres a Vostredicte Saincteté na sorty effect jusques a present, Nous avons bien voulu vous faire ceste recharge, pous suplier icelle Vostre Saincteté, qu'a la premiere promotion des cardinaulx que Vostre Saincteté fera, il luy plaise voulloir pour lamour et en faveur de nous promouvoir ledict archevesque Dambrun au Cardinalat. Asseurant Vostredicte Saincteté, quil fera honneur et service a ladicte compaignie, comme font et ont faict ses parens en toutes les guerres passées, et mesmes devant le siege de la Rochelle, qui me faict de tant plus voloutiers requerir Vostredicte Saincteté de ceste grace et faveur pour leur faveur et recommandation. Priant a tant le Createur, Tressainct Pere, quil veulle longuement conserver Vostredicte Saincteté a laugmentation de nostre mere Saincte Eglise. Escrit a Villiers Costeretz le xii. jour dOctobre 1573.

Vostre humble devot et plus obeyssant filz
Henry.

Sarres.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Villiers Cotterets 17 Octobre 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 58. Original.

Tressainct Pere. Encores que nous ne doubtions aulcunement, que Vostre Saincteté, ayant bien mis en consideration les grandes et favorables raisons, qui ont meu le Roy nostre trescher seigneur et filz, de luy escripre en faveur de larchevesque Dambrun, ne se dispose tresvolontiers a l'honorer de toutes les faveurs et graces, quil peult esperer de Vostre Saincteté; comme elle nen a jamais voullu estre autre, que liberalle a tous ceulx quelle a cougneu le meriter, et qui luy ont par nous esté recommandez, mesmes a lendroict de personnaiges vertueux, comma est ledict archevesque Dambrun. Si est ce toutesfoys, que le cougnoissant pour vray heretier et imitateur des vertuz du feu Sieur Davenson, son pere, qui a faict de grands et notables services a ceste couronne; ioinct aussi le tesmoignage que nous vous rendons a bon droict des bons offices, que ledict archevesque Dambrun a faictz durant toutes les troubles advenuz en ce Royaulme, et continue encores a present, pour maintenir la Religion Catholique tant en ce que de lestendue de son archevesché, que des villes

et lieulx cironvoysins dicelle, jusques a avoir exposé ses biens et moyens propres pour la conservation et manutention dicelle Religion, Nous avons pensé qu'adjoustant ceste nostre priere a celles, que le Roy nostredict seigneur et filz et nous avons cydevant faictes a Vostre Sainctété pour mesme faict, celle que ledict Seigneur vous faict maintenant et a tant de favorables considerations Vostredicte Sainctété se disposera volontiers, a appeller ledict archevesque Dambrun a la dignité cardinalle, et lassocier a une si honnorable compagnie de saincts Peres. Plaise doncque a Vostredicte Sainctété exaulcer noz prieres en cest endroict, qui nous partent dune bonne et sincere affection, et voulloir croire, quelle ne scauroit impartir ceste faveur a aulcun autre personnaige, quelle y puisse eheoisir et appeller, duquel elle recoipve plus degré et contentement, quelle fera dudict archevesque Dambrun pour la bonne et saincte eslection, quelle congnoistra avoir faicte en luy. Surce nous prirons le Createur, quil maintienne Vostredicte Sainctété longuement et heureusement au regime, gonvernement et administration de nostre mere saincte Eglise. Escript a Villiers Cotteretz le xvii. our dOctobre 1573.

Vre devote fille la Royne mere du Roy de France
CATERINE.

Chantereau.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPA.

Victry le Francois 15 Novemb. 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 89. Original.

Tressainct Pere. Ayant entendu parce que nous a puisnaguieres escript le S.r de Ferralz, ehevalier de nostre ordre, conseiller en nostre conseil privé et ambassadeur resident prés Vostre Sainctété, la deliberation dicelle de ne recevoir nostre cher et amé cousin le S.r de Foix, aussi nostre conseiller en nostredict conseil privé, ne luy donner audience sur la legation, que nous luy avons commise devers Icelle, qua preablablement il ne layt satisfaicte sur quelque doubte, en laquelle elle se retrouve; aussi la resolution quelle a prise denvoyer quelque nombre de gens de guerre au Contat de Venisse. Nous avons advisé depescher expres devers Vostredicte Sainctété le sieur de Beauville, gentilhomme de la chambre de nostre trescher et tresamé frere le duc d'Alencon, pour surce luy faire entendre aucunes choses de nostre part. La suppliant et requerant autant affectueusement, que faire pouvons, que le bon plaisir dicelle soit, luy vouloir donner favorable audience, et adjouster foy a ce quil luy dira, comme elle vouldroit faire a nostre propre personne. Et a tant, Tressainct Pere, nous prierons le Createur vouloir Icelle Vostredicte Sainctété longuement maintenir, preserver et garder au regime et gouvernement de sa saincte Eglise. Escript a Victry le Francois le xv. jour de Novembre 1573.

Vostre devot filz
CHARLES.

Fizes.

LVI. — 1573. — §. 91.

SUMMARIO DELLE TRATTATIONI ET RISOLUTIONI DE STATI DI CARPENTRAS.

Carpentras 16 Avril 1573.

Avignone Vol. 2. fol. 127.

Suyvant la treslouable et tresancienne coustume gardée et observée en tous estatz, et essemblées generales, qui se font pour affaires publiques par toute la chrestienté, Messieurs des troys estatz de ce pays du Comté de Venysse yci presentement assemblés, a scavoyr Messieurs du Clergé, les Vassaulx, et le tiers estat, en premier lieu et advant toute aultre chose ont promis et promectent, tant en leur propre et privé nom que de tous les absentz, vouloyr maintenir l'honneur de Dieu, son sainct service, la saincte foy catholique, apostolique et Romaine, l'hobeyssance deue a leurs superieurs, et specialement a Nostre Sainct Pere le Pape, Nostre Souverain Prince et Seigneur, Noz Seigneurs les Illmes et Rmes Cardinaulx de Bourbon et Darmagnac Legat et Collegat, a Monsieur le Recteur du Comté, a Messieurs les Evesques dudict pays; ensemble veulent et par le present acte declarent et protestent, comme ilz ont prottesté et declaré par la publication, et lecture d'ycelluy faicte en plaine assemblée par Monsieur le procureur dudict pays, quilz recoyvent en toute devotion tous les statutz, ordonnances, decretz, commandementz et canons ecclesiastiques, faictz et conclus par nostre mere saincte Eglise et Conciles generaulx, confirmés par le Sainct Siege Apostolique, et nomméement par le S. Concile de Trente, lesquelz lesdictz Sieurs de troys estatz promectent comme dessus d'observer inviolablement et faire observer de tout leur pouvoyr.

ALL' ILLMO. ET REVMO. SIG. PATRON NOSTRO COLMO. IL CARDINALE DI COMO.

Vasona 21 Aprile 1573.

Illmo et Rmo Monsig. mio Colmo.

Avignone Vol. 2. fol. 143.

Essendosi questa settimana passata congregati i tre stati di questo Contato, per determinare

ciò che si giudicarebbe meglio per il bene universale del paese, mi è parso in questa occasione che il debito mio non poteva permettere, che non ne dassi qualche raguaglio a V. S. Illma et Rma si per il luogho che per beneficio et liberalità di Sua Santità et la Sedia Apostolica, io ho tenuto in essi stati come per mostrarla, che sapendo la volontà sua essere tale, non lassarò d'avisarla delle cose che di qua importano. Il che tanto più volentieri farò hora quanto è maggior il contento che non solo io, ma tutta l'assistenza ne ha ricevuto per vedere il buon successo, che Iddio Nro Signore per sua bontà ha dato a tutti gli negotij ivi trattati, tanto in quel che tocca l'honore della Divina Maestà et obedienza, che deve il popolo a Nro Sig. et ai Superiori subordinati come nelle cose che appartengono alla conservatione della pace et bene di tutto il paese, et fra l'altre cose, il giuramento prestato d'osservar, et far observar il Consilio; il statuto fatto di non admetter al governo i redotti dell'heresia; di mantenere la Jurisditione delli Ordinarii: ch'il Clero per via di charità non d'obligatione ordinaria agiuti il paese di far la spesa necessaria in questi tempi: che i Giudei secondo la volontà di Sua Santità et suoi predecessori siano scacciati del Contato, et altre più cose a giuditio di tutti utilissime et molto necessarie. A che ha giovato sopra ogni mezzo humano l'assistenza, consiglio et virtù di Monsig. Illmo et Rmo Cardinale Armaigniaco, et insieme la prudenza et diligenza summa di Monsig. di Carpentras et Cavaillone, le cui rare virtù et buoni officii fatti, massime in questa Congregatione d'ogni uno secondo il luoco suo direi volentieri se non credessi che già di molto tempo sono conosciute da Sua Beatitudine et Vra S. Illma et Rma, et li conosceranno in effetto negli articoli determinati, per esserne stati essi i principali authori et suasori. Imperò certificandome che Monsig. d'Armaigniaco come Collegato et Monsig. di Carpentras come Rettore gli daranno conto in particolare di tutte le cose ivi resolute, farò fine alla presente, pregando la Divina Maestà per la conservatione della Santità di Nro Signore in perpetua felicità, insieme di Vra S. Illma et Rma in sua Sma gratia, dandogli buona et longhissima vita. Di Vasona alli 21. d'Aprile 1573.

Di Vra S. Illma et Rma

Homill. et obedientissimo servitore
Il Vescovo Amm. di Vasona.

LVII. — 1573. — §. 91.

AL SANTISSIMO NOSTRO SIGNORE.

Avignone 13 Aprile 1573.

SANTISSIMO PADRE.

Oltre li continui disordini degl' Heretici in Linguadoc, et quanto sia in quelle parti il fuoco acceso, d'il che V. Bñe ne debbe esser consapevole. Con grandissimo et incredibile dispiacere nostro siamo constretti raguagliarla, delle insolentie fanno in Delfinato, sendosi sollevati in più parti, tolti Castelli et tentati di tuorne diversi altri, si ben per providenza divina non gli siano affatto riusciti li lor tristi disegni. Acompagnati anchora dal Governatore d'Oranges quale sotto pretesto, che li ribelli d'il Re si siano generalmente scoperti, ha messo grandissimo presidio d'Heretici in detto luogho, et in Contesone discosto da qui solo tre leghe, fatto prigione qualche suddito di Vra S., et tolto gran numero di mercantie, che ei fa certissimi, sendo questa città d'importantia, vicina, et chiave delle tre provincie di Delfinato, Linguadoc, e Provenza, et sempre monstrattasi capital nemica a lor maledetta lege. Studiaranno giorno, e notte a machinare contro questi popoli, quali quantunque l'affettione loro non sia sminuita punto, anzi tuttavia cresciuta, d'esporre le vite loro per la conservatione della Chiesa. Niente dimeno trovandosi privi del negotiare et forzato di lasciar lor travagli per ordinariamente andar alla guardia, mancaragli al longo andar il modo di poter sustentar le famiglie loro, et trovandosi anchora la Città per le peste et guerre passate in debit: di grandissime et inestimabili somme, et tali che solo per la pensione di essi si è messo impositioni molto extraordinarie, quali volendole augmentare, o vero trovare altro modo di gravezza sarebbe la intera ruina loro, ci fa con ogni humiltà ricorrere da la Bñe Vra sperando che siccome nelle prime, seconde, et ultime nostre aversità di guerre, piacque alle felice memorie delli SSmi Pii Quarto et Quinto soccorrerci, non vorrà la S. Vra hor abandonarci; anzi come nostro giusto vero et supremo Principe si degnarà aiutarci, diffenderci, et consigliarci aciò non cadiamo nelle reti di costoro tanto desiderosi di metter a perditione questo Stato et invidiosi della quiete nostra. D'il che la supplicamo con tutto il cuore di quella somma che a S. Bñe parerà, giudichiamo bene che per hora mille et cinquecenti scudi il mese bastaranno, con li quali si potrà pagare un numero di soldati sciegliendoli delli più fedeli et affettionati christiani, che si bastarà trovare acciò che sendo pagati, con la fideltà loro, et cura che

Avignone Vol. 2. fol. 132.

usaremo nui resti questa città libera da questa peste et li popoli consolati, quali con tutta quella intrinseca affettione et humiltà preghano, et pregharanno sempre la immensa bontà di Christo che in premio de tanti benefitii doni alla S. Vr̃a in buona sanità longhissima vita. D'Avignone li xiii. di Aprile MDLXXIII.

Di Vostra Santità

Affiñi devñi humñi sudditi
Li Consoli d'Avignone.

AL SANTISSIMO NOSTRO SIGNORE.

Avignone 23 Aprile 1573.

SANTISSIMO PADRE.

Avignone Vol. 2. fol. 155. Li xiii. di questo facemo consapevole la Bñe Vr̃a de li continui disordini facevano gli nemiei della Sñta fede in Linguadoc, et gli nuovi successi in Delfinato, et Principato d'Oranges, et dubbii nelli quali eravamo non machinassero contra noi rispetto alle congregationi facevano vicino de qui tre leghe; et poiche speramo le lettere nostre saranno pervenutte alle mani di Vr̃a S. non gli ne faremo replica, salvo che si all'hora eravamo in sospetto, hora siamo in molto maggiore bavendoci li Governatori di sua Maestà in Provenza et Delfinato scritto, che per cossa certissima questa massa d'heretici è deputata cootra noi. Et cognoscendo di quei Signori che ci scrivono, et li buoni mezzi tengano per saper l'impresa di questa maledetta gente giuntovi il vederli multiplicare ogni giorno, tuor prigioni, et mercantie, supplicamo con ogni humiltà la Bñe Vr̃a con quella maggior prestezza si degni aiutarci, et come Principe nostro giustissimo diffenderci, acciò che col suo favore, et aiuto, et la buona affettione di questi popoli si possiamo liberare da costoro tanto perversi et desiderosi di metter a perditione questo Stato; assicurandola non crediamo portino a veruna Città par' odio, a quel che portano a noi, havendoli sempre col sangue stesso, et beni non solo fatto la guerra per deffension nostra, ma anco soccorso li sudditi Catholici d'il Re, accio che con maggior cuore et facilità puotessero liberarsi dalle reti loro, et siccome già gl' habbiamo scritto, li suoi Sñi predecessori ci hanno aiutato, non habbiamo minor speranza nella S. Vr̃a, alla quale siamo et saremo sempre devotissimi vassalli et sudditi. Ci dispiace non haver il modo da puoter suplire d'il nostro, et non darle questa spesa et fastidio, ma le gravezze, et incredibili somme alle quali siamo sottomessi et obligati, ci hanno messo tanto al basso che noo puossiamo, nè sappiamo tuor strada per di uuovo molestar il popolo; et confidandosi nella infinita bontà et clementia della Bñe Vr̃a siamo certissimi che mossa di pietà, ci porgerà quel tanto che cognoscerà esser necessario. Et noi appresso haverli con ogni humiltà basciato li piedi preghamo il Creatore, la mantenghi in buona sanità et longhissima vita. D'Avignone alli xxiii. d'Aprile MDLXXIII.

Di Vr̃a Santità

Affiñi, devñi et humñi sudditi
Li Consoli d'Avignone.

LVIII. — 1573. — §. 93.

AL SANTISSIMO NOSTRO SIGNORE.

Avignone 5 Settemb. 1573.

SANTISSIMO PADRE.

L'Illñio et Rñio Cardinal di Como, et il Sig. Avignone Vol. 2. fol. 296.
d'Aubres Ambasciator nostro, ci hanno scritto li x. d'il passato la gratia che Vr̃a Bñe si è degnata fare a questa sua devota, fedele et povera Città, in non voler contribuisca alle spese, d'il che tutto il popolo ne ha ricevuto tanta consolatione, che saria impossibile sapergliclo esprimere. Et tenghi Vr̃a Santità per fermissimo che mai in sudditi fu maggior fede, affettione et risoluta deliberatione di mettere la vita per il suo Principe, et suo stato di noi. Et si per il passato à gl' Heretici havemo fatto volto da nemico capitale, et esposto il sangue nostro; per l'aveuire ci cresce tuttavia l'animo di continuare et uon sparagnarsi veruno di noi. Et perche Sñio Padre, habbiamo inteso che l'Illñio Sig. Cardinale D'Armaignac ha dimandato licenza a Vr̃a Santità per ritirarsi al suo Arcivescovato, da la qual cossa il publico et privato di questa Città ne ha ricevuto si gran dispiacere, che in consiglio ordinario et extraordinario niuno discrepante è stato risolutto, con tutta quella humiltà et devotione che si conviene a supplicar Vr̃a Bñe, non permetta tal partenza: la supplicamo degnarsi per conservatione d'il paese, ordinare a detto Sig. di fermarsi, perche, Sñio Signore, saria l'intero desiderio de gl' nemici che detto Signore partisse, havendoli sempre tenuto coo freno tale, che qualsivoglia mezzi et machinatione haveano tentato contra noi, totto lor riusciva vano, rispetto a gl' avisi che li Governatori de le provincie circumvicine, honorandolo et rispettandolo, come l'honorano, et rispettano, gli davano, et continualmente gli dayo, et anco per le diligenze usate per saper

fra loro il lor intento, di modo tale che V. S. ha potuto, et puo considerare, ch' in otto anni che detto Signore ha questo governo, non è successo alcun disordine. Et sendo la speranza di pace incertissima, quale quantunque seguisse, dovemo temere più di mai, perche non havendo gl' heretici da resistere in publico alli nostri, cercaranno et procuraranno imprese et tradimenti in tempo di quiete, come già si vedano manifesti segni. Non gli diciamo della buona et perfetta giustitia habbiamo da detto Signore; non gli diciamo i beneficii che picoli et grandi ricevemo da Sua Signoria Illma havendone ragualiato V. Bñe più volte. Et confidandosi nell'infinita et incredibile bontà di Vra S. preghiaremo Iddio (appresso haverli basciati li Sñii piedi) che in buona sanità gli dia longhissima vita. D'Avignone alli cinque di Settembre MDLXXIII.

Di V. S.

Humi et obbñi sudditi
Li Consoli d'Avignone.

De mandato Dñorum Consulum
Monerij.

LIX. — 1573. — §. 93.

BANDO DI M. ANT. MARTINENGO.

Maloscena 25 Luglio 1573.

Avignone Vol. 2. fol. 221.

Per ovviare alle esecutioni che potrebbero farsi per i maledetti disegni et imprese, che gli ribelli et nemici di Nro Signore et Christianissimo Re tentano, et potrebbono tentare nelle città, terre et castelli di questo paese, et volendo, come è il debito del carico nostro, provedere et remediar al meglio che si può, ordiniamo et comandiamo a tutti i Governatori, Capitani, et altri, che hanno carico nel nostro Governo, che di qui inanzi habbino ad osservare di punto in punto gli articoli qui sotto scritti.

Primieramente che ogni settimana habbino a visitar una volta almeno le case di tutti gli habitanti delle terre, per riconoscere et veder l'armi, che vi saranno dentro.

Non lasciaranno entrar alcuni stranieri nelle loro terre, che prima non lascino l'armi alla porta nelle mani di chi comandarà.

Se detti stranieri fossero in troppo gran numero, non comportaranno d'entrare, nè vi alloggiaranno più d'una notte, siano che si voglino, se non hanno urgenti negotii, et sicura et bona sigurtà et amicitie dentro.

Ogni notte si farà la patouglia dentro le dette terre, et cominciarà a tre hore di notte fino all' alba, per veder se si fanno conventicoli et radunanze.

Se vi è qualche casa, che tocchi la muraglia, la visitaranno spesso di giorno, et di notte, et se si conosce, che ella sia troppo pericolosa, la faranno dishabitar et servir di corpo di guardia.

Et se dentro le dette terre si trovano qual-ch'uni, che siano tassati di heresia, ricatolizzati però et vivendo secondo la promessa, che ricatolizzandosi haveran fatta, et come buoni christiani, et nondimeno si trovaranno al presente sospetti di tal crime cessante ogni calonnia, vogliamo et intendiamo, che vivino pacificamente nelle case loro, senza esser molestati, senza armi però, et che venendo le 23. hore non possino essere insieme più che tre, et dandosi qualche all'arma non habbino a uscir dalle loro case in alcuna maniera, cosi vogliamo et intendiamo, che non sia contravenuto, nè contrafatto in maniera alcuna da sia chi si voglia a questa nostra ordinanza, anzi habbino inviolabilmente a osservarla sotto pena di rebellione et altra arbitraria.

Dato in Maloscena il di 25. di Luglio 1573.

M. Antonio Martinengo.
Per il detto Signore
Boisson.

LX. — 1572. — §. 93.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 14 Septemb. 1573

Tressainct Pere, Nous avons esté advertis, que le Conte de Villechiare, Gouvernenr et Vostre Lieutenant general au Conté de Venisse a esté par Vous mandé daller trouver Vostre Saincteté; et daultant que toutes choses ne sont poinct encores bien pacifficques et establyes au pays de Languedoc et aux environs, et quil est tresbesoing requis, quil y ayt pour encores ung tel personnaige et gouverneur tel qu' est le dict sieur de Villechiare. A ceste cause, Tressainct Pere, nous en avons bien voullu advertir Vostredicte Saincteté, et icelle supplier par la presente, quil luy plaise contremander audict Conte de Villechiare de ne bouger pour encores du dict conté, tant pour Vostre service particullier, que pour le bien et soullaigement dung publicq, et iusques a ce que toutes choses soient myeulx pacifffiées et establyes, quelles ne sont pour le present audict pays. Et a tant nous prierons le Createur, Tressainct Pere, quil vueille icelle Vostre Saincteté longuement preserver, maintenir et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Parys le XIIII. jour de Septembre 1573. — Litt. Principum Vol. 34 fol 47. Original.

Vostre humble et devot filz
le Roy de Poloigne
Henry.
Saccer.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPPE.

Paris 23 Septemb. 1573.

Litt. Principum Vol. 94. fol 50. Original.

Tressainct Pere, Nous escrivons la presente a Vostre Sainctete sur loccasion, que nous avons entendue, quelle estoit en quelque deliberation de faire revenir a soy le Conte de Villeclaire Vostre lieutenant general au Contat de Venice; et daultaot, Tressainct Pere, que nous avons parfaicte congnoissance dudict Sieur Conte et que Vostre Sainctete ne scauroit mieux faire pour la conservation de ses estatz de l'y entretenir, daultant quil se comporte fort bien et au commun bon contentement de Vre Sainctete et de nous, noz pays, estatz et subgestz: a ceste cause, Tressainct Pere, nous vous pryons tant et si affectueusement que faire pouvons, estre contans de ordonner et commander audict Conte de Villeclaire de demeurer audict gouvernement, en cas quelle ayt volonté y entretenir encores quelques forces, et quelle cognoisse, quil soit necessaire pour la conservation de Vostre Estat. Priant Dieu, Tressainct Pere, qu'jcelle Vostredicte Sainctete il maintienne longuement et garde au bon regime et gouvernement de nostre mere Saincte Eglise. Escrit a Paris le xxiii. jour de Septembre 1573.

Vostre devot filz
Charles.
Deneufville.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 17 Septemb. 1573.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 48. Original.

Tressainct Pere, Nous avons tant de bons et dignes tesmoignages des agreables et notables services, que le sieur de Flassans, gentilhomme ordinaire de nostre chambre nous a faictz, et a noz predecesseurs Roys en tootes les occasions de la guerre, qui se sont presentées, que nous desirons singulierement le gratiffier en tout ce quil nous sera possible. Il nous a faict entendre, que du vivant de voz predecesseurs au S. Siege il a joy paisiblement de la terre nommée Marmoiron, a present on le veult empescher en ladite joissance, et comme il estoit en volunté daller vers Vostre Sainctete, pour luy faire entendre ses justes raisons et deffences, nous luy aurions commandé de ne bouger et ne pretermectre aucunement nostredict service; auquel y usant comme il faict d'un si bon et loyal devoir, nous avons bien voulu en sa faveur vous faire la presente, et par jcelle supplier Vostredicte Sainctete tant et si humblement que faire pouvons, que le bon plaisir dicelle soyt, vouloir pour lamour de nous et a nostre requeste impartir voz lettres de provision necessaires audit sieur de Flassans, pour le faire joyr de la terre de Mormoiron, de laquelle il a esté paisible du vivant de Voz predecesseurs. Et a tout evenement que la sentence du Pye Cinquiesme dernier sedant puisse avoir lieu et venu a effect, donnant tel lieu a ceste nostre requeste que ledict de Flassans puisse se ressentir dicelle a son contentement: chose que nous sera a plaisir tresagreable. Suppliant le Createur, Tressainct Pere, que jcelle Vostredicte Sainctete il vueille longuement preserver et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere S. Eglise. Escript a Paris le xvii. jour de Septembre 1573.

Vostre devot filz
Charles.

Deneufville.

LXI. — 1573. — §. 94.

ARTICOLI DEL CARDINAL ARMIGNAC PROPOSTI AL GOVERNATORE D' ORANGES.

Avignone 6 Agosto 1573

BEATISSIMO PADRE.

Avignone Vol. 2. fol. 225.

Io non fastidirei V. B. de si spesso con lettere, se non fusse che so quanto l' ha a grado d' essere a pieno informata del successo delle cose di questo suo paese, et de suoi sudditi, li quali doppo le mie ultime delli 24 del passato, non sono stati in modo niuno molestati eccetto che 18, o 20 Cavalli de nemici hanno fatto incursione nelle sue terre, dove io non havevo visto intrare nessuno nemico armato, in queste doi ultime seditioni, et hanno preso prigionere uno de suoi sudditi, et menatolo in Delfinato. Di che me ne sono lamentato al Governatore d' Orange, di maniera che ha fatto pigliarne doi del Principato, che erano in compagnia de detti Cavalli, come Vostra Santità vederà per la copia delle letere, che per ciò me ha scritte, nelle quali mi fa instantia di conchiudere meco una buona pacificatione, et mi fa sperare che mi accorderà li articoli che li ho richiesti, che sono: Il detto Governatore quittarà, et renuntiarà a tutte le confederationi, ligue et intelligentie, che egli ha con tutti quelli che hanno portato l' armi contro li sudditi di Vostra Beatitudine, et del Re Christianissimo; disarmarà, et darà licentia a tutte le guarnigioni; si dichiararà amico de sudditi et servitori di Vostra Santità et nemico de suoi rebelli; permetterà che detti suoi sudditi non saranno costretti pagare alcuni subsidii, et carichi come ne sono stati; non riceverà in modo

nessuno quelli che portaranno l' armi contro Vostra Beatitudine, et il Re Christianissimo; pigliarà nella sua protettione il clero, et per maggior sicurtà di quanto di sopra detto Governatore darà hostaggi in mau de Mons. il Marescial de Dampvilla, di osservare inviolabilmente li sopra detti articoli, li quali sono molto in avantaggio de detti suoi sudditi, et de Cattolici del detto Principato. Sopradetti articoli resoluti me ne deve far risposta domani per uno de suoi, al quale perciò ho concesso il mio salvodutto, con intentione poi di farne sapere il tutto à Vostra Santità. D' Avignone alli 6. d' Agosto 1573.

Di Vostra Santità

Humilño et obedño servitore
G. Cardinale d' Armaignac.

CAPITOLI DELL' ACCORDO TRA QUELLI DI SUA SANTITA', ET QUELLI DEL PRINCIPATO D' ORANGES.

Avignone 11 Agosto 1573.

Avignone Vol. 2. fol. 239. Noi Giorgio Cardinale d' Armaignac Collega nella legatione d' Avignone, et Marco Antonio Martinengo Conte di Villa Chiara, luogotenente di Nostro Signore nella detta Città d' Avignone et Contado Venasino, desiderando con tutto il core nostro il riposo, et la quiete delli soggetti di Sua Santità per liberargli dalle miserie, et calamità della guerra tanto quanto ci sarà possibile, facendoli vivere in una honesta, et conveniente intelligentia con gli soggetti del Principato d' Oranges, promettemo a Mons. di Barchone Governatore del detto Principato di non partecipare, consentire, adherire ad alcuna impresa, o cosa qualunque si sia, che preiudichi allo stato del detto Principato, nè comportare che sia fatto alcuna scorreria, nè atto de ostilità dalli nostri soggetti nelle terre et soggetti del detto Principato, et che coloro i quali correranno in quelle, o contra gli detti soggetti con arme o in altro modo per perturbare questi due stati, non saranno in modo alcuno ricevuti drento le terre et stato di Nostro Signore, ma saranno castigati et puniti da noi secondo gli accessi, che commetteranno, et secondo i loro delitti. Come parimente in caso che si trovi, chi commetta delli escessi nel detto Principato, et ricorra in queste terre et contado, noi promettemo di farne quello che ricercano il dovere et la giustitia, et che l' accordo con le mani alzate in presentia del Signor Marescial d' Anvilla, Governatore et luogotenente del Re in Lingudoc, alli 29. di Novembre ultonamente passato sarà messo in executione interamente senza inganno et dissimulatione, il quale seguitando noi li nomi, li articoli, et rolli segnati per noi, et insieme tutti gli altri, alli quali noi haveremo fatta gratia dei beni loro per mezzo di suppliche presentate a noi secondo la forma et modo portato per li detti accordi, et appontamenti. Et inoltre, che gli subditti del Principato saranno puniti, et castigati secondo la qualità delli delitti, che faranno, delle quali macchinationi et imprese, noi ne avvertiremo il detto Sig. Governatore subito che verrà alla nostra notitia. Il che noi faremo bandire per tutte le terre di Sua Santità, acciocche nissuno ne pretenda ignorantia. Le quali cose noi giuriamo, et promettemo fare osservare, et pregando il Sig. Marescial esser testimonio di questa nostra promessa, et inviolabile obligatione, che noi facemo sopra la nostra fede et la nostra parola.

Facta nel Palazzo Appostolico de Avignone alli 11. di Agosto 1573.

CAPITOLI DELL' ACCORDO TRA QUELLI DEL PRINCIPATO D' ORANGES, ET QUELLI DELLO STATO ECCLESIASTICO.

Oranges 10 Agosto 1573.

Noi Guglielmo de Barchon Signore de Neufmein Governatore et luogotenente generale per Monsig. il Principe d' Oranges nel suo Principato, desiderando vedere questo stato, al quale noi comandiamo in una bona intelligentia con li sudditi della Città d' Avignone et Contado Venassino, et in questa seguitare la volontà di Mons. il Principe, promettemo a Mons. il Cardinale d' Armaignac Collega et al Sig. Conte di Villachiara Governatore della detta Città et Contado, qualmente noi volemo vivere, comportarci et mantenerci dolcemente, pacificamente et in bona vicinanza con li sopradetti sudditi d' Avignone et Contado, et nel medemo modo far vivere mantenere et comportare tutti gli habitanti nel detto Principato suggetti, passagieri, aventitii, o altri di qualunque natione, relligione o qualità, che possa essere senza eccettuarne alcuno: et non permettere pertanto, quanto ci sarà possibile che nel detto Principato vegna, o dimori persona, che maneggi disegni, o essequisca cosa, che possa nuocere et pregiudicare alli detti Sig. habitanti e suggetti d' Avignone et Contado nelle persone, o nelli beni: et là dove saria attentata impresa, o essecutione il' opporci con tutte le nostre forze senza sparagnare fin alla nostra propria vita, et che seguendo gli ordini et editti di Sua Eccellenza, et nostro solito, se qualchuni si vogliono accasare, o venire ad habittare in questo detto Principato, essi non saranno ricevuti senza giurare principalmente nelle nostre mani, di osservare et mantenere perfettamente tutto quello che si

Avignone Vol. 2. fol. 240.

è detto di sopra. Et parimente in caso che si ritrovasse alcuno, che havendo fatto e comesso eccesso alcuno nel detto Avignone et Contado, riccorra nel detto Principato, noi promettemo di farne, quel ch' il dovere et la giustitia riecerca, et che coloro che corrono con armi, o in altro modo dentro al detto Contado per turbare questi doi stati, non saranno ammessi, nè ricevuti in alcuna terra del nostro Governo, et daremo avertimento alli detti Signori, overo a quelli che saranno in lor loco di tutto quello che sapremo, che si machini contra la detta Città et Contado, et in tutte l' impositionò. Noi non permetteremo, che sia usata alcuna inequalità, nè che li detti d' Avignone et Contado che hanno beni nel Principato, siano tagliagiati se non tanto quanto li veri sudditi di Sua Eccellenza conforme all' antico costume senza distintione di religione, come havemo fatto per inanzi, et che li detti d' Avignone et Contado goderanno de lor beni, frutti et arrendite, et che quanto all' estratione di quelli ne usaranno come gli habitanti et sugetti di detta Eccellenza. Et con li medesimi ordini, et antico costume mettendo et tenendo, si come havemo messo et tenuto, mettemo et tenemo sotto la protettione di Sua Eccellenza, et nostra tutti gli habitanti del detto Principato tanto il Vescovo, quanto gli Ecclessiastici et laici senza permettere, che siano in alcun modo turbati o molestati, o impediti nelle persone loro, beni et esercitio della Religion Catthòlica secondo gli editti di pacificatione del detto mio Sig. Principe. Il che noi giuramo et promettemo per questa presente con bona gratia di Sua Eccellenza, et preghiamo Mons. il Mariscial d' Anvilla d' essere testimonio di questa nostra promessa ferma, et inviolabile obligatione, che noi facemo sopra la fede e parola di Gentil' homo, contentandosi per l' amor, ch' egli porta al detto Sig. Principe d' assicurare li detti Signori, che noi manteneremo tutto quello che è detto, et le ratificaremo dinanzi a Sua Maestà per letere, et per homo a posta se fa bisogno. In fede di che havemo segnato questa presente, et sigillata col sigillo delle nostre armi. Nel Castello d' Oranges alli x. d' Agosto MDLXXIII.

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO.

Avignone 13 Novembre 1573.

BEATISSIMO PADRE.

Avignone Vol. 2 fol. 411. Per le mie delli xxx. del passato, ho scritto a Vostra Santità, facendole sapere a lungo il successo delli affari di questo suo paese, dopo i quali non vi è travenuto altro, se non che li heretici ribelli del Delfinato trovando malissimo, et loro grandissimo disvantaggio, il trattato che noi havevamo fatto con il Governatore d' Orange, dal quale per questo non potevano tirare le commodità che essi desideravano, tenendo prigioniere detto Governatore, lo quale hanno spogliato di tutto quello ch' haveva acquistato: et deliberanno al parer mio, di farci apertamente guerra, et di non comprehendere questo stato nella treigua, ò pace che faranno con il Re Christianissimo, perche ancora che Mons. il Marescial di Dampvilla e' habbia nominati nei articoli della suspensione dell' armi, nondimeno Montbrun, Capo de detti Rebelli, ha recusato de consentirvi, per il risguardo de questo paese: et percio ho mandato un de miei verso loi, sotto qualche altro pretesto, et gli ho fatto remostrare quello che è parso più a proposito per fargli mettere giù l' armi, contrattare con noi; ma egli è risoluto di non consentire a cosa nessuna, prima che i suoi complici che hanno de' beni in questo paese, sieno rimessi intieramente nella possessione di essi, et fanno si poco conto della autorità et dignità di Sua Maestà Christianissima, et della protettione che ha preso de sudditi di Vostra Santità, che doppo haverne parlato indegnamente, dicono apertamente, che Sua Maestà Christianissima sarà impacciata assai di conservarsi alla medesima, più tosto che far impresa di defendere altrui; usando di tante altre insolenti parole, che ne ho grandissimo horrore quando me ne soviene, ma mi conforto in questa speranza, che il Signore Dio confunderà i loro pensieri, et metterà giù il loro oltraggio. Pure in questo mezzo faranno de gran mali, et travagliaranno questo povero paese, si per le incursioni, et altri excessi che fanno ogni giorno, si ancora per l' impedimento che danno al comertio de mercadanti, et al lavorio delle terre, ma poichè questo è una tempestà, et procella che la malitia de detti ribelli ci causa, io ringratio il Signore Dio che tutt' i luoghi di questo stato si mantengono ancora nella obbedientia di V. Beatitudine, et che per la sicurezza di questa Città ci è parso a Mons. il Conte Villachiara, et a me di tenere cento Svisseri buoni Cattolici, sotto un Capitano della loro natione parimente buon Cattolico, li quali di continuo staranno alle porte, et non ci gabaranno circa al numero, per il respetto dei passavolanti et dell' altre pratiche, che si sogliono fare al tempo d' hoggi, oltra che conterranno il popolo nei officii; perch' invero egli è una grande, et notabile miseria di comandare in questo tempo, dove pare che tutte le cose sieno rinversate, et poste sottosopra, sendo per tutto tanta infedeltà, che non si sa in questa calamitosa stagione, sopra che si possa assicurare. Bene posso promettere a Vostra Beatitudine, che il detto Signor Conte et io faremo quanto sarà possibile

per la conservatione, et trattenimento di questo paese, et poiche detta Maestà Christianissima ha rimandato di quà i deputati da detti Rebelli, senza alcuna conclusione di pace, et che se ne rimette a quello che li Signori Marescial d' Usez et Caylus ne faranno insieme con i primi Presidenti di Tholosa et Delfinato, li quali debbano adunarsi in Montpellier alli 25 del presente. Per questo effecto non mancaremo noi di mandarci, et di tentare tutte le vie per pacificare queste seditioni, et di vedere sel sarà possibile di recuperare il luogo de Menerba, non interrumpendo però tutte le altre imprese che si fanno per la medesima occasione; et in questo mezzo li cento Cavalli leggieri insieme con li 600 fanti arrivaranno qui, secondo che ne habbiamo havuto nuova dal Signor Duca di Savoia et dal Nuntio di Vostra Santità presso Sua Altezza, di modo che habbiamo scritto a Sua Maestà Christianissima di comandare a Mons. de Carces di dargli passagio per la Provenza, poiche tengono la via di Genua et de Nice. Et considerando noi, che la lor venuta sarà si subita che non potremo haverne a tempo la risposta dalla Corte, il detto Signor Conte è ito lui medesimo a trovare detto Signore de Carces, per facilitare il passagio de detti huomini d' arme, et persuadergli di permetterlo. Et glie ne ho scritto spressissimamente, et vorrei essere certo della intentione di Vostra Beatitudine sopra la restitutione di detti beni, accioche facendosi il trattato di pace io sappia il suo volere, et che nel negotiare noi lo seguitiamo il più presso, che sarà possibile: et a questo io agiungnerò, che in tutte le cose concernenti il suo servitio, io non sparmiarò sino alla vita propria, et non haverò mai altro desiderio, che di vedere tutte le cose di quà andare pacificamente, non solo per il contento che Vostra Beatitudine ne haverebbe, per il sollagiamento di questo popolo, ma ancora per vederla scaricata della spesa che la fa, della quale m' increscе tanto, che se venisse dalla mia borsa. Et con tal fine io bascierò devotissimamente i Santissimi piedi di Vostra Santità, pregandole dal Signore Dio lunghissima vita a beneficio della sua Chiesa, et particolare di questo stato. D' Avignone alli xiii. di Novembre MDLXXIII.

Di Vostra Santità

Humilissimo et obedientissimo
servitore
G. Cardinale D' Armaignac.

—

LXII. — 1573. — §. 94.

AL MAGNIFICO ET REVERENDISSIMO CAVALIERE ET VICEAMMIRAGLIO DELLE GALERE DI NOSTRA SACRA RELIGIONE ET MILITIA DE SANTI MAURITIO ET LAZARO DON MARC' ANTONIO GALEANO A NIZZA.

Torino 15 Novemb. 1573.

IL DUCA DI SAVOIA GRAN MAESTRO.

Magnifico et Rev. Cavaliere et Viceammiraglio nostro Carissimo. Si siamo molto maravigliati di quelo che ne vien scritto da Roma, della difficoltà che facevate di fermarvi in Civitavechia, per aspettar le fanterie, che Sua Santità ha hordinato, si habbino da inbarcare per portarle à Marciglia, sapendo voi che queste Galere sono obligate al servitio di Santa Chiesa, et che non si può, ni deve ricusar un simil servitio. Ma quando anco ciò non fosse, non duveresti già haver così pocca discrettione, che vedendo la grossa spesa, che habbiamo fatto questa estate in queste Galere, per compiacer à Sua Santità in beneficio di questa Religione, venesti hora a guastar il tutto per pocca vostra piacenza et avvertimento. Il che ci ha mosso a scrivervi la presente, ordinandovi che non manchiate in conto alcuno di aspettare et levar la vostra portione delle fanterie, seguendo il stendardo di Sua Santità, come già havette ordine da noi, senza alcuna replica ò contraditione. Et caso che foste partito, ve ne ritornarette subbito à quella volta, et farette quanto di sopra vi habbiamo detto, perchè tale è nostro volere, e così conviene al nostro servitio. Sabaudia Vol. 4. fol. 218. Originale.

Di Turino li xv. di Novembre 1573.

E. Philibert.

Ripa.

—

AL MEDESIMO VICEAMMIRAGLIO.

Torino 17 Novemb. 1573.

IL DUCA DI SAVOIA GRAN MAESTRO.

Reverendo Cavaliere et Viceammiraglio. Noi si troviamo molto mal sodisfatti et peggio serviti da voi in questa vostra subita et inconsiderata partenza da Civitavechia. Vedendo che la Santità di Nostro Signore haveva bisogno di mandare gente in Avignone nel qual caso haveressimo mandate le Galere da Villafranca per farli servitio, non che fattele aspettar in Civitavechia ove si trovano, almeno potevate, et sarebbe stato molto conveniente, che in arrivando in detta Sabaudia Vol. 4. fol. 221. Copia.

Civitavechia et intendendo quanto Sua Santità desiderava, che havesti ispedito un corriero in diligenza et aspettato ordine nostro di quello dovevate fare ò vero mandatn un Cavaliere à Roma per intender meglio la mente di Sua Beatitudine, et consigliarvi col nostro Ambasciatore di quello conveniva fare per nostro servitio. Ma poi che non havete fatto quello che dovevate, non mancarette al ricever della presente di ritornarvene subito con le due Galere alla volta di Civitavechia, et procurate di far tanta diligenza che vi arriviate in tempo, per imbarcare sovra esse la vostra ratta parte di quelle fanterie, et seguirete il stendardo di Sua Santità et li ordini di cui comandarà le sue Galere, come alli nostri proprii. Che tal è nostra mente, et così conviene al nostro servitio. Et se per sorte trovaste le Galere di Sua Santità già partite da Civitavechia, vi offerirete à cui ne havrà la cura di esse a far il medemo come di sopra cossi di camino, ne mancarete in conto alcuno, per quanto stimate la gratia nostra. Da Turino li XVII. di Novembre MDLXXIII.

E. Philibert.

Ripa.

—

LXIII. — 1573. — §. 94.

A NOZ TRESCHERS ET BIEN AMEZ LES CONSULZ DE LA VILLE D' AVIGNON.

Chalon 25 Novemb. 1573.

Avignone Vol. 2. fol. 821. Copie.

Treschers et bien amez, Apres que par le gentilhomme, que nostre Cousin le Cardinal Darmaignac nous a envoyé, Nous avons esté advertiz des courses et pilleries, dont ceulx de la nouvelle opinion usent sur le Contat, nonobstant la suspention darmes, que nostre trescher et bien amé Cousin le S.r de Damville Mareschal de France gouverneur et nostre Lieutenant general en Languedoc a faicte avec eulx, et desirans vous adsister de toute la faveur, dont il nous sera possible pour l' estroicte reccomandation, en laquelle nous voulons tousiours avoir ce qui touchera la protection, que nous avons dudict pais, Nous avons advisé d' envoyer de dela le S.r de Suze, Chevalier de nostre ordre, conseiller en nostre privé conseil et cappitaine de cinquante lances de noz ordonnances, avec pouvoir ample de nous, pour commander aux forces et gens de guerre, que nous luy avons ordonnées. Attendant lyssue de lassemblée, que nous avons mandé a nostredict Cousin le Mareschal Damville faire avec les depputez, pour regarder des moiens de lentretenement de nostre Edict de pacification, Vous priant a ceste cause que comme vous estes tousiours monstrez devotz et obeissans au bien et service de sa Saincteté, et au nostre particulier, que vous vueillez aussi croire et obeyr ledict Sieur de Suze, qui s'est monstré cydevant tresaffectionné au salut de vostre patrie. Asseurez aussi que nous ne vous defauldrons de tous les moiens, que vous pourrez sur ce desirer de nous. Donné a Chaalons le XXV. jour de Novembre 1573.

Charles.

Fizes.

—

AU MARESCHAL DAMVILLE.

Chalon 1 Decemb. 1573.

Gallia Vol. 7. fol. 919. Copie.

Mon Cousin, Vous scavez la protection, que mes predecesseurs et moy avons de long temps prinse de la ville d' Avignon et du pais et Comté de Venisse, ayans tousiours desiré de le conserver, comme noz autres pais et provinces, mesmes de le faire joyr du fruict et benefice des suspensions, qui seroient par vous accordées avec les depputez de ceulx de la nouvelle opinion; èsquelles nous vous avons tousiours mandé le comprendre. Et combien que je vous en ay n' aguieres rafreschy la memoire par mes dernieres despesches, si cestce que je vous en ay bien voulu encores particulierement faire la presente, suivant l' instance et priere, qui m' en a esté reiteré de la part du Nonce de nostre Sainct Pere le Pape. Au moien de quoy je vous prie ne le mettre en obly et faire, en sorte que tant ès suspensions, que vous accorderez avec eulx, que ce que vous traicterez en l' assemblée, que je vous ay mandé faire, ledict pais et Comté de Venisse y soit specialement comprins et denominé; d' autant que je ne veulx deffaillir a sa Saincteté en cest endroict de tous les offices, qui peuvent deppendre de la susdicte protection. Et n' estant la presente a autre effect, je prieray le Createur, Mon Cousin, vous avoir en sa saincte garde. Escript a Chaalons le premier jour de Decembre 1573.

Charles.

Fizes.

—

AU COMTE DE GAIAZZE.

Reims 13 Decemb. 1573.

Gallia Vol. 7. fol. 017. Copie.

Monsieur le Comte, Le Nonce de Nostre Tressainct Pere le Pappe ma faict entendre, que les trouppes des Suisses, que vous conduisez, sont de present ès confins du Contat de Venisse et terres d'Avignon, dont les subiectz de sa Saincteté sont pour recepvoir beaucoup de foulle et incommodité. Vous seavez, en quelle recommandation j'ay ce qui touche Sadicte Sainctété et que mon intention est de soulager les subiectz dicelle en toutes choses: au moyen de quoy ie vous prie donner ordre, que lesdictes treuppes n'entrent aucunement ès lieux, qui sont de lobeissance de l'Eglise, et si elles y estoient les en retirer incontinant, pour veoyant aussi, que durant leur sejour pardelà elles n'aillent courir en aucuns desdicts lieux, ny faisscut chose qui puisse tourner a aucun detriment desdicts subiectz, et en cella vous comporter telement que Sadicte Sainctété en puisse recepvoir le contentement, que ie desire. Priant Dieu, Monsieur le Comte, que vous ayt en sa saincte garde. Escript a Reims le xiii. jour de Decembre 1573.

Charles.

Fizes.

LXIV. — 1573. — §. 95.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Fontainebleau 12 Mars 1573.

Litt. Principum Vol 31. fol 36. Original.

Tressainct Pere, Nous avons autresfois faict entendre au feu Pape Pye Cinquiesme Vostre predecesseur de saincte et tresbonne memoire le desir, que nous avyons que nostre cher et amé Cousin le Cardinal Darmaignac continuast sa residence en Avignon, affin que y faisant service a Vostre Sainctété comme chacun scait quil a faict iusques icy. Il entretint voz subgectz et les nostres en une telle intelligence et voysinaige dune bonne amitye, quil nen advint non plus de mal, que nous avons veu durant sept ou huict ans, quil y a resydé. Et que par mesme moyen il eust loeil ouvert sur tout ce qui concerne nostre service au Bas de Languedoc, Provence et Daulphiné, selon lexperience, quil en a et la fiance que nous en avons en luy. Mais pour aultant que le devoir de sa charge l'appelle en son Arcevesché de Tholouse, et quil est en vollonté daller visitter son troupeau non seullement pour le commandement, qui a esté faict a tous Prelatz de demourer en leurs dioceses, mais aussy pour la naturelle inclination, quil a de ne sescoigner qu' avec tresiustes occasions des charges quil plaist a Dieu luy mettre en main, Nous avons advisé pour luy oster tout scrupulle et luy donner plus d' occasion de demourer au bien, où il est, quil eust Larcevesché dudict Avignon par recompense a celluy, qui en est manutenant titullaire. Lequel pour lindisposition de sa personne et plusieurs autres considerations, que lon ma faict entendre sen voulloir deffaire, de maniere que nostredict Cousin le Cardinal Darmaignac ne pouvant avoir autre difficulté audict recouvrement, que celle que nostre cher et amé Cousin le Cardinal Farnès y poorra faire a cause du regrès, qui luy a esté reservé, Nous avons a ceste cause estimé de supplyer Vostredicte Sainctété, comme nous faisons autant affectueusement que faire pouvons, de tant faire que ledict empeschement soyt levé et que ledict Arcevesché dAvignon soyt mis entre les mains de nostredict Cousin; affin que parmy tant de necessittez, que la callamité de ce temps nous apporte, il continue a employer. Ce dont Dieu la doué pour son honneur et service, pour celluy du Sainct Siege le vostre et le nostre, et au repos de noz subgectz, ne plus ne moings quelles font a ceste heure. Vous asseurant, que nous ne cougnoissons personnaiges, que en labsence de nostre trescher et tresamé Cousin le Cardinal de Bourbon peust gouverner ledict Estat avec la prudence, dilligence et dignité, quil a moutrée; au moyen de quoy nous pryerons encores Vostredicte Sainctété, que par le moyen du dict Arcevesché il y soit encores arresté. Supplyant sur ce nostre bon Dieu, Tressainct Pere, quil vueille longuement conserver icelle Vostredicte Sainctété au bon regime et gouvernement de sa saincte Eglise. Escript a Fontainebleau ce xii. jour de Mars 1573.

Vostre devot filz
Charles.

Deneufville.

LXV. — 1573 — §. 101.

AO MUITO SANCTO EM CHRISTO PADRE, E MUITO BEM AVENTURADO SENOR PAPA GREGORIO XIII. POR DIVINA PROVIDENCIA ORA PRESIDENTE NA UNIVERSAL IGREJA DE DEUS.

Evora 22 Julho 1573.

Muito Sancto em Christo Padre e muito benaventurado Senhor, O voso devoto e obediente filho, Dom Sebastiaõ polla graça de Deus Rey de

Lusitania Vol 3. fol. 23 Original.

Portugal, e dos Algarves, daquem e dalem mar em Africa, Snõr de Guiné e da conquista, navegaçaõ, e comercio de Aethiopia, Arabia, Persia, e India etc. com toda humildade envio beijar seus sanctos pés, muito Sancto em Christo Padre et muito benaventurado Snõr. Pollo particular amor e grande afeiçaõ que tenho a Vosa Sanctidade, e desejo de muy ameude ter novas de sua desposisaõ, mando Ioaõ Gomez da Sylva do meu conselho e pesoa de que muito confio per sua prudençia e calidades, para là resider por meu embaxador e servir Vosa Sanctidade, e me avisar sempre das novas de sua saude e boa desposiçaõ, que eu sempre queria ouvir, e que prazerá a noso Snõr lhe dará. Peço muito por merçe a Vosa Sanctidade, que em tudo o que o dito Joaõ Gomez de minha parte diser, lhe queira dar inteira fé e creença, e em muy singular merçe o reçeberey de Vosa Sanctidade. Muito Sancto em Christo Padre e muito benaventurado Snõr, noso Snõr conserve Vosa Sanctidade por largos tempos a seu sancto serviço. Scrita em Evora a XXII. de Julho MDLXXIII.

El Rey.

LXVI. — 1573. — §. 107.

ALL' ILLMO ET RMO SIGNORE MONSIGNOR IL CARDINALE DI COMO.

Torino 29 Gennaro 1573.

Illmõ et Rmõ Signore.

Sabaudia Vol 4.f.89. Originale. Con la venuta del Signor Michel Bonello, ho ricevuto il Breve, quale è piacciuto a Nostro Signore di scrivermi insieme con mandarmi la croce di questa sacra militia, et bacio humilissimamente i piedi de la Santità Sua del favore, quale mi ha fatto in prenderne questa particular cura, et spero, che non habbia mai ad esserle discaro di haverla favorita, la quale sempre si impiegarà tutta in servitio suo. Ma ne la lettura del Breve vedendo la commissione di conferirmi l' habito essere adrizzata a Monsignor il Vescovo del Mondevi, Nuntio de la Santità Sua qua, per il cui commandamento egli è partito da x. giorni sono per codesta volta, mi è rincresciuto assai di non potere per l' assenza del detto Signore riceverlo hora; et perciò ho espedito questo corriere subito da Vostra Signoria Illustrissima, con rimandarle il Breve, acciocche le piaccia di riformare, o pur far riformare la detta commissione, et farvi nominare in loco suo Monsignor l'Arcivescovo di Turino, gia anco delegato nelle Bolle. Et perche la Religione di San Lazaro è sotto la regola di Sant' Agostino non ostante che ne le Bolle, et anco nel Breve la unione di essa con quella di San Mauritio, sia espressa sotto all' ordine Cistertiense, V. Signoria Illustrissima mi farà gratia, che per Cistertiense habbia a dire di Santo Agostino con nominare anco San Lazaro prima che San Mauritio. Et restando servita di rimandare incontinente in dietro il presente Corriere mi sarà tanto più caro, acciocche non si differisca di armare le galere con magior numero di Cavallieri che sarà possibile; che di già per avanzare tempo ho mandate fuori patenti per chiamare quegli altri Cavallieri, che si diano fretta di venire a Nizza; il che stimo sarà anco accetto a Nostro Signore, poichè ciò si fa per servitio della Santità Sua. Et a Vostra Signoria Illustrissima bacio le mani per fine, et mi offero alli servitii suoi; che Dio felicissima la conservi. Da Turino alli XXIX. di Gennajo MDLXXIII.

Di Vostra Signoria Illmã et Rmã

Servitore
Il Duca di Savoia
E. Philibert.

LXVII. — 1573. — §. 112.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Firenze 27 Aprile 1573.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Con la dovuta reverentia ho ricevuto il Breve di V. S. portatomi dal Concino, dal qual son Florentia Vol. 2. fol. 169. Originale. fatto certo del boon animo di quella, et del paterno amor suo verso tutta questa casa, il che seben non mi è nuovo, ha non dimeno apportato incredibile consolatione, et piacere al Granduca mio padre, et a me. Et poichè a lui vien per ora impedito lo scrivere, bacio io per l'uno et l' altro di noi il piede alla S. V. di tanto favore, confirmatomi dall' amorevole dimostratione ch'ella si è degnata di fare alla Principessa mia Consorte, che veramente è stimato da me sommamente per molti degni respetti, et tanto più quanto conosco essere stato sopra il merito mio. Io non ho mandato mai in oblivione, et sin con lo spargere il sangue me ne renderò grato in ogni occorrentia di V. B. et di quella Santa Sede, supplicandola a farne prova, senza alcuna eccettione, et con inchinarmele humilmente prego Dio, che le doni quella lunga, sana et felice vita, che io le desidero. Di Fiorenza il di XXVII. di Aprile 1573.

Di Vostra Santità

Devotissimo figliuolo e servitore
D. Francesco de Medici Principe di Toscana.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Macerata 27 Aprile 1573.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Florentia Vol. 3. fol. 160. Originale.

Io non saprei con parole esprimere, quanto mi conosca obligata a V. Santità, perchè non s'essendo contentata di haver mandato ad incontrarmi sin in Arezzo Monsig. Magnani suo Commissario, et per scrivermi un Breve humano et pieno della sua solita paterna affetione, che arrivata sul confine trovai Monsig. Odescalcho, che mi conseguì un'altro Breve non meno amorevole et benigno, con ordine, che m'assistesse per tutto il camino. Io veddi l'uno volentieri come ministro diligente et ufficioso, l'altro come Prelato virtuoso et essemplare, oltra la dependenza di V. S. Questi favori Santissimo Padre m'arrecheriano quasi confusione, s'io non sapessi, chel Granduca et Principe mio Consorte hanno ricevuti de maggiori, et ch'ella è solita di usarli a quelli che le son devoti figli et servitori, come le son io di buon cuore. Però parendomi di meritarli piuttosto fanno allegrarmi et essequir questa santa devotione con più satisfatione d'animo, massime, in vedermi honorata da questi suoi populi, che ben mostrano di saper l'amor paterno, ch'ella mi porta. Io sento molto contento d'haver ricevute così excessive dimostrationi in questa occasione, perchè non avendo altro modo, et speranza di mostrarmene grata se non con pregar Dio per la felicità sua: io lo farò con tanta devotione et caldezza nel arrivar in quella Santissima Casa, ch'io ho fede di haver a esser esaudita, il che sarà con mia grandiña allegrezza, col qual fine le desidero larga, sana e felicissima vita. Le bacio humilmente li Santissimi Piedi.

Di Macerata il dì 27 di Aprile 1573.

Di Vostra Santità

Osequente figliola et serva
Giovanna Principessa di Toscana.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Città di Castello 6 Maggio 1573.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Florentia Vol. 3. fol. 176. Originale.

Ritornandosene da V. S. Monsig. Odescalcho non resteria a pieno satisfatta se non le facesse fede in qualche parte della consolatione, ch'egli m'habbia arrecata in tutto il viaggio, havendolo trovato religioso, prudente et modesto al possibile, oltra l'essersi ingegnato di mostrar il suo desiderio d' honorarmi et farmi ogni grato servitio; di sorte che se nel principio mi trovai favorita da V. B. in essersi degnata d'inviarmelo appresso, può pensare, che'l suo virtuoso procedere m'habbia augmentato il piacere, che ben conosco da questo rispetto ancora, quanto le fusse caro, ch'io essequisse quella santa devotione con ogni satisfatione d'animo, come ho fatto, nella quale mi son ricordata del debito mio, poichè non entrava mai in quella Santissima Casa, ch'io non vi orasse devotissimamente per la felicità di V. S. Non starò già a raccontarle le dimostrationi cortesi, che in particolare et in generale mi sono state usate da ministri, sì della Marca et d'altri luoghi, come da deputati della Provincia, et dal restante del suo Stato, perchè saria troppo lungo, basta che sono state tali quali ella ha voluto, et che maggiori non haveria ricevuto nelli miei Stati. Tutte queste gratie riconosco dalla sua somma bontà, et ne le bacio humilmente li santissimi piedi, come ho pregato che faccia ancora Monsig. con darle conto della mia salute et del progresso del viaggio. Et se ben penso, ch'egli habbia compreso la reverenza, ch' io porto a Vostra Beatitudine, non dimeno assicurarnela con questa et dirle, ch'io havrò egual contento ch' ella mi comandi, come ho di tante amorevolezze et favori, et godo di vedermi in sua santa gratia, et reputata per quella devota figliola et serva, che io veramente le sono, et con baciarle di nuovo li santissimi piedi, prego Nostro Signore Dio che le doni larga, santa et felicissima vita. Da Città di Castello il dì vi. di Maggio MDLXXIII.

Di Vostra Santità

Ossequiente figliola et serva
Giovanna Principessa di Toscana.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Città di Castello 5 Maggio 1573.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Florentia Vol. 3. fol. 173. Originale.

Non volendo pretermettere nel baciare humilmente li santissimi piedi di V. S., con l'occasione del ritorno di Monsig. Battista Magnani suo Commissario in questo mio viaggio, di farle testimonio della sollecitudine, et accuratezza sua in far honorare et ben trattare, non solamente la persona mia, ma tutta la mia corte, le ne dirò solo queste poche parole, dovendo esser ormai conosciuto da V. B. per ministro sufficiente, et desideroso di servirla bene. A me ha egli satisfatto interamente, massime in vedere il suo discreto procedere, et la fatica, che tanto volentieri ha preso in ogni luogo, et son certa

che sarà gratissimo a V. S. d'intendere, che in questo l'habbia obedita, et siccome reputo tutto a segnalatissimo favor di lei, così bramo di haver occasione da potermene render grata in qualche parte, il che succederà quando V. S. mi farà gratia di comandarmi, come ne supplico secondo che ho detto al prefato Magnani, al quale rimettendoioi prego N. S. Dio, che le conceda larga, sana et felicissima vita. Da Città di Castello il dì vi. di Maggio MDLXXIII.

Di Vostra Santità

Ossequente figliola et serva
Giovanna Principessa di Toscana.

LXVIII. — 1573. — §. 112.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Firenze 30 Novembre 1573.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Florentia Vol. 2. fol. 402. Originale. Al mio Ambasciatore ho ordinato, che baci il piede alla Santità Vostra di quando s'è degnata di passar con lui intorno al particulare di Pitigliano, et le dia conto della mia risolutione con l'opinione, che io ne tengo. La supplicherà parimenti a voler operare che il Cardinal Pacececo si transferisca a Genova nella passata, che farà il Duca d'Alva. Perchè andando Sua Eccellenza capo di quel consiglio con tanta accettatione nel Rè quanto so io di certo, non potrà il Cardinale che giovare grandemente alle cose, che corrono oggidì infra la Santità Vostra et quella Maestà, essendo il Cardinale partialissimo della Sede Apostolica, servitore devotissimo di Vostra Beatitudine et sopra modo amato da quel Duca, il quale amorevolissimo di quella Santa Sede, intendendo la viva voce del Cardinale potrà con miglior fondamento et più apertamente persuadere al Rè quel che sia di suo debito, et appresso ribattere l'opinione de'malevoli, che con li scritti loro debbono mostrargli la luna nel pozzo. Non nocerebbe ancora al negotio del titolo, sebene il Duca vi sta ottimamente disposto; di maniera che la presenza del Cardinale senza dubio sarebbe fruttuosa per molti capi, che lunga sarebbe a narrarli. Io veramente la giudico necessaria, et la dimostrerei con più ragioni, se non temesse, che io lo facessi per alcuno mio interesse più che per benefitio publico, et anco ci soggiugnerei, che dal Duca d'Alva viene desiderata grandemente per quel che m'accenna nelle sue, et mi rendo sicuro, che il Cardinale non recuserebbe questa fatica et incomodo per servitio si rilevante di Vostra Santità, pensando anco di farne benefitio a questa Casa. Supplico dunque Vostra Beatitudine, o a fargli comandare per sua parte, o a significargli, che quando al Cardinale non sia sconcio, ella sentirebbe dello abboccamento suo col Duca molta satisfatione,et passerebbe con sua buona gratia. Non mi tenga la Santità Vostra per presentuoso, ma sì bene per figliolo et servitore, il quale le aprirò sempre liberissimamente come a padre amorevolissimo ogni mio concetto. Bacio reverentemente li santissimi piedi a Vostra Beatitudine, et prego Dio che le doni larga et felicissima vita.Di Firenza il dì xxx.di Novemb. 1573.

Di Vostra Santità

Devotissimo figliolo et servitore
D. Francesco de Medici Principe di Toscana.

LXIX. — 1573. — §. 114.

ALL' ILLUSTRISSIMO CARDINALE DI COMO.

Madrid 24 Marzo 1573.

Illmo et Rmo Patron mio.

Da poi ch'io arrivai in questa Corte Catholica ritornando di Portogallo, ho dato raguaglio per dupplicate di quello che s' è potuto fare con il Serenissimo Re di Portogallo, et come non è stato possibile poterlo indurre ad attender' alla promessa, c'haveva fatto di mandare l'Armata sua in aiuto della Santa legha, allegando esso Re molti impedimenti, et facendosi intendere che senza pericolo evidentissimo del suo Regno non poteva a modo alcuno discostare tante forze, quante erano necessarie per mandare in aiuto della legha, et che per il desiderio che haveva di sodisfar in qualche parte alla pia richiesta di Sua Santità. Doppoi che non poteva per l'occorrentie sue presenti sodisfare in tutto secondo che sarebbe il suo desiderio, manderebbe a Sua Santità qualche puoco aiuto in danari, et che tal aiuto nun lo dava alla legha, ma alla Santità Sua attese le grosse spese che lei fa per beneficio publico. Mi accennò la summa essere 40 mila sino a 50 mila ducati, ancora che il gran Cancegliere Martin Gonzalvez mi habia detto che sariano 40 mila. Et se ben io mi affaticai molto per vedere se potevo indure il Re mander l'Armata, non è stato possibile poterglielo persuadere. Mi hanno poi fatto aspettare alcuni giorni inanti, che mi dessero la lettera responsiva al Breve di Sua Santità, et in questo mezzo espedirono un Corriere a questa Corte Catholica il quale partisse alla sproveduta. Intesi poi da Hispania Vol. 20. fol. 40

buon loco che il Re ad instantia dell'Illmo Cardinale scrisse una lettera a Sua Santità come responsiva all'officio, ch'esso Illmo Cardinale di Portogallo haveva fatto in nome di Sua Santità con il Re, perche mandasse l'Armata, nella quale lettera afferma questa quantità di denari essere quello che di presente può Sua Maestà dar contra il Turco. Non che il Re scriva questo nella lettera, ma si riferisce a quello che dirà Antonio Pinto Agente di Sua Maestà. Et ancorche la data sia del primo di Febraro non fu però scritta se non alli 25 di Febraro, nel medesimo giorno che è stata scritta l'altra nella quale si risponde al Breve che io portai, et non havendomi dato il mio despaccio subito che fu fatto, m'imaginai che volessero dar tempo al Corriero ch'espedirono, acciò arrivasse a questa Corte Catholica perchè fosse andato in Roma inanti ch'io scrivessi. Non mi è spiaciuto che habbino anticipato a mandare, acciò Sua Santità habbia più presto quel puoco che offeriscono. Et questo altro despaccio che io ho, potrà servire per dupplicato non havendo potuto haver altro dupplicato, anchor che l'habbi richiesto.

Questo despaccio io non mi elego mandarlo nè anche con questo Corriere affermando ogn'uno ch'è incerto, è ben vero che il Principe di Salerno mi ha promesso, che fra dui giorni se glie lo darò, lo manderà a buonissimo ricapito, et così ho pensato di darlo a lui.

Questo Serenissimo Re è fuori di Madrid al Escurial, come ritorna che sarà fra otto giorni procurerò di licentiarmi per andarmene verso Barcellona a goder la commodità delle galere, poiche Sua Santità non mi comanda altro. Fra tanto non mancherò qui appresso Sua Maestà, et questi Signori Ministri l'instar per la presta speditione delle cose dell'Armata, nella quale per quello che si può vedere si usa diligenza insolita, ma questa machina per esser tanto grande è sempre più tarda di quello che si desidera. Nostro Signore Dio conservi Sua Santità et S. S. Illma in sua santa gratia. Di Madrid a 21. di Marzo 1573.

Doppoi d'haver scritto questa ci siamo informati il Signore Nuntio et io, che questo Corriere è certo et porta despacci importanti di Sua Maestà Catholica, per il che ci parve bene di non ritenere più il despaccio del Re di Portogallo, et così lo mandiamo con il presente Corriero. Ci sono tre lettere per Nostro Signore, due del Re, et una del Cardinale di Portogallo: et per V. S. Illma vi sono tre, le due delli fratelli Gonzalvez et una del Tello. Vi sono due despacci per il Pinto, uno del Re nel quale va l'ordine delli 40 mila ducati secondo che mi ha detto il Re, et uno del Cardinale con una altra lettera sua. Mando medesimamente in un foglio le ragioni che il Cardinale allega, perchè non si può mandar l'Armata.

Di Vostra Sig. Illma

Devotissimo Servitore
L'Arcivescovo di Lanciano.

Hispania Vol. 21 fol 135

Le cause per le quali il Serenissimo Re di Portogallo mio Signore si come desiderava, et pensò poter fare mandar armata tale in aiuto della lega, che possa apportar l'effetto desiderato da lui et da Vostra Santità sono l'infrascritte.

Essere le Regie intrate gravemente eshauste et indebitate per le molte estraordinarie spese fatte l'anni passati nelle armate per l'India, et nelle medesime parti del'India a fine di far guerra al Turco; per il Brasile, Guinea, Congo, per l'Isole del mare Oceano; et per difender le marine di Portogallo, et del'Africa al Serenissimo Re subiecta, dalli Corsari heretici et dalle galere et fuste del Xerifo et d'Algieri, et nelli presidii delli luoghi che tiene nell'Africa; et specialmente per la grandissima spesa fatta l'anno passato nell'armata tenuta totta la state per comprimere li heretici di Francia, Fiandra et Inghilterra, nel che li sooi vassalli hanno speso ancora molto del suo.

Et perchè detti heretici non sono ancora acquetati, anzi si trovano gagliardi et numerosi in mare, per sicurezza delle Isole et luoghi maritimi di Sua Maestà, et del commertio delli mercadanti, et delle navi che sogliono venir dalle sue Indie, et da quelle del Re Catholico, conviene fare un altra armata simile, o poco manco a quella del'anno passato, et tenerla tutta la state in mare.

Il Xerifo potentissimo Re over tiranno in Africa, non essendo solito armare galere nè fuste in mare, instigato dal Turco, li cui Ambasciatori hora se gli trovano appresso, et arrichito d'arme, munitioni d'ogni sorte et de'danari portateli dalli heretici Francesi et Inglesi, portò dal'anno passato in quà dodeci galere in mare, et altre fuste con le quali va scorsegiando tutte le marine di Portogallo, et della Spagna di là del stretto, et delli luoghi tenuti dal Serenissimo Re in Africa: et s'intende per certe spie, che li Ambasciatori del Turco li fanno instanza che debba tentare l'impresa d'alcuno di detti luoghi. Onde Sua Maestà è sforzata, et così s'è dato ordine di munire, et fortificare detti luoghi, et si mandaranno doi millia huomini da cavallo oltre al presidio ordinario.

Li tre potentissimi Re d'India, Il Camorin, Hidalcam et Isamaluco, con li altri Regali confederati tutti insieme l'anno trapassato, secondo s'intende, instigati dal Turco hanno proposto cacciare tutti li Portughesi d'India et oc-

cupare, et tor a Sua Maestà tutte le Città et terre che tiene in quelle parti: et in uno medesimo tempo hanno assediato le Città di Goa et Chaul, l'una con più di 130 mila fanti et Cavalli, l'altra con 110 mila. Et se bene per la bontà di Iddio, et valor de'Portughesi delle Città sonno liberate dallo assedio con gran mortalità delli nemici; nondimeno sonno morti molti Portughesi, et de'primi Soldati vecchi, et le Città restorno molto rovinate dalla artigliaria, et sfornite de'munitioni; onde bisogna provederle quest' anno, et de gente, et de munitioni, et non solamente queste, mal'altre ancora, perchè si dubita, che li nemici irritati, et ingiuriati della repulsa si sforzino con maggior potenza venir sopra dette, o altre terre.

Per rispetto di queste guerra dell'India le navi venute l'anno passato non hanno portato le solite richezze, con le quali Sua Maestà si suole aiutare nelli suoi bisogni, et quelle poche che sono venute non si possono vender, essendo con la guerra impedito il comertio di Fiandra.

Li heretici ribelli di Freselingas hanno rubbato l'anno passato com'è notorio a Sua Maestà, et alli suoi vassalli robbe per un miglione d'oro o poco meno; nè vi è speranza alcuna di poterle recuperare.

Per continuare la guerra che Sua Maestà cominciò a fare al Turco per il mare rosso, et altri luoghi d'India, la quale senza dobio alcono apporta danno a esso Turco di più d'un miglion d'oro l'anno, et per aiutare il Re di Persia al quale ha mandato un Ambasciatore per moverlo contra il Turco, il che non è poco aiuto alla lega. Bisogna che Sua Maestà provega quest'anno quelle parti de'nuovi Soldati, et che faccia spesa in quella guerra. Et cosi s'è dato ordine, et si farà nelle navi che partino quest'anno per l'India.

Il Re di Bachem nella Tapobrona confederato col Turco, et da lui aiutato con artigliaria, munitioni et Maestri Ingenieri, dà alla Maestà Sua gran travagli; però bisogna mandare in quelle bande una buona armata per offenderlo, et vedere se gli potesse rovinare del tutto l'armata che porta in mare.

Bisogna rifare ogni anno a nuovi Soldati tutti li luoghi della Conquista di Sua Maestà, quali oltre li di già nominati sino il Brasile, Guinea, Congo, et l'Imperio di Monomotapsa per conquista del quale, et per addurre le genti di quello alla fede Catholica si fanno grandissime spese.

In tutti questi bisogni Sua Maestà non si valse dell'aiuto della Chiesa, in servitio et augmento della quale si fanno tutte queste spese per non gravare il Clero.

Però non potendo la Maestà Sua aiutar la lega per queste bande con tal armata, che potesse fare li effetti che Vostra Santità sperava et desiderava et sua Maestà ancora, quale conveniva alla Regia Maestà Sua, et della quale crede deve Vostra Santità come Padre amorevole tener gran conto, ha deliberato servirla nel modo che intenderà dal suo Secretario Antonio Pinto, confidando che sarà tal servitio più grato a lei, che piccola armata, et che riconoscerà Vostra Santità il suo pio et santo zelo in servitio della Christianità et suo, poichè circundato et oppresso de cosi gran bisogni la serve con tal dono.

LXX. — 1573. — §. 115.

ALL'ILLMO ET RMO SIG. IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Torino 4 Febbr. 1573.

Illmo et Rmo Signore.

Come Vostra Signoria Illustrissima haverà inteso, in imposi a Monsignor di Leiny di far ogni pratica di trovar un corpo di Galera con li corredi et apparati tutti, (oltra la gente, che in buona parte è in essere) sia a Genova, Marsiglia, come a Barcellona. Et oltre a ciò scrissi in Francia, che si tentasse di haver quella del fu Conte di Tenda o altra che fosse lesta. Ma non havendo ancora risposta di Francia, et facendomi intendere Monsignor di Leiny, che da le altre parti non cè forma, non lasciando il Sig. Giovanni Andrea Doria dal canto di Genova, nè li ministri di Sua Maestà Catholica di Barcellona luogo alcuno da pensarvi. Et che perciò se da la Corte del Rè Christianissimo non ci vien fatta commodità, bisognerà necessariamente che la S. Santità ci proveda per mezzo de Signori Venetiani, che ne sono ben forniti, di un corpo di Galera di quelle che sono nove et leggieri che essi chiamano faustine; perchè le Bressiane sono troppo grevi per vogatori di bonavoglia; et che detto corpo sia compitamente fornito de suoi corredi et apparati tutti salvo la gente da armarla, la quale Monsig. di Leiny portarà su le altre mie tre Galere infin a Cività Vecchia et non più oltre, non potendosi durar con tanto imbarazzo quanto haveranno; et perciò converrà che Sua Santità commandi, che la gente di detta quarta Galera sia compartita in Cività Vecchia sù le sue Galere nel modo che dirà esso Leiny, et così portata fin a Corfù, dove troveranno il corpo di Galera da armare. Di che dò avviso a V. Signoria Illma acciocche si dia a buon'hora ordine al soprascritto, et mi si faccia sapere quello che ne doverà essere. Che se in tanto mi venisse nova ch'il Rè Christianissimo mi accommodi de la Galera come l'ho ricercato, si lascierà stare quella de Signori Venetiani et verrà que- Sabaudia Vol. 4 fol. 84. Originale.

sta armata con le altre mie tre, quanto più tosto saranno in ordine. Nè perciò si lascia di prender vogatori quanti se ne trovano. Si provede la panatica et il resto senza perdonar a spesa nè a fatica alcuna, acciochè sua Santità sia servita in questo, come desidero far in ogni altra cosa a me possibile. Et senza più resto pregando Dio, che conservi V. S. Illma felice. Da Turino alli 4. di Febraro 1573.

Di V. S. Illma et Rma

Servitore
Il Duca di Savoia
E. Philibert.

ALL'ILLMO ET REVMO SIG. IL SIG. CARD. DI COMO.

Nizza 25 Marzo 1573.

Illmo et Eccmo Signore.

Sabaudia Vol. I. fol. 99. Originale. Se bene Vostra Signoria Illma per la sua di xiii. Marzo scrive havermi mandato tre lettere, et l'ultima per Monsignor il Vescovo del Mondovi che partiva quella matina; acciochè le mie galere si trovassero per li x. di Aprile a Civitavecchia; non è pero che io ne habbia ricevuto, salvo che alli ix. del stante una di xxvii. del passato. Alla quale rispondendo alli xvii. feci sapere alla S. V. Illma che mi era venuta la Galera che io aspettavo di Francia; alla quale conviene dar carena, et rimediarla di molte cose che ha di bisogno, il che sarebbe causa che le mie galere non potrebbono partire per quella volta prima delli xv. o sia li xx. del detto Aprile; trovandomi dall'altra parte haver intimato alli Cavaglieri della Religione de' Santi Mauritio et Lazaro di trovarsi qui al fine del presente mese, per poter fare scielta di quelli che haveranno da navigare sopra delle due galere di detta Religione questo anno, et servire come io desidero a sua Beatitudine et alla Santa Sede. Hora non posso dire di più a V. S. Illma, salvo che si darà tutta la prescia possibile per partire quanto prima, et assicurarla che non si perderà punto di tempo. Et se più tosto saranno ad ordine di detto xv. o xx. del prossimo d'Aprile, sia in conserva d'altre o sole dette mie galere si porranno in viaggio per andare con quella più diligenza, che buonamente potranno a trovare lo stendardo di Sua Santità, per compire all'obligo et desiderio mio, quale sarà sempre prontissimo a quanto sua Beatitudine si degnarà commandarmi. Et a V. S. Illma bascio le mani pregando Dio Nostro Signore che la conservi felicissima. Da Nizza alli xxv. di Marzo MDLXXIII.

D. V. S. Illma et Rma

Servitore
Il Duca di Savoia
E. Philibert.

ALL'ILLMO ET RMO SIG. IL SIG. CARD. DI COMO.

Nizza 6 Aprile 1573.

Illmo et Rmo Signore.

Per la lettera quale io scrissi a V. S. Illma delli xxv. del passato, ella haverà potuto in buona parte rimanere sodisfatta, di quanto mi ha poi replicato con la sua delli xxvii. detto, per conto delle mie galere, le quali io procuro tuttavia siano all'ordine per quel termine che io dissi, cioè per li xv. o xx. di questo; stimando ad ogni modo che senza qualche disturbo di mal tempo, siano pronte intorno alli xx. come ho detto, essendosene pur già provato qualche incommodo, che la galera quale io havevo mandato a Genova per levare questi Cavaglieri, non ha potuto per il cattivo tempo arrivar qua più presto di hiermatina. Et con tutta diligenza si attende a fornire la galera venuta di Francia, acciochè tutte insieme vengano a ritrovare quelle di Sua Santità, o sia a Civitavecchia overo a Messina: che per conto delle mie non vorrei che tardassero pur un momento, dando loro di continuo quella maggior freta che si può. Sabaudia Vol. I. fol. 103 Originale

Ho veduto quel che V. S. Illma mi ha risposto in materia della professione da farsi sotto la regola di Santo Agostino; et io ne manderò un memoriale all'Ambasciatore mio, per minor fastidio di N. S. et di V. S. Illma.

Circa il fatto della precedenza, se io ho desiderata qualche dichiaratione da N. S. è stato per quei rispetti che già si scrissero et con pensiere, che senza alcuno inconveniente si fosse veduto voluntieri, che Sua Santità favorisse questa sua Religione come fattura sua. Il che saria ogn'hora che volesse il stendardo di detta Religione; siccome il Gran Maestrato, mercè della bontà di Sua Beatitudine è colocato nella persona mia; così fosse honorato di pari luoco all'altro mio stendardo, perche oltre l'antichità et universalità della Religione, non deve essere distinto di honoranza da quello di Savoia, per essere questa una giunta alla casa, et inseparabile da essa. La quale cosa venendo ad essere dichiarata dalla Santità Sua, non meno toglierà via ogni contesa che potesse succedere, che fusse per accresciermi nuovo obligo con essa, dalla cui autorità si riconoscerà il rispetto portato a questa Religione, se bene è stato così amorevolmente accennato da V. S. Illma quello della persona mia. Il che ho voluto replicare ancora adesso, non per astringere V. S. Illma a farne maggior istanza apresso a N. S. di quello che conoscerà essere opportuno, ma solo perchè ella intesa meglio la intentione mia, sia contentata per la solita cortesia et molta prudenza sua, farne consideratione sopra: che io non intendo con

questo pretesto della Religione far navigare le altre mie galere giunte con queste in altro luogo, che quello che hanno gia tenuto: ma perchè mi parera maggior decoro della Religione, et maggior testimonianza della benignità di N. S. et maggior riputazione della Santa Sede Apostolica, che le galere della Religione predetta et havessero il loro stendardo apportato et proprio (il che non vedo che possa farsi di manco che non vi sia), et esso havesse il luogo che le conviene. Et come che io non dubiti della continua benevolenza della Santità Sua, desiderando di meritarla ogn'hora maggiormente; al cui servitio particolare et della Santa Sede Apostolica sono destinate queste galere della Religione; così non dubito anco della amorevole protettione di V. S. Illma, la quale mi fara ben gratia di rimostrare alla Santità Sua, che considerato l'obligo dato a queste galere, hebbono essere riputate, non come mano estranea, ma parte della classe di Santa Chiesa, et come galere sue, che navigano sotto l'insegna de' Santi Maurizio e Lazzaro, siccome ho dato commissione al predetto Ambasciatore mio di dirne più largamente, se sia bisogno a V. S. Illma, et che non parendo alla Santità Sua di far alcuna dichiaratione publica per hora, si degni al manco commettere al S.r Marco Antonio Colonna, et a chi sia espediente, che debbia essequire et fare osservare quello che se le richiede: tenendo mano che quando non si possa ottenere dichiaratione favorevole per detta Religione, et si eviti ogni occasione di venir a competenza, et ogni disturbo, che ciò causeria al publico. Conche bascio le mani a V. S. Illma desiderandole ogni felicita et contento. Da Nizza alli VI. di Aprile MDLXXIII.

Di V. S. Illma et Rma

Servitore
Il Duca di Savoia
E. Philibert.

LXXI. — 1573. — §. 115.

ALL'ILLMO ET RMO MONSIGNORE COLMO
IL SIG. CARD. DI COMO.

Crespignano 21 Marzo 1573.

Illmo et Rmo Monsignor mio Colmo.

Florentia Vol. 2. fol. fol. Originale. Già posso dire d'haver in ordine le otto Galere, che promessi a giorni passati a Sua Beatitudine, sei delle quali ho mandato a torno a queste Isole, per vedere di pigliare qualch'uno di questi Vascelli Turcheschi, che le infestano giornalmente, le quali quando il tempo lo conceda loro doveranno essere di ritorno circa alli X. del futuro. Fratanto si farà ogni sforzo possibile, che le altre si mettino in ordine, ancor che ci sia per esser molta difficultà per essermi morta molta ciurma, non venire li forzati del Stato Ecclesiastico, come si era convenuto, et domandarmisi anco un mese prima della capitulatione. Nondimeno la Signoria Vostra Illustrissima può assicurare Sua Santità, che per il desiderio che tengo, che si faccia in questo anno qualche notabile progresso, io sia per fare dal canto mio ogni sforzo, non dico per l'ultimo del presente, come ella desiderebbe, che questo è impossibile, ma si bene di dar ogni pressa, che ella sia servita come prima si possa, di che aviserò in tempo, ch'ella possa far'ordinare le fanterie, dolendomi infinitamente di non poter più in servitio et satisfatione di Sua Beatitudine. A Livorno se vi saranno navi, darò ordine che se ne noleggi due a conto di Sua Santità, si come Vostra Signoria Illustrissima con la sua de 13. mi comanda, alla quale bacio le mani et prego Dio che la prosperi. Di Crespignano il di XX. di Marzo 1573.

Di V. Signoria Illma et Rma

Servitore
El Gran Duca di Toscana.

LXXII. — 1573. — §. 118.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Genova 20 Marzo 1573.

SANTISS. ET BEATISSIMO PADRE.

Io ho recevuto il Breve, che per comandamento di Vostra Santità mi è stato scritto à XIII. del presente, et ho visto quanto caldamente ella desidera, che si unisca con prestezza l'Armata della lega et si opponghi alle forze del nemico universale et comanda a me, ch'io parta quanto prima con quelle galere, che sono in ordine del carico mio la volta di Sicilia. Il che recevo dalla benignità di Vostra Beatitudine a molta gratia et favore, poichè non sono in me parti da fare sperare, che la mia persona possa essere di nessun momento in maneggi di guerra di tanta qualità. Et la supplico humilmente, che si come per questa et per tante altre gratie, che mi ha fatte sempre, non mi resta nessun maggior desiderio, che di essere continuamente impiegato dal Rè mio Signore et dal Signor Don Giovanni in quelle cose, che possono apportare servitio et satisfattione alla Santità Vostra: cosi si assicuri che in affrettare l'espeditione di tutte le Genua Vol. 74 fol. 38.

cose, che sono a carico mio, et l'uscita di queste galere et l'unirsi con l'armata et parimente tutti gli altri effetti, che convengono al servitio di Dio et al bene universale, non mi sarà per alcun tempo fatto vantaggio da nissuno. Però è bene che Vostra Santità sappia, che non mi restano qui più di undeci galee delli 28., che vi erano i dì passati, perciò che son molti giorni che per ordine di Sua Maestà ne mandai quattro in Ispagna, et hora se ne vanno altretante, (ch'è un pezzo che non aspettano, se non tempo) come fanno ancora le nove, che hanno di passare a Napoli, per includersi nel numero delle trenta, che a instanza della Santità Vostra, Sua Maestà ha ordinato al Signor Don Giovanni che mandi in Levante. Con queste undici galee attendo all'arrivo di quelle che di qui si hanno d'accrescere all'armata di Sua Maestà, che son già in assai buon essere; ma non però tanto, che se io le abbandonasse, non restasse l'opera imperfetta, et di maniera che sarebbe stata vana la fatica et la spesa passata, perciochè manca loro tuttavia della ciurma et gli arbori, antesic et remi, che in queste montagne è difficile provederle in poco tempo, ve se aggiunge l'impossibilità di condurle all'armata senza l'ajuto d'altre. Si che non vedo che l'uscir mio di quì, così a buon hora come Vostra Santità comanda et io vorrei, possa apportare non solo utile alcuno, ma più tosto mancamento, poiche non potendo andare il Signor Don Giovanni in Levante, con solamente questo ajuto et le forze di quà, se non con notabile disvantaggio dall'inimico, sarà forzato ad aspettare le galee et le fanterie, che hanno da venire di Spagna, et si come, se io consumasse questo tempo in Sicilia, sarebbe senza nessun frutto; così se starò di quà, si forniranno di armare del tutto queste galee nove, et spararò, che non habbino ad essere delle ultime, et sarà pure, insieme con l'altre che mancano al Signor Don Giovanni, ajuto di importanza in questo bisogno, nel quale è necessario pensare, non solamente alla prestezza, ma ancora al condurre tante forze che si sia eguale, il più che sia possibile, all'inimico, et che se ne possano sperare di quelli effetti, che la Cristianità ha bisogno.

Farebbe particolar mancamento ancora la mia partita di qui adesso alla cura, che ho dal Signor Don Giovanni di assaldare il maggior numero di navi che si potrà, et di imbarcare sopra esse la gente, che si fa in Lombardia per il medesimo servizio dell'armata. Ho voluto dar conto di tutto alla Santità Vostra, acciochè ella sappia il termine, in che stanno le cose di quà, et che si è fatto et si farà il possibile, per non mancar punto all'occorrenza et al bisogno si grande della Cristianità; come più a lungo le sarà esposto dall'Ambasciatore Don Giovanni di Zuniga, informatissimo di tutto, alla cui relatione mi rimetto, supplicando la Santità Vostra, che si degni ricevere et satisfare in ciò del mio gran desiderio, con quale et con tutto quello, che potrò di più, sarò sempre si pronto all'esecutione di quanto Vostra Santità si compiacerà di comandarmi, come il debito richiede. Così la Maestà Divina le accresca tanti anni di vita, et tanta felicità et contento, quanto la Cristianità ha bisogno. Di Genova ai 20. di Marzo 1573.

Di Vostra Santità

Humilīmo servo, chi li suoi
santiss. piedi bacia
Giovanni Andrea Doria.

LXXIII. — 1573. — §. 118.

ALL'ILLMO ET RMO SIG. MIO PADRONE COLMO
IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Venezia 4 Aprile 1573.

Illm̄o et Rm̄o Sig. mio Proñe Colm̄o.

L'indignità et fallo commesso da questa serenissima Republica in far la pace col Turco, dovrà esser passato a quest'hora alle orecchie di Nostro Signore per un corriero spedito da questi Signori all'Ambasciatori costì; ma perche sendo la nuova della natura, che Vostra Signoria Illustrissima intende et l'Ambasciatore potria tardare a darne conto a Sua Beatitudine, m'è parso d'ispedire il presente corriero, a dirle, che hierisera l'altra giunse qui il figliolo del Bailo di Constantinopoli con lettere, che davano conto a Sua Serenità, ch'egli havevi stabilita la pace col Turco, onde la notte passata il consiglio di x. accettò la pace et la publicò al Pregadi per dargliene notitia et non perche ne volesse il consenso suo. Sua Serenità m'ha mandato poi a domandar stamattina in Collegio, et parlatomi nel senso, che siegue: Che Dio onnipotente era perscrutatore dei cuori degli huomini et sapea, ch'essi non haveano mancato dal principio di questa guerra sin al dì d'hoggi di far ogni sforzo per mettere qualche freno alla potenza Turchesca; ma che la vittoria del 71. per non essere stata proseguita dalla lega non partorì l'effetto, che doveva, et che l'anno passato, mentre che le forze maritime del Turco erano ancor fiacche, non si fece dalle parte quel che bisognava, perche il Rè Cattolico diede prima ordine all'armata sua, che non andasse in Levante, le galere loro si trattenero a Messina et il Signor Don Giovanni navigò tardi, et giunto a vista degl'inimici, per deliberatione de suoi consiglieri o per

Venetiae Vol. 23. fol. 261.

mancamento di biscotti, si ritirò senz'haver fatto cosa alcuna. Che Sua Serenità hora era avisata che'l Turco armava quest'anno 400. vele, et che faceva estremo sforzo d'essercito da terra a danni loro. Ch'essi non haveano modo alcuno di difendere Cattaro, Traù et l'altre terre loro della Dalmatia. Che gli stati loro di Levante stavano in manifesto et certo pericolo, et per la molta potenza, con la quale potevano essere assaliti dal Turco, et perchè i popoli si trovavano adesso in istato di disperatione per non haver pane, et essere necessitati nodrirsi de radici di herba. Che Sua Serenità sendo più giorni sono avisata dal Bailo, che Memeth Bascià gli essortava a procurar accordo col Turco, gli scrisse, che dovesse dargli orrecchie. Et io sò che per le mie delli 14. di Febraro avisai, ch'io era per via sicura certificato di questa prattica: ma disse Sua Serenità che non speravano conchiusione alcuna, havendo osservato per li tempi adietro, che'l Turco non solea mai conchiudere pace con prigioni, et tanto più, che li antipenultimi et penultimi avisi, che haveano da Constantinopoli, gli disperavano da conchiusione d'accordo; ma che sendo poi piaciuto a Dio di farlo seguire alli 7. di Marzo, et trovandosi essi in necessità, sono stati sforzati d'accettar detto accordo, et che mi pregavano, ch'io volessi far offitio con Sua Beatitudine, acciò si deguasse haverli per iscusati. Io ho risposto loro nel modo che m'è parso a proposito. I particolari sono, ch'essi debbano restituire Soppotò et le artiglierie, che presero del Turco. Che a loro si restituisca tutto il territorio delle Terre, che possiedono in Dalmatia, di modo che i confini debbano essere dov'erano prima avanti la rottura della guerra. Che Dolcigno et Antivari restino al Turco, et dove prima esse pagavano 500. scudi per tributo del Zante, l'accrescano et ne pagano 1500. Et che di più s'intende fatta la pace con tutti i capitoli, che fu stabilita dell'anno 1540., dove tra gli altri fu espresso, che dovessero pagar 300. mila, et così per questo accordo gli debbono pagare medesimamente. Furono espresse ancora certe particolarità di armare, o non armare, quando il Turco entrava in golfo, il che io non so così bene; ma poiche questa capitolatione è relativa alla detta del 40. Sua Beatitudine si degnerà pensar, se sia bene farsi dare dall'Ambasciatore Trepolo copia di essa capitolatione del 40.

L'Agente dei Signori Ragusei mi dice, che quei Signori per lettere delli 17. di Febraro da Constantinopoli haveano la morte del Soffi, et che i figliuoli haveano mosso guerra al Turco verso i confini di Russia, non so se l'aviso contenga verità, et se il Turco per questo ò per altro si sia risoluto a far l'accordo.

Nel negotio della alienatione di 100. mila scudi non si sono sin hora ritratti più di 8. mila scudi. Et finche io non ho altro aviso da Sua Beatitudine andrò soprasedendo. Con che a V. Signoria Illma bascio humilmente le mani et le prego ogni felicità. Di Venezia li IV. di Aprile MDLXXIII.

Di Vostra Signoria Illma et Rma

Humilissimo et obligatissimo servo

IL VESCOVO DI NICASTRO.

ALL' ILLMO ET REVMO SIGNORE MIO PADRONE COLMO
IL SIGNOR CARDINAL DI COMO.

Venezia 11 Aprile 1573.

Illmo et Rmo Signor mio Prone Colmo.

La pace qui quasi da tutti è sentita molto male, et intendo anco che le città di terra ferma di questo Dominio la sentono malissimo. Li soldati ch'erano qui si vanno tuttavia licentiando, et si cominciano a rimettere nell' Arsenale le artiglierie et le galere. Venetiae Vol. 83. fol. 281.

È stato creato Ambasciatore straordinario a Constantinopoli il clarissimo Mr Gio. Ant. Badoraro, et s'intende, che domani si farà il Bailo in luogo del Barbaro, il figlio del quale stamattina è partito di ritorno per Constantinopoli et niega esser vera la morte del Soffi, ma si bene d'un suo figliuolo.

Di Venetia XI. Aprile MDLXXIII.

Venezia 18 Aprile 1573.

Circa il risentimento, che Vostra Signoria Illustrissima m'ordina, ch'io dovessi fare in Collegio, Ella sappia ch'io lo feci tale, quando Sua Serenità mi communicò la pace, che forse è stato in bona parte cagione d'accellerare la gravezza del mio male già comminciato, che mi tiene anco in letto non senza qualche pericolo: ma se piacerà a Dio di liberarmene o di sollevarlo tanto, ch'io possa transferirmi in Collegio, tornerò di novo a farlo con quella indignatione, che ricerca l'occasione, et che io veggo esser desiderato da Nostro Signore.

Sua Serenità sapendo il mio male, ha mandato due volte da me un savio grande Senatore, principalissimo amico mio et vicino, il quale essendosi sforzato di giustificarsi sotto l'infedeltà de Spagnuoli, et col non poter più reggere a tante spese et co'l veder la manifesta perdita di tutti gli Stati loro maritimi; non mancai con la debole voce di dirgli, che i Turchi debbono riputarsi più infidi d'ogni altro; che questa pace non assicu-

rava loro gli Stati di Levante, che il Turco adesso può domandarli et volerli ad ogni piacer suo, et che piaccia a Dio, che non habbino posto in qualche pericolo lo Stato loro di Terraferma; onde le spese non si sminuiranno forse. Per la qual cosa questo Senatore s'è partito da me pieno di qualche confusione, et per quel ch'io intendo, questi Signori sono in travaglio et in timore più che mai. Io intanto non manco d'ordinare tutto quel che mi si conviene per la conservatione della giurisditione Ecclesiastica in questo Dominio.

Venetia il dì xxiii. d'Aprile mdlxxiii.

Venezia 2 Maggio 1573

Circa il fallo di questi Signori, tutti quei che hanno notitia della prudenza et pietà di Nostro Signore tengono per massima certa, che Sua Beatitudine non sia per pigliare se non quella risolutione, che possi tornare a servitio di cotesta Santa Sede et del Cristianesimo. Distingueno questi Signori la causa, et con li Spagnuoli par loro d'haver ragione da rendere: ma non possono già negare, che a Sua Beatitudine non sia stata fatta ingiuria et grave; pur dicono, che se l'ingiuria si dee misurar dall'animo, che essi veramente sono stati alieni dall'intentione d'offendere Sua Santità, et che l'errore è stato perche i pochi, che volevano la pace hanno anco giudicato il modo, che si è tenuto, necessario a ciò che non fusse bene, dopo che gli haverà detestata l'enormità di questo loro fallo di dirgli, che sendo questo accidente di maggior momento, che da molti anni in quà sia accaduto nel Christianesimo. Sua Beatitudine non vuole essere imputata di moversi nè a furia, nè a colera, ma che intende pensare per due o tre mesi alla risolutione, che havrà da pigliare a beneficio universale. Et che intanto gli assicura bene, che Sua Santità sarà sempre aliena da vedere travagli in Italia, et che non penserà, se non a quei remedii, che siano salutari al Christianesimo et atti ad emendar in parte questo si gran danno et offesa che se l'è fatta. Da una risposta cosi irresoluta et sospesa par che ne segua prima, che niuno s'havrà da maravigliare, anzi ogn'uno dovrà commendar Nostro Signore, che non si sia mosso a fulminar pene contro questi Signori, ma che habbia a procedere con maturità. Col qual modo si conserva etiandio il negotio integro. Et se l'Imperatore et l'Imperio volesse, come dovria, pigliar la guerra contra il Turco, Sua Beatitudine potria sperare di ridurre al medesimo anche questi Signori, perchè sendo stata fatta questa pace per voler et prattica di pochi contra l'opinione universale. È qui creduto da molti, quando Nostro Signore citasse questi del Consilio di x. che ne sono stati autori, a dir le cause, perchè non debbono dichiararsi scommunicati et caduti in quelle pene, a che per leggi et capitulatione della lega sono sottoposti; è creduto, dico, da molti, che il Pregadi, il quale amaramente senti questa resolutione, fusse per risentirsi dal pericolo, che vedesse soprastare alla Republica et per tornar di nuovo alla guerra col Turco, ogn'hora però (come ho detto) che si vidvarsi la resolutione dell'Imperatore et dello Imperio, la qual si potria facilitare secondo il successo della eletione del Re di Polonia, et che i moti del Re di Persia andassero inanzi.

Da questo medesimo anco gli Spagnooli non potriano se non rimanere sodisfatti. Et quanto al temer, che questi Signori siano per far certe cosaccie, i rispetti vanno molto contrapesati, che sendo essi veramente conscii d'haver offeso Nostro Signore et fatto grand'errore, mostrano di non pensare ad alcun altra cosa più che a placare Sua Santità, non fidandosi punto degli Spagnuoli; massimamente si cessassero i moti di Fiandra et il Re Cattolico non havesse diversione alcuna, nel quale caso conoscono, che Nostro Signore unito con quella Maestà saria atto a rinovarli, stante massime la mala sodisfattione dei popoli loro di terra ferma. Venetia ii. Maggio mdlxxiii.

Di Vostra Signoria Illmã et Rmã.

Humilmõ et obligatmõ servitore
Il Vescovo di Nicastro.

LXXIV. — 1573. — §. 119.

all' illmo et revmo monsignor mio colmo
il signor cardinal di como.

Firenze 10 Aprile 1573.

Illmõ et Rmõ Monsignor mio Colmõ.

Dalla lettera di Vostra Signoria Illustrissima de vii. et da Monsignor Nuntio Brisegno intendo l'afflittione et dispiacer d'animo, che questa pace col Turco ha dato a Sua Beatitudine, et certo con molta ragione, poi che dopo l'haver fatto una grossissima spesa, sul bello del ricorre il frutto di tante fatiche durate in questa confedetione, gli vieni troncato ogni speranza con tanto danno della misera Cristianità. Ma perchè in questo particolare harà Sua Beatitudine et Vostra Signoria Illustrissima inteso dal Concino largamente l'animo mio, non entrerò in altro che a dolermi io ancora di questo danno così universale. Bacio bene i santissimi piedi a Sua Bea- Florentie Vol. 2. fol. 135. Originale

titudine dell' havermi così presto fatto intendere l'animo suo intorno alle galere, le quali rispetto alla grave spesa che vogliono, cercherò di ridurre a minor numero, potendosi persuadere Sua Santità che le saranno sempre con ogn' altra cosa nostra ad ogni servitio di quella, non sendo mai stato l'animo del Gran Duca mio Signore et mio di servirla per interesse, ma d'amore et voluntà sì come li effetti le faranno conoscer sempre, che le piacerà valersi di questa sua Casa. A Livorno s'è fatto licentiare le due navi come non più necessarie, et se altro ho da fare, commandimi Vostra Signoria Illustrissima et mi tenga per tutto suo sì come sono, et le bacio le mani pregandoli di Dio ogni felicità. Di Firenza li x. Aprile 1573.

Di Vostra Signoria Illῆa et Rῆa

Servitore
Don Francesco de Medici
Principe di Toscana.

LXXV. — 1573. — §. 119.

ALL' ILLMO ET REVMO SIGNORE IL SIGNOR CARDINALE DI COMO.

Nizza 18 Aprile 1573.

Illῆo et Rῆo Signor.

Sabaudia Vol. I. fol. 105. Originale.

Mentre io stavo attendendo con ogni diligenza a far mettere in ordine le gallere et li Cavaglieri, che hanno da andare sopra esse, per farle partir quanto prima, come Vostra Signoria Illustrissima haverà visto per le precedenti mie, è sopragiunta nuova, che li Signori Venetiani hanno fatto pace col Turco. Il che essendo vero, come da molte parti mi viene confirmato, vedo che non bisognerà pensare di mandare Armata in Levante, mancandoci si gran parte di essa; ma solo si haverà da attendere alla difesa il meglio che si potrà per adesso, et in tal caso non saranno necessarie tante gallere. Perilche non allentando intanto la sudetta diligenza, mi è parso pregare Vostra Signoria Illustrissima come faccio ben efficacemente, a voler tener mano con quel buon modo et destrezza che a lei è propria, che Sua Santità sia servita, di non aggravarmi di spesa superflua, salvo per suo servitio et di Santa Chiesa, riservandone a tempo di bisogno, nel quale sarò sempre prontissimo a spendere le facultà et la vita istessa di molto buon cuore: et lo potrò far meglio se Sua Santità si degnerà (havendo riguardo alle molte altre spese, che mi conviene fare, per confermare et mantenere questi Stati nella vera Religione Cattolica et alla sua devotione) non aggiungervi anco questa delle gallere salvo come sopra ho detto in caso di bisogno; rimettendomi però in tutto al suo buon piacere, et a quanto sarà servita comandare. Che nel resto dovendo supplire più largamente con sue lettere Monsignor del Mondevì, farò qui fine pregando il Signor Iddio che Vostra Signoria Illustrissima conservi lungamente felice nella sua gratia et le basciu le mani. Da Nizza alli xiii. di Aprile MDLXXIII.

Di Vostra Signoria Illῆa et Rῆa

Servitore
Il Duca di Savoia
E. Philibert.

ALL' ILLMO ET REVMO SIGNORE IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Nizza 18 Aprile 1573.

Illῆo et Rῆo Signore.

Ho trattenuto il presente corriere a cavallo due giorni per ispedirlo d'hora in hora con la qui alligata per Vostra Signoria Illustrissima, non essendomi mai saputo risolvere di farlo partire, perchè se bene havevo inteso la prima nuova della pace seguita fra li Signori Venetiani et il Turco, stavo però sempre tra la speme et il timore, che ciò potesse essere et non essere: quando mi è capitata la lettera di Vostra Signoria Illustrissima delli vii., con la quale sono restato chiarito del fatto, et insieme molto dolente et afflitto, considerando che per la poca nostra amorevolezza et caritade, et per la solita mala intelligenza fra Cristiani sia stato interrotto il corso di una tanta vittoria contra l' acerbo et potente nemico comune. Bisogna però pigliar dalla mano di Nostro Signor Iddio ogni cosa in buona parte, sperando et credendo, che da questo inconveniente sia per cavarne grandissimo frutto: come son certo che Sua Beatitudine come santῖa et prudentῖa sapprà molto ben fare, consolandosi col volere divino, et procurando di conservare la propria salute, per beneficio universale di tutta la Cristianitade, et per poter impiegarsi a procurar et mantener la pace fra li Principi Cristiani. Di che Vostra Signoria Illustrissima sarà contenta supplicarla in nome mio efficacissimamente. — Sabaudia Vol. I. fol. 107. Originale.

Quanto sia poi al particolare di queste gallere, già Vostra Signoria Illustrissima haverà visto per le precedenti mie, con quanta diligenza et prontezza si attendeva a metterle in ordine per incaminarle a quella volta; et che il tutto era hormai pronto et in essere per metterle alla

vela, come Monsignor il Nuncio gli potrà haver scritto. Essendo hora seguita questa pace, come Vostra Signoria Illustrissima prudentemente dice, che per adesso non bisogna più pensare di navigare in Levante, ma solo attendere alla difesa; ho pensato con buona licenza di Sua Santità rimandare al Rè Cristianissimo la gallera, che tanto amorevolmente mi havea accomodata, poichè cessa il bisogno et la causa, per la quale io pregai Sua Maestà di volermela prestare; acciochè un altra volta io possa promettermi da quella corona et una et più gallere in servitio di Sua Santità et ogni bisogno mio. Et perchè non voglio anco mancare di servire a Sua Beatitudine con tutto quello che io posso et voglio, considerando che le gallere che dovranno stare alla guardia di quelle riviere, dovranno andare molto leste et ispedite, come che siano sottoposte a molti pericoli et inconvenienti, et talvolta a ricever caccia come anco a darla; perciò ho giudicato esser più conveniente et di maggior servicio, a fare una cernita di tutte le ciurme delle mie tre gallere, et metterla sopra le due di questa Religione, acciochè siano meglio in ordine et più atte a fare il servitio, al quale saranno sempre pronte et apparecchiate al servitio di Sua Santità et a partire di quà ad ogni avviso di Vostra Signoria Illustrissima col primo buon tempo, solo che possano spalmare et imbarcare le gente. Nè occorrendomi altro per hora che dire a Vostra Signoria Illustrissima, le bascio le mani et prego da Dio Signore tutta prosperità. Da Nizza alli xv. di Aprile MDLXXIII.

Di Vostra Signoria Illma

Servitore
Il Duca di Savoia
E. Philibert.

ALL' ILLMO ET REVMO SIGNORE IL SIGNOR CARDINALE DI COMO.

Illmo et Rmo Signore.

Torino 5 Agosto 1573.

Sabaudia Vol. 4. fol. 166. Originale.

Io havevo pensato, che queste galere della mia Religione dovessero passarne tutta questa estate alla guardia delle marine del Stato di Santa Chiesa, come che a tal effetto mi fossero state domandate da Nostro Signore, et però non ho in stato più che tanto di far inalborare per hora il stendardo di dette galere, aspettando anco la risolutione della Santità Sua intorno al luoco, quale elle hanno a tenere: ma poichè per lettere del mio Vice-Amiraglio son' stato avvisato dell'ordine di Nostro Signore, che le sue et queste galere habiano a navigare a questa impresa con l' armata di Sua Maestà Cattolica. Se bene questo avviso mi è gionto improvisamente, di cui haverei desiderato maggior lume di costà; nondimeno essendo determinato di non mancare in ogni tempo al servitio che sia in poter'mio di fare a Sua Beatitudine, et volendo che le dette galere vi vadino, mi pare anco molto ragionevole di non lasciarle andare senza il suo stendardo, il quale se non si alborasse in una impresa reale come questa, oltre che si perderia assai della riputatione della Religione, sarebbe forse anco riputato a sinistro augurio di non alzare l'insegna dei Nostri gloriosi Santi in una occasione tanto honorata. Et per tanto ho voluto ispedire espressamente il presente Cavaliere Don Priamo Accursini nostro Vice Cancelliere, perchè con la viva voce possa far intendere a Vostra Signoria Illustrissima et con il suo buon mezzo a Nostro Signore l'intention' mia intorno a questo fatto, et acciochè le piaccia fare tale opera con Sua Beatitudine ch'ella si degni di dichiarare il luoco, quale io pretendo che debbiano havere queste mie galere sopra tutte le altre Religioni. Nel che io supplico bene essa Beatitudine Sua di voler haver risguardo alla antichità, et qualità di questa Religione instaurata per le sue mani, et alla dignità anco del Gran Maestro, quale a lei è piacciuto di darle, facendone quella dichiaratione, la quale essendomi stata mandata di costà con volontà di Nostro Signore, come sà Vostra Signoria Illustrissima. L'habbiamo questi giorni adietro rimandata per ottenerne l'espeditione, così dunche aspetterò che Sua Beatitudine sia servita di risolversi a questo; sperando che lo potrà far molto agevolmente senza pregiuditio di alcun'altra Religione, poichè di tutti anco ella è capo. Che se non si potesse ottenere questo mio giusto desiderio, mi commandasse di far rimanere le dette galere alla guardia delle sue spiaggie, come hanno fatto tutta estate, più presto che lasciarle andar a ricevere un'affronto in questa loro prima uscita, et tra tanto potria Sua Beatitudine pensare più bell' agio a questo negotio, nel quale ricorro tuttavia confidentemente alla solita amorevolezza di Vostra Signoria Illustrissima pregandola, poichè in niun altro particolare mio mi ha lasciato luogo di desiderarla, sia contenta hora di impiegarla compitamente in questo mio giustissimo desiderio; di che le resterò obligato non poco, et prontissimo a servirla dove le occorerà. Et per fine le bacio le mano, pregando da Iddio la prosperi et conservi felicissima.

Di Turino alli av. di Agosto 1573.

Di V. S. Illma et Rma

Servitore
Il Duca di Savoia Gran Maestro
E. Philibert.

ALL' ILLMO ET RevMO SIG. IL SIGNOR CARDINAL DI COMO.

Torino 20 d'Agosto 1573.

Illmo et Rmo Signore.

Sabaudia Vol. I. fol. 109. Originale.

Per la lettera di Vostra Signoria Illustrissima delli x. quale mi ha resa Monsignor Reverendissimo Nuntio, et da lui stesso ho inteso l'animo di Nostro Signore si intorno al navigar delle galere di questa nostra Religione in armata, come ancora del stendardo et della precedenza di esse, con la dichiarazione quale è per essere fatta dalla Santità Sua in questa materia; et ancora che le galere per obligo nostro, et per la richiesta fattane a principio, non fussero proviste per più che per la custodia di quelle riviere dello Stato Ecclesiastico. Nondimeno, insino al primo avviso, quale si hebbe l'altro giorno dal nostro Vice-Amiraglio della volontà di N. S. io non mancai di ordinare subito ciò che faceva di bisogno per quella impresa: et a questo fine, io ispedii incontinente al Signore Michele Bonello che si trasferisse alle galere, et mandai a Roma il Viceeancelliere della Religione, per il quale scrissi anche a V. Signoria Illustrissima quanto occorreva. Hora mi è stato di tanta maggiore satisfazione l'avviso, quale ho havuto più distintamente, con la venuta del Cavaliere Don Marc' Antonio de Medici venuto in diligenza, et di havere veduto più chiaramente per la lettera di Vostra Signoria Illustrissima il desiderio et buon piacere della Santità Sua, à chi non son per mancare di servire, et inteso insieme dalla viva voce di Monsignor Nuntio la deliberatione fatta dalla precedenza. Per la qual cosa ho voluto rimandare in dietro il sudetto Cavaliere per baciarne humilmente i piedi di Nostro Signore et per portare il stendardo, il qual dovendo stare in quel modo Sua Santità si degnerà di benedirlo, et di fare rimettere nelle mani dell' Ambasciatore nostro la dichiaratione fatta, del quale perchè ella intenderà meglio quel di più che occorre, restarò baciando le mani di Vostra Signoria Illustrissima con pregarle ogni prosperità et contentezza. Di Turino li xx. d'Agosto MDLXXIII.

Di Vostra Signoria Illustrissima

Servitore
Il Duca di Savoia Gran Maestro
E. Philibert.

Ripa.

LXXVII. — 1573. — §. 123.

ALL' ILLMO CARDINAL DI COMO.

Madrid 18 Novemb. 1573.

Illmo et Rmo Sig. mio Colmo.

Non si manca di sollecitar quanto si può, che si venga a qualche buona risolutione di dar principio alla risposta alle Centurie; et parlando io doi di sono con il Signor Presidente del Consiglio Regio si fece qualche discorso sopra questa materia. Il detto Signore è di parere che sia bene, che la risposta si faccia qui più presto che in Roma per alcune buone regioni, che altre volte sono state havute in consideratione. Il modo che s'ha da rendere nel confutar le Centurie è, che senza far mentione di questi libri si componga a parte una storia Ecclesiastica, nella quale si vada mostrando la verità delle cose successe nella Chiesa Catolica di tempo in tempo, dalla qual verità si venga a far manifesta la falsità dell' historia degli heretici, confirmando etiam con ragioni, ove sarà bisogno la parte de Catolici, col rispondere a quelle degli heretici. Gl' huomini a' quali principalmente s'ha da commettere questa nobile impresa, pare al detto Signor Presidente, che possino esser' a proposito il Fontisdonio, che ha cominciato a lavorar in questo, Arias Montano, che ha faticato tanto in quella gran Bibbia di tante lingue, et ha fatto tante altre degne cose, il quale hora sta in Fiandra, il Dottor Torres Jesuita, che è in Roma, et il Dottor Villapando, Catedratico in Salamanca: gli piace anche che Monsignor di Lerida ne sia partecipe, cioè che di quello che questi andaranno tessendo alla giornata si dia conto al detto Monsignore, et ancora alcuni qui. Il luoco dove questi quattro hanno da star ritirati da ogni altro negotio sarà Alcalà, Università principale in questo Regno, et qui vicina, ove sarà commodità di libri, et di molti che possono ajutare. Questo è quello che fin hora soccorre al detto Monsignore, ma però non s'è fatto stabilimento alcuno, et io gli feci buon animo all'impresa, et a deliberare presto tutto quello che s'ha da fare in questo per poterne dar conto in Roma, et per far venir Arias di Fiandra, et Torres di costì, et sollecitarò che si venga a questa risolutione. Che è quanto posso hora dirle in questa materia, nella quale trovo anche Monsignor di Cuenca animatissimo a porvi presto mano, come a cosa molto necessaria. Et basciando humilmente le mani a Vostra Signoria Illustrissima la prego da Nostro Signore Dio ogni felicità. Da Madrid alli xii. di Novemb. MDLXXIII.

Hispania Vol. 84. fol. 501

Di Vostra Signoria Illma et Rma

Humilissimo servitore
Nic. Vescovo di Padova.

LXXVIII. — 1573. — §. 113.

ALL' ILLMO ET RMO CARDINAL DI COMO
SUO SIGNOR OSSERVANDISSIMO.

Firenze 10 Luglio 1573.

Florentia Vol. 2. fol. 254. Orig. autografo.

Illño et Rño Monsignor.

Quando è piaciuto al Signor Dio d'aver grazia al nostro Gran Duca, che sia della sanità migliorato assai, che se si volesse riguardare la stagione che di 3 mesi gli è propria, ancora ci farebbe star contenti quant' anno. Lo suo miglioramento mi ha fatto tanto utile, che ancorachè io non stia come 'l mio solito, ho pur saputo far tanto che fra quattro giorni io manderò a Nostro Signore l' invenzione in scritto, o on disegno assai finito o grande della volta della Paolina, e del resto della facciata. E di già sarei salito a dipignere la cupola in fresco, ma il catarro mi ha tenuto troppo di maniera che vo pensando di fare un tirare, a farmi condurre in una cesta o cassa in su quel lavoro, chè del resto sono il medesimo : ma se questo verno mi sentissi a questo modo, io vorrò mutare alloggio. A Nostro Signore non dica altro, chè vederà in questo disegno se io ho cura di quanto mi ha comesso. E mi tenghi acceso nella memoria di Sua Beatitudine e in quella del mio grazioso Cardinale di Como, al quale porrò quella affezione che io devo. E perchè questi serenissimi principi sono vostrissimi, mi han comesso che ogni volta che io le scriva che io le dica, che sono qui pronti per ogni servitio di quella alla quale il V. Cavalier Vasarij si offre e raccomanda. Di Fiorenza alli x. di Luglio 1573.

Di V. S. Illña o Rña

Devño et affectionatiño servitore
Il Cavalier Giorgio Vasarij.

ALLO ILLMO E REVMO MONSG. E PRONE MIO
IL CARDINAL DI COMO.

Firenze 18 Luglio 1573

Illño e Rño Monsig. Pñe mio.

Florentia Vol. 2. fol. 255. Orig. autografo.

Ecco che dopo molti dì che io per satisfare la mente di Nostro Signore, che mi chiese il disegno e l' invenzione per la volta e facciata della Paolina, che avendolo finito io glielo mando. E il Reverendissimo vescovo di Pistoja lo presenterà al Cardinale San Sisto, che è protettore di Lorenzo Salomini Bolo nostro, che doverrà condurla. Avrò caro che quando Sua Santità l' avrà visto, perchè la S. V. Reverendissima mi scrisse che la lo vedrebbe volentieri, che io sappi da lei se a Sua Santità gli è sodisfatto o nò, chè per quel che io conosco non m'è uscito di mano, di quanti disegni feci mai, nè più vario, nè più ricco, nè più artificioso di questo. E se io in altro, sebben son lontano, e carico di fatiche, io possa far cosa che gli sia grata, mi sarà gloria che si degni comandarmi. E tanto dico a lei, Monsignor mio, al quale io devo e spesso mi ricordo di quella, alla quale dò nuova che il Gran Duca Nostro sta alquanto meglio, perchè questo caldo lo ajota assai, ma la regola della sua vita non fà a proposito al mal suo. Preghiamo il Signor Dio, che può ogni cosa, del continuo per lui. E il Serenissimo Principe nostro che si trovò con Sua Altezza, quando se gli mostrò questo disegno, m' impose che io vi salutassi e che è vostrissimo. E intanto in questi caldi stia sana, o mi comandi.

Di Fiorenza alli 18. di Luglio 1573.

Di V. S. Illña e Rña

Devotiss. affeño servitore
Il Cavalier Giorgio Vasarij.

MDLXXIV.

LXXIX. — 1574. — §. 48.

ALL' ILLMO ET RMO SIG. MIO OSSERVANDISSIMO MONSIG. IL CARDINAL DI COMO.

Francfort 20 di Gennaro 1574.

Illmo et Rmo Sig. mio osservandissimo.

Polonia Vol. 8. fol. 1. Di Posnania scrissi in fretta a V. S. Illma quello che all' hora potei, si come faccio anco al presente non havendo in queste strettezze et tumulti de la Corte nè loco nè tempo da scrivere commodamente. Nondimeno spedendosi di mattina un Corriero con lettere del Rè a l' Arcivescovo scriverò ancor io a V. S. Illma quello che potrò, et manderò le lettere ad esso Monsignore Arcivescovo pregandolo a farmele capitare in Cracovia, dove le indirizzo a persona che le ricapiterà per Italia. Venni da Posnania in Miedirecz secondo che scrissi a V. S. Illma di dover fare, dove giunsi a li 17. et il giorno seguente ricevei una lettera del Signor Palatino di Siradia scritta in Halla, et intesi come Monsignor del Mondevì non si ritrovava altrimente col Rè, ma se n' era andatu per altro camino in Polonia, et credono che sarà venuto di Francia in Italia, et di là passerà a Cracovia, il che quando così sia, spero che haverà in qualche luogo veduto Monsignore Illmo Commendone, et havuto da sua Signoria Illma pieno raguaglio de le cose di qua. Io se bene hebbi questo avviso in Miedirecz, nondimeno havendo ivi ritrovato Monsignor d' Uvò, Cavalier di S. Michele, che passava in Sassonia ad incontrare il Rè, mi risolvei di venire ancor' io inanzi, et così son venuto fin' a Francfort, dove la stessa sera giunse il Marescial di Res, che suole cavalcar sempre con trecento cavalli una giornata inanzi al Rè, et il giorno seguente arrivò Sua Maestà sana per la Dio gratia et molto contenta di ritrovarsi già vicino a i confini di Polonia.

In Germania Sua Maestà ha prima veduto il Palatino del Rheno, il quale mandò il Duca Christoforo suo figliuolo et il Conte Ludovico di Nassau fin a confini ad incontrarla, et il Palatino doveva venire a vederla in Oppenheim, per dove essendosi incaminato il Rè li fu detto dal Duca Christoforo, che haveva ricevuto un Corriero con avviso che suo padre si trovava indisposto et non poteva per ciò venire altrimente a vedere Sua Maestà come havrebbe desiderato. Il Rè che desiderava assicurar quanto poteva il suo viaggio con l' autorità del Palatino et ragionarne seco, rispose al figliuolo che in modo alcuno non voleva passare che non vedesse il Palatino, et così voltò il viaggio verso Heidelberg, dove fu ricevuto dal Palatino fuora del letto in una sedia, il quale se bene hebbe dispiacere di questa improvisa venuta del Rè per ritrovarsi poco apparecchiato, havendo tutto l' apparato in Oppenheim; nondimeno hebbe caro di veder il Rè, et perchè sà Francese stettero molte hore soli a parlare insieme, et trattorno di tutto il viaggio di Sua Maestà, et il Palatino gli diede li sopradetti Duca Christoforo et Conte di Nassau che l' accompagnassero fin ne lo stato del Duca di Sassonia. Si dice che il Palatino habbia trattato col Rè de le cose de la Religione et tentato di confutare la fede catholica, et che appresso habbia essortato Sua Maestà a mantenere in Polonia quello che ha promesso et giurato in Francia. Al partire li disse, che fu udito anche da altri, che la Maestà Sua era nata del più alto sangue di Christianità, et che ne l' età sua haveva ricevuto un grandissimo honore di esser stato chiamato Rè di si lontano da una natione molto bellicosa, e che, se temeva Dio, deve promettersi da la man sua qualche notabile grandezza.

Dal Palatino intrò ne lo stato de l' Elettore di Magunza, dal quale è stata Sua Maestà ben ricevuta et trattata.

Da Magunza venne a far le feste di Natale a Fulda, dove ricevè grandissimo honore et servitù da l' Abbate, che è Principe d' Imperio et assai ricco, et non solo Catholico, ma per quanto si vede anco pio et zelante de la religione. Ha condotto un Collegio di Jesuiti a Fulda, et suscita quanto può la religione catholica in quelle parti, dove era molto spenta. Nel qual Collegio il Rè si confessò et comunicò il giorno di Natale, et stette per quelle feste con molta divotione et con grand' edificatione d' ogn' uno a tutti gli officii. L' Abbate di Fulda confina con lo stato del Landtgravio d' Hassia, et ha con lui controversia d'una città, de la quale il Landtgravio possiede la mettà impegnatali gl' anni adietro da i

medesimi Abbati, et pensando l' Abbate presente di ricuperarla, il Landtgravio n' è seco in molto sdegno, massime che egli si usurpa più jurisditione di quello che gli è stato impegnato, et l' Abbate gli fà quel contrasto che può. Onde il Landtgravio gl' ha dato querela appresso gl' altri Principi, che habbia condotto ne lo stato suo i Jesuiti, et che voglia perturbar la pace publica. Et il Duca di Sassonia come Generale di quel circulo ha fatto intendere a l' Abbate che debba levar di là i Jesuiti per esser questa una setta nova, et che non può essere comportata in Germania secondo le leggi fatte per la pace publica ne l' Imperio, et minacciano di muoverli guerra, come contra innovatore et trasgressore de le dette leggi. A l' incontro il Duca di Baviera con lettere sue ha dato cuore a l' Abbate, et assicuratolo che quando alcuno gli volesse far violenza, lo difenderà et con le forze sue et con quelle de la lega Franconica, de la quale egli è Generale. Le quali cose essendo state scritte anco a l' Imperatore, Sua Maestà ha ordinato che questa causa sia conosciuta ne la Camera Imperiale, et n' ha mandato la commissione al presidente della Camera a Spira. Il Rè quando è venuto ne lo stato del Landtgravio, il quale parla francese, prima a la tavola disse come s' era in Fulda per le feste di Natale, et era stato sempre con i Jesuiti, i quali havevano una bellissima chiesa, et l' officiavano molto religiosamente, et che ci era stato con molta sua consolatione essendo quei Padri persone molto dotte. A che il Landtgravio non rispose altro, se non che sorrise; ma il giorno seguente nascendo di nuovo mentione di loro et de l' Abbate dicono che il Landtgravio, perchè gli era stato detto che l' Abbate al passar del Rè haveva voluto essercitare non so che atto ne la parte di quella terra che tiene in pegno, come è uomo molto retto et libero nel parlare, bravò molto contra l' Abbate et contra i Jesuiti, et minacciò che gl' harebbe appiccati tutti insieme, ma il Re con dolcezza lo placò, et glie li lodò di nuovo, anzi glie li raccommandò con dir che quella chiesa era fundata da Carlo Magno, et che essendo Landtgravio tanto affezionato a la Corona di Francia lo pregava ad haver per raccomandata quella memoria di così gran Rè Francese, et dicono che Landtgravio ha promesso a Sua Maestà non cacciar di là Jesuiti per forza. Dicono che il Landtgravio quando ricevè il Rè gli disse poche parole, et prima domandò a Sua Maestà che le desse la mano, poi soggiunse che lui era il Landtgravio d' Hassia vero Servitore di Sua Maestà, et pero che intrasse in quel paese come di Principe devotissimo de la Corona di Francia et di Sua Maestà. Il medesimo Landtgravio quando si licenziò dal Rè gli disse che non conosceva gl' altri fratelli di Sua Maestà, ma che se quelli erano così savii come lui, la Regina lor madre era la più felice donna del mondo.

Dal Landtgravio il Rè è venuto ad Halla di Sassonia, che è una terra dove riseggono gl' Arcivescovi di Magdemburg, et in essa è stato ricevuto dal figliuolo dello Elettore di Brandemburg che tiene quell' Arcivescovado con titulo d' Amministratore. Et dicono questi Signori di non essere stati in loco alcuno meglio trattati, et con più splendore et diligenza, che da quel Principe. Da Halla secondo la descrittione del viaggio che s' era fatta in Francia dovea S. M. andare a Torga, ma gli fu mossa difficultà da l' Elettore di Sassonia, nel stato del quale intrava partendo da Halla; vedendo l' Elettore che lasciando Torga facesse il camino per Vitemberga, et così persuadevano anco i Commissarii de l' Imperatore sopra che fu necessario ch' il Rè spedisse un suo gentilhuomo a l' Elettore, il qual gentilhuomo non fu mai admesso da l' Elettore sotto diverse escusationi, et volevano i Consiglieri, che desse la lettera del Rè et esponesse la sua commissione a loro, il che non volendo quel gentilhuomo fare fu costretto ritornarsene indietro senza veder lo Elettore. Finalmente perseverando il Rè in non volere alterare il viaggio prima disegnato fu condotto per Torga. Entrando ne lo stato de l' Elettore si licenziorno dal Rè il Conte Ludovico di Nassau et il Duca Christophero figliuolo del Palatino del Rheno, et Sua Maestà fu ricevuta da Casimiro genero de l' Elettore et fratello del sudetto Duca Christophero, et condutto fin a Torga, et per lo stato de l' Elettore, il quale non si lasciò altrimente vedere dal Rè, ma fece dir di essere alcune leghe lontano di lì indisposto di un piede: del resto fu trattato il Rè splendidamente da Casimiro et da i Consiglieri de lo Elettore. Di là venne a passare per due terre de l' Imperatore de la Lusatia, dove si sono trovati per nome di Sua Maestà Cesarea il Duca di Brega con mille cavalli, et con quasi tutti i Baroni di Silesia, et è stato il Rè accettato con gran pompa et dimostratione di buona volontà, et ha anco ricevuto una letterina di propria mano de l' Imperatore scritta in lingua Spagnuola piena di molta amorevolezza. Il Rè con la liberalità del donare, et con la piacevolezza et humanità, con la quale procede con ogn' uno, si ha tanto obligato gl' animi di tutti che non si sente se non celebrare et inalzare la virtù et la clemenza sua. Per le sopradette terre de l' Imperatore è intrato ne l' Elettorato di Brandemburg et venuto a Francfort, dove non è comparso altrimente il Marchese, ma ha mandato a scusarsi per i Consiglieri suoi dicendo che haveva lungamente aspettato Sua Maestà per honorarla et servirla in casa sua, ma che havendo tardato et essendo arrivata in tempo che egli doveva tenere una dieta d' alcuni suoi stati, non haveva

potuto trovarsi a vedere Sua Maestà; ma che dopo che si sarà coronata et riposata alquanto in Polonia se le piacerà deputare alcun loco dove possa vedersi con lei, non mancherà di venire a visitare et offerire i servizii suoi a Sua Maestà.

Di qui la Maestà Sua anderà in tre giornate a Miedizecz et si partirà Venerdì, et sarà ricevuta sopra li stessi confini da i Signori Polacchi, dove potrebbe essere che intravenisse qualche controversia de' confini fra detti Polacchi et quelli del Marchese che accompagnaranno il Rè, perchè non sono fermati fra loro i termini, et per quanto in Miedizecz m' ha detto il Palatino di Bresto, il Marchese occupa tre villaggi dei confini di Polonia, oltre i quali villaggi essi vogliono uscire ad incontrare il Rè.

Sua Maestà ha spedito hoggi in Cracovia Monsignor il Marescial di Res et Monsignor di Rambogliet, acciò sieno pronti a la celebratione de l' essequie, l' uno per nome del Rè Christianissimo l' altro per nome suo.

Gl' huomeni che la Maestà Sua ha seco per Consiglieri suoi sono il Signor Duca di Nivers, a chi Sua Maestà attribuisce molto, li sopradetti due Signori di Res et di Rambogliet, Monsignor di Viliquer, Mons. Beuliere, Mons. di Bibracht et Muron suo medico. Questo è il consiglio suo privato. Ma ogni giorno fà prima consiglio con li Signori Ambasciatori Polacchi che stanno appresso la Maestà Sua, la quale è da loro tenuta molto assediata. Scriverei appresso alcune altre cose a Vostra Signoria Illustrissima, ma non havendo tempo nè loco da scrivere; con la cifra non posso per hora scriverle altro che questo cose dette di sopra, come sia in loco più comodo le darò conto d' ogni cosa. Et humilissimamente le bacio le mani. Di Francfort a li 20. di Gennaro 1574.

Humliss. et devotiss. Servitore
Antonio Maria Gratiani.

ALL' ILLMO ET RMO SIGNORE ET PADRONE MIO COLENDISS. MONSIGNOR IL CARD. DI COMO.

Posnania 31 Gennaro 1574.

Illustrissimo et Reverendissimo Signore
et Padrone mio Coliño.

Polonia Vol. 8. fol. 19.

Il Rè giunse non hiersera l' altra in Posnania et intrò circa lo due hore di notte, essendo stato ritardato in camino da gli spessi incontri di diverse compagnie et ancora che fosse così tardi et facesse un cattivissimo tempo, oondimeno Sua Maestà andò direttamente alla chiesa parochiale, ch' è la maggiore della città, dove fu cantato il Te Deum Laudamus, al qual Sua Maestà stette sempre in ginocchioni. Molti heretici l' accompagnarono fin a la chiesa, et poi se ne partirono, alcuni anco vi restorno. Il giorno seguente Sua Maestà andò ad udir la messa a la chiesa Cathedrale ch' è in capo ad un Borgo de la città, e fu ricevuta dal Vescovo di Posnania, et dal Clero in processione; la messa fu cantata dal Vescovo di Cuiavia, et Sua Maestà stette parimente sempre in ginocchio senza ergersi mai, se non al recitare de l' Evangelio. Molti Signori heretici se n' uscirno di chiesa et si trattennero inanzi la porta, et intrando alcuni Prelati in chiesa, un di quei Signori heretici li disse, che pensassero d' havere il Rè in poter loro, perche lo vedessero stare in ginocchione a la messa, che ancor essi n' havrebbono la loro parte. Si sforzano mostrare di non curarsi di questa devotione che Sua Maestà mostra ne la religione catholica, ma ne sentono grandissimo dispiacere. Sua Maestà però gli riceve et tratta tutti con grande humanità et clemenza. Di mattina Sua Maestà si metterà in cammino per Cracovia, dove si ritroverà a li 18. et a li 21. debba farsi la coronatione.

I Conti di Gorka havevano gl' anni passati cacciato di Lamotullia loro città tutti i preti catholici, et dato le chiese a ministri heretici ancora che il populo sia catholicissimo et non habbia mai potuto essere indotto a lasciar la religione. Questa terra è poi stata impegnata dai Conti a due gentilhuomini, l' uno catholico l' altro heretico. Il catholico questi giorni de la venuta del Rè ha rimesso i preti ne le chiese de la sua parte et restituitici il rito catholico con solenni processioni et contento di tutto il populo. Di che essendo venuto avviso in Posnania, i Conti minacciano d' andar per forza a rimettere i Ministri heretici in quella città: ma il sudetto gentilhuomo mi ha detto questa mattina d' haver talmente provisto le cose et che talmente sono animati quei cittadini, che non vi è periculo alcuno di violenza, et mi ha detto appresso che si trova denari da comprar degli altri beni et che non vuol comprar se non da heretici solamente a fine di cacciarne subito i loro ministri et restituirci la religione catholica. Qui saranno due fogli di cifra. Et a Vostra Signoria bacio humilissimamente le mani. Di Posnania al' ultimo di Gennaro 1574.

Di Vostra Signoria Illma

Humiliss. et devotiss. Servitore
Antonio Maria Gratiani.

ALL' ILLMO ET RMO SIGNORE ET PADRONE MIO COLENDISS. MONSIGNOR IL CARD. DI COMO.

Miczrizza 25 Gennaro 1574.

Illmo et Rmo Sig. et Padrone colmo.

Polonia Vol. 8. fol. 9. Hieri con la gratia del Signor Dio il Rè giunse in Miczrizza prima terra di questo Regno verso Sassonia. Lontano due leghe di quà fu Sua Maestà incontrata da Monsignor di Cuiavia et da quattro altri Senatori deputati, ciascuno de' quali haveva seco grossa compagnia di Cavalli. Et oltre loro sono venute separatamente molte compagnie di Cavalli condotti da diversi Signori, et gentilhuomini armati et ornati secondo l' uso del paese. Si fermarono tutti ne' confini havendo eletto un loogo fuora de la controversia, che hanno de' termini con l' Elettore di Brandeburgh, et distesero le compagnie loro sopra un colle, acciocchè fossero meglio vedute da S. M. la quale riceverno con molti suoni di tamburi et di trombe. Dismontorno da cavallo tutti i Signori principali et baciorono le mani a Sua Maestà, che parimente dismontò a piedi, et licentiati i cavalli alemanni, che l' havevano accompagnata per nome del Marchese di Brandeburgh, Mons. di Cuiavia fece la sua oratione, la quale tenne assai ben lunga. Il Rè ordinò in francese la risposta a Mons. di Bibract, il quale la riferì in latino a quei Signori et passò questo atto con gran satisfatione et contento d' ambedue le parti. Finito che fu il Rè, per essere grandissimo vento se n' intrò in cocchio, il che fecero anco gli altri Signori et seguitorno il viaggio, incontrando tutta via molte compagnie di Cavalli armati. Tutti erano raccolti da Sua Maestà con tanta amorevolezza et benignità che non è alcuno che non ne predichi et non si mostri contentissimo di lei. Et essa ha dimostrato veramente gran contento di sentirsi uscita de la potestà de' Germani, et intrata dentro i confini del suo regno. Et a che me ne rallegravo seco ha detto hoggi, che quando prima scopri sopra quel colle la cavalleria polaccha, et vidde tanta nobiltà armata et devota del nome suo, et quando abbracciò il Vescovo et quelli altri Signori si senti talmente commovere l' animo, che durò fatica a tenere le lachrime et che poteva veramente dire non haver veduto in vita sua il più lieto giorno, et che haveva pregato Dio che li conceda gratia di poter usar questa sua vocatione a suo servitio. Solamente è dispiaciuto assai a Sua Maestà non haver ritrovato in questa terra alcuna chiesa cattolica, essendo tutto profanato da cittadini thedeschi che l' habitano. Di che Monsignor di Posnania ne la diocesi del quale è, incolpa il Palatino Brestense che o' è Capitano, et il Palatino o' inculpa il Vescovo, et altri ne gli incolpano tutta due. Sua Maestà pero la mattina inanzi, che partisse da l' ultimo alloggiamanto haveva nella camera sua non solo udita la messa, ma confessatasi et presa la Santissima communione, per farla prima sua intrata nel Regno col nome et con la gratia di Dio, di che non si può dire quanto s' edificano et si consolano tutti i buoni et quanta speranza ne pigliano. Questa mattina parimente ha udito con gran devozione la messa in camera sua, a la quale erano anco alcuni Signori heretici, che ci sono stati sempre, eccetto il Palatino di Rava, il quale o' uscì quando si doveva alzare il Santissimo Sacramento, ma ne fu represo da ogn' uno dicendo che doveva non venirsi o non se ne partire, et Sua Maestà ancora ha dimostrato non haverlo per bene. Dimane s' avvierà verso Posnania et vi sarà in tre giornate.

Nel consiglio che hanno fatto qui hoggi dopo pranzo, s' è determinato il giorno per la coronatione di Sua Maestà a li 21. di Febraro, et si sono scritte le lettere di questa determinatione a Cracovia, in Lithuania et per totto il Regno. Qui sarà un foglio di cifra. Et humilissimamente bacio le mani di Vostra Signoria Illma. Di Miczrizza ali 25. Gennaro 1574.

Di Vostra Signoria Illma et Rma

Humiliss. et devotiss. Servitore
Ant. Mar. Gratiani.

LXXX. — 1574. — §. 50.

ALL' ILLMO ET RMO MONS. PADRONE MIO COLENDISS. MONSIGNOR IL CARDINAL DI COMO.

Cracovia 16 Febbrajo 1574.

Illmo et Rmo Mons. Padrone mio Colmo.

Con la ultima mia de li v. detti aviso a la Signoria Vostra Illustrissima del mio arrivo qui et di quello, che da la brevità del tempo mi era stato concesso poter fare. Sei giorni dipoi venne il Signor Gratiani, il quale mi informò a pieno delle cose di qui et di quanto havea operato col Rè; sopra di che parmi veramente che habbia usata molta prudenza et desterità in haver persuaso il Rè et i suoi Ministri che la salute, reputatione et grandezza non puo star in modo alcuno senza la intiera conservatione de la religione cattolica in questo Regno, et a la venuta qui del Marescial di Retz, con il quale ho havuta occasione di ragionar a lungo, ho toccato con mano che il Rè et il prefato Signore, che è il più intrinseco et confidente ministro, sono rimasi capacissimi di questo; et già il detto Maresciallo Polonia Vol. 8. fol. 12.

attende con ogni diligenza ad acquistar et confermar gli animi dei Principali, et perciò che importa infinitamente che il Rè sia coronato quanto prima, si procura con ogni sollecitudine, che la coronatione si faccia la Domenica prossima seguente, come di già è intimata; et che al giuramento solito da farsi in simil atto, non s' aggionga cosa veruna, ma che si stia ne la pura et semplice forma del vecchio; et che in questi comitii, li quali sono stati inditti solo per la coronatione, non s' habbia a trattar d' altra sorte di negotii; ma differirli in altri comitii, li quali in vertù d'un statuto fatto in tempo de l' altro Rè non s' haveriano a far' altrove che in Varsavia, luogo in mezzo del Regno et per conseguente commodissimo a la Polonia et a la Lituania et al rimanente de l' altre Provincie; al che s' aggionge che la Varsovia è nel Ducato di Massovia Provintia molto cattolica et potente.

Hor' in questo non saranno non poche difficoltà, perciò che gli heretici hanno gran seguito et sono al solito audacissimi; all' incontro i Cattolici desiderosi de la pace et tranquillità publica procedono con lo spiritu de la mansuetudine, et in questa Polonia minore non sono così potenti: con tutto ciò (per quanto si afferma) non mancheranno de la Polonia maggiore et de la Lituania molti Signori cattolici di grande autorità et benissimo accompagnati; et di già il Signor Cotquevisci et il Signor Andrea Sboroski sono unitissimi per il servitio di Dio et del Rè, et per mezzo loro ci è qualche speranza di poter separar da la fation contraria il Palatino di Sendomiria et quel di Vilna: come che il Sendomiria se bene sia da la banda del Rè, si mostra nondimeno molto difficile a voler punto ceder ne lo articolo de la confederatione; eccetto che a le volte si lascia intender (ma non però sta saldo ne la medesima opinione) che si contenterà, che il Rè giuri solamente quod tuebitur et manutenebit pacem et tranquillitatem inter dissidentes de religione.

S' è presentato il Breve a l' Arcivescovo, il quale si mostra da vero constantissimo et zelante ne le cose de la religione et s' è stabilito, che il detto Signore presista ne li tre ponti sodetti principali, cioè in usare ogni sforzo che la coronatione si faccia la domenica vegnente; in non accettar aggionta veruna al vecchio giuramento et in far differir ne li Comitii di Varsovia gli altri negotii del Regno: tutti i Vescovi principali, che si trovano qui, ai quali ho dati i Brevi di Nostro Signore cioè Cuiavia, Ploska et Posnania promettono di voler adherir a l' Arcivescovo, solo il Vescovo di Cracovia promette conditionatamente, cioè se vedrà, che questo si possa fare senza pericolo di qualche seditione et guerra civile.

Et a la fine quando non si possi ottenere tutto quello che si desidera a gloria di Dio per la conservatione de la fede cattolica et per la quiete del Rè et del Regno bisognerà per evitar il maggior' ellegger il manco male, con procurare (se sia possibile) che quelle parole tuebitur et manutenebit etc. non siano in modo veruno aggionte al giuramento publico; ma permettere che si facciano a parte per sicurezza degli heretici. Io sono stato visitato da l' Arcivescovo et dai Vescovi et ho poi fatto il medemo offitio con la maggior parte di loro.

Ho havuta occasione di parlar lungamente con il Signor Andrea Sboroski, et esso mi ha con tanto affetto communicata la sua buona et cattolica intentione, che mostra esser tale, come mi era stato commendato da Monsignor Illmo Commendone, il quale per servigio de la Sede Apostolica non pure s' è contentato in Vilna instruirmi a pieno de le cose di questo Regno, ma ha voluto ancora qui prepararmi et stabilirmi la confidenza de li principali Signori Cattolici, appresso i quali il Signor Gratiani è di tal autorità et fa officii di tal giovamento per la religione cattolica, che veramente potria da se stesso reggere con dignità questa mia cariga.

Il giovedì passato a l'xi. venne la Infante con il corpo del Rè morto; et la mattina medesima s'incomminciorono l'esequie, le quali finirono il Sabato; et perciò che ero stato avvertito dal Vescovo di Cracovia in nome di questi Sig. del Senato, che non era solito dar luogo se non agli Ambasciatori dei Prencipi parenti, fui pregato di non assistervi, et il medesimo anche fu fatto con lo Ambasciatore di Vinetia, fu poi invitato in nome dei Vescovi di trovarmi a la messa la mattina del sabato et venne in mia compagnia l' Ambasciatore Veneto; mi fu apparecchiata la sede pontificale del Vescovo, che sta ne la banda sinistra de l' Altare, et è separata con un cancello di ferro dal choro, appresso la detta sede v' era una banca, dove dopo la persona del Nuntio v' era l' Ambasciatore di Vinetia, l' Arcivescovo di Leopoli, il Vescovo di Cracovia, et Ploska, l' Arcivescovo Gnesnense, che celebrava la messa, havea il faldistorio, come s' usa, da la banda de l' Evangelio; la Infante era in una sedia ordinaria del choro più vicina a la sede pontificale et dal medesimo lato accompagnata da molte dame vestite di duolo; nel' altra parte del choro di rimpetto a lei v' erano gli Ambasciatori de Prencipali parenti, cioè del' Imperatore, del Re Christianissimo, di Ongheria, di Polonia, di Suetia, di Ferrara, di Brandeburg et di Brunsvic: et il dì avanti io havea già mandato a scusarmi con la Infante si di non haverla visitata, perchè non era l' usanza mentre dura il tempo de l'esequie; et si di non haverla potuto accompagnare come io desiderava in questo atto, per la causa sodetta.

Domenica poi su le XXII. hore la visitai in presenza di molti Vescovi et Signori, che la assistevano; et dopo fatto l' officio, che si conveniva in simil atto di condoglienza et di consolazione in nome di Nostro Signore, et espostale la prontezza che saria in me di servirla conforme a la molta et paterna affettione, che Sua Beatitudine le portava, le presentai il Breve; mi fu risposto non senza lacrime con molta devotione et riverenza verso di Nostro Signore, et dipoi ella si pose a sedere et in un medesimo tempo fece seder me, restando gli altri in piede; fui consegliato a parlarle in lengua italiana, che ella intende et parla bene; tutti i Vescovi et Signori le danno de la Maestà, a me parve contemperar il titolo con la Serenità.

S' afferma tuttavia che il Rè habbia a far l' entrata il giovedì prossimo, et secondo m' ha referito il Vescovo di Cuiavia, mostra in tutte le attioni sue grandissima pietà et zelo de la fede cattolica, et particolarmente ne l'entrar in Posnania volse prima che smontar in Palazzo, andar' a fare oratione nella chiesa principale con molta devotione, et poi di Domenica si trovò nella messa solenne, et tenne a battesimo un Giudeo, che fu battezato dal medesimo Vescovo, et questo si come dà consolatione et edificatione grande ai Cattolici, così apporta travaglio non poco agli heretici.

Hoggi l' Arcivescovo s' ha da congregare con questi altri Signori Senatori per deliberare de la entrata, et se dovrà esser' incontrato dagli Ambasciatori: et è verisimile che si ragionerà di altri negotii; il detto Signore farà, quanto potrà, che non s' habbia a trattar d' altro, che de l'atto de l'entrata et de la coronatione.

Bacio riverentamente la manu di Vostra Signoria Illma et il Signor Iddio con lunghissima et felicissima vita di Nostro Signore conceda a lei ogni felicità.

Di Cracovia a 16. di Febraro 1574.
Di Vostra Signoria Illma et Rma

Humiliss. et devotiss. Servitore
IL VESCOVO DEL MONDEVI.

ALL'ILLMO ET REVMO SIG. ET PADRONE COLMO MONSIG. IL CARD. DI COMO.

Cracovia 26 Feb. 1574.

Illmo et Rmo Monsig. Pne mio Colmo

Polonia Vol. 8. fol 19. Havendo io per la mia di 16. scritto a la S. V.ra Illma quello che si potea per all' hora sperare da questi Signori Cattolici contra la confederatione degli heretici, continuerò hora a darle aviso, che s'è poi tuttavia trattato il negozio con la debita diligenza; et ne l'arrivo del Rè non s'è lasciato fare l'officio, che conveniva et con li Ministri di S. Maestà et con li principali Prelati et Signori del Regno, affine che a gloria di Dio si conseguisse il fine che si desiderava. Sopra di che conoscendo gli heretici, che i Cattolici desiderano viver in pace, si sono valsuti di questo gratioso nome di concordia et confederatione, usando ogni arte per tirarli da la banda luro; a l'incontro i Cattolici desiderosi de la quiete presente che par loro cosa buona, et non temendo il male avvenir come cosa lontana et non presente, entrano ne le scuse gittando la colpa sopra la vita degli Ecclesiastici, et in particolare de i Vescovi, li quali si come vivono alquanto licentiosamente secondo il costume de la natione, così per alcune gare non sono troppo uniti insieme; con totto ciò l'Arcivescovo è stato sempre saldo et constante in non voler, che s'aggiongli etiandio una sola parola al giuramento antico, di maniera, che un personaggio principalissimo appresso Sua Maestà, il quale per degni rispetti io volsi visitare su la mezza notte della Domenica che s'havea a far la coronatione, si dolse con meco che col mezzo de l'Arcivescovo si procurava di metter in disturbo la coronatione et le cose del Regno; mi sforzai renderlo capace, che la constantia de l'Arcivescovo apportava servitio grande al Rè, perche frenava la insolenza degli heretici in non dimandar cose esorbitanti a danno et dishonore di Sua M., perciò che a l'Articolo de la confederatione ne vanno congionti quattro a cinque contrarii a fatto a l'auttorità Regia. L' Arcivescovo haveria voluto che il Rè facesse resistenza, ma si rese capace, che non bisognava attender a questa prattica, impercoche il Rè era consegliato prender con l'atto de la coronatione il possesso del Regno ne la maniera che poteva, pur che l'ottenesse senza rumore; ma era ben necessario, che esso Signore et gli altri Cattolici facessero questo servizio a Dio et al Rè in far opera, che la Maestà Sua fosse coronata senza esser costretta ad altra forma di giuramento, che a l'antica. Il detto Signore s'offerse dal canto suo voler più tosto morire che permetter cosa, che apporti pregiuditio veruno a la gloria di Dio et a la Religione Cattolica. Et finalmente in caso che il Rè fatto il giuramento solito non potesse far di manco che non aggiongesse quelle parole pacem et tranquillitatem, vi si prese risolutione che l'Arcivescovo suo et totius cleri nomine protestasse contra quella aggionta come irrita et nulla, per esser contra l'honore di Dio et contra la forma del giuramento contenuto ne li statuti del Regno.

La detta aggionta è stata la prima volta ricevuta con tanto applauso di tutti Cattolici, che l'Arcivescovo stesso quando gli fu proposta in

mia presenza, desse questa parola: o utinam inferendo quod praeclare ageretur cum rebus religionis, se gli heretici si contentassero di questa sola additione; ma essendo in quel punto avvertito che promettendo il Rè servare pacem inter dissidentes, vi veniva conseguentemente et tacitamente a permettere tutte le sorti di heresie, fu poi sempre di contraria opinione, et veramente a me è convenuto contrastare con una gran parte de i Vescovi et de i Signori Cattolici sopra qnesta aggionta; et come che essi al fine conoscessero, che non dovea ammettersi, nondimeno parve a tutti per manco male tollerarla etiandio in Chiesa, perche gli heretici non volsono mai acconsentire altrimente, et in questo non lascierò di dire a V. S. Illm̃a, che dal canto de li Ministri del Rè et principalmento dal Maresciallo di Retz et da Monsig. di Ramboglietto s'è per servitio et honor del Rè tentato con gli heretici ogni modo possibile et adoperato il mezzo de i principali Cattolici, massime del Cotquevisci et del Sig. Andrea Sboroski, per evitare al tutto la prefata aggionta, overo ottener che si facesse fuor di Chiesa; ma il Palatino di Sendomiria cognato de l'uno et fratello de l'altro si mostrò sempre duro con iscusarsi di non poter ottener piò da li suoi compagni; et si continuò questa pratica insino a la mattina de la Domenica che dovea farsi la Coronatione, anzi la notte stessa quasi che si venne a rottura con il detto Palatino, il quale s'era sdegnato et entrò di nuovo in voler la confermatione del giuramento di Parigi, la onde fu necessaria tollerare l'aggionta, et massime con la protesta de l'Arcivescovo; la quale protesta dispiaceva grandemente ad alcuni ministri Regii, temendosi di qualche disturbo: et senza questa tolleranza ci è ferma openione, che la coronatione si saria al sicuro prolongata et turbata non senza pericolo di qualche sollevamento, overo di haver a confirmare il giurameoto di Parigi, et tanto piu che la parte contraria era unita et potente et forse anche sostenuta da forestieri.

Hor quanto a l'ordine de le cose successe: il Rè fece l'entrata giovedì a 18. accompagnato d'un gran oumero di nobili a cavallo vestiti riccamente et soperbamente, et ciascheduno con la propria livrea; et per ordine del Senato non fu incontrato dagli Ambasciatori, smontò ne la Chiesa Cathedrale, che è attaccata al Castello, ove si cantò il Te Deum, poi in uno alloggiamento vicino a la Chiesa andò a visitar la Infante, la quale venne a riceverlo a la fine de le scale; et essendo stata quasi un quarto d'hora a ragionar con lei in una stufa grande, se n'andò in Castello a le sue stanze.

Il Venerdì dovendosi in Senato trattare de la Coronatione, il Rè per torre via con la sua presenza ogni difficultà, volse entrar in Senato facendo sembiante di voler ringratiar a bocca i Senatori de la Elettione fatta ne la persona sua, fu amessa non senza disparere d'alcuni; et dopo haver fatta per Monsig. di Pibrac esporre in latino la sua intentione, ciò è ringratiarli, et in ricompensa offerendo la opera et la persona sua in beneficio loro et del Regno, mostrare di desiderare che si venisse quanto prima a l'atto de la coronatione per eseguire la sua buona volontà verso di loro: gli forono dal Vescovo di Ploska in nome del Senato rese le debite gratie, et quanto a la coronatione si rispose, che il Senato voleva deliberarvi, il Rè si turbò un poco nel volto, pure si partì dal Senato, il quale non risolvendosi quel dì rimesse la deliberatione la mattina del Sabbato; et dopo molti contrasti essendo stato il Rè introdotto nel Senato, si determinò che la coronatione si facesse la mattina de la Domenica seguente a 21.

Il Sabbato dopo desinare gli Ambasciatori forono invitati a salutare il Rè in una sala, dove con li Senatori erano presenti i Prencipi et Signori che vennero in compagnia del Rè; de li quali i principali sono li Duchi di Nivers et di Umena, il Marchese del Beuf, il Marescial di Retz, Monsig. di Believre Dottor et Ambasciatore ordinario per il Christianissimo Monsignor di Ramboglietto, il quale era alcuni giorni avanti stato mandato dal Rè per ringratiar il Senato a nome suo, Monsig. di Villeclere M.ro di Camera di Sua Maestà, et Monsig. di Pibrac Dottor et Oratore del Rè in lengua latina; toccò la p.a ndienza al Nuntio, a cui ne l'entrar de la Sala il Rè si levò de la Sedia et venne ad incontrar tre passi; fui avvertito di parlarli in lengua Italiana, la quale Sua Maestà intende et parla assai commodamente, et non possedendo ancora la latina usa ordinariamente con li Signori Polacchi la detta Italiana, che è commune a molti di loro; gli esposi la paterna affettatione di Nostro Signore, il desiderio de la sua conservatione et la openion grande, che ha de la pietà valore et virtù reali di Sua Maestà, per la quale spera non por l'accrescimento de la Religione Cattolica in queste bande, ma etiandio con l'esemplo et auttorità di Sua Maestà la conversione dei Popoli vicini; aggionsi a questo la cariga impostami di assistere in nome di Nostro Sig. in questa sua felicissima Coronatione et star Nuntio ordinario appresso la Maestà Sna con commandamento (il quale io m'ingegnerei eseguire con ogni debita fede diligenza et osservanza verso Sua Maestà) di procurare il servigio et la intiera satisfattione de la Maestà Soa a honor et gloria di Dio, et per la pace et tranquillità di questo Regno ecc. et presentai il Breve per conto de la Coronatione al Rè; il quale dopo li ringraziamenti con grande affetto et humiltà verso di Nostro Sig. mi disse, che havra speranza

in Dio di non haver mai a cedere a niun Prencipe Cristiano nel desiderio di difendere la santa fede, et ne la debita ubidienza verso la persona di Nostro Signore come luogotenente di Dio in terra; li piacque anche aggradir la persona del Nuntio con assai amorevoli parole. Fui poi accompagnato al mio alloggiamento da li Vescovi di Pluska et Chelma, che m'havevano anche da casa fatta compagnia insino a la presenza del Rè. Fatti questi compimenti da gli Ambasciatori il Rè senza invitar gli Ambasciatori andò di notte a piede condotto da l'Arcivescovo, Vescovi et Clero in processione a San Stanislao in Rupella, et tornò con la medesima processione ne la Chiesa cathedrale; dove in vece del Vespero come era solito, per esser troppo tardi si cantò il Te Deum, et così finirono le ceremonie del Sabbato.

La mattina de la Domenica di Quinquagesima il Rè vestito (come si suole in simil atto) col Piviale fu condotto ne laChiesa Cathedrale da l'Arcivescovo et Vescovi con le mitre accompagnato dal Nuntio et da gli Ambasciatori de l'Imperatore, di Francia, Ongheria, Svetia, Venetia Brandeburg, Ferrara, Brunsvic et Transilvania; et restando il Nuntio con gli Ambasciatori in coro nel luogo ordinario, il Rè fu condotto a l'altar da i Vescovi assistenti, cioè Cracovia et Cuiavia; et avanti che si venisse a l'atto de la coronatione, si pose inginochione avanti l'Arcivescovo, il quale li fece far prima il giuramento, che è in un libretto de le ceremonie di questa coronatione, et poi un'altro, che si contiene nel libro de li statuti del Regno; li quali giuramenti amendue sono stati soliti a farsi dai Rè passati; la copia de quali sarà acclusa con questa: finiti li sodetti giuramenti il Rè si levò subito in piede, a l'hora i Palatini di Cracovia, di Vilna, et di Sandumiria fecero istanza al Rè confirmasse il giuramento che havea fatto in Parigi; l'Arcivescovo con parole alte li ributtò, non volendo in modo alcuno acconsentire che s'aggiungesse altro; dal romor de l'altar si levò anco rumor in coro et in tutta la Chiesa, talche si dubitò di tumulto; a l'hora il Cotquevisci disse, che doveria loro abbastar quod Rex conservare pacem et tranquillitatem inter dissidentes de Religione, il Rè senza altrimente giurare confermò il detto del Cotquevisci soggiongendo conservare curabo; a questo l'Arcivescovo protestò, et il Vescovo di Cuiavia in un medesimo tempo disse, salvis juribus nostris, et il Rè soggionse salvis juribus vestris: intanto il Palatino di Cracovia come Maresciallo del Regno uscì fuori del cancello de l'Altare, et con voce alta disse al Pupolo in Polacco, che dal canto del Rè s'era fatto tutto quello che apparteneva a la M. Sua et se piaceva loro che il Rè si coronasse, a l'hora il Popolo rispose che si coronasse con dir, Viva il Rè, et così fu onto et coronato sollennemente senza contrasto veruno; et con la corona in testa, lo pomo a man sinistra et lo sceptro a man destra fu posto a sedere in una sedia regale; creò alcuni Cavalieri, nè volse farne niuno che non si fosse trovato ne la guera in qualche giornata; fu poi accompagnato in palazzo, dove il Rè con la corona in testa, et vestito delle sue veste ordinarie mangiò solo in un tavolino in mezzo di due tavole grandi, in quella da man dritta del Rè era il Nuntio et gli Ambasciatori l'uun dopo l'altro secondo ordine de la precedenza, l'Arcivescovo de la banda di fuori stava di rimpetto al Nuntio; ne la tavola a man sinistra erano i Prencipi et alcuni Vescovi, et perciò che in breve si farà una scrittura anthentica di questo atto del giuramento et de la coronatione, mi rimetto a l'hora mandare il tutto a la S. V. Illma con più certezza, per hora le mando il contenuto sopradetto, che ho cavato da la propria bocca del Rè, et de l'Arcivescovo, dei Vescovi di Cuiavia et di Ploska, ancorche insieme non convenghino al tutto.

I Cattolici non tengono molto conto di questa aggiunta, allegando che tocca al Rè d'interpretarla, nam illius est legem interpretari cujus est condere; ho voluto anche mandare la copia del giuramento fatto in Parigi, acciò che si possa meglio considerare la differenza che quello ha con questi et con la prefata aggionta.

Lunedì S. Maestà vestita pure a la Reale venne in piazza sù un catafalco, et prese il giuramento dai cittadini di Cracovia, et fu presentata di molti vasi d'argento, et creò anche alcuni cavalieri et la sera andò a cena in casa del Sig. Andrea Sboroski, il quale essendo novello sposo, per haver menata la moglie a casa, havea invitato il Rè: et a gara de lo Sboroski la mattina seguente il Palatino di Cracovia, mentre il Rè andava a visitar l'Infante invitò la Maestà Sua al battesimo d'un suo figliuolo per Domenica vegnente, il Rè si scusò prontamenta non potervisi trovare, perche temeva che non si farebbe al modo de' Cattolici, a l'hora il Palatino lo supplicò che al meno l'honorasse con la sua presenza nel banchetto, et il Rè sorpreso a l'improviso, s'offerse d'andarvi, et massime che il Vescovo di Cracovia, o per poca consideratione, overo per la troppa dimestichezza che ha col Palatino n'havea in un medemo tempo pregata et fatta istanza a la Maestà Sua, et in questo ancor che io mi trovassi dietro al Rè per farli compagnia, veramente non intesi, nè avvertei la prima dimanda del battesimo, ma si bene la seconda del banchetto, a la quale non hebbi tempo di oppormi, perche di già S. Maestà promise subito prontamente d'andarvi; feci bene l'officio, che si dovea con la Maestà Sua, affine che non v'andasse in modo veruno, et per iscariga de la sua conscientia, et per sicurezza sua; et così anche

con il Sig. Duca di Nivers et Maresciallo di Retz a dissuadere il Rè, et tutti m'hanno data speranza, che se si potrà trovare qualche lecita scusa, affinche la Maestà Sua non vi vadi, se ne valerano più che volentieri.

Questa mattina ho havuto udienza privata del Rè in tempo et luogo commodissimo, perche me la dette in letto, dove S. Maestà sedendo scriveva, et il cortinaggio era serato per tutto; et mi fece sedere so una piccola sedia, che era di dentro tra il cortinaggio et il letto; li presentai la lettera scritta di pugno di Nostro Signore la quale gli fu carissima, hebbi occasione in nome di Sua Beatitudine ricordarli la pietà et la osservanza del culto divino, et toccarle tutte le cose principali contenute ne la mia istruttione; sopra di che havendomi ascoltato con molta attentione et zelo, mi ha data speranza grande in voler eseguir per quanto le fia possibile, ogni cosa buona et santa; et al fine mi disse con grande affetto che rendessi secura S. Santità, che esso si troverà sempre prontissimo ad impiegar la corona et il Regno con la vita propria per osservattione de la Religion Cattolica et per la dignità di Nostro Signore et de la Santa Sede Apostolica, soggiongendo che essendu nato dal sangue Christianissimo di Francia; il quale non era senza qualche imperfettione, si sforzeria però con la gratia di Dio esser herede del bene et non del male; et in questa occasione io non volsi mancare di ricordarli, che oltre l'honor di Dio et il premio de la vita eterna s'acquisteria anche maggior fede, veneratione et obedienza appresso li suoi sudditi, non permettendo, che persona veruna facesse cosa indecente al suo grado, et massime in sua presenza ammonendo il clero, et principalmente i Vescovi sopra i quali non havea giurisdittione, et guastigando i laici suoi sudditi; et l'avvertei haver inteso che nel banchetto del Sig. Andrea Sboroski due Vescovi havevano ballato in compagnia di Sua Maestà, la quale confessò che era vero; et che a l'avvenire farà si, che non pure i Vescovi et Sacerdoti, ma nè anche i laici havranno mai ardire di far cosa indegna del lor grado nel suo conspetto; et in absenza se potrà, procurerà; che se li dia il debito gastigo, gli posi parimente in consideratione la persuasione fattagli dal Vescovo di Cracovia al tutto contraria a l'ordine Vescovale et di Senator Cattolico d'andar in casa d'un' Heretico principalissimo di questo Regno come cosa, che daria mal' nome a la Maestà Sua appresso tutti i Cattolici; mi rispose, che questo errore lo renderia più cauto a l'avvenire, et se potrà con honesta occasione liberarsene questa volta, non anderà mai più a mangiar in casa d'altri. Da questi particolari Nostro Signore potrà considerare la natura ottima di questo Prencipe, la quale ha bisogno di buoni Ministri.

Con che facendole intendere di haver ricevuta la lettera di V. S. Illm̃a di 2. di Gennaro le dirò solamente, che in questo viaggio io fui sforzato valermi del conseglio del Sig. Tilesio in difendermi dal freddo co'l moto vehemente, perche il moderato non bastava. Bacio riverentemente la mano di V. S. Illm̃a et il Sig. Iddio con lunghissima et felicissima vita di Nostro Signore conceda a lei ogni felicità. Di Cracovia a 26. di Febrajo 1574.

Di V. S. Illm̃a et Rm̃a

Humilissimo et divotissimo servitor
Il Vescovo del Mondevi.

LXXXI. — 1574. — §. 56.

AL' ILLMO ET RMO MONS. PADRONE MIO COLMO MONSIG. IL CARD. DI COMO.

Cracovia 17 Giugno 1574.

Illm̃o et Rm̃o Mons. Padrone mio Colm̃o.

La nuova de la morte del Rè Cristianissimo fu portata qui a li xiiii. la mattina da un corriero spedito per ordine de l'Imperatore, et sei hore dipoi da un gentilhuomo mandato da la Reina madre, il quale è venuto in xiio. giorni; et ha del verisimile che l'Imperatore havendola intesa da lo stesso gentilhuomo habbia voluto esser il primo a dare aviso al Rè; il quale la mattina seguente vestito di duolu di panno pavonazzo al modo di Francia comparve in Senato, dove l'aspettavano tutti i Signori Senatori, che si trovano qui, riferì loro il tutto, si condolse de la morte del fratello et si offerse voler più che mai haver cura del governo, de la conservatione, et de l'accrescimento del Regno con parole gravi et piene di molto affetto et non senza lagrime. I Senatori si ritirorono per consultare la risposta, che fu imposta al Vescovo di Cuiavia; il quale dopo haver mostrato il dispiacer grande del Senato, consolò et essortò la Maestà Sua a conformarsi a la voluntà del Sig. Iddio, il quale havendoli prima concesso questo Regno, et hora accrescintolo di quello di Francia, l'havea dato il modo di apportare maggior giovamento et gloria non pure a la loro natione, ma a tutta la republica Christiana; ringratiò poi la Maestà Sua de le amorevolissime offerte, ne le quali tutto il Regno dovea sommamente sperare. Polonia Vol. 8. fol. 121.

Nel medesimo Senato si prese deliberatione di mandare a chiamare tutti i Senatori per intimare li prossimi Comitii in Varsovia, et dar ordine che avanti secondo il solito si faccino li conventi particolari et generali; et il Senato fo di

parere, che per degni rispetti ne le lettere, le quali si scrivono ai Senatori per la prima volta non si ponga il titolo di Rè di Francia. Si lesse poi la Plenipotenza di Regente di Francia in persona de la Reina madre in lengua francese col titolo, Henrico per gratia di Dio Rè di Francia et di Polonia, Gran Duca di Lithuania etc. et dichiarata in polacco, fu approvata da tutti et segnata col gran sigillo del Regno et col piccolo di Sua Maestà come Rè di Francia. Si fece ancora risolutione che fra pochi dì in nome del Senato et del Regno si mandassero Ambasciatori in Francia per far officio de condoglianza con la Reina madre, et interporsi per acquetare li romori di quel Regno. Et il giorno stesso fu spedito un gentilhuomo per portare la Plenipotenza a la sodetta Reina.

Io ho havuta dal Rè due volte udienza, l'una in publico con gli altri Ambasciatori ma ciascuno di per se; ne la quale in nome di N. S. mi condolsi de la perdita, che s'era fatta per la morte etc. et insieme feci l'officio di consolatione et d'allegrezza per l'acquisto, che a la religione cattolica et a tutto il Christianesimo apportava la successione di quel Regno ne la persona di S.M. per il valor suo et per la unione di due Regni potentissimi etc. mi fu risposto benignamente con divotione et osservanza grande verso di N. Signore concludendo, che sicome riconosceva tutto il bene da la bontà divina, così era obligato impiegare i suoi Regni con la propria persona a honor et gloria di lei, per conservatione de la S. Sede Apostolica et per bene universale de la Christianità.

Ne la udienza privata non lasciai di ricordare al Rè, quanto importava a la riputatione et dignità sua, far ogni sforzo per conservare sotto il suo dominio li due Regni; la qual cosa gli riuscirebbe senza molta dificultà se tenesse di continuo una armata in Danzic, con la quale volendo hora S. Maestà con l'entrate di Francia sostenere maggior numero di navi et di soldati, potrebbe conforme a la promessa fatta da li suoi Ambasciatori ne l'elettione impedire al Mosco la navigatione Narvica, et anche secondo l'occorrenze trasferirsi da l'uno a l'altro Regno senza difficultà; et quanto al passo di Coppenhaven sotto il Dano, quel Rè per non haver molte entrate et per la nemicitia, che ha col Sveco, dovrà desiderare l'appoggio et l'amicitia di un Rè di Francia et di Polonia, et massime con conditione che ogni anno se li pagasse qualche grossa pensione per il salvo passo. Hor con la unione et potenza di due Regni si grandi S. Maestà si renderia la strada agevole a l'Imperio de l'Oriente con perpetua gloria del nome suo, de suoi popoli et di totto il Christianesimo. Per il che quando la persona et prudenza de la Reina madre bastasse di rimediare a li tumulti presenti de la Francia, et massime se li capi de la congiura erano prigioni; faria di mestieri che S. Maestà non partisse di qua, eccetto dopo haver in ordine la prefata armata, et rassettate le cose di questo Regno, con la speranza di dover ritornare in breve. Et perciò che qui c'era qualche mala contezza, che non havesse satisfatto ad alcuni oblighi, era necessario che la Maestà Sua havesse quanto prima in essere una buona somma di danari, con la quale et dando a ciascuno il dovere, apporteria loro intiera satisfattione; et havendo nome di danaroso, con la speranza di beneficare i buoni, di poter difendere il Regno da nemici, et di ampliarlo, acquisteria maggior fede, benivolenza et timore appresso ogniuno secondo la qualità de le persone, et tanto più in questo Regno, dove la nobiltà universalmente non è molto ricca et fa grandi spese. Bisognava medesimamente che Sua Maestà subito che qui con l'intervento di tutti i Senatori che vorranno comparire, havesse intimati li Comitii, s'avviasse in Petricovia per tenere i giuditii; non essendo cosa veruna, che faccia più temere et amare il Prencipe, et dia maggior contento al Popolo, che la amministratione de la giusticia secondo la osservanza dei loro statuti. Ultimamente apporteria sicurezza grande a la Maestà Sua l'honorare et aggrandire li buoni et fedeli con le dignità et con gli officii che vacano tuttavia.

Piacque a la Maestà Sua ricevere il tutto in buona parte et anche approvar i ricordi; entrando al fine con parole amorevolissime ne l'obligatione, che havea a N. S. degli officii fatti qui da Monsig. Illmo Commendone, et de la continuatione de la buona volontà dei ministri di Nostro Signore verso il servitio di Sua Maestà.

Mando a la S. V. Illma l'allegata scrittura, ne la quale il Rè a tutti i Palatini rende conto de le attioni sue ne li comitii de la coronatione, et in particolare d'haver concessa la confermatione dei Privileggii secondo la forma antica usata dagli altri Rè suoi antecessori, rimettendo nei conventi particolari terrestri far capace ciascuno sopra gli articoli controversi senza far mentione alcuna de la confederatione; et con questo essorta tutti a l'amministratione et a la obedienza de la giusticia conforme a li statuti del Regno etc. È parso a questi Signori necessario non venir a più particolar dichiaratione de la intentione del Rè per evitare ogni tumulto; la sodetta scrittura già stampata in lengua Polacca et segnata da la mano del Vicecancelliero col siggillo del Regno si distribuisce per tutto.

Nel rimanente qui si ragiona de l'apparato de l'esequie, il Rè intanto non uscirà in publico et con questo baccio riverentemente la mano di V. S. Illma et il Signor Iddio con lunghissima et felicissima vita di S. Bne conceda a lei ogni

vero contento et felicità. Di Cracovia a 17. di Giugno 1574.

Di V. S. Illma et Rma

Humilissimo et devmo servitor
Il Vescovo del Mondevi.

All' Illmo et Rmo Monsig. Padrone Colmo Monsig. il Cardinal di Como.

Cracovia 21 Giugno 1574.

Illmo et Rmo Monsig. Pne mio Colmo.

Polonia Vol. 8. fol. 152. Il Rè la sera del Venerdì che fù a li 18. essendosi posto in letto, et havendo licentiati i Sig. Polacchi con far sembiante di voler dormire, uscì segretamente fuor del castello per una piccola porta, et montato a cavallo vicino a la stalla si partì su l'una hora et mezza di notte accompagnato d'alcuni pochi Signori Francesi, et prese il camino più breve verso la Slesia, che non è più di 8. in 9. leghe, et per la strada fù aspettato da molti gentilhuomini Francesi a cavallo et bene armati; et fece si gran diligenza che passò li confini del Regno, et entrò ne la Slesia, prima che fosse gionto d'alcuno di questi Signori Polacchi, che con gran numero di cavalleria s'erano partiti due hore dopo che Sua Maestà era uscita dal castello, tra li quali solo il Conte di Tencin Succamerario lo arrivò a li 19. su le 13. hore una leglia di là da Pczana prima terra de la Slesia; il quale con ogni debita sommessione tentò tutte le vie di persuadere il Rè per farlo ritornare. Sua Maestà si scusò con parole piene di grande affetto, che non poteva far di manco di non proseguire il viaggio di Francia con estrema diligenza, che altrimente portava pericolo grandissimo di perder quel Regno, et dette speranza di voler tornar quanto prima, et di tutto ciò si rimetteva a le lettere che havea scritto al Senato et a gli Ordini, et a molti Senatori in particulare: le quali lettere erano in potere del Sig. Danse, (questo è un gentilhuomo Francese che in nome del Rè era stato Ambasciatore in Danimarce circa 20. anni et era venuto qui pochi di sono) il quale Sua Maestà havea lasciato qui con ordine di presentare le sodette lettere et render conto ai Sig. Senatori di questa sua subita partita. Il Conte prefato l'accompagnò un pezzo, et ritornò hierscra.

La maggior parte di questi Signori ha mostrata malissima contentezza et sdegno verso Sua Maestà: ma dopo la relatione del Conte et la pubblicatione de le sodette lettere in Senato, si sono alquanto mitigati; et la Signora Infante s'è mostrata molto amorevole et prudente con iscusare questa attione del Rè. Con tutto ciò s' ha a temere grandemente, che non si venghi a qualche nuova elettione.

Io non ho mancato con alcuni Sig. principali Cattolici che si trovano qui, far officio che si sforzino star uniti et persuadere gli altri a observare la fede et il giuramento al Rè, dal quale hora con l'aggionta del Regno di Francia haveriano di continuo sperare grandissimi ajuti et emolumenti; perciò che il Rè etiandio per proprio interesse non l' abbandoneria mai, et si sforzeria ritornare il più presto che li fosse possibile, per non perder un Regno si grande et si potente come questo; col mezzo del quale potria prepararsi la strada a la Monarchia de l'Oriente, et qui spender la maggior parte de l' entrata di Francia; et poiche il Regno di Polonia era per il numero de la Cavalleria sofficiente a difendersi contro qualunque potentato vicino, che havesse animo di occuparlo, et non haveva bisogno d' altro che di danari; dovevano questi Signori conforme al desiderio del Rè mandare quanto prima li loro Ambasciatori in Francia per chiedere soccorso a Sua Maestà di qualche buona quantità di danari, con li quali potessero difendersi dal Mosco et da qualunque altro, che volesse offenderli; et ricevendo l'ajuti necessarii da la Maestà Sua, potevano esser sicuri di conservare il Regno al loro Rè con molta riputatione de la fede et integrità di questa nobilissima Natione verso il loro Prencipe, proponendo qualche forma di governo, che sopplisse al defetto de l'absenza del Rè per qualche tempo.

A l'incontro quando si venisse a nuova elettione, si perderia la speranza de le prefate commodità, che sono pure importanti et necessarie a la conservatione et grandezza del Regno; et si daria anche occasion a molti di opporsi al Prencipe eletto come Rè non legittimo, et di occupare overo turbare il Regno, che di già si trova povero et esausto per le spese eccessive fatte ne la passata elettione et coronatione; le quali spese havendosi a continuare in una nuova elettione, verrebbono a renderlo si debole, che lo esporriano agevolmente in preda de vicini. A questo s' aggionge che in tal atto potria nascer discordia per la diversità de la religione, da la quale (che a Dio non piaccia) si verria a dismembrare il Regno; et in simili casi si porta gran pericolo di incorrere ne la servitù del Mosco overo del Turco. Et finalmente quando ci fosse tutta la concordia et unione, che si possa desiderare maggiore, questi Signori non troveranno Prencipe, che possino obligarlo con haverlo fatto Rè, a cui poi sia incontanente avvenuta l'heredità d'un Regno si grande, come quello de la Francia, con il quale può Sua Maestà non solo difendere, ma ampliare li termini di questo Regno senza apportar sospetto veruno a la

loro libertà, per la lontananza de la Francia; la quale non è però distante, che non possa esser governata da un Rè di Polonia, potendo con la commodità d' un armata ordinaria ne l' Oceano et con l' amicitia del Dano trasferirsi la Maestà Sua da un Regno a l'altro in xv. o xx. giorni secondo l'occorrenze.

Questi Signori ne l'absenza del Rè pensano fra cinque o sei settimane far una convocatione in Lublin ovvero in Parczovia, ove si haverà a determinare il luogo et il tempo dei futuri Comitii, et anche se si dovrà far nuova elettione, o pure mandare Ambasciatori in Francia per far intendere al Rè la continuatione de la loro obedienza con chiedere ajuti; li quali sariano di bisogno presentemente per la tema del Mosco. In tanto i sodetti Signori hanno risoluto scrivere per huomo espresso a l' Imperatore et renderli conto di questo soccesso.

Qui s' è fatto inventario de li mobili, che ha lasciato il Rè, li quali consistono in tapezzerie, letti et vesti ricamati d' oro et di seta, che può per quanto si dice, ascendere a la valuta di 150,000 in 200,000 Scudi, non si sono trovate nè le gioje, nè l'argenteria.

Mando alla S. V. Illiña alcune copie de le lettere scritte dal Rè a questi Signori, in virtù de le quali il Sig. Danse in Senato ha fatta la relatione di quanto l'era stato imposto dal Rè, la quale in somma conteneva il medesimo che le prefate lettere.

Il Sig. Troiolo Orsino ha presa licenza da li Sig. Senatori, li quali l'hanno pregato a render testimonio ove fia di bisogno de li buoni trattamenti et de l'osservanza, che hanno portata al Rè per quello che egli ha potuto intenderne et vedere con gli occhi mentre è stato qui; et col mezzo del sodetto Signore io indirizzo questa mia a V. S. Illiña a la quale per fine bacio la mano; et il Sig. Iddio con lunghissima et felicissima vita di N. S. conceda a lei ogni felicità. Di Cracovia a 21. di Giugno 1574.

Di V. S. Illiña et Rña

Humiliño et divotiño Servitor

Il Vescovo del Mondevi.

Habeas etiam litteras Magni Ducis Moscorum ad Henricum Regem de ejus e Polonia discessu.

Die 20 Aug. 1574.

Polonia Vol. 19. fol 444. Misericordiam et caritatem propter amorem Dei nostri, in quibus conserva nos ab Oriente in excelsum, et dirigere dignare pedes nostros in viam pacis, propter ejusdem Dei nostri gloriosi in Trinitate unius amorem. Nos Dominus Cæsar et Magnus Dux Joannes Basilides totius Russiæ, Vlodomirensis, Moschoviensis, Novogrodiensis, Cæsar Cazanensis, Cæsar Astrachanensis, Dominus Plescluvensis, et Magnus Dux in Smolensk, Thwerensis, Inorensis, Permensis, Wiacensis, Bolgarensis et aliorum, Dominus Magnus Dux Novicastri, Kioviensis terræ, Czernichoviensis, Rezanensis, Polocensis, Rostowcensis Jaroslaviensis, Albadorensis, Udorensis, Obdorensis, Condinensis, et totius terræ Seweriensis, et orbis ejus Imperator et Dominus patriæ terræ Livoniensis, Henrico fratri nostro Dei gratia Regi Poloniæ, Magno Duci Lithuaniæ, Prussiæ, Russiæ, Samogitiæ, Masoviæ, Duci Andegaviensi, Borboniorum, Alvernorum et cæterorum. Misisti ad Nos Nuncios tuos Bartholomeum Zawadzki et Mathiam Protasevium, per quos allatæ sunt nobis a te fratre nostro literæ, nunciantes te esse constitutum in Dominio, de quo antea audivimus et intelleximus. Miseramus tamen prius Nuncios nostros Aulicum nostrum a latere nostro Vicegerentem Joannis Horodensis, Michaelem Basilidem Colcevii, et Notarium nostrum Petrum Irsum Michaelis ad Dominos Consiliarios Regni Poloniæ et Magni Ducatus Lithuaniæ, qui Nuncios nostros per totom longum tempus hyemis non susceperunt. Tandem cum certiores facti essemus, te fratrem nostrum esse in Dominio constitutum, prædictis Nunciis nostris mandavimus, ut ad nos revertantur, et ad te fratrem nostrum misimus Internuncium nostrum Simonem Fiedor Elisari filium: qui ad nos venerunt nunciantes nobis (quod et tu ipse frater noster nobis per litteras significasti) te velle nobiscum in pace et fraterno amore vivere. Qua de causa mandasti Nuncios tuos etiam in absentia tua Nos aggredi; Tu vero, accedente lugubri mœrore morte fratris tui, discessisti in Galliam, quod cum nos intelleximus, tibi condolemus propter amorem fraternum, et Christianitatem, in quo etiam Christianitas dolorem patitur, Paganorum autem manus exaltatur. Nos etiam propter pacem Christianorum cum te fratre nostro Dei gratia Rege Poloniæ, et Magno Duce Lithuaniæ velle in amore, et favore fraterno (ut decet) vivere scias; Nunciosque nostros ad te fratrem nostrum cum salutatione destinaveramus, quos adventu interim Nunciorum tuorum accedente retinueramus. Cum autem litteras a te fratre nostro nobis per eosdem missas legimus, eosque audissemus, et bene intellexissemus, Nos Nuncios nostros ad te destinandos constituimus et Aulicum nostrum, et Vicegerentem Pronensem Ducem Petrum Joannidem Boratinski, et Notarium nostrum Luchianum Armenum Zachariam filium Sapitorcii cum salutatione, (ut mos et consuetudo servatur inter nos Magnos Heroes) quibus committemus in omnibus negotiis quæ ex Nunciis tuis intelleximus, tecum statuere, quæ decent, ad pacem et concordiam Christianorum. Tui autem intererit nostrum Internuncium sine mora expedire. Qui quamprimum

a te fratre nostro cum litteris passus super Nuncios nostros expeditus fuerit, Nos Nuncios nostros ad te fratrem nostrum eodem tempore sine mora mittemus, committentes eisdem ut liceat Nunciis tuis, quos ad nos destinabis, venire, litterasque passus super libero transitu eorum per Nuncios nostros mittemus. Nunc vero sub absentia tua absque litteris passus Nuntiis nostris nullum decet accedere, quapropter Interouncio nostro Simoni Fiedor Elisari filio mandavimus adventum tuum expectare. Et cum tu frater noster Henrice Rex ex Galliis in Regnum Poloniæ et Magnum Ducatum Lithuaniæ adveneris, ut quamprimum prædictum nostrum Internuncium expedias, litterasque tuas super libero transitu Nunciis nostris mittas, qui postea sine mora te aggredientur, quos tu etiam non detineas, verum quamprimum expedias; Nunciosque tuos ad Nos destinabis, cum quibus de fraternitate et amore (ut decebit) agemus. Quod vero Nuncii tui nobis nomine tuo retulerant, te sub discessu tuo in Gallias commisisse Dominis Consiliariis Regni Poloniæ, et Magni Ducatus Lithuaniæ nuncios excipere, omniaque negotia expedire; non est licitum neque decet Nuncios nostros, te absente, Dominos Consiliarios aggredi ea de causa, quod ab initio et ab antecessoribus nostris Nos Domini Nuncios inter nos cum Dominis fratribus nostris semper mittebamus et destinabamus; Domini vero Consiliarii Regni, et Magni Ducatus Lithuaniæ soliti sunt cum Bojaris nostris per nuncios suos agere. Quod autem nuper nos per Nuncios nostros cum Dominis Consiliariis Regni, et Magni Ducatus Lithuaniæ agebamus, non est mirandum: accesserat enim petitio magnorum Consiliariorum ad nos, ut acceptaremus nos, vel filius noster Dominium, quæ non est sortita suum effectum: et nunc tu frater noster es constitutus in Dominio; propterea nihil licet nobis cum Dominis Consiliariis per Nuncios te absente agere. Quod vero tu frater noster significasti nobis per litteras, te velle nobiscum vivere in pace, et amore fraterno, mandareque per omnes fines et civitates ditionum tuarum omnibus subditis tuis a die assumptionis Mariæ anni a creatione mundi 7072 usque ad diem assumptionis Mariæ anni 7074 in pace et tranquillitate erga subditos nostros se conservare: similiter et nos mandavimus per omnes ditiones nostras omnibus subditis nostris, ut se vicissim et mutuo diligant, et in pace et tranquillitate vivant, tamdiu quantum inter nos nostri Nuncii aliquid certi de pace constituerint. Scriptum in nostra Patria in magno Ducatu Thwerensi, Anno a creatione mundi 7072, vigesima mensis Augusti, Indictione secunda, Imperii nostri 41, et Dominiorum nostrorum Rezanensium et Kazanensium 21, Astrachanensis 19.

LXXXII. — 2574. — §. 60.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Lyon 10. Novembre 1574.

Lit. Principum Vol. 31. fol. 71. Original.

Tressainct Pere, Au mois de Juing dernier estant a Cracovie en nostre Royaume de Poloigne, nous vous escripvismes et feismes entendre comme ayans sceu, que Reverend Pere en Dieu le Sieur Valerien Evesque de Vilna avoit choisi, a cause de la gravesse de son eaige et debilitation de sa personne, ung honeste jeune homme, nommé Georges de Radivil, pour luy estre coadjuteur audict Evesché, nous avons trouvé ceste election la faicte fort a propoz pour les rares vertuz et dignes qualitez, qui sont en sa personne, et requismes Vostre Sainctetè par les mesmes lettres, de vouloir confirmer ceste coadjutoreryc avec asseurance pour luy de future succession audict Evesché de Vilna. Et pour ce que nous avons entendu noz susdictes lettres navoir esté encores presentées a Vostrediete Saincteté, et que nous avons toute occasion de desirer l'effect dicelles; a ceste cause nous avons bien voullu derechef en escripre a Vostredicte Saincteté ceste lettre, suppliant Icelle taut et si affectueusement que faire pouvons, que le bon plasir d' icelle soit, confirmer la susdicte coadjutoreryc, en faisant bailler et expedier audict Radivil toutes les provisions et expeditions appostolicques, qui luy seront necessaires; qui sera chose, que nous aurons grandement agreable. Et en cest endroict, Tressainct Pere, Nous prions Dieu quil veuille Icelle Vostredicte Saincteté longuement maintenir et conserver au bon regime et gouvernement de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Lyon le dixiesme jour de Novembre 1574.

Vostre devot filz
le Roy de France et de Poloigne
Henry.

Brulart.

LXXXIII. — 1574. — §. 61.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 7 Mars 1574.

Lit. Principum Vol. 31. fol. 61. Original.

Tressainct Pere, Nous estions bien certains, que Vostre Saincteté pour sa justice, bonté et grande cognoissance favoriseraiet a la vertu, integrité et innocence de nostre amè et feal cousin, et conseiller en nostre conseil privé, le

sieur de Foix, et adiousteroiet plus tost fuy au tesmoignage, que nous luy en avons rendu, et a la mesme verité, que non pas a la calomnye indigne d' estre receue encores moins au preiudice d'un si digne et excellant personnage, qu'est ledict sieur de Foix, et sommes tresayses que Vostre Saincteté en ayt esté esclaircye par les yeulx mesmes, ainsi qu'avons esté bien et deuement informez. Au moyen dequoy, tressainct Pere, et sur ceste expresse occasion avons advisé vous escrire la presente, par laquelle ne scaurions assez Vous exprimer lextreme plaisir et contentement, que ce nous a esté, quil ayt pleu a Vostredicte Saincteté luy faire si honnorable accueil et reception, comme Elle a faict; de quoy avons bien voullu remercier Icelle Vostre Saincteté, tant et si affectueusement que faire pouvons, et lasseurer, que toutes occasions nous en ferons encores telle demonstration, que Vostredicte Saincteté n'estimera avoir mal employé ceste sienne bonne volunté envers ledict sieur de Foix, la quelle il vous plaira continuer. Sur ce nous supplierons le Createur, Tressainct Pere, quil vous ayt en sa saincte et digne garde. Escript a Paris le vu. jour de Mars 1574.

Vostre devot filz le Roy de France
Charles.

Fizes.

LXXXIV. — 1574. — §. 61.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Vincennes 26 Mai 1574.

Gallia Vol. 8. fol. 367. Original.

Tressainct Pere, Nous escrivons presentement au Sieur de Ferrailz, Conseiller en nostre conseil privé et nostre Ambassadeur resident près Vostrediete Saincteté, la visiter de nostre part et luy faire entendre aulcunes choses, qui touchent le service de Dieu, le bien de son eglise, et regardent l'auctorité du Sainct Siege appostolique et la nostre: qui sont partyes lesquelles sont a Vostredicte Saincteté en telle recommandation, que nous ne doubtons, quelle ne vueille sur icelles luy donner benigne et favorable audience, comme nous len supplions tresaffectueusement, et adiouster foy a ce que ledict Sieur de Ferrailz luy fera entendre de nostre part, comme elle feroit a nous mesmes. Et a tant Nous prierons le Createur, Tressainct Pere, que Icelle Vostredicte Saincteté il vueille longuement maintenir, preserver et garder au bon regime et gouvernement de sa Saincte Eglise. Escript au Chateau de Vyncennes le xxvi. jour de May 1574.

Vostre devot filz
Charles.

Fizes.

LXXXV. — 1574. — §. 62.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPPE.

Vincennes 6 Juin 1574.

Gallia Vol. 8. fol. 387 Original.

Tressainct Pere, Nous estimons, que Vostre Saincteté aura cydevant entendu la maladye survenue au feu Roy nostre trescher seigneur et filz, de la quelle il a pleu a Dieu lappeller a soy. La perte, que nous avons faite en luy, est telle et si grande, pour estre la chose qui nous estoit la plus chere et plus precieuse, que comme mere naturelle nous en portons extreme douleur et regrès. Toutesfois recognoissant, que ceste chose, qui procede de la volunté de Dieu, a laquelle nous desirons conformer toutes noz actions, nous avons reconnu a sa bonté, pour en icelle trouver la consolation, qui nous est necessaire en ceste affliction. Ayant donné charge au Sieur de Ferralz, ambassadeur dudict feu seigneur resident près Vostre Saincteté, se condouloir avec icelle de nostre part de ce triste et facheux incunvenient: estant asseurée, quelle en recepvra tresgrand deplaisir, pour avoir fait perte en nostredict Sieur et filz dung filz tresdevot envers sa Saincteté et le sainct siege apostolicque: la suppliant vouloir continuer envers ce Royaume la mesme affection paternelle, quelle y a tousiours eue, et adiouster foy a ce que ledict Sieur de Ferralz luy fera entendre de nostre part, comme elle vouldroit faire a nous mesmes. Et a tant, Tressainct Pere, nous supplions le Createur, que icelle Vostredicte Saincteté il vueille longuement preserver et garder au bon regime de nostre mere Saincte Eglise. Escript au boys de Vincennes le 6. jour de Juin 1574.

Vostre devote fille la Royne mere
du Roy de France.
Caterine.

Fizes.

LXXXVI. — 1574. §. 64.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPPE.

Paris 27 Juing 1574.

Litt. Principum Vol. 34 fol. 71. Original.

Tressainct Pere, le feu Roy nostre trescher seigneur et filz, que Dieu absolve, avoit ung

peu au paravant son trespas advisé et arresté en son conseil, de vous supplier estre contant de permectre et accorder l'alienation de deux cens mil livres de rante sur les ecclesiastiques, pour les raisons et considerations, dont Vostre Saincteté peult ja avoir esté advertye, et juger de soy mesmes par sa prudence. Maintenant comme estant cest affaire tresrequis et pressé, Nous bien certaine de l'intention du Roy nostre trescher seigneur et filz avons advisé depescher pardevers Vostre Sainctete le Sieur de Beauville, present porteur, bien instruict de tout ce qui appartient a cest affaire, pour en suplier et requerir Vostredicte Sainctetè tant et si affectueusement que faire pouvons, et de croire ledict de Beauville sur toutes noz autres nouvelles et particularitez comme si cestoit nous mesmes, qui sur ce supplierons le Createur, quil veuille maintenir et conserver longuement icelle Vostre Sainctetè au bon regime gouvernement et administration de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Paris le xxvii. jour de Juing 1574.

Vostre devote fille
Caterine.

Deneufville.

LXXXVII. — 1564. — 66.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 18 Juillet 1574.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 66. Original.

Tressainct Pere. Combien que le bref que Vostre Sainctetè nous a envoyé par L'evesque de Nazareth, quelle a depesché devers nous, nous tesmoigne assez le regrect, quelle a de la mort du feu Roy nostre trescher seigneur et filz; si esse que ledict Evesque le nous a encores plus particulierement faict entendre a bouche, avecq la filialle dilection, en la quelle il plaist a Vostredicte Sainctetè nous tenir que nous a apporté une tresgrande consolation et fortiffiée en la resolution, que nous avons prinse sur ce triste et lamentable accident, de nous conformer a la volunté de Dieu, qui dispose de nous tous selon son bon plaisir. Oultre le contentement qui nous demeure encores de veoir le lieu remply du Roy nostre trescher seigneur et filz, du quel Vostredicte Sainctetè peult esperer toute lobeissance, quelle a recougneu tousiours en son frere et predecesseur. Nous voulons bien promectre qu'il ne'n declinera aulcumenent; ains persistera en la bonne volunté, quil a demonstrée par toutes ses actions passées, lesquelles n'ont jamais principallement tendu que a lexaltation de nom de Dieu, et au bien et augmentation de la Saincte Eglise Catholique Appostolique et Romaine. Enquoy de nostre part nous le conforterons autant quil nous sera possible, sans y oblier aulcune chose, qui puisse deppendere de loffice maternel en cest endroict et de toute lhumble devotion, que nous vous avons vouée. Et par ce que le Scindicq general du clergé de ce royanme est presentement depesché devers Vostredicte Sainctetè, pour luy faire tant de la part dudict clergé que la nostre aulcunes supplications: naians peu lesdictz du clergé satisfaire a Vostre intention ny la nostre, sinon par le moyen de l'alienation de leur temporel; quil leur est besoing faire ainsi que le vous confirmera encores le sieur de Ferralz ambassadeur du Roy nostre seigneur et filz resident près Vostredicte Sainctetè. Nous la requerons tresinstamment, que le bon plaisir dicelle soit leur donner sur ce favorable audience, et commandes les provisions pour ce necessaires nous en estre envoyées. Priant le Createur, Tressainct Pere, que Icelle Vostredicte Sainctetè il veuille longuement conserver au bon regime et gouvernement de sa saincte Eglise. Escript a Paris le xviii. jour de Juillet 1574.

Vostre devote fille la Royne
mere du Roy de France
Caterine.

Fizes.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Paris 31 Juillet 1571.

Tressainct Pere. Nous avons donné charge au Prothenotaire Delbeyne, present porteur, de faire entendre a Vostre Sainctetè aucunes choses de nostre part; sur lesquelles nous la prions de luy vouloir donner sa benigne audiance, s'y employer de la bonne affection, quelle a tousiours portée a ceste couronne, et le croire de tout ce quil luy dira sur ce comme elle feroit nostre propre personne, qui supplie a taut Dieu, Tressainct Pere, quil veuille icelle Vostredicte Sainctetè longuement preserver, maintenir et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere saincte Eglise. Escript a Paris le dernier jour de Juillet 1574.

Litt. Principum Vol. 34. fol. 80. Original.

Vostre devote fille la Royne mere du Roy
de France et de Pologne
Caterine.

Brulant.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Mantoue 6 Août 1574.

TRESSAINCT PERE.

Gallia Vol. 8. fol. 560. Original.

Nous avons entendu, que le feu Roy nostre trescher et tresamé frere, que Dieu absolve, quelque temps avant son decés auroit faict supplier vostre Sainctelé par le Sieur de Ferrailz, nostre Ambassadeur resident près delle, que le bon plaisir dicelle fust, accorder la permission de vendre et alliener jusques a soixant dix mille escuz du temporel de leglise, ce quelle auroit pour lors differé pour aucunes particulieres considerations; et d'aultant que le besoing et la necessité y sont tres urgentes pour les raisons que nous avons sceues, et que vostredicte Sainctelé entendra encores de nostredict Ambassadeur, cogneues par ceulx du clergé de nostredict Roiaulme, parties desquelz naguieres assemblez en nostre ville de Paris, pour satisfaire a vostre intention et la nostre et regarder des moiens plus promptz et expediens. Ilz ont trouvé leur estre impossible de nous pouvoir secourir, si non par le moien de ladicte allienation: ayans advisé depescher pour cest effect devers vostredicte Sainctelé leur Scindicq general. A ceste cause nous la supplions donner audict S. de Ferrailz et Scindicq benigne audience sur leurs supplications: et ce faisant leur conceder et octroier les provisions, qui pour ladicte permission dallienation seront necessaires: asseuré que nous pourveoirons estans arrivez en nostredict Roiaulme, que les deniers qui en proviendront seront fidellement mesnasgez, et que nous recueillirons au bien de leglise et augmentation de la religion catholique apostolique et romaine le fruict, que nous desirons par le moien de ce secours, oultre la perpetuelle obligation, que tant nous que nostredict Roiaulme vous en aurons. Priant a tant le Createur, Tressainct Pere, que Vostre Sainctelé il veuille longuement maintenir, preserver et garder au bon regime et gouvernement de sa saincte eglise. E script a Mantoue le v. jour dAoust 1574.

Vostre tres devot fils
Henry.

A NOSTRE TRESSEINCT PERE LE PAPPE.

Fontanella 16 Août 1574.

Gallia Vol. 8. fol. 568 Orig. autographe

Tresseinct Pere, anvoiant la Royne ma dame et mere labé Dalbene vers Vre Seintletté, ie lay byen voulleu accompagner de ce mot de lettre, pour vous suplier Vostre dictte Seintletté davoir et faict an recommandatyon comme non seullemant mestant particullier, mais pour manutantion du seinct Siege apostolique et acroissemant de leglise catolique, qui est mon principal but, et me remeettant sur ce quil vous an dira de la pard de la Royne madictte dame et mere, ie finiray pryant nostre Sceigneur vous conserver longuemant au regime et gouvernemant de sa seinctte Eglise et vous tenir an tresbonne santté et prosperytté. De Fontanella le disiesme jour daoust.

Vostre dehvot filz
Henry.

LXXXVIII. — 1574. — §. 68.

CIFRA DI MONSIGNOR ARCIV. DI NAZARETH AL CARDINALE DI COMO.

Lione 20 Settembre 1574.

Gallia Vol. 3. fol. 633.

La vera et propria medicina del male di questo Regno sarebbe un Re che fusse di valore, che intendesse che è esser Re, et che vi volesse essere, et cosi ogn'uno si rimetterebbe al suo luogo. Il che veramente non è in questo giovine, nè per la parte de l'animo, inclinato a l'otio et a le voluptà, nè per la parte del corpo, debole et mal sano, tanto che ogn'uno gli dà pochissima vita, et io non credo che possa viver molti mesi. E giovine di 24. anni, se ne sta sempre a casa, et per la maggior parte al letto, et ha bisogno di gran sprone per spingerlo a cosa d'attione. Il fratello conosce questo, et già ha messo l'animo al Regno, et questo male può essere causa in lui di fare un bene, di tenerlo saldo con speranza di successione presta, che altramente, per quel che si va scorgendo et intendendo, quel cervello non è quieto, et purche questo vi basta. Quello di Navarra è un mal cervello, et la moglie è peggio unita con altri de la camera del Re fratello contra la madre, per tirarla dal governo, et perciò si crede che la Regente habbia fatto dar Bellagarda aggionto al Principe Dolfino, et mandare Pibrac al suo officiu in Parigi, per disfar quella congiura, et cosi andrà facendo degli altri, et sia hoggi questa corte in questa sorte di prattiche et altre di ordinanza del conseglio, di affari con privati, et distributione di luoghi di Camera, e tofficii di casa, attendendo ogn'uno al suo particolare, che impediscono grandemente li negotii publici et del Regno. In tanti mali una cosa vi trovo di bene, che il male veramente non è di Religione, ma di Regno, che se l'Ammiraglio hoggi risu-

scitasse Re, si farebbe catholico per fine del regnare, che non potrebbe farlo altrimente, così è la natura et conditione presente di questo Regno.

CIFRA DI MONSIGNOR SALVIATI
AL CARDINALE DI COMO.

Lione 1 Ottobre 1574.

Gallia Vol. 8. fol. 609. Quanto sia grande il desiderio, et sia risoluta la Regente di dominare io questo Regno, è già noto a V. S. Illma, da che avviene che non prima il Re si è appresentato a li confini di Francia, ella volle venire a trovarlo, per veder d'impatronirsene, et per assicurarsi che egli non cominciasse a disporre a sua fantasia intorno a li affari del Regno che andavano a torno, di che dubitava, perchè a ciò dando principio pareva più difficile che si havesse poi a contentare di lasciarsi governar da lei, conforme a quello che ella ha io animo di voler fare in ogni modo. Oltre che haveva sospetto, che quelli che assistevano al Re in Polonia non pigliassero tanta auttorità seco, che havessero a voler perseverare appresso di lui quello che erano ivi, de quali fu detto che quando in Polonia eshortorno il Re a la partita, gli messero in consideratione ciò essere necessario, se non voleva ridurre in grandissimo pericolo i suoi affari di Francia, perche tra li altri accidenti che correvano di mala natura, non era di poca importanza che havendo la Regente conseguiato la Regentia, et per virtù di essa dominando, non si sarebbe molto curata de la sua venuta in Francia, a che erano aiutati da le lettere medesime de la Regente, le quali ho inteso da chi le haveva di mano in mano ne le mani, secondo che arrivavano in Polonia, che ordinariamente parlavano molto sobriamente de li affari di Francia, et in particolare che ella ricordava al Re di venire, ma cautamente, et in modo che non si esponesse ad alcun pericolo, il che non si poteva fare senza lunghezza di tempo. Stante dunque questo, da che il Re arrivò la Regente con ogni ardire ha atteso ad impatronirsi di lui, a venire in cognitione di ciò che gli è stato detto, proposto et persuaso da che parti di Francia fino al presente, et a sbarattar tutti quelli che egli haveva appresso di se, de quali ella non confidava, et per quello che si vede, et si intende da chi può di ciò essere informatissimo. La cosa è di già ridutta a termine che si può dire che il Re si sia del tutto arreso, et che la Regente trionfi, et senza dubbio si trova che non è più persona che ardisca parlargli liberamente, dubitando de la Regente, et pochissimi esser quelli che con destrezza gli vadino a le volte proponendo o ricordando cosa, che lo habbia a far risvegliare et risolvere a sostenere il peso di Re, et sopra tutto, perche oltre che non si vede soggetto a ciò disposto, ne avviene anco che non gli si dice cosa che egli o per volontà o per soverchia bontà incontenente non riveli a la madre, da che si può fare una ferma conclusione, che in questo Principe è tanta bontà, che è huomo da essere in tutti i tempi governato, et non mai da governare, et però si debbe render gratie a Dio che almeno viva la madre, perche a la fine non si può cadere in mano di persona che non fusse in infinito molto peggio, et manco a proposito di lei, la quale però sarebbe almeno ottima cosa che havesse buona opinione de la vita del Re, et che non dubitasse di haverlo di hora in hora a perdere, perche ne avviene che ella pensa a la conservatione di quelli altro figliuolo et di volerselo in ogni modo guadagnare, havendo totalmente per risoluto che quanto a l'interesse di lei sia fuori di disputa se il Re venisse a morire, che sarebbe molto meglio che Monsignor succedesse a la corona, che qualsivogli altri de la casa di Borbone, a la quale anderebbe il Regno, quando non ci fusse il detto Monsignore, tra la quale et lei indubitatamente non è vincolo, che si possa assimigliare a quello che ella ha con il figliuolo. Se ciò sia per riuscire a la Regente, cioè di guadagnare Monsignore, non si può penetrare, ben sò di certo che per ancora l'animo di Monsig. è alienissimo dal fratello et da lei, et che tiene strettissime prattiche con tutti quelli che son nel Regno et fuori inimici de la corona, et da quelli medesimi che gli sono stati messi appresso da la Regente a me è stato detto, che quando sente che si tratti, o si habbia in pensiero di fare alcuna cosa in danno de'prigioni o de' sollevati, che ne piglia grandissimo travaglio, dicendo che non può in alcun modo tollerare che tante persone siano in travaglio et patischino per causa sua. Questi medesimi che sono huomini di consideratione havendogli io eshortati a rimoverlo da tali pensieri, rimostrando loro il bene universale che ne seguirebbe, et la lode che ne acquistarebbe, et per il contrario il pericolo grande nel quale sono, stando appresso a questo Principe, et tenendo egli si perniciosi maneggi, mi rispondono quanto al rimoverlo da la sua inclinatione, non vedono che sia possibile, et che quanto a la lor sicurezza, attendevano a guardarsi; perche chi vuol tener molte prattiche, ha bisogno di scrivere assai, il che Monsignor per se stesso non può fare, nè anco per mezzo de l'opera di qualche ministro, per non l'haver, et che questi sono tempi per ognuno da procedere cauto, havendosi a fare con questi Re et Regente. V. S. Illma mi potrebbe domandare se Monsignore almeno habbia con chi conferire le cose sue, a che dico che non sò, nè credo che habbia altri che

il Re di Navarra et la sorella, che ha uno spirito terribillissimo, pieno di seditione et ambitione, et accompagnato di miglior et più saldo giudicio assai che non è quello di lui, che a la fine è molto leggiere. Il qual Monsignore andando pur pensando di voler haver seguito, ha di nuovo comineiato a trattare di racquistarsi i Guisi, i quali anco loro hanno le loro passioni et ambitioni, et sono poco volti co'l pensiero a quello che sarebbe utile per il Regno et al servitio del Re. Hora vegga V. S. Illm̃a che speranza si può havere di successi di questi affari, stando le cose di questa maniera, et essendo noi in tempo che sarebbe necessario di un Re di maggior spirito che qual altro che fusse mai coronato di questa corona, nè credo che havesse bisogno di manco ardire, et che si deliberasse et con effetto esseguisse di mettere a fare compagnia a Metmoransi una mezza dozina di questi grandi et Principi, che sono in Corte tra huomini et donne, senza rispetto di persona, et nel medesimo tempo di radunare un'essercito et convocare gli stati generale. In questo modo facendo si liberarebbe da tutti gli ostacoli, acquistarebbe riputatione, et anco dal medesimo Regno gli sarebbe sumministrato il modo per poter far tutte le spese et altri apparati, che sarebbono necessarii di fare per stabilirsi nel Regno, et uscirebbe di questa mendacità di havere a dimandare a chi 50,000 et a chi 100,000 scudi per i suoi affari, le quali a la fine sono partite debolissime, se si debbe ben considerare di che spese siano per haver bisogno questi affari, i quali quando si governino altrimente che nel modo da me detto, nù dubito che non sia come un'ungere la rogna senza purgare il mal humore dal quale ella procede, et questo mio parere mi pare che sarebbe tanto opportuno che mi persuado, che anco sarà approbato da V. S. Illm̃a, così vedessi io il modo da proporlo al Re, il quale per non si ingannare è un huomo che chi gli tenesse tali propositi non ne farebbe capitale alcuno, anzi il tutto si convertirebbe in odio, in ruina et infamia di quel tale, et di tutti gli altri, i quali egli penetrasse per qual si voglia verso, et in vero sarebbe una scappata troppo grande, stando le cose nel modo che stanno, come sa V. S. Illm̃a: Ubi non est auditus, non est effundendus sermo. Di propor questa o altre simili cose al Cancelliero che fussero un poco gagliarde, vede esser che non è a proposito, perche gli si proporrebbe la sua ruina, o almeno di quelli da quali depende, del qual non dico però che non ne debbiamo far conto et grande, et mantenerlo più che si può amicabile, ma si bene che non si può sperar gran servitio, perche anch'egli è pieno di paura, et la sua grandezza non dipende da esser egli di auttorità appresso la Regente; ma di esser la Regente di auttorità con esso seco, la quale nel suo officio di Cancelliero gli fa far tutto quello che ella vuole, il che per avventura non farebbe un'altro. Et in oltre l'ha anco intaccato di danari. Saprà V. S. Illm̃a che il Cancelliero è già un pezzo che vendè tutti i suoi beni, che ridusse in danari il suo havere, et che quelli insieme con il resto, che può havere avanzato nel tempo che ha servito quà et là, ha tutto messo in mano di alcuni mercanti, sotto nome de' quali ha fatto de' partiti con la Corte, et tirato dal guadagno che ne spera, et da l'ambitione di mostrare di esser di auttorità con mercanti ha fatto li dispartiti con la Corte, et creduto al patrone buona parte del suo capitale. Dio sa quello che ci metta la sua mano, et se ho discorso un poco troppo, rimedi V. S. Illm̃a con il dare a le mie poca audienza.

LXXXIX. — 1574. — §. 70.

A NOSTRE TRESSEINCT PERE LE PAPPE.

Lyon 11 Novemb. 1574

Tresseinct Pere, Jai priai ms.[r] de Nasaret de vous faire antandre lextreme desyr, que iai de voyr mon Roinume bien reuny au scervice de dieu, et reconnoissance de V. Scincteté, et de la scinctte eglise, an quoi ie ne voudroys espargner iusques a ma propre vye, et suis au esperance quyl pleira a dyeu maccorder la requeste, que ie luy an foys, et que de vostre pard ie y sceray assistay et favorisay comme vous man avez donnay asseeurance, quand vous manvoyastes vostre Leguat: iay faict antandre au dict Evesque de Nasaret mon desyr an eella vous suplyant sur toutes choses ne me poynct refuser une requeste, que ie vous foys par luy dont le pryncypal byen, que ian desyre et pretands, est la gloyre de dyeu et sontenemant de nostre seinctte foy: et an se faisant vous mobligerez a iamais, don ie ne sceray ingrad ny anvers le seinct Siege ni au ce quil vous concernera, et les vostres, ainsi que plus au long nous avons pryay ms.[r] de Nasaret et Labbé de Siteaus, que pour cest ie vous depeche. Gallia Vol 8 fol 800. Orig autographe.

Tresseinct Pere, ie prye nostre Sceigneur vous guarder longuemant au bon gouvernemant de nostre mere scynctte Eglyse; vous suplyant, que iaye pard an vos bonnes pryeres. De Lyon le Aonsyesme jour de Novembre.

Vostre obeissant et debvot filz
Henry.

A NOSTRE SAINCT PERE LE PAPPE.

Lyon 10 Novemb. 1574.

Gallia Vol. 8 fol. 797. Orig. autographe.

Beatisime Pater. San retornant larseveque de Nazaret, que Vostre Sainctetė avoyt envoyé ysi ver le Roy mon fils, ie né voleu fallir de fayre la presente ha Vostre Sainctetė, pour la suplier de volouir croyre, que ma painsé sé culla eretienté, que desire plus aystre conservée ensa bonne grase, et que deplus grande afection semploye entout cet que penseré aystre pour le servise de dieu, la conservation de nostre religion catolique et pour le S. siege apostolic, et en particulier de cet que conserveré laubeisanse filliale, que ie doys a Vostre Sainctetė, et en tout cet que ie auré de moyen ver le Roy mon fils pour la satisfaction de Vostre Sainctetė: et surse ié prié le dist arseveque de Nazaret dire ha Vostre S. plus aulong de ma part, come ausi le Roy mon fils la chargé daucoune chause consernant lhonneur de Dieu, la conservation et augmantation de nostre religion et la decherge de sa consiense, cet que ié bien voleu toucher en pasant deula presante ha V. B., encore que ie maseure pour savoyr Vostre Sainctetė le sele et afection aveques la devotion, que le Roy mon fils ha et alhonneur de Dieu et ha sa religion, que yl ne lui fault ne temonage ne persuasion pour la suplier ha lui acorder chause, qui avoit de miracle prinsipalement se iouste y ennayent daultre prense, ha que V. B. hannacorde si ese que pour le conoystre son yntencion, et voyr qui ne le desire que pour la conservation de lhonneur et gloyre de Dieu, que ie ne peu me tenir de suplier Vostre Sainctetė ne lui refuser cete siene requeste pour aultre toutes les raisons, qui sont pour aystre la premiere grase, quil demande ha V. S. ha son avenement ha cete corone, qui ha tous iour eu de Ruy si cretiens, qui lont tout mis pour la conservation du S. Siege apostolic; cet que cet ysi ne fayré pas moyns come deiea ylla moustré par ayfest en sa iennese et la volanté ne lui ay enrien diminuée mès augmentaye, ynsen que Dieu lui ha ausi augmenté ses grases, le quel ie suplie continuer les Vostres, et donner ha V. S. si longue et heureuse vye, que puise reunir tonte la cretienté subz son haubeisense et en notre foy catolique. De Lion cet x. jours de Novemb. 1574.

Vostre devote et hobeisante fille
Caterine.

XC. — 1574. — §. 71.

ALL'ILLMO ET RMO SIG. PRON MIO COLMO IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Lione 15 Novemb. 1574.

Illmo et Rmo Monsig. Profie ossmo.

Monsig. di Nazaret alli xi. due hore avanti mezzo giorno, in lettiga parti per Roma in assai buon essere quanto alla sanità. Porta alcune lettere di mano del Re, et ha in commissione di parlare a N. S. d'una erettione d'Ordine de'Cavalieri, che qui harebbono in animo di fare. Gallia Vol. 8. fol. 805.

Per conto della quale espediscono costà Monsignor di Bucherat Generale dell'Ordine di Siteos (Cisteaux), quale non essendo da poter venire che a giornate, gli commandano di usare almeno tanta diligenza nel viaggio, che sia il primo ad introdurre con N. S. tale affare. Di che non si accorse Nazaret nel suo partire. Et il negotio in summa è questo, il Re sotto pretesto dell'honor d'Iddio, et suo, del beneficio della Francia, et commodo della Nobiltà è persuaso, di erigere un Ordine de'Cavalieri con accommodarli di Commende, da essere fondate sopra una parte dell'entrate delle Abbatie et Priorati Conventuali del suo Regno. Del qual'Ordine S. M. habbia ad essere il Gran Maestro, sempre però che ci concorra il beneplacito di N. S. il quale non si dubita essere necessario.

La fondatione dunque di quest'Ordine di Cavalieri ha da nascere dalle Abbatie et Priorati Conventuali di Francia, quale debbe essere d'un milione et mezzo di franchi da essigersi ogni anno, non imponendo nuovi carichi, ma applicando alla Religione della quale si tratta il danaro delle decime, che al presente tali Abbatie et Priorati pagano al Re. Il quale, quantunque non scenda alla summa di un milione et mezzo di franchi l'anno, nondimeno vi si avvicina tanto, che a detto loro ciò potrà poco più importare a tali beneficii, etiam riservandone il Re cento tra Abbatie et Priorati essenti. Di che a suo luogo si parlerà più amplamente conforme a quello che ricercherà il caso. Ma prima è d'avvertire, che l'Abbatie et Priorati, che saranno obligati a'Cavalieri, non harranno ad essere amministrate o rette da eglino medesimi, nè anco da Abbati et Priori Commendatarii, come si fa di presente; ma da Abbati et Priori Regolari, et che quando vacaranno, si harranno a restituire alle Religioni, dalle quali furno dismembrate nel tempo, che s'introdusse il Commendarle.

Con obligo a'Generali degli Ordini di rimetter in esse il culto divino et la debita osservanza. I quali anco et la prima volta et sempre, che succederà vacatione di esse, eleggeranno per il

governo un'Abbate o Priore Titulare, che sia già professo nell'Ordine medesimo, ma con riserva, che debbia poi anco essere approvato dal Capitolo generale dell'Ordine, non de'Cavalieri, ma de'Monachi Regolari, il quale si harrà a tenere ogni anno, per stabilire in esso di tutti gli affari dell'Ordine per ben governare il Capo con tutti i membri, che saranno molti Abbati et Priori.

Il che fatto il Monaco nominato et approvato scriverà et mandarà a Roma per la provisione Apostolica, pagando l'annata et tutto quello che al presente pagano quelli che ottengano in Commenda simili provisioni.

Con che pare a fautori di questo nuovo negotio non solo d'erigere l'Ordine, ma anco di provedere non men bene a'Cavalieri, che a'benefitii; perche oltre che qui appare della erettione dell'Ordine, et commodo de'Cavalieri, si vede anco manifestamente, che se tali Abbatie et Priorati torneranno sotto l'obedienza de'Capi delli Ordini, saranno tutti riformati, et sopra tutto si levaranno li economati, che non servono ad altro, che a far godere l'incapaci dell'entrate Ecclesiastiche, oltre che anco dicano haver havuto mira di conservare quello che riguarda la superiorità del Sommo Pontefice, et l'interesse della Corte Romana, poiche a S. B. si debbe andare per le provisioni, et debbesi pagare l'annata et tutto quello che al presente si spende nell'espeditione de benefitii, che sono a nominatione del Re. I quali anco hanno havuto risguardo a particolari, che al presente posseggono le Abbatie et Priorati, perche lor vita durante vogliono, che rimanghino con i benefitii che hanno, et che non si habbino ad incorporare alle Religioni che per la morte de'possessori.

Similmente hanno provisto con il loro pensiero, che il Re non perda punto delle sue entrate o senta incomodo del privarsi delle nominationi. Di che pareva da timere già che alle Abbatie et Priorati del suo Regno non si provederà più per sua nominatione, ma per elettione de' Generali de'Monaci, con la cognitione de'Capituli generali. Et questo appare, perche se Sua Maestà al presente nomina alle Abbatie et Priorati, all'hora conferirà le Commende, le quali saranno molte, dovendo tra tutte haver di fondo un milione et mezzo di franchi ogni anno. Resta a dire delle entrate di Sua Maestà Chrĩna le quali paion lese, già che è detto di sopra, che le Abbatie et Priorati Conventuali, che si applicheranno a'Cavalieri con carico di pagar lor ogn'anno un milione et mezzo di franchi, non harranno a pagare decime al Re, onde harrà quel manco.

Intorno a che si dice, che quasi principalmente a questo fine sono andati pensando, che'l Re s'habbia a riservare la nominatione a cento tra Abbatie et Priorati, di che si disse da principio. Li quali intendono che siano delle migliori, et che se bene s'harranno a conferire a nobili Ecclesiastici del Regno, nondimeno di aggravarli tanto di decime che restituischino a Sua Maestà una buona parte del milione et mezzo di franchi, che si smembra per darli a'Cavalieri. Oltre che non essendo compresi in questo negotio i Priorati non Conventoali, quelli anco pensano d'aggravare con le decime, quanto fia possibile, et che tutto operi per rimborsare S. M. del milione et mezzo di franchi, de quali s'è parlato. Et i Capi delli Ordini, de quali non si è detto nulla, quanto al particolare del danaro, solo saranno quelli che rimarranno nei termini che si trovano, perche continuaranno di pagare al Re le decime ordinarie senza alcuna mutatione o novità.

Come si vede l'inventione è molto sottile et ingegnosa, et se ci sia sotto fallacile, o sia opportuno di essequirla in questi tempi, sarà giudicato da V. S. Illĩna et dal prudentissimo et ottimo giuditio di N. S. Et io fo fine, facendole riverenza. Di Lione li xv. di Novembre MDLXXIIII.

Di V. S. Illĩna et Rĩna

Affettionatiss. et humiliss. Servitore
Il Vescovo Salviati.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Lione 29 Novemb. 1574.

Sempre che quà si tratta di Legato, di Erettione di Cavalieri, di Riforme, o di simili materie: non dubiti V. S. Illĩna che tutte non siano inventioni dell'Illĩno Loreno, le quali anco bene spesso piacciano a degli altri. Com'hora avviene del fatto dell'erettione de'Cavalieri, perche di essa il Re, la Regina, et quasi la maggior parte del consiglio si sodisfarebbe assai. Di tal affare per l'altro ordinario scrissi a V. S. Illĩna accennandole i fondamenti principali di tutto il negotio. Gallia Vol. 8. fol. 851

Circa al particolare de le persone de'Cavalieri solo me la passai con silentio, conoscendo che non è punto da dubitare, che quanto tale erettione si faccia, i Cavalieri alla fine non faranno altro che goder l'entrate, che gli saranno date. Et se non havessi visto la speditione di Bucherat, manco n'harrei scritto quel poco, la quale mi parve d'una certa importanza che non fusse in modo alcuno da trapassarla con silentio. Se bene anco, quando io n'havessi scritto prima non l'harrei fatto nè per emulatione, nè per disturbare i commodi, o le grandezze di persona, perche la mia natura non è tale, et non scrivo con altro fine, che de la riputatione et sodisfattione

del mio Principe et Padrone co'l quale lo stato mio per tutti i versi è interessato. A V. S. Illma bacio le mani.

Di Lione li xxix. di Novembre MDLXXIIII.

Gallia Vol. 8 fol. 396. Che all'ultima instanza fatta da ministri Regii N. S. havesse risposto, secondo il solito che darebbe genti et non danari, non tornerà che bene, che io l'habbia saputo, perche si son qui viste lettere, che dicevano che N. S. darebbe i danari, non tutti insieme, ma 20 milla scudi il mese. Et se bene il bisogno che ce n'è, è grandissimo, nondimeno l'aiuto di gente veggo esser da molti assai lodati, et sin da quegli che sanno che il Rè di presente spenda un'milione et settecento milla franchi il mese, et che l'entrate che li rimangono, doppo tante alienationi fattane, non arrivano a sette milioni di franchi l'anno, di modo che per resistere bisogna pensare a provisioni d'altra natura, che di 50 milla scudi di sovventione, che non debbe esser che per una volta. Et se da questa necessità indotta si volgesse S. M. alla rendita di Parigi, come alcune lettere venute di tal loco pare che accennino, che di già si comincia a fare, il pericolo delle rivolutioni, et de tumulti sarà terribile et tremendo.

Di Parigi alli 13. Decembre 1574.

Il Vescovo Salviati.

XCI. — 1574. — §. 73.

AL ILLMO ET RMO MONSIG. ET PROTETTORE NOSTRO OSSMO IL CARDINALE DI COMO.

Avignone 20 Gennaro 1574.

Illmo et Rmo Monsig. et Protet. nro ossmo.

Avignone Vol. 3. fol. 40 Si ritrova adesso questo puovero paese molto afflitto et molestato dagli Huganotti, il mancamento di Cavalli che N. S. ha mandato qua, gli quali non hanno ancora pottuto passare. Diche oltra il danno che ne sentimo, ne havemo havuto grandissimo dispiacere, perche retirato Mombrun a Orenges con gran numero de cavalli et fanti, dipoi che detti nemici hanno fatto la treva in Lingadoc e Delphinato, fanno ogni male essendo maestri della campagna, facendo ogni di priggioni, robando tutto il bestiame di puoveri sudditi de Sua Santità, amassando il vigneròl alla sua vigna, hanno tentato de pigliar molti luoghi de questo Stato come Caderossa per il primo, il secondo di de Natale Ponte di Sorga, un altro piccol luogho chiamato Santo Romano, da li quali per la gratia del Sig. Dio sonno stati ripossati, con perdita de qualchi soldati di loro. In tanto che siamo ridutti dentro le nostre case, havemo cercato tutti li modi con l'authorità et consiglio de l'Illmo Cardinale D'Armignaco, d'essere compresi in questa treva et suspension d'arme, avendo mandato un gentilhuomo a posta al Sig. Marescal d'Anvilla, con lettere del Re Christianissimo che commanda, che questo paese et terre de Sua Santità siano compresi nella treva, et detti maladetti nemici non ne voglino far niente sin adesso, senza che lor sia data la somma de 4000 scudi mediante la quale voglino far suspension d'arme per un mese, con altre conditioni molto perniciose, a qual trattato non havemo voluto intendere per esser contrario a l'hauthorità de N. S. et supremo principe, et a la devotione ch'avemo sempre havuto a la religione catholica. Et sperando il soccorso promesso et già espedito de Sua Santità volemo più presto supportare la perdita de quei beni, ch'avemo fuora delle terre che dare denari alli nemici, nè trattare alcunamente con loro. Juncto che si ben volessimo dare detta somma, non haveremo il modo. Il Sig. Conte Martinengo ha mandato doi a posta in corte di Franza, per larmentarsi a Sua Magestà de questa difficultà de dar passagio, et in tutto si fa quanto si può, tanto della parte de questi Signori nostri Governaturi, che della parte nostra del paese. Si crede et giudica che de questo trattato di pace, il quale si doveva fare in Lingadoc, et se differisse d'un mese a l'altro, non ne nascera alcuno buon effetto, perche s'intende, che detti Huganotti si preparino più presto alla guerra che alla pace. Onde approssimandosi del tempo delle ricolte, si non fossero qui li cavagli che S. B. ha ordinato et potria cognoscer essere necessarii di più per la conservation de questo suo stato, sariano in grandissimo periculo. Havemo inteso per le lettere, che V. S. Illma ha scritto a Monsig. nostro Vescovo di Carpentras Rettore de questo Contado, che S. Beatitudine si risolve ogni modo di diffendere questi soi devotissimi populi; il che ha cresciuto l'animo de tutti, et la devotione c'hanno havuto sempre a questa S. Sede: et di ciò li basciamo li sui santissimi piedi, supplicando humilissimamente V. S. Illma protettor nostro et delle terre de cotesta S. Sede, adiutando alla fideltà et devotione c'havemo havuto sempre et haveremo a Nostro Signore, haverne di continuo riccommandati appresso de S. B. et fargli intendere li bisogni nostri et travaglii; acciochè S. S. padre universale de tutta la christianità resti in quella sua buona mente et santa voluntà per nostra conservatione, et stirpatione de detti heretici nemici de nostra santa fede. Et noi devotissimi sui suddit-

ti pregaremo il Sig. Iddio per la sanità et vita longa de Sua Beatitudine et de V. S. Illma, alla quale basciamo humilissimamente le mani.

De Carpentras alli xx. di Gennaro 1574.

Di V. S. Illma et Rma.

Humilissimi et obedientissimi Servitori
Li Eletti del Contado Venaissino.

AL SANTISSIMO NOSTRO SIGNORE.

Avignone 21 Gennaro 1574.

BEATISSIMO PADRE.

Avignone Vol. 3. fol. 62

Per lettere degli 28. del passato dell'Illmo Cardinale di Como, havemo visto il contento che la B. V. ha ricevutto della risolutione havevamo preso per il particolare di Monsig. di Suza, non è pero successo altro, in caso essequiremo la mente di V. S. Et perche detto Illmo Card. ci scrive, che stiamo di buona voglia, che la S. V. non ci abandonarà mai: maggior consolatione non poteva ricevere questa Città, nè maggior nova vedendo i tempi più calamitosi che mai. Sendo gli nemici gagliardissimi di sei cento cavalli et più, et gran numero di fanti molto vicini a noi, quali oltre le robarie, violentie et huomicidii a gli huomini et donne che hanno fatto et fanno ordinariamente, hanno pur l'altro giorno tolto Modena, luogo vicino a Carpentras quatro miglia, se ben poi l'hanno abandonato. Dal che la S. V. può cognoscere ch'è conforme a quanto gli habbiamo scritto più volte, che qual si voglia tregua, o pace, fassi fra il Rè et loro sarebbe totalmente guerra maggior sopra di noi: resta vero et hor'si vede che per il Delfinato et Lingadoc si sono radunati per fare ogni sforzo d'impadronirsi di questo Stato, si che l'aggiutto di V. S. è più che necessario. Nè vogliamo tacerli che da persone di grandissima qualità siamo avertiti, gli nemici dissegnare specialmente sopra questo luogo, et che v'habbino qualche intelligenza, al che noi per giocar al sicuro, et volendo tuor le cosse al pegio, havemo fatto una compagnia di cento et cinquanta fanti pagatti per le muraglie, facciamo sette corpi di guardia per la città di tre cento fanti per la notte, visitiamo poi alle volte le case, havemo deputtato otto huomini pagatti alle porte, per saper chi entrano, et in che luogo vanno allogare, et poi quatro de primi de la Città che soprastano a dette porte; et finalmente usiamo di tutte quelle diligentie possibili, per non cadere nelle retti di questi Cani. È vero, Santissimo Padre, che se ben gli servitii personali sono grandi, dalli quali sono constretti i popoli lasciar lor' proprii negotii, lo fanno pur volontieri; ma le spese sono si gagliarde che sarà impossibile il poterle continuare, perche oltre gli detti soldati et huomini pagatti faciamo infinite spese ogni giorno in polvere, balle, artigliarie, reparation di fossi, muraglie, fornitura di legno, letti, lume tanto a nostri soldati quanto a quelli della B. V. ascendono a una gran somma di danari. Et non sapendo hor'mai da qual via poterle estrare, sendovi impositione già sopra qual si voglia frutti, non bastevoli da puoter' pagare a fatica le pensioni ordinarie causate delle guerre passate, et peste, si voltiamo alla S. V. vero et supremo Principe nostro supplicandola con ogni humiltà havere pietà di noi, et ordinare qualche provisioue de denari per questa Città per soddisfare in parte alle suddette spese estraordinarie: che già per questo effetto si risoleva la Città mandar un espresso da V. S. sendo ridutta a tal termine per esser obligata hormai a piccioli et grandi, senza modo di potersi disobligare che non trovarebbe chi gli prestasse. Degnisi dunque la S. V. considerare, che per la longhezza d'il tempo delle miserie nelle quali siamo stati et siamo, il publico et il privato resta totalmente afflitto dell'spiritto, corpo, et beni con la sola speranza d'esser sollevato et reintegrato dall'infinita bontà di lei alla quale basciamo li Santissimi piedi, et preghamo la Maestà di Dio gli doni in buona sanità longhissima vita.

D'Avignone li xxi. di Gennaro MDLXXIIII.

Di Vostra Santità

Humilmi et obedientmi Sudditi
Li Consoli d'Avignone.

De mandato dñorum Consulum
Monerii.

XCII. — 1574. — §. 74.

AL SANTISSIMO NOSTRO SIGNORE.

Avignone 11 Mai 1574.

SANTISSIMO PADRE.

Quando ci credevamo le cose di Francia esser tranquille et quiette et questo Stato libero dalle insidie et machinationi delli nemici di Dio, s'è visto et si vede un tal disordine, che non solo hora havemo da guardarci da Heretici, ma anco da persone le quali giudichiamo fedeli et affettionate, che da quelli forsi ne puotressimo ricevere un impensato danno a esempio del successo nella corte Christianissima, si come la Beatitudine Vostra haverà inteso. Et perche a voler guardarsi da tanta sorte d'huomini, è più che necessaria haver maggior numero de soldati in

Avignone Vol. 3. fol. 371.

questa Città, accio che et alle muraglie et alle porte possiamo resistere a qual si voglia impresa. Et conseguentemente sgravarci della compagnia di cento cinquanta soldati, che si longo tempo havemo pagato et paghiamo, che per la gran povertà nella qual si ritroviamo rispetto agl' incredibili debiti, a quali siamo obligati per le guerre, peste, et reparationi di muraglie, fossi, artigliarie, polvere et altre munitioni, che ascendono a più di sei cento scudi il mese, come questi Illmi Signori Cardinale et Conte lo vedano giornalmente, non vediamo il modo di poterla più pagare. Si che supplicamo humilmente la Santità Vostra degnarsi haver pietà di questo povero Popolo, tanto suo affettionato et fidele, il quale ha esposto et esporrà sempre il sangue per la conservatione, et ordinare alli suddetti Signori, che mettino tal quantità di soldati che basti. Et per che piacque alla Beatitudine V. ordinare havessimo da tenere pari numero de genti alla guardia che lei terrà, gli dichiamo che oltre li cento cinquanta soldati pagatti mandiamo ogni notte et giorno ducenti et diece huomini per sette corpi di guardia, che facemo nella Città, quali hora rinforzamo per il bisogno, servitio molto necessario per l' intelligenze che dentro puotrebbono essere, si che si ben la Santità Vostra tenessi cinquecento soldati, come et il sito et il tempo lo richiedano, di quali non entrarebbe che il terzo in guardia, sempre noi ne mandaremo più. D' una cosa ci dispiace Santissimo Padre, che la povertà nostra sia si grande rispetto alli gran debiti per le pensioni, de quali non bastano le gabelle a supplire, non havendo altrove a puoter sodisfare al desiderio nostro, che ci fa ricorrere da lei vero et supremo Principe nostro, al quale appresso basciati humilmente li piedi pregamo la Maestà di Christo, gli doni in buona sanità longhissima vita. D' Avignone gli XIII. di Maggio MDLXXIIII.

Di Vostra Santità

Humilissimi et obedientiss. Sudditi
LI CONSOLI D' AVIGNONE.

De mandato Dñorum Consulum
Monerii.

XCIII. — 1574. — §. 74.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Cavaglione 14 Giugno 1574.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Avignone Vol 3 fol. 115 Una vittoria, c' hebbe già aliquanti giorni Mombruno, capo principale di questi Ugonotti qui attorno nel Delfinato, con rotta di cinque Cornette del Principe Delfino, l' ha reso tanto ardito et tanto insolente, che hora, che la morte del Rè Christianissimo apre la strada a ribelli di tentar ogni impresa, s' è risoluto con gagliarde forze di venir in questo Contado, et ha tenuto nel venirei modo così sagace, che prima ce l' habbiamo veduto a fronte, che quasi habbiamo intesa nova dillui. Così hoggi ch' io mi era partito qui da Cavaglione, ove mi son ridotto per assicurar il raccolto, et me ne andava alla volta d' Oppede et di Menerbe per provedere a quanto facea di mestiero, accompagnato dalla compagnia di cavalli francesi, et da quella del Signor Cesare Palazzolo, ho dato nel nemico, che veniva con numero di trecento cavalli et quantità di fanti archibugieri, nè potendo per la difficoltà del sito, anzi per l' honor mio ritirarmi, sono venuto seco alle mani, et, la Dio gratia, per undici che me ne sono restati morti de miei, ve o' ha lasciato egli quaranta sei. È vero che per quanti dillui potessero esservi rimasti, et per quanti de miei ho conservati, valeva et meritava Monsignor di Criglione principalissimo gentil' huomo di questo paese, et tanto devoto servitore della Santa Sede Apostolica, che la sua morte, che è con infinito mio cordoglio seguita, è quasi degna delle lacrime della stessa Santità Vostra. Questi non men colla buona et cattolica vita, che co'l valore et co'l consiglio, anzi coll' infinito ardire s' ha guadagnata sempre, et all' ultimo confirmata una celeberrima opinione, la quale ben deve mover la Beatitudine Vostra a consolar la sua casa et i suoi parenti, et heredi di un picciolo ufficio, che per la morte dillui viene a vacare sopra alla pescaria, di cui io la supplico humilissimamente et instantissimamente a farne gratia a suoi, promettendo alla Santità Vostra di ricever questo favor per segno della benigna volontà dillei verso alla particolar mia persona. Nel resto io son qui, nè me ne partirò per duoi mesi, risoluto di assicurar questa campagna, ove, se ben non ho meco più forze, la prova c' ho già fatta massimamente di questa compagnia italiana et del Signor Cesare principalmente, il quale si è portato in maniera che merita quanta lode meritasse mai cavagliero, et la speranza di accrescimento datami ultimamente dalla Santità Vostra per bocca dell' Illmo di Como co'l ritorno del Capitano Oratio, m' assicurano di dover conseguire l' intento mio. Creda la Beatitudine Vostra ch' io non son mai per mancare al mio debito per servitio dillei, cui bacio inchinevolmente i santissimi piedi, et prego dal Signore Dio lunga vita et ogni prosperità.

Da Cavaglione il di XIIII. di Giugno 1574.

Della Santità Vostra

Humiliss. et fideliss. servitore
M. ANT. MARTINENGO.

XCIV. — 1574. — §. 74.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Venise 24 Juillet 1574.

Litt. Principum Vol. 24. fol. 67. Original.

Tressainct Pere. Le feu Sieur de Crillon laisne a tousiours eu une telle affection et devotion au service de Vostre Sainctetè et de ses predecesseurs, quil sest efforcé durant sa vye en tout ce qui luy a estè possible, d' en rendre ung certain et asseuré tesmoignaige; mesmement ès troubles et guerres qui sont survenues depuis quelques temps au contat de Venysse, où il a faict ung tel devoir et rendu une si bonne preuve de sa valleur et du zelle, quil a au service de Vostre Sainctetè, quil y est mort ayant estè tuè sur le champ de trois harquebuzades, de sorte que ayant estè prevenu de ceste mort subite, il na eu moyen de disposer de ses affaires et resigner, comme il eust faict entre les mains de ses freres quelzques offices et dignitez, quil tenoit en la ville d' Avignon. Et encores que je saiche, Tressainct Pere, que ces considerations le rendent assez recommandable envers Vostre Sainctetè, si est ce que cognoissant la singuliere et particuliere affection, que luy et ceulx de sa maison ont de tout temps portè a la couronne de France et a vous, et recommandables services, quilz nous ont faictz et a noz predecesseurs. Cela nous a meuz de suplier Vostredicte Sainctetè autant et si affectueusement que faire pouvons, par la presente, et ce que le bon plaisir dicelle soit, estre contente pour amour et en faveur de nous de vouloir ouyr et accorder la requeste, que luy fera de nostre part pour lesdicts Sieurs de Crillon le Sieur de Ferrailz, nostre conseiller et ambassadeur, devers elle suivant la charge, que nous luy en avons donnée: et oultre lobeissance perpetuelle, quilz luy en auront, nous recevrons a tressingulier et agreable plaisir de veoir que ceste nostre recommandation leur ayt apportè le fruict, quilz esperent de vostre boutè. Et a tant nous suplierons le Createur, Tressainct Pere, que icelle Vostredicte Sainctetè il veuille longuement maintenir, preserver et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere saincte Eglise. Escript a Venyze le xxiiii. jour de Juillet 1574.

Vostre devot filz le Roy de France etc.
Henry.

Vuze.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Turin 27 Août 1574.

Avignone Vol. 3. fol. 733. Original.

Tressainct Pere. Desirant singulierement le bien et conservation de lestat de Vostre Sainctetè avec laugmentation d' icelluy, en quoy pour ceste occasion nous voulons employer tous les moyens a nous possibles, et sachant, combien vous avez aggreable le service, que le Conte de Villeclaire faict au gouvernement et charge, quil a pleu a Vostre Sainctetè luy donner en son Contè d' Avignon; et encores que nous nous asseurions bien, quelle a contantement du bon debvoir, quil faict pour le service dicelle, si esse que nous en avons bien voullu en rendre a Vostredicte Sainctetè le tesmoignage, que ses services meritent par le recit, qui nous en est faict journellement par ceulx qui ont connoissance de ses vertueuses actions, et pour cest effect nous escripvons la presente a icelle Vostredicte Sainctetè en sa faveur, a ce que son bon plaisir soyt a nostre priere et supplication le vouloir pour lamour de nous continuer en ladicte charge, quil vous a pleu luy donner en sondict Contè d' Avignon; assurè que Vostredicte Sainctetè en aura tout le contantement et satisfaction, quelle scauroyt desirer. Et ce faisant oultre que ce sera le commun bien de noz subiectz, nous en recepverons particulierement ung plaisir tresgrand et tresagreable. Et a tant nous prierons le Createur, Tressainct Pere, que icelle Vostredicte Sainctetè il veuille continuer ses sainctes graces a laugmentation de nostre mere Saincte Eglise. Escript a Thurin le xxviii. jour d'Aoust 1574.

Vostre devot filz le Roy de France
Henry.

Fizes.

A MONS.r DE FERRAILZ CONSEILLER EN MON CONSEIL PRIVÉ ET MON AMBASSADEUR A ROME.

Turin 27 Août 1574.

Avignone Vol. 3 fol. 730. Original.

Mons.r de Ferrailz, Jescrips presentement une lettre a Nostre Sainct Pere en faveur du Conte Villeclaire, a ce que le plaisir de sa Sainctetè soyt en ma faveur le cootinuer en la charge et gouvernement du Contè d' Avignon; laquelle vous luy presenterez de ma part, et ferez en sorte que sa Sainctetè soyt contante, et ayt pour aggreable la priere, que je luy en fais pour ledict Conte; tenant la main quelle soyt disposée a cela, daultant que je desire, quil y de-

meure tant que les occasions le permecteront pour le bien de mon service, dont vous me donnerez advis de sa voluoté. Et a tant je prieray le Createur, Mons.r de Ferrailz, vous avoir en sa saincte et digne garde.

Escript a Thurin le xxvii. jour d'Aoust 1574.

Henry.

Fizes.

XCV. — 1574. — §. 75.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Beaucaire 14 Juillet 1574.

Gallia Vol 8. fol. 304. Original.

Tressainct Pere. Mons.r de Savoie m' aiant recommandé, de Vostre part, ce quy peult concerner le service de Vostre Saincteté en son contat d' Avignon, je n' ay voullu faillir d' asseurer V. S. que je m' estimeray toute ma vie treshcureulx de recepvoir cest honneur, et ce bien d' estre emploié a sondict service, et que iusques icy (comme Mons.r le Conte de Villeclaire son lieutenant audict contat luy peult tesmoigner) je ne m' y suis espargné en chose, quil m' ait requise, non plus qu' en ce qu' a concerne ce que j' ay en charge au service du Roy mon maistre. Comme je supplie treshumblement V. S. croire, qu' a l' advenir l' occasion s' en offrant, j' y exposeray tresvollontiers la vie et tous les moiens, que Dieu m' a donnez tant pour la devotion et fidel delvoir, que j' auray et maintiendray tant que je vivray a la Religion cattolicque apostolicque et Romayne, en laquelle je veulx vivre et mourir; que pour conserver le tiltre, que mes ayeulx ont acquis en nostre maison d' estre les premiers chrestiens de ce Roiaulme. Suppliant treshumblement V. S. croire, que tout le monde ensemble sera plustost renversé, que de me veoir varié en la moindre chose du monde de la Religion Catholicque, que mes pere et mere m' ont enseignée. Aiant supplié Monseigneur de Savoie d' en donner encore plus ferme asseurance pour moy a V. S. dont je me remectray au bien, faveur et honneur, quil me fera en celà pour en cest endroict prier nostre Createur voulloir maintenir et conserver V. S., Tressainct Pere, en parfaicte santé, tresheureuse et longue vie. Escript au Chasteau de Beaucaire le xiiii. jour de Juillet 1574.

Vre treshumble et tresobeiss. filz jusque aux piedz de V. S. baiser
Hen. Montmorancy.

XCVI. — 1574. — §. 82.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Avignone 26 Decemb. 1574.

Tressainct Pere, Il a pleu a Dieu appeller a sa part nostre trescher et tresamé cousin Charles Cardinal de Lorraine, auquel nous avons ung extreme et infiny regret pour la grande perte, que y a faict le Sainct Siege appostolicque, au service duquel il estoit entierement voué, et pour nostre particulier telle quelle se peult dire irreparable, dont de nostre part nous avons rendu toute la demonstration quil est possible, et singuamment a lendroict des siens pour la recommandation de sa memoire. Ayans accordé noz lettres de placet a Vostre Saincteté en faveur de nostre cousin Loys de Lorraine, son nepveu, filz de feu nostre cousin le Duc de Guise, qui fut tué a Orleans, pour estre pourveu de la plus part des benefices, quil possedoit eo nostre Royaume, mesmes de Larchevesché de Reims, ainsi que vous pourrez veoir par les expeditions, qui vous en seront presentées; oultre lesquelles nous avons bien voulu escripre encores la presente a V. Saincteté, pour la supplier comme nous faisons aultant affectueusement que faire pouvons, que tant pour lamour de nous, que en contemplation des services, que nostredict feu cousin le Cardinal de Lorraine, son oncle, et tous ses parentz ont faictz audict Sainct Siege appostolicque, son bon plaisir soit, gratiffier nostredict cousin Loys de Lorraine du vaccant et annate dicelluy Archevesché et aultres benefices; et daultant aussi que nostre trescher et tresamé cousin le Cardinal de Guise, frere dudict deffunct, na encores aucun tiltre de pbrê quil plaist a Vostre Saincteté luy accorder le tiltre du Sainct Apolinaire, qui apartenoit a nostredict feu cousin Charles Cardinal de Lorraine, qui de son vivant a faict beaucoup de grandes reparations au palais, lesquelles il desire continuer; et pareilemeot luy accorder aussi la legation de Lorraine avec les mesmes facultez, que avoit nostredict feu cousin le Cardinal de Lorraine son frere; luy octroyant davaotage une commission pour procedder au faict de lalienation a nous accordée du bien de leglise de cestuy nostre Royaume, au lieu de nostre feu cousin son frere; ensemble une aultre commission poor nous pouvoir sacréer et couronner a Reims, où nous esperons nous acheminer en bref pour cest effect. Actendu que ledict Archevesché est vacant et que tel office apartient a Larchevesque que, commandant les expeditions susdictes en la meileure et plus ample forme, que faire ce pourra, suivant les memoires et supplications, qui en seront presentées a Vostredicte Saincteté,

Gallia Vol. 8. fol. 335. Original.

laquelle en ce faisant nous fera plaisir tresgrand et tresagreable. Priant a tant Dieu, Tressainct Pere, quil vueille icelle Vostrediete Sainctetе́ longuement preserver, maintenir et garder au bon regime et gouvernement de sa Saincte Eglise. Escript a Avignon le xxvi. jour de Decembre 1574.

Vostre devot filz le Roy de France
Henry.

Brulart.

—

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Avignon 26 Decemb. 1574

Gallia Vol. 8. fol. 871. Original.

Tressainct Pere. Encores que nous ne puissions escripre a Vre Sainctetе́ ceste lettre, qu' avec lextresme regret et desplaisir, que nous avons avec tous les gens de bien de ce Royaulme de la mort de feu nostre trescher cousin le Cardinal de Lorraine pour la grande perte, que toute la crestienté, et particullierement le Roy nostre trescher Seigneur et filz, Nous et tout ce Royaulme en recepvons. Toutesfoys pour la singulliere et bonne affection, que nous luy avons tousiours porté et a tous ceulx de sa maison, et pour les grands et agreables services, qua receuz de luy cette couronne, nous supplions tant et si affectueusement Vostre Sainctetе́, que faire pouvons, que son bon plaisir soit tant en faveur de la bonne memoire de le luy et de ses freres et des services, quilz ont faictz, exposans leur vie pour la manutention et conservation de l'authorité de nostre mere S. Eglise et du Sainct Siege, avoir pour agreable la nomination, que le Roy nostre Seigneur et filz faict a Vostre Sainctetе́ de la personne de nostre trescher et bien amé cousin Messire Loys de Lorraine, quelle a cougneu et veu autres foys a Rome, pour estre pourveu de larcheveschе́ de Reins, et commander toutes les Bulles, provisions et dispences pour ce necessaires et pour la minorité de son aage, qui nest encores que de vingt ans, luy en estre expediées. Et si a cause dudit bas aage il sy trouvoit quelque difficulté, a tout le moings Vostre bon plaisir soit luy depputter et commectre M.r Aubert Macere, docteur en Theologie son precepteur, pour Vicaire general et gouverneur en la spiritualité jusques a ce quil ayt attaint laage de vingt cinq ans. Et pour les mesmes causes et considerations que dessus nous vous supplions aussi voulloir gratiffier ledict Messire Loys de Lorraine du vaccant et anathe dudict Archeveschе́ et autres benefices, et par mesme moyen favorizer pour lamour de nous Nostre trescher et bien amé cousin le Cardinal de Guyse du tiltre de S. Apollinaire et le luy accorder, comme le tenoit sondict frere, qui a faict beaucoup de belles et grandes reparations au palais, qui appartient audict tiltre, que ledict Cardinal de Guise desire de contynuer et achever. Et par ce moyen Vostrediete Sainctetе́ l'honorera de tiltre convenable aux Cardinaulx pbrés, duquel il na encores esté honoré jusques a present. Et affin que l'honneur qui par vous et le S. Siege a esté cydevant faict audict feu Cardinal de Lorraine, luy octroyant la Legation de Lorraine ne sorte hors de leur maison, et que a l'imittation dudict deffunct ledict Cardinal de Guyse puisse faire service au S. Siege en ceste charge. Nous Vous supplions aussi luy voulloir acorder ladicte legation de Lorraine avec les mesmes facultez, qu' avoit son feu frere. Et daultant qu' estant a present vaccant Larceveschе́ de Reins, et que l'office de sacrer et couronner le Roy appartient seulement a larcevesque de Reins, Vostre Sainctetе́ accordera sil luy plaist audict Cardinal de Guyse une commission, pour sacrer et couronner le Roy nostredict Seigneur et filz, dont nous la supplions affectueusement. Et aussi quil luy plaise renouveller en la personne dudict Cardinal de Guyse la commission qu' avoit sondict feu frere pour proceder a l'alienation du bien de l'eglise acordée au Roy nostredict Seigneur et filz, et a nous, qui prions a tant le Createur maintenir longuement et heureusement en santé Vostrediete Sainctetе́ au regime et gouvernement de nostre mere Saincte eglise. Donné a Avignon le xxvi. jour de Decembre 1574.

Vre devote fille la Royne mere du Roy
Caterine.

Chantereau.

—

XCVII. — 1574. — §. 88.

A NUESTRO MUY SANCTO PADRE.

Madrid 30 Julio 1574.

Lit. Principum Vol. 40. fol. 80. Originale.

Muy Sancto Padre. A Don Juan de Cuniga mi Embaxador escrivo, que represente a V. S. quanto importa que en el Ducado de Lucemburg se haga erection de un nuevo Obispado conforme a lo que ya por otras vezes he escripto y supplicado a V. S. y agora le torno à pedir y supplicar muy humilmente, que lhaviendo oydo lo que de oui parte dira a V. S. el dicto mi Embaxador, y dandole en ello entera fee y creencia: tenga por bien de conceder esta gracia y facultad, con el complimento que se ha pedido, que

para ıoi sera muy particular, y lo que mas importa, moy necessaria y conveniente a la conservacion y augmento de nfa sancta fee catholica, y por consiguiente al servicio de Dios Nrõ Senõr, que guarde la muy sancta persona de V. Beat. al bueno y prospero regimiento de su universal yglesia. De Madrid à xxx de Julio MDLXXIIII.

De V. Sanct.

Muy bumilde y devoto hijo Don Phelippe por la gracia do Dios Rey de España, delas dos Sicilias, de Hierlem etc. que sus sanctos pies y manos besa
Yo El Rey.

Gab: de Cayas.

XCVIII. — 1574. — §. 92.

AO MUITO SANCTO EM CHRISTO PADRE E MUITO BEM AVENTURADO SNÕR PAPA GREGORIO XIII. POR DIVINA PROVIDENÇIA ORA PRESIDENTE NA UNIVERSAL IGREJA DE DEOS.

Cidade de Cepta 6 Setembro 1574.

Lusitania Vol. 5. f. 27. Original.

Muito Sancto em Christo Padre e moito bem aventurado Snõr, O Vosso devoto e obediente filho Dom Sebastiaõ per graça de Deos Rey de Portugal e dos Algarues, daquem e dalem már em Affrica, Snõr de Guinee e da conquista, navegaçaõ o comercio de Ethiopia, Arabia, Persia o da India etc. com toda umildade envio beijar seus Sanctos pees. Muito Sancto em Christo Padre e muito bem aventurado Snõr, Pelas muitas qualidades e singulares mereciorentos do Cardeal Iffante Dom Anrrique, meu muito amado e presado tio, e principalmente pelo exemplo de suas grandes e excelentes vertudes e particulares obrigaçoês que lhe teoho, me pareçeo develo nomear a Vossa Sanctidade ao Arçebispado da Cidade Devora, que ora està vaguo per falecimento de Dom Joam de Melo qoe Deos perdoe, que dele foi ultimo possuidor, de que espero resulte muito serviço de nosso Snõr por concorrerẽ no Cardeal Iffante mais das causas, que se requerẽ pera o comprimento das obrigaçoês do carguo pastoral, que em outra pessoa alguã que a Vossa Sanctidade podera nomear, como se tem visto por experiençia nas perlacias que administrou. Pelo que peço muito por merçe a Vossa Sanctidade com toda instançia, como que lho devo pedir o queira prover do dito Arçebispado e mandar lhe passar suas letras appostolicas, o que reçeberey de Vossa Sanctidade em singular merçe, e Joaõ Gomez da Silva mei ambaixador lhe farà disso por minha parte instançia. Muito Sancto em Christo Padre e muito bem aventurado Snõr, Nosso Snõr por largos tempos conserve Vossa Sanctidade a seo sancto serviço. Escrita na Cidade de Cepta a seis dias de Setembro de MDLXXIIII.

El Rey.

XCIX. — 1574. — §. 93.

AL BEATISSIMO ET SANTISSIMO SUMMO PONTEFICE.

Colombo nell'Isola di Ceylan 28 Genn. 1574.

BEATISSIMO ET SANTISSIMO SIGNORE.

Lusitania Vol. 3. fol. 200

Don Giovanni per gratia di Dio Re di Ceylan come indegno servo di Vostra Santità con quella ubedienza che debbe mi sommetto al giogo della Santa Madre Chiesa Cattolica et ubedienza di Vostra Santità, alla quale Nostro Signore per molto longhi et prosperi anni augmenti la vita et cattolico stato per l'augmento della santissima fede Catholica et protettione del popolo Christiano. Amen.

Io indegno d'essere numerato tra i Principi Christiani, che per gratia dello alto Signore Dio sono stabiliti, et con prosperità mentenoti nelli suoi stati a servigio del medesimo Iddio et Signore, voglio dare conto a Vostra Santità di me, et delle mie infelicità. Ciò è che iocontinente ch'io fui ricevuto per Re et giurato per tale dalli Portoghesi, per ordine del Re di Portogallo, il quale cosi l'ordinò et commandò per le sue lettere patenti, et anche per Re ricevuto da miei morto che fu il mio Avo, mi cominciò a fare guerra il fratello del detto mio Avo, et sono adesso venti tre anni che mi perseguita. Mentre c'ho havuto di spendere del thesoro che trovai, et sendo gentile sono stato servito et reverito dalli Portoghesi Vice-Re, Governatori et Capitaiò. Et come il nemico habbia sempre havuto il dominio come realmente adesso ha, non ho possuto havere l'intrata, di modo che sendo stato speso tutto quel mio thesoro con donativi et petitioni concedote a Portoghesi, de quali havevo bisogno anco non venessi nelle mani del mio adversario, et qoesti finche porro messero in prigione mio Padre, et questo per che il Vice-Re Don Alfonso, chi venne a questa Insola, lassò ordine che cosi si facesse, perche non gli volse scoprire li thesori delli Re passati, et sendo cosi prigione di Padri di S. Francesco lo battisarono, et battisato fu anche più restretto che prima. Or vedendosi cosi maltrattato, et senza causa, trovò modo di uscire di prigione, et come persona resentita di quello che senza ragione gli fecero, con l'aioto del Madune mio nemico fece guerra con-

tra i Portoghesi Christiani, et finalmente mori, et fu totalmente destrutto dal proprio nimico; di maniera che la detta prigione è stata cagione di fine di perdere tutto questo mio Regno, et devenire a fatto nelle mani del mio nimico. Non contenti di questo i Portoghesi nel meglior tempo et al mio magior bisogno messero prigione tra li miei principali Capitani, tra i quali l'uno fu il mio Cameriero magiore et governatore, aquali usarono tali tirannie che la magiur parte di mia gente si retirò al mio nemico, et doppo ch'io mi converti alla santissima fede catholica volendo i Padri constringere i Grandi, che anchora stavano duri et pertinaci nella sua erronea gentilità, et perche mi vedevano con pocho potere, pocha gente, et senza regno et thesoro mi abbandonorno et sene andarono via, donde si fecero puoi molta guerra, et fin adesso ho aspettato ch'il Re di Portogallo mi mandasse mettere nel possesso del mio regno per restorare tanti Christiani, li quali sono, et vivono come gentili nelle terre del nimico che sono più di trenta milla, li quali vedendomi Signore, et con potere subita tornarebbono alla ubedienza oltra molti altri che anche si converterebbeno. Or d'anno in anno mi tratengono con buona speranza, scrivendomi il Re, et commandando a i suoi Vice-Re et governatori che mi socorrino, et questi passando fin hogi con questo; anzi con grandi provisioni hanno agiutato il nimico adiventare tanto grande c'ha questa Insola come sua, et ha commercio con tutti li Re del nome Christiano et stato Catholico nimici, et procura di tirar a se i Mori per finire et distruggermi o vero gitarmi fuora d'un piccolo cantone, dove mi ritrovo ritirato ciò è una punta et porto dove passo assai miseramente la vita mia, non havendo altro che mille scudi ch'ogn'anno mi danno della facenda del Re per le mie spese.

Mai ho havuto la possibilità di mandare ambassatori al Re di Portogallo, nè anche per dar relatione di questo caso mio a V. S. acciò lei mi favorisse, et ajutasse con li suoi Brevi appresso del Re di Portugallo, a fine che con magior voluntà, et più brevità mi facesse restituire lo stato mio, per che i Vice-Re non lasciano imbarcare detti miei Ambassatori con dire, che loro hanno a sua cura questo negotio. Et come finiscono i suoi tre anni di governo sene ritornano a Portugallo con quello c'hanno robbato da queste parti. Et perche il portatore di questa è un forastiero di Grecia m'è parso di representare a V. S. questa mia petitione et clamori, la quale ho fatta per vedermi cosi abatuto, et per la quale prego V. S. per l'amore di N. S. Giesu Christo, et di sua benedetta Madre che voglia havere compassione de i mei gridi, et voglia usar verso di me della sua beatitudine, et solita benignità commandando per suoi Brevi al Re di Portugallo, che mi mandi soccorrere con dua o tre millia huomini acciò deputati col suo governatore, per conquistar questo nimico del nome Christiano et di guadagnare questa Insola molto grande, et molto importante al servicio di Dio et augmento della fede Catholica, commodità del detto Re, et securtà di queste parti, et navigatione del mezzo giorno et per sveglere fin alle radici l'errore gentilesco, et le sette mahometane che vanno molto crescendo in essa, et per potersi piantare in essa la fede catholica et far molto frutto a la Christianità, a servitio et santa lode di Dio. Non altro si no che N. S. augmenti et prosperi i felicissimi giorni di V. S. et Beatitudine per mantenere la Santa chiave di Santo Pietro, et rettitudine et santità ch'ha cominciato. Amen.

Di Ceylone et citta di Colombo alli 26. giorni del mese di Gienario di 1574.

C. — 1574. — §. 97.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Torino 28 Ottobre 1574

Beatissimo Padre.

Se bene da principio cercai di compormi in modo da poter patientemente soffrire la perdita, che havevo fatto grandissima nella morte di Madama mia, et prender questo colpo dalla mano del Signore Iddio come per una visitazione, che piaceva alla Maestà sua mandarmi; tanto erano nondimeno i sensi alterati, et il dolore intenso che non potevano dar luogo alla ragione, sin a tanto che mi venne il Breve che è piaciuto a Vostra Santità farmi scrivere de' XXX. del passato, nel quale vedendo li prudentissimi ricordi, et santissimi consigli che con tanta pietà, et paterno affetto mi porge, conobbi, (et lo confesso ingenuamente) di quanta forza fossero in me le soavissime, et insieme gravissime parole di Vostra Beatitudine piene di ogni consolazione, et tanto efficaci, che scombrorono da me ogni nebbia dell'intelletto, et fecero chiaramente comprendere, che per le cose di quà giù caduche et frali non si deve l'huomo attristare se bene le perde; poichè si ha da credere, che ciò che era il più bello, che è quella beata anima, gode hora dell'eterna felicità presso al suo creatore, frutto veramente dovuto alla sua passata vita; il che maggiormente lo conferma il fine tanto pia et cristianamente, come la Santità Vostra havrà potuto intendere. Imperò havendo sentito da questo ufficio che la si è degnata fare verso di me tanto miglioramento al mio male intorno, che levata ogni amaritudine dell' animo io provo anco

Sabaudia Vol. I. fol. 466. Original.

scemato il dolore; tutto ripieno di consolatione a rendere a Vostra Beatitudine quelle gratie che per me si ponno maggiori, et offerirmegli per tanto obligato figliuolo et servitore, (se le obligationi che ho verso di lei ponno prendere augmento) quanto la merita la paterna cura che tuttavia dimostra havere di me, et delle cose mie, le quali, insieme colla persona istessa, saranno sempre spese volentieri in servitio di Vostra Santità et di quella Santa Sede. Et per non fastidir di più lunga lettera la Beatitudine Vostra le bacio con humilissimo inchino i santissimi piedi, et prego Dio Signore che molti anni nella sua santa Sede et la conservi felicissima.

Da Turino alli XXVIII. di Ottobre MDLXXIIII.

Di Vostra Santità

Humilissimo figliuolo et ubedientiss. Servitore
E. PHILIBERT.

CI. — 1574. — §. 99.

ALL SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Firenze 20 Giugno 1574.

BEATISSIMO ET SANTISSIMO PADRE.

Florentia Vol. 3. fol. 133. Originale. Nel medesimo tempo, che io scrissi alla Santità Vostra sopra la morte del Rè Christianissimo, feci con la Regina madre per corriero espresso quelli offitii che giudicai necessarii, et che mi si convenissero per la salute et quiete di quel Regno, et per servitio di Sua Maestà. Aspetto risposta da lei, et dal mio Ambasciatore dello stato in che si trovino quei travagli; però la Santità Vostra non deve maravigliarsi se con Monsignor di Gaiazzo non ho complito al contenuto de sooi duoi Brevi paterni, non perchè il desiderio mio sia d' ubbedire sempre mai a comandamenti di quella, ma perchè mi trovo molto esausto, et pieno di debiti lasciatami dal Gran Duca mio Padre di gloriosa memoria; oltre che pur si vale quella Corona di circa 40. mila scudi che mi resta debitrice dello imprestito, che si fece a richiesta di lor Maestà di maniera ch'io vengo ad haver sovvenuto quasi della medesima somma, che la Santità Vostra mi appuntava, alla quale bacio il santissimo piede per la parte della negotiatione, che si è degnata di darmi col mezzo del prefato Monsignore; se bene la somma, che egli disegnava di tenere, che l'Ambasciatore mio non apparesse, mi pareva al quanto disdicevole, tutta via io non havrei guardato a questo bastandomi di satisfare a Vostra Beatitudine, con la quale mi reputo incarnatosi, che dove vada il nome suo, vi sia essentialmente il mio come figlio obsequentissimo di quella: la supplico dunque a non haver a male questa mia deliberatione et a credere per constante, che in quel che io posso non devierò mai de suoi comandamenti, et con baciarle humilmente li santissimi piedi la prego da Dio felicissima vita. Di Fiorenza li 20. di Giugno 1574.

Di Vostra Santità

Devotiss. figliolo et servitore
IL GRAN DUCA DI TOSCANA.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Firenze 28 Settembre 1574.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Florentia Vol. 3. fol. 223. Originale. Non mai son stato in dubbio, che per l'amor paterno, che la Santità Vostra si degna di portarmi, non fusse per provedere alle Chiese di Arezzo et di Volterra con darmi la consolatione, che suole per le considerationi, et rispetti che le havevo proposti. Inteso adunque l'elettione che le è piaciuto di fare et dell' una et dell'altra conforme veramente alla sua somma prudentia, et al bisogno di quelle due Città, alla satisfattione et contento di quei popoli et al servitio precipuamente di Dio, vengo con la dovuta humilità, et con ogni mio maggiore effetto a renderne gratie abundantissime a Vostra Beatitudine, certificandola ch'io ne sento tanta contentezza, che più non potrei dirle, et sicome mi trovo più colmo di obligatione, così son più ripieno di desiderio di servire Vostra Santità sin con la vita. Baciole inchinevolmente i santissimi piedi, et prego Dio che le doni ogni complita felicità et contentezza. Di Firenza il di XXVIII. di Settembre 1574.

Di Vostra Santità.

Devotissimo figliolo et servitore
IL GRAN DUCA DI TOSCANA.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Firenze 1 Novembre 1574.

SANTISSIMO ET BEATISSIMO PADRE.

Florentia Vol. 3. fol. 268. Originale. Ho preso quella consolatione che debbo del Breve di Vostra Santità, ricevuto con la dovuta reverenza dal Cardinal Paceccho, perochè oltre al favore io vi conosco dentro la continuata vo-

lontà paterna di Vostra Santità verso me, di che le rendo quelle maggiori gratie et più copiose che posso; certificandola che se in figliolo o servitore alcuno vive devotione o ossequio verso quella Santa Sede, in me veramente si troverà, al quale per servitio di Vostra Santità et della Sede Apostolica non sarà mai grave d'esporre li stati et la vita, con supplicare Vostra Beatitudine a comandarmi senza eccettione. Quanto poi a quello che ha passato meco il prefato Cardinale per parte di quella, da esso, et dal mio Ambasciatore per minor suo fastidio, ella ne sarà raguagliata: baciole umilmente li santissimi piedi et pregn Dio, che le doni larga et felicissima vita. Di Firenza il primo di Novembre MDLXXIII.

Di Vostra Santità

Devotiss. figliolo et servitore
IL GRAN DUCA DI TOSCANA.

ALL'ILLMO ET REVMO MONSIGNOR MIO COLMO IL SIGNOR CARDINAL DI COMO.

Firenze 10 Settemb. 1574.

Illmo et Rmo Monsignor Colmo.

Florentie Vol. 3. fol. 219. Originale.

Ogni dì mi s'accresce il cumulo delli oblighi, che tengo con Sua Beatitudine, poiche dopo l'offitio fatto dal Nuntio in Venetia con quei Signori intorno al titolo, intendo, ch'egli ha ordine da Vostra Signoria Illustrissima di commissione della Santità Sua et di quella Santa Sede, nondimeno cedendo in tanto mio honore non posso, che sentirne incredibil contentezza non tanto per l'effetto istesso, quanto che per vedere continuare in Sua Beatitudine quello amor' paterno, che sopra ogn'altra cosa hò sempre mai desiderato. Laonde prego Vostra Signoria Illustrissima a baciarlene il santissimo piede in mio nome, certificandola, che io sarò eternamente ricordevole et grato di favori et gratie, che ricevo da lei, non senza anco il mezo amorevole di Vostra Signoria Illustrissima, alla quale devo tanto. Et perche io son'frescamente avisato che quelli offitii non solo hanno posto al pensatoio quei Signori, ma mosso molti di quei principali Senatori a persuadere il consolarne Sua Beatitudine, et che se la Santità Sua mostra di nuovo desiderio d'esserne compiaciuta per la dignità sua, facilissimamente spiegheranno quei Signori a satisfarle. Ho voluto farlo sapere alla Signoria Vostra Illustrissima, affinche communicatolo con Sua Beatitudine possa risolversene conforme alla sua somma prudenza, et con questo fine le bacio le mani pregandole ogni felicità. Di Firenza li X. di Settemb. 1574.

Di Vostra Signoria Illma et Rma
Servitore
IL GRAN DUCA DI TOSCANA.

CII. — 1574. §. 404.

AO MUITO SANCTO EM CHRISTO PADRE E MUITO BEM AVENTURADO SENHOR PAPA GREGORIO XIII. POR DIVINA PROVIDENCIA ORA PRESIDENTE NA UNIVERSAL IGREJA DE DEOS.

Cascaes 17 Agosto 1574.

Muito Sancto em Christo Padre, e muito bem aventurado Senhor, o vosso devoto e obediente filho Dom Sebastiam per graça de Deos Rey de Portugal e dos Algarves, daquem e dalem mar em Africa, Senhor de Guiné, e da conquista, navegacam, e comercio, da Aethiopia, Arabia, Persia e India et cetera, com toda humildade envio beijsar seus sanctos pés. Muito Sancto em Christo Padre, e muito bemaventurado Senhor, Considerando e vendo eu de algús anos a esta parte, como hia crecendo o poder do Xarife, e os Reinos de minha conquista, que tiranicamente tem ocupado, e as confederaçoens que ora sou avisado, que novamente por seus embaxadores trata com o Turco, e o Turco com elle, e o grande prejuizo que poderia vir a toda a Christiandade, e a meus Reinos e Senhorios, se com brevidade se nam a tal hasem seus yntentos. Asentey que lhe devia mandar fazer guerra com mais poder do que a tem quy se lhe fazia pollos lugares que tenho em Africa, e principalmente polla minha cidade de Tangere. E de pois que para este effeito mandey armar a gente de meus Reinos, e eixercitala, me pareceo mandar a quella cidade Dom Antonio meu muito amado e prezado primo (como ja fez saber a Vossa S. pollo meu embaxador) com muita gente nobre, para que se eixerçitasse nestra guerra, e do exerciçio d'ella, sayssem capitaes e homés experimentados com que milhor se pudesse, proseguir e fazer ao diante. E por ver quam ymportante era para este yntento yr eu em pessoa ás cidades de Ceita e Tangere para dellas de mais perto, e mais particularmente entender o modo, que se devia ter em reprimir o poder da quelle tirano e conquistar a quelles Reinos, (como espero em nosso Sñor que seja) e por se oferecer ao presente com a morte do Xarife disençoens antre seus filhos e alguas pessoas principaes, com que tenho ynteligencias, e se esperar que nesta conjuncam possa dar o tempo algum bom effeito, que passada ella tam facilmente não poderia ser, me resolvy em yr a estes lugares para onde me parto: e juntamente por que desta minha yda resultaria ficar

Lusitania Vol. 3. f. 20 Original

a gente principal de meus Reinos, (que nella me ha de servir e acompanhar) com o mesmo eixercicio da guerra, para os effeitos que pretendo. Pareceome fazer logo saber a vossa Sanctidade o fundamento de minha yda, e spero em nosso Sõr, que resulte della ao diante, muito serviço seu, dilataçam de sua fé, acreçentamento da Christiandade e da Corna destes Reinos, com a benção de Vossa Sanctidade com que me sará tudo facile, e com sua ajuta e favor que devo ter por muy certo em todas as cousas, e muito mais nesta, por ser de tanto serviço de nosso Sõr, e de que vossa Sanctidade deve ter may particular contentamento. Muito Sancto em Christo Padre, e muito bem aventurado Sõr, Nosso Sõr conserve Vossa Sanctidade por largos tempos a seu sancto serviço. Scripta em Cascaës a XVII. de Agosto de MDLXXIV.

El Rey.

CIII. — 1574. — §. 107.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Firenze 18 Ottobre 1574

SANTMO ET BEATMO PADRE.

Florentia Vol. 3 fol. 245. Originale.

Non posso che dolermi di core con Vostra Santità della gran perdita, che per negligenza altrui si è fatta della Goletta e del Forte, et molto più mi dolerei, se questo offitio non lo giudicassi vano et superfluo per cosa che hora mai non è recuperabile, considerata la lentezza dei Principi Christiani nelle provisioni necessarie et la potenza et celerità dell' aversario. Mi consola in tanta iattura la somma prudenza della Santità V. et il gran zelo, che ella tien alla salute del Cristianesimo, il quale mosso dalle suasioni di Vostra Beatitudine doverebbe pure una volta deliberarsi a reprimere l'orgoglio di questo Tyranno infedele, perocchè senza una confederatione universale non è dubbio, che poco a poco egli absorbisce tutta la misera Cristianità, la quale liberata da questo pericolo resterebbe obbligatissima eternamente a Vostra Beatitudine, et ella oltre all' altre sue heroiche attioni ne riporterebbe gloria immortale. In questo mezo mi rendo certo ch' ella volterà l' occhio pietoso alla redentione dei poveri prigioni, tra li quali non debbo mancare di raccommandarle precipuamente il buon vecchio et valoroso di Gabrio Serbelloni, il quale con tanta virtù, fortezza et industria ha sostenuto quanto ha possuto quella piazza, sendo in mano della Santità Vostra il trarlo di captività con la permuta del Governatore di Negroponte prigione, concio sia che se si ha da trattare d'una generale, portando seco molto tempo temo, che quell' afflitto Cavaliere per l'età grave, per il dispiacere della dilatione, per li stenti, et per il mal trattamento di quei Barbari non vi lassi in breve la vita. Et pure è degno d' esser segnalato sopra ogn' altro dalla gratia et favore della Santità Vostra, la supplico con ogni mio maggiore affetto a porgerli la sua mano aiutrice, che sarà opera pia, veramente degna di Vostra Beatitudine a lui darà la vita, alli altri animo con cosi fatto essemplo, et io lo annovererò infra li altri favori et gratie, che tutto il giorno ricevo da lei, la quale in ogni caso può promettersi et disponere di me come di figliolo et servitore obsequentissimo, che io sono. Baciole humilmente li santissimi piedi et le prego da Dio felicissima vita. Di Firenza il di XVIII. d' Ottobre 1574.

Di Vostra Santità

Devotiss. servitore et figliolo
Il Gran Duca di Toscana.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Torino 28 Ottobre 1574.

SANTISSIMO PADRE.

Sabaudia Vol. 1. fol. 465. Originale.

Sapendo che si conviene più a Principi che a qualunque altro Cristiano l'havere compassione a gl' afflitti, et massime a chi è in mano de Turchi, crederò che V. Santità haverà per bene, ch' io sia uno de quelli che venga a richiederle d' una gratia per la liberatione del Signore Gabrio Cerbellone, quale come ella sà benissimo per diffesa della fede hora si ritrova schiavo, si come le ne dirà più a pieno il mio Ambasciatore; al quale rimettendomi, soggiungnerò solamente che in questo la Santità Vostra non solo darà la vita a quello misero, ma da ben Cavagliero, et a Mons. Illmo Cardinale San Giorgio suo fratello, et obligherà loro et me per sempre a servirla, con quel più sincero et devoto animo, ch'io supplico il Signore Iddio per ogni prosperità et contento di Vostra Beatitudine, et humilissimo le bascio i santissimi piedi. Da Turino alli 28. d'Ottobre 1574.

Di Vostra Santità

Humilissimo figliolo, et obbedien. servo
E. Philibert.

ALTERA MONUMENTORUM APPENDIX

QUA RES NONNULLÆ GESTÆ ET A NOBIS ENARRATÆ, AMPLIUS DILUCIDANTUR.

I. — 1572. — §. 13.

CONCLAVE NELLA SEDE VACANTE DI PIO V. NEL QUALE FU CREATO PAPA IL CARDINALE BONCOMPAGNI DETTO GREGORIO XIII.

Conclavi diversi da Calisto II. sino ad Innocenzo X. n. 14.

Feria quinta, Kalendis Maji A. D. MDLXXII. Romæ in Palatio Apostolico, paulo post horam XXII. fel. rec. Pius Papa V. post XLV. et eo amplius diebus ex calculo gravem morbum contractum, in cujus doloribus perferendis summam patientiam declaravit, sancte in Dño obdormivit annum agens duodeseptuagesimum. Is antea fuerat vocatus Fr. Michael Ghislerius ordinis Prædicatorum, ex oppido Boschi Alexandrinæ Diœcesis Lombardiæ, eumque Paulus Papa IV. primo Episcopum, deinde Cardinalem creavit. Vir singularis vitæ sanctitate, vitiorum omnium, sed præcipue hæreticæ pravitatis vindex acerrimus, veteris Ecclesiasticæ disciplinæ restituendæ studiosissimus, de Christiana Republica præsertim in sacro fœdere contra Turcas conficiendo optime meritus. Corpore fuit procero et erecto, eratque in eo summa siccitas, cibi potionisque parcissimus, paulo ad iracundiam proclivior, in obeundis divinis officiis diligentissimus. Sedit in Apostolica Sede annos sex, menses tres, dies XXIII. Vacavit Sedes dies XIII. Corpus in Basilica Vaticana depositum est, ut deinde in Patriam translatum, in Ecclesia a se extructa marmoreo sepulchro reconderetur.

Feria sexta, die secunda Maji MDLXXII. prima die post obitum fel. rec. Pii Papæ V. Romæ in Palatio Apostolico, in Aula paramentorum fuit Congregatio generalis Reverendissimorum Dominorum S. R. E. Cardinalium, at in ea præsentes fuerunt Cardinales XLIII. Et hæc acta sunt.

In primis fratres plumbatores in conspectu Sac. Collegii fregerunt duas formas, in quibus erat nomen Pii Papæ V. alteram videlicet, qua utebantur in Bullis plumbeis, et alteram pro Bullis aureis: forma vero, in qua sunt Capita Apostolorum obvoluta est, et sigillis obsignata Reverendissimorum Dominorum Vicecamerarii et Vicecancellarii. Item fractus est Annulus aureus Piscatoris, aurumque sibi attribuit Magister Ceremoniarum nomine regalium.

Rñus Decanus verba fecit ad Patres de legendis Constitutionibus, et Decretis Sacrorum Canonum super electione Summi Pontificis, et nonnulla de hujus negocii gravitate, quæ tempori accommodata erant, disseruit.

Lecta est a me Bulla Julii Secundi contra simoniacam Romani Pontificis electionem: item altera Bulla Pii IV. super reformatione Conclavis: Rñi Domini de utraque servanda jurarunt, tactis sacrosanctis Evangeliis in manibus Domini Ludovici Magistri Ceremoniarum, præsentibus D. Josepho Nigro Sac. Collegii Computatore, et Domino Josepho Guerra pro natione Hispanica Clerico.

Rñus Gambara admonuit legi debere alteram Bullam fel. rec. Pii V. de non alienandis rebus Ecclesiæ, eamque item jurari oportere; sed cum fuisset allata, apparuit non eo tempore, sed in Conclavi id præstandum esse.

Illñus Dominus Hieronymus Bonellus, Nepos Papæ per omnes fabas albas electus et deputatus est Custos Conclavis, et Generalis militum ob eam causam conducendorum.

Item per secreta suffragia decretum est, quod ad custodiam Conclavis conducantur pedites mille ducenti.

Admissi sunt Oratores Serenissimi Regis Catholici et duo Venetorum cum duobus eorum Secretariis: itemque Illñus Dñus Marcus Antonius Columna. Steterunt autem Oratores post subsellia Reverendissimorum Dominorum primum aperto capite, mox Reverendissimis Dominis jubentibus texerunt.

Primo loco Orator Catholicus verbis amantissimis obtulit Regis sui nomine Sacro Collegio omnem opem, operam et auxilium ad commodum et servitium Sedis Apostolicæ. Egit de rebus sac. fœderis, dixitque D. Jo. Austrium jam Messanæ omnia parata habere. Rogavit Rños Dominos, ut Pontificem optimum, qualem hæc

tempora requirunt, celeriter Christianæ Reipublicæ darent. Postremo nonnulla de causa Archiepiscopi Toletani addidit.

Secundo loco Thiepolus Venetus Orator in camdem fere sententiam de optima Reipublicæ suæ erga Apostolicam Sedem voluntate, et de fœdere locutus est, asserens se ut corporibus tunc, ita animis et sententiis cum Catholico Oratore conjunctos esse. Respondit verbis accommodatis Reverendissimus Decanus tum communiter ad ea, quæ communia erant, nimirum de sacro fœdere, summamque in eo retinendo esse Sac. Collegii consensionem verbis efficacibus declaravit, tum etiam singillatim Catholico et Venetis. Deinde Oratores omnes simul summo studio egerunt apud Patres, ut eorum jussu Marcus Antonius Colomna ad classem quamprimum proficisceretur.

Egressis Oratoribus solus Columna paucis verbis singularem animi alacritatem declaravit in iis, quæ ad sacrum fœdus et ad muneris sui officium pertinebant; se et ad classem iturum, et ea omnia facturum, quæ Sacrum Collegium imperaret, pollicitus est. Collaudatus est a Rm̃o Decano.

Admissus est Dominus Paulus Jordanus Ursinus, qui breviter et officiosis verbis fidem familiæ suæ erga Apostolicam Sedem commemoravit, suamque operam obtulit: item et ipse laudatus, et tam ipse quam Columna detecto capite verba fecerunt.

Gubernator Burgi seu citra Pontem deputatus est per fabas Rm̃us Dñus Donatus Stampa, Episcopus Sutrinus et Nepesinus: item Gubernator Urbis seu ultra Pontem depotatus, sive confirmatus est D. Montes de Valentibus, qui sub Pio Quinto Guberoator erat.

Legi clara voce de mandato Rm̃i Decani literas Gubernatoris Narniæ ad Sac. Collegium scriptas de tumultu Interamnesium contra Narnienses.

Statutum est, me admonente, ut fieret decretum ad futuram memoriam confirmationis omnium Gubernatorum et Officialium Status Ecclesiæ, quemadmodum tempore Pauli Papæ IV. factum fuerat, sed cum clausula ad beneplacitum Sacri Collegii usque ad creationem futuri Pontificis.

Statutum est per omnes fabas albas, quod Rm̃i Capita Ordinum cum Viccecamerario provideant tumultibus Interamnensium, adhibito etiam si velint aliquo alio Cardinali, seu aliis personis instructis pro informatione.

Item per omnes fabas albas statutum est, quod causa manutenendi sacri fœderis est urgens causa, propter quam non solum sine præjudicio Bullæ Pii IV. fel. record. sed secundum ipsam extrahi possit ex Arce S. Angeli, sive aliunde ea pecuniæ summa, quæ declarabitur.

Item per omnes fabas albas statutum est, quod propter causam dicti fœderis sumi possint ex Arce S. Angeli, sive aliunde ubi erunt, a Rm̃is Deputatis et Cardinalibus usque ad scuta centum millia auri. . . . . . computatis iis, quæ data sunt Commissario, et quæ inventa sunt in Cubiculo Sanctissimi.

Item per omnes fabas albas decretum est, quod sumi possint pecuniæ necessariæ pro stipendio Ill̃mi Dñi Hieronymi, et militum ad custodiam Conclavis delectorum.

Actum est, an per Bullam fel. rec. Pii Quarti liceat hoc Sedis vacationis tempore Cardinalibus pauperibus subventionis nomine aliquid dare, sed nihil definitum.

Introductus est Ill̃mos Dñus Hieronymus Bonellus Generalis, qui genoflexus in manibus Rm̃i Decani præstitit juramentum fidelitatis, tactis Sacrosanctis Evangeliis: eumdemque idem Reverendissimus breviter adhortatus est ad officium suum bene, et ex Sac. Collegii expectatione gerendum.

Item introductus est R. D. Episcopus Nepesinus, eique Rm̃us Decanus electionem a Sacro Collegio factam significavit, eumque Civitatis Leoninæ seu Burgi Gubernatorem pronontiavit, qui juravit ut supra.

R. D. Montes, qui nuper Urbis Gubernator fuerat, intromissus consignavit in manibus Rm̃i Decani baculum, Magistratus sui insigne, quem ego ipso Rm̃o Decano jubente detuli ad Rm̃um Maffeum S. R. E. Viceecamerarium, et cum ex causa confirmationis seu novæ deputationis in Gubernatorem Urbis jurasset, eumdem baculum de manu dicti Rm̃i Viceecamerarii recepit.

Postremo introducti sunt DD. Conservatores Urbis, qui verba officiosa fecerunt, seque quietem et ocium publicum curaturos polliciti sunt. Egerunt de suis privilegiis et regalibus. Petierunt, ut milites, qui a Sacro Collegio conducti non essent, neque ejus auctoritate in Urbe morarentur, egredi ad certam diem juberentur. Denique gratias egerunt de Gubernatore Urbis confirmato, quia is prudenter gubernasset. Respondit ad omnia verbis accommodatis Reverendissimus Decanus.

Statutum fuit, ut postera die inchoarentur de more exequiæ fel. rec. Pii V. et quia Reverendissimus Decanus ex podagra graviter laborabat, Rm̃us Tridentinus Episcopus Portuensis primam Missam celebraret.

Sabato die tertia Maji de more inchoatæ sunt exequiæ fel. rec. Pii PP. Quinti in Basilica Vaticana in Sacello Sixti, celebravitque Missam solemni more Rm̃us Cardinalis Tridentinus Episcopus Portuensis. Eo die orta est controversia de loco Oratorum Imperatoris et Regum in Cappella; nam ipsi locum inter Cardinales prætendebant, hoc est in eodem subsellio superiori in-

ter Presbyteros et Diaconos, seque alias Apostolica Sede vacante eumdem locum obtinuisse asserebant. At vero Rmis Dominis absurdum et indecorum videri, laicos homines eodem prorsus loco atque ordine inter Cardinales stare, præsertim cum propter frequentiam Cardinalium nullo fere intervallo disjungerentur. Accedebat quod Cardinales ab Urbe absentes nondum advenerant, quorum loca ab Oratoribus occupari a ratione alienum videbatur. Disceptatum est aliquantum, cum Oratores locum illum tamquam sibi debitum flagitarent, contraque Rmi Domini alia loca honorifica, et ex suorum Principum dignitate proponerent. Denique Oratores ipsi subirati, ut videbatur, discesserunt.

Post Missam fuit Congregatio Rmorum Dominorum in Sacrario ejusdem Basilicæ, et hæc acta sunt.

Cum summa decem millium ducatorum, quæ ex præscripto Bullæ Pii PP. Quarti in funere Pontificum mortuorum tantum impendi potest, in varias impensas ita eroganda sit, ut ad proprias mortui Pontificis exequias faciendas, sufficiens summa non supersit, cumque Sacrum Collegium valde cupiat, ut exequiæ fel. rec. Pii PP. V., Pontificis de Apostolica Sede et Christiana Republica optime meriti, decenter fiant, neque tamen propter impedimentum ejusdem Bullæ id ex aliis Cameræ Apostolicæ pecuniis facere liceat, ob eam causam placere Sac. Collegio, ut ultra eas pecunias, quæ pro ipso funere essent apud Rmum Dñum Cardinalem Maffeum S. R. E. Vicecamerarium, mutuo sumerentur a Jo. Baptista Altovito Cameræ Apostolicæ Depositario scuta monetæ tria millia, quæ pecuniæ omnes, prout opus fuerit, in ipsum tantummodo funus impendantur, nullis computatis regalibus, quodque Rmus D. Sac. Collegii Camerarius facultatem habeat obligandi eidem Jo. Baptistæ pro dicta summa omnes proventus et fructus Pilei, ita ut si Summus futurus Pontifex dicta scuta tria millia solvere noluerit, Camerarius ipse nunc et pro tempore existens ex dictis proventibus eidem Jo. Baptistæ ea restituat, atque ad eam rem obligationes et cautiones necessarias Sacri Collegii nomine det, faciat, quodque Rmus D. Vicecamerarius notam seu listam expensarum funeris Rmo Sac. Collegii Camerario dare debeat, ut quid erogatum fuerit, apparere possit.

Admissus est D. Antonius Papæ Datarius, qui supplicationes et commissiones juxta Bullam Pii Quarti Sac. Collegio consignavit, mandatumque ut sigillis RR. DD. Camerarii et Vicecancellarii obsignatæ in ipso Datariatus officio servarentur.

Cum pridie in Congregatione Rmorum Deputatorum nescio quomodo suborta esset difficultas de literis ad Reges et Principes de obitu Pii Quinti, an scribendæ essent, necne, me referente, Rmi Domini mandarunt, ut omnino scriberentur, ut consuetum est.

Quod ad præsidium Arcis S. Angeli Urbis quinquaginta novi milites addantur.

Referente Rmo Corrigiense de munitione Civitatis Anconæ, cujus causa Communitates Pontifice vivente jam convenerant, ut certum numerum hominum mitterent, dictum est, ut ad Gubernatores Provinciarum scriberet, ut si eis videretur, nihil ex eo tumultus excitari, quæ jam decreta essent, exequi curarent.

Decretum est, ut postremo die Dominico exequiæ de more celebrarentur.

Die Dominico, quarta die mensis Maji fuerunt exequiæ in Basilica Vaticana, celebrante Rmo Pisarum; deinde habita est Congregatio Rmorum Dominorum in Sacrario de more.

Cum propter negocia sacri fœderis ad Magnum Etruriæ Ducem scribendum esset, idque omnibus probaretur; sed in eo dissentirent, quod alii nobilem aliquem Aulicum mitti vellent, alii vero, ne quid ea res tarditatis afferret, satius ducerent expeditum tabellarium mitti; denique per secreta suffragia definitum est, ut tabellarius mitteretur, qui per dispositos equos hora ejus diei XVIII. profectus est. Quid autem ad Magnum Ducem scriptum sit, ex Regesto constare potest.

Petente Populo Romano pedites ducentos sibi assignari ad custodiam pontium et portarum Urbis, cum auctoritate deputandi Capitaneum, qui eis præesset, dictum est hujusmodi Capitanei præfectionem ad Illustrissimum Dñum Hieronymum Generalem pertinere.

Actum est de subventione præstanda Cardinalibus pauperibus pro impensis Conclavis, et præcipue de eo disputatum, an Collegio id facere liceat, stante Bulla Pii Quarti: et quia negocium difficile videbatur, res in alium diem dilata est.

Feria II. die V. Maji fuerunt exequiæ in loco solito, et celebravit Missam Rmus Sabellus: deinde habita est Congregatio in Sacrario Basilicæ.

Actum est de prætensione illa Oratorum Principum circa locum sedendi in Cappella, omnesque Rmi Dñi in eam sententiam venere, nullo modo decere, ut inter Cardinales essent; eis tamen locum honorificum assignari debere; et ob eas causas Decretum in hæc verba conscriptum est.

« Per Sacrum Collegium resolutum fuit, Dominos Oratores Principum in Cappella non posse manere in linea, aut circulo Cardinalium, et sic in loco, in quo prætenderunt, sed ipsis locum suum per Capita Ordinum declarandum, et assignandum fore. »

Lectæ sunt literæ Comitis Sassatelli de nego-

cio triremium Magni Ducis, statotumque, ut Capita Ordinum eum Rm̃is Deputatis saeri fœderis, adhibitis Oratoribus, tractent, audiant vota, et referaot in Congregatione.

Decretum per fabas, ut pro victu Turcarum captivorum, et pro secandis pratis, ex qoibus fœnum Palatii colligitur, Rm̃us Camerarius impensas oecessarias faciendas curet.

Admissi sunt Conservatores et Officiales Populi Romani, qui per Dñum Viocentiom Parentium Advocatum, licet is nullo Magistratu fungeretur, petierunt dari sibi milites ducentos ad custodiam Urbis, cujus quietem se curaturos diligenter polliciti sunt. Itam egeruot de suis regalibos, et de officiis, quæ tempore Sedis vacantis distribui solent, eaque Civibus Romanis tantum dari postularuot. Respondit ad omnia Reverendissimus Augustanus pro Decano, jam milites 1200. conscriptos esse, Sacrum Collegiom provisurum, ut eis portio oecessaria ex eis attriboatur: quood reliqua Rm̃um Camerarium curaturum, ut quod consuetum est, servetur.

Die sexta Maji exequiæ de more, et Missam celebravit Rm̃us Gesoaldus: qua absoluta, nec non ceremoniis consuetis circa castrum doloris, fuit Congregatio Rm̃orum DD. in Sacrario Basilicæ, et hæc acta sunt.

Revm̃us Maffeus Viceeamerarius tradidit et consignavit Rm̃o Decano signa, seu contrasigna Arcium Ditionis Ecclesiasticæ, in sacculo parvo purpureo: ipsique ab eodem Decano restituta sunt, ut ea custodiret.

Actum est longa consultationa de negociis saeri fœderis, de triremibus Magni Ducis, de militibus Sedis Apostolicæ ad Molam Cajetæ deducendis, de navibus oudecomque comparandis, de navigiis, quæ sunt ad Ripam Tiberis, de discesso M. Antonii Colomnæ, de literis scribendis Jo. Austrio, Cardinali Granvelano Neapolis Viceregi, Marchioni Sanctæ Crucis: deniqoe hæc definita sunt.

Expediri celerem tabellarium ad Magnum Ducem, eum termino præstituto eundi et redeundi.

Significari M. Aotonio Columnæ, ut antequam Patres Conclave ingrediantur, ab Urbe discedat, et de modo cum eo tractetur.

Capita Ordinum et Congregatio saeri fœderis potestatem habeant deliberandi de iis, quæ occurruot: si quæ vero in Coogregatione generali referenda videbuntor, id Rm̃i Decani providentiæ relinquatur.

Per fabarum suffragia hæc decreta sunt.

Julio Ungaresio Commissario ad tumultus Interamnensium cognoscendos dentur subventionis nomine scuta centom, quæ ax bonis delinquentium Cameræ Apostolicæ restituantur.

Rm̃o Cardinali Commendono Legato et Nuntiis Apostolicis solitæ provisiones dentur.

Pro necessitatibus militum infirmorum classis Apostolicæ eadem ratio a fratribus Cappuccinis servetur, quæ annis superioribos servata est, usque ad summam trium milliom scutorum.

Pœnitentiariis Basilicæ Lateranensis et Sanctæ Mariæ Majoris eadem provisio detur, quæ fel. rec. Pius V. vivens dare consueverat.

Cum nescio quæ controversiæ inter Gubernatores Burgi, Urbis et Illm̃um D. Hieronymum excitatæ essent, placuit Sac. Collegio, ut Capita Ordinum provideant, et id quod solitum et consuetum est, servari eurent.

De petitiooe Oratorum Status Ecclesiastici circa exactionem novi vectigalis porcorum, quia Reverendissimis DD. videbatur non habere ad id potestatem, placuit, ut publicani seu appaltatores admoneantur, ut leniter et cum dexteritate procedant.

De militibus, quos Populus Romaous ad Urbis custodiam petit, Rm̃i Domini Deputati curent servari consuetudinem; Capitanei autem deputentur ab Illm̃o D. Hieronymo.

Petitionibus Commissarii Grimaldi provideaot Capita Ordinum et Deputati sacri fœderis.

De Turcis captivis, qui jam cathechizantur, et de quodam, qui Christianus esse dicitur, Reverendissimus Sirletus cognoscat.

Eo die duo celeres tabellarii expediti, alter ad Magnum Ducem, alter ad Viceregem Neapolis, sive ejus Locumtenentem.

Feria iv. die 7. Maji fueruot exequiæ celebratæ a Rm̃o Columna, et deinde Congregatio in loco solito.

Admissus Orator Magni Ducis, verbis officiosis Principis sui operam Sac. Collegio obtulit, summamque ejus alacritatam declaravit, præsertim in servandis capitulationibus sacri fœderis, etiamsi per obitum Pii Pontificis finitæ essent. Tum literas Magni Ducis reddidit in eamdem sententiam. Respondit gravitar et accommodate Rm̃us Decanus.

Decretum quod dentur regalia, quibus Sede vacanta dari consuctom est, servata proportione detractionis pro rata ad præscriptum Bullæ Pii IV.

Da mercede Medicorum, qui laborarunt in ægritudine Papæ, res ad futurum Pontificem rejecta est.

De Ministris D. Camerarii, idest Secretario, Notario et Compotatore, qui pro laboribus hujus temporis recognitinnem quærunt, per fabas decretum est, ot si salariom ordinarium habent Sede plena, nihil eis præterea nooe detur.

Ad supplicationem Scalcorum, ut vocant, Rm̃orum DD. Cardinalium, Sac. Collegium per secreta suffragia decrevit, mentis et voluntatis suæ esse, ut Conclavistarum privilegiis gaodeant, eum protestatione, quod Sacrum Collegium non

intendit manum immittere in concessionem privilegiorum; sed tantummodo Summum futurum Pontificem rogare, cujus arbitrio omnia remittit.

Item per fabas decretum est, ut pro vino conducto ad usum Palatii Rmus Camerarius de impensa necessaria provideat. De aliis vero debitis petitio R. D. Cirilli Magistri Domus rejecta est.

Item per eadem suffragia decretum, ut Praefecto herbis et floribus distillandis Palatii, quia id anni tempus postulat, dentur scota 150.

Item per fabas decretum, ut Matthiae Postarum Magistro pro tabellariis a Sac. Collegio jam expeditis sua merces persolvatur; et si qui deinceps expedientur, Rmus Camerarius ei satisfaciendum curet.

Rmus Decanus admonuit, ut aliquis ex Rmis Diaconis de fabrica Conclavis videat, num diligentia necessaria adhibeatur, ut die XI. praesentis mensis Reverendissimi Domini omnino Conclave ingredi possint.

Die VII. Maji post celebrationem Missae, quam cantavit Rmus Comensis, fuit Congregatio de more, et haec acta.

Cum admonuissem Rmum Decanum de legenda Bulla Pii Quarti propter duos Cardinales qui advenerant, videlicet Perusinum et Camerarium, visum est expectandum esse, dum plures ex absentibus convenissent; interim vero dicti Rmi, qui alias eamdem Bullam recitari audierant, de ea servanda jurarunt.

Lectae sunt literae Magni Ducis, Nuncii Brizegni, et Comitis Sassatelli, Florentiae V. Maji datae, de negocio triremium.

Item literae D. Jo. Austrii ad fel. rec. Pium Quintum XXX. Aprilis Messana datae.

Lectum est Decretum infrascriptum, et per omnes fabas albas comprobatum.

« Quod Rmus D. Cardinalis Cornelius S. R. « Ecclesiae Camerarius de pecuniis supplementi « centum millium scutorum pro causa sacri foe« deris, in alio Decreto nostro facto die 2. prae« sentis mensis comprehensis, expediat omnia « mandata necessaria pro impensis expeditio« nis anni praesentis dicti foederis, juxta ordina« tionem faciendam per Rmos Dominos Capita « Ordinum, et Deputatos ejusdem sacri foederis « una cum ipso Rmo D. Camerario. »

Ordinatum est, ut pro stipendio militum Illustrissimi D. Hieronymi expediatur mandatum ad Rmum Camerarium, juxta Decretum in prima Congregatione factum.

Facta est sortitio cellarum Conclavis a Magistro Ceremoniarum in conspectu Decani, et omnium DD. pro universis S. R. Ecclesiae Cardinalibus ubivis existentibus, et fuerunt sexaginta sex.

Die IX. Maji fuerunt exequiae, et celebravit Missam Rmus Sanctacrucius. Deinde in Congregatione generali in loco solito per secreta suffragia decretum est, quod Illmo D. Hieronymo Bonello ultra stipendia, quae ei solvi consueverunt ratione Praefecturae, seu Capitaneatus Equitum praetorianorum Custodiae Pontificiae, solvantur etiam sua stipendia ratione officii Generalatus militum ad custodiam Conclavis conductorum; itemque ipsis militibus stipendia debita persolvantur.

Lecti sunt complures libelli supplices diversorum, et fere omnes rejecti, quod ita Rmis Dominis videretur propter impedimentum Bullae Pii Quarti.

Per secreta suffragia datus est tertius Conclavista Rmis Dominis Decano, Tridentino, Urbinati et Altempsio propter infirmitatem.

Ordinatum est, ut Rmi Domini hodie transmittant ad D. Decanum nomina suorum Conclavistarum, mandatumque Magistro Ceremoniarum, ut per Cursores id Cardinalibus a Congregatione absentibus significandum curet.

Die X. Maji solemni more exequiae celebratae, Missam cantavit Rmus Cribellus: qua finita fuit Congregatio in loco solito.

Conservatores Populi Romani supplicarunt expediri sibi a Rmo Camerario mandata solita, egeruntque de eorum gratiis et privilegiis. Responsum est, Sacrum Collegium consideraturum; postea mandatum est D. Camerario ut expediat.

Rmus Perusinus primus Praesbyterorum, et Rmi Camerarius et Alexandrinus retulerunt Sac. Collegio de Congregatione quadam habita apud Rmum Decanum, qui tum propter pedum dolorem aberat, de negociis sacri foederis, in qua Oratores Principum foederatorum certum triremium numerum obtulerant, quibus milites Sedis Apostolicae vehi possint una cum eorum Generali, donec triremes Magni Ducis advenirent. Dictae sunt a Patribus sententiae: placuitque Oratorum oblationem accipi, eisque gratias agi; interim autem nostros pedites Cajetam proficisci: et haec omnia Capita Ordinum et Deputati sacri foederis curarent.

Lectae sunt literae Rmi Viceregis Neapolis et Nuntii Simonettae.

Lectae sunt et aliquot aliae literae Magistratus Anconae, Asculanorum, in quibus pollicebantur se ocium et quietem publicam hoc interregni tempore summo studio curaturos. Mandatum, ut rescribatur in forma laudandi.

Dictum, ut Illmo D. Michaeli Bonello provisiones solitae persolvantur.

Illmus D. Hieronymus det Populo Romano cohortem seu compagniam unam cum suo Capitaneo.

Per secreta suffragia datus est tertius Conclavista RR. Dominis Augustano, Politiano, Corrigiensi et Ferrariensi.

Item per eadem suffragia deputatus est Confessor Conclavis R. P. Jo. Baptista Calderinus Ord. Servorum.

Item Medici duo, D. N. Alba Pii Quinti Medicus, et Magister Theodosius Cerbellius. Chirurgus Magister Ludovicus; barbitonsores Petrus Paulus Magnus et Hippolitus de Roncilione; fabri lignarius et cæmentarius, ii qui Conclave adornaruut; scopatores quatuor nunc electi, Antonius Ponte, Ludovicus Dominici ex foreria Papæ, Marcus et Ludovicus alter ex scopatoribus secretis Papæ; reliquorum electio in alium diem rejecta.

Lecti aliquot supplices libelli diversorum.

De controversia inter Senatorem et Conservatores decretum est, ut nihil innovetur, donec res cognoscatur, et quæ innovata sunt, restituantur.

Die xi. Maji absolutæ sunt novendiales exequiæ celebrante R̃mo Theanensi, et D. Marcus Antonius Muretus habuit orationem de laudibus Pii Quinti de more: postea fuit Congregatio in loco solito, et hæc acta.

Ill̃mus D. Marcus Antonius classis Apostolicæ Generalis jam ad sacrum bellum profecturus, Sacrum Collegium summa reverentia salutavit, operam fidelem promisit, familiam suam commendavit. Respondit graviter et benigne R̃mus Decanus, et futuram victoriam ac felicem reditum bene precatus est.

Item et D. Pompejus Colomna Sacrum Collegium salutavit.

Lectæ sunt literæ Magni Ducis de triremibus.

Decretum est per fabas, ut viris religiosis Capuccinis, Jesuitis, qui in classe Apostolica ad communem animarum utilitatem navigabunt, quæ ad victum necessaria sunt, ministrentur.

Actum est de quibusdam captivis, quorum aliqui fidem abnegarunt, aliqui nunquam negarunt, nec circumcisi sunt; aliqui vero ex Infidelitate ad Christianam Religionem converti volunt: et omnium causa ad Sanctum Officium remissa est, ut re cognita retinendos retineat, et dimittendus dimittat.

Per suffragia secreta datus est tertius Conclavista R̃mis DD. Farnesio, Camerario et Varmiensi.

Mandatum est, ut D. Grimaldo classis Apostolicæ Commissario daretur capsa Agnorum Dei.

Reliqui sex scopatores electi, videlicet Petrus Placentinus, M. Antonius Pignetta, Petrus Burgondus, Pellegrinus Parmensis, Jo. Christophorus Baravaglius, Franciscus Corsus alias Morettus.

Feria ii. die xii. Maji R̃mus Farnesius Episcopus Cardinalis Tusculanus in Basilica Vaticana celebravit Missam de Spiritu Sancto, et D. Antonius Buccapadulius, qui fuerat Secretarius Papæ, habuit orationem de Summo Pontifice deligendo, qua finita R̃mi Domini præsentes Conclave in Palatio Apostolico paratum solemni more ingressi sunt.

Post meridiem fuit Congregatio in Cappella Paulina, et Prælati ad custodiam Conclavis delecti, aliique, ut mos est, jurarunt; sed Regum Oratores non venere. Lectæ sunt etiam, me absente, a R̃mo Simoncello Priore Diaconorum literæ Ducum Ferrariæ et Urbini ad Sacrum Collegium.

Circiter horam tertiam noctis R̃mi Domini Capita Ordinum et Camerarius Conclave clauserunt.

Die xiii. Maji in Conclavi R̃mus Augustanus Episcopus Cardinalis Prænestinus, Decano et Portuensi valetudine impeditis, in Sacello Pauli celebravit Missam de Spiritu Sancto voce submissa, et de ejus manu Sacratissimam Eucharistiam sumpserunt Cardinales omnes, exceptis infirmis, cum croceis et stolis.

Lectæ sunt a me Bulla Julii II. contra simoniam, et Pii IV. super reformatione Conclavis, cum §. Cæterum, et Bulla Pii V. de non infeudandis bonis Ecclesiæ. Deinde genuflexus legi formam juramenti, et omnes R̃mi D̃ni eas jurarunt tactis Sacrosanctis Evangeliis in manibus D. Ludovici Magistri Ceremoniarum.

R̃mus Decanus paucis, sed accommodatis verbis hortatus est R̃mos Dominos ad Bullas servandas, et ad candidam ac Christianæ Reipublicæ utilem Electionem faciendam.

Datus est per secreta suffragia tertius Conclavista R̃mis Gambaræ et Borromeo.

Disputatum est de legendis et jurandis Bullis supradictis propter Cardinales infirmos, et definitum est, ut Domini scrutatores votorum simul etiam juramentum ab eis caperent, eosque admonerent, ut quamvis alias Bullas ipsas legissent, iterum memoriæ causa diligenter legerent.

Missi secundi in Ordine, propterea quod Decanus podagra impediebatur, ad exquirenda infirmorum vota. Interea legi literas Ducis Venetiæ et Magni Etruriæ Ducis, ambas in membrana scriptas, et signo plumbeo signatas: erant autem de obitu Pii Quinti officiosæ. Postremo celebratum est scrutinium.

Post meridiem R̃mi Deputati recognoverunt omnes Conclavistas.

Eadem die xiii. Maji, hora plus minus 22. Spiritus Sancti afflato Patres inspirati, summo animorum consensu elegerunt in Summum Romanum Pontificem R̃mum P. D. Ugonem Boncompagnum Bononiensem, tt. S. Sixti Presbyterum Cardinalem ex Cardinalibus Pii Quarti, quem a sua cella deduxerunt in Sacellum Pauli, ibique aliquantum in Sella Pontificia collocarunt, omnes per loca sua cum ipso Electo dispositi suo quique ordine, clara voce et vivis

suffragiis ipsum elegerunt in Summum Pontificem, neque aliud præterea scrutinium celebratum est. Tum illum in Throno Pontificali sedentem singuli Cardinales complexi sunt; paulo post vestibus Pontificiis indutus est, iterumque Fratres ad amplexum admisit; denique alba stola et pluviali ac mitra pretiosa ornatus, sedit super Altare, ibique eum Cardinales ordine adorarunt. Assumpsit autem nomen Gregorii XIII. quod eo die creatus Cardinalis fuisset, idque de more a Rmo D. Hieronymo Cardinali Simoncello tamquam Priore Diaconorum pronunciatum et publicatum est.

Circiter horam mediam noctis in Basilica Vaticana portatus est, ibique reliquæ Ceremoniæ peractæ sunt. Fuerunt autem in Conclavi præsentes Cardinales LI. a quibus est electus, videlicet Moronus, Tridentinus, Augustanus, Farnesius, Urbinas, Politianus, Episcopi 6. – Perusinus, Pisarum, Sabellus, Sancti Georgii, Cornelius, Granvelanus, Varmiensis, Pacheccus, Corrigiensis, Gambara, Borromeus, Altemps, Gesualdus, Sermoneta, Ferrariensis, Aragona, Columna, Comensis, Sanctacrucius, Bobba, S. Sixti, Sfortia, Ursinus, Cribellus, Vercellensis, Lomellinus, Sirletus, Paleottus, Alexandrinus, Madrucius, Alciatus, ab Ecclesia, Maffeus, Cæsius, Theanensis, Muntaltus, Placentinus, Aldobrandinus, Justinianus, Rusticuccius, Albanus, Presbyteri 41. – Simoncellus, Medices, Carafa, Aquaviva, Diaconi 4. – Rmus vero Sanctæ Severinæ extra Conclave ægrotabat.

Silvius.

Die Dominico XXV. Maji MDLXXII. ipso die Pentecostes, Romæ apud S. Petrum Gregorius Papa XIII. annum agens septuagesimum primum, super scalis Basilicæ Vaticanæ ab Innocentio de Monte S. R. E. Cardinale Archidiacono solemni more coronatus est, Jo. Morono Episcopo Cardinale Ostiensi Decano sacris Orationibus præeunte etc. etc.

SERENISSIMO PRINCIPI MAXIMILIANO ROMANORUM REGI IN IMPERATOREM ELECTO MAJORI HONORANDO.

Miseratione Divina etc. Serenissime Cæsar, salutem. Quis dabit capiti nostro aquam, et oculis nostris fontem lacrimarum, ut Sanctissimi Domini ac Patris nostri Pii Quinti mortem lugeamus, ut nostram orbitatem, totiusque Christianæ Reipublicæ calamitatem dolenter deploremus? quamquam illius mors, quæ vitæ sanctissime, et integerrime actæ consentanea fuit, non tam fletu, quam gratulatione prosequenda est; scriptum est enim, Beati mortui qui in Domino moriuntur: at nos miseri, qui Pontificem singulari pietate, sapientia, vigilantia amisimus; quod quidem etsi omni tempore dolendum fuit, his tamen afflictis difficillimisque temporibus maxime luctuosum est atque acerbum. Etenim quis sit rerum omnium status, quæ conditio, quæque multa pericula immineant, Majestas Vestra pro summa ejus prudentia, nobis etiam tacentibus, optime intelligit. Quæ cum ita sint, non ignoramus, quod hic nuntius Majestati Vestræ cum publicis, tum multis privatis nominibus tristis ac molestus sit futurus: cui enim nota non est et sanctæ illius memoriæ erga Majestatem Vestram paterna charitas, et vicissim Majestatis Vestræ erga illum optimi et charissimi filii pietas atque observantia? Quarum rerum dum ipsa recordabitur, dumque sapienter, ut solet, secum expendet, quantum præsidii in illo sanctissimo sene publicæ res amiserint, jure optimo magnum animo dolorem capiet. Sed quid agamus? Divinæ voluntati obtemperandum est, cui quicquid placuit, illud vere bonum ac salutare esse non est ambigendum. Deum igitur pie sancteque precemur, primum quidem ut Vicarii sui animam, quam hesterno die e corporis statione evocavit, in pacis ac requietis loco collocet, quod nos jam nunc sacris exequiis de more celebrandis efficere studebimus; deinde vero ut in ejus locum talem Pastorem substituat, qualem potissimum gregis Dominici salus et calamitosa hæc tempora desiderant. Id autem cum nos nostri officii munere omni studio ac diligentia curabimus, tum etiam ut id facilius consequamur, Majestatis Vestræ piis precibus, quod primogenitum Ecclesiæ Romanæ filium in primis decet, suorumque populorum assidua ad Deum obsecratione nos adjuvari magnopere expetimus.

Datum Romæ etc. die secunda Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS EPISCOPUS OSTIENSIS.
S. CARDINALIS PISARUM.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

SERENISSIMO PRINCIPI CAROLO FRANCORUM REGI CHRISTIANISSIMO MAJORI HONORANDO.

Miseratione Divina etc. Christianissime Rex, salutem. Quod a nobis vetus consuetudo, et officii nostri ratio postulat, Majestati Vestræ magno cum dolore ac lacrimis nuntiamus, Sanctissimum Patrem ac Dominum Nostrum Pium Quintum Pontificem Maximum, brevis et caducæ hujus vitæ curriculo jam confecto, hesterno die pie san-

eteque in Domino obdormisse, cujus quidem mors non tam illi immatura accidit, quam nobis et Christianæ Reipublicæ acerba. Etenim misera et calamitosa hæc tempora, tanquam rerum omnium perturbatio, aliquot adhuc annos, si ita Deo placuisset, optimi Gubernatoris præsentiam et vigilantiam desiderabant. Quamobrem tam gravi plaga, tam incommodo tempore afflicti, et nos Pastoris vigilantissimi amissionem merito deploramus, et Majestatem Vestram pro majorum suorum Christianissimorum Principum, suaque perpetua erga Apostolicam Sedem et piam illius memoriam observantia, dolenter id ac permoleste ferre non dubitamus. Nam ut publicas causas nunc omittamus, ipsa quoque nobiscum parentem amantissimum amisit, qui eam unice diligebat, qui omnes Majestatis Vestræ res, aut adversas, aut prosperas, suas ac proprias esse ducebat, qui denique istius Regni calamitatibus ita afficiebatur, ut nihil vel frequentius cogitaret, vel vehementius desideraret, vel ardentius a Deo precaretur, quam ut Christianissimæ Galliæ veterem Catholicæ Religionis gloriam, quæ olim florentissima fuit, tandem aliquando pro sua clementia restitueret. Etsi autem hæc ita se habent, et sensuum æstimationi acerba sunt, tamen rationi locum dare, et præcepti illius memores esse debemus, quo a Christo Domino instituti, non nostram, sed æterni Patris voluntatem fieri postulamus. Nos igitur pro nostri officii munere sacris exequiis demortui memoriæ rite celebratis, statim in Apostolicum Conclave Summi Pontificis deligendi causa de more includemur: quia vero ad rei maximæ et gravissimæ confectionem divina ope et auxilio maxime indigemus, Majestatem Vestram rogamus, ut et suis et suorum populorum precibus nos adjuvari curet, ut Deus noster assidua multorum deprecatione exoratus, gregi suo Pastorem secundum cor suum celeriter largiatur.

Datum Romæ etc. die secunda Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisanus.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

SERENISSIMO PRINCIPI PHILIPPO HISPANIARUM REGI CATHOLICO.

Miseratione Divina etc. Rex Catholice major honorande, salutem. Quanto animi dolore Majestati Vestræ triste hoc nuntium de obitu Sanctissimi Pii Quinti acceptum sit, qui heri vespere sicut Deo placuit, commune naturæ debitum dissolvit, facile de nostro sensu ac mœrore æstimamus. Quæ enim gravior jactura fieri, aut quid hoc tempore Christianæ Republicæ et gregi Dominico magis incommodum accidere potuit, quam mors Pastoris vigilantissimi, qui dies noctesque totus in ea cura defixus erat, ut dispersas ac dissipatas oves in ovile Christi congregaret, teterrimos fidei nostræ hostes Turcas deprimeret, et Catholicæ Religionis veritatem longe ac late disseminaret? Quæ quidem cum omnibus manifesta, tum in primis notissima sunt Majestati Vestræ, quæ illius optimas cogitationes pro summa inter nos animorum conjunctione cognitas ac plane perspectas habebat, quam illo ut optimum et carissimum Ecclesiæ filium unice diligebat, de cujus pietate, et in tuenda Religione studio, atque eximia erga Apostolicam Sedem observantia multa sæpe verbis amplissimis prædicabat; quo magis dolendum est, tam alieno tempore Principem singulari Religione et virtute nobis ereptum esse; nam ex vestra summa voluntatum et sententiarum consensione quantum boni ad publicam utilitatem redundaret, nemo non videt. Cæterum in magno dolore ea nos recordatione consolamur, quod manus Domini brevis aut contracta non est, nec finis est ullus miserationum ejus, potensque est Dominus excitare in demortui locum Pontificem alium, quem zelus Domus Dei non minus vehementer comedat, quique non minori mentis ardore sublatum semel victricis Crucis vexillum una cum Majestate Vestra in communes hostes inferat, quod et futurum divina freti clementia certo speramus, et ut celeriter fiat, ab immortali Deo precamur. Ne qua autem ad eam rem plane gravissimam in nobis mora sit, statim novendialibus exequiis Patri nostro amantissimo persolutis, in Apostolicum Conclave ex more majorum includemur, atque in Summi Pontificis deligendi curam Spiritu Sancto authore omni sedulitate incumbemus. Interim vero Majestas Vestra pro sua singulari providentia prospiciat, ne publicæ res aliquid detrimenti capiant, tum illud a Deo et suis, et suorum populorum obsecrationibus frequenter petat, ut in tanto munere exequendo studia nostra cælesti numine dirigantur.

Datum Romæ in Palatio Apostolico ex Congregatione nostra generali, sub sigillis trium nostrum in Ordine Priorum, die secunda Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisanus.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

SERENISSIMO PRINCIPI SEBASTIANO PORTUGALLIÆ ET ALGARBIORUM REGI ILLUSTRI MAJORI HONORANDO.

Miscratione Divina etc. Serñic Rex, salutem. Magno eum dolore ae lacrymis Majestati Vřæ significamus, Patrem ae D. Nřum amantissimum Pium Quintum Summum Pontificem, in cujus pietate, virtute, sapientia placide conquiescere solebamus, heri vespere ex bac misere et caduea vita ad sempiternam beatitudinem, ut pie credimus, evolasse: ita enim vixit, ut ejus vita continua quædam esset mortis meditatio, itaque inter nos peregrinatus est, ut cum nihil eorum, quæ ad Pontificium munus pertinent, prætermitteret, nihil tamen magis euperet, quam dissolvi et esse eum Christo. Non igitur illius mors, quæ veræ vitæ aditum patefecit, sed nostra orbitas, et Christiani populi calamitas deploranda est: nam quis non videat alienissimo tempore Pastorem vigilantissimum, et de gregis Dominici salute maxime solicitum nobis ereptum fuisse? cujus omnes curæ, omnes cogitationes eo spectabant, non solum ut prolapsam domi, et in Ecclesia Catholica veteris sanctitatis disciplinam instauraret, et segetem Domini a mortiferis et venenatis hæresum herbis perpurgaret, sed etiam ut vestris Catholicorum Principum animis viribusque conjunctis, Christi gloriam et Evangelii lucem in exteras gentes, et remotissimas nationes diffunderet: quod sane cum alia multa, tum Apostolicæ legationes ab eo proxime missæ plane declarant. Atque hæc quidem, et alia plura, quæ ad publicas retiones referenda sunt, eum a Majestate Vestre prudenter considerari, tum graviter et dolenter ferri non dubitamus: quid illa privatiora et magis propria, an non Majestati Vestræ justum dolorem commovere debent singularis ille et vere paternus Sanctitatis Suæ erga ipsam amor, dulcis utrinque charitatis, et officiorum concertatio, summaque inter vos animorum et voluntatum magnis in rebus consensio? Sed quid ea diutius commemoremus, quorum recordatione communis noster dolor vehementius recrudescit? Deum potius obsecremus, ut ea consolatione, quæ hoc tempore maxime necessaria est, mœrorem nostrum leniat, id est, ut Ecclesiæ suæ Pastorem secundum cor suum celeriter largiatur. Quod sane nos, demortui exequiis solemni ritu celebratis, statimque in Apostolicum Conclavo ingressi, omni diligentia pro nostri officii munere eurabimus. Interim vero Majestas Vestra pro sua eximia pietate et suis privatim, et publice suorum populorum precibus a Deo suppliciter petat, ut qui Christiano populo universo maxime utilis sit futurus, is a nobis Sancti Spiritus afflatu Summus Pontifex deligatur. Datum Romæ in Palatio Apostolico ex Congregatione nostra generali, sub sigillis trium nostrum in Ordine Priorum, die secunda Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS EPISCOPUS OSTIENSIS.
S. CARDINALIS PISARUM.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

SERENISSIMO PRINCIPI SIGISMUNDO AUGUSTO POLONIÆ REGI MAJORI HONORANDO.

Miseretione Divina etc. Serenissime Rex, salutem. Perspecta jampridem Majestatis Vřæ erga Apostolicam Sedem, et beatæ memoriæ Pium Quintum Summum Pontificem observantia, jam nunc nobis ante oculos ponit, quemadmodum affecta Majestas Vestra has nostras literas leget, quas et nos non sine magno animi dolore ad eam scribimus. Etenim pridie ad vesperum, sicut illi placitum est, cujus providentia in sui dispositione non fallitur, senex sanctissimus sancte et religiose obdormivit in Domino, nosque parente amantissimo ut Pastore vigilantissimo orbatos reliquit. Id autem, quam alieno tempore, quam Christianæ Reipublicæ incommodo accideret, Majestas Vestra pro sua singulari prudentia optime intelligit; præsertim eum et alias sæpe, et nuper maxime ex charissimi fratris, et Collegæ nostri Cardinalis Commendoni ad eam legatione plane cognoscere potuerit, omnes optimi Pontificis cogitationes in eo defixas fuisse, ut vestris Catholicorum Principum animis viribusque consociatis, Christi Domini gloriam, et Religionis nostræ veritatem non solum domi collapsam restitueret, sed in exteras quoque nationes ac gentes dilataret. Quapropter quo gravior jacture facta est, eo nos magis humili ac demisso animo Deo supplicare oportet, ut Vicarium prudentem et fidelem super familiam suam celeriter constituat. Nos igitur pro nostri officii munere, simul atque sacras novendiales exequias demortui animæ de more persolverimus, statim in Apostolico Conclavi inclusi, in hanc unam Summi Pontificis deligendi curem omni studio incumbemus. Hortamur autem Serenitatem Regiam, quandoquidem in communi causa communis diligentia adhibenda est, ut et suis privatim, et publice suorum populorum apud Deum precibus, nostram in re gravissima solicitudinem sublevare ne intermittat.

Datum Romæ etc. die secunda Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS EPISCOPUS OSTIENSIS.
S. CARDINALIS PISARUM.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

SERENISSIMO PRINCIPI ALOYSIO MOCENIGO
VENETIARUM DUCI.

Miseratione Divina etc. Serme Princeps, salutem. In communi S. Matris Ecclesiæ et Christianorum Principum dolore, quo ex obitu Sanctissimi Pontificis Pii Quinti bonos omnes affici æquissimum est, non dubitamus Serenitatem Vestram, atque istum prudentissimum Senatum præcipuo quodam doloris sensu commoveri: id enim et perpetua vestra erga Apostolicam Sedem observantia, et eximius quidam ac singularis piæ illius memoriæ erga istam Rempublicam amor plane requirit. Nec vero parva, aut obscura sunt ejus rei testimonia; nam quæ temporis diuturnitas, aut quæ oblivio clarissimam ad Echimadas insulas victoriam delere, aut inobscurare unquam poterit? immo vero ad omnem posteritatis memoriam, summæ animorum vestrorum in Christiana Religione tuenda consensionis extabit testificatio sempiterna. Sed quo magis hæc recordatio jucunda est, eo cogitatio illa acerbior, Pontificem optimum, et de Ecclesia Catholica optime meritum, tam alieno tempore nobis ereptum fuisse, quo potissimum ex illius pietate, sapientia, animi magnitudine majores in dies fructus expectabamus. Quæ quidem etsi vera, et magnum ac justum dolorem efficiunt, tamen mentis oculos ad parentem misericordiarum sustollimus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Speramus enim, ac plane confidimus, quod Deus noster pro sua summa clementia Pastorem alium excitabit, qui non minori charitatis zelo ad teterrimos Christiani nominis hostes Turcas deprimendos, et Catholicæ fidei veritatem propagandam exardescet: quare quod a nobis officii nostri ratio postulat, primum quidem sacris novendialibus exequiis de more a Deo precabimur, ut animam servi sui, quam hesterna die ex hac misera at calamitosa vita migrare jussit, ad æternæ beatitudinis gaodia recipiat; deinde vero Spiritus Sancti numine implorato, sine ulla mora Apostolicum Conclave ingrediemur, atque in Summi Pontificis deligendi curam omni studio incumbemus: optamus autem vehementer, vosque in Domino magnopere hortamur, ut in re maxima et gravissima ex sententia, et ex Christianæ Reipublicæ utilitate conficienda, vestris nos et privatis et publicis obsecrationibus assidue adjuvetis. Datum Romæ in Palatio Apostolico ex Congregatione nostra generali, sub sigillis trium nostrum in Ordine Priorum, die secunda Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisanus.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

—

VENERABILI TAMQUAM FRATRI DOMINO JOANNI DELPHINO
EPISCOPO TORCELLANO SEDIS APOSTOLICÆ APUD
SERENISSIMUM CÆSAREM NUNTIO.

Item aliis apud Catholicum, Christianissimum, Polonum, Ducem Venetiarum, Etruriæ, et in regno Neapolitano mutatis mutandis.

Miseratione Divina etc. Venerabilis tamquam frater, salutem. Pro veteri consuetudine Sacri Collegii nostri, proque nostri muneris officio scribimus ad Serm̃um Cæsarem de obitu felicis recordationis Pii Quinti Pontificis Maximi, Domini ac Patris Nostri Sanctissimi, doloremque nostrum, quem pro eo, ac multis et privatis de causis et publicis debemus, sane magnum accepimus, cum Majestate Sua, idest cum carissimo et primogenito Ecclesiæ filio communicamus, prout ex literis ipsis, quarum tibi exemplum mittimus, Fraternitas Tua plane intelliget. Erit igitur diligentiæ tuæ statim eas reddere, prudentiæ vero nostro et Apostolicæ Sedis nomine cum Majestate Sua in eamdem sententiam ea colloqui, quæ huic tempori maxime apta et accommodata esse videbuntur. Interim vero dum nos in novi Pontificis electionem, Sancti Spiritus gratia adjuvante, omni studio incumbimus, Fraternitas Tua istam Apostolici Nuntii personam, quam hactenus egregie sustinuit, eadem, qua consuevit, sedulitate, fide atque gravitate tueatur, speretque Summum futurum Pontificem virtutis, meritorumque tuorum gratum ac memorem fore, nosque apud ipsum omnia tibi amoris et charitatis officia, quantum cum Domino poterimus, cumulate præstaturos.

Datum Romæ etc. die secunda Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisanus.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

—

REVERENDO TAMQUAM FRATRI D. PROTHONOTARIO
SIMONETÆ IN REGNO NEAPOLIS
APOSTOLICÆ SEDIS NUNTIO.

Miseratione Divina etc. Reverende tamquam frater, salutem. Scribimus ad Rm̃um in Christo Patrem et Dñum D. Cardinalem Granvelanum, istius Regni Neapolitani Viceregem, Collegam et fratrem nostrum charissimum, de obitu felicis recordationis Pii PP. Quinti, Pontificis de Apostolica Sede et Christiana Republica optime meriti, ejusque D. Rm̃a pro ea persona, quam sustinet in Ecclesia Dei, ad gravissimum munus, hoc est ad novi Pontificis electionem per lite-

ras invitamus, prout ex literis ipsis, quarum tibi exemplum mittimus, D. T. plane intelliget. Erit igitur diligentiæ tuæ statim eas reddere, prudentiæ vero cum Dom. Sua Rma nostro nomine in eamdem sententiam ea colloqui, quæ huic tempori maxime apta et accommodata esse videbuntur. Interim vero dum nos in novi Pontificis electionem, Sancti Spiritus gratia adjuvante, omni cura studioque incumbimus, D. T. istam Apostolici Nuntii personam, quam hactenus egregie sustinuit, eadem, qua consuevit, sedulitate, fide atque gravitate tueatur, speretque Summum Pontificem futurum virtutis, meritorumque tuorum gratum ac memorem fore, nosque apud ipsum omnia tibi amoris et charitatis officia, quantum cum Domino poterimus, cumulate præstaturos. Datum Romæ in Palatio Apostolico ea Congregatione nostra generali, sub sigillis trium nostrum in Ordine Priorum, die secunda Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS EPISCOPUS OSTIENSIS.
S. CARDINALIS PISANUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

DILECTISSIMO NOBIS IN CHRISTO EMANUELI PHILIBERTO SABAUDIÆ DUCI ILLUSTRI. ITEM DUCI MANTUÆ.

Miseratione Divina etc. Dilectissimo nobis in Christo etc. Et multorum nuntiis, et fama ipsa literas nostras præcurrente, jam Excellentiam Vestram audisse arbitramur de gravi hoc incommodo, quo repente oppressi sumus, nimirum de obitu Sanctissimi Patris et Domini Nostri Pii Quinti, qui hesterno die vesperi animam suam Auctori et Creatori Deo pie sancteque restituit, nosque omnes suo discessu luctus ac mœroris plenissimos reliquit. Neque vero dubitamus Excellentiam Vestram pro sua perpetua erga Apostolicam Sedem observantia, præsertim cum et ipsa parentem optimum, suique in primis amantissimum amiserit, pari nobiscum animi dolore permoveri, sæpiusque pro sua prudentia in ea cogitatione versari, quam alieno tempore mors Sanctissimi Pontificis, et propagandæ Religionis studiosissimi Christianæ Reipublicæ acciderit: quod etsi verissimum est, consolamur nos tamen, quod Deus et Dominus noster misericordiæ suæ oblivisci non potest, neque Ecclesiam suam deserere, quam filii sui pretioso sanguine acquisivit. Nos igitur demortui salute sacro exequiarum ritu de more procurata, statim Apostolicum Conclave ingrediemur, atque in eam Summi Pontificis deligendi curam tota mente animisque incumbemus: interim vero Nobilitas Vestra pro sua eximia pietate et privatim Deo supplicet, et publice a suis supplicari curet, ut Spiritu Sancto suo in corda nostra illabatur, ut ad nominis sui gloriam, et Christiani populi utilitatem, is a nobis Pontifex Maximus renuncietur, quem difficillima hæc nostra tempora maxime requirunt.

Datum Romæ etc. die secunda Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS EPISCOPUS OSTIENSIS.
S. CARDINALIS PISANUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

DILECTISSIMO ECCLESIÆ FILIO ALPHONSO FERRARIÆ DUCI ILLUSTRI. ITEM DUCIBUS URBINI ET PARMÆ.

Miseratione Divina etc. Dilectissime nobis in Christo etc. Patre optimo et Sanctissimo D. N. Pio Quinto Pontifice Maximo heri ad vesperum, sicut Deo placitum est, orbati, summum animorum nostrorum dolorem pro veteri nostri Collegii instituto Nobilitati Vestræ, quamquam id moleste et invito facimus, per has literas impartimus; decet enim amantissimum Romanæ Ecclesiæ filium matris suæ mœrorem et luctum piis lacrimis prosequi, præsertim in ejus Pontificis morte, qui paterna charitate Nobilitatem Vestram diligebat, quique de Christiana Republica optime est meritus: quo magis dolendum est, tam incommodo ac plane alieno tempore illum nobis ereptum fuisse: attamen æquum est, ut conditionis et caducitatis humanæ memores simus, et in Divinæ voluntatis beneplacito acquiescamus. Nos igitur sacris exequiis pro demortui salute solemni ritu celebratis, statim in Apostolicum Conclave de more includemur. Quia vero in Summi Pontificis electione, hoc est in re maxima et gravissima conficienda, magno cælestis gratiæ auxilio indigemus, erit pietatis vestræ, bonorum omnium auctorem Deum et privatim et publice precari, ut Spiritus Sancti sui lumine corda nostra dirigat, et quem ipse gregi suo Pastorem his difficillimis temporibus delegerit, nobis clementer ostendat.

Datum Romæ in Palatio Apostolico etc. die secunda Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS EPISCOPUS OSTIENSIS.
S. CARDINALIS PISANUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

DILECTISSIMIS IN CHRISTO DUCI ET MAGNIFICIS VIRIS GUBERNATORIBUS GENUÆ. ITEM MAGNIFICIS IN CHRISTO NOBIS DILECTISSIMIS ANTIANIS ET CONFALLONERIO JUSTITIÆ POPULI ET COMMUNITATIS LUCENSIBUS.

Miseratione Divina etc. Magnifici nobis in Christo dilectissimi, salutem. Quantum præsidii et adjumenti Catholica Ecclesia in beatæ memoriæ Pio Quinto Summo Pontifice amiserit, qui hesterno die, sicut Deo placitum est, ex hac brevi et mortali vita decessit, cum vos pro vestra prudentia optime intelligere, tum etiam pro eximia erga Apostolicam Sedem, ipsumque Pontificem observantia graviter et dolenter ferre non dubitamus. Vere enim maxime alieno tempore Pastor vigilantissimus, et de Christiana Republica optime meritus nobis est ereptus. Cæterum quando ea conditione nati sumus, ut semel moriamur, et quidem Pius Pontifex ea vitæ sanctitate fuit, ut illum ad æternæ felicitatis gaudia admissum esse plane confidamus, gratulemur illi humanorum laborum requiem, et desideria nostra ad Divinæ voluntatis regulam conformemus. Quod autem a nobis muneris nostri ratio, et horum difficillimorum temporum conditio in primis postulant, paulo post solemni exequiarum celebratione demortui memoria rite persoluta, Sanctique Spiritus auxilio suppliciter implorato, in Apostolicum Conclave pro novi Pontificis creatione includemur. Ad vos autem, hoc est ad optimos et amantissimos Ecclesiæ filios pertinebit, assiduis precibus privatim ac publice Deum deprecari, ut maximum istud gravissimumque negocium ex Divinæ Maj. Suæ voluntate, hujus temporis necessitate, nostro bonorumque omnium desiderio, et celeriter quantum poterit, et feliciter conficiamus.

Datum Romæ etc. die secunda Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisarum.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

CARDINALIBUS ABSENTIBUS PER ITALIAM.

Reverendissimo in Christo Patri et Domino, Domino Carolo tituli S. Praxedis Presbytero Cardinali Borromeo, Majori Pœnitentiario, Collegæ et fratri nostro charissimo.

Miseratione Divina etc. Reverendissime in Christo Pater etc. Fama ipsa celeritate sua literas nostras præcurrente, D. V. Reverendissimam jam audisse arbitramur, felicis recordationis Patrem et Dñum Nostrum Sanctissimum Pium Quintum, Pontificem de Christiana Republica optime meritum, heri vesperi ex hujus caducæ vitæ miseriis migrasse ad Dominum. Vere hoc tempore, frater charissime, illam patientissimi hominis sententiam usurpare possumus, Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. Nam etsi multis privatis publicisque de causis, quæ Circumspectioni Vestræ pro sua prudentia facile in mentem veniant, gravi animi dolore afficimur, nosque ipsos Patre amantissimo orbatos, Ecclesiam Catholicam Pontifice optimo et integerrimo, ac Gubernatore vigilantissimo, præsertim tam alieno tempore, privatam esse ingemiscimus: rationi tamen locum damus, atque in illum tutissimum portum confugimus, ut Divinæ voluntati libenter omnino obtemperemus. Quamobrem ad gravissimum munus nostrum propediem, Deo juvante, exequendum jam animos convertimus. Vestræ autem Dominationis Rñæ partes erunt ad Urbem quamprimum poterit accurrere, ut persolutis demortui animæ de more sacris exequiis, Apostolicum Conclave una omnes ingrediamur. Interim vero conjunctis precibus Dei misericordiam assidue imploremus, ut Spiritu Sancto authore is a nobis Summus Pontifex deligatur, qui Deo gratus, et Ecclesiæ universæ in hisce gravissimis temporibus utilis, salutarisque sit futurus. Datum Romæ in Palatio Apostolico ex Congregatione nostra generali, sub sigillis trium nostrum in Ordine Priorum, die secunda Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisarum.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

CARDINALIBUS ABSENTIBUS PER GERMANIAM ET GALLIAM.

Reverendissimo in Christo Patri et Domino Domino Georgio tituli S. Nicolai in Carcere Presbytero Cardinali Armeniaco, Collegæ et fratri nostro Charissimo.

Miseratione Divina etc. Reverendissime Dñe Collega, et frater noster charissime, salutem. Recte et vere summa nos veritas Christus Dominus monet, paratos nos semper expeditosque esse debere, neque obdormiscere, sed vigilare, quandoquidem, qua hora Dominus noster venturus sit, plane ignoramus. Etenim bonæ memoriæ Sanctissimus Pater et D. N. Pius Quintus, eo tempore, quo illius virtute, pietate, vi-

gilantia maxime indigebamus, nobis et Christianæ Reipublicæ heri ad vesperum est ereptus: quod quidem D. V. Reverendissimæ quam grave et acerbum venturum sit, de sensu nostro et summo animi dolore facile æstimamus. Sed quid agamus, frater charissime, divinæ voluntati, cujus consilia, ut occulta penitus, ita recta sunt, maxime nobis omnino acquiescendum est. Itaque Patri optimo solemnes exequiss de more celebrabimus, statimque deinde Sancti Spiritus auxilio implorato, ad novum Pontificem deligendum Conclave ingrediemur. Hortamur autem D. V. ut pro sua pietate, proque ea persona, quam sustinet, superata itineris longitudine, quo maturius poterit, ad Urbem veniat, ut nobiscum una maximum hoc negotium gravissimumque suscipiat. Interim autem, ut illud ex animi nostri, bonorumque omnium sententia, et Christianæ Reipublicæ utilitate feliciter conficiamus, assiduis a Deo precibus petere ne intermittat.

Datum Romæ etc. die secunda Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisarum.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

CARDINALI INFANTI PORTUGALLIÆ, ET SEGUNTINO IN HISPANIA.

Miseratione Divina etc. Reverendissime Domine Collega etc. Æquum sane est, ut D. V. Revmam, quæ licet corpore absens, et locorum intervallis disjuncta, spiritu tamen præsens, nobiscum multis est amoris et fraternæ benevolentiæ vinculis conjuncta, doloris nostri participem quamquam inviti faciamus, ut et ipsa ex Apostoli præcepto cum flentibus fleat, et communem jacturam communibus lacrymis pie prosequatur. Etenim hesterno die vesperi Deo ita jubente Sanctissimum Patrem et D. N. Pium Quintum amisimus, aut potius revera non tam hic amisimus, quam in æterna illa Patria parentem et advocatum recuperavimus: ea enim pietate, religione, vitæ sanctitate fuit, ut plane singulari Dei optimi misericordiæ confidamus, ipsum jam nunc receptum fuisse inter beatos illos servos, quos Dominus vigilantes invenit: qua quidem spe et cogitatione nos ipsos non mediocriter consolamur, idemque D. V. Reverendissimam pro sua prudentia facturam non dubitamus. Quamobrem demortui Pontificis exequiis solemni more celebratis, propediem ad novum Dominici gregis Pastorem deligendum in unum Apostolici Conclavis locum conveniemus. Vehementer autem optamus, et hortamur D. V. Reverendissimam, ut rei maximæ et gravissimæ nobiscum interesse, suaque eximia pietate et sapientia, si fieri poterit, studium nostrum adjuvare velit: sed quando id multis de causis sperare vix licet, ipsam magnopere rogamus, ut votis nos suis precibusque assidue juvet, idemque ab aliis et privatim, et publice fieri curet, ut Deus et Dominus noster Spiritus Sancti gratia corda nostra illuminet, nobisque administris talem Ecclesiæ suæ Episcopum præficiat, qualem calamitosa hæc et difficillima tempora maxime requirunt. Datum Romæ in Palatio Apostolico ex Congregatione nostra generali, sub sigillis trium nostrum in Ordine Priorum, die secunda Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisarum.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

DILECTO NOBIS IN CHRISTO CASTELLANO ARCIS PERUSIÆ.

Miseratione Divina Episcopi, Presbyteri et Diaconi S. R. E. Cardinales, Dilecte nobis in Christo, salutem in Dño. Perspecta jam fides et diligentia tua in istius Arcis custodia, dum felicis recordationis Sanctissimum D. N. Pium Quintum nobiscum viveret, pro certo nobis pollicentur, te in hac Sedis vacatione tui plane similem futurum, curamque omnem et vigilantiam adhibiturum, ut Arx ipsa, et quidquid ad eam pertinet, nihil omnino incommodi patiatur. Nos tamen pro nostri officii munere te valde hortamur, tibique mandamus, ut tanto id nunc studiosius accuratiusque præstes, quanto id magis ex hujus temporis conditione a te requiri non ignoras. Quod cum feceris, et fidei tuæ, ut par est, et expectationi nostræ, et summo futuro Pontifici optime satisfeceris. Interim vero si quid acciderit, quod auctoritate nostra indigeat, de eo nos diligenter facies certiores. Datum Romæ in Apostolico Palatio ex Congregatione nostra generali, sub sigillis trium nostrum in Ordine Priorum, die secunda Maji MDLXXII.

Item et aliis Arcium præfectis, videlicet:

Civitæ Vetulæ,	Assisii,	Imolæ,
Ostiæ,	Anconæ,	Cesenæ,
Civitæ Castellanæ,	Fani,	Faventiæ.
Narniæ,	Arimini,	
Spoleti,	Forlivii,	

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisarum.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

CONFIRMATIO OFFICIALIUM.

Miseratione Divina Episcopi, Presbyteri et Diaconi S. R. E. Cardinales ad futuram rei memoriam. Cum heri de sero sanctæ memoriæ Pius Papa Quintus ab humanis decesserit, ne ob id Gubernatores, Prætores, Capitanei, Arcium Custodes, et alii quivis Officiales et ministri ab eo ad suum beneplacitum, vel ad aliquod præfixum tempus deputati sua officia exercere, et continuare impediantur, per presentes decernimus et declaramus, officia supradictis quomodolibet concessa propter obitum ipsius Pontificis non expirare, sed ad beneplacitum nostrum usque ad creationem novi Pontificis, et donec ab eo aliter ordinetur, durare, et quatenus opus sit, quemlibet ex supradictis in suo officio pro dicto tempore et ad beneplacitum nostrum refirmamus. Contrariis non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ in Palatio Apostolico ex Congregatione nostra generali, sub sigillis trium nostrum in Ordine Priorum, die secunda Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisarum.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

DILECTISSIMO COSMO MEDICI ETRURIÆ SIBI SUBJECTÆ MAGNO DUCI.

Miseratione Divina Episcopi etc. Dilectissime nobis in Christo etc. Singularis Nobilitatis Vestræ alacritas, quam omnibus in rebus, quæ ad hujus Sanctæ Sedis dignitatem, et præsertim ad hujus sancti fœderis utilitatem spectabant, summa cum ipsius laude semper ostendit, potius nos admonet, ut ejus pietatem in Dño commendemus, quam ut verborum facibus eam vehementius incendamus. Nec vero dubitamus, Nobilitatem Vestram jam ipsam per se paratissimam esse, ut ea omnia exequantur, quæ cum felicis recordationis Pio Quinto de Nobilitatis Vestræ triremibus constituta fuerunt. Cæterum ea est hujus sanctæ expeditionis necessitas, eaque hujus negotii gravitas, in quo Christianæ Reipublicæ salus maxime versatur, quemadmodum Nobilitas Vestra pro sua prudentia optime intelligit, ut nihil magis hoc tempore nobis cordi sit, nihilque vehementius cupiamus, quam ut quamprimum triremes suæ transmittantur. Quamobrem per celerem tabellarium has literas nostras ad Nobilitatem Vestram dare voluimus, eamque omni studio etiam atque etiam hortamur, et rogamus, ut habita consideratione gravissimi negocii, et temporis, quod gravi cum damno communium rerum effluit, dictas triremes quamprimum transmittat: quod si duæ ex Hispanis nondum reversæ, et fortasse galeatiæ ipsæ nondum ornatæ et paratæ sint, aut etiam ex ipsis triremibus aliqua non omnino ac plene instructa sit, nihilominus a Nobilitate Vestra obnixe petimus, ut quas poterit, et quo plures poterit, statim transmittat; nam præter publicam utilitatem, pertinet etiam ad dignitatem Sedis Apostolicæ, quæ saltem diligentiæ et sollicitudinis dux et princeps esse debet, aliosque suo exemplo ad diligentiam parem excitare, ne quæ ab ipsa præstanda sunt pro hujus sacri fœderis felici successu, in mora diutius sint. Quia vero pro certo nobis pollicemur optimam Nobilitatis Vestræ voluntatem erga nos et sacrum fœdus stimulis non indigere, non erimus longiores: tantum petimus, ut his nostris per eumdem tabellarium continuo respondere velit, et de eo præcipue nos certiores reddat, quando ipsa triremes expediri, et iter capere mandabit, ut ad eam normam reliqua, quæ occurrunt, dirigere possemus; nam milites, et alia, quæ parata sunt, id unum modo expectat. Hac una re Nobilitas Vestra nihil Deo acceptius, nihil Christianæ Reipublicæ opportunius, nihil denique nobis gratius facere potest.

Datum Romæ etc. quarta Maji 1572.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisarum.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

DILECTO NOBIS IN CHRISTO GENERALI COMITI SASSATELLI, SIVE IN EJUS ABSENTIA PROTHONOTARIO DRISEGNO APOSTOLICÆ SEDIS APUD MAGNUM ETRURIÆ DUCEM NUNTIO.

Miseratione Divina etc. Dilecte nobis in Christo, seu Rñde tamquam frater, salutem. Per celerem tabellarium scripsimus ad Magnum Ducem istum literas, quarum exemplum ad te mittimus. Tibi igitur mandamus, ut in eamdem sententiam, quam efficacissime poteris, cum ejus Nobilitate colloquaris, omnique studio et diligentia cures, ut ex desiderio nostro, et hujus tempore necessitate, triremes ipsæ, quæ paratæ sunt, quamprimum absque alia dilatione, aut aliarum expectatione ad Civitam Vetulam juxta ea, quæ cum felicis recordationis Pio Quinto a Nobilitate Sua constitota fuerunt, celeriter transmittantur.

Datum Romæ etc. die quarta Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisarum.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

PATENTES.

Miseratione Divina Episcopi etc. Reverendo tamquam fratri Vicelegato Viterbii, et Dilecto nobis Gubernatori Corneti, et aliis Gubernatoribus, et Communitatibus terrarum et locorum, per quæ milites Sedis Apostolicæ sacri fœderis transire contigerit, salutem in Domino. Mandamus vobis, ut militibus Sedis Apostolicæ, qui sacri fœderis causa Cornetum proficiscuntur, ut triremes conscendant, hospitia et mansiones necessarias in vestris terris et locis detis, tam in eundo, quam in stando, necnon pro eorum pecunia commeatum et victualia, aliaque necessaria et opportuna subministretis, seu subministrari faciatis, eo modo, quo anno superiori a vobis factum est.

Datum Romæ etc. die quinta Maji MDLXXII.

Joannes Card. Moronus Episcopus Ostiensis.
S. Cardinalis Pisarum.
Hieronymus Cardinalis Simoncellus.

Silvius.

Julio Ongaresio Commissario.

Miseratione etc. Dilecte nobis etc. Legimus literas tuas, in quibus de negotiis Interamnensium, quæ hactenus investigaveras, diligenter scribis. Nobis consilium tuum probatur, acriora remedia et militarem vim huic tempori non convenire: neque enim novos tumultus non excitare, sed excitatos comprimere intendimus. Quare nobis placet, ut Stronconum, quemadmodum scribis, te conferas, ibique loco vicino et commodo, tam super termino illo dejecto, quam super carceribus effractis aliisque criminibus processus etc.

MAGNO DUCI ETRURIÆ.

Miseratione etc. Dilectissime etc. Scripsimus nudius tertius per celerem tabellarium Nobilitati Vestræ, eamque pluribus verbis summo studio rogavimus, ut triremes suas quas posset, et quo plures posset, ad Civitam Veterem quamprimum transmitteret, ut in eas milites Sedis Apostolicæ, qui jam parati sunt, et id unum modo expectant, imponi possent. Postea vero ex literis Nobilitatis Vestræ, quas ad Reverendissimum D. Cardinalem Alexandrum Collegam et fratrem nostrum scripsit, plane intellesimus optimam ipsius voluntatem erga felicis recordationis Pium Quintum Pontificem Maximum: quam etiam erga nos ipsos, et hanc Apostolicam Sedem, in conservanda hujus ipsius Apostolicæ Sedis dignitate, in iis præsertim, quæ ad hanc sanctam expeditionem pertinent, Nobilitatem Vram retenturam non dubitamus: quod quidem nobis perspectissimum fuit, ex omnium quoque literis cognovimus curam et diligentiam, quam adhibet maximam, ut omnia præsto sint. Verum hujus maximi et gravissimi negotii cogitatio, ex quo uno fere totius Christianæ Reipublicæ salus pendet, adeo nos angit et sollicitat, ut nisi re confecta et triremibus si non omnibus, at saltem aliquibus transmissis animo quiescere nequeamus. Idque sane multis magnisque de causis, quas Nobilitati Vestræ pro sua singulari prudentia.... primum quidem quod Apostolicæ Sedis dignitas in eo non mediocriter versatur, ut quæ hujus sacri fœderis conficiendi dux et princeps fuit, sit etiam exequendi; deinde vero quod Dilectissimus nobis in Christo Joannes Austrius classem suam jam fere ornatam, atque instructam habet, ac triremes istas ac milites expediri summopere flagitat. Itemque Domini Veneti partes suas omni sedulitate implere non cessant, ut jam nimis grave videatur tantam classem, et tantarum rerum molem, paucarum triremium expectatione suspensam detineri. Accedit quod hæc tardatio Dñis Venetis suspitionem præbet, istius Sanctæ Sedis mentem non esse, ut in sacro fœdere perseveret; quod nobis, qui et felicis recordationis Pii V. et nostrum hac in re ardorem novimus, sive ab ipsis sive ab aliis suspicari molestissimum est: neque nobis excusandi locus relinqui videtur, cum tempus ab ipso fœdere præscriptum jam præterierit, et quæ Aprili mense parata esse debuerant, aliquibus jam diebus mensis Maji decursis, adhuc diutius differantur. Nec vero id, quod fortasse dici posset, animi nostri sollicitudinem diminuit, aut dignitati nostræ retinendæ consulit, nimirum alios fœderatos Principes non ita paratos esse, neque quæ ab ipsis præstanda sunt, cumulate præstitisse: nam etsi hoc verum esset, moleste id quidem, et graviter propter publicam utilitatem ferremus; sed multo molestius est, si nostro exemplo aliis justæ excusationis speciem præbeamus. Illud etiam magnopere attendendum est, quod si Nobilitatis Vestræ triremes non jam in dies, sed in horas, ut ita dicamus, differantur, periculum grave immineret, ne aliorum fœderatorum classes, nostra non expectata, ad alias expeditiones minus utiles convertantur. Hoc autem, quam gravia incommoda consequerentur, prudentiæ suæ æstimandum relinquimus; neque illud prætermittendum, quod paucos post dies in Apostolicum Conclave pro novi Pontificis creatione includemur, quo in loco maxima tractatione impediti aliis negotiis vacare non licebit. Postremo ipsum anni tem-

pus, magnam rei bene gerendæ occasionem gravi cum jactura pene nobis effluere, et e manibus elabi clamat. His autem tot, et tam gravibus incommodis sola celeritate occurri potest. Quamobrem superioribus literis, quas ad Nobilitatem Vestram dedimus, non contenti, neque enim rei gravitas concedit, ut satis nobis diligentes fuisse videamur, item quo majori efficacia possumus ab ea petimus, ut non expectatis triremibus, quæ in Hispaniam profectæ sunt, neque galeatiis ipsis, si in tempore præsto esse non possunt, aliquas omnino, etiamsi paucæ sint, statim transmitti jubeat, sed præcipue Prætoriam triremem, seu Capitaneam, ut in ea Apostolicæ Sedis vexillum figi possit, sine qno Sanctæ expeditionis felix prosecutio claudicaret; reliquæ enim prout instructæ et paratæ erunt, post illas priores commode mittentur. Id ita a Nobilitate Vra petimus, itaque ipsam rogamus, ut majori studio et contentione petere ac rogare non possimus. Illud etiam ab ea petimus, ut per eumdem tabellarium nostrum his literis statim respondere velit, nobisque tempus ipsum expresse significari, quo triremes ipsæ, quas mittet, se in viam dabunt; id enim ad reliqua ad eam regulam confirmanda non mediocriter necessarium est.

Datum Romæ etc. die VI. Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS EPISCOPUS OSTIENSIS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

COMITI SASSATELLI.

Miseratione etc. Dilecte nobis etc. Scribimus iterum ad Magnum Ducem istum per celerem tabellarium, atque ab eo omni studio et contentione petimus, ut triremes suas, si non omnes, saltem aliquas, quas potest, ad Civitatem Veterem statim transmittat, et præsertim triremem Prætoriam, seu Capitaneam; hæc enim multis de causis, et ut in ea Apostolicæ Sedis vexillum figi possit, omnino mittenda est. Tuæ igitur prudentiæ et diligentiæ erit, hoc negocium ita urgere, ut omnino sine ulteriori dilatione ex sententia et desiderio nostro conficiatur: sic enim tibi persuadeas nullam in re operam, et sedulitatem tuam Sacro nostro Collegio gratiorem esse posse. Illud etiam te admonemus, cures, ut galeæ, seu moriones militum, qui ad usum classis Apostolicæ Liburni parati sunt, et si qua alia armamenta hujusmodi ibi erunt, in Triremes, quæ nunc mittentur, imponantur: denique ita te geras, ut studium et diligentiam tuam hac in re, quæ pro ejus gravitate nobis maxime cordi est, merito commendare possimus.

Datum Romæ etc. die 6. Maji 1572.

JOANNES CARDINALIS MORONUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

CARDINALI GRANVELANO VICEREGI NEAPOLIS, SIVE EJUS LOCUMTENENTI.

Miseratione Divina etc. Revme Domine etc. Etsi felicis recordationis Pius V. Pontifex Maximus, Deo ita disponente, eo tempore e vita discessit, quo res sacri fœderis ejus præsentia, propter summam Sanctitatis Suæ pietatem et in religione propaganda zelum, maxime indigebant tamen id vere affirmare possumus, Sacrum nostrum Collegium non minori animi alacritate et ardore in eamdem causam propensum esse; itaque omnem curam et diligentiam adhibemus, ut ea omnia, quæ ab hac Apostolica Sede præstanda sunt, parata sint. Et quidem milites, qui in triremes Magni Etruriæ Ducis imponendi erant, jam aliquos dies in locis mari propinquis discedendi facultatem expectant. Item et Dilectissimus nobis in Christo M. Antonius Columna nostro jussu jam ad iter est expeditus; denique nulla in nobis est mora, id tantum impedimentum affert, quod triremes Magni Ducis nondum advenere, quas tamen quamprimum transmitti, si non omnes, saltem aliquam earum partem, per duos celeres tabellarios ab ipso Magno Duce summo studio et contentione petivimus; nec vero dubitamus fore omnino ut triremes ipsæ adveniant. Sed tamen hujus maximi negotii cogitatio, ex quo uno fere totius Christianæ Reipublicæ salus pendere videtur, adeo nos anxios et sollicitos habet, ut omnes vias, ac rationes animo revolvamus, quibus milites ipsi cum eorum Duce quam celerrime transfretare possint; tempus enim ipsum nos admonet, celeritate ubique opus esse. Quamobrem in eam sententiam venimus, percommodum fore, ut si adhuc triremes prædictæ diutius differantur, milites nostri a suo Generali in triremes illas imponantur, quæ Neapoli sunt, atque ita Messanam deducantur, ut ad utilitatem hujus sanctæ expeditionis illorum opera præsto sit. Itaque a D. V. Rma etiam atque etiam petimus, eamque enixe rogamus, ut huic desiderio nostro, non minus vehementi, quam honesto, ejus auctoritate satisfiat, mandetque Dilectissimo nobis in Christo Marchioni Sanctæ Crucis, ut pedites nostros, qui sunt ad duo millia cum ipso Generali, in triremes

suas recipiat; sic enim intelligimus eas non ita impeditas esse, quin eos commode accipere possit: cogitamus enim quod pedestri itinere copiæ perducantur ad Molam Cajetæ, ut ibi, aut in locis propinquis, ubi commodius videbitur, triremes conscendant; quare a Rña D. V. requirimus, ut Commissarium aliquem ad fines Status Ecclesiastici copiis nostris occurrere jubeat, qui commeatum et alia necessaria eis ministrari diligenter curet.

Rogamus etiam vehementer D. V. Rñam, ut ex eisdem Marchionis Sanctæ Crucis triremibus duas Dilectissimo nobis D. M. Antonio Columnæ attribuere, atque assignare velit, quarum altera ita ornata atque instructa sit, ut in ea Apostolicæ Sedis vexillum decenter collocari, et ipse Apostolicæ Sedis Capitaneus generalis, si opus fuerit, vehi possit. Ad hæc quia duabus navibus commeatus conducendi causa opus est, rogamus D. V. Rñam, ut eas alicunde nobis comparari mandet; nam pro earum locatione id a nostris Ministris dissolvetur, quod a Serenissimo Rege Catholico solvi solitum est. Quoniam autem id nobis persuasum est, D. V. Rñam in iis, quæ ad hujus sacri fœderis felicem executionem spectant, ita per se incensam esse, ut novis facibus non indigeat, tantaque eum hoc Sacro nostro Collegio charitate conjuncta est, ut nihil sit, quod ab ejus erga nos benevolentia non expectemus, finem scribendi facimus: id unum modo dicemus, cum propter publicam utilitatem, multasque graves causas id nobis gratissimum erit, tum ob id in primis, quod hac cura expediti paulo post in Apostolico Conclavi futuri Pontificis electioni quietius operam dabimus, ad quam D. V. Reverendissimam, et jam per literas nostras invitavimus, et nunc iterum invitamus et expectamus.

Datum Romæ etc. die VI. Maji 1572.

JOANNES CARDINALIS MORONUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

NUNTIO NEAPOLIS ALEXANDRO SIMONETÆ.

Miseratione etc. Reverende etc. Quid Reverendissimo fratri, et Collegæ nostro Charissimo Cardinali Granvelano Neapolis Viceregi, sive ejus Locumtenenti scribamus, quidve magnopere cupiamus, ex ipsarum literarum exemplo, quod tibi cum his mittimus, Dominatio Tua intelliget; quare diligentiæ tuæ erit omni officio ac sedulitate hujus negocii executionem curare, nosque statim certiores quid feceris reddere. Has autem per certum tabellarium, quia celeritate opus est, mittimus; reliqua vero prudentiæ tuæ, de qua plurimum confidimus, relinquimus.

Datum Romæ etc. die sexta Maji MDLXXII.

JOANNES CARDINALIS MORONUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

JOANNI BAPTISTÆ GUBERNATORI TERANI.

Miseratione Divina etc. Dilecte nobis in Christo, salutem. Ex litteris tuis, quas ad Reverendissimum Dominum fratrem et Collegam nostrum Charissimum Cardinalem Pisarum scripsisti, de tumultu ac motu istorum hominum contra Narnienses, de quo antea multa audieramus, plenius cognovimus. Id autem nobis cum grave ac permolestum, ut debebat, fuit, tamen revera præter omnem nostram expectationem accidit. Itaque ne illorum, de quorum culpa constiterit, audacia impunita remaneat, et ut aliis rebus hoc negocium concernentibus, prout opus fuerit, opportune provideatur, mittimus ad partes istas Commissarium nostrum Dilectum nobis Dominum Julium Ongaresium J. U. D. virum nobis probatum, de cujus virtute, doctrina et prudentia magnopere confidimus. Quare tibi mandamus, ut omnibus in rebus, quæ ad hujus causæ executionem pertinebunt, quoties ab eo requisitus fueris, omnem illi operam et auxilium tuum sedulo præstes.

Datum Romæ etc. die VI. Maji MDLXXII.

JOANNES CARDINALIS MORONUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

Miseratione Divina etc. Universis et singulis Vicelegatis, Gubernatoribus, Communitatibus, Dominis Provinciarum, Civitatum, Terrarum et locorum Sedi Apostolicæ mediate, vel immediate subjectarum, per quæ milites Sedis Apostolicæ ad expeditionem sacri fœderis destinatos, a Civitate Viterbii usque ad confinia Regni Neapolitani transire contigerit, salutem in Domino. Mandamus vobis, ut militibus Sedis Apostolicæ, qui ad expeditionem sacri fœderis ex Civitate Viterbii Cajetam proficiscuntur, in vestris Civitatibus, Terris et locis hospitia necessaria, et pro eorum pecunia commeatum et victualia, aliaque necessaria et opportuna beni-

gne detis, tribustis, sive dari, tribui faciatis, contrariis non obstantibus quibuscumque.

Datum Romæ etc. die VIII. Maji MDLXXII.

JOANNES CARDINALIS MORONUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

CASTELLANO CIVITATIS VETERIS.

Miseratione etc. Dilecte nobis etc. Mandamus tibi, ut Reverendo Domino Dominico Prothonotario Grimaldo classis Apostolicæ Commissario generali, sive cui ipse ordinaverit, des et assignes ex Arce ista tormenta bellica quattuor, videlicet duo ex eo genere, quas Mojanas appellant, et duas Mojanettas, quas ipse Commissarius, sive ab eo deputatus probaverit et elegerit ad usum et servitium expeditionis anni præsentis sacri fœderis, quod ratum habebimus, et ex nunc habemus.

Datum Romæ etc. die IX. Maji MDLXXII.

JOANNES CARDINALIS MORONUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

JOANNI AUSTRIO.

Miseratione Divina etc. Dilectissime nobis etc. Legimus literas Nobilitatis Vræ, quas ad beatæ memoriæ Pium Quintum Pontificem Maximum pridie Calendas Maji Messana dederat, eas autem dum legeremus, dolorem illum, quem ex obitu Sanctissimi Pontificis, et de Christiana Republica optime meriti maximum accepimus, vehementer in nostris animis refricari ac recrudescere sentiebamus. Nam ut modo de publica jactura sileamus, quam sæpe, et multum deploravimus, illud quoque nobis in mentem veniebat, et quasi Nobilitatem Vestram præsentem intueremur, nobis ante oculos versabatur amor eximius, et plane paterna charitas, qua senex ille sanctissimus Nobilitatem Vram ita prosequebatur, ut nihil magis cuperet, quam ut ei aliquando liceret Nobilitatem Vram videre, et juvenem Principem religione, virtute, animi magnitudine, et clarissima contra Turcas victoria florentissimum omnis pietatis affectu complecti posset. Quare illud etiam facile æstimare possumus, Nobilitatem Vram pro sua singulari erga Apostolicam Sedem, et Sanctitatem Suam observantia, cum propter publicas, tum propter privatas causas, illius mortem graviter et dolenter tulisse; sed tamen quando illi ita placitum est, cujus providentia in sui dispositione nunquam fallitur, æquum est, ut in Divina voluntate omnes acquiescamus. Cæterum quod attinet ad negocia sacri fœderis, id primum Nobilitatem Vestram sibi persuadere cupimus, eam esse Sacri nostri Collegii mentem, eam animi propensionem, illum denique in hanc sanctam expeditionem ardorem, ut major aut ferventior esse plane nequeat. Itaque gratissimum nobis fuit ex literis Nobilitatis Vestræ cognoscere, eam sedulo curare, ut isthic omnia parata sint, simulque summam ipsius alacritatem perspicere ad sacrum hoc, et Christianæ Reipublicæ pernecessarium bellum. Nam quod ad partes Sedis Apostolicæ in eo attinet, nihil omnino a nobis diligentiæ prætermissum est, ut omnia præsto essent: diu enim est, quod milites delecti et ad iter expediti sunt; sed cum triremes, in quas imponendi erant, aliquæ in Hispaniam navigassent, ut Nobilitati Vestræ notum est, reliquæ vero ex prælio afflictæ, nondum ad iter faciendum ornatæ atque instructæ essent, prout oportebat, serius aliquanto, quod et Nobilitas Vestra et nos ipsi nolebamus, copiarum nostrarum transmissio dilata est. Verum cum intelligeremus adhuc a Nobilitate Vestra triremes Marchionis Sanctæ Crucis expectari, quæ Neapoli commeatibus et munitionibus comparandis operam darent, quarum adventus ita necessarius esset, ut illis a reliqua classe disjunctis, nihil eorum, quæ in hac sancta expeditione Deo auctore agenda sunt, suscipi aut inchoari posset; percommodum fore visum est, si copiæ Sedis Apostolicæ una cum Dilectissimo in Christo Marco Antonio Columnio, earum et classis Apostolicæ Generali, iisdem triremibus veherentur, ut eodem tempore in conspectu Nobilitatis Vestræ et triremes ipsæ expectatæ et commeatus necessarii, et milites nostri cum eorum Generali venirent, ut jam nihil præterea desiderandum aut expectandum videretur. Quamobrem in ea deliberatione persistentes, jussimus, ut si copiæ nostræ in viam darent, justisque itineribus brevi ad molam Cajetæ cum ipso Columnio proficiscerentur, ibique omnes, aut in aliquo propinquo loco triremes conscendent, et paulo post Deo duce, ut confidimus et optamus, prospero cursu Messanam appellent. Interim autem speramus, et quidem satis certis argumentis, triremes nostras ex Etruria venturas, et eamdem operam, quam anno superiori Sedi Apostolicæ et sanctæ expeditioni navarunt, præstaturas. Quod si casu aliquo vel necessario impedimento contingat, eas omnes, vel aliquam earum partem præsto esse non posse, confidimus Nobilitatem Vram ipsi D. M. Antonio, et nobis ipsis non defuturam, ac triremibus suis classis nostræ numerum abunde suppleturam, quemadmodum Orator Serenissimi Regis Catholici

una cum Reipublicæ Venetæ Oratoribus nobis non minus benevole, quam prudenter obtulerunt. Non dubitamus autem Nobilitatem Vestram Generali ipsi, et copiis nostris, quarum operam in sancta expeditione utilem et opportunam fore speramus, triremes, et quidquid necessarium et commodum fuerit, sua sponte benigne tributuram; idque ut nostra etiam causa propensius faciat, eam magnopere rogamus. Quod reliquum est, tametsi currentem incitari nihil necesse est, eam tamen hortamur, ut sui similis esse velit, et eadem excelsi et erecti animi magnitudine, qua consuevit, prælia Domini prælietur, temporisque usuram majori diligentia et sedulitate sarcire studeat. Jam enim ipsum anni tempus, ut Nobilitas Vestra vere scribit, summa celeritate opus esse, omnemque procrastinationem amputari debere, nos admonet. Nos interea post duos dies in Apostolicum Conclave inclusi, de gregis Dominici Pastore, et Christi Domini Vicario deligendo omni cura agemus, sic Deus et Dominus noster pro sua clementia nobis administris ad Ecclesiæ gubernacula eum collocet, cujus prudentia, sanctitate, vigilantia Petri navicola multis magnisque tempestatibus jactata, in portu quietis et tranquillitatis plenissimo conquiescat.

Datum Romæ etc. die XI. Maji MDLXXII.

JOANNES CARDINALIS MORONUS.
HIERONYMUS CARDINALIS SIMONCELLUS.

Silvius.

JOANNI AUSTRIO.

Miseratione etc. Dilectissime etc. Etsi nudius tertius literis Nobilitatis Vtræ, quas ad felicis recordationis Pium V. pridie Calendas Maji dederat, responderimus: et de iis omnibus, quæ tunc pro negociis sacri fœderis occurrebant, copiose scripserimus, tamen cum M. Antonius Columna classis Apostolicæ Generalis, vir multis magnisque de causis, nobis et huic Sanctæ Sedi charissimus, ad Nobilitatis Vestræ conspectum cum Ecclesiasticis copiis properaret, eum sine literis nostris ad Nobilitatem Vestram venire noluimus: quia vero nobis nota et perspecta est Nobilitatis Vestræ erga Apostolicam Sedem observantia, non dubitamus quin M. Antonium ipsum, cum propter eam personam, quam gerit, tum etiam sui ipsius causa, omni benevolentia et charitate Nobilitas Vestra complectatur. Itaque hoc omisso Deum precamur, ut vos virtute, pietate, Catholicæ religionis propagandæ zelo, summaque animorum et voluntatum consensione conjunctissimos ambos servet, et hostium Christiani nominis victores et triumphatores efficiat; reliqua vero ex ipso M. Antonio Nobilitas Vestra cognoscet, cui ut omnem fidem habeat, ab ea magnopere petimus.

Datum Romæ etc. die XI. Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS.
HIERONYMUS CARD. SIMONCELLUS.

Silvius.

CASTELLANO CIVITATIS VETERIS.

Miseratione etc. Dilecte nobis in Christo, salutem. Mandamus tibi, ut R. D. Dominico Prothonotario Grimaldo classis Apostolicæ Commissario generali, sive cui ipse ordinaverit, Turcas captivos ejusdem Sedis Apostolicæ, quicumque isthic apud te sunt, des et consignes ad usum et servitium sanctæ expeditionis anni præsentis, quod ratum habebimus, et ex nunc habemus.

Datum Romæ etc. die X. Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS
HIERONYMUS CARD. SIMONCELLUS.

Silvius.

JOANNI AUSTRIO.

Miseratione etc. Dilectissime etc. Cum Prothotarius Grimaldus, classis Apostolicæ Commissarius generalis, ad sui muneris functionem pro sancta expeditione nostro jussu in Siciliam proficisceretur, visum est nobis æquum esse, ut ad Nobilitatem Vestram nostris literis comitatus veniret: etsi autem existimamus illud Nobilitati Vestræ et pro ea persona, quam gerit ministri hujus Sanctæ Sedis, et pro sua virtute charum et acceptum esse; ab ea tamen valde petimus, eamque rogamus, ut eum nostra commendatione ita complectatur, ut quæ ad officium suum spectant etc.

Datum Romæ etc. die XI. Maji MDLXXII.

JOANNES CARD. MORONUS.
HIERONYMUS CARD. SIMONCELLUS.

Silvius.

II. — 1572. — § 87. 93.

CONSIGNATIO CAPTIVORUM TURCARUM.

Romæ 10 Martii 1572.

Armata d'Italia nel 1572. f. 471. In Nomine Dñi Amen. Cum de anno præterito die septima Octobris Omnipotentis Dei gratia, benignitate et auxilio Classis sacri fœderis Reipublicæ Christianæ classem potentissimi tiranni Turcarum Regis oppugnaverit et vicerit, quamplarimos necando et cædendo, et alios fugando, et alius ex ipsis Turcis captivando, ex quibus captivis Illmus et Excellentissimus Dñus don Joannes ab Austria, ipsius sacri fœderis et classis Generalis, de consensu confœderatorum, ad Sanctissimum D. N. D. Pium Divina providentia Papam Quintum quamplurimos ad Urbem sub custodia et in depositum transmiserit: hinc est quod anno a Nativitate ejusdem Domini millesimo quingentesimo septuagesimo secundo, indictione decima quinta, die vero decima mensis Martii, Pontificatus prædicti Sñi in Christo Patris et D. N. D. Pii Divina providentia Papæ Quinti, anno ejus septimo, in mei prædicti Sñi Dñi nostri Papæ Datarii testiumque infrascriptorum, ad hæc specialiter vocatorum et rogatorum, præsentia personaliter constitutus Illmus Dominus don Rodericus de Benavides, major Camerarius Illñi et Exñi Domini D. Joannis ab Austria, coram et in præsentia Illñi Domini Joannis de Zuniga, Oratoris Sacræ et Catholicæ Majestatis Philippi Hispaniarum Regis, et clarissimorum Equitum Pauli Thiepoli et Joannis Sorantii Oratorum Serenissimi Ducis et Senatus Reipublicæ Venetæ, nomine et pro dictis suis Principibus Senatus et Reipublicæ, infrascriptos Turcas captivos numero quadraginta singulariter nominatos, ac per eorum qualitates, ætatem et signa descriptos et designatos, qui potiores et redimendi censentur ex captis in supradicta navali victoria, quam Classis sacri fœderis de Turcis adepta est, quosque, ut asseruit idem Illmus et Exñus Dñus don Joannes ab Austria dictæ classis generalis Dux, eidem credidit et commendavit ad Urbem perducendos, tradendosque et consignandos juxta pacta conventa personæ seu personis, quas prædictus Sñus D. N. D. Pius Papa Quintus deputavisset, Illño et Rño Dño Marco Antonio Cardinali Mapheo pro Illño et Rño D. S. R. E. Camerario, ac R. PP. Dñis Montes de Valentibus almæ Urbis Gubernatori et Vicecamerario Ludovico de Torres Vicedecano, Hieronymo Theodolo Episcopo Gradicensi et Jo. Baptistæ Doria, Ludovico Cæsio, Julio Vitellio et Hieronymo Mattheio Cameræ Apostolicæ Clericis, Romæ in Palatio Apostolico et in Aula Constantini de more coadunatis et congregatis, ipsam Cameram Apostolicam repræsentantibus, et facientibus de mandato prædicti Sñi Dñi nñi Papæ, custodiendos tradidit et realiter consignavit, assistentibus etiam ibidem R. Dño Barthulomeo Busotto Thesaurario generali, Vincentio Fuscherio Curiæ causarum Cameræ Apostolicæ Viceauditore, ac R. et Magnificis Dñis Honofrio Camayano ejusdem Cameræ Præsidente, ac Petro Aldobrandino Advocato, et Josepho Donzello procuratore fisci Sñi Dñi nñi Papæ, ac Bernardino Piscina Cameræ Apostolicæ generali Commissario. Præfatus itaque Illmus D. Cardinalis Mapheus nomine et pro Camerario, ac R. PP. Dñi Præsidentes et Clerici dictæ Cameræ Apostolicæ Sñi Dñi nostri Papæ, ejusdem Cameræ ac totius sacri fœderis nomine, sine tamen præjuditio aliorum captivorum, eosdem captivos a prædicto Illño Dño Don Roderico de Benavides præsente habuisse et recepisse confessi fuerunt, illosque diligenter et accurate custodiri et servari facere promiserunt, communibus tamen sacri fœderis expensis, ac dictum Illmum Dñum Don Rodericum præsentem nominibus, quibus supra, de illis quietarunt, liberarunt et absolverunt, promiseruntque præsentem quietantiam fore et esse bonam, ac illam perpetuo observare. Super quibus omnibus et singulis præmissis idem Illmus D. Don Rodericus sibi a me Sñi Dñi nñi Papæ Datario infrascripto unum vel plura, publicum seu publica fieri atque confici petiit instrumentum et instrumenta. Acta fuerunt præmissa Romæ in Palatio Apostolico et in Aula Constantini, præsentibus ibidem Ill. DD. Hieronymo et Michaele de Bonellis Snæ Sanctitatis nepotibus, et R. P. D. Paulo Odescalco Episcopo Pennensi, et Magnifico Dño Jo. Thoma Caresana Cameræ Apostolicæ notario testibus ad præmissa omnia et singula vocatis specialiter atque rogatis.

Nomina autem habitusque corporum Turcarum, de quibus supra fit mentio, numero quadraginta, quo ordine singuli ibidem vocati receptique fuerunt, sequuntur et sunt tales, videlicet:

Imprimis Mahamat Bey, qui dicitur gubernator Eubeæ sive Negroponti, mediocris staturæ, barbæ castaneæ raræ, oculorum nonnihil straborum, cui non est aliud signum in facie, annorum, ut ipsemet dixit, quadraginta.

Mahamut Bahy, filius Ali Baxe, qui erat Generalis classis Turcicæ, pulcher facie, albus, rubeus, annorum circiter quatuordecim.

Haly Soliman Canrali de Siribli, satis aptæ staturæ, subniger vultus amplioris, barbæ spissæ nigræ, annorum, ut is asseruit, sexaginta trium.

Hamet Bey de Bisa, qui dicebatur Gubernator de Bisa, corporis glabri, cum macula sive nevo nigro in carpo dextro, annorum, ut dixit, quadraginta quinque.

Odsberdi de Lisa, proceri corporis, primæ barbæ sive lanuginis, cum signo sive cicatrice vulneris in sincipite levo, annorum circiter viginti quinque.

Hysuph de Bysa, barbæ etiam primæ sive lanuginis, mediocris staturæ, habet exiguum signum sive puncturam in extremo mystacii superioris sive labri dextri, annorum circiter viginti trium.

Hazen Hader de Manissa, proceri corporis, barbæ nigræ, qui dixit esse annorum quadraginta.

Mahamet Constantinopolitanus, proceri corporis robusti, barbæ spissæ canæ mancus pollice levo manus, qui dixit esse annorum sexaginta duorum.

Haly de Calata, juvenis annorum decem et octo, vel circa.

Mamy Chyliby Atheniensis, proceri corporis, mancus leva manu, qui asseruit esse annorum sexaginta duorum.

Zulficar Atheniensis, proceri corporis, glaber, judicatus annorum triginta, vel circa.

Chaly, juvenis imberbis, Atheniensis, annorum circiter decem et septem.

Mahamut de Enguri, proceri corporis, barbaræ spissæ canis intermixtæ, annorum, ut dixit, sexaginta trium.

Cara Mahumet Constantinopolitanus, mediocris staturæ, subniger barbæ canæ, cum signo vulneris sive cicatrice in supercilio lævo, annorum, ut affirmavit, sexaginta sex.

Mussa de Calata, proceri corporis robusti, barbæ canis intermixtæ, annorum, ut dixit, quinquaginta quatuor.

Mahamy de Calata, mediocris staturæ, nigræ barbæ, annorum, ut asseruit, triginta quatuor.

Hassuff de Calata, mediocris staturæ, canæ barbæ, mancus dextra manu, qui dixit esse annorum quinquaginta trium.

Mustafa de Calata, impubes, ætatis annorum circiter duodecim.

Budaeb de Suhab, mediocris staturæ, barbæ spissæ subalbicantis, asserens esse annorum quadraginta octo.

Agi Mahamet de Calata, humilioris corporis, barbæ spissæ canæ, annorum septuaginta, ut dixit.

Albel Constantinopolitanus, proceri corporis, faciei rubræ, castaneæ barbæ raræ, annorum, ut dixit, quadraginta sex.

Ozmau de Scardaria, mediocris staturæ, barbæ canæ, qui dixit esse annorum quinquaginta duorum.

Deibix Chyliby, Constantinopolitanus, satis aptæ staturæ, barbæ nigræ spissæ, cum signo vulneris inter oculum et aurem levam, annorum circiter triginta septem.

Mahamet Constantinopolitanus, juvenis imberbis, annorum, ut dixit, viginti duorum.

Haly de Engroly, idoneæ staturæ, barbæ spissæ nigræ, cum signo in medio frontis inter utrumque supercilium, annorum, ut asseruit, triginta septem.

Mustafa de Trabalali, proceri corporis, fusci coloris, barbæ castaneæ raræ, annorum, ut affirmavit, sexaginta.

Grafer de Calata, parvi corporis, barbæ spissæ canæ, annorum, ut dixit, quadraginta sex.

Rhamadan Constantinopolitanus, idoneæ staturæ, robustus, barbæ spissæ nigræ subcanæ, qui asseruit se esse annorum quadraginta.

Mustafa de Natolia, idoneæ staturæ, amplioris vultus, barbæ subcanæ, mancus dextro brachio, annorum, ut dixit, quinquaginta duorum.

Hali Bali de Calata, proceri corporis, rubeus longioris faciei, annorum circiter triginta quinque.

Cedy de Calata, parvi corporis, subniger faciei amplæ, annorum circiter triginta quinque.

Baly de Engur, mediocris staturæ, vultus grandioris, mystaciorum et superciliorum grandiorum, corporis latioris, annorum circiter viginti quinque.

Hazan de Calata, proceri corporis, barbæ spissæ subcanæ, annorum, ut ipse affirmavit, quinquaginta quinque.

Mahamet de Manicia, incipientis barbæ, vultus angustioris, alborum oculorum, annorum circiter viginti quinque.

Hocaref Constantinopolitanus, mediocris staturæ, barbæ spissæ canæ, annorum, ut dixit, sexaginta unius.

Hucayn de Calata, idoneæ staturæ, barbæ subcanæ, subniger, annorum, ut asseruit, sexaginta.

Hagy Bolduch de Carahycar, proceri corporis et latioris, barbæ nigræ, faciei plenæ, annorum quadraginta, ut ipse dixit.

Hyzuff de Carabycar, mediocris staturæ, glaber, niger, annorum circiter viginti quinque.

Chaybau Constantinopolitanus, idoneæ staturæ, barbæ spissæ, faciei latæ, annorum triginta, vel circa.

Hamat Chibivi, mediocris staturæ, incipientis barbæ, vultus ampli, annorum circiter viginti quinque.

Successive eisdem anno, indictione, die, mense et Pontificatu, quibus supra, constitutus ubi supra coram eisdem Reverendissimo Domino, Cardinale Mapheo pro Camerario ac Præsidentibus et Clericis Cameræ Apostolicæ, idem Illustrissimus D. don Rodericus de Benavides ad exonerandum se de duobus residuis captivis ad numerum quadraginta duorum sibi commendatorum, medio suo juramento, quod tactis scripturis in manibus mei Datarii infra-

scripti præstitit, asseruit reliquisse in Civitate Neapoli Mahamat Baby, filium Ali Baxe Generalis classis Turcicæ, annorum decem et septem vel circa, correptum gravi et periculosa infirmitate, nec non Mustafa Januensem, apostatam, retentum fuisse in dicta Civitate Neapoli jussu Illustrissimi et Reverendissimi Domini Cardinalis Granvelani, suæ Catholicæ Majestatis in Regno Neapolis Generalis Locumtenentis, pro servicio, ut dixit, sacri fœderis, et de eis obtulit testimonia per scripturas. Quæ quidem testimonia visa et sufficientia habita fuerunt ibidem ad exonerandum prædictum Illustrem D. don Rodericum ab exhibitione et consignatione prædictorum Mahamat Baby et Mustafa Januensis, eo maxime quia post ejusdem Domini don Roderici a Civitate prædicta Neapoli recessum prævenit nuncius et fama publica de morte dicti Mahamat Baby, qua de re certius testimonium propediem expectatur: tum quia prædictus Mustafa Januensis juxta præfati Smi D. N. Papæ voluntatem hue mittendus est a supradicto Illmo Cardinale Granvelano, et postquam missus ac debite consignatus fuerit, tunc danda erit etiam quietantia de illo eidem Illmo Domino Cardinali, aut cuicunque nomine Dominationis suæ Illmæ consignanti. Quapropter prædicti Illmus D. Cardinalis Mapheus pro Camerario ac RR. PP. Dñi Præsidentes et Clerici dictæ Cameræ Apostolicæ, quo supra nomine causas, propter quas idem Illmus Dominus don Rodericus supranominatos Mahamat et Mustafa Neapoli reliquit, approbarunt, et prædictum D. don Rodericum ab onere illorum traductionis et consignationis liberarunt, salvo jure repetendi, habendi et recuperandi eundem Mahamat, si vixerit, a personis, quibus valetudines curandi gratia commendatus relictus est, Mustafam vero a supradicto Illmo Cardinale Granvelano, qui eum retinuit. Super quibus omnibus et singulis præmissis idem D. Rodericus sibi a me Datario infrascripto unum vel plura, publicum seu publica fieri atque confici petiit instrumentum et instrumenta. Acta fuerunt præmissa Romæ ubi supra, præsentibus quibus supra testibus ad præmissa omnia et singula vocatis specialiter atque rogatis.

Deinde vero eisdem anno, indictione et Pontificatu, quibus supra, die vero duodecima mensis Martii, Illmus et Rmus Dñus Hieronimus Cardinalis Rusticutius misit ad me infrascriptum Datarium quoddam publicum instrumentum a supradicto Dño don Roderico de Benavides, ut asseruit, habitum, continens testimonium et certificationem obitus dicti Mahamat Baby, qui in dicta Civitate Neapolis, ut præmittitur, relictus fuerat infirmus, quod quidem instrumentum prædicto Dño don Roderico petente et instante hic transcriptum et insertum fuit, illius originali penes me retento, infrascripti tenoris etc.

Et quia ego Antimus Marchesanus præfati Smi D. N. Datarius præmissis omnibus interfui, eaque notavi, ideo hoc præsens publicum instrumentum aliena manu fideliter scriptum in fidem subscripsi.

CAPITULATIONE GIA' FATTA TRA PP. PIO QUINTO DI SA. ME. ET IL SERMO. GRAN DUCA DI TOSCANA PER L'ASSENTO DELLE DODICI GALERE DI SUA ALTEZZA PER L'EFFETTO DELLA LEGA: LA QUALE CAPITULATIONE HORA SI RINNOVA TRA LA SANTITA' DI N. S. PAPA GREGORIO XIII. ET IL MEDESIMO SERMO. GRAN DUCA.

Havendo Sua Beatitudine nel tempo che durerà la Lega tra Sua Santità, la Maestà del Re Cattolico et li Signori Venetiani, a tener armate per servitio d'essa certo numero di Galere, per minore spesa della Sede Apostolica disegnando accostarsi a qualche Principe, che commodamente possa sostener questo peso, ha giudicato che il Sermo Gran Duca di Toscana non meno ossequente et amorevole verso di Sua Santità, che fautore del servitio di Dio, et amatore del benefitio publico di Christianità, sia per pigliar volentieri questa cura. Ha però Sua Santità convenuto con Sua Altezza in questo modo, cioè: Armata d'Italia f. 177.

In prima che Sua Altezza sia obligata havere in Civitavechia almeno per tutto il mese d'Aprile prossimo 1571. dodici Galere buone di fusti, et atte a navigare con li suoi remieri, armamenti, monitioni, fuochi, arme, artiglierie, vele, sarte et ogn'altra cosa necessaria per il detto effetto, nel modo a punto che si tenevon già a soldo dalla Maestà Cattolica.

Che la Capitana habbi cinque huomini di remo per banco da poppa all'arbore, et quattro dall'arbore alla prua, con tutti quelli huomini et offitiali di più che a una Capitana si ricercano, et son solite ritenersi da l'altre.

Che la Capitana habbia fanale, concerto di trombetti, et ogn'altra cosa solita portarsi da l'altre Galere Capitane, talchè il Generale di Sua Santità non l'habbi a proveder d'altro che di bandiere, tendali di seta et altri ornamenti soliti portarsi da li Generali.

Che il Capitano della Galera Capitana et così il Pilotto d'essa habbino a esser eletti et deputati dal Generale di Sua Santità, et similmente il Capitano d'un'altra Galera, eccetto che della Padrona, a spese però di Sua Altezza con il medesimo stipendio et pagamento, che ella è solita pagare questi simili per il passato.

Che il Generale di Sua Beatitudine habbi a

proveder il vitto suo della tavola di poppa et de suoi servitori.

Che il Generale di Sua Santità habbi a esser obbedito dal Generale, Luogoteneote, Capitani, Officiali et Ministri di dette Galere, et gli sia lecito castigar chi commettesse alcun delitto su dette Galere, con darne conto però a Sua Altezza.

Che il Generale di Sua Santità non possa in modo alcuno dar libertà alli forzati o schiavi di dette Galere senza il consenso di Sua Beatitudine, et senza participatione di Sua Altezza.

Che il Generale di Sua Santità o la R. Camera et suoi Ministri possino sempre che gli pare pigliar la mostra di dette Galere, acciò possino vedere che stiano ben pvoviste, et con gli huomini che son obligate tenere.

Che il Generale di Sua Altezza o suo Luogotenente possa navigar sempre con dette Galere, et su quella che più li piacerà, lassando però la Capitana al Generale di Sua Beatitudine, quando vi sarà presente.

Che l'altre undici Galere siano almeno di ventiquattro banchi a tre huomini per banco, o quel più che paressi a Sua Altezza.

Che Sua Altezza sia obligata tenere su dette dodici Galere sessanta huomini tra marinari et Officiali in tutto per ciascuna Galera.

Che Sua Altezza debba metter li Capitani et marinari a modo suo in tutte l'altre Galere, eccetto li duo Officiali della Capitana et il Capitano dell'altra, come di sopra.

Che Sua Altezza habbi a tener una fregata armata di padrone et huomini almeno di sette banchi per il tempo che le Galere navigeranno.

Che le dette dodici Galere siano tenute sei a sei servire, quando si sarà in attual guerra, et sei altre ne siano armate continuamente, dandoli però di suo verno mesi cinque dell'anno.

Che quando Sua Santità voglia porre nelle dette Galere fanteria, debba esser a tutte spese di Sua Santità, conforme a quello che si costuma et fa con quelle che stanno a soldo della Maestà Cattolica.

Che Sua Santità sia obligata pagar il soldo di sei Galere solamente, il quale s'intenda di scudi cinquecento d'oro in oro il mese per ciascuna Galera, conforme a come li paga Sua Maestà Cattolica.

Che la Galera Capitana debba esser pagata a ragione d'una Galera et mezza.

Che Sua Santità sia obligata dare la tratta de grani per servitio di dette Galere, che costuma di dare la Maestà Cattolica alle sue.

Che li scudi d'oro il mese che importa la spesa delle sei Galere si debbino pagare in tre paghe, ogni quattro mesi la rata, et che per detti pagamenti sia obligata Sua Beatitudine consegnare a Sua Altezza l'assignamento nella sua generale Tesaureria, o qualche altro modo da potersene valere a' detti tempi.

Che Sua Altezza habbi a tenere le sopra dette dodici Galere in essere per tutto il tempo che durerà la Lega tra Sua Santità, la Maestà Cattolica et la Signoria di Venetia, non intendendo in parte alcuna alterata per questo, anzi salva sempre la capitolatione, che Sua Altezza tiene con la Maestà del Re Cattolico, col consenso del quale dato per sue lettere de 18. di Ottobre prossimo passato queste dodici Galere servono per l'effetto della Lega di Sua Beatitudine.

ALL' ILLMO. ET RMO. SIG. MIO OSSMO. MONSIG.
IL CARDINAL DI COMO.

Messina 20 Giugno 1572.

Illmo et Rmo Sig. mio ossmo.

Questa mattina hebbi la lettera di V. S. Illustrissima de XII. del presente, et subito me ne andai dal Proveditor Venetiano, il quale si rallegrò infinitamente così della protettione che Sua Santità ha preso di questa impresa, come della ricuperatione di Valcotiana; et se bene il Sig. Don Giovanni ci haveva chiesto in gratia, (che così disse) che per sei giorni non gli dessemo molestia per conto della partita, andammo il Proveditor et io da Sua Altezza con occasione di rallegrarci di questa ricuperatione detta, et anco che l'impresa di Castelnovo era in bonissimo termine, essendo presa la Terra et il Borgo. Et io poi dissi a Sua Altezza la cura che Sua Santità teneva di questa santa impresa di Levante, et come harebbe procurato in Francia et in Spagna di levar l'ombre nate della rottura della guerra, havendo già mandato Monsig. Salviati in Francia, et pensava di mandar in Ispagna, oltre di quello si era passato con l'Ambasciator Franzese in Roma: di tutto mostrò Sua Altezza sentir sodisfattione grande, et di già ne haveva havuto aviso di Roma. Si entrò poi in discorsi, et in somma Sua Altezza ne concluse che se Francia rompeva la guerra, che al sicuro queste forze di Sua Maestà si voltarebbono a quella volta, et che già i Franzesi ne dubitavano, poichè andavano provedendo la Provenza; ma che quando Francia non rompesse apertamente, allhora harebbe potuto essere che non ostanti i motivi di Fiandra, Sua Maestà havesse fatto esseguire la impresa di Levante, ma che lui haveva tali avisi, che teneva per certo la rottura della guerra, poichè in Francia ogn'uno si preparava di arme et cavalli, et che publicamente dicevano di

Armata d'Italia nel 1572. f. 110.

voler far la guerra al Re Cattolico, et che per via di Savoja intendeva il medesimo, et che il Commendator major era messo in grandissimo timore, et che dagli avisi suoi et di altri Ministri Sua Maestà veniva molto travagliata. Le risposi che io credeva che in ogni modo si dovesse proseguir la lega, parendomi che il conservar questo negotio per molti rispetti era il meglio che si potesse fare per questi accidenti. Mi replicò che la lega non obligava a mandar le forze sue a nessuno, quando altra necessità lo stringesse, et che questo non era rottura di lega: le risposi che Sua Altezza s'ingannava, perchè sebeñ nella lega non s'intende la offensione et defensione con altri che col Turco, inclusovi quelli tre luoghi di Barberia, questo operava che l'uno non fusse obligato a defender l'altro, ma non che si havesse a mancar di dar per la lega quelle forze che ciascheduno per la sua portione fusse obligato a dare; et passai più avanti che dissi, massime che Sua Maestà Cattolica ne ha particolar assignamento per la spesa nelle concessioni ottenute in Spagna, et che se si trattasse solo di commutar qualche numero de Spagnoli in Italiani o minuir il Deposito delle fanterie d' Otranto, essendo il tempo tanto avanti, minor mal sarebbe: mi rispose che io mi ingannava, che ogn'uno è obligato principalmente per se stesso: le soggionsi solo che Sua Altezza mi poteva haver qualche credito, poichè io era intervenuto nella conclusione di questa lega, et poteva saperne il fondo: et così fu finito il ragionamento su questo particolare, et come il Venetiano fu presente a questo trattar di rompersi o no la lega, ne scriverà, et credo ne faranno capitale. Io so bene che ho detto quello doveva, et che il Proveditor restò sodisfattissimo: se a Sua Altezza non è piaciuto, patientia; perchè mentre servirò Nostro Signore ho da far come son obligato.

Al tornarcene poi intesi per cosa certa che se bene era ricuperata Valentiana, si era perduto Cambrai, in modo che nè li avisi di Fiandra nè l' Ambasciator in Roma trattano con quella confidenza che si doverebbe con Sua Santità, cosa molto contraria per quanto credo io alla mente di Sua Maestà, et basta a' Ministri per lor particular interesso intepidir con gl' avisi la buona dispositione di Sua Maestà; et non so come convenga, che chi ha carico fuori di Spagna non habbia ad haver l' occhio all' universal servitio di Dio et di Sua Maestà, et non haver solo avanti la necessità, che ad esso solo può accadere.

Pensa Sua Altezza che in qualunque modo che Sua Maestà si risolva, possa ad ogn' hora comparer ordine, et in tanto il tempo et la occasione se ne scorre irremediabilmente. Io haveva ben scritto che tanto con havermi accennato Monsignor Commissario che V. S. Illm̃a li diceva esser stato superfluo il Corriero di Napoli, pensava di starmene et scriver con altra occasione, ma come il Venetiano mi stringeva a spedire, et non voleva che egli ce lo recasse o a miseria o a poca cura del negotio, l' uno et l' altro falso et indegno di Ministro di Sua Santità, spediseo, et voglio che V. S. Illm̃a sappia che per il particolar dello stendardo quella lettera andò per Corriero et non per staffetta, perchè io so che le lettere di staffetta in Napoli prima che partono, et quando giungono si sogliono alle volte registrare, oltre che il negotio è di tanta importantia che merita il Corriero: et io vedo che Sua Santità credeva che noi fussemo partiti, di che mai fummo più alieni. Queste Galere di Malta non sono per moversi dalla lor prima resolutione per il Breve che io mandai al Gran Maestro per Romagas, che non è ancor tornato, et quando Sua Santità le volesse pur contra il Turco, bisognerà metterci del buono. Sua Altezza desidera che per niente Nostro Signor faccia alcuno ufficio per lui in Corte Cattolica, acciò li sia data maggior authorità in Italia, perchè dice che se ben questo sarebbe necessario, esso sa che li si pensarebbe ch' egli havesse per mia strada procurato questo, et che tutto si convertirebbe in grandissimo danno suo et del negotio. Questo mi ha detto, dicendoli io la buona volontà di Sua Santità, et così priego V. S. Illm̃a a scrivermi una lettera a parte di questo, dicendomi che per il mio ricordo Sua Santità non farà più questo ufficio. Altro non mi occorre dire in risposta della lettera di V. S. Illm̃a, se non che qui sono cadute le braccia a questo essercito, che è una compassione a vederci tutti. Resto baciando le mani di V. S. Illustrissima.

Di Messina li xx. di Giugno 1572.

Servitore di V. S. Illm̃a e Rm̃a affm̃o
M. Antonio Colonna.

ALL' ILLMO. ET RMO. SIG. PRON. MIO OSSMO.
IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Messina 24 Giugno 1572.

Illm̃o et Rm̃o Sig. Proñ mio ossm̃o.

Venerdì prossimo passato per un Corriero spedito a posta scrissi a V. S. Illm̃a molto a longo le difficoltà, che noi di qua andavamo giudicando, che fossero causa della tardanza del partire del Sig. Don Giovanni di questo porto con l' armata: hora sarà questa per dirle, come hieri mattina andai da S. A. per sollecitar- Loc. cit. f. 137.

la, come fo ogn'hora con nove inventioni. Il più destramente che posso, di partirse, et in ragionamento, come si fa, gli dissi, che essendo il giorno d'hoggi della festa di S. Giovanni di grande solennità et veneratione, sarebbe stata opera christiana che si fosse fatta una processione, ch'io havesse cantata la messa, communicata S. A. et tutti li Principi et Signori, et poi io havesse data la benedittione a S. A. et all'armata da parte di Nostro Signore. Mi rispose S. A., che non si trovava molto disposta a fare questo per hora, ma che alle 22. hore il Sig. Marcantonio, il Sig. Proveditore Soranzo et io andassemo da lei, et che ci haverebbe data risposta. Et perchè il Sig. Marcantonio si trovava indisposto con un mal di testa, il detto Sig. Proveditore, et io all'hora statuita ci trovammo da S. A., la quale finalmente ci disse che domenica prossima d'avenire voleva communicarsi, et che in tal giorno si dovesse fare la processione, ch'io cantassi la messa, et poi dessi la benedittione all'armata, dicendoci, che pensava subito imbarcarse per servire S. Bñe, alle cui santĩme orationi si confida et raccommanda infinitamente. Ho voluto di questo dare aviso a V. S. Illm̃a, alla quale fo sapere di più, che tuttavia ci andiamo confirmando in quello che gli scrissi in fine dell'ultima mia di venerdì, cioè che questa tardanza di S. A. è procedata sino ad hora dagl'avisi et proteste fatte dalli Ministri di sua Maestà Cattolica in Italia, li quali per non intenderla troppo bene con S. A., overo dubitare forse troppo dei rumori che vanno attorno di Francia, vanno cercando vie et modi, con quali possano trattenere longamente la partita di questa armata. A noi è ben parso molto strano, come pare a tutto il mondo, et particolarmente al Sig. Antonio d'Oria, cavaliere così prudente et caro, come sa Nostro Signore et V. S. Illm̃a, che S. A. non ci habbia mai voluto scoprire le cause di queste dimore, se non con parole generali, che non poteva fare altro, ma dall'altro canto habbiamo compassione a questo povero Signore, che habbia così limitata antorità, che doi o tre Ministri di Sua Maestà in Italia possano ritardare la mossa d'un'armata si bella, et impedire il frotto della vittoria de l'anno passato. Si bene alcuni altri vogliano dire che è cosa ordinaria che Sua Maestà dà nelle Instruttioni ai suoi Ministri et Capitani Generali così d'Italia come dell'altre provincie, che per essere li Stati molto lontani di Spagna, di modo che occorrendo alcuni motivi non si potria così presto aspettare risposta, overo aggiuto da Sua Maestà, che essendo ricerco d'aggiuto con danari et forza, l'uno Ministro debba aggiutare l'altro. Sia come si voglia, questa risposta che ci ha data S. A. che spera per domenica imbarcarse, oltra che non per questo dice che partirà, et la promessa è sotto parole che anche sono piene di dubbii, a noi danno poca allegrezza, si bene crediamo che con li caldi officii che Sua Santità havrà fatti costì in Roma con li Ministri di Sua Maestà, avanti che gionga domenica, si risolveranno in bene et con la partita secura. Il che Dio faccia per sua misericordia; perchè io credo, veramente credo, che S. A. se s'imbarcarà, non partirà; et se partirà, non andarà molto lontano, finchè habbia qualche aviso di Spagna: et in questa opinione dubito di esser heretico.

Hieri notte gionse in questo posto una fregata, la quale portò nuova che a Castelnovo era venuto soccorso di circa XVI. mila cavalli, et che li Venetiani si erano retirati da quell'assedio. S. A. mi disse che all'imbarcare loro havevano persi molti huomini, et alcuni pezzi d'artiglia-ria; ma il Sig. Proveditor Seranzo dice non havere tal nuova. Con che fo fine, et da poi havere basciati humilmente li Sm̃i piedi di Sua Beatitudine, a V. S. Illm̃a bascio le mani.

Di Messina li 24 di Giugno MDLXXII.

Di V. S. Illm̃a et Rm̃a

Humilissimo et devotm̃o Servitor
PAULO ODESCALCO VESCOVO
DI PENNE ET ATRI.

AL SIG. CARDINALE DI COMO.

Messina 27 Giugno 1572

Illm̃o et Rm̃o Sig. Pr̃oo mio ossm̃o.

Scrissi hieri a V. S. Illm̃a quello che havevo inteso, et giodicavo dapoi l'ultima mia dei XXIV. et dapoi scritto gionse un corriero di Spagna al Sig. Don Giovanni, il quale come si è poi inteso da S. A. porta, che havendo la Maestà Cattolica per molte vie scoperto l'animo del Re di Francia essere di fargli guerra, et ultimamente per havere esso Re di Francia, oltra le provisioni grandi che fa per tal effetto in diverse bande, mandato nelle fortezze d'Italia il Sig. Ludovico Birago con lettere al Duca di Savoja, che gli faccia provedere di vettovaglie, con augmentare il presidio nelle terre di Sua Maestà: delle quali lettere esso Signor Duca ha mandata copia al Re di Spagna. Sua Maestà Cattolica, per obviare alli tumulti che potrebbono Francesi suscitare nelli Stati suoi, resistere loro, et sedare et quietare l'altri dei Ribelli di Fiandra et Navarra, ha scritto al detto Signor Don Giovanni che per niun modo si parta di qua, dissegnando per le cause sopradette, di servirse di quest'armata a quella volta, offeren- Loc. cit. f. 128.

do solo per hora ai Principi Collegati quattro millia fanti Italiani et nove galere, cioè tre di Genova, et tre di Savoja, le quali per quest'anno non sono altrimente per venire di qua, et tre di Malta, come quelle che ben sa Sua Maestà Cattolica che non si moverebbono contro il Re di Francia; et che per questo non presumeva di raggione, nè intendeva rompere la Lega, et meno contravenire ad essa in alcuno particolare. Non potrei nè esprimere, nè scrivere a V. S. Illma il dolore che ha portato questa nova a tutta l'Armata, ma più acerbo al Signor Proveditore Venetiano, come che questo sia danno maggiore della Sua Signoria: al dolore del qual è sopragionta un' altra afflitione, conforme al proverbio che dice, che un mal non viene mai solo, cioè che l' Occhiali si trova in mare con 145 galere, 96 del Turco, 28 mandategli dalli Tartari del mare maggiore, 15 havute dalli suoi Bassà et 6 da un Sig. del Tanai, et con esse et molte altre fuste et vascelli de Corsari, con una bravura grande haveva abbrusciati li borghi di Sirigo, et fatti infinitissimi altri mali et danni incredibili. Et essendo stati tutti tre questa mattina dal Sig. Don Giovanni per vedere se si poteva con raggioni efficacissime rimovere S. A. da questo pensiero, et se vi era luogho di discorso, S. A. monstrando un dolore immenso, et una buona volontà et desiderio di servire a questa santa Lega, ci chiari tutti che haveva ordini tanti precisi, che non pativano che egli potesse entrare in discorsi et repliche con Sua Maestà, dalla quale aggionse d' havere ordine d'accostare quanto più presto che fosse possibile, ai luoghi che fossero più vicini, per soccorrere li Stati di Sua Maestà, accennandoci che andria fra tre o quattro giorni a Palermo, overo a Napoli. Ben monstrava desiderare in tutto quello potria aggiotare et soccorrere li Signori Venetiani, purchè non eccedesse gl'ordini di S. M. Veggha hora V. S. Illma in che termini tutti ci troviamo, et quanto poco possiamo sperare da quest' armata, l' andata della quale in Levante era tanto temuta, che al sentirne parlare ogn'uno se ne fuggiva, et in Constantinopoli, come ho scritto, vi era gran terrore. Noi stiamo aspettando d' hora in hora un corriero da nostro Signore, per sapere quello che ognuno di noi haverà da fare; perchè havemo inteso che l' Ambasciatore di Spagna haveva ordine di dare conto a Sua Beatitudine di questa resolutione del Re Cattolico; et si bene crediamo che gli sarà, come è di raggione, penetrata al cuore, pur crediamo che come prudentissimo Principe saprà pigliare bona resolutione, et che ci avisarà della mente sua. Io in tanto starò aspettando quel tanto che mi ordinarà V. S. Illma in questa materia, conformo alle lettere della quale mi regolarò sempre. Ben gli dico che questo Sig. Proveditore dice, che tutta la speranza loro è posta in Sua Santità, che è et deve essere di tanta authorità appresso a tutti li Principi Christiani, et che con tanta prontezza et allegrezza, non guardando a spesa alcuna nel principio del suo felicissimo Pontificato, ha abbracciato così animosamente questa Lega, onde anche che la saprà non solo conservare, ma che fare andare inanti. Detto Sig. Proveditore pensa partirse fra tre giorni per Corfù, s' altro ordine non havrà da Venetia, overo da Roma. Con che basciando li santissimi piedi a Sua Beatitudine et a V. S. Illma le mani, farò fine, con il qual preghole dal Sig. Iddio ogni contento.

Di Messina li 27 di Giugno 1572.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et devotmo Servitor
Paulo Odescalcho Vescovo
di Penne et Atri.

AL SIG. CARDINALE DI COMO.

Messina 28 Giugno 1572.

Illmo et Rmo Sig. pron mio ossmo.

Scrissi a longo hieri et l' altr' hieri a V. Sig. Illma sopra la tardanza della partita dell' armata della Lega, et la resolutione dapoi havuta dal Sig. Don Giovanni, che per ordine espresso di Sua Maestà Cattolica non poteva andare in Levante con l' armata del Re di Spagna, per li sospetti grandi che si havevano di rottura da Francesi nei Stati di Sua Maestà: della quale resolutione S. A. ne ha monstrato, et tuttavia monstra grandissimo dolore. Però vedendo il Sig. Marcantonio et io, che per le lettere di V. S. Illma delli 23 del presente, nostro Signore non haveva ancora saputo questo ordine dato dal Re al Sig. Don Giovanni, siamo restati li più attoniti huomini del mondo, havendoce S. A. detto che l' Ambasciatore di Sua Maestà in Roma haveva havuta commissione del Re di Spagna, di dare conto a Sua Santità delle cause che moveano Sua Maestà a ritenere la sua armata, che non andasse per quest' anno in Levante: et V. S. Illma scrive che l' Ambasciatore Cattolico nella congregatione della Lega, monstrando di non sapere le cause della dimora, haveva data la colpa alle difficoltà che sogliono nascere in movere le gran machine. Il che havendo il Sig. Don Giovanni inteso da noi questa sera, si è doloto grandemente dell' Ambasciatore, che non habbia essequito l' ordine di Sua Maestà, havendo scritto a S. A. ch'era Loc. cit. f. 150.

restato, perchè Sua Santità si era sentita un poco male, promettendo quando prima di volerlo fare: et le lettere dell' Ambasciatore sono dei 20, et quelle di V. S. Illiña sono dei 23, di modo che il Sig. Don Giovanni et noi tutti siamo venuti in parere, che ci sia sotto più fondo che non pare; il qual crediamo che verrà presto discoperto da Sua Santità.

Et perchè il Proveditore Sorauzo si era risoluto di partire fra tre o quattro giorni, et si dubitava che non partisse mal satisfatto, siamo stati il Sig. Marcantonio et io da S. A., pregandola che poichè non poteva andare la persona sua con tutta l' armata, che almeno restasse servita di mandarce il stendardo della santa Lega con un buon numero di Galere et fantarie bone. S. A. ci ha detto che quello che egli possa fare, ce l' ha detto, come ho scritto nell'altre mie lettere; però quando li Ministri di Sua Maestà in Italia, et particolarmente quelli di Roma et di Napoli laudassero, che egli manderia il stendardo della Lega, accompagnato da qualche numero conveniente di bone genti. Il che inteso dal Signor Marcantonio, gl' è parso di spedire il presente corriero, et advertire di tutto Sua Santità et Vra S. Illiña, li quali potranno, si quest' offerta sarà giudicata da nostro Signore, che potesse apportare servitio alla conservatione della santa Lega, fare quelli officii con li Ministri costì di Sua Maestà Cattolica, che loro giudicassero essere opportuni.

Il detto Sig. Proveditore Soranzo aspettarà per otto giorni dalla data di questa la risposta che potesse venire da Roma, essendo poi risoluto di partire subito per Corfù; però tutti preghamo V. S. Illiña farce gratia di presta risposta, per essere il tempo tanto avanti et le cose in tal termine, che non patiscano molta dilatione, et io particolarmente che non so quello havrà da essere dei fatti miei, restando di qua il Sig. Don Giovanni, non havendo io ordine particolare da Sua Santità in questo caso.

Questa sera si è detto per tutta Messina, uno ore, che dal Sig. Don Giovanni si farà l' impresa di Tunisi et di Biserta, et alcuni altri vi aggiongono ancora quella d' Algieri, poichè sono sicuri che non saranno impediti dall' armata Turchesca: di che ne crediamo gran parte, per haverce S. A. detto che andaria a Palermo, che saria un' accostarse più a quella impresa, et che di là saria più vicino alli Stati di Sua Maestà et alle cose di Francia.

Pretendono questi Spagnoli non romper la Lega, ancora che non mandassero quelle genti et le galere che hanno promesso questo anno a Sua Santità, fondandosi in un capitolo della Lega che occorrendo essere assaltati li Stati dei Confederati, tutti devono soccorrere: ma secondo il mio poco giudicio, che non ho viste le parole del capitolo della Lega, credo che s' intendono quando fossero assaltati dal Turco, perchè il primo capitolo della Lega si ben mi ricordo, canta che si fa lega offensiva et defensiva contra il Turco, et non contra altri Principi; però mi perdonerà V. S. Illiña, s' io pongo os in cœlum, et sus Minervam doceat, che tutto scrivo mosso da buon zelo verso il servitio di cotesta Santa Sede.

Ho inteso che le doi galeazze di Fiorenza saranno qui fra doi o tre giorni con il resto della fanteria Todesca: V. S. Illiña potrà mettere in consideratione a nostro Signore, se gli parerà che sia bene di ritinerle et servirsene in questo viaggio di Levante,

Ho presentito che Monsignor Grimaldo Commissario è stato calumniato presso nro Signore, che non habbia fatta provisione et condutte le vettovaglie qua a tempo: fo fede a V. S. Illiña che la verità è in contrario, et la supplico farne testimonianza a nostro Signore, assicurando Sua Santità che è bonissimo servitore come refero a bocca.

Io starò aspettando risposta di queste ultime lettere mie, supplicando V. S. Illiña si degni quanto prima avisarme quello havrò da fare, restando qua il Sig. Don Giovanni; et partendo per Levante il Sig. Mancantonio, se nostro Signore vuole ch' io torni, o pur che resti qua per avisare dei successi, dandome l'ordine come me ho da governare; et dovendo restare sopra il tutto gli ricordo di farme gratia d' un poco di cifra, per essere molto necessario. Et con questo fine bascio li santissimi piedi di Sua Beatitudine, et a V. S. Illiña le mani.

Di Messina li 28 di Giugno 1572.

Di V. S. Illiña et Riña

Humiliño et devotiño Servitor
PAULO ODESCALCO VESCOVO
DI PENNE ET ATRI.

AL SIG. CARDINALE DI COMO.

Messina 3 Luglio 1572.

Illiño et Riño Sig. Pron mio ossiño

Per un corriero spedito dal Sig. Paulo Giordano il primo di questo, scrissi a luogo a V. S. Loc. cit. f. 172.
Illiña quanto era occorso dall' ultime mie sino a quel giorno: con questa hora gli dico che il medesimo giorno, primo del presente, da poi havere io scritto, fu fatto conseglio avanti il Sig. Don Giovanni, nel quale ognuno fu di parere, che poichè Sua Altezza non poteva andare in Levaote, si desse alli Principi collegati sino a

30. galere et 6. mila fanti; con tutto ciò esso Sig. Don Giovanni non potendo, come dice, arrivare a quel numero di vascelli, mandò il suo Secretario Soto dal Sig. Marcantonio Colonna, a dire a S. E. che non poteva dare più di 22. galere et da cinque in sei mila fanti, cioè mille Spagnoli, et sin a mille cinquecento Italiani veterani, il resto poi delle battaglie d'Otranto, scusandose non poter più, per non havere ordine dalla Maestà Cattolica, nè anche di dare questo aggiuto, soggiongendo che le 22 galere predette sarebbono in ordine per domenica, et che per la speditione dei fanti d'Otranto di già haveva scritto al Sig. Cardinale Granvela. Il Sig. Marcantonio et il Sig. Proveditore Soranzo partiranno domenica prossima per Levante, et S. A. per Palermo, ove ancora dice di sperare di havere bona resolutione da Sua Maestà di andare in Levante, per via della galera di Gil Dandrada che alli XII. del passato mandò in Spagna, la quale secondo il conto che fanno di qua, doveva hieri essere di ritorno. Come saranno partiti, subito m'inviarò alla volta di Roma. In questo mezzo la certifico che a S. A. dispiace molto di non andare in Levante, essendo come monstra il principal intento suo. Con che bascio li santissimi piedi a nostro Signore et le mani a V. S. Illma, pregandole dal Sig. Iddio ogni felicità et contentezza.

Di Messina li 3. di Luglio 1572.

Questi Cavaglieri di Malta hanno pur perseverato in supplicar al Sig. Don Giovanni, che non li mandasse in Levante, et io hieri con saputa del Sig. Marcantonio li feci congregar totti, et dissi loro il dispiacere che ne sentirà Sua Santità di queste demostrationi di servir così mal volentieri a Sua Santità. Per il che gl'esortai a pensare a servir a Sua Beatitudine come era lor debito, con quelle ragioni et efficacia, che devo al servitio di nostro Signore, et spero che l'officio mio giovarà.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et devotmo Servitor
PAULO ODESCALCO VESCOVO
DI PENNE ET ATRI.

P. S.

Noi siamo informati che nel Consiglio ch'il Sig. Don Giovanni fece il primo di questo, il Sig. Antonio Doria arrengò molto bene in esortare il Sig. Don Giovanni, a procurare con tutte le forze sue a dar sodisfattione alli Principi collegati, et mandare al meno 30 galere in Levante con 6000 fanti veterani, con raggioni molto vive, et ch'anche dissuase a totto suo potere l'impresa d'Affricha, per non dar ad intendere ai Principi collegati, et a tutta la Christianità, che queste ombre che hanno preso di Francia, siano pretesti et colori di voler fare l'impresa de Tunisi et Biserta, tentata l'inverno passato contr'il parere di tutta la Lega: cossì molti vanno credendo che si lasciaranno quest'impresa per adesso; ma il nostro dolore è ch'in tanto le cose di Levante anderanno fredde per quest'anno: il che sappiamo che dispiace infinitamente a Sig. Don Giovanni d'Austria.

Idem humiliss. servulus
PAULUS EPISCOPUS PENNENSIS
ET ADRIENSIS.

AL SIG. CARDINALE DI COMO.

Messina 6 Luglio 1572.

Hoggi nella chiesa del Giesù di questa Città ho detto Messa, nella quale si è communicato il Sig. Marcantonio Colonna con molti Gentilhuomini, dopoi la quale è stata una processione, et ho data la benedittione all'armata. Crederò che verso le XX. hore il Sig. Don Giovanni si partirà per la volta di Palermo, et di là poi andarà in Africa, per fare l'impresa d'Algieri, ove dicono la Maestà Cattolica manda molta fantaria, et il Re di Portogallo gli dà galere, navi et galeone. S. A. ha consegnate alli Signori Principi collegati le 22. galere che gli promesse per aggiuto, ma li mille Spagnoli non sono così come si pensava: di che rincresce molto al Sig. Don Giovanni, ma massime di non andare in Levante per servire nostro Signore secondo la voglia grande che ne ha S. A., la quale come si deve vedere, ha gl'ordini tanto precisi et limitati che non vi può replicare. Il Sig. Marcantonio Colonna et il Sig. Proveditore Soranzo dicono di partire ancora hoggi alla volta di Levante, et io subito m'inviarò alla volta di Napoli, et di là a Roma, per basciare li santissimi piedi di Sua Beatitudine, la cui benedittione chieggo con questa per questo ritorno mio in questi sì eccessivi caldi che fa, et a V. S. Illma con tal aviso della partita de totti bascio le mani, preghandole dal Sig. Iddio ogni contento. Loc. cit. f. 303.

Di Messina li VI. di Luglio 1572.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et devotmo Servitor
PAULO ODESCALCO VESCOVO
DI PENNE ET ATRI.

CIFRA DEL SIG. MARC' ANTONIO COLONNA
DA MESSINA LI VI. LUGLIO 1572.

Loc. cit. f. 187.

Vedendo che le cose di Francia non hanno quel fondamento che si publica, et che l' andata di Tunisi è una baja, et la Lega è cosa di sustantia, ho voluto penetrare questo negotio, et truovo che l' armata di Spagna per tutto questo mese sarà di partenza da Palermo per Tunisi et Biserta, et per la fine di Agosto si invierà al camino di Algieri, dove varrà l' armata di Portogallo. In Spagna si preparano munitioni, artiglieria, genti et cavalli, con li quali passerà il Duca di Sessa; di Fiandra vengono delle palle di artiglieria, in modo che le cose di Francia hanno servito per colore, et questo ajuto che mi si dà, è a benefitio pur di questa impresa di Algieri, perchè gli impediamo l' armata del Turco, che non vada a disturbarla. Questo se bene l' ho saputo tardi di certezza, et si era inteso di questo inverno, et nostro Signore lo deve sapere molto prima, ho voluto nondimeno avisarlo, et quando dice il Re Cattolico di non andare ad impresa incerta in Levante, vuol dire che Algieri è certa; et quando dice che farà per la Lega l' anno a venire, vuol dire che fatte le cose di Barberia, valendosi in tempo della occasione della vittoria, attenderanno poi in Levante, et in questo modo il Consiglio che è tutto Spagnolo, per turbare la ottima volontà di nostro Signore, et quelli Ministri ancora che hanno fatto la capitulatione della Lega, vedendo che non havevano saputo capitulare, poi che havendo fatto la impresa di Algieri particolare, l' havevano con altre conditioni che alla capitulatione della Lega expediva, et non impediva come si persuadevano, sono venuti poi a dare così pernitioso consiglio per liberarsi essi dalla astutia di Michele Suriano, che capitulò in modo, che mai si sarebbe potuto fare questa impresa di Algieri, se nro Signore non havesse lui medesimo voluto anteporla alle imprese universali di Levante, et darvi il suo voto l' inverno, quando si risolvevano le imprese da farsi, in modo che non facendo altra resolutione Sua Santità, anderanno così co'l tempo colorando questo infelice successo, et Dio voglia che dove pensano di essere in Algieri in tempo, non siano tardi, et perdano la Lega et li effetti di Levante di certi et stupendi senza fare nulla. Denari ve ne sono pochi, et li Alemani mezzo ammorbati. Sappia Sua Santità che queste galere di Malta mi hanno scandelizzato assai, lasciandomi in tale occasione. Se il sudetto succede, la Lega è spedita con grande jattura della Christianità, et tanto danno del Re Cattolico che lo vedrà fra dui anni. Io credo che sfogatosi li Spagnoli di Algieri che è una baja, et hanno per questa Barbaria consumato thesori, che si volteranno alle cose di Levante et della Lega certo, et apriranno gli occhi a così grande errore conosciuto da chi non ha intelletto, ma che fa star forte il Pregadi di Venetia, che solo confidati in Filippo di Austria non come Re, nè in le sue potenze, ma nella sua sola bontà, stiano hora saldi et di un exito tale, con havere conceputo così grande certa speranza da tanta occasione, che chi non sa come queste cose passano in Spagna, non può difendere il Re Cattolico senza in un certo modo offenderlo, et pur è vero che egli è ottimo Principe, ma lo hanno insospettito de Francesi molto più di quello bisognava li Ministri, che per poca esperienza hanno cacciato innanzi Algieri, et tenuto poco conto della Lega, et così della elettione del Papa che fusse lunga, et poi fatto forse non havesse ad abbracciare questo negotio come nostro Signore ha fatto, che io per me godo come mi si corrisponde a questo negotio da Sua Santità: in somma comprendo che se fussimo nel mese di Aprile, nostro Signore rimediaria tutto, ma il tempo se ne è scorso, et di nessuna cosa si potranno dolere li Signori Venetiani quanto che siano stati abbandonati a Luglio, che vuol dir di Agosto: pur se verrà un rimedio tale che faccia conoscere di haversi mancato, et oltre di questo Sua Santità faccia, che le concessioni di Spagna si intendano, mancandosi, rivocate senza necessità di doversi fare la rivocatione di nuovo, che causa rottura, ma che le perda chi manca senza altro. Io voglio sperare in ciò qualche rimedio, et creda nostro Signore, che farò tanto questo anno per li Signori Venetiani per servire Sua Santità, che a loro imponerò nuovo obligo.

A NUESTRO SANCTISSIMO PADRE.

Meçina 6 Julio 1572.

SANCTISSIMO PADRE.

Loc. cit. f. 201. Original.

Marco Antonio Colona y el Obispo de Civita de Pena me dieron cinco dias a el Breve, que Vra Sanctidad fue servido de mandarme scrivir a los xxvi. del mes da Junio proximo passado, cuyos pies muy humilmente beso por la confiança, que meustra tener de que yo aya de acudir, como soy obligado, a las cosas del servicio de essa Sancta Sede, y en particular a la de Vra Beatitud. Quanto al sentimento que Vra Sanctidad tien de que no aya passado en Levante con la armada del Rey mi Señor, creo que quando V. B. a bramandado considerar lo mucho que importa a toda la Christiandad, que los estados de Sn Magestad Catholica se conserven y defendan de los Enemigos de la Santa

Yglesia, los quales no le soo menos dañosos que los propios Turcos, tendra por bien de que esta armada no se alexe por el presente de las costas destas mares. Siendo, como V. S. deve de ser muy açerto, no tener la Yglesia catholica ningun Principe christiano, que aya de bolver por ella como Su Magestad, y esto sea visto bien en todas las occasiones que por lo passado sean offrecido, y se puede tener por sin duda que lo mostrara en lo venidero. Quanto a lo que V. B. me embia a mandar, que se juntem con su armada y la de Veneçianos hasta treynta Galeras de las de Su Magestad: teniendo yo entendido ser su fin prinçipal bolver por las cosas de la religion, y particularmente servir y complazer a V. S. e ordenado, que vayan en Levante con el dicho Marco Antonio Colona xxii. Galeras y dos Galeotas a cargo del Comendador Gil de Andrada. En las quales demas de la gente ordinaria que traen, e mandado embarcar a qui hasta mil soldados Españoles, y dado orden que en las marinas de tierra de Otranto se tomen hasta quatro o cinco mil soldados Italianos, o la parte dellos qoe el dicho Marco Antonio quisiere, con los quales y con el restante de la gente que en la dicha armada yra (mas sobre todo coo las sanctas oraçiones de V. B.), espero en Dios nro Señor que sean de hazer el año presente nomenos buenos effectos, que el que se hizo el passado. Plega a Su Divina Magestad que assi suçeda, y que guarde la Beatissima persona de V. S. por tantos y tan felices años, como su universal Yglesia a menester, que yo no me alargo mas en esta por remitirme a la relaçion del dicho Obispo de Civita de Pena.

De Meçioa a 6 de Julio 1572.

D. V. B.

Mas humilde hijo que sus
sanctissimos pies besa
Don Juan de Austria.

ALL.

ALL.° ILLMO. ET RMO. SIG. MIO OSSERMO. MONSIG. IL SIG. CARDINAL DE COMO.

Illmo et Rmo Sig. mio ossmo.

Loc. cit. f. 211.

Alli vii. del presente mese partei di Messina per Levante, et S. A. per Palermo, di che Monsig. Odescalco ne haverà dato conto particulare; alli viii. giunsi a Capo di Stilo coo cioquanta Galere che con tante mi partei, 13. di N. S., 19. de Venetiani et 18. di S. M. Cattolica, che le altre quattro a complemeoto delle 22. le haverà da dar il Marchese di Santa Croce General delle Galere di Napoli al Sig. Gil d'Andrada, qual si doveva incontrar per strada; et una nave di vettovaglie per le Galere di Sua Santità l'ho fatta rimburchiar fin al detto Capo che si è potuto, in conserva delle Galere, et voglio sperare che sarà gita a salvamento in Corfù. Alli viiii. giunsi a Cotrone dove mi fermai per infrescar le ciurme, et haver nuova del detto Marchese, et così intesi che era da Taranto partito per Corfù, per rimandar indietro le navi di Sua Maestà, et darli ajuto, che erano già due mesi sono in quella Isola per la impresa di Levante, et a maggior cautela io mandai una fregata alla volta di Taranto coo l' ordine di Sua Altezza, et io mi partei da Cotrone coo mandar quattro Galere in Galipuli per intendere più certa nuova del Marchese, et passarmene al Capo di Santa Maria, dove harei havuto nuova così delli mille fanti di Nostro Signore, che si dovevano ritrovar in Otranto, come delli quattro milla fanti Italiani che ci ha offerto S. A. delle battaglie di quella Provincia, oltre li mille Spagnuoli che havemo nelle Galere di S. M. imbarcati in Messina, et li mille Italiani che ne haverà da consegnar il Marchese Santa Croce, delli fatti et destinati alla impresa di Levante, che in tutto doveranno far la somma di fanti 6000. Per strada al bianco havemmo nuova di due Galere Turchesche che havevano preso alcuni huomini in barca al Capo Spartivento, et pensando che forse la lengua presa noo li fusse contentata, navigai la notte con buona avertenza, mandando sei Galere cuscite al terreno, et io col resto in fila in mare, ma non ritrovammo nulla, per il che credo che facilmente hebbero notitia della disunione dell' armata, et che con tal aviso subito s' ingolforno per Cefalonia et la Morea. Il Sig. Gil d' Andrada che porta lo stendardo di Sua Maestà, è dal Proveditor Venetiano et da me honorato, et datoli quel luogo che haverebbe un General proprio di Sua Maestà, per non lasciar affatto spirar l' anima a questa santa necessaria et importantissima Lega.

Al Capo delle Arme io arborai alla Capitana di Sua Santità lo stendardo della Santa Lega, essendo così da farsi per vigor della Capitulatione con havermelo particolarmente ricordato Soa Altezza, et fu con grande allegria di tutta l' Armata ch' ivi era presente.

Al mio partir di Messina supplicai Sua Altezza a farmi gratia di darmi il suo parere in scritto, et così me lo diede, del qual mando la copia alla Signoria Vostra Illma.

Hieri poi x. del presente giunsi al Capo Santa Maria, dove trovai il Marchese di Santa Croce con le sue 36. Galere et le 17. navi che erano in Corfù, le quali haverà da condur fin a Trapani, che piaccia a Dio vi sia per mezzo Agosto. S. S. ne ha consignato le quattro Galere et li mille fanti Italiani; talchè al meglior modo che si è potuto ho messo in dieci Galere di Sua Mae-

stà due milia fanti, cioè questi sodetti Italiani et li mille Spagnuoli, et non havendo qui trovato nullo ordine del Cardinal Granvela di darmisi la fanteria di queste battaglie, conforme a come mi disse il Sig. Don Giovanni che farrbe, mi sono resoluto questa notte delli xi. partirmi per Corfù col Proveditor Venetiano et con Gil de Andrada con le sudette dieci Galere et le altre, lasciando qui il Conte di Sarno con le altre xu. di S. M., per imbarcar di queste battaglie il maggior numero di fanterie che potrà, et che subito se ne venghi in Corfù, se pur no verrà ordine dal detto Cardinale, qual dovrebbe esser venuto; et quel che in questo ci è di buono, è che le genti sono pronte, de quali, per quanto questi Signori che vengono di Corfù mi dicono, ce ne sarà di bisogno per esservi alcuna infirmità tra le fanterie Venetiane, designando io massime di non metter meno di cento cinquanta soldati per Galera.

Dice il Marchese Santa Croce che Piali Bascià con Lucciali havevano cento cinquanta Galere et trenta galeotte et fuste, et che se ben erano mal armate di ciurme et di artiglierie, una parte di loro erano piene di molta gente, havendo dato bando alle frezze con menar tutti archibugieri. La nostra armata non haverà più di trentacinque Galere ponentine, cioè tredeci di S. S. et 22. di Sua Maestà, et alla Venetiana mancano alcune Galere che sono in Candia con Marco Quirino, le quali, stando Lucciali per venir sopra il Zerigo, non è dubio che li darà grandissimo disturbo alla unione, et non erano certi che venissero le Galere del Golfo, in modo che senza queste due bande di Galere non credo cha Venetiani passino novanta Galere, che verriano ad esser in tutto cento venticinque et le sei galeazze, pur da Corfù darò più pieno ragguaglio. Io vado con intentione di conservar questi Signori Venetiani quanto più posso in questa unione, et perciò darli ogni possibil sodisfattione, et potendosi, che non manchiamo di andar a combatter l'armata Turca. Li mille fanti di Nostro Signore non sono comparsi in Otranto, nè in ne so nuova alcuna, mi son resoluto mandarvi un huomo di Monsig. Commissario con una fregata, acciochè venendo li detti fanti prima che il Conte di Sarno parti, ricuperi li scudi ottomila da Lecce, et mi dia subito aviso, ma non comparendo et venendosene il Conte se ne venghi ancor lui con la fregata, già che queste genti non sariano in tempo havendosi da andar a combatter l'armata, et in ogni evento lasserò al Sassatello quell' ordine che mi par che convenga. Et a V. S. Illma bacio le mani. Dal Capo di S. Maria li xi. di Luglio MDLXXII.

Servitore affmo di V. S. Illma e Rma
M. Antonio Colonna.

BEATISSIMO IN CHRISTO PATRI ET DNO. MEO COLMO. DOMINO GREGORIO DIVINA PROVIDENTIA PP. XIII.

Corfù 28 Luglio 1572.

BEATISSIMO PADRE.

Sendo vacato l'Arcivescovato de Nixia per morte del Rmo Monsig. Francesco Pisani, nè havendo potuto far eletione del novo come Juspatronatario, per causa delli tumulti di questa guerra, hora che la bontà del N. S. Iddio ha prestato favore alla giusta causa sua, acciò quel popolo in tempo così travaglioso non resti destituto del suo pastore, qual si con la dottrina, come con la exemplar vita possi solevar loro da tanti travagli, ho voluto con la buona gratia di Vra Santità far eletione del Reverendo Padre frat' Agostino Petcovich da Spalato dell' ordine di San Dominico, qual si atrova al presente al servicio dell' Eccmo Capitano Generale de questi Sermi Signori, persona che con tanta satisfatione de tutti, si per le fruttuose predicationi, come ancora bontà di vita esemplare, dà buonissimo assagio di se stesso: onde che promettendomi molto del suo valore et zelo della religione che in lui si scorge, mi rendo sicuro che lo habbi a esercitare questo carrico con quella charità, che Vostra Santità et da me, che le son ubbidientissimo figliuolo, vien bramata, onde con tutta quella devuta riverenza humilmente la priego, et suplico a volermelo concedere et confirmare, rimettendo il tutto nella sua buona gratia, alla quale pregando ogni felicità le baccio li santissimi piedi. Loc. cit f. 251 Originale.

Di Corfù a di XXVIII. Luglio MDLXXII.

Di Vostra Santità

Humilissimo figliuolo et servo
Il Duca dell' Arcipelago.

AL SIG. CARDINALE DI COMO.

Porto delle Gomenisse 27 Luglio 1572.

Illmo et Rmo Sig. mio ossmo.

Per una mia de xviii. di Luglio avisai a V. S. Illma il mio arrivo in Corfù, et coma facemo resolutione di partire per andar a combatter l'Armata Turca senza aspettar le Galere del Golfo, nè li fanti d'Otranto, et nella istessa le soggiunsi che per haver havuto aviso che di già li fanti si accostavano alla marina, si era mandato il Conte di Sarno et il Canaletto a levarli, et così fu esseguito, et noi partemmo per questo porto, giudicando l'aria di Corfù infetta, et Loc. cit. f. 257.

qui aspettar le Galere et fanti d'Otranto. Il paese è del Turco, et da principio ci hanno gli Albanesi portato vettovaglie, et io gli ho accarezzati, ma come i Turchi, con licenza de quali i detti usavano questi modi con noi, han visto fermarci, et non vi esser perfetta unione della Lega, la qual per tutto era formidabile, sono venuti li Cavalli di due Sangiaccati a disturbarci l'acqua et la legna, ma col buon ordine che se gli è dato, facemo l'uno et l'altro a nostro salvo. Si mandò prima una Galera Venetiana a pigliar lingua, et poi due altre, una Venetiana et una Spagnola, dalle quali mi è venuto aviso per fregata dal Zante, che Lucciali con cento Galere non era uscito dalli Castelli di Costantinopoli, et che Caragiali con le quaranta Galere et Galeotte se ne era retirato in Scyo, et le altre galere venute in Costantinopoli dal mar maggiore al numero di 60. erano mal conditionate, per non esser il leguame stagionato, et che però si credeva non si dovessero armare, niente di meno gli avisi di Costantinopoli de XII. del passato erano molto differenti, et fatti il giorno istesso che Lucciali uscì, perchè dicono esser 110. quelle che sono uscite da Costantinopoli con gran fausto, et esserne 70. fuori, ne danno per inarmabili le 60. venute dal mar maggiore. Io per me quanto a quelle voglio credere o che non si armeranno, o sarà tardissimo, et delle 70. di fuori non mi par verisimile, perchè non posso persuadermi che quando Caragiali è venuto alli danni di Tine et scorso il Cerigo, non habbia condotto seco tutti li Vascelli che erano fuori delli Castelli, perchè tal era la sua authorità, puol ben essere che le 15. Galere andate molti giorni sono con Arapamat in Algieri, non siano ancora tornate, et vengano ad esser di più delli quaranta che si trovano con Caragiali a Scyo, et è facil cosa che chi sta in Costantinopoli riceva inganno del numero delli Vascelli che sono fuori, potendolo ricever di quelli che escono di Costantinopoli per astutie che in questi particolari i Turchi usano. Hor io per mettermi al sicuro, finchè habbia meglior et certa lingua delle tre Galere che ho avanti, condurrò sempre meco le navi et le galeazze con presupposito di combattere con buon fondamento, se il nemico mi verrà a trovare confidato in haver la sua Armata piena di Archibugieri, et con l'animo che hanno contra le Galere Venetiane che mal volentieri si empiono di gente, et quando l'inimico non venghi, sarà in potestà mia sapendo come esso si trova lo andarlo a trovare lasciando le navi, ma non già le Galeazze.

Fin hora io discopro la postura, con la qual l'inimico aspettava tutte le forze destinate della Lega, che era il fermarsi con l'Armata et gran numero di Cavalleria nella Morea, così per guardar esso paese, come per soccorrere Negroponte, et con haver presidiato Rodi lasciar il resto, se ben in una certa maniera guardato, in effetto poi in abandono. Hora questo negotio muterà faccia, et credo io lo sapremo per li primi avisi, perchè di ragione l'Armata uscirà, et la difesa di Nigroponte et della Morea sarà dalla Cavalleria d'Andrinopoli più assicurata, et le Isole dell' Arcipelago con la uscita dell'Armata affatto assicurate, non potendo noi sbarcar le genti in faccia dell'Armata inimica. Questi però sono discorsi, et ponno riuscir altrimenti. Dico dunque che noi andaremo la volta de l'Arcipelago con la nostra Armata unita a ritrovar l'Armata inimica, et il combatter ne sarà il meglio, non si potendo, crederò ben che si farà poco, se ben la volontà nostra è grande, stante massime che le genti sono nuove et poco armate.

Di due cose avertì V. S. Illm̃a da Messina, l'una che i Signori Venetiani ci havessero mandate le Galere del Golfo, le quali non vengono altrimente, et non so se Sua Santità ne ha fatto instanza, ma quelli Signori han fatto errore (sia detto con ogni rispetto); l'altra che non venisse qui il Veniero per Generale, et creda V. S. Illm̃a che io durarei fatica, se ciò accadesse, di poter servir a Nostro Signore questo residuo d'anno così travagliato, non già perchè io habbia qui trovato li Mastri della guerra, ma però huomini prudenti, come sono il Generale et il Soranzo, il qual è raro par suo, et havendo in un certo modo antevisto il tutto, si è governato mirabilmente in Messina, et così continua qui. Et perchè V. S. Illm̃a mi scrisse che Nostro Signore abbracciava quello che io ricordava, non posso credere che non si sia fatto ufficio in Venetia, ma i Signori Venetiani questi particolari li sepeliscano, et in dubito che il Soranzo non haveria all'ultimo per male che il Veniere venisse.

Io ho con me 128. Galere, 22. navi, sei galeazze, 20. tra fuste et galeotte, che sono circa da 180. vele in tutto, haveremo gente per le galere assai bastante se ben nuova. Di aventurieri semo scarsi, perchè fu troppo grande il General che si appartò, essendo il Serm̃o Sig. Don Giovanni Grande fortunato et valorosissimo Capitano.

Ci è Monsig. d'Umena, il quale ha havuto assalti da questi Signori per ordine di Venetia di tornar in Francia, ma sta saldo et è valoroso et savio, io l'honoro et ho concluso che lo fariamo Capitano General di quelli aventurieri che vi sono, et si è messa la sua Galera alla banda sinestra del General Venetiano, come vedrà V. S. Illm̃a per una descrittione che le mando della nostra Armata col disegno di combattere che ho resoluto. Resto con questo baciando le mani di V. S. Illm̃a.

Dal Porto delle Gomenizze alli 27 di Luglio MDLXXII.

Questa sera poi ci è venuta una fusta da Candia con avisi che Lucciali uscì pur dalli Castelli, et unitosi a Scyo con Caragiali passò a vista della Sitia in Candia la volta di Rodi, et poi senza passar alli danni di Candia, come haveva disegnato, se ne veniva la volta di Negroponte, havendo brugiato li luoghi delle Isole di Nixia et di Paris.

Le Galere di Candia che sono col Proveditor Quirini non si sono mosse con tutti gli ordini mandati di quà, et se l'Armata inimica passasse avanti, ci impediria l'unione.

Del numero dell'Armata inimica havemo varii riporti, ma io ne ricavo che sono cento trenta Galere, tre machone et molti altri legni, ma nel numero delle Galere essercene molte cattive.

Hoggi sono giunte le Galere d'Otranto con fanti due mila et cinquecento, quali havemo ripartiti fra le Galere et navi, et domane 28. del presente ci forniremo di acqua et di legna per far subito partenza.

Questa notte poi il General Venetiano per via di Palermo ha havuto aviso che per ordine di Sua Maestà venghi Sua Altezza in Levante, cosa che ci ha tutti infinitamente rallegrati, et certo è stato il vero rimedio di questo negotio. Lodata ne sia la Misericordia di Dio, et la gran bontà di Sua Maestà Cattolica. Mando a V. S. Illma la copia della lettera del Sig. Don Giovanni, et la risposta che io gli ho fatto, per dove verrà V. S. Illma informato di quanto di più è successo nella nostra partita per conto di così buona nuova, che non ha causato mutation nessuna.

Questa sera poi del 28. sono venute le tre Galere che erano avanti, et ci assicurano che l'Armata è verso Negroponte, et per strada hanno lasciato dodeci Galere, et due galeotte di Candia che vengono, con le quali al sicuro ci congiongeremo alla Cefalonia. Et perchè stamo nel partir questa mattina 29. resto pregando a V. S. Illma ogni contento.

Supplico V. S. Illma mi faccia gratia mandar questo pieghetto a Monsig. Nuntio di Spagna quanto prima a buono ricapito.

Affmo Servitore di V. S. Illma et Rma
M. Antonio Colonna.

A NUESTRO SANCTISSIMO PADRE.

Meçina 1 Agosto 1572

SANCTISSIMO PADRE.

Loc. cit. f. 273. Originale. En el mesmo tiempo que me dieron el breve, que V. S. fue servido de maudarme scrivir, a los 21. del passado, abro rescibido V. B. una carta mia de la mesma data, en que avisava como el Rey mi Sñor pospuestas sus cosas privadas, y la conservaçion y seguridad de sus proprios Stados, estimando mas el beneffiçio comun de la Christiandad, que el suyo particular, me avia embiado a mandar, que me partiese con su armada la buelta de Corfu, a juntarme con la de la Liga, e me dado toda la priessa que assido possibile, en poner en execucion lo que su Magestad me a mandado, y assi me parto en esta ora a la dicha Corfu, para dende alli hazer los effectos a danno del enimigo comun, que juzgare ser mas convenientes, doy quenta desta resoluçion a V. S. respondiendo al dicho breve, y remitiendome en lo demas a la relaçion del Embaxador Don Juan de Çuniga, çertificando como çertificato a V. B. que ni en el progeso de mi viaje, ni en los effectos, que paresçera que convenga emprender, no se perdera un solo momento de tiempo, por que demas de la obligaçion que tengo a la confiança, que de mi se a hecho, dandome el pesso principal deste cargo, desseoyo tanto en particular el serviçio de V. S. que ningun trabajo abra, por grave que sea, que no se me haga muy ligeros. Cuya Sanctissima persona guarde nuestro Sñor por muy largos y felicissimos años, como yo desseo y su Universal Iglesia a menester. De la galera Real en el Puerto de Meçina a 1. de Agosto 1572.

De V. B.

Mas humilde hijo
que sus sanctissimos pies besa
Don Juan de Austria.

AL CARDINALE DI COMO.

Corigo 3 Agosto 1572

Illmo et Rmo Sig. mio ossmo.

Per mie lettere di Corfu, poi dalle Gome- Loc. cit. f. 276.
nizze V. S. Illma haverà inteso a pieno le ragioni che ci mossero a venir avanti con questa Armata; però fin da principio, ancorchè si ritraheva da diversi avisi che li nemici fussero in maggior numero de Vascelli, da noi fu deliberato di venircene in conserva con le navi et galeazze nostre; il che fu comunemente confirmato dal General di Sua Maestà et de Signori Venetiani, doppo haver ricevuto lettere del Signor Don Giovanni che veniva col resto dell'Armata a trovarne, che già eramo in procinto alla partita, et Sua Altezza medesima con sue lettere ne persuadeva a mirar che le cose di questi Signori non ricevessero danno, et che si tenessero

animati li popoli amici della Morea, il che essendu conforme al nostro primo intento, tanto più ne parve di non perder occasione con che potessemo rimediar al sodetto et mantener la nostra reputatione, massime che sapendosi che l'Armata inimica era fuora, andando noi, come è detto, potevamo incontrandoci con l'Armata, se ella havesse volnto combattere, sperarne vittoria, et se ce li fussemo accostati fermandosi, haveria potuto sopragiunger Sna Altezza, et retirandosi in nostra faccia haver alcun notabil danno. Hor giungendo la mattina a III. di questo con la nostra Armata tra l'Isola del Cerigo et quella del Cervi incontrammo Romagas, il qual con due Galere havevamo mandato avanti a pigliar lingua dell'Armata, ove riportò esser detta Armata al numero di dugento vele in Malvasia, quaranta miglia da noi, et così ci accostammo a questa Isola del Cerigo, dove dettemo fondo con l'Armata, et congregai il Consiglio, et stando verso le 18. hore in fine con essersi risoluto il combattersi di novo animosamente, ne venne aviso et per mare et per terra, che l'Armata Turca veniva alla volta nostra, e così ci mesemo all'ordine, et uscemmo in campagna giudicando che ci era di danno il combatter vicino al nostro terreno, per non dir occasione a poltroni di fuggire. L'Armata Turca si fermò a Capo Malio vicino a noi dodeci miglia, et così noi tornammo al nostro posto, ma levandosi un poneote gagliardo non potemmo rimetter tutte le navi al suo luogo, onde sei se ne sferrorno, le quali si sono mantenute su le volte, nè il nemico ha usato assaltarle, et questa mattina li ho mandato venti Galere, et ne ho ricuperato una, tre con le lor volti hanno turnato a pigliar terreno, dua non è stato verso di retirarle, ma si vanno ancora trattenendo nel Canale in salvo. Hor questa mattina per il detto vento che era rinforzato non potevamo andar ad incontrar l'Armata Turca, perchè stando dietro al Capo, questo vento che ne conduceva fin là ne saltava poi davanti, nè essi potevano venir a noi. Al tardi poi havemo inteso essersi l'Armata retirata a Malvasia, et per un Christiano fuggitosi havemo inteso, che havendo Lucciali inteso che io veniva con cento quaranta Galere, et che il Sig. Don Giovanni era in rotta con Venetiani (dico così per dir appunto quel che colui dice) veniva a combatterci; ma che vedendoci accompagnati dalle navi, se ne era ritornato indietro. Hor noi pensamo non lo potendo combattere sotto la fortezza di Malvasia di accostarceli più in là di Capo Malio, et far al meno che non possa partirsi senza danno, et se Dio ci mandasse Sna Altezza, che potriamo combattere senza navi, l'Armata sarebbe presa et per conseguenza quasi tutta la Morea, perchè i Christiani stanno in arme et aspettano il fine di questo negotio. L'Armata loro è di dugento vele, fra le quali sono 140. Galere et quattro maone, et piena di assai et buona infanteria; il resto fuste et galeotte.

Questo Cane veniva a tagliar molte teste nella Morea, et brugiar tutte le Isole de Venetiani, et giunger a Lepanto. Ringratio Dio che fin hora il nostro venir avanti non è stato in danno, et dica chi vuole. Dio ci mandi il Sig. Don Giovanni presto con le Galere solo, perchè qui havemo artiglieria da battere et ogni altra cosa, et pigliando o fugando questa Armata spero in Dio si faranno effetti notabili, et se io mi potrò metter con tutta la mia Armata di là da Capo Malio, che il tempo me lo conceda, mi sarò messo in bonissima postura. Ho voluto scriver tutto questo a V. S. Illma per una galeotta che spedisco al Sig. Don Giovanni, sperando che Sua Altezza l'espedirà indietro, perchè qui ho una necessità de vascelli che non oso privarmene, se non ottenesse una vittoria che la desidero più per sodisfattione di Sna Santità, che per ogni altra causa, et a V. S. Illma baso le mani. Il Sig. Pompeo Colonna mi ajuta gagliardamente, et così Romagas, perchè in fatti questo peso non è per le mie spalle, se ben posso sodisfarmi di far quanto sia a me possibile.

Da questa Armata dal Cerigo li v. d'Agosto 1572.

Affmo Servitore di V. S. Illma e Rma
M. Antonio Colonna.

ALL' ILLMO. ET RMO. SIG. MIO OSSERVMO.
MONSIG. IL CARDINAL DE COMO.

Zerigo 8 Agosto 1572.

Illmo et Rmo Sig. mio osservandissimo.

Dopo l'essersi caminato con molta diligenza e bono ordine per assicurar l'Isole de questi Signori Vinetiani et inanimar et assicurar anco questi populi Christiani sollevati, come il Signor Don Giovanni per una sua mostrava desiderare, se arrivò alli 4. al Zerigo, dove trovando aviso che l'armata nemica dopo l'esserse uniti e pieni di gente in Negroponte, se n'era venuta a Malvasia loco distante da noi a 40. miglia, con animo di voler roinar quelli populi di Braccio de Maina; e per l'avisi che si hebbero da Christiani fugiti, se intese che se ritrovava in numero de 160. Galere e 5. maone, e da 40. tra galeotte, fuste e bergantine. Et inteso da nostre Galere che eran gite di guanguardia, che l'armata veniva verso noi da l'altra parte del Capo Malio, se resolvette Sua Eccellenza (Marc' Antonio Co- Loc. cit. f. 384.

lonna) far metter in ordine la sua battaglia et aspettarla; e questo tutto successe alli 4. Accortisi nimici che l'aspettavamo, lassarno di venir inanzi e tornorno verso Malvasia per quella sera, dove se accostorno a 6. miglia, e noi dettemo fondo all' Isola del Zerigo, facendo acqua che ne havavamo grandissimo bisogno. Per tutti li 5. se stette nelli medesimi siti, e S. E. attese a ricognoscersi di novo l' armata, far proveder soldati delle monitioni necessarie, e reimpirse d' esse le Galere. Il di seguente, perchè l' acqua che in quel sito trovammo, era poca e cattiva, si prese resolutione d' andar da 8. miglia più inanzi in un loco chiamato le Dagonere, dove era più acqua et meglio. Accortisi nemici di questo, alli 7. nel far del di mandorno da 6. Galere a recognoscerci, e con il resto della loro armata venivano la volta nostra, sperando di metterci in fuga, già che d' armata Venitiana ne fan poco conto, over trovarci partiti per Candia e venirci dannegiando alla coda. Havendo aviso S. E. di questo dalla guardia, misse con bonissimo e prestu modo la sua armata in ordine, et uscimmo la volta de l' armata nemica; la quale accortase de noi, che caminavamo in battaglia per combatterla, cominciò ad intratteneerse: e poi con totto il travaglio e confosione d' haver a remorchiar 20. navi e 6. galeazze, che ne ritrovavamo, ce missemo tanto inanzi, che se loro in loco di caminar verso noi, o star almeno fermi, ne stavano con grandissima diligenza, e se ritiravano, sarrebbe successa la giornata, e con gratia de Dio la certa vittoria, come già teneva speranza certa che se ne li sarrebbe dato conto; ma l' inimico impauritosi, o pentitosi de venir a giornata se ritirò, di modo che noi per molta diligenza usassimo, (non) pottettimo venir alle mani. Li fu beo sparato qualche tiro d' artiglieria, e particolarmente dalla Quirina che era il primo. Lì desarborò una Galera e con un' altra si misse a fondo una fustessa, però se li salvò la gente: seguitandoli noi e lor fuggendo, ne venne già la notte, e vedendo S. E. non poterli per quel di far altra offesa, se risolvette ordeuar li remorchi alle navi e galeazze, e caminar verso la strada fatta da l' inimico, al quale se l' era già levato il passo da potersene tornar verso Capo Malio, e per questo s'era tenuto in mare: e fu caminata tutta quella notte, sperando nel far del di scoprir l' inimico tanto vicino che lo sforzassemo al combattere, o perder parte de l' armata; ma fu tale la diligenza di Lucelli nel fuggir la notte, che questa mattina che semo alli 8. l' havemo scoperta lontana in mare più di 25. miglia, et incaminandoci quella volta per seguitarlo ne refrescò il vento per proua di maniera che ne sforzò lassar quel camino. Semo di novo tornati a fornirci d' acqua, e dopo S. E. pigliarà subito quel espediente che sarà più oportuno e per la sicurezza della venuta del Sig. Don Giovanni, e per le cose di qua, ho voluto darne conto a V. S. Illma de quanto è passato, dicendole che tal è la diligenza e giuditio del Sig. M. Antonio, et fede et amore che hanno questi soldati, che se havessimo l' inimico molto più poderoso, ne confidariamo haverne certo la vittoria, confidatoci prima nel favor divino, et in quello che particularmente ne viene dalle orationi e di N.S. e della S.V. Illma. Ch' è quanto per hora me occorre dirle, supplicandola mi tenghi vivo nella memoria di N. S. e Sua, alla quale con ogni reverenza bascio l' Illme mani, pregandoli ogni contento.

Dall' Isola del Zerigo 8. de Agosto 1572.

Affmo Servitore di V. S. Illma et Rma
POMPEO COLONNA.

ALL' ILLMO. ET RMO. SIG. MIO PADRONE OSSMO.
MONSIG. IL CARDINALE DI COMO.

Serigo 12 Agosto 1572.

Illmo et Rmo Sig. e Pron mio ossmo.

Io non starò a narrar a V. S. Illma minutamente quanto è occorso in questi doi giorni che siamo statti alla faccia de nemici, perchè so che dall' Eccmo Sig. Marc' Antonio et da multi altri gli ne sarà dato compito aviso, solo io dirò a V. S. Illma, come giovedì che fu alli VII. del presente mese stando noi all' Isola del Serigo, l'Armata Turchesca fu scoperta che veniva alla nostra volta di verso Malvasia luogo della Morea, gli uscimo incontro ponendosi in battaglia con le nostre navi et galeazze, et la seguitamo in ordinanza sino a XV. miglia (perciochè ella si andava sempre ritirando), et vedendo che ci sopragiongeva la notte si rissolsemo ritornarsene al Serigo per far acqua, della quale haveamo gran necessità. Si trattò poi in Consiglio, et si rissolse di andar ad incontrar verso il Zante il Sig. Don Giovanni, acciochè l'Armata nemica qual gli andava incontro non potessi fargli qualche danno, et se ben il Sig. Marc'Antonio et il Sig. Gil d'Andrada erano di opinione di lasciar tutte le navi et galeazze per andar più espedittamente verso Sua Altezza, tuttavia per la grande instanza che gli fu fatta dalli Signori Veneciani furno sforzati di compiacergli, et condur con noi tutte le navi et galeazze. Fatta la nostra acqua sabato a mezzo giorno s'inviamo, et navigando tutta la notte pian piano la mattina si truovamo discosti dal Serigo sino a venticinque miglia, et scoprimo di verso terra l'Armata Turchesca che veniva Loc. cit. f. 316.

alla volta nostra, dato il segno della battaglia si posemo all'ordine et andamo ad incontrarla, dividendosi in tre squadroni, li quali però si vengono a ristringer tutt'insieme et procedere tanto avanti, che già il corno nostro dritto guidato dal Sig. Proveditor Soranzo doppo di haver sparato gran quantità d'artigliaria s'accostava a tiro d'archibusio: il che veduto per l'Armata nemica gli voltò le spalle, et si ridusse al corpo della battaglia soa dove era l'Ucciali, non manchò di seguitarlo il Sig. Soranzo, ma la difficoltà del condur galeazze et navi gli tolse l'occasione di poterla seguitar cosi prontamente, basta che esso Sig. Soranzo si è diportato molto valorosamente in verità. Seguito questo l'Ucciali attese a far ritirar l'Armata soa con gran prestezza, ma egli mai voltò le spalle, che se veramente le voltava, io tengo al sicuro che stante il disordine grande in che già erano, tutta quella Armata era nostra. Una bella astucia usò bene esso Ucciali, che se ben voltava verso noi la proda, haveva doe galere drieto che lo tiravano sempre più discosto da noi, talchè havendo poi unito di nuovo li suoi squadroni si ritirava piano. Il Signor Marc' Antonio con l'Armata nostra seguitò di continovo, ma vedendo che le navi si restavano insieme con le galeazze adrieto non gli parve di seguir più, ma raccolse tutta l'Armata, et fermatosi alquanto visto che l'Armata nemica non voleva la battaglia, siando il vento contrario per seguirla, et per conseguente seguir il nostro viaggio, si ne siamo ritornato al Serigo. Io prometto a V. S. Illma che siamo stati tanto vicini alla battaglia che non so come non sia seguita, ma dal giudicio che si può ritrar di questo successo, o l'Ucciali è molto covardo, overo ha espresso ordine di non combatter, perchè al numero grande delli vascelli che ha, egli poteva et doveva rischiar la battaglia, siando al numero di cento sessanta galere grosse et più di 40. fra fuste et altri vascelli; si può ben conchiuder per fermo che se noi haveamo le nostre forze di galere et galeazze senza navi, questa Armata Turca era nostra, però è difficil cosa il congionger queste machine si diverse come sono le navi con le galere. Il Sig. Marc' Antonio Colonna a mio giudicio si è dimostrato in questi dua giorni tanto valoroso et prudente, che se ben io lo riputava tale, mi è stato molto caro veder questa confirmacione per maggior soa gloria.

Questa mattina ultima in questi romori habbiamo salvato uno nave Veneciana, qual era di valor di 100. mila ducati, che veniva all'Armata nostra, la qual al fermo dava in mano de Turchi, talchè non è statto in tutto vana la fatica nostra. Io potrò horamai farmi poner nel numero de soldati, poichè oltre la battaglia dell'anno passato mi truovo ogni giorno in mezzo a archibuggiate et canonate, però poco questo stimo, empiegando il mio servicio per servir Nostro Signor Dio principalmente, poi Soa Santità et quella Santa Sede, per li quali esporrò sempre la vita con ogni prontezza.

Hoggi poi ho ricevuto una lettera di V. S. Illma di xxv. di Luglio, per la quale ho visto l'ordine che mi dà di far ritratto delle vettovaglie, che si erano apparechiate per li mille fanti del Conte Gentile Sassatelli: il quale si esseguirà. Desidero ben assai la congiontione nostra col Sig. Don Giovanni per saper le rissolucioni che si pigliaranno, secondo le quali si potrà meglio conoscer li bisogni nostri, et V. S. Illma stia sicura che quella maggior diligenza sarà possibile, si usarà per conservar et custodir la roba di Soa Santità, che non vadi a male, et alla giornata darò a V. S. Illma aviso di quanto seguirà; poichè tiene memoria di darmi ordine di quello si dovrà far delli scaffi delle galere che sono in Messina, non occorre ch'io replichi altro a V. S. Illma.

Si serverà l'ordine dell'anno passato della polvere et altre municioni per li soldati di Soa Santità, si come è menta di Soa Beatitudine.

Poichè vi è ordine sufficiente a Napoli per quelli denari che doveva levar mio fratello, non occorre dir altro.

Se Monsig. Odescalchi ha fatto relacione a Nostro Signore della fedeltà con la quale servo Soa Beatitudine, ne sento infinito contento, perchè so benissimo che li giorni passati non manchavano persone che si sforzavano di dar ad intender il contrario; ma io mi rissolvo a certificarne più Soa Beatitudine alla giornata con li effetti, per non star a empir fogli di ragionamenti nojosi etc.

Si è di nuovo rissoluto d'ioviarsi alla volta del Sig. Don Giovanni, et partiremo questa sera con le galeazze et solo tredeci nave.

Dal Serigo xII. di Agosto 1572.

Di V. S. Illma et Rma

Poi si sta sospeso di quello dovremo far, che piaccia al Signor Iddio indrizzarci al meglio. A dì 13. del detto.

Humilissimo et Divotissimo Servitore
Domenico Grimaldi.

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE

Corfù 18 Agosto 1572.

BEATISSIMO PADRE

Con mio grandissimo dispiacere et cordoglio ho inteso per lettere del Commendator Guasconi l'indignatione della Santità Vostra contra Loc. cit. f. 388.

la Religione, et di me in particulare, che com'a Generale di queste galere non habbi seguito Marcantonio Colonna, o per dir meglio il stendardo de la Santità Vostra, et perchè ciò non è stato per mia culpa ho voluto scrivere (come faccio) queste puoche righe in mia giustificatione alla Santità Vostra, avenga che per le lettere che Sua Altezza (Don Giovanni d'Austria) ha scritto intorno a ciò, stimo ch'a quest'hora la Santità Vostra sarà restata sodisfatta.

Sapia dunque Vostra Santità che l'instruttioni ch'io tengo dal Gran Maestro et Conseglio, son di dover in questa giornata seguir il commandamento di Sua Altezza, a cui queste galere erano destinate, et così ho fatto, et se dal Nontio di Vostra Santità o dal Signor Marcantonio Colonna li è stato significato altrimente, non so che dirle, basta ch'io non mi son mosso a cosa veruna senz'espresso ordine di Sua Altezza, che se da ella mi fusse stato non dirò ordinato, ma solo accennato di dover andare in Levante et con suo stendardo, più che voluntieri li saria andato, ma da Sua Altezza mi fu detto che restassi sempre presso di lei, et in cambio di queste nostre tre galere donò altri tre galere delle sue per dover andar in Levante, che in vero mi dispiacque non puoco. Et per far più capace Vostra Santità de l'innocentia mia voglio che sappia io questo proposito ch'io son gentilhuomo Venetiano per nome chiamato Fr. Pietro Giustiniano Prior di Messina, et chi prima di hora haveria possuto haver, s'havessi voluto, il carigo ch'hora tengo di queste galere; ma non volsi mai pigliarlo se non poi ch'il Turco ruppe la guerra, et che fu conclusa la santa Lega, et ciò feci non ad altro fine, salvo per spendere in servitio di quella mia patria questa mia vita, et per non haver possuto haver le galere, attento (le teneva un Cavaglier Spagnolo) nel principio che la S. Lega fu conclusa procorai esser General di terra, et lo fui, et perdendosi in quel istante le tre galere che pigliò Logiali, fui creato delle altre che si refecero, et mi trovai l'anno passato nella giornata felicissima, dove com'è noto a tutt'il mondo, oltre che restai ferito a morte, et chi perdi più di 6 mila ducati per essere stata questa galera tutto tagliata a pezzi, non ho voluto lasciar di ritornar anchor quest'anno, parendomi ch'in meglior occasione non posso exponermi a dover morire ch'in servitio di quella mia patria, come che vi morì l'anno passato un mio unico nepote Capitano d'una galera, ch'havesse piaciuto a Dio fusse toccato a me prima ch'a lui, pur resto contento a Sua Divina Maestà piace di fare. Io ho voluto far questo breve discorso alla Santità Vostra, acciò lasci di credere ch'io habbi in ciò ponto culpato, et se ben l'effetto di queste galere è seguito, nel modo che è seguito, Dio sa se nel'intrinseco n'ho sentito particular dispiacere. Io potrei dire a V̄ra Santità molte altre ragioni in mia disculpa, ma per non fastidirla farò fine con basciargli con ogni devota humiltà li Santissimi piedi, et pregandoli da Nostro Signor Iddio ogni contento et felicità.

Da Corphù alli xv. d'Agosto 1572.

Di Vostra Santità,

Che soi Santissimi piedi bascia,

L'umilissimo servitore
F. Pietro Giustiniano General delle Galere della Sacra Religione Hierosolimitana di Vostra Santità.

AL CARDINALE DI COMO.

Zante 19 Agosto 1572.

Ill̄mo et R̄mo Sig. mio oss̄mo.

Il Signor Don Giovanni mi scrive una lettera, della quale mando copia a Vostra Signoria Illustrissima. La mostrai al General Venetiano, al quale parse molto strano che se ci mandasse un ordine così preciso, et stanno molto mal sodisfatti, parendoli che hanno aspettato con tanta Armata et tanta fanteria in Corfù quattro mesi, et che poi si habbia per male che in ultimo si sia procurato di impedir al nemico la ruina loro, alla qual manco hanno mirato per venir a congiungersi con Sua Altezza, poi che hora l'Armata inimica nullo impedimento tiene di non ruinar il lor Regno di Candia, che il Zerigo è a tal termino che poco ci è più che fare, havendo massime loro aviso che parte di Armata et di fanteria sono rimaste per le cose di Barberia; anzi che la istessa persona di Sua Altezza fatta che qui habbia un poco di prospettiva sia per tornar alle istesse cose di Ponente: onde io fo molto mal giudicio di questo negotio, nel qual a me è giovato tanto poco il servir così bene appresso i Ministri di Sua Maestà, che solo la infinita affettione che porto al servitio di Nostro Signore et con l'obligo che non può esser maggiore, mi fa passar per questa croce. Hor veda Vostra Signoria Illustrissima che potevo io far più per gratia di Dio, di quello ho fatto, che se ben l'ho scritto altre volte, non è che il giusto resentimento non mi trasporti. Loc. cit. f. 311.

Li Venetiani hanno ordine espresso dal lor Dominio in caso che noi non vogliamo andar avanti di andar loro in Candia, in modo che se li lassavamo, sarebbe parso che fussemo venuti più presto a dissolver la Lega, che a procurar d'andarla vivificando. Se lor andavano soli non credendo le forze del nemico, perdevano tutta l'Armata al sicuro: oltre che io non sarei mai man-

cato all' ordine di Nostro Signore di ajutar Venetiani, in modo che con questo fondamento fu fatta la nostra determinatione in Corfù di andar avanti, per strada poi congionticí con le galere ite ad Otranto a pigliar fanti, ci sopravenne aviso da Sua Altezza della sua venuta in Levante, ricordandoci tre cose, l' una di non impegnarci in impresa (questo l' habbiamo fatto), l' altre di aturbar il danno che l' Armata inimica potesse far, et mantener in buona opinione i Christiani sudditi del Turco: hor vedasi se per questo ricordo potevamo, nè dovevamo noi starcene, anzi tanto più di comune parere ne confirmammo nella nostra prima determinatione di arrivar al Zerigo, di che havemo continuamente dato aviso a Sua Altezza, che in più volte havemo mandato cinque fregate, due galeotte et una galera, con occasione delle quali alcuna volta ho scritto a Vostra Signoria Illustrissima. Si è poi trovato l' Armata inimica di 230. vele, fra le quali vi sono 180. galere grossissime, se habbiamo fatto il debito si o nò, Dio et il mondo il sa, che l' havemo messa in fuga due volte, et assicurato non solo i Venetiani, ma il paese ova sono i Christiani nostri affettionati. Vedasi poi se siamo venuti alla congiontione in faccia del nemico, senza voler proponer che Sua Altezza venisse, per il rispetto che si porta a sua persona, che per il resto l' Armata Turca stando noi fermi li conveniva far il medesimo, et con cinquanta galere messosi in mare Sua Altezza veniva sicuro, et l' Armata inimica era perduta, che era il maggior effetto che si potesse fare, nè pensare; che havendo noi fatto foggir l' Armata con 130. galere che noi havevamo et con le sei galeazze (che tante erano et non più, essendomene io voluto chiarir bene), perchè questi Signori Venetiani ad ogni luogo disarmano galere, et non ne dicono niente, si può giudicar quello si sarebbe fatto con cinquanta galere tali, quali sarebbono state quelle che Sua Altezza havesse condotto seco; et volesse Dio mi havessero dato in Messina l' ajuto che Sua Santità domandava. Di più veda Vostra Signoria Illma che tempo harebbe havuto l' Inimico, se Sua Altezza non è gionta prima che a x. d' Agosto in Corfù, nè se ne è venuta qui come scriveva ad aspettarmi, che di già alli 17. si sarebbe fatta la congiontione. Però bisogna haver patienza et sodisfarsi della sua conscienza, la qual tengo io tanto quieta quanto dir si possa, presupponendo che Sua Santità con la sua retta mente incaminata solo al bene resterà di me sodisfatta, che è quanto io pretendo. Et con questo resto baciando le mani di Vostra Signoria Illustrissima et pregandoli ogni contento. Dal Zante li 18 d'Agosto 1572.

Questa sera volendo spedir questa lettera mi è sopragionta quest' altra fatta hieri, et noi sempre dubitammo che l' arrivo della Galera di Pietro Pardo haverebbe fatto mutar Sua Altezza di venir qui al Zante, ma a risolversi di starsene in Corfù, et per questo si rimandorno la notte delli xvii. le due Galere mandateci da Sua Altezza, facendoli intendere che erano qui già salvi et honorati, onde poteva Sua Altezza esseguir il suo primo proposito, et che noi di più con le Galere tutte et galeazze li sariamo andati incontro fin passata la Cefalonia, et perciò volemo credere che gionte le sudette due Galere, Sua Altezza se ne verrà, se ben questi Signori Venetiani col suspetto che hanno preso, che il Signor Don Giovanni non venga per fermarsi, si sono molto insuspettiti: onde io non ho potuto persuaderli ad andar a Corfù, dicendo loro che se Sua Altezza non vuol passar, sia lei quello che lo determini, sapendo che semo qua, et non noi come sarebbe con lo andar là. In somma stanno malissimo sodisfatti, et quasi disperati. A Sua Altezza si è risposto subito che noi andaremo ad incontrarlo, et che speramo certo che con l' arrivo delle due Galere Sua Altezza starà nel primo proposito, et in tanto il tempo camina, Dio sia quello che si mova a compassione di noi, il qual doni a Vostra Signoria quanto desidera. Dal Zante li 19 d' Agosto 1572.

Di questa ultima resposta se ne manda copia a Vostra Signoria Illustrissima. Già qui li Venetiani hanno inteso, che da Corfù Giuan Andrea se n' era partito per Messina a congiungersi col Duca di Sessa con cinque galere. Io mi allargo con Sua Altezza, perchè in questa lettera di 17 non mi obliga a mostrarla ai compagni, alli quali se ben ne li ho dato parte e sanno la sustanza di quello io li respondo nel negotio, non sono perciò stato io astretto a mostrarli la lettera. Et perchè ho faticato assai et con grande honore, perchè la saldezza della mia galera so quello haveva operato, non voglio che le iniquità altrui et le intercezzioni delle lettere, le quali se tutte saranno gionte, Sua Santità havrà saputa ogni minima nostra accione, mi possin far danno, et Sua Santità sia della verità ben avvisata, mi sono resoluto a mandar questo mio servitore in posta solo, perchè questo spaccio vadi sicuro, et a Vostra Signoria Illustrissima baso la mano. Di Zante a 19 de Agosto ad hore sei di notte 1572. P. S. autografo

Servitore affetmo di V. S. Illma e Rma
M. Antonio Colonna.

AL CARDINALE DI COMO.

Corfù 1 Settembre 1572.

Illmo et Rmo Sig. mio ossmo.

Per una fregata che spedì il General Venetiano da Cefalonia, diedi aviso a Vostra Signoria Loc. cit. f. 357

Illustrissima come ce ne venivamo con tutta la nostra Armata di navi, galeazze et Galere a Corfù, che così ca lo scriveva il Signor Don Giovanni, et come ci pareva impossibile, che saputo Sua Altezza che l'Armata inimica fusse di quà dal Braccio di Maina non venisse a congiungersi con noi in Cefalonia, et per questo li havevamo mandato una Galera per fuora dell' Isola, venendo noi di dentro, acciò ci fussemo incontrati, mandai anco a Vostra Signoria Illm̃a una fede del General Venetiano; et semo por hoggi giunti qui, et salutato et honorato Sua Altezza quanto mai fusse possibile, et partitosi il General Venetiano dalla Galera Real Sua Altezza mi disse non si parli del passato, li resposi che io ne voleva parlar in modo che già posso dir: ubi sunt qui me accusant? mi disse: Signore fata il vostro buon officio, et procurata saper l'intento de Venetiani, et ditemi il vostro parere, li resposi: Signor noi non sapemo che animo havete, perchè non essendo venuto avanti, ne fate creder quello si dice che ancor si pensi quest' anno a Barberia, massime con la partita di qua di Giovan Andrea; non so il tempo che vi vogliate trattenere, il qual è tanto avanti, che parer volete che vi dica, convenendomi indovinare. Mi disse che lui era risoluto far tutto quello che conviene al beneficio dell'impresa, allhora io le dissi che Sua Altezza doveva con l'Armata delle Galere et galeazze andar a trovar Lucciali, et che le navi, nelle quali sono il resto delle nostre fanterie et vettuaglie con gli apparati della guerra di terra, le lasciamo che se ne venghino la nostra volta; acciochè quando non possiamo costringer l'inimico alla battaglia di mare, nel fatto poi conforme all'occasione veder che effetto si potesse far in tarra: mi fece replica al primo dicendo che intendeva che le Galere Venetiane, non volendone condur a rimburchio le quasi disarmate, restavano a 90. et 13. sono quelle di Sua Santità et 74. le sue, perchè in queste si contano le 22. che ho menato io, non haveriamo più di Galere 177. et otto galeazze; in modo che havendone Lucciali 200. (perchè in fatti questa è la verità, ma io sono andato ritenuto allo scrivere, ma ben l'havemo contate) che dunque non havevamo Armata eguale all'inimico, il qual volendo combattere si uniria con le cinque maone: l'altra era che non si combattendo, come potevamo noi in faccia di una Armata tale sbarcar gente in terra. Le risposi quanto al primo se Sua Altezza burlava o pur i suoi Consiglieri lo dicevano, mi rispose che il Consiglio ci faceva questo discorso; le disse: Signor grande honor mi vuol fare il vostro Consiglio, che io con cento trentaquattro Galere habbia fatto fuggir due volte quella Armata, et la seconda volta senza navi et solo con una galeazza, et che Vostra Altezza con questa Armata non sia certo di haver vittoria; avvertete Signor che la vittoria dell' anno passato vi darà questa al sicuro, et che havemo Archibogeria tale da combatter con trecento Galere Turchesche. Sua Altezza haveva la medesima opinione, ma sappia Vostra Signoria Illustrissima che in Corte di Spagna se ben pigliò l'anno passato l'Armata inimica lo caccìorno. Nel secondo capo le risposi che non bisogna mai persuadersi che l'inimico faccia ogni cosa bene, che così non accaderia mai di invaderlo; ma potendosi con sicurtà andare, è ben fatto veder come si trova, et che noi sapemo che li popoli sono per noi, le fortezze debili, et la riputatione acquistata è grande, onde potriamo veder occasione tale che se non ci trovassemo le navi vicino ci causasse infinito dolore, et mi parse in conclusione che si andava quietando; perchè infatti questo Signore è di una ottima mente, et è desideroso di gloria, ma lo tengono tanto suggetto et ha tanto consiglio, che è cosa dannosissima in una guerra, che le determinationi vanno ad hore, che certo sono venti li suoi Consiglieri, et poi bisogna far quello della Lega, che io prometto a Vostra Signoria Illustrissima, che da che si comincia a consultare puol una Armata inimica, prima che noi habbiamo resoluto, far 200. miglia.

Hor in somma Sua Altezza mi disse che io procurassi di intander il desiderio de Venetiani, et così me ne partei, se ben io sapeva che era conforme alla mia proposta, et andai da Venetiani, alli quali dissi che, se Sua Altezza si disporrebbe ad andar avanti, non mettessero difficultà nel rinforzar le loro Galere di gente, et lassar ancora le cattive, et li lascai ben disposti. Domattina il Signor Don Giovanni farà la sua sinodo, et poi saremo insiemi, et voglio sperar in Dio si otterrà questa resolutione, la qual se non fusse per altro, per la reputatione era necessaria, il resto è in mano di Dio. Ho voluto subito dar conto a Vostra Signoria Illustrissima di tutto il sodetto, et poi ce lo darò volando della resolutione et così della partita. Io vedo quanto questo negotio della Lega è a cuore di Sua Santità, et però è bene che sappia, che per volerlo conservare ci bisogna diligenza et non meno quella che qui si procura, quanto col negotiare in Spagna et in Venetia, et col Imperatore; et che Sua Maestà si risolva se questo negotio le sta bene o nò, se lo sta bene, lassi da parte quello che meno importa, che certo si fa glorioso con salute certissima de suoi Stati, se altrimente la intendono, saria molto meglio levar Sua Santità da questa continua ansietà, et che ognuno faccia il fatto suo; et certo qui hanno mal consigliato Sua Altezza a farci tornar con tanto incomodo, lasciando in mani de nemici il paese che con tanta fatica havemu conservato, per dover forse poi far il medesimo di andar avanti, oltre che noi mentre

Sua Altezza si congiongeva, havevamo pur l'authorità delle deliberationi, et non comandarà con tanta authorità. Questo io non lo dico per me che l'ubedir Sua Altezza mi è felicità, che sono avezzo ad andar sotto ogni Spagnoluzzo, ma per li Capitoli et per li Venetiani; et hanno messo in disgratia di Sua Altezza Gil d'Andrada, il qual concorse in quello si doveva; si che ci è pur troppo che fare a conservar questo negotio, et alle volte vorrei essere non solo qui, ma in Venetia, in Ispagna et per tutto, che è miserabil negotio veder perire una congiuntione fatta, la quale non vi essendo nè si potrà nè doveria desiderar et procurar altro a beneficio della Christianità. Io so che è superfluo entrar io in questi particolari, che nostro Signore sa et vede tutto, ma l'importanza del negotio mi fa scorrere stando impiegato nel servitio di Sua Santità. A Vostra Signoria Illma bacio le mani. Di Corfù al 1. di Settembre 1572.

Jacomo Malatesta da Ragusa manda la lista delle Galere Turchesche, et se ben dice che ce ne sono tante senza cannone, noi sapemo che questo non è vero et ci costa in fatto: della geote che non habbiano molta voglia di combattere, lo credo in gran parte per la vittoria passata, et in somma sono 218. Il dir poi che non voglino più che tanti banchi molte di loro, questo non li leva che non siano Galere: hor chi non ha coscienza et è padrone assoluto puol far gran cose.

Non posso lassar de dire quanto ben serve il Signor Pompeo (Colonna), perchè lo fa de manera che io mancarei troppo a non ne far fede, come meglio la farò de presencia, che senza lui mi sarei trovato in molto maggior travaglio.

Servitore affmo di V. S. Illma e Rma
M. Antonio Colonna.

NARRATIONE DI QUANTO SI È FATTO IN ARMATA DA LA PARTITA DE LE GOMENIZZE ALLI XI. SETTEMBRE FINO ALLI XX. DETTO, MANDATA CON LETTERE DE XXI. SETTEMBRE DA PORTO GIUNCO A NAVARINO.

Loc. cit. f. 387. Gionto in Corfù Marcantonio Colonna con l'Armata della Lega, dove era il Sermo Signor Don Giovanni, all'ultimo d'Agosto, fu concluso il secondo giorno di dover di nuovo tornar in busca dell'Armata inimica senza le navi, ma inviandole da loro istesse a dar fondo al Zante, et ivi aspettassero l'ordine di Sua Altezza, et partì l'Armata per il porto delle Gomenizze, dove si haveva da proveder d'acqua et legna.

In questo il Sermo Signor Don Giovanni giudicando le Galere della Serma Signoria di Venetia non molto ben proviste d'infanterie, fece instanza con l'Eccellenza del General Venetiano che dovesse prenderne di quelle di Sua Maestà, et replicando il detto Generale non haverne bisogno, massime che senza Sua Altezza l'Armata della Lega haveva due volte fugata l'inimica, et che havendo disarmato quattro Galere et messo quelli fanti su le altre, et di più cavatine per questo effetto cinquecento dalla fortezza di Corfù et altretanti dalle navi, giudicava esser superfluo di pigliarne delli altri, allegando che l'anno passato si presero per mero bisogno. Sua Altezza in questa disputa si andò quasi impegnando con le parole di non dover passar avanti, senza che li Signori Venetiani pigliassero gente. Per il che M. Antonio Colonna si mosse a procurare di levar via questo impedimento, et fece che il General Venetiano accettasse nelle sue Galere le fanterie di Sua Santità, et esso pigliarebbe in quelle le altre di Sua Maestà, et così fu sopita questa difficultà; ma non però si rimediò alla perdita del tempo, perchè si differì la partita fin alli undici di Settembre che si andò all'Isola del Fano. Alli XII. poi si fece partenza per Cefalonia, quando s'incontrorno le due Galere che M. Antonio Colonna haveva mandato a prender lingua dell'Armata inimica, et referirno che si trovava in porto Giunco mal sana et piena di tremore, quel giorno il vento ne fu al quanto per prua, et la Capitana di Venetia era lontana dalla Reale, onde fu dimandato alla Capitana del Papa che dicesse il suo parere, il qual fu che si stesse due o tre ore ancor prodigiando, et quando il vento durasse, si poteva render la volta per l'Isola del Fano. Nondimeno alli marinari di Sua Altezza parve altrimente, et si tornò alla detta Isola al remo, perchè il vento abbonacciò del tutto.

Alli XIII. si tornò a far partenza, et con buon tempo la sera istessa a due hore di notte si dette fondo all'Isola delli Guardiani fuor del porto Riccostoli della Cefalonia, dove si stette tutta quella notte, il giorno delli XIIII. si spese tutto in far acqua, il giorno delli XV. fuor del Canale della Cefalonia et del Zante si spese quasi tutto in veder in battaglia l'Armata, havendo Sua Altezza mutato l'ordine che per prima l'Armata haveva tenuto, et mettendosi un Ponente freschissimo che durò tutta la notte delli XV., che si sarebbe gionto a porto Gionco la mattina delli XVI., dove l'Armata inimica era, si andò tutta quella notte a secco, essendo stato tanto il General di Venetia come quello del Papa di voto contrario, et per tre volte mandatolo a dir a Sua Altezza, la qual persuasa da Don Giovan di Cardona et da suoi marinari altrimente navigò a secco, come è detto di sopra, in modo che gionta l'Armata la mattina delli XVI. all'Isola delle Stanfalide, fu forzata per non andar così scoverta a star in quell'Isola tutto il giorno. Partì dunque l'Armata la sera con determinatione fatta in Consiglio

da S. A. dal General del Papa et da Venetiani di esser la mattina delli xvii. al far del giorno sopra Modone, perchè se l'Armata stava in Porto Gionco, come si teneva per certo, se gli tagliasse il camino, et si mandorno due Galere avanti, acciò sopra Modone la mattina dessero nova dell'Armata, se pur si trovava a Porto Gionco, et con questa determinatione fermata si fece partenza, et i marinari di S. A. condussero l'Armata più verso ponente del Prodano, onde la maggior parte dell'Armata inimica, che si trovava al detto Porto Gionco, hebbe tempo di uscire et andar verso Modone. Allhora il General del Papa andò da Sua Altezza et li disse, che già che si era navigato al riverso, et contra la resolutione fatta, et l'Armata inimica se ne andava senza voler combattere, che Sua Altezza mandasse 20. buone galere con un capo alla coda dell'Armata Turca, per veder se havesse potuto impegnar il nemico alla battaglia, overo almeno prenderli alcuna galera, et Sua Altezza li rispose se egli havrebbe fatto questo effetto, et accettò di farlo, et andatosene a cavar fuori le venti galere, fu Sua Altezza dissuasa da questo dicendoseli che l'Armata inimica in tre squadroni veniva a combattere, et però mandò a dire a Marcantonio Colonna che non andasse altrimente, perchè l'inimico veniva, il quale dimandando alla sua guardia d'alto che faceva l'Armata inimica, li disse che fuggiva, et così di nuovo tornò a dir a Sua Altezza che la verità era che l'Armata fuggiva, et Sua Altezza li disse che lui andasse con la sua sola Galera a vederne la verità, et che se l'Armata fuggiva tirasse due tiri, et se veniva per combattere ne tirasse uno, et se ben al General del Papa parse stranio col stendardo di Santa Chiesa andar solo, accettò et andò avanti, et volendolo seguir molte galere furono per ordine di Sua Altezza tutte fatte tornar indietro, solo il Proveditor Quirino Venetiano lo seguitò contra l'ordine. Gionta la Capitana del Papa tanto avanti che il General proprio vidde fuggir l'Armata inimica, tirò li due tiri, et non per questo S. Altezza si mosse con l'ordine della battaglia con le galeazze. Et vedendo M. Antonio alcune galere inimiche adietro, mandò il Proveditor Quirino da S. A. a dirli che li mandasse alcune galere, perchè sperava ancor di essere a tempo di poter far alcuno degli effetti sodetti, et S. A. ne li mandò otto, ma tanto tardi che a pena poterno dar spalla alla Capitana del Papa, se ben da lontano a sei Galere inimiche che li venivano incontro, et in tanto tutta l'Armata inimica si trovò sotto la fortezza di Modone. Sua Altezza restandosene retroguardia disse a M. Antonio Colonna che pigliasse la vanguardia, et se ne andasse a dar fondo dove meglio le paresse tra l'Isola della Sapienza et della Capraja, et essendo il detto M. Antonio li vicino si spinse avanti con otto Galere, et ne trovò quattordici Turchesche, contra le quali si oppose persuadendosi che l'Armata lo seguisse; intanto tutto il resto dell'Armata inimica uscì fuori dell'altra parte, onde S. Altezza fu necessitato a voltarli il fronte, et così tanto M. Antonio quanto le Galere inimiche tornorno ad incorporarsi nelle loro Armate, et con le artigliarie le due Armate si trattennero fin a notte, et se ben vi erano deputate trenta Galere con Don Giovan di Cardona alla retroguardia, Sua Altezza disse a M. Antonio Colonna che lui retirasse in mare tutta l'Armata, per dove Sua Altezza si incaminò, e così fece fin che l'inimico si retirò che erano due hore di notte, e poi fu fatta determinatione per il bisogno dell'acqua andarla più presto a far verso Corone, che a Navarrino, acciochè volendo l'Armata inimica prender il camino di Levante si potesse incontrare, et così a Corone fu fatta l'acqua con alcuna difficultà, venendo Lucciali in persona con la meglior gente che havesse per impedirla.

Fatta l'acqua quasi tutti davano per parer a Sua Altezza, che se ne doveva tornar al Zante per unirsi con le navi, et trattar quella impresa che si dovesse fare, et a questi tali bastava di andar al Zante, perchè restando una armata tale in essere a Modone, certo era che all'Armata Christiana non conveniva sbarcar gente in terra, massime che vi restavano di qua da Corfù solo tre imprese, Lepanto, Santa Maura et la Preusa, tutte senza porto, per l'armata Christiana, oltre che restando senza gente, la Inimica li poteva dar adosso. Allhora tanto il General del Papa come de Venetiani furono di parere che S. A. di nuovo rappresentasse la battaglia all'inimico, et vedesse nel modo che esso si trovava, et la offesa che se 'l poteva fare; S. A. con la sua ottima mente accettò questo consiglio, e si presentò la detta battaglia alli 19. di Settembre, et l'inimico la rifiutò di nuovo; et dato fondo l'Armata Christiana nell'Isola di Sapienza si mise S. A. col suo Consiglio et così il General Venetiano con il suo nella Capitana del Papa, con la qual sola Galera si andò a riconoscere il sito dell'inimico, et fu giudicato da tutti comunemente non potersi offender l'Armata inimica per la parte di mare, ma intentarlo per terra con l'acquisto ancora di Modone, et così l'Armata della Lega se ne andò a porto Giunco alli 20, dove da Sua Altezza et dal General del Papa et quel de Venetiani si è concluso non abandonar l'impresa, ancorchè molti del consiglio di S. Altezza et altri l'hanno per negotio impossibile, et mandarsi per le navi rimaste al Zante, ove sono due mila et cinquecento fanti, le artiglierie et altri apparati, et ancor avisar al Duca di Sessa, che con le Galere et genti che ha seco se ne venghi, et in tanto mandar 18. Galere a levar dalle navi, in caso che il tempo

non le ajutasse, alcune cose necessarie, et riconoscer qui il modo della offesa che per terra si potrà fare all' inimico, et la sicurtà con la quale in questo porto si potrà lassar la nostra Armata, non li restando più gente che tanta, per la strettezza della bocca et per potervisi da una parte di essa far un forte. Fin hora si ha per megliore la preposta da Marcantonio che le altre, qual è piantar l' essercito sopra l' istessa terra di Modone.

Due sono li vantaggi che par che si possano havere all' inimico, l' uno è che s' intende che la vettuaglia sia per mancar prima a lui che all' Armata Christiana, perchè se ben quella haverà de rinfrescamenti che non ha l' Armata Christiana, non ha però la panatica in essere, la qual levò a 20. Luglio in Negroponte: l' altra è che l' Armata Christiana è in porto, et la inimica ha nelli tempi cattivi da andar girando l' Isola di Sapienza, nel resto tutte le difficultà sono per l' Armata Christiana, poi che la inimica è di numero superiore, se ben inferiore di qualità de soldati, ha il paese della sua, tiene una fortezza che la copre, aspetta d' hor in hora ajuti gagliardi di cavalleria et di fanteria. Onde se la impresa che si tratta non fusse necessaria per tutta la Christianità, massime prevenendo li tempi avenire, et tanto del servitio di Dio, per ragione humana et ordinaria sarebbe per haversi per affatto disperata, ma come è causa santissima, tutti speramo et Sua Altezza principalmente, superare ogni difficultà a beneficio della fede di Christo.

AL CARDINALE DI COMO.

Navarrino 27 Settembre 1572.

Illmo et Rmo Signore.

Loc. cit. f. 396. Per la sua delli VI. del presente presentatami hoggi alli 26. ho inteso il felice successo di Francia, et altre buone nuove a me fuor di modo carissime, et perciò all' incontro sentendomele obligato molto solo le dirò come giunsemo in Modone a 16. del presente, havendo lassate le navi al Zante et ritrovato Occiali che la medesma mattina era venuto da Navarrino con l' Armata nemica. S. A. li presentò la battaglia, et non volendo egli uscire a combattere andorno alcune delle nostre Galere a tirarle delle cannonate, et essendo stata la nostra Armata infino alle 22. hore s' inviò poi alla volta di Capo di Gallo, acciò di là si potesse andare a fare acqua alle muline di Corone, si come si fece il dì seguente non senza alcune scaramuccie che i Turchi voleano prohibire l' acqua. Il dì dopo questo al fare del giorno tornando di nuovo in Modone, et postasi un' altra volta in battaglia la nostra Armata, il nemico non solo non usci, ma non fece anco segno di voler combattere. Tutto quel giorno infino alla notte alla terza guardia si stette al ridosso dell' Isola di Sapienza, donde partiti venimmo al porto di Navarrino lontano da Modone XII. miglia, porto sicuro et difeso da tutti li venti. Quivi si determinò di richiamare le navi, al che fare si mandorno 24. Galere, le quali insieme con dette navi sono ritornate questa mattina, et sperasi qualche buona risolutione. Mentre siamo stati in questo porto si è fatta due volte acqua difendendola da nemici, il primo giorno smontorno 2000. Spagnoli guidati dal Sig. Marc' Antonio, et 2000. Italiani guidati da me, l' altro giorno smontorno da 8000. fanti fra Italiani, Spagnoli et Tedeschi, i quali per comandamento di S. A. obedirno a me: altro non ho che dirle di nuovo, se non che V. S. Illma si degni tenermi vivo in gratia di Sua Beatitudine, certificandola che non mancherò con ogni mio potere operarmi sempre in tutto quello che conoscerò essere a beneficio commune: et non essendo questa per altro bacio le mani di V. S. Illma, et priegole ogni contentezza.

Del Porto di Navarrino il dì 27. di Settembre 1572.

Di V. S. Illma et Rma

Et non essendo spedito il Corriere a questi giorni si sono fatte alcune scaramuccie al far dell' acque di poco momento, et si è atteso a fabricare una macchina per consulta di Giuseppe Buono, architetto, con la quale si spera da alcuni, ma non da tutti di poter danneggiare l' Armata nemica; alli cui danni et di Modone ancora s' attenderà subito che 'l tempo ci sia favorevole; et tardando in questo mentre si farà l' impresa di Navarrino, luogo piccolo et non con molta gente, sopraposto al porto dove ci ritroviamo. Et di nuovo le bacio le mani. Alli 28. Settembre.

Servitor affettionato
PAOLO GIORDANO ORSINO.

AL CARDINALE DI COMO.

Porto Giunco 5 Ottobre 1572.

Illmo et Rmo Sig. mio osservandissimo.

Per una mia lettera delli 2. diedi conto a V. S. Illma come si era concluso di pigliar questo luogo di Navarino, et come se n' era dato la cura al Sig. Principe di Parma. Vi è stato tanto poco ordine nel piantar dell' artigliaria, et nel munir il campo, et d' ogni altra cosa ne- Loc. cit. f. 413.

cessaria, et quel che più importa lasciato il transito libero all' inimico di poter a sua posta di giorno et di notte rinforzar il presidio, che stante il sudetto, et il mancamento delle vettuvaglie si fece hiersera deliberatione di retirar l' artigliaria et l' essercito con grandissimo dispiacere de tutti, perchè essendo il luogo debile, et essendovisi pur in parte impegnata la reputatione, il mancamento del vivere et il potervi sempre entrar gente di refresco ci habbia forzato a prender tal deliberatione. Parse ancor conveniente che il Sig. Principe fusse ajutato a retirar l' artigliaria, et così vi andai io, dove sono stato la notte passata et questa mattina, et fattosi l' effetto senza ricever danno, et certo il Principe si è portato valorosamente, ma è stato mal servito, et voglio dir certo che Pompeo Colonna lo ha ajutato gagliardamente, et Paolo Sforza ha mostrato molto valore. L' inimico si è avvicinato con più di 2000. cavalli et con fantaria in sito che egli stava sicuro, et a sua posta presidiava il luogo, che certo io hiersera vi viddi entrare cinquanta cavalli. Non si tentarà per quanto vedo altro in queste parti, nè forsi per quest' anno, perchè ancorchè il volere di Sua Altezza sia bono, et si aspettano alcune navi di vettovaglie, che potranno forsi incontrarsi verso Cefalonia, non puol esser vettuaglia bastante, dovendo esser molta quella che habbia da remediar un' armata come questa, quando viene a restarne del tutto sproveduta, come questa hora si trova, che bisognerà che Dio ne accompagni col buon tempo, acciò possa bastarci al ritorno: questo è accaduto non solo per error fatto da Commissarii, ma come il biscotto è venuto nel fine si è trovato mazzamorra quasi tutto, et volendone mandare in terra alla gente se n' è consumato assai per essersi disfatto nel moversi.

Dio perdoni a chi da principio non ha voluto che fusse possibile ad offendersi il nemico, et sono andati dando tempo al tempo con far machine et aspettar navi, acciò il mancamento del pane ci habbia poi escluso il tutto: la voluntà di Sua Altezza non puol megliorarsi. Dimani se retirarà il nostro essercito spallegiato dalla nostra Armata, et se l' inimico volesse tentar qualche cosa si haveria carissima l' occasione. Non havemo saputo se l' Occhiali è qua, o è a Modone con l' Armata, perchè non ci vengono così li renegati, come facevano dal principio, anzi molti Spagnoli et Dalmatini se ne sono passati all' inimico, et fattosi, se forsi non eran prima, Turchi. Et a V.S. Illm̃a bacio la mano, pregandola a conservarmi in bona gratia di Nostro Signore.

Da Porto Giunco li v. di Ottobre 1572.

Servitore affm̃o di V. S. Illm̃a e Rm̃a

M. Antonio Colonna.

Sempre siamo stati uniformi ne le deliberationi li tre voti, et in questa ritirata havendo parlato il Sig. Don Giovanni et io, che per la necessità del vivere il partito era forzato, il Generale de Signori Venetiani disse, la risolutione è fatta, poi che li dui voti faltano. Io replicai che se le altre deliberationi si erano prese sempre di accordo, questa doveva essere più di tutte, poichè era forzata da la necessità, et che havendo io ordine da Nostro Signore non solo di tardare, ma di procurare che esso Signor Don Giovanni sverni in Levante, diceva che mi pareva che stessemo, et che se loro havevano vittovaglie che ce ne dessero, che io per il mio voto diceva che si stesse fermo. Rispose che egli non replicava, nè contradiceva: io soggiunsi che già che non poteva contradire, dovea consentire, et non volere buttare ad altri la carica del bisogno che era commune a tutti, perchè li soldati che io havea ne le sue galere di Nr̃o Signore si morivano de la fame, et così afflosciò. Et hoggi è stato da me a scusarsi, mostrandomi la terribilità de la sua Republica, et dicendomi che se io non venivo a Corfù con quelle galere di S. S. et del Re Catholico, lui havea ordine di andare a combattere l' Armata del Turco, et si sarebbe perso in un tratto. Mi è parso che Sua Santità sappia la verità di questo fatto. Quello di che li Signori Venetiani si possono dolere (levato il passato) è che ne fece Don Giovanni tornare in Corfù, che si venne pigramente a trovare questa armata del Turco, et che risolvendosi di dare a l' alba sopra la Isola di Sapienza, quando l' armata Turchesca era in quel porto, dessimo in questa del Prodano.

AL CARDINALE DI COMO.

Dal Prodano al Zante 8 Ottobre 1572.

Illm̃o et Rm̃o Sig. mio osservandissimo.

Per l' altra mia delli v. diedi ragguaglio a V. S. Illm̃a di quanto fin a quel giorno era successo. Alli vi. retriammo la nostra gente in battaglia, et prima che s' imbarcasse fecemo la nostra acquata, et vi successero alcune scaramuccie, perchè era concorso gran numero de cavalli et fanti inimici che si erano accampati vicino, et li nostri mostrorno molto valore et ardire. La mattina delli vii. essendo comparsa a vista dell' Armata inimica una nave delle nostre, che non era nel numero di queste che con noi conducemo, uscirno alcune Galere Turchesche con Caragiali per pigliarla, et noi havendo aviso che l' Armata loro usciva fuori, ci levammo con la nostra. Io mi posi avanti con la mia Galera, et

Loc. cit. f. 412.

feci forza con cinque over sei altre Galere che mi venivano appresso di arrivar le Inimiche, quali si retiravano dalla nave verso Modone che ci havevano scoperto, et qnando credevo d' investir una delle dne Capitaue che andavano per afferrar la punta drieto l' Isola di Sapienza, dove si erano salvate le altre prime, venne a passarmi avauti la Capitana di Napoli, et investì una di quelle. Io mi incaminai per l'altra, il Proveditor Canale mi si attraversò, et a lui scappò ancora. La Galera presa dalla Capitana di Napoli era del nipote di Barbarossa, chiamato Meemet Bei figlio di Assan Bassà, il qual fu nel fatto ammazzato, et vi si prese un Capitano di Gianizzeri con pochi altri Turchi, da quali si è havuta lingua, che oltre ul Bassà di Sofia che era venuto, come io scrissi, con quel numero di cavalleria, è venuto ancora il Belerbei della Grecia, et vi eran concorsi venticinque mila cavalli. Havevauo deliberato levarci l' acqua et piantarci artiglieria in terra per batterei drento al porto di Navarrino. Per il che noi astretti dal mancamento del pane come dal veder di non poter in questa parte far altro effetto, dove il nemico si era così ben fortificato, havemo resoluto iu Cousiglio di venircene con animo se trovaremo vettuaglia di far qualche impresa, et io per me credo saria più a proposito nel Golfo che altrove, poi che per trovarsi voltate le sodette forze in queste bande trovariamo in quelle minor impedimento; ma pur vado dubitando, come auco per l' altra ho scritto a V. S. Illma che per trovarsi questa Armata tutta tanto allo scorto di vettuaglie, che per buona quantità che ne venisse uon possa supplire al nostro bisogno, et però resti la medesima difficultà contraria molto al buon animo di tutti. A V. S. Illma bacio le mani pregandole da Nostro Signore ogni contento.

Da questa Armata passato il Prodano li viii. di Ottobre 1572.

P. S. autografo

I Veneciani sono remasti mal sodisfatti di due cose, l' una che da principio ci ara più da magnare a detto de ministri di Sua Altezza che non si è detto di poi, e l' altra ch' essendosi venuto tardi sia stato ancor con mala provisione. Il ponto è che per l' anno avvenire se babia una armata da combatter la Inimica, altramente il fine di questa guerra sarà molto doloroso. E se ben il Turco brava di tre et quattrocento galere, habiamone noi 300. con dodici galeazze: che la vittoria sarà certa, è per tenerse al sicuro. Veneciani ne havriano d'armar 150. et altre tante Sua Maestà, acciochè con quelle di Sua Santità, Malta, Genua et Savoja il conto tornasse pari; l' armata di Portugallo sarebbe a preposito. Il Sig. Dou Giuanne conosce il mio servicio e così Venecciani, ma la mia speranza è in nostro Signore. Hieri quando s'esaminò il Capo de Jannizzari se li domandò apparte, se ci era pensiero de far pace con i Sigg. Veneciani, e rispose che i Francesi la trattavano; ma perchè parlavano della restitucion de Cipri, il Turco non la voleva intendere, ma che in altra forma havria potuto essere. Il Sig. Don Giuanne è persuaso d' alcuno de suoi che se ne vorriano tornar a casa, stanchi di questa per dir il vero infelice vita, di andarsene in Spagna, et io ho sempre inteso dire, che li Generali stanno mal in corte, et i nepoti delli Papi for di Roma: ma il danno sarebbe che Veneciani vedendo ancor Sua Altezza in Spagna, pensarebbono che mai più tornasse per la flemma di là. Sua Altezza crede che giovaria per le preste provisioni, e spera col primo corriero haver licencia. Sua Santità hora con la sua prudencia ajuti, o procuri impedir quest' andata, che io per me non l' ho per bona, perchè Sua Maestà l' ha da resolvere et i ministri esegoirlo, et Sua Altezza darà più calore in Italia che là. Bisogna che vi sia deposito di grosso numero de fanti in Otranto, come si risolse quest' anno, et ancor di vittuaglie, perchè i nostri soldati in mare lungamente patiscono, et esser più a bon' hora, altramente sarà in mal hora; et vorria che questi Signori Veneciani provedessero in questo inverno Candia e l' altre sue Isole, acciochè se noi ce volessemo conservar in possessione di consumar le vettovaglie in porto, et uscir nell' autunno, il loro stato ch' è infatti frontiera della Cristianità, non se perdesse. Questi Signori discorrono bene et il Generale è delli honorati gentilhuomini che habbia la Christianità; ma hanno bisogno de soldati, e se l' hanno, servirsene, V. S. Illma mi perdoni, ch' è ordinario di chi non fa nienta il descurrere, et alienar il pensiero delle cose presenti e passate con trattar delle future; ancorchè Dio sa se io ho colpa de così infruttuoso successo, et li baso la mano pregandola a conservarmi in gracia di Nostro Signore.

Dal Prodano alla vela verso Zante a dì 8. de Ottobre 1572.

Il Sig. Pompeo Colonna ha servito certo benissimo et mostratosi in ogni cosa.

Servitore affmo di V. S. Illma e Rma
M. Antonio Colonna.

AL CARDINALE DI COMO.

Zante 10 Ottobre 1572.

Illmo et Rmo Sig. mio ossmo.

Per la precedente mia delli viii. ho dato aviso a V. S. Illma di quanto occorreva. Giunsemo a mezza notte in Zante, dove si è stato il giorno Loc. cit. f. 426.

delli IX. et delli X., acciò li Signori Venetiani possano proveder questi luoghi di Cefalonia et del Zante, et ce ne passaremo quanto prima in Corfù, dove non si trovando più che buona provisione di vettuaglie, Sua Altezza di longo se ne passerà a Messina, perchè in fatti non so se hanno vettuaglie che bastino a condurla fin là, et di trovar vettuaglie bastanti per quest' Armata non vi ho nessona speranza: oltre che per la nuova di esser entrato il Principe d'Oranges in Malines, et lettere havute del Duca di Sessa si è visto in Sua Altezza affatto raffreddarsi l'animo delle cose del Golfo, per dove veramente si poteva dar alcun rimedio alle vettuaglie, et li luoghi si sariano trovati mal provisti; talchè questi Signori restano mal contenti, et non solo senza provisione di far altro da loro, ma secondo me con poca di proveder li lur luoghi delle cose necessarie. In fatti essi restano per frontiera et soli, et l'inimico potente et con riputatione.

Io non ho vettuaglie per potermi manco fermare, oltre che semo nel inverno, et se bene Soa Santità comandava, come manderò in questo capitulo, che io non lasciassi i Venetiani, era allhora in Messina nel principio dell'anno, et non venendo o mandando Sua Altezza delle forze di Sua Maestà: ma hora che la stagione è finita, et che io non son parte di far nulla con poche Galere, et la gente nel estremo senza magnare et senza danari, non ho giudicato che questo sia quel caso, per il quale entrava l'ordine di Nostro Signore, che ha supplito oltre alla sua portione, et in tempo; talchè per la sua parte non si è mancato a niente. Et quando Sua Altezza lasciasse Galere a questi Signori, di che credo che loro faranno instanza all'Altezza Sua, allhora io restarei, perchè vi saria forma di Lega, et non dubitarei che Nostro Signore non l'havesse per bene, et così verrebbe la provisione del danaro et delle vettuaglie; ma in questa forma il negotio vien ad esser fornito nel tempo, che le guerre di mare sogliono riposare per la nuova stagione. L'ordine di Sua Santità non si estende secondo me in questo caso. Le forze che io ho con le Venetiane non sono bastanti, et se loro giudicassero altrimenti, crederei che s'ingannassero grandemente, in modo che per consiglio solamente era poco al proposito dove sono huomini che governano Republiche; et per questo me ne verrò, parendomi che così convenga all'ordine che io ho di Sua Santità, non facendosi per esseguir quello nullo mancamento; et solo lo estenderei a restar quando Sua Altezza lassasse Galere; se in questo io facessi errore, priego Nostro Signore a perdonarmelo, poi che non è per mancamento di volontà, nè perchè io non faticassi sempre nel suo servitio, ma solo che il mio giudicio non passa più oltre. Penso non lassar le Galere et gente di Sua Santità continuandomi la salute che hora tengo, che quanto al Sig. Don Giovanni, poi che per mia disgratia non forni di conoscermi l'anno passato, credo mi conosce hora. Con che resto baciando le mani di V. S. Illma, et con ogni divotione raccomandandomi in buona gratia di Nostro Signore.

Dal Zante li x. d'Ottobre MDLXXII.

Servitore affmo di V. S. Illma e Rma
M. Antonio Colonna.

AL CARDINALE DI COMO.

Corfù 10 Ottobre 1572.

Illmo et Rmo Sig. mio ossmo.

Dal Zante donde scrissi ultimamente alli x. Loc. cit. f 423.
del presente a V. S. Illma, venessemo in Canal Piscardo della Cefalonia, et non ci lasciando il tempo passar avanti, ci trattenemmo fin alli XVI. del presente, et in quel giorno postisi venti da scirocco, se ben il mar di fuori era gagliardo, cominciammo ad inviar le nostre navi inanzi, et in tanto ci fermassemo a far acqua. Il seguente giorno propose il Sig. Don Giovanni la partenza et il General di Venetia non voleva a modo alcuno farla, et veramente era reprobata da molti marinari, ma perchè Sua Altezza si vedeva astretto dal bisogno del pane, si risolse in ogni modo a partire. Il tempo si pose burascoso assai, et sopragiongendo la notte con le pioggie gagliarde et le burasche che facevano mutationi de venti spessissime, ci fu assai da travagliare, et se li venti havessero rinforzato di fuora, certo si passava gran pericolo; ma così si andò travagliando finchè la istessa notte si arrivò al porto di S. Nicolò, donde venissemo la mattina alle Gomenizze, et in tutto quel giorno delli 18. si raccolse l'Armata. Una Galera di Sua Santità, della qual era Capitano il Cavalier San Giorgio andò ad investir la notte in una secca vicino all'Isola del Passò, che andava alla vela. Si è perso il fusto, della gente sono salvi li marinari et poco meno che tutti li soldati, delli schiavi se ne sono ricuperati circa ottanta. Inteso il caso con mio molto dispiacere, vi mandai subito tre Galere ad ajutar a ricuperar l'Artiglieria et robbe che si potevano, et con esse Monsig. Commissario et il mio Comito, et spero che si ricuperarà l'Artiglieria et gli altri armeggi. Si è fatto prender prigione il Comito che se ne fuggì de primi, et se meriterà castigo li sarà dato, massime che quella secca è molto nota a ciascono.

Hoggi nel porto delle Gomenizze è arrivato il Sig. Duca di Sessa con Gio. Andrea et tre-

deci Galere, ha condotto due navi con vettuaglie, di che questi Signori Venetiani hanno da principio preso gran sodisfattione, pensando che questo fusse parte per far restar l'Armata; ma come io scrissi a V. S. Illma considerai, sempre che non poteva venir soccorso sufficiente di vettuaglie a così eshausta Armata, et che bisognava venir alla resolutione del ritorno, non potendo Sua Altezza senza ordine svernar in questi mari. Intendo poi che il Duca è venuto per sollecitar il Sig. Don Giovanni, perchè ritorni, et non per altro, il che ha causato che subito Sua Altezza ha fatto determinatione di partire. Et in fatti questi ultimi avisi di Fiandra danno grande occasione d'impedimento ad ogni progresso di qua, nè è bastato che il General de Venetiani et io proponessemo mandar Galere per vettuaglie a Taranto, che Sua Altezza è stata salda al ritorno, così per il mancamento del pane, come per esser la stagione tanto avanti, che conviene hormai metter l'Armata in salvo, et pensar all'anno che viene: bone ragioni se l'anno venturo le cose se incaminaranno bene. Ha ben il Sig. Don Giovanni offerto a questi Signori tre mila fanti Italiani, ma non ha voluto lasciarli Galere, talchè loro non sono risoluti di accettarli; nè meno essi Signori mi hanno fatto altra richiesta che io resti con loro, forse perchè han veduto di non poter haver altri Vascelli, et io l'ho havuto per bene assai, perchè non si potessero doler di Sua Santità, se ben era senza ragione, che li havesse mancato, vedendo le cose in questi termini che mi forzavano pur a venirmene per le considerationi, che per la detta mia de x. scrissi a V. S. Illma. Semo a Corfù questa sera, et col ritorno delle Galere et Commissario procurerò quanto prima esser all'ordine per venirmene con Sua Altezza a Messina, et d'indi la volta di Roma.

Di questo successo della Galera ho sentito gran fastidio, pur con questi schiavi ricuperati, et con li forzati che credo sarà comodo haver delli condennati nello Stato Ecclesiastico, si potrà ben presto riarmar un altro delli fusti migliori che restano di Sua Santità a Messina, o quello che si trova a Napoli, se così la Santità Sua lo comanderà, della cui volontà sarà bene che in Napoli si trovi ordine espresso. Et con questo bacio le mani di V. S. Illma et le priego ogni contento.

Di Corfù li xix. di Ottobre 1572.

P. S. autografo. Si è fatto intendere a tutti li soldati che havessero per bene di girsene in Ancona, che lo dicano, perchè se li trovarà vascello che ve li conduca: vedremo quelli vorranno et se li darà il recapito. Questo l'ho fatto così per lor comoditade essendovene de Marchigiani, come per quella parte ancor levar nostro Signore di spesa quanto prima. Li altri si conduranno a Napoli con le galere, dove sarà bene Sua Santità comandi quello vorrà se facci quanto al licenziarli. La galera duodecima comparsa col Sig. Aurelio di Fiorenza non ha usato con me nulla manera di usanza, onde judico che non sia stata mandata altrimente per complimento della 12. Non dico il parer mio quanto al licenciar de fanti, che non andassero in Ancona, perchè quando nostro Signore me lo rimettesse, farei quel che judicasse et suo servicio et reputatione.

Delle cose più importanti havrei molto più che dire, mi rimetto all'arrivo, se Dio me lo concederà. Sua Altezza havrà havuto carissimo che io col stendardo di nostro Signore l'accompagni, si che lo avvertimento di nostro Signore fu prudentissimo et a preposito.

Il Sig. Pompeo Colonna, con il Prencipe de Parma, Paolo Giordano et molti altri Signori se ne tornano per terra, et il Sig. Pompeo mezzo infermo.

Servitore affmo di V. S. Illma e Rma
M. Antonio Colonna.

A NUESTRO SANCTISIMO PADRE.

Meçina 29 Otobre 1572.

SANCTISSIMO PADRE.

A los 14. de Agosto, des de Corfu, scrivi a Vra Sanctidad, significandole la verdad de lo que passava en el particular de las galeras de la Religion de Sant Juan, y quan a geno estava el Maestre y Cavalleros della, de la culpa que se entendia, se lesponia de non haver ydo en Levante con Marco Antonio Colona, para que visto por Vra Beatitud tuviese dellos la satisfaçion, y buen conçepto que su inoçençia mereçia, y a unque tuve por çierto, que esto hastara para que no se hiziese do la sinçeridad y llaneza, con que an proçedido diferente Juyzio. E entendido que toda via pueden tanto ruynes informaçiones de algunos, que por sus particulares fines por ventura quieren, que se tenga entendido otra cossa, de lo que en effecto passa, que a bastado para resuçitar la sospecha antes conçebida, caluniando al dicho Grand Maestre y Cavalleros de inobidientes a los mandamientos de Vra Sanctidad, que lo e sentido en el alma, por ser muy çertificado, que podesçen sin haver por que, por lo qual y por la obligaçion que tengo, a bolver por la verdad dexado a parte, lo que el Rey mi Señor dessea el bien y acreçentamiento do la dicha Religion, yo lo que yo por esto, y la particular affiçion que a sus cosas tengo, devo hazer por ellas, me a pareçido tornar á hazer fee de nuevo a Vra Sanctidad, que si las

Loc. cit. f. 457. Originale.

dichas galeras non fueron á Levante con el dicho Marco Antonio, no fue por culpa del dicho Grand Maestre, ni de sus ministros, sino por haverles dado yo orden, preçissa, para que sin embargo de haver me pedido el General dellas, que le diesse liçençia para seguir el dicho Marco Antonio, se que dassen comigo, y para que mejor lo pudiessen hazer di otras de las desta armada, que fuessen en su lugar, de manera que si por esto se les imputa culpa, se vee claramente, a lagravio que resçiven y la parte que toca de la satisfaçion de la Su Magestad, y a mi pues les a verido por servirle y obedeçerme quando no podrian hazer otra cossa. Supplico humillmente a V̄ra Beatitud se aquiete de que estaes la realidad de la verdad, y que si alguno a querido darle contrario entendimiento sea engañado, y tenga al dicho Grand Maestre y Religion en su buena graçia, pues no anbecho por donde la devan perder, y les haga la graçia y favor que huviere lugar en sus actiones, que en ello resçivire mayor merçed, de lo que a qui podria encareçer, y por que el Embaxador Don Juan de Çuniga hablara mas largo a V̄ra Sanctidad sobreste neguçio, no dire sino que guarde nuestro Señor la Sanctissima persona de V̄ra Beatitud por tantos y tan largos años cnmo su Universal Iglesia á menester, y yo desseo. De Meçina á 29. de Octubre 1572.

P. S. autografo. V̄ra Sanctidad crea que ni el Maestre ni sus ministros tienen ningun jenero de culpa, ni yo tampoco en lo que hije con ellos en esto particular de la galeras. Pues avendo venido unanes a seguir el estandarte de su Magestad, no me parescio ser servicio de V̄ra Beatitud, que saliesen por entonçes desta borden taotomas atendiendo todos a un mismo efeto, y a si buelvo de nuevo a hazer fe a V̄ra Sanctidad como yo solo fuy el que por entonçes les detuve de executar la horden que se les dava por las causas que digo, y que antes son dignos todos los de esta Religion, que desmereçedores de la graçia.

D. V. B.

Mas humilde hijo que sus
sanctisimos pies besa
Don Juan de Austria.

III. — 1572. — §. 96.

S. D. N.

GRATULATORIA DEL P. GENERALE DELLA COMPAGNIA DI GIESU'.

Ferrara 17 Maggio 1572.

IHŪS.

BEATISSIMO PADRE.

Armata e diversi d'Italia nel 1572. f. 8. Originale. Rendo gratie infinite alla Divina bontà, che s'è dignata provedere tanto presto, et tanto bene, al bisogno di Sua Santa Chiesa, dandoli per Capo Vostra Santità, et la supplico, augmenti in quella i thesori di sua gratia, et ajuti Vostra Beatitudine a portar il peso che l'ha imposto sopra le spalle, a grande gloria sua, et univarsale benefitio della Republica Christiana. Et già che io per la mia infirmità non posso andar per adesso, mando in mio loco il Padre Polanco, come antico servo di Vostra Santità per li basciar di mia parte li santi Piedi, et per offerir a Vostra Beatitudine per parte di tutta nostra Compagnia la pronta, et humile ubbidientia che doviamo, et supplicarla, conservi in sua protettione detta nostra Compagnia, come dal principio di essa l'ha sempre havuta Vostra Santità. Et rimettendomi a esso Padre Polanco solamente dirò che humilmente domando la sua santa beneditione, et di qua come posso bascio i suoi santi piedi.

Di Ferrara li 17. di Maggio 1572.

Di Vostra Beatitudine

Obedientissimo Servo che suoi S̄m̄i
piedi bascio
Francesco.

IV. — 1573. — §. 15 — 17.

RELATIO RERUM A F. FELICIANO NINGUARDA SAC. THEOLOGIÆ DOCTORE IN URBE APUD SUMMUM PONTIFICEM GESTARUM PRO APPROBATIONE, AC CONFIRMATIONE SYNODI PROVINCIALIS SALISBURGENSIS CORAM RMO. ET ILLMO. METROPOLITANO, AC RMIS. COEPISCOPIS, CÆTERISQUE PROVINCIÆ PRÆLATIS PUBLICO IN CONVENTU FACTA.

Salisburgi 20 Aug. 1573.

Synodo Provinciali habita (Reverendissime et Illm̄e Archipræsul, R̄m̄i Episcopi ac Patres) visum est vobis universis, ut ea, quæ maximo studio ac labore ad communem Provinciæ hujus utilitatem, salutemque publico in conventu præclare decrevistis, more majorum, suprema totius orbis Christiani auctoritate, hoc est Sedis Apostolicæ, quæ proxime et secundum Deum in nos, religionemque potestatem habet, judicio approbarentur, et rata firmaque haberentur: quicquid enim in tota republica Christiana, maxime si ad divinas cæremonias, cultumque pertineat, aut statuitur, aut geritur, id sine dubio correctioni romanæ subjiciendum est, ut ad summi religionis Christianæ Catholicæque magistri censuram sine errore dirigamur, ac perpetuo convertamur. Itaque me pro vestra singulari in me humanitate ac benevolentia Romam proficisci voluistis, librumque Synodalem ad Christi Vi- Germania Vol. 129. f. 8.

carium deferre. Quod ego iter, cum Dei honorem gloriamque, cum vestra studia in religionem propensa, cum populi salutem, cum utilitatem ac splendorem Ecclesiæ ob oculos mihi posuissem, magno animo et voluntate ingressus sum, ut tandem aliquando labor vester pareret, quod jam diu parturiit. Profectus sum ergo, et re bene confecta, non tam pridem reversus. Quandoquidem vero Spiritus Sanctus, quo duce superioribus annis ea statuistis una voce, unoque consensu, quæ summam provinciæ aut reformandæ, aut in fide Catholica retinendæ continent, hoc tempore, et hoc eodem loco vos congregavit, ut viam inveniatis auspicandæ reformationis, exequamini que ea feliciter, quæ salubriter instituistis: mearum partium necessario putavi, ut paucis rationem rerum a me in Urbe gestarum vobis explicarem, solita vestra benignitate ac benevolentia fretus, quæ me, ut id faciam, eo magis adducit, quod permagni interesse existimem, ut mea ratio in rebus præteritis agendis cognita vobis sit et explorata, qui mihi earum curam demandare voluistis.

Ut Romam appuli, ac potestas mihi facta est, Pium Quintum fe. me. Pontificem Maximum adivi, cui sigillatim, cum tuo, Revme et Illme Princeps, tum vestro, Præsules vigilantissimi, tum etiam totius Provinciæ hujus nomine, pedibus pro more osculatis, officia omnia, universum studium et benevolentiam, obsequia omnia detuli, faustam rerum publicarum administrationem in primis, ac felicem secundamque perpetuæ vitæ cursum precatus. Deinde vero literas et librum Synodalem simul porrexi, adjecique quanto animo vos Patres ad habendam Synodum accesseritis, quanta cura, quantis vigiliis, quanto labore in eam incubueritis, quanta consensione studiorum, quanta voluntatum concordia multa decreveritis, quibus præsens medicina horum dubiorum temporum tot incommodis reperta sit, quanto denique animi ardore, quanto fervore pectoris inflammati discesseritis ad defendendam religionem Christianam, ad fidem Catholicam sustentandam ac tuendam, ad tollendas hæreses, ad mores corrigendos, ad totam denique Provinciam reformandam. Hæc me pluribus narrantem attentissimis auribus Senex Sanctissimus audiebat, eumque lætitiæ fructum, quem animus caperet, vultu, motuque totius corporis facile ostendebat. Vir enim cum esset non sibi, non commodis suis, sed totus reipublicæ Christianæ natus, nihil gratius accipere, nihil audire jucundius poterat, quam si quos esse intelligere, qui totum animum, viresque omnes ad eam Ecclesiæ partem curandam, relevandamque applicuissent, quæ inclinari videretur. Lectis hilari fronte literis, quas dederam, libroque decretorum, quem porrexeram, accepto me dimisit, dixitque velle se ante, ut per causas et occupationes publicas liceret, totum librum celeriter legendo percurrere, quam aliquid faciat, tum autem missurum, qui me vocet. Interea pro vobis, Patres, proque tota Provincia limina Beatorum Apostolorum Petri ac Pauli, et septem Urbis templa supplex adivi, Cardinales bene in vos affectos, vestro nomine invisi, et salutavi. Post aliquot hebdomadas accersitus redii, cumque Constitutiones Synodales omnes jam perlegisset, ut me coram est conspicatus: quam lætor (inquit) quod mea ætate, meque Pontifice, eos homines Ecclesia habeat, qui veterum et Sanctorum Patrum vestigiis insistentes labentem paulatim in Germania religionem suis humeris fulcire, in melioremque statum restituere aveant: plurimis certe laudibus ac præconiis te, Reverendissime et Illme Archiepiscope, vosque, Rmi Patres, omni cum benevolentia prosecutus est. Laudabat decreta, rationem morbis Ecclesiæ medendi probabat, commendabat diligentiam vestram et zelum. Deo Optimo Maximo gratias, quam maximas posset, agebat, qui vobis hanc bonam mentem dederit, ut rei Christianæ curam cæteris rebus omnibus, etiam vitæ, anteponeretis. Quoniam vero mos est consuetudoque, ut de omnibus causis, quæ Concilium Tridentinum attingunt, ad Cardinales Collegio Concilii Tridentini instituto præfectos referatur, visum Summo Pontifici est facere, ut Synodus in hoc Collegio agitanda decernendaque proponeretur. At ego quod a multis præmonitus jam scirem, id si fieret, negocium longum fore, et multi temporis: tum quia tot sint in eo Collegio Cardinales, ut difficile videatur cogi omnes posse, quotiens volueris: tum etiam quia sexcentas alias causas fere semper præ manibus habeant: rogavi ut hæc res tota duobus aut tribus ad summum Cardinalibus committeretur: e quibus cum ejus jussu multos proposuissem, qui mihi idonei et apti ad hoc munus obeundum videbantur, tres dedit, Moronum ac Commendonum, viros in usu et disciplina Germanica satis peritos ac versatos, et Alciatum, hominem in jure Canonico exercitatissimum, qui singula decreta diligenter et accurate ad Canonum Ecclesiæque trutinam examinarent, et ponderarent. Id autem negocium confici nisi anno plus minus sesqui altero non potuit: tum quia aliis multis gravissimis occupationibus sæpe distraherentur: tum etiam quia cum res postulabat, non fieret semper potestas adeundi Pontificem Maximum, quem de singulis decretis edocere oportuit, maxime siquid dubium erat, si quid difficile. Quia vero in ea parte Synodi, quæ de Sacramentis est, Agendarii multa mentio fieret, necesse habuerunt Agendarium videre. Quem librum a me hic primum novatum, successivis et subsecundariis deinde temporibus in Urbe partim muta-

tum, auctum et ornatum partim, cum Cardinales ipsi nonnisi celeriter percurrere potuissent per occupationes, mandarunt viris doctis, cum in jure Canonico, tum in Sacra Theologia, ut accuratius legerent. Ejus certe lectio ita omnibus placuit, ut dixerint librum non solum utilem fore in hac Provincia, sed etiam in tota Christianorum universitate, cum Parochis, tum cæteris Sacerdotibus, tum iis maxime, qui ad Sacros Ordines aspirent. Neque vero necessarium est modo, ut hujus libri utilitatem, commoditatemque persequar longa vobis oratione molestus, cum ex ejus lectione id facile cognosci atque intelligi possit. Hoc unum adjungam, Agendarium laudatum et commendatum, et a Sede Apostolica una cum libro Synodali probatum ac confirmatum esse: nisi quod in Synodo quædam correcta, immutata quædam, quædam expuncta, et cum difficultate admissa quædam fuere. Quorum omnium rationem postea non solum verbis explicabo, verum etiam scriptam dabo. Tandem ubi Christi Vicarii judicium, auctoritas et approbatio accessit, cum reditum pararem, repentino gravis morbus me affecit, quo quidem non sine maximo vitæ, salutisque meæ discrimine, quadrimestri spatio plus satis laboravi: nam me et pluviæ hibernæ, et æstivi solis molestiæ maximæ, quas per totam Urbem propter Synodum cursitando perpessus eram, fere oppresserant. Oportebat enim me Cardinales illos semper convocare, ac cursoris officio fungi, urgere, adesse, docere. Quæ cum sigillatim in relatione rerum a me gestarum, quam tibi, Reverendissime et Illustrissime Metropolitane, Princeps et Domine gratiosissime, scriptam dedi, videre liceat: a me nunc prætermittuntur eo consilio, longior ne sim, quam par est. Postea cum divino beneficio convaluissem, et pristinas vires ex parte recepissem, Roma proficisci volebam; sed me, quod nunciatum esset, pestem hæc loca tenere, Summus Pontifex retinuit, ne tam apertum vitæ, valetudinisque nondum bene confirmatæ periculum, sub hybernum præsertim tempus, adirem, finemque pestis expectare jussit. Parui, cessavit pestis. Interea cum jam me discessuro Brevia Apostolica ad vos renovarentur, Pontifex Maximus, nescio qua fortunæ invidia, ægrotare cœpit, et ita ægrotare, ut Calendis Majis non sine acerbissimo omnium gemitu ac mœrore vita functus sit. Scripsi ad te, Revmẽ ac Illmẽ Archiepiscope, Princeps ac Domine Clementissime, quid me agere velles: rescriptum est, ut Romæ subsisterem, quousque in comitiis novus Pontifex crearetur, id quod necessarium etiam erat, ut viventis Pontificis approbatio Synodo accederet. Feci, ac paulo post creatus est in Conclavi brevissimo temporis spatio, nemine prorsus discrepante, Pontifex Maximus Gregorius XIII. olim Cardinalis Sancti Sixti, vir omni laudum, virtutumque genere ornatissimus, dignissimusque inter tot præstantissimos Patres, cui divinitus pro ejus singulari sapientia et incredibili rerum omnium scientia, ac usu, summa reipublicæ Christianæ gubernacula deferrentur. Post publicam creationis, coronationisque lætitiam, ac plausum, cum accessi, et loquendi potestate mihi facta, cum tuo, Princeps Illmẽ, ac vestro, Reverendissimi Præsules, tum Provinciæ totius nomine pedes osculatus, tantumque honoris gradum, et dignitatem multis verbis gratulatus sum. Deinde literis tuis gratulatoriis acceptis, et Pontifici redditis, Reverendissime Archipræsul, quanquam ipse dum Cardinalis esset, negocium hoc ex parte cognoverat, pluribus tamen docui, ut se res Synodi haberet, quoque in statu ab ejus Prædecessore Pio Quinto fe. me. relicta esset. His auditis magna animi voluptate ac gaudio affectus est, propter vestram egregiam voluntatem, et in rem fidei, religionisque Catholicæ inflammatum animum, dixitque velle se totam Synodum perlegere, ut majoris inde capiendi lætitiæ suæ fructus occasionem haberet, quam esset ostensurus respondendo ad literas gratulatorias Rmĩ Metropolitani. Quia vero Pius Quintus fe. me. ejus prædecessor quædam ad vos Brevia Apostolica in Synodum conscribi jusserat, adjecit se mandaturum, ut ea nomine suo apposito interea renovarentur: ita me dimisit. Ad quem cum post dies aliquot rediissem, quod resciveram omnia Brevia esse jam conscripta, affatus me est humaniter et benevole, quod librum Synodalem perlegisset, ac postquam multa de vobis honorifice et sensit, et dixit, ac mirifice vestrum in habenda Synodo bene de Ecclesia promerendi studium commendavit, narravit, quot Brevia Apostolica cum libro Synodali mihi daret, et ad quos, et cujus argumenti. Nam dicebat primum se scribere ad Rmũm Metropolitanum, ejusque Coepiscopos, et Capitula Metropolitanæ, ac quatuor præcipuarum Ecclesiarum Cathedralium, hortans et inflammans omnes ad executionem decretorum, quæ recte statuta sunt. Deinde, quod pro comperto haberet, vos hæc decreta non facile exequi posse in iis Provinciæ partibus, quæ quatuor Principibus Sæcularibus subjectæ sunt, nisi eorum auxilio et opera, ut animum suum in vos, et in hanc Provinciam totam declararet, addebat se eos quoque literis et monere, et hortari, ut vobis temporali auctoritate ac potestate præsto esse velint, cum opus erit. Quod ut facilius fieret, cupere se ajebat, ut ego ipse, qui Synodo interfuissem, ac negocium totum in Urbe curassem, hæc Brevia Apostolica non ad vos solum, et ad Capitula, verum etiam ad quatuor illos Principes perferrem, ut coram quæ scribuntur, magis magisque inculcare, et alia in-

super huc facientia monere eos possim, præsertim ut prohibeant, ne ministri tanta clero gravamina imponant, aut jurisdictionem Ecclesiasticam usurpent, quod viva vox (ut est in proverbio) scriptis literis efficacior sit: de qua re in Brevibus mentio fieret. Deinde me instruxit, quænam in hujus Provinciæ utilitatem, commodumque suo nomine vobis cum singulis, tum universis in hoc conventu dicenda essent. Post hæc imperavit, ut mihi Brevia Apostolica darentur, et Synodus una cum Agendario redderetur, ut videre licet in literis ad Reverendissimum Metropolitanum scriptis, utque redirem ante discessum pro benedictione. Quod cum fecissem, antequam me extremo dimitteret, eadem sæpius inculcavit, ut diligenter exequerer, quæ ante mandaverit, cum privatim apud singulos, tum publice apud omnes. Illud unum cum jam præstiterim: restat nunc, ut huic alteri faciam satis; id quod a me paulo post inter sacra ea oratione fiet, quam jussu Illustrissimi Archiepiscopi Domini nostri sum habiturus. Pomeridianis deinde horis in publico conventu explicabo vobis, quidnam in decretis Synodalibus vestris a Sede Romana correctum, quid expunctum, quid adjunctum, quid mutatum, quid cum difficultate admissum, quidve adhuc sit, quod auctoritate ac dispensatione Apostolica indigeat. Postremo in fine conventus considendum erit, quidnam agendum sit circa illa Brevia Apostolica, quæ in favorem vestrum ac totius Provinciæ ad Principes Seculares scribuntur. Hæc sunt, quæ initio hujus Conventus proponere habui.

ARTICULI A P. FELICIANO PROPOSITI, CUM RESPONSIS.

Quæ per me F. Felicianum Revm̃o et Illm̃o Archiepiscopo, ac Principi Salisburgensi jussu Summi Pontificis proposita fuere, ut post Synodi publicationem, eorum primo habeatur ratio, tum in sua Diœcesi, tum etiam in cæteris per Coepiscopos suos; et

Responsa Rm̃i et Illm̃i Metropolitani, Coepiscorumque et aliorum Patrum data in Conventu Provinciali Salisburgi habito die 26. Augusti hujus anni 1573. ad propositiones has, ea ordine ad singulos articulos in calce apposita sunt.

Germania Vol. 123 f. 29.

Synodus Provincialis, Reverendissime Archipræsul, ac Princeps Illm̃e, ante triennium habita, ac singularis zelus erga religionem Christianam, quem Illm̃a D. V. in rebus cum publicis, tum privatis omnibus præ se fert, magna animi voluptate Pontificem Summum affecere. Cognovit enim ex decretis Synodalibus, quæ ad retinendam fidem Catholicam, ad pravos mores tollendos, ad pellendas hæreses, hisce perditis temporibus nostris perquam accommodata sunt, non parvam utilitatem non huic Provinciæ solum, sed toti Germaniæ etiam accessuram, cum exemplum cæteros quoque Metropolitanos commoverit, excitaritque, ut huc animum totum, viresque omnes appellant. Perspexit deinde cum ex consilio in hoc negocio suscipiendo, tum ex industria in agendo, quantum etiam celeritas Illustrissimæ D. Vestræ in conficiendo adjumenti Germanis veræ atque orthodoxæ religioni restituendis sit allatura. Proinde immortales Deo agit, et habet gratias, quod Illm̃am Dominationem Vestram in Germania his duris ac calamitosis temporibus in partem solicitudinis suæ laborisque vocarit, cujus industria ac vigilantia uberes amplissimosque fructus ex messi Germanica sperat. Quanquam vero Sua Sanctitas nihil dubitet, quin Illm̃a D. V. ita sit animata ad publicum commodum, ut nihil sibi magis contendendum putet, quam quod spectat ad executionem eorum, quæ Deo inspirante in hac Provinciali Synodo summa vigilantia, ac singulari studio fuere decreta, pro munere tamen universalis Pastoris, quo fungitur, cohortandam esse Illm̃am Dominationem Vestram sibi induxit, tam per Breve Apostolicum, quam etiam per me Illm̃æ D. V. studiosissimum ac fidelissimum clientulum, ut sua sponte currentem incitaret potius, quam excitaret. Quare cum multa in decretis sint valde necessaria, multa minus, eumque non omnia simul executioni mandari initio possint, mihi injunxit, ut nomine suo, ea rerum capita Illm̃æ Dominationi Vestræ proponam, a quibus omnem executionem auspicari magni referat. Quæ certe Sua Sanctitas Illm̃æ Dominationi Vestræ ob oculos poni voluit, non tam pro Diœcesi sua, quam ut ea etiam habeat, de quibus Coepiscopos suos omnes tanquam Metropolitanus admonere possit, ac debeat.

Resp. Primum gratias ingentes agunt Summo Pontifici, tum quod eos de his rebus tam necessariis atque utilibus monendos curarit, tum etiam quod tam paterno ac benevolo animo universam Provinciam hanc prosequatur. Deinde conclusum, ut his articulis in consultationem propositis, ad singulos responsa dentur.

In primis exoptat Sua Sanctitas, ut Synodus Provincialis coram Coepiscopis quamprimum publicetur, mandeturque executioni, atque, ut ejus exemplaria in manibus omnium esse possint, imprimatur.

R. Primus articulus summæ æquitatis est, et ita fiet. Liber autem Decretorum cum propter alias multas opportunitates, tum maxime ob elegantem typorum formam, Dilingæ excudendus erit. Quam curam Reverendissimus et Illustrissimus Metropolitanus in se recipiet.

Secundo, cum Sua Sanctitas audiverit in hac Provincia, inque tota Germania maximam esse penuriam bonorum Sacerdotum, propterea quod multi sint imperiti, multi improbi, multi apostatæ, multi fugitivi, cumque plurimum referat ad Ecclesiæ reformationem, ut Clerici veris honestæ vitæ exemplis ad bonam frugem laicos excitent, inflammentque, ac factis ipsis prius Christi exemplo, tum postea verbis doceant, sapientes, ac principes viri totius Reipublicæ Christianæ, quorum gravissimum judicium etiam Synodus Provincialis Salisburgensis sequuta est, ita sensere, nihil tam facere ad Christiani populi utilitatem, quam si Seminaria instituantur, ubi futuri Sacerdotes, rectoresque animarum in Christiana disciplina a tenellis annis erudiantur. Proinde S. S. cupit vehementer, hortaturque Illm̃am D. V. curare ut velit, quo secundum decreta Concilii Tridentini, ac constitutiones hujus suæ Syoodi Provincialis Seminaria in quinque locis Provinciæ jam constitutis erigantur, in quibus optimæ spei adolescentes bonis literis, præclarisque moribus tandiu imbuantur, informenturque, quoad ætas, doctrina ac virtus eos ad rectam diligentemque Ecclesiarum administrationem, salutemque animarum aptos, idoneosque reddiderit. Neque enim tantum onus quibusque committendum est; sed viris probis tantum ac peritis, qui solida veritatis eruditione, ac spectata laudatæ vitæ constantia id sustinere cum subditorum sibi Christianorum fructu possint. Sua Sanctitas autem cupit, ut Illm̃a D. V. veluti Metropolitanus incipiat, ne cæteri ullam excusandi, aut diutius producendi rationem habeant.

R. Ad secundum articulum, quem omnes plurimum commendarunt, statutum, ut Ordinarii intra sex menses Rm̃um et Illm̃um Metropolitanum faciant certiorem, quibus quisque rationibus Seminarium erexerit. Cautum tamen ut ita constituantur, ut numerus alumnorum semel susceptorum, non modo semper retineri, verum etiam augeri possit. Hoc quoque sex mensium spatio Rm̃us et Illm̃us Metropolitanus Seminarium in Diœcesi sua erigendum curabit. Cum vero neque Concilium Tridentinum, neque Summus Pontifex Ordinariis præcipiat, ut suis sumptibus dumtaxat hæc ipsa Seminaria fabricent, alantque, id quod nec suarum facultatum esset, est eis propositum, quam tenue fieri potest, subsidium ab Ecclesiasticis sibi subjectis hominibus, juxta Concilii Tridentini statuta, deposcere. De qua re conveniet ipsis cum Prælatis, Canonicis et universo Clero.

Tertio, desiderat S. Sanctitas, ut Sacerdotes, qui nunc in Diœcesi Salisburgensi, ac tota Provincia sunt, expulsis concubinis, ad eum vivendi modum, quoad ejus fieri potest, revocentur, quem constitutiones Synodi Provincialis præscribunt. Quod si qui reduci noluerint, si fuerint hujus Diœcesis, juxta sanctiones Ecclesiasticas cogantur; sin alieni, melioribus in eorum locum accersitis, posteaquam juxta demerita puniti fuerint, paulatim dimitti poterunt.

R. Tertium articulum. Ordinarii ad effectum adducere quam primum debent, et gravia quoque scandala vitæ ac morum e medio tollere. Rem vero auspicabuntur a Canonicis cæterisque Clericis Ecclesiarum Cathedralium, tum deinde ad reliquos etiam Rurales sese convertent.

Quarto cum in Urbe aliqui Episcopi Germaniæ conquesti sint, Sacerdotes suos, qui ad vitandas patratorum scelerum animadversiones in alienas Diœceses profugiunt, ab aliis Episcopis suscipi: Sua Sanctitas, quod putet Illm̃am D. V. Sacerdotibus egere posse, antequam eos ex Seminario habeat, hortatur, si exteri et alieni suscipiendi sint, ut eos tantum assumere velit, qui nec vagi, nec fugitivi, nec apostatæ, nec excommunicati sint. Quod facile factu est, si neminem susceperit, nisi literas, tum dimissoriales a suis Ordinariis juxta Synodales Constitutiones habeat, tum etiam testimoniales bonæ vitæ suæ, ac synceritatis fidei ab iis, apud quos fuerit.

R. Ad quartum, Quo modo Cooperatores a Parochis suscipiendi sint, Ordinarii suis omnibus imperabunt, ut quisque Cooperatorem, quem suscepturus est, prius coram Vicario sistat, aut eo, cui id negotii Ordinarius dederit. Nullus autem Clericus alienæ Diœcesis absque literis testimonialibus, ac dimissoriis admittatur.

Quinto, quia Sua Sanctitas accepit multos esse Episcopos in Germania, qui in suis Diœcesibus habeant Sacerdotes non solum simplices, ac Parochos, verum etiam Archidiaconos nonnullos, et Decanos rurales, et (quod absurdius est) quorumdam etiam Monasteriorum Prælatos, concubinarios publicos, filios ac mulieres quasi uxores domi cum omnium scandalo habentes, quas secum etiam (quod gravius est) in itinere vehiculo (quod Schlitten vulgus appellat) vel equis suis a tergo insidentes ducunt, ac Balnea cum ipsis, et tabernas publicas ingrediuntur, easque nominibus suis vel propriis, vel a dignitate vocant; qui cæteros idcirco reprehendere ac punire non possunt, quia in eadem sint navi ac sentina, monet Illm̃am D. V. ut si qui ejusmodi in spiritualibus Officiales in sua Diœcesi reperiantur, eos officiis ac dignitatibus privare velit, suffectis aliis bonæ famæ, ac probatæ vitæ hominibus, quales multi non defuerint.

R. Quintus articulus, cum ex tertio pendeat, non minori curæ hic, quam ille erit.

Sexto, quoniam Sua Sanctitas audivit, infinitos propemodum esse Sacerdotes, etiam Canonicos per totam passim Germaniam, qui diver-

sas habeant Ecclesias, etiam remotas, partim curatas, partim etiam alias, quæ tamen eorum præsentiam desiderent, cum piorum virorum omnium scandalo, Ecclesiarum ipsarum jactura, detrimentoque animarum ac damno, quia non omnibus prospicere, non ubique adesse, non omnes visitare eodem tempore possint, quas etiam per laicos (quod alienius est) administrant, improbissimis quandoque Sacerdotibus ad Sacramentorum ministerium adhibitis, instat, ut Illma D. V. si qui sunt tales in sua Diœcesi vel Canonici, vel alii cujuscunque dignitatis, gradus, aut conditionis Sacerdotes, eos ad renunciationem illarum Ecclesiarum, una tantum retenta, cogere, Ecclesiisque ipsis commode providere velit de idoneis Sacerdotibus: alioquin Suam Sanctitatem prospecturam.

R. Ad sextum articulum, Dabitur diligens opera a Rmo et Illmo Metropolitano, Coepiscopisque, ut menti Summi Pontificis hac in re satisfiat.

Septimo, licet Summus Pontifex, ut Illmæ D. V. Coepiscopisque suis, ob penuriam idoneorum Sacerdotum, gratificaretur, Canonicis non regularibus, idoneis, piisque annuendo permiserit, ut præter Canonicatum, Parochialem quoque Ecclesiam non multum a Canonicatu distantem cum iis conditionibus, quæ sunt in a me facta relatione Synodi per Sanctam Sedem approbatæ, ab Ordinariis suis habere possint, non ideo tamen id etiam in cæteris alterius Diœcesis Canonicis, et Sacerdotibus non Canonicis, qui residere in ipsis Parochiis nolunt, aut non possunt, connivit. Quamobrem cum Sua Sanctitas perceperit in tota Germania universim, ac sigillatim in Provincia Salisburgensi, nonnullos Canonicos in alienis Diœcesibus Parochiales, et alias habere Ecclesias, plurimosque esse Sacerdotes non Canonicos, qui in Civitatibus, aliisque locis in officio aliquo sint constituti, et cum omnium scandalo, multorumque damno habeant Ecclesias præterea Parochiales distantes, aliaque beneficia, in quibus residere non possint, admonet Illmam D. V. ut eos (si qui tales in sua reperiuntur Diœcesi) cogat, quo, si sint Canonici externi, Parochiis, cæterisque Ecclesiis, in quibus residentia opus est, renuncient: sin alii Sacerdotes, aut se abdicent officiis, tumque unam tantum Ecclesiam Parochialem, vel aliam quam voluerint, retineant; aut beneficia omnia relinquant, quæ præsentiam ipsorum requirunt: alias tanquam vacantibus provideatur.

R. Septimum, Ordinarii diligenter exequentur, nulla personæ habita ratione.

Octavo, cum Sua Sanctitas cognorit, non paucos esse Canonicos per totam Germaniam, qui plures Ecclesias Parochiales, aut alias Pastorum residentiam requirentes, aut per multas diætas distantes a Canonicatu, in aliena etiam Diœcesi habent, jubet, ut Illma D. V. si qui ejusmodi sint Canonici in sua Diœcesi, eos cogere velit, ut dictis Parochialibus Ecclesiis renuncient, et unam tantum Parochialem Ecclesiam, eamque per unam tantum diætam distantem cum Canonicatu retineant: alioquin S. Sanctitatem provisuram.

R. Octavum eodem modo ut septimum.

Nono, cum Sua Sanctitas sciat, per totam fere Germaniam esse multas passim Ecclesias, præsertim Parochiales, sub cura Canonicorum, ac minorum Prælatorum, quæ ideirco male administrantur, ac quodammodo corruunt, quia ab iis nunquam visantur, cum hoc unum agant tantum, ut pecunias ac redditus inhient; et quod Vicarii, ac Cooperatores eorum, ob rem nimis tenuem, quæ illis in stipendium datur, idonei vix inveniantur, vel inventi cogantur multa facere, quæ Sacerdotes Dei minus decent: mandat Illmæ D. V. ut in sua Diœcesi, pro munere quo fungitur, ejuscemodi incommodis provideat. Nam et seculares ipsi conqueruntur, quod cultus divinus tam infimo loco sit, ut templa propter possessorum avaritiam, ac socordiam ruinam minitentur.

R. Ad nonum, si Canonicus aut alius quispiam parochiam per Vicarium administrare voluerit, Rmi atque Illmi Metropolitani, Coepiscoporumque erit, ut videant, an Vicarius satis stipendii habeat, et Ecclesiæ pro dignitate administrentur, aut ædificia collabefactata restituantur. id quod in visitatione fieri maxime debet.

Decimo, cum Suæ Sanctitati notum sit, multas esse Ecclesias in Germania etiam Parochiales cum amplissimis redditibus, quibus de idoneis Pastoribus ac Parochis, vel de aliis Sacerdotibus juxta necessitatem non providetur, aut de rebus necessariis secundum exigentiam rei, seu bonam mentem fundatorum: monet Illmam D. V. si quæ ejusmodi sunt in sua Diœcesi, ut eis, juxta Synodales suas Constitutiones, ita prospiciat, ut intentio fundatorum non defraudetur, aut detrimentum fiat piis animabus, aut etiam boni scandalizentur. Quod si sint jurispatronatus, cogat eos, ad quos spectant, ut in officio sint: si autem ipsi defuerint, provideat Illma D. V. Animadvertat etiam oportet, ne quiequam ex annuis redditibus illarum Ecclesiarum a conferentibus retineatur, aut usurpetur, id quod plerisque in locis Germaniæ fit, ubi collatores etiam Ecclesiastici majorem partem redditaum sibi vendicant ac reservant. Quod etiam faciunt ii, qui beneficia a collatoribus obtenta aliis renunciant, sibi magnam partem eorundem redituum, vel saltem optimas pensiones cum aliis prærogativis reservantes: id quod prorsus fieri non potest absque Sanctæ Sedis consensu.

R. Decimum ad gravamina ex parte pertinentem Ordinarii sedulo exequentur.

Undecimo, cum Sua Sanctitas non sine acerbo animi sui sensu audierit, in multis Diœcesibus Germaniæ Episcopos, aut Suffraganeos eorum quotannis Diœceses non visitare, neque omnibus in locis Sacramentum Confirmationis conferre, ita ut plurimi nesciant, quid Confirmatio sit: hortatur Illm̃am D. V. ut in hac sua Diœcesi huic malo juxta Constitutiones Synodales prospicere velit, ne idem etiam error in ea regnare videatur.

R. Ad undecimum, de Sacramento Confirmationis conferendo, fiet quod Summus Pontifex monet.

Duodecimo, plurimum dolet, et admiratur Sua Sanctitas, quod multi Episcopi Germaniæ non visitent quotannis, aut curent, ut per alios visitentur omnes partes Diœcesium suarum. Et si interdum visitentur, quod tam parum provideatur necessitatibus singulorum locorum, ut satis fuerit quandoque eas non visitasse, quam aut tam negligenter visitasse, aut juxta necessitatem non providisse; hinc enim postea multa mala oriri, hinc majorem libertatem inter subditos nasci est necesse. Quare monet Illm̃am D. V. ut in omnibus partibus suæ Diœcesis quotannis visitandis summam diligentiam, summumque studium, juxta Constitutiones Synodales, aut per se, aut per alios adhibere velit: est enim res et pernecessaria et perutilis.

R. Ad duodecimum, id quotannis nullo modo prætermittendum est, in iis maxime locis, ubi Ordinarii spiritualem ac temporalem jurisdictionem habent. Quod si alibi Principes impediant, Rm̃o et Illm̃o Metropolitano significetur.

Tertiodecimo, cum Sua Sanctitas compertum habeat, infinita propemodum per Germaniam esse Monasteria Canonicorum regularium, aliorumque monachorum Ordinariis subjecta, in quibus non sine magno dedecore monasteriorum, ac detrimento, propter Superiorum negligentiam, non modo non sacræ literæ, sed ne regula quidem ipsa docetur, quam professi sunt, aut cæremoniæ, sanctionesque Ecclesiasticæ, ita ut vix ullus sit, qui sciat quid faciendum sit, quemque sibi scopum in ingressu proposuerit, ac (quod turpius est) ejusmodi Prælatos ita uti opera ac servitio suorum religiosorum, quasi essent abjectissimi famuli ac mancipia: advertit Illm̃am D. V. ut inter visitandum sigillatim huic tanto incommodo providere velit, si quæ talia monasteria in sua Diœcesi reperiuntur, ac Abbates et Superiores, per quos id committitur, graviter punire, quo in posterum in officio sint.

R. Ad decimum tertium, Ordinarii summo studio curabunt, ut in monasteriis bona disciplina retineatur, atque optimi magistri ad id deligantur.

Idem quod ad monialium monasteria pertinet, in iis rebus, quæ ad ipsas spectant, cum et ipsæ parum doceantur ea, quæ sunt religionis ac bonorum morum, quarum etiam clausura ab Illm̃a D. V. diligenter secundum sacros Canones, ac Constitutiones Synodales Salisburgenses spectanda ac lustranda est, sub qua certe sunt ipsæ diligenter continendæ; non paucas enim in hac re Sua Sanctitas ex Germania querelas habet.

R. Idem de Monialibus, in his quæ ad sanctum ipsarum institutum spectant.

Quartodecimo, cum Sua Sanctitas acceperit, plurima esse monasteria ditissima in Germania, cum Canonicorum regularium, tum aliorum monachorum, in quibus licet pauci sint religiosi, a Prælatis tamen, quod nimios sumptus in personas suas faciant, ac nimis laute vivant, necessaria eis non suppeditentur: præcipit Illm̃æ D. V. ut in visitatione suæ Diœcesis diligenter quærat, si quæ sint ejusmodi monasteria, in iisque efficiat, ut in posterum Prælati subditis suis abunde suppeditent omnia, quæ ad victum vestitumque necessaria sunt, et si quando ægrotarint, ut eis nihil desit, quod ad valetudinem recipiendam faciat, omnia tamen metienda sunt juxta facultates monasteriorum.

R. Ad quartum decimum, fiet, ut monetur.

Quintodecimo, cum Sua Sanctitas rescierit, in multis monasteriis Germaniæ Prælatos minores, quales sunt Abbates ac Præpositi, in tanta majestate vivere, quasi sub regula non sint, ac non modo vitam communem monasteriorum, sed etiam Chorum et res divinas parvipendere, atque ea floccifacere, quæ ad profectum suorum pertinent, præsertim cum nunquam fere Capitula habeant, nec subditos corrigant, si quando errarint, cum tamen primi esse in rebus bonis, et exemplo cæteris præire debeant: instat, ut Illm̃a D. V. in visitando summam diligentiam adhibeat, si quæ talia monasteria in sua Diœcesi inveniuntur, quo ejusmodi Prælati in officio deinceps contineantur, eisque tanta libertas non permittatur.

R. Ad quintum decimum, providebitur huic malo in visitatione.

Sextodecimo, cum Sua Sanctitas acceperit, in multis Ecclesiis Collegiatis Germaniæ, etiam Cathedralibus, eidem Canonico tam multa ac diversa munera committi, ut nullum postea exequatur: hortatur Illm̃am D. V. ut si quas ejusmodi Ecclesias in sua Diœcesi, vel Metropolitana, vel alias inter visitandum, aut etiam ex piorum relatione invenerit, det operam postbac, ut ea officia, quæ sub unius cura erant, diversis, iisque idoneis et aptis hominibus distribuantur, ita ut ipsi ea diligenter exequantur.

R. Ad sextum decimum, prospiciant Ordinarii, ut æquum est.

Septimodecimo, cum Sua Sanctitas audiverit, in eisdem Ecclesiis multis Canonicos circa di-

vina officia esse valde negligentes, et in rebus mundanis potius versari, quam Chorum frequentare, præcipue vero digniores, qui tamen primi accedere, et abire ultimi deberent: monet Illustrissimam D. V. ut visitando investiget, si aut in sua Metropolitana, aut in cæteris Ecclesiis Collegiatis ejusmodi sint Canonici, qui res divinas tam parvi faciant, ut Choro interesse non curent, eosque in officio posthac contineat, curetque, ut tales deinceps sint, quales Constitutiones Synodales eos esse volunt.

R. Ad septimum decimum, dabitur omnis opera, ut ita fiat.

Decimo octavo, cum Sua Sanctitas intellexerit, in multis Ecclesiis Collegiatis, etiam Cathedralibus, tempore horarum Canonicarum, eo quod Canonici propter debitum absint, cæteros Præsbyteros, Clericos ac Scholares dissolutos esse inter cantandum, cachinnari, rixari, ac quandoque ad manus venire: instat apud Illm̃am D. V. ut in visitatione sciscitetur diligenter, si quid ejusmodi in talibus Ecclesiis suis contingat, atque ita labentes severe puniat, ordinetque, ut Canonici semper intersint, tum ad vitanda ejusmodi scandala, tum etiam ut suo satisfaciant debito juxta Constitutiones Synodales: nam et ab horis ipsis Canonicis Canonici vocati sunt.

R. Decimus octavus ex superiori pendet. Quibus autem id locis contingit, cavebitur, ut deinceps non eveniat.

Decimonono, cum Sua Sanctitas non sine maximo dolore audiverit, in infinitis propemodum Germaniæ locis Parochos, ac Cooperatores negligentissimos esse in administrandis Sacramentis, atque cum unus saltem in templo semper esse debeat, ut si quæ occurrat necessitas, præsto esse possit, omnes templum deserere, ire spaciatum, ac (quod absurdius est) ad tabernas accedere potaturos: quo fit, ut cum quærantur, vel non inveniantur, vel ita vino obruti, ut officio nequaquam satisfacere possint, nisi cum maximo scandalo, ac propterea sæpe multos sine Sacramentis Ecclesiæ mori contingat: injungit Illm̃æ D. V. ut si qui tales in sua Diœcesi, vel in Civitate ipsa Metropolitana, vel alibi reperiantur, investiget diligenter, præsertim inter visitandum, eosque officio privet, et acerbissime puniat, quod causa ipsorum multi spiritualiter intereant.

R. Ad decimum nonum, necessarium est, et per Ordinarios providendum. Quod si hæc negligentia alicubi fuit, in posterum ne feratur.

Vigesimo, cum Sua Sanctitas non absque gravi gemitu compererit, in infinitis propemodum partibus Germaniæ, ob negligentiam Parochorum, ac fortassis etiam Episcoporum, Sacramentum extremæ Unctionis pene abolitum esse: cum tamen id contra Sacros Canones, et communem universalis Ecclesiæ consuetudinem sit, ac contra evidentissima testimonia Sacræ Scripturæ: jubet, ut Illm̃a D. V. id peculiariter agere velit, præsertim in visitatione, ut Sacramentum hoc diligentissime administretur: quod ut eo facilius fiat, præcipiendum concionatoribus est, ut ex suggesto, quoties sese offeret occasio, de hac materia populum doceant, inflammentque, ac Parochis etiam, ut cum ægrotos invisunt, maxime post datam Sacram Eucharistiam, eos hortari velint ad extremam Unctionem. Quod si qui obfirmato animo fuerint, ita ut eam contemnant, mortui tanquam hæretici ne sacro loco sepeliantur juxta Canones, ac Constitutiones Synodales Salisburgenses.

R. Vigesimus est in decreto Synodali fol. 226. Hoc solum est opus, ut post illa duo verba (ex manifesto) addatur (hæreticoque contemptu).

Vigesimo primo, cum Sua Sanctitas acceperit, multis in locis Germaniæ multos Parochos, Cooperatores, ac Vicarios esse, qui in administrandis Sacramentis, ducendis funeribus, et confessionibus audiendis, pecuniæ nimium cupidos sese verbis, et apertis signis ostendunt, plus petentes, quam accipiant, aut si non accipiant, exigentes, aut pactis etiam ante exequias, ac sepulturam convenientes: monet Illm̃am D. V. ut maxime inter visitandum præcipiat, tum Parochis, ne quid prorsus in ejusmodi rebus petant, aut plus accipiant, quam in Constitutionibus Synodalibus præscribitur; tum etiam Confessoribus, ut nihil omnino postulent, nec verbis, nec signis; si quid tamen sponte a confitentibus dabitur, id accipere possint.

R. Vigesimus primus cum decreto Provinciali hoc modo constituatur. Cavere autem debent Parochi, et Sacerdotes alii, ne pro hujusmodi divinis celebrationibus quicquam præter piam et antiquam consuetudinem petant, aut accipiant, vel quicquam aliud committant, quod Simoniacæ labis aut avaritiæ suspicionem sapiat.

Vigesimo secundo, cum Sua Sanctitas audiverit, multis in locis Germaniæ Canonicos, et alios nondum Sacerdotes præesse Ecclesiis Parochialibus contra omnem rationem et decus, cum Parochi propterea assumantur, ut fideli populo Christiano Sacramenta administrent, ipsi autem id præstare nequeant, eo quod non sint in Sacerdotali dignitate constituti: monet Illm̃am D. V. ut ad vitanda scandala ac mala, quæ ea ex re proveniunt, si tales in sua Diœcesi reperiantur, eos juxta Constitutiones Synodales cogere velit, vel ut fiant Sacerdotes, vel ut Parochias relinquant, quæ postea non dentur, nisi idoneis Sacerdotibus.

R. Vigesimus secundus per se æquissimus est.

Vigesimo tertio, cum Sua Sanctitas intellexerit, in multis locis Catholicis Germaniæ dari Sacram Eucharistiam pueris ac puellis usum ratio-

nis nondum habentibus, non parvam animo cepit admirationem, cum hujusmodi pueri ac puellæ usu rationis carentes nulla (ut etiam docet Sacrosancta Synodus Tridentina) obligentur necessitate ad Sacramentalem Eucharistiæ communionem (Sess. 21. cap. 4. doctr. de Com. sub utraque specie et parv.). Siquidem per Baptismi lavacrum regenerati, et Christo incorporati adeptam jam filiorum Dei gratiam in illa ætate amittere non possunt. Quinimmo si quis dixerit, parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ Communionem, anathema esse decernit supradicta Synodus Tridentina (in ead. Sess. de Com. sub utraque specie et parv. Can. 4.). Proinde monet Illñam D. V. ut investiget diligenter per totam suam Diœcesim, maxime inter visitandum, si qui Parochi reperiantur, qui hujusmodi pueris ac puellis communionem Eucharistiæ concedant, eosque puniat, ac præcipiat, ut in posterum tales ad Sacram Synaxim accedere non permittant: neque enim decet eos ad Sacramentum altaris admitti, in quibus adhuc tanta propter ætatem non sit cognitio, ut intelligere possint, quantum tractent mysterium, et quam splendidis ac divinis epulis accumbant. Discretionis vero tempus et rationis usus in pueris ac puellis parentum et Confessorum arbitrio, ac considerationi relinquitur, propterea quod sint quidam celeriores ingenio, quidam tardiores. Plerumque tamen communis Ecclesiæ Catholicæ consuetudo tenet, ut nemo ante annum circiter tertium decimum admittatur.

R. Vigesimus tertius itidem.

Vigesimo quarto, cum amentes, fatuos et id genus alios insanos homines, qui ita usu rationis carent, ut sua peccata confiteri Sacramentaliter non possint, ad Eucharistiæ communionem Ecclesia non admittat, et Sua Sanctitas audiverit, in multis locis Catholicis Germaniæ hostias non consecratas pro consecratis hujusmodi hominibus dari, quo petitioni eorum satisfieri videatur, quandoquidem more simiarum ipsi etiam imitari velint, quæ alios vident facere: graviter dolet et detestatur hunc pravum morem, quia nemini parvulo vel adulto, valenti aut ægroto, sano vel amenti, aut quomodocumque Sacræ Eucharistiæ non capaci, etiam magna cum instantia atque importunitate petenti, hostia non consecrata pro consecrata dari debeat. (De celebr. Missarum cap. De homine). Nam in Sacramento veritatis nullam esse fictionem oportet, præcipue cum falsa remedia sint veris periculis graviora. Propterea hortatur Illñam D. V. ut Diœcesim suam hoc errore, sicubi viget, liberare velit, summa adhibita diligentia inter visitandum in quærendo, ac providendo.

R. Vigesimus quartus itidem.

Vigesimo quinto, cum Sua Sanctitas intellexerit, multos passim in Germania sub jurisdictionibus non modo Principum Secularium, verum etiam Ecclesiasticorum esse Parochos, ac Concionatores, partim publice hæreticos, partim occulte, qui etiam libros infectos apud se habent, ac venena in populo seminant, et (quod pejus est) in monasteriis quibusdam etiam reperiri tales, tum religiosos, tum etiam ministros seculares, cujus rei culpa tribui non nisi Prælatorum negligentiæ potest: monet Illñam D. V. ut in prima visitatione, atque alias etiam data occasione, in eo studium omne ponere velit, ut videat in Parochiis, aliisque Ecclesiis, etiam in monasteriis tam monialium, quam monachorum, si quæ ejusmodi personæ reperiantur, easque gravissime puniat, et ita efficiat, ut huic malo provideatur; quod facilius fiet, si, cum quis est suspectus, tempus non expectetur, sed statim citetur, ac domus ejus visitetur; et si concionator fuerit, ad ejus conciones audiendas vir peritus aliquis omnibus insciis interdum mittatur.

R. Ad vigesimum quintum de libris hæreticis ac suspectis, Ordinarii eos tam ab Ecclesiasticis, quam a secularibus auferent; a typographis vero jusjurandum exigendum, et in eos, qui contravenerint, severissime animadvertendum.

Vigesimo sexto, cum Sua Sanctitas acceperit, in ditionibus multorum Principum Ecclesiasticorum Germaniæ, non modo universim in pagis et opidis, sed sigillatim etiam in iis ipsis Civitatibus, in quibus resident, multos seculares esse hæreticos, ac tolerari, et propterea indies quoque augeri, qui etiam libros hæreticos habent, legunt, atque alios præterea quotidie sibi comparant, et habitis privatim conventiculis inter se familias prave in hæresi instituunt, comeduntque carnes diebus prohibitis, etiam in quadragesima publice, ac sub omnium oculis, nec tamen idcirco puniuntur, aut expelluntur: ne cæteros inficiant, neque (quod pejus est) admonentur, enixe cupit, ut Illma D. V. diligenter quærat ubique locorum suæ Diœcesis, præsertim inter visitandum, si qui sint ejusmodi homines, eosque, quos tales invenerit, si gregem suum a contagione conservari vult, ut corrigat, aut etiam si ita necesse sit, omnino amoveat, ne serpens in sinu, aut in stramine ignis foveatur. Nam dum adhuc ignis in favilla est, extingui facile potest, cum vero ad incendium pervenitur, difficile, nec sine maxima rerum jactura. Ita etiam hæretici si tolerentur, eorum numerus paulatim augetur, insurguntque postea multitudine freti adversus Principes suos, ut multa superiorum temporum exempla docuere.

R. Ad vigesimum sextum, Ordinarii jugiter elaborabunt, ut huic pesti occurratur.

Vigesimo septimo, cum Sua Sanctitas non sine magno suo dolore intellexerit, in ditionibus multorum Principum Ecclesiasticorum mul-

tos esse Officiales, partim palam hæreticos, partim suspectos, veluti arcium Præfectos, Gubernatores oppidorum, Judices, ac Senatores civitatum, et Consiliarios, aliosque, quorum exemplum, quod in dignitate sint constituti, subditorum animabus maximum detrimentum afferat, multosque pervertat: hortatur Illm̃am D. V. ut, si qui tales in sua ditione sint, diligenter investigare velit, eosque paulatim pro sua prudentia amovere, optimis ac Catholicis viris in eorum locum suffectis. Cum autem Illm̃a D. V. perspectum sibi est de aliquo simili Officiali, Sua Sanctitas consulit, ut diligenter prius examinet, quam illum promoveat, an vere Catholicus sit: quod ut facilius cognoscat, jubeat ipsum facere professionem fidei Catholicæ, quam certe si sincerus fuerit Catholicus, lubentissime fecerit; sin invite ac cum repugnantia, tunc aut hæreticus, aut in fide suspectus esse debet. Circa quod Sua Sanctitas Illm̃am D. V. voluit etiam admoneri, ne quod in aliis Germaniæ partibus accidisse auditur, id etiam in ditione Illm̃æ D. V. contingat, quod scilicet in professione fidei facienda Ecclesiastici etiam ipsi interdum abhorreant, ac dubitent, an illa particula sit apponenda « Ecclesia Romana », quasi vero Ecclesia Romana illa sit, quæ tantum Romæ est, ac non potius universalis Ecclesia Christiani orbis, quæ ad differentiam aliarum Ecclesiarum hæresi infectarum idcirco Romana appellatur, quia Romanus Pontifex universali Ecclesiæ præsit. Nonne in Germania Romanum est imperium? num Romanum est imperium, quod Romæ est? an potius universale? universale dixerim, tamen Romanum appellatur, quia Romæ primus imperator, ac principium imperii fuit; ita etiam factum est in Ecclesia universali, quæ Romæ initium habuit a D. Pietro, cui ipse præfuit, ac successores ejus Pontifices Romani adhuc præsunt, quorum e numero est modernus Pontifex Gregorius XIII. cui Deus Opt. Max. pro sua clementia longiorem vitam ad felicissimam administrationem Ecclesiæ Suæ concedat.

R. Ad vigesimum septimum, id Ordinariis tantæ curæ erit, ut hujusmodi querelæ de Ecclesiasticis, ac Secularibus Consiliariis, Præfectis et Ministris nullus locus reliquus esse possit.

Vigesimo octavo, cum Sua Sanctitas audiverit, in infinitis propemodum locis Germaniæ, ubi magnus est Sacerdotum numerus, præsertim juniorum, eos, quod sub nulla sint disciplina, nec ullis studiis dediti, per urbes cum scandalo huc et illuc vagari, potare, ludere, ita ut in officio postea contineri facile non possint: monet Illm̃am D. V. ne quid tale in sua Diœcesi eveniat, ut velit curare non solum in Ecclesia Metropolitana, sed in aliis etiam, præsertim Collegiatis, ut secundum Constitutiones Synodales Salisburgenses sit aliquis Sacerdos Theologus, nisi fuerit Doctor, saltem doctus, qui ex sacris literis quotidie lectionem illis profestis diebus prælegat; ita enim otium ac scandala vitabuntur, et Sacerdotes ipsi indies aptiores ad sua officia reddentur, ut tempore necessitatis postea eorum opera prodesse magis adhuc quam unquam antea possit.

R. Ad vigesimum octavum, Totum principium ad disciplinam Clericorum pertinet, in quam rem Ordinarii toto pectore incumbent. Reliqua pars de Seminariis est, de quibus satis diximus ad secundum articulum.

Vigesimo nono, Cum Sua Sanctitas non sine magno mœrore acceperit, in infinitis propemodum locis Germaniae, etiam Catholicis, Pœnitentiæ Sacramentum prope lapsum esse, eo quod pœnitentes, cum confiteantur, peccata sua non nisi generaliter, ut publice alioquin fieri solet, recenseant, nec ullum faciant discrimen inter peccata venialia ac mortalia, aut inter peccata unius generis et alterius, aut inter casus Papales et Episcopales: ex quo fit, ut sine ulla contritione ac dolore ad confessionem accedant, cum peccata sua sigillatim ad memoriam prius non reduxerint, atque ut religio paulatim ex eorum animis elabatur, cum tam parum ad salutem suam cogitent, quæ magna ex parte ex pœnitentia pendet. Id autem fieri propter negligentiam, aut ignorantiam, aut etiam perfidiam quandoque Parochorum quorundam, qui subditos in iis rebus non instruunt, aut nesciunt, vel nolunt instruere, aut etiam pecuniis corrupti in subditorum errore connivent: admonet Illm̃am D. V. ut diligentissime curare velit per totam suam Diœcesim, quo Parochi ac Concionatores in templis puplice populum in Pœnitentiæ Sacramento instruant, rei necessitate, dignitate atque utilitate declarata, præterea etiam ut idem Confessores ipsi faciant inter confitendum, ac si qui rudes sese offerant, qui non ita sciant explicare peccata sua, ut eos diligenter interrogent, examinentque, atque (omissis superfluis et nimium curiosis quæstiunculis) ita instituant, ut deinceps confiteri sciant. Quod si aliqui casus occurrant in confessione, in quibus ipsi absolvere non possint, aut de quibus dubitent, ut recurrant ad forum Illm̃æ D. V. pro consilio, ut discant, quod ea in re agere debeant: nam nullum omnino est negocium, aut difficilius, aut utilius, quam salutis animarum. Quo autem facilius huic negocio provideatur, nec ullus Confessoribus excusandis locus relinquatur, S.S. hortatur Illm̃am D. V. ut in Ecclesia sua Metropolitana Sacerdotem Doctorem, aut Licentiatum in Theologia, vel jure Canonico juxta Sacros Canones, ac Constitutiones Synodales Salisburgenses Pœnitentiarium habere ne cesset, qui hoc fungatur munere, et ad quem Sacerdotes Civitatis recurrere, et alii totius Diœcesis scribere possint, cum necessitas ita efflagitarit.

Qui quidem Pœnitentiarius ter ad minus in hebdomada teneatur etiam prælegere casus conscientiæ omnibus Sacerdotibus, cui lectioni Sacerdotes ipsi ut intersint, cogantur, ii præsertim, qui ad confessiones audiendas admittendi sunt, et post lectionem bis vel ter ad minus in hebdomada habeant semper tempus certum præfixum, quo inter se conferant ac disputent de casibus conscientiæ, præsente Pœnitentiario, et interdum aliis viris doctis. Ex his postea qui fuerint aptiores, juxta necessitatem, deligi poterunt ad confessiones audiendas. Quod quidem opus non laudabile tantum, sed necessarium etiam, et utile est ad salutem animarum. Quo autem id non in Civitate Metropolitana solum fiat, verum in aliis etiam locis totius Diœcesis, Illma D. V. curabit, juxta mentem Suæ Sanctitatis, ut in Monasteriis et Ecclesiis Collegiatis lector, qui juxta superiorem articulum suscipietur, casus etiam conscientiæ bis terve ad minus in hebdomada prælegat Sacerdotibus omnibus, qui teneantur etiam ad eam lectionem accedere, atque inter se de casibus conscientiæ conferre, ac disputare. Hoc jam per totam Italiam jussu Sanctitatis Suæ observatur strictissime, cum tamen ibi nulla sit penuria bonorum Confessorum.

R. Ad vigesimum nonum id Ordinarii agent cum Confessoribus, et confitentibus, ut pravus iste mos aboleatur. Doctrina et instructio Confessorum in casibus reservatis spectat ad Seminaria, quibus id facilius eurabitur.

Trigesimo, cum Sua Sanctitas intellexerit, in multis Ecclesiis Cathedralibus Germaniæ ab Ordinariis assumi Canonicos simplices in Vicarios generales, seu Officiales, et dari illis assessores communiter laicos, Doctores quidem in jure civili, sed non eruditos plerunque in Sanctionibus Ecclesiasticis: quo fit ut sæpe propter ignorantiam Sacrorum Canonum, injuria fiat accedentibus ad tribunal ipsorum, ac quandoque Canonibus Sacris ipsis derogetur, præsertim in promovendis iis, qui ad Sacros Ordines aspirant. Quare non admissi solum, sed admittentes etiam rei Sacrorum Canonum fiunt, ac censuras incurrunt. Quod ne in tribunali Illmæ D. V. eveniat, Sua Sanctitas hortatur, ut Illma D. V. habeat Sacerdotem Doctorem, aut Licentiatum in Theologia, seu in jure Canonico, per Universitatem aliquam approbatum, qui semper assistat loco Illmæ D. V. ita ut sine ipsius consilio nihil decidatur. Et ita Illma D. V. satisfaciet conscientiæ suæ, ac Vicarii sui vel Officialis. Ne autem Illma D. V. novas impensas hac in re faciat, id negocium committere poterit suo pro tempore Pœnitentiario, qui Sacerdos Doctor aut Licentiatus in Theologia, vel in jure Canonico erit, ac sine difficultate utrique muneri satisfaciet.

R. Ad trigesimum, ita fiet et decet.

Trigesimo primo, cum Sua Sanctitas audiverit, multis in locis Germaniæ sub jurisdictionibus Principum Sæcularium Ecclesias etiam Parochiales, et utriusque sexus monasteria, gravissimis exactionibus, et canibus venatoriis aggravari, ab eorumque ministris multa temere admitti adversus libertatem ac jurisdictionem Ecclesiasticam, qui etiam præsbyteris, monachis, monialibus vim inferunt, et quandoque sine scitu Ordinariorum Sacerdotes in carcerem conjiciunt, aliisque injuriis, et insultibus afficiunt, ac se intromittunt, non in iis rebus modo, quæ ad Ordinarios spectant, verum etiam (quod gravissimum est) in iis, quæ ad Sanctam Sedem pertinent, manus admoventes ad ea, quæ absque expresso consensu et licentia Sanctæ Sedis fieri nequeunt: in quo ejusmodi homines, tam mandantes, quam exequentes, Canones et censuras incurrunt, et acta per ipsos nullius sunt roboris: monet Illmam D. V. ut si quid simile hactenus gestum sit in Diœcesi sua, vel in posterum quidpiam tentetur, ut id nullo modo tolerare velit, cum sit contra Sacros Canones, nullamque vim et effectum sortiri possit. Quod si sit res, in qua Sancta Sedes etiam consulenda sit, ut Illma D. V. libere recurrat: atque ita in conscientia teneatur, præsertim in iis quæ auctoritatem Sanctæ Sedis tangunt.

R. Ad trigesimum primum, hoc pertinet ad gravamina hujus Provinciæ.

Trigesimo secundo, cum Sua Sanctitas acceperit, multos Ecclesiasticos, præsertim Canonicos, in Germania esse, qui quandoque aliquos consanguineos hæreticos habent, in quorum manus post mortem ipsorum veniunt ex parte relicta bona, tanquam hæreditario jure, contra jus æquitatemque omnem, cum illa bona non consanguineis dari, maxime hæreticis, sed in usum et utilitatem Ecclesiarum, quibus viventes præfuere, vel alias pias causas, converti debeant, earum præcipue Ecclesiarum, quæ instauratione, aliisque rebus plerunque egent, quarum certe non parvus est numerus: advertit Illmam D. V. ut in sua Diœcesi, cum tales personæ moriantur, nolit permittere, ut bona, quæ ex redditibus Ecclesiarum cumulata sunt, consanguineis dentur, nisi pauperes sint, et Catholici, quibus tunc tantum ex bonis distribui poterit, quantum Illmæ D. V. visum fuerit. Quod supererit, curabit, ut in utilitatem Ecclesiæ, vel piorum locorum, aut pauperum distribuatur.

R. Ad trigesimum secundum, in hoc teneatur consuetudo in Provincia Salisburgensi hactenus observata, salvis juribus et privilegiis uniuscujusque.

Trigesimo tertio, cum Sua Sanctitas acceperit, multis in locis Germaniæ, etiam sub jurisdictione Prælatorum Ecclesiasticorum, plurimos

esse, qui liberos suos ad Civitates hæresi infectas mittant, ut ibi sub præceptoribus bæreticis literas ac mores perdiscant, vehementer perturbata est, quia ita adolescentibus, qui in tenera ætate suot adhoc tanqoam tabulæ rasæ, in quibos quicquid libuerit, depingi potest, occasio detur, nt pervertantur, et a fide Catholica desciscant, quo malo fit, ut grandiores facti, non sibi solum, sed infinitis etiam aliis pestifero illo veneno patriam inficieotes obsint. Ecqoid obsecro aliud apud hæreticos addiscere possoot, præter sommam libertatem, summamque rerum omnium licentiam? Qui optimis moribus imbui, cum virtutibus hæretici perpetuom bellom indixerint? Neque enim Regina ratio sedem suam habet, ubi effrenata sensus libido imperat. Qui ingenuas artes, et Christiano homine dignas capessere, com bæretici, repudiata veritate, sophismata et pueriles captiones doceant? non in angulis, non in sordibus, non in tenebris, sed in medio foro ac clara luce veritas splendet. At vero sit ita, habeant apud hæreticos præceptores cum eruditione præstantiores, tom vita meliores, nonne satius est, ut indoctiores et inurbaniores domi maneaot, quam tam certom salutis suæ periculum adeant, ac tantam patriæ pestem inferant? Quasi vero desiot Civitates Catholicæ, in quibus tum vitæ Christianæ, tum optimarum disciplinarum præceptores ac magistri aluntur. Ad has orbes filios parentes mittant, si sua et suorum salus, ac vita illis chara est, cum domi præceptores parum idoneos habent. In his et syocera veritas. et candidi ingenuique mores sine fraude, ac sine dolo docentur. Proinde monet Illm̃am D. V. ut in tota sua Diœcesi, a Metropoli auspicata, sciscitetur accurate, præsertim inter visitaodum, ao qui id hactenus fecerint, aut adhuc faciant, eosque ita iocrepet et corrigat, ut ab incœpto desistant, cæterisque exemplo sint, atque ita huic malo provideat, ot omoes in posterum sibi caveant.

R. Ad trigesimom tertium, id corabitur quam diligentissime, quod aliqua ex parte pendet etiam ex Seminariis.

Trigesimo quarto, cum Sua Sanctitas intellexerit, in multis Civitatibus Germaniæ et oppidis, in quibus publicæ scholæ sunt institutæ et erectæ, studiosos ob magnam libertatem, quæ illis permittitur, obque negligentiam præceptorum, qui eos in officio non continent, tam esse dissolotos, et improbos, ut multa cootra decus ubique admittant, quæ vel infimos homines puderet, atque ita per domos infames ac plateas vagari, ut nihil fere tam in ore omnium sit, quam flagitia, quæ hi passim nocto fronte jam perfricata perpetrant, indeque cives excusationem ducere, cur filios suos potius ad Civitates hæreticas mittant, ut instituantur, licet nullam causam habere possint tantam, quemadmodum in superiori articulo dixi, ut ad id adduci debeant: bortatur Illm̃am D. V. ut in omnibus locis totios Diœcesis suæ, in quibus sunt ejusmodi scholæ, ita aoimadvertere in tales velit, in visitatione potissimom, nt tam dissolotis moribus provideator, ac modus tantæ libertati statuatur. Qood nisi fiat, nihil præclari ab iis expectandum erit. Præterea monetur Illm̃a D. V. ne (quod multis in locis Germaniæ fit) in Civitatibus sibi subjectis permittat, ut scholares pauperes, qui cantando victom per plateas ac domos quæritant, cantiones hæreticas, aut suspectas quocunque modo decantent.

R. Ad trigesimum quartum, providebitur, et æquum est.

Trigesimo quioto, cum Sua Sanctitas non sioe magno animi sui dolure perceperit in multis Catholicis locis, etiam in Civitatibus, non Principalibus Sæcularibus solum, sed etiam Ecclesiasticis in temporalibus subjectis, improbos quosdam reperiri Sacerdotes, qui in Missæ celebratione, omni postposito Dei timore, Sanctos in confessione noo nominaot, putantes ipsos noo esse invocandos, ac nonquam pro defunctis memoriam faciunt, quasi ipsi noo prosit hoc saluberrimum Sacrificinm, et (quod nefandius est) canonem integre non pronunciant, ex quo liquet, quam parum credant tanto Missæ mysterio, cum id factitent, non devotionis ergo, sed tantum ut iode habeant emolumenta: bortatur Illustrissimam D. V. ut non tam in visitatione publica, quam per privatas, ac pias etiam personas, omnem adhibeat diligentiam, si qui tales in sua reperiantur Diœcesi, eosque ita juxta Sacros Canones puniat, ut cæteris exemplo sint. Non sunt enim similia venena fovenda, ne sic paulatim inficiatur totom corpus.

R. Ad trigesimom quintum, Sacerdotes, de quibus iste articolus loquitur, ab Ordinariis ullo modo ne ferantur, his maxime locis, ubi brachium seculare etiam habent; si quis vero reperiatur, in bune gravissime animadvertendum.

Trigesimo sexto, cum Sua Saoctitas ex multorum sermonibus, et variis supplicibus libellis ex Germania in Urbem ad Sanctam Sedem transmissis compertum habeat, per totam Germaniam, etiam in Provincia ac Diœcesi Salisburgensi, multos sanguine et affinitate inter se junctos, in gradibos probibitis, non in quarto solum ac tertio, verum etiam io secondo, et primo ac secundo temere contrahere in angulis, ne a Superioribus id facinus resciscatur, audere, ac se copula carnali miscere, tum vero, sequuta quandoque etiam prole, supplices libellos ad Sanctam Sedem pro dispensatione mittere: maximum animo cepit dolorem, tum quia incestom committant, tum etiam quia se simpliciter inhabiles, et multo magis obstante consanguinitatis vel affinitatis impedimento, juxta decretum

Concilii Tridentini reddant ad sic contrahendum, ubi ejusmodi contractus inter eos jam facti, duplici de causa irriti et nulli esse decernuntur. Existimat autem Sua Sanctitas, eos per ignorantiam excusari non posse, quia arbitretur decretum illud Concilii Tridentini ubique jam esse promulgatum, uti tunc omnibus Ordinariis injonctum fuerat: et sciat vetustissimum morem esse in Germania, præsertim in Provincia Salisburgensi, ut non prius matrimonium contrahatur, quam denunciationes in templo factæ sint: ac neminem præterea esse putet tam rudem, qui nesciat hos gradus prohibitos, ut etiam optime norunt clam contrahere non esse permissum, quod prisca consuetudo Germaniæ a multis jam sæculis adhuc testatur. Neque vero Sua Sanctitas tam dolet et miratur subditorum temeritatem atque audaciam, vel improbitatem potius, quam Superiorum negligentiam, qui ejusmodi abusus ad pastorale munus oscitantes ac dormitantes ferant, nec delinquentes ita puniant, ut exemplum cæteros deterreat. Proinde ne in posterum hujusmodi scelera admittantur, neque ipsi frustra laborent Sanctam Sedem molestantes: monet Illmam D. V. ut juxta mandatum Concilii Tridentini [*] omnibus Parochis totius Diœcesis suæ injungere ac præcipere velit, quo hæc duo infrascripta decreta publice coram populo quam primum promulgent, ut cognoscant, quid sibi in matrimoniis contrahendis agendum sit, et quando sit Sanctæ Sedi supplicandum.

[*] Sess 24. Cap. 1. Decret. de Reform. matrim.

Primum [*] admoneantur omnes, quod nullum matrimonium contrahi debeat, multo minus consummari, nisi, juxta vetustissimam etiam, ac laudatissimam hujus Provinciæ consuetudinem, præcesserint tres denunciationes, quæ a proprio Parocho, vel alio Sacerdote vices gerente, tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnia publice sunt faciendæ, nisi Reverendissima et Illma D. V. expedire judicaverit, ut una tantum denunciatio fiat, vel ex toto prædictæ denunciationes remittantur, quod Illmæ D. V. prudentiæ, et judicio Sua Sanctitas juxta Concilii Tridentini intentionem relinquit. Deinde, si plures non fuerint, saltem Parocho, et duobus vel tribus testibus præsentibus, matrimonium celebrari poterit. Et si qui aliter, quam præsente Parocho, vel alio Sacerdote, de ipsius Parochi, seu Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus ad minus, matrimonium contrahere attentabunt, illis indicetur, eos, juxta decisionem Sanctæ Synodi Tridentinæ, ad sic contrahendum omnino inhabiles factos esse. Insuper Parochum, vel alium Sacerdotem, qui cum minore testium numero, et testes, qui sine Parocho, vel Sacerdote hujusmodi contractui interfuerint, nec non ipsos contrahentes graviter arbitrio Illmæ D. V. puniri debere.

[*] Ex Concil. Trid. loco ut supr.

Secundo [*] advertantur etiam, quod si quis intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere præsumpserit, separandus est, et spe dispensationis consequendæ carebit: idque in eo multo magis locum habebit, qui non tantum matrimonium contrahere, sed etiam consummare ausus fuerit. Quod si ignoranter id fecerit, siquidem solemnitates requisitas in contrahendo matrimonio neglexerit, eisdem debet subjici pœnis. Non enim dignus est, qui Ecclesiæ benignitatem facile experiatur, cujus salubria præcepta temere contempsit. Si vero solemnitatibus adhibitis impedimentum aliquod postea subesse cognoscatur, cujus ille probabilem ignorantiam habuit: tunc facilius cum eo dispensari poterit. Sed animadvertendi sunt, quod in contrahendis ipsis matrimoniis, vel nulla omnino datur dispensatio, vel raro: idque ex causa conceditur. In secundo autem gradu nunquam dispensatur, nisi inter magnos Principes, et ob publicam causam.

[*] Ex eodem Conc. Trid. Sess. eadem cap. 5 de Reformat. ut supra.

R. Ad trigesimum sextum, æquum est, ut cum decreto Concilii Tridentini, et isto articulo sentiamus. Debent propterea Ordinarii curare, ut hoc publicetur, ac Parochis imperare, ut suis crebro edicant, et promulgent.

Trigesimo septimo, cum Sacrosancta Synodus Tridentina [*] decreverit, ut nemo nisi post annum a susceptione postremi gradus minorum Ordinum ad Subdiaconatum, itidem a Subdiaconatu ad Diaconatum, et a Diaconatu ad Presbyteratum promoveatur: nisi necessitas, et Ecclesiæ utilitas judicio Episcopi aliud exposcat: et Sua Sanctitas acceperit in tota fere Germania plerunque ac sine discrimine, necessitatis prætextu, cuique ad Sacerdotium aspiranti, uno anno Ordines omnes, tam majores quam minores, etiam Presbyteratum conferri: quo fit, ut postea Sacerdotes non nisi rudes atque imperiti magna ex parte habeantur, qui cum sacra et humana studia nihil curent, nulla literarum cognitione delectati, aliud non student, quam poculis atque concubinis, aliisque rebus profanis, divina et humana omnia jura pervertentes: id ne in foro, seu Concistorio Illmæ D. V. accidat, monet necessitatem Ecclesiæ, cui Illma D. V. divino beneficio præsidet, hujusmodi ministris non egere, cum illi nulla in re prodesse, quin potius propter ignorantiam, ac pravas institutæ vitæ rationes obesse plurimum possint. Proinde illa verba Concilii Tridentini [*]: nisi ob Ecclesiæ utilitatem ac necessitatem aliud Episcopo videretur: ita sunt intelligenda, ut non tam Ecclesiæ necessitas consideranda, quam etiam utilitas ejus spectanda sit. At quomodo tales sunt Ecclesiæ utiles futuri, si tam rudes atque imperiti ad Sacros Ordines admittuntur, præsertim vero cum de illis nulla spes majoris eruditionis haberi possit, ut experientia docet,

[*] Sess. 23. Cap 11. 13. et. 14.

[*] Sess. ut supra Cap. 14.

eo quod consecuti Sacerdotium, non curant amplius literis operam navare? Utilitas autem respondebit necessitati, si cum eis dispensandum cum aliquibus, tanta in iis tunc aptitudo, doctrina, eruditioque reperiatur, quantam tribus illis annis intermediis consequi studendo, et addiscendo possent, qui illis propterea fuere sapienter attributi, ut interjectum tempus habeant, quo se in Ecclesiasticis officiis ac muneribus diligenter exercere, et non in literis solum, verum etiam in pietate ac castis moribus proficere possint, tum sui causa, tum quoque ad populum docendum ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, et ad ministranda Sacramenta, quorum gratia potissimum Ordines sunt instituti.

R. Ad trigesimum septimum, hoc judicio Ordinariorum relinquitur. Nemo tamen ad Subdiaconatum admittatur, nisi ad Presbyteratum idoneus, aptusque inveniatur.

Trigesimo octavo, cum Sua Sanctitas intellexerit, in Germania universa, etiam in Provincia Salisburgensi, multa reperiri monasteria, quibus Ecclesiæ Parochiales sint incorporatæ, ad quas regendas Prælati mittunt Conventuales suos, eorumque loco in propriis Ecclesiis Sacerdotes laicos ad rem divinam faciendam, ac sacra obeunda accersunt: qua illi libertate freti non modo concubinas, ut cæteri Presbyteri inhonestæ vitæ solent, cum omnium bonorum scandalo domi habent, verum etiam habitum abjiciunt, quod et Prælati ipsi quandoque faciunt, quasi pudeat eos ita incedere, Christo, cui nomina dederunt, injoriam facientes: monet Illustrissimam D. V. ut si quid tale in sua Diœcesi reperitur, tanto scandalo, ac sceleri quocumque modo diligentissime juxta Constitutiones suas Salisburgenses providere velit.

R. Ad trigesimum octavum, diligenter curabunt Ordinarii, ut Conventuales suis in monasteriis retineantur, nisi necessitas quandoque secus postularit, et tunc juxta Decreta Provincialia.

Trigesimo nono, cum Sua Sanctitas non sine dolore etiam audiverit, per universam passim Germaniam Sacerdotes non paucos esse, qui post prandium, aut cœnam vestibus clericalibus exuti, pallioque ac pileo more laicorum induti, huc et illuc vagentur, atque ad tabernas vinarias convolent, magnis poculis poscant, rixentur, saltent, spectacula visant, ludum gladiatorium frequentent, eaque cum maximo suo dedecore, ac religionis Christianæ detrimento, et omnium scandalo faciant, quæ vel infimos homines puderet, adeo ut in vini aleæque corruptela, in nocturnis bacchationibus, atque in omni ejusmodi nequitia totos fere dies noctesque aliquando cum scurris, nulla habita ratione verecundiæ, aut dignitatis, versentur, per plateas ebrii discurrant, publice bacchentur, ad convitia, et ad arma inter se, aut cum laicis veniant: monet ac rogat Illmam D. V. ut Clericos omnes ubique locorum Diœcesis suæ, partim optimis præceptis ac paternis adhortationibus, partim etiam metu atque animadversione in veteri disciplina continere ita velit, ut a tam indignis rebus abstineant.

R. Ad trigesimum nonum, conveniat Ordinariis prius cum Canonicis, tum demum reliquum Clerum audientem facile habebunt.

Quadragesimo, cum Sua Sanctitas acceperit in multis locis Stiriæ ac Carinthiæ, ubi Illma D. V. ac tres ejus Suffraganei, Gurcensis, Seccoviensis et Lavantinensis spiritualem tantum jurisdictionem habent, Sacramenta non modo in desuetudinem et contemptum venire, sed etiam vix ullum apparere vestigium Christianæ religionis, quandoquidem publici Concionatores hæretici simplicem ac rudem populum rerum omnium licentia ac libertate proposita pervertunt, et ab obedientia non Sedis Romanæ solum, verum etiam Illustrissimæ Dominationis Vestræ, aliorumque Ordinariorum prorsus alienant, ita ut quibusdam in oppidis ac pagis technis suis et fallaciis, quibus imperitam multitudinem, ac nihil tale opinantem adoriuntur et capiunt, illud jam effecerint, ut valedixisse penitus cultui divino ac saluti suæ homines videantur, eum repudiata veritate, majorum nostrorum religione contempta, priscis Sacrorum cæremoniis abolitis, in tam corruptis moribus, in tam depravata doctrina, in tam perversis conventiculis ac sectis nihil, nisi impurum ac falsum, a subdolis ingeniis doceatur: vehementer dolet, tantam in tam brevi tempore religionis mutationem illis in partibus factam esse. Id autem multo magis Suam Sanctitatem angit, quod audiat singularem negligentiam Ministrorum, ac Suffraganeorum Illmæ D. V. et prædecessorum in causa fuisse: qui certe si vigilantiores in officio esse, ac muneri satisfacere voluissent, ut profecto debebant, ac poterant, cum res in exiguis adhuc initiis versabantur, non equidem religio ita inclinata esset, nec tantum incrementi huic malo indies latius serpenti hæretica pestis attulisset, ut maximi jam laboris sit Christi vineam in pristinum statum restituere. Sed levius ferendum esset, si strenuos hoc tempore eadem in regione haberemus operatores, qui pro Dei honore adversus gygantes istos babylonicos tanquam pro aris focisque dimicarent, hæresum dolos ac fraudes vigiliis et laboribus suis excluderent, atque Christi zelo armati Ecclesiæ hostium audaciam ac temeritatem frangerent, eluderentque. At quotusquisque in illis partibus est, qui pro domo Domini sit? quotusquisque sese in propagando cultu divino, aut religione Catholica retinenda, vel restituenda exercet? quotusquisque se nefariis hostium no-

minis Christiani armis opponit? pauci sane, aut omnino nulus. Propterea monet Illñam D. V. ut ovium suarum memor esse, ac pro prudentia sua rationem aliquam inire velit, qua hæc pestis tollatur, aut efficiatur, ne latius, et cum majori detrimento serpat, ac loca illa in pristinum fidei Catholicæ statum, quoad ejus fieri potest, restituantur, ita ut Ecclesiis sua dignitas, ac rebus divinis suus splendor reddatur. In quo multum profuerit, si Illña D. V. Suffraganeos suos, ac Ministros omnes ad rem tam laudabilem ac sempiterna beatitudine a Deo immortali compensandam, et ad officium tam necessarium salutis animarum verbis calcaribusque incitarit. Nihil autem tam facere putat Sua Sanctitas ad sananda hæc vulnera, quam si Concionatores ac Parochi Catholici docti, et spectatæ vitæ Ecclesiis præficiantur, qui cum doctrina, tum exemplo Catholicos confirmare, aberrantesque ad veritatem reducere possint. De quo Sua Sanctitas eo magis in animum induxit, ut moneret Illustrissimam D. Vestram, quod intelligat illis in locis Sacerdotes quosdam non tam concubinarios, quam conjugatos etiam ab Ordinariis cum omnium scandalo tollerari, a quibus in messi dominica qui fructus sperari possunt, cum præsertim inter cæteros Prælati minores aliqui etiam claustrales tales ibi esse reperiantur.

R. Ad quadragesimum, miserendum potius quam consultandum quibusdam in locis, cum res pejus adhuc sese habeat, quam proponatur; tentabitur tamen, si quid fieri possit et providebitur, ut res ac tempora ferent.

Postremo, Sua Sanctitas monet Illñam D. V. ut in hac prima Congregatione Coepiscoporum suorum jubeat omnibus, ut secundum Canones Concilii Tridentini, ac decretum recens Synodi Provincialis Salisburgensis nuper habitæ, professionem fidei publice faciant.

R. Ad postremum, professionem fidei libenti animo Ordinarii, ac cæteri Patres præsentes facient, et sperant cæteros omnes idem facturos.

Hæc sunt, Rñe Archipræsul, ac Princeps Illñe, ea quæ a Summo Pontefice in mandatis habui, ut coram exponerem, non tam ut Illña D. V. habeat, in quo Diœcesi suæ prospiecere pro temporum, rerumque necessitate possit, quam etiam Coepiscopos suos monere et hortari, ut Ecclesiis suis provideant, ut singulis partibus diligenter per Ordinarios curatis, totum corpus Provinciæ Salisburgensis sanum, integrumque conservetur.

ARTICULI A RMO. NUNTIO DOMINO BARTHOLOMÆO EX COMITIBUS PORTILIARUM NOMINE SUMMI PONTIFICIS PROPOSITI RMO. ET ILLMO. ARCHIEPISCOPO SALISBURGENSI EJUSQUE COEPISCOPIS, ET RESPONSA DATA A PATRIBUS AD HOS ARTICULOS.

Etsi Sanctissimus Dñus noster multa Reverendo Patri Feliciano mandarit, quæ vehementer optaret, ut in Salisburgensi Provincia ab Illña et Rña Dominatione Vestra, et a Rñis Coepiscopis suis aut tollerentur, aut introducerentur: jussit tamen Sanctitas Sua mihi, ut aliqua ex illis in mentem Illñæ D. V. revocarem, et nonnulla etiam adderem, quæ ad juvandum Germaniam perutilia fore sapientissimi viri judicarunt; sunt autem hujusmodi: Germania Vol. 120 f. 18.

Ut Clerici, qui in concubinatu post admonitiones suorum Antistitum perseveraverint, puniantur, et si adhuc post correptiones non resipuerint, beneficiis priventur et e Provincia ejiciantur.

R. Ad primum, Quoniam iste articulus illemet est, quem R. P. Felicianus in suis tertio loco proposuit, idcirco idem omnino responsum damus, nos omni studio curaturos, ut res ad effectum adducatur.

Ut Seminaria primo quoque tempore instituantur, cum nullum aptius ad disciplinam Ecclesiasticam reparandam remedium adhiberi, aut excogitari possit.

R. Ad secundum, Quia iste articulus quoque a R. P. Feliciano nobis secundo loco propositus est, propterea idem responsum datur, nos ita facturos, vel maxime quod necessitas horum temporum id postulare videatur.

Ut Diœceses summa diligentia singulis annis a viris pietate, doctrina et moribus præditis visitentur, quo abusus in ipsomet ortu opprimantur, priusquam maximo cum Provinciæ damno coalescant.

R. Ad tertium, Huic articulo optime jam satisfactum est in responso dato ad duodecimum articulum R. P. Feliciani, et sequentes, ubi etiam docetur, quibus in rebus prospiciendum sit.

Hæc sunt Reverendo Patri Feliciano tradita; illa vero mihi superaddita:

Ut unusquisque Episcopus apud se habeat saltem duos insignes viros, Theologum unum, aut in Theologia Licentiatum, alterum qui jus Pontificium profiteatur, quorum opera in iis, quæ ad reformationem et res Ecclesiasticas pertinent, uti possit.

R. Ad quartum, Huic articulo satisfactum est in responsis datis ad articulos 28. ac 29. Rev. P. Feliciani, ut ibi videre est.

Ad hæc ut juramenti memor, quod singuli de more præstant, singulo biennio aut saltem triennio Romam proficisci teneatur, aut si ab

Ecclesia abesse noo expediat, aliquem mittat, qui ejus nomine Apostolorum limina visitet, et de statu suæ Diœcesis Pontificem Maximum et Sacrum Cardinalium Collegium certiorem facere possit.

R. Ad quintum, Id hactenus factum diligenter a nobis est. Nam anno primo, penultimo et ultimo Pontificis Pii Quioti fe. re. ac recens post creationem moderni Pontificis Gregorii XIII. Domini nostri Clementissimi tom per litteras, tum etiam per R. P. Felicianum Rm̃us atque Illm̃us Metropolitanus soo ac Coepiscoporum, totiusque Provinciæ nomine id sedulo præstitit. Nec in posteris temporibus suis prætermittetur: ita enim convenit, et ad homagium nostrum pertinet.

Ut tres aut quatuor Typographiæ in Provincia erigantur, in quibus libri Catholici coutinuo imprimautur.

R. Ad sextum, Id nunc temporis fieri orgentibus de causis non potest, neque expedire modo judicatur, ut executioni mandetur.

Ut aliquot bonæ indolis juveoes Romam mittantur, ubi impensis Sanctitatis Suæ apud Patres Jesuitas in Collegio Germanico per aliqoot annos edoeabuntur.

R. Ad septimum, Gratias quamplurimas agunt, habentque Summo Pontifiei Rm̃us et Illm̃us Metropolitanus, Coepiscopique de tanta benevolentia erga Provinciam hanc, et quod Sua Sanctitas tam munifice dat, id ipsi grato animo accipiunt.

Confidit autem Sanctitas Sua, qood eum hæc diligentissime proposita, et discussa foerint ab Illm̃a Dominatione Vestra et a Rm̃is Coepiscopis suis, veloti ea quæ valde sont ad abusus extirpandos, ad reformationem inducendam, et religionem Catholicam vel instaurandam, vel conservandam collatura, summa cum religione (sicuti piissimos Antistites decet) sint observanda.

Quod si ulla erunt impedimenta, ob quæ tam hæc, quam reliqua in Synodo contenta, et a Rev. Patre Feliciano præscripta, mious exequi valeant Illm̃us et Rm̃us Archiepiscopus, nec non et Rm̃i Coepiscopi, cupit Saoctitas Sua de omoibus et singulis certior fieri, ut ejus studio et auctoritate, quam libentissime exhibebit, amoveri possiot.

R. Ad illam clausulam (Quod si ulla erunt impedimenta etc.), Si gravamina Cleri, et impedimenta, quæ Ordinariis obstaut, quo minus libere suscepto munere fungi possint iis in locis, ubi jurisdictionem temporalem non habent, per Summum Pontificem amota fuerint, reliqua erunt multo leviora.

Bartholomæus Comes Portiliarum
Nuntius.

ACTA IN CONVENTU PROVINCIALI SALISBURGENSI
ANNO MDLXXIII.

Die 24. Augusti, qoi fuit sacer D. Bartholomæo, appulerunt omnes Episcopi ac Prælati, qui conventuri erant. Germania Vol. 120. f. 88.

Die 25. adierunt Rm̃um et Illm̃um Metropolitanum officii causa, eum eoque de re tota, ob quam eoovocati fueraut, locuti sunt. Lectæ etiam sunt literæ absentium, quibus se excusabant, quod ad conventum non potuissent venire atque interesse. Præter hæc nihil aliud actum, nisi quod per cursorem Patres moniti fuere, ut sequenti luce post quintam horam in locum habendo conventui deputatum convenirent.

Die 26. postquam Patres conveneruut, singulis ante locis suis per Magistrum Cæremoniarum assignatis, Rm̃us et Illm̃us Metropolitanus incepit antiphonam sequentem eum versiculo et oratione.

Anti. Veni Saocte Spiritus etc.

℣. Emitte Spiritum tuum et ereabuntur.

℟. Et renovabis faciem terræ.

Oremus

Mentes nostras, quæsumus Dñe, Paracletus, qui a te procedit, illuminet, et in omnem, sicut tuus promisit Filius, inducat veritatem, qui cum eodem Filio, et Spirito Sancto vivis ac regnas Deus per omnia secula seculorum.

Cæteri responderunt, Amen.

Postmodum sedentibus omnibus Dominus Episcopus Chiemeusis, qui ejus rei jam monitus fuerit a Rm̃o et Illm̃o Metropolitano, causas hujus conventus explicavit, et alia multa huc facientia proposuit, in hunc fere modum.

Patres amplissimi etc. Quanquam in literis hujus sacræ convocationis, quæ ad singulos datæ suot, fuere causæ magna ex parte assignatæ, cur Reverendissimus et Illustrissimus Dominus noster Metropolitanus hunc conventum indixerit, ut tamen omnino satisfiat, id mihi datum negotii est, ut eas eoram pluribus exponam. Sunt autem quæ sequuotur.

Prima, ut audiatis quid Romæ Rñdus Dominus Felicianus SS. Theologiæ Doctor, ac Reverendissimi et Illustrissimi Metropolitani, totius Provinciæ Legatus in causa Synodi Provincialis egerit et confecerit.

Secunda, ut Decreta præfatæ Synodi a Sancta Sede Apostolica approbata jam ac confirmata publicentur, et consilium ac ratio aliqua ineatur, qua facile otiliterque pro rerum temporumque necessitate ad effectum adduci possint.

Tertia, ut consultetis, quonam pacto articuli illi, quos præfatus Dominus Felicianus nomine Sanctissimi Domini nostri Papæ obtulit, executioni mandari debeant, quippe qui ex decretis Provincialibus nostris magna ex parte excerpti, plurimum necessarii atque utiles sunt.

Quarta, ut deliberetis, quo modo gravamina totius Cleri Principibus Sæcularibus istius Provinciæ opportuno remedio exponenda sint, ut in Recessu præfatæ Synodi jampridem statutum fuit.

Quinta, cum in decretis Provincialibus nostris a Sancta Sede Apostolica quædam correcta sint, expuncta quædam, et quædam suspensa, videndum, quid in iis agendum sit.

His subjecit, quod felix ac faustum sit huic conventui; principio præfatus Dñus Felicianus exponet ea, quæ in Urbe legatum agens confecit. Quare peto a vobis, ut ipsum attente, humaniterque pro vestra benignitate audire velitis.

Tum præfatus Rñdus P. Felicianus hanc primam partem relationis suæ explicavit.

Relatio rerum a F. Feliciano etc.

Synodo Provinciali habita etc. ut supra.

Qua explicata, præfatus Dominus Episcopus Chiemensis jussu Reverendissimi et Illustrissimi Metropolitani dixit.

Cum unam partem totius relationis jam audiveritis, restat nunc, ut alteram quoque, et ea omnia, quæ huc spectant, audiatis. Id quod cum non recte, nisi invocato Spiritus Sancti auxilio, fieri possit, Rñum et Illñum Metropolitanum ad templum comitemur oportet, ubi de Sancto Spiritu Missam solemnem celebrabit.

Postea Episcopi ac Prælati induti, ut moris est, Rñum et Illñum Metropolitanum ad chorum Ecclesiæ Metropolitanæ cruce præcedente comitati sunt, ubi Magister cæremoniarum singulis Episcopis ac Prælatis loca debita assignavit.

Deinde Reverendissimus et Illñus Metropolitanus fecit Sacrum cum organis et musica, ministrantibus duobus ex Canonicis Ecclesiæ Metropolitanæ.

Cantato autem Symbolo Apostolico, præfatus Rñdus P. Felicianus orationem habuit, præmissa benedictione a Reverendissimo et Illño Metropolitano.

Finito Sacro Magister cæremoniarum monuit Patres, ut a prandio hora prima convenirent ad audiendam reliquam partem cœptæ relationis.

Post prandium cum Patres hora prima convenissent, præmissa superiori precatione a Reverendissimo et Illustrissimo Metropolitano ad invocandum numen divinum Spiritus Sancti, præfatus P. Felicianus quod reliquum erat relationis suæ prosecutus est, ea scilicet, quæ ad correctionem et emendationem decretorum Synodalium pertinebant.

Posthæc inter se Patres deliberarunt, statueruntque, quo tempore, et qua hora, ac quo modo ad consultationem rerum propositarum conveniendum esset.

Postremo Magister cæremoniarum, jussu Reverendissimi et Illustrissimi Metropolitani, indixit Patribus, ut quotidie mane quidem hora sexta ad audiendum Sacrum in Sacellum D. Joannis, ac deinde in locum constitutum ad consultandum venirent usque ad horam prandii, pomeridiano vero tempore hora prima usque ad tempus cœnæ. Id quod per eos dies omnes servatum est, quibus conventus duravit. Quoniam autem id moris est in Provincia Salisburgensi, ut Episcopi, quorum est decernere, locum habeant seorsum ab aliis, in hoc conventu quoque suus illis locus assignatus est. Res ipsæ vero, quæ in consultationem venirent, in Episcoporum conventu proponebantur. Deinde quicquid ab Episcopis consultum ac dictum fuisset, id apud minores Prælatos in medium adducebatur, ut horum quoque consilium accederet. Postea Episcopi ita aliorum sententias audiebant, ut tamen decernerent, quod e re sibi videretur.

Primum itaque conclusum est, ut Rñus et Illñus Metropolitanus nomine totius Provinciæ maximas gratias Summo Pontifici per literas ageret, propterea quod tanta humanitate et benevolentia decreta Provincialia confirmarit, ac tam paternum animum erga hanc Provinciam multis non obscuris indiciis declararit, præsertim monendo nos per P. Felicianum multis de rebus utilibus.

Deinde deliberatum, num præfata decreta Provincialia ob correctionem emendationemque Sanctæ Sedis Apostolicæ perlegi necesse esset. Quod Patres supervacaneum putarunt, quin potius judicarunt æquum, ut Sanctæ Sedis Apostolicæ judicio ac censuræ simpliciter acquiesceretur. Quare ita promulgata, et ab omnibus suscepta sunt, imperatumque Ordinariis, ut quamprimum domum venerint, ea publicanda et custodienda quam diligentissime curent. Quoniam vero animadvertebant, ministros Principum Sæcularium hujus Provinciæ magno huic rei posse esse impedimento, distulerunt hoc negotium usquequo de gravaminibus ageretur.

Tertio consultarunt articulos illos, quos præfatus P. Felicianus nomine Summi Pontificis Rño et Illño Metropolitano, ejusque Coepiscopis obtulerat. Qua in re conclusum, ut singuli in consultationem adducerentur, et responderetur. Id quod factum est. Articuli vero cum responsis in margine appositis sunt, qui sequuntur.

Quæ per me F. Felicianum etc.

Synodus Provincialis etc. ut supra.

Idem cum aliquot articulis, quos Rñus Nuntius D. Bartholomæus ex Comitibus Purtiliarum nomine Summi Pontificis etiam proposuit. Sunt autem hi responsis suis ad singulos in margine appositis.

Articuli a Rño Nuntio etc. et responsa data etc.

Etsi Sanctissimus Dñus etc. ut supra.

Quarto de gravaminibus actum, et eo modo constitutum, ut est in Recessu. Fuere autem aliquot ex Patribus delecti, quibus mandatum est, ut gravamina omnia ab Episcopis, cæterisque Prælatis in medium adducta in unum colligerent, et si quæ germanice scripta, latine verterent, ut postea si se occasio et opportunitas offerret, ad Summum Pontificem aut ejus Nuntium mitti possent. Quoniam vero nonnulla quædam deesse videbantur, imperatum Patribus est, ut quamprimum domum redierint, in unum ea colligant, atque intra mensem ad Rmum et Illmum Metropolitanum mittant, ut missa legatione primo quoque tempore Principes Sæculares Provinciæ admonere hujus rei possit, ne aut Prælati ab executione decretorum impediantur, aut clerici a ministris Principum aggraventur.

Quinto, cum quædam decreta Provincialia a S. Sede Apostolica correcta sint, expuncta quædam, et quædam suspensa, visum Patribus est facere, ut tria per Brevia Apostolica obtineantur. Id quod fiet alio tempore. Horum autem unum spectat ad ætatem Domicellorum, hoc est, juniorum Canonicorum; alterum ad unionem unius Præbendæ Canonicalis cum Præposituris pauperibus Cathedralium Ecclesiarum; tertium ad Monasteria exempta ab Ordinariis, et in nullam congregationem redacta etc.

Sexto, quia in Synodo Provinciali superioribus temporibus habita, datum fuit negotium R. P. Feliciano, ut Agendarium corrigeret, et ad horum temporum necessitatem accommodaret, et instructionem pro Plebanis, aliisque Sacerdotibus adderet: Patres, cum illud jam correctum accommodatumque, et a Sancta Sede Apostolica una cum decretis Provincialibus approbatum perlegerent, nunc primum animadverterunt non facere pro tota Provincia, quod ad Sacramentorum administrationem pertinet, propterea quod modus administrandi Sacramenta ad Diœcesim Salisburgensem accommodatus sit, cum tamen singulæ Diœceses suos peculiares modos habeant. Quare cum plurimis Agendarium hoc commendassent, ita concluserunt, ut ea omnia, quæ ad administranda Sacramenta spectant, simul colligantur, ac seorsum pro Diœcesi Salisburgensi excudantur. Reliqua autem quæ ad instructionem Sacerdotum spectant, sola pro tota Provincia edantur in lucem.

Septimo datum est responsum ad literas Serenissimi Bavariæ Ducis Alberti, ut in Recessu habetur.

Octavo, cum præfatus P. Felicianus esset allocutus Rmos Episcopos de tribus Brevibus Apostolicis, in gratiam Provinciæ scriptis ad Cæsaream Majestatem, Serenissimos Archiducem Carolum et Albertum Bavariæ Ducem, horum etiam exemplo Patribus oblato, in hæc verba conclusum est, ut gratiæ agantur, ac renovanda curentur, tum propter vetustatem, tum etiam ut clausula de gravaminibus adjungatur, ne tum subditi aggraventur, tum etiam Prælati ipsi ab executione decretorum Provincialium impediantur. Cujus exempli quartum quoque vehementer desiderarunt ad Illmum Principem ac Dominum, D. Ludovicum Henricum Laodgravium in Leuchtenberg, et Comitem in Hala, virum optime Catholicum, et de religione benemeritum, qui jurisdictionem suam temporalem magna ex parte habet in ista Provincia, præsertim in Episcopatu Ratisponensi: non tam ut faveat executioni decretorum Provincialium, quam etiam ut melius semper animatus sit erga religionem Catholicam et Sanctam Sedem.

Nono, facta est peultimo die conventus professio solemnis fidei Catholicæ in hunc modum. Primo ex voluntate Rmi et Illmi Metropolitani ac Patrum, unus nomine omnium professionem fecit fidei Catholicæ editam a Pio Quarto Pontifice Maximo fel. rec. videlicet:

Ego N. firma fide credo etc.

Deinde ne res nimis in longum duceretur, hanc breviorem ex præcedenti Synodo Salisburgensi omnes sigillatim facere, incipiente Rmo et Illmo Metropolitano, ac cæteris ordine subsequentibus.

Ego N. omnia et singula, quæ in Sacrosanctis universalibus Synodis, præsertim Tridentina, definita et statuta sunt, palam accepto, nec non veram obedientiam Summo Pontifici Romano spondeo et profiteor, simulque hæreses omnes a Sacris Canonibus, et generalibus Conciliis præsertim a prædicta Synodo Tridentina damnatas, publice detestor et anathematizo.

Decimo compositus est Recessus hujus conventus (ut vocant), et in publico a Patribus perlectus atque approbatus.

Postremo celebrata est Missa solemnis die 3. Septembris de Sanctissima Trinitate a Rmo Episcopo Chiemensi: post Symbolum Apostolicum oratione a præfato P. Feliciano habita, et in fine data benedictione a Revmo et Illustrissimo Metropolitano. Atque ita omnibus facta est potestas domum redeundi, appositis prius ab Episcopis præsentibus, atque absentium Legatis sigillo, ac manu propria exemplis Recessus, quæ discedentibus danda erant.

EXEMPLUM RECESSUS (UT VOCANT) EXTREMO CONVENTU PROVINCIALI SALISBURGENSI EPISCOPIS, CÆTERISQUE PATRIBUS DISCEDENTIBUS DATI.

Salisburgi 5. Septembris 1573.

Cum in ea Synodo Provinciali Salisburgensi, Germania Vol. 120 f. 65.
quæ anno 69. habita est, inter alia multa, quæ

ad fidei religionisque Catholicæ defensionem ac propagationem, et ad totius Cleri statum, mores ac vitam salutariter, utiliterque pertineat, illud etiam Patres statuerint, ut decreta Provincialia Sanctæ Sedis Apostolicæ auctoritate ac judicio confirmarentur, approbarenturque, et Reverendum atque eximium sacræ Theologiæ Doctorem P. Felicianum Ninguardam a Morbinio, cum mandatis ad id negotium conficiendum in Urbem miserint; isque re tota partim apud Pium Quintum fe. re. partim etiam apud modernum Pontificem Romanum, Gregorium XIII. Dñum nostrum Clementissimum, ad optatum exitum, finemque perducta ad nos redierit, opus esse visum est, ut Patres de confecti negotii rationibus edocerentur.

Proinde Rñus atque Illñus Princeps, ac Dominus Dñus Joannes Jacobus Archiepiscopus Salisburgensis et Sedis Apostolicæ Legatus, Dominus ac Metropolitanus noster benignissimus, Coepiscopos, Capitulares Metropolitanæ et Cathedralium Ecclesiarum, ac minorum Prælatorum, et Archidiaconorum suæ Diœcesis aliquos convocari jussit, ad audiendas rationes earum rerum, quæ Romæ in causa Synodi Provincialis actæ essent, et alia insuper tractanda, quæ in consultationem proponerentur. Qui quidem ejus imperio parentes, partim ipsi venere, partim Legatos suos, viros in rebus Ecclesiasticis beneversatos, cum auctoritate misere. Interfuerunt autem omnes, qui convenerunt, usque ad finem congregationum.

Principio conventus proposita rerum decernendarum ratione, ac Sacro solemni de Sancto Spiritu (ut moris est) in choro Metropolitanæ Ecclesiæ D. Rudberto sacræ facto, præfatus D. Felicianus negotii Provinciæ Salisburgensis in Urbe confecti seriem multis explicavit, ac scripto postea etiam dedit.

Quia vero ex literis Apostolicis ad Rñum et Illñum Metropolitanum, Coepiscoposque conscriptis cognitum est, Pont. Opt. Max. tam demortuum, quam pro tempore existentem Decreta Provincialia Salisburgensia maxima ex parte, ut erant, paucis quibusdam correctis, confirmasse, ut in libro Synodali videre licet, et monere ac mandare, ut ad eam formulam, qua nunc sunt, promulgentur, et in lucem apertumque proferantur, et ubique, quoad fieri potest, executioni mandentur, Rñus et Illñus Metropolitanus cum Coepiscopis suis decrevit, ac decreto hoc in Capitularium, Prælatorum et Archidiaconorum congregatione proposito conclusit, ut gratiæ quam maximæ Summo Pontifici agantur pro singulari benevolentia, ac paterno amore, quo Provinciam hanc Salisburgensem est prosecutus et complexus. Quæ res Rñi et Illñi Metropolitani curæ relicta est; et illud præterea faciat, ut hæc decreta Provincialia per totam Provinciam Salisburgensem publicentur, ac typis excudantur. Atque ita Ordinarii omnem dabunt operam, quisque in sua Diœcesi, ut cum a Clero, tum a cæteris diligentissime custodiantur atque ad effectum adducantur.

Secundo, cum præfatus P. Felicianus alios quosdam articulos, ad hanc ipsam tamen decretorum Provincialium materiam pertinentes, nomine Summi Pontificis obtulerit, ut non minus executioni mandentur, quam Constitutiones Synodales, quippe qui ad Catholicam religionem in pristinum splendorem restituendam magni momenti sint, atque utilitatis plurimum habeant, Rñus et Illñus Metropolitanus, ac Coepiscopi præsentes, et absentium legati, officii duxerunt, ut Summo Pontifici in causa tam pia ac necessaria obsequantur. Quare in his quoque deliberatum, et ita statutum est, ut Patrum sententiæ sigillatim exceptæ declarant, hoc est, æque diligenter esse curandum, ut ad effectum adducantur. Idem factum est in aliis quibusdam articulis, quos Rñus Nuntius, Dominus Bartholomæus ex comitibus Portiliarum nomine Summi Pontificis etiam proposuit.

Tertio, quia in proxime habita Synodo Provinciali anni 69. erectio Seminariorum, ex quibus Sacerdotes literis ac moribus spectati, et cum sibi, tum aliis utiles ad laborandum in vinea Domini mitti possint, in aliud tempus maximis necessariisque de causis rejecta est, nunc Patres de Seminariis etiam egerunt, et communi sententia decreverunt, ut Ordinarii primo quoque tempore Seminaria ad eam legem erigant, quam Tridentini Concilii decreta tradunt, quorum rationem cum Capitularibus suis quisque inibit, atque intra sex menses Rñum et Illñum Metropolitanum faciet literis certiorem, quibus rationibus Seminarium in Diœcesi sua erexerit. In quo illud cautum, ut Seminaria ita constituantur, in quibus numerus studiosorum non retineri solum, sed etiam augeri possit. His autem sex mensibus Rñus et Illñus Metropolitanus quoque Seminarium in Civitate sua Metropolitana curet. Quandoquidem vero id oneris neque Concilium Tridentinum, neque Pont. Max. Ordinariis imponit, ut suis sumptibus hæc ipsa Seminaria erigant, id quod nec redditus ferrent, Rño atque Illño Metropolitano et Coepiscopis integrum est, ut juxta Concilii Tridentini statuta, Ecclesiasticos homines suos, in quorum utilitatem magna ex parte cedunt, pro modo facultatum cujusque, sibi in subsidium adjungant.

Quarto, cum in eadem Synodo Provinciali anni 69. fidei etiam professio, quam ex Concilii Tridentini decretis Ecclesiastici omnes facere debent, in sequentem conventum dilata sit, nunc primum decretorum Provincialium con-

firmatione summo Apostolicæ Sedis beneficio accepta, Rm̃us atque Illm̃us Metropolitanus, Coepiscopi, Patresque omnes, quotquot in hoc conventu interfuere, eam prompto paratoque animo fecerunt, debitam obedientiam Concilio Tridentino ac Pontifici Max. exhibentes; quæ professio fidei in posterum ab Episcopis, Prælatis, Canonicis, Archidiaconis, Decanis ruralibus, Pastoribus, Cooperatoribus, Beneficiatis, seu quibuscumque Ecclesiasticis personis, quæ nondum professæ sunt, coram Ordinariis fiet. Curabitur etiam, quoad ejus fieri poterit, ut Præfecti sæculares ipsorum hanc fidei professionem faciant.

Quod attinet ad gravamina, quibus Ordinarii et Clerus universæ Provinciæ a Principibus Sæcularibus, in quorum ditione sunt, molestantur, statutum est, ut omnia in unum libellum colligantur, sine ullis adjunctis temporum, locorum ac personarum, ut pro necessitate Summo Pontifici, aut ejus Nuntio offerri possint. Deinde quisque Ordinarius singula gravamina Diœcesis ac Cleri sui, cum adjunctis temporum, locorum ac personarum, intra mensem in unum redigat, et ad Rm̃um atque Illm̃um Metropolitanum transmittat, ut is ad Optimates Principesque Catholicos hujus Provinciæ juxta decreta Synodalia quamprimum legationem mittere possit.

Serenissimus Princeps quoque ac Dominus Albertus Comes Palatinus Rheni, utriusque Bavariæ Dux etc. per Reverendum et eximium SS. Theologiæ Doctorem D. Martinum Eisengreinium Præpositum Oettingensem, ac Consiliarium suum, literas fidei cum mandatis ad Rm̃um et Illm̃um Metropolitanum, Coepiscoposque ejus dedit. Quibus ipsi inter se lectis, et consultis per præfatum D. Martinum Eisengreinium Duci responsum misere. His feliciter actis cum solemni officio Sanctissimæ Trinitatis, conventus in nomine Christi finitus, ac dimissus est.

Huic conventui adfuere presentes:

Rm̃us et Illm̃us Metropolitanus;

Dominus Urbanus Episcopus Pataviensis;

Dominus Christophorus Epũs Chiemensis;

Pro Domino Ernesto Administratore Frisingensi Comite Palatino Rheni, et utriusque Bavariæ Duce, Georgius Lauterius SS. Theologiæ Doctor, ac Canonicus ad D. Virginis Monaci, et Bavariæ Duci in spiritualibus a Consiliis;

Pro Domino Davide Episcopo Ratisponensi Dominus Joannes Episcopus Almirensis, ejus Suffraganeus, et Gaspar Macer Doctor, Canonicus ac Scholasticus in veteri Sacello Ratisponæ, et Concionator Cathedralis ibidem;

Pro Domino Joanne Thoma Coadjutore Brixinensi Christophorus Andreas Baro in Spaur ac Valer, Decanus Ecclesiæ Cathedralis.

Pro Capitulo Ecclesiæ Metropolitanæ Salisburgensis Dominus Wilelmus de Trautmansdorff Decanus, Dominus Balthasar de Rannach Capellanus honoris, Dominus Georgius de Kienburg, uterque Canonicus ibidem;

Pro Capitulo Ecclesiæ Frisingensis Dominus Joachimus a Wembding Canonicus, Dominus Ludovicus Schreck J. U. Doctor, et officialis ibidem;

Pro Capitulo Ecclesiæ Cathedralis Pataviensis Dominus Michael Pentius SS. Theologiæ Doctor, Canonicus Pataviensis et Præpositus Vilshoviensis;

Pro Capitulo Ecclesiæ Cathedralis Ratisponensis Dominus Joannes Georgius de Sinzenhoven, Capellanus honoris, Dñus Achacius Notthafft, uterque Canonicus ibidem;

Pro Capitulo Ecclesiæ Cathedralis Brixinensis Dominus Matthias Wertwein, SS. Theologiæ Doctor, Canonicus et Cancellarius ibidem:

Dominus Christophorus de Lamberg, Baro in Orttenegg et Ottenstain, Præpositus et Archipresbyter Ecclesiæ Metropolitanæ Salisburgensis;

Dominus Benedictus Abbas Monasterii Sancti Petri ibidem;

Dominus Joannes Abbas in Peyro;

Dominus Jacobus Præpositus, et Archipresbyter in Berchtersgaden:

Dominus Stephanus Præpositus, et Archipresbyter in Baunburg;

Dominus Georgius Præpositus, et Archipresbyter in Gars;

Dominus Christophorus Præpositus, et Archipresbyter in Chiembsee;

Dominus Wolfgangus Præpositus apud S. Zenonem juxta Reichenhall;

Dominus Martinus Eisengreinius SS. Theologiæ Doctor, Præpositus veteris Oettingæ;

Dñus Balthasar, Præpositus in Hoglwerth.

In cujus rei fidem ac testimonium præfati Rm̃us et Illm̃us Metropolitanus, Dominus Episcopus Pataviensis, Dñus Episcopus Chiemensis, pro Domino Administratore Frisingensi Doctor Georgius Lauterius, pro Domino Episcopo Ratisponensi Dominus Joannes Almirensis Suffraganeus, et pro Domino Coadjutore Brixinensi Christophorus Andreas Baro in Spaur ac Valer, hunc Recessum nomine totius Provinciæ quisque manu, et annulo suo signavit. Actum in Civitate Salisburgensi metropolitana, die Jovis post festum D. Augustini Episcopi et Confessoris, qui fuit dies tertius mensis Septembris anno a Christo nato MDLXXIII.

Joannes Jacobus Archiepiscopus Salisburgensis m. pp.

Urbanus Episcopus Pataviensis m. pp.

Cristophorus Episcopus Chiemensis m. pp.

Georgius Lauterius Canonicus Monacensis manu pp.

Joannes Episcopus Almirensis Suffraganeus Ratisponensis m. pp.

Christophorus a Spaur Decanus Brixinensis mann pp̃ia.

AL RMO. ET ILLMO. MONSIG. ET SIG. COLMO.
IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Salsburg 15 Settembre 1573.

Rm̃o et Illm̃o Monsig. et Sig. mio Colm̃o.

Germania Vol. 32. f. 12. Partendosi di qui Monsig. Revm̃o Nuntio, il Conte di Portia, per Stiria dal Serenissimo Archiduca Carlo, mi commesse, che ritenessi appresso me tutte le lettere, che le fossero venute di Roma, per sin'al suo ritorno. Così l'ho fatto, et essendo S. S. Rm̃a ritornata il lunedì passato, che fu alli 14. di questo, subito le presentai i plichi che mentre havea ricevuti, quali aprendoli S. S. Rm̃a ne trovò uoo di V. S. Illustrissima delli 8. d'Agosto, che veniva a me, la qual mi fu molto grata, si per intender di lei, qual riverisco et osservo, si anco per haver nuova certa delle mie lettere già scrittele per il passato, alle quali V. S. Illm̃a dice d'havermi rescritto, ma le risposte mai mi sono capitate nelle mani. Laonde ne restava sospeso con non puoco mio dolore. Et quando V. S. Illm̃a havesse fatte haver le sue al Sig. Giaopaolo Castellini, già Auditore dell'Illustrissimo Cardinale d'Agosta bo. mem. per il qual io son solito a scriverle, sicuramente le haverei havute. M'è stato charo quanto può essermi cosa, l'intender che V. S. Illm̃a habbi ricevuta quella di Monsig. Illm̃o Arcivescovo, et la mia insieme, ch'andavano a Nostro Signore et presentatele, et che Sua Santità l'habbia lette volentieri, et rallegratasi dell'opera che si havea a fare, la quale già (la Dio mercè) s'è assai ben esseguita, sicome V. S. Illustrissima intenderà.

Quanto a quello che V. S. Illm̃a mi scrive, che Sua Santità s'era alquanto maravigliata, che dopo il ritorno mio si fusse tardato tanto a dar ordine per l'essecutione de'decreti della Synodo Provinciale, se Sua Santità havesse la pratica di questi paesi, non se ne saria punto maravigliata. Et da me carto non s'è mancato, perchè subito da che son gionto qua, ho per sino adesso sempre cercato et solicitato, che si spedisse la cosa, si per utile et beu publico di questi paesi, si anco per ritornarmene in Italia, come era, et è il mio desiderio. Et la buona mento di Monsig. Illm̃o Arcivescovo appresso è sempre stata accesa et infiammata in voler, che quantoprima si desse essentione a questa opera santa. Ma diversi impedimenti et ostacoli, che 'l Demonio ha messi in mezzo, sono stati in causa che questo negocio si sia tanto prolongato, sicome già ho scritto a Nostro Signore et a V. S. Illm̃a. Anzi dopo d'esser intimata la Synodo et anco venuti i Vescovi et Prelati alla Congregazione, per opera pur del Demonio non si mancava d'impedir questo tanto bene, se la buona mente et fervor di Monsig. Illm̃o Arcivescovo, et la mia continua solicitudine non havessero tolto via ogni ostacolo, et malgrado del Demonio et suoi mezzi gagliardamente seguito l'impresa, sicome Monsig. Rm̃o Nuntio ne potrà render testimooio. Et talmente è riuscita la cosa, che non s'ingannarà la speranza che tiene Nostro Signore, che la passata tardanza devi esser corretta con tanto maggior diligenza et prestezza in l'avvenire. Perchè et Monsig. Illm̃o Arcivescovo n'è molto infervorato et pieno di zelo, et io ne soo appresso continuo solicitatore et promotore. Il che tanto più caldamente faccio per esserne essortato da V. S. Illm̃a et a nome di Sua Sautità. Oltre che Monsig. Rm̃o Nuntio non ha mancato di far ogni buono officio, et usar ogni diligenza in promover queste opera.

Quanto a quello che V. S. Illm̃a mi scrive d'esser sicura, che non mancherò di dar a Monsignor Rm̃o Nuntio ogni buono avvertimento sarà necessario, io l'ho già fatto, et facciolo tuttavia con ogni diligenza et amorevolezza, del che V. S. Illm̃a ne potrà asser informata da esso Monsig. Rm̃o Nuntio.

Quanto a quella parte poi, che Monsig. Rm̃o Nuntio assistesse a questa Congregatione, s'è giudicato più espediente, che S. S. Rm̃a non vi si trovasse presente, per diversi rispetti che crederò S. S. Rm̃a haverà già scritti a Ṽra S. Illustrissima.

Il che ancora ha fatto Monsig. Illm̃o Cardinal Commendone a tempo che si celebrò la Synodo Provinciale, il qual per non trovarseci presente, si partì di qui un giorno avanti che la si cominciasse. Et con tutto ciò che Monsig. Rm̃o Nuotio è stato absente, non ho però mancato io di far in detta Congregatione ogni cosa che facea di bisogno, et di procurar che sia esseguito quel tanto, che avanti a nome di Sua Santità ho proposto, et insieme quel che poi Monsig. Rm̃o Nuntio m'ha lasciato d'aggiongerci.

Le quali cose tutte hanno havute buonissimo fine, sicome esso Monsig. Rm̃o Nuntio n'è a pieno informato, et io ancora ne scriverò diffusamente con l'altra posta a V. S. Illm̃a, alla quale si mandarà tutto il successo di questa cosa.

Mentre Monsig. Revm̃o Nuntio le ne dà un breve raguaglio d'ogni cosa, secondo che da me è stato informato. Et con questo a V. S. Illu-

atrissima divotamente mi raccommando, et Moosig. Illño Arcivescovo la riverisce.

Di Salzburg alli 18. di Settembre 1573.

Di V. S. Rña et Illña.

Affettionatissimo Servitore
F. Feliciano Ninguarda.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Salzburg 8 Ottobre 1573.

Rño et Illño Monsig. et Sig. mio Colño.

Germania Vol. 32. f. 16. Io mi crederò, che V. S. Illña haverà già recevuta la mia delli 18. di Settembre inviata al Sig. Giampaolo Castellini, nella quale lo dava aviso d'haver ricevuta quella di V. S. Illña delli 8. d'Agosto, et insieme la raguagliava del felice successo et fine di questa Synodo Provinciale. Hora mando con questa per Nostro Signore et V. S. Illña totti gl'Atti della detta Congregatione Provinciale, che qui al fin d'Agosto si è fatta, benchò io non mi pensava di mandar se non le cose principali, lasciando le altre che mi parevano meno necessarie di scriversi, per non far un gran volume de scritti, et dar fastidio col longo leggere a Nostro Signore et a V. S. Illña, ma ad instanza et persuasione di Monsig. Reverendissimo Nuntio, il Sig. Conte di Portia, mi sono assicurato di noo doverle esser a dispiacer il metter in carta, et mandarle tutte le cose successe in questo negotio ad una per una. Et quando per questo conseglio, che altri m'hanno messo avanti, lo paresse fuora di proposito, prego Nostro Signore et V. S. Illña che mi perdonino, et non taoto l'attribuischino ad importunità mia, la quale con brevità haverei volentieri schivata, quanto a grandissimo desiderio di sodisfarle in ogni cosa, secondo che Monsig. Revarendissimo Nuntio me n'ha pregato et persuaso.

Io oon starò a moltiplicar parole, et replicar le cose, che scrivo a Nostro Signore di mandarle, et essersi fatte qui nella Congregatione Provinciale, perciochè son certo che V. S. Illña in parte le saperà dalla lettera di Nostro Signore, et in parte aocora dalli istessi scritti che mando, quali vorria che V. S. Illña si degnasse prima di leggerli et trascorrerli, che presentarli a Nostro Signore, acciò se cosa sarà che non sia più che taoto d'importanza, V. S. Illña parendole così, lasci star di presentarla a Nostro Signore, per non darle noja et richiamarlo da tante altre cose, nelle quali continuamente è occupato.

Supplico poi, doppo che Nostro Signore et V. S. Illña haveranno letti qoesti scritti, che la si voglia degnar di lasciar leggere i communi alli Illñi Monsigg. Cardinali Morono, Alciato et Madrucci, i dua per essersi molto affaticati in riveder et correger i decreti Provinciali della Synodo passata, et l'altro per esser mio singolarissimo Patrone, et amico strettissimo di Monsig. Illño Arcivescovo, et anco Protettore della Natione Germaoica, i quali son certo che si rallegraranno et lo haveranno molto a charo, per il frutto che indi n'ha da succedere. Et in particolare mi sarà di gratissimo piacere, che i primi dua vedioo l'una et l'altra parte della mia relatione, acciò sapiano essersi fatto secondo si è risoluto io Roma.

Perchè si è determinato (secondo che appare nelli scritti) esser ben fatto, che si rinovino quelli Brevi Apostolici, quali Nostro Signore m'ha dato nella mia partenza da portar alla Maestà Cesarea, alli Serenissimi Archiduca Carolo et Duca di Baviera, si perchè sono vecchi, sì anco acciò s'inserischi ona clausula sopra le gravezze del Clero, et gl'impedimenti che vengono fatti dalli Officiali di detti Prencipi alli Ordinarii nella giurisdittione Ecclesiastica, mando a V. S. Illña una copia di detti Brevi, acciò si possino più facilmente rivocare, non bisognandoci far altro che mutar il giorno et aggiongerli, che faccino che 'l Clero non sia aggravato, ne manco impediti l'Ordinarii da'loro Officiali et Ministri. Et oltra i sodetti se ne desidera et ricerca un altro del medesimo tenore al Signor Preocipe Laodgravio di Leuchtenberg, persona molto Catholica, il quale ha il suo stato in questa Provincia, et la più parte nel Vescovato di Ratisbona. Così V. S. Illña si degnarà veder di farli spedir et mandarli quanto prima, acciochè presto con quel frutto che si spera, possa metter in essecutione ogni cosa, quanto sarà possibile. Del che credo che Monsig. Rño Nontio ne haverà già scritto a V. S. Illña. Al Serenissimo Archiduca Ferdinando non accade scrivergli per adesso più, per havergli io presentato già il suo Breve nel venire da Roma in quà, et sodisfatto bene con Sua Altezza.

Havendo io da portare i Brevi essortatorii et credentiali, che mi restano in mani, alli Capituli delle Chiese Cathedrali, et insieme trovarmi con i Vescovi, specialmeote con quelli alli qoali non ho ancora parlato, non essendo tutti venuti alla Synodo, nè manco io andato avanti da loro, per non essermi mai potuto partir di qui, mi pare cha saria ben fatto, sicome Monsig. Rño Nuntio n'ha scritto a V. S. Illña, che mi si scrivesse un Breve sopra di questo, acciò la cosa para piò fresca, et rieschi meglio, et coo più maestà, nel qoale Nostro Siguore mi commetta che non manchi di far quel tanto che nella mia partenza di Roma m'ha commesso di spedir con i Vescovi et Capituli delle chiese Cathedrali, si-

come nelli detti Brevi istessi me ne fa fede: il che certo non puoco giovera non tanto per far l'effetto che Nro Sig. desidera in essortarli, quanto anchora per consegliarli nelle cose che faranno bisogno, pregandomi loro per questo con molta instanza, che voglia quanto più presto andar a trovarli. Appresso si potrà far meutione, che voglia far il medesimo officio con i Prencipi Secolari, alli quali presentarò i Brevi. Et in tutto questo non movendomi altro che l'util et bene della Chiesa Santa, mi rimetto al giudicio di S. S. et di V. S. Illma, quali son certo che vedendo il bisogno, fariano ancora di più. Et in questo parere n'è Monsig. Rmo Nuntio, il quale credo n' habbi scritto a V. S. Illma.

V. S. Illma mi farà un singularissimo favore, se si degnarà farmi dar aviso, come siano piaciuti a Nostro Signore et a V. S. Illma non solo universalmente tutti questi atti, ma ancora in particulare quelli articuli et avisi, quali ho proposti a nome di Sua Santità in utilità et bene publico di questi paesi a Monsig. Illmo Arcivescovo et i suoi Coepiscopi per le Diocesi loro, acciò per l'avvenire sia certo d'affaticarmi in cose che siano secondo la mente di Nro Signore, sicome ho cercato di far io queste, le quali da tutti, anco da Monsig. Revmo Nuntio son state giudicate di grandissima utilità, secondo si può far congiettura dal frutto ch' indi se ne spera, et certo sono molto necessarie, perchè non v'è cosa che non sia cosi come gli ho proposto, et che non habbia bisogno di rimedio. Così farò ancora con questi altri Vescovi et Capituli, con i quali non ho ancora ragionato, secondo che ogni Diocese ricercarà, come già ho fatto con gl' altri. Il che fatto che sarà, ne mandarò del tutto raguaglio a Nostro Signore et a Vostra Signoria Illostrissima.

Mando a V. S. Illma fra li atti di questo Convento le due orationi ancora ch' ho fatte, quali sono come essortatorie accommodate al bisogno et necessità de questi tempi et paesi.

Per adesso non le voglio dar più fastidio, sapendo che la sarà assai molestata dalla moltitudine di questi scritti. Perciò farò fine, salutandola da parte di Monsig. Illmo Arcivescovo mio, et raccommandandomi io divotissimamente con pregarla che la si degni tenermi nella sua buona gratia.

Di Salzburgo alli 2. d'Ottobre 1573.

Di V. S. Illma

M' era scordato di scriver a V. S. Illma, che mandando i quattro Brevi per i Prencipi Secolari, insieme voglia mandarmi una copia di detti Brevi.

Affettionatissimo Servitore
F. Feliciano Ninguarda.

AL RMO. ET ILLUSTRE MONSIG. ET SIG. MIO OSSMO.
MONSIG. IL CONTE DI PORTIA, PROTHONOTARIO
ET NUNTIO APOSTOLICO.

Salzburg 11 Decembre 1573.

Rmo et Illustre Monsig. et Sig. mio ossmo.

Rescrivendo la settimana passata alla sua del primo del corrente, dissi che non hebbi tempo di ragionare prima con Monsig. Illmo Arcivescovo, al quale per un Camerero mandai sù i doi Brevi per la fretta, che mi facea il correro. Havendo poi letti i Brevi suoi, et Sua Signoria Illustrissima il mio, et parlato insieme a longo, hora ne darò raguaglio a Vostra Signoria Reverendissima. L'un Breve era tutto in lodarlo, et essortarlo per l'essecutione delle cose risolute et ordinate, del che ne restò molto contento. L'altro era in essortarlo et ammonirlo, che voglia provedere alla Chiesa Gurcense d'un buon Pastore, et che non si lasci ingannare, come fu fatto di Seccovia et Lavanto, havendo conferiti quelli Vescovati a persona tale: del che ne restò alquanto ramaricato, et quasi con sospetto, che V. S. Rma et io havessimo scritto qualche cose a Roma contra il Seccoviense. Et io giurai di non haverne mai scritto pur parola a Roma, et dissi, che quando V. S. Rma ne havesse scritto, che non haveria fatto se non il debito suo: et che essendo ancora molti Catholici in quelli paesi, è credibile che da loro se ne sia havuto richiamo in Roma di quel Vescovo: poichè con le mie orecchie non solo ho udito maravigliarsi alchuni di quelli paesi, ma ancora qui dei principali del conseglio et di Canonici, che colui fusse stato fatto Vescovo et appresso duplicatoci il Vescovato, non essendosi prima a pena mostrato benemerito in Carinthia dell'Archidiaconato che possedea, con assegnarle parte delle cause. Il che tutto gli dissi di cuore et con buon'animo: sichè s'achietò, et mi disse di voler proveder a uno di quelli doi. Et cosi spero che farà S. S. Illma, mi mostrò poi ancora la lettera di V. S. Rma scritta da parte di Nostro Signore in raccommandatione del Sig. Dottor Eder per la Chiesa Gurcense, et io mi mostrai assai caldo pel medemo effetto lodando molto la persona, et S. Sig. Illma mi rispose che la persona li piaceria, ma perchè secondo i Statuti di qui bisogna proponerlo al Capitolo, acciò trovandosi alcuno buono tra loro si dia a quello, et essendosi ciò già fatto et risoluto con publica fama sopra il Sig. Fuccari, si faria adesso vergogna al Sig. Fuccari, et si daria maraveglia a tutti, rivocandosi la cosa. Occorrendo però che'l Sig. Fuccari non lo voglia accettare, et che non si trovi alcuno di Canonici buono per questo che lo vogli accettare, si risolverà. Et per meglio satisfare a questa promotione quel giorno istesso andai a visitar il Sig. Fuccari,

Germania Vol. 32 f. 28.

et per la confidenza et sigurtà ch' ho con Sua Signoria gli narrai ogni cosa. Et egli mi replicò quello che già m' haveva detto inanti, cioè che era vero che già havea havute lettere (cosa che gli fu di dispiacere) dalle Corti della Maestà Cesarea et del Serenissimo Archiduca Carlo, che l'era aspettato da tutti: ma che stava perplesso, come prima, per la causa che poi dirò. Et quando che egli havesse il Vescovato nelle mani, che lui istesso lo daria molto volentieri alla sudetta persona, se da altri non dipendesse che da lui. Ma dubitava che se ben rinontiasse, saria con tutto ciò difficile far passar quello, per la medesima causa, per la quale si ritrova in miseria. Perchè essendo in disgratia di S. Maestà Ces., et Monsig. Illño et il Capitolo si guardariano di non far cosa che fusse per dispiacer alla Maestà Ces. et Casa d' Austria. Nondimeno non accettandolo egli, non mancherò io di far quanto ci sarà possibile, aciò la cosa rieschi secondo che V. S. Rña ha scritto, massimamente perchè così è la mente di Nostro Signore. La causa che fa il Sig. Fuccari difficile ad accettarlo è, che sopra il Vescovato Gurcense ci è una Conventione fatta dal Cardinal Matteo tra l' Arcivescovato et la casa d'Austria, che le due vacanze siano conferite dalla Casa d' Austria, et la terza dal Arcivescovato, non ad altri che a persona grata alla sudetta Casa d' Austria, con molte appendici et circonstanze, che dipendono dal pro tempore Duca di Carinthia, le quali per negligenza di passati essendosi perse, Monsig. Illño Arcivescovo ha scritto al Serño Archiduca Carlo, che li voglia far haver queste lettere reversali, che così si chiamano. Il che certo è stato mal pensato, perchè si gli dà occasione di aggiongerci quanto li pare et piace, et certo si dubita che vi si metteranno dentro tante et tali conditioni, che persona di conscienza non accettarà mai quel Vescovato. Et Sua Altezza ha rescritto che sono a Vienna, et che le manderà a torre, et si pensa che faccia ciò per haver conseglio della Maestà Ces. di ciò, si habbia a fare; si che si tiene che accommoderanno la cosa a suo modo. Et per questo non si risolve altro, sinchè non venghino queste scritture, le quali venute che saranno, non accettandolo il Sig Fuccari, farò ogni sforzo che sia promossa quella persona. Et occorrendo che non possa riuscire in questo, per satisfare alla mente di Nostro Signore et a V. S. Rña metterò avanti una di quelle due altre per lui, quando che Monsig. Illño si risolverà di volerla conferire, al che anco ne farò instanza con l' occasione del Breve scritto da Nostro Signore. Quanto sia alla persona mia non solo non ci penso, ma anco farò ogni resistenza, non solo a questo, ma anco a qual altro si voglia di quelli doi, se mi saranno offerti etc., perchè vedo che in quelli luoghi non si puotrà bene satisfare secondo la conscienza: solo desidero che sia a tutte provisto d' huomini, secondo il bisogno de quei paesi, acciò facciano qualche bene, et se non in tutto almeno in bona parte, et nihil erit difficile volenti. Et perchè giudico che la sudetta persona del Dottor Eder saria assai al proposito, laudarei se si scrivesse un' altra lettera a Monsignor Illustrissimo, che occorrendo non rieschi nella Chiesa Gurcense, se li faccia haver una di quelle altre due, qual vacarà, et quando che Sua Santità nel suo Breve ne havesse fatto motto, assai haveria giovato secondo il mio parere. Pur del tutto mi rimetto a Nostro Signore et Vostra Sig. Reverendissima.

La dieta Provinciale, ch' ho scritta essersi fatta qui, è stata sopra le cose, per le quali già scrissi che furno mandati qui Ambasciatori dall' Eccellño Sig. Duca di Baviera, et è già finita questa settimana, et hieri si sono mandati quattro Ambasciatori al sudetto Eccellentissimo Sig. Duca di Baviera a Monaco, ove si fa una congregatione per risolvere et accommodare la differenza, che era nata fra quel Prencipe et questo paese.

Con questo a V. S. Rña mi raccomando, faccendoli riverenza da parte delli Signori Conte di Lodron et Fuccari.

Di Salzburg li 11. di Decembre 1573.

Di V. S. Rña et Illustre

Affettionatissimo Servitore
F. Feliciano Ninguarda.

AL CARDINALE DI COMO.

Salzburg. 10 Decembre 1573.

Rño et Illño Monsig. et Sig. mio Colño.

Alli 13. di Novembre hebbi per mezzo di Monsignor Reverendissimo Nuntio la lettera di Vostra Signoria Illña scritta a li xx. d'Ottobre, insieme con i rifatti Brevi a li Prencipi, a la quale non parse far bisogno che subito rispondessi, perchè havendomi Vostra Signoria Illustrissima dopo la data scritto, ch' erano comparse le scritture concernenti l' essecutione della Sinodo, da me mandate con lettere di Monsig. Illustrissimo Arcivescovo et mie a Nro Signore et a Vostra Signoria Illustrissima, et che con le prime me ne haveria dato più largo avviso, mi era risoluto di soprasedere et aspettare la sua, rescrivendo poi con più commodità et occasione, massime che in quella non ci era cosa urgente, tanto più ch' io ogni settimana dò raguaglio del tutto a Monsignor Reverendissimo

Germania Vol. 32 f. 31

Nuntio Portia, il quale sò scrive sovente a Vostra Signoria Illustrissima. Hora havendo pur per mezzo de l' istesso Monsig. Reverendissimo Nuntio la settimana passata ricevuto un Breve di Nostro Signore di 15. de Novembre, et appresso doi a Monsig. Illustrissimo Arcivescovo, quali forno i suoi a Monsig. Illustrissimo gratissimi, et a me il mio, non ho voluto più differire la risposta, satisfaccendo con Vra Signoria Illma anco al Breve di Nro Signore per non molestare Sua Santità io tante altre cose impeditissima, assicurandomi che Vra Signoria Illma non mancherà a tempo commodo di ragguagliarne Sua Beatitudine. Di grandissimo contento m'è stato udire, che le cose trattate et qui risolute per l'essecutione de la Sinodo, et le altre proposte di nuovo et conchiuse secondo il gran bisogno di questi paesi siano piacciute a Nostro Signore et a Vostra Signoria Illustrissima, così non mancherò tuttavia, quanto mi sarà possibile, con continua diligenza et solicitudine far ogn' opra, che si seguischi l' impresa, senza intramezzo alcuno, sinchè sia condotta al desiato fine, a gloria d'Iddio, et l'utile di questi paesi, et consolatione di Sua Beatitudine, et ancho a sodisfatione di Monsignor Illustrissimo Arcivescovo, il quale lo desidera molto.

Con più presto Monsignor Illustrissimo Arcivescovo mi lascerà partire, mi metterò in viaggio, et portarò i quattro Brevi alla Maestà Cesarea, al Semo Archiduca Carlo, al Eccellmo Duca di Baviera, al Lantgravio di Leuchtenberg, et i doi alli Reverendissimi Vescovi di Possa et Ratisbona, mandatimi da Monsignor Reverendissimo Nuntio et gl' altri vecchi a li Capitoli delle Chiese Cathedrali, accompagnandoli con quelli officii che Sua Santità mi commette, et io vederò far di bisogno, secondo che ho fatto con quelli, a li quali ho già presentati i suoi.

Dopo ch' ebbi i Brevi di Roma, fecci instanza a Monsignor Illustrissimo Arcivescovo per partirmi, et egli mi rispose ch' era molto contento, ma che volea prima che mi mettessi in viaggio, si desse qualche fermo ordine a l'essecutione della Sinodo, et altre cose risolute in bene et giovamento di questa Provincia, aciò poi l' esseguire sia più facile et agevole: il che vedendo io esser più che necessario, son stato contento di restar qui alcuni giorni, con ajutar a metter in ordine ogni cosa, aciò dandosi qui buonissimo principio, et seguitandosi poi sempre l' impresa con qualche buon ordine, siano spenti et stimolati gl'altri Vescovi a fare il medemo: perchè tutti mirano et dipendono dal Metropolitano.

Tre cose in questi principii mi pareano necessarie si facessero: l'una che si stampasse la Sinodo, perchè i Vescovi et gl'altri si scusano di non poter publicar et esseguirla, non havendone copie. Così ho procurato che si facesse venir quanto prima un stampatore che la stampasse, et già si stampa in Dilinga. L' altra si è del Seminario, al quale se ben Monsignor Illustrissimo Arcivescovo ha grandissimo animo, nondimeno non mancavano molti impedimenti per far andar a longo il cominciarlo, et fra gl'altri, perchè non si trovava buon luogo, et essendosi pur trovata una sola casa commoda vicino al Domo, non si potea far risolutione alcuna, perchè essendo non d' uno, ma di tutta una fameglia nobile, i Patroni erano fuori in Castelli, chi in qua et chi in là, sichè non ci era speranza di poterli così presto ridurre insieme. Mentre è occorso, che qui s'è bisognato fare una dieta Provinciale per conto del Stato, alla quale sono venuti anco tutti li Patroni di quella casa, con questa occasione Monsignor Illustrissimo Arcivescovo ha fatto che la danno et vendono per il Seminario: così si spera adesso che sarà in ordine per questa Quaresima, perchè mentre si rassetteranno le stanze, et si farà provisione d'ogni cosa necessaria. La casa in se è molto commoda pel Seminario: perchè oltra ch'è vicina al Domo et al palazzo di Monsignor Illustrissimo, ò appresso assai capace et grande, con dentro una bella capella et un bello giardino. La terza è della visita: il che di quanta importanza et bisogno sia, Vostra Signoria Illustrissima lo sà meglio di me: perchè senza la visita nè si può esseguire niente delle cose ordinate, nè si può saper il bisogno, nè manco farla debita provisione, et usar i convenienti rimedii per la riforma. Per questo ho fatto ogni opra con Monsignor Illustrissimo, aciò si metta in ordine questa santa visita, et si gli dia principio, et se ben Monsignor Illustrissimo è animosissimo et inclinatissimo a far ogni cosa, nondimeno fa bisogno qualche volta d'uno che l'ammonischi, perchè certo è tanto impedito con diversi negocii, che qualche volta non ha quasi tempo di respirare et pensar altrove. Così io non ho mai mancato di buona solicitudine, et S. S. Illma et io havemo giudicato esser molto ispediente, che prima si visiti tutto il stato suo in spirituale et temporale, aciò si rendi poi più facile la visita degl' altri luoghi che non sono suoi che in spirituale, et gl'altri Vescovi piglino essempio di fare il medemo: poi si visitaranno le parti che sono sotto il suo governo in spirituale, et in temporale sotto il dominio di Prencipi secolari. Et già si era cominciata qui in Salzburg, ma sopravenendo poi diversi impedimenti, è stato di bisogno tralasciarla: penso però che questa settimana che viene, si repiglierà et seguiterà, sinchè sarà finita. Et dipoi Monsignor Illustrissimo darà ordine si faccia di mano in mano, secondo ho detto di sopra. Ma credo che non si potrà così discostare da Salzburg

con la visita, sinchè la Sinodo non sia stampata, per haverne le copie, senza le quali non si potrà far niente. Pur Monsignor Illustrissimo ha determinato in questo mentre di fare ciò che sarà possibile, et ordinar le cose, aciò che poi non si perda tempo. Così spero che fatte le feste mi potrò partire. Et in questo di mezzo non mancherò d' usar ogni diligenza in ammonire Monsignor Illustrissimo secondo farà bisogno. Et certo non è stata se non cosa utile l'essermi fermato sin qui, aciò andando poi dagli altri Vescovi et Capitoli, possa maggiormente spingerli et eccitarli, con darli raguaglio delle cose già cominciate qui nella Chiesa Metropolitana. Et quando che dalla necessità non fussi constretto a partirmi, non saria se non bene che mi fermassi ancora aliquanti giorni: ma mi vien fatta fretta non solo da Monsignor Reverendissimo Nuntio per portar i Brevi, ma anco da li miei Superiori di Roma, aciò visiti i nostri Monasteri d' Austria, Boemia, Muravia, Stiria et Carinthia etc. quali hanno gran bisogno che li sia provisto et rimediato. Il qual carico certo lo piglio mal volontieri, perchè sò che patirò molte difficoltà, et anco con pericolo: ma pur lo farò per non mancare a li miei Superiori, et a la Religione, sperando in Dio che sia per ajutarmi, et nel favor di quelli Prencipi che mi porgeranno il braccio, tanto più che loro ne fanno instanza, aciò presto si gli rimedii et provedi.

Questo è quanto per adesso m'occorre, et avanti che di qui mi parti, ne darò avviso a Vostra Signoria Illustrissima. Essendosi stampate in Baviera le due oratione mie, che qui ultimamente ho fatte, mandone una copia a Vostra Signoria Illustrissima, a la quale humilmente mi raccommando, pregandole ogni felicità, et baciando il S. piede di Nro Signore, et Monsig. Illustrissimo Arcivescovo caramente la risaluta.

Di Salzburg li 10 di Decembre 1573.

Di V. S. Rña et Illña

Affettionatissimo Servitore
F. Feliciano Ninguarda.

V. — 1573. — §. 15-17.

ALL' ILLMO. E RMO. SIG. MIO COLMO. MONSIG.
IL CARDINALE DI COMO.

Inspruch 29 Luglio 1573.

Illño e Rño Signore.

Germania Vol. 33. f. 13. Nell' audientia, c'ebbi con molta dimostratione d' onore, et amore da questo Serenissimo Prencipe a xxii. che di già ho accusata con le mie di xxiii. fu l'essordio che la Santità di Nostro Signore ne' primi giorni del suo Pontificato haveva con sincera charità volto l'animo alle cose di Germania, parendole, che convenisse alla maestà del grado suo, a procurar la redutione di quella più tosto parte del mondo, che Provincia, tanto per sodisfar al debito, c'havea con Dio, quanto per non lasciar quello, che talvolta Prencipi anco Catholici haveano in qualcuno de' suoi Predecessori desiderato. E che fatto questo pensiero havea voluto principalmente chiamare a parte di tanto merito, et tanta gloria Sua Altezza, poichè sentendosi quanto fosse zelante dell' honor di Dio, et come in queste dense tenebre di Germania, havesse ritenuta non pur la luce, ma lo splendor della Religione in questi suoi Stati, quanto comportava la calamità de' presenti tempi, s'era facilmente indotta a creder, che chi tanto havea per se stesso et voluto, et asseguito, fosse con l'ajuto saldo d'un Pontefice per entrar in qual si voglia christiana, e magnanima impresa. A che s'era aggionta l'elettione della persona mia, forse perchè in Corte era assai nota, et la servitù che teneva la casa mia con la gloriosissima d'Austria, et la mia propria devotione verso il Sig. Arciduca Carlo, dal quale havevo in occasione di publico negotio riportate di molte grazie: però ch'io et per parte di Nostro Signore le instavo per favore della causa di Dio, et per conto mio la supplicavo ad essermi così cortese nelle concessioni, che Sua Beatitudine non havesse occasione di deporre la conceputa opinione, ch'io non fossi mal' instrumento con Sua Altezza. E qui presentai co'l debito apparato il Breve di Sua Santità, che ricevuto con grandissima riverenza le diede occasione di rispondermi. Fu il contenuto del suo ragionamento, che si rallegrava grandemente d'esser in questo concetto presso a Nostro Signore, da cui si teneva molto honorato per simil dimostratione, che l'obbligava in tutto 'l corso della sua vita, a far quello, che fosse in lui per corrisponder a quanto s'era di lei promessa la Beatitudine Sua. Et di già cominciava a sperar meglio di quello, c'havea fatto per il passato, di Germania, vedendo, che un tanto Pontefice, a cui fa professione d'haver particolar devotione, havesse pensiero di mirar in essa con paterna pietà: la quale credeva, che con molto frutto s'harrebbe impiegata, se, come parea, che ricercasse la misera conditione sua, s'havessero con sì destra maniera promossi gli ordini buoni, che non fosse subentrato il dubbio di tumulto. Ond'io stimando, che fosse questa buona porta per introdur il negotio, soggionsi, che la Santità Sua havendo principale consideratione a questo, s'era risoluto di voler la riforma del Clero per hora nell'Arcivescovato di Saltzburg, a che havea aperto la via Monsig. Arcivescovo

di quella Città, il quale con la Sinodo Provinciale, et la confermatione di essa dimandata, et ottenuta dalla Santa Sede Apostolica, havea senz'altro dichiarato, che si potea la riforma et nello Stato suo, et negli altri che si rinchiudono in Provintia, introdurre. Et perchè Sua Altezza dopo haver infinitamente lodato il santo et prudente consiglio di Sua Santità, mostrava d'haver dubbio, che l'isecutione di quella Sinodo andasse innanzi, sentendo già tanti mesi sopito lo strepito, c'havea fatto da principio, et massimamente essendo successa la morte di Pio V. santa memoria, le soggionsi d'haver io vedute lettere dell'Arcivescovo, con le quali convoca i suoi Suffraganei per li xxiii. d'Agosto prossimo, a fine di dar principio ad iseguir i decreti confirmati, et consultar il modo con che s'haveano a pratticar alcuni avvertimenti havuti in Roma per la Riforma di Germania: nella prefatione et conclusione de'quali constava del negotiato et con Pio V. et con Nostro Signore, però che Sua Altezza si disponesse a coadjuvare a sì santa opera con ricordar per hora tutto quello, con che si potesse, et rimediar a i disordini di questi suoi Stati, et introdur la disciplina Ecclesiastica, ch'io gl'harrei posti in quella consideratione, che si dovea nella Congregatione, ove disegnavo di trovarmici, coprendoli anco per quanto havesse comportato la natura delle cose sotto all'authorità di Nostro Signore, il quale l'esbortava in oltra a procurar con ogni sforzo, che le cose determinate s'iseguissero, dando ad intender a suoi sudditi, che non solamente non volea tolerar gli abusi, ma ch'era risoluto di voler la riforma: l'utilità et importanza della quale mi pareva così nota, che giudicavo non haver alcun bisogno, o di pruova, o di digressione, massimamente presso a Prencipe di tanta religione et cognitione di cose. Al primo rispose che penserebbe, et poi mi direbbe ciò che le potesse sovenire. Al secondo assolutamente disse voler esser favorevole, nè lasciarsi per cosa del mondo indur a partirsi dalle cose, che saranno stabilite, et che si dechiarirà in maniera, che Nostro Signore non desidererà più da lui. Ma essendo già il ragionamento passato a certa dolcezza, et volendo pur saper da me, a che principalmente credevo, che si riducessero i capi della Riforma, all'osservanza de'quali egli dovesse invigilare, risposi, che per non haver letto la Sinodo non poteva far giudicio, ma che, riservando sempre il suo loco a gl'altri, stimavo, che sarebbono caduti come importanti l'estirpatione del concubinato, et l'institutione de'Seminarii; l'uno et l'altro de'quali le parve difficile, quello per la penuria de' Sacerdoti, questo, perchè havendo i Prencipi tante collationi, hanno anco bisogno essi di far Seminarii, et se li fanno, non vedono come si possino instituire ne'Vescovati, ove non sieno i Vescovi anco Prencipi temporali; a che soggionsi esser determinatione del Sacro Concilio, che s'instituiscano nelle Cathedrali, ove con gli essercitii continui si possi apprender la disciplina Ecclesiastica, rispetto importantissimo in Germania, per poter, oltra il bisogno delle parochie, haver Canonici, dal grembo de'quali si possino sicura et degnamente eleggér di mano in mano i Vescovi; però se Sua Altezza stava in pensiero di volerne instituir uno, lo facesse in maniera, che non levasse ai Vescovi il modo di far li loro. Onde venne poi a dirmi quello, c'havevo subodorato esser desiderio suo di far unione d'uno, o forse più Monasterii, ne'quali nè vivono religiosi, nè già molt'anni si truova via di mettervene: così va pensando et di poter effettuar la sua volontà, et di non impedir quella de' Vescovi: la qual dimanda con la distinta instruttione s'harrà da parte nel modo, che mi sarà consignata da Sua Altezza, acciò si proponghi a Sua Santità, come sommamente desidera. Di qua passai a lodarle per parte di Nostro Signore la cura, che piglia in mantener di Catholici l'Università sua di Friburg, eshortandola a perseverare et volere l'osservatione di quegli Editti, per i quali è sommamente lodato di non permetter a suoi sudditi, che mandino i figlinoli ad Università Lutherane: a che mi rispose di non aver mancato et per dignità sua, et per il bene, che ne cavava, ma che invigilarebbe anco più per l'avvenire, vedendo che Sua Santità lo desiderava. Restava che si trattasse dell'articolo contenuto nell'Instruttione, in cui si dice, che s'eshortano i Prencipi a non nutrir in Corte, o dar honori et carichi ad heretici, ma intendendo io quanto Sua Altezza era stata diligente in levarsi d'intorno simil gente, et come non pur non l'honorasse, ma la necessitasse ad uscir da suoi Stati, si come particolarmente havea fatto già pochi giorni nel Baron Aliprando da Spaor Signor di Fiaon molto principale in Corte, non mi parve d'entrar con quella forma, ma mostrando, che Nostro Signore fosse molto contento, et consolato di questa sua santa rissolutione, eshortarlo a continuar, essendo pur cosa troppo inconveniente, che la potestà data da Dio si commuoichi a persone, che bene spesso s'usano in dispreggio di sua Divina Maestà, et perchè m'assicurava, che porrebbe sempre ogni suo studio in scacciar queste pesti, contra le quali farebbe anco dimostrationi più importanti, se lo comportassero i tempi et le regioni, soggionsi, che per ricordo di Nostro Signore avvertisce principalmente a non lasciar, che i principali di Stiria et Carinthia s'uniscano con suoi Vassalli per parentado, potendo Sua Altezza esser ben certa, che con questo mezzo principalmente si son persi i paesi posseduti et dalla Maestà dell' Imperatore, et

dall' Arciduca Carlo. A questo rispose, esserli sempre spiacciuta cotal unione, nè haver manchato di mostrar la mala sua sodisfattione: che ringratiava la Santità Sua dell'avviso, et e' harrebbe maggiormente per l'avvenire, come in cosa importantissima invigilato. Era uno de'capi l'impressione de' libri buoni, però dopo haver mostrato il danno, e' haveano fatto gli heretici con l'inestimabil cura posta in continua promulgatione di volumi pestilenti, pareva che uno de' mezzi assai efficaci per coadjuvare la Riforma, et estirpar il male, fosse l'usar diligentia, che s' havesse molta copia di libri buoni, che sparsi per Germania sarebbero stati d' utilità grande anco a i paesi, che per hora non venivano in consideratione: ond'io per ordine di Sua Santità havrei trattato in Saltzburg del modo di drizzar in questa Provintia tre, o quattro stampe, nelle quali studiosamente s' attendesse all'impressione de'libri più necessarii, procurando d' allettar le persone non con le sole inscrittioni, ma con caratteri, et s'altra cosa è, che inviti i compratori, acciò il cathalogo de' pessimi authori, che esce ogn' anno al tempo della fiera di Franceford, trovasse una volta il suo contrario con consolatione de' buoni et commodo della Republica Christiana. Ma potendo avvenir che si giudicasse necessaria una contributione dei Prencipi per questo effetto, desideravo d' intender, come si fosse mosso a prestar ajuto. Mi rispose, che l' havea sempre stimata cosa molto salutare, e' havea qui condotti huomini per far una stampa, et che di già s'era qualche cosa impressa: ma che nè Ministri erano sufficienti a bastanza, nè parea che s' havesse trovato il vero modo; e' harrebbe fatto maggior diligentia per chiarirsi ciò, che potea reuscir qui: et che in ogni modo sarebbe stato con ogni poter suo favorevolissimo a questa impresa, massimamente intendendo ciò, che si fosse appuntato in Saltzburg. Ho visitato le Serenissime Regine Maddalena et Helena, presentandole il Breve di Nostro Signore, il quale ho compagnato con officio, che riferiva havermi Sua Santità imposto, ch'io le visitassi, et per parte sua le portassi la benedittione conveniente a Signore nate di sì alto lignaggio, e'haveano con raro et singolar essempio conculcato il mondo per resignarsi nel santo servizio di Dio, nel qual l'eshortava paternamente a perseverar per condur a fine l' impresa, che con tanto merito, come verisimilmente si dovea stimare, haveano et cominciata et proseguita; et perchè parea che non dovesse contentarsi della sua propria salute, chi era con tanta authorità nata le ricordava, che coadjovassero le cose pertinenti alla gloria di Dio, et all'estirpatione degli abusi presso all'Arciduca Ferdinando, la pietà del quale poteva esser eccitata talvolta dal lor zelo. M' udirono attentamente, come quelle che ben possedono la lingua, ma perchè non la parlano, per quel Canonico d'Augusta, che condussi meco d'Italia, mi risposero, che baciavano riverentemente il piede a Sua Santità della grazia, che le faceva, visitandole et con lettere, et con persona, et che sempre si sarebbono sforzate d'ubbidir a Sua Beatitudine, massimamente nelle cose che s'aspettano alla Chiesa, alle quali non sapeano d'haver mai mancato: che si rallegravano intendendo, che s'attendesse a sterpar gli abusi, et far buona riforma, alla quale si confidavano, che il fratello sarebbe stato favorevolissimo; nè però si disobligavano di far quello, che le fosse parso di tempo in tempo opportuno. Finito questo complimento con l'introduttione di ragionamento, che toccasse la forma, la suppellettile Ecclesiastica, et officiar della lor Chiesa, cadde proposito sopra 'l frutto et portamento de' Padri Giesuiti: con che venni a confirmarmi in quello, e'havevo prima inteso della discordia nata fra il Padre Nas dell'Ordine Franciscano, et essi; la qual'è proceduta tant' oltra, che il popolo ha havuto noticia della poca unione, onde è nato che le parole del Nas sono state detorte a senso di pronontiate contra i sodetti, che sopportate con modestia da essi, in che mi dice essersi adoperata la Regina Maddalena, ha causato che il rumore è achetato, nè lo scandalo del popolo, come si potea dubitar da principio, andato innanzi: però siamo rimasi che Sua Altezzza rinovi gli offitii con i Padri Giesuiti, et io ammonisca il Nas destramente, come ricerca la natura dell'huomo et rozza et rotta. È questa persona, come da tutti communemente s'afferma, eloquentissima della lingua thedesca, si scopre zelante, fatica incredibilmente, et con la predica continua, et con lo scrivere contra gli heretici, et massimamente contra un certo Celestino, che dopo l' andar fuggendo per certe parti di Germania, par che stia nascosto in Austria, et di là habbia mandatu fuori un pestilentissimo libro, al quala hora risponde il Nas, lacerato, come dice, dall'heretico grandemente. È amato questo Padre assai dal Sig. Duca di Baviera, che quasi si mostra non ben satisfatto di Sua Altezza, che ne l'abbia levato, da cui è parimente tenuto caro, però come huomo tanto dechiarato contra gli heretici, et c' ha infinito concorso et credito, si che fa frutto notabile, pare che si debba quanto si può conservare, procurando di comprimer con gentil maniera quello ferreo et vivacissimo spirito: il che conoscono et ricordano, che si faccia la Serenissima Regina Maddalena, et i medesimi Padri Giesuiti, con i quali ho lungamente discorso, se ben non restano pienamente sodisfatti delle sue frasi, quasi che con soverchia licentia et mordacità et parli et scriva; stimano però che sia vantaggio che un huomo

sì caro al popolo, stia, come si sia per altro, con noi: onde essendo peccato solo d'imprudenza, come mostrano di credere, pare che possi bastar l'admonitione, che doverà haver forza di far desistere dalle punture de' pulpiti, dubitando io che la stretta et charitatevole unione non segua, poichè i primi dispareri nascono da cose, che tuttavia stanno in piede, come a dir della predica, che tiene qui il Nas, ch'era prima de'Padri Giesuiti, da certa dimanda d'un giardino posseduto da Padri Franciscani in Inglostad, Università del Sig. Duca di Baviera, che i Padri sodetti fecero a quel Prencipe, et da certe stanze di questo Convento consignate al Collegio de'Giesuiti, le quali hor in uno, hor in un altro luoco hanno tentato, et questi et quelli d'occupare. Però io, che et per avvertimento di Sua Altezza, et per aviso proprio giudicavo esser necessaria molta desterità, feci l'officio con raccontar esser stata referita a Roma certa poca intelligenza tra esso et i Padri Giesuiti, la qual havea dato fastidio, parendo che troppo fosse vessata questa povera Germania, poichè non solamente generava tali mostri pestilenti, quant'erano le migliaja d'heretici d'infinite sette, ma non poteva cavar il debito frutto, et servitio da quelli, che per misericordia di Dio erano et preservati, et di molti talenti dottati, però quanto più si vedeva, che il demonio procurava d'impedir l'unione, da che nasceva l'impedimento de'progressi, et la destrutione delle sue machinationi, tanto più si doveva chi s'era posto in stato di perfettione, e'havea lasciato il mondo, che continuamente faticava con le predicationi et scritture contra gli heretici, conservar il vinculo della charità, et procurar unitamente la gloria di Dio, senza lasciarsi trasportar da private passioni, et da pretensioni di niun momento a perder quel gran merito, che con gran fundamento potevano sperar di conseguir. Et perchè egli difendendosi con impeto conforme al genio suo mi voleva mostrar, che non li mancava causa di lamentarsi di loro, come quelli c'haveano cercato di levarlo dal pulpito d'Inglostad, et da questo con molte cose poco degne d'esser scritte, che gl'erano state referte, et all'opposito non haverli mai risposto nè in offesa, nè in intentione d'offenderli, li dissi, che nè il tempo nè l'occasione ricercavano si alta indagine di querelle, ma che presupposte vere, non però doveva egli religioso, huomo di disciplina, sacerdote, et predicatore, portar l'animo esulcerato, ma si bene dar con segni et con opre di buona volontà quella edificatione, che si sforzava di dar con le predicationi, con tutto che anco in quelle fosse proceduto manco cauto, et prudentemente di quello, c'harrebbono le persone pie in questi tempi et in Germania desiderato, come nel trattato delle concessioni adducendo, et forse esponendo il capitolo Omnis utriusque sexus, ove non havea tanto commendato, quanto bisognava la frequentia delle confessioni et communioni, da che n'era nato scandalo presso a molti, che stimorono principalmente esser sua mira di detrahere al santo instituto de'Giesuiti, discorso per avventura non più fundato nelle parole, che nell'opinione impressa in questo popolo di si importuna dissensione, però esser ufficio suo a far si, che intenda ogn'uno esser levato ogni disparere che fosse nato, o qui, o altrove fra essi, che con questo si verrà a torre l'inclinatione, c'hanno gl'auditori di torcer le parole sue in senso, che pajono proferite contra ai Padri tanto benemeriti della religione et della Germania in specie. A questo rispose, che se gl'havea ingiuriati in privato, o in pubblico, era per dimandarli parimenti perdono, et se si produceva error suo di sorte alcuna, s'offeriva d'abjurare et accettar qual si voglia penitentia; però resecai le parole, mostrandogli che non era bisogno di simil demostratione, potendosi egli accorgere, che si voleva eccitar lo spirito suo al vero et sincero amor del prossimo, et per l'avenir una tale prudenza nel predicar che non si desse occasione di scandalo: a che parve, che s'achetasse, facendo nuova offerta di servar quelle parole et elocutioni in pulpito, che gli fossero date, il che tanto più mi confermò, che non si debba fare, quanto che il medesimo pare alla Serenissima Regina Maddalena, la qual ha trattato meco sopra simil particolar per huomo a posta, oltra quello che passò nel complimento, et i Padri Giesuiti, c'hanno stimato questo esser stato non pur buono, ma unico modo di trattar con questo Padre, che, come ho predetto, è iracondo et intrattabile, et pur di buona vita, studioso, benchè non profundamente dotto, facondo, laborioso, charo a Prencipi, et fa non mediocre frutto, et perchè in oltre non ambisce, nè si dà in comercio, amando la solitudine et desiderando di retirarsi, fa credere che fatichi per amore et honor di Dio. Ho fatto visitar dal P. Lettore di S. Francisco Sporeno gratissimo a Sua Altezza la Sig. Filippina per parte di Nostro Signore, significandole, che Sua Beatitudine informata dell'essemplar vita sua, la benedice, l'eshorta a perseverar nell'opere, nelle quali versa con tanta sua laude, et merito di pietà, et a favorir sempre che si presenti l'occasione le cose delle Chiese, delle persone buone religiose, et quanto finalmente vedesse concerner l'honor di Dio, et la libertà Ecclesiastica, soggiongendosi, c'harrebbe trovata Sua Santità ben disposta a farle gratie. Accettò quella Signora con gran riverenza l'officio, ringratiando Sua Beatitudine dell'honor, che le havea fatto, promettendo di corrisponder per quanto s'esten-

dessero la forze sue all'opinione conceputa di lei, che le baciava humilmente i Santissimi piedi, et che sarebbe anco nell'occasioni ricorsa alla sua benignissima gratia. Et perchè m'aveggo, che la lettera hormai cresce in volume, rimettendo ad un altra, o a più tauto il seguito nel negotio di Trento, quanto ciò che occorrerà nel consignarmi che farà Sua Altezza in scritto le risposte et le dimande sue, bacio humilmente i Santissimi piedi di Sua Beatitudine, et in buona gratia di Vostra Signoria Illm̃a riverentemente mi raccommando. Nostro Signore Dio la conservi et prosperi.

D'Ispruch il di xxviii. di Luglio nel lxxiii.

Di V. S. Illm̃a et Rm̃a

Obligatissimo Servitore
Il Prothonotario di Portia.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Insproch 30 Agosto 1573.

Illm̃o et Rm̃o Signore.

Germania Vol. 33. f. 80. Del ragionamento ch' io feci a Monsig. Rm̃o Arcivescovo di Saltzburg, presentandoli il Breve di Nostro Signore fu il contenuto, che la Santità Sua et dalla propria sua pietà indotta, et dal parer di gravissimi Signori promossa, s' era risoluta di voler ajutar le cose di Germania, che tuttavia andavano o per il corso ordinario della malitia, o per la poca cura degli huomini peggiorando; et benchè molti partiti come potenti mezzi da diversi proposti fossero, nondimeno Sua Beatitudine havea fra tutti i rimedii fruttuosi giudicato più efficace la riforma desiderata lungamente et da buoni, et da cattivi, se ben con diverso fine, del Clero; negotio stimato in ogni tempo non meno necessario, che conveniente, et sempre con grande incommodo della Republica Christiana differito; et perchè l'infirmità grandemente allargata toglieva la speranza di molti luochi, ne' quali se si fosse o più charità, o più diligentia usata, con facilità minore si sarebbono i medicamenti applicati, era venuta Sua Santità in parere, che et la prima lode a questa Chiesa di Saltzburg si desse, et il merito d'opra si degna et si gloriosa da Sua Signoria Rm̃a ne' suoi Coepiscopi prima, et poi di mano in mano in chi s' illustre essempio seguisse si diffundesse. A che s' era la Beatitudine Sua mossa dalle sue attioni pie, che la rendeano degna della benevolenza paterna, che Sua Santità le porta, et della stima che con tutto 'l Sacro Collegio faceva della persona sua, havendosi havuta continua relatione del buono essempio, che dava con l' intervenir assiduamente agli offici divini, et attender con devotione agl' essercitii Ecclesiastici, pigliando diletto di que' studii che sono alla sua vocatione convenienti, nè poteva esser stato di poco momento per indur alla risolutione la volontà di lei medesima assai conforme et all' intentione di Sua Santità, et al bisogno grande della Provintia, dichiarata dalla Synodo confirmata dalla Santa Sede Apostolica, da cui si poteva et il favore di S. S. Rm̃a et la felicità, o non impossibilità dell' opra comprendere, non essendo verisimile, che tanta copia d' ottimi decreti si formassero, se non ci fosse spirito con speranza grande, o più tosto ferma opinione d' haver ad effettuarli; oltre che assai tosto si poteva sopra cotale possibilità discorrere, risguardando alla grandissima dignità di questa principalissima Chiesa, all' authorità c' ha per l' aggiunta di Stato temporale tanto importante, et finalmente per Prencipi catholici che confinano seco; i quali havendo desiderata et ricercata cotal riforma, non parea che senza biasimo et pericolo si potesse o manchar, o anco tardar a compiacerli, massimamente potendosi con molta ragione sperar, che il frutto ad altre parti oltra la Provintia si spandi; in che si promotteva Nostro Sigoore, che non s' havesse a faticar molto con S. S. Rm̃a per persuaderla, poichè la cosa per se stessa era tale che rappresentava l' honestà, la convenientia sua, sicome a bastanza la necessità si scorgeva a chi per ammirar gl' occulti secreti di Dio, et le gratie che prevenivano dalla sua divina mano, si metteva innanzi agl' occhi lo stato di qualche paese vicino, et si riduceva alla memoria, che già tanti anni erano passati dalla publicatione del Sacro Concilio di Trento senza consideratione, si può dir di que' tanti decreti, che come ottime medicine suggerite dallo Spirito Santo per sovenir alla languida Christianità, sarebbono stati sufficienti di lenir da principio, et sanar in fine tante piaghe, se fossero stati con la debita applicatione usati; le quai cose poich' erano state ben conosciute et ponderate da S. Sig. Rm̃a, di che facea la Sinodo Provintiale amplissima fede, si dava ad intendere la Santità Sua c' havessero forza d' invitarla et tirarla alla desiderata isecutione, essendo ordinario che senza molestia si conduchino al fine quell' opre, che nascono da una voluntaria, et conseguentemente felice necessità. In cui può facilmente far progresso chi per propria devotione, et antica et lodabile consuetudine sente contento d' occuparsi in offitii Ecclesiastici, a quali se si desidera qualche aggiunta, è per dar a S. S. Rm̃a perfetta forma di antesigno fra i Conservatori del vero culto in Provintia si principale a tempi nostri: della qual cosa potea esserle manifesto segno il veder che Nr̃o Signore

si contentasse di pigliar per filo della riforma il suo medesimo Concilio, dichiarando con questo di non voler più che eccitar la sua pietà, et solecitarla all' isecutione, a' quali a' havea per corrisponder alla professione et dignità sua obligato, con tutto che per l' eruditione profonda et cognitione grande e' havea Sua Santità delle cose Ecclesiastiche, non le fussero mancati molti altri modi di non minor consideratione. Però che si risolvesse di sodisfar al debito, e' havea con Dio, con questa Chiesa, che l' era di tanto ornamento, et col mondo, che dopo haver sentito lo strepito della riforma non poteva se non star sospeso, prolungandosi tanto l' isecutione; che ajutasse i disegni santi di Sua Beatitudine, et s' aprisse la strada ad una certa et solida gloria con infinita consolatione di quelli, che per misericordia di Dio sono in tutta Germania dalla infettione heretica perservati con non picciolo commodo della Republica Christiana, et finalmente con sempiterna memoria del nome suo. Accettò con molta humiltà et riverenza il Breve quel Signore, et dopo haver rese molte gratie o Dio del conto, che teneva della persona sua Nostro Signore co 'l Sacro Collegio, mi fè certo con lungo ragionamento, ch' era soa ferma risolutione di far ogni sforzo per la introdutione con molta ragione desiderata da Sua Santità del Clero, in cui non negava di veder urgentissima necessità, alla quale non corrispondeva quella che sarebbe in questo caso sommamento desiderabile facilità, et non per quanto si comprendeva nello Stato suo temporale, che di quello (eccettuando sempre i luochi delle minere et l' estremità volte alla Stiria et Carinthia paesi infettissimi) non era per addue iscusa alcuna, ma per i subditi della Provintia, che si rinchiudono ne' Stati de' Prencipi anco Catholici, i quali sono si gravati dall' impositioni, si consumati da' pesi continui et soprafatti da ogni sorte di Magistrato secolare, che con grandissime difficultà la Chiesa può haver qualche segno di superiorità sopra di essi: il che si può veder dalle visite, che o non si possono far senza l' intervento d' uno mandato da quel Prencipe nel cui Stato si visita, il quale bene spesso o impedisce, o perturba quell' attioni esatte per riservar più authorità che sia possibile al suo Signore, o si vuole la forma della visita per darne parte ad huomini, che sotto finto zelo di pace et tranquillità disuadono ciò che sarebbe a proposito per la Chiesa, nè però restano di mostrar la malvagità dell' animo loro, spargendo gl' articoli proposti per il paese, hor per derider et hora per farne avvertiti i delinquenti, da che nasce che non si possi far mai cosa buona et a tanto bisogno conveniente. Al qual disordine s' aggiunge anco quello importantissimo, che essendo qui reprobato alcuno in dimanda di Parochia per l' ignorantia conosciuta nell' esame, se si riduce alla Corte et dona a Ministri, vien intruso et contra ogni provisione mantenuto, cose che se bene esorbitanti, nondimeno quando si viene in pruova si difendono bene spesso con pretesto d' indulti, che non si veggono; et qui con molta modestia mi venne a dir esser egli certissimo, che tutto si facea consideratamente et con molto fundamento del Sommo Pontefice, ma che se tal'hora nelle dimande de' Prencipi, massimamente in quello che concerne o la giurisditione, o la libertà Ecclesiastica, si fosse fatto qualche moto o ai Vescovi nelle Diocesi de quali si domanda la gratia, o alli Metropolitani, senza dubbio le cose del Clero sarebbono in assai migliore stato, et con più facilità potrebbono introdur la riforma, havendo l' essercitio dell' authorità, che veramente è la loro, di quello che potranno fare per esser a gran pena come Superiori conosciuti; et se per l' avenir almeno si mettesse in consideratione questo suo detto, s' assicurava che assai tosto potesse venir caso d' accorgersi, che molte dimande o fatte, o che si fanno con color di zelo religioso et Ecclesiastico, o hanno servito o servono a diminutione notabile delle Chiese et del culto Divino. Et perchè poteva veder in me desiderio di venir a più distinta cognitione di questo discorso e' haveva forma d' astratto, passò a mostrarmi che non era per lui sicuro partito a condescender solo in aperte querelle, che per altre vie mi sarebbono facilmente pervenute all' orecchie, ond' io harrei havuta buona occasione di raccoglierle per presentarle a Nostro Signore, al quale voleva sodisfar si fattamente ove havea potestà, che facilmente potesse ogn' uno di ciò che non facesse ne' Stati altrui iscusarlo. Il che harrebbe fatto molto prima, se importantissime occupationi et sue et de suoi Suffraganei, che desiderava haver presenti a questa negotiatione d' iseguir unitamente ciò che di commune parere era stabilito, non si fossero interposte: il che non gli può dopo tanta aspettatione venir fatto, essendo chiaro che non verrà l' Administrator Frisingense, il Vescovo di Bressinone, et forse Gurcense et Lavantino, benchè si sia risentito alquanto con l' Archiduca Carlo, che per servirsi de' due ultimi in certe sue consulte non li lascia venire. Qui commendai io molto S. S. Rma dell' ottima mente, che mi mostrava d' haver nel santo servitio di Dio, et nel progresso buono della riforma, eshortandolo a continuar nel buon proposito di far gagliardamente nello Stato temporale, il che sicome potrà molto a far confunder i paesi vicini, così darà molt' animo a Nostro Signore a far la parte sua per levar gl' impedimenti et agravii del misero Clero, il quale se si restringeva alla debita disciplina, era convenien-

te che per quanto fosse possibile si sollevasse, da che oc sarebbe poi facilmente nato et per l' authorità di Sua Santità, et per la bontà et religione di que' Prencipi, ebe si fosse aperta larga strada alla sua pietà per estendersi all' introdutione degli ordini buoni, et insieme della non ben conosciuta sua authorità. Per l' acquisto della quale non harrei io manchato di rappresentar a Sua Beatitudioe, et ciò c' havevo havuto sotto a forma indistinta da S. S. Revma, et ciò che potessi più minutamente d' altri raccogliere: alla quale non volevo per fine di ragionamento tacere, che quanto più s' era differita la Congregatione per gl' allegati rispetti, con tanto maggior ardor d' animo si doveva attender ad effettuar il negotio, poteodosi facilmente vedere, come ogni traverso porti notabile dilatione, et quanto ogni tardanza sia di danno, essendo questa la natura de' simili mali, che con amisurata proportione se non si provede, continuamente crescono, sicome facilmente poteva accorgersi, se si rivoglieva per la mente ciò che fosse passato in quest' anni, ch' erano homai XIII. del suo governo. La quale consideratione fu da quel Signore confirmata, rimettendomi sempre a quella dispositione dell' animo suo, c' harrei potuta nella trattatione istessa delle cose fra pochi giorni comprendere. Ma non passù molto ch' io potei sottrar esser subintrato dubbio et ombra, ch' io fossi mandato per preseder a questa Congregatione, et nell' occasione far offitio tale che paresse derogar all' anthorità et riputatione dell' Arcivescovo: però io che difficilmente m' inducevo a creder un sospetto, ch' era onninamente della mia proposta escluso, dopo haverne assai chiaro confronto coo la prima occasione, c' hebbi di discorrer sopra questo Convento, stimolando et infiammando continuamente che si facesse di cuore, mettendo da canto tante considerationi, che ritardano con detrimento dell' anime le provisioni necessarie, dissi che Sua Sig. Rma per qualche rispetto suo sentiva, ch' io dessi conto a suoi Coepiscopi della mente di Nostro Signore, et degli ordini che particolarmente desiderava effettuarsi, l' havrei fatto, et con oratione formata et con ragionamenti appartati, et se anco credeva, che fosse di più sua dignità spiegar per se medesima ciò, che se l' era isposto per parte di Sua Beatitudine, lo facesse, che Sua Santità sarebbe rimasa sodisfatta d' ogni modo, quando vedesse l'effetto desiderato: con che venne a rasserenarsi molto, et mostrando sempre animo più pronto, par che con questa oblatione habbia risoluto di abbracciar et voler la causa, com'è veramente, sua, dando ad intender a suoi Provintiali, che vuole corrisponder al buon concetto c' ha Nostro Signore della persona sua, et se bene veggo che più è per compiacersi in farsi authoro nell' esplicatione di cose ricercate da Sua Santità, et per questo rispetto si possi prometter che voglia spuntar per far chiara la sua anthorità, nondimeno non restarò ancor io di far con occasione di visita all' arrivo di questi Signori la parte mia, rappresentando a ciascuno l' importanza, l' ntilità, anzi la necessità di ciò che s' è stabilito et ricordato, riducendo alla mente il progresso degl' heretici, la pusillanimità o negligentia dell' ordine nostro, il pericolo in che ci troviamo, et come questa è unica via di mantener i Catholici, confirmar i dubbii et revocar gl' erranti, con ciò che piacerà alla Maestà di Dio di suggerirmi in occasione tanto importante. Le cose co 'l modo che si tratteranno in questa Congregatione saranno, che il Padre Feliciano riferirà ciò c' ha passato in Roma per la confirmatione della Sinodo, riducendo a certi capi le materie, delle quali principalmente si desidera l' isecutione, come più importanti per i bisogni di questi paesi, contenute più che virtualmente nel Concilio, ma più allargate, sicome sono l' estirpatione del concobinato, institutione de' Seminarii, et simili cose veramente di grande consideratione, et che effettuate apporteranno incredibile giovamento. Cotale raccolta è stata mandata a ciascuno de' Vescovi con ordine, che ogn' uno porti gl' impedimenti che potesse haver sopra di essi, in quali s' esamineranno diligentemente, et trovandosi che sieno veri et legitimi, ha poi intentione Monsig. Arcivescovo di mandar in nome della Provintia huomini o que' Prencipi, ne' Stati de' quali saranno gl' ostacoli, per instar che vogliono levar gl' intoppi all' attioni, che per salute di tante anime si disegnano, et se trovassero si duri incontri che non potessero spuntare, pensano di ricorrere a Sua Santità, l'anthorità della quale ho io in tutte le cose ragionevoli eshibita, quando per loro non manchi di far ogni buon progresso. I capi co' gl' impedimenti che si raccoglieranno, saranno ioviati a Roma dal Padre Feliciano, il quale havendo faticato molto per questa opera, desidera che habbia questo fine dalla sua mano: ond' io per non contristarlo, o intepirlo hora che si vede infervorato, lo lascierò compiacere, nè però starò senza intenderli minutamente per poterli haver alle mani quando sia bisogno di trattarne. Per hora attendo ad infiammar Monsignor Arcivescovo a venir a fatti, ponderando diligentemente ogni capo, et premendo straordinariamente sopra alcuni, come l' estirpatione del concubinato, l' institutione subita del Seminario, la diligente et perpetua visita della Diocese et della Provintia, per la quale m' adopro a metter in ordine un Summario, io cui si richiudino tutte le materie della riforma contenuta nel Sacro Concilio Tridentino, nella Sinodo sua, et si ripari o forse instituisca la po-

litia Ecclesiastica, che se pur fu mai in questo paese, è grandemente caduta; il quale poi si distribuisca a tutti quelli che in un tempo medesimo da più parti s'invieranno a questo effetto; parimente nell'erettione delle stampe, nella determinatione di andar o mandar a Roma persona instruita, o secondo la forma del giuramento o almeno ogni tre anni per dar conto dello stato, progresso et impedimenti, che saranno di tempo in tempo nelle Diocesi. A che s'aggiunge l'instanza di mandar figlinoli di buon indole, a ciò sieno educati al Collegio Germanico, con tutto quello ch'è contenuto nella mia instruttione. Et di già mi ha promesso Monsignor Arcivescovo che s'erigeranno i Seminarii, principalmente il suo, per uso del quale già due giorni ha comprato due case, che ridotte in una faranno una buona habitatione vicina alla Chiesa Cathedrale. In questo nutriranno i suoi Suffraganei eretti dalla sua mensa Archiepiscopale, che sono quattro di numero Chiemense, Gurcense, Secoviense et Lavatino, certo numero di figliuoli, et contribuiranno, non potendo et per la poca Diocese c'ha ciascuno, et per le poche entrate instituirne per se soli. Ratisbona farà con Passavia, nutrendo pur alcuni, et facendo la contributione, si per la povertà del Vescovo, come per non giudicarsi ispediente educar figlinoli fra quel Clero, ch'è forse il più dissoluto d'Alemagna. Con la qual occasione non debbo restar di dire, che ha manco impedimenti et dispareri con la Città quel Prelato, da che Monsig. Arcivescovo et il Duca di Baviera s'intromisero, et accordandoli ammonirono il Vescovo che mutasse vita, poichè s'accorgeva, che per l'obscenità i sudditi suoi se bene infettissimi d'heresia, non lo potevano per cotal rispetto tolerare. Frisinga farà il suo, perchè il Signor Duca lo vuole in ogni modo, quantunque quel Capitolo poco s'accordi co'l Signor Administratore per que' rispetti che con occassione si spiegaranno. Questi particolari dei Seminarii non si dicono apertamente, ma si possono da varii ragionamenti facilmente sottrare. Quanto al concubinato promette questo Signore di levarlo dalla Città in quindici giorni, non essendo che un Canonico macchiato di questo vitio, contra'l quale tuttavia s'agita con intentione di castigarlo, se perseverarà nell'ostinatione. Nello Stato suo temporale assicura di far tutte le provisioni possibili, diffidandosi però di far tanto tosto, quanto importarebbe l'enormità della cosa, per la penuria grande de' Sacerdoti. In Stiria et Carinthia non tolerarà gl'ussorati, se potrà far la visita liberamente, at terrà solecitati gl'altri, perchè si correggino et remedino, nè resterà di metter ogn' opra, perchè i Suffraganei facciano il medesimo nelle loro Diocesi, se bene si può dubitar che poco o nulla possino Gurcense, che n'ha d'ussorati in Stirio, et Passavia per quello che possiede, o dovrebbe possedere in Austria, ove gl'heretici sono infuriati nel maggior colmo. La visita si farà subito io tutte queste Diocesi, et come spero diligentemente, poichè s'accettano sin qui assai prontamente i ricordi et sono stimati molti buoni. Il particolar d'introdur le stampe pare che piaccia, ma si differirà a parlarne con la Congregatione, sicome sommamente sodisfa l'offerta de' figliuoli, che s'habbino ad educar in Roma, sopra che si farà a quel tempo medesimo consideratione. S'approba grandemente l'obligo di mandar a dar conto, se non si può andar in persona, della sua Diocese et Provintia ogni due o tre anni, et si dà ferma intentione d'osservanza, avengachè si mormori, che sono bene spesso notabilmente stentati per l'audientie et risolutioni quelli che si mandano, sichè gettano molto et restano talhora lungamente senza risposta, concetto che non si proferisce tanto per il senso di questo Signore, quanto per essere commune a molti di Germania. Nè par meno honesto, che ogni Vescovo habbia presso di se un Theologo et un Canonista, però s'attenderà il tempo prefisso per stabilir ciò che si mostra d'approbare. Et fra tanto io seguirò con continui stimoli (sicome faccio), perchè si veggano più tosto che sia possibile i fatti. Imprimerassi la Sinodo spedita che sia la Congregatione, et insieme l'Agenda o Sacerdotale di questa Provintia, riformata dal Padre Feliciano et approbata in Roma. Et con tutto ch'io habbia solecitato il principio di questa seconda opera, a ciò si potesse dar a Visitatori che la diligentemente la distribuissero, togliendo et abbrugiando quelle che si trovaranno presso a Parochiani, nondimeno essendo già fatta risolutione di far l'uno et l'altro ad un tempo, et instando si può dir i giorni prefissi, non s'e potuto venire a quella celerità che come è necessaria, così non è molto peculiar di questi paesi. Quanto allo stato della religione per quello c'ho havuto et da Monsignor Arcivescovo in molti discorsi, et dal Padre Feliciano, et d'altri, niuno è nella Città o nello Stato temporale, che ardisca di mostrarsi publicamente heretico, et se alcuno lo facesse sarebbe senza dubbio di tumulto dalla giustitia punito: et tuttavia ci sono di prigioni per causa simile, nè però si castigano quelli che sparlano nello Stato, ma se si sa che alcuno fuori si scopra, venendo a casa è incarcerato et necessitato a dar minuto conto del suo senso, discorsi et attioni. Qualche male nascosto d'importanza si crede che sia per la communione sub utraque, che per esser chiaro l'Arcivescovo ella esser sempre accompagnata con heresie, anzi ch'è la porta, per la quale s'introducono da sedutori molti errori, non vuole che si dia in conto alcuno: onde spesso ha sentito de' rumori et delle voci, che l'hanno molto travagliato: hora pare

che sieno molto allentati et che sia sopito lo strepito, sichè non ci sia pericolo di venir in necessità di doverla dare. Quelli soli che attendono alle minere, gente al pari de' mettalli che maneggiano indurata, non si piega, et parimenti i confinanti con la Stiria et Carinthia, o forse anco contenuti in quelle Provintie: ma poichè un Predicatore mandato da S. S. Rma a que' confini ha fatto tanto, che n'ha guadagnati molti, quasi oltra l'aspettatione, m'ha promesso d'andar in persona sul principio d'Ottobre, et tentar ogni via per ridurli, et se staranno ostinati, si risolve di far con essi quello c'ha usato con gl'altri, che si scuoprono nelle viscere dello Stato, ch'è dar oblatione, o di ridursi in due mesi all'obedientia, o habilità di vender i beni et mutar paesi. Il medesimo va facendo il Signor Duca di Baviera per quanto s'intende, tant'hora chiaro ch'è di danno grande la communione, quanto in altro tempo fu di parere, che dovesse giovare: et se bene più stenta quel Prencipe per esser il male più allargato nel suo Stato, nondimeno perchè ha obidientia assai isquisita, si può sperar che fra non molto tempo habbia tutte le difficultà superate. Questo è quanto ho proposto, sottratto et operato da che giunsi in questa Città, che fu a xii. sicome haverà inteso dalle lettere mie dell'istesso giorno, inviate per la via d'Ispruch, per la quale si mandano le presenti, che per fine la supplicheranno a baciar per me i Santissimi piedi a Nostro Signore, et a conservarmi tanto in buona gratia sua, quanto in quella di Sua Beatitudine. Nostro Signor Dio la prosperi.

Di Saltzburg il xx. di Agosto nel lxxiii.

Di V. S. Illma et Rma

Obligatissimo Servitore
Il Prothonotario di Portia.

CIFRA DEL CONTE DI PORTIA AL SIG. CARD. DI COMO.

Di Gras li 8 di Settembre 1573.

Germania Vol. 33. f. 111.

Quanto a lo stato de le cose di qua, egli è tale che l'Arciduca Carlo ha molte difficultà per essere impegnato, et non havere modo da se di uscire da debito, et supplire a tante spese. Si fanno per questi successi di necessità contributioni dai paesi, ma perchè si riscotono in nome de' Provinciali, si adoprano astutamente, si che parte si paga, et parte si lascia, per poter havere sempre S. Altezza in tal bisogno, che sia sforzata a dimandare. Nel qual caso è sempre annessa qualche petitione in confirmatione et augumento de la loro perversa setta, sicome avvenne ne l'ultima Dieta, che essendo ricercati di un millione et 200. mila fiorini, dopo havere negato di poter tanto si risolverno di pagare per x. anni continui 100. mila fiorini per anno, con patto però di potere ne le case et ne le castella tenere predicanti heretici, stimando di essere obligati a procurare questo per il paese, come cosa molto importante, et come falsamente credono buona, per esser sempre uniti. La dimanda, come di huomini di arroganza, non più udita si estese a volere il medesimo nelle Terre et ne le ville; ma per quanto si intende, se bene niuna di queste cose si intende chiaramente da alcuno, non volendo nè anco i padri Jesuiti istessi discorrerne a l'aperta, non asseguirono. Usano però con malitia grande di ridurre con mille arti i villani a le castella, perchè odino questi loro predicatori heretici, et se bene si attendesse, ne le Terre ancora ci è di questa sorte di gente sotto pretesto di Catholici; ma quello che è di somma importanza, è che se alcuno de' Nobili non pure in questo, che è gravissimo, pecca, ma in molto minore, per il più non può essere castigato da S. Altezza, et la ragione è che i Nobili hanno qui un consiglio con tutti li loro officiali, senza li quali non si punisce huomo di portata, et questo ha tanta auttorità et insolentia che bene spesso si contrapone al volere di Sua Altezza, et prevale, massimamente adherendo ne le cose de la Religione. Adesso il Magistrato di questa Città disunito da l'uno et l'altro, da che nasce che la licenza o permessa, o non negata a li Nobili, passa con grande conniventia alli habitatori di questa Terra, con diminutione grande del culto divino: perchè homai al tempio de Nobili comprato da una fameglia per nobile, di cui era per fundatione juspatronato, concorreno al battesmo et administratione de Sacramenti, si può dire, tutti li terrazzani, de quali non si è mai parlato, non che concessogli cosa alcuna. Si tace però, et si va portando innanzi questo con li altri errori, mettendo li Consiglieri, che sono quasi tutti infettissimi, dubii vani di tumulti, con li quali tengono di continuo tanto sospesa Sua Altezza che non si fa provisione, onde si porge facile occasione di far progressi a li heretici, che senza dubbio quando gli parrà tempo, tentaranno di ottenere quel poco resto che ne la dieta passata non conseguirono. Però ho giudicato che sia debito mio di fare sopra di ciò un longo et assai libero ragionamento con S. A. ne la prima audienza, formandomi tutto quello, per quanto sarà in me, che mi sarebbe da Nro Signore commandato, se havesse questo stato di cose che io mi trovo a le mani, et per il primo corriero lo invierò nel modo a punto, come soglio fare, che seguirà a Vostra Signoria Illustrissima.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Graz 8 Settembre 1573.

Illm̃o et Rm̃o Signore.

Germania Vol. 33. f. 120. Per quello ch' io scrissi a V̄ra Signoria Illustrissima nel partir da Saltzburg con lettere di xxv. d'Agosto spedite di qua per Vienna, non havendo nè giodicato ispediente di lasciarle in quella Città, nè per strada havuta occasione d'incaminarle per Ruma, ella haverà inteso le cagioni della partita mia per Gratz, lo stato in cho si trovavano le cose di qoesta Congregatione, le persone ch'erano giunte et che s'aspettavano con la speranza del fine, che si poteva haver di quei negoci. Resta c'hora le significhi, come per ragionamenti havuti qui molto più mi confermo nell'opinione, c'hebbi della tepidezza usata nella reduttione de' Prelati, poichè più tosto per sue cause particolari che per ordine del Serm̃o Arciduca Carlo era restato il Levaotino et Secoviense, valendosi per iscusa dell' occasione che volentieri prese del battesimo della figliuola di Sua Altezza. Ma perchè stimano, che'l rappresentar alla sodetta le difficultà et fredezza veduta in Saltzburg, harrebbe partorito effetto immediate contrario al bisogno di questi Stati, et al desiderio di Nostro Signore mi parve nell' udientia, ch' ella mi diede, di mostrar che il negotio di quel Convento doveva caminare con caldezza d'animo dal canto di Monsig l'Arcivescovo et de' suoi Prelati, et che per venir all' isecutione tanto bramata da Sua Santità et da tutti i booni per salute del popolo Christiaoo, et per discarico et servitio de' Prencipi istessi temporali, altro non occorreva se non la risoluta voluntà loro di favorir et coadjuvar co'l braccio delle sue forze et authorità la causa di Dio, rimovendo prima gl'impedimenti, et poi aggiungendo, secondo che il bisogno ricercasse, gl'ajuti, a che mi feci strada con indutione, che mostrava esser Nostro Signore risoluto d'attender con paterna cura et carità alle cose di Germania, et di procorar a tanti et si gravi mali tutti i rimedii possibili, di che ha voluto dar parte fra gli altri Prencipi a Sua Altezza, stimando che se beoc ha i suoi paesi guasti, nondimeoo habbia prevaloto et prevaglia nell' animo soo il desiderio, che si conservino i buoni et riduchino gl' erranti, et che volentieri sia per coadjovar si santo disegno, tanto per quel zelo c'ha mostrato con l'essempio continuato della sua vita, quanto per liberarsi da quelle molestie che si presuppone, c' habbino dato et dieno a lei le dimande insolenti et importune de' suoi Provinciali; le quali per la natura de' heretici si può tener per fermo, che non sieno terminate, perchè la malitia simile non ha fine, et essi con l' haver asseguito in qualche parte ciò che volevano, saranno fatti animosi a desiderar et procorar più innanzi: però esser homai tempo che si pensi d' obviar a tanta insolentia, il che crede Nostro Signore che principale et securamente si possi fare con la Riforma del Clero, il quale sicome con l' ignoranza et difformità della vita ha prestato qualche occasione alla malvagità humana di portarsi innanzi, cosi riducendosi a quella disciplina che conviene all' ordine suo, potrà esser et di edificatione, et di confusione non pure a questo, ma ai paesi vicini. Desiderarsi che Sua Altezza con tutto lo spirito suo venghi in questo istesso parere, del quale non si mostra la necessità come soverchia, sicome non si fa sforzo in far veder la convenientia et honestà, per non mostrar di dubitar del candor dell'animo et finezza del giuditio suo. Questo solo non tacersi cho cessa ogni dubbio di tumulto, poichè si lasciano in Provintie del tutto guaste da parte i laici, nè può l'impresa esser detta o impossibile, o molto difficile, sendo quasi tutte le parochie in poter et collatione o di Sua Altezza, o dell' Arcivescovo di Saltzburg, i quali con l'intelligenza, che si sperava et desiderava fra loro, potevano scacciar i scandalosi et incorrigibili, et riempir i loochi di persone, che potessero, et con sufficiente dottrina et con buono essempio instruir l'anime alla cura loro commesse. Non maucar a Sua Beatitudine mezzi et ricordi per condurre a fine il disegno, ma per attaccarsi a quelli che in Germania medesima erano stati giudicati et possibili et convenienti, con che si presuponeva di levar non pur le dilationi sempre nocive in questi casi, ma le consulte stesse, desiderare che sieno favorite et ajutate l'isecutioni de' Decreti formati già in Saltzburg et confirmati dalla Santa Sede Apostolica, sopra la promulgatione de' quali era già ridotto il Convento in quella Città, et fra questi in spetie ciò che s'aspettava alle visite, le quali dovevano esser fatte con somma diligentia, noo da hoomini ordinarii, ma da intelligenti et zelanti, che non havessero mira d'impedir gl'ordini buoni sotto pretesto di conservar giurisditione al Prencipe suo, ma che con candor d' animo procurassero con l'estirpatione d'abusi et introdutione di persone buone la gloria di Dio et la salute dell'anima; a ciò oltra molti altri ordini et opere buone si levassero homai i Preti ussorati, i quali poteva esser maraviglia come fossero stati tolerati da Prencipi istessi non che da Vescovi. Si corrigessero gl' incontinenti, estirpando il concubinato, et si mettesse freno a tanta licentia, favorendo in somma quanto fosse possibile tutto ciò che fosse stabilito in quella Congregatione. Ma perchè a questo salutar consiglio si poteva dubitar, che fosse molto contraria l' inopia di sufficienti et buoni Sacerdoti, desiderar la Santità Sua che in isecutione de' Decreti del Sacro

Concilio Tridentino s'instituiscano i Seminarii, ne' quali i giovani di buona indole siano con somma diligenza da huomini eruditissimi per uso della Chiesa Santa educati, di che nessun rimedio più atto per instaurar la disciplina già in molti luochi di Germania quasi del tutto caduta giudicorono potersi ritrovar que' Padri, che legitimamente furono all' hora in Spirito Santo congregati. A questo s' aggiunge che sapendo Nostro Signore ritrovarsi ne' Stati di Sua Altezza molti Abbati, i quali a pena di Prelati ritengono altro che il nome, è in desiderio che sieno a miglior et più convenieute forma di vita ridotti: il che Sua Beatitudine pensa potersi accommodatamente fare, se secondo il Decreto di esso Concilio saranno da' Vescovi, nelle Diocesi de' quali sono i Monastarii posti, visitati et costretti a viver come a tanta vocatione conviene, non ostante alcun privilegio d' esentione, o di esser immediatamente alla Santa Seda Apostolica soggetti: cosa che tanto meno si dee differire, quanto da molti s' intende nutrirsi dentro a que' Chiostri precettori, che spesse volte leggono libri heretici, et per aventura a Scolari li danno a legger ancora. Sa medesimamente che nella Stiria, Carinthia et Carniola non mancano molti Monasterii di Religiosi, i quali havendosi alla felice necessità della regola o di San Domenico, o di San Francesco ubligati, menano vita molta diversa dal voto et professione, che fecero; però esser entrato in desiderio Nostro Signore di saper da Sua Altezza l'opinione sua intorno al modo da rimetterli, potendo esser ottimamenta instrutta delle conditioni et rendite d'ogni luoco, assicurandosi che la Santità Sua non mancherà di far quello che stimerà ridondar in gloria di Dio, et salute de' popoli. Ma quello che molto offende l' animo di Sua Beatitudine è la somma diligentia de gl'heretici nell'impressione de' libri, et all' incontro la troppa negligenza de' Catholici, onde grandemente desiderarebbe, che nella Provintia di Saltzburg s'erigessero tre o quattre stampe, nelle quali di continuo s' imprimessero libri di sana dottrina, all'erettione et perfettione della qual impresa parendo necessaria qualche contributione de' Vescovi et Prencipi, essorta Nostro Signore Sua Altezza che oltra il denaro voglia in ciò porre ogni suo studio. Appresso, che con tutte le maniere possibili dia ad intendere a' suoi subditi, che vuole favorir gagliardamente la riforma che si farà dagli Ecclesiastici, non permettendo, che o puntigli di giurisditione, o cavillationi de' Ministri, o vani rispetti et dubii di tumolti impediscano o ritardino si buona et santa opera; il che si può sperare che sempre succeda, se haverà avvertenza, a ch' è da Sua Santità eshortata, di non servirsi ne' consigli et commissioni d'huomini, che non sieno veramente Catholici, et massimamenta quando si tratta di cose pertinenti in qual si voglia modo alle Chiese. Rispose a questo che ringratiava infinitamente Nro Signore che mirasse con tanto affetto nelle cose di Germania, et restava con obligo alla Beatitudine Sua di quanto s'havea promesso di lui, assicurando di dover corrisponder con ogni studio alla buona opinione di se concepita: piacerli ciò che s' era proposto di visite, a che disse haver più volte stuccicato Monsignor Arcivescovo; quello che si ricordava di Seminarii, di riformar Abbati et Monasterii, essendone grandissimo bisogno per la scandalosa vita che si mena ne'Chiostri; c'harebbe fatto matura consideratione sopra le stampe, sicome sopra ogn' altro particolar c' havessi messo in iscritto, a ciò potesse commodamenta, sicome è suo costume, rispondere parimente in iscritto: et perchè io, rendendomi alquanto difficile, dicevo in fine di farlo con quello avvertimento di differenza, che si deve havere dall' orecchia di Prencipe buono a consiglio non sano in ogni parte, soggiunse, ch'era molto ben honesto, et che sapesse in oltre porre egli da certi giorni in qua ogni studio per tirarsi appresso Ministri et Consiglieri Catholici, ma non esser facile il trovarli, non havendo in tutti i suoi paesi dieci huomini Nobili, de'quali sono soliti a servirsi i suoi maggiori, che non sieno grandemente infetti, nondimeno che sperava d'introdur forma, con che si servirebbe de' buoni, massimamente nelle consulte di cose che s'aspettano alle Chiese, concludendo che se per all'hora non s' estendeva in più lunghi ragionamenti (sicome suol far meco et era desiderio suo) lo scusassi con l'arrivo dell' Arciduca Ferdinando poco prima giunto, et co'l haver presso di se il Duca Guglielmo di Baviera con la moglie et sorella, venute per il battesimo della figliuola sua, che dovea farsi quel di medesimo, i quali partendo poi fra due giorni, come fecero, lo lascierebbono libero, sichè harrebbe potuto attender a i negotii proposti. Dopo questo ho formata la scrittura, che per esser un ristretto di ciò che s'è spiegato, non si manda, la quale tanto tosto che i Prencipi sodetti partirono, fu a Sua Serña Altezza presentata. Qui ci sono quattro padri Giesuiti, uno de' quali Svevo di natione detto Gerardo predica con più concorso di quello, che soleva haver chi teneva il pulpito per innanzi. Cresce tuttavia la fabrica per il loro Collegio, il quale intende l'Arciduca che sia assai pieno, havendo opinione et speranza che possi esser o solo, o potente mezzo a far qualche bene in queste parti. Nella Città ci sono pur quattro predicatori heretici Lutherani, stipendiati grossamente da questi Nobili provintiali: ogni festa si fanno due prediche, alle quali è un frequentissimo concorso d' ogni sesso et d' ogni etate.

Sabbato partirono questi Prencipi, il Duca

Guglielmo con le sue donne, et l'Arciduca Ferdinando solo, fanno tutti la strada di Saltzburg, il primo per passar di là in Baviera, il secondo per voltar ad Ispruch, ove si tratterrà fino a qualche giorno d'Ottobre per andar poi in Bohemia alla coronatione del nuovo Re, nel qual Regno è voce, che la Maestà dell' Imperatore sia per star qualche mese, forse anco sollecitando di là la Dieta Imperiale, per il quale rispetto è ricercato l'Arciduca Carlo d'andar a reseder io Vienna, il che ha risoluto S. Altezza finalmente di fare con tutto che da principio si sia iscusata, et di già para che si mette in ordine per andarvi con tutta la Casa. Nè occorrendomi altro che dire, in buona gratia di Vostra Signoria Illustrissima mi raccommando et le bacio la mano.

Di Gratz il di viii. di Settembre nel lxxiii.

Di V. S. Illm̃a et Rm̃a

Obligatissimo Servitore
Il Prothonotario di Portia.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Monaco 18 Ottobre 1573.

Illm̃o et Rm̃o Signore.

Germania Vol. 33. f. 173. Dell' offitio ch' io feci in presentar il Breve di Nostro Signore al Sig. Duca di Baviera, fu lo scopo mio di mostrar che fra le più gravi et importanti cure, alle quali la Santità Sua havea applicato l'animo nel primo ingresso al Pontificato, era la risolutione d'ajutar con tutti i mezzi et modi possibili le cose di Lamagna, procurando di reparar la disciplina Ecclesiastica in provintia si principale, con grande incommodo della Republica Christiana in buona parte cadnta: pensiero che qualunque volta era atato o per altre occupationi, o per opinione di cose desperate manco accuratamente di quello, che l'importanza del negotio ricercava, trattato, havea per aventura acemato il merito di tal'nno, che per altro parea al colmo della gloria alla Maestà del grado suo conveniente salito. Ma come che grande fosse l'ardor dell' animo di Sua Beatitudine d'impiegarsi, nondimeno per non esser punto la prudenza inferiore, havea assai dalla lunga iscoperto, che molti anzi quasi infiniti sarebbono stati ad intentione si pia, a negotio si santo d'impedimento, parte per non esser necessitati a lasciar la vita poco degna di huomini Christiani, non che di persone Ecclesiastiche, nella qual erano o invecchiati, o habituati, parte per ostare, che con l'estirpatione degl' abusi, et la correttione de' costumi non si preparasse la via a aveller dalle menti degl' huomini tante sorte d'errori, che le tenevano miseramente ingombrate. Onde coo molto giuditio rivolse subito l'animo a restringersi con i Prencipi Catholici, dandoli parte de' suoi pensieri con sicurezza che fossero pronti ad nnirsi seco per torre i costnmi, per li quali la nostra religione è iniquamente da concetti sacrileghi lacerata, quelli che con tanta gloria del nome loro et salute d'innumerabili haveano il vero culto di Dio ne' loro Stati in tempo d'infettiooe tanto diffusa ritenuto. Fra quali sicome s'era sempre giudicato, che S. E. tenesse per la grandezza del nascimento, dello stato, della pietà, dell'authorità, della prudenza, del valore luoco principale, cosi havea pensato ispressamente fra le cose, che più doveano essermi a cuore, di commettermi, che per parte sua la visitassi, la benedicessi, et con quell' efficacia che si potesse imaginar maggiore l'invitassi et eshortassi a pigliar insieme con Sua Beatitudine per la gloria di Dio, di cui s'era mostrata in ogni tempo cupida et zelante, si santa impresa: offitio stimato più conveniente per significar, et quasi far veder l'animo acceso di Sua Santità, che necessario per mover alla reparatione della fede Catholica et disciplina Ecclesiastica quel Prencipe, che in tempi durissimi havea voluto con iocomparabile essempio di vera lode, ehe le Città, lo Stato totto, la Casa sua propria fosse un securissimo ricetto o porto, in eui i Catholici, sbattuti dalle persecutioni degl' heretici come da tempestose onde, ricoverarsi potessero. Il qual disegno se paresse ad alcuno ehe dovesse esser pieno di difficultà et di fatica, dovea parimenti parer alla Maestà di chi lo proponeva, et alla grandezza di quelli ch' erano richiesti convenirsi; il che poteva oltra i rispetti più tosto accennati ehe ispressi muover S. E. ad abbracciarlo, a che s'aggiungeva la propensione grande del animo di Sua Santità tutta volta a gratificarla (quanto per lei et quella Santa Sede si possi), o nella persona sua o ne' figliooli Illm̃i, i quali tanto la Beatitudine Sua quanto il Sacro Collegio et desiderava, et sperava simili al padre, di che sicome n' havea havuto qualche segoo nella habilità a conseguire il Vescovato Hildesemense, così si promettesse di vederle più apparente, presentandosi l'occasione nell' Arcivescovato di Colonia, poichè così pare che ricerchi il merito di S. E. et l'opinione et speranza conceputa dell' Illm̃o Sig. Administratore Frisingense, il quale, che debba esser acerrimo defensore della religione Catholica, et fervente instauratore della disciplina Ecclesiastica, pare che il nascimento, l'educatione, l'inclinatione, gl' essercitii, l'essempio, lo stimolo paterno fermamente promettino. Esser principale desiderio di Sua Santità che s'attendi di presente a cotale riparatione nella provintia di Saltzburg,

sopra che non pare che sia bisogno, o di consulte o di discorsi, che causino le solite dilationi taoto ad ogni buon disegno pernitiose, poichè Monsignor R̃m̃o Arcivescovo co' suoi Coepiscopi, havendo già quart' anno celebrata la Sinodo Provintiale per osservanza del Sacro Concilio Tridentino, et ultimamente publicata la confirmatione ottenota dalla Santa Sede Apostolica havcano assai manifestameote dechiarato, che questo corpo benchè languido et macerato, era io vigore et stato tale che poteva ricever et ritener il medicamento, che co 'l tempo harrebbe evacuati i mali humori, et rimessa la virtù in termine di prevaler gagliardamente con la gratia di Dio all' infirmità; oltrachè non parea molto difficile cotale coguitione, quando si discorreva che la provintia o era di Sua Maestà et de' Serenissimi fratelli, la pietà de' quali era assai nota, o di S. E. che s' era dechiarata co 'l continuato tenore della sua vita non semplice conservatore, ma ardentissimo promotore della religione Catholica, o d' essi Sigoori Vescovi, che erano di decreti si buoni per impulso dello Spirito Santo i direttori; così da tanta authorità che si suppone non solamente non scompagnata, ma unita con la voluntà per quella regola, che son facili a conglutinarsi i pareri de' buoni, si levano que' dubbii, che potessero esser dalle male nature degl' huomini, dalla licentia inveterata, dalla negligentia trascorsa, dalle troppo dannose pretensioni di giurisditiooi rappresentati. Il che se bene Sua Santità si havea presupposto, che dovesse essere, non potendo imaginarsi come in tanta consternatione di cose, et chi può non voglia, et chi vuole non possi, s' era però mossa per sodisfar cumulatamente al grao carico, che tiene di procurar paternamente la salute di totto 'l popolo Christiano, ad eccitar tanto gl' uni a far quanto gl' altri a favorire, mostrando nel medesimo tempo che si doveano infiammar et questi et quelli, quanto fundamento facesse uel zelo et prudentia di Sua Eccellenza a cui più tosto, come a moderatore, che a fautor della causa di Dio, havea voluto ch' io facessi capo prima che si riducesse il Convento in Saltzburg, di che le potea servir per segno, che se bene instavano i giorni intimati per la Congregatione, alla quale harrei potuto d' Ispruch con viaggio di tre giornate transferirmi, nondimeno per iseguir la commissione di Sua Beatitudine, l' importanza della quale m' era assai nota, ero passato in Baviera, et fatto un lungo giro avicinatomi tanto a S. E. quanto bastava per far chiara la forza dell' havuto mandato, senza sturbarla de' piaceri che pigliava a l'hora della sua caccia; il che come forse puote parer a Sua Santità che non fosse senza qualche danno dell' attione, et consequentemente non charo, così non si sarà grandemente consolata, da che harrà inteso che se non fu fatto l' offitio seco, ne seguì nondimeno l' effetto, havendo così essa con la molta pietà sua prevenuto il desiderio di Sua Santità, come desiderava la Sua Beatitudine di prevenirla coo l' instantia, mandando huomini a posta che nella presentatione delle lettere caldamente scritte nella desiderata materia, eshortassero, come fecero, con ragionameoto grave et erudito i Padri a far homai una riforma alla regione et a i tempi conveniente et necessaria. Esser S. E. tanto diligentemente informata da medesimi di quanto s' era proposto, trattato et concluso nel Convento, ch' era soverchia ogni diceria ch' io v' havessi fatta sopra, et nondimeno desiderando Nostro Siguore che in questi stessi giorni di presente senza punto di dilatione, per la necessità loro alcuni particolari s' iseguissero, come haveva et giorno et notte continuamente instato in Saltzburg per veder qualche principio d' isecutione de' medesimi, così stimavo che fosse necessario spiegarli a S. E. Erano questi che si visitassero ogn' anno, et adesso in spetie le Diocesi dai Vescovi medesimi, et s' alcuno non potesse, da persone dotte et pie, che con ogni diligentia sterpassero gl' abusi, et massimamente il concubinato nefando de' Sacerdoti, procedendo contr' essi con l' ammonitioni, sottrationi de' frutti, et privatione, se si scoprissero incorrigibili, de' beneficii. In oltre che si instituissero i Seminarii, remedio attissimo a reparare la disciplina et a levar l' heresie, le quali come hanno preso piede et stabilimeoto per l' ignoranza et mala vita di religiosi, così si stradicaranno allevandosi un buon numero d' huomini che con l' essempio et con la dottrina pascano con la debita sollecitudine i gregi che gli saranno co 'l tempo commessi. Queste determinationi con gl' altri avvertimenti di tener ciascun de' Vescovi almeno un Theologo o Licentiato, et un Canonista presso di se, et di mandar ogni biennio o triennio persona instrutta ad limina Apostolorum, che possa dar conto dello stato della sua Diocese etc. mostrano i Congregati che li sieno a cuore, confessando apertamente il bisogno grande ch' è non pur d' iseguirle, ma di non differirle, nondimeno se talvolta quel che se ne fosse cagione, si vedessero que' Signori più lenti, o manco desti di quello che il bisogno ricerca, sarà offitio della charità di S. E. ad inanimarli così ad effettuar con desterità il determinato, come per la medesima s' indusse ad invitarli che decretassero, a era invitata et pregata da Sua Beatitudine, per parte della quale se le dovea più tosto accennar che instar, perchè tutto ciò si vedesse con celerità mandato ad isecutione nel Vescovato di Frisinga, si come parea soverchio il ricercarla caldamente, perchè prestasse ajuto et favore a Vescovi nelle visite, che

facessero nelle Diocesi rinchiuse o in tutto o in parte nello Stato suo, per purgarle d' Apostati, da Concubinarii, molto più da Ussorati, se ne fossero, et simili pestiferi monstri, per introdur finalmente la disciplina nelle constitutioni, che tosto s' imprimeranno, contenuta. Sperar la S. B. che iseqoendosi lo stabilito si possi far più che mediocre frutto per causare l' estentione a tanti mali, et nondimeno per l' ardentissimo studio suo di purgare, d' accrescere il culto divino esser in desiderio d' intender da S. E. in spetie ciò che più oltre si potesse far per condor a fine con più celerità, o con più facilità, o con più certezza di bramato successo l' incominciata impresa, et massimamente per quello che tocca a Ratisbona; le piaghe della qual Città per esser in confine con lo Stato suo, et per la cura Christiana, che pigliava di saper per ajutare i buoni et impedir i mali, quanto fosse possibile ciò, che si facesse non pur nella vicine parti, ma nelle rimote ancora, si dovea credere che le fossero notissime. Esser elle state a Sua Santità per tali rappresentate, che potevano più tosto stimarsi prossime alla desperatione che atte a ricever rimedio, ma poichè i Consiglieri di quel Vescovo con i mandati dal Capitolo nel Convento di Saltzburg haveano con prontezza desiderata in qualch' altro promesso, che si visitarebbe accuratamente la Diocese, et s' instituirebbe il Seminario co 'l resto delle propositioni, pareano gl' animi a qualche speranza, dalla quale quasi destituti dianzi giacevano, sollevati, non parendo verisimile che se tanto calamitoso et irreparabile fosse lo stato, com' era descritto, havessero quelle persone per altro conosciute gravi et assai intelligenti, fatta offerta si larga della lor volontà et delle forze, massimamente potendosi dagl' istessi ragionamenti communi accorgere, che l' imbecillità sarebbe stata senza molto pruovo creduta, però doversi con tutto lo spirito attenderci, a ciò con grave jattura di tante anime et di merito non si tralasciasse l' occasione di far di que' beni, che per vigor di divina dispensatione potessero non esser lontani, in che parea convenirsi a S. E. tanto più d' insistere, quanto che l' estirpatione degl' abusi et dell' heresie l' era di ragione più chara in quella città, che in molte altre per esser quasi ne' termini del Dominio suo collocata. Nè meno desiderar Sua Beatitudine che talvolta nell' occasioni accommodate eccitasse il Sermo Arciduca Carlo suo genero, presso al quale era informato l' authorità di S. E. esser molta, a ritener quella magnanimità christiana, che conviene a tanto Prencipe, et che per altro par propria di lui nelle petitioni insolenti de' suoi Provintiali, i quali co 'l diminuir molto il credito di Sua Altezza presso a buoni procuravano continuamente con artificii perversi troppo pernitioso stabilimento alle loro scelerate opinioni, il che principalmente nasceva dal servirsi che faceva di Consiglieri, che per esser heretici, se non potevano all' aperta impugnar la santa mente di Sua Altezza, lo facevano indirettamente mettendo sempre sotto a pretesto di futuri tumulti et seditioni impedimento a quanto si proponeva per la reparatione o sollevatione, o poco minore depressione della conculcata religione. Rendersi sicura la Santità Sua che a pena si può pareggiar, non che superar quel Prencipe di buona intentione, di vita, di risolutione Christiana per quello che tocca alla persona sua, ma vedendosi che non sempre alla sua dispositione le determinationi prese in Consiglio corrispondono, giudicarsi ispediente, che S. E. l'astringa quanto sia possibile a procurarsi Consiglieri tali, che come capaci sappino, et come più voglino favorir le cose delle Chiese, dar ajuto a i Vescovi per l' introduttione della riforma, et finalmente tanto faticar per la reparatione del culto divino, et instauratione della disciplina Ecclesiastica, quanto alcuno de' presenti ha posto et pone tuttavia ogni studio per snervarla et spiantarla da quelle poche menti, che per misericordia et providenza di Dio la conservano. Il qual offitio si desidera in modo dalla prudenza di S. E. accompagnato, che non possi nascer nell' animo d' alcuno dubbio, che Sua Beatitudine non sia pienamente sodisfatta della vita, de' costumi, dell' essempio, dell' intentione, della ferma determinatione di Sua Altezza. Ma quello in che premerebbe grandemente la Santità Sua, sarebbe di guadagnar qualche Prencipe heretico: però era esshortata S. E. a pensar et ricordar poi, se ci fosse speranza, modo o via di tirar alle parti nostre alcuno de' tanti figliuoli, che lasciò il Duca Otto Enrico, o quello di Wirtimberg, mentre come giovane sarebbe atto a piegarsi, o alcuno della casa de' Duchi di Bransvich, o finalmente qualch' altro che non soviene: dover esser cotal opera gratissima a Dio, et honoratissima per S. E: però haver gran confidenza Nostro Sig. che sia per pensarci, et se al pensamento succedesse partito per procurarsi gagliardamente l' acquisto di tanto merito et con la Santa Sede Apostolica et con la Maestà di Dio. Lodar Sua Santità grandemente l'instituto degno della grandezza et pietà sua d' haver di continuo, et nutrir con molta liberalità in Corte alcune persone dotte et buone, che con la penna et con la lingua scoprino et redarguischino l' astute malitie degl' heretici. Comendar che prohibisca a Subditi suoi il mandar i loro figliuoli ad Università Lutherane, non admetta in Consiglio et servitio suo alcuno che non sia veramente Catholico, nelle qual' opre è esshortata a perseverar per arrivar a quel cumulo d' ogni vera et solida lode, a che tuttavia l' i-

nalza per universale giuditio di chi ha il vero gusto del bene, l'educatione Catholica, c'ha con tanto studio procurata del Marchese di Baden Nipote suo, et la introdutione con tanta industria et risolutione generosa volnta et asseguita della fede vera, et culto antico di Dio nel Contado di Hag, opere che come basteranno a farla vivere con santa emulatione de' buoni nel corso di tutti i secoli nelle menti degl' huomini, così è credibile che sieno sufficienti a vestirla, il che l'è augurato et pregato da Sua Beatitudine, in cielo d'eterna gloria. Potersi (come s'è predetto) prometter ogni paterna demostratione da quella S. Sede, et da Sua Santità in spetie, la quale ne le darà segno nell'occasione, et massimamente andato a Roma il Sig. Administratore, il che et desidera, et si promette, che debba esser, onde di già gli sono assignate per ordine di Sua Beatitudine le stanze in pallazzo, chiaro inditio di quella propensione d'animo, da cui nasceranno continui effetti d'amore et d'honor insieme; ma perchè il Sig. Duca di Cleves havea data intentione di mandar il figliuolo suo parimenti, c'ha dedicato alla professione Ecclesiastica, dover esser oltra modo charo alla Santità Sua, se presso a gl' inviti che gli facesse il Sig. Administratore per haverlo in compagnia, s'aggiungessero l'eshortationi, l'instanza, l'authorità di S. E. per far risolver il padre a mandarlo, sichè come sono congiunti di sangue, così giuntamente si presentassero a Nostro Signore, et con unione di volontà, di studii, che ad ambedue doverà esser di contento, et cagione per aventura di que' progressi, che nascono da virtuosa emulatione propria di spiriti elevati, negl' occhi di Sua Santità con l'essempio di tanto valore, pietà, bontà et religione, quanta per gratia di Dio si vede nel Sacro Collegio, facessero profitto nel santo servitio di Dio. Rispose a questo S. E. con venti parole che inferivano restar infinitamente obligata a S. S. di tanto honore, che le faceva, et dell' opinione c'haveva di se conceputo; conoscer ch' era debito suo di metter ogni studio, et applicar l'ingegno et la volontà per corrisponder emulatamente all' espettatione; pregarmi finalmente che per non haver io la lingua Thedesca, et S.E. manco di quello, che ricercava il bisogno in simile occasione, essercitata nella latina, con la quale sola potevamo l'un l'altro intendersi, mi contentassi che 'l Cancelliero suo, com'era solito in questi casi, più diffusamente rispondesse, a ciò per mancamento di prontezza di lingua non paresse minor di quello ch'era in effetto, et voleva che apparesse sempre la devotione et osservanza sua verso Sua Beatitudine et quella Santa Sede, a cui intendeva con immutabile decreto di esser obsequentissimo figliuolo, sicome faceva ogn' opera, et era per gratia di Dio sicuro che faranno i figliuoli suoi. Così venne l'Echio fratello et herede della pietà di quello, che fu già così bene merito della religione Catholica, et con molto ornate parole spiegò quello che 'l Sig. Duca havea in brevità (ch'è assai propria di S. E.) ristretto, soggiungendo che per esser le cose proposte da me et per il numero et per l'importanza tali che era necessario a farvi una longa consulta, m'instava a metterle secondo il costume della Corte in iscritto, la quale non poteva fermar le determinationi sopra un corso com' era stato il mio di ragionamento: et perchè la dimanda mi pareva tale che non poteva esser negata, il medesimo giorno feci l'istessa, che fu ad un Consigliero, mandato per questo effetto al mio alloggiamento, consignata. Comparve in capo a quattro giorni la risposta in iscritto, che sarà con queste, generale per non parer conveniente di venir a que' particolari, che vedrà nella cifra: però io ho in nome di Sua Santità lodato lo studio, la prontezza, l'intentione, et scopertami in ragionamento privato, et ispressa nello scritto, animandolo ad incontrar l'occasioni, nelle quali exhibisce l'opera sua, mostrando che si conoscono in parte le gratie, che si doveano dar a Dio, poi che se permetteva per i peccati nostri, che fosse da tanta commotione di dispareri combattuta la Chiesa Sua Santa, le concedeva nondimeno per la misericordia sua Prencipe, che co 'l saper et pietà loro annesse alla potenza bastavano a comprimer l'audatia degli Avversarii, resistendo gagliardamente all' empie machinationi, nè tacendo che se non era di nuovo all'isecutioni delle promesse infiammato, l'attribuisce all' opinione et speranza conceputa da Sua Beatitudine, che fossero quanto l'occasione et i tempi comportassero per esser da gl' effetti di gran lunga superate, non havendo il zelo alcuno di que' ritegni, che porta seco la modestia nell' offerte di se medesimo. Appresso che non volesse per rispetto alcuno indursi a mutar volontà intorno al mandar il Sig. Administratore a Roma, sendosi già Sua Beatitudine promessa, che debba andar, et fattoli apparecchiar le stanze in pallazzo; esser già quella Corte per gratia di Dio ridotta a termini, che può dar notabile edificatione a chiunque vi capita, et a gl' Ecclesiastici con l'essempio stimoli di corrisponder con gli studii et essercitii a tanta vocatione: nè aspettasse S. E. che si facesse oltro officio co 'l Sig. Duca di Cleves, perchè già havea data intentione di mandar il figliuolo, nè restar altro se non che con le persuasioni et instanze di S.E. s'inducesse ad incaminarlo in compagnia del sodetto Signor Administratore per dar et ricever consolatione, et molto più per guadagnar di sicuro quel Nipote, il quale dimorando in Germania negl' anni lubrici, non può se non star in

dubbio di perdersi. Et perchè l' Ensingrinio era absente per molte miglia, et amalato, nè ai Padri Giesuiti soveniva di alcuno predicatore che fosse buono per mandar a Weil, per consiglio di essi ricercai S. E. che si contentasse di conceder alcuno de' suoi; ma non s' è potuto ottener per haver a proveder al Marchese di Baden, che camina molto bene et a piena voglia sua nella religione; però son tornato ai Padri, dicendomi il Duca che ben possono provedere, se ricorreranno ai Collegii loro di Rheno, ma stanno saldi di non havere. Ricordano un certo allevo dell' Ensingrinio conosciuto da tutti quelli della Compagnia per tale in Roma, chiamato (benchè non sono a pieno sicuri del nome) Stefano. Forse chi li stringesse di là secondo il consiglio di S. E. truovarebbono alcuno in luoco non molto discosto da quella Terra, altrimenti non veggo come possi drizzarsi questo negotio tanto importante. Al particolare della replica fatta sopra 'l mandar il figliuolo alla Corte rispose, che non aspettava il Dottore Fabritio per consulta s' havesse a mutar proposito, ma per intendere alcuni particolari che sarebbono molto a proposito per ordinare come conveniva quella gita, et che quando fosse venuto il tempo harrebbe procurato di muover il Cognato per haver il nipote in compagnia del figliuolo. Ultimamente mi pregò ad assicurar Nostro Signore c' harrebbe più operato di quello c' havea messo in iscritto, da che per conveniente rispetto s' era astenuto di significar il desiderio grande, c' haveva di veder, che a' Padri Giesuiti fosse concesso il Monasterio di Santa Croce di Augusta per il bene, che si può in quella Città con questa risolutione promovere; ma che lo facess' io, a cui da parte isprimeva il desiderio suo, come havea in altro aperto l' animo intieramente, con confidenza che sempre s' havesse quel risguardo che conveniva alla grandezza et importanza di concetti communicati. Questo è quanto s' è trattato et firmato co 'l Sig. Duca. Ai figliuoli Guglielmo et Ferdinando, Principi di grande ingegno et di singolar pietà et religione, ho presentati i Brevi accompagnandoli con officio, che Nostro Signore stava molto edificato dell' inclinatione et risolutione, che appareva in essi di persister inherendo ne' vestigii del padre nella fede Catholica, nella quale erano eshortati ad avanzarsi di merito continuamente da Sua Beatitudine abbrazzando le persone dotte et pie, favorendo le cose delle Chiese con gl' Ecclesiatici buoni, et procurando che la riforma del Clero inviolabilmente nel Ducato s' osservi, in che se bene si prometteva Sua Santità che il padre non havesse bisogno d' offitio, sendo assai chiaro il zelo di S. E.: sarebbe però caro a Nostro Signore che fosse dalla charità et pietà de' figliuoli accompagnato con l' istesso ardor d' animo l'affetto, et come si sperava, il corso del padre all' isecutione di quelle cose, con le quali si procura la gloria di Dio et salute de' popoli. Risposero in disparte, che baciavano humilmente il piede di S. S. del favore et gratia che li faceva, così in scriverli come in eshortarli a perseverar nella religione, nella quale per gratia di Dio si truovavano così saldi, che niuo accidente gl' harrebbe potuti muover ad altra piega, offerendosi per quanto era in loro di coadjuvar presso al padre ciò che Sua Santità commandava, per cui m' ha il Duca Guglielmo consignato l' alligato, sicome ha fatto parimenti S. E. Co 'l Padre Feliciano et co 'l Dottore Ficlero ho sodisfatto con lettere secondo le commissioni di V. S. Illma. Dimani, piacendo a Dio, me n' andrò a Frisinga, et di là in Ispruch, dal qual luoco scriverò ciò che sarà passato co 'l Signor Administratore. Fra tanto le faccio humilmente riverenza, supplicandola a rappresentare la servitù mia a Sua Beatitudine co 'l basciarle i Santissimi piedi.

Di Monaco a XVI. d' Ottobro nel LXXIII.

Di V. S. Illma et Rma

Mentre stavo per chiuder il plico m' è sopragiunto il cathalogo de libri raccolto nella fiera di Francfurt, il qual havevo dato ordine che mi fosse mandato d' Augusta per inviarlo, sicome faccio, a V. S. Illma.

Obligatissimo Servitore
Il ProtHonotario di Portia.

VI. — 1573. — §. 107.

ALL' ILLMO. ET REVMO. SIG. MIO PRONE. COLMO.
IL SIG. CARDINALE DI COMO A ROMA

Torino 5 Novembre 1573.

Illmo et Rmo Sig. mio e Proñ Collmo.

Essendo avertito da Monsignor Illmo di Pisa qualmente Nostro Signore è stato informato malamente di questa Città nel fatto di religione, et che delle tre parti le due sono heretici se non publici segreti, et insieme havendo ricevuto un memoriale d'alcuni particolari, quali suono fuori in diverse altre terre; con tutto ciò che io habbi reso conto d'ambi dui sudetti capi a S. Illma et Rma Signoria, ho pur anco preso ardir di scrivere questa a V. S. Illma confidandomi molto nella buontà et grande prudenza sua che l'habbia a riceverla in buona parte, humilmente anco supplicandola sia servita di legerla a Sua Beatitudine, per levargli ogni amaritudine et travaglio Sabaudia Vol. 4. fol. 201.

d'animo, che giustamente havrebbe conceputo quando così fosse, come è stato l'aviso. Ma tanto è vero che delle tre parti le due siano Ugonotti, che con quanto scrutinio diligente che venghi fatto non credo che mai se ne debbano trovar quaranta. Dico quaranta per assicurarmi, che per altro io non ne ho indiciati più di sei o ver otto. Et sapia V. S. Illma che se Monsignor Rmo del Mondevi Nuncio passato con molta prudenza, con la quale accompagnava sempre il santo zelo, et servicio di Santa Chiesa, sepe si ben valersi della pietà et religione di questo Serenissimo Sig. Duca, che io fui mandato in molte terre si del centro del Piamonte, come delle parti estreme di Provenza, et in ciascona di loro si sono fate di molte abiurationi, et in una sola della Diocesi di Glandeva in una matina ne feci abgiurare ducento quaranta otto: non è da credere poi che si stasse a dormire in questa città, che è la metropoli. Ma se al tempo di Monsignor del Mondevi temevano gli heretici, et fugivano, o si convertivano, si dirà che siano tanto abondati al tempo di Monsignor Rmo Martorano Nuncio moderno, cujus nomen formidabile est illis, oltre che Sua Signoria Rma camina si di buon piede et con tanta desterità, che non sa se non da sperare che i successi vadino di ben in meglio. Io poi si come per il passato non ho mancato di adoperar quel poco talento, che mi ha concesso il Signore Dio, et di affaticarmi con tutte le mie forze per mantenimento et accrescimento della Catholica fede, così non mancarò di far per l'avenire havendo ricorso et avisando de i successi Monsignor Rmo Nuncio, dal quale spero grande aggiuto in servicio di Santa Chiesa, havendo Sua Signoria guadagnato l'animo di S. A. Credo che Monsignor Illmo di Pisa doverà legere la mia in congregatione a N. S. per disinganarlo del male aviso, atteso che in quella mi par di discorrere longamente, pur non voglio lassar di dir a V. S. Illma, che simili avisi bene spesso sogliano haver prima origine da qualche Inquisitore, o altro fratte etiamdio del ordine mio, et se essi non dano li avisi inmediatamente, lo fanno per mezo d' altri. Et perchè io sono ingenuo et voglio essere sempre nel servicio di Dio, dico che forsi non hanno tanto l'ochio al servicio di Santa Chiesa, quanto a metersi inanci per omnem viam, non havendo patientia di aspetar che sian chiamati a Deo tamquam Aron. A ponto questi di passati havendo un Rndo Theologo detto in questa città, come in una certa terra erano tutti heretici, et che non si communicavano nè confessavano, essendo questo referto a Monsignor Rmo Nuncio, subito si fece chiamar il curato di quella terra, et esaminato da esso Signore et da me con ogni diligenza, la moltitudine si risolse in cinque o sei, et poi in dui, et finalmente in nessuno; così anco puotrebbe essere di Turino. Voglio però dar questo aviso in particolare a V. S. Illma, quale non scrivo a Monsignor Illmo di Pisa, che in questa città vi è un Monsignor di Bros thesoriero di Madama Serenissima, un Monsignor di Rochiaforte medico pur di essa Serenissima Madama, Madama di Termes u sia di Bellagarda, et un Capitano La Forca, de quali ho inteso dir più volte che erano Ugonotti (se ben quanto sia per me, io habbia visto Monsignor di Rochiaforte più volte alli divini officii, trovatolo molto pronto in accommodar le cose sue proprie per servicio et honorar le chiese, et a me si sia offerto molte volte benignamente mostrando nel ragionar esser nemico de gli Ugonotti). De tali et massime delli dui primi soleva dir Monsignor Rmo del Mondevì, che bisognava darne l' aviso al Prencipe inmediatamente, et però io lassai questo carico a Sua Signoria Rma, qual so che non mancò in tempo di Pio Quinto santa memoria di darne debito raguaglio, et so che da quella santa memoria fu molto laudato la sua desterità et prudenza, quanto alli dui secondi nominati si potrebbe facilmente provederli, almeno con farli absentar da questi Statti, ma delli dui primi si potrebbe remeterlo alla desterità di Monsignor Rmo Nuncio, in caso che la gli venesse ben fatta, perchè questo Prencipe Serenissimo bisogna che sia tolto per via di dolcezza. Concludo finalmente a V. S. Illma, che quel aviso dato a N. S. ha più del vano che del vero, (et sia detto questo con benigna riverentia di chi l'ha dato) se havessero detto che in questi Statti ve ne siano de molti et in buona quantità lo concederei, ma in Torino dalla frequentia grande alle chiese et sante Messe con altri simili essercitii di religione si coniettora tutto all' opposito. Prego V. S. Illma di novo dar questa bona nova a S. B. et liberar questa città da tal calomnia, et esser servita connumerarmi tra suoi fidelissimi servitori et perdonarmi la molestia. Con che humilmente li basio le mani, supplicando nostro Signore Dio la conservi in longa contentezza.

Di Turino gli 5 di Novembre 1573.
Di V. S. Illma et Rma

Devmo et humillmo servo
Fra Dionigi Cisilagui da Milano
Inquisitor di Torino.

AL MEDESIMO CARDINALE DI COMO.

Torino 4 Decembre 1573.

Illmo et Rmo Monsig. Sig. mio Colmo.

Havendomi scritto Monsignore Illmo Cardinale di Pisa una lettera per ordine di Nostro Loc. cit. f. 238.

Signore, della quale io so V. S. Illma essere informata, se bene detta lettera è di alquanti giorni, non ho però potuto prima di hora per l'impedimento della infermità mia da mezzo Settembre in qua, farle la risposta che io desideravo. Et tra tanto Monsignore Rmo Nuntiu, et il Reverendo Padre Inquisitore devono havere scritto a bastanza; nondimeno io non posso mancare di dar conto ancora a Nostro Signore di quanto Sua Beatitudine mi ha fatto commandare. Et così ho scritto una lettera assai longa al predetto Monsignore Illmo di Pisa, confidato che Sua Signoria Illma prenderà l'opportunità di ragguagliarne pienamente la Santità Sua. Ma perchè potrebbe essere che ciò non le venisse commodo così presto, et essendo V. S. Illma meritamente l'occhio, l'orecchia et la mano di Nostro Signore, assicuratomi sopra l'antica et devota servitù mia verso di quella, ho preso ardire di inviarle per menor suo fastidio la copia dell'istessa lettera, che io scrivo a Monsig. Illmo di Pisa; della quale, se a V. S. Illma non sarà grave per benignità sua di leggerla, la supplicarò humilmente di darne informatione alla Santità Sua. Nè mi occorrerà aggiongere, se non ricordarle, che in tempo della santa memoria di Pio Quinto fu scritto di qua, che in questa Città si facevano congregationi et prediche occulte, et venne anco questo avviso alle orecchie di questo Serenissimo Duca; il quale usandovi tutta la diligenza, che si conviene a Principe Catholico et a chi tanto importava per lo Stato suo, promise mille scudi di dono a chi gli desse la nuova di qualche congregatione et predica; nè mai si trovò cosa alcuna. Hora sarebbe impossibil cosa, che una tanta moltitudine, come si è scritta adesso, potesse contenersi di non fare qualche essercitio della setta loro, se bene occulta, et che usandosi tutta la diligenza detta di sopra, non si venisse a scoprire in qualche modo. Ma volendo dare rimedio convenevole al male che vi è, sia o poco, o molto, saria bene ispediente, (salvo miglior giuditio) che si riccommandasse di nuovo all'Altezza Sua per nome di Nostro Signore l'essecutione del Santo Officio nello Stato suo, et particolarmente in questa Città; la quale non essendo infetta da proprii sudditi suoi, ella sia contenta di provedere et di tener mano, che per colpa di alcuni altri non le resti qualche macchia addosso. Il qual partito, sì come ho pensato di dovere rimettere alla singolar prudenza di V. S. Illma, et nel petto solo di lei; così la supplico che parendole bene di metterlo in opera, si degni di mostrare, che sia noto costì per ogni buon rispetto; et noi essendo ajutati con l'autorità di Nostro Signore non mancaremo di fare tuttavia maggior progressi con satisfattione di Sua Beatitudine a honore et gloria di Dio, il quale pregarò per fine che V. S. Illma prosperi et conservi felicissima, et le bacio humilissimamente le mani.

Di Turino li iii. di Decembre MDLXXIII.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et devotmo Servitore
HIER. ARC. DI TURINO.

COPIA DI LETTERA DI MONSIG. ARCIVESCOVO DI TURINO ALL'ILLMO. CARD. DI PISA.

Torino 3 Decembre 1573

Illmo et Rmo Sig. Mons. mio Colmo.

Hebbi alli giorni passati nel corso della indispositione, la quale mi ha tenuto in continuo fastidio più di due mesi et mezzo, la lettera di V. S. Illma delli xii. di Ottobre, che per il sudetto impedimento io non ho potuto prima di hora farle risposta, sì come era il debito et infinito desiderio mio. La supplicarò adunque di iscusare prima questa mia necessaria tardanza, et appresso essere servita di intendere per risposta della sudetta sua lettera. Che se bene a me saria di estremo dolore, che le cose di questa Città fussero in quel termine, quale è stato dato ad intendere a Nostro Signore et a V. S. Illma che si trovano; nondimeno io ne ho cavato questo bene di vedermi eccitare a maggior diligenza, et di essermi aperta la strada per il commandamento quale mi fa V. S. Illma, di dover dar conto a Sua Beatitudine et al Santo Offitio di queste occorrenze. Il dolor mio dico saria estremo, Monsig. Illmo, se doppo qualche anni di fattiche, le quali è piaciuto al Signore Iddio che io habbia durate al governo di questa Chiesa, si ritrovasse questa Città ridutta ad essere delle tre parti le due infette di heretici: per ciò che si potrebbe dire con poco felice successo essersi seminato il buon seme della dottrina Cattolica et di buoni costumi, che si è procurato di fare con quel meglior modo che è stato possibile. Però V. S. Illma si degnarà ricordare che avanti, che questa Città ritornasse alla obedienza del Serenissimo Sig. Duca di Savoja, vi erano state piantate due prediche di Ministri Hugonotti, et non solo in questa Città, ma ancora in qualche altro luoco principale della Diocesi. Il che tutto poi si è sgombrato, et venutosi estirpando di mano in mano tutte quelle triste radici, le quali o serpevano, o comminciavano a germogliare di tal maniera, che io mi rimetto al testimonio delli Rmi Nuntii, et delli Revmi Inquisitori, moderni et passati, li quali credo con gran verità ponno testificare quanti pochi de' Turinesi, o niuno si trovi

Loc. cit. f. 230.

qui macchiato di heresia; essendo tutti o abgiurati, o veramente per paura della giustitia fuggiti in altre parti. Et se por qualcheduno ve n'è (al che si ha l'occhio molto aperto), o sarà forestiere et di tal sorte, che con molta destra, o forse anco alta mano se gli deve rimediare, o veramente sono di passaggio. Et quei primi non sono però tanti, nè così occulti, che non si sappia chiaramente et prima di hora, quali ci siano: sicome il tutto ho communicato sempre con Monsignor Rm̃o Nuntio, et col Rev. Inquisitore, li quali tutti sapendo come le cose passano, entriamo in speranza che V. S. Illm̃a ci darà assai più credito a noi, che siamo in su 'l fatto, et che pur'ogni hora facciamo qualche cosa che a qualsivoglia altra persona, la quale non può saperne più di noi, et (sia detto con sopportatione) non può desiderar più la salute di queste anime di quello, che siamo obligati, et io in particolare di procurare. Et perchè ho veduto anco il nome di coloro, contro i quali si ha a procedere, saperà V. S. Illm̃a che contra quelli di Scalenghe si era ordinato di farlo fin l'anno passato, se non fusse che essi vennero spontaneamente a ritrovarmi, et a farmi fede della buona dispositione loro di voler ritornare al grembo della Santa Chiesa. Et perchè io ero convalescente di un'altra malatia, quale feci anco l'anno passato, et mi bisognò poi andare a Nizza con Sua Altezza, et il Rev. Padre Inquisitore si ammalò di longa et gravissima infirmità, si era differito di ispedire il caso loro, massime havendo havuto a purgare in tanto altri luochi molto bisognevoli di rimedio, dove si è stato in continuo essercitio, et si è fatto con l'ajuto del Signore assai bene, et restinto il gran scandalo, il quale era per crescere, et di coloro ne stavamo pure con l'animo più quieto. Dell'altro luoco di Moretta è gran tempo che Sua Altezza fece far loro on commandamento di vivere cattolicamente sotto quelle pene, quando facessino altramente, che vuole la ragione, et si venne a tanto, che non havendo quella donna, nè li fratelli del marito che sono di maggior importanza (il che dovea pur essere fatto intendere a V.S. Illm̃a), vivuto come haveva commandato Sua Altezza, ella haveva fatto levare ad un cugnato i beni. Onde io non aspetto se non ajuto di procedere non solo contro a quella donna nominata, la quale sta quasi sempre rinchiusa in casa, ma di più contro li fratelli, li quali sono più atti ad haver seguito; et se si differisce, contro a qualche casa particolare, per non perdere tempo nelle Terre, dove il male è stato più popolare. Questo è quello che per hora mi occorre dire a V. S. Illm̃a in risposta delle sue lettere, ancora che io stimi che Monsignor Rm̃o Nontio et il Rev. Padre Inquisitore ne haveranno più largamente scritto: a quali lasciarò ancora che piaccia dire le attioni cattoliche di questa Città, la quale fu fatta degna di un Breve della santa memoria di Pio Quarto, quando intese, che la violenza delle armi forestiere, et non la volontà di essa Città, ne non forse di qualche sciagurato, vi haveva introdutto quelle prediche di Ministri Heretici. Lascio le Chiese di nuovo erette, et le Compagnie de devotioni et essercitii pii, la frequentatione de Santissimi Sacramenti, delle Prediche, et divini offitii, quali si vedono a gloria et laude di Dio crescere ogn'hora; et di anno in anno alla Santissima Pasqua io trovo sempre qualche meglioramento nelle mie Parrocchie, per la relatione particolare quale me ne danno i miei Curati. Et spero che Monsignor Illm̃o Nuntio presente alla visita, quale intende di fare per autorità Apostolica, se ne chiarirà, et ne consolarà V. S. Illm̃a ancora maggiormente. Ma che dico in di Monsignor Rm̃o del Mondevì già qui Nuntio, et stato pochi mesi a Roma? Saria possibile che un tanto disordine fusse seguito, che egli, il quale per dire in una parola, non ha pretermesso offitio alcuno convenevole alla sua carica, che egli non se ne fusse avveduto, et che egli non ne havesse data notitia et a Sua Beatitudine e a questa Altezza? Et Sua Altezza istessa, la quale non può temere se non di sì fatta generatione, crede V. S. Illm̃a che non vi apra gl'occhi giorni et notte? Ma io prendo, come ho detto, questo avviso per un stimolo a fare più ferventemente quello, che Nostro Signore come vigilantissimo Pastore si degna commandarmi co'l mezzo di V.S. Illm̃a, mio amorosissimo padrone, et non mancarò di spendere tutte le forze mie, acciò che vano non sia stato questo santo ricordo. Ben supplicarò la Signoria Vostra Illm̃a di fare intendere il tutto a Sua Beatitudine, et essermi benigno protettore, acciò che la solecita diligenza di alcuni non faccia parere il cauto procedere nostro per biasimevole negligenza, et si degni considerare, che non a torto sarò stato forse troppo longo; posciachè la brevità, o longhezza si misura dalla qualità de i negotii che comportano o l'una o l'altra, et non dalle parole. Et a V. S. Illm̃a bacio humilissimamente le mani, Iddio pregando felicissima la prosperi et conservi.

Di Turino alli III. di Decembre 1573.

VII. — 1573. — §. 107.

SOMMA DI QUANTO S'È TRATTATO ET CONCLUSO FRA SUA ALTEZZA ET GLI INTERESSATI PER RISTAURAR, ET REINTEGRAR LE CHIESE ET I MONASTERII, CHE SI DEMOLISCONO NEL MONDEVÌ.

Torino 10 Settembre 1573.

Che si supplichi a Sua Beatitudine che si degni concedere a i Canonici et al Capitolo la chie- Sabaudia Vol. 4. fol. 171.

sa di S. Francesco col suo campanile, et erigerla in Catedrale, con denominarla sotto la invocatione di S. Donato, com'era l'altra Catedrale.

Che gli conceda appresso luogo ampio, et capace verso il giardino del monasterio de i Padri, per poter far la sacristia et habitatione per il Sacristano, et per il Curato, che ha da essercitar la cura; dandoli il transito nel detto giardino da poter' andar' alla detta habitatione senza passar per chiesa.

Et trattanto che s'edificherà la detta sacristia, possano i Canonici e'l Capitolo servirsi della sacristia de i Padri per tutto il mese d'Agosto prossimo a venire, doppo il quale sia lecito a i Padri auctoritate propria far chiuder l'uscio della detta sacristia, che va nella cappella grande.

Che Sua Santità conceda parimenti a i Canonici et al Capitolo il cimiterio della detta chiesa di S. Francesco, che è la piazzetta innanzi all'ospidale et ad essa chiesa.

Che a i Padri conceda la chiesa di S. Andrea col suo campanile, trasferendo la cura d'essa in S. Evasio, membro principal di S. Andrea; et che i Padri possano o edificare et ampliar quella; o distruggendola farne un'altra o nel medesimo luogo, o altrove, sotto la invocatione di quel Santo, che gli parerà: profanando in questo caso il sito d'essa o in tutto, o in parte, secondo che accaderà; acciochè possano servirsene per uso di monasterio.

Che Sua Beatitudine trasferisca tutte le cappelle de jure patronatus, che sono in Duomo, una cum omnibus earum redditibus nella chiesa di S. Francesco a gli altari da chiamarsi sotto la invocatione medesima, che havevano in esso Duomo.

Che i Canonici possano levar d'esso Duomo tutte le ancone, le invitriate, le pietre dell'altar maggiore, et de i gradini, et i balaustri di marmo, et gli altri marmi, che sono ne gli altari, et le pietre dei monumenti, et le campane.

Che Sua Santità trasferisca tutte le cappelle che sono in S. Francesco una cum omnibus bonis et relictis nella chiesa di S. Andrea, o in quella ch'edificaranno i Padri, sotto le medesime invocationi di quelle, che sono in S. Francesco, et che i Padri celebrando in esse, satisfacciano alla mente di quei, che hanno lasciato i legati. Et col consenso dei patroni possano anco trasferir i cadaveri, et l'ossa de' morti.

Che i Padri a spese dei Canonici et del Capitolo possano portar l'ancona grande, le sedie d'ambidue i cori, gli organi, le pietre dell'altar maggiore, et i gradi da detta Chiesa di S. Francesco, et porli ad uso di quella di S. Andrea, o di quella che faranno, et parimenti le campane.

Che per interesse d'ogni danno, così di mortorii, come d'officii, d'elemosine, et per qual si voglia altra cagione, che potesse venir, o venga ad essi Padri per lasciar la detta loro chiesa di S. Francesco, i Canonici e'l Capitolo della Catedrale si oblighino di pagar loro ogni anno perpetuis futuris temporibus un censo di cinquanta scudi d'oro, il qual habbiano ad assicurar sopra una possessione della mensa Capitolare; et a pagar senza eccezione alcuna, ancora che a loro fusse ritardato, o altramente impedito l'infrascritto assignamento et ricompensa.

Che Sua Altezza in ricompensa del detto obligo assegni a detti Canonici e Capitolo altrettanto sopra il censo ordinario, che le paga la città del Mondevì; con fare che la Communità accetti detto assegnamento, et s'obblighi di pagarlo: con questo però che Sua Altezza possa redimerlo, dando l'equivalente in tanti beni stabili o vero in dinari.

Che Sua Altezza dia a i Canonici et al Capitolo per accommodarsi nella detta chiesa di San Francesco, et per far la sacristia, et le stanze pe'l Sacristano et pe'l Curato, per circondar il cimiterio di mura, et per trasportar le cose loro sudette, et anco quelle dei Padri, quella somma che sarà dichiarata da Sua Altezza et da Monsignor il Nuntio, da pagarglisi nel termine, che diranno i medesimi, ciascun anno la rata; con darli assegnamento sopra quel, che le paga oltre il censo ordinario la detta Communità del Mondevì; la qual accetti questo assegnamento, et s'obblighi al Capitolo, et Sua Altezza le ne faccia ex nunc le quietanze.

Che Sua Altezza dia a i Padri di S. Francesco un simil assignamento in detta città, et sotto il medesimo modo et forma, per racconciare et ampliar la chiesa di S. Andrea, et per accommodarvisi, come conviene alla qualità del monasterio, o vero per farne un'altra, come gli tornerà commodo, et in quel luogo che gli piacerà, settecento scudi d'oro, da pagarseli in due anni, la metà ogni anno.

Che Sua Altezza ottenga da Sua Beatitudine l'unione della parocchial di S. Giovanni nel Borgo di Carassone, con le stanze del Curato, et della Confraternità di S. Giovanni al monasterio di S. Domenico, che si havrà da edificar in quel sito: operando che Sua Santità unisca la cura d'essa parocchiale al detto monasterio da essercitarvisi da uno de i Padri, approvato dall'Ordinario, con l'applicatione de i frutti d'essa parocchiale; la qual cura incominci doppo la morte del Rettore; il qual'habbia, finchè vive, i frutti et l'essercitio d'essa cura.

Che si trasferiscano tutte le cappelle, ch'erano in S. Domenico nella chiesa di S. Giovanni a gli altari da eregervisi sotto la medesima invocatione; et che i Padri celebrando in quelli, satisfacciano alla volontà de i defonti.

Che Sua Altezza dia a i Padri ogni anno per elemosina, finchè vive il detto Curato, per i danni che patiscono, venticinque scudi d'oro.

Con questo però, che il detto Curato non impedisca che si fabrichi.

Che Sua Altezza lasci levar a i Padri le pietre piccate delle porte della chiesa, della sacristia, de gli altari, del Capitolo; i capitelli delle colonne della chiesa, che va rovinata; le pietre dei monumenti; ferramenti, coppi et legnami di quello che si getta a terra.

Che Sua Altezza per il sito del monasterio gli dia la vigna de i Galacci, contigua alla muraglia vecchia della città, et certe casette, che sono li vicine di valore di 200. o 300. scudi, o vero 200. scudi a i Padri per comprarle.

Che Sua Altezza per la fabrica del loro monasterio sia obligata dar a detti Padri nel medesimo assignamento della città et nel modo, et forma detti di sopra, due millia scudi d'oro da pagarsi in quattro anni, cinquecento per anno.

Che Sua Altezza sia obligata in cambio del luogo occupato a i Padri Giesuiti, comprar et dar loro la casa di Francesco del Ponte.

Che Sua Altezza interceda presso a N̄ro Signore, perchè conceda le espeditioni che si haveranno da fare, gratis; almeno in quello che tocca i Padri: altrimenti sia obligata lei far la spesa delle dette espeditioni, et darle ad essi Padri gratis.

Che Sua Altezza dimandi licenza a Sua Beatitudine di far profanar le chiese et monasterii, che si hanno da demolire.

Io Giovanni Antonio Castrucci Cantore della Chiesa Catedrale del Mondevi, et uno de deputati del Capitolo, confesso essere restato d'accordo nel modo, che di sopra si contiene. Et di più come Vicario di Monsignor Vescovo di detta città dico, che sarà più utile a quei popoli del Borgo di Carassone, che la cura della parochiale di S. Giovanni si onisca a i Padri di S. Domenico nel modo, che si è detto di sopra, che faranno più profitto a quell'anime, che un solo prete secolare; et ch'essi popoli resteranno più contenti.

Io Giovanni de'Grassi Canonico, et uno dei deputati del sopradetto Capitolo del Mondevi dico et affermo il medesimo, et come Curato di Santo Andrea consento che si dia la detta chiesa a i frati di S. Francesco, perchè in ogni modo la cura s'è fatta sempre in Santo Evasio membro principale di S. Andrea, riservandomi quando i Padri accommodassero la Chiesa di Santo Andrea d'haver ragione della sepoltura per me, et per quelli della mia famiglia de' Grassi nella cappella maggiore di essa chiesa.

Io fr. Domenico Mareneo d'Alba ministro Provinciale della provincia di Genova dell'ordine minore conventuale sono restato d'accordo così come si contiene di sopra.

Io fr. Daniel do minori del Mondevi confermo quanto di sopra.

Io fr. Francesco Bruno di S. Domenico del Mondevi, uno de deputati del Capitolo del monastero del Mondevi, confesso, dico et affermo esser restato d'accordo et satisfatto di quanto di sopra.

CONSENSO DE' FRATI DEL MONDEVI' DI DAR LA CHIESA DI S. FRANCESCO PER FAR IL DUOMO.

Torino 19 Novembre 1573.

Noi infrascritti Padri tutti de l'ordine di San Francesco Conventuale, ancora che già restassimo in conclusione con i deputati del Capitolo del Domo dil Mondevi, secondo la forma dei soprascritti Capitoli, nondimeno per compiacere a S. A. ci contentiamo di dare per uso della Cathedrale della detta Città a i Canonici et Capitolo d'essa, oltre la chiesa nostra di San Francesco ancora la sacristia con una camera sopra d'essa, et il claustro contiguo alla detta chiesa, murando però et la stanza del capitolo et la capella dell'Innocenti che sono in esso, si che restino a noi et per uso del detto nostro monasterio, con farvi l'entrate dall'altra banda. Intendendo il claustro terreno solamente, et non quello di sopra, il quale reserviamo per noi, nè vogliamo che i Canonici possino mai fabricare sopra esso claustro, che gli concediamo, in modo alcuno, et con questo che alle fenestre che sono nella sacrestia, et nella stanza sopra si pongano le ferrate, di modo che non si possa guardare nel detto nostro monasterio, et che noi non siamo più altrimente obligati dare a i Canonici quel sito verso il nostro giardino, di che si fa mentione nei soprascritti capitoli. Et ci contentiamo ancora di pigliare li cinquanta scudi, de quali se dice di sopra dalla Communità dil Mondevi sopra il censo ordinario che paga a S. A. nel modo che li pigliavano i Canonici, dandoci però S. A. quella ricompensa che dirà Monsignor Vescovo di Martorano Nontio di N. S. per il danno che riceviamo in questo particolare. In Torino questo di XIX. Novembre 1573. Loc. cit. f. 226.

Io F. Domenico Marencho d'Alba Provinciale della Provincia di Genoa mi sono contentato di quanto è scritto di sopra, di mano propria.

Io F. Cornelio Mora di Cremona compagno et scritore della Provincia di Genoa mi sono contentato di quanto è contenuto nel presente folio.

Io F. Gio. Batta Naccrii da Moncalieri maestro in Theologia fui presente a quanto di sopra scritto, et me ne contento.

Io F. Daniele dil Mondevi maestro in Theologia fui presente et affermo quanto di sopra si contiene.

—

VIII. — 1573. — §. 107.

ALL'ILLMO. ET RMO. MONSIG. PADRON. MIO COLMO. MONSIG. IL CARD. DI COMO.

Mondevi 17 Giugno 1573.

Illm̃o et Rm̃o Monsig. prom̃ mio Colm̃o.

Sabaudia Vol. 4. fol. 123. Ho con la lettera di Vostra Signoria Illustrissima del primo havuta la copia de' privilegii in favore de' Giudei et Marani, li quali procurano di venire ad habitare negli stati di Sua Altezza; sopra di che havendone presa diligente informatione dalli Hebrei soliti a star in Turino, che sono contrarii alli sodetti Marani, ho trovato che si facevano strettissime pratiche per la conservatione de' simili privilegii; laonde mi parve spediente a l'honor di Dio di mostrar a Sua Altezza l'istessa lettera, et massime che ella era scritta con molta circospettione; et non mancai con la efficacia che ho potuto maggiore renderla capace del danno irreparabile che ne risulteria a questi suoi stati per tal concessione, quando così fosse. Sua Altezza come che al principio si mostrasse alquanto turbata col non affermare nè anche negare il fatto, ha nundimeno trovati li ricordi di Nostro Signore pieni d'affetto paterno, et s'è contentata dirmi, che io questa come in qualunque altra occasione non mancheria dare ogni intiera sodisfattione a Sua Santità, rimettendosi di darne la risolutione ò a me nel passare da Turino, ò a Monsignor Nuntio mio Successore; al quale lascierò memoria di questa et dell'altre cose, che giudicherò convenienti al servitio di Dio et di Sua Beatitudine.

Bacio riverentemente la mano di Vostra Signoria Illustrissima, et la Divina Maestà con lunghissima et felicissima vita di Nr̃o Signore conceda a lei ogni felicità.

Dal Mondevi alli XVII. di Giugno del LXXIII.

Di V. S. Illm̃a et Rm̃a

Humilm̃o et divm̃o Servitor
IL VESCOVO DEL MONDEVI'.

—

EM. FILIBERTO ETC.

Loc. cit. f. 300. Essendo informati che fra gli Hebrei, a quali habbiamo concesso permissione di venire habitare nei nostri stati per trafichi, et comercii di mercantie, vi si trovano alcuni Marani apostati, ciò è che essendo battezzati hanno dopo lasciata nostra fede, et preso il Giudaismo. Il ch'è del tutto contra la mente nostra. Nè volendo comportar simil gente in detti nostri stati, si per essere contra nostra legge, et li sacri Canoni, come per schivare li scandali et incovenienti, che potriano causare, vogliamo esser fatto publico bando ne la presente nostra Città, et altre principali terre de le prefetture de li detti nostri stati ne i modi soliti: Che qualunque Marano apostata di qualsivoglia sesso si troverà in essi, ne debba uscire in fra'l termine di sei mesi dopo la publicatione de le presenti, nè mai più ritornarci sotto pena de la vita et confiscatione de' beni; dichiarando che se forse alcun di questi Marani overo per capitoli concessi a loro, overo a gli Hebrei, overo per qualsivoglia altra cosa fatta da noi, potessero pigliar pretesto alcuno di havere havuto licentia da noi di stare nei nostri stati, che in tal caso simil licentia s' intenda revocata et annullata, come la revochiamo et annullamo in questa parte. Pertanto commandiamo al nostro Senato quà che faccia publicare le presenti come è di sopra, et al Capitano nostro di giustitia, et fiscali, che a tempo et luogo procedano contra i predetti rigorosamente per quanto stimano caro la gratia nostra. Dato in Turino ...... 1573.

—

IX. — 1573. — §. 115.

A NOSTRE TRESSAINCT PERE LE PAPE.

Turin, Janvier 1573.

Tressaint Pere, ie resens si fort les grandes anbligasions que par Vostre bonté et grace Vostre Sainctetè a demonstrées à Monseigneur de Savoye, à moy et à mon filz, et à toute nostre maison, que ie nay voulu faillir avec la presente aucasion de prier Monsieur la Nonce den remersier tres humblement Vostre Sainctetè de ma parte, et luy faire foy non seulement de la devosion que ie porte à Vr̃e Sainctetè et au Saint Siege apostolique, mais encores lasurer du tres grand desir que iay de memploier en toutes les aucasions à faire tres humble service à Vostredite Sainctetè, et que ie mestimeray tres heureuse quant Dieu men donnera le moyen, selon ce que plus amplement iay prié Monsieur le Nonce Vous dire de ma part, auquel pour le bien que Monseigneur de Savoye et moy avons recen de sa digue et sage residence quil a faicte iusques icy auprès de nous, et mesme pour la diligence quil a usée à la conservation et augmentasion de la Saincte religion catholique en

Sabaudia Vol. 1. fol. 88.
Orig. autographe.

nos estas, nous laymons et estimons beaucoup, et nous confions grandement en luy, qui faict que ie suplie tres humblement Vostre Saincteté le croire tout ainsi que moy mesmes en tout ce quil Vous dira de ma part, sur la aufisance duquel me remettant ie nen feray ceste laitre plus longue à Vostre Sainctelé sin' est pour luy beser bien humblement les piedz, et prier Dieu, tres Sainct Pere, quil la vueille longuement mintenir, conserver et garder au bon regime et gouvernement de nostre mere Saincte eglise.

Escrit à Turin le .... iour de ianvier 1573.

Vostre tres humble et tres hobeisant fille
Marguerite de France.

ALL' ILLMO. ET RMO. MONSIGNORE SIG. MIO COLMO MONSIG. IL CARDINALE DI COMO.

Torino 11 Marzo 1573.

Illm̃o et Rm̃o Monsig. Sig. mio colm̃o.

Loc. cit. f. 97. Con la lettera di Vostra Signoria Illustrissima delli xii. del passato ricevei la Bolla di Notro Signore, per la quale Sua Santità con molta carità, et singolar prudenza provede al vitto delle Monache, quali hanno da osservare la Clausura. Et l'ho fatta pubblicare in questa Città, et si va distribuendo per la Provincia, sperando in questa Diocesi, et in quelle dei Suffraganei sarà di giovamento; acciochè tanto più facilmente sia osservata la debita Clausura. Nella quale per dire il vero sin a qui sono seguiti alcuni disordini, et tali, che io dubito et tengo per fermo, che vi sia un gran bisogno della clemenza, et misericordia di Nostro Signore in assolvere dalle censure incorse. Però io le dirò quello, che più volte ho havuto in animo di supplicarla, et ciò è, che Vostra Signoria Illustrissima trovasse buono d'intercedere appresso a S. Beatitudine che si degni di commettere l' assolutione generale delle trasgressioni passate per l'inosservanza della Clausura, imponendo qualche penitenza salutare, et innovando gli ordini da guardarsi strettamente appresso; et crederei che fusse di grandissimo frutto, et che si levaria un peso d' addosso a molte meschine, il qual forse non gli lascia far quel bene che si desideraria. Di che mi ricordo haverne ragionato con Monsig. Rm̃o Nuntio, il quale vi adheriva, ma ogni tardanza che vi fusse occorsa viene ora felicissimamente ristorata per questa occasione, quale mi ha data V. S. Illm̃a con la sua lettera: alla quale ho risposto prima, che ad un' altra anteriore delli vi. per esserci corso più tempo a prendere informatione di quanto ella mi commandava di intendere, per avvisare Nostro Signore di quei Prelati, che in questi stati resedono alle loro Chiese; et trovo che l'Arcivescovo di Tarantasa, comminciando da loi, per una grave infermità notoria è in Vercelli, la quale l'ha guardato di andare alla sua residenza. Il Vescovo di Vercelli è alla sua, et quello di Ivrea ancora: nel qual luoco si trova l' Eletto nuovo di Auosta, aspettando la sua consecratione. Quelli di Aste et Nizza sono medesimamente alli loro Vescovati, come anco di là da' monti li Vescovi di Geneva et Mauriana nelle loro solite residenze. Quel di Bellè, credo che doppoi essere stato al Sinodo Provinciale di Besanzone, sia tornato al suo Vescovato: ma non lo sò di sicuro. Il Vescovo di Lausana non può stare se non alle case sue patrimoniali; non havendo sicura residenza per adesso: et di questi due con le prime lettere ne parlerò con più certezza, che io non posso fare di presente. Et comprendendovi Monsignore il Vescovo del Mondovi, il quale hora è appresso Nostro Signore, Vostra Signoria Illustrissima ha la nota di x. Vescovi et di due Arcivescovi, se vi conta il scrittore della presente, quali sono delli stati hora posseduti da Sua Altezza. Già haverà ella intesa, l'Altezza Sua essere andata a Nizza, per dar miglior forma al navigare delle sue Galere in servitio di Nostro Signore, et prima che partisse, secondo avvisai dovea fare, diede l' habito al Sig. Principe: il quale prononciò quella professione di fede per longa che fusse con la più gentile, et più devota maniera, che dir si possa; assistendovi anco Madama Serm̃a et tutta la Corte. Non ne diede subito ragguaglio a Ṽra Signoria Illustrissima per haverglielo quasi rappresentato con le mie lettere antecedenti. Et mi sono consolato grandemente di haver inteso per la lettera di Vostra Signoria Illustrissima delli xxvii. del passato, che Nostro Signore rimanesse con satisfattione della ceremonia usata da Sua Altezza, et che ella mi commandi di esserle sicurtà per lei. Ma, Illustrissimo Monsignor mio, ella è tanto ricca, et pronta nello sborsare di continuo a debito di S. Altezza, che ogn' hora va crescendo il suo credito seco, senza che sia di mestieri di alcuna sicurtà; massime di persona così poco facoltosa, come io sono. Resterò ben io volentieri come devotissimo servitore loro a tener conto spesso, et fedele della gentile et graziosa maniera di trattare fra così gran personaggi tanto miei padroni, et tanto disposti di pareggiare tra loro le partite di amorevolezza et di cortesia. Et per tanto questa lettera propria di Vostra Signoria Illustrissima manderò io domani a Sua Altezza a Nizza, dove ella mi ha ordinato di trovarmi appresso la Pascha, per esseguire compitamente il commandamento della Santità Sua per la ceremonia del manto, quale Sua detta Al-

tezza ha deliberato di prendere quasi in Capitolo Generale; poichè di qua prese la Croce solamente della Religione; sperando di ritornar subito se a Dio piacerà, et per la residenza, et anco per la visita della mia Diocesi, essendosi già publicata la Indulgenza per l'Hospitale di Corfù: aspettarò ancora la elemosina che si farà in questi santi giorni, per mandare il tutto insieme a Vostra Signoria Illustrissima, sicome mi commanda. Et per fine le bacio humilissimamente le mani, Nostro Signore Dio pregando la prosperi, et conservi felicissima.

Di Turino li xi. di Marzo 1573.

Di V. S. Illma et Rma

Humilissimo et deditmo Servitore
Hier. Ar. di Turino.

—

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Torino 3 Giugno 1573.

BEATISSIMO PADRE.

Loc. cit. f. 119. Originale.

Desiderando io che il Duca di Genevois et di Nemours, mio eugino germano, sia partecipe de la buona gratia et paterna dilettione, che in molti modi s'è degnata la Santità Vostra dimostrar verso di me; et de la perpetua obligatione che io, et tutta la mia successione (ne la quale egli tiene, doppo li descendenti di mia persona, il primo luogo) habbiamo ad haverle, ho pregato Monsig. il Cardinal Bobba et imposto al mio Imbasciator, che da parte mia esponghino a la Santità Vra il giusto desiderio di detto mio cugino, supplicandola con ogni riverenza et affetto, che riguardandoci con l'occhio de la solita benignità sua ci habbia ambidue a consolare, come fermamente speriamo, et per sempre a Dio pregaremo che ci conservi lungamente felicissima la Santità Vostra ne la Santa Sede sua.

Da Turino a li 3. di Giugno 1573.

Di Vostra Santità

Humilmo figliuolo et ubbedmo servitore
E. Philiberth.

—

ALLA SANTITA' DI NOSTRO SIGNORE.

Torino 25 Giugno 1573.

PADRE SANTO.

Loc. cit. f. 126. Originale.

Essendo venuto da me il Sig. Carlo Muti Cavaliere della Religione di SS. Mauritio e Lazaro per rendermi la debita obedienza, l'ho trovato per esperientia, et per relatione de molti personaggi degni di fede, Cavaliere di tanto buone et honorate qualità, che l'ho giudicato degno del titolo di Gran Commendatore di Roma, e come a tale gl' ho concessa la prefata dignità, immaginandomi c' habbi d' essere anco a sodisfattione di Vostra Santità, e per questa causa avanti ogni opera gl' ho ordinato, che come sua creatura venghi a basciar li santissimi piedi di Vra Beatitudine a nome mio e suo, et a ricevere la sua santa Benedittione, del che humilmente la supplico. Il medesimo Signor Carlo havrà alcune volte da trattare con Vostra Santità qualche negotio per la detta Religione, supplico humilmente Vostra Beatitudine a prestargli grata audienza, come a suo Cavalier e creatura, e favorire la prefata Religione, e con questo fine humilmente li bascio li santissimi piedi, pregandoli da nostro Signor Iddio longa et felice vita.

Di Turino li xxv. di Giugno MDLXXIII.

Di Vostra Santità

Humilissimo servo e creatura
Il Duca di Savoia
E. Philibert.

—

ALL' ILLMO. ET RMO. SIG. IL SIG. CARDINALE DI COMO.

Torino 6 Ottobre 1573.

Illmo et Rmo Signor.

Per le lettere di Vra S. Illma, dell' Abbate San'Solutore mio Ambasciatore, et del Sig. Michele Bonelli, ho inteso il buon officio che ha fatto intorno al particolare del stendardo, et dichiaratione, di che, et dil buon' animo, che V. Sig. Illma dimostra verso di me et delle cose mie, gli ne bacio la mano, et rendo quelle maggior gratie che sò et posso, pregandola a voler continuare, et a tenermi nella buona gratia di Sua Beatitudine, assicurandola che non ha servitore alcuno più devoto, nè affettionato di me, et a V. S. Illma bacio la mano, et priego Dio Nro Sig. la prosperi, e conservi. Loc. cit. f. 166. Originale.

Di Turino li sei d' Ottobre MDLXXIII.

Di V. S. Illma et Rma

Servitore
Il Duca di Savoia Gran Maestro
E. Philibert.

Ripa.

—

AL SIG. CARDINALE DI COMO.

Torino 31 Ottobre 1573.

Illmo et Rmo Signor.

Loc. cit. f. 199. Originale. Dio sà, et V. S. Illma può credere, quanto male io senta ogni sorte di disordini, et in particulare quelli che in certo modo confondono la disciplina militare, onde essendo occorso quello che V. S. Illma mi scrive, et che più particularmente m' ha detto il sig. Nuntio dil Viceammiraglio delle mie Galere: ho tolto per ispediente di scriver per adesso al Signor Prospero Colona quello che mi par in proposito, et una buona lettera al detto Viceammiraglio, rimostrandoli l' error suo, et quanto ne dispiaccia questo suo mal modo di procedere, riserbandoli il debito castigo, quando sarà di ritorno con le Galere a Villafranca, come particolarmente intenderà V. S. Illma da l' Abbate di S. Solutore, et dal detto Sig. Nuntio, non havendo io maggior desiderio, che di servire et dar ogni sorte di sodisfattione a Sua Beatitudine. Nel resto havendo io inteso con molto mio piacere, che il Signor Don Giovanni ha fatto sua impresa di Tunisi et Biserti, et essendo la staggione già tanto avanti come è, et le mie Galere mal proviste de vestiti delle chiurme, di tende et altri apparati per il sverno, e più che necessario che si riducchino quanto prima a Villafranca, per riposarsi alquanto, et riffarsi delli travagli passati; imperò scrivo al detto Abbate di San Solutore, che supplichi Sua Santità in nome mio, che sia servita, far scrivere al Sig. Prospero Colona suo Generale, di licentiar dette mie Galere, per le raggioni suddette; puoichè non sono più che tanto necessarie, et rimanendovi più lungamente potriano patir tanto, che non sariano puoi atte a servir l' estade che viene: prego per tanto V.S. Illma a tener mano che così siegua, con buona sodisfattione di Sua Beatitudine. Et a V. S. Illma baccio le mani, pregando Nro Signore per sua prosperitade et contentezza.

Di Turino l' ultimo d' Ottobre 1573.

Di V. S. Illma et Rma

Servitore
Il Duca di Savoia Gran Maestro
E. Philibert.

X. — 1574. — §. 50.

ALL' ILLMO. ET RMO. SIGNOR MIO COLMO.
MONSIG. IL CARDINALE DI COMO.

Vienna 25 Febbraro 1574

Illmo et Rmo Sig. mio Colmo

Germania Vol. 37. f. 113 Per le lettere di Polonia di xxi. giunte in questo punto s' è inteso, che nel medesimo giorno si fece la Coronatione del Re con qualche poco di disordine al principio, negando l' Arcivescovo di volerlo coronare, se non giurava d' essere Catholico et defendere la nostra antiqua et vera Religione: alla quale cosa s' opposero gli avversarii, volendo che si osservasse la confederatione, pur finalmente s' accordorno, et fu coronato: ma non si sono intesi altri particolari, se non che l' Arcivescovo s' è portato molto bene in questa parte, et che tutto il Regno resta satisfattissimo del nuovo Re. Ho havuto l' ordine dell' essequie fatte al Re morto, quale se ben penso, che facilmente lo potrà haverlo havuto da Monsignor Nuntio, pur non ho voluto ancor' io restare di mandarlo a V. S. Illma. ecc.

Di Vienna li xxv. di Febraro 1574.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et Devmo Servitore
Gio. Vescovo di Torcello.

ESSEQUIE DI SIGISMONDO.

Fu levato il corpo di Sigismondo Re di Polonia, et condotto in Cracovia a li xii. di Febbraro con questo ordine et pompa a ponto. Loc. cit. f. 114.

Primo de tutti gl' altri comparvero li ordini de' frati, et le parochie de chierici senza cotte in dosso, et sequirno dietro loro più di mille poveri hoomini et donne, a cinque a cinque per fillo, vestiti di un mantello longo di panno nero sino a terra, et col capuccio. Tutti quelli haveano un torzio di cera gialla in mano, fatto di due candelle grosse intorte a modo di corda longhe quanto una hasta, et ligate a un legno, perchè per la lunghezza soverchia non si piegassero. Vennero doppo questa turba tutti li scolari di questa Università, a due a due, vestiti pure dello stesso habito, ma con panno migliore, li quali in modo mesto et doloroso andavano cantando salmi et orationi. Successero doppoi trentaquattro capitani a cavallo armati, che haveano coperte le armi coi saglioni neri, et anco tutto il corpo delli cavalli, et portava ogni uno sopra una lancia una cornetta di diverse insegne, che significavano le Provincie, che sono sugette al Regno di Polonia, non essendo venute però quelle di Lituania et della Russia, per esser Provincie unite già gran tempo, et non sugette al Regno di Polonia. Furono poi menati a mano da ventotto pallafrenieri pur vestiti a nero altrettanti cavalli, coperti di diversi colori, et erano quelli infra due altri cavalli il primo coperto di veluto, et l' ultimo di panno nero, et haveano ogn' uno di quelli due otto pallafrenieri, quattro per lato, per esser stati li più

favoriti del Re. Havevano tutti quattro arme con l'insegna del Re morto, ogn' uno attaccata alla coperta, due alle spalle, et due alle coscie con quattro lettere S. A. R. P. che vuol dire Sigismundus Augustus Rex Poloniæ. Seguivano poi i cantori della capella del Re cantando salmi et orationi. Furono portati dopoi un dietro l'altro con ugual distancia trenta catafalchi coperti di panno d'oro, i quali havevano sei arme, una per testa et doi per lato, sostentati da quattro alabardieri del Re, li quali giunti alla sepoltura hanno libertà di partire tra loro i panni d'oro.

Seguiano a piedi i Canonici della chiesa Cathedrale, et nove Vescovi in habito Pontificale, et l'Arcivescovo di Leopoli et quello di Gnesna, che è Primate et Metropolitano di tutte le Chiese di Polonia, et per le constitutioni nell'interegno suole essere sicome è ancora vice Re. Seguì poi un favorito del Re armato esso et il cavallo di tutte arme, che furno di esso, gravate tutte d'oro. Teniva costui lo stocco dorato del Re con la ponta appoggiata all'arcione; dalla destra gli portava uno a piedi il fodero.

Era sopra un cavallo uno con gli habiti medesimi del Re, ciò è in gualdrappa di veluto, con una veste pur di veluto nero foderata di zebellini, et la zopica in capo delle istesse pelli di estraordinario prezzo et belezza; seguiva un altro armato a tutte arme coperto con un saglio di panno nero, eccetto l'elmo et il bracciale, sopra un cavallo morello, il quale portava la lancia del Re col calcio all' insù, tenendo dietro alle spalle il scudo. Venne poi a piedi il Senato in habito di duolo, dietro a' quali era l'ensifero del Re con la spada iguuda in mano. Seguiva poi il Palatino di Caliso portando a piedi il mondo in mano, et haveva alle spalle quello di Cracovia, che portava il scetro, et doppo lui il Castellano pur di Cracovia, che portava la corona del Regno, la quale giunto in chiesa riposava sopra un cussino di veluto nero, portatogli appresso da un nobile giovane. Comparsero molti altri vestiti a nero con torzi in mano di cera negra, et poscia un gran carro tutto coperto di veluto negro, ch'havea nel mezzo una gran croce bianca, di tanta grandezza, che havrebbe d'ogni parte tocco terra, se da persone a ciò deputate non fosse stato sostentato con le mani. Fu questo carro dove va il corpo del Re, accompagnato da molti huomini et tirato da otto corsieri morelli tutti coperti.

Succedevano a questo gli Oratori, che rappresentavano li Principi parenti, et che sono stati invitati al mortorio, et furono questi quel da Ferrara, di Brunswich, di Svetia, d'Ungaria, del nuovo Re di Polonia, et dietro a loro l'Infante, la quale vestita di panno nero, era coperta di un sacco tutta la testa et le spalle, il quale dall'Oratore di Cesare alla destra et da quel di Francia alla sinistra era sostenuto. Alli Ambasciatori, cioè Nontio del Papa, Oratore della Serenissima Signoria di Venetia, Ambasciator di Transilvania et altri fu fatto intendere dal Palatino di Cracovia, che il Senato non li invitava per non essere i loro Principi parenti al Re morto; ma offersero in particolare al Nontio et all' Ambasciator Veneto luoco sublime, et honorato nella chiesa Cathedrale il giorno della oratione, come si dirà poi. Giunti alla detta chiesa, che è nel Castello presso le stanze reali in collina, subito il Vescovo di Cracovia coprì di sua mano con panni neri gli ornamenti del Re, et levata dal carro la gran cassa lavorata con sotile arte, et con belle figure intagliate sopra con un crucifixo d'argento lungo quanto la cassa, la quale cred' io ch'era d'archimia, se bene li Polachi dicono che sia d'argento. Nella detta chiesa furono donati denari in tanta copia alli poveri per l'anima del Re, ch'haverebbono riempito un gran sacco, et fatte alcune orationi fu posta la cassa in una sepoltura, a la quale si scende per alquanti gradi che 'l Re Sigismondo padre di questo Re vivendo si fece fare sotto una capella di uno altaro d'argento, et di figure di marmo: et durò il funerale dalle 13 fino alle 21 hora.

Il seguente giorno, che fu venerdì con l'ordine et pompa medema che 'l giorno inanzi, se non che in luoco del carro, fu portato un catafalco grande coperto di veluto nero con gl'ornamenti regali sopra, si partì dal Castello et si andò a cinque chiese, et in ciascuna d'esse detta una messa grande d'altri tanti Vescovi cantandola i musici della capella del Re, a ogn'una delle quali messe andò due volte l'Infante a offerire, gl'Ambasciatori et i Vescovi, i Palatini et le Signore et le Damigelle, et fu il catafalco ricondotto con l'istesso ordine, et pompa alla chiesa del Castello.

Il terzo giorno che fu il dì di Sabato, nella istessa chiesa sendovi il Senato fu cantato una messa al solito, et detto l'Evangelio fu recitata in lingua Polacha una oratione in laude del Re. Fornita la messa furno reposte le insegne regali da quelli, che li due giorni inanzi le portorono, sopra il destro corno dell'altar grande: venne in chiesa l'huomo armato dell'arme del Re, sopra il cavallo pur delle arme del Re, et l'Ambasciator dell'Imperator portando la cellata del Re la gettò in terra al destro corno dell'altare, l'Ambasciator di Francia lo stocco, l'Ambasciator del Re d'Ongaria lo scudo, et l'Ambasciator del Re di Polonia ruppe la lancia, et ogn'una di queste cose havava delle candelle sopra accese, seguì il Palatino di Cracovia, et anch'esso ruppe la bachetta Regale, il Vescovo pur di Cracovia gettò in pezzi il sigillo con un martel-

lo dattogli dal Gran Cancelliero: et fu questo terzo giorno per ordine del Senato invitati alla oratione, et alle cerimonie il Nontio di Sua Santità et l'Ambasciator di Venetia, li quali sentorno di sopra non solo al Vescovo di Cracovia ehe è Prencipe et Duca, per il ehe porta una collana d'oro al collo, ma all'Arcivescovo di Gnesna Primate et vice Re del Regno, precedendolo non solo in chiesa, ma ancor fuori fino a casa. Altre cose si vedranno di maggior splendidezza nella coronazione, della quale si darà conto.

XI. — 1574. — §. 56.

ALL' ILLMO. ET RMO. SIG. MIO COLMO. MONSIG. IL CARDINALE DI COMO.

Vienna 23 Giugno 1574.

Illmo et Rmo Sig. mio Colmo.

Germania Vol. 77. f. 277. Dovendo hoggi essere rispedito da Monsig. di Wlcob per Vinetia il corriero, ehe fu mandato dall'Ambasciatore Cesareo a Sua Maestà con la nuova della morte del Re Christianissimo, non ho voluto restare di scrivere queste poche righe a Vostra Signoria Illma, per significarle ehe hieri l'Imperatore mi disse, che il corriero spedito da lui in Polonia al Re con la predetta nuova, essendo arrivato in Cracovia la sera di xiii. del presente, trovò detto Re occupato in giostre et feste, le quali tutte per quest' accidenti andorno a monte, et partito di là alli xvi. era giunto qui il giorno avanti con avviso, che il Re prima ehe parta vuole celebrare una Dieta, et si crede sarà in Cracovia a mezzo Luglio: et se bene Sua Maestà non ha determinato ancora, ehe strada habbi da tenere per ritornarsene in Francia, pur crede l'Imperatore ehe potrebbe essere per Bohemia, Baviera, et i paesi del serenissimo Arehiduca Ferdinando, et per avanzare tempo gli ha fatto dimandare hora un passaporto, ehe li sarà concesso in amplissima forma.

Qui si stà con molto sospetto, anzi quasi certezza, come anco di Cracovia si scrive, ehe il Re in questa Dieta debba procurare, ritenendo il Regno per se, di lasciare uno Luogotenente, che insieme con un numero di x. o xii. Senatori governi il Regno, almeno fin ehe sia in Francia, dove si dice che i Sbowski, Laski et altri si sono offerti d'accompagnarlo, dicendo ehe è molto honesto ehe vadi a pigliare il possesso di questo suo Regno hereditario; ma ehe in Polonia non vogliono altro Re che lui, movendosi forse con l'essempio di Lodovico et Vladislao, l'uno et l'altro d'Ungaria et Polonia, i quali stavano quasi sempre in Ungaria, et per Ministri governavano l'altro Regno. Pur essendo la Francia tanto disgiunta et lontana dalla Polonia, sarà molto difficile trovare modo di governo, ehe sia di satisfattione ad ogn' uno. Et però non potendo riuscire questo, dovendosi venire a nuova elettione, vogliono ehe il Re si debba affaticare, perchè cascbi nel fratello. L'una et l'altra negotiatione per giudicio di chi conosce la natura de'Polachi, piena d'infinite difficoltà: tra tanto passano continovamente Francesi, ehe vanno in Polonia, et di Polonia in Francia. Qui si trova Monsig. di Montmorino mandato dalla Regina all'Imperatore per dare conto della morte del marito, et fare complimenti etc. et fra dui o tre giorni partirà per Cracovia, per dove partì medesimamente hieri uno mandato da Monsig. d'Alanson, per prestare obedienza et giurare fideltà al Re, come ha fatto anco per buomo espresso il Re di Navarra. Nè essendo questa per altro a Vra Sig. Illma et Rma humilmente bacio le mani et prego felicità.

Di Vienna a li xxiii. di Giugno MDLXXIIII.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et Devmo Servitore
Gio. Vescovo di Torcello.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Vienna 23 Giugno 1574.

Illmo et Rmo Sig. mio Colmo.

Venerdì notte venendo il sabbato, ehe fu alli xviii. del presente, il Serenissimo Re di Polonia partì di Cracovia, senza che da nessuno fusse saputo, eccetto ehe da alcuni pochi suoi intrinsechi, ai quali communicò in quel punto la resolutione presa, et in cocchio quella notte si condusse ne i Stati dell'Imperatore, dubitando, che volendo havere l'assenso de' Signori Poloni di poter partire, qoale non si poteva dare se non in Dieta generale, non si venisse a perdere tanto tempo, ehe gli dovesse essere non meno difficile che pericoloso il condursi in Francia, per la commodità ehe si dava agl' Ugonotti d'armarsi etc. overo ehe i Poloni gl'impedissero la partita, et dimandassero anco l'osservanza delle cose promesse. La sua partita o più tosto fuga fu palesata et publicata per Cracovia il sabbato a le sette hore: onde dicono ehe subito si misero alla coda per arrestarlo 2500. cavalli Polachi, quali non havendolo trovato, ritenero molti Francesi ehe lo seguivano, et si salvorno soli sette cocchi, ehe vengono seco. Martedì a mezzo giorno giunse qui Germania Vol. 77. f. 280.

un huomo dello Sbardelato con questa nuova a Sua Maestà, la quale si rese difficile al principio a crederla, havendo tenuto sempre il contrario; ma poi ne mostrò grande allegrezza, concorrendovi il desiderio, che havea di vedere et abboccarsi col Re, et la speranza concetta et fatta maggiore per questa attione del Re, di poter senza tanti intoppi et difficoltà attendere alle prattiche del Regno di Polonia, tenendosi da ogn' uno che i Francesi debbano essere in tutto esclusi: et subito Sua Maestà Cesarea gli spedì un corriero in diligenza, rallegrandosi seco della venuta, et offerendosi etc. et questa mattina ha mandato il Signor Choan Cavallerizzo Maggiore. In tanto tutta la Corte si prepara per incontrarlo, come farà anco Sua Maestà medesima, et sarà alloggiato in Palazzo; et potrà essere, che arrivasse questa sera in Vienna, et si fermarà, come si ragiona, per dui giorni solamente, pigliando poi la strada di Francia, alcuni dicono per Vinetia, et altri per i Stati del Serenissimo Arciduca Ferdinando, et per Lorena. Et perchè io credo che sarà grato a Nostro Signore et forse necessario, massime per dare qualche ordine in Polonia, il sapere quanto prima un attione di tanta importanza, venendo la presente fino a Vinetia con un corriero spedito dal Clarissimo Ambasciatore Trono; io scrivo a Monsignor Rm̃o Nuntio, che subito ricevuta debba per corriero espresso inviarla a Vostra Signoria Illm̃a.

Di Praga s' è inteso, che la Dieta era per finirsi in breve, con speranza d' ottenere, quanto si desidera: con tutto ciò scrivono essere necessario, che Sua Maestà vadi in quel Regno quanto prima, et che a li xxv. di questo i Serenissimi Principi si dovevano partire per Vienna. Et senz' altro a Ṽra Signoria Illm̃a et Rm̃a humilmente bacio le mani.

Di Vienna a li xxiii. di Giugno MDLXXIIII.

Poscritta. Il modo che ha tenuto il Re per partirsi, fu, come dicono, che il venerdì disse di voler andare a desinare in un suo giardino fuori di Cracovia, dove s' intertenne tutto il giorno, et vi volse cenare, dopo mostrando di essere stracco disse di volervi dormire, et andati gl' altri a riposare, esso con uno o dui soli si calò per una fenestra, et montato in cocchio se ne partì. Pare che vi sia dubbio, che il Re sia per entrare hoggi in Vienna, intendendosi che hier sera era dieci leghe lontano di qui, ma dimani verrà al sicuro.

Humilissimo et Devotissimo Servitore
Gio. Vescovo di Torcello.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Vienna 25 Giugno 1574

Illm̃o et Rm̃o Sig. mio Colm̃o.

Per una mia scritta hieri et mandata a Vinetia a Monsig. Rm̃o Nuntio, con ordine che subito ricevuta dovesse inviarla a Vostra Signoria Illm̃a et Rm̃a, le diedi conto della partita del Serenissimo Re di Polonia di Cracovia a li xviii. del presente: et per questa la saprà, che hiersera giunse qui Sua Maestà incontrata la mattina dai Serenissimi Principi piccoli, et su' l tardi dall' Imperatore con molti cocchi, et con tutta la Nobiltà d' Austria, che per corrieri espressi fu chiamata per honorare questa entrata, la quale è stata celebrata da infinita moltitudine, et con allegrezza universale. Nel primo congresso l' Imperatore l' abbracciò molte volte con grande affetto, chiamandola sempre figliuolo et fratello. Alloggia Sua Maestà in Palazzo con tutti i suoi gentilhuomini che son pochi più di 30. all' entrare del quale la Serenissima Imperatrice venne a riceverla con tutte le Signore del paese, et l' abbracciò tenerissimamente, et vi passorno molte parole piene d' amorevolezza: finite le quali se ne tornò alla camera sua, et l' Imperatore accompagnò il Re alle sue stanze, che sono fornite regalmente, et sarà servito dai principali Baroni, et assistenti saranno i Signori d'Arrach et Choan. Dice di voler fermarsi qui hoggi solamente, ma Sua Maestà Cesarea cercarà d' intertenerlo più che potrà, et sarà almeno dui o tre giorni, finchè si metta in assetto per seguitare il viaggio, non havendo seco commodità alcuna; et si crede anco che Sua Maestà moverà prattica per il matrimonio con la figliuola, il che par che non vada troppo a sangue ai Signori Spagnoli, che più volontieri dariano questa Regina vedova al Re di Portogallo, et cercarà di penetrare più adentro che potrà l' animo del Re circa le cose di Polonia. L' Imperatore sente tanto contento di questa venuta che non può dissimularlo, et pur hieri mattina stando io nell' anticamera con gl' Ambasciatori, et altri Signori per accompagnarlo alla messa, mi fece chiamare, et dopo haver dati alcuni ordini per la venuta del Re m' intertenne più di mezz' hora, parlando sempre delle cose di Polonia, et della partita del Re disse, che havendo havuto per il suo corriero l' avviso della morte del fratello la domenica, fece che il martedì Monsieur di Bibrach Ambasciator di Francia in Senato dimandò licenza di partirsi, et ottenutala si pose in viaggio il giovedì mattina, per aspettarlo con i cocchi a i confini, havendo portato seco tutte le gioje del Re, et forse anco i danari, se bene i Francesi dicono es- Loc. cit. f. 281.

serne rimasa gran quantità che era in argento; ma essendo stato ingannato dalle guide smarri la strada, nè fu trovato altrimente dal Re, il quale venerdì notte uscito dal Castello di Cracovia per una porta falsa con circa XII. gentilhuomini Francesi sopra buoni cavalli, et non in cocchio, come si scrisse, cavalcò più che di passo tutta la notte verso Slesia, et la mattina per tempo s' incontrò nel Cavaliero del Bene, ch' andava a trovarlo in nome del Sig. Duca di Savoja, et conosciuto da Sua Maestà fece voltare il cocchio, nel quale subito entrò, et con esso se n' è venuto sin qui a Vienna, essendo stato arrivato poi da altri cocchi, che in fine in tutto sono stati 15, et il prefato Ambasciatore di Francia, dopo haver fatto diverso camino, hieri esso ancora è capitato qui. Fu seguitato detto Re da 1500. Polacchi sino a i confini, et dal Conte di Tenzino suo cameriero maggiore sino in Moravia, et giunto dinanzi al Re se gli buttò ginocchione lagrimando et pregandolo, che non volesse abbandonare quel povero Regno, et tanti suoi fedeli servitori. Sua Maestà gli rispose, che la molta affettione et devotione, che conosceva esserle portata da Poloni, l' haveva indutto a pigliare questo partito, sapendo certo, che l' haverebbono lasciata partire mal volontieri, et tardi, il che saria stato la rovina di Francia, trovandosi le cose in tanta combustione, et che haveva bisogno di subiti remedii et della partenza sua etc. Il Conte vedendo il Re resoluto, lo pregò che gli donasse qualche cosa in segno dell' amore et servitù sua, ma essendo il Re in farsetto, come dicono questi suoi, non seppe ch' altro dargli, che una stringa cavatasi dalle calze, la quale fu accettata molto volentieri dal Tenzino, et baciata più volte, et all' incontro esso donò un manil d' oro al Re pregandolo a portarlo per amor suo. Ma parendo strano a Sua Maestà d' essere confusa nella cortesia, commandò a i suoi che cercassero fra di loro, se v' era cosa da poter dare al Conte, et fu trovato un diamante di 1200. scudi, che subito fu donato ad esso Tenzino, che piangendo si partì. Sua Maestà ha lasciato in Polonia un suo Ambasciatore per fare capace il Senato delle cause urgentissime, che l' hanno mossa a partire in questo modo, et molte lettere sigillate in conformità a molti Signori del Regno, dicendo di non volerlo abbandonare, ma proteggere sempre etc. Mi disse ancora l' Imperatore che il Re haveva mandato a dimandargli il passaporto, quale subito gli fu concesso; ma che essendo partito prima che l' havesse ricevuto, haveva mandato a far scusa, se era entrato nel paese di Sua Maestà Cesarea senza licenza sua, dicendo d' haverlo fatto per la confidenza che teneva in lei; la quale segurtà del Re accompagnata da quest' ufficio è stata molto grata all' Imperatore, et in questo proposito si dilatò grandemente in dimostrarmi il desiderio che haveva di gratificarsi questo Principe, et che non gli spiaceva altro, che non haverlo saputo in tempo, per poterlo honorare secondo i meriti. La strada che potria fare per passare in Francia, dice Sua Maestà Cesarea che saria assai commoda, breve et sigura per il paese del Serenissimo Arciduca Ferdinando, et poi voltarsi per la Borgogna, overo per la Lorena, ogn' una delle quali provintie confinano con i Stati di Sua Altezza, pur s' è detto hoggi, che anderà per i Stati de Signori Venetiani, et forse arrivarà a Vinetia, et poi per Grisoni passerà nel paese del Sig. Duca di Savoja, et con questa resolutione parte questa mattina il Cavaliero del Bene a Sua Altezza. Mi soggiunse poi l' Imperatore che il Re ha sollecitato tanto più questa partita, quanto maggiormente temeva, come già si cominciava a buccinare, d' esser ritenuto finchè havesse osservate tutte le promesse fatte a Poloni, et massime di danari, la somma de' quali dice l' Imperatore ascendere a cinque millioni d' oro. Nel che i Francesi si sgravano con dire, che Monsieur di Monluch promise più di quello che poteva, et che non sono tenuti a pagarli. In fine di questo ragionamento io essortai Sua Maestà Cesarea con molta efficaci parole a cavare di questo abboccamento di Prencipe così grande qualche resolutione degna della bontà et prudenza loro, et utile alla Christianità. Al che mi rispose d' haver havuto continovamente l' occhio, et che spera di fare qualche bene. Io non mancarò di visitare la Maestà del Re, facendo seco gl' uffici che ne pareranno convenienti. Et con questo a Vostra Signoria Illma humilmente bacio le mani, et per mezzo suo i Santissimi piedi a Nostro Signore etc.

Di Vienna a li XXV. di Giugno MDLXXIIII.

Di V. S. Illma et Rma

Humilissimo et Devotissimo Servitore
Gio. Vescovo di Torcello.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Vienna 28 Giugno 1574

Illmo et Rmo Sig. mio Colmo.

Hoggi avanti desinare per un corriero espedito in diligenza dal Sig. Ambasciator di Vinetia, per dare avviso a quei Signori dell' andata del Re di Polonia, o più tosto di Francia a Vinetia, ho scritto diffusamente a Vostra Signoria Illma et Rma della venuta sua a questa Corte, et come sia stato ricevuto et honorato. Questa Loc. cit. f. 290.

mattina S. M. Christianissima dopo essere stata circa due hore con l' Imperatore se n' andò a messa, et poi alle sue stanze, et essendosi posta a tavola, et cominciato a mangiare sopravenne l' Imperatore all' improviso a desinare seco, nè volse che gli fusse portata carne, come usa per le sue infirmità, et dopo pranso sono stati sempre insieme molto domesticamente, tanto che hoggi non ho potuto bevere audienza; ma ben l' haverò dimani senza fallo. La partita di Sua Maestà sarà martedi, et fra tanto s' aspettano i Serenissimi Principi di Praga, et forse verranno anco i Sermi Arciduchi Ferdinando et Carlo.

Di Vienna a li xxv. di Giugno MDLXXIIII.

Di V. S. Illma et Rma

Humilissimo et Devotissimo Servitore
Gio. Vescovo di Torcello.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Vienna 26 Giugno 1574

Illmo et Rmo Sig. mio Colmo

Loc. cit f. 294 Scrissi hieri due volte a Vostra Signoria Illustrissima, una per il corriero spedito in diligenza dal Clarissimo Ambasciator Veneto, et et l' altra per l' ordinario. Questa sarà per non lasciare venire senza mie il Cavaliero del Bene, che se ne passa al Signor Duca di Savoja, non havendo potuto partire prima per la occupationi di Sua Maestà Christianissima; et per dirle, che il Re haveva determinato di mandare questa mattina in posta un gentilhuomo a baciare i piedi a Nostro Signore, et dargli raguaglio di questa sua partita di Polonia; ma il gentilhuomo destinato è cascato ammalato, nè fin' hora s' è fatta altra elettione. Si ragiona, che qui debba arrivare hoggi di Cracovia un Ambasciatore mandato dal Senato al Re, per intendere l' animo suo sopra le cose di quel Regno. L' Imperatore questa mattina a buon hora è uscito in campagna per preparare una caccia di cervi a Sua Maestà Christianissima, la quale ha mandato a scusarsi meco, che fin' hora non habbi potuto darmi audienza, allegando i travagli etc. La partita, come dicono, sarà martedi prossimo, et farà la strada di Vinetia. Con che a Vostra Signoria Illustrissima humilmente bacio le mani.

Di Vienna a li xxvi di Giugno MDLXXIIII.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et Devmo Servitore
Gio. Vescovo di Torcello.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Vienna 27 Giugno 1574.

Illmo et Rmo Sig. mio Colmo

Loc. cit f. 296. Hieri immediate dopo desinare baciai le mani al Re Christianissimo, et dietro a me tutti gli altri Ambasciatori, et dopo essermi doluto seco in nome di Sua Beatitudine della morte del fratello, et rallegrato della successione sua, et dell' arivo qui a salvamento, gli dissi, che sapendo io certo, per la certa caparra che habbiamo per tante prove fatte dalla Maestà S. quanto sia ardente a defendere la religione Catholica Romana, et che Nostro Signore con lettere et per mezzo de suoi ministri in Francia non mancarà di fare seco quelli uffici che saranno convenienti in tale proposito; non mi pareva di dover alhora entrare in questo, ma bene che ritrovandosi le cose dei Catholici in queste parti assai travagliate, volavo pregarla che come da se volesse raccommandarle a Sua Maestà Cesarea, non perchè la manchi di quello che può, ma acciochè conoschi, quanto a Sua Maestà Christianissima sia a cuore la religione, et in questo ragionamento le ricordai che la potrebbe entrare facilmente con occasione di raccommandarle l' Abbate di Fulda, che hora è molestato per questo conto dai suoi Vassalli, appresso del quale essendo stata la Maestà Sua questo Natale passato, come suo hospite, pare, che habbi giustissima causa d' ajutarlo, et seguitare l' ufficio in generale per il resto de Catholici. Il che io ero sicuro che sarebbe di gran profitto et di gran contento alla Santità Sua, la quala in ogni tempo et in ogni occasione, come ha fatto per il passato, si mostrarà tale quale si conviene ad un Padre amorevole verso un figliuolo primogenito, et multo benemerito di se, et di quella S. Sede; essortando Sua Maestà con molte parole conformi alle dette all' Imperatore a voler cavare da questo abboccamento qualche notabile frutto a beneficio della Christianità. Alle quali cose udite da lei benignamente, et con grande attentione, humanissimamente rispose, che ringratiava Nostro Signore della buona volontà che teneva verso di lei, la quale haveva più volte con non minore suo contento che utile esperimentata, et però glie ne resta con obligo infinito, riserbandosi all' occasione di mostrarsegli grato, et poichè i suoi Maggiori erano stati honorati da quella Santa Sede di titolo di Christianissimo, per conservarlo et augumentarlo non sparagnerà mai di mettervi i stati, la vita, et quanto tiene al mondo, et se per il passato ha servito alla religione con quel poco che ha potuto, hora che dalla Maestà di Dio le sono state accresciute forze, le quali non le sono per altra

causa tanto care che per poterle impiegar tutte in servitio di Dio, et di Sua Santità, s'ingegnarà et sforzarà con ogni suo potere di vincere se stesso, et di mostrare ad ogn'uno questa sua ottima et debita volontà; et con l'Imperatore che non mancaria di fare quell'ufficio ch'io richiedevo, non solo per fare cosa grata a Sua Beatitudine, come sommamente desiderava; ma per obligo suo verso la religione, et quel buon Abbate suo hospite, sperando che sarà utile, poichè Sua Maestà Cesarea li mostra tanta affettione, che le pare di potersi promettere ogni cosa da lei. Le dimandai poi del viaggio, che haveva da fare, et se mi voleva commandare ch'io scrivessi cosa alcuna a Nro Signore in nome suo, che non haverei mancato di servirla con quella prontezza, sincerità et fideltà, che sò essere d'intentione di S. Beatitudine, alla quale mi rispose, che per hora non occorreva, ch'io scrivessi altro, se non che il desiderio suo sarebbe stato di baciarle in persona i Santissimi piedi; ma poi che da i sospetti di Francia non l'è permesso, lo farà forse per mezzo d'altri, et che tra tanto pregava me, che con lettere in nome suo dovessi fare quest'ufficio. La sua partita di qui pensava che dovesse essere dimani, o l'altro, et per i paesi del Serenissimo Arciduca Carlo passarsene a Vinetia, la quale città mostra infinito desiderio di vedere; et poi, come dicono questi suoi, che per Ferrara, Mantova, Parma, o Piacenza andarà in Piemonte. Di toccare lo Stato di Milano, non era ancora resoluto, ma che si sarà commodo al suo camino, non restarà di passare per esso, et con tutto che si sforzi d'usare ogni diligenza, pur si contentarebbe essere in Francia a mezzo Agosto. Et perchè io dissi a S. Maestà Christianissima d'esser stato in Francia molti mesi con la bo. me. dell'Illustrissimo Cardinale Triulci, cominciò con gran dimestichezza a discorrere meco de i danni, che ha patito quel povero Regno da quel tempo in qua, ma che sperava, che hora le cose dovessero passare meglio; et dopo haver ragionato un gran pezzo in questo proposito, entrò a lodarsi delle cortesie che riceveva dall'Imperatore dilatandosi grandemente in questo, et mostrandosele molto obligato, et veramente con ragione, perchè Sua Maestà Cesarea fa tutto quello che può per honorarla, et pur l'istesso giorno di sabbato essa medesima la mattina per tempo andò al bosco a prepararle una caccia di cervi in aqua, et con tutta la diligenza che s'usò, non puotè esser in ordine avanti le cinque hore dopo mezzo dì; alla quale caccia, che si fa stando in barca, io ancora intervenni, et cenai con le loro Maestà ad un tavolino preparato in detto bosco alla riva del Danubio, dove erano apparechiate molte altre tavole per questi Signori Francesi, et altri della Corte, et poi circa alle dieci hore me ne tornai a Vienna nel cocchio con loro Maestà, le quali veramente fecero grande honore a Sua Santità nella persona mia. Alla cena che fu lautissima, et d'eccellentissimi pesci et altre vivande, come la si può imaginare, il Re non mangiò altro, che un poco di fragole, et di butiro fresco sopra il pane, dicendomi, che questo era il suo ordinario in giorni di magro, non gli piacendo i pesci, nè molto l'ova, nè altri cibi; et che ha fatto quattro quadragesime solo con pane, butiro et qualche pruno cotto. I ragionamenti di tavola furono diversi, ma tutti di cose piacevoli, come di caccie, pescaggioni, viaggi et cose simili. L'Imperatore gli mostrò poi un pezzo d'artigliaria, che è inventione sua, la quale tira una palla di metallo piena d'altre palle, che spezzandosi fa una rovina grandissima: gli fece medesimamente vedere un arcobuso, che tirando su il cane si carica, et senza polverino si sparra, che fu lodato molto dal Re.

Di Cracovia dopo la partita di Sua Maestà sono venuti solamente uno mandato dall'Ambasciatore di Ferrara, et un altro servitore del Signor Duca di Savoja, quali subito passorno in Italia, nè s'è potuto intendere altro, se non che la città era tutta sotto sopra per la partita del Re, dopo la quale i Francesi erano stati cacciati di Castello, et andavano per le strade senza che alcuno li volesse ricevere; ma che finalmente furono alloggiati, et saranno accompagnati fuori del Regno, et le robbe lasciate dal Re per l'ammontare di settecento mila scudi sariano vendute, et i danari distribuiti ai soldati de i confini, che parlavano di mandargli tre Ambasciatori, et si cominciaria una Dieta a li xv. di Luglio. Di Monsignor Nuntio non ho lettere, nè nuova alcuna; ma spero d'haverne col Signor Troilo Orsini, che s'aspetta di certo. Temo bene, che per l'avenire non haveremo minore difficoltà in mandarle che in riceverle, et che sarà necessario d'inviarle per huomini espressi et con qualche spesa, et massime essendoci mancata la commodità di Wratislavia per la partita del Preposito, che hora se ne sta in Polonia: pur si governaremo secondo l'occasione, et il bisogno che haveremo. Per questa speditione ch'ha fatto il Cavaliero Bottone di Cracovia al Signor Duca di Ferrara, et per un altro suo, che parte hoggi di qui per Polonia, è sorta voce che Sua Eccellenza tratti matrimonio con la Serenissima Infante, et che sia per concorrere in questa elettione di Re, di che altre volte se ne parlò; ma pochi si possono indurre crederlo, massime perchè se fusse vero, mostraria di non tenere l'Imperatore in quella stima et riverenza, che fa professione d'haverlo; se però nelle cose di Stato possono cascare in consideratione questi rispetti, poichè gli verria ad intorbidare non poco le sue speranze, parendo che i Poloni habbino mag-

giore inclinatione et convenienza con Italiani, che con Tedeschi, et che il Duca oltr' al parentado che tiene con la Serenissima Infante, sia in gran concetto appresso di loro, per l'esperienza et valore che mostrò nell'ultima guerra d'Ungaria; pur se la prattica sarà vera, presto si scoprirà. Io ho scritto questa cosa più tosto per avvisarla di quello che si ragiona, che di quello ch' io credo, et spetialmente non mostrandosi sin'hora Francesi così disposti a lasciare questo Regno, come si credeva. Il che servirà per fine di questa, baciando humilissimamente a Vostra Signoria Illustrissima le mani etc.

Di Vienna a li xxvii. di Giugno mdlxxiiii.

Di V. S. Illma et Rma.

Humilmo et Devmo Servitore
Gio. Vescovo di Torcello.

AL MEDESIMO CARDINALE DI COMO.

Vienna 2 Luglio 1574.

Illmo et Rmo Sig. mio Colmo.

Loc. cit. f. 305. Martedì il Re Christianissimo udita la messa, essendosi licentiato la sera avanti dalla Serenissima Imperatrice con grandissima tenerezza, et presentato da lei d' un richissimo letto con varie biancarie molto rare, et lasciati presenti per quelli che l'havevano servito per più di 20. mila scudi; si partì per il suo viaggio di Vinetia accompagnato quattro leghe da S. Maestà Cesarea, la quale nel montare in cocchio gli presentò i due Principi minori, dicendogli: Questi hanno da essere sempre Servitori di Vostra Altezza, et quando non saranno, io non li terrò per figliuoli; i quali furono abbracciati dal Re con molta amorevolezza: et per certo in tutti questi giorni, ch'essi Principi sono stati insieme, si è veduto tanta domestichezza, confidenza et buona volontà nell'uno verso l'altro, che se dalla malignità di qualche ministro non sarà intorbidato questo amore, et congiuntione contratta tra loro, si può sperare che debbano essere sempre amicissimi: fra i quali non si crede, che sia trattato del matrimonio che si scrisse, benchè pare che qui vi sia molta inclinatione, nè d'alcun altro negotio, havendo atteso Sua Maestà Cesarea solamente ad intratenerlo con cose piacevoli; et se pure si sarà parlato d'alcuna importante, essendo passato tra loro dui solamente, non si penetrarà da altri così presto. Giunsero qui la sera medesima i Serenissimi Sig. d'Ungaria, et il Principe Ernesto, et subito, se bene era sul tramontare del sole, mutati i cocchi, seguitando tutta la notte il Re Christianissimo l'arrivorno xi. leghe lontano di qui, dove haveva dormito la notte, et dopo le debite accoglienze havendo udita messa insieme, il Re Christianissimo montato su i cavalli di posta seguì il suo viaggio, et i Serenissimi Principi se ne ritornorno il medesimo giorno qui a Vienna: i quali se bene nella Dieta di Praga hanno ottenuto quasi tutte le contributioni, che dimandava la Maestà dell'Imperatore, pur dicono, che in breve, ciò è a Settembre alla più lunga, è necessario che Sua Maestà vadi ad una Dieta per trattare della coronatione, et per stabilire meglio queste contributioni, et appresso, se bene non è di molta importanza, per ottenere il solito sussidio, o donativo che soleva fare quel Regno alla Serenissima Imperatrice che importava xv. mila scudi all'anno, che hora gliel' hanno levati senza altra cagione, se non perchè non fa la residenza.

Venne avanti hieri uno di Polonia, che partì alli xxiii. del passato, mandato da quelli Senatori che si trovano in Cracovia con una lettera all' Imperatore, nella quale gli danno conto coma a Principe vicino et amico della partita del loro Re, sopra di che questi della Corte fondano molte speranze, dicendo che questo non vuole dir altro, che avvertire per tempo Sua Maestà ad attendere al fatto suo, dicendo parimente alcuni, che il Lascki et il Palatino di Cracovia si sono offerti allo Sbardelato in servitio dell'Imperatore. Dice costui, che s' attende con ogni studio per fare una Dieta generale in Varsovia, quale essendo possibile, vorrebbono fusse nel mese di Luglio, ma alla più lunga sarà l' Agosto, nella quale vogliono che s' habbi da trattare di elettione di nuovo Re, pretendendo i Poloni con questa sua partita, ch'essi chiamano fuga, d'essere liberi del giuramento, che gl'havevano prestato; pur si crede da molti, che prima che venghino a questo, gli manderanno Ambasciatori in Francia. Fra tanto le cose passano quiete, ma con gran querelle contra Francesi, et particolarmente contra al Re, che li habbi abbandonati a questo modo, parendo loro d'essere stati non solo burlati, ma sprezzati da Sua Maestà; con tutto ciò non hanno fatto dispiacere ad alcuno, et ogni dì compare qui qualche Francese o Italiano, ch'erano al servitio di Sua Maestà Christianissima, i quali si lodano infinitamente del Laski, havendo esso preso la protettione di tutti i forestieri, et spetialmente de gl' Ambasciatori, per guardia de' quali in quelle prime furie mandò alcuni de' suoi gentilhuomini a stare in casa loro per assicurarli dalla insolenza della plebe ecc.

Di Vienna a li ii. di Luglio 1574.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et Devmo Servitore
Gio. Vescovo di Torcello.

CIFRA DI MONSIG. DI TORCELLO DATA DA VIENNA A LI V. DI LUGLIO MDLXXIIII.

Loc. cit. f. 321. Mi ha detto l' Imperatore essersi doluto col Re Christianissimo de i mali officii, che senza causa alcuna i suoi ministri, et maxime quello di Constantinopoli fanno contra di esso, i quali risultano in fine in pregiudicio di tutta la Christianità, et di haverlo eshortato et pregato a rimediarvi, il che se ben Sua Maestà Christianissima ha promesso di fare, et io mi sono ingegnato ancora con molte ragioni dimostrargli che debba seguire in effetto, dicendogli che le cose del governo di Francia pigliaranno miglior piega per l' avvenire di quello che hanno havuto per il passato, pur l' Imperatore mi replicò che ne dubitava assai, essendo questo Re molto più obediente a la Madre, che non era il fratello, et gli era parso assai, buono giovine, ma di non molto spirito, et più tosto di pensieri giovenili, che altrimenta, et che hora è governato da Belevre, Bihrae, et Vilechir, del parere, volontà et consiglio de' quali esso in tutto dependeva, pure che non ha voluto restare per l'amore che gli porta di ricordargli quello che giudica potergli apportare honore, et finalmente utile ancora.

XII. — 1574. — §. 75.

ALL' ILLMO. ET RMO. MONSIG. SIG. ET PRON. COLMO. IL SIG. CARDINAL DI COMO.

Torino 26 Agosto 1574

Illmo et Rmo Monsignor Sig. et Padron Colendissimo.

Sabaudia Vol. 1. fol. 412. Ritrovandomi io l' altro giorno col Sig. Ambasciator di Venetia, et con Monsig. di Bellaguarda, il quale è tenuto per uno dei più favoriti del Re Christianissimo, et discorrendo insieme sopra le cose di Monsig. d' Anvilla, disse il detto Monsignore che Sua Maestà havea raccolto molto benignamente il detto Sig. d' Anvilla, et gli havea detto d' haver' havuto molto caro, che fusse venuto quà; perciochè era stato significato alla Maestà Sua ch' egli havea fatto molte cose contra la Corona di Francia et tali, che le parcano quasi impossibili; et che s' egli se ne fusse giustificato, Sua Maestà l' havrebbe non solo conservato nel medesimo luogo di prima, ma accresciuto di grado et d' honore: però che non si potea trattar qui di questa giustificatione, non sapendo S. Maestà specificatamente tutte le imputationi dateli. Et che esso Sig. d' Anvilla havea risposto, ch' era paratissimo a giustificar le cose sue; et che quanto a suoi fratelli, se havevano fatto male, che fussero castigati, ch' egli non voleva impacciarsene. Soggiungendo esso Monsignore che qui non si sarebbe espedito cosa alcuna; ma differito a farlo a Lione, ove s' era espedito si per questo, come per altri particolari, et se n' aspettava risposta. Et disse, ch' egli havea consigliato Sua Maestà a finirla con l' arme con gli Ugonotti, potendolo far benissimo, poichè oltre le forze del Regno, et le genti, che le dava qui Sua Altezza, Nostro Signore le offeriva VI. mila fanti et alcuni Cavalli; et il Gran Duca di Toscana o dinari, o altre genti; onde sarebbe stata Sua Maestà padrona della campagna: et non havendo gli Ugonotti nè capi di valore, nè genti nel Regno, et manco fuori, si come s' era veduto per esperienza nello sforzo fatto da Condè, si potea tener che in breve si finirebbe la guerra.

Molto diversamente da questo ragionamento di Monsignor di Bellaguarda s' è poi parlato da altre persone, che per l' accoglienze fatte da Sua Maestà a Monsig. d' Anvilla hanno fatto giudicio, che non solo s' accommodarebbono le cose sue et de' suoi fratelli, ma anco universalmente quelle de gli Ugonotti. Et un Cavaliero mandato dal Sig. Duca di Ferrara alla Regina Madre venne l' altro giorno da me et mi disse, che si trattava quest' accordo generale anco per mezo di Sua Altezza, et si doleva forte, che Sua Maestà havesse fatto tanto carezze ad Anvilla, dicendo che si farebbe uno empiastro; et che si aspettava risposta dalla Regina madre alla quale era stata mandata persona a posta per questo. Io ho dato aviso di tutto questo, e' ho inteso, a Monsignor Rmo di Nazarette ad ogni buon fine. Et perchè oltre di questo mi fu detto da un gentil' huomo principale di questi paesi, ch' egli havea sentito dir più volte in camera del Re, che in Polonia sono pur diverse religioni, et nondimeno vi si sta in pace; da che si viene ad accrescer' il dubbio, che si debbano infrascar le cose, come anche il medesimo gentil'huomo sospettava; mi risolsi d' andarmene hiermattina a parlar a S. A. alla qual dissi liberamente quanto havevo inteso, soggiungendole, che se bene, per conoscerla io Prencipe tanto catolico et zelante come è, non credevo, che col suo mezo si dovesse mai trattar cosa in pregiudicio della Religione; nondimeno gliel' havevo voluto far intendere; et la pregai a tener in ogni occasione la protettione della Sedia Apostolica. S. A. mi replicò, che quanto a Monsig. d' Anvilla, et a tutti quei di Momoransi ella non volea mancar d' ajutarli, si per il debito del sangue, come per altri rispetti, et massime che tutti essi erano Catolici; quanto al resto poi, ch' io fussi sicuro, et che così assicurassi Nro Signore in suo nome, che

egli non se n' impacciava, nè se n' impacciarebbe, et che per suo mezo non si trattarebbe mai cosa alcuna in detrimento della Religione Catolica. Anzi se Sua Beatitudine vorrà, quando Sua Altezza sarà in Lione, ch' ella operi cosa alcuna in servitio suo et della Sede Apostolica, scrivendole lo farà molto volentieri; perchè là si trattaranno le cose con la Regina Madre, dalla quale s' aspettava il ritorno del Signor Andrea Birago, ch' era stato mandato per le cose di Monsignor d' Anvilla. Et ritornando al proposito d' esso Monsignor d' Anvilla, Sua Altezza mi disse ch' ella l' havea fatto venir quà, essendo stata pregata lei et Madama Serenissima dalla Regina Madre a farlo; et ch' egli se ne ritornarebbe al suo governo di Linguadoca, che così havea havuto parola da Sua Maestà. Intorno alle cose d' Avignone dissemi haver di nuovo fatto l' officio con esso Monsig. seconde la richiesta ch' io le feci a questi giorni; et ch' esso le havea confermato quanto havea già scritto, et non haveria mancato. Gli parlai ancora io stesso, havendolo ritrovato lì da Sua Altezza, et egli con molte belle parole m'affermò pure il medesimo, con dire ch' era stato sempre obediente et devoto figliuolo della Sede Apostolica, et che non mancarà di tener la protettione di quel Contado, come havea anche fatto per l' adietro, et di dargli ogni ajuto et favore ne i bisogni; et mostrò molta humiltà et riverenza verso Sua Beatitudine.

Dimane, per quanto si dice, et mi disse anco Sua Altezza, devo partir S. Maestà Christianissima, la qual Sua Altezza accompagnarà fino a Lione con 4. mila fanti et 500. cavalli.

Ho inteso di buon luogo, che Monsignor di Bellaguarda sopranominato sarà fatto Maresciallo di Francia sopranumerario; et che n' ha havuto parola da Sua Maestà. Et di più s' è detto hoggi, ch' è già stato dichiarato; et che la sua compagnia d' huomini d' arme è stata accresciuta al numero di cento; et che ha havuto un donativo di xx. mila franchi.

Partì di quà, come scrissi B. il qual s'è detto, et così intesi io hieri da uno dei primi personaggi, che siano qui, che se n' è andato non molto contento, D. essendoli forse parso, che non habbia fatta quella stima di lui, che si havea imaginato, nè accarezzatolo, nè chiamatolo ne i consigli, come forse havrebbe desiderato. Questo è quanto per il presente ordinario m' occorre dire a V. Sig. Illma, alla quale bacio humilmente la mano, et le prego felicità et ogni contento. Di Turino a 26. d' Agosto MDLXXIV.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et devotmo Servitor
Hier. Vesc. di Martorano.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Torino 31 Agosto 1574.

Illmo et Revmo Monsig. Sig. et Pron colmo.

Hoggi ho inteso da Monsignor di Gioli secretario di Madama Serenissima, che il Re Cristianissimo di Venetia espedì quà ad essa Sig. Madama Monsig. di Boivino a far opera, che l' Altezza Sua procurasse d' intendere, se gli animi de i capi d' Ugonotti di queste parti del Delfinato, Provenza et Linguadoca fussero inclinati alla pace: onde Sua Altezza inviò esso Gioli a Granopoli al Prencipe Delfino; acciochè co 'l consiglio suo egli fusse incaminato di modo, che potesse pervenir a parlar a Monsignor di Mombruno. Et dal detto Prencipe gli fu dato in compagnia uno de i Capitani suoi, col qual passando avanti nel Delfinato et como servitore di Madama havendo ottenuto salvo condutto, et trombetti da i Governatori delle Terre de gli Ugonotti, si trasferì sino a Mombruno, terra posta ne i confini del Delfinato et della Linguadoca, ove fa sua residenza detto Monsig. Mombruno. Arrivato quivi et essendo prima stato interrogato diligentemente chi era, et che ricercava, alla fine doppo gran pezza fu introdutto da Mombruno, al quale parlando in nome di Madama et dandoli lettere di credenza in persona sua, espose, come havendo Sua Altezza tanto interesso nella casa et Reame di Francia, quanto havea, et perciò essendo obligata a procurar per ogni via la pace, et la quiete d' esso Regno, che con la occasione della passata del Re, il qual' havea da capitar' a Torino, ella havea mandato ad intender l' animo suo, se era inclinato alla pace, ch' essa si sarebbe interposta con Sua Maestà di modo che sarebbe seguita; et che a ciò lo persuadeva, ricordandoli l' obligo, che havea d' esser come suddito obediente alla Maestà Sua come suo Re et padrone. Et che da gli essempi passati egli potea ben comprender il fine che haveano fatto gli altri, che haveano tenuto questi medesimi modi, che se bene egli si fusse potuto sostenere due, o tre et quattro mesi, pure alla fine gli sarebbe stato bisogno dar' in terra. A questo rispose Mombruno, che egli conosceva molto bene la buona mente di Madama, et a che fine ella si moveva a far questo officio, et che quanto a lui, egli sarebbe stato desideroso di compiacer a Sua Altezza in ogni cosa per lui possibile; che per conto della pace, egli non era se non un particolare, et havea maggiori sopra di se, senza i quali egli non potea far simile risolutione, et principalmente senza il Principe di Condè. Ch' egli credea bene, che la pace, massime fatta come l' altre volte, per loro fusse più dannosa che la guerra; perchè

Loc. cit. f. 121.

ne i tempi di guerra essi si mantenevano in credito et riputatione et honore, et nella pace erano di niuna estimatione. Replicando Gioli, ch'esso si lasciasse iutender che forma di pace desideravano, che Madama sarebbe stata mezo di far condescender il Re a conditioni ch'essi si sarebbono potuto contentare, atteso che questo non era più il Re di prima; ma era nuovo Re di natura benigno et dolce, del qual' essi potevano sperar ogni amorevolezza. Esso rispose che quanto al trattar di pace, et delle condicioni di essa, oltra quello che gli havea già detto, gli facea intender che a lui non stava terminar così fatto negocio; ma che tra loro erano costituiti sei personaggi, i quali haveano la cura et la facoltà di trattar questi negocii, et che senza essi non potrebbono negociare nè determinare cosa alcuna di questa importanza; i quali personaggi però, quando tra le parti fusse concluso di venir a parlamento sopra la pace, sarebbono stati pronti a ritrovarsi dove sarebbe stato bisogno; però con quei modi che fusse convenuto per loro sicurezza et riputatione. Che nel particolar del Re egli havea inteso veramente, che Sua Maestà Christianissima era di buona et benigna natura; ma che questo importava poco, poichè quei che governavano già, erano i medesimi, et il medesimo consiglio: et che non era verisimile, che nè il Re, nè quelli, che governavano, havessero tanto desiderio della quiete del Regno; poichè si vedeva, ch'essi opprimevano quelle persone a chi più importa che il Regno si mantenga; et essaltavano gente forestiera, la quale non stima molto, che quel Regno si mantenga, o rovini; il che si vedeva nella prigionia del fratello del Rè, et nella persecutione di Condè, et d' altri del sangue, et dall' altra parte nella amministratione del Gran Cancelliere Birago, principalissimo officiale et di suprema potestà, et nella grandezza di Monsignor di Nivers, et nel Maresciallo di Res di natione Fiorentina, et altri. Instando Gioli sopra qualche risposta concludente circa il negocio, perch'egli era venuto, egli concluse che quanto alla pace non potea dir altro di quel che già havea detto: che per conto di deporre, o far una sospensione d'armi, che questa facilmente sarebbe potuta seguire ogni volta che il Rè havesse mandato al Prencipe Delfino, ch' egli fusse il primo a deporle; che di quà ne sarebbe successo, che in tutte quelle Provincie si sarebbe fatto il medesimo, et che ciò sarebbe anche seguito in tutto il resto del Regno, dove il Re havesse fatto simil' ordine: ma che ciò non potea egli solo concludere senza il Principe di Condè, dal qual egli dipendea. Et non potendo Gioli trarne altra risposta, se ne tornò quà di quattro o cinque giorni prima che il Re partisse, dove havendo riferito a Sua Maestà quanto havea fatto, ella disse che queste genti stavano molto sopra la sua riputatione; ma ch' egli ci havrebbe ben ritrovato rimedio.

Ho parimenti inteso d'altra banda che sono venuti incontra a Sua Maestà certi Ambasciatori dei Protestanti di Germania, i quali volcano passar la montagna, et venir a ritrovar la Maestà Sua a Susa; ma ella gli fece intender, che si fermassero di là et l'aspettassero a Luneborgo, terra posta a piedi della montagna, et così han fatto: et si stima, ch'essi siano mandati, per trattare accordo et pace si per il Principe di Condè, come in general per tutti gli altri Ugonotti.

Si dice che Monsig. d'Anvilla non ha havuto altra risolutione da Sua Maestà, perchè ella non havea ancora havuta la risposta, che aspettava dalla Regina Madre, quando partì da Susa: et ch'è restato in appuntamento di non partir di qua, finchè Sua Maestà non gli dà aviso, il che ella farà, come sia arrivata a Lione. Che è quanto ho da dir per questa a V. S. Illma, alla quale bacio humilmente la mano, et le prego da Nostro Signor ogni vera felicità.

Di Turino all'ultimo d'Agosto 1574.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et devmo Servitore
Hier. Vesc. di Martorano.

AL MEDESIMO CARDINALE.

Torino 14 Novembre 1574.

Illmo et Rmo Mons. Sig. et Pron Colmo.

Ricevei la lettera di V. S. Illma del primo di questo a x. et il giorno seguente me ne andai da Sua Altezza per far, si come feci seco, l'officio ch'ella mi comanda di congratulatione per la restitutione di queste piazze: et già il sabbato innanzi, che fu a vi. erano partiti di qua per Pinaruolo il Sig. Gran Priore et Monsig. di Save; et con essi loro erano andati Monsig. di Leini et uno de i Presidenti di questo Senato per parte di Sua Altezza, et s'intendeva che le cose passavano bene. A Sua Altezza fu molto caro quest'officio, et ne ringratiò assai Nostro Signore con dirmi, che Sua Beatitudine potea ben rallegrarsene; percioché accrescend' ella di stato le venivano anco a crescer le forze, con le quali haverebbe potuto servir meglio alla Santità Sua, sicome la servirà sempre prontamente. Sua Altezza si lodò molto del Sig. Gran Priore in questo negotio, et mi disse, che s'era portato molto bene, et che gli havea grande obligo; et particolarmente perchè se bene l'ordine del Re era che

Loc. cit. f. 478.

si dovesse smantellare, egli non havea voluto farlo, considerando che ciò non tornava in servitio alcuno di Sua Maestà, et sarebbe stato di danno grande et pericolo insieme a Sua Altezza per la vicinità de gli Ugonotti della Valle della Perosa, i quali haveano offerto al detto Signor Gran Priore VI. mila scudi, acciochè esseguisse l'ordine del Re, et egli non havea voluto accettarli; anzi che esso et Monsig. di Savo, col Sig. Duca di Nivers, et il Sig. Carlo Birago havendo fatto insieme consiglio, erano venuti in parere, che lo smantellare tornasse anzi che nò in deservitio di Sua Maestà, et sopra di ciò havevano espedito un corriero alla Corte, soprasendendo intanto la essecutione del demolire; si come anche Sua Altezza havea espedito per il medesimo effetto, et sperava che Sua Maestà si contentarebbe di non fare smantellar altramente. Ritornarono poi quà il Sig. Gran Priore et Monsig. di Save, havendo messi in possesso della Terra di Pinaruolo Monsig. di Leini et il Presidente in nome di Sua Altezza, i quali restano ancora lì, et attendono a far levar l'artigliarie del Castello, nel qual sono ancora alcuni pochi soldati Francesi, essendosene però andati tutti gli altri, ch'erano in quel presidio, a' quali Sua Altezza ha bisognato dar una buona somma di danari, perchè avanzavano molte paghe da Sua Maestà, et come sia venuta la risposta di Sua Maestà si finirà di effettuar questo negotio.

Dissi a Sua Altezza del Breve, che havevo per il Sig. Prencipe, et ella mi disse, che glielo potea dar fin' allora, se volevo, ch'egli era col Sig. Gran Priore: ma io per non disturbarlo et per esser l'hora tarda, mi riserbai a farlo un'altra volta.

Le domandai ciò che havea trattato seco l'huomo mandato dal Prencipe di Condè; et ella mi disse, che oltre l'offitio fatto per la morte di Madama, l'havea ringratiata de gli officii fatti per Monsig. d'Anvilla, et pregatola a continuare: ma della cosa della pace che mi disse Monsig. di Leini, non mi toccò parola; et a me non parve di mostrar di saperlo, per non far danno al detto Monsig. che me l'havea detto.

Di Monsig. d'Anvilla mi disse, ch'egli non havea certezza alcuna se si fusse dichiarato; ma si bene, che havea eletti per suoi consiglieri due Catolici, et due Ugonotti, et secondo il parer loro si governava: et che havea mandato un suo gentil'huomo al Re a dirli, ch'egli era in termine di poter servir più che mai a Sua Maestà, et però ch'ella vedesse quel che volea da lui. Et Sua Altezza mi disse poi del corriero, ch'ella gli havea espedito per saper ciò ch'egli facea, et certificarsi come passavano le cose sue. S'è poi detto per cosa certa, ch'esso Monsig. d'Anvilla alli 23. del passato in Mompoliero s'era dichiarato contra Sua Maestà, et s'era offerto a gli Ugonotti d'esser lor capo, et così anche a i Catolici, che mal satisfatti della Corona et del governo presente, havessero voluto seguirlo, promettendo loro di difenderli con la robba, et con la vita, et non abbandonarli mai; et che così era stato accettato et riconosciuto da infiniti anche Catolici, et massime da molti gentil'huomini Provenzali. Et ch'egli haves dichiarato et protestato di voler esser, et viver Catolico; et accordato, che ogniuno vivesse, come li parea, con questo, che Catolici et Ugonotti stessero in pace insieme, nè si molestassero l'un l'altro: et perciò havea deputati quattro, altri dicono otto, la metà Catolici et gli altri Ugonotti, che attendessero alla quiete universale, et provedessero a i disordini, che nascessero. Et che havea rimesso in Nimes, et in molti altri luoghi, onde erano stati cacciati, i preti et gli altri religiosi; perchè officiassero catolicamente, facendo restituir i beni occupati alle Chiese, le quali per questo si erano convenute di darli una decima; et che i popoli gli pagavano il censo ordinario del Re, acciochè mantenesse 8. mila fanti et 2. mila cavalli per difesa del ben publico, che così ha preso egli il nome. Et che havendoli mandato il Re un gentil' huomo per portarli, et trattar accordo; esso non havea voluto udirlo, dicendo che non era più a tempo quanto al suo particolare; ma che se volesse trattar sopra il ben publico, l'haverebbe bene ascoltato. Et che egli havea fatto discorso in quali piazze potesse far maggior fondamento, et difender principalmente, et havea risoluto di queste tre, Nimes, Acquamorta et Beucar. Et che havea dichiarato di voler esser capo in absenza del Prencipe di Condè, et come Luogotenente suo; essendo conveniente, ch'esso fusse il capo principale per esser Prencipe del sangue: il qual Prencipe dicesi che alli XX. di questo deve far risegna di VIII. o X. mila Raitri in Strasburgh; i quali gli sono pagati parte da Inghilterra, parte da Geneva et da Bernesi, et parte da gli Ugonotti di Francia; et si è anche detto, che il Castello di Pesenas restava alla divotione di detto Monsig. d'Anvilla, se ben la Terra con una sua figliuola sola, che vi era dentro, era venuta in poter del Re. Tutti questi particolari si sono raccolti da diversi, come dal Sig. Gran Cancelliero, dal Sig. Enea Pio, et da un Maestro di casa di Sua Altezza molto servitore di Monsig. d'Anvilla, et parmi che l'autore ne sia stato un gentil'huomo venuto di Linguadoca: però s'aspetta il corriero mandato da Sua Altezza che portarà certezza et pieno ragguaglio del tutto: et intanto io non ho voluto mancar di ragguagliar V. S. Illma di tutto questo che qui s'è detto.

Ho inteso ancora dal Sig. Ferrante Vitello, che dice haverlo per lettere di Savoja, come è stato preso in Delfinato un maestro di casa del

Prencipe di Condè, al qual sono state ritrovate lettere per Monsig. d'Anvilla; ma non si sapea anco il contenuto; et che costui andava per haver dinari da portar al detto Prencipe in Strasburgh per pagar i Raitri.

Scaramuccia m'ha detto, che da uno mandato di costà in Francia da quell' Ambasciator Cristianissimo egli ha inteso, che Nostro Signore si contenta di pagar a Sua Maestà duemila fanti di quei che sono là di Sua Altezza, et a questo proposito m'ha avvertito, che non ve ne sono più di otto o novecento dei fanti di qui in Francia, essendosene partiti tutti gli altri a poco a poco per i mali trattamenti che gli faceano Francesi: onde dice detto Scaramuccia, che volendo Sua Beatitudine assicurarsi di non pagar se non quei, che vi sono, potrebbe deputare officiali suoi, che ne pigliassero la mostra: però desidera di non esser nominato in questo particolare, et io ne supplico V. S. Illma, acciochè possa haver degli altri avisi. Et non havendo altro da dirle per questa faccio fine, et le bacio humilmente le mani.

Di Turino a 14. di Novembre 1574.

Di V. S. Illma et Rma

Humilmo et devotmo Servitore
Hier. Vesc. di Martorano.

INDEX

RERUM PRÆCIPUARUM

INDEX

RERUM PRÆCIPUARUM

NIHIL OBSTAT

Pius Canonicus Delicati Censor Theologus deputatus.

IMPRIMATUR

Fr. Dominicus Buttaoni Ord. Præd. Sac. Pal. Apost. Magister.

IMPRIMATUR

Fr. A. Ligi-Bussi Archiep. Iconii Vicesg.